This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

C 608,267

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

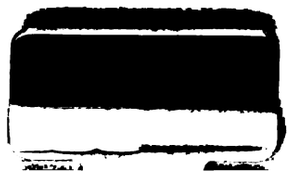

Digitized by Google

Digitized by Google

1953

Digitized by Google

Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett

ORSZÁGGYŰLÉS

NYOMTATVÁNYAI.

KÉPVISELŐHÁZ. – NAPLÓ. II.

Digitized by Google

Digitized by Google

I
306

AZ 1881. ÉVI SZEPTEMBER 24-ÉRE HIRDETETT

6996

ORSZÁGGYÜLÉS

KÉPVISELŐHÁZÁNAK NAPLÓJA.

MÁSODIK KÖTET.

FENYVESSY ADOLF ÉS KÓNYI MANÓ GYORSIRÓ-FŐNÖKÖK KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

SZERKESZTETTE

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

KIR. JÓZSEF MŰEGYETEM KÖNYVTÁRA

HITELES KIADÁS.

1882.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.

(Hold-utcza 7. szám.)

Digitized by Google

J
235
.K2
V. 2

ÁTENGEDETT
PÉLDÁNY
Budapesti Műszaki Egyetem
Központi Könyvtár
Elavult. Csere, Átengedés

Digitized by Google

TARTALOM.

Lap

35. országos ülés. 1882. évi január hó 11-én. Az elnöki havi előterjesztés bemutatása. Elnöki jelentés királyné ő Felsége köszönetéről születésnapi üdvözlete alkalmából, ugyancsak ő Felségeik köszönetéről a ház újévi üdvözlete alkalmából, a főrendiház elnökének átiratáról törvények elhelyezését illetőleg, Prileszky Tádé és b. Orbán Balázs igazolásáról; végre a beérkezett felterjesztésekről és kérvényekről. Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister törvényjavaslatot nyujt be a kőolajvám fölemeléséről és az ásványolaj-adóról; továbbá az 1871 : XLII. t.-cz. 9. §-ának magyarázatáról és egy jelentést az erdélyi ev. ref. egyházzal kötött szerződésről. Tisza Kálmán belügyminister jelentést nyujt be a közegészségügyről az 1877-ik év második felében és az 1878-ik évben. Az összeférhetlenségi bizottság jelentése, Csiky Kálmán összeférhetlenségi esetét illetőleg. Pauler Tivadar igazságügyminister törvényjavaslatot nyujt be a gyámsági és gondnoksági ügyekről szóló 1877 : XX. t.-cz. módosításáról; továbbá az uzsoráról és káros hitelügyletekről. Az indítvány- és interpellátiós könyv felolvasása. A napirend megállapítása 3

36. országos ülés. 1882. január hó 12-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a vallás- és közoktatási és közlekedési minister átiratairól, Nikolics Sándor megbizó leveléről és a beérkezett kérvényekről. Az 1882. évi állami költségvetési törvényjavaslat általános tárgyalása 7

37. országos ülés. 1882. január hó 14-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Szende Béla honvédelmi minister törvényjavaslatot nyujt be a magyarországi hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján megállapításáról és az 1882. évre eső ujoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról. Az indítvány- és interpellátiós könyv felolvasása. Szavazás az igazságügyi bizottságban megürült egy hely betöltésére. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása 31

38. országos ülés. 1882. január hó 16-án. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A gazdasági bizottság jelentés a képv. ház január havi költségvetéséről s a január havi pénztári kimutatásról. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények VIII. sorrendjéről. Az állandó igazoló bizottság jelentése Nikolics Sándor igazolásáról. Jelentés a mult ülésen eszközölt választás eredményéről. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalása 50

39. országos ülés. 1882. január hó 17-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Nikolics Sándor osztályba sorozása. B. Wodianer Albert szabadságolása. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A IX. birálóbizottság jelentése Vidovics Gy. igazolásáról. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása. 72

40. országos ülés. 1882. január 18-án. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az indítvány- és interpellátiós-könyv felolvasása. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalása 93

41. országos ülés. 1882. január hó 19-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről és Helfy Ignácz interpellatiójáról. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalása 120

42. országos ülés. 1882. január hó 20-án. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés egy ministeri átiratról és a beérkezett kérvényekről. Sárközy Aurél felszólalása személyes kérdésben. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalása 144

Digitized by Google

Lap

43. országos ülés. 1882. január hó 21-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az indítvány- és interpellatiós könyv felolvasása. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása 165

44. országos ülés. 1882. január hó 23-án. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a birodalmi tanács elnökének átiratáról, Nikolics Sándor végleges igazolásáról, Rubidó Zichy Radoszláv lemondásáról s a beérkezett kérvényekről. A véderőbizottság jelentése a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. népszámlálás alapján való megalapításáról és az 1882. évre eső ujoncz és póttartalék megajánlásáról szóló törvényjavaslatok tárgyában. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása. Ministerelnök válasza Helfy Ignácz interpellatiójára 109

45. országos ülés. 1882. január 24-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés Plachy Tamás lemondásáról a zárszámadási bizottság elnökségéről, a véderőbizottság- és delegatióba való egy tag választása iránt és a beérkezett kérvényekről. Tisza Kálmán ministerelnök törvényjavaslatot nyujt be a köztisztviselők minősítéséről. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények VIII-ik sorjegyzékéről. Az 1882. évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása 215

46. országos ülés. 1882. január hó 25-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a delegátiók rendkivüli összehivásáról. Vita a leirat tárgyalása fölött. Egy kérvény bejelentése. Az indítvány és interpellátiós könyv felolvasása. Az 1882-ik évi költségvetés általános tárgyalásának befejezése és általánosságban való elfogadása; a pénzügyi bizottság határozati javaslatainak elfogadása. A véderőbizottságnak az 1882-ik évi hadjutalékról szóló két jelentésének tárgyalása és elfogadása. Bereczky Sándor interpellátiója a hétfalusiak ügyében 238

47. országos ülés. 1882. január hó 26-án. Jegyzőkönyv-hitelesítése. A zárszámadási és véderőbizottsági egy-egy tag megválasztása. A hadjutalékra vonatkozó két törvényjavaslat harmadik olvasása; az ezekre vonatkozó jegyzőkönyv hitelesítése. A kérvények VIII. sorjegyzékének tárgyalása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Királyi udvartartás. Ő Felsége kabinetirodája. Országgyülés. Központi nyugdijak. Nyugdijak. Állami adósságok. Vasuti kamatbiztositási előlegek. Horváth-Szlavonországok beligazgatási szükséglete. Fiume. Állami számvevőszék.) Mocsáry Lajos indítványa, a bosnyák és herczegovinai ujonczozási rendeletre nézve s ennek elhalasztása 260

48. országos ülés. 1882. január hó 27-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés egy beérkezett kérvényről. Az 1882. évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Ministerelnökség.) A ház üléseinek febr. 6-ig elnapolása 280

49. országos ülés. 1882. február hó 7-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Az elnöki havi előterjesztés bemutatása. Elnöki jelentés a beérkezett átiratokról és kérvényekről. Ordódy Pál közlekedési minister jelentést nyujt be a kőszeg-szombathelyi helyi érdekü vasut tárgyában. Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister törvényjavaslatokat nyujt be, a szegedi államkölcsön határidejének meghosszabbításáról, az 1880. évi XX. t.-cz. módositásáról, az 1881-iki közösügyi költségek pótlásáról, a közadók kezeléséről és végre a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Bausznern Guidó személyes ügyben szólal fel. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Ő Felsége személye körüli ministerium. Horvát-Szlavon-Dalmát ministerium.) 310

50. országos ülés. 1882. évi február hó 8-án. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Tisza Kálmán belügyminister törvényjavaslatot nyujt be, az ország déli részében mutatkozó inség elhárítása tárgyában, a szegedi királyi biztos kinevezési határidejének meghosszabbításáról; végül a horvát-szlavon határőrvidéki viszonyoknak rendezéséről. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények IX. sorjegyzékéről. Az indítvány- és interpellátiós-könyv felolvasása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása. (Belügyministerium. Igazságügyi ministerium.) . . . 310

51. országos ülés. 1882. évi február há 9-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a szentesitett és az »orsz. törvénytár« utján kihirdetett törvényekről és a beérkezett kérvényekről; Prileszky Tádénak a zárszámadási bizottság elnökévé választásáról. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása. (Igazságügyi tárcza.) Gróf Szapáry Gyula pénzügyminister előterjesztést nyujt be a delegatiók által pótlólag megszavazott 8 milliónyi rendkivüli szükséglet tárgyában 338

52. országos ülés. 1882. évi február hó 10-én. Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása (Igazságügyi tárcza.) 354

Digitized by Google

Lap

53. országos ülés. 1882. évi február hó 11-én. Jegyzőköyv-hitelesitès. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Ordódy Pál közmunka- és közlekedési minister törvényjavaslatot nyujt be a szegedi kisajátitási törvény tartamának meghosszabbitásáról és az állami biztositást élvező csekély jövedelmü vasutakról. Herman Ottó fölszólalása a philloxera-törvény tárgyában. Az inditvány- és interpellatiós-könyv felolvasása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Igazságügy. Vallás- és közoktatásügyi tárcza.) A 9. és 10. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása. Szederkényi Nándor és Ugron Gábor interpellatiója. Vallás- és közoktatási minister válasza, Urváry Lajos interpellatiójára. Ministerelnök válasza Ugron Gábor interpellatiójára 382

Digitized by Google

Digitized by Google

Az 1881—84. évi

ORSZÁGGYÜLÉS KÉPVISELŐHÁZÁNAK

NAPLOJA.

II. KÖTET.

Digitized by Google

Digitized by Google

35. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi január hó 11-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Az elnöki havi előterjesztés bemutatása. Elnöki jelentés királyné ő Felsége köszönetéről születésnapi üdvözletealkalmából, ugyancsak ő Felségeik köszönetéről a házú jévi üdvözlete alkalmából, a főrendiház elnökének átiratáról törvények elhelyezését illetőleg, Prileszky Tádé és b. Orbán Balázs igazolásáról; végre a beérkezett felterjesztésekről és kérvényekről. Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister törvényjavaslatot nyujt be a kőolajvám fölemeléséről és az ásványolaj-adóról; továbbá az 1871 : XLII. t.-cz. 9. §-ának magyarázatáról és egy jelentést az erdélyi ev. ref. egyházzal kötött szerződésről. Tisza Kálmán belügyminister jelentést nyujt be a közegészségügyről az 1877-ik év második felében és az 1878-ik évben. Az összeférhetlenségi bizottság jelentése, Csiky Kálmán összeférhetlenségi esetét illetőleg. Pauler Tivadar igazságügyminister törvényjavaslatot nyujt be a gyámsági és gondnoksági ügyekről szóló 1877 : XX. t.-cz. módositásáról; továbbá az uzsoráról és káros hitelügyletekről. Az inditvány- és interpellátiós könyv felolvasása. A napirend megállapitása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál, Bedekovics Kálmán, gr. Szapáry Gyula, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston, br. Orczy Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 11 órakor.*)

Elnök: Üdvözlöm a ház t. tagjait az ünnepek után s az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét Baross Gábor jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánókat Rakovszky István és Duka Ferencz jegyző urak fogják feljegyezni.

A legutóbbi ülés jegyzőkönyve hitelesitve van. Mindenek előtt bemutatom elnöki bejelentésemet a házszabályok 168. §-a értelmében; méltóztassék azt meghallgatni.

Baross Gábor jegyző (*olvasa*).

Elnök: Az elnöki előterjesztés a ház irodájában fog elhelyeztetni, hogy azt a képviselő urak megtekinthessék.

Bemutatom a ministerelnök ur átiratát, melyben a ház elnökét értesiti, hogy ő Felsége a császárné és királyné legmagasabb születésnapja alkalmából a képviselőház részéről nyilvánitott hódolatteljes szerencsekivánatokat a legkegyelmesebben elfogadni s királyi köszönetét kifejezni méltóztatott.

Hodoló tisztelettel tudomásul vétetik.

Bemutatom továbbá a ministerelnök ur átiratát, melyben a ház elnökét értesíti, hogy a képviselőház részéről az évforduló alkalmából kifejezett hódolatteljes üdv- és szerencsekivánatokat ő Felségeik a király és királyné elfogadni s azokért legmagasabb köszönetüket nyilvánítani méltóztattak.

Hodoló tisztelettel tudomásul vétetik.

A főrendiház elnökének két rendbeli átiratát, melylyel megküldi az országos levéltárnoknak két elismervényét a legkegyelmesebben szentesített s az országgyülés mindkét házában kihirdetett következő törvényczikkek eredeti példányainak az országos levéltárban történt elhelyezéséről, ugymint:

1. az 1882-dik év első negyedében viselendő közterhekről és fedezendő államkiadásokról;

2. Abauj- és Tornamegyék egyesítéséről;

3. némely törvényhatóságok határának egyes községek és puszták átcsatolása által való kigazitásáról s az ezzel kapcsolatos intézkedésekről;

4. az 1880. évi LXIV. törvényczikkben adott felhatalmazás hatályának kiterjesztéséről;

5. a törvények kihirdetéséről;

6. a közös magyar-horvát törvények kihirdetéséről Horvát-Szlavon országokban szóló 1870: XII. törvényczikk némely szakaszainak módositásáról;

7. a fiumei kikötő II. számú rakpartján tervezett árúraktár épitésére felveendő kölcsönről;

Digitized by Google

8. a német vámterülettel való kikészítési forgalomnak szabályozásáról;

9. a magyar királyi csendőrség nyugdíjigényeire nézve;

10. a jelzálog-kölcsönök átváltoztatásánál adandó bélyeg- és illeték-kedvezményekről;

11. a megyék 1882. évi közigazgatási-, árva- és gyámhatósági kiadásainak fedezéséről és

12. a nagykikinda-nagybecskereki helyi érdekű vasut kiépítéséről.

Az elismervények le fognak tétetni a képviselőház irattárába.

Prileszky Tádé Pozsony megye szentjánosi és báró Orbán Balázs Bihar megye berettyó-ujfalui választó-kerületében megválasztott képviselők megválasztása óta a szabályszerű 30 nap eltelvén a nélkül, hogy az illetők megválasztása ellen kérvény adatott volna be, nevezett képviselő urak végleg igazoltaknak jelentetnek ki.

A beérkezett kérvényeket a jegyző úr fogja felolvasni.

Rakovszky István jegyző (*olvassa*): Bihar-, Borsod-, Kolozs-, Trencsén-, Vas- és Zemplénmegyék közönségének feliratai, melyekben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat mellékletének reájok vonatkozó részét a feliratok értelmében módosíttatni kérik; Komárom-, Sopron- és Szatmár-Németi szabad királyi városok közönségeinek feliratait, melyekben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál oly intézkedéseket kérnek megállapitani, melyek szerint a városi törvényhatóságok is részesittessenek azon előnyben, hogy közigazgatási költségeik az állampénztárból fedeztessenek.

Elnök: E kérvények a pénzügyi bizottsághoz utasittatnak, miután a közigazgatási bizottság a törvényjavaslat tárgyalását már befejezte.

Rakovszky István jegyző (*olvassa*): Borsod-, Szabolcs-, Torna-, Turócz-, Zemplénmegyék ésKassa szabad királyi város közönségeinek felterjesztéseit, melyekben Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegyének feliratát pártolván, Fiume közjogi helyzetét szabályoztatni kérik.

Borsod-, Torna-, Turócz-, Zemplenmegyék és Kassa szabad királyi város közönségeinek felterjesztései, melyekben Arad szabad királyi városnak feliratát pártolván, a katonai növendékeknek törvényeink szellemében való oktatására, a katonai szolgálati szabályzat átalakítására és a hadseregnek az alkotmányra való felesketésére vonatkozó intézkedések megtételét kérelmezik.

Borsod- és Tornamegyék közönségeinek feliratait, melyekben a Lendl-Götzel-féle ügy alkalmából nyilvánult visszás állapotok gyökeres orvoslását kérik.

Ugocsamegye és Szabadka szabad királyi város közönségeinek felterjesztései, melyekben Sáros megyének feliratát pártolván, az italmérési regalejogoknak kellő védelembeni részesítését, esetleg megváltását kérelmezik.

Baranyamegye közönségének felirata és Pancsova szabad királyi városnak idősb gr. Ráday Gedeon képviselő ur által beadott kérvénye, melyekben Győr szabad királyi város közönségének feliratát pártolván, az 1870. évi XVII. törvényczikk 8-dik, valamint az 1873. évi XIII. törvényczikk szintén 8-dik szakaszának módosítását kérik.

Torna- és Trencsénmegyék közönségeinek felterjesztése, melyekben Győrmegyének feliratát pártolván, a buda-győri vasutvonal kiépítéseért esedeznek.

Tornamegye közönségének felirata, melylyel a magyar királyi pénzügyminister 1880. évi 66,529. szám alatt kelt — az adóhivatalokban elhelyezendő árvabetétek utáni vétbizonyítványok bélyeggel való ellátására vonatkozó körrendeletét hatályon kivül helyeztetni kéri.

Zemplénmegye közönségének felterjesztése, melylyel Sárosmegyének a hadmentességi adóról szóló 1880. évi XXVII. törvényczikk 3-dik pontjának módosítása iránti feliratát pártolja.

Budapest főváros közönségének felterjesztése, melyben a törvények és kormányrendeletek által a fővárosra rót különleges terhek részben leszállítását, részben megszüntetését kérelmezi.

Békésmegye közigazgatási segéd- és kezelőszemélyzetének Békésmegye közönsége, — Vasmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Ernuszt Kelemen képviselő ur által, — Veszprémmegye közigazgatási segéd- és kezelőszemélyzetének Hegedüs Károly képviselő ur által, — Zólyommegye közigazgatási segéd- és kezelőszemélyzetének Grünwald Béla képviselő ur által, — Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye közigazgatási segéd- és kezelőszemélyzetének Rakovszky István képviselő ur által beadott kérvényei, melyekben az ország összes megyei közigazgatási személyzete részére nyugdíjintézménynek életbeléptetéséért esedeznek.

Szabó Sándor bács-bodrogmegyei csendbiztosnak Kármán Lajos képviselő ur által beadott kérvénye, melyben mint éltehossziglan kinevezett rendőri tisztviselő az 1881. évi II. törvényczikk 7. §-a szerint végkielégítésnek megállapítása iránt esedezik.

A debreczeni kereskedelmi és iparkamarának Kiss Lajos képviselő ur által beadott kérvénye, melyben az 1872. évi VIII. törvényczikk módosítását czélzó törvényjavaslat tárgyalásánál a hazai kereskedelmi és iparos körök óhajait figyelembe vétetni kéri.

A debreczeni kereskedelmi- és iparkamarának Kiss Lajos képviselő ur által beadott kérvénye, melyben az aradi kereskedelmi- és iparkamarának kérvényét pártolván, az ipartörvény

Digitized by Google

módosítását czélzó törvényjavaslat tárgyalásnál a kereskedő- és ipartanonczok előképzettségének szigorúbb megállapítását kérelmezi.

A szombathelyi egyházmegyéhez tartozó vasvári alesperesi kerület lelkészeinek Istóczy Győző képviselő ur által beadott kérvénye, melyben a keresztények és zsidók közt kötendő polgári házasságról szóló törvényjavaslat visszavetését és a zsidó emancipatiót behozott 1867: XVII. t.-cz. eltörlését kérik.

Elnök: Mindezen kérvények a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Az ipolysági királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság tagjainak Paczolay János képviselő, — a pancsovai királyi törvényszék, járásbiróság és ügyészség tagjainak idősb gr. Ráday Gedeon képviselő, — a lőcsei királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság kezelő személyzetének Engelmayer József képviselő által beadott kérvényei, melyekben illetményeik felemelését, a bíróságok végleges szervezését és a szolgálati pragmatika megállapítását kérelmezik.

Elnök: Hasonló kérvények a pénzügyi bizottsághoz voltak utasítva, mely azonban jelentését már beadta; nem marad tehát egyéb hátra, mint ez utóbbiakat a ház irodájában letenni.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. képviselőház! Van szerencsém két törvényjavaslatot benyujtani. Az egyik a kőolajvám felemeléséről és az ásványolaj-adóról; a másik az 1871: XLII. t.-cz. 9. §-ának magyarázatáról szól. Kérem a két törvényjavaslatot kinyomatni, szétosztatni és a pénzügyi bizottsághoz utasítani.

Van szerencsém továbbá egy jelentést beadni az erdélyi evangelika-reformáta egyházkerülettel kötött egyezségről.

Kérem ennek kinyomatását, szétosztását elrendelni és tárgyalás végett a pénzügyi és igazságügyi bizottsághoz utasítani.

Elnök: A benyujtott két törvényjavaslat ki fog nyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittatni. A benyujtott jelentés szintén ki fog nyomatni, szétosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi és igazságügyi bizottsághoz utasíttatni.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Van szerencsém benyujtani az 1876: XIV. t.-cz. 161. §-a rendelkezésének megfelelőleg, az országnak az 1877. évi második felére, ugyszintén az 1878. évre vonatkozó közegészségügyi viszonyairól szóló jelentést.

Kérem méltóztassék ezt esetleg kinyomatni és szétosztatni.

Elnök: E jelentés kinyomatandó lesz. Minthogy pedig e jelentés igen érdekes statistikai adatokat tartalmaz, méltóztatik talán a t. ház belenyugodni abba, hogy e jelentés ne ugy nyomassék ki az irományok közt mint szokás, hanem mint önálló könyv és úgy osztassék szét a képviselő urak közt. (*Helyeslés.*)

Gr. Csáky László, az összeférhetlenségi bizottság elnöke: T. ház! Van szerencsém az összeférhetlenségi bizottság nevében Csiky Kálmán sepsi-szt.-györgyi képviselő ur összeférhetlenségi ügyére vonatkozólag hozott határozatot a t. háznak bemutatni, mely szerint a bizottság a fenforgó esetben összeférhetlenséget nem lát, a mennyiben t. i. a t. ház Csiky képviselő urnak a távozási engedélyt megadja.

Elnök: Az összeférhetlenségi bizottság jegyzőkönyve a Csiky Kálmán képviselő ur összeférhetlenségi ügyére vonatkozólag fel fog olvastatni.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): „A képviselőház összeférhetlenségi bizottsága VI-dik ülésének jegyzőkönyve 1881. deczember 14-ik napján.

Jelen voltak: gróf Csáky László a bizottság elnöke. Agustich Antal, a bizottság jegyzője. Czirer Ákos, Dacsó Pál, Fekete Zsigmond, Horánszky Nándor, Jászay Antal, Jókai Mór és Szeniczey Ödön bizottsági tagok.

A mai ülés tárgya dr. Csiky Kálmán Sepsi-Szt.-György város kerületbeli orsz. képviselőnek összeférhetlenségi ügye lévén, a bizottság elnöke a tárgy megjelölése mellett az ülést megnyitja.

A bizottság jegyzője mint előadó által az, hogy a képviselőháznak 1881. év november hó 30-án tartott ülésében 285. sz. a. hozott határozatával dr. Csiky Kálmán képviselőnek összeférhetlenségi ügye a bizottsághoz áttétetett s a bizottságnak folyó hó 6-án tartott ülésében ezen ügy tárgyalására a mai nap kitűzetett, előterjesztetvén, a kérdéses ügy felvilágosítására szolgáló s a bizottság által beszerzett adatok felolvastatásának elrendelése indítványoztatik.

A beszerzett adatok felolvastatása elrendeltetik s annak folytán felolvastatik Dr. Csiky Kálmán képviselőnek a bizottsághoz intézett 1881. november 28-iki keletű jelentése, a képviselőház 285. számú határozata, a bizottság f. hó 6. napján tartott ülésének jegyzőkönyve, a képviselőház elnökének 589—881/4. sz. átirata s ennek két drb. melléklete, u. m. a honvédelmi ministeriumnak 6065—881. eln. számú értesítése s ugyanezen ministeriumnak hiteles másolatban kiállított 4586—880 eln. számú rendelete.

Ezek megtörténte után a személyesen szintén jelen volt dr. Csiky Kálmán képviselő meghallgattatván, röviden a magy. kir. honvédségi „Ludovica académiá“-ban általa elfoglalt tanári állás genezisét, az 1880. évi t.-cz. VIII. czikk 10. §-ára hivatkozva, előterjesztve, előadja, hogy az 1880—81. iskolai évre a m. kir. honvédelmi

Digitized by Google

minister által a m. kir. honvédségi „Ludovica" akadémiában „az általános világtörténelem, különös tekintettel Magyarország történetére" tantárgy előadásával ideiglenesen évi 1600 forint átalányfizetés mellett a 4586—880. eln. számú rendelettel megbizatván, az 1881—82. iskolai év folyamára ezen megbízás a honvédségi „Ludovica" akadémia igazgatósága s közötte 1881. okt. 6-án kötött, a honvédelmi ministerium által jóváhagyott s a tárgyalás folyamán általa hiteles másolatban beadott — */. alatt ide csatolt — egyezmény által megújittatott. Egyebekben a bizottsághoz beadott mult heti jelentésében előterjesztettekre hivatkozva, az általa elfoglalt tanári állást, mint ideiglenes jellegű, rendszeres fizetéssel össze nem kötött, egy évnél hosszabb időre nem terjedő — sőt az egyezményhez képest, esetleg beállható eseményeknél fogva még rövidebb tartamú — megbízásként tűntetve fel, annak felemlítése mellett, hogy az általa beadott — 2·/. alatt idecsatolt — bizonyítvány szerint P. Szathmáry Károly mint képviselő a „Ludovica" akadémiában 1875/76—1879/80. tanévig működött tanárkép s e miatt összeférhetlenségi eset nem észleltetett, az 1875: I. t.-cz. 1. §. *g*) pontjának alkalmaztatására kéri a bizottságot.

A tárgyalás ezzel befejeztetvén s a határozat megállapítására szolgáló vitatkozás és határozathozatal idejére az érdekelt képviselő távozván, az ügy vitatkozás tárgyává tétetett, melynek eredményéhez képest a kisebbségben maradt azon bizottsági tagok véleményével szemben, kik dr. Csiky Kálmán képviselőnek a „Ludovica" akadémiában elfoglalt tanári állását az 1875. évi I. t.-cz. 1. §-a első bekezdése alapján azon indokból, mert szerintök az általa elfoglalt tanári állás a kormány kinevezésétől függ és fizetéssel jár, azt, hogy a tanárkodásra feljogosító honvédelmi ministeri rendeletben használt „megbízás" kifejezés által a tanári állás a kormány kinevezésétől függő jellegét elvesztené, nem osztják, de ezen jellegét elvesztettnek a hivatkozott honvédelmi ministeri rendelet főbb intézkedését az 1881—82. tanévre megújító — sőt a helyettesítésre s a mozgósítás esetére vonatkozó rész tekintetében kibővített — egyezménynél sem látják, mert az a kormány rendelkezése alatt álló intézet igazgatóságának közvetítésével létesittetvén, annak 5. pontjában s a ministeri jóváhagyásban épen a kormánynak a tanári állás megerősítésére és díjazására vonatkozó intézkedése van kitüntetve, mert továbbá a fizetés tekintetében határozott évi összeg kijelölése mellett a tanári állást az 1875. évi I. t.-cz. *g*) pontja alá sorozható megbizásnak nem tekintik, a képviselőház összeférhetlenségi bizottsága által dr. Csiky Kálmán összeférhetlenségi ügyében szótöbbséggel határoztatott, hogy dr. Csiky Kálmán Sepsi-Szent-György városkerületi képviselőnek a magyar királyi honvédségi „Ludovica" akadémiában elfoglalt tanári megbizatása az 1875. évi I. t.-cz. 1. §. *g*) pontja értelmében a képviselői megbizással összeférhető jelleggel bir, mert az általa elfoglalt tanári állás az 1875: I. t.cz. 1. §. első bekezdésébe ütköző állásnak, miután arra nincsen kinevezve, hanem megbizva, illetőleg egyezményileg kötelezve lett, nem tekinthető s mert az 1. §. *g*) pontjában felsorolt feltételeknek, hogy a megbizás ideiglenes jellegű, rendszeres fizetéssel összekötve nincs s hosszabb időre nem terjed az általa elfoglalt tanári megbizatás, ha a képviselőház a távozási engedélyt megadja, igazoltnak tekintetik, az 5. §. alkalmazása mellett a megbizás jellegét összeférhetőnek kellett kijelenteni.

Ezen határozat a bizottság elnöke által nyilt ajtóknál kihirdettetett".

Elnök: E szerint tehát az összeférhetlenségi bizottság Csiky Kálmán képviselő ur ezen esetében összeférhetlenséget nem talál, azonban azon feltételhez kötötte az összeférhetlenség nem létezését, hogy ha Csiky Kálmán képviselő urnak azon kérvényére, melyet a házhoz már régebben beadott s a mely függőben hagyatott, a ház a távozási engedélyt megadja.

E szerint tehát az első kérdés az, méltóztatik-e a t. ház Csiky Kálmán képviselő urnak a távozási engedélyt megadni. Igen vagy nem? (*Felkiáltások: Igen! Nem!*)

Kérem azokat, a kik a távozási engedélyt megadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*)

A ház többsége a távozási engedélyt megadja s igy a bizottság jelentése tudomásul vétetik.

Dr. Pauler Tivadar igazságügyminister: Van szerencsém a t. háznak két törvényjavaslatot bemutatni, ugymint a gyámsági és gondnoksági ügyekről szóló 1877. évi XX. t.-cz. némely intézkedéseinek módosításáról és pótlásáról, továbbá az uzoráról és káros hitelügyletekről. Kérem a t. házat, méltóztassék e két törvényjavaslatot kinyomatni és előzetes tárgyalás végett az igazságügyi bizottsághoz utasítani. (*Helyeslés.*)

Elnök: Az imént benyujtott törvényjavaslatok indokolásaikkal együtt kinyomatnak, a ház tagjai közt kiosztatnak és előzetes tárgyalás végett az igazságügyi bizottsághoz utasittatnak.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs. Következik a napirend első tárgya: az interpellátiós és az indítványkönyv felolvasása.

Rakovszky István jegyző: Sem az interpellátiós, sem az indítványkönyvben nem foglaltatik újabb bejegyzés.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Digitized by Google

T. ház! A mai ülés főtárgya a további tanácskozás rendének megállapítása. Méltóztatott a t. ház már korábban elvileg elhatározni, hogy a ház tanácskozásainak legelső tárgya a pénzügyi bizottságnak az 1882-iki államköltségvetésre vonatkozó átalános jelentése lesz. Miután a jelentés e hó első napjaiban az itt időző képviselő urak közt kiosztatott, azoknak pedig, kik jelen nem voltak, postai uton megküldetett, tehát a tanulmányozásra volt idő: azt hiszem, méltóztatnak beleegyezni, hogy az általános tanácskozás mindjárt a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésre tűzessék ki. (*Helyeslés.*)

Ha tehát beleegyezni méltóztatnak, (*Helyeslés*) az általános jelentés tárgyalását a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésre tűzöm ki.

A mai ülésnek egyéb tárgya nem lévén, azt bezárom.

(*Az ülés végződik d. e. 11 óra 35 perczkor.*)

36. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 12-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a vallás és közoktatási és közlekedési minister átiratairól, Nikolics Sándor megbizó leveléről és a beérkezett kérvényekről. Az 1882. évi állami költségvetési törvényjavaslat általános tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovich Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Baross Gábor jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Rakovszky István, az ellenök szólni kivánókat Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a legutóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a f. hó 11-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Bemutatom a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi ministernek átiratát, melynek kapcsában megküldi a közoktatás állapotáról szóló tizedik ministeri jelentésének 420 példányát.

E példányok a t. képviselő urak közt már kiosztattak.

Bemutatom a közmunka- és közlekedésügyi magyar királyi ministernek átiratát, melylyel megküldi a szakértő közegeinek jelentését a Sándor-utczában lévő országház épületének megvizsgálása tárgyában.

T. ház! Ez előtt négy esztendővel vizsgáltatott meg ez az épület, a melyben a t. ház tanácskozásait tartja és az már azon alkalommal is némely tekintetben igazítandónak találtatott. Ennek következtében átirtam a közmunka- és közlekedési minister urnak, hogy most újabban vizsgáltassa meg ez épületet, miután négy esztendő egy ideiglenesen épített épületnél sok idő. Most tehát az épület ismét megvizsgáltatott és az a bizottság, a mely az épületet megvizsgálta, némely lényegesebb építkezést hozott javaslatba.

Az imént bemutatott átirat kapcsában a közmunka- és közlekedési minister ur megküldi az illető vizsgáló bizottságnak munkálatát.

Én azon véleményben volnék, hogy legczélszerűbb lenne ezt a munkálatot egyelőre a ház gazdasági bizottságához utasítani, hogy az azt megvizsgálván, az iránt véleményes jelentést tegyen és azután fogna a t. ház a felett érdemileg határozni. (*Helyeslés.*)

Ha tehát méltóztatnak helybenhagyni, ezen átirat a gazdasági bizottsághoz utasittatik. (*Helyeslés.*)

Nikolits Sándor, Torontálmegye lovrini választókerületében megválasztott országgyülési képviselő ur beadta megbizó levelét.

Az állandó igazoló bizottságnak fog kiadatni.

Bemutatom Baranyamegye közönségének feliratát, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat mellékletének reá vonatkozó részét megváltoztatni kéri.

Digitized by Google

Komárommegye közönségének feliratát a Budapestet Bécscsel a Duna jobb partján összekötő vaspályavonalnak kiépítése tárgyában.

Szilágymegye közönségének feliratát, melyben az anyaországhoz történt visszacsatoltatása következtében a kataszteri tiszta jövedelem 16 százalékára fölemelt földadójának 10 százalékra való leszállittatását kérelmezi.

Vizakna város lakóinak Korizmics László képviselő ur által beadott kérvényét, melylyel az arányosítást tárgyazó 1871. évi LV. törvényczikknek Vizakna város területére hatályon kivüli helyezését kérik.

Csikmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Mikó Bálint képviselő ur — Krassó-Szörénymegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Tisza László képviselő ur által, — Nagy-Kükülllőmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Bausznern Guidó képviselő ur által — Sárosmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Berzeviczy Albert képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az ország összes megyei kezelő- és segédszemélyzet részére nyugdíj-intézmény életbeléptetéseért esedeznek.

Balmaz-Ujváros község vegyes ipartársulatának; és a Monor kerületi ipartársulatnak Mocsáry Lajos képviselő ur által benyujtott kérvényét az 1872. évi ipartörvény megváltoztatása iránt. E kérvények és feliratok a kérvényi bizottságnak adatnak ki.

Bemutatom továbbá a máramaros-szigeti királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság segéd- és kezelő-személyzetének Urányi Imre képviselő ur által beadott kérvényét, melyben fizetés és lakbér fölemeléséért, fokozatos előléptetés és nyugdíjszabály életbeléptetéséért esedezik.

A máramaros-szigeti királyi törvényszék, járásbiróság és ügyészség tagjainak Urányi Imre képviselő ur által beadott kérvényét, a nyugdíj-rendszernek szabályozása, az 1875. évi XXXVI. törvényczikk 4. §-ához képest végleges szervezés megállapítása, a szolgálati pragmatica életbeléptetése iránt.

Minthogy e tekintetben a pénzügyi bizottság már jelentését beadta, e kérvények a ház irodájában tétetnek le.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs. Bátor vagyok azonban még felhivni a t. ház figyelmét arra, hogy Zsiros Lajos lemondása folytán az igazságügyi bizottságban egy tag helye megürült és minthogy a bizottságnak most fontos teendői vannak és naponkint ülést kellene tartania, czélszerű lesz minél elébb betölteni az üresedésbe jött helyet; ha méltóztatnak beleegyezni, a választást a szombati ülés napirendjére tüzöm ki. (*Helyeslés.*) Ennélfogva a szombati ülés első tárgya az igazságügyi bizottság egy tagjának megválasztása lesz.

Most következik a napirend, t. i. a pénzügyi bizottság általános jelentése az 1882. évi állami költségvetés iránt. Méltóztatnak kivánni, hogy a jelentés felolvastassék? (*Felkiáltások: Nem szükséges!*) A jelentés tehát felolvasottnak vétetik. Ennélfogva az általános vitát megnyitom, a melyben az első szó a bizottsági előadót illeti.

Hegedüs Sándor előadó: Tisztelt képviselőház! Az 1882. évi állami költségvetés legnagyobb részben azon keretben mozog ugyan, melyben a megelőző évek költségvetései; de e keret sok irányban kitágítva lőn. (*Mozgás a szélső baloldalon.*) Midőn a rendes kiadások 12, illetőleg a pénzügyi bizottság javaslata szerint egy áthelyezés következtében 8 millióval, a rendes bevételek 11 és fél millióval növekednek az 1881-iki költségvetéshez képest, akkor elmondhatjuk, ha a beruházások 15 millióval való növekedésére nem is tekintünk, hogy államháztartásunk keretei az 1882-ik évi költségvetésben is tetemesen szélesbedtek. A mint e jelentékeny számok egyesítve vannak előttünk, meglepnek, hogy ne mondjam megdöbbentenek. Mert ha egyfelől államháztartásunk rendezése a főczélunk, ha másfelől terheink nagyságát érezzük: nem szabad elzárkóznunk azon meggyőződés és kötelesség elől, hogy kiadásaink fokozását lehetőleg kerülni, bevételeink mesterséges emelését, az állampolgárok keresetének és fogyasztásának nagyobb megterheltetését csak a legszükebb mértékben és a legóvatosabban szabad indítványoznunk és elfogadnunk.

Épen ezért, midőn a pénzügyi bizottság nevében az 1882-iki évi állami költségvetést azon formában és keretben van szerencsém elfogadásra ajánlani, melyben előterjesztettem, legelőször azon magyarázattal tartozom a t. képviselőháznak, hogy mik főbb tényezői egyfelől a kiadások, másfelől a bevételek azon jelentékeny emelkedésének, melyek már a rendes költségvetésben oly nagy összeget eredményeznek.

Két megjegyzést kell előre bocsátanom. Egyik az, hogy az átmeneti kiadások és beruházások magyarázatába bocsátkozni, ez általános észrevételek alkalmával, szükségesnek nem tartom; mert azok részben ismeretes ideiglenes természetű kiadások; részben a budapest-zimonyi és a vicinalis vasutak építésével állnak összefüggésben; tehát specialis elbirálás alá tartoznak ugyan, de államháztartásunk állandó irányzatához, állandó keretéhez, hogy ugy mondjam: jellemléhez nem tartoznak. A mily könnyen felvesszük azokat, ép oly könnyen szabadulnunk lehetne azoktól. És ezt állíthatom főleg azért, mert rendes költségvetésünket, épen az emeli ki a régibb költségvetésekkel szemben, hogy nem csak a status quo fentartásáról gondoskodik; de fokozott mértékben a fejlődés lényeges tényezőit, valamint az államadósság egész terhét ideig-

Digitized by Google

lenes és végleges tételeiben — igen helyesen — egyaránt felöleli. Épen ez szolgál — előre bocsátom — magyarázatul a keretek tágulásának s a költségek szaporodásának is. De mielőtt ezek főbb csoportjaira rámutatnék, egy másik észrevételemet is bátor vagyok előrebocsátani, mely szintén költségvetésünk jellemzésére tartozik. És ez abban áll, hogy nemcsak az 1875-ik év előtti időben és nemcsak a főleg 1875 és 1878-ban történt adóemelések következtében, de állandóan, évről évre tapasztalható rendes bevételünk és kiadásaink emelkedése; és 1875 től 1880-ig is átlag kiadásaink 8 millióval, bevételeink 9 millióval növekedtek.

Igaz, ugyan, hogy az említett 6 évből a 3 elsőben a rendes kiadások nevekedését inkább csak a rendkivüliekből való átvétel és az évi deficitek fedezéséből eredt teher okozza, mig a 3 utóbbi évben a 153 milliós kölcsön conversiójának terhe, a boszniai kiadások kamatterhe és a vizveszélyek által okozott kiadások is nevelék azokat, a mit azért említek meg, hogy rámutassak, miszerint ezek is új kiadások, melyektől jövőben meg lehetünk kímélve, de a kiadások ez emelkedéséből az 1881. és 1882. előirányzatok közti emelkedés nagy összege is némi magyarázatot nyer és ha fenhagyja is az összehasonlítás, az igazolás és indokolás szükségét minden egyes tételre nézve, legalább a bevételekre nézve megvan annak azon jogosultsága, hogy az előirányzat emelését bizonyos mértékig, több években tapasztalt tényleges eredmények már általában is igazolják. De másfelől, az összehasonlítás egyszersmind arra int, hogy ha államháztartásunkat rendezni akarjuk, akkor egyfelől a kiadások fokozatában szigorúbb korlátokat kell tartanunk és másfelől kedvezőbbé kell tennünk a kiadások és bevételek emelkedése közti arányokat, mert hacsak nem parallel haladnak azok, akkor soha sem fognak a mérleg helyreállásában találkozni.

A mi már az 1882. évi rendes költségvetés főbb kiadási tételeit illeti, ezek közt a közösügyi kiadások 3 és fél millióval való emelkedése leginkább a vámbevételek fedezeti hiányából, erődítésekből, valamint a törvényhozás által megszavazott beszállásolási és katonai nyugdíj-törvényből keletkezik. E tételek magyarázatába nem bocsátkozom, de midőn emelkedésüket jelzem, kötelességem azt is megjegyezni, hogy a vámbevételek kilátásba helyezett emelése csökkenteni fogja a hiányt és hogy a kiadásoknak az erődítésekre fordított részen kivül, épen azon része emelkedik, mely mint a beszállásolási költség, a városoknak nálunk is jelentékeny pénzügyi előnyeivel áll kapcsolatban. A mi a hadi kiadásoknak nehéz terhéből nem von le ugyan semmit, de csökkenti azok meddőségét.

Az államadóssági kamatoknak 3 és fél millióval növekedése csak látszólagos emelkedés, (*Mozgás a szélső balon*) mert a törlesztés czimén beállott fél millió szaporodás, továbbá a társulatok által megtérítendő tiszai kölcsönnek 1 milliónyi emelkedése és a budapest-zimonyi vasut terhének 925,000 forintnyi interkalaris kamata, a fedezetben is szerepel, ugy hogy az államadósság terhének tiszta emelkedése az egy milliót sem éri el, a mit természetesen annak köszönhetünk, hogy a 6 százalékos aranyjáradék konversiója következtében már is 1,637;000 forint kamat megtakarítást értünk el, noha a műveletnek csak közepén vagyunk. A mi egyfelől sokkal kedvezőbb szinben tünteti fel ezt, mint a milyenre számítánk és másfelől a jövőre is, ha a pénzpiacz helyzete kedvező lesz, jelentékeny kamatmegtakarítást helyez e czimen kilátásba. De egyszersmind óva int ez a körülmény arra is, hogy nagy vállalatoktól tartózkodjunk, mert ezek államadósságunk kamatterhét akkor is emelik, mikor a conversió eredménye már fel lesz emésztve.

A többi kiadások tehát nem csak a 29 milliónyi beruházás, hanem körülbelől 5 milliónyi emelkedés csak a rendes kiadások közt, már az állami élet nem meddő terheiből, de culturális tevékenységéből származnak. Azért növekszik a közmunka-minister rendes kiadása 2 és fél millióval, mert vizművekre és vasutüzemre jóval többet fordítunk, azért nő a pénzügyminister kiadása 1 millió 800 ezer frttal, mert a fémbányászatnál, vasműveknél és fémkohászatnál, dohányüzemnél sokkal nagyobb tevékenységet fejt ki az állam; azért nő a földmüvelési, ipari és közoktatási czélokra a kiadás mintegy 650,000 frttal, mert sokkal több teendőt és intézményeinknek sokkal erősebb fejlesztését karoltuk fel, mint eddig.

Ezekből kitűnik, hogy honnan ered kiadásaink nevekedése. Lesz alkalma a t. képviselőháznak azokat nem csak igy általában és kerekszámokban, de tételről tételre vizsgálni. E számokat itt csak annak bizonyítására hoztam fel, hogy nagy részben, ugy az államadóssági teher, mint a folyó kiadások nevekedése az állam kulturalis közgazdasági tevékenységével áll kapcsolatban, melyeknek bizonyára lehet az államháztartási mérleg érdekében szükebb és tágasb korlátokat szabni, de a melyek hasznosan felhasználva, nem meddő terhet, sőt fejlődést biztosító beruházást képeznek már a rendes kiadások keretében is.

A bevételek emelkedését nem újabb adóemelés okozza; a már megszavazott törvények következménye és a fejlődés kétségbevonhatatlan eredménye az. Ezért az egyenes adóknál csak azt a változást tapasztaljuk, a mi a szállítási adó új tételeinek egész évi alkalmazásából

Digitized by Google

és a hadmentességi adónak rendeltetésére fordításából keletkezik; és ha a fogyasztási adók különböző czímein csaknem 3 millióval növelhettük bevételeinket: ez nem új adótételekből, de a régiek sikeresebb alkalmazásából és a visszatérítés fejlődéséből keletkezik. Ép igy a fejlődés eredménye az, ha a vasutak, a posta, az állami gépgyárak többet jövedelmeznek, ugy, hogy most már konstatálhatjuk azt, hogy egyenes terheink mellett, más közvetett vagy közvetlen állami bevételeink is jelentékeny összegekkel járulnak az államkiadások fedezéséhez.

Ha tehát kiadásaink közt a kulturális irány, bevételeink közt, az adóterhen kivüli bevételek szaporodása észlelhető: ez mindenesetre oly fejlődése államéletünknek, mely a jövőre nézve is biztató jeleket tár fel, nem csak fejlődésünk tényezői és biztosítékai tekintetében, de államháztartásunk mérlegére és terheink elviselhetőségére nézve is.

De a fejlődés minden kedvező jele és szükségének teljes érzete mellett sem fojthatjuk el aggodalmunkat azon nagy terhekkel szemben, melyek azzal járnak és azon nagy követelményekkel szemben, melyekkel elénk áll az a jelentékeny állandó államháztartási hiány, mely a mérleg eredménye. Mert ha akár az 1882-ik év költségvetésének még fedezetlenül maradt 26 milliónyi hiányát, akár pedig ezzel együtt általában a hitelmüvelet utján fedezendő 49 millióra menő összeget tekintsük: ez az összeg mindenesetre oly nehéznek tünteti fel az államháztartás rendezését, ha csak az eddigi eljárást és az eddigi eszközöket csak az eddigi mértékben alkalmazzuk, hogy okvetlen kötelességünk arra gondolni, hogy jövőre kiadásaink emelkedését lehető szük korlátok közé szorítsuk; bevételeink fokozását pedig még nagyobb mértékben idézzük elé. Ne feledjük el azt, hogy a vasutépítés és államivátétel terén nagy mértékben — a nemzetközi versenyképesség szüksége által üzetve — haladtunk előre, hogy e téren kényszerüség nélkül költekeznünk nem kell; ne feledjük el, hogy a hadügyi kiadásokra nem szabad, hogy egyéb kényszerítsen, nemzetközi béke idején is, mint a többi államoknak jobb utra terelendő irányával szemben lehető helytállás; hogy a befektetések nem oly rögtön jövedelmeznek, hogy terhük egy részét, sőt a nélkülözhetőket általában a jövő nemzedékre ne háríthatnók és különösen ne felejtsük el, hogy ha javultak is hitelviszonyaink, pénzügyeink nem állanak ott, hogy veszély nélkül szaporíthatnók a kormányzati kiadásokat. Parlamentáris országban kormány és országgyülés sokkal inkább hatása alatt áll a közvéleménynek, hogy sem ez korlátokat ne szabhatna azon vágyaknak, melyek vidéki vagy személyi érdekekből, az államháztartás mérlegének rovására újabb költekezéseket akarnának.

Azt hiszem, hogy a pénzügyi bizottság sokkal inkább hódolt a f. évi költségvetés tárgyalása alkalmával is a méltányos igényeknek, hogysem feljogosítva ne lenne e figyelmeztetésre és e kérésre.

De másfelől épen azért, mert a kiadások mégis csak fejlődnek, a fejlődés természetes törvényénél fogva is: a bevételek megfelelő, sőt a pénzügyi rendezés érdekében, sokkal nagyobb fejlesztéséről kell gondoskodnunk; és minthogy erre az egyenes adók tere, főleg jelenlegi nemzetközi és nemzetgazdasági viszonyaink közt, alig alkalmas, a közvetett adók nagyobb mérvü fejlesztésének eszméjével kell megbarátkoznunk. Adóinkat eléggé emeltük. Kötelességem azonban másfelől felemliteni azt, hogy az adókat nem csak emeltük és szaporítottuk, de némely intézkedésekkel könnyítettük is azokat. Mert a fényüzési adók megszüntetése, az illeték késedelmi kamatának korlátolása, az ingatlanok 10 éven belüli forgalmának illeték tekintetében való kedvezményezése és a jelzálog-kölcsönök conversiójának bélyeg- és illetékmentessé tétele, egy pár milliónyi jövedelemtől fosztá meg az államot. És ha a nemzetgazdasági okok e változatokat adórendszerünkben szükségessé tették, bizonyára pénzügyi kényszerüség hajt arra és nemzetgazdaság sem tilt attól, hogy ezek helyett és a többi hiány csökkentésére is a vámjövedelmeket fokozzuk, hogy a fogyasztási czikkeket megadóztassuk és az eddigi termelési adókat jövedelmezőbbekké tegyük. A pénzügyminister ur némi részben ez iránynak kiván megfelelni, midőn a megfelelő törvényjavaslatokat kilátásba helyezé, részben már be is nyujtá. Midőn azok előttünk lesznek, akkor lesz alkalom megbirálni, hogy mennyiben szükségesek és mennyiben czélszerüek azok, de annak szükségét előre kell hangsúlyoznom, hogy jövedelmeinket e téren fokoznunk kell. Más országok pénzügyi tapasztalatai és saját pénzügyi helyzetünk győznek meg arról, hogy e téren kell keresnünk államháztartásunk rendezésének legfőbb tényezőit, mert akár a bevételek különböző ágai közti arányokat, akár a fogyasztási mérveket hasonlítsuk össze, nemcsak a külföld előhaladottabb országaiban, de egyszerübb életviszonyok közt levő országaiban és ezekkel állítjuk szembe a mi bevételi arányainkat, meg kell győződnünk arról, hogy e téren még hátra vagyunk.

Nem akarok semmit szem elől téveszteni, jól ismerem azon korlátokat, melyeket a vámterület közössége, gyártási rosz viszonyaink és a lakosság míveltségi foka elénkbe szabnak. De a gyakorlati politika terén akarván maradni és a költségvetési vitát csak évek multán előfordulható

Digitized by Google

közjogi vagy közgazdasági kérdésekkel eredménytelenül és czéltalanul összekeverni nem akarván: csak az adott térnek mívelésére kelle a figyelmet felhivnom, csak ennek korlátai közt fejezem ki ez irányban meggyőződésemet.

És ha helyzetünket gyakorlatilag, elfogulatlanul fogjuk fel és ítéljük meg, akkor államháztartásunk jelen helyzetét épen azért fogjuk a jövő szempontjából is elfogadhatónak és biztatónak tekinteni, mert annyi kulturális erőt táplál és annyi pénzügyi forrás fejlődését mutatja maga az államélet, hogy ha költekezésünkben kellő határokat és a jövedelmi források megállapításában kellő elfogulatlanságot tanusítunk, nemzetgazdasági és kulturális fejlődésünket, pénzügyeink rendezése mellett is biztosíthatjuk. E nehéz feladatok megoldására a helyzet által megengedett mértékig terjedő komoly kisérlet e költségvetésben is megvan és ezért azt elfogadásra ajánlom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Somssich Pál: T. ház! Nem lehet szándékomban mindazokra válaszolni, a miket a t. előadó ur most itt elmondott. Ő okoskodott számokkal, ezeket pedig egy hallásra kellően felfogni sem lehet, ugy, hogy helyeslőleg, vagy czáfolólag nehéz hozzájuk szólni. Azonban egynémely állítására lehetetlen, hacsak így futólag is, megjegyzést nem tennem. (*Halljuk!*)

Egyik az, hogy a jelen költségvetés ugyanazon keretekben mozog, mint a régiek. Bocsánatot kérek, de ez nem áll. (*Halljuk!*) Magának az állandó pénzügyi bizottságnak leszállított tételei szerint a rendes kiadások 7.850,000 frttal haladják meg a mult évi kiadásokat, voltaképen pedig 11 millióval, mert azzal, hogy a pénzügyi bizottság harmadfél milliót áttett a rendes költségvetésből a rendkivülibe: a többletet nem szállítja le. (*Ugy van! a bal és szélső baloldalon.*) Másik állítása az volt, hogy a jövedelmek a kiadásokkal paralell szaporodnak. Bárcsak ugy volna; de épen ez a baj, hogy megfordítva áll a dolog. Kiadásaink folyvást növekednek, de ámbár szaporodnak jövedelmeink is, a deficit nemcsak nem enyészik el, hanem daczára az új adóknak, daczára 1875 óta hozott minden áldozatainknak, deficitünk két millióval nagyobb, mint volt 1875-ben. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Még egyet mondott a t. előadó ur, azt mondotta ugyanis, hogy az általa felemlített kamatok csak látszólagosak s hogy azok már fedezve vannak. Igenis fedezve vannak, de csak az újonnan felveendő kölcsönök által. (*Derültség a bal és szélső baloldalan.*)

Áttérek beszédemre, melynek egy és más pontja czáfolatot fog magában foglalni egyes állításaira. (*Halljuk!*)

T. ház! (*Halljuk!*) Szomorú kötelességet teljesítek, midőn a napirenden levő tárgyhoz szólok és követve azon meggyőződésemet, mely nem pillanat, nem napok vagy hónapok, nem is csak a most előttünk fekvő költségvetésnek hatása alatt keletkezett, hanem évek során felmerült tények és események fejlődésének megfigyelése, tanulmányozása és komoly megfontolása után mindinkább szilárdult meg keblemben: ma, midőn a törvényhozásnak ismét egyik szerény tagja vagyok, kifejezem azon aggasztó, de határozott nézetemet, hogy nemzetgazdasági és ezzel kapcsolatos pénzügyi viszonyaink mindinkább és pedig fokozatosan mindinkább, egy veszedelmes irányba sodortatnak, melytől, ha a 12-ik órában szabadulni nem birunk, olyan örvény körébe kényszerittetünk, a honnan nincsen kimenekülés, a hol okvetetlenül el kell merülnünk! (*Ugy van! a baloldalon.*)

Nem tartozom azok közé, kik pénzügyministerünknek tehetségeit kicsinylik, talentumait kétségbe vonják, szakavatottságát épen tagadják; ellenkezőleg én ezeket nemcsak beismerem, de sőt saját tapasztalásom által nyert adatok nyomán azt is tudom, hogy ő ezen kiváló jeles tulajdonait, hivatása körében fáradhatatlan szorgalommal, férfias erélylyel és hazafias buzgósággal érvényesíteni törekszik is; és ha mindamellett mégis csak olyan sivár, szomorú eredményt képes felmutatni, mint a minőt előadásaiban hallottunk és a költségvetésnek általános és részletes füzeteiben olvastunk: akkor az épen oly leverő, mint kétségbe nem vonható bizonysága annak, hogy a mi nemzetgazdászati és pénzügyi bajaink nyomorúságának valamint okai nem kizárólag egyes személyek által elkövetett hibákban és tévedésekben találhatók fel, ugy annak orvoslása és helyreigazítása se várható egyes, bár legtehetségesebb államférfiaknak még oly szellemdús és buzgó törekvéseitől mindaddig, mig államháztartásunk mai rendszere és ennek alapelvei, melyek majd mint kiindulási pontok, majd mint kitűzött czélok a priori postulatumokként irattak elő, mereven fentartatnak s mint ilyenek állandó, szűk kényszer keretbe szorítják a magyar kormányférfiaknak törekvéseit, meghiusítják, mert felemésztik ezeknek eredményeit.

Ha csak egyes emberek ügyetlensége vagy képtelensége, mondjuk roszindulata volna az akadály egyrészről; hacsak egyes emberek ügyessége és szakképzettsége nyujthatna segélyt másrészről: akkor a baj csekély, a helyreigazítás könnyű lenne, e háznak egy kis erélye segíthetne azon és megmenthetne bennünket nyomasztó kellemetlenségeinktől. Ámde nem ez a helyzet!

Nemzetgazdászati bajainknak és pénzügyi zavarainknak forrásait keresve, ezeknek eredetét megtaláljuk azon nagy tévedésben, mely az osztrák-magyar monarchia hatalmi állását csak olyan nagyszabású intézmények által hitte és azért

Digitized by Google

követelte biztosítani, melyeknek fentartására szükséges erővel, különösen az e czélra megkivántató és mint a tapasztalás mutatja, évről évre mindinkább fokozódott mennyiségben megkivántató pénzerővel a magyar korona népei legalább nem birnak. (*Helyeslés a balon.*)

És hogy teljes határozottsággal kifejezett meggyőződésem nem mai napról kelt, hanem, mint beszédem elején mondám, évek sora alatt felmerült tények és események fejlődésének komoly tanulmányozása és higgadt megfontolása folytán keletkezett, erősödött s végre szilárdult meggyőződés, ennek bebizonyítására hivatkozom azon beszédemre, melyet az 1876-iki költségvetés tárgyalásának alkalmával 1875. november 16-án mondottam el. E beszédemet akkor, mikor a kormány nagyszerű megtakarítások, czélszerű kezdeményezések és intézkedések által az évi hiányt oly tetemesen leszállította és ennek teljes elenyésztetése, háztartásunk egyensúlyának néhány évek utáni helyreállítása iránt az akkori pénzügyminister ép olyan kedvező, mint alapos és tervszerű számitást mutatott be; ezen beszédemet, melyben a kormány eredménydús fellépését üdvözöltem és jövendőre kilátásba helyezett törekvéseit melegen pártoltam, az ellenzéknek támadó érveit pedig egyenként megczáfolni igyekeztem, ezen beszédemet igy fejeztem be: „Volna még egy, mire válaszolnom kellene, de, t. ház, erre válaszolni nem tudok; nincsen nálamnál bátortalanabb ember, midőn megtámadni kellene oly valamit, a mit igazságnak tartok. A túloldalon épen úgy, mint ezen oldalon, sokan vádolólag, körünkből többen figyelmeztetőleg állították, hogy a közös költségek igen nagyok. Én, t. ház, ezt tagadni nem tudom s mert nem tudom tagadni, leteszem fegyveremet és hozzájuk csatlakozom s kérve kérem a kormányt, hivatkozzék e tekintetben a nemzetnek osztatlan érzetére, hivatkozzék az e házban levők osztatlan meggyőződésére és erőt merítve ezen egységes érzelemből, iparkodjék, ha nem is egyszerre, de legalább lassankint a létező nehézségeket elháritani és arról győzni meg a mérvadó köröket, hogy e költségeknek elkerülhetetlenül apasztatniok kell.“

Ime uraim, ezt mondottam hat év előtt, mint kormánypárti, ezt mondom ismételve ma, mint ellenzéki képviselő; (*Éljenzés a baloldalon*) de nemcsak ismétlem a 6 év előtt mondottakat, hanem meg is toldom azokat; mert, a mint ma állanak pénzügyeink, még csak pillanatnyi javulást se remélhetünk államháztartási rendszerünknek lényeges megváltoztatása nélkül, (*Ugy van! a baloldalon*) elevezhetünk még néhány évig folytonos kölcsönöknek zaklató és még magánemberre se igen díszes műveleteivel, elevezhetünk pár évtizedig, feltéve, hogy Európa békében marad; de nemsokára csordultig telvén pohár, be fog következni a katastropha, mely a trónnak és hazánknak önálló függetlenségét támadandja meg egyaránt! (*Igaz! a baloldalon.*)

Nagy szót mondtam ki, de erős meggyőződésemet tártam elő, igazolni tartozom állításomat; hitem szerint igazolni fogja azt azon összehasonlítás, melyet ezennel feltüntetni bátor leszek:

Az 1875. márczius 2-án megalakult és ugyanazon hónap 3-dik napján képviselőházi helyüket elfoglalt ministerium tagjai közt már a mostani ministerelnök urat, ki mint belügyi minister kezdettől fogva döntő befolyást gyakorolt az egész kormányzatra, melynek csakhamar vezére, azaz a ministerium elnöke lett, mely ktünő állását — ministertársainak sorában bei vetkezett többrendbeli változások mellett — folyvást fenntartotta és mai nap is erélyesen tölti be; nem lesz tehát helytelen, sőt mondhatom, okvetlen szükséges arra, hogy az elnöksége alatt majd hét évig működött és működő kormány eljárásának pénzügyeink körüli eredményeit megitélhessük, összehasonlítani azon állapotot, melyben ő kormányra léptekor államháztartásunkat találta, — vagyis összehasonlítani az 1875-iki pénzügyi állapotunkat a maival, melyben az ő hét évi kormányzata alá jutottunk. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Szükséges, még pedig két tekintetben szükséges ezen összehasonlítás, először azért, hogy pénzügyeinknek állaotát tisztán láthassa és megismerhesse azon nagy közönség, mely bennünket képviselőinek megválaszt és azért küld ide, hogy az állam ügyeinek kezelését ellenőrizzük, érdekei felett őrködjünk; szükséges azután másodszor azért, hogy tisztán látva a valódi helyzetet mi képviselők, a bajokat fölismerni és ha fölismertük, azoknak orvoslása és egészségesebb állapotnak mielőbbi helyreállítása iránt alaposan tanácskozni képesek lehessünk és a czélszerű eszközöket, ha azokat a kormány előterjesztéseiben feltalálhatjuk, öntudatosan pártolhassuk, ha pedig ezeket elégteleneknek vagy épen helyteleneknek ismernénk föl, mellőzzük, de egyszersmind helyesebbeket, kielégítőbbeket javasolhassunk.

Az összehasonlítást az 1875-ik és 1880-dik évek közt a kezeink közt levő zárszámadások alapján tüntetem föl; a mennyiben 1881-ről és 1882-ről is megemlékszem, ezt csakis a költségvetések tételeire hivatkozva tehetem.

1875-ben a közösügyek költségeinek fedezésére kifizettünk 30.030,179 frtot, 1880-ban ugyane czímen kiadtunk 34.496,710 frtot, 1882-re pedig már megállapittatott 37,680.684 frt. E szerint a teher többlet 1882-re 7,650.505 frt. Az az összeg tehát, melyet 1875-ben az akkori képviselőháznak pártkülönbségnélküli helyeslése mellett már olyan nagynak és terhesnek nyilvánítottam,

Digitized by Google

mint a minőt a magyar korona országai saját erejükből huzamosan elviselni nem lesznek képesek, hét év alatt nyolczadfél, sőt ha a póthiteleket is hozzászámítjuk, kerek számban nyolcz millió frttal növekedett!

Nézzük és hasonlítsuk egybe összes kiadásainkat, melyekben az előbbi tételek is benfoglaltatnak. 1875-ben összes kiadásaink tettek 238.500,971 frtot, 1880-ban 289.648,835 frtot, 1882-re pedig a pénzügyi bizottság előirányoz 325.656,881 frtot, a mi annyit tesz, hogy 1875-től 1880-ig kiadásaink kerek számban 51 millió forinttal növekedtek, 1882-ben pedig 85 millió forinttal fogják meghaladni az 1875-dik évi kiadásokat. Mily rohamos növekedés! Öt év alatt 51, két év alatt 36, hét év alatt 87 millióval több kiadás.

Ezen hiteles adatok nyomán felmutatott számtételekből kitünik, hogy daczára jövedelmeink szaporodásának, daczára azon nagy adóemelésnek, melyeket csakis azon hitben és reményben szavazott meg a törvényhozás, resignátióval visel az ország, hogy ezek által államháztartásunk egyensúlya helyre fog állittatni, mondom, daczára mindezen hazafias készségnek, szomorúan kell megállapítanunk azt, hogy nemcsak kiadásaink és bevételeink közt az egyensúly helyreállítva nincsen, ellenkezőleg az évi hiányok rendszeresek lettek és 1877 óta nagyban ismét növekednek.

Vizsgáljuk és hasonlítsuk össze ezen hiányokat is: 1875-ben a tényleges hiány tett 39.718,960 frtot 1876-ban az akkori kormány minden tagjának valóban egymással versenyző takarékossága mellett leszállt már 31.260,933 frtra, 1877-ben: midőn az új adók jövedelmezni és a kormány erélyes takarékosságának hatása már nyilvánulni kezdett, leszállt 26.451,033 frtra. 1878-ban: szerencsétlen keleti politikánk folytán egyszerre felszökött 58.924,721 frtra. 1879-ben: a behozott újabb adók daczára fenmaradt 37.259,929 frton. 1880-ban ismét növekedett 41.963,574 frtra. 1881-re és 1882-re még biztosan nem állapíthatom meg az évi hiányt, de hogy mint a mult évek mindegyikében, ugy ezekben is jóval túl fogja haladni az előirányzott összeget, azt kétségben vonni nem lehet.

Ennyi hiányokat évenkint fedezni kellett s mert az ország saját erejéből ezt tenni képes nem volt, kénytelenittetett az államkölcsönökhöz folyamodni, melyeknek terhei 1875 óta óriási mérvben növekedtek. A mint ez a következő összehasonlításból kitünik: 1875-ben az állam minden tartozásai után járó kamatok, járulékok, törlesztések és kezelési költségek fejében fizetett 72.871,713 frtot, 1880-ban ugyane czélra már fizettünk 100.535,408 frtot, többlet 27.663,695 frt. 1882-re már ugyan-e czélra szükségeltetik 107.235,583 frt, tehát ismét plus: 6.700.175 frt. Összes többlet: 34.363,870 frt.

E szerint hét év alatt ebbeli terheink növekedtek kerekszámban 34 millió 363 ezer frttal. Összefoglalva mindezen összehasonlításokat, kitünik: 1. hogy a közös költségek után reánk eső hányad 1875—80-ig: 4.466,000 forinttal növekedett, 1882-ben pedig fel fog emelkedni: 37.856,181 frtra, s igy a többlet: 7.826,008 frt.

2. Összes kiadásaink 1875-től 1880-ig növekedtek 51 millióval. 1882-ben pedig 31 millióval és igy összesen növekedni fognak: 82 millió 500,000 frttal.

3. Hogy bevételeink tetemes növekedésének daczára évi hiányunk 1875-ben: 39.718,916 frt volt, 1880-ban 41.963,574 frt volt és igy 2.000,000 frttal növekedett; végre

4. hogy ezen évi hiány, daczára az újabb adóztatásnak és jövedelmeink szaporításának, állandó rendszere maradt és a jövő években is maradni fog.

Ez, t. ház, mai államháztartásunknak szomorú, de hű képe, ez pénzügyi viszonyainknak kritikus helyzete, melyeknek felderítése után, kisértse meg bárki e viszonyokat bármiként mesterkélve magyarázgatni, takargatni, vagy szépíteni, azt a tényleges igazságot ugyan nem fogja elmagyarázni soha, hogy a zárszámadások és legújabb előirányzatok adatainak nyomán kimutatott milliókkal több teher nyomja Magyarország népeinek vállait ma, mint nyomta hét év előtt; (*Igaz! a baloldalon*) hogy daczára fokozódva tetemesen növelt megadóztatásunknak, szaporított jövedelmeinknek és annyi mindenféle áldozatainknak, 1880-diki deficitünk nagyobb, vagy legalább akkora lesz, mint volt 1875-ben; (*Igaz! a baloldalon*) valamint azon keserves igazságot se magyarázgathatja és takargathatja el, hogy e terhek nem könnyebbülnek, de egy mákszemnyit se könnyebbülhetnek az által, ha azokat különféle czímek alá soroljuk, másként csoportosítjuk, majd a rendesek, majd a rendkivüliek, azaz a jövedelmeket nem — vagy alig hajtó beruházások közé iktatjuk; mert ezen terhek, bármint nevezzük is el őket, mind és mindig csak Magyarország népeinek vállaira nehezednek, fedezetöket ezektől követelik s mivel erre a nép saját erejéből már absolute nem képes, oda kényszerítik az államot, hogy kiadásainknak fedezhetésére folyvást újabb és újabb kölcsönöket szedjen és ezeknek kamatjaival a közterheket mindinkább növeszsze.

Igy ment ez évek óta s legújabban, különösen 1878-tól fogva rohamosan folyvást; s igy fog ez menni — mig mehet — ezután is mindig, hacsak államháztartásunknak berendezését egyszerűsítve, gyökeresen meg nem változtathatjuk, kiadásainkat szigorú, minden irányban kifejtendő takarékossággal a lehetőségig nem apasztjuk és az ilyen szigorú leszámolás

Digitized by Google

után még mindig fenmaradandó hiányoknak megszüntetésére czélszerű és egész hatású áldozatokra nem határozzuk el magunkat.

Itt önkénytelenül az a kérdés támad: ugyan miként jutottunk mi ezen szomorú helyzetbe, miként süllyedtünk oly mélyre épen azon kormány alatt, mely kiválólag államháztartásunk egyensulyának helyreállítására alakult, mely különösen az e czélra egyesült két nagy országos pártnak kifolyása volt, mely létjogát zilált pénzügyeink rendezésének feladatában találja, (*Ugy van! a baloldalon*) azon kormány alatt, melynek első elnöke, lovagias néhai báró Wenckheim Béla 1875 márczius 3-án tartott beköszöntő beszédében im igy nyilatkozott: „A ministerium legfőbb feladatának azt tekinti, hogy az államháztartást és azzal kapcsolatban az ország kormányzatát rendezze; hogy

1-ször életbe léptesse az állam feladatainak veszélyeztetése nélkül lehetséges legnagyobb takarékosságot már a fenálló rendszer keretében is, hogy

2-szor a központtól kezdve le a községig rendezze a szorosabb értelemben vett közigazgatást, rendezze a pénzügyi igazgatást és az igazságszolgáltatás némely teendőit .... hogy előálljon az összhang a kormányzatban és a megtakarítások nagyobb mérvűek lehessenek stb. stb.“

Széll Kálmán akkori pénzügyminister ur hat nappal utóbb pedig, összhangzásban elnöke nyilatkozatával, ugyanekkor ezeket mondá:

„A czél, melyet szem elől téveszteni semmi körülmények között sem szabad, melynek elérésére feltétlenül megteendő minden, a mi a lehetőség határain belül fekszik, melyet alárendelni semminek nem szabad, az: hogy megrontott pénzügyeink olyképen rendeztessenek, hogy az egyensúly háztartásunkban helyreálljon ugy, hogy az tartósan fentartható legyen“ stb.

Tisza Kálmán ministerelnök ur pedig, (*Halljuk! a baloldalon*) midőn az 1875. november 4-én tartott ülésben jelen helyét elfoglalta, a többek között igy nyilatkozott:

„Csupán két ügy az, melyről néhány szót szólani kivánok — s teszem ezt is nem azért, hogy a kormány által ezután követendő valamely új irányt jelezzek; de teszem ellenkezőleg azért, hogy szemben az országgyülés szünete alatt terjesztett hirekkel, határozottan nyilvánítsam és kétségen felül helyezzem, hogy ezekre nézve is a kormány iránya, fölfogása ugyanaz, a mi volt és jeleztetett márczius 2-án.“

Ünnepélyesen elfogadta tehát mindazt, mit előde márczius 3-án mondott, és azután igy fejezte be beszédét:

„Én teljes tisztelettel kérem a t. házat, hogy minden netaláni eltérő egyes nézetek daczára, a kormányt erélyesen és őszintén támogatni kegyeskedjenek; teszem ezt annak mély érzetétől vezetetve, hogy egy ország pénzügyeit rendezni, közigazgatását helyesen vezetni, szerződési viszonyait érdekeinek megfelelőleg rendezni — alkotmányos uton legalább — csak ugy lehet, ha azon ország törvényhozása bebizonyítja, hogy fölül emelkedve aprólékos eltérő nézeteken, személyes, helyi vagy pártérdekeken, erélyesen támogatja mindazt, mi ezen czél elérésére irányult.“

„Nem kérek feltétlen bizalmat, de kérem az általam most jelzett szempontok megfontolásából eredő támogatást“ stb.

No már tisztelt ház! ezen ünnepélyes nyilatkozatok után valóban jogosult a kérdés: hogy juthattunk mégis a jelen szomorú pénzügyi helyzetbe épen azon kormány alatt, melynek azóta — kérem jól megjegyezni — mindig többsége volt, folyvást részesült tehát az előzőleg kikért istápolásban, melyet feltételként kötött ki arra, hogy az ország pénzügyeit rendezhesse? (*Ugy van! a baloldalon.*)

Nem habozom a felelettel t. ház; ennek legjobb meggyőződésem szerinti megadására képviselői kötelességem bátorít. (*Halljuk!*)

Hogy a mai veszélyes, bár szerintem, ha erélyes cselekvésre és gyökeres eszközök alkalmazására még idején elhatározzuk magunkat, nem orvosolhatlan, de mindenesetre veszélyes pénzügyi helyzetbe jutottunk, ennek első és eredeti oka az, mit beszédem elején már jeleztem: oka monarchiánk háztartásának azon a priori postulatumként előirt nagyszabású berendezése, melynek fentartására minden józan számítást meghaladó pénzbeli összegek követeltetnek, még pedig évről-évre folyvást növekedő arányban követeltetnek s melyet a magyar korona népei állandóan el nem birnak. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Ismétlem hoc fonte derivata clades, e forrásból ered mai nemzetgazdasági és pénzügyi nyomoruságunk!

Ez a nagyság átka, mely reánk nehezedett; és hogy ez reánk nehezedett, az nem a jelen kormány férfiainak, nem is egyes embereknek kizárólagos bűne, hanem azon emberi gyarlóságnak okozatja, mely kedvező körülmények között oly könnyen elragadtatja magát és kellő számítás nélkül elhamarkodva vállalkozik erejét meghaladó dolgokra, saját veszedelmére.

Belátta ilynemű tévedéseit azon többség, mely 1867-től 1875-ig intézte hazánk ügyeit s hazafiui kötelességének ismerte a bajt, mely kormányzata alatt mindinkább fokozódott, őszintén bevallani és annak orvoslására segítségül hivni föl azon pártot, melytől addig elvi ellentét választá el, felhivni arra, hogy mellőzve, legalább

Digitized by Google

felfüggesztve a közjogi kiegyezés feletti meddő vitát, kezet fogva, egyesített erővel törekedjünk rendezni államháztartásunkat, orvosolni pénzügyi bajainkat, helyreállitani kiadásaink és bevételeink közt az egyensúlyt, mely első feltétele független önállóságunknak; és ha e czélt elértük, megnyilhatik biztos alapon ismét a vita, minden további veszély nélkül.

Ez hazafias fölhivás és vállalkozás volt, ment minden önzéstől, melyben. épen oly készséggel adtak helyet a volt kormány férfiai egyrészről, valamint csak aggódó tűnődéssel léptek az új kormány soraiba a volt ellenzéknek választottjai másrészről; és a nagy munka megkezdődött!

Megkezdődött legszebb remények között; s pártolva az ország nagy többsége által, csakhamar sikert is mutatott fel az új kormány, mely 1877-ben, mint már említém, az évi hiányt 26 millió forintra leszállította és ennek fokozatos apasztását alapos számítások nyomán kilátásba is helyezte!

Ámde a nagyság bálványozói utját vágták ezen szép remények teljesülésének, meghiusították azokat és arra kényszerítették a kormány férfiait, hogy már nem, mint feladatuk lett volna, a monarchia nagyhatalmi állásának nevében addig követelt ugyis már eléggé súlyos terheknek mérséklésére törekedjenek, hanem inkább a szomszédunkban lefolyt nagy háború irányában elfoglalni szándékolt még hatalmasabb állás kivívására teremtsék elő a szükséges nagy pénzbeli áldozatokat. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Minek ecseteljem tovább a történteket, mindnyájan ismerjük szerencsétlen keleti politikánknak lefolyását, mely utóbb egy véres költséges háborúba sodort bennünket, újabb adósságokkal halmozta el amúgy is eladósodott hazánkat és ez által még inkább megrontotta államháztartásunkat, szóval a jelen helyzetbe juttatott bennünket, melyben annyi adóemelések után hasonló évi hiányban sinlődünk ma, mint 1875-ben, midőn a tisztelt ministerelnök ur által vezérelt kormány pénzügyeink kezelését által vette.

Nem tagadhatja azt senki, ha költségvetéseinket és zárszámadásainkat tanulmányozza. Igy fogta fel a helyzetet az akkori pénzügyminister ur is, midőn a boszniai hadjárat által az előszámitást messze túlhaladó reánk háromlott terhekért és ezeknek következményeiért nem vállalhatván el a felelősséget, inkább megvált ministeri székétől, mintsem tovább is istápolja azon politikát, melynek pénzügyeinkre veszedelmesen ható következéseit előre látta. Megvált, fájdalom, egymaga, egyedül. (*Derültség.*)

És ez már szerintem menthetlen mulasztása, mindenesetre végzetes nagy hibája a ministerelnök urnak, hogy alkotmányos jogával nem élt, alkotmányos kötelességét nem teljesitette, hanem meghajolt a közös kormány akarata előtt, mely a monarchia nagyhatalmi állásának területi veszteségeit és erkölcsi fensőbbségében szenvedett csorbáit minden áron kipotolni, még pedig épen keleten kipótolni határozta el. Ez kiszámíthatlan következésű hiba volt, melyet a monarchia egyik kormányának se, különösen nem a magyar kormánynak, kiválólag pedig a jelen ministerelnök urnak semmiért se lett volna szabad elkövetni (*Ugy van! a baloldalon.*) és pedig azért: mert ha sikerülni fog Boszniát és Herczegovinát a monarchiába bekebelezni, az ilyen bekeblezés megzavarná a dualismust alapjában és újból feleleveníténé azon kérdést, melyet 1867-ben oly nehezen lehetett megoldani; továbbá azért, mert ha sikerülni fogna Boszniát és Herczegovinát nagy költségekkel egykor czivilisálni, ez által Magyarországnak ezen tartományokban létező ellenséges elemeit csak erősítenénk és képesekké tennénk arra, hogy rakonczátlankodásaikkal, melyeket mai félbarbár állapotukban csak határaikon belül üzhetnek, határaikon túl mesze kihatolhassanak; (*Helyeslés a baloldalon.*) végre a ministerelnök urnak különösen nem lett volna szabad ezt tenni azért, mert ez által maga magát tette képtelenné arra, hogy államháztartásunknak egyensúlyát mielőbb helyre állíthassa és pénzügyeinket mielőb rendezhesse, a mit pedig ünnepélyesen megigért, megigért oly erős fogadalommal, hogy e feladatának megoldását, e nagy czélt, melynek kivivására vezérlete alatt alakult a kormány, semmi másnak alárendelni nem fogja. (*Ugy van! a baloldalon.*)

És mégis alárendelte e nagy czélt, (*Derültség a baloldalon.*) önálló függetlenségünknek ezen nélkülözhetetlen föltételét, alárendelte a nagyhatalmi vágy ábrándos aspiratiónak, előbb aggódva, tünődve, utóbb belenyugodva; s ma már a dolgok menetével egészen kibékülve, újabb áldozatokat követelni bátor, hogy régi igéreteit újra ismételhesse

És ez második, újabb főoka pénzügyi hanyatlásunknak.

Van egy harmadik is és ez: szerencsétlen kereskedelmi szerződéseink. Mintha a sorsa átka kisérné kormányainknak ez iránybeli eljárását. Nem elég, hogy az Austriával kötött kedvezőtlen vámszerződésünktől várt pénzügyi jövedelmek a gyakorlatban nem valósultak, sőt különösen a szeszadónál a visszatérítések által folyvást tetemes károkat szenvedtünk: még ezen felül a multban Romániával, legújabban Szerbiával kötött ilynemű egyezségünknek árát is mindig nekünk magyaroknak kellett megfizetni. A keletre kiható politikai befolyásért mindig a magyar földmivelő érdekeit kellett sérteni, föláldozni. Innen a sok adóexecutió és e mellett mégis oly roppant adóhátralék! De lehet-e is máskép, mi-

Digitized by Google

dőn adóképességünk emelésére nemzetközi tekintetben semmi előny sem nyujtatik, sőt a magyar nép érdekei folytonosan károsittatnak. (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*)

Ne csodálkozzék tehát senki pénzügyi hanyatlásunkon. Államháztartásunknak nagy szabású, erőnket túlhaladó berendezése az első, keleti politikánknak rendkivül súlyos terhei a másik, végre vámszövetségi és nemzetközi egyezségeinknek mostoha eredményei a harmadik oka ennek.

Nehogy azonban egyoldalú és ezért itéletemben igaztalan legyek, szükséges, hogy a pénzügyminister ur beszédének részleteivel is foglalkozzam s egyszersmind bocsánatot kérjek tőle, hogy eddigi előadásomban róla csak keveset emlékeztem meg. (*Derültség.*)

Ámde én gróf Szapáryt a multak mulasztásaiért, tévedéseiért és hibáiért felelősségre nem vonhatom. Ő akkor vette át pénzügyeink vezetését, mikor ezeknek aggodalmas állapota már teljesen bekövetkezett. Ennél fogva őt, ki az államot fenyegető pénzzavarok elhárításának nagy és nehéz munkájára vállalkozott, csak annyiban érheti a kritika, a mennyiben az általa e végre alkalmazott és javaslott eszközöknek czélszerűségét kivánjuk megbirálni és itéletet akarunk mondani a fölött, vajjon az ő vezénylete mellett kihatolhatunk-e pénzügyi bajainkból, fogjuk-e helyreállíthatni államháztartásunk egyensúlyát. E szempontból kiindulva fogom tehát a pénzügyminister ur beszédének fonalát követve, nézetemeit kifejezni. (*Halljuk!*)

Midőn a t. minister ur az 1882-iki költségvetést elibénk terjesztette, akkor tartott igen érdekes és tartalmas beszédében mindenek felett a mult évi kezelésnek eredményeit említette fel s ezen eredményekben megelégedéssel tűntette föl azt: hogy az egyenes és fogyasztási adók, nemkülönben a bélyeg, jogilleték és díjak, mégis a posta és távirda 8.745,000 forinttal többet jövedelmeztek 1881-ben mint az 1880-ik évben Ezen többletnek pénzügyi mérlegünkre várt kedvező hatását azonban ő maga csakhamar nagyon leszállította, levonván abból a dohányjövedelemnél visszamaradt 1.800,000 frtot, továbbá az államvasutaknál mutatkozó jövedelmi kevesebbletet és megjegyezvén, hogy a fentebbi többletet részben az újabban megszavazott szállítási és fogyasztási adók is eredményezték, valamint azt is, hogy ez évi kiadásaink 1.400,000 frttal magasabbra voltak irányozva, mint a mult évben: mindezek mellett ő mégis azon reményének adott kifejezést, hogy a folyó évi mérlegnek végeredménye nagyon kedvezőtlen nem lesz. Engedje meg a t. minister ur, hogy én az általa ecsetelt képnek árnyoldalait némileg kiegészitsem. Nem emlékezett ő meg ugyanis azon számtalan adóvégrehajtásokról, melyek a ma fennálló szerencsétlen rendszer mellett kizsarolják, sokszor végképen tönkre teszik a még szerencsétlenebb adóhátralékost, a nélkül, hogy ebből az államra a legcsekélyebb haszon is háramlanék, sőt nem ritkák azon esetek, melyekben a végrehajtási költségek az egész végrehajtásnak eredményét felemésztették. Nem emlékezett ő meg azon számos és napról napra fokozódó kivándorlásokról, melyek több ezer munkáskezet vonnak el hazánktól, olyanokat, kik minden ingóságaikból kifosztva, mielőtt csekély ingatlan birtokukból is kipusztulnának, ezeknek pénzzé tett értékével elhagyják inkább szülőföldjüket, hogysem koldusbotra jutva, ennek terhére váljanak. De nem tartóztatom a t. házat a kép ezen szomorú oldalainál, bár meg kellene egyik érdemes képviselőtársunknak a napokban tett ama megjegyzésére, hogy nézzetek, minő volt Magyarország állapota 30 évvel ezelőtt és milyen most, jegyeznem, hogy: nézzétek Magyarországot, de ne a vidékről Pestet, hanem Pestről a vidéket! (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*) Annyi bizonyos, hogy ily sajnos körülmények közt a minister ur által ugy is csak pár millió forintra leszállított jövedelmi többletet én legalább örvendetes eredménynek nem ismerhetem el.

Ezután megemlíti a minister ur az ugynevezett conversiót és kimutatja annak hasznos eredményét. Én, mint már beszédem elején nyilvánítottam, soha se kételkedtem a pénzügyminister urnak képességében és azon hazafias buzgóságában, melylyel pénzügyeink rendezésére, a mennyire ezt az általam említett korlátok engedik, erélyesen törekszik; ugyanazért szivesen elismerem a sikert, melyet a conversió által pénzügyeink előnyére szerzett. Azonban a nélkül, hogy e tekintetben érdemeiből bármit is levonnék, legyen nekem szabad csak annyit megjegyeznem, hogy a mai, de kiválóan az akkori pénzpiacznak kedvező helyzetét, melyet minden, egy kissé élelmes magán ember is fölhasznált, a magyar pénzügyministernek az állam javára fel nem használni csakugyan vétkes mulasztás lett volna.

Továbbá, mielőtt magára a pénzügyi költségvetésre és annak, mint ő mondá, számadásaira áttérne, szükségesnek tartotta a minister ur egy affidatiót előre bocsátani, biztosítván bennünket arról, hogy feladata legfontosabbikának ma is azt tartja, hogy az államháztartásban az egyensúly helyreállittassék. Készséggel hiszek a minister urnak ezen nyilatkozatában, de arra kérem, higyje el nekem viszont azt, hogy abban a kényszerhelyzetben, melyben ő működni kénytelen, ezen feladata legfontosabbikának megoldására nem marad több tehetsége, nem maradnak több eszközei, mint épen csak annyi és azok, me-

Digitized by Google

lyeket a monarchia meghatalmi állásának követelései ki nem meritenek, (*Helyeslés a baloldalon*) ezek pedig nemcsak államháztartásunk egyensúlyának helyreállítására, de még mindennapi szükségeink fedezésére sem elegendők.

Folytatva előadását, azt állitotta a minister ur, hogy két mód van e kitűzött czélnak elérésére: Az egyik tisztán csak financziális eredményt tartva szem előtt, az államháztartási egyensúly mielőbbi és minden áron való helyreállítására törekedni s e végre a kiadásokat nagy mérvben redukálni. Ezt tökéletesen értem. A másik mód szerinte az, hogy igenis legyünk tekintettel a kiadásokra, állapítsuk meg azokat csupán a mennyiben a legszükségesebbek, de ne feledkezzünk meg az ország szükségleteiről sem s ezekkel hozzuk arányba az állam bevételeit. Ezt, bocsánatot kérek, nem értem. Megállapítani kiadásainkat, csupán a mennyiben azok a legszükségesebbek és meg nem feledkezni az ország egyéb szükségleteiről sem és ismét ezekkel hozni arányba az állam jövedelmeit: mindezt egyszerre tenni lehetetlen, mert ha már megállapítottam kiadásaimat és ezeket a legszükségesebbekre szorítottam, akkor már nem adhatok ki semmit egyebekre a nélkül, hogy a magam által megállapitott kiadási határvonalt túl ne lépném; és viszont, ha másnemű szükségeket is szándékozom kielégíteni, akkor kiadásaimat nem szorithatom csak a legszükségesebbekre. Ez a kettő együtt egyszerre nem állhat meg. Értem én azonban a minister ur intentióját, bár azt nem helyeselhetem. Ő, a mint szokás mondani, a farkast is, a bárányt is meg szeretné tartani. A rendes kiadásokat a legszükségesebbekre akarja ugyan szorítani; de e mellett figyelemben óhajtja tartani az országnak egyéb szükségleteit is és hogy ezeket is kielégithesse, az állam jödelmeit — természetesen újabb adók behozatala által — növelni kivánja; és ez az, a mit én helyeselni nem tudok. Addig, mig az állam háztartása kronicus deficitekben szenved s ezeknek fedezésére évenként újabb kölcsönöket kénytelen felvenni; addig, mig tisztviselőit a legszerényebb értelemben vett illendő fizetéssel ellátni nem képes: addig az ilyen szomorú pénzügyi helyzetben tengődő államnak minden tehetségét csak arra kell irányozni, hogy ezen bajaitól mielőbb szabaduljon és azért, ha újabb adók elviselésére még képes, ezeknek jövedelmeit nem másra, mint csakis e czélra köteles fordítani. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Én általában államháztartásunk egyensúlyának helyreállítására csak egy módot ismerek. (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől*): kiadásainkat a legnagyobb takarékossággal az elkerülhetlen szükség korlátai közt megállapítani; beruházásainkat pedig mindaddig, mig állandó deficitben sinlődünk, csak olyan dolgokra szorítani, melyeknek haszna biztos és azonnali, vagy olyneműek, melyeknek elmulasztásából nagyobb kár háromlanék az országra, mint a mibe kerülne ezeknek elhalasztása.

Más gazdag országok költhetnek a luxusra, leronthatják fővárosuk ódon részeit, hogy azokat szebbekké, pompásabbakká varázsolják; emelhetnek költséges monumentalis középületeket, száz meg száz ezereket áldozhatnak a művészet minden nemeire. Mi, kik 40—50 millió közti állandó évi hiánynyal küzködünk, kik tartozásaink után 107 millió évi kiadásokkal vagyunk terhelve, mi okosan és lelkiismeretesen ilyeneket nem tehetünk, mert nekünk, mint becsületes és saját független önállóságunkat fentartani óhajtó nemzetnek mindenek felett arra kell törekednünk, hogy újabb kölcsönökre ne szoruljunk és hogy hitelezőink irányában tartozásainkat pontosan teljesítsük; de teljesíthessük saját tehetségünkből állandóan s azért háztartásunkban a legnagyobb takarékosság mellett, a legszükségesebb s csakis hasznot hajtó vagy kárt elhárító kiadásokra kell szorítkoznunk. A régi iskolának aranymondata és a mi körülményeink között államférfiainknak soha eléggé nem ajánlható szabálya az, hogy adókat csak az elkerülhetetlen szükségek fedezésére szabad kivetni, egyebekre, ha van, a feleslegből lehet költeni, a fényüzés cultusát pedig a társadalom gazdagabb osztályának élvezeteket kereső köreire kell bizni!

Ezeket megjegyezve, felveszem ismét a pénzügyminister ur beszédének fonalát, melyben ő a takarékosságról szólva, kiadásainkat imigy elemzi: „Ezek állanak egyrészt elvállalt kötelezettségekből, melyeken változtatni nem lehet; másrészt állanak a monarchia és hazánk közbiztonságára szükséges véderő költségeiből; harmadszor állanak a jövedelmek előállítására elkerülhetetlenül szükséges kiadásokból, melyek a jövedelmekkel kell, hogy növekedjenek; végre negyedszer állanak az administrationális költségekből, valamint a kulturalis és közgazdasági czélokra teendő kiadásokból; csakis ezen utóbbi csoportban lehetne megtakarításokat eszközölni, de ez is mindenesetre államfejlődésünk rovására esnék és aránylag kiadásaink összegéhez, sőt magához a deficithez hasonlítva, oly csekély összeget képezne, hogy ez által az államháztartás egyensulyát elérni bajos lenne."

Ezek, t. ház, a pénzügyministernek szórul szóra idézett szavai, melyeknek értelme szerintem az, hogy mi a takarékosság véghatáráig már elmentünk és hogy ezt még szigorubban alkalmazni már nem lehet. Maga a pénzügyminister ur is igy értelmezi saját szavait, midőn ismételve emlegeti ugyan a legnagyobb takaré-

Digitized by Google

kossággal megállapítandó föltétlenül szükséges kiadásokat, de egyszersmind világosan kimondja, hogy nincsen más mód ezekről gondoskodni, mint az államháztartás jövedelmeit hozzájuk arányosítani, a mi más szóval ismét annyit tesz, mint újabb adókat kivetni vagy adóemeléseket eszközölni.

Már uraim! én az igen t. pénzügyminister urnak ezen véleményével merőben ellentétes állást foglalok el és hivatkozva a csak most mondottakra, határozottan állítom, hogy nekünk mai szomorú pénzügyi viszonyaink közt, legnagyobb és legelső reményt a takarékosság nyujt; erős hitem, hogy ennek szigorú alkalmazása nélkül nincsen számunkra üdv és mielőtt bárminemű adóemelésekről vagy újabb adók behozataláról csak gondolkozni is merészkedhetnénk, legszentebb kötelességünk előbb a legszigorúbb takarékosságnak minden eredményeit kiaknázni; ezt parancsolja a józan ovatosság, ezt választóink s az összes adózó nép iránti hűségünk.

Ámde lehet-e? Igenis lehet, mert okvetetlenül kell; még pedig a minister ur által elsorolt mind a négynemű kiadásoknál többet, kevesebbet, de lehet; még elvállalt kötelezettségeink és tartozásainknál is czélszerű hitelműveletek által lehetett volna eddig is és lehet jövőre is terheinken könnyíteni, ha a pénzügyminister urnak éber ügyessége, ugy mint a járadékkölcsön átváltoztatásánál tette, erre a kedvező pillanatokat szintén fel fogja használni.

A monarchia és hazánk közbiztonságára szükséges véderő költségeit apasztani, még pedig jelentékenyen apasztani szintén kell is, lehet is, miként azt, ha e kérdés tárgyalás alá kerülne, részletezve is megbeszélni készséges lennék; (*Helyeslés balfelől*) de ma, midőn pénzügyeinkről általánosságban vitatkozunk, elég lesz, kivált e helyről annyit jeleznem, hogy a véderő érvényesítésére, más szóval háború vezetésére mindenekelőtt pénz kell és azért, a ki az államnak pénzügyeit rendezni akarja és tudja, az biztosítja az állami védelemnek szükséges legelső föltételét, mely nélkül nagyobb hadsereg sem képes rendeltetésének sikerrel megfelelni. Tanulságos szomorú példa előttünk Törökország, melynek derék katonákban nem volt hiánya, mégis elveszett, mert nem volt pénze hadainak kellő fölszerelésére és fentartására. Megdönthetlen igazság előttem az, hogy jobban megvédendi magát egy állam 500,000-nyi hadsereggel rendezett financziák mellett, mint egy millió katonával, melynek vezénylete folytonos pénzszükséggel küzd. (*Ugy van! balfelől.*)

A jövedelmek előállítására okvetetlenül szükséges költségeket apasztani természetesen nem lehet. Ámde vannak, még pedig olyan számos kiadások vannak a mai kezelési rendszer mellett, melyek nem elkerülhetetlenek, melyeket megszüntetni és törülni lehetne. Vannak ezeken kivül oly visszaélések, melyeket minél előbb megakadályozni és eltiltani kellene, hogy az elsők által közvetlenül, az utóbbiak által közvetve hasznos megtakarítások eszközöltessenek. (*Fölkiáltások jobbfelől: Melyek azok? Mondja meg!*) Vannak igenis visszaélések nagyok és tömérdekek, magam is tudok rá példákat, ismeretesek.

Marad még a t. pénzügyminister ur felosztása szerint a negyedik nemű kiadás, az államnak administrationális költségei és a közgazdasági és culturális czélokra teendő kiadások. Hogy ezen utóbbiakban lehetne megtakaritani, maga a minister ur is beismeri, én pedig határozottan állítom, hogy okvetetlenül kell ez irányban megtakarításokat tenni. A közigazgatási kiadásokról meg azt állítom, hogy ezeknél a megtakarítások nem a pénzbeli kiadások tételeinek leszállításában, hanem czélszerű rendezésében, sőt a fizetéseknek méltányos emelésében találna kifejezést, mert illendően díjazott, aggkor, vagy tehetetlenség esetére tisztességesen biztosított hivatalnoki karba vetélkedve törekednének bejutni a legszorgalmatosabb, a legképzettebb férfiak, kik számra kevesebben, de gond és szükségtől nem zaklatva, komoly disciplina mellett egész odaadással csakis hivataluk feladatának pontos teljesítésére fordíthatnák minden tehetségeiket és ez által az államnak oly jeles közigazgatást állapítnának meg, melynek védpaizsa mellett minden ember nyugodt biztonsággal járhatna dolgai után, háborítatlanul szedhetné szorgalmának gyümölcseit, megelégedésben élvezhetné azokat, miután minden irányban védve lévén, kötelezettségeinek eleget tenni képes is lehetne.

A mondottakból kitünik, hogy az igen tisztelt pénzügyminister ur, a megtakarításokra vajmi keveset, én pedig ellenkezőleg épen ezekre fektetek legnagyobb súlyt; ő azt hiszi, sőt a költségvetés előirányzatában abbeli meggyőződését ki is fejezi, hogy a megtakarításoknak eredményei alig vehetők számba, mig ellenkezőleg én azt állitom, hogy államháztartásunk rendbehozatala, megtakarítások, még pedig nagyszerű megtakarítások nélkül nem is képzelhető. Ezen lényeges nézetkülönbségből természetesen következik az, hogy nekem a beterjesztett és a pénzügyi bizottság által is elvi változások nélkül ajánlott költségvetés ellen első kifogásom az, hogy abban a takarékosság kellő és szükséges figyelembe nem vétetett, gyakorlatilag nem alkalmaztatott — annyira nem, hogy a pénzügyi bizottságnak leszállított tételei szerint is 7.850,000 frttal haladják meg az 1882-diki rendes kiadások az 1881-dikieket, voltaképen pedig 11 millióval, mert azért, — ismétlem — hogy a pénzügyi bizottság közel harmadfél milliót

Digitized by Google

a rendkivüli rovatokba helyezett által, azért az mégis csak több kiadás marad.!

Azt állítottam mindjárt beszédem elején, hogy az igen t. pénzügyminister ur, minden buzgósága, erélye és fáradhatlan szorgalma mellett sem lehetett képes a beterjesztett költségvetésben mást, mint szomorú sivár eredményt felmutatni. Ő maga igazolja ezt legjobban, midőn szórólszóra igy nyilatkozik: „Nem lehet nekem azon szemrehányást tenni, hogy rózsás szinben igyekszem feltüntetni pénzügyi helyzetünket, mert előadtam szárazon a tényeket, melyeknek egyik eredménye az, hogy rendes kiadásainkban a hiány 14.700,000 forintot tesz.“ Azonban csakhamar igy vigasztalja magát: „De ha sikerül az állam jövedelmét 8.800,000 frttal fokozni, akkor még sem lehet azt állítani, hogy a hiány apasztására és az egyensúly helyreállítására nagy lépés nem történt, a nélkül, hogy az egyenes adók emeltessenek!“

És pedig nem történt t. minister ur! Sőt ellenkezőleg azt kell állítanom, hogy az ilyen részletes javítási törekvések csakis papiroson mutatnak fel látszólagos eredményeket, melyekkel öncsalódásba ringathatjuk magunkat és az avatatlanokat, de az egyensúly helyreállításához egy lépéssel sem közeledtünk. Elkallódtak az ilyen részletes adófölemeléseknek jövedelmei állandó eredmény nélkül a multban; el fognak azok kallódni a jövőben is.

Hogy is állnánk a legközelebb ránk következő években, ha a törvényhozás a pénzügyminister ur által indítványozott adókat megszavazná és ezek 8.800,000 frtot valóban jövedelmeznének is? A pénzügyi bizottság az összes évi hiányt 26.201,000 frtra számítja; ebből levonandó azon 3 millió, melyet feltéve, de meg nem engedve, az új adók fognának jövedelmezni; maradna tehát 23.201,000 frt hiány 1882-re; vannak azonban még ezen összegen kivül a pénzügyminister urnak előterjesztése szerint is hitelművelettel fedezendő más költségek is, u. m. a budapest-zimonyi vasút kiépítésére és a régi kölcsönök törlesztésére szükséges kiadások; az első ezen f. évre kerekszámban 14 millió forinttal vétetik fel és a 23 millió deficzitet már 37 millióra emeli, melyeknek fedezésére a beszerzés költségeit és a mai cursust számítva, mintegy 42 millió kölcsön felvétele kivántatik. De ehhez még a régi kölcsönök törlesztésére felveendő 9.950,000 frtnak beszerzési költségeit is hozzá kell adni, ugy hogy magának a pénzügyministernek és a pénzügyi bizottságnak számításai szerint e folyó 1882-ik évben legalább 43.000,000 forintnyi deficzit vár reánk! A tapasztalás és az állami számvevőszék adatai nyomán azonban a valódi deficzitek 3 év óta mindig tetemesen túlhaladták az előirányzatot, miből mint tényből azt kell következtetni, hogy ez a folyó évben is igy fog lenni és a felvett kölcsönök kamatai az új adók jövedelmeinek jelentékeny részét el fogják nyelni, 1883., 1884. és a következő években pedig, melyekben a mostani rendszer mellett az évi deficzitek szinte nem maradnak el, ugyanez még nagyobb mértékben fog bekövetkezni, ugy hogy 4—5 év mulva a folyvást felszedendő kölcsönök kamatai egészben felemésztik a remélt, de általában igen feltételesnek tartott új adóbeli jövedelmeket és mi ezen újabban hozandó áldozataink daczára egy lépéssel sem közeledünk kitűzött czélunkhoz, államháztartásunk egyensúlyának helyreállításához, sőt ettől még annál távolabb esnénk, minél inkább kimerítenénk ilyen részletes adóztatások által anyagi erőnket, mint mondani szokták, adóképességünket.

Hiszen megszavaztunk mi már e czélra tömérdek adókat! Volt is sikere és szépen megindult az évi hiányoknak apasztása, de csak addig, mig az akkori pénzügyminister urnak e ház által istápolt takarékossága tervszerinti intézkedések szerint kezeltetett. Miután azonban a kormány elejtette Széll Kálmán rendszeres tervét és a ministerelnök ur föláldozta az egyensúly helyreállítására megszavazott adóknak jövedelmeit a keletre vágyó nagyhatalmiság ábrándos aspiratióinak, azon lejtőre jutottunk, melyen a mai veszélyes állapotunkba sülyedtünk: a 40—50 millió közti kronikus deficzitek korába.

Nem ilyen kisszerű, toldva-foltozva kapkodó eszközökkel lehet a mi pénzügyi igen üdült bajainkon segíteni, hanem egy átgondolt, tervszerűleg megállapított rendszernek lelkiismeretes és erélyes keresztülvitele által, csak az ilyen nyujthat nekünk gyökeres teljes orvoslást.

Lehetetlen az akkori pénzügyminister ur 1875-ik évi szeptember 19-én elmondott remek beszédének, — ezen valóságos pénzügyi programmnak — tanulmányozását különösen államférfiainknak figyelmébe eléggé nem ajánlani. Belőle csak pár sort kivánok itt felolvasni: „Ezek és intézményeinknek túlköltséges berendezése, deficzitjeinket kronikussá tették. 153 millió lebegő adósság terhe mellett, minden irányban alkalmazott és mélyen bevágó rendszabályok segíthetnek csak a mi bajainkon; — ezen eszközök elseje: állami kiadásaink megszorítása! — hitem volt mindig és ma is az, hogy azon mértékét a kiadásoknak, melyeket költségeink az 1876-ik évig felmutattak, — ezen ország ereje nem birja meg; az eszközök másodika: állami jövedelmeink biztosítása; harmadik: fokozása az állami jövedelmeknek; — negyedik: gyors megoldása azon kérdéseknek, melyek az adóképesség fejlesztését eredményezik és áldozatok elviselésére képesítenek stb.“

Digitized by Google

Ez uraim programm, ez józan számításokon alapuló rendszeres terv, mely óvatosan felkarol minden segélyeszközt és ez által hitet, reményt kelt bennünk, hogy általa elérjük a kitűzött nagy czélt s megoldandjuk a nehéz feladatot!

És ez az, a mit én a jelen költségvetés indokolásában annyira nélkülözök: azon óvatosan kiszámított egymásutánt és biztos számításokon alapuló, átgondolt tervet, mely az óhajtott siker mimódoni elérhetéséről meggyőz bennünket.

Ugyanazért másik kifogásom a pénzügyminister ur által beterjesztett költségvetés ellen az, hogy megállapított rendszeres terv nélkül, ugy találomra kisérti meg nehány milliónyi jövedelemmel kecsegtető, de azért biztosan még korántsem jövedelmező új adók által segíteni óriási bajainkon, melyeket pedig csak nagyszabású terv szerint összevágó eszközökkel lehetne orvosolni.

Átmegy ezek után a pénzügyminister ur a költségvetés részleteinek tárgyalására. E térre én őt ezúttal nem követhetem, minthogy az általános vitában csakis általánosságban karolhattam fel pénzügyeinket s csakis általánosságban birálhattam meg az előttünk fekvő költségvetést. Azért befejezni sietek beszédemet, kijelentvén, hogy a pénzügyminister ur által a folyó 1882-ik évre benyujtott és a pénzügyi bizottság által felülvizsgált s csekély változásokkal helybenhagyott költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadhatom. (*Éljenzés a szélső balon.*) El nem fogadhatom, mert először a takarékosság, mely nélkül államháztartásunk egyensúlyát helyreállítani nem lehet, az előirányzott költségvetésben, bár többször megemlítve, de gyakorlatilag alkalmazva nincsen, hogy a jövő összes kiadások, a helyett, hogy leszállitattak volna, inkább 25 millióval haladják meg az 1881-iki kiadásokat; másodszor, mert hiányzik ezen költségvetésnek előirányzatában egy alaposan kidolgozott terv, melynek szigorú keresztülvitelével államháztartásunk egyensúlyának helyreállítását okszerűleg remélni lehetne.

Ennélfogva határozati javaslatot terjesztek elő. (*Leteszi javaslatát a ház asztalára.*)

Midőn ezen határozati javaslatot a magam és elvbarátaim nevében a ház asztalára leteszem, azzal végzem, a mivel kezdtem beszédemet: mentse ki a t. ház hazánknak nemzetgazdászati és ezzel kapcsolatos pénzbeli ügyeit azon veszedelmes irányból, melybe ezek mindinkább sodortatnak, nehogy olyan örvény körébe kényszerittessünk, melyből nincs menekülés, melyben el kell merülni.

Negyven-ötven millió közti állandó évi hiányokkal évtizedeken át kormányozni nem lehet a nélkül, hogy az ezek fedezésére szükséges mindig újabb és mindig újabb kölcsönöknek folyvást növekedő terhei végre annyira alá ne ássák az állam alapzatait, hogy ezek bárhonnan eredhető kissé erősebb rázkódtatásnál össze ne roskadjanak.

Előadtam nézeteimet, legjobb, legtisztább meggyőződésem szerint rámutattam bajaink okaira; jeleztem a módokat és eszközöket, melyekkel még ma orvosolhatóknak hiszem azokat. (*Ellenmondás és felkiáltás a jobboldalon: Ezt nem tette!*) Én mint képviselő teljesítettem lelkiismeretbeli kötelességemet, caveant consules, ne quid respublica detrimenti capiat. (*Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*): „Tekintve, hogy a pénzügyminister ur által beterjesztett és a pénzügyi bizottság által átvizsgált f. é. költségvetésben az előirányzott összes kiadások 25 millióval haladják meg az 1881-iki kiadásokat és hogy az eddigi tapasztalatok után a jelenlegi kormánytól takarékosság tekintetében nem várhatók oly intézkedések, melyek az állami kiadásokat az egyensúly fokozatos elérése szempontjából okvetlen megtartandó határok közé szorítanák; tekintve, hogy mig egyrészt a pénzügyminister és a pénzügyi bizottság is a közvetett adók és vámok terén állítják főleg feltalálhatóknak a kiadások fedezésére szükséges segélyforrásokat, addig másrészt a kormány e tekintetben követett politikája által eddig is mindinkább megnehezítette és folyvást megnehezíti reánk nézve e segélyforrások ezélszerű használhatását; — tekintve végül, hogy államháztartásunk egyensúlyának helyreállítása, még a most jelzett két irány helyes alkalmazása mellett is, nem ötletszerű adóztatások és adóemelések, hanem csak oly öntudatos és tervszerű eljárás mellett eszközölhető, mely a helyzet roszabbodását meggátolja és a kibonyolódás felé fokozatos és folytonos haladást biztosít; ily politika pedig sem a kormány, sem a pénzügyi bizottság előterjesztésében nem foglaltatik: mondja ki a képviselőház, hogy az előterjesztett költségvetést részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja. Somsich Pál, gr. Apponyi Albert, Bittó István, Ernuszt Kelemen, Gáál Jenő világosi, Horváth Lajos, Pulszky Ágost, Szilágyi Dezső, Urváry Lajos, Scitovszky János, Királyi Pál, gr. Dessewffy Aurél, Horánszky Nándor, Veszter Imre."

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(*Szünet után.*)

Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, a tanácskozást folytatjuk.

Eötvös Károly: T. ház! Mély figyelemmel, nagy érdekeltséggel és hozzátehetem, a tiszteletnek különös nemével hallgattam végig azon fontos nyilatkozatot, melyet a mérsékelt ellenzék részéről Somssich t. képviselő ur e házban a költségvetés tárgyában imént tett. Valóban azon

Digitized by Google

szavak, melyek tőle, közéletünk régi tapasztalt veteránjától jöttek, melyek a mai pénzügyi helyzet súlyos voltát oly élénken ecsetelik, azon szavak tőle kétszeres súlylyal birnak, mintha azokat más, a fiatalabb nemzedéknek valamely tagja mondotta volna el. De bár egész érdekeltségem s mély tiszteletem kisérte nyilatkozatát, mindamellett meg kell jegyeznem, hogy nyilatkozatának minden részével, különösen a helyzetnek általa jelzett ismeretéből kivont következtetésekkel, ugy a mint ő kivonta azokat, én egyet nem érthetek.

Hogy ő ezen költségvetési javaslatot, mely a ház asztalán fekszik, még általánosságban sem fogadja el a részletes tárgyalás alapjául: ezért őt és elvtársait részemről üdvözlöm. (*Helyeslés a szélső balfelől.*) Kicsiny és formaszerű dolog ez, de mégis látok ebben némi fontosságot, mert e szakítás az eddigi eljárással, melyet a ház ezen része eddig hasonló alkalmakkor követett, legalább külső jelensége annak, hogy a helyzet felismerésére vezető jelek kimutatásában, a kormány politikájának birálatában szomszédaink hasonló élénkséggel, komolysággal és a kérdések mélyére ható figyelemmel fognak ezentúl eljárni ugy, mint mi minden alkalommal eddig megkisértettük.

Valóban örömömet kell kifejeznem előttem szólt nyilatkozatának azon része felett, melyben ő a közösügyi költségeket és a mi azoknak főalapja, a közös hadsereget ugy miként az ma áll, egész terjedelmében, nagyjában helyesnek és elfogadhatónak nem tekintheti.

Nem vonom ki ebből azt a következtetést, mintha az ő nézete a mienkkel megegyeznék; nem vonom azt ki, mintha álláspontja áthelyeztetett volna álláspontunkra. De már az idők komoly jelének kell tekintenem azt, ha szomszédaim a ház ezen oldaláról a közös hadsereg intézményére vagy annak mai kezelésére vonatkozólag oly súlyos természetű birálatot mondanak. De ezentúl azután a következtetések kivonásában én más irányt követek, mint előttem szólt t. képviselő ur. A pénzügyi helyzet felfogásában talán nekem sincs más nézetem mint neki. A pénzügyi helyzet bonyolult. Általános államháztartásunk súlyos és idült betegségeit körülbelül ő is ugy terjesztette elénk, mint a hogy talán igen kevés kivétellel én fogok arról lehető röviden nyilatkozni. Az orvosszerek megmutatásában bizonyos programmot jelölt meg, melynek alapján szerinte azon veszélyes irányból, mely csak örvénybe vezet, megmenekülhetnénk. De én azt hiszem, hogy az a programm, melyet kijelölt, lényegileg nem igen különbözik attól a programmtól, melyet a pénzügyi bizottság többsége és a pénzügyminister több alkalommal kijelölt. (*Igaz! balfelől.*) De mivel azon programmnak, melyet a pénzügyi bizottság többsége és a pénzügyminister jelölt ki, nem lett meg a kellő s jótékony sikere, hanem lett súlyos és szomorú eredménye: nem hihetem, hogy az azon programmhoz nagyon is közel álló és hasonló programmja az előttem szóltnak az általa is várt és az egész nemzet által óhajtott jótékony sikert eredményezze. (*Helyeslés szélső baloldalon.*)

Helyzetünk, nemcsak pénzügyi, hanem általános közgazdasági helyzetünk valóban rendkivül súlyos és én óhajtottam volna, hogy a pénzügyi bizottság igen t. előadója ne pusztán számszerinti dolgok feltüntetésére szorítkozzék az előadói székből és hogy ne pusztán oly természetű dolgokat tárjon elénk, a melyek nagyon is közel állanak a számtiszti feladatokhoz.

Óhajtottam volna és óhajtanám, hogy a helyzet magaslatára emelkedjék ő is és törekedjék felderíteni nem csak a költségvetés számszerű eredményeit, egyes rovatainak összegezését és nemcsak azon közvetlen indokokat, a melyek a költségvetés egyes tételeit ugy alakítani kényszerítik, hanem törekedjék felderíteni azon politikát egész mélységes mélységében, a melynek csak ily költségvetés lehet eredménye és nem más; és legalább vegyen magának fáradságot arra, hogy ha minket nem is, ha az országot nem is, de legalább önnönmagát megnyugtassa az iránt, hogy azon politika, miután ő ajánlja, egyedül helyes, jó, sőt egyedül keresztülvihető. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A t. előadó ur azt nem tette. Az ország közgazdasági helyzetére nem mutatott. Nem jegyezte meg azt, hogy daczára a folytonos adóemeléseknek, a mely mértékben emelkednek adóink, ép oly mértékben emelkednek deficiteink. Nem jegyezte meg, hogy daczára azon beruházásoknak, culturális kiadásoknak, befektetéseknek, melyeket felemlített, az ország túlnyomó nagy részében az anyagi jólét süllyedése és vele együtt a közerkölcsiség süllyedése lépést tart és folyton folyva fejlődik előre.

De talán nem is volt épen szükség erre, talán ugy gondolkodott a t. előadó ur, hogy ez a mi feladatunk. No én törekszem ezen feladatnak lehető röviden megfelelni. Ez a költségvetés végre — bármikép szépitsék is, — valóban hű képét mutatja az országnak, nemcsak a politikai, hanem egyuttal a közgazdasági helyzetnek; hű képét mutatja az államháztartásnak, csak ki kell vonni e költségvetés adataiból az igazságokat, nem pusztán a számokat, hanem a számok segélyével, azokkal, vagy azok nélkül abból kivonható szoros, valódi, objectiv igazságot.

Valamely politika megítélésére legbiztosabb eszköz — nagyon régen meg van jegyezve — azon költségvetés, azon pénzügyi gazdálkodás, melyet a kormány folytat. Valamely költségvetés,

Digitized by Google

pénzügyi gazdálkodás megítélésére voltakép a legfontosabb jelenség az a kérdés: deficzittel dolgozik-e a kormány és ha igen, mekkorával.

A t. előadó ur és az egész pénzügyi bizottság — hiszen itt a jelentése — nézetem szerint a pénzügyi helyzetnek nem igaz képét tüntette fel akkor, midőn az 1882-iki költségvetés deficzitjét csak 26·2 millióra szabta meg. Érezni látszott ezen kimutatásnak nem egész helyességét az előadó ur is, mert beszéde folyamán ismételten megengedni látszott, hogyha mi jól számítanók, az a deficzit nem 26, hanem 49 millió. És én tovább megyek és azt mondom, ha jól számítjuk nem is 49, hanem annál is több, felmegy 50—55 millióra.

Itt eszembe jut egy körülmény, a melyet különös megjegyzés, sőt többet mondok, megrovás nélkül nem hagyhatok. Én az igen t. pénzügyminister képességéről, jóakaratáról, szakavatottságáról hasonló nézeteket táplálok magamban, mint a minőket Somssich t. képviselőtársam itt kifejezett. De mégis meg kell jegyeznem, hogy a t. pénzügyminister ur, sok szerencséje mellett, mely váratlanul kisérte őt egész ministeri pályáján, évről évre némi csekély szerencsétlenségtől szokott sujtatni.

Ö például az 1879-iki költségvetés alkalmával a deficzitet 22.800,000 frtra számította; költségvetési exposejában és itt előttünk egyenesen világosan ennyinek mondotta; a pénzügyi bizottság megsokalta, vagyis inkább nagyon megkeveselte a deficzitet és kiigazította 30·8 millióra s a következés az lett a zárszámadások szerint, hogy valósággal a deficzit felülhaladta a 38 milliót. 22 millióról a pénzügyi bizottság statioján keresztül fölemelkedett 38 millióig. Mondhatom, ez a pénzügyminister ur szerencséjének nem tekinthető. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalról.*)

De ezen még nem okult a pénzügyminister ur. A következő 1880. év költségvetését már daczára a mult esztendők szomorú eredményeinek, 18 millió deficzittel irányozta elő. A pénzügyi bizottság akkor is őrt állott. Mint az őrhelyre kiállított jó katona, azt mondotta: a ministernek mindenben igaza van, de a deficzitben nincs, nem 18, hanem 27 millió lesz a deficzit s igy terjesztette a költségvetést a ház elé. Én nem tudom, kiket akart ezzel fölvilágosítani? Minket nem, engem nem. Én megmondottam akkor is, hogy a 27 millió csak oly távol áll az igazi deficzittől, mint a 18 millió: tehát a pénzügyi bizottság csak ugy téved, mint maga a pénzügyminister. A szomoru eredmény bekövetkezett, mert az 1880. év a zárszámadások szerint 42 millió deficzittel végződött.

De ezen kétszeres súlyos tapasztalaton sem okult sem a pénzügyminister ur, sem a pénzügyi bizottság és különösen annak igen nagy érdemü előadója, mert ránk következvén az üdvnek 1881-ik esztendeje, a pénzügyminister ur az akkori deficzitet 24 és fél millióra irányozta elő; és ehhez hozzájárult a pénzügyi bizottság is. Már akkor nem csinált nehézséget és az eredmény? a mult évről egész biztossággal nem tudható; remélem, hogy a pénzügyminister ur még e vita folyamán fel fogja előttünk deriteni a mult évi hiányt. De azért nem ördöngösség annak a nyitjára rájönni. Az első három évnegyed 54 millió deficzitet tüntet fel a pénzügyminister ur kimutatása szerint; tehát csak 30 millióval többet, mint a mennyit a pénzügyminister ur és utána a pénzügyi bizottság előirányzott. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Hanem megengedem, mert az évről évre nyert tapasztalatok azt mutatják, hogy az utolsó évnegyed a pénzügyminister kimutatása szerint csökkenteni fogja ezen deficzitet, talán 10, talán 15 millióval, talán többel. Nem hiszem, hogy nagyon sokkal többel, de azt hiszem nem csalatkozom, ha a legközelebbi mult év deficzitjét ismét 40 millióra teszem, — hanem megengedem, hogy egy pár millióval több is lehet.

Most előttünk áll az 1882. év. Előáll a pénzügyminister ur 25 és fél millió deficzittel; kadentiát mond rá a pénzügyi bizottság 26 és fél millióval, — pedig a ki számítani tud, ezen költségvetésből kivonhatja az igazságot, miszerint itt 54 millió deficzittel állunk szemben.

A pénzügyi bizottság és a pénzügyminister ur is könnyen túlteszik magokat a számok ezen kérlelhetlen hatalmán; könnyen túlteszik, mert azt mondják, miután az államadóssági törlesztésre szükséges 9 millióról már tavaly gondoskodtunk, tehát az idénre ez nem deficzit; miután a budapest-zimonyi vasutra szükséges 14 millióról már tavaly meghoztuk a törvényt, az idén nem kell meghozni, tehát ez sem deficzit; s miután a gyümölcsöző, jövedelmező államjószágok, a tőkéből, az értékből, a fekvőségekből eladunk öt millió értékűt, tehát az sem deficzit, mely az államnak rendes jövedelme. Ezen okoskodásnak helyességét nem engedem meg önmagában, nem engedem meg a költségvetés felállításának józan törvényeinél fogva, de nem engedem meg a 14 évi parlamentáris tapasztalat és alkotmányos gyakorlat alapján. Mert mi, a képviselőház, ugy az ellenzék, mint a többség a deficzit felvételénél oda tesszük mindazt, a mi az állam jövedelméből nem fedezhető, a minek fedezetére kölcsön, hitelművelet, vagy az állam értékének elidegenítése szükséges. (*Ugy van! szélső balfelől.*) És ha igy vesszük fel — pedig a helyzetet máskép nem is vehetjük fel — ha igy mutatjuk ki a pénzügyi helyzetet, akkor a deficzit ma nem 26 és fél millió, hanem legalább 54 millió, sőt

Digitized by Google

ha a póthiteleket hozzávesszük, sőt ha a dalmácziai idyl költségeit hozzávesszük, a melyeket bár a pénzügyminister ur oly könnyű vérrel tudjon viselni, mint viselte az utolsó három év súlyos kiadásait, — értem, hogy bár az állam hitele ugy virágozzék, — akkor azt hiszem, hogy mi ezen évben a 60 millió deficziten alul nem maradunk.

T. ház! Azt említettem, hogy felemlítés, sőt megrovás nélkül ezen körülményt nem hagyhatom és most ismételnem kell azt, hogy a költségvetés számadatainak csoportosításában azon — nem akarom mondani szédelgéstől, mert az nem ide való szó, talán nem is parlamentáris, — hanem azon szántszándékos könnyelműségtől óvakodnunk kell.

Kit akarunk mi azzal megnyugtatni, hogy mi nem az igazi képét tüntetjük fel a pénzügyi helyzetnek, magunkat? Hiszen ha beletekintünk, közülünk észreveszi mindenki. Vagy hitelezőinket akarjuk megnyugtatni? Én attól félek, — a t. pénzügyminister urnak nagyon szomorú tapasztalatai lehetnek e tekintetben, — hogy a mi hitelezőink már az éveknek azon számát is tudják, a meddig ők nekünk hitelezőink lesznek. Az ország közönségét akarjuk félrevezetni? Mi hasznunk van benne, sőt mi hasznunk van, ha ez által azon súlyos kötelességet sértjük meg, a melylyel küldőinknek tartozunk?

Óhajtom, hogy a jövő költségvetés — remélem nem ez a kabinet fogja előterjeszteni — óhajtom, hogy a jövő évi költségvetés ezen szándékos könnyelműségről ilyen szomorú tanuságot ne tegyen.

De mikor igy áll a helyzet, akkor nemcsak a számok nagy csoportosításának felállításában, hanem még egyebekben sem szabad ok nélkül és voltaképen benső igazság nélkül szépíteni a helyzetet. Pedig én azt gondolom, — bocsánat a kifejezésért, hogy a t. előadó ur a helyzetnek jobb feltüntetésében tovább ment, mint a menynyire mennie szabad, mint a mi az igazsággal összeegyeztethető lett volna. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ő azt mondja, hogy 3 és fél millióval emelkedtek kiadásaink s megjegyezte, hogy ezen emelkedést okozta a beszállásolási törvény, a nyugdíj-törvény és a nemzetközi viszonyok által szükségelt erődítések. S tovább nem okoskodik, hogy vajjon azon 3 és fél milliót miből teremtjük elé, e felett tovább gondolkozni nem tartja szükségesnek. De vajjon a hadsereg jelenlegi létszáma, szervezetének azon kezelése, mely tényleg gyakoroltatik, vajjon szükségképen kell-e, hogy mindez igy legyen? Vajjon nem lehet-e, nem kell-e segíteni ezeken akkor, midőn a helyzet olyan, hogy — a mint Somssich Pál t. képviselő ur mondá — Magyarország a nagyhatalmiság és az ezzel járó institutiók költségeit meg nem birja, azok viselésére továbbra képtelen. De e felett a t. bizottsági előadó ur, — egyébiránt hozzáteszem, hogy csak az ő példáját követi a t. pénzügyminister ur is — nem tartja szükségesnek a további elmélkedést.

Azt mondja t. előadó ur, hogy igaz ugyan, hogy az államadóságok kamatai is 3½ millióval emelkedtek de az is csak látszólagos. Higyje a t. előadó ur, hogy ha ez az emelkedés csak látszólagos volna, akkor annak bizonyosan nyoma sem volna ezen költségvetésben, (*Ugy van! a szélső balon. Derültség*) mert a mi valóságos deficit, még azt is kitörlik, azt is elrejtik a számok, a czímek és tételek tömkelegébe; s igy, ha ezen emelkedés csak látszólagos volna, ugy el volna tüntetve a költségvetés homályába, (*Derültség. Ugy van! a szélső baloldalon*) hogy mi addig rá nem jönnénk arra, mig azt a zárszámadási bizottság két év mulva fel nem tüntetné. (*Derültség a szélső balon.*)

Azt mondja a t. előadó ur — és meg kell jegyeznem, hogy a pénzügyminister ur is exposéjában és több felszólalásában is hasonlóképen szokott nyilatkozni — hogy sok biztató jele van annak, hogy államháztartásunk biztos rendezése felé haladunk! (*Derültség a szélső baloldalon.*) Nem tudom, hogy a t. előadó ur mit tart biztató jelnek? (*Derültség.*) Meglehet, hogy e szó felfogásában vagy én nem tudok magyarul vagy ő nem tud. Annyi bizonyos, hogy azon közelebbi indokokkal, azon közelebbi bizonyítékokkal adósunk maradt, a melyek azt bizonyítanák, hogy ezek a biztató jelek csak ugyan fenforognak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nézzük meg hát egy más oldalról is azon pénzügyi helyzetet. (*Halljuk!*) Előttem szólott Somssich Pál t. képviselőtársam elmondotta teljes praecisióval, hogy 1875-ben az államadósságok kamatai tettek, — akkor t. i. mikor a mai kormány átvette az ország politikai vezetését — 72 millió évi összeget, a költségvetésben pedig ma 1882-ben 107 millió forint van kimutatva. A különbség a kettő között 35 millió, a mi más szóval azt teszi, hogy 7 év alatt, a mióta t. i. a jelen kormány vezeti az országnak politikai ügyeit, az államadósságok kamatai 35 millióval emelkedtek, évenként tehát 5 millióval. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez szomorú szám, de még szomorúbbá válik, ha egy másik számot, szintén 35 milliót hozzá veszünk. (*Halljuk!*) Jelesen az állami adók egész összege az 1882-ik évre szintén 35 milliót tesz ki, a mi pedig a nemzet élet erejének végleges kimerülését fogja előidézni, mert azon keserű hajsza, melyet a kormány az ország minden lakosa ellen űz, a szegény szántóvető utolsó igavonó marhájának dobszó alá hajtása nem eredményezett többet egy krajczárral sem,

Digitized by Google

hét esztendőnek irtózatos erőfeszítése nem volt képes egyébre, mint hogy csak az államadósságok évenkinti fokozódott kamatjait fedezze. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A mi deficit volt akkor, az deficit ma is és a mennyivel emelkedtek a közösügyi kiadások és a mennyivel emelkedtek az állam egyéb szükségletei, mindazt nem tudjuk mással fedezni, csak újabb és újabb kölcsönökkel, vagy az állam tőkeértékének eladogatásával.

Azt mondja a pénzügyminister ur — és októberi exposéjában erre fekteti a fősúlyt — hogy ő programmot a jövőre nem ad azért, mert nem akar; én mondhatnám: nem ad azért, mert nem tud. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Azt mondta a pénzügyminister ur és arra fektette a fősúlyt, hogy törekednünk kell arra, hogy évenkint szaporodó államadóssági terheink kamatjait legalább saját emelkedett jövedelmeinkkel fedezhessük. Ebben körülbelől czélt érhet a t. pénzügyminister ur, mert 3 és $^1/_2$ millióval szaporodik pl. 1882-ben az államadósságok kamatja és 3 millió új adóemelés van tervezve és ajánlja azt a pénzügyi bizottság is. A mennyivel szaporodik a kamat, annyival szaporodik az új adók behozatala vagy a létezők emelése; ebben a pénzügyminister ur ideiglenesen czélt érhet. De azt kérdem, azzal a törzs deficittel, mely 1878 óta állandó, mely változhatatlan, mint a fatum és mely kronikusan nehezedik ránk, mint a nehéz nyavalya, mit csinál a t. pénzügyminister ur? S továbbá kérdem, mit csinál akkor ha már az adóemelések végső határáig elért? Mit fog akkor csinálni a pénzügyminister ur, ha majd az egyenes adókat, mint az előadó ur mondá, már emelni nem lehet és a fogyasztási adók lehetősége is teljesen ki van merítve?

Eszembe jut közéletünk egy tekintélyes, nagy multú és most már visszavonult férfia, ki pár hónappal ez előtt súlyos hazafiui aggodalmainak azon alakban adott kifejezést, hogy a deficit még is nagy, azon mégis kellene segíteni, új jövedelmi forrásokat kellene nyitni, tehát emeljük az eddigi fogyasztási adókat és hozzunk be újakat. Pénzügyminister volt az illető, igen t. elődje a t. pénzügyminister urnak. Óhajtom, példáját ne kövesse, hogy ha majd a jól megérdemelt nyugalomba visszavonul — óhajtanám, hogy mielőbb (*Derültség*) — hogy akkor ne új adókon törje fejét, mint azon elődje, azon t. férfia politikai közéletünknek, a ki valóban elismerésre méltó mély hazafiui érzettel — minden során, minden szaván meglátjuk — törekedett volna azon, hogy ezen súlyos pénzügyi helyzet bajai csak egy kevéssé is orvosoltathassanak s a ki új fogyasztási adókat jelelt ki és a réginek emelését kivánta.

De két dolgot elfelejtett megjelölni és könyvében kimutatni. Egyik az, hogy az új fogyasztási adókból mennyi pénz jönne be biztosan, a másik pedig az, hogy mire kellene hát kivetni az új fogyasztási adót. Ezt a kettőt nem mondta meg.

A t. előadó ur ezen példa után is, mely pedig bizony nem csábító s követésre nem méltó, mai beszédjének több helyén ajánlotta nekünk az indirect adók utján újabb és újabb jövedelmi források nyitását. Köszönjük szépen. A petroleumot meg a kőolajat ismerjük, de ismertük már mielőtt az előadó ur ajánlotta volna nekünk; mert azzal minket már megboldogított a pénzügyminister ur, de hogy mire fogunk még indirect adókat kivetni, melyek milliókat hozzanak — talán a fehér ruhára, ingre, kabátra, bajuszpedrőre, pirosítóra, mint a hogy azon tekintélyes férfia közéletünknek javasolja? — azt nem mondta meg. Hol vannak azon fogyasztási czikkek, melyek oly nagy tömegben fogyasztatnának Magyarországon, hogy azokból milliókra menő újabb és újabb jövedelmeket lehetne várni? Tovább megyek, hol van Magyarországon a népnek azon jóléte, mely indokolhatná itt a fogyasztási adók emelését és újabb és újabb szaporítását? (*Helyeslés a szélső balon.*)

A fogyasztási adónak egyetlen-egy igazsága van. Be kell hozni ott, be is hozzák ott mindenütt, a hol a nép látható bizonyos jólétnek örvend, a hol a kereskedelem virágzásban van, a hol az ipar és a gazdaság vidáman foly, a hol egy kis tőkét tud gyűjteni minden ember, a szegény ember krajczárt, a gazdag milliókat; a hol telik a jólétnek magasabb élvezeteire is, melyeket fényüzésnek neveztünk. Ott helyén van, indokolt és kötelesség behozni a fogyasztási adókat és szaporítani is lehet in infinitum. De a hol a jólét sülyedőben van, a hol a fényüzés majdnem megszünt, mint — talán nehány várost kivéve — Magyarországon, a hol a népnek nagyrésze inséggel küzd, kivándorol, ott újabb és újabb fogyasztési adókon törni fejét a pénzügyi kormányzatnak — ám meglátják majd az eredményt, mely nem fog állani milliókból a kincstárban, de fokozódó hátralékokból a tabellákban, melyeket évről évre hűségesen fognak regisztrálni a számadások. Ismétlem, ezen helyzettel szemben programmot vártunk és követeltünk évről évre. A t. ministerelnök ur azt szokta mondani, — többször mondta, nem fukarkodott kérdéseinkre azon válaszszal, hogy programmot nem adhat a kormány mindaddig, mig a 153 milliós kölcsön convertálva nem lesz. Megmondta ezt 1879. év februárban, megmondta ugyanazon év márcziusában, megmondta 1878-ban és 1880 elején is, hogy a kormány első feladatnak ismeri a mult idők nyomasztó viszonyai közt kötött 153 mil-

Digitized by Google

liós kölcsönt convertálni; ez az, a mit czélul tűzött; addig, mig ezt el nem éri, politikai pénzügyi programmot nem adhat.

Bekövetkezett ez az idő is, tavaly, sőt már 1880-ban. Ez a kérdés eltünt a kérdések szinteréről. Ma már a ministerelnök ur azzal a kifogással nem állhat elő, sem ministertársai közül senki.

De van azért programmja a kormánynak? Nincs egyéb, mint a mivel, szerényen — elismerem, nem dicsekszik vele — a mivel egész szerénységgel előáll, t. i. a deficit piczi részét újabb adóval, másik részét kölcsönnel, ismét másikat az államjószágok eladásával fedezi. Hogy meddig lehet ezt tenni, nem mondja meg. Elismerem, hogy ez elég szerénység a t. kormány részéről, de bocsánatot kérek, azon pártnak, mely a t. kormányt támogatja, ez már nem elég. Meglehet, hogy elégségesnek tartja titkon némelyik, de hogy nyiltan bevallaná, azt nem teszi. De ha azon pártnak elégséges volna is, mondhatom hogy az országnak nem elég, (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Be fog következni az idő, fájdalom, be fog következni, melyet Somssich Pál előttem szólott t. képviselő ur kimutatott, a mikor ezen veszedelmes iránynak elérünk végéhez, oda, a hol az örvény tátong, mely ezen országnak pénzügyi existentiáját és még jövendőjének hitelét is végkép elnyeli. (*Ugy van! a szélső balon.*) Bárcsak egyébet is el ne nyeljen vele.

A t. pénzügyminister ur, természetesen a tárczájához kötött igényeknél fogva is kissé bővebben belebocsátkozott a programm fejtegetésébe. Nevezetesen azt mondta, mikor legelső költségvetését előterjesztette — gondolom 1878-ban — és azt mondotta a mult év október havában is, midőn az előttünk fekvő költségvetést előterjeszté, hogy ő öt czímen várja pénzügyi helyzetünk javulását és államháztartásunk egyensúlyának bekövetkezhetését. Az egyik czím — megjegyzem ezt rég mondotta — a véderő-költségek leszállítása volt. Ezt 1879-ben mondotta a t. pénzügyminister ur. Azóta e czímről teljesen hallgat. (*Derültség a szélső balon.*) Azután a pénzügyi bizottság említette ezt fel még egyszer és itt a t. házat avval az ábrándképpel kecsegtette, hogy talán majd a véderőtörvénynél a költségek leszállításáról lehet egykor szó. S mi lett az eredmény? Semmi; sőt a véderő-költségek ma sokkal nagyobbak, mint voltak akkor, mikor a t. pénzügyminister ur azok czímén költségeink leszállítását igérte.

A második czím, a melylyel a t. pénzügyminister ur állam háztartásuuk rendezését elérhetni vélte, a közvetett adók emelése; a harmadik czím pedig az új fogyasztási adók behozatala. Mindkettő megtörtént. A negyedik czím az állami jószágok eladása. Ez is megtörtént és történik folyton. Az ötödik czím a vasutak csoportosítása.

Ez utóbbira csak azt jegyzem meg, hogy a vasutak csoportosításának pénzügyi nagy hasznaiban én nem hiszek. A hányszor a t. kormány ily tervre kezét rátette, mindig költségemelés lett az eredménye. Én most sem hiszek abban hogy ennek pénügyi eredménye lehetne és mi, után ezt az előadó ur sem mondotta, erről nem beszélek. A többi mind megtörtént. Az adók emeltettek, újabb fogyasztási adók behozattak és behozatnak és mi lett az eredmény? Az, hogy mikor a t. pénzügyminister ur mindezt megigérte, volt a deficit 40—42 millió, most pedig, midőn ezek végrehajtattak, előttünk áll egy 50 milliós deficit.

Higyje meg a t. pénzügyminister ur, hogy ez uton és e csodaszerekkel mi az államháztartás egyensúlyát helyreállítani nem fogjuk soha.

Azt mondotta Somssich Pál előttem szólott t. képviselő ur és programmjának ez a főrésze és ebben tökéletesen megegyez a t. előadó urral és a pénzügyi bizottsággal, hogy nekünk takarékoskodnunk kell minden irányban; kiadásainkat csak oly dolgokra fordítanunk, melyek nélkülözhetlenek; minden fényüzéstől, sőt még minden oly dologtól is, mely jól esnék, ha meg volna és minden felesleges culturális kiadástól óvakodnunk kell. A t. előadó ur és a pénzügyi bizottság még külön is megjegyzi, hogy óvakodnunk kell a hivatalok számának szaporitástól, a hivatalos fizetések felemelésétől, ugy az újabb személyes dotatiók adományozásától. A pénzügyi bizottság evvel a szelid programmponttal áll elő.

Én valóban nem tudom, hogy ezen kegyes jó tanács — mert egyébnek nem tekinthetem — kinek számára készült? Hisz nem mi voltunk azok, kik például a megyei csendőrség helyett államit állítottunk háromszoros költséggel; hisz nem mi voltunk azok, kik a vármegyétől és városoktól elvettük az adó behajtását és biztuk azt királyi adófelügyelőkre; hisz nem mi voltunk azok, kik az önkormányzat köréből kivettük a mérnöki hivatalokat és állítottunk tizszeres költséggel államépitészeti hivatalokat; hisz nem mi voltunk azok, kik eltörültük a rendőrséget és akarunk állítani királyi policzájt az egész országban? Hát a tisztviselők, hát a hivatalok szaporítása és újabb dotatiók adományozása, a régi dotatiók emelése? Ha ez mind baj, hiba, veszedelem; bizony nem az ellenzék csinálta, hanem az igen t. kormány csinálta és én igen kérem a t. előadó urat, hogy e tekintetben intézze szavait a ministerelnök urhoz, vessen azzal számot és ne mi velünk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Digitized by Google

De azon kezdem, nem is igen nagyok azon kiadások, a melyek Magyarországon a hivatalok dotatióira, közigazgatási, igazságszolgáltatási, törvénykezési és egyéb célokra fordittatnak. Sőt hozzáteszem, nagyon is kevés. Egy szomorú paralella van, ellentétes paralella van a mi pénzügyi gazdálkodásunkban. Mindazon kiadások, melyek részben, vagy egészben nem hazai célokra fordittatnak, hanem vagy közösek, vagy idegen célokra fordittatnak, mindazon kiadások évről évre emelkednek. Viszont mindazon kiadások, a melyeknek a hazai culturát kellene emelniök, a jólétet előmozdítaniok, a műveltséget, anyagi és szellemi haladást biztosítaniok, mindazon kiadások évről évre sülyednek, kevesbednek. S e tekintetben csakis a legutolsó év, az 1882-iki tesz némi kivételt, ámbár anyagi és szellemi szükségleteink kielégítésében az egész közkormányzat terén ma sem mennek odáig, a melyen állottak egykor. Kijegyeztem 1872-től kezdve azon költségek összeget a zárszámadási bizottság munkálataiból és az azóta napvilágot látott zárszámadásokból, a melyek tisztán Magyarország belkormányzati feladataira fordittattak, a belügyi, pénzügyi, közgazdasági, kulturális, igazságügyi és honvédelmi tárczákban, leszámítva azon kiadásokat, a melyek állami üzemmel vannak összekötve, a minők a lótenyészintézetek, posta és távirda, a minő a pénzügyi tárczában az egész u. n. jövedéki üzem, tehát pusztán kormányzati kiadásokat vettem. Ezen összeg volt 1872-ben 40 millió, 1873-ban 41 millió, 1874-ben 42 millió, 1875-ben leszállt 37 millióra, 1876-ban 36 millióra, 77-ben maradt 36 millió, valamivel sülyedt ugyan és 1878-ban leszállt 35 millióra. 1879-től fogva megint azon jelentkező szükség irtóztató nyomása alatt, a melyet a t. előadó ur jelzett, felemelkedett 38 millióra, de még mindig nem áll ott, a hol állott 1872-ben. Mit jelent ez? Ezzel én nem dicsérni akarom az 1872-diki és utána következő 3—4 évi kormányzatot, a t. ministerelnök ur ne vonja ezen következtetést — igen kérem — belőle, nem, de megjegyzem azt, hogy ha ezen években volt a pénzügyi kormányzatban helytelenség, pedig volt, ha ezen években a költségvetési deficzit nagy volt, pedig fájdalom nagy volt, ezt nem az a fizetés okozta, a mit a szegény tisztviselő kapott, nem az az összeg okozta, a mi kulturális érdekeink előmozdítására, a mi pénzügyi, közigazgatási, igazságügyi stb. tisztviselők fizetésére fordittatott, mindez összegek Magyarország pénzügyeit zavarba nem hozták, hitelének az utolsó erőfeszítésig való igénybe vételét szükségessé valóban nem tették. Ezt előidézték a közösügyi kiadások, a szédelgő befektetések, a melyek egyébiránt folytattatnak ma is — ezt talán lesz alkalmam bebizonyítani — és folytattatnak ma jobban, mint néhány évvel ezelőtt és ide juttatták az országot oly körülmények, a melyek ma mind virágoznak, ugy mint virágoztak a legrosszabb kezelés karszakában. Ellenben Magyarország tisztviselői korának, az igazságszolgáltatási, közigazgatási, közoktatási stb. tisztviselők fizetésére és mindarra, a mi ezzel összefügg, az 50—60 milliónyi évi kölcsönökből nem jut semmi. Annál több jut Boszniára, jut Krivosciára és jut azon célokra, a melyeket Somssich Pál t. képviselőtársam imént felhozott. (*Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.*)

Azt mondom most is, a mit mindig mondottam, hogy mindazt, a mi Magyarország culturalis czéljaira szükséges, az igazságszolgáltatásra, a közigazgatásra, a személy- és vagyonbiztonságra, tudományos, művészeti, népnevelési célokra, fajunk fentartására, mindezt megszavazom mindig, emelkedő tételekben is, mert szükségesnek tartom, hogy azok megszavaztassanak; (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon*) és hozzáteszem, hogy ezekre jut is elég, de nem olyan politika mellett, a milyent önök folytatnak. (*Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.*) Azt mondá az előadó ur, hogy hiszen már könnyítéseket is tett a kormány. A társadalom terheit könnyítette, megszüntette a fényüzési adót. Erre megjegyzem, hogy ez az egész könnyítés 150—200 ezernyi frt volt, ám magában nem igen sok s a dispositions-fond is alig kerülne ki belőle. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Azt mondja az előadó ur, hogy a törvényhozás leszállította a jelzálogos kölcsönök átváltoztatásánál a bélyegilletéket. Nem tudom, mennyire megy ezen összeg, de annyit tudok, hogy nem megy milliókra.

Ugy emlékszem, a pénzügyminister ur számbeli eredményt nem mondott, tán nem is tudna mondani.

E mellett a t. előadó ur azt mondotta, hogy a kormány megszüntette az ingatlanok tiz éven belőli átruházása után járó illetékeket, vagyis nem megszüntette, hanem csak könnyítéseket hozott be és végre csökkentette a késedelmi kamatokat.

Elismerem, hogy mindezek könnyítések. Igen, de a számla másik oldalán viszont nehány millió forintnyi megterheltetés érte a nemzetet. A mennyi százezer könnyítés itt, annyi milliónyi teheremelés jutott amott. Mi haszna annak a könnyítésnek akkor, mikor pár százezer forint ellenében milliónyi terhek esnek; pl. a fogyasztási adóknál 11 milliónyi új teher hozatott be. Kérdem tehát, miben nyilatkozik ez a könnyítés? Ezt kérdem az előadó urtól és kérdem a pénzügyminister úrtól.

És itt ki kell terjeszkednem oly kérdésre,

Digitized by Google

melyről nekünk törvényhozóknak hallgatnunk nem szabad, (*Halljuk!*) nevezetesen arra, hogy mi többször felhozzuk, hogy a nemzet szegényedik, az alsóbb néposztályok mind közelebb jutnak azon sorshoz, melyet ugy neveznek, hogy inség, nyomor, a többség azonban e helyzetről soha sem vesz tudomást, a kormány előterjesztéseiben, nyilatkozataiban sohasem veszszük észre, hogy az ország egyik vagy másik vidékén már éhség előjelei mutatkoznak s általában az inségnek, nyomornak szomorú jelei tömegesen fordulnak elő. Pedig mindez szomorú igazság; minden ellenkező állitás, minden ellenkező látszat s a statistika hallgatása daczára mindez szomorú való. Néha egy-egy inségi kölcsönkérdés felmerül, néha szellőztetik a kivándorlási kérdést, mintha ugy elszigelten, véletlenül jönnének e tünemények elő; s történik mindez a nélkül, hogy a kormány külön gondoskodása tárgyává tenné azon helyzetet, mely ilyen véletlen jelenségek létrejöttét megengedi.

Lukács Béla barátom ezelőtt két évvel, — igen sajnálom, hogy nem ezen padokon van és mély szakavatottságát nem érvényesíti épen a költségvetés kérdéseiben, de reménylem még rákerül a sor, — tavaly különös figyelmet szentelt a hivatalos Budapesti Közlöny hirdetési rovatának s kimutatta, hogy csak egy-két tételt hozzak fel, — hogy mig 1868-tól 1872-ig a hivatalos Budapesti közlöny hirdetési rovata szerint csak 10 millió frtnyi ingatlan vagyon licitáltatott el évenkint, addig a t. ministerelnök ur kormányzata óta évenkint 50 milliónyi ingatlan vagyon licitáltatik el. És mig az 1868-tól 1872-ig terjedő cyklusban az ingó értékek összege, melyek birói árverés alá kerültek, alig ment évenkint 2 millióra, ugyanazok most a t. kormány gazdálkodása mellett, — mely pedig biztató jeleket mutat a jövő jólétre, — az ingóságok értéke, melyek árverés alá kerülnek, 12 millióra megy. Tehát az elárverezett ingatlanok értéke ötszörös, az ingóságok értéke hatszoros, sőt többszörös. Pedig hozzáteszem, hogy azon ingóságok, melyek a közadók fedezésére foglaltatnak le, és akként árvereztetnek el, a hivatalos lapba nem jönnek, azok elárverezését az adóvégrehajtók, szolgabirák és nem tudom miféle biztosok, minden ellenőrzés teljes hiányában, csendben, némán intézik el. Nem vesz róluk tudomást senki, sem a hivatalos lap, sem a statistica. Sőt többet mondok: a hivatalos lap csakugyan megérdemli a komoly studiumot.

Mindegyikünk tudja, a ki kint jár a vidéken, hogy az adóvégrehajtók száma iszonyú, mely gazdálkodik Magyarországon. A tiszai árviz nem gazdálkodik csunyábban, mint ezek. Ezek folytonosan változnak, jönnek, mennek. Egy elmegy, jön helyette kettő, vannak ambulatorius végrehajtók, néha egy egész vármegyét, mint valami raj, lepnek el, néha szünetelnek, néha mint valami tábor, ezer, kétezer számra vannak. Ezek kineveztetnek, díjjaztatnak, elmozdittatnak, de hogy visszaélés miatt büntettetnének, arról kevés tudomásunk van. Pedig visszaélést sokat követnek el. Különösen irtóztatók azon visszaélések, melyek elkövettetnek az adóvégrehajtás alól kivont ingóságoknak ismét adóvégrehajtás alá vonása által. Nem tekinti az adóvégrehajtó azt, mi van a törvényben, hogy az utolsó haszonhajtó marha, az utolsó vetőmag, a szegény beteg ágyi ruhája ki van véve a végrehajtás alól. Elveszi a végrehajtó azt mind. S midőn egy ilyen adóvégrehajtót megkérdeztem, — a ki igen buzgó, — nem is lehet más, mert a ki nem az, az egy óráig sem maradhat, — midőn mondom, megkérdeztem, miért teszik ezt, hiszen az uraknak is van szivök, azt felelte, hogy igenis van, de ha mi a törvénynek azon rendelkezéseit szigorúan respectálnók, akkor nem folynék be a kivetett adó. És mi ennek szomorú következménye? Megjegyzem, hogy az adóvégrehajtók számáról, kinevezéséről a pénzügyminister sohasem világositja fel az országot sem a költségvetésben, sem a havi kimutatásokban, sem a képviselőházban. Mi arról mit sem tudunk, hogy van az államnak sok ezerre menő ilyen közege, hogy ez mikép támad, mikép enyészik el, mikép gazdálkodik és mi fizetést nyer. Pedig én azt hiszem, hogy ha volna valami örvendetes és felderíthető oldala e kérdésnek, akkor az erre vonatkozó kimutatások előttünk lennének, mert belőlük biztató számokat csoportosítanának részünkre. De mi a következménye ennek a gazdálkodásnak? ugy értesültem, hogy — és annak idejében kérni fogom a belügyminister urat, adjon felvilágositást a törvényhozásnak a magyar gazda-közönség igavonó erejének mennyiségéről — az egyes vidékeken az igavonó erő csodálatosan megfogyott. Abban a faluban, a hol azelőtt 40—50, 100—200 pár czimeres ökör járt ki, ma alig látunk 4—5 párt. A szép ökröket, a nagy és szép igavonó állományt felváltotta a nyomorult, olcsó és elöregedett marha, ezt pedig felváltotta az elcsenevészesedett ló igavonó és sok helyütt a tehén, ugy, hogy Magyarország gazdasági igavonó ereje, a mint mi, a kik az ország egyes vidékeit ismerjük, látjuk, nem hasonlítható a régihez. Arról értesültem magánuton, hogy már a belügyministeriumnak is feltünt Szabolcsmegyében a legutóbbi igavonó összeirás szerint, a mi a közmunka czéljából történt, az igavonó erő nagymérvü megfogyása és kérdést intézett a megyéhez, hogy talán visszaélés van a dologban, hogy talán a megyei útibiztosok kihagyják az összeirásból az igavonót és hogy hová lett az? A megye felirt, hogy Szabolcs-

Digitized by Google

megyének régi gazdagsága megszünt, nem létezik többé, azt elvitte a rosz kormányzat, az adóvégrehajtó és az elemi csapás, melyek együtt Isten átkaként dolgoztak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A szegénységnek és nyomoruságnak ezen kétségtelen jeleit és az ezek elhárítására irányuló komoly gondolkodást nélkülözöm én a költségvetésben, a kormány közgazdasági és pénzügyi politikájának előterjesztésében és akkor, mikor itt mindig újabb indirect adók behozataláról beszélnek. De hogy Magyarországon a nyomor és az anyagi jólét egyéb jelei is láthatók, előttem kétségtelen. Nem szólok a kivándorlásról, nem arról, hogy az ország egyik-másik részében a nép egyszer-máskor felkeredik mintegy titkos ösztön és sejtelem által meglepetve, ott hagyja honát, vándorol, azt se tudja hová, vándorol, a hol legalább munkát és kenyeret kap, melyet tőle az állam nevében nem harácsolhat el a végrehajtó. (*Egy hang jobbfelől: De visszajön.*) Igenis visszajön, de koldusan, miből nincs hasznunk. Azt sem látom a költségvetésből, a kimutatásokból, hogy Magyarország leggazdagabb aldunai megyéi: Torontál és Temes a nyomornak minő fokára jutottak, mert folyamodni akarnak a kormányhoz, hogy a bekebelezett adóhátralék miatt kezdje meg azon birtokok elárverezését, a melyek azon falvakban vannak, a melyek nem művelik azon földet, a mely adóhátralékokkal van túlterhelve. Mindezeket nem hozom fel, de látom, tapasztalom azt az ország idegen ajkú népeinél, a tótoknál, románoknál, szerbeknél, horvátoknál, hogy mindenütt a magyar államhoz való ragaszkodás eszméje kezd kihalni, kezd kihalni azon ragaszkodás, mely az idegen népeket a hazához köti, sőt többet mondok, szívükben az egykori szeretet a földhöz lassanként elhidegül és közönyösség az ország sorsa iránt, sőt ellenséges indulat kezd bennök gyökeret verni. Nem mesterséges úton keletkezik ez, nem az idegen ajak hozza magával, hiszen az idegen ajkú nép nálunk is csak oly viszonyban van az államhoz és annak tekintélyéhez, intézményéhez, mint más országban. A mely állam anyagi és szellemi jólétet tud biztosítani polgárának, ahhoz ragaszkodnak polgárai, ha idegen ajkúak is. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) De a mely állam az anyagi megélhetés legkezdetlegesebb eszközeitől is megfosztja, készakarva szándékosan, folytonosan és rendszeresen évről évre az ország népét, az az állam ne számítson arra, hogy az idegen ajkúak ragaszkodjanak hozzá. Ott látom én igazán annak az okát, a mi Zágrábban, Ujvidéken, Karlovitzon, Balázsfalván, Turóczszentmártonban történik az országban. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Nem lehet hatalmi rendszabályokkal szeretetet gerjeszteni a népben az állam iránt, hanem lehet ugy, ha szellemi és anyagi jólétet, személy- és vagyonbiztonságot adunk neki, de oly pénzügyi politikával és kezeléssel, mint a minőt a t. kormány folytat, olyannal fájdalom bekövetkezhetik, nemcsak bekövetkezhetik, de meg fogjuk élni talán azt is, hogy nem csak az idegen ajkúak, hanem a magyar ajkú nép is elfordul ezen országtól, melynek kormánya ekként gazdálkodik. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

T. ház! A helyzet teljes meggyőződésem szerint akként áll mind pénzügyi, költségvetési, mind közgazdasági tekintetben, a miként nekem szerencsém vagy szerencsétlenségem volt azt esetelni. Nem hiszem, hogy magam legyek, ki téved e tekintetben, azt hiszem, nagyon sokan lesznek velem egy nézetben és az ország sorsát körülbelül ép ugy látják, mint én. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Talán előttem szólott igen t. képviselőtársam már nem oly hevesvérű mint én, de az ő felszólalásában az ország sorsának csak ily képét látja ő maga, mint a minőt én magam tapasztaltam közvetlenül.

De ily helyzettel szemközt, midőn a kormány egyátalán képtelen egy évnél távolabb jövőre belátni, a midőn egyáltalán képtelen nekünk programmot adni, midőn egyáltalán képtelen igazolni azt, hogy miért ül azon a helyen, mit akar kormányzatával, mit akar hatalmával, mit akar többségével; midőn képtelen megfelelni arra, hogy hova vezeti ez az országot; mikor 50 millió a deficit, mikor külső szomszédos bonyodalmak sem fenyegetnek bennünket, mikor újabb és újabb adóemelések nem a kincstár jövedelmeit, hanem a hátralékok számát gyarapítják; mikor bekövetkezhetik az az időpont, mert elismerem, hogy ma még vidámon dolgozik a magyar állam hitele, hegyen, völgyön lakodalom járja, midőn a pénzügyministernél az a pár száz millió még eltart, de majd bekövetkezik az az idő, mely be fog következni minél előbb, meglehet váratlanul, majd mikor előttünek lesz az örvény, melyről Somssich t. képviselőtársam beszélt, kérdem, ily helyzettel szemben mi a teendőnk? Ezt kérdem én egész tisztelettel.

T. ház! Három alternativa áll előttünk. Az egyik alternativa: maradni azon fatalisticus semmittevés, semmivel nem gondoló és semmivel nem törődő állapotban, melyben vagyunk most és várni, mig defluat amnis, mig az örvényhez érünk, mely eltemet mindent, a mi előtte feküdt volt. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Ugy van!*) Ez az egyik alternativa. Ugy látom, azt kell konstatálnom, hogy a t. kormány ezen alternativát fogadta el.

A mi a másik alternativát illeti, mert ez az első nem sokáig tarthat, legalább nem hiszem hogy sokáig tartson, az előadó ur azt mondja ugyan, hogy megérjük, a mikor államháztartá-

Digitized by Google

sunk egyensúlya helyre lesz állítva, de én azt hiszem, hogy ő nem éri meg. (*Közbeszólás a szélső baloldalról: Ha mathuzalemi kort él sem! Derültség.*) És én sem, legalább ezen az uton nem. Ezen első alternativa tehát, melynek az állam halad, sokáig nem tarthat. A másik alternativa az — és én megvallom, hogy ha a t. kormány tagadni fogja, kétségkivül nem fogja elismerni, oka is van rá miért el nem ismerni, de nem csudálkoznám, ha nyiltan megvallaná — azon meggyőződést kelteni a népben, hogy hát minek nekünk ez az alkotmány, ez az országgyülés, ez a parlamentarismus, minek a ministerium, mire való ezen önállás látszata, mikor voltaképen pénzünk felett a delgatió rendelkezik, mikor erőink és érdekeink felett azon hatalmi tényezők döntenek, melyeket Somssich t. képviselőtársam emlegetett, mikor nekünk egyéb feladatunk nincs, mint szabadon nyilatkozni, a midőn az egyik résznek, a többségnek feladata a költségeket megszavazni, a másik félnek pedig nincs egyéb feladata, mint szabadon panaszkodni, mondom, ilyen meggyőződést kelteni az országban, az ország népében, hogy az ily állás jobb mint a semminő: a helyett, hogy ezen, a nyomorba üző, kiszivattyuzó pénzügyi politika súlya alatt azzal dicsekedjék, hogy nekünk van országgyülésünk, parlamentarismusunk, független felelős ministeriumunk, szabadsajtónk, van mindenünk, a helyett inkább nagy szerényen kopogna a Reichsrath kapuin, azt mondván, meguntuk már az önállóságot, ugyan ismételjétek nekünk, a mit igértetek 1861-ben, szeretnők mégegyszer hallani. Ezen álláspontot is értem. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Elkárhoztatom ugyan ezen álláspont követőit, de legjobban azokat, a kik oda kényszerítik majd egyszer valamikor a nemzetet, hogy még ilyesmi is megfogamzék egyikmásik tagjának az agyában. Pedig ilyen szomorú jelenségeket is tapasztalunk, nem hogy épen a Reichsrathba menjünk, hanem az ország egyes vidékein a nép közt igen sok helyen el van terjedve azon nézet, hogy bizon ez az egész alkotmányosság minden parlamentarismusával, minden felelős ministeriumával nem ér semmit, mert nem érzi annak javát, előnyét és hasznát, hanem csak rettentő nyomorba kergető terheit. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ha pedig a népben megszűnik az alkotmányosság szabad intézményeiben való bizalom, ebből nagyon szomorú következmények származhatnak — —

Iványka Imre (*közbeszól*): Forradalom!

Eötvös Károly: Forradalmat méltóztatott említeni? Az is bekövetkezik. De mi, t. ház, ezen oldalon a politikai gondolkodás becsületes ellenőrzésével és erélyével, oppositionalis kötelességünk teljesítésével épen utját akarjuk állani annak, hogy odafejlődjék a dolog, hogy forradalom legyen. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Zaj a jobboldalon.*) Mi akarjuk utját állani, mi vagyunk azok, a kik intjük a kormányt: ne tovább ezen az uton, mert a nép utoljára a kétségbeesésbe hajtatik, honnan nincs más menekvés, mint a kitörés, mint az örvénybe rohanás egyik vagy másik alapon. Mi vagyunk azok, a kik állítjuk, hogy a trón szilárdságát fogja ezen politika megdönteni, a mikor a nemzet jóléte összeomlik és annak végső kövéhez a trónhoz kötött ragaszkodás is szünni kezd, akkor igenis majd be fog következhetni az állapot, melyet már mi sem tudunk akkor megakadályozni, de a melynek teremtői most ott ülnek a vörös székeken. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A harmadik alternativa e helyzetben nem lehet más, mint a nemzetnek visszaszerezni megkötött erőit, a nemzetnek visszaszerezni azt, a mit 1867., 1873., 1876., 1878. és azóta tőle elvettek. Azért üdvözöltem beszédem elején az előttem szólott Somssich Pál t. képviselő urat, azért üdvözöltem azon téren, midőn legalább felemlíteni szükségesnek tartotta azt, hogy a véderő mai szervezetében, mai kezelésében oly teher, melyet a magyar nemzet adóképessége többé már meg nem bir. Örülök, hogy azon oldalról is, azon férfiak közül is távolról ugyan, de rámutatás történt arra a bajra, a mely felé ha megyünk, összes bajaink kútforrását megtaláljuk.

Hiszen államháztartásunk rendezéséről beszélnek ugyan az előadó ur és pénzügyminister ur, a pénzügyi helyzet javításáról, fogyasztási adókról és ilyenekről. Jól mondta az előadó ur, hogy pénzügyi politikában nincs bűvészet, ott valóban a tényezőkkel kell számolni. Hát bocsánatot kérek, a rendszeresen kizsarolt nép között újabb adóemelésről beszélni, újabb fogyasztási adót behozni, hát az a komoly tényezőkkel való számolás? hát ez nem bűvészet? Ennek az eljárásnak nem lesz eredménye. Igenis, Magyarország népe nagyon sok áldozatot tud még hozni a magyar állam fentartására, de azon rendszer alapján, mely alatt most vagyunk, nem bir már áldozni semmit. A fogyasztási adóknak nagyon sok nemét lehet még Magyarországba behozni, de csak ugy, ha a határon állittatik fel a vámvonal, ha a fogyasztási adót nemcsak a belföldön szedik, hanem ha a Magyarország népe által fogyasztott czikkek után a vámot a külföld fizeti, akkor igenis Magyarország államháztartásának egyensúlyát helyre lehet állítani. (*Igaz! Ugy van! szélső balfelől.*) De ahhoz szükséges, hogy Magyarország nyerje vissza önállóságát, (*Élénk helyeslés szélső balfelől.*) nyerje vissza azon függetlenségét, mely nélkül soha semmiféle pénzügyi áldozatot az ország mai helyzetében senki nem fog hozni (*Ugy van!*

Digitized by Google

szélső balfelől.) Igenis, van annak helye és itt viszsatérek, hogy nem érthetek egyet Somssich t. képviselő urral és párthiveivel — annyiban van igazsága, hogy a véderőnél lehetne költséget megtakarítani, de ki hiszi, hogy ma a delegationális szervezett mellett és a mai tényezők és hatalmi viszonyok mellett azt elérhessük? (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) Az be fog következni, hogy évről évre emelkednek a kiadások, de hogy a véderőnél a mostani rendszer mellett lehessen azt megtakarítani, az bekövetkezni nem fog. Mert hiszen vámok nélkül abban a helyzetben, melyben Magyarország van, a modern államok minden institutióval felruházva, még pedig olyan költségesen, mint Europa bármely állama, megfosztva a legnagyobb, legbiztosabb, de egyuttal legkevésbé súlyos jövedelmi forrásoktól: a vámoktól, ilyen helyzetben még Anglia, Franciaország, a világ legelső államai sem volnának képesek fennállani.

Az tehát a bűvészet, az az ámítás, mely azt hirdeti, hogy fennállhat Magyarország jövedelmeinek legnagyobbja nélkül. Tekintsünk Franciaországra, a mely oly végtelen károkat szenvedett 1870-ben és évi költségvetését — ha jól emlékszem — 900 millió frankkal kellett felemelni; az a Francziaország vámjai nélkül valószinüleg, legalább ha minden igazság nem csal és minden számítás nem téved, oda jutott volna kötött kézzel, a hol most Spanyolország van és a hol vagyunk mi. (*Felkiáltások a szélső baloldalról: Mi még rosszabbul állunk!*) Mert oly helyzetben, a hol egy nagy rendezett, czivilizált államnak minden igényét teljesíteni kell, az államnak legfőbb jövedelmi forrását elvonni és pedig oly rosz szövetséges mellett, mint a milyen Ausztria, nem lehet: (*Felkiáltások a szélső balon: Hisz Ausztria ellenségünk!*) ily helyzetben Magyarország ügyeit rendezni és az országban az anyagi és a szellemi jólétet visszaállítani és a nemzetet, saját küldetéséhez híven, saját tekintélyéhez méltóan fentartani és a jövendő nemzedékek számára alkotmányát, szabadságát megtartani lehetetlen lesz! (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

És a mi minden ily politikának következése nálunk is be fog következni, be fog következni t. i. az, hogy mindez mint czifra intézmény, ideig-óráig fenn fog állani az adócsavarnak irtozatos működése mellett mindaddig, mig a nép ereje ki lesz merítve, mondom, ez egy-két évig fenn fog állhatni, de mindhiába, utóvégre is össze fog törni. Mentsen Isten, hogy én tanúja legyek ennek, nem óhajtom, mert ragaszkodom ezen országhoz, de tán fel tudna támadni a káröröm bennem, hogy mikor ez intézmények összedőlnek, akkor ezen kabinetet temessék el romjaik. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Én a költségvetést nem fogadom el. Ajánlom határozati javaslatomat, melyet felolvastatni kérek. (*Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.*)

Elnök: A határozati javaslat fel fog olvastatni.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*): „Határozati javaslat. Az 1882-ik évre szóló költségvetési javaslat világos bizonyságot szolgáltat arra, hogy az ország kormányzata roszul vezettetik és hogy a kormány oly politika folytatására teljességgel képtelen, mely a nemzet önállóságát s anyagi és szellemi jólétének állandó fejlődését biztosítaná.

A társadalom adóképessége teljesen kimerült, az állam rendes jövedelmeinek nagy része csak kényszerítő rendszabályok segélyével áll elő, az ország minden vidékén az elszegényedés kétségtelen jelei mutatkoznak s mind ezek daczára évenként új adók és újabb adóemelések hozatnak be. Az anyagi kimerültség, a nemzet közgazdasági életének szomorú pangása romlással fenyegeti a közerkölcsöket is és sok vidéken lanyhulni kezd a ragaszkodás az állam iránt, mely úgy, a mint ma kormányoztatik, csak súlyos teher gyanánt nehezedik a népre a nélkül, hogy annak igényeit biztosítani és érdekeit előmozdítani teljes képességgel birna.

Az állam pénzügyi helyzete kétségbeejtő. Az adóképesség legszigorúbb megerőltetése daczára is több mint 50 millió évi hiány mellett kimerült az államnak még hitele is s az a kormányzat, mely a napról napra való megélhetés érdekében a legridegebb fiskalitás kényszerítő politikájával magasabb czélt maga elé kitűzni sem nem tud, sem nem akar, lerombolja még a nemzet jövendő jólétének föltételeit is.

Az Ausztriával fennálló s függetlenségünket megsemmisítő államjogi viszony aránytalanul sulyos terheket ró ránk s ezen fölül meggátol bennünket abban, hogy állami és nemzetgazdasági erőink kifejtésével pénzügyeinket rendezhessük s nemzetünk szellemi és anyagi jólétét s ezzel együtt tekintélyét és méltóságát biztosíthassuk. S a fennálló kormány a helyett, hogy ez államjogi viszony javítására törekednék, azt napról napra sulyosbítja s a nemzet legfontosabb érdekeit annak mindinkább alárendeli.

Oly kormánynak, mely ezt cselekszi, oly költségvetést, mely azon államjogi rendszeren nyugszik s mely azon kivül is oktalan, könnyelmű és veszélyes politikának eredménye, mi meg nem szavazhatunk. S azért mély tisztelettel indítványozzuk: határozza el a képviselőház:

hogy a kormány által az 1882-ik évre előterjesztett költségvetési javaslatot a tárgyalás alapjául még általánosságban sem fogadja el. Budapest, 1882. évi január hó 12-én. Eötvös Károly, Mocsáry Lajos, Csávolszky L jos, Náray Imre, Turgonyi Lajos, Csanády Sándor, Krisz-

Digitized by Google

tinkovich Ede, Sembery István, Reviczky Károly, Madarász József".

Elnök: Méltóztatik kívánni a t. ház, hogy a tanácskozást folytassuk? (*Felkiáltások: Nem! Két óra!*) Minthogy csakugyan kevés hiányzik már a két órából, a tanácskozás folytatását a legközelebbi ülésre halaszthatjuk. (*Helyeslés.*)

T. ház! Holnap az ó-hitű egyháznak új évi ünnepe van; máskor szokás volt, hogy a ház ezen napon nem tartott ülést, méltóztatnak most is kívánni, hogy ülés ne tartassék? (*Helyeslés.*) Holnap tehát nem tartatik ülés s igy a legközelebbi ülés szombaton d. e. 10 órakor lesz, melynek tárgya az igazságügyi bizottság egy tagjának megválasztása s azután a költségvetés általános tárgyalásának folytatása. (*Helyeslés.*) Az ülést bezárom.

(*Az ülés d. u. 1 óra 50 perczkor végződik.*)

37. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 14-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesités. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Szende Béla honvédelmi minister törvényjavaslatot nyujt be a magyarországi hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján megállapitásáról és az 1882. évre eső ujoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról. Az inditvány és interpellátiós könyv felolvasása. Szavazás az igazságügyi bizottságban megürült egy hely betöltésére. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovich Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Baross Gábor jegyző ur fogja vezetni, a javaslatok mellett szólók neveit Rakovszky István, a javaslatok ellen szólók neveit Duka Ferencz-jegyző urak jegyzik.

Az utóbbi ülés jegyzőkönyve fog hitelesítés végett felolvastatni.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a január 12-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Észrevétel nem tétetvén, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Bereg-, Békés-, Komárom- és Liptómegyék közönségeinek feliratait, melyekben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat reájok vonatkozó részének megváltoztatását kérik.

A pénzügyi bizottsághoz utasittatik.

Bemutatom Komárommegye közönségének feliratát, melyben Győr szabad királyi város felterjesztését pártolván, az 1870. évi XVII. törvényczikk 8-dik, valamint az 1873. évi XIII. törvényczikk szintén 8-dik szakaszának megváltoztatását kéri.

Komárommegye közönségének feliratát, melyben Fehérmegyének felterjesztését pártolván, a hadmentességi díjról szóló 1880. évi XXVII. törvényczikk némely intézkedésének megváltoztatását kéri.

Abaujmegye összes közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Rakovszky György képviselő ur által — Besztercze-Naszódmegye összes közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Tanárky Gedeon képviselő ur által — Esztergommegye közigazgatási segéd- és kezelő személyzetének Reviczky Károly képviselő ur által — Hevesmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Szederkényi Nándor képviselő ur által — Kolozsmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének gr. Bánffy Béla képviselő ur által — Komárommegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Rostaházy Kálmán képviselő ur által — Torda-Aranyosmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Gál Jenő (felvinczi) képviselő ur által — Fehérmegye közigazgatási segéd- és kezelőszemélyzetének Szögyény László képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az ország összes megyéinek közigazgatási kezelő- és segédszemélyzete részére nyugdíj-intézmény életbeléptetéseért kérelmeznek.

Mindezen kérvények a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Bemutatom a galánthai királyi járásbirósági hivatal tisztviselőinek Ábrahámffy Gyula képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az

Digitized by Google

1871. évi XXXII. törvényczikk 8-dik §-ának módosítását kérik.

Ezen kérvény megtekintés végett le fog tétetni a képviselőház irodájába.

Bemutatom végül Mártonffy György volt képviselőházi terembiztosnak Tibád Antal képviselő ur által beadott kérvényét, melyben nyugdíjért, esetleg egy évi végkielégítésért esedezik.

E kérvény a gazdasági bizottsághoz utasittatik.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Szende Béla, honvédelmi minister: Van szerencsém alkotmányos tárgyalás végett két törvényjavaslatot indokolásával együtt a t. ház asztalára letenni. Az egyik a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873: XXXVII. t.-cz. módosításáról, a másik pedig az 1882. évben kiállítandó ujoncz és póttartaléki jutalék megállapításáról szól. Kérem a t. házat, méltóztassék e két törvényjavaslat kinyomatását és szétosztását elrendelni és előzetes tárgyalás végett a véderőbizottsághoz utasítani.

Elnök: E két törvényjavaslat indokolásával együtt ki fog nyomatni, szét fog osztatni és előzetes tárgyalás végett a véderőbizottsághoz utasittatik.

Következik a napirend első tárgya, vagyis az indítvány- és interpellátiós könyv felolvasása.

Rakovszky István jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy sem az indítvány-, sem az interpellátiós könyvben újabb bejegyzés nem foglaltatik.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a napirend második tárgya, vagyis az igazságügyi bizottságban hiányzó egy tag megválasztása. A névjegyzéket olvasni fogja Péchy Jenő jegyző, a távollevők neveit pedig Duka Ferencz jegyző ur jegyzendi. A horvát képviselő urak nevei nem olvastatnak fel, minthogy azok e választásban nem vesznek részt.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a névsort*).

Elnök: Most fel fognak olvastatni azon képviselő urak nevei, a kik az első felolvasásnál nem voltak jelen.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a távolvoltak neveit*).

Elnök: A szavazatok a jegyző urak által össze fognak számittatni és az eredmény a legközelebbi ülésben be fog jelentetni.

Következik a napirend további tárgya: az 1882. évi államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Mielőtt magához a napirenden levő tárgyhoz, a költségvetés általános tárgyalásához szólnék, bátor vagyok a t. háznak októberi felszólalásomban tett igéretemhez képest bejelenteni, hogy pénzügyi administratiónk orvoslására szükséges egy intézdés iránt, melyet akkor kilátásba helyeztem, mit tettem; és ez az, hogy az egyenes adókra, az illetékekre és a bélyegre vonatkozó törvények és szabályrendeletek összefűzve adassanak ki oly czélból, hogy a közönség magát az eddig fönnállott külön rendeletekre nézve könnyebben tájékozhassa.

Ezen igéretemnek megfelelve, a munka egyik része, a mely az egyenes adótörvényekre és szabályokra vonatkozik, a sajtót már elhagyta és bátor vagyok bejelenteni, hogy ez a legközelebbi napokban a könyvárusok utján meg lesz szerezhető.

A munkának másik része, mely sokkal nagyobb dolgot ad és mely eddig azért nem készült el, hogy annál alaposabb és tüzetesebb legyen, szintén folyamatban van és legközelebb sajtó alá kerül.

Bátor vagyok ezt annak jeléül bejelenteni, hogy gondom van akkor tett igéretemnek minél előbbi beváltására. (*Helyeslés.*)

Áttérve most t. ház, a költségvetésre, azt hiszem, nem szükséges kijelentenem, hogy a költségvetés általános tárgyalása alapjául elfogadom azon előterjesztést, melyet a pénzügyi bizottság s annak t. előadója a háznak benyujtott, azért is, mert az lényegileg alig tér el a kormány által beterjesztett javaslattól és elfogadom a bizottságnak a fedezetre nézve beadott javaslatát is.

Ezen javaslattal szemben a multkor felszólalt Somssich Pál igen t. képviselő ur részéről egy határozati javaslat adatott be, melyben az eddigi szokástól eltérőleg, a mérsékelt ellenzék a költségvetést magát megtagadja és azt a részletes tárgyalás alapjául általánosságban sem fogadja el. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Én átlátom, hogy azok, kik évek óta követik ezen eljárást, helyeslik ezt.

Részemről ez eljárás taglalásába bocsátkozni nem fogok. Elismerem, hogy ez alkotmányos jog, melylyel minden ellenzék élhet. Hogy azonban helyes és indokolt volt-e az időpont megválasztása az eddigi eljárás megváltoztatására, annak megitélését méltóztassanak azon t. férfiak maguk közt saját körükben tisztába hozni. (*Felkiáltás a baloldalon: Megtettük!*)

Azokra nézve, t. ház, a kik részben a költségvetést benyujtották, részben pedig, a mint hiszem, a ház többségében támogatni fogják, irrelevans az, hogy a vitát, a csatát mikor fogják fel: akkor-e, mikor általánosságban, vagy mikor részleteiben van szó a költségvetésről, vagy az appropriationál? Mi a tárgyalás bármely stádiumában igyekezni fogunk nézeteinket érvényesíteni és nemcsak a költségvetés elfogadá-

Digitized by Google

sát ajánlani, hanem érvekkel is bizonyítani, hogy az a jelen körülményeknek és a helyzetnek megfelelt és hogy ezekből kifolyólag helyes. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A t. képviselő ur, ki ezen határozati javaslatot benyujtotta, hivatkozott arra, hogy ő tisztán és szárazon számokat fog idézni a nélkül, hogy azok mesterséges csoportosításához kivánna fogni.

A számok t. ház, önmaguk holt betük, ha azokból bármit következtetni akarunk, azokat bizonyos csoportokba kell összeszedni.

Igy volt kénytelen tenni a t. képviselő ur és igy leszek kénytelen eljárni én is. Igyekezni fogok én is nem mesterséges, de természetes összeállítását terjeszteni elő a számoknak. Hogy a számok, mely összecsoportosítása helyesebb, melyik felel meg inkább a valóságnak, annak birája minden egyes képviselő ur felfogása és birája a t. ház, a mely ebben itélni fog.

Mielőtt a t. képviselő ur által előterjesztett számok taglalásába és birálatába bocsátkoznám, szükséges reflectálnom amaz irányzatra, mely a t. képviselő ur beszédén egészen végig átvonul. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur, miként azt előtte más alkalmakkal mások is tették, igyekezett határvonalat, megkülönböztető vonalat húzni a t. ministerelnök ur közt és köztem, (*Halljuk! Halljuk!*) bizonyos dolgokra nézve a felelősséget a t. ministerelnök urra igyekezett hárítani, a bűnök egész lajstromát állította össze és hozta fel a ministerelnök ur ellen és azokban engem nem részesített. (*Halljuk! Halljuk!*)

Volt alkalmam, t. ház, e pontra nézve már más alkalommal is nyilatkozni; nehogy azonban hallgatásom most bármi félreértésre adjon okot, kénytelen vagyok azzal most is foglalkozni. (*Halljuk!*)

Az kétséget nem szenved, hogy oly tényekért, a melyek akkor történtek, midőn én a kormánynak nem voltam tagja, még ha akarnám is, értök a felelősséget magamra nem vállalhatnám.

Ámde ebből nem következik, hogy azokért is a maga mérvében a felelősséget magamra ne vállalhassam és azokat ne helyeselhessem. (*Tetszés a jobboldalon.*) A képviselő ur, midőn a t. minister elnök ur bűnlajstromát előadta, azt mondta: legnagyobb mulasztása volt, hogy mikor a keleti kérdés megoldásánál nehézségek, bonyodalmak állottak be, helyét el nem hagyta. Ezt — ismétlem — Somssich Pál t. képviselő ur, a ministerelnök ur mulasztásának nevezi. Én ezt nemcsak mulasztásnak nem, hanem hazafias cselekedetnek mondom. (*Élénk helyeslés jobboldalon. Nyugtalanság a baloldalon.*) Megvagyok róla győződve nemcsak ma, hanem megvoltam róla győződve akkor is, hogy ha annak ellenkezőjét cselekszi, ez sokkal kevesebb önfeláldozással járt volna, mint tenni azt, a mit a t. ministerelnök ur cselekedett; (*Igaz! Ugy van! a jobboldalról*) és habár én az akkori tettekért a felelősségnek egész mérvében nem osztozhatom, mert a kabinetnek tagja nem voltam, de az által, hogy amaz események után és következtében beléptem a kabinetbe, már akkor is jelét adtam annak, hogy eljárását helyeslem és hogy érte a felelősségben a magamra eső részre nézve osztozom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Szintúgy mindazokra nézve, a mik azóta történtek, kénytelen vagyok konstatálni, hogy ellentét vagy különállás köztem és a t. ministerelnök ur közt nem létezik s nem konstatálható; és mindaddig, mig a kabinet tagja vagyok, úgy a multra, mint a jelenre nézve a teljes solidaritást elvállalom. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Áttérve most a t. képviselő ur által előterjesztett számadatokra, a képviselő ur arra helyezte a fősúlyt, hogy összehasonlította az 1882. költségelőirányzatot az 1875. év eredményével. Én ezen összehasonlítást annak minden következményével elfogadom és igyekezni fogok az összehasonlítást nyomról nyomra azon módon tenni meg, mint ezt a t. képviselő ur tette.

Igy nevezetesen a képviselő urnak első összehasonlítása az, hogy 1875-ben a közösügyi költségekből ránk eső quóta 30 millió forintot tett, 1882-ben pedig 37 millió 600,000 frtra emelkedett, tehát 7 esztendő alatt a közösügyi költségek 7 millió 600,000 frttal növekedtek. Ebből, igy előadva, nem lehetne mást következtetni, mint azt, hogy közösügyi kiadásaink ezen 7 esztendő alatt 7 millióval és 600,000 frttal növekedtek s minthogy a t. képviselő ur nem szólt a boszniai occupátió költségeiről, melyek a költségvetésben külön fordulnak elő, ezt a két milliót hozzáadva, 9 millió 600,000 frt volna az, a mivel ma többet fizetnénk, mint a mennyit fizettünk 1875-ben.

Nekem, t. ház, több alkalmam volt kijelenteni azt, hogy hibás eljárásnak tartom, hogy a vámrestitutió, a mi elszámolási rendszerünk szerint a közösügyi kiadásokkal összefoglaltatik; mert nézetem szerint a vámrestitutiók, a melyek fizettetnek a szesz, czukor és sör után, sem a vámbevételekkel, sem a közösügyi kiadásokkal összefüggésben nincsenek, hanem az azután fizetendő összegek levonandók a szeszadóból, a czukoradóból és a seradóból. Az, hogy az elszámolás, melynek semmi indoka sincs, hogy igy történjék, ekként vezettetik, gyakran félreértésekre ad okot arra nézve, hogy közösügyi kiadásaink ilyen vagy olyan mérvben emelkednek, vagy hogy a vámtételek ennyire visszamaradnak. Ezen kiadások a közösügyi kiadá-

Digitized by Google

sokkal nem tévesztendők össze; de ha együtt emlittetnek, mindenesetre igazságos volna ez eljárásnak megfelelőleg, a javunkra eső bevételi összeget is számításba venni, azaz fölvenni azt, mi a restitutió visszatérítése fejében nekünk jár, mi az utolsó évekre 6.400,000 frttal, a jövő évre 7 millióval irányoztatott elő.

Ha képét akarjuk adni, a mint én előadásomban ezt tenni kötelességemnek tartom, annak, vajjon csakugyan növekedtek-e közösügyi kiadásaink és mennyivel, természetesen tisztán csak a külügyi, a hadügyi és a közös pénzügyministeriumbeli csekély költségeket számításba véve, a tényleges állapot a következő:

Bátor leszek előterjeszteni úgy a mint a dolog tényleg áll. (*Halljuk!*)

1875-ben a kiadások tettek rendes és rendkivüli együtt összesen 109 és fél milliót; 1882-ben szintén összefoglalva mind a kettőt 113 millió és 700 forint; a többlet tehát az egész monarchiára 4 millió 200 ezer forintot tesz. És t. ház, daczára annak, hogy a monarchia határain a legutóbbi időben megerősítésekre és várakra nevezetes összegek vétettek a költségvetésbe — ezen 4 milliónyi kiadási többlet mégis indokolva van, nem ezen kiadások, de a törvényhozás hozzájárulásával megszavazott más kiadások által. Ilyenek a nyugdíjtörvény, mely 500 ezer forinttal, — a beszállásolási, mely 1 millió 900 ezer forinttal, — a legénység élelmezésének javítása, — mely 1 millió forintot tesz, úgy hogy e három tétel együtt már 3 millió 400 ezer forinttal növeli a közös költségeket.

És minthogy a 4 millió 200 ezer forintnyi összegből Magyarországra a quóta szerint 1 millió 300 ezer forint esik, nem úgy áll a dolog, hogy 1875 óta kiadásaink 7 milló 600 ezer forinttal növekedtek volna, hanem, ha nem is veszszük figyelembe a boszniai okkupátióra szükséges összeget, 1 millió 300 ezer forinttal, ha pedig figyelembe vesszük azt, nem 9 millió 600 ezer forinttal, hanem 3 millió 300 ezer forinttal emelkedtek, összehasonlítást téve az 1875. és 1882. évek között.

De a t. képviselő ur továbbá azt mondja és különösen hangsúlyozza, hogy az már mégis megdöbbentő eredmény, hogy addig, a mig 1875-ben a mi összes kiadásaink 238 milliót tettek, 1882-ben már 325 millióra emelkedtek, tehát szerinte 7 év alatt 85 millióval nagyobb a kiadás, melyet az adózó közönségnek fizetni kell. Ha állana az, hogy valóban 85 millióval emelkedett volna azon összeg, a mely néhány évvel ezelőtt 200 millióra ment, nem szenved kétséget, hogy csakugyan megdöbbentő lenne. De bátor leszek ezt leszállítani azon pontra, a melyen ez valóban áll. Először is a számokat leszek bátor rectificálni.

Az államszámvevőszék által szerkesztett zárszámadások szerint 1875-ben 233.300,000 frtot tettek a kiadások, a különbség az, hogy külön tétetett a zárszámadás végére a kölcsönkibocsátási költség. De bár miképen számítsuk is, lényegileg nem fog változtatni a dolgon, sőt az én számításom szerint, mely a képviselő ur álláspontjának inkább megfelel, még nagyobb lesz az összeg, mert 1875-ben számításom szerint 233 millió, 1882-ben 325.600,000 frtot tesznek az állam összes kiadásai, a kiadási többlet tehát 92 millió 300 ezer frt. De ezen összeg nem tehernövekedés t. ház, a mint azt bátor leszek kimutatni. (*Halljuk!*)

Vannak költségvetésünkben oly tételek, melyek az 1875-iki költségvetésben benn nem foglaltattak. Ilyen pl. a szőlődézsmaváltság, mely 1875-ben alapszerűleg kezeltetett; ma pedig mint bevétel és kiadás, de ezen alakszerűség miatt kiadásaink terhe nem növekedett. Szintén az által sem, hogy az osztrák dohánykezelőség részére beváltott dohány értéke a bevétel és kiadásban a költségvetésbe felvétetett, a mi 6 milliót tesz, ez szintén nem növeli a kiadásokat; ilyen továbbá a bányászatnál a nem készpénzkiadások tétele, mely a t. ház határozata szerint a költségvetésbe bevétetett és mely hét milliót tesz, ez is csak elszámolási különbség. Továbbá méltóztatnak tudni, hogy a vasutak jövedelmei úgy vannak elszámolva, hogy a tiszta bevétel a pénzügyministeriumnál fordul elő, az üzleti kiadások pedig a közlekedési ministeriumnál. Ez üzleti kiadásokra szükséges összeg 1875-ben 5 milliót tett, 1882-ben pedig 14 millióval van előirányozva. Itt is 9 millió forintnyi többlet van, mely a kiadásokra semmi befolyással nincs. Igy egész sorát mondhatnám el a t. ház előtt (*Halljuk!*) azon tételeknek, melyek nem vonatkoznak a kiadások eredményére, hanem tisztán a számvitelre. Mindezen tételek 52 millióra mennek. Ha ezen 52 millió levonatik, a kiadás emelkedés 1875-től 1882-ig nem 92 millió, hanem 48 millió. Megengedem, hogy ez is elég nagy tehernövekedés. De ezen kiadási többlet indokolva van az államadósági kamatszaporulat által, mely 23 milliót tesz s melyre még vissza fogok térni, a közösügyi kiadások szaporodásával, mely az occupatió költségeivel együtt 3 millió 300 ezer forintot tesz, a beruházásokkal, melyek most 8 millióval mennek többre, mint 75-ben, a nyugdíjak növekedésével, mely 1 milliót tesz s a horvát beligazgatás félmillióval nagyobb szükségletével, marad egyéb kiadásokra a költségnövekedés m ntegy 4 millió forint. A tény tehát az, hogy ezen időközben nem 92, hanem 48 millióval növekedtek a kiadások.

Digitized by Google

Áttér ezután a képviselő ur hiányaink összehasonlítására s azt mondja, hogy a jelenlegi hiánynyal roszabbul állunk, mint álltunk 75-ben, mert daczára a nagymérvü adó emeléseknek, 1880-ban a zárszámadási eredmények szerint 2 millióval volt több a hiány mint 1875-ben.

T. ház! a hiányok megállapításánál mindenek előtt azzal kell tisztában lenni, mit akarunk hiány alatt érteni. Mert lehet egy költségvetés, mely nagyobb hiánynyal van lezárva, de a melyben nagyobb beruházások foglaltatnak, mégis előnyösebb, mint egy csekély hiányú költségvetés, melyben beruházásokra nem adatik semmi. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ha ezt, az elszámolás egyéb nemére nem is tekintve, figyelembe veszszük, az eredmény az, hogy 1873-tól 1876-ig ezen évek hiánya tett átlag 35 milliót, mig 1877-től 1880-ig a 4 év alatt a hiány átlag 22 millió 400 ezer forint volt s ebbe sem államjószág eladása nem foglaltatik, sem az államadósságok törlesztésére külön felvett összeg nem számíttatott. S ha ezen számítást ezen alapban folytatva, átvisszük az 1881-dik előirányzatra, az eredmény az lesz, hogy a rendes kezelési hiány 12 millió 200 ezer forintot tesz, visszahelyezve a közösügyi kiadások egy részét, 2 millió 700,000 frtot, a rendkivüliből a rendesbe, hogy az összehasonlítás egyforma legyen, figyelembe véve továbbá az államadósság törlesztésére felvett 9 milliót, tesz a hiány, csak a beruházásokat elhagyva s mindent ugy számítva, mint 1875-ben számittatott, 23 millió 900,000 forintot, tehát 10 millió 700,000 frttal kevesebbet mint 1875-ben. Tehát nem 2 millióval rosszabb a mérleg, hanem tulajdonkép 10 millió 700,000 frttal jobb. A t. képviselő ur kitért ezenkivül a kölcsönök után fizetendő kamatokra s felemlíti, hogy azok, mennyire szaporodtak és azt állítja, hogy 1875-ben államadósságainak után kamatok fejében 72 millió 800,000 ezer frtot, 1882-ben pedig 107 millió frtot, tehát mintegy 34.600,000 frttal többet füzettünk. Leszek bátor t. ház, ezen összegre is észrevételt tenni. De mielőtt ezt tenném, minthogy az államadósságok kérdése és az ezek után fizetendő kamatszaporulat szoros összefüggésben van az azóta átvett államvasutak kérdésével: kénytelen vagyok tehát kitérni, részint a társasági, részint az állami vasutak kérdésére. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az állam által subventionált vasutak részére biztosított összeg évenkint 13.916,000 frtot tesz, a melyből igénybe vétetik évenkint 10—12 millió. Ha átlag 11 millió frtot veszek, a biztosított összegnek 71%-át fizetjük garantiaként, a tártasági vasutak jövedelme tehát az üzleti kiadásokon felül a befektetett tőke névértékének 1·45%-át teszi. Az államvasutaknál, tehát azoknál, a melyek ma állami kezelés alatt állanak a mérleg a következőleg áll. A pénzérték, a mely a zárszámadások eredménye szerint ezekre fordittatott 269 millió, az erre felvett kölcsönök névértéke pedig 291 milliót tesz. Az ezen papirérték után fizetendő járadék, hozzászámítva a zágráb-károlyvárosi és a vágvölgyi vasutat is: évenkint 18 milliót tesz. A zárszámadásokból és az 1881. évi kezelési kimutatásokból méltóztatnak tudni, hogy az államvasutak jövedelme ma 7 millióra tehető, a miért is ez pótlandó 11 millió frttal. Ezek szerint a vasutakra kamatok fejében a garantirozott vasutaknál 11 milliót, az államvasutaknál szintén 11 milliót fizetünk, tehát 22 millió az az összeg, melyet állami költségvetésünk szerint vasuti hálózatunkra ráfizetünk. Habár ez nagy összeg is és habár ez nyomja nagyrészt állami háztartásunkat: mégis azt hiszem, hogy senki sem fogja állítani, hogy a vasuti hálózatnak ily mérvü kiterjesztése által közgazdasági viszonyaink emelésére nagy lépés nem történt volna, hanem kétségtelen, hogy ha ez nem történt volna meg, terményeink értékesítésére nem birnánk befolyást gyakorolni. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Az általam előterjesztett adatok eredménye tehát az, hogy addig, mig az állam által garantirozott társasági vasutak a befektetett tőkének 1·45%-ját, az államvasutak az effectiv értéknek 2·70, a nominál értéknek pedig 2·46%-át jövedelmezik, a mi jóval nagyobb a garantirozott vasutakénál.

Azon kérdésre: vajjon helyes volt-e a kormány által a vasutak államosításában követett irány, most nem terjeszkedem ki, ezen adatokat most más czélból hozom fel, de kénytelen vagyok konstatálni, hogy a tiszavidéki és a zágráb-károlyvárosi vonal átvállalása által annyira urává lettünk a helyzetnek, hogy a déli vasuttal és Fiuméval szemben eljárásunkat megkönnyebíti és hogy ez képezi a forgalmi politika kulcspontját, a mi nélkül kötött kézzel állanánk az érintett helyzettel szemben. (*Általános helyeslés.*)

Felhoztam t. ház, ezeket azért, mert némely vasutnak állami kezelés alá való vétele által változik a viszony az államadósságok és a subventió fejében fizetendő összegre nézve és mert ezzel akartam képét adni annak, hogy a közgazdasági előnyök mellett pénzügyileg sem volt káros az érintett vasutak átvétele. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Szükséges volt ezt konstatálni t. ház azért, mert a t. képviselő ur azt mondta, hogy államadósságaink czímén 1875-ban 72 milliót, ma pedig 107 milliót, tehát 34.600,000 frttal többet fizetünk.

De ez is némi rectificatiót igényel, mert annak következtében, hogy a keleti vasutat átvettük, az ez után fizetendő 4.600,000 frt az

Digitized by Google

államadósságok közt szerepel, holott ezelőtt a garantirozott vasutakra vonatkozó kiadások közt fordult elő. Ez tehát államadósságaink terhét nem neveli. Továbbá az által, hogy a tiszavidéki, a vágvölgyi és a zágráb-károlyvárosi vasutakat átvettük, ezeknek jövedelmei a költségvetésben a bevételek közt szerepelnek és a mint méltóztatik az előbbiekből látni, ez nem történt pénzügyeink hátrányára, ebből tehát szintén nem következik kamatteher-szaporítás. Az által, hogy a tiszai és szegedi kölcsön, mint a bruttobudget természete kívánja, felvétetik államköltségvetésünkbe, mig az annak megfelelő összeg ismét megtérittetik, részint az azt biztosító alapból, az államköltségvetés nem veszi tehát igénybe, ebből tehát szintén nem következik a kamatteher szaporítása.

És igy, ha ezeket leszámítjuk, a kamatteher szaporodása 1875—82-ig nem 34.600,000, hanem 23 millió forint, a mely összegből, ha levonjuk az 1875 óta történt kincstári utalványok beváltására fordított évenként 4 milliót, a boszniai occupatió költségeit, melyek 3 millióval nevelték az állam terhét, az ezután fenmaradó 16 millió forint esik azon összegre, melyet deficiteink fedezésére felvett kölcsönök után fizetünk.

De t. ház, bármikép álljanak ezen dolgok, azt constatálhatom, hogy azon kamatteher-többlet, melyet a kincstári utalványok beváltása folytán voltunk kénytelenek elvállalni, tehát ezen 4 millió a mostani kormány rovására nem tehető. Ezen összeg, valamint azok, melyek ma a boszniai occupatió következményekép nyomják államköltségvetésünket, ugyszintén azok, melyeket kénytelenek voltunk elviselni a víz-calamitásoknak részint enyhítése, részint az azok elleni óvakodás végett, mindezen összegek, azt hiszem, egyaránt nyomják a mi költségvetésünket, akármely kormány ül itt ezeken a padokon, vagy váltaná föl a jelenlegi kormányt. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Es igy t. ház ezen kamatterhekből argumentálni arra, hogy a költségvetés a tárgyalás alapjául ne fogadtassék el, helyesen nem lehet; mert ezen összeget, ezen terheket az ország bármely kormánya kénytelen elviselni. Még inkább volna értelme annak, ha megtagadná a kormánytól a bizalmat, mert nem tartja képesnek a kormányt arra, hogy a nehézségekből kibontakozzék; de megtagadni magát a költségvetést, al nem fogadni az általános tárgyalás alapjául, ánnak következetességét én részemről nem látom at. Visszatérek arra, a miből kiindultam, hogy e mérleget szemben az 1875-ki eredménynyel, teljes mértékben elfogadom. Mert daczára a nagy teheremelkedésnek, mely az államadósságoknak kamatterhénél 23 milliót, a közösügyi kiadások az occupationális költségekkel együtt 3 millió forintot tesz, ha ezen 26 milliónyi teheremelkedés daczára, melyet vállainkról nem vehetünk le, mégis ma ugy állunk, hogy 2 millióval több a deficit, mint a képviselő ur mondja, még ez sem volna oly rendkivül rosz helyzet; de ha ugy állunk, mint én bátor voltam jelezni, hogy 10 millióval jobban áll a mérleg, mint 1875-ben, ily körülmények között a t. képviselő ur szomorú jóslatának nincs jogosultsága. (*Helyeslés jobbfelől.*)

T. ház, a t. képviselő ur az összehasonlításban nem állapodott meg az 1875-iki évnél, de hivatkozván a kétségkivül igen szomorú kivándorlások és közgazdasági helyzetre, azt mondta, mennyivel boldogabb volt Magyarország 30 évvel ezelőtt és milyenek az állapotok ma.

Hát t. ház, ezen paralellát és összehasonlítást, akár vonatkozzék ez az 1848 előtti, akár a közvetlen ez utáni időre, én szivesen elfogadom. Tekintsünk széjjel, hogy ezen sokat emlegetett kivándorlás, az időközben pusztított járvány és nagy víz-calamitás daczára, népességünk menynyire szaporodott. (*Ellenmondás a szélső balon.*) Engedelmet kérek, a statistikai adatok talán több nyomatékkal birnak, mint az önök tagadó közbeszólása. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Méltóztassék tekintetbe venni a magyarság terjedését, különösen a városokban, méltóztassanak figyelemmel lenni gazdasági állapotaink kétségtelen javulására, culturalis viszonyaink nagy emelkedésére (*Igaz! Ugy van! jobbfelől*); méltóztassanak tekinteni nemcsak a főváros, hanem minden vidéki város emelkedését. Mindezek arra mutatnak, hogy közállapotaink nagy mértékben javultak a 30 évvel ezelőttiekhez képest. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől. Zajos ellenmondások a szélső balfelől.*)

De azt mondja a t. képviselő ur, hogy mindezek állhatnak, de mennyire szegényedtünk el és mennyire pusztulnak az egyesek. Ha szabad igy mondanom: a társadalom egy osztályára, arra, mely mezőgazdaságból él, a középbirtokosokra nézve, a kik mintegy 100—200 holddal birnak, erre nézve elég sajnos, de némileg áll; hanem országszerte pusztulásról, általános elszegényedésről beszélni még sem lehet. Ezt nemzetiségi és minden más tekintetben igen nagy bajnak és hátránynak tartom, mert azon osztály képezi, fölfogásom szerint, ma is a nemzet zömét, részint jelleménél, részint multjánál, részint képességénél fogva és valóban nem lehet eléggé sajnálni ezen osztály elszegényedését. (*Közbeszólás a szélső baloldalról: Nem lehet már annál jobban elszegényedni!*) De ennek t. ház, nem a budget módosítása által lehet elejét venni. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) E baj orvoslásának csak egy módja van, az, hogy a fiatal nemzedék ne

Digitized by Google

elégedjék meg azzal, hogy a szüleitől örökölt kis vagyonból éljen, hanem képezze magát bizonyos pályára és szakmákra. Ez a bajnak orvoslása, mert ma a fiatalság előtt minden pálya nyitva áll s ez által segíthet nemcsak a maga, hanem családja sorsán is. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

De ettől eltekintve, méltóztassanak megengedni, azon általános elszegényedést részemről sem nem tapasztalom, sem nem látom. Eltekintve egyes vidékektől, hol az inség és árvizek oly nagy pusztításokat okoztak, méltóztassék például venni a napszámos sorsát. A napszámos ma kétségtelenül sokkal többet keres és aránylag sokkal jobban él, mint a régibb időkben. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Vegyük különösen a kisföldbirtokost, mennyi földet vásárolt és vásárol ma is, a mi helyes és egészséges processus. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Nem lehet tehát azon nagy, általános elszegényedés nyomát látni. (*Felkiáltás a szélsőbalról: Csak az nem látja, a ki nem akarja!*)

Méltóztassék a városok, ugy a főváros, mint a provinciális városok polgárságát venni. Ezelőtt volt ugyan adósság nélküli ingatlan vagyonuk, de mennyi ma az ingó vagyon az országban, ugy az egyeseknél, mint az intézeteknél és a testületeknél. Ez maga oly óriási vagyont képez, mely valóban nem hanyatlásra, nem pusztulásra mutat. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

De t. ház, sokat hangoztatják, hogy az ipar pangásban van. Elismerem, hogy nincs azon a fokon, melyen hogy álljon, óhajtandó; de vannak mégis egyes iparágak, mint a malom-, szeszipar, vasgyárak, vasművek, egyes gépgyárak, melyek oly lendületet vettek, hogy nemcsak az államkincstár javára, de az egyesek jólétének nagy mérvben szolgálnak és igen sok munkás kéznek nyujtanak kenyérkeresetre módot. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől. Ellenmondás a szélső balról*).

Ily körülmények közt én csakugyan nem látom a hanyatlásnak, az általános pusztulásnak nyomait; és azért a paralellát 30 évvel ezelőtt szivesen elfogadom és minden teheremelkedés daczára és daczára az akkori ugynevezett szűz hitelnek, a cserét visszafelé, én részemről legalább, nem óhajtanám.

A t. képviselő ur tovább azt mondja, hogy nem fogadja el a költségvetést, mert nem lát benne hajlamot a takarékosságra. T. ház, a takarékosság és a kiadások szükséges egyéni felfogás dolga és ezen mondásából a t. képviselő urnak vagy azt lehet következtetni, hogy sokkal többet költünk, mint szükséges volna, vagy hogy többet költünk most 1882-ben, mint a mennyit költöttünk 1875-ben.

A t. képviselő ur felemlítette azt, hogy jó volna kevesebb tisztviselőt alkalmazni, de az alsóbb rendű tisztviselőket jobban fizetni. Az alsóbb rendű tisztviselők helyzetén segíteni én magam is szükségesnek tartom és fájlalom én is, hogy pénzügyi helyzetünk nem engedi meg, hogy czen kérdést azonnal megoldjuk. De ne ámítsuk saját magunkat, t. ház, hogy az administratió szervezésével oly reductiót lehessen keresztülvinni, hogy abból költségvetésünkben milliókat lehessen megtakarítani. Hiszen 1873 óta folytonosan ezt csináljuk, azon törjük fejünket, hogy az administratiót egyszerűsítjük és történt sok e téren, sőt történik most is: hivatkozom a pénzügyi tárczának némely ágára, a hol ezen megszorítások most is kifejezést nyernek a költségvetésben. De azt következtetni, hogy ezért nagy reductiókat elérhessünk, azt méltóztassék megengedni, nem lehet; legfeljebb elérhetjük azt, hogy a mi más kiadások fokozására szükséges, mint pl. most a csendőrség felállítása. vagy pedig ha be fog állani az alsóbb rendű tisztviselők fizetésének javítása, ezek fedezésére kerülhet ki a költség a reductióból. De oly mérvű megtakarítást, mely pénzügyeinkre lehet befolyással, ebből vonni nem lehet.

De nézzük azon állításnak másik részét, hogy vajjon csakugyan áll-e az, hogy az 1882. évi administratióra sokkal többet költünk, mint költöttünk erre 1875-ben?

Nekem kötelességem e kérdéssel foglalkozni és ha lehetséges volna, azon volnék, hogy ezen költségek apasztassanak. De méltóztassék a belügyi költségeket tekinteni, 1875-től 1880-ig ezen költség 7.500,000—7.600,000 frt közt váltakozott. 1882-ben az előirányzott összeg 8.000,000-t tesz. De itt a csendőrség felállításának költségei foglaltatnak és azt hiszem, hogy ha meg akarunk a vagyon és közbátorság igényeinek felelni, első szükség a csendőrség felállítása. (*Helyeslés jobbfelől.*) A pénzügyi administratió, pénzügyi igazgatóságok, adóhivatalok és pénzügyőrség költségei összesen 1875-ben 5.900,000 frtot tettek, ma tesznek 5.600,000 frtot, tehát 300,000 frttal csekélyebb összeget mint 1875-ben. Ha nézzük az igazságügyi költségeket, 1875-ben volt 10.200,000 frt, 1882-ben, daczára a fizetési pótlékoknak, melyet a törvény biztosít a bíráknak, mely összeg 200,000 frtot tett, az 1882-re előirányzott összeg 10.000,000 frtot tesz, tehát ez is két százezerrel csekélyebb. Igaz, hogy vannak egyes ministeriumok: a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi, a közlekedési, a vallás- és közoktatási ministerium, melyeknél a költségek ma nagyobbak, mint 1875-ben voltak. De ezen többlet is nem az administrátió költségeire, hanem tisztán a vizi munkálatok és culturalis érdekek, gazdasági czélok emelésére fordittatik, azoktól pedig megvonni az összeget én részemről nem akarnám.

Digitized by Google

A t. képviselő ur egyrészt beszél a kivándorlásról és kívánja, hogy ezen bajon segítsünk, de meg akarja tagadni az eszközöket, hogy ezen nép, mely kivándorolni akar, munkával elláttathassék, meg akarja tagadni az eszközöket, a melyek épen azon czélokra szánvák, a melyek által a nép jólétét előmozdítani lehet, mert a tenyészállatok vásárlása és más hason költségek épen a nép jólétének emelésére szolgál és szükséges, hogy a költségvetésben benn legyen. Egyátalában új volt előttem, hogy az ellenzék részéről hallottam, hogy a culturalis és a közgazdaság emelésére szolgáló kiadásokat appaszszuk. Ezen áramlatot az ellenzék részéről soha sem tapasztaltam, sőt mindig annak ellenkezője, hogy a kiadások emeltessenek, hozatott onnan javaslatba. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

De t. ház, egy más új kérdés, a mely a mérsékelt ellenzék padjairól felemlittetett és a melynek kifejezést adott a t. képviselő ur az, hogy nem birjuk a véderő költségeit és apaszszuk nagy mérvben a közösügyi kiadásokat.

T. ház! A véderő költségek növekedtek, az igaz, de nem oly óriási összeggel, mint a t. képviselő ur kifejezte.

Átlátom és e részben osztom a t. képviselő ur nézetét, hogy a mai viszonyok között háboru viselésére nemcsak katona, hanem pénz is kell, mert midőn rövid tartamu háboruk száz és száz milliót nyelnek el, minden esetre szükséges, hogy azon állam, mely háborut viselni volna kényszerülve, fedezhesse az ezzel járó költségeket. De épen úgy, a mint hiba volna csupán ez egy kérdésre lenni figyelemmel és az ország financialis erejét ignorálni, ugy felfogásom szerint másrészről hiba lenne az is, — minthogy a hadsereget egy napról a másikra felállítani nem lehet és minthogy nem elég a nagy számok felállítása és a lelkesedés — ha nem lennénk tekintettel arra, hogy a hadsereg harczképes is legyen, mert ha bekövetkeznék valamely háború, azon állam lesz előnyben, mely figyelemmel volt mind az állam financziáira, mind a sereg hadképesség előmozdítására.

Én meg vagyok győződve, hogy azon helyzet, a mely ma fennáll Európában, sokáig tartható nem lesz, legvagyonosabb államot se véve ki, egyik sem fogja ezen költségeket elviselhetni. De hogy a mai körülmények közt mi legyünk azok, a kik helyzettünket e részben lehetőleg biztosítani ne törekedjünk, ezt én sem a koronának, sem a törvényhozás másik factorainak tanácsolni nem tudnám. Én részemről konstatálom, hogy t. képviselő urnak azon következtetése által, miszerint ezen költségeket oly nagy mértékben le kellene szállítani, egy nagy lépés történt részükről azon álláspont felé, melyet a háznak azon oldalán (*a szélső balra mutat*) ülő t. képviselő urak elfoglalnak, a minek kifejezést is adott az az élénk helyeslés, mely a t. képviselő beszédére onnan felhangzott. (*Mozgás a baloldalon. Zaj. Halljuk!*)

Azonban t. képviselőház, minden tiszteletem mellett, a melylyel az igen tisztelt képviselő ur iránt viseltetem, egyben egész ellentétes állást foglalok el vele s ez az, hogy mig ő a jövendőt oly fekete szinben látja, hogy szerinte közel járunk a tizenkettedik órához, melyben még segíthetünk bajainkon; addig én részemről bizalommal vagyok a nemzet jövője iránt s hogy ez iránt bizalommal viseltetem, arra kétségkivül szükség volt akkor, midőn ezen tárczát azon időben elvállaltam és most, midőn három év óta kezelem ezen ország pénzügyeit, nincs okom kijelenteni, hogy ezen bizalmamban csalatkoztam volna. Meglehet, hogy a háznak azon tulsó oldala részéről ellentmondással fogok találkozni és hogy az, a mit én előnynek tartok, azon oldalról mint bűn fog felhozatni; (*Ugy van! a szélső baloldalon*), mindazonáltal kijelentem hogy én ezen előnyt abban látom: hogy a nemzet ezen rövid nehány esztendő alatt képes volt jövedelmeit fokozni, ugy hogy 1875-től mostanig a nemzet jövedelmei 40 millióval növekedtek. (*Felkilátások a szélső baloldalon: Executiók utján! Halljuk!*) Ismerve a tulsó részen fennálló nézeteket, el voltam készülve az ellentmondásra, de még is bátor leszek előbbi állításomat fentartani és annak részletezését előterjeszteni; mert ha mindez csakugyan mint az előttem szolott t. képviselő ur mondotta — tisztán csak a papiron volna és tényleg nem folyt be, — ha mindez csak az adófokozás vagy új adók behozatalának eredménye volna: akkor, kétséget nem szenved, nagyon meg kellene gondolni a dolgot. De méltóztassanak megengedni, hogy elemezzem, miből eredt ezen 40 milliónyi szaporodás.

Krisztinkovics Ede (*közbeszól*): No halljuk! (*Derültség.*)

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: Először is t. képviselőház, az 1878-ban kötött és annyira kárhoztatott kiegyezés eredménye, mely az 1880-iki zárszámadás szerint a vámrestitutió ránk eső részével 6.400,000 forinttal érvényesül és a mely ismét az 1882-iki költségvetésben 7 millió frttal szereppel. Én daczára, hogy Somssich képviselő ur azon állításával, miszerint az elszámolásra nézve egyátalán nem helyes az eddig követett eljárás, részemről tökéletesen egyetértek, mindazáltal a jövedelem tekintetében ezen eljárás Magyarországra nézve nagyon helyes, mert nem participiálunk a restitutióban a quota arányában, hanem a termelési arány szerint, a mi csak a méltányos alap helyreállítása, de Magyarországnak javára van.

Digitized by Google

Ez a 7 millió frtnyi emelkedés azonban nem nevezhető adófokozásnak.

1875-óta az adóemelések, hozzá számítva a pótadóból eredő 7 millió forintot, összesen 18 millió frtot tesznek, ide számítva a 9 millió hétszázezer forintot tevő jövedelmi pótadót. De a többi, t. i. a 12 millió frt oly jövedelmeket képviselnek, melyek a gazdasági viszonyok fejlődéséből erednek. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Turgonyi Lajos: Halljuk!

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: Ha egy kis türelemmel lesz a képviselő ur, mindjárt meg fogja hallani. Az egyenes adóknál nem lehet oly nagy a fluctuátió, minthogy ezen adóknak tárgyai és azok tételei nem változtak. De mégis volt több neme az egyenes adóknak, a melyeknél a jövedelem 1875. óta 1 millió 300,000 forinttal emelkedett. Nevezetesen a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója s a tőke kamat adó. Igy a fogyasztási adók, az újakat bele nem számítva, adóemelés nélkül 3 millió 600,000 forinttal emelkedtek a saját fejlődésük utján. Igy van a bélyeg- és a jogilletékek jövedelme, mely 1 millióval emelkedett. A dohánymonopoliumból 5 millió forinttal több a netto jövedelem; a sójövedelem tiszta szaporulata szintén 1 millió forintot tesz, a posta jövedelem szaporulata pedig 600,000 forintot. Tény az, hogy ezen szaporulatok összesen 12 millió 500,000 forint több jövedelmet eredményeztek. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Méltóztassanak megengedni, egy oly ország, a melyben a jövedelmek oly mértékben szaporodnak és mely átlátja annak a szükségét, hogy az adóemelést is kell alkalmazni a hol lehet, az ilyen ország érdemes azon bizalomra, melyben mindenfelől részesül. (*Ugy van! a jobboldalon. Ellenmondás a bal- és szélső baloldalon.*) A t. képviselő ur felemlítette az általam is felhozott conversiót s azt mondá, hogy ez esetben a pénzügyminister csak kötelességét teljesítette, mert nem tett mást, mint tenne minden privát ember akkor, ha a pénzviszonyok javulnak és olcsóbb kamatlábra reducálhatja tartozásait. (*Halljuk!*) Csakhogy ehhez, t. képviselőház, az europai pénztőkének bizalma is kellett és kellett még az is, hogy az állampapirok értéke növekedjék és pedig nagyobb mértékben, mint más államoknál, olyanban t. i., hogy azon különbség, mely a mi papirjaink és a szomszéd állam papirjai közt volt és eddig 16%-et tett, reducáltassék 4%-re, és hogy az effectivösszeg után ne 7 vagy több, hanem 5½%-re kapjunk pénzt. (*Helyeslés jobbfelől.*) Mindez szükséges volt ahhoz, hogy a rente conversió létre jöjjön. Szükséges volt az europai pénzpiacz bizalma a mi életerőnkben, jövőnkben és fejlődési képességünkben, mindenesetre több bizalom, mint a mennyiben a t. képviselő ur ezek iránt viseltetik. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

De t. ház, azzal, hogy most már annyira jutottunk pénzügyeinkkel, még a munka távol van attól, hogy be legyen fejezve. A munkát megkezdettük és most vagyunk azon az uton, hogy könnyebben vihetjük tovább. (*Ugy van! a jobboldalon.*) A t. képviselő ur azt mondja, hogy nem elég részletes jövedelem szaporításokat életbe léptetni, hogy egyszerre kell a deficitet megszüntetni. (*Ellentmondás a baloldalon.*) Igenis azt mondotta a t. képviselő ur, hogy apró jövedelmi emelések nem elégségesek és ez körülbelől ugyanaz. (*Ugy van! jobbfelől.*) Én is azt mondom, hogy, ha ez lehetséges volna, a pénzügyministerre volna ez legjobb. De t. ház! Nekünk a jövedelmek fokozásánál minden esetre figyelnünk kell az ország gazdasági viszonyaira és igy ma az országot ért sok csapás után, túlságos nagy adóemelésekkel előállani, felfogásom szerint, nem lehet. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

De mégis ezen czél felé vezet, ha apránkint, fokozatosan igyekezünk az arányt kiadásaink és bevételeink közt helyreállítani, de ezen czél felé törekedni kell ezentúl is úgy, mint törekedtünk eddig.

Ezek azok, t. ház, a miket Somssich Pál t. képviselő ur beszédjére nézve elmondani kötelességemnek tartottam. Most méltóztassanak megengedni, hogy áttérjek a mult ülésben hallott másik beszédre, Eötvös Károly t. képviselő ur beszédjére. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur, midőn felszólalt és elemezte államháztartásunk hiányát elkezdte 49 millionál, azután felliczitálta magát 50—55 millióra és végül eljutott egészen 60 millióig. Igazán kár volt, hogy a mutató már két óra felé járt, különben megérhettük volna, hogy a t. képviselő ur tovább is igy halad; s valóban azzal az alapossággal haladhatott volna tovább is. (*Élénk derültség és tetszés a jobboldalon.*)

Ha meg akarjuk állapitani a deficzit nagyságát, tisztában kell lennünk mindenek előtt azzal, hogy tulajdonképen mit értünk ezen kifejezés alatt. Azt akarjuk-e megmondani, hogy rendes államháztartásunkban, rendes bevételeink és kiadásaink közt mi a hiány; vagy azt akarjuk-e mondani, hogy mi azon összeg, melyet saját jövedelmeinkből nem fedezhetünk akár beruházás, akár folyó-kiadás legyen az; vagy pedig azt akarjuk-e kifejezni, hogy mi az ezen szükséglet fedezésére felveendő kölcsön névértéke? Tisztában kell tehát lennünk, hogy ezen három közül, melyikkel akarunk foglalkozni.

Ha a másodikról van szó, t. i. hogy mi azon összeg, melyet 1882-ben az ország saját jövedelmeiből nem fedezhetünk és akár beruházásokra, akár rendes szükségleteink fedezésére

Digitized by Google

kölcsönpénz utján kell annak fedezéséről gondoskodnunk: mindenki összeállíthatja magának, hogy az 46 millió. Mert van 23 milliónyi deficit, 9 millió törlesztésre felveendő összeg és a budapest-zimonyi vasut költségei fejében kibocsátandó 14 millió forint. De ha ez igy áll, abból még nem következik és részemről nem tudom elismerni, hogy ez chronicus deficit volna. (*Helyeslés a jobboldalon*) Mert nem fogunk mi évenkint budapest-zimonyi vasutat épiteni. (*Ugy van! jobbfelől*) és nem fogunk más ily vállalatokat sem létesiteni, melyek ily nagy költséggel járnak. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

De furcsán vagyunk mi ezzel a budapest-zimonyi vasuttal, ugy mint sok más kérdéssel is. Midőn szóba jött ezen vasút kiépítése, hányszor lettünk figyelmeztetve a túloldalról — és kérem Eötvös Károly képviselő urat, hogy legyen szíves saját pártjának elnökét megkérdezni, vajjon nem voltunk-e kénytelenek sokszor türelemre kérni t. pártfeleit, mert a tárgyalások sokáig húzodtak és azon gyanúval illettettünk, hogy ezen vasútat is oda akarjuk adni úgy, mint a másikat, egy más társulatnak; most pedig, midőn a vasut kiépítése folyamatban van és az ugy épül a mint azon oldalról kivánták, folytonosan azt hányjak szemünkre, hogy ez képezi deficitünk egyik kútforrását. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

De hogy tisztában legyünk ezen zimonyi vasuttal, melyet annyiszor szemünkre hánynak és szemünkre fognak talán hányni ezentúl is, méltóztassanak megengedni, hogy itt egy kis kitérést tegyek. (*Halljuk!*)

Azt mondják, hogy 28 milliónyi terhet vállalt ezzel magára az állam; de ha akár Kikindáról, akár Szegedről vagy akár honnan indult volna ki a vasut, azt mindenesetre ki kellett volna épiteni az ország határáig, vagy valamely társaságnak biztositani a szükséges összeg kamatját; s minthogy ez a költségesebb rész, melyen két vagy esetleg három nagy hid épitendő a költségnek egy nagy része ez esetben is meglett volna. A költségnek azon része, mely ezen vonalnak Budapestig leendő épitésére esik, alig tehető többre 10 millió forintnál s hogy forgalmunk és különösen keleti forgalmunk élénkitésére ezen 10 millió forintot áldozzuk azért, hogy önállóan Budapestről induljon ki a vasut, azt forgalmi politikánk megérdemelte s ezen áldozatot szükséges volt meghozni, habár a jelen pillanatban terhes is. (*Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.*)

A t. képviselő ur, midőn felszólalt, kérdést intézett hozzám, hogy szeretné tudni; és reméli, hogy a minister a vita folyamán nyilatkozni fog az iránt, hogy az 1881-iki hiány mennyi lesz.

T. ház! Most e perczben a t. képviselő ur kivánságának nem tehetek eleget és pedig egy igen egyszerű okból, azért, mert neki szabad ugyan a kezelési kimutatásokból és az évnegyedekre terjedő részletekből következtetéseket vonni az egész évi deficitre nézve; nékem azonban ezen előterjesztésem alkalmával ilyen nem positiv datumokkal nem szabad számolnom. Ha mondok egy összeget, kell hogy annak positiv alakja legyen. Ezen adatok jelenleg rendelkezésemre nem állanak, mert a kezelési kimutatások elég gyorsan elkészülnek ugyan, a mennyiben az évnegyed befejezését követő 20—25 napon az évnegyedi kimutatás már rendelkezésre áll; azonban ma ezen idő még nem telt le és ennélfogva nem terjeszthetem elő azokat és nem nyilatkozhatom a várható deficit magassága iránt. A negyedik évnegyed eredményeiről tehát ma még pontos előterjesztést tenni nem lehet. De hiszem, hogy mivel a költségvetési vita január végén túl fog terjedni, talán még a pénzügyministeri költségvetés tárgyalásánál lesz alkalmam a t. képviselő kérdésére válaszolni. Minthogy azonban ugy a kezelési kimutatások szerint, mint a rendelkezésre álló adatok szerint az eredmények ugy a kiadásoknál, mint a bevételeknél kedvezők és a mult évi eredményeket túl is haladják, nincs okom hinni, hogy az év végeredményei ne legyenek kielégitők. Csupán egyre nézve vagyok kénytelen megjegyzést tenni, t. i. a szőlődézsmaváltságnál a jövedelem most is vissza fog maradni. Különben minderről csak akkor fogok nyilatkozni, midőn a kezelési kimutatások meglesznek.

A t. képviselő áttért ezután az 1880-ik évi zárszámadás elemzésére és annak az előirányzattal való összehasonlítására s azt mondta, hogy midőn a pénzügyminister beterjesztette a költségvetést, a hiány 18 millió volt, a pénzügyi bizottság tárgyalásai folyamában felemelkedett 29 millióra, az állami zárszámadás szerint pedig lett 42 millió. T. ház! Ha ugy állna a dolog, kétségkivül aggasztó körülmény volna, hogy az előirányzat annyira eltérhet a zárszámadástól. Különben ezen kérdés az ellenzéki lapokban tárgyaltatott és meg is adatott a válasz.

De összehasonlitás végett kénytelen vagyok megjegyezni itt is, hogy a törvényhozás által megállapított hiány 19 millió 900,000 frt volt; a póthitelek, melyek megszavaztattak kitettek 10 milliót, ebből esett a tisza-szegedi és az inségi ügyekre 6 millió 600,000 frt, vasutakra utólag megszavaztatott 2 millió, egyéb póthitelek 1.400,000 frt.

Kétségtelenül nem kellemes dolog, de a legkellemetlenebb a pénzügyministerre nézve az, hogy a költségvetésen túl nagy összegek szavaztattak meg. De az akkor fenforgott körülmények közt, 1879. őszén nem lehetett tudni, hogy Szegeden mily mérvű költekezések lesznek szükségesek és hogy az inségi munkák mennyit fognak

Digitized by Google

igényelni. Ha ezek a bajok megvoltak, nem lehetett megtagadni a segélyt. A póthitelek tehát teljesen indokoltak voltak. Ha ezen összeghez méltóztatnak hozzászámítani 7.800,000 frtot, mely a törvényhozás által kibocsátandó értékpapirokra fel lett véve s melynek kibocsátására a pénzügyminister fel volt jogosítva, de a mely jogosítványával nem élt, kitesz az egész összeg 37.800,000 frtot, szemben a zárszámadásokban kitett 41.900,000 frttal. Megengedem, hogy ez is elég nagy összeg, de még sem oly óriási, mint milyennek a t. képviselő ur feltüntette.

Eötvös Károly (*közbeszól*): Egy krajczárral sem kevesebb!

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: Ezen 4.100,000 frtnyi többlet pedig szintén indokolva van az által, hogy egy tétel van az 1880. zárszámadásban, mely tulajdonkép 1879. évet terheli. A beváltott kincstári utalványok 1879-ben voltak elszámolandók, de csak 1880-ban számoltattak el, tehát ezen év terhére estek, melynek eredménye az 1879-ki zárszámadások szerint 3.300,000 frttal kedvezőbb az előirányzatnál, a mely, ha oda vétetik ezen 1.600,000 frt is, még mindig kedvezőbben áll a zárszámadás, mint az 1879-diki előirányzat. Van még azonfelül a vasuti subventiónál 1 milliónyi többlet, a szőlődézsmaváltságnál pedig visszamaradás, ugy, hogy e különbség ezen tételek által indokolva van.

Hogy ha ezen adatok, a mint előterjesztettem, 1880-ra figyelembe vétetnek, valamint az 1879-iki zárszámadásra tett rectificatiók folytán méltóztatnak átlátni, hogy az előirányzatok, melyeket a törvényhozásnak benyujtani szerencsém volt, lehető alaposak voltak és azoknak a zárszámadások eredményei megfeleltek.

Eötvös Károly t. képviselő ur azzal fejezte be beszédét, hogy ő jósolja e hazának rosz jövendőjét és nagyobb bajok beállását és hogy saját szavaival éljek: „Csak egy vigasza van, hogy ezen katasztrófában azon káröröme lesz, hogy ez el fogja sodorni azon kormányférfiakat, a kik ezen székeken ülnek.“ Engedje meg a t. képviselő ur, hogy ezen nyilatkozatát akként jelezzem, hogy ezt nem tarthatom hazafias nyilatkozatnak. (*Ugy van! a jobboldalon.*) Ha, t. képviselő ur, egy ily nagy katasztrófa csakugyan bekövetkeznék, azt hiszem, hogy azon káröröm, hogy valakinek személyes bosszúja teljesedik, igen csekély vigasztalás lehetne. (*Helyeslés jobbfelől.*)

De nyugodjék meg a t. képviselő ur: ezen katasztrófa, daczára a két oldalról történt jóslatnak, nem fog bekövetkezni; nem pedig azért, mert — és ebben teljes meggyőződésemet mondom ki — e nemzetben, ez országban, különösen a magyar fajban az összetartás érzete soha sem volt annyira kifejlődve mint ma; ezen államban az agitatiókra szolgáló különböző eszközöknek soha sem volt olyan gyenge talaja mint ma, soha ez állam a világ ügyeire nem gyakorolt oly befolyást, mint ma. (*Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás balfelől.*) És igy a saját maga érdekeit is megvédeni képes. És soha nem volt e nemzetben éberebb egy érzet, az t. i., hogy ezen — elismerem — nagy bajokat orvosoljuk mint ma.

Ezen tényezők létezése mellett és ezen tényezők segítségével, meg vagyok győződve, lehetséges lesz ezen kétségtelenül létező nagy bajokon átvergődni és helyreállítani az ország felvirágozását; és hogy ezt tehessük, kérem a költségvetés elfogadását. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Eötvös Károly: T. ház! Személyes kérdésben, illetőleg félreértett szavaim helyreigazítására kérek szót. (*Halljuk!*)

Egyetlen egy szóval sem mondottam tegnap előtt beszédemben, hogy én szemére hányom a kormánynak azt, hogy a budapest-zimonyi vasutat államilag épiti ki, beszédemben ezen gondolatot még csak megközelítő kifejezés sem fordul elő.

A másik pedig, a mit megjegyezni akarok a következő: a t. pénzügyminister ur nem tartotta hazafiasnak az én tegnapelőtti beszédem záradékát. Ha ugy mondtam volna, mint ő felolvasta a kis papirról, talán igaza volna, de én nem ugy mondtam. Nincsenek kezemben a gyorsirói jegyzetek, fájdalom le sem irtam beszédemet, de jól emlékezem, hogy a következőket mondottam: „Be fog következni az a katastrófa, nem örülök rajta és nem óhajtom azt, mert ez az ország az enyém is és ragaszkodom hozzá, de ha egyszer be fog következni, alig tudnám megtagadni magamtól azt a károrömet, hogy az összetört intézmények romjai e kabinetet is elsodorják“. (*Felkiáltások a jobbfelől: Hiszen ugyanaz!*)

Rohonczy Gedeon: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Engedje meg a t. ház, hogy igénytelen nézetemmel a költségvetés általános vitájához én is hozzájáruljak. Fel tudván fogni az időnek drága voltát, igyekezni fogok, a mennyire lehet, röviden szólni.

A mi engem a szólásra késztet, bátorít, az részben a kötelesség és felelősség érzete, a melylyel önmagam igazolása végett tartozom; részben aggályaim a jelen helyzet felett; de főkép azon inség és nyomor, a mely hazánk nagy részét, az alsó Tiszavölgyét sújtja s hogy annak okaira rámutassak.

Én a mai napig a jelen kormány követője voltam és vagyok ma is, mert ugy a t. miniszterelnök ur, mint a t. pénzügyminister ur személyének tisztasága, tehetsége és pártatlansága iránt elismeréssel viseltetem és ezen meg-

Digitized by Google

győződésemet eddig senki sem adatokkal, sem tényekkel meg nem ingathatta.

Ezzel azonban nem mondom azt, hogy nem látok hibákat a kormányzat terén; nem mondom azt, hogy lelkiismeretem nyugodt, midőn ezen költségvetést ismét megszavazom; és végre nem mondom azt sem, hogy minden körülmény között követője leszek a t. kormány jelen politikájának. Elismerem, hogy kormányunk igyekszik megragadni az alkalmat ugy helyes törvények hozása, mint régiek javítása, valamint hogy azok a gyakorlatban is érvényre találjanak; elismerem a legjobb akaratot és a legjobb szándékot, ugy a kormányon ülő férfiakban, mint a kormányt támogató párt egy nagyrészében; elismerem, hogy jelen helyzetünknek és deficitünknek oka nagyrészben a nagy hadsereg fentartása, a mely lehet külügyi szempontból indokolt és oka túlságos nagylelkűségünk a Lajtán túliak iránt a határvámterületeket illetőleg, a mely talán a jó barátság fentartása végett volt eddig honorálásúl szükséges; és végre elismerem, hogy nagy részben okai jelenlegi deficitünknek az egymást követő számtalan kedvezőtlen nedvesség, rosz termések, elemi csapások: és ezek a jelen kormány mentségére mindenesetre felhozhatók. Ámde ne vegye rosz néven a t. ministerelnök ur, ha egészen nyiltan és őszintén szólok és kimondom, hogyha pénzügyi gazdálkodásunknak eredménye, miként ez a pénzügyi jelentésből kitünik, 26 milliónyi deficit, ugy itt vagy a rendszerben, vagy a rendszer végrehajtásában, vagy — mint ezt Eötvös Károly t. képviselőtársam a tegnapelőtti beszédében megjegyzi — a közerkölcsiségben kell a hibának lennie. (*Ugy van! a szélső baloldalon,*) Ennélfogva tekintettel a magától javulni nem akaró, de sőt évről évre jobban reánk nehezedő, maholnap már elviselhetlen pénzügyi helyzetünkre és — fájdalom — nemzetünk előrelátható tönkrejutására, kénytelen vagyok egész határozottsággal kijelenteni, hogy ha az igen t. kormány ezen hibáknak azonnali radikális kipuhatolása, javítása és megszüntetése végett a legmélyebben ható intézkedéseket meg nem teszi, én jövőben a kormányt támogatni megszünöm. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ne vegyék tőlem szerénytelenségnek, de bátor vagyok azon egyéni meggyőződésemnek kifejezést adni, hogy én miben keresem és miben találom e hibáknak főforrását. Én nem annyira törvényeink hiányosságában, mint azok végrehajtásában, (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*) nem annyira a kormány, mint inkább nemzetünknek a közügyek iránti közönyében, nem annyira egyes egyének, mint társadalmunknak általánosságban elnéző, gyenge, rosz erkölcsi szokásaiban látom; azonban a főhibát a legelső fontosságu ágnak hiányosságában s az e téren üzött visszaélésekben találom. Törvényeink végrehajtását illetőleg, tagadhatlan, hogy ugy a törvények és rendeletek végrehajtásánál és a kormányzat majdnem minden ágában egy bizonyos protectionális és atyafiságos elnéző rendszer uralkodik, (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*) azaz nincs meg a méltányosság határáig szükséges s azontul kérlelhetlenül szigorú eljárás. Lehet, hogy ezen hibánk alkotmányosságunkból ered, de azért mégis csak a bátorság kifolyása a nemzet közönyét illetőleg a főok. Ha minden polgára a hazának a közügyek iránti kötelességérzettől lenne áthatva s egyik a másikra felügyelne ugy a törvények kijátszása, mint az államkincstár szándékos megkárosításánál, mennyivel növekednének az ország jövedelmei s mennyi ezer s százezer nem fizetné a törvényt kijátszók helyetti adót: szóval nincs hazánknak egy polgára sem, ki a közügyek javára saját előnye szempontjából ne lehetne.

Nemzetünk, azaz társadalmunk elnéző, gyenge szokásait jelzendő, bátor vagyok venni példának e házat. A parlament tükre a nemzetnek. Ebből itél külföld, ebből itél meg egy nemzetet az egész világ. Hogy e tükörben vannak foltok, hogy e tükröt födi homály, az tagadhatatlan s ez a nemzet erkölcsi hibája. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nekünk magunknak, tapasztalásból látjuk, nem áll hatalmunkban e tükröt felülről a homály, a foltoktól megtisztítani, mert a jog palástja gátolja azt. E tükörnek régi tiszta fényét a nemzet csakis alulról adhatja majd vissza helyesebb erkölcsi érzetével.

Különben nem megyek tovább e hibának ecsetelésével, azt hiszem, eleget mondottam jellemzésül. Most áttérek a nézetem szerint legelső, legfontosabb kérdésre. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az eddigi szónokok, Somssich és Eötvös Károly képviselő urak beszédeit nagy figyelemmel hallgattam végig, de ne vegyék rosz néven, engem azok hidegen hagytak, mert nagyszabású beszédjeikben ecsetelik a hibát, de nem mutatnak rá, hogy hol rejlik az. Igaz, Somssich képviselő ur az államháztartás költségeinek leszállítása módját a hadsereg leszállításában találja és a takarékosságot mintegy módot ajánlja, de nézetem szerint a a takarékosság nem mód, csak a módnak egy szükséges kelléke. Eötvös képviselő ur megemlékezik földmívelésünk hiányos voltáról, ugy mint az árvizcsapásokról.

Midőn Somssich t. képviselőtársam szintén mezőgazdaságunk hanyatlásáról beszélt, beszéde egyik mondatát következőkép végzé: „Mezőgazdaságunk hanyatlásának 12-ik órója ütött". Én csak azon csudálkozom, hogy Somssich t. képviselő ur itt megállt, valamint a t. pénzügyminister ur sem ment tovább, ki szintén

Digitized by Google

reflectált ezen megjegyzésre s kétségbevonja mezőgazdaságunk hanyatlását; holott meggyőződésem szerint itten rejlenek a legnagyobb hibák. S miután Somssich t. képviselőtársam itt a 12-ik óránál a fonalat elejtette, bátor leszek én azt felvenni s helyette átmenni a 13-ik órára, hogy mit kell abban tennünk.

Ha iparunk és kereskedésünkre tekintünk látjuk, hogy utolsó időben — habár lassan, de mégis nagyobb lépésben — haladt az előre, virul és fejlődik. Mert e téren működik egy férfiú kitartó vasszorgalommal: gr. Zichy Jenő S mert az igen t. kereskelmi minister ur a fejlődéshez szükséges szálakat egy kézben tartván, dicséretet érdemlő hivatalnokaival mindent elkövethet, mint a hogy el is követ annak fejlesztése végett. E feletti örömem s az e téreni félsiker üdvözlése után azon következtetést vonom, hogy nemzetünk képes mindenre, csak hogy felülről is meg kell adnunk annak a lehetőséget s vezérrel is kell birnia, ki után indulhasson. Tekintsünk most földmívelési és mezőgazdasági viszonyainkra. Azt hiszem, senkisem fogja kétségbe vonni, hogy mi agricultur állam vagyunk s hogy nekünk nemzeti létünk és jövőnk a földben fekszik s hogy csak ennek fejlesztése teheti hazánkat vagyonossá, erőssé és nagygyá. Ha most veszszük az utolsó évek tapasztalatait, először a földek általános értékének csökkenését, kivéve egyes helyeken, a minden évben felszaporodó, de behajthatatlan és elengedett adókat, inségkölcsönöket, az évről évre kevesbedő tiszta jövedelmi kimutatásokat, nyerstermények kivitelének csökkenését, ugy a földbirtokos, mint mezőgazdáink általános elszegényedését, rosz hitelét, — de ha végre kezünkbe véve a Budapesti Közlönyt, abba egy pillantást vetünk, elég, hogy meggyőződjünk a szomorú valóról. Mint a minister ur mondá, az utolsó években 40 millióval emelkedtek az ország jövedelmei, de vérünkbe került az s nagy áldozatainkba, mint a mit jelezni is fogok. De nemcsak az évenkint elengedett, behajthatatlan inségkölcsönként adott összegeket vegyük igaz veszteségnek, hanem az ez összegnek megfelelő nemzeti tőkét is, mely az egyes polgárok tulajdonában ennek következtében elolvadt. Micsoda következtetésre juttat az bennünket? Arra, hogy mig más államok, melyek talán nincsenek csakis a földjükből való megélhetésre utalva, e téren is nagy lépésben haladtak előre és fejlődtek, mint Belgium, mely földmívelésével megmutatta, hogy lehet valamit a tökély legmagasabb szinvonalára emelni, mint Holland, a mely vizszabályozásával mutatta meg, hogy mikép lehet a tenger fenekéből viruló paradicsomot alkotni; addig mi, kik a földjeinkből való megélésre vagyunk utalva, ennek fejlesztése körül nemcsak stagnálunk, de hanyatlunk. Mi ennek az oka? Először az, hogy mezőgazdaságunk fejlesztésével eddig vajmi keveset törődtünk, de annálinkább alkalmaztuk az adócsavart, melyet rajta az önfejleszthetés érdekében is alig tágítunk; másodszor, mert e téren nincs határozott vezér és mert habár elismeréssel vagyunk is egyesek, mint gr. Széchényi Pál, Somssich Pál, gr. Apponyi Albert és gr. Dessewffy Aurel irányában, kik a még csak serdülni kezdő gazdakört megalkották és Széll Kálmán iránt, ki az elevator rendszerének felállításán most fáradozik, de eddig senki nem állott elő határozott programmal és senki sem tűzött ki egy az alapjából helyesen kiinduló irányt; harmadszor, mert habár a földmívelési minister ur mindent elkövet is annak fejlesztése érdekében, dicséretet érdemlő hivatalnokaival együtt, mint például ugy az állattenyesztés emelése tekintetében, mint az ügyszorgalmas culturmérnöki osztály felállítása által, mindazonáltal nagy fontosságú reformot nem léptethet életbe a legjobb akarat mellett sem, mert nincs hatalmában. S abban rejlik rendszerünk rosszaságának kulcsa, hogy a földmívelés ma három ministerium ressortjába tartozik: a pénzügyi, a közlekedési és legkevésbbé a földmívelési ministeriuméba. Ennek következménye t. ház, hogy országunk egy nagy része, az alsó tiszavölgy, Magyarország volt Kanaánja tönkre lett téve. De én azon csodálkozni valót sem látok, hogy ez ugy történt, mert a pénzügyministerium egyedüli feladatának az adók behajtását tekinti és a katasteri dolgokon kivül egyébbel alig foglalkozik, kivéve a pénzügyminister urnak saját jó indulatából eredő kisebb méltányossági intézkedéseit. A közlekedési ministerium nem ért és nem is indulhat, mint a hogy nem is indult ki eddig mezőgazdasági, hanem közlekedési vagyis hajózási szempontból a Tiszaszabályozásnál s lehet, hogy ennek meg is felelt. De nemcsak a Tisza szabályozása, az árviz-védekezés és a töltések építése, hanem a belvizek szalyozása több mint millió hold területen, reá van bizva, de sőt a belvizi törvények alkotása is s ennek a következménye az, mint fenn jelzém, hogy az alföld tönkre tétetett s hogy a belvizek szabályozását eddig, eléggé sajnos, csak hiréből ismerjük s a jelenlegi belvizi törvényünk, melynek hiányossága, értelmetlensége, mindenféle és tetszés szerinti magyarázhatósága nemcsak óriási kárára vált az ország és az érdekeltségnek, de szégyenére hazánknak. Itt van a törvény és adja elő a közlekedési minister ur, hogy ennek alapján mikép lett igazság szolgáltatva? Nézetem szerint ugy, hogy annak javára dőlt el a panasz, az igazság, a ki vagy erőszakot követett el, vagy magas befolyását tudta érvényesíteni, vagy a ki jól ki birta járni érdekét.

Itt van b. Révay volt képviselő társunk esete, kinek több mint 10,000 holdja volt víz

Digitized by Google

alatt és még szárazan levő 1000 hold legszebb buzavetése is tönkretétetett. Itt vannak a Karácsonyiak, Urbán és számtalan máson elkövetett sértések és károsítások, melyeket az állam nem térített meg; és ezen persecutorius törvény mellett ott feneklik meg a viz, a hol az igazság. És ezt nevezzük mi nálunk igazságszolgáltatásnak? Különben t. ház, ez nem a t. közlekedési minister úr hibája, mert én nagyon jól tudom, hogy a minister ur a vész ideje alatt hetekig, sőt hónapokig lakott hivatalában, minden lehetőt elkövetett. Ez nem az ő, hanem a rendszer hibája és ebből kifolyólag csak a törvényé és a törvény végrehajtójáé.

Az eddig elmondottakból következtethetni t. ház, hogy én megingatott államháztartásunk egyensulyának helyreállítását csakis földmívelésünk fejlesztéséből várom. Miután meggyőződésem az, hogy ez csakugy lehetséges, ha egy külön földmívelési ministerium állittatik fel, melynek megadatik a fejlesztéshez okvetlenül szükséges azon kellék, mely ma hiányzik nála, az az a földmívelésre vonatkozó össz-szálaknak egy kézbeni egyesítése és ezzel együtt a szabályozási kérdések megoldása. Ennél fogva bátor vagyok ugy a t. ház, mint a tisztelt kormány szives figyelmébe ajánlani ezen általam igen szükségesnek jelzett reformot; és ha talán az önök meggyőződésével találkoznám, igen kérném, hogy minél előbb igyekeznének lépéseket tenni a külön földmívelési ministerium felállítása iránt, a mi más országokban is létezik, mint pl. Francziaország.

Ezek után áttérek azon nyomorra és inség ecsetelésére, mely az alsó Tisza-völgyet sujtja, illetőleg ennek második fő okára rámutatva, a közlekedési ministeriumban előforduló visszaélésekre. (*Halljuk! a szélső balon.*)

A Tisza-szabályozásból eredő csapások, értve Szeged elpusztulását, a reá következő években számtalan viruló városoknak kiállott rettegése a halál torka előtt, ugy az ár mint a fakadó és belvizek pusztitásai a legszebb, legértékesebb vagyont tették már tönkre, koldusbotra juttatták az ottani érdekeltséget s csökkentették milliókkal az állam jövedelmét.

Előre bocsátom, hogy magam is azon nézetben vagyok, hogy a kor fejlődésével szükségeseknek mutatkozó befektetések és beruházásoknál, azaz egy nagyszabású rendszer felállításánál, értve a Tisza-szabályozást, elnézéssel kell lenni az átmeneti időszakban eleinte mutatkozó meddőségre. Ép ugy, mintha egy kis csemetét ültetünk el ma, melyről tudjuk, hogy évekig kell várni, mig a várt és remélt gyümölcsöt róla majdan élvezhetjük.

Ép ezen, nemzetünket jellemző türelmesen békésen várakozni tudás volt oka annak, hogy országunk egy nagy részének, az alsó Tiszavölgynek tönkre tett érdekeltsége oly sok időig várt és remélt a jövőben egészen a szegedi katasztrófáig türelmesen és panaszok nélkül, várta az ország pénzeiből elültetett fa gyümölcseit, melyeket eddig vajmi kevesen ismernek, de annálinkább annak káros voltát. A többség által ő Felsége elé terjesztett feliratban nem csak megemlékeztünk, de beismertük, jeleztük, hogy a legnagyobb áldozatok árán is kötelességünknek fogjuk tartani az alföldet ezen csapásoktól megmenteni. Mi, országgyülési képviselők Szeged elpusztulása óta számtalan összejövetelt, értekezletet tartottunk, interpellátiót intéztünk a közlekedési ministerhez, de bizony nem sok siker koronázta eddigi fáradozásainkat. Igaz, itt van az 1881: LII. t. czikk, azonban ez csak egy vizszerkezetre vonatkozik. Elismerem, most kezdenek intézkedni, sőt a mint tudom, holnap lesz Szegeden gyülés az alsó ártereknek szélesbítése s a töltések belebbezése iránt. De feleletet kérdéseinkre, támadásainkra nem kaptunk olyat, milyet reménylettünk; mert mindig a közlekedési ministerium államtitkára felelt, védvén rendszerét és eljárásait nagy phrasisokban, nagyszabású szakértői formában épen ugy, mint az én meggyőződésem szerint, az öreg béres, Győri darabjában magyarázza a jogot és igazságot a jegyző a körülötte összeseregleti és latinul nem értő koldusoknak. (*Derültség.*)

A pénzügyi bizottságban fölvettetik egy gyanusító interpellátió! sőt egy kormánypárti képviselő támadást intéz a közlekedési minister ellen, de gyenge felérni velök.

Az érdeklett megyék panaszos feliratokat küldenek a képviselőházhoz, a társulatok küldöttei nagy központi tiszai gyülésükön kifakadnak, jelzik elégületlenségüket és bizalmatlanságukat a kormány iránt, százan — ezren suttognak, beszélnek oly dolgokat kisebb körökben, melyeknek ha egy századrésze igaz, kompromittálja a közlekedési ministerium legfőbb hivatalnokait; (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalról*) sőt egy egyén, — különben azt hiszem, hogy őt a boszú vezérli — folyóiratot indit meg, melyben napvilágra hoz az államtitkár urról és hivatalnokairól rettenetes dolgokat. De ez ember háta mögött kell hogy legyenek sokan. A sajtó, a közvélemény, mely szintén igen sokat foglalkozik szabályozási ügyekkel, elégedetlen, gyanakvó s örömmel bocsájtja szélnek mindezeket, szóval a levegőben régen kell lenni valaminek, a mi kitörni vár, de nem annyira a rendszer, mint a kezelés ellen. Ezek után jövök én egyéni nézetemmel. Én magam sem tudom, mi oknál fogva, de engem azon szerencsétlenség üldöz, hogy minden ember nekem beszéli el négyszemközt az ő tudtával a szabályozások nál előfordult visszaéléseket, épen nekem, kinek

Digitized by Google

mindezek nélkül is saját meggyőződésem és tapasztalataim folytán bizalmam ezen ministerium iránt rég megrendült s ma már tényleg megszünt. Ne csodálkozzék azon a t. kormány, hogy én a tiszai központi üléseken kétszer oly erősen kifakadtam és jeleztem azon bizalmatlanságot s hogy kitör az, mit oly rég tartok vissza. De a keserű csalódás és tapasztalás rátanítja az embert, — mert egy virágzó országrész boldogsága, jólétének megszünte, a kárvallás, nyomor, tönkrejutás, a koldusbot az, mely a volt jólétért ma majd egy millió honpolgár keze felé hajlik, cserébe a türelmesség és hallgatás fejében; ez feloldja a néma nyelvét, felrázza álmából az alvót és felläzítja a legszerényebb honpolgárt is, mint a hogy föl van läzítva ma a közvélemény. (*Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.*) A józan ész felruház, képessé tesz már ma birálatot hozni ezen rendszerről, mely kezdetétől, az elültetés napjától e mai napig csak a hanyagság, visszaélés és a legnagyobb rendszertelenséget árulta el.

Ezen fa nemcsak roszul lett elültetve, hogy ma már bokros lombjai árnyával az alatta elterülő volt virágzó természetet is kiölte, de gyümölcsöt sem hozhat soha; mert gondozva, nyesve, tisztítva a féregtől soha sem lett s mert azon férgek, a melyek kezdettől a gyökerén rágódtak, még ma is, habár más bábok alakjában, folyvást élősködnek rajta. Szóval, ha a fa gyümölcsét élvezni akarjuk, nem annyira gondozni kell azt, mint első sorban megtisztítani. (*Mozgás.*)

A véletlenségnek itt egy különös játéka van. Nagyon sokan fordultak hozzám, panaszkodtak, elősorolták a visszaéléseket, de még egyetlen egy sem akadt, a ki az eddig volt közlekedési minister urak közül egyet is egyenes gyanusitással illetett volna; és én magam is a legnagyobb bizalommal és tisztelettel viseltetem valamennyiök iránt; de ép ezen véletlenség az, a mely oly sok éveken át megakadályozta a bajoknak kiderültét, azért, mert az illető ministerek jóhiszeműleg támaszkodva védik hivatalnokaikat még ma is. Egyszersmind mutatja ez azon ügyes szervezetet, a mely e ministeriumban létezik, hogy oly sok évekig vakká birták tenni az összes volt közlekedési ministereket.

T. ház! Az eddig mondottakból, azt hiszem, következtetheti a t. ház, hogy nekem okomnak kell lenni nemcsak a rendszer, hanem a kezelés tisztasága iránt is kételkedni, annál fogva kötelességem is azt indokolni. Azonban ha a t. ház zárt ülést óhajtana.... (*Halljuk! Egy hang a szélső balról: Az ily dolgokat nyiltan kell elmondani!...*) Tehát elmondom itt! Én mint t.-becsei lakos, ottani földbirtokos, a szabályozás által nagyban érdekelt, egyszersmind azon kerületet képviselem és mert közvetlenül a Tisza partján lakom, akarva nem akarva látom, hallom s meggyőződhetem arról, a mi a szabályozás körül történik. — Az u. n. tornyosi átvágás, — amely az egész alsó-tiszai vonalon legroszszabb és a melyre az utóbbi időben többet mint egy milliót költöttek a mélyítés és szélesbítés végett — birtokomat szeli keresztül, s többször elnéztem oda, meggyőződni a munka előrehaladásáról és sikerült ugy a vállalkozó megbizottja, mint a kormánynak mérnökei, kormányközegek és munkásoktól különféle tapasztalatokat szereznem az ottan üzött visszaélésekről. Az igen tisztelt volt közlekedési minister urat, képviselőházunk jelenlegi mélyen tisztelt elnökét, ugy szóval, mint 1879-ik évi szept. 19-én egy általam felvett jegyzőkönyv utján figyelmeztettem a szabályozás körül üzött visszaélésekre s ő feljelentésem folytán a legszigorubb vizsgálat megejtését rendelte el, ugy tudom, utasította államtitkárját, egy szigorú vizsgálat megtétele végett. A vizsgálat meg is történt, de nem oly eredménynyel, a milyent én reményleni mertem; s azon nem csodálkoztam, mert a vizsgálatot a minister személyesen meg nem ejthetvén, azoknak adta ki s azokra bizta, a kik ellen feljelentéseim irányultak. (*Derültség a szélsőbalon.*) Csüggedni azonban egy perczre sem csüggedtem, csak vártam az idejét, a mikor tapasztalataimat nyilvánosságra hozzam; s ennek napja ma elérkezett (*Halljuk!*) annál is inkább, mert nagyon jól tudom, hogy sok, nagyon sok millió fog még szükséges lenni a szabályozásnál előfordult hibák javítása és az évtizedeken át folytatott gazdálkodásnak helyrehozása végett, ha mi az alföldet a végpusztulástól meg akarjuk menteni. S mert meg vagyok győződve, hogy a jelen kezelés mellett azon sok milliót hiába fektetjük be, mert czélt érni igy nem fogunk. Nem fogok reflectálni ez alkalommal a szabályozás keretén belül előfordult kisebb hibák és hanyagságokra, mint például vannak ott olyan földek, a melyek háromszor is hordattak már el és háromszor fizettettek meg a kormány által nagy egység arakon; ott van a Ferencz-csatorna, mely ma-holnap használhatlanná fog válni, mert torkolata beiszapolódott s mégis mind e mai napig nem történtek az iránt intézkedések, hogy vajjon a Ferencz-csatorna ezentúl merre fog a Tiszába vezettetni, mikor már is alig használható s a részvényének fele az állam birtokát képezi; továbbá ugy a kül- mint belföldi szakértőink véleményes jelentéseiknek, melyek a gyorsintézkedésekre vonatkoznak, figyelmen kivül hagyása, sőt azokkal homlokegyenest ellenkező intézkedések, mint minő épen a közlekedési ministerium budgetjébe felvett 500 czer forint a Kőrösök szabályozására. Én, t. ház, azt hiszem, hogy ez épen ugy Felső-Tisza, csakhogy Kőrös név alatt, mint a mely fellebb fekszik, vagyis a főág. De

Digitized by Google

mind ezen apróságoktól eltekintve, reátérek a visszaélés constatálására. (*Halljuk!*)

A Tiszaszabályozásnál előforduló összes munkák, de különösen az átvágások szélesítésénél és mélyítésénél előforduló ugynevezett száraz- és baggermunkák már évtizedek óta egy bizonyos Deutsch nevü egyénnek kezében vannak, csakhogy nem mindig az ő neve alatt, hanem álnevek használása mellett is, hogy a feltünés elkerültessék, a mi nyilt titok; sőt azt hiszem, ha jól értesültem, bár nem állítom biztosan, hogy azon egy milliónyi összeg, mely a közlekedési ministerium budgetjébe felvétetett az alsó-tiszai átvágások szélesbítésére, már előre ki van adva egy bizonyos Schaar nevü egyénnek, a kit én személyesen ismerek s a kiről bizonyosan tudom, hogy mind e mai napig Deutsch vállalkozónak egyik megbizottja, közege. Elismerem, hogy a vállalatok kiadása offertek utján történik; elismerem, hogy a vállalatok egy a kormány által előirt szigoru szerződés alapján köttetnek meg; elismerem, hogy a legkisebb ajánlatot tevő nyeri el a vállalatot, — de véletlenségből mindig az igazi- vagy az ál-Deutsch az. Elismerem azt is, hogy minden állam örvendhet azon, ha van egy biztos háza, vagy embere, a ki gyakorlatában van valamely vállalkozásnak és mégis a többi vállalkozóval szemben a legolcsóbban vállalkozván, az nyeri el a munkát; és én meg is lennék nyugtatva az iránt, hogy akár az igazi, akár az ál-Deutsch nyerje el a vállalatokat, ha nem tudnám a nálunk fizetett köbméterenkénti egységárakat, viszonyítva ezt a kormány által fizetetthez s ha nem győződtem volna meg arról, hogy az országgyülés által készségesen megszavazott költségeknek csak 30%-je lesz a Bagger-munkáknál befektetve és 70%-je elkezelve. (*Nagy mozgás.*) Ez kitünik az általam felvett jegyzőkönyvből és a kormány által kötött szerződésekből. Az pedig, hogy milyen drágán lett a Bagger-munka kiadva, csak egy véletlen esetből volt kitudható és constatálható. (*Halljuk!*) Hallottam sokat emlegetni, hogy mennyit szerez magának Deutsch, hogy gazdagodnak ott a kormány közegei és a felügyelők; és a mellett látván azt, hogy jutnak tönkre az érdekeltek, kötelességemnek tartottam a dolgot kutatni. (*Halljuk!*) Deutsch megbizottja egy izben elmondotta nekem egész őszinteséggel, hogy mennyi fizettetik a kormány által egységárak gyanánt a Bagger-munkáknál köbméterenként. Én nekem rögtön feltünt a kormány által fizetett nagy egységár, azonban nem tudván a vállalkozóknak regijét, megnyugodtam. Egyszer azonban, 1879. szeptember 18-án, vadászat közben a tornyosi átvágás felső torkolatához jutottam, a hol egy hold föld volt mozgosítandó, elhordandó leendő meder számára. Előre kell bocsátanom, hogy a Tisza „0" pontja feletti méter magas réteg még Bagger munkába szokott kiadatni, azért, mert a Tisza rendesen nem apad le azon alul. A mint oda érkeztem, a föld ezen pontig le volt hordva. A Tisza véletlenségből ez alkalommal a zérus pontjára apadván le, még száraz munkával lett volna a föld elhordható a vállalkozó előnyére, annyival is inkább, mert vagy 100 törökbecsei kubikos ott lézengett és vállalkozni akart a munkára 40 krért köbméterenként. A vállalkozó megbizottja azonban nem adta oda a munkát. Én látván ezt, azt kérdeztem a megbizottól, hogy miért nem hordatja el azon földet száraz munkával 40 krért, annál is inkább, mert tudtam, hogy határidőhöz volt kötve ezen munka elvégzése. A vállalkozó megbizottja ezen kérdésemre laconice azt felelte, hogy csak nem olyan bolondok, hogy elhordják 40 krért, mikor a Tisza pár nap, vagy pár hét mulva ugy is felárad és Baggerrel olcsóbban végzik el azt. — Azt hiszem, ugyanazon egyén mondta volt egy izben nékem, hogy az első köbméterért 1 frt 20 krt, a másodikért 1 frt 50 krt, a harmadikért 1 frt 80 krt fizet a kormány. Erről azonban nem szerezhettem meggyőződést, bár kérdezősködtem a közlekedési ministeriumban, de soha erre felvilágosítást nem kaphattam. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Mi következik ebből? Az, hogy mig a kormány 1 frt 20 krt fizet mint legkisebb egységért, addig a vállalkozó sokalja 40 krt fizetni, mert hisz ő Baggerrel sokkal olcsóbban elvégeztetheti a dolgot.

Meg kell jegyeznem, hogy följelentésemnek meg volt az a csekély eredménye, hogy az óta olcsóbban adattak ki a Bagger-munkák.

S ennek következtében szeptember 19-én — miután ez 18-án történt — két huszártiszt vendégemmel és Török-Becse község birájával és jegyzőjével kimentem a helyszinére és ott felvétettem a jegyzőkönyvet, melyet átadtam a t. közlekedési minister urnak és annak alapján történt a vizsgálat, melyet előbb említettem. De, minthogy én lehetetlenségnek tartok évtizedeken át folytatott ilyen vakságot, ilyen együgyüséget egy közlekedési ministerium apparátusáról feltételezni, tovább kutattam s azon meggyőződésre jutottam, hogy Deutsch állapítja meg az egységárakat tetszése szerint, (*Mozgás. Derültség a szélső baloldalon*) mert concurrense nincs és nem lehet; s itt lesz a talaj előkészítve a visszaélésekre és pedig a kormány hivatalnokai által folytatva.

A kormány tulajdonában is vannak baggerek és ezek a vételár 8%-áért már évek óta vannak kiadva, lekötve hosszabb időre, ugy hallottam 6 évi terminusokra. Feljelentésem óta ismét ugy értesültem, hogy e szerződés ismét megujjittatott.

Digitized by Google

Mi éretik el ezzel? Csak az, hogy ha lett volna is más concurrens, ki a kormány baggereiért 100%-et is szivesen fizetett volna, de az árlejtésnek mindig késői kiirása folytán, mert a munka azután pár hét mulva mindig meg volt kezdendő, előre baggert venni senki sem mert, mert a legnagyobb valószinüség mellett úgy sem nyeri el a vállalatot, ha pedig ugy nyeri el, hogy baggerje beszerezve nincs, nagyon jól tudja, hogy miután 3—4 hét alatt azt be nem szerezheti, a kormány baggerjei pedig le vannak kötve, azokra nem számíthat, nagyon jól tudja, hogy ugy ráolvassák annak az ezer pontot tartalmazó szigorú szerződésnek egyik másik pontját, elrettentő például más vállalkozni merőknek, hogy örül, ha megszabadul az egésztől; tehát inkább tartózkodik az árlejtéstől minden ember.

Ez az a mód, hogy mindig Deutsch állapítja meg az egységárakat az összes tiszavölgyi munkáknál, hol nem ezrekről, hanem számtalan milliókról van szó. (*Mozgás.*)

T. ház! Higyjék el, undor fog el engem, ha a tiszaszabályozási dologra gondolok, hát még ha ily hosszasan kell beszélnem róla. (*Halljuk!*) Egyet azonban szükségesnek tartok még jelezni, még pedig azt, hogy kicsoda és mily solid üzér ezen sok milliós Deutsch, a kinek baggerein és hajóin a kormány-közegeknek egy része urasan és családiasan él, ha oda küldetik ellenőrzésre s a ki persona grata ember ma, a közlekedési ministeriumban az államtitkártól lefelé az utolsó hivatalnok előtt. Ezen ember — nem rég történt — 80,000 frtos földmunkát vállalt el, hol látni s utána nézni is lehet nem ugy, mint a bagger-munkánál, hol a viz alatt folyván a munka, elvégre tisztán a mérnökök jóhiszeműségére és becsületességére van bizva annyi százezer köbmétert constatálni, a mennyi tetszik; mert nem látják mások s mert különben is nehezen constatálható és végre, mert ugy az eliszaposodás, mint a meder önképzése mindig a vállalkozó előnyére történhetik, a mi természetes. Ezen vállalkozó nem átallotta a 80,000 frtos vállalatnál 30,000 frttal megcsalni az érdekeltséget. (*Halljuk! a szélső balon.*) Ezt Rapaits osztálytanácsos constatálta, ki oda küldetett kormánybiztosként a panaszok folytán.

T. ház! Az eddig elmondottakkal nem akarom én azt állítani, — távol legyen tőlem — hogy a közlekedési ministerium összes hivatalnokait, vagy mérnökeit vádolnám. Hanem igenis azt, hogy kell ott lenni sokaknak, a kik ellen a vizsgálat azonnal megindítandó. Először is azért, mert e ministerium már régóta, de különösen a mai naptól fogva compromittálva van; másodszor mert meg kell adni a tisztességes hivatalnokoknak azon satisfactiót, hogy ártatlanságuk napfényre jöjjön és kiderüljön s hogy a kik megérdemlik, eltávolittassanak; harmadszor azért tartom szükségesnek a vizsgálatot, hogy ha végre annyi milliót áldoz országunk a szabályozásra, legalább valahára czélt érhessünk.

Ennélfogva azon kéréssel fordulok az igen t. kormányhoz és a képviselőházhoz, hogy a képviselőházból egy vegyes küldöttség küldessék ki (*Helyeslés a baloldalon.*) egyszersmind királyi hivatalokat nem viselő állammérnökökkel együtt; ezen vizsgáló bizottság vizsgálja meg a közlekedési ministerium jelen állapotát: vajjon mi igaz és mi nem igaz abban, a mit beszélnek s uton-utfélen rebesgetnek.

Ezek után kijelentem mégegyszer, hogy a kormányon ülő férfiak iránti bizalmam folytán az általános költségvetést a tárgyalás alapjául elfogadom; azonban előre kijelentem, hogy a közlekedési ministerium budgetjét addig, mig a vizsgálat az állapotot fel nem deríti, a tárgyalás alapjául nem fogom elfogadni. (*Helyeslés balfelől.*)

Hieronymi Károly: T. ház! Személyes kérdésben kérek szót. (*Halljuk! Halljuk! Hosszan tartó zaj.*) Az előttem szólott képviselő ur jónak látta először is említést tenni egy röpiratról és zuglapokban megjelent ujságczikkekről, melyekben ellenem vádak foglaltatnak, melyek szerzője ellen én, mint talán a t. ház minden tagja tudja, sajtópert indítottam. Nem tudom helyes-e, én részemről nem tartom helyesnek, hogy midőn, mint nálunk a köztisztviselő ellen mindenkinek megadatik a bizonyítási nyilvános eljárás: akkor ily bepanaszolt röpiratokra basirozva, itt az immunitás örve alatt történjenek támadások ellenem? (*Igaz! jobbfelől.*)

Másodszor azt állította a képviselő ur, hogy ő 1879-ben az akkori közlekedési minister urnak, a ház mostani tisztelt elnökének feljelentést tett, a melynek folytán az akkori közlekedési minister ur vizsgálatot rendelt el és ezen vizsgálattal engem bizott meg. Ez nem igaz! (*Felkiáltások balfelől: Ohó!*) Ismétlem még egyszer: Ez nem igaz. Hogy mit adott be a képviselő ur az akkori közlekedési minister urnak, a ház mostani t. elnökének és mit nem adott be, azt én nem tudhatom, mert akkor én jelen nem voltam. Az akkori közlekedési minister ur, a ház mostani t. elnöke vizsgálatot nem rendelt el, azzal engem meg nem bizott és ily vizsgálat tudtommal más által a közlekedési ministerium részéről nem folytattatott.

Jegyzőkönyvről beszél a képviselő ur, mely jegyzőkönyvben mindenféle visszaélés constatálva lett volna. Én ily jegyzőkönyvet soha sem láttam.

Beszél azután arról, hogy vétkes egyetértés folytán az árlejtések késő kiirása következtében és összjátszás utján kiadatnak Deutsch nevü vállalkozónak bizonyos munkálatok. Erre en-

Digitized by Google

gedjen meg a ház, legelőször is megjegyeznem azt, hogy az utolsó baggerozási munkák árlejtési tárgyalása, a mely, ha jól emlékszem, 1879 végén vagy 1880 elején tartatott, három havi terminussal iratott ki; másodszor nem áll az, hogy Deutsch vagy akárminemű más vállakozónak azok a baggerok, melyek az állam tulajdonát képezik, bérbe kiadattak volna, mert ezen baggerok mindig annak adatnak át, a ki a munkát megkapja; tehát azon baggereknek birása, vagy nem birása semmiféle előnyt nem nyujt.

Ezek azok, ha emlékezetem nem csal, a miket a képviselő ur egyenesen személyemre vonatkozólag elmondott, a többire nézve, minthogy a szólási jog most rajtam nincs, fentartom magamnak esetleg később szólani. (*Tetszés jobboldalon.*)

Ordódy Pál közmunka- és közlekedési minister: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Engedelmet kérek a t. háztól, hogy azokra nézve, a miket Rohonczy Gedeon t. képviselő ur elmondott, nehány szóval reflectáljak. (*Halljuk!*)

Azokra az egyes esetekre, a melyeket a képviselő ur felhozott és a melyekre nézve melesleg csak azt akarom megjegyezni, hogy nem az én időmből származnak, ma nem vagyok oly helyzetben, hogy mindenben felvilágositó választ adhassak: de hozzáteszem, hogy ha ily helyzetben volnék is: a felhozott esetek annyira általánosságban vannak tartva, annyira kevés az alapjuk, hogy fölvilágosításaimból meggyőződnék a t. ház, hogy a felhozottak nagy részben mint maga a t. képviselő ur is állította, egyes vállalkozói megbizottak és kubikusok előadásain alapulnak, de azokban valami positiv, határozottan megfogható nincs.

Azt mindenesetre ki kell jelentenem és azt fenn is tartom magamnak, hogy ha a t. képviselő ur előadását concret adatokkal fogja támogatni, olyanokkal tudniillik, a melyek bennem azon meggyőződést fogják kelteni, hogy vádjainak van alapja: én részemről minden esetre kész leszek azok nyomán mindazok ellen, a kik ily módon terheltetnek, elgrendelni a vizsgálatot. De az ellen itt a t. ház előtt tiltakozom, hogy általánosságban minden megfogható adat nélkül vádoltassanak a közlekedési ministerium tisztviselői és hivatalnokai; ez, azt hiszem, sem sem nem méltányos, sem nem igazságos, sem a parlament méltóságának meg nem felel. (*Ugy van! Ugy van! jobbfelől.*) Én azt hiszem, hogy ha áll az egyes emberre, ugy áll az állami hivatalnokra is, hogy mindaddig, mig hivatalával való visszaélése bebizonyitva nincs, becsületes embernek tekintendő. Ezt kérem a t. háztól, ezt kérem minden embertől, mert ez az emberi jogok egyik legfőbbje, a melytől ha a magán ember nem térhet el, annál kevésbé térhet el a t. ház, mint a mely hivatva van méltányosnak és igazságosnak lenni. (*Tetszés jobbfelől.*)

Nevet említett meg a t. képviselő ur, megemlítette t. barátomnak, az államtitkár urnak nevét és kapcsolatba hozta oly vádakkal, a melyek részint a zuglapokban jelentek meg, részint egyesek által neki elmondattak. Én, t. ház, kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy mióta hivataloskodom — közel két esztendeje — még csak árnyéka sem volt egy alkalomnak is, melynél fogva én t. barátomnak akár jellemét, akár mély belátását, akár kitünő tehetségét, akár szorgalmát kétségbe vonhattam volna. Én, t. ház, ezzel a kijelentéssel azt hiszem, hogy nem csak az államtitkárnak tartozom, de ha legutolsó tisztviselőmet érté volna ily alapnélkül való vád, vele annak is tartoznám. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A tisztelt ház természetesnek fogja tartani, hogy miután a képviselő ur által felhozott és a multra vonatkozó vádakra nézve az adatok most kezemnél nincsenek, róluk ezuttal részletesen nem nyilatkozhatom?

A mit a t. képviselő ur általánosságban a mérnököket, felügyelőket illetőleg mondott, arra nézve szintén csak azt mondhatom, hogy mindaddig, mig a vádak általánosságokban mozognak, alaposan nem formuláztatnak, mig azok be nem bizonyittatnak, én e tisztviselőket kötelességhü tisztviselőknek tekintem és engedje meg a t. ház, hogy fájdalmamat fejezhessem ki itt a t. ház előtt a felett, hogy általánosságban, ugy szólván oda vetve hozatnak fel vádak oly emberek ellen, a kik közül igen sokan kötelességök teljesitésében éltöket, egészségöket koczkáztatták; hogy kijelenthessem a t. ház előtt, hogy habár a t. képviselő urnak nincs bizalma ezen tisztviselők iránt, a nagy közönségnek igenis van hozzájuk bizalma. Az árviz alkalmával az ország csaknem minden vidékéről kérvények intéztettek a kormányhoz, a melyekben állammérnökök kiküldését kérték és én, hogy e kivánságnak megfeleljek, kénytelen voltam az ország más vidékeiről elvonni a folyam és az állam mérnökségektől igen sok tisztviselőt és őket az árviz által veszélyeztetett vidékekre küldeni. Ezen urak ott éjjel-nappal őrködtek ama vidékek biztonsága felett, közülük sokan tönkre tették egészségüket, sőt voltak, kik a védelem közben meghaltak.

Midőn ily példáim vannak a kötelességérzetről, akkor engedje meg a t. ház, hogy védelmezzem a közlekedési ministerium hivatalnokait a méltatlan megtámadás ellen és hogy kérjem a t. házat, méltóztassék e megtámadott tisztviselőknek, kik kötelességöket hiven teljesitik — azon elégtételt megadni, hogy e részbeli

Digitized by Google

szerény előadásomat a ház meghallgassa és jóváhagyja. (*Helyeslés jobboldalon.*) Egyébiránt lesz alkalmam majd a részletes tárgyalásnál reflectálni azokra, a miket a képviselő ur előhozott. Én részemről sem most, sem soha, a protectió embere nem voltam, sem a visszaéléseket el nem néztem és bátran hivatkozhatom ebben mindazokra, kik ismernek (*Ugy van! a jobboldalon*) és kérdezhetem, lehet-e e tekintetben valamit szememre vetni? (*Éljenzés a jobboldalon.*) És ha nem, kérem a t. házat, méltóztassék meggyőződni arról, hogy mig én azon ministerium élén vagyok, elég figyelemmel, elég éberséggel leszek a dolgok menete iránt és hogy visszaéléseket türni nem fogok. És most határozottan visszautasitom azt, a mit a t. képviselő ur a közlekedési ministerium visszaéléseire nézve fölhozott. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Rohonczy Gedeon: Nem volt szükséges, hogy a minister ur annyira védje magát, a ki iránt épen ellenkezőleg a legnagyobb bizalmat nyilvánítottam és épen én vagyok az az ember, a ki az embert erkölcsileg megölni sokkal nagyobb bűnnek tartom, mint megölni valakit fegyverrel, épen azért nem mondottam határozottan az államtitkár urra a vádat, csak azt, hogy kell lennie a ministeriumban oly hivatalnoknak, kit a vád illet s azért kérem a vizsgálatot, hogy ez kiderüljön.

Hoitsy Pál: A háznak figyelme annyira kimerült, az idő is annyira előrehaladt, miután hosszasabban kivánok szólani, nagyon kérem a t. házat, méltóztassék a vita folytatását a legközelebbi ülésre halasztani. (*Helyeslés.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Nem az általános vitához kivánok most szólani sőt tekintve ugyanazon körülményt, melyre az előbb felszólalt képviselő ur is hivatkozott, talán magam is kértem volna, hogy még azon pár szót is, a melyet elmondani akarok, máskor mondhassam el, ha egyrészről nem tartanám szükségesnek, hogy egy pár szóval a történtekre reflektáljak és másfelől, ha bizonyos volnék benne, a mi iránt nem vagyok, hogy a legközelebbi hétfői ülésben részt vehetek. Miután azonban meglehet, hogy nem vehetek részt hétfőn az ülésben, kénytelen vagyok e pár szót most elmondani. (*Halljuk!*)

Én, t. ház, elemezésébe azoknak, mik az előttem szólott t. képviselő ur által elmondattak, nem bocsátkozom. Nem bocsátkozom annyival inkább, mert t. barátom a közlekedési minister ur, egyfelől megmondta, hogy a mi adat volt a beszédben, arra a felderítő választ meg fogja a maga idején adni, másodszor kifejtette szerintem — és reménylem a ház legtöbb tagjának nézete szerint is — helyesen azt, hogy mig a kötelességmulasztó, a hibás állami tisztviselő ellen könyörületet ismerni nem szabad, addig általánosságban egy ministerium összes személyzetét a képviselőház gyanujának kitenni nem helyes eljárás. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Magam részéről csak azt kivánom hozzátenni, hogy kiindulva abból, mit a t. képviselő ur maga is mondott, hogy helyes, hogy az ártatlan tisztviselő a gyanú alól felmentessék és a bűnös megbüntettessék: azon felszólítást intézem itt a ház kebelében a t. képviselő urhoz és mindazokhoz, kik egyes hivatalnokokról concret esetben valamit tudnak, méltóztassék az egyén és a concret eset megnevezésével az illető helyen panaszt beadni (*Helyeslés a jobboldalon*) és méltóztassanak megbízni abban, hogy a minister, ki a közlekedési ministerium élén áll, fogja tudni kötelességét és meg fogja ejtetni a vizsgálatot oly szigorúan, hogy az ellen senki kifogást nem tehet; de ne méltóztassék addig, mig erre ok nincs, pedig maga a képviselő ur is ismételte, hogy a minister személye iránt bizalommal viseltetik, tehát erre ok szerinte sincs, a vizsgálat és büntetés ügyét kivenni azon kézből, melyhez természetszerűleg tartozik. (*Élénk helyeslés jobboldalon.*) Ismétlem, méltóztassék a képviselő ur, méltóztassék mindenki, a ki tud concret visszaélési esetet, ezt az illető bűnösnek és a meghivható tanúknak megnevezésével feljelenteni; méltóztassanak a vizsgálat eredményét megvárni s ha azután a minister és a kormány azt nem teljesitette elég szigorúan, akkor méltóztassék bizalmatlanságot szavazni, de akkor is a vizsgálat megújítását arra a kormányra bízni, mely e helyet elfoglalja, mert a vizsgálatnak a kormány kezéből való kivétele a legécclatansabb bizalmatlanság. (*Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.*)

Elnök: Ha a t. ház beleegyezik, az esetben a vitát hétfőn d. e. 10 órakor fogjuk folytatni. (*Helyeslés.*)

E szerint az ülést bezárom. A legközelebbi ülés hétfőn d. e. 10 órakor fog megtartatni.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 30 perczkor.*)

Digitized by Google

38. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 16-án.

Péchy Tamás, később b. Kemény János elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A gazdasági bizottság jelentése a képv. ház január havi költségvetéséről s a január havi pénztári kimutatásról. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények VII. sorrendjéről. Az állandó igazoló bizottság jelentése Nikolics Sándor igazolásáról. Jelentés a mult ülésben eszközölt választás eredményéről. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: gr. Szapáry Gyula. b. Kemény Gábor, Ordódy Pál, b. Orczy Béla, Trefort Ágoston, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Szende Béla.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur fogja vezetni. A szólani kivánókat egyrészről Péchy Jenő, másrészről Duka Ferencz jegyző urak jegyzik.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a f. hó 14-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Észrevétel nem tétetvén, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Bemutatom Hontmegye közönségének föliratát, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat mellékletének reá vonatkozó részét megváltoztatni kéri.

A pénzügyi bizottsághoz utasittatik.

Torontálmegye közönségének föliratát, melyben Mosonymegyének fölterjesztését pártolván, az árvaletétemények utáni vétbizonyitványoknak bélyegezésére vonatkozó magyar királyi pénzügyministeriumnak 1880. évi november hó 1-én 66,529. szám alatt kelt körrendeletét hatályon kivül helyeztetni kéri.

Zemplénmegye közönségének feliratát, melyben a külföldre való kivándorlás megakadályozására a szükséges intézkedések megtétele mellett a hadseregben szolgáló, földmíveléssel foglalkozó közkatonáknak legalább felét, évenként a nyári hónapokra szabadságoltatni kéri.

A szatmárvidéki néptanító-egyletnek Boros Bálint képviselő ur által benyujtott kérvényét, melyben a kisdednevelést képzett óvók vezetése mellett törvényileg kimondatni kéri.

E kérvények és feliratok kiadatnak a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Csávossy Béla, a gazdasági bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a gazdasági bizottság jelentését a képviselőház e havi költségvetésére vonatkozólag, továbbá a mult havi pénztári kimutatást és a mult hónapban tartott ülések jegyzőkönyveit azon tiszteletteljes kéréssel bemutatni, miszerint az utóbbiakat a képviselőház irodájában elhelyezni, az előbbieket pedig kinyomatni, szétosztatni és napirendre tűzetni méltóztassék.

Elnök: A gazdasági bizottság jelentése ki fog nyomatni, szétosztatni és ha a t. ház helyesli, a csütörtöki ülés napirendjére kitűzetni; a jegyzőkönyvek pedig letétetnek a ház irodájába.

Berzeviczy Albert, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a kérvényi bizottság által letárgyalt kérvények hetedik sorjegyzékét tisztelettel bemutatni. Kérem ezen sorjegyzék kinyomatását, szétosztását elrendelni és ezen kérvények tárgyalását a legközelebbi szombati ülés napirendjére kitűzni.

Elnök: A kérvényi bizottság által beterjesztett hetedik sorjegyzék ki fog nyomatni, szétosztatni és a szombati ülés napirendjére kitű-

Digitized by Google

zetni. Egyszersmind pedig a kérvények a ház irodájában betekintés végett elhelyeztetnek.

Abonyi Emil, az állandó igazoló bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém jelenteni, hogy az állandó igazoló bizottság vizsgálat alá vevén Nikolits Sándor Torontálmegye lovrini kerület képviselőjének megbizó levelét, azt kifogástalannak találta s a szokásos 30 nap fentartásával igazolandónak véleményezi.

Elnök: Nikolits Sándor képviselő ur tehát a 30 nap fentartásával igazolt képviselőnek jelentetik ki. Következik a napirend első tárgya: a mult ülés alkalmával megtörtént választás eredményének kihirdetése.

Tibád Antal jegyző: Az igazságügyi bizottságban hiányzó egy tagra beadatott összesen 247 szavazat; üres volt 22, legtöbb szavazat, 210 esett Kőrössy Sándorra, kivüle Horánszky Nándorra esett 10 szavazat, Göndöcs Benedek kapott 4, gr. Karácsonyi Guidó 1 szavazatot.

Elnök: E szerint Kőrössy Sándor az igazságügyi bizottság tagjává megválasztatott.

Következik az 1882-iki államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Hoitsy Pál: T. ház! A vita azon rövid folyama alatt is, mely mindössze két napig foglalkoztatja a t. házat, a legkülönbözőbb nézeteket hallottuk a szőnyegen lévő költségvetés iránt. És ha magának ezen ténynek meg is van a maga jogosultsága és magyarázata, mindenesetre igen különös jelenség, hogy ezen különböző nézetek egy közös alapból indultak ki, közös adatokra, még pedig számbeli adatokra hivakoztak. A pénzügyminister ur ugy fejti meg annak a jelenségnek okát, hogy a számok különböző csoportosítása az, a mi a különböző nézeteket szüli. S azután az egyes képviselő urak saját meggyőződésére bizza, hogy ezen csoportosítások közül azokat válaszszák, a melyek nekik leginkább megfelelnek. A maga részéről telhető igyekezettel rajta is volt, hogy ezen csoportosításokat ugy eszközölje, hogy azokból az ország boldogságának teljes kétségbevonhatatlan képét állítsa elé.

Azt hiszem, t. ház, hogy nem ebben a csoportosításban fekszik a dolog oka.

A számokból csak egy következhetik: az igazság. Ha maguk ezen számok is helyesek, az igazság csak egy lehet, mert az nem a csoportosítástól függ, azt nem a szerint kell megitélnünk, a mint valaki emebben, vagy amabban a csoportosításban talál kedvet. A tünemény oka, azt gondolom, abban rejlik, hogy ezek a számok nem is felelnek meg az igazságnak, aztán abban is, hogy azon szempontok, melyekből ugyanazon költségvetést megitéljük, különbözők. És ez voltaképen a fődolog, mert különféle szempontokból, ezt elismerem, lehet különféle itéleteket hozni, de nem engedem meg, hogy minden szempont egyaránt igazságos, egyaránt méltányos és egyaránt jogosult egy bizonyos dologgal szemben.

Minthogy én nem arra törekszem, hogy e költségvetésnek minden áron hibáit fedezzem fel, hanem ellenkezőleg a helyzetnek hü képét akarom vázolni: e tekintetben a lehető legáltalánosabb szempontra helyezkedem és törekedni fogok nem annyira a költségvetésnek apró részleteivel foglalkozni, mint inkább annak egészével. (*Halljuk!*)

És e tekintetben odáig megyek, hogy elismerem még azon szempont jogosultságát is, melyet önök vitatnak ott a tulsó oldal padjain; elismerem, hogy a költségvetést nem szabad csupán az állandó deficzit és az észlelhető nyomor szempontjából itélni meg, mert ezek minden körülmény közt számbaveendők ugyan és igen komoly jelenségek, de nem minden körülmény közt válságos természetüek is.

Még tovább megyek az engedményekben egészen addig, meddig csak mennem lehet és e költségvetést egyrészről minden vonatkozásaiban akarom tekinteni, melyeket annak egyes részletei egymás közt fölmutatnak, másrészről pedig tekintetbe akarom venni annak egész fejlődését, mindazon viszonyokat, melyek annak kifejlődésére behatással voltak, szóval genetikai formája szerint akarom a kérdést felfogni. És a mi ez utóbbit illeti, azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy hivatkozhatom azon adatokra, melyeket a minap Somssich Pál igen tisztelt képviselő ur a képviselőház elé terjesztett. Ezek maguk igen könnyüvé tennék a feladatot, de a pénzügyminister ur kétségbe vonta azok hitelét és a számok különböző csoportosítása következtében egészen más következtetéseket vont ki azokból.

Hogy ez ne történhessék, a lehető legegyszerübb alakjában akarom a kérdést felvetni, midőn azt kérdezem: javult-e a helyzet 1876 óta vagy sem? Mert csak 76 óta szabad voltaképen a költségvetéssel foglalkoznunk, a mennyiben a 75. évi költségvetést nem ezen kormány terjesztette elő, tehát azért sem felelőssé nem tehető, sem annak érdemeiben, ha netalán abban valami jó van, nem részesülhet.

Tehát mondom, egyszerü számokkal fogok felelni a pénzügyi bizottság t. előadójának itt nyilvánított azon kivánságára, miszerint csak a rendes bevételeket és rendes kiadásokat hasonlítsuk össze.

A zárszámadások szerint igen kedvező eredményekre jövünk, azt látván, hogy 1876 óta a jövedelmek egyre szaporodtak. Ugyanis 1876-ban összes rendes bevételeink 203 milliót tettek, mig már 1880-ban 244 millióra mentek. Ez oly emelkedés, melynek midőn fontosságát kétségbe vonni nem akarom, egyuttal beismerem, hogy ez mindenesetre igen nevezetes eredmény. Hanem vannak, sőt tudom is, hogy vannak, mert nyilvánít-

Digitized by Google

tattak itt is oly nézetek, hogy itt nem annyira a bevételeknek emelkedéséről, mint inkább az adók számainak emelkedéséről van szó. Maga a t. pénzügyminister ur, mikor a minap erről szólott, nem vonta kétségbe, hogy 18.000,000 ezen emelkedésből csakugyan ilyen uton jött létre. Azonban én nem akarok kiterjeszkedni a kérdésnek ezen oldalára, hanem felvetem ezzel szemben azon másik kérdést, hogy szemben ezen bevételi emelkedéssel, mennyire szaporodtak kiadásaink.

1876-ban a kiadások tettek 212 millió forintot, 1880-ban pedig 272 millió forintot. Az eredmény tehát a maga csupasz valóságában az, hogy eddigelé a bevételek szaporodtak 41 millió frttal, ugyanakkor a kiadások szaporodtak 60 millió frttal. Ezen szembesitéssel, a mennyiben csak e kettőnek összehasonlításáról van szó, azt sem fogják felhozhatni, hogy itt átmeneti kiadások jöttek be előbb vagy később, mert itt csak az arányról van szó s az átmeneti kiadásoknak a bevételekben és kiadásokban egyaránt meg kell lenni s ezek a helyzetet egyátalában semmiképen sem alterálhatják. Az eredmény tehát az t. ház, hogy a bevételek és kiadások közti arány egyre rosszabbá s mindig rosszabbá válik. És midőn a pénzügyi bizottság t. előadója itt némi paralellismust keresett a kettő között, azt mondván, hogy a bevételek és kiadások 8—9 millióval szaporodtak, én a tényekre hivatkozva kétségbe vonhatom, hogy itt paralellismusnak van helye. És ha némi képletes formában tetszett szólani, folytassuk ezen képletet és jelezzük azon irányt, a mely felé a kiadások haladnak és másfelől, a mely felé a bevételek haladnak és azt fogjuk tapasztalni, hogy ezen két tétel mindjobban eltér egymástól. A kiinduláskor a kettő közti különbség 9 millió volt, tovább folytatva már a különbség 29 millió: itt parallelismusról szó nem lehet, mert az olyan természetű vonalak, a melyek mindig jobban és jobban eltérnek egymástól, nem fognak összefutni soha. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Nincs ugyan szerencsém ismerni a t. előadó urnak geometriai ismereteit, de nem hiszem, hogy talál a világon geometriát, a mely őt arra tanitaná, hogy az ilyen vonalak összefognak érni valaha. Mehetünk egy lépéssel tovább s megvizsgálhatjuk azt is, hogy e tekintetben az előttünk fekvő költségvetési javaslat mire tanít. Ezen számokat nehéz ugyan összehasonlítani a zárszámadási számokkal, mert hiszen a kettő között mindig igen nagy a különbség, oly nagy, mint pl. a mult évben, hogy maga a t. kormány hivatva érezte magát külön magyarázatot adni ezen jelenség oka felől, melyet a házhoz beterjesztett. De minthogy az összehasonlítás a költségvetés és zárszámadások között mindig a költségvetés rovására üt ki, t. i. a költségvetés mindig jobb színben tünteti föl a helyzetet s ennek daczára azt látjuk, hogy a pénzügyi bizottság jelentése szerint a rendes bevételek és kiadások közötti arány 3 millióval lett rosszabb, akkor megerősítve érezzük magunkat azon kifejezett nézetemben, hogy itt egyre távolódást kell constatálnunk el addig, a hol normalis viszonyok között normalis eszközökkel nincs többé áthidalás.

Itt abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a budget multjára vonatkozólag a kormánynak egy hivatalos jelentése fekszik előttünk, melyet néhány hete nyujtott be a képviselőházhoz s melyben a pénzügyminister ur számot ád a saját ministeriumának működéséről a legközelebb mult három év alatt.

Azt hiszem nem leszünk ellenzéki indulattól elfogulva, ha ezt vesszük, mint az ő saját adatait, kiindulási alapúl. S mondhatom, ez a jelentés igen merész szavakkal kezdi bevezetését. (*Halljuk!*) Azt mondja a mult három év eredményeiről: „Ezen időszakban lettek az ipari-, mezőgazdasági és kereskedelmi életünkben átalán megindúlt mozgalom gyámolitását czélzott azon intézkedések megtéve, melyek a közjólét s ez által az adóképesség fokozásában, habár csak később is, de elmaradhatatlanúl eredményre fognak vezetni.“

Megvallom, hogy ha ez a kijelentés csakugyan való, a pénzügyminister ur nem nagy szolgálatot tett vele, sem elődjének a ministeriumban, sem a jelen kormány összes tagjainak. Mert mit gondolhat az ország lakossága egy oly kormány felől, mely hat esztendeje igazítja az ország dolgait és csak az utolsó három évben tette meg ezen igen fontos intézkedéseket? De azt hiszem, hogy ezen kifejezés nem egészen felel meg a valóságnak s hogy a legközelebbi három év alatt sem történt e tekintetben több, mint az előző három évben. Mert ha magában ezen javaslatban keressük a tartalmat, mely ennek a nagyzó bevezetésnek megfelelne, bizony hiába keressük. Ott találjuk ugyan, hogy az aradi pénzügyigazgatóság fel lett oszlatva, ellenben Tisza-Roffon új adóhivatal állittatott fel: hogy a ministerium kebelében egyes osztályok átalakittattak, más újak pedig szerveztettek; hogy a jószágigazgatóság hatáskörét megváltoztatták; hogy a fegyveradó feletti biráskodás a járásbirósságoktól a szolgabirósságokhoz tétett át stb.; de nem találjuk kimutatva azt, hogy mindezen körülmények mikép fogják azt a boldogságot előidézni. Sőt ugy tetszik, maga a pénzügyminister ur is fogyatkozást érzett az elfogadható okokra nézve, a melyekkel ezen propria laus merész szökkenéseit plausibilisekké tehette volna; mert különben nem említette volna előny gyanánt azt, hogy a boszniai occupátió folytán azt a pénzügyi cordont, mely Bosznia és Horvátország határán

Digitized by Google

addig fennállott, föl lehetett oszlatni, — mintha bizony az a másik cordon, melyet a meghosszabbított bosnyák határon föl kellett állítani, nem lenne sokkal hosszabb és költségesebb amannál. De bár ezen jelentés minden részében ilyen könnyed felfogást árul el, részünkről is ilyen könnyed méltatást érdemelne csupán, ki akarom emelni annak egy fejezetét, mely az egésznek mintegy fénypontját képezi s a melyre igen sokszor hivatkoznak, nevezetesen a rente-conversiót. Nem tagadhatom t. képviselőház, hogy daczára azon sokszor hangoztatott előnyöknek, melyek ebből reánk háramlanak, engem mindig bizonyos tragikai érzet fog el, midőn ezt igy előadva olvasom, mint a hogy ez a jelentés teszi. A magyar államnak tragikai küzdelmét látom benne hitelezőivel. A 153 milliós kölcsön képezi a tragikai események kiindulását, és azután az állami előlegek millióinak és számos börzei fogás labyrinthusán keresztül a végfejlemény ott áll be, a hol az állam 246 millióval kénytelen a békét megvásárolni. Maga ez a jelentés ugy tünteti ezt föl s kénytelen bevallani, hogy az adósság emelkedése majdnem 100 millió, egy aránylag igen csekély: 153 milliós kölcsönnél. S ez csak addig van, még a 6%-os rente állomásához érkezünk; mihelyt a 4%-oshoz érünk, a kamatok 13 millióra emelkednek a volt 9 millióval szemben.

Ez t. képviselőház, a tény a maga szárazságában, a melynek hitelességéről magának a pénzügyministeriumnak hivatalos jelentése tesz bizonyságot. Erre tanít bennünket mindenekelőtt az, ha a jelenlegi bugetnek multját tanulmányozzuk. De e tekintetben vehetjük annak jelenjét is. Tekintetbe vehetjük, a mint említettem, azon arányokat, melyek a budget egyes tételei között fenforognak. És e tekintetben a pénzügyminister ur rendkivül rózsás szinekben festette előttünk a mult alkalommal az állapotot. (*Halljuk!*)

Azt mondotta, hogy vegyük figyelemre, hogy a népesség mennyit szaporodott, t. kintsük a magyarság terjedését, közgazdasági állapotunk javulását, kulturális viszonyunknak emelkedését s még azt is, hogy a kisbirtokos mennyi földet vásárolt és vásárol, valamint az ingó vagyon az országban mennyit szaporodott. Ezek saját szavai.

Minthogy azonban a t. pénzügyminister ur ezeket a szavakat adatokkal nem igazolta, könnyü volna ezen szavakat megfordítani és még azok ellenkezőjét is igazolni. Mi magunk, kik ezen padokon ülünk, szintén érezzük, hogy mennyire fogy és szegénytil a nép, hogy közgazdasági állapotunk folyvást nyomasztóbb állapotokat mutat. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A legelőket egymásután törjük fel, az erdők folyvást pusztulnak, a gyárak közül azok is, a melyek még megvannak, egymásután kerülnek kótyavetyére; az iparosok százával nyujtják be a kérvényeket a képviselőházhoz, a melyekben állapotuk javítását kérik. Megértük azt is, hogy az a hatalmas népáram, mely századokon keresztül a külföld fölösleges népét hozza Magyarországba, most megfordul és innen viszi ki a népet a nyugatra. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Mondom, hivatkozhatnám ilyen általános tételekre, mert a pénzügyminister ur is csak ilyenekre hivatkozott, de én t. ház, e tekintetben adatokra akarok hivatkozni.

A mi mindenekelőtt gazdasági állapotunkat illeti, nevezetesen az instructió megfogyatkozását, a gazdasági igavonó marha fogyását, a legelők feltörését, melyek ezekkel kapcsolatban vannak, a statistikai adatok kezeink közt vannak. (*Halljuk!*) Az elsőre nézve ugyan nincsenek adataink, de a legelő-feltörést illetőleg igenis vannak. 1869-től 1879-ig egy millió és 5 százezer hektárt, tehát 2.600,000 katasztrális hold legelőt törtünk fel és a mellett még mindig azt tapasztaljuk, hogy az ország átlagos termelése az utolsó tiz év alatt nem hogy emelkedett, hanem ellenkezőleg fogyott. Lehet, hogy ennek némi oka abban fekszik, hogy a legközelebb mult esztendők kevésbbé voltak termékenyek, de a legnagyobb ok mégis abban fekszik, hogy a föld ki van szíva, mert a nép ugy kénytelen gazdálkodni, mintha másnak a földén gazdálkodnék. És ebből nem lehet azt következtetni, hogy a vagyonosodás emelkedett. (*Ugy van! a szélső balon.*) És, hogyha ez a földmüvelő nép csakugyan olyan boldog, olyan vagyonos, mint a pénzügyminister ur a minap mondotta, hogy magyarázzuk meg azon különös körülményt, hogy 1881-ben csak az egyenes adóknál 44 millióra mentek a restantiák? Ha ez a nép csakugyan olyan vagyonos, hogy van az, hogy a pénzügyminister ur adóvégrehajtói, kik pedig ugyan nagy tökélyre vitték ezen müvészetüket, nem képesek ezen adót behajtani?

Azt is felhozta a minister úr, hogy a kisbirtokosok egyre vásárolják a földet jelenleg is. Azt hiszem, ebből az általános vagyonosodásra következtetést vonni egyátalán nem lehet, mert ha van is, a ki képes megvenni a földet, de van más, a ki kénytelen azt eladni. A birtokcsere nem arra mutat, hogy a vagyonosodás terjed, különösen nem oly országban, mint a mienk, hol a nép ragaszkodik földjéhez és csakis akkor adja azt el, mikor kénytelen reá. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Vagyonosodásra vagy szegényedésre csak abból lehet következtetnünk, hogy emelkedett-e a föld ára és a bérlet ára s tudjuk mindnyájan, hogy a földnek eladási és bérleti ára minduntalan alább száll; maga a t. pénzügyminister úr fog bennünket a felől felvilágosítani, mikor

Digitized by Google

majd az államjószágok haszonbéréről lesz szó. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Felhozta a t. pénzügyminister ur iparügyeink fejlődését is. E tekintetben csak azt tudjuk, hogy igen kevés gyárunk van s ha nem igy volna, akkor nem értenők, hogy a kormány törvényt hozott az ipar, nevezetesen pedig a nagyobb gyáripari vállalatok segélyezésére s adott adóelengedéseket és mindenféle kedvezményeket. Ha oly jól állna az ipar, ezekre egyátalán nem volna szükség. Csak azt tudjuk hogy a kisiparosok ma már nem a boldogulhatásért küzdenek, hanem a megélhetésért (*Ugy van! a szélső baloldalon*) és még azon egy iparágunk is, mely eddig erősen állt, gőzmalmaink egyre lejebb és lejebb szállitják munkásságukat és ma már arról van szó, hogy a budapesti gőzmalmokat egy kézbe akarják egyesiteni, hogy azok ismét versenyképesek legyenek.

Azt mondta azután a t. pénzügyminister ur, hogy az ingó vagyon szaporodott ez országban. E tekintetben nem hagyhatjuk őt átalánosságokban, mert ismét statistikai adatok vannak kezeink közt. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) A különféle pénzintézetekben és vállalatokban elhelyezett részvénytőke 1876-ban volt 76 és fél millió, 1880. január elején 54 és fél millió, a veszteség tehát csak magában a részvénytőkében 22 millió. Ugyannakkor a tartaléktőke az egyes pénzintézeteknél volt 8 millió, most csak 6 millió, pénztári jegyekben volt az összes intézetek birtokában 6 millió, most csak 4 millió; vegyes tételekben volt 18 millió, most csak 16 millió.

Hogy ebből miként lehessen arra következtetni, hogy itt az ingó vagyon óriási — mert ez volt a pénzügyminister ur szava — azt egyátalán felfogni nem tudom. (*Helyeslés a szélső balon.*) Oly országban, hol az összes pénzintézetekben elhelyezett tőke — nem véve számba a takarékpénztárakat, melyek abnormis viszonyokat mutatnak — 12.85%-ot hoz, a hol a tőke ily magasan jövedelmez, ott az ingó vagyon szaporodására következtetni nem lehet.

De a t. pénzügyminister ur még a népesség szaporodásáról is tett említést s volt benne elég bátorság statistikai adatokra hivatkozni, ugyanakkor, mikor az országos statistikai hivatal főnöke az akademiában azt hirdeti, (*Halljuk! a szélső balon*) hogy számunk egyre fogy, nevezetesen a magyarság száma a többi lakossághoz képest; és midőn az ország összes lakosságának száma 1870-től 1880-ig 500,000 lélekkel, pontosan 509,209 lélekkel szaporodott, ugyanakkor a magyarság csak 8667 lélekkel. Ezek azon számok, melyekről maga a kormány országos statisztikai főnöke tesz tanuságot. Ha a pénzügyminister ur statisztikai adatokból akarta volna levezetni az ország vagyonosodását vagy elszegényedését, arra kértem volna, vegye tekintetbe a mult esztendőkben kötött házasságok számát. Ezek minden országban és minden körülmények közt az ország lakosságának vagyoni állapotát tükrözik vissza, annak valódi hőmérői. Ha ezt tette volna, azt kellett volna tapasztalnia, hogy mig 1875-ben 147,000 házasság köttetett, 1873-ban 153,000, a boldog 1868-ban 169,637 házasság köttetett. Ellenben 1879-ben 140,267, az előző két esztendőben pedig a 130,000-et sem haladta meg.

Bocsánatot kell kérnem a t. háztól, hogy ily soká foglalkoztam e tárgygyal, (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon*) de azt hittem és azt hiszem, hogy tartoztam vele. Beszédem többi részében annál rövidebb lehetek.

A helyzet signaturájáról szólok. Azt akarjuk látni, vajjon a költségvetés valóban megfelel-e a jelen szükségletnek, melyre pedig oly nagy súlyt fektetett a pénzügyminister ur és az előadó ur is. S látni akarjuk azon arányokat, melyek a budget egyes tételei közt fennállanak. Ezen tételek minden tekintetben kétségbeejtők. Már Eötvös Károly képviselő ur rámutatott azon roppant aránytalanságra, mely egyrészt improductiv kiadásaink nagysága, másrészt a nemzet boldogulhatására tett áldozatok kicsinysége között fennáll. Összes kiadásainknak több mint felét a hadsereg nyeli el s e tekintetben nagyobb aránytalanságokat árul el budgetünk mint Európa bármelyik civilisált állama. S bár elvileg ellensége vagyok a külföldről hozott példáknak és a külföldi viszonyok különbözősége miatt meg nem engedhető analogiáknak, ki kell terjesztenem figyelmemet azon tényre, hogy például a tisztán katonai alapokra fektetett Oroszország nem költ többet a hadseregre, mint a mennyit az italneműek megadóztatásából bevesz; Francziaország a költségek nem egész ötödét, Olaszország nem egész hetedét, Svéd és Norvégország több mint másfél annyit költ az iskolákra, mint az egész hadseregre. Sőt az egész Németbirodalom, mely először adott oly boldogtalan példát nekünk a fegyverkezésre, 1400 millió márkára menő összes kiadásaiból 360 millió márkát költ a katonaságra. A mellett kulturális viszonyaink emelésére még annyi sem jut, a menynyit maga a viszonyok folytonos haladása föltételezne. Ki volt már fejezve a mult alkalommal, hogy e tekintetben 1876 óta teljes stagnatió állott be, mintha a mi kedvünkért a világ is megállott volna forogni. Semmivel sem tudom jobban ecsetelni ezen eljárásunkat, mint azzal, hogy a kis Würtemberg többet költ kulturai czélokra, mint az egész Szt. István birodalma. (*Tetszés a szélső baloldalon.*) E mellett azt kell tapasztalnunk, hogy egy egész társadalmi réteg kivész, befolyásban,

Digitized by Google

vagyonban egyaránt hanyatlik, ugyanaz az osztály, mely ezer esztendeig kormányozta ezen országot és mely daczára a látszólagos ellenmondásoknak, ma is kormányoz; értem a középbirtokos osztályt, mely napról-napra pusztul. Most még felszínen van, de ez már virágzásának utolsó korszaka és nincs messze az az idő, a mikor e virágzó korszak is gyümölcshozás nélkül fog elmulni. S ez a kisebb baj; a nagyobb baj az, hogy nincs a ki átvegye örökségét. Mert a nemzetnek egésze nem kormányzott, t. ház, sehol és soha, hanem kormányoztak egyes társadalmi rétegek; és mellékes dolog az, hogy mily rétegek azok, a fődolog az, hogy erősek legyenek. E tekintetben a nemzet akár kevesebbek közt fogja ezentúl a hatalmat megosztani és az aristokracia felé terelteni, akár többeket fog részeltetni a kormányzásban, mindenesetre szükség, hogy azt a réteget, a mely a kormányzást eddig meg nem birja, erőssé tegye, hogy a kormányzást megbirja. (*Helyeslés balfelől.*)

E tekintetben azonban nem történik semmi. A kis gazdaközönségnek, a melyben pedig oly sok a potentialis erő, a kormányzáshoz sem szellemi niveauja, sem vagyonossága nem emelkedik. (*Ugy van! balfelől.*) Ugy látom, hogy a kormánynak itt nem is annyira az eszközökben volt szüksége, mint inkább nem is volt érzéke hozzá, mert különben nem tudnám megmagyarázni azt a tanácsot, melyet a pénzügyminister ur ez osztály fiatalságának adott, midőn azt mondotta, hogy tanuljanak s tegyék magukat képesekké a hivatalokra; mintha bizony a gazdaság jobban menne, ha valaki hivatalt vállal és mintha az államnak ebből haszna volna. Szerétném, ha a pénzügyminister ur e tanácsát nem annyira az ország fiatalsága, mint inkább a cultusminister ur hallgatná meg, mert ő egyre akadályokat tesz, hogy a fiatalság az iskolába özönöljék. Most is azt mondja, hogy túlsok az okos ember az országban s ezt olyformán bizonyítja, mint Madách „Az ember tragoediája"-ban panaszkodik az eszkimó, hogy azért rosz az állapot, mert sok az eszkimó és kevés a fóka. A reáliskoláknál határozott akadályokat tesz, a mennyiben a cursust két évvel felemeli, hogy a fiatalság ne özönöljék, mert sok a mérnök; a jogi karnál azt találjuk, hogy a vizsgákat megszaporítja, az ügyvédi praxist meghosszabbítja, azt mondván, hogy sok az ügyvéd. A tanárjelölteknél szintén ezt tapasztaljuk, különben már financzok is vannak a végzett tanárok közt, kik más alkalmazást nem találnak és azt mondják, hogyha tíz évig egy sem tesz vizsgát, akkor sem lehet valamennyit elhelyezni.

Ime, t. ház, ezek azok az eredmények, melyekhez bennünket egyrészt a budget mult fejlődésének, másrészt pedig egyes arányainak tanulmányozása vezet. Egy oly szomorú eredmény ez, melyet a számok különféle csoportosítása által jóvátenni nem lehet. A nép terhein az által nem változtatunk semmit, hogy a számokat igy csoportosítjuk-e, vagy amugy és a helyzet jobb, vagy rosszabb szinben nem tünik fel.

Nem tehetjük a helyzetet jobbá az által sem, hogy ezt a pénzügyi előterjesztést a szükség következménye gyanánt állítjuk elő? De ez az egy érv van mégis mindazon felhozottak közt, a mely némi figyelmet érdemel, mert ha ez a budget csakugyan a szükségnek következménye, akkor megvallom, hogy a dolog nagy megfontolást igényel. Én azonban nem tartóztathatom magamat azon nézetem nyilvánításától, hogy akkor sem kell ebből azt következtetnünk, hogy ezt a budgetet mindenesetre el kell fogadni; mert ha a budgetben csakugyan nem lehet több reductiót tenni, mint a hogy a pénzügyi bizottság előadója elmondta, hogy a budget csakugyan a kényszerűségnek folyománya és ha ez a budget még sem felel meg a valóságnak, akkor nem az következése, hogy e budgetet fogadjuk el, hanem az, hogy vessük el azt a keretet, a melyen az alapul és a melyen belül jobbat felállítani nem lehet. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Abból, hogy valaminek kezdete rosz és rosz az a min alapul, korántsem következik, hogy tehát a folyománya jó, azt el kell fogadni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nem fogják önök ezen budgetet jobb szinben feltüntetni még azon újabb fogás által sem, a melyet a kormány megengedett magának, midőn a legfelsőbb helyről a királyi trónbeszédben rendezettnek állítja viszonyainkat. Mintha maguk is féltek volna, hogy más ajkakról jövén ezen biztosítás, senki sem fogna annak hitelt adni. De még önök magok sem zárkózhattak el azon tompa resignatiótól, a melylyel az ország közvéleménye néhány év óta az ügyeket nézi. Önök keblében is kell hogy megfogamzott légyen azon meggyőződés, hogy ezen helyzetből nincs többé szabadulás az eddig folytatott eszközökkel és hogy be fog következni előbb vagy utóbb az általános kataklizma. Én óhajtandónak találnám, hogy annak következményét már most vonják meg.

Ily gondolatokkal kormányozni az országot ép oly méltatlan egy államférfiuhoz, mint a milyen visszaélés az ország hitelezőinek bizalmával szemben egy becsületes ember részéről. De én a jövőre nézve nem is adok fel minden reményt, mert előttem vannak oly tények, hogy egyes független, önálló, szabad országok igen válságos helyzetből is ki tudták magokat küzdeni, ki tudták magukat küzdeni leginkább oly eszközök segítségül vétele által, a melyekre már a mult alkalommal Eötvös Károly t. képviselő ur rámutatott, nevezetesen pedig a nemzetközi vámoknak segítségül vétele által. És

Digitized by Google

habár semmi esetre nincs itt az idő, hogy mi ezen az oldalról positiv javaslatokkal álljunk elő, fel kell hivnom a háznak figyelmét azon mellékes körülményre is, hogy pl. a kis Dánia jövedelmének 27 százalékát a vámokból veszi, Belgium 40 százalékát, a brasiliai császárság pedig majdnem összes bevételeit onnan veszi be, mintegy 70 százalékot. Egész Európa, sőt a világ összes civilisált államai közül csak az osztrák-magyar monarchia az, a mely ezen czímen nem hogy bevételekre számítana, de sőt kiadásai vannak.

De nem tudok az állami tönk gondolatával megbarátkozni azért sem, mert a jelenből is vannak előttem szomorú példák, Törökország és Egyptom szomorú példái. A nemzet, mely financziáit rendezni nem tudja, nem érdemes önuralomra; de nem is képes reá. Vagy együtt kell mind a kettőt fentartani, a rendezett pénzügyeket és független önállóságot, vagy egymásután fog elbukni mind a kettő. Valami ura fog ugyan ez országnak akadni akkor is, mert hiszen gazdátlan jószágnak mindig akad ura; de én gondolatban sem tudok megbarátkozni azzal, hogy ezen ország gazdátlan jószág legyen valaha.

Azután van bennem arra is remény, hogy azt a nemzetet, mely 1000 év óta a legválságosabb helyzetek közt is tudott magának existentiát biztosítani ez országban, ezt a nemzetet, ezt az országot még az önök gazdálkodása sem fogja tönkre tenni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A nyomorúságnak és megpróbáltatásnak még nehány esztendeje elkövetkezend reá, mert ezen politika mellett be kell hogy következzék, a nyomor általánosabbá, a kétségbeesés nagyobbá lesz. De ezen kétségbeesés önöket is a mi táborunkba, a mi karjaink közé fogja hajtani. (*Felkiáltásokat a jobboldalon: Halljuk! Halljuk!*) Ide fognak jönni önök akkor, midőn másfelé nem lesz remény s midőn az ég önök felett mindenfelől elborul. Most sem a meggyőződés tartja ott, most sem az intézményektől várják önök a szabadulást, hanem egy férfiu karjai közé dobják magukat, attól várják a menekülést. Ezen férfiut pedig már nem támogatja semmi, csak a szavazatok, nem a bizalom, hanem a kishitűség szavazatai, azon kishitűségé, a mely jobban fél a jövőtől, mint a jelentől, mely most már elviselhetlenné vált. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Belátják, hogy kormányon maradni és kormányozni két különböző dolog és ha elhagyják önök azon férfiut, a ki értett ugyan a hatalom megtartásához, de a hatalommal élni nem tudott, akkor elhagyja őt mindenki a földön. Mi ma már nem a fenyegető jövővel ijesztgetjük önöket. A jövő sötét képei előre vetik árnyékukat, már itt vannak az ajtó előtt s erősen kopogtatnak, be fognak jönni, akár tetszik önöknek, akár nem azt mondani, hogy „szabad". Most még van idő. Most még élére állhatnak önök az árnak, mielőtt habjai önök felett összecsapnának. De ehhez erős kormány kell, mely öntudatosan s czéltudatosan tör feladata felé; és ezt sehol sem látom. S minthogy itt kimenekülést nem látok, azért sem általánosságban, sem részleteiben nem fogadom el a törvényjavaslatot, hanem csatlakozom azon határozati javaslathoz, a melyet Eötvös Károly képviselőtársam nyujtott be. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Dobránszky Péter: T. ház! A költségvetési vitát közéletünk tisztelt ősz bajnoka Somssich Pál, azon férfias csatakiáltással nyitotta meg és azzal végzé is beszédét: hogy teljesítsük kötelességünket! Engedje meg a t. ház, hogy midőn ezen nemes példát látom, egy szerény igénytelen ujoncz, egy erőtlen és gyakorlatlan közkatona követhessem e felhivást arra a mezőre, a hol, habár különböző fegyverekkel is, de mindnyájan csak egy czélért, a haza győzelméért küzdünk.

Bár tisztelettel hajlom meg Somssich Pál t. képviselő és a t. ellenzék tiszteletre méltó vezérszónoka előtt, már most kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a positiók, a melyekből kiindulunk és a fegyverek, a melyekkel küzdünk, egészen különbözők. Somssich képviselő ur a maga részéről aggodalommal, Eötvös Károly ur pedig elégülten, kárörömmel ecsetelte az ország súlyos állapotát. (*Egy hang a szélső baloldalról: Azt már nem tette!*)

Az ellenzék részéről általában igen hatásos festésnek és színezésnek tartják az ország állapotára nézve, ha az általános népszegénységet, a népnyomort minél élénkebb váriatiókban hozzák elő újból és újból. És épen ezen oldalnak azt vetik szemére, hogy nincs érzéke az ország helyzete, az ország bajai iránt s ezek ecsetelése czéljából, mint épen most is történt tisztelt szónok-elődöm által, még statistikai tényekre is történik hivatkozás.

Engedje meg tehát a t. ház, hogy én ezen oldalról is foglalkozzam egy kissé bővebben mint különben szándékom lett volna az ország állapotaival, valóban statistikai adatokból meritett meggyőződés alapján. (*Halljuk!*). Mindenek előtt megjegyzem. hogy a népnyomor most folyton emlegettetik. T. ház! én népnyomornak tartom azt is, hogy annyisokszor és annyisokat beszélnek a nép nyomoráról (*Helyeslés jobbról*). Olyan ez, mintha a beteg ágya mellett az orvos folyton azzal ijesztgetné a beteget, hogy meghal és azzal ijesztgetné még környezetét is. És elősorolják részletesen a népfogyatkozását, a nép apadását: a statistika azt bizonyítja — mondják — hogy nem szaporodik népünk és különösen fajunk.

Digitized by Google

T. ház! A statistika ha statistika akar lenni, nem egy év adataira támaszkodva kell hogy beszéljen, mert egy év lehet szerencsés és lehet szerencsétlen. Statistikai jellemet és természetet öltenek a bizonyításra igényt tartó adatok akkor, ha legalább egy évtizedre kiterjednek. És e tekintetben fajunknak szerencséjére constatálja a statistica a nép folytonos szaporodását, közel 1% szaporodását. Oly szaporodási arány, mely mellett a nyugoti és északi legműveltebb államok is hátramaradnak. Hogy épen az utolsó 1880-iki népszámlálás eredményei ilyen szaporodást nem tüntetnek fel, hanem csak kisebbet, hogy egy egész évtized alatt 1870-től 1880-ig a magyar népesség csak annyit szaporodott, mint máskülönben majdnem egy év alatt szokott szaporodni: ennek uraim! nagyon szembeötlőleg meg vannak a maga okai, csak látni akarni kell azokat. Vagy nem tudnánk azt, mily gyilkos aratása volt épen a mult évtizedben hazánkban a cholerának két éven keresztül? Hol van az a gyilkos háború, mely 180 ezer embert elpusztítson és más százezreket a halál candidatusaivá tegyen? Hol van az a pusztító háború, mely azt eszközölje, hogy e nagy vész mellett a bibliai hét csapás mintegy egyesüljön: midőn árvizek, szerencsétlen, terméketlen évek egész hosszú sora és az egész világra kiterjedt közgazdasági válság sújtotta ez országot; midőn mindezek mellé még egy oly politikai krizis állott be, melyet elháritani nem állott hatalmunkban és a melylyel szemben helyzetünknél fogva, bármi áldozatok árán is állást kellett foglalnunk. Ezeket a tényeket nem szabad ignorálnunk. A ki azt mondja, hogy gazdasági viszonyaink átalában véve pangók, a nép kiszívja a földet, nincsenek termések, mert elszegényedett a föld: miért van ez igy s miért nem gazdálkodik máskép a nép? Hivatkoznak az igavonó erőnek megfogyására. Hát itt sem látják az egész csoportokban meglévő okokat? Nem látják, hogy oly évek multak el, a melyeknek kihatása tart mostanáig és fog tartani még ezentul is? hogy át kellett élnünk egy oly évet, minő az 1863-iki volt, a mely egyetlen év elseperte a szarvasmarha-állományunak csaknem egyharmadát? Avagy ignorálhatjuk-e, hogy minő pusztításokat tett a ma már megcsökkent marhavész? Ignorálhatjuk-e, hogy egyátalában megváltoztak a gazdasági viszonyok, hogy a birtokrendezések következtében a közös legelők elenyésztek, melyeken nyájanként tartotta a nép és a gazda marháját? Ignorálhatjuk-e azon nagy társadalmi és gazdasági reformoknak most legjobban érezhető következményét: az átmeneti válságokat azon nagyszerű reformok után, hogy felszabadítottuk földünket, népünket, hogy keresztül vittük a földtehermentesítést és azt a szabadságot, a mely megoldotta a nép millióinak eddig lekötve tartott erejét és tehetségét. Ezek t. képviselőház, nem oly változások-e, melyeknek hatását nem éreznők meg évtizedeken át?

Komoly és nagy jelentőségű emberektől hallottam a külföldön, kik barátai a magyar nemzetnek, hogy nagyszerű lépést, nagy haladást tett Magyarország 48-ban, mikor egyszerre szabaddá tette a földet, a népet, de baj, hogy ezt átmenet nélkül tette. Én tehát ennek egyszerűen csak most is meglévő következményeire vagyok bátor utalni, a helyes és a viszonyoknak okszerű magyarázása czéljából. És ily viszonyok között még rosz néven veszik, ha a t. pénzügyminister ur azt hangsúlyozza, hogy tanuljunk, válasszunk komoly és reális életpályákat és ne elégedjünk meg azzal a hét szilvafával, hanem törekedjünk előre reális irányokban.

T. ház! Ha statistikát kivánnak, tessék megnézni az ország gazdasági akadémiáinak és tanintézeteinek látogatottságáról szólót. Hányan tanulnak Magyarországon, ezen mezőgazdasággal foglalkozó országban, mezőgazdaságot? Ki tanul és ki szerez gyakorlatot? Egyesek. Kevesen. Hol vannak nyomai a szükséges intensiv gazdaságnak átalában? Ho lvan, az igavonó marhákról szólva, e téren az intenziv gazdálkodás? Ha megszünt a legelő-gazdálkodás: hol van az istállózás? De nem megyek tovább e téren. (*Felkiáltás a szélső balról: Halljuk! Halljuk!*) Ha méltóztatnak egy kissé türelemmel lenni, (*Halljuk! Halljuk!*) méltóztassék közgazdasági helyzetünket egyátalán minden irányban méltányos figyelembe venni. Méltóztassék tekintetbe venni, mivel épen gőzmalmainkról volt szó, hogy épen ezen mezőgazdasági iparág, melyben Magyarország legelső és legfejlettebb volt nem csak Európában, de az egész világon, ez idő szerint mért van az, hogy gőzmalmainknak is az egyesülésre, a tömörülésre, ugyszólván a védekezésre kell szorítkozni? Az a világverseny ezen a téren s egyáltalán a mezőgazdasági cerealis termelés óriási felnövekedése, mely Európában, az aldunai fejedelemségekben, déli Oroszországban, de különösen és mesés mérvekben Amerikában nőtt nagyra; de nemcsak a termelés, hanem a malomipar is a forgalom nagyszerűen fejlett eszközei mellett és a gőzmalmoknak legkorszerűbb berendezése mellett.

Uraim! Ne bekötött szemmel nézzük a viszonyokat, hanem tekintsünk széjjel, hogy áll a világ és milyen a világverseny körülöttünk és foglaljunk állást hazánk iparának, közgazdaságának biztosítására, megvédésére s tovább fejlesztésére épen azon irányban, a melyet a világ viszonyainak megfigyeléséből helyesnek felismerünk.

Digitized by Google

Bocsánatot kérek, ha ezen viszonyokkal még tovább vagyok bátor foglalkozni, (*Halljuk! Halljuk!*) mert hiszen épen statistikára vagyok bátor hivatkozni. Mily külömbség van kulturálviszonyainkban is, nem a 30 év előtti állapotokhoz viszonyítva, de csak a 14 év előtti állapotok és a mai állapotok közt is? Ma — és ez statistika, több mint 16,000 iskolában tanúl a nép, több mint 21,000 tanító foglalkozik a nép tanításával, ma már ezen népesség fele tud olvasni és jó része olvasni-irni és tud egyéb hasznos ismereteket; és nemcsak abban áll a tudás és magasabb népmüvelődés, de egyátalán azon szellemi niveau, azon általános szellemi felszinnek nagyszerü emelkedésében, mely hazánk népességének minden rétegében kétségelenül mutatkozik.

Fel lett hozva épen a tényekkel homlokegyenest ellenkezőleg, hogy a tisztelt cultusminister akadálya a közmivelődésnek. Hiszen épen a t. cultusminister az, ki ugyszólván régi classicus lendülettel folytatja tovább az alkotásokat és beruházásokat ezen a téren. Hiszen épen a cultusminister az, a ki most is törvényjavaslatot terjesztett be épen a reál- és egyáltalán a középtanodai oktatás előmozdítása czéljából, tehát épen oly irányban, — mert a reáliskolákat méltóztatott említeni — a melyre a t. cultusminister ur, megértvén a kor követelő szavát és parancsát, a legfőbb súlyt fekteti; mert épen ezen irányban, a reális irányban, a gazdasági, ipari, a kereskedelmi, egyáltalán a nép közgazdasági nevelésére czélzó irányban törekszik fejleszteni a közmivelődés ügyét. Sőt nem kell tekinteten kivül hagyni azokat a horderejükben és czéljokban nagyszerü intézkedéseket, melyeket épen a t. cultusminister ur a népiskolák oktatási módjára és irányára nézve intézett országszerte az illető oktatásügyi hatóságokhoz, nemcsak a népnek nyujtandó elemi ismeretek, nem csak az „abc“ és „kétszerkettő“, hanem a legáltalánosabb és leguélkülözhetlenebb gazdasági és iparmivelődés alapelemeinek és ismereteinek megszerzése és közvetítése czéljából. Ezek tények, ezekkel szembe állítani statistikát, ez, bocsánatot kérek, nem lehet statistika, nem akarom megnevezni, hogy mi?

Méltóztassék megbocsátani, hogy viszonyainkkal épen ez irányban annyi ideig foglalkoztam; erre épen ezen kihivásnál fogva voltam kénytelen, mert bennünket az ország bajai, állapotai iránti érzéketlenséggel, szivtelenséggel és lelketlenséggel vádolnak.

Én t. ház, ebben az irányban tovább nem kivánom a t. ház figyelmét igénybe venni, (*Felkiáltások a szélső baloldalról: Halljuk! Halljuk!*) hanem bátorkodom constatálni azt, hogy én legalább részemről azt a benyomást szereztem a ház eddigi tiszteletre méltó szónokainak beszédeiből, hogy nem is annyira a jelen beterjesztett költségvetési javaslattal foglalkoztak komolyan és érdemileg, mint inkább tulajdonképen reminiscentiákkal a multból, hibák, bajok, bűnöknek kéjelgő felkutatásával. (*Mozgás szélső baloldalon és balközépen.*) Én megkisérlem csoportokba szedni azon bajokat, melyeket felhoztak, nevezetesen épen Somssich Pál igen t. képviselő ur méltóztatott e bajokat felsorolni. Szerinte e bajok elseje: a nagyszerü állami berendezkedés, elbirhatlan közös ügyekkel; másodika: a keleti háború kalandja s az ez által okozott költségek; harmadika: a kereskedelmi és vámszerződések; és utoljára nagy baj, hogy nem takarékoskodunk.

T. ház! Nagyszerü államberendezkedés! Bizony nagyszerü. Én részemről t. ház szintén jobban szeretném talán ugy, mint a kiegyezkedésnek dicső és boldogult megalkotója jobban szerette volna, hogy ha egyszerübben, viszonyainknak jobban megfelelőleg lehetett volna berendezkednünk és egyáltalában ha lehetett és szabad lett volna koczkáztatni, a mint ő mondá, az elérhetetlenért az elérhetőt.

Mit kivánnak önök? talán nemzetközi szerződéseknek széttépését? Mert hiszen erről van szó, mert hogyha szerződés megváltoztatásáról volna szó, akkor itt két félnek kell egymással számolni. Én, t. ház, mihelyt egyáltalában a viszonyok ugy változnak, hogy garantiák mutatkoznak az iránt, hogy a másik félnél is a hajlandóságot és a lehetőséget egyátalán arra megtaláljuk, hogy államháztartásunkat viszonyainkhoz mérten jobban, czélszerübben lehessen berendezni, akkor — mondom — én részemről ezen igénytelen szerény hang- és meggyőződéssel rögtön azoknak pártjára állok, a kik ez iránt garantiát nyujtanak.

A mi a keleti háborút illeti, bizony nagy baj, nagy krizis, én is jobb szeretném, hogy ha annak soha hirét nem hallottuk volna, jobb szeretném, hogyha a mi hazánk egy boldog sziget volna valami nagy, csendes oceán közepén, jobb szeretném, hogy ha nem kellene féltenünk hazánk testét attól a szeszélyes szláv kigyó tekergőzésétől; de miután nem ez a helyzetünk; miután a mi országunk inkább egy kis sajka a háborgó tenger hullámai között, melyet cápák vesznek körül, miután ezen helyzetben van hazánk, bezárni szemeinket, nem látni a helyzetet és akkor, mikor a legszentebb hazafiság követelménye megvédeni, biztositani hazánk állását: én az elkerülhetlen áldozatoktól visszariadni nem tudok! (*Helyeslés jobbról.*)

A mi a kereskedelmi és vámszerződéseket illeti, azokra bátor vagyok egyszerüen és röviden megjegyezni, hogy mikor ezen szerződések tárgyalása napirendre kerül, akkor igenis na-

Digitized by Google

gyon mélyen és lelkiismeretesen megfontolandónak tartom, hogy miként járjunk el tovább, de ez alkalommal ezt meddő beszédnek és vitának tartom. Szerintem egyelőre csak tanulmányozni kell és el kell lesnünk azon lehetőségeket, a melyek jövőben biztosíthatnak bennünket, elő kell készíteni és ki kell használni azon helyzetet, a mely biztosít bennünket a kereskedelmi és vámszerződések tekintetében hazánk érdekének lehető legnagyobb mértékben való megvédésében és előmozdításában.

T. ház, a mi azon számfestéseket és számcsoportositásokat illeti, a melyekkel mintegy titokzatos és félelmes hadsereggel jön ezen oldal ellen a t. túloldal, én t. ház, nevezetesen azon számokkal szemben, melyeket Eötvös Károly t. képviselő ur felhozott, állitólag annak bizonyítására, hogy a magyar költségvetésben épen az inproductiv és épen az idegen czélok nyelik el a borzasztó összegeket, én ezen számcsoportosításokkal szemben állíthatnék, hogy ha a t. ház figyelmét ez irányban bátor volnék igénybe venni, ismét egy óriási nagy számcsoportot, de a nélkül, hogy azokhoz egyáltalában oly merész következtetéseket látnám okszerűnek fűzni, mint a melyeket t. Eötvös Károly képviselő ur koczkáztatott. Én, t. ház, a zárszámadások kimutatásaiból és a költségvetési törvényből kiirtam, a a mennyire a zárszámadások zürzavarában eligazodni lehetett, az összes kiadásainkra vonatkozó tételeket évről évre és kijött egy borzasztó összeg; kijött, hogy 14 esztendő óta, vagyis 1867-től egész mostanáig hazánk közel 3500 millió forintot adott ki, tehát negyedfél milliárd forintot. Hiszem tehát, hogyha az ember ezt az elrémitő nagy számot hallja tisztán, egyszerüen: hát ahhoz irtóztató következtetéseket lehetne fűzni. Ha épen egy kis statistikai sporthoz volna kedvünk, azt lehetne mondani, hogy hiszen ezen összeggel, mely az ország tőkeértékének majdnem felét képviseli, a mint egy nemzetgazdánk Horn Ede kiszámította, ez az ország magát félig már eladta, tőkeértékének felét már kiadta, már félig tulajdonképen a halálos ágyon, az elvérzés stadiumában van.

De, t. ház, én ilyenféle statistikai játékot fűzni egyáltalán nem akarok, hanem csak azt keresem, hogy micsoda irányelvei vannak ennek a költségvetésnek és egyáltalában, hogy mi alapon tartom én azt részemről elfogadásra méltónak.

A költségvetés irányelvei a következők: (*Halljuk! Halljuk!*) Kötelezettségeink teljesítése. Ez a becsület, ez a hitel követelménye.

A második irányelv: culturánk és közgazdaságunk fejlesztése. Ez a kor igénye, ez a haladás.

A harmadik: honvédelmünk biztosítása. Ez a legszentebb hazafiság.

A negyedik: az államháztartás egyensúlyára való okszerű törekvés; észszerű takarékosság mellett. Ez pedig a józanság, az egészséges politika.

Hogy micsoda eszközökkel veszi czélba ez irányelveket a költségvetési előirányzat, arra nézve magam is hangsúlyozom a lehető legnagyobb takarékosság mellett, a jövedelmeknek természetes fokozását oly irányban, a mely irányban a nemzet ezen jövedelemfokozást egyátalán elbirhatja, t. i. a fogyasztáshoz, a közvetett adók forrásához való folyamodás által.

Én t. ház, hogyha becses figyelmüket továbbra is igénybe akarnám venni, kimutathatnám számokkal, hogy ezek az irányelvek, a melyeket itt feltüntettem, megvannak számokban is a költségvetésben. Ott vannak például a kötelezettségek. Hiszen ebben az irányban épen 107 millió forint van az előirányzatban, adósságaink törlesztése és kamatai fejében.

És azok az adósságok, a melyeket a t. ellenzék oly nagy bűnül ró fel ezen ország kormányzatának, ugyan miféle elemekből állanak? Állanak a föld tehermentesitési állami adósságból 224 millió forintból az 1880. évi zárszámadás kimutatása szerint; és állanak az 1867: XV. t.-cz. által elvállalt állam adóssági járulékból, 30 millió s körülbelül 300,000 forintból, mely megfelel 500 millió tőkeadósságnak; és állanak azokból az általános, azt lehet mondani röviden, hogy beruházási kölcsönökből, a melyeket hol vasutak, hol különböző állami közigazgatási, kulturális és közgazdasági czélokra felvett az ország körülbelül 776 millió frt erejéig. Ezek megvannak nem készpénzben ugyan, de megvannak más egyenértékekben az ország tulajdonában.

Igy mutathatnám ki t. ház, számokkal, hogy a többi irányelvek is alkalmazva vannak a jelen költségvetési javaslatban; de nem élek vissza tovább a t. ház türelmével, hanem kijelentem, hogy én azon álláspontot foglalom el, miszerint, ha tudjuk és elismerjük azt, hogy az országnak súlyos bajai vannak, tartsuk egyuttal kötelességünknek azt is, hogy ezen bajokat ne csak emlegessük, necsak fejtegessük, hanem ezen bajok orvoslására minden erőnkből törekedjünk is: ez az igazi és komoly hazafiság, mely nemcsak beszél a nyomorról, hanem tesz és áldoz a nyomor elhárítására. (*Helyeslés jobbról. Halljuk!*)

Avagy t. ház, hazafias tett-e az, az országtól megtagadni a kibontakozásra vezető eszközöket, vagyis a költségvetésnek megszavazását? Czélszerű-e az, hogy ezt a népet, a mely az absolut időkből megőrizte azon szokását, hogy irtózik az adófizetéstől, felmentsük, hacsak ideiglenesen is, a haza iránti tartozásától? Üdvös e

Digitized by Google

bizalmatlanságot kelteni az ország nehezen szerzett hitele iránt? Hát t. ház, ez lenne a következetes és öntudatos politika?

Én, t. ház, szintén azt mondom, hogy caveant consules! De a midőn ezt követelem, egyuttal meg akarom adni az eszközöket arra, hogy ezt a hazát a bajoktól megóvjuk, e hazának bajait orvosoljuk, mert én t. ház nem tartom a hazát egy boncteremi hullának, a mely csak arra való, hogy azon a parlamenti csudadoktorok gyakorlatokat és kisérleteket tegyenek, (*Tetszés a jobboldalon.*) hanem azt akarom, hogy a haza éljen és boldoguljon. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Azért megadom a boldogulására nélkülözhetlen eszközöket és elfogadom a beterjesztett költségvetést. (*Helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Péchy Tamás elnök elhagyja elnöki székét, melyet Kemény János b. alelnök foglal el.*)

Péchy Tamás: T. képviselőház! Én a költségvetéshez szólani nem kivánok és pedig sem általánosságban, sem annak részleteihez, (*Halljuk!*) hanem a legközelebbi ülésben egy konkrét adat hozatott fel Rohonczy Gedeon képviselő ur által és arra vonatkozólag kivánok én szólani.

A t. képviselő ur olyan szives volt, hogy én nekem a fragmentumot, a mely az általa hozzám még minister koromban beadott iratnak alapjául szolgált, most megmutatta és igy ennek segélyével azon helyzetben vagyok, hogy a dologra igen jól emlékezhetem.

1879. szeptember havában Rohonczy Gedeon képviselő ur nekem egy iratot kézbesített és azt mondá, hogy ezen irat következtében a benne fölhozott dolgot vizsgáltassam meg. Én az iratot azonnal nem néztem meg közelebbről, csak azt láttam, hogy jegyzőkönyv a fölirata. Később felolvastattam magamnak, minthogy akkorában szemfájásom volt és a következőnek találtam: „Jegyzőkönyv, felvétetett Török-Becsén 1879. szeptember havában — nem emlékszem már a napra — jelen voltak Rohonczy Gedeon, országos képviselő, Farkas és néhány ottani lakos és munkás, a kik a tiszaszabályozási munkálatoknál száraz munkákra vállalkoztak, mindössze valami hat vagy hét egyén.“

Tartalma pedig a jegyzőkönyvnek ez volt.

„A tiszaszabályozási nagy vállalat, a mely évek óta működik, bizonyos egységárakat kap, — ha jól emlékszem fel is volt említve a jegyzőkönyvben, hogy minő egységárakat — holott pedig mi Török-Becsén a szárazon végzendő munkákra ennyi és ennyi krajczárt kapunk, 18 krajczárt az első rétegen, valami 35 krajczárt a másodikon és ennyit a harmadik rétegen.“

Ez volt az iratnak a tartalma; aláirások nem voltak rajta, csak felül volt az, hogy jegyzőkönyv, jelen voltak ezek és ezek.

Mikor én ezen iratot elolvastáttam magamnak, azt gondoltam, hogy az olyanféle dolog, a mint akárhányszor előfordul, hogy egyik-másik képviselő ur szóbelileg vagy irásban, levélben megmondja vagy tudatja velem, hogy az ő vidékén ilyen vagy olyan eset fordult elő, tegyek valamit e tekintetben. Én tehát ezen iratot, mely nem a ministeriumhoz vagy hozzám mint ministerhez volt intézve, hanem magánirat volt, mert hisz a képviselő ur is kerületében magánszemély, megvallom, nem tartottam olyannak, melynek következtében a képviselő ur, a mint most látom, olyant kivánt volna, hogy a legmagasabb hivatalnokokat küldjem ki vizsgálatra. Itt egy egyszerű tény forgott fönn: az, hogy a nagy vállalkozó magasabb árakat kap, mint milyent a munkásoknak szeptember havában épen fizet.

Minthogy azonban láttam, hogy a képviselő ur súlyt fektet a dologra, azt mondtam neki, hogy felvilágositást fogok magamnak benne szerezni. Midőn azután az illető folyammérnök feljött hozzám — mert hisz czért külön fel nem rendelhettem — megkérdeztem őt a dologra nézve és igen világosan emlékszem, hogy ezután az egész dolog ugy folyt le, mint a hogy elő fogom adni.

Mellékesen meg kell még jegyeznem, hogy a főmérnök azt mondta nekem, de előbb már más műszaki közegeim is mondták, hogy a jegyzőkönyvben említett egységárak nem mind helyesek és a szerződés szerint a vállalkozók nem annyit kapnak. De erre súlyt nem fektethetek. A főmérnök azt mondta nekem, hogy el fogok menni oda, épen dolgom van ott, de tudom, hogy a munkásoknak fizetett árak igen változók, mert aratás vagy más nagy munka idején nehezen vagy nem is kapni embert, most azonban, mikor a nagy munkának vége van, meglehet, hogy ilyen olcsóbb árakon is kapni munkásokat; de különben — igen jól emlékszem, hogy mit mondott a főmérnök ur — ha 18 krt fizet is vállalkozó az első rétegért, ő pedig 37 krajczárt kap, figyelembe veendő azonkivül, hogy nem mindig kap munkáserőt ezen az áron, meg az is, hogy a vállalkozó tart felügyelő személyzetet, ő szerzi be az eszközöket, a szerszámfákat, a deszkákat stb. s azonkivül kénytelen a költségeket azonnal kifizetni, holott később, hónapok, sőt csak egy év mulva kapja meg a pénzt a ministeriumban s igy nagy tőkéket kell befektetnie. De különben ezen óriási vállalatnak, mely régóta folyik, — a fő szerződés, gondolom, még gr. Mikó idejéből származik — ez csak minimalis része s a történt figyelmeztetést csak a jövőre kötendő újabb szerződésnél lehetne tekintetbe venni.

Ez volt a dolog lefolyása. Szegheő főmérnök ki is ment oda, a mint a t. képviselő ur jól tudja, de mint mondám, a vállalkozóhoz

Digitized by Google

intézett figyelmeztetésnél egyebet nem tehetett, mert a szerződésre, mely létezett, nem lehetett befolyással, sem pedig a ministerium qua tale nem avatkozhatott bele abba, hogy miként adja ki a munkát alvállalatba a vállalkozó, vagy minő viszonyt létesít a vállalkozó közte és a munkások közt. A ministerium, mondom, nem avatkozhatik a vállalkozó és a munkások közötti viszonyba, mert ha beavatkoznék és a vállalkozó azután megbuknék, pótlásokkal is kellene a veszteséghez hozzájárulnia.

Igy fogván fel a dolgot, arra utasítottam volt Szegheő főmérnök urat, legyen azon, hogy ott első sorban az odavaló vidékiek kapjanak munkát és távolról, ha lehet, ne vigyenek oda munkásokat és másodszor hasson oda, hogy a vállalkozók megfelelő árakat fizessenek. A képviselő ur tudja, hogy Szegheő főmérnök ur ez ügyben ott is volt a vidéken. Megbizásom — ismétlem — inkább magán természetű volt, mert a ministerium nem avatkozhatik abba, hogy milyen árak mellett adatnak ki a munkák. Egyebet nézetem szerint nem lehetett ez ügyben tenni, mert a jegyzőkönyv, mely privative adatott át a minisiternek, nem volt alkalmas arra, hogy annak alapján aktaszerű eljárás indittassék meg, nem lehetetett ezt olykép kezelni, hogy az államhivatalnokok nagy csomó aktát készítsenek a tárgyról. Ha ilyen ügyben másként kellene eljárni, akkor megnehezittetnék a rendes administratió.

A képviselő urnak az esett nehezen, hogy azt a főmérnököt biztam meg az eljárással, a kinek szakaszába az a vidék esett. De a ki a bureaukratikus eljárást ismeri, tudja, hogy egy más embert odaküldeni, mint a ki ott felügyelő, egy ilyen természetű kérdésben igen nehéz, mivel ez az illetőre nézve bizonyos mértékben sérelmes lett volna. Én legalább nem láttam a jelen esetben indokot arra, hogy a felsővidéken működő felügyelők valamelyikét küldjem ki a vizsgálatra és annak napidíjakat is fizessek. Felfogtam a dolgot olykép, hogy a képviselő ur ugy adta át nekem a jegyzőkönyvet, mint azon vidék képviselője, a mi számtalanszor meg szokott történni, hogy a képviselő urak szóval, vagy levélben, vagy egy czédulán figyelmeztetik a minister egyik-másik dologra.

Megvallom, nem gondoltam, hogy évek mulva ez az ügy a házban fog felemlittetni és nem gondoltam arra, hogy adatként fog felhozatni arra nézve, hogy a közlekedési ministerium által lazán vitetnek keresztül a vizsgálatok.

Voltak nekem is eseteim, midőn egy teljesiettt vizsgálat folytán el kellett mozdítani a hivatalnokot. De bizony a legtöbb esetben a vizsgálat teljesítése után az derült ki, hogy nem lehetett másként eljárni, mint a hogy az illető eljárt és ugy volt helyesen, a hogy eljárt. Mert a közlekedési ministeriumban, ugy mint mindenütt, történhetnek téves eljárások, de vannak igen kitünő és derék embereink, a kikben minden tekintetben meg lehet bízni.

A képviselő ur azt kivánta volna, hogy ne műszaki közeget küldjek ki a vizsgálatra, mivel, mint ő mondá, ezek egymás művében nem látják meg a hibát. Azonban műszaki kérdésekben szakbeli vélemény szükséges, az ilyenre pedig csak szakembert lehet kiküldeni. Gyakran a viz alatt teljesittetnek a munkálatok és az utépitésnél, a vasutépitésnél csak műszaki embereket lehet kiküldeni, mert más nem képes a műszaki közegeket ellenőrizni.

Tapasztalásból mondom, hogy ministerségem alatt — és valószinűleg ugyanezt tapasztalta utódom is — ha visszaélésekre nézve panaszok adattak be és műszaki embereket küldtem ki, igenis voltak esetek, melyekben oda vitetett a dolog, hogy el kellett bocsájtani, sőt némelykor meg is kellett büntetni egy-egy hivatalnokot.

Csak azért voltam bátor fölszólalni, mert egy határozott eset hozatott fel és pedig oly nagyobb dolgokkal kapcsolatban, a melyekre a történt előadás nyomán hivatva nem lehetek szólni. Hisz ha concret esetek adatnának elő, az illető minister fog nyilatkozni, de ez esetre, melyről szólottak, rajtam kivül más nem emlékezhetett, mert actaszerűleg az ügy nem tárgyaltatott s azért szólaltam föl.

Különben többet sem ezen ügyre, sem a költségvetésre mondani nem akarok. (*Tetszés.*)

Rohonczy Gedeon: T. ház! személyes kérdésben kivánok szólni. (*Halljuk!*) Különben is vártam az alkalmat, hogy felszólalhassak már csak azért is, mert tegnapelőtti beszédem után Hieronymi államtitkár ur nemcsak szavaimat forgatta el, hanem meghazudtolt engem, vagy legalább el akarta tagadni azt, a mit állitottam. (*Halljuk! Halljuk!*) Elismerem, hogy az, a mit állitottam, még eddig nincs bebizonyítva. Egyes emberek elhihetik nekem és hiszem, vannak is elegen e házban, a kik el is hiszik azt. Nem bizonyítottam be azért, mert vártam és hittem, hogy ki fog küldetni egy vizsgáló bizottság, melynek a feladata leend megvizsgálni a közlekedési ministeriumban előfordult visszaéléseket; de miután a t. ministerelnök ur oda nyilatkozott, hogy azt az ő személye elleni bizalmatlanságnak tekinti, kénytelen voltam attól elállani és nem is fogok ez iránt javaslatot tenni. Sajnálom azonban, hogy azon nyilatkozatomra, hogy a közlekedésügyi minister ur iránt bizalommal viseltetem, a t. közlekedési minister ur csak oly feleletett adott, mely miatt őt megsajnáltam s azért szólaltam fel személyes kérdésben oly gyengén. (*Nagy derültség balfelől. Mozgás jobb felől.*) Ha

Digitized by Google

én vagyok Ordódy minister és egy Rohonczy vádat hoz fel ellenem és engem megtámad, akkor azt fogom felelni: engem vaksággal, gyengeséggel vádol a t. képviselő ur, de a hivatalnokokat visszaélésekkel vádolta; én ennél fogva kötelességemnek tartom a legszigorúbb vizsgálatot megindítni, utána járni és meggyőződni a vádak mibenállásáról és ha a vádak nem igazak, azokat Rohonczy képviselő urra fogom hárítni (*Tetszés balfelől.*) Ezt tenni azonban a t. minister ur elmulasztotta.

Hogy én nem válaszoltam az államtitkár urnak, ezt azért nem tettem, mert nem tartottam érdemesnek (*Mozgás jobbfelől.*) azért, mert nem akartam a ház t. elnökére, Péchy Tamás t. képviselőtársamra és másokra hivatkozni, mert az adatok nem voltak zsebemben, hanem voltak a házban élő tanuim s őket nem akartam kellemetlen helyzetbe hozni.

Én ugyanis több vádat hoztam fel.

Elnök: Ez nem személyes kérdés; méltóztassék a személyes kérdésnél maradni. (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Rohonczy Gedeon: Vádjaim közül csak kettőre felelt az államtitkár ur, a többire nézve vagy nem tartotta érdemesnek vagy nem tudott felelni, szóval, mert igazam van és ez által elismerte, hogy ugy van, mint azokat mondám. Ő a többi közt azt állitotta, mit a német és bécsi sajtó különösen a német lapok is közöltek, hosszadalmasan feltüntetve, hogy zuglapokból vettem adataimat, pedig a t. ház bölcs belátására bizom, vajjon állításaim közt foglaltatik-e csak egy is, mely benn volna a „milliomos csalás" czímű röpiratban, melyet megküldöttek, de el sem olvastam. Én a megyék feliratával kezdtem és azután tértem át a sajtóra és végre felemlítettem egy Schwartz nevű egyén röpiratait is mellékesen, de akkor is hozzá tettem azt, hogy ezen embert valószinűség szerint bosszú vezérli; ezzel azt értettem, hogy én se adok sokat reá.

Az államtitkár ur a következő két vádra tartotta csak érdemesnek felelni: Ismételve tagadásba vonja azon jegyzőkönyvemet, a melyet én a ház jelenlegi t. elnökének, akkori közlekedési minister urnak beterjesztettem. Ugyanis tagadja az államtitkár ur, hogy általam valaha jegyzőkönyv beadatott és valaha is egy vizsgálat megtartatott volna egy jegyzőkönyv alapján. Ezen tagadását a ház igen t. elnöke ma megczáfolta; s ennélfogva az államtitkár ur állítását vajjon ki hiszi el? Különben a t. elnök ur nehány állítására bátor leszek később reflectálni.

A baggerek kiadását illetőleg, igaz, legnehezebb a bebizonyítás. Én azt egy mérnöktől hallottam, a kit nem fogok megnevezni, mert az királyi hivatalnok és nagyon jól tudom, hogy elcsapnák, (*Derültség a baloldalon*) pedig kár volna, mert tisztességes ember. De hivatkozom e tekintetben Tisza Lajos kir. biztos és t. képviselő urra. A t. kir. biztos ur engem sajnált tegnapelőtti beszédem miatt, mint a hogy nékem beszélgetés közben egy helyen mondá. De én jobban sajnáltam akkor őt, midőn mondá. Ugyanis egyszer Szegedről utaztunk fel együtt, azon jó szándékból, hogy mégis valamit kellene tenni a közlekedési ministeriumban előforduló visszaélések meggátlása végett, elmondtam neki mindazt, a mit e házban tegnapelőtt elmondtam és különösen felemlitettem neki a baggerek kiadatására vonatkozó dolgot, azon reményben, hogy ily módon is czélt érhetnék s nem kell majd a házban felszólalnom miatta. Az igen t. kir. biztos ur erre e szavakkal felelt nekem: „Hogy hát igaz, de mikor én közlekedési minister lettem, már akkor a baggereket lekötve találtam." Ebbeli állításomat tehát föntartom; tessék Tisza képviselő urnak ez iránt nyilatkozni. — És az államtitkár e második állítása felett itéljenek szintén a tisztelt képviselő urak bölcs belátásuk szerint. Külömben a ház igen t. elnökének mostani válaszára megjegyzem, hogy igen nagy tisztelettel vagyok iránta, de az igen t. elnök ur tegnap nem emlékezett a jegyzőkönyv tartalmára, sőt ma is kérdezte, hogy mi is volt az, hogyan volt? (*Derültség a szélső baloldalon.*) És most mégis felvilágosítást adott a házban ez ügyről, (*Derültség a szélső baloldalon*) azonban felvilágosítására bátor vagyok megjegyezni, hogy ezen jegyzőkönyv először is nem cubicus napszámosok által lett aláirva, mint a hogy a t. elnök ur mondja, mert nálunk még nem tudnak a cubicus emberek mind irni sem, e tekintetben még hátra vagyunk; hanem aláirta azt Török-Becse községének birája s jegyzője és talán még két napszámos, a ki véletlenségből irni tudott. Tehát nem csakis egyszerű napszámosok irták alá.

Továbbá ebben a jegyzőkönyvben nem volt arról említés téve, hogy a kormány egységárak szerint mit fizetett, mint a hogy azt az igen t. elnök ur előadta, hanem csakis az van benne, a mit mi nálunk fizetnek köbméterenként egységárak szerint az első, második és harmadik rétegért.

Különben erre nem fektettem nagy súlyt, mert ez mellékes; hanem a fősúlyt akartam fektetni ezen jegyzőkönyv felvétele által a bagger-munkálatoknál előforduló visszaélésekre, még pedig azért, mert nagyon nehéz ezt constatálni s csak véletlen eset volt s az alkalmat ragadtam csak meg, hogy t. i. a Tisza leapadt a nulla pontra és ekkor egy méter magas földréteg szárazon elhordható lett volna 40 krajczárjával, de a vállalkozó nem hordatta el azért, mert, mint mondá, nem bolond, hogy elhordassa,

Digitized by Google

a mikor a viz alatti munkáért 1 frt 20 krt kap és a baggerekkel olcsóbban kiemelheti.

Én nem képzelhetem azt az államtitkár urról, hogy ne tudhassa egy államtitkárja a ministeriumnak, hogy kiküldenek egy vizsgáló bizottságot. Vagy csak ilyen rend van ott? Különben már az előbb említettem, hogy a t. minister ur egy folyammérnököt utasított, hogy vizsgálja meg a dolgot és én nem hiszem, hogy az államtitkár ur ne vett volna tudomást arról, a mit szinte tagadott.

Ennyit szükségesnek tartottam felemlíteni most ha több jő, majd arra szintén fogok válaszolni tudni. (*Mozgás jobb felől. Tetszés a szélső baloldalon.*)

Tisza Lajos: (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem, t. ház, hogy miután egyenesen személyemre történt hivatkozás és oly barátságos discursusra, melyet, az ut hosszadalmai rövidítése czéljából folytattnak egy vasuti waggonban s melyről valóban nem véltem, hogy később a ház elé kerüljön, (*Derültség.*) kegyes lesz a t. ház meghallgatni, hogy miképen emlékszem én arra, mit akkor mondottam. (*Halljuk! Halljuk!*) Én akkor azt mondottam, hogy abban az időben, mikor a közlekedési ministerium vezetését átvettem, a baggerek hosszabb időre le voltak kötve s ugy hiszem, hogy ma is le vannak kötve. Arról, hogy időközben tán lejárt az idő és azok újabban is kiadattak, tudomásom nincs.

Egyébiránt magán körben tréfásan mondott egy kifejezésemre is szives volt hivatkozni Rohonczy képviselő ur, mely szerint t. i. tegnap előtt elmondott beszédére sajnálkozásomat fejeztem ki. Bocsásson meg a t. képviselő ur, ha e nézetben tovább is megmaradok, mert mindig sajnálom azt, aki valakit gyanusít, a nélkül, hogy bizonyítani tudna (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Hieronymi Károly: T. ház! Rohonczy képviselő ur szombati beszédében ellenem azon sulyos vádat emelte, hogy a közlekedésügyi ministerium hoz panaszt adott be visszaélések tárgyában s az akkori közlekedési minister ur engem bizott meg a vizsgálattal s rajtam mult, hogy a visszaélések ki nem derittettek (*Egy hang a szélső baloldalon: Azt nem mondta!*) Ezt mondta; hivatkozom a naplóra.

Azokból, a miket a ház t. elnöke imént el mondott, világos, hogy én az akkori közlekedési miniszter ur által vizsgálattal meg nem bizattam. Ez volt az, a mit tagadásba vettem.

Hozzá teszem még azt, hogy a képviselő ur szombati beszéde után azonnal átnézettem a közlekedési ministeriumnak ugy elnöki mint általános iktatóját és azokban semmi néven nevezendő ilyen beadványt sem szept. 18-án, sem az azt követő napokon nem találtam. (*Egy hang: Elég hiba!*) Hivatkozom a közlekedési minister ur közlésére, hogy ő magán uton értesült az napon, tzombaton délután arról, a mit az elnök ur ist nyilvánosan elmondott, hogy t. i. azt, a mit Rohonczy képviselő ur hozzá benyujtott, hivalos eljárás tárgyává nem tette. Egyebet nem mondottam s e mellett meg is maradok.

Ordódy Pál közlekedési minister: T. ház! Miután a ház t. elnöke, a szombati ülésben a közlekedési ministerium ellen felhozott vádakra visszatért, engedje meg a t. ház, hogy ma már be is váltsam szavamat, melyet a szombati ülésben adni bátor voltam, hogy t. i. azon vádakra, melyeket Rohonczy képviselő ur a közlekedési ministerium ellen felhozott, az adatok megtekintése után válaszolhassak. (*Halljuk!*)

Mindenek előtt legyen szabad a képviselő urnak azon vádjaira reflektálnom, melyeket a baggerozásokra és a baggerozási szerződésekre nézve felhozott. Azt mondja t. képviselő ur, hogy a Tisza mentén előforduló összes munkák és különösen a száraz és baggermunkák évtizedek óta a Deutsch czégnek adatnak ki s hogy ezen czég nemcsak a maga neve alatt, hanem álnevek alatt is birja ezen munkákat s hogy ime az 1882-iki 1 millióval előirányzott munkák is már ezen czégnek adattak ki tudomása szerint, mert azok bizonyos Schárnak adattak ki, a ki nem egyéb, mint ezen czégnek a megbizottja; végre tudja, hogy árlejtés utján adatnak ugyan ki ezen munkák a közlekedési ministeriumban, de az mégis igen különös, hogy azokat mégis mindig a Deutsch czég kapja.

Mindenekelőtt bátor vagyok megjegyezni, hogy a t. képviselő ur egyben téved, először is abban, hogy ugy látszik, hogy beszédében nemcsak baggerozási, hanem más munkákról is tesz említést, mintha évtizedek óta a Tisza mentén más munkák is fordultak volna elő állami kezelésben.

Erre nézve van szerencsém kijelenteni, hogy a Tiszánál évtizedek óta tudomásomra az állam költségére más, mint medermélyítési és baggerozási munkák nem adattak ki, csak 1881-től fogva kezdődnek a töltés-épitkező munkák, melyek most vannak folyamatban. Tudomásomra a baggerozási munkák a közlekedési ministeriumban legelőször 1870-ben adattak ki. 1870-ben, ha jól emlékszem, április hóban az akkori közlekedési minister gr. Mikó Imre árlejtés utján kiadta a baggerozási és egyéb géppel végzendő munkákat 9 évre 1879. április 10-ig, kiadta Hirsch, Holländer és Deutsch czégeknek. E szerződésben a Tiszánál, Bodrognál, esetleg a Tisza mellék-folyóinál, nemkülönben a a Dunánál, Marosnál és az ország egyéb folyóinál, akár az átmetszések képezésére, akár más tekintetben szükséges mélyitési munkák, melyek kézzel nem eszközölhetők, hanem baggerrel vagy

Digitized by Google

gépekkel, vállalkozó czégnek kiadattak. A kikötött árak a következők: 0 pont alatt 1 lábnyira köbölenkint 7 frt, a további rétegért 7 frt 72 kr., ismét továbbiért 8 frt 44 kr. stb.; 0 pont alatt 10 lábnyira 14 frt 60 kr., ugy hogy az átlag-ár a 0 pont alatt 10 lábnyira köbölenkint 10 frt 52 krt, illetőleg köbméterenkint 1 frt 55 krt teszen. E szerződésnek, ugy látszik az a hibája volt, hogy a kotrási munkák terjedelme határozatlanul volt megjelölve, mert a szerződésben a Dunáról is, a Marosról is, a Tiszáról is tétetik említés, innét eredhetett, hogy midőn 1870-ben a X. t.-cz. által a promontori munkálatok el lettek rendelve és azok árlejtés utján az osztrák általános épitő társaságnak adattak ki, a nevezett vállalkozók, a kik ezen 1870. április havi szerződést kötötték, óvást jelentettek be, azt tartván, hogy a dunai munkák is őket illetik. Mindamellett a dunai munkák kiadattak az osztrák általános épitő társaságnak. Mikor annak szerződése lejárt 1878-ban, új ajánlati tárgyalás hirdettetett azokra és kiadattak Mittelmann vállalkozónak. Ekkor azonban Hirsch, Holländer és Deutsch czég nemcsak óvását tartotta fenn, hanem pert indított az állam ellen, 135,000 frtnyi kárpótlást követelvén a Dunán teljesítendő munkák elvonásáért. Később 1879. január havában Hirsch, Holländer és Deutsch megbizottja Deutsch József jelentkezett tisztelt elődömnél és az irományok szerint azt adta elő, hogy kész megbizói nevében a pertől elállani és minden következményét ennek megszüntetni, ha szerződése meghosszabbittatik. Erre elődöm egy tanácskozásban, melyben a kincstári jogügyek igazgatója is részt vett, ennek javaslatára elhatározta, hogy ezen szerződés bizonyos pontok módosítása mellett még egy esztendeig, tehát 1880. szeptember hó végéig meghosszabbittassék. Ennek fejében az illetők:

1-ször: lemondtak mind en formált követeléseikről;

2-szor: a kormány átadja a vállalkozóknak a 95., 96. és 97. számú átmetszések mélyítésére szükséges munkákat; melyeket vállalkozók 1879. év végéig, ha pedig ezt a viz állása nem engedné, 1880. szeptember végéig elvégezni tartoznak;

3-szor: minden egyéb kotrási munka iránt, akár a Tiszán, akár a Dunán legyen az szükséges, a kormány szabadon rendelkezik;

4-szer: a vállalkozók az 1871-iki szerződési árakból engedtek, a mennyiben köbméterenkint 0 pont alatt 10 láb mélységig való kotrásért, tekintet nélkül a mélységre, most már nem 1 frt 55 krt, hanem 1 frt 25 krt kapnak. A száraz munkáért az első rétegben 37, a másodikban 45 krt kapnak és igy tovább, ugy, hogy a 0 feletti legközelebbi rétegre 82 kr. esett.

1879. juniusban egy további pótszerződés köttetett ugyanazon vállalkozókkal, t. i. akkor, midőn t. elődöm a külföldi szakértőkkel tett utazásából visszatért, a mely alkalommal, ugy látszik, a szakértők élénken hangsúlyozták a 90-ik számú átmetszés mielébbi kikotrását, ugyanazon árak mellett és ezen szerződésnél fogva átadta nekik a 90-ik számú átmetszési munkálatok mélyítését.

Ezek a tiszai átmetszésekre vonatkozó adatok, melyek 1870-től egész 1881-ig terjednek. Azt hiszem, igen t. elődöm eljárásának korrektsége legkevésbbé sem vehető kétségbe, miután az 1870-ben kötött szerződésnek ő általa történt meghosszabbitása alkalmával azon szerződésnek tárgya világosan kijelöltetett és az árak is leszállittattak.

Egy további kérdés volt előttem, hogy mi befolyása volt mindezekben t. barátomnak, az államtitkárnak. Az irományokból azt láttam, hogy nem volt befolyása. 1870-ben, midőn az első szerződés köttetett, az államtitkár ur elnöki titkár volt, később a jegyzőkönyv tanusága szerint a tanácskozásnál jelen volt, de az erről felvett jegyzőkönyv aláirásával nincs ellátva.

Már most Rohonczy t. képviselő ur azt állitja, hogy az 1882-re előirányzott egymillió forint hitel terhére a munkálatok ki vannak már adva Schaar, illetőleg Deutsch czégnek. Erre nézve van szerencsém jelenteni, hogy 1881. márcziusban tartatott egy ajánlati tárgyalás, a mely jóelőre volt kikirdetve, a mely tárgyalásnál a 84, 85., 87., 88. és 89. számú átmetszések kikotrása volt czélba véve. Ezen ajánlati tárgyaláson 5 ajánlat adatott be. Első volt az osztrák általános épitő társaságé, mely a munkálatokat $16^{3}/_{10}$ % árengedésért ajánlkozott elvállalni; második ajánlat volt Lutzenbacher Pál utódaié, kik a munkákat $5^{77}/_{100}$ % engedéssel ajánlkoztak elvállalni; harmadik Deutsch Lajos czége $14^{3}/_{100}$ % engedéssel; negyedik Schaar Ede $18^{98}/_{100}$ % engedéssel. Végre Deutsch József ajánlata, ki a munkákat fölülfizetéssel kivánta átvenni. Az eljáró bizottság ezen nyilvános ajánlati tárgyalást megtartván, melyben maguk az ajánlattevők is résztvehettek, azon ajánlatot tette, hogy miután a tett számítások szerint legolcsóbb ajánlat a Schaar Edéé, annak ajánlata fogadtassék el. S az igen természetes, miután az ő ajánlata volt a legolcsóbb; s kimutatta, hogy ő az eszközökkel rendelkezik s a többi feltételeknek is meg tud felelni. Micsoda viszonyban áll Schaar Ede a Deutsch czéggel, azt én nem tudom s talán más sem tudja; (*Igaz! Ugy van! jobbfelől*) annyi bizonyos, hogy a cautiot ő tette le, (*Rohonczy Gedeon közbeszól: Semmije sincs!*) hogy a szerződést ő irta alá, hogy a részletfizetéseket ő veszi föl. Én azt hiszem, hogy miután az ajánlati tárgyalásban oly czégek is részt vettek,

Digitized by Google

mint az osztrák építő társaság, mint a Luczenbacher Pál czég, melyek bizonyosan nincsenek valami közelebbi viszonyban akár egyik, akár a másik vállalkozóval, hogy ezen ajánlati tárgyalás egészen komoly verseny volt, hogy miután pl. az osztrák építő társaság 16% árleengedést ajánlott, mások több nevezetesbb árengedésre voltak készek, azon ajánlati tárgyalás sikeres is volt s hogy én nemcsak jogosítva, de kötelezve voltam annak adni, ki arra képesnek mutatkozott s a legolcsóbb ajánlatot tette, mert csak ily eljárás mellett felelnek meg az ajánlási tárgyalások kitűzött czéljoknak. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Az, a mit a t. képviselő ur mond, hogy már az 1882. évre a kotrások szinte Schaar Ede vállalkozónak lennének kiadva, egészen új előttem. Schaar vállalkozónak, a mint volt szerencsém mondani, ki vannak adva a 84., 85., 87., 88. és 89. számú átmetszésekben szükséges kotrások, az 1881. év végeig s a mennyiben ezt a munkát a vállalkozó ezen időre el nem végzi, a szerződés szerint a ministeriumnak szabadságában áll akár folytattatni vele a munkát, akár másnak kiadni szabad tetszése szerint.

De lehetetlenség is volna az, hogy én meg nem szavazott hitel fölött már szerződtem volna; (*Igaz! Ugy van! jobbfelől*) azt gondolom, ez nem szorul bővebb bizonyításra.

A t. képviselő ur említette azt, hogy az átmetszésekre fordított pénzekből 30% fordíttatik a munkára és 70% elkezeltetik. Ezt avval akarta bizonyítani, hogy tudomása szerint ezen átmetszéseknél a legkisebb ár, a mi fizettetik, 1 frt 20 kr., holott neki a cubicusok azt mondották, hogy 40 krért örömest elvállalták volna a munkát, de a vállalkozók megbizottja azt mondotta, minek adnának 40 krt, mikor ő a baggerével elvégezheti azt olcsóbban. Erre nézve volt már szerencsém előadni, az 1878-ban meghosszabbított szerződésben meghatározott egységárakat; volt szerencsém előadni hogy a száraz munkánál a legkisebb egységi ár 37 krajczár volt és ugy emelkedett lábanként bizonyos skála szerint 82 krajczárig. Tehát a mit a t. képviselő ur mond, hogy 1 frt 20 kr. volt a legkisebb ár, az csakugyan nem áll.

Másodszor állhat-e, — azt kérdem — hogy azon munkákat, a melyekre a cubicusok 40 krajczárért akartak vállalkozni, — mint neki mondták — a vállalkozó olcsóbban végezhette baggereivel? Meg kell jegyeznem, hogy annyi szabadságot minden vállalkozónak meg kell adni, hogy a mit ő a maga részére jutányosabb áron elvégeztet, abban őt a ministerium meg ne gátolja, mert ha ezt megakadályozná és ennek folytán a vállalkozó kárt szenvedne, a ministerium magát kárpótlási kereseteknek tenné ki. Ezt csak mellékesen jegyezték meg, azt hiszem, hogy azon munkát, melyet a cubicusok 40 krajczárért ajánlkoztak elvállalni, a vállalkozó baggerrel ezen árért alig lett volna képes elvégezni; mert ott, a hol aránylag legolcsóbb a munka, a Dunánál a homok és kavics kotrása eddig köbméterenként 80 krajczáron alól nem volt végezhető. Ha itt a Dunánál homokban 80 krajczár a legolcsóbb bagger-munka, akkor nem tehetem fel azt, hogy a Tiszánál 40 krajczárért lehessen azt végezni, a hol kötött agyagot kell kiemelni, a hol a vedrekből még külön kell az agyagot kiemelni, mert különben a vederből ki nem csuszik.

Már most dato nen concesso, hogy 40 krajczár mellett kifizette magát a képviselő ur által említett helyen a baggerozás, még ez esetben is csak akkor állana, hogy az állam által fizetett pénznek kétharmadrésze elkezeltetett, ha bebizonyítható volna, hogy a zerus alatt 10 láb mélységre lehet azon az áron a kotrási munkát veszteség nélkül végezni, a mi, méltóztassék elhinni, lehetetlen.

A t. képviselő ur előhozta még, hogy az államnak vannak kotrógépei és hogy ezek az ő tudomása szerint a Deutsch czégnek hat évre szintén bérbe vannak adva. Én t. ház, erről nem tudok; annyit tudok hogy az állam azon gépeket azért szerezte meg, hogy a kevesebb eszközökkel biró vállalkozóknak adván ezen gépeket, ez által lehetségessé tétessék a nagyobb concurrentia.

Ezek a gépek 1880. nyár végeig csakugyan a Tiszánál voltak az akkori vállalkozónál bérben. Az 1880-iki nyár végével én azokat ide rendeltem a promontori ágban végzendő baggerozáshoz; tehát azon körülmény, hogy én ide rendelhettem, mutatja, hogy nem voltak 6 évre bérbeadva. Most ismét Schaar vállalkozónál vannak, de az ő szerződése lejárván, a mikor a közlekedési minister akarja, átadhatók lesznek ánnak, a ki a munkát folytatni fogja.

Hátra van még egy kérdés. (*Halljuk!*) Azt mondta a t. képviselő ur, hogy az ilyen baggermunkák fölmérésénél az állam egészen az ott exponált mérnök kezében van s a dolog attól függ, hogy az mennyi munkát mutat ki. Azt gondolom, nem szükséges a t. képviselőháznak magyaráznom, hogy nem igy van. Igaz ugyan, hogy van a munkáknál az államnak exponált mérnöke, a ki felügyel a munkákra, de mikor a munka végére jár, vagy a szerződés lejár, egy felülvizsgáló bizottság küldetik ki, a mely megvizsgálja, fölméri a munkákat és ennek jelentése alapján történik azután a vállalkozó keresetének kiszámítása. Én azt hiszem, hogy a mennyire emberi előrelátás teheti, itt elegendő controll van. Én részemről soha sem voltam azon elvnek barátja, hogy a controllokat szaporítani kell, mert legalább a praxisban ennek positiv hasznát nem láttam. Azt hiszem, hogy ily felülvizsgáló bizottság mellett,

Digitized by Google

mint a milyet említettem, elegendő garantia van az iránt, hogy csak annyi munka lesz számításba véve, a mennyi valósággal teljesítetett.

Még egyet hozott föl a t. képviselő ur. Ez a Ferencz-csatorna ügye. A t. képviselő ur nézete szerint az, hogy a Ferencz-csatorna nem építette ki vonalát egész a borjasi átmetszésig, szintén a közlekedési ministerium hibája. A t. képviselőház méltóztatik emlékezni, hogy az 1870: XXXIV. t. czikkben foglalt engedélyokmány szerint kötelezteték a társulat, hogy a Ferencz-csatornát a borjasi átmetszésig meghosszabbitsa. Azt is méltóztatik a t. képviselőház tudni, mi az oka, hogy ezt a Ferencz-csatorna eddig nem tette? Az t. i., hogy a borjasi átvágás még nincs kiképződve s hogy a Ferencz-csatorna társulat szerencsétlen pénzviszonyai közt arra nem képes. A t. ház bölcsességétől függ megitélni, vajjon ezért is a közlekedési ministeriumot lehet-e vádolni?

Ezek azok t. képviselőház, a miket bátorkodtam előadni, a t. képviselő ur által a közlekedési ministerium ellen emelt vádakra. Kérem a t. házat, méltóztassék ezeket tudomásul venni és megnyugodni abban, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a mi emberileg lehető volt, mindaz megtörtént; és méltóztassék megnyugodni abban, hogy a közlekedési ministerium személyzete elég hazafisággal bir, hogy kötelességét mindenkor hiven teljesitse. (*Helyeslés jobbról.*)

Rohonczy Gedeon: T. ház!...

Ivánka Imre: T. ház! (*Halljuk! Halljuk! Zaj.*) Én a napirendhez s illetőleg a házszabályokkal kezemben kérek szót. A 137. §. azt mondja, hogy „A napirendre kitűzött tárgy feletti tanácskozás megkezdetvén, attól eltérve, más tárgyról szólani, a háznak az elnök felhivására adható engedelme nélkül nem lehet.“ (*Felkiáltások a szélső balon: Hisz az elnök maga is felszólalt a tárgyban! Halljuk! Halljuk! Zaj.*) Még más szakaszait is idézhetném ezen házszabályoknak, a melyek a kisebbség védelmére, még pedig nem azon szerkezetben vannak, a melyet én szeretnék; a házszabályoknak még más szakaszaira is hivatkozhatnám, a melyek a mai napon már is megsértettek. (*Halljuk!*) Én tehát arra kérem a t. házat, hogy térjünk a napirendre. (*Élénk helyeslés.*) Ha ezen kérdések a részletes tárgyalás alkalmával felmerülnek, ugy is mindenkinek joga lesz felszólalni és nyilatkozni. De ha minden egyes esetnél ez is felszólal, az is felszólal, akkor a budgetet egy esztendő alatt sem fogjuk letárgyalni. (*Helyeslés jobbfelől.*) Kérem a t. házat, hogy térjünk át a napirendre. (*Élénk helyeslés jobbfelől: Halljuk! Nagy zaj.*)

Elnök: T. ház! A házszabályok 145. §-a ezt mondja: „Szót kérhetnek bármikor azok is, a kik:

a) napirendet indítványozni,

b) netaláni személyes megtámadásra válaszolni,

c) szavaik elferdítését röviden helyreigazítani, vagy

d) a ház szabályaira hivatkozni akarnak.“

Most már t. ház, e szerint a szakasz szerint röviden és csakis félremagyarázott szavai helyreigazítására, vagy személyes kérdésben gondolom, hogy illeti Rohonczy Gedeon képviselő urat szó. Egyébiránt a képviselő ur előbbi felszólalásában a házszabályok ezen szakaszától annyiban eltért, hogy nem röviden nyilatkozott. Felkérem tehát, hogy méltóztassék előadását rövidre szabni.

Rohonczy Gedeon: T. ház! Nem is szükséges, hogy hosszú legyek, mert hisz az igen t. közlekedési minister ur majdnem azokat mondta, a miket én mondtam. (*Ellentmondás a jobboldalon.*) Kérem, méltóztassanak összehasonlítani az én általam mondott beszédet az igen t. közlekedési minister ur válaszával. Azt állitotta a közlekedési minister ur, hogy Schaarnak lettek kiadva a munkák. Én is azt állitottam, csakhogy én nem erre fektettem a fősúlyt, mint a minister ur és épen ez az egyedüli, a mi közöttünk eltérő. Azt pedig, hogy a baggermunkáért 1 frt 20 krt fizetnek, nemcsak hogy kétségbe nem vonja, de még többet állít, azaz 1 frt 25 krt, tehát ugyanazt, mint én. Ha a t. ház beéri a közlekedési minister ur ezen válaszával, nekem nincs jogom ez ellen felszólalni; az aztán a közlekedési ministerium dolga azzal beérve, elégedettnek lenni.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. ház! A házszabályok 145. §-a által adott jognál fogva kérem a szót a t. háztól. (*Halljuk!*) T. ház! Tagadhatatlan, hogy párt- és véleménykülönbség nélkül a ház egyik első feladatának ismeri mindenki, hogy a ház szabályait szigorúan, pontosan megtartsuk. Ha eltérnénk ezen alaptól és túlmennénk azon korlátokon, melyeket a tanácskozási rend elénk szab, akkor elvesztenők az alapot, a melyen tanácskozásaink folynak. Erre van alapitva különösen a házszabályok 100. és 101-ik §-a, a melyek azt mondják, hogy ha inditvány adatik be, az kinyomatandó, a ház tagjai közt kiosztandó és azután a napirendre tűzendő. Most azonban indítvány nem feküdvén a ház előtt, más tárgyhoz, mint a napirenden levőhez, szólni nem lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ezt nem azért mondom, mintha azon elvet, mely itt felhozatott, tagadni kivánnám, mert hisz épen a házszabályok alapján módja van a ház minden tagjának indítványt tenni és annak felvételét kivánni; és meg vagyok győződve, hogy annak tárgyalását nem fogja a t. ház megtagadni. (*Helyeslés jobbfelől.*) Most azonban ily concrét indítvány nem lévén a ház asztalán, akárhány képviselő szólna is, a most közben felmerült

Digitized by Google

tárgyhoz, az semmiféle concret eredményre nem vezetne. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ennek következtében kérem a t. házat, méltóztassék a napirendre kitűzött tárgyra, a költségvetés általános tárgyalására visszatérni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Madarász József: T. képviselőház! (*Zaj. Halljuk!*) A házszabályokra hivatkozva kérek szót. (*Derültség.*) Én igen tisztelem a szólás jogát és a 145. §. ép ugy megadta azt Ivánka képviselőtársamnak, mint a pénzügyminister urnak, hogy hivja fel a házat, hogy a napirenden lévő költségvetési általános vitatkozáshoz szóljunk. Elfogadom, de épen azért emelek szót, mert ezen felszólalások által a költségvetési általános vitatkozásnál a házszabályok által minden ország és igy Magyarország parlamentjében is biztosított azon jogától a képviselőnek, hogy bármely visszaélést, bármely perczben és bármely tárczára vonatkozólag az általános vita folyamán is felhozzon és határozati javaslatot is adhasson be, mondom, ezen jogtól a többség által ezen uton a házszabályokra való hivatkozás által magamat legalább elüttetni engedni nem fogom. (*Zaj a jobboldalon. Halljuk!*) Kötelességemnek tartom tehát nyilvánitani, hogy nem értem a pénzügyminister ur azon felhivását, hogy itt a Rohonczy képviselő ur által felhozott tárgyhoz, a közlekedési ministerium visszaéléseire nézve bármely képviselő ne szólhasson. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Senki sem akadályozta!*)

A mi pedig a közlekedési minister ur felszólalását illeti, azt nem soronkivülinek, hanem kötelességével járónak tartom, mert Rohonczy képviselő ur multkori nyilatkozata következtében azt mondta a t. minister ur, hogy a mint tudomása lesz a dologról, kötelességének fogja tartani a háznak bejelenteni, most tehát megtette azt, a mit igért. A t. minister ur e nyilatkozata is az ezen általános tárgyalásnál felszólalandó képviselő uraknak elég és bő alkalmul fog szolgálni e tárgyban való nyilatkozatuknál.

A mi a t. ház elnökének, a volt közlekedési minister urnak felszólalását illeti, reménylem, az ellen nem szólhatnak önök, mert személyes kérdésben szólt. A mi pedig t. elnök urnak, Rohonczy képviselő ur irányában tett azon megjegyzését illeti, hogy személyes kérdésben röviden kell szólnia, teljesen osztom a t. elnök ur véleményét, de kérem figyelembe venni azt is, hogy Rohonczy képviselő ur nemcsak személyes megtámadás következtében, hanem szavai félremagyarázott értelmének helyreigazitása végett is szólt és erre nézve a házszabályok nem voltak oly nagyon zsarnokiak és nem tették oda, hogy röviden kell szólnia. (*Derültség. Halljuk!*)

Megjegyzem még t. ház, hogy bármennyire kellemetlen legyen is valamely tárgy vitatása, én azt hiszem, hogy ha egyszer előhozatott a képviselőházban, jobb azt akkor az általános tárgyalás alkalmával majdan szavazással is eldönteni, mintsem hogy utasitanák önök e határozati javaslatot a rideg indítványozási útra, a midőn csak egy képviselő szólhatván, a többség agyonhallgatással, felállással és szavazással ütné el a dolgot, mert uraim, (*Nyugtalanság*) igenis t. barátaim és t. ellenfeleim ott a túloldalon, (*Halljuk! Halljuk!*) minden gyanúra nézve, mely kivált a többség kormányzata ellenében felhozatik, a leszavazás által nem az éretik el, hogy a gyanu elfojtatik, hanem csakis gyámolittatik. (*Ugy van! a szélső balon.*) Kötelességemnek tartottam ezeket elmondani arra nézve, hogy itt semmi napirend-indítványozás a t. képviselő ur, vagy a t. pénzügyminister ur részéről nem volt helyesen felhozható, mert e képviselőház tagjai eddigelé mindnyájan a költségvetés általános tárgyalásához tartozóan ilyen tárgyaknál nyilatkozhattak és nyilatkoztak.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: A t. ház engedelmével félreértett szavaim értelmének helyreigazitása végett kivánok szólni és pedig azért, mivel nem azt mondtam, hogy a költségvetés általános vitája alatt nem lehet bármely tárgyról szólni, hanem azt mondtam, hogy mivel külön indítvány nem fekszik a ház asztalán és mivel határozati javaslat sem adatott be, külön tárgyalási sorrendet megállapitani nem lehet. Szólhat a kérdéshez bárki, de csak azon sorrendben, a mint a jegyző uraknál fel van irva. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ezt kivántam megjegyezni.

Orbán Balázs: T. ház! Ez a 12-ik költségvetés, melynek tárgyalásában szerencsés vagyok részt venni. Tizennégy éve, hogy e padokról küzdünk a nemzet érdekében, tizennégy éve, hogy küzdünk azon áramlat ellen, mely nemcsak a mi nézetünk szerint, hanem a szomorú tapasztalatok alapján is vészthozó hazánkra nézve, küzdünk azon rendszer ellen, mely szép módokkal, alkotmányos firma alatt hazánkat koldusbotra juttatja, hogy azután osztrákká tegye. A t. kormány ugyan azt hirdetteti hivatalos költői, történészei s lapszerkesztői által, hogy nekünk legjobb barátunk a német. Én magam is azt hiszem, hogy a nagy németországi német barátunk és jóakarónk, mert elég nagy az ő hazája arra, hogy a mi földünkre ne vágyódjék; de másrészről érdekegységénél fogva is fenmaradásunket és erősödésünket kell óhajtania, miután mi erős védfalat alkotunk a Németországot szintén fenyegető muszka és szláv nagyravágyás ellen, mely nyiltan czélul tűzte ki Németország szétdarabolását és elnyelését.

Hanem az osztrák-német az nem jó bar-

Digitized by Google

tunk, nem jóakarónk, illetőleg az ő szinleges barátsága reánk nézve veszélyesebb ellenségeskedésénél, mert az osztrák sohasem volt veszélyes reánk nézve akkor, a midőn ellenségként állott velünk szemben, hisz akkor mindig levertük és elpáholtuk; de mikor barátunk volt, akkor mindig rászedett, kizsákmányolt és elnyomni törekedett.

14 éve, hogy az osztrák drága szövetségesünk, de soha török, tatár oly pusztítást hazánkban végbe nem vitt, soha ellenség e haza népét ugy el nem szegényítette, ugy ki nem zsarolta, a mint azt a barátságos osztrák szövetséges az ő hű helytartója Tisza Kálmán által teszi.

Innen ered az, hogy a mi költségvetésünk vitája mindig elkeseredett harcz az osztrák és a magyar érdekek közt. A többségben levő német párt minél nagyobb összegeket igyekszik Bécsbe exportálni, mig mi, a magyar párt, igyekezünk e roppant összegeket elvitatni, annak tételeit leszállítani, hogy valamicskét hazánk érdekében is gyümölcsözőleg elhelyezhessünk.

Küzdelmeink sikertelenek voltak s előttünk e költségvetés szomorú eredményeként áll egy roppant deficit s azon megdöbbentő tény, hogy 270 milliót meghaladó állami bevételeinkből belszükségleteink fedezésére alig marad 18 millió forint, a mint azt Széll Kálmán az 1880-ik évi költségvetés tárgyalásakor kimutatta, a többi mind Bécsbe vándorol a közösügyes Moloch táplálására.

Nemzetünk megváltója, a nagy Kossuth Lajos azon jós szavát, hogy az 1867-ki kiegyezés incompatibilis a magyar nemzet államiságával, semmi annyira nem igazolja, mint költségvetéseink.

Fájdalom e nemzet nem hallgatott újjá teremtője profétai szavára, atyai intelmeire, annál kevésbé hallgatott a mi gyenge figyelmeztetésünkre, nem méltányolta és nem támogatta kellőleg az általunk jogaiért folytatott, elszánt, soha sem lankadó küzdelmeinket, hanem hallgatott azokra, kiket a lélekvásárlás és rászedett közbizalom a hatalomra juttatott. Ezek és pártfelei, kiket a hatalom zsiros sine curákhoz, nyereményes bérletekhez, jól díjazott hivatalokhoz, vasuti igazgató tanácsosságokhoz, kormánybiztosságokhoz, dohányelőlegekhez stb. juttatott és a hivatalos sajtó minket ábrándozóknak, utópistáknak hirdetett s a forradalom rémképeivel igyekeztek a népet tőlünk elidegeníteni.

Ha szabadna jó hazafiaknak a nemzettel, a hazával szemben a félreértettnek, a megbántottnak durczáskodó szerepét játszani: akkor önérzetsértetten, egyéni nyugalmat keresve kellene visszavonulnunk s veszni, pusztulni hagyni azon nemzetet, mely ily helyzetébe bele tud nyugodni s mely háromszori választásnál megvesztegettetni engedé magát saját pénzével s mely részben árúba bocsátá lelke jobb meggyőződését.

De nem azért vagyunk mi utódai a magyar szabadsághősöknek, nem azért vagyunk letéteményesei az ő szent hagyományaiknak, örökösei az ő soha sem lankadott haza- és szabadságszeretetüknek: hogy a féluton megálljunk, hogy a küzdelmet azért, mert nehéz, mert nagy akadályokba ütközik, félbehagyjuk. Oh nem! mi küzdöttünk önodaadással, mi küzdeni fogunk, ha kell utolsó leheletünkig, mert tudjuk a történelemből, hogy nagy igazságokat, nagy eszméket csak kitartó küzdelem, szenvedés és gyakran vértanúság árán lehet győzelemre juttatni. Mi túl tettük eddig és túl fogjuk tenni ezután is magunkat a folytonos üldözés, megkárosítás kellemetlenségein. Igen! mert a hazáért tűrni, szenvedni nekünk üdvezülés; mert meg vagyunk győződve, hogy közel van az idő, a midőn elámított nemzetünket a vész közelsége és saját nyomora felriasztandja álmából. Ezt hittük és hiszszük annál állhatatosabban, mert a többség, illetőleg az azt vezető vezérférfiu mindent megtett arra, hogy az alvó oroszlány felriadjon s a sörényében fészkelő férgeket és denevéreket lerázza.

A boszniai pénz- és vérfecsérlés, a bank- és vámügyi egyezkedés — mely hazánkat 80 millió évi jövedelemtől fosztá meg; — a 80 milliós bankadósság, a romániai szerződés és 7 milliós Lloyd-subventió, melyek gabnakivitelünk sirját ásták meg azért, hogy az osztrák iparczikkeknek piaczot teremtsünk, a nemzetet kimerítő új adók, melyeket önök mind Bécsnek való kedveskedésből szavaztattak és szavaznak meg, arról győzték meg e haza minden fiát, hogy azon politika, a melyet önök követnek, osztrák politika, az a szivtelenség politikája, az a gyarmat féktelen kizsákmányolásának politikája; oly politika, a mely incompatibilis nem csak a magyar államisággal, hanem e nemzet fenmaradhatásával is.

A helyzet, a melyet önök e hazának és lakosainak teremtének, iszonyatos és tarthatatlan. Ma hazánk és annak minden egyes polgára a végletekig ki van zsákmányolva; a polgárok keresménye, vagyona a végrehajtók szabad prédájául van oda dobva, ezen martalóczók ma népjogellenesen dúlnak kedvük szerint.

Ma Magyarországon senki sem tulajdonosa földjének, birtokának, hanem csak haszonbérlője, mert törvényellenes, önkényűleg megszabott illetékek czímén, minden 10—20 évben a birtok becsértékét túlhaladó összegeket csikarnak fel az állam nevében. De a tulajdonos még haszonbérlőnek sem mondható, mert fáradsággal megművelt földjében nem termelhet olyat, a mi nyereményes lenne; attól őt az állam nevében eltiltják.

Digitized by Google

A földmíves, az iparos, a kereskedő hiába küzd, hiába iparkodik, hiába töri magát, termelvénye nem az övé, hanem az adóvégrehajtóé. Önök az állam nevében a nyomoron is uzsorásskodnak; az elviselhetlen adókat oly időben követelik a midőn a mi viszonyaink közt a fizetés képtelenség s követelik ily időben azért, hogy késedelmi kamatokkal, becslési és végrehajtási költségekkel, az ugyis elviselhetlen adókat felemeljék.

Az állam másutt segítője, támogatója, jóltevője a honpolgároknak, mit tőlük bevesz, azt sokszorosan visszaszolgáltatja. Önök az állam nevében folytonos harczot folytatnak a honpolgárok ellen, önök az állam nevében felcsikarnak minden felcsikarható fillért, nem azért, hogy az ország jólétére fordítsák, hanem azért, hogy Bécs telhetetlenségét kielégítsék. Önök kérlelhetlen harczot folytatnak az állam nevében maga a magyar állam, vagyis az azt alkotó polgárok összesége ellen; önök uralma elöli a népszaporodást s a kivándorlást napirendre hozza. Ezen egykor boldog országot, hová Európa szerencsétlenei bevándoroltak, jólétet és szabadságot élvezni, most saját szülöttjei hagyják el, mert a megélhetést lehetlenné tette önök kormányzata.

De a nemzet iszonyú gyötörtetése árán meg tanulta önöket ismerni, a leszámolás nagy napja közelg, a mely hiszem, hogy el fogja ítélni önöket és igazolni fog minket.

A t. ház kegyes engedelmével bátor leszek a pénzügyi bizottság tisztelt előadója Hegedüs Sándor beszédére pár rövid megjegyzést tenni.

A tisztelt előadó urnak ismerjük optimisticus nézeteit, tudjuk, hogy a kormány minden tényeivel egyet szokott érteni és azokat feltétlenül dicshymnussal körül zengeni vezérczikkekben és itt e házban tartott szónoklataiban. Ha ily dispositiója mellett mig is kénytelen már beszédje kezdetén bevallani, hogy e költségvetésnek csoportosított számai meglepnek és megdöbbentenek: mi kénytelenek vagyunk ezen nyilatkozatát a kormány legerősebb és legélesebb elitélésének tekinteni. Hisz Brutusocska nem ok nélkül támad Caesárjára.

Az előadó ur beszédében a jövőre nézve csakis egyetlen biztató expedienst találunk, a midőn azt mondja, hogy kiadásaink emelkedését a lehető szűk határok közé szorítsuk, bevételeink fokozását pedig a legnagyobb mértékben idézzük elő.

Ez szép tanács, csak hogy én nem tudom miként akarja a t. előadó ur bevételeinket fokozni adóemelés nélkül; már pedig az adóemelés, legyen az fogyasztási adók, vagy más bármily czímen kivetve, a mi viszonyaink közt a midőn a létező adókat sem tudjuk fizetni, képtelenség. Lett volna a jövedelem nagy mérvü fokozásnak igenis módja, az adózók újabb terhelése nélkül, ha a képviselő ur és társai a vám- és bankszerződés által 80 milliónyi biztos jövedelmet oda nem ajándékoztak volna az osztrákoknak, a mi 10 év alatt 800 milliócskát tesz ki.

Az előadó ur maga is az egyenes adók emelésétől idegenkedni látszik s a közvetet adók emelésének expediensét ajánlja. De, t. ház! Én ugy találom, hogy bárminő czímen akarjuk is fokozni a jövedelmet, az mégis ezen ország adózóira nehezedik, szavazzák önök azt meg fogyasztási, hadmentességi, szállítási vagy bár mily czímen, annak mindig csak az ország kizsarolt népének zsebéből kell kikerülnie, mert arról, hogy a szomszéd osztrák a mi közvetett jövedelmeink emelkedhetéséhez valamiképen hozzá ne járuljon, gondoskodott önök közösügyes bölcsesége, a mely a parítást ugy magyarázza, hogy mi mindent adjunk az osztráknak, ő pedig semmit nekünk.

Most áttérek a pénzügyminister ur beszédére, a ki hazafiságnak keresztelte azt, hogy a miniszterelnök a boszniai occupatio alkalmával lemondását nem adta be. Hát t. ház, ez felfogás dolga, azonban alig hiszem, hogy a hazafiság ezen qualificatióját Magyarország 15 milliónyi lakossága közül nagyon sokan osztanák; alkalmasint csakis a miniszterelnök ur lekötelezettjei, mert még a háta mögött ülő nagy többség is elitélte feliratában az occupatiót. Ha azóta változtak a nézetek, ez azt mutatja, hogy a miniszterek jól értenek a megpuhítás mesterségéhez.

A t. pénzügyminister ur csábító számcsoportosításokkal akarta kimutatni azt, hogy a mit Somssich t. képviselő ur igen jeles beszédében előadott, hogy kiadásaink nagy mérvben növekedtek, nem áll, holott a zárszámadások épen azt bizonyítják, hogy kiadásaink sokkal nagyobb mértékben emelkedtek, mint önök a jövedelmet fokozták. Mert ha ez igy nem lenne, akkor nem volna deficzit a költségvetésben. A pénzügyminister ur a több kiadást a boszniai occupatio által igényelt költségekkel szokta leginkább indokolni. De ki csinálta a boszniai occupatiót, vagy ki engedte azt megtörténni? Széll Kálmán nem, mert ő épen azért köszönt le, mert a boszniai occupatióval incompatibilisnek tartotta az egyensúly helyreállításának lehetőségét. Az országgyülés nem, mert azt önök hazaküldték, épen azért, hogy távollétében a merénylet létre jöhessen. A boszniai occupatiót legfelebb az olcsó dicsőségre vágyó katonatisztek kedveért hozta létre a kormány.

Arra nézve, mit a kisbirtokosok jólétének emelkedéséről mondott a t. minister ur, már Hoitsy t. barátom megfelelt, hanem nem érintett egyet, mit a minister ur szintén említett s mi szintén ugy költői phantasiájára mutat, t i. hogy Magyarországon a polgárság jóléte is emelkedett. Azt látjuk

Digitized by Google

t. ház, hogy a városokban nagyon megfogyott a választók száma, néhol csak fele, néhol egy harmada maradt meg a választásra jogosultaknak. Minthogy a választási jog nálunk censushoz van kötve, e fogyás arra mutat, hogy a polgárság vagyonosodása nem emelkedett, de sőt nagy mértékben hanyatlott.

Pénzügyminister ur azon merész állítást is koczkáztatta, hogy nálunk a népesség szaporodott és ezt is a fusio kormánya alatti állítólagos nagy boldogság és jólét kifolyásaként akarja feltüntetni.

Miután fennebb én is állitám, hogy önök vészes uralma még a népszaporodást is csökkentette, bátor leszek kifejteni, hogy pénzügyminister ur magas phantasiája itt is messze jár a valóságtól.

Az adatokat veszem Keleti Károlynak mult évi decz. 16-án az Academiában tartott felolvasásából.

E szerint Magyarország összes népessége az utóbbi 10 év alatt szaporodott 124, 842 lélekkel, vagyis 1.46%, de miután rendes viszonyok közt a népességnek évente kell 3—4%-kal szaporodni, ez nem szaporodást, hanem megdöbbentő csökkenést mutat, mert jól rendezett viszonyok közt 10 év alatt Magyarország népességének természetszerüleg 7—800,000-rel kellett volna szaporodnia.

Keleti rámutat e csökkenés okaira is s a betegségeken kivül a nemzetgazdászati pangást és kivándorlást említi. Mindkettő önök műve. Tehát azzal nincsen mit dicsekednie pénzügyér urnak, mert a dicsekvés vádként hull vissza leginkább reá, ki a nemzet elszegényitésében és a nemzetgazdászati calamitás előidézésében legfőbb tényező.

Rohonczy t. képviselőtársam beszédére czáfolólag nem felelhetek, legfölebb örömemet fejezhetem ki a felett, hogy a túloldalról is emelkedik szó az erkölcstelenség ellen. Igy talán kezet fogva sikerülend, ha nem is kiirtanunk, legalább fékeznünk e társadalmi ragályt, mely felülről terjed lefelé.

Örülök annak is, hogy valahára találkozott a túloldalon is, a ki nem csak némán szavaz, hanem indokol is, hanem indoklásának logikai következménye az kellene, hogy legyen, hogy a mi sorainkat díszitse jelenlétével. (*Élénk tetszés és derültség.*) De habár beszédéből nem vonta is le az általam óhajtott következtetést, az nem gátolja meg, hogy az olyan kormánypárti beszéd hasonlít a haldoklónak adott kegyelemdöféshez. (*Ugy van! szélső balfelől.*)

Aztán ne csodálkozzék a képviselő ur az erkölcstelenség terjedésén, hisz a kormány átvette Bach és Schmerling örökségét egész rubrica rendszerével, minden személyzetével, muszkavezetőivel. Ezek uralják most is a helyzetet s mind ezt megkoronázta a fusióval, a melynek alapja a legnagyobb erkölcstelenség volt s eredménye sem lett más. (*Ugy van! szélső balról.*)

Rohonczy t. képviselő ur, megható szinekkel festette az al-Tisza vidéke népének nyomorát és inségét, de az a megdöbbentő hü kép nemcsak ama vidék,hanem az egész ország viszonyait állítja elénk, mert az általa ecsetelt nyomor az ország minden részében felmutatja rémes arczát.

Azon, hogy a vizsgálat megejtése a hibásokra bizatik, szintén ne csodálkozzék, mert ez országos szokás, ez rendszer e kormány alatt. (*Ugy van! szélső balfelől.*)

A minister elnök ur nemes hévvel lépett ki a síkra s felhivta a ház tagjait, hogy concret esetekben forduljanak a ministerhez s ő szigoru vizsgálatot és elégtételt eszközöl; de hiszen épen a közigazgatás terén szokták leginkább a vizsgálatot a hibásokra bizni, ott szokták a szolgabiró urak torturázni a népet s azután el is zárni. Ha panasz vagy interpellátio történik, a minister a vizsgálatot megejteti az alispánnal, a ki elsimítja a bűnt s marad minden a réginél. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Azon se csodálkozzék, hogy a vizi munkákat ugyanazon egyén kapja magas egységi árakban, igy van ez szárazon is, (*Élénk derültség*) a kőutak fedagyagát szintén egy ember vagy consortium állítja elő az egész országban, természetesen nagyon magas egységi árban, melynek harmadáért hordja meg azt a nép, mert hát oly nagy utrészeket szoktak kiadni, hogy a szegényebb ember, átalán a nép maga nem is vállalkozhatik, mert ezek az urak ugy tudják eligazítani, hogy más ne legyen versenyképes, tehát mindig ugyanazon consortium kapja ki, ez aztán az anyagot meghordatja harmadrészéért annak az árnak, a melyet az államtól kap. Dobránszky képviselő ur beszédjéről nincsen sok mondani valóm; ő csak recriminál és professorként oktat; még azt is el akarja tiltani, hogy mi a népnek nyomora miatt ne jajduljunk fel, hogy mi a nép nyomorát ne is említhessük. No már én nem tudom, hogy gyergyói választói mit fognak mondani az ő statistikai adataihoz, melyekkel bebizonyította, hogy mily nagyszerű kulturai haladás és jólét van itt minálunk, szóval rendre dicsérte, hymnusokat zengett a ministereknek. Én tökéletesen felfogom, értem is, hogy miért teszi, de ne kivánja mi tőlünk, hogy mi az ő példáját kövessük. (*Helyeslés szélső balon.*)

Már most ami az előttünk fekvő költségvetést illeti, én ugy találom, hogy kárba veszett költség az, a mit mi a minister urak költségvetései, azok részletezése és terjedelmes indokolásaik kinyomatására, valamint a pénzügyi bizottság jelentésének sokszorosítására forditunk, hisz e költségvetés

Digitized by Google

fő irányzatában és alaptételeiben ugy hasonlít a korábbi költségvetésekhez, mint ugyanazon veretű két krajczár egymáshoz. E hasonlatot értem a roszban, mert a fusio kormánya jellegét a folytonos sülyedésben tünteti fel. A pénzügyi bizottság apró-cseprő törlései is belügyi, leginkább művelődési kiadásaink elnyirbálásában s igy gyümölcsöző befektetéseink apasztásában határozódik meg, kapcsolatosan néhány hangzatos határozati javaslattal, a melyek soha se teljesittetnek.

A gyümölcstelen s mindenünket felemésztő közösügyes kiadásokat hagyják érintetlenül, a hadügyminister ur túlköltekezéseire, milliókat elnyelő póthiteleire nincsen észrevételük.

Legyen azért őszinte a kormány, ne álczázza el az alkotmányos formák csalékony látszatával a költségvetés chablonszerűségét, ne csináljon e játékhoz komoly, bölcs arczot, ne vesztegessék a nyomdafestéket; hanem egyszerűen mondják ki, hogy a költségvetési előirányat marad a régi, egy pár milliócska többlettel a Boszniába szerelmes hadügyminister részére, hogy lóra ültesse a gyalogosokat, talán a gyorsabb rückwärtz concentrirung kedvéért(*Derültség a szélső balon.*) és más pár milliócska többlettel azóta felszaporított államadósságaink kamattöbbletére. Nehány száz millióval több bevétel az elfecsérlett államjavakból, néhány százezer frttal kevesebb bevétel a kegyenczeknek furcsa feltételek alatt kibérlett alapitványi és államjavakból. Néhány száz ezer frttal több kiadás az ujanon alkotott hivatalnokok fizetésére, új adó emelések, uj kölcsönök a deficitek fedezésére.

Elfogadja-e a többség, igen? vagy nem? meg adja-e a felhatalmazást az elköltésre? Én nem kétlem, hogy elfogadja és megadja, de nem lesz sokáig alkalma az alkotmányos ellenőrzéssel üzött e könnyelmü játékot folytatni, arról meg vagyok győződve, mert e nemzet többé nem bizza a vagyona felett való intézkedést azokra, kik azt Csáky szalmájának nézik.

Ily módon a kormány hamar s egyszerüen keresztül esne a feltétlen rendelkezés müveletén s Bécset minden ellenvetés nélkül kielégitheti. Ámde, ha már tárgyalásra előnkbe adták a költségvetési előirányzatot, mozogjon bár az a régi keretben s tudjuk bár, hogy a többség komoly megbirálás nélkül meg szavazandja: mindazonáltal mi lelkiismeretbeli kötelességünknek ismerjük ez utolsó perczben is komolyan teljesiteni ellenőrzői tisztünket s a közös ügyes tékozlás és a belügyi fukarkodás ellen tiltakozva, megtagadjuk a költséget ezen kormánytól, mely országunk megdöbbentő helyzetével szemben sem jobb utra térni s deficites költségvetésének más hátterét az adók emelésénél, az államjavak elprédálásánál nem tud felmutatni. Nem fogadom el a költségvetést általánosságban sem a tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom az Eötvös Károly által beadott határozati javaslathoz. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Győrffy Géza: T, ház! Tekintve, hogy a ház türelme már fogytán van, tekintve hogy az idő annyira előre haladott, azon kéréssel járulok a t. házhoz: méltóztassék megengedni, hogy a holnapi ülésben tehessem meg felszólalásomat. (*Általános helyeslés.*)

Elnök: Az idő csakugyan előre haladván; azt hiszem a t. képviselő ur ezen kérése meg nem tagadható. (*Helyeslés.*) Ennélfogva a t. ház beleegyezésével a képviselő ur a holnapi ülésen mondja el beszédét. Ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 40 perczkor.*)

Digitized by Google

39. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi január hó 17-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitès. Nikolics Sándor osztályba sorozása. B. Wodianer Albert szabadságolása. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A IX. birálóbizottság jelentése Vidovics György igazolásáról. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur fogja vezetni. A javaslat mellett szólni kivánók neveit Péchy Jenő, az ellene jelentkezőket pedig Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassék meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét

Tibád Antal jegyző (*olvassa a f. hó 16-án tartott ülés jegyzőkönyvét.*)

Elnök: A jegyzőkönyv ellen észrevétel nem tétetvén, az hitelesittetik.

T. ház! Nikolits Sándor képviselő ur a tegnapi ülésben a szabályszerű 30 nap fentartásával végleg igazolt képviselőnek jelentetvén ki, az ötödik osztályba soroztatik.

Wodianer Albert képviselő ur egészségügyi szempontból hat heti szabadságot kér. (*Felkiáltások: Megadjuk!*)

Ennélfogva hat a heti szabadság magadatik.

Bemutatom Torontálmegye közönségének feliratát, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál a megye javadalmazását 193,700 forintban megállapittatni kéri.

A pénzügyi bizottsághoz utasittatik.

Bemutatom továbbá Arad- és Barsmegyék közönségének feliratait, melyekben Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegyének felterjesztését pártolván, Fiume közjogi helyzetét szabályoztatni kérik.

Barsmegye közönségének feliratát, melyben Arad szabad királyi városnak felterjesztését pártolván, a katonai növendékeknek törvényeink szellemében való neveltetése, a katonai szolgálati szabályzatnak módosítása és a hadseregnek az alkotmányra való felesketése iránti törvényes intézkedések megtételét kéri.

Székesfehérvár szabad királyi város közönségének feliratát, melyben Győr szabad királyi városnak felterjesztését pártolván, az 1870. évi XVII. törvényczikk 8-dik, valamint az 1873. évi XIII. törvényczikk szintén 8-dik szakaszának módosítását kéri.

Székesfehérvár szabad királyi város közönségének feliratát, melyben Sárosmegyének felterjesztését pártolván, a hadmentességi díjról szóló 1880. évi XXVII. törvényczikk némely intézkedéseinek megváltoztatását kéri.

A kolozsvári iparegyletnek Ugron Gábor képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az 1872. évi ipartörvény módosítását kéri.

Ezen kérvények a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Bemutatom végül Naszódmegye közigazgatási tisztviselőinek Tanárky Gedeon képviselő ur által beadott kérvényét, melyben fizetésük felemeléséért s lakbérben leendő részesittetésükért folyamodnak.

Hunyadmegye közigazgatási kezelő- és segédszemélyzetének Szathmáry György képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az összes megyei kezelő- és segédszemélyzet részére nyugdíj-intézmény életbeléptetését kérelmezi.

Digitized by Google

Ezen kérvények kiadatnak a pénzügyi bizottságnak.

Bohus Zsigmond a birálóbizottság elnöke: Van szerencsém jelenteni, hogy a 9-ik biráló bizottság a hoszú-pályi választás ellen megejtett vizsgálat folytán Vidovich György képviselő urat végleg igazolta és a kérvényezőkét 291 frt költségben marasztalta. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

Elnök: Méltóztatik kivánni, hogy a jelentés felolvastassék, vagy méltóztatik az elnök ur szóbeli jelentését tudomásul venni? (*Tudomásul vesszük!*) E szerint a ház tudomásul veszi a jelentést s Vidovich György képviselő ur végleg igazolt képviselőnek jelentetik ki és a névsorba felvétetik.

Következik a napirend: az 1882-iki államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Győrffy Géza: T. ház! Ha Göthének megigazított mondását, hogy t. i. a számok mutatják, miként igazgattatik a világ, az előttünk fekvő költségvetésre alkalmazzuk és a számok tömkelegéből az eredményeket levonjuk, úgy azt tapasztaljuk, miszerint hazánk anyagi viszonyai felette setét képet mutatnak. A költségvetés a nagy tükör, melyben közállapotaink visszatükröződnek: s jóllehet, ugy a t. kormány, valamint a pénzügyi bizottság többsége rajta volt, hogy ama tükör lehetőleg szépet mutasson.

Avagy örvendetes dolog-e azon tény, hogy kiadásainkból 25% nem jut tulajdonképeni belügyi szükségleteinkre, cultur-czéljainkra? Magyarország netto jövedelme circa 170 millió, melyből az adósságokra kiadandó 65%, közös ügyekre 22%, maradna, tehát belügyi szükségleteinkre 13%, az összes, a költségvetésben kitüntetett 197 millió netto bevételből, melyből 27 milliót kölcsönnel kell fedezni, az adósságok 55%, a közös ügyek 20%, a többi czélokra maradna összesen 25%.

Megnyugvást keltbet-e bennünk azon másik tény, mely szerint az 1868-iki budget-törvény értelmében csak 129 milliót tevő kiadásaink ma már 327 millióra szaporodtak, vagy miután a 68-iki budget netto-budget volt, ez értelemben a jövő évi költségvetés kiadási főösszege 197 millióra rúg, vagyis kiadásaink 68 óta félannyival szaporodtak.

Nem ejthet-e gondolkodóba bennünket, hogy p. o. mig 1879-re bevételeink 223 millióval voltak előirányozva, a jövő évre már 301 millióval vannak fölvéve, a miből, kerek számban 15 millió lakost véve föl, egy-egy lélekre 20 frt, egy közép p. o. öt tagból álló családra 100 frt esik, legalább is annyi, mint a Reichsrathban képviselt tartományok népességére, a nélkül, hogy csak távolról is oly kifejlett gazdászattal és ipari élettel birnánk.

Ki merné állitani tisztelt ház, hogy bevételeinknek rendkivüli fokozása felpezsdült és virágzó gazdasági életnek eredménye? Sőt ellenkezőleg, legnagyobb részben az adócsavar művészi kezelésének consequentiája.

A közterhek lavinaszerüleg növekednek a nélkül, hogy a teher elviselésére rendelt erő megfelelőleg gyarapittatnék. Évről évre a hitelt kell igénybe vennünk a folytonos deficit fedezésére, noha az adókat folyton szaporitjuk, erőfeszítéseink a lehető magas fokot érik el és mi az eredmény? Hogy folyton a Danaidák feneketlen hordóját töltögetjük. Ez nagyon emlékeztet engem a mesebeli béka példájára, a mely erején túl akart terjeszkedni és utaljára elpukkadt. Ránk is hasonló sors vár. (*Derültség! Ugy van! szélső balról.*)

Azt mondják, tanítják az állambölcselők, hogy az egyén a czél, az állam az eszköz; de ma-holnap nálunk megfordított viszony leend, az állam, illetve a közösügyi állapot fentartása a mindenek felett álló czél, a polgár fáradozása, munkája gyümölcse, sőt élete is mind csak eszközzé törpül ama legmagasabb czéllal szemben. És mit ád az állam a polgárnak viszontszolgálat fejében? Drágán szolgáltat igazságot, rosz közigazgatásban részelteti, sőt vagyon- és személybiztonságát sem képes garantirozni.

A görög vagy római polgár tudta, helyeselte, hogy az ő egyénisége az összeséggel szemben semmi, fel is áldozta azt, de azon tudatban, hogy ez hazája függetlensége, szabadsága érdekében történik: mai napság is követel az állam hasonló áldozatot, a nélkül, hogy az áldozat nyomán reménynünk is lehetne, hogy a mi áldozataink folytán hazánk függetlenségét elérjük. (*Élénk helyeslés szélső balról.*)

Tisztelt ház! Az ország szomorú állapotával szemben kötelessége volna, a kormányt támogató többségnek igazolni azon politikát, de mit hallunk? Illetve mit nem hallunk? A t. többség — két tagjának kivételével — eddig még néma volt. Egy képviselő, Rohonczy Gedeon ur ugyan a budget mellett fölszólalt, de annak beszédjét sem tartotta a többség valami épületesnek. (*Élénk helyeslés és derültség szélső balról.*) A másik képviselő, Dobránszky beszédje pedig rám azon benyomást tette, hogy ő a tisztelt kormány, különösen pedig a cultusminister ur classicitása iránti bizalmának akart kifejezést adni. (*Élénk derültség. Igaz! Ugy van! szélső balról.*)

A többség némaságának két oka lehet: vagy érzi a tisztelt többség politikai tekintetben a kormánynyal szemben inferiorítását, vagy azon tudatban van, hogy nálunk nem az az eset, a mi más parlamentáris államokban. Mig másutt ugyanis a kormány kifolyása a többségnek, addig nálunk megfordítva a többség teremtménye a kormánynak, tehát azt gondolja a tisztelt többség, hogy

Digitized by Google

a ki létrehozott, az majd meg is védelmez, miként a szent irásban mondva van: „hogy az Ur gondoskodik a mezők liliomainak ruházatáról és a levegő madarainak táplálékáról.“ (*Élénk helyeslés és derültség a szélső baloldalon.*)

De kétszeres kötelessége volna véleményem szerint t. ház, a kormánynak megtalálni és felmutatni azon Ariadne fonalát, melynek segélyével a deficitek és adósságok labyrintusából kijuthatunk; addig, mig ezt nem teszi — Szilágyi Dezső képviselő ur szavaival élve — nincs meg a helyes jogczím a kormányon maradásra, a nemzet sorsának intézésére. Én, t. ház, látni vélek egy jogczímet, mely a multban gyökeredzik, t. i. azt, mely a ministerelnök urnak — ha emlékezetem nem csal — 1875. febr. 3-án tartott beszédjében kifejezést nyert. A resignatió hangjától átrezgett ezen beszédben olyannak rajzolta az akkor még ellenzéki pártvezér a financiális állapotot, a mely tarthatatlan, a melylyel szemben ő is indittatva érezte magát az országgyülés színe előtt ha jól emlékezem, 1872-ben tett amaz ünnepélyes kijelentésétől, hogy a 67-iki alapon soha tárczát nem vállal, ha csak ő Felsége a király az alap megváltoztatásához előleges beleegyezését nem adná — elállni, vagyis a közjogi alap elleni harczot elhalasztani, mindenek fölötti czélul tűzvén az államháztartásban a súlyegyent helyreállítani. E jelszó alatt történt a fusio, e jelszó varázsa alatt lett az oppositió jeles vezére belügyminister és később, midőn az irányadó körök tántoríthatlan hűségéről és odaadóságáról meggyőződtek, ministerelnökké.

Hat év eltelt azóta és a kitűzött czéltól ma ép oly távol állunk, mint akkor, sikert — mely miként a katonának, ugy a politikusnak is egyedüli próbaköve — a kormány nem tud felmutatni. Törekvés és eredmény között egy nagy áthidalhatlan ür van. Czélul tűzte a ministerelnök ur a helyzet helyreállítását, nem kétlem, hogy szavát beváltani igyekszik is; de ha azon út felé továbbra is azon arányban haladunk, miként az elmult hat év alatt, akkor nemcsak a jelen, de a jövő nemzedék sem fogja megérni a súlyegyen helyreállításának idejét, akkor aggódom, hogy a ministerelnök ur nem soká kénytelen lesz a ministeri töviskoronát viselni, aggódom, hogy ha az eddigi uton haladunk, a mostani rendszert tartjuk fenn — a ministerelnök ur leend az utolsó minister elnök, mert mire a czél elérve lenne, az ideig erkölcsileg tönkre megyünk és sem parlamentre, sem ministerre többé szükség nem leend.

Tisztelt ház! Tizennégy éve, hogy a 67-iki XII. t.-czikk megalkottatott, hogy a közös ügyek fája leültetve lett és ezen idő alatt szerzett tapasztalás azt bizonyítja, hogy az eredmény nem igazolta azok várakozását sem, kik azt teremtették, hogy az a fa eddig csak fanyar gyümölcsöt termett és alig lehet kilátásunk arra is, hogy a közösügyes fába 1878-ban beoltott uj ág — értem alatta Boszniát — valaha kilombozódjék és annak árnya alatt a magyar faj enyhülést és védelmet találjon. A nemzet jogos követeléseinek minimumául tekintetett a 67-iki XII. t.-cz., oly archimedesi pontnak, melyből tovább haladni lehet; és a szük mozgékonysági kör az idők folytán nemcsak nem lett bővebbé, hanem fokozatosan szükebbé.

E közjogi alapot illetőleg tisztelt ház, sajátságos helyzetben vagyunk nem csak künn az országban, de itt a házon belül is. Három nagy párt van itt, melyek közül a függetlenségi — melyhez csekélységemnek is szerencséje van tartozhatni — határozottan perhorreskálja az alapot és annak megváltoztatására törekszik alkotmányos uton és eszközökkel.

A másik, a t. többség, élén a ministerelnök urral — a ki 1875. febr. 3-án tartott beszédjében a közjogi alapot illetőleg következőleg nyilatkozott: „Én senkitől a világon elvének megtagadását vagy azok valósításáról lemondást nem tudnám követelni, de ép ezért magamtól se hagyom követeltetni. Ne kérjünk lemondást arról, hogy valaki meggyőződését annak idején ne érvényesíthesse.“

E nyilatkozat szerint nem elfogadta a ministerelnök ur azon alapot, csak elhalasztotta az az elleni harczot, világosan fentartván addig vallott elveit. Fel kell tennem, hogy a többség és a ministerelnök ur között teljes egyetértés van, következve a többség sem helyesli azon közjogi alapot.

A harmadik nagy párt a t. mérsékelt ellenzék, mely helyesnek tartja a 67-ki közjogi alapot, kivételével az arra alapított közgazdasági résznek. Minden elismerése mellett azon intellectuális súlynak, nyomatéknak, melylyel a mérsékelt ellenzék bir, számszerűleg csak $^1/_7$ részét képezi circa a háznak.

Hol van tehát azon többség, mely a 67-ki alapot helyesnek tartja? És mégis ez alap képezi kulcsát helyzetünknek.

Annak okát pedig, hogy a minister elnök ur a közjogi alap elfogadását illetőleg föltétlen nyilatkozatot nem tett, én részemről egy körülményben vélem találhatni. Ugyanis a ministerelnök ur, mint óvatos és körültekintő hadvezér, nem akarja azon visszavonulhatási hidat, mely föntebb idézett nyilatkozatában rejlik, háta megett elégetni, hogy ha esetleg a koczka fordul, azon keresztül ismét a közjogi oppositió sáncaiba visszavonulhasson, a hol pedig a történtek után neki helye nem lehet.

Tisztelt ház! Machiavelli a „fejedelem“-ről irt könyvében azon érdekes és részben igaz té-

Digitized by Google

telt állítja föl, hogy a fejedelemnek, valamint mindazoknak, kik hazájukat nagygyá tenni akarják, egyszóval kik államférfiui képességet hisznek magukban, két fő tulajdonságot kell jellemükben egyesíteniök, a róka ravaszságát, eszélyességét és az oroszlánynak bátorságát. Ha e tételt viszonyainkra és most kormányon levő államférfiainkra alkalmazzuk, mit látunk tisztelt ház? Azt, hogy akkor, mikor a hatalom megszerzése és megtartásáról van szó, a róka ravaszságát és eszélyességét eléggé kifejlődve tapasztaljuk náluk, de midőn a nemzet jogainak, anyagi érdekeinek megóvása volna kérdés alatt, az oroszlány bátorságát sehol sem találjuk.

Tisztelt ház! E nemzet újjászületési, ébrezési korszakában két fő irány, két ut mutatkozott, mindegyiket a nemzet két szellemi herosa képviselte, melyek közül egyik vagy másikon a nemzetnek haladnia kell; egyik a politikai szabadság és függetlenség visszaszerzését tűzte ki első sorban kivívandónak, a másik az anyagi momentumra, a nemzet gazdaggá tételére törekedett mindenek felett. A nemzet óriási többsége az első irányt választá, de czélhoz nem juthatva elbukott; és a mikor ismét szabad volt megszólania és akaratát törvényben kifejezni, a másik irány felé hajlott. Ha a hidegen szemlélők és hazánk eseményeitől távol állók azt mondhatták, hogy 1848-ban túlbecsültük erőnket, ugy ugyanezeknek el kell ismerni, hogy 67-ben kishitűek valánk. És ma, tisztelt ház, még a 67-iki alapot tekintve is hátra és visszafelé megyünk; föláldoztuk politikai függetlenségünket a nélkül, hogy gazdasági önállóságunkat visszaszereztük volna. Szolgák és koldusok vagyunk egyik napról a másikra, minden magasabb eszme és irány nélkül tengődünk, mint a költő mondja: „Élünk, mert az reánk kiróva van.“ Fatalis nyugalommal várjuk a sivár jövőt, a hit már-már kihaló félben van e nemzetben, hogy sorsa jobbra forduljon. És hogy idáig jutottunk, ennek érdeméből az oroszlánrész a ministerelnök urat illeti, kit addig, mig az ellenzék vezére volt tapsolt a nemzet és mint olyanra tekintett, ki a nemzeti aspiratiokat és ideálokat megvalósítandja, de kit, mióta többségre jutott, olyannak kénytelen tapasztalni, ki azon nemzeti ideáloknak és aspiratióknak hiábavalóságát napról napra szóval és tettel bebizonyítani igyekezik. Egy második példáját látjuk a ministerelnök urban Penelopének, kihez és kivel együtt a nemzet a remény hálóiból egy szebb jövőt szőtt, de ki most ama szövetnek minden szálát felbontja és kérlelhetlen kezekkel széttépi. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! A kereskedő az üzleti év végén megcsinálja mérlegét és abból látja, vajjon megvan-e üzleti tőkéje, avagy fogyott? látja, hogy az activák és passivák mily viszonyban állnak egymáshoz; és ha azt tapasztalná, hogy passivái az activákat túlhaladják, a törvény rendeli, hogy az illető hatóságnak ezt bejelenteni köteles. Ha mi a kormány eddigi működéséről hasonlókép megcsináljuk a mérleget, azt tapasztaljuk, hogy a kormány sok igéretet tett, a mit be nem váltott, a passivák meghaladják az activákat, hogy azon tőke, a nemzet anyagi és erkölcsi tőkéje, mely kezelésére bizatott, nagyrészben veszendőbe ment és mégis mesterséges számcsoportosítással azt eltüntetni igyekszik. Véleményem szerint tehát a nemzeten a sor, mandatáriusai ellen a csődöt elrendelni. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Én sem bizalommal nem viseltetvén a kormány iránt, sem a költségvetést objective olyannak nem tartván, mely reményt nyujtana arra, hogy bajainkból kibontakozhatunk: nem fogadom el a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom Eötvös Károly t. képviselőtársam határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Krisztinkovich Ede: T. ház! A pénzügyi bizottság t. előadója törekedett az állami kiadások többletét bizonyos elvek hangoztatásával mentegetni, hogy azok t. i. culturális czélokra fordíttattak és productivitással köttettek egybe, melyek szerinte bizonyos biztató jelet képeztek állami fejlődésünkre.

Magam is egy elvet állítok fel és constatálom: hogy az 1867: XII. t.-czikkel inaugurált kiegyezés és az azóta szakadatlanul folytatott közösügyes rendszer semmi egyéb, mint a magyar birodalom népei adóképességének tovább feszítése és szivattyuzása, még pedig azon határon túl, melyet az egyeduralom önlétének koczkáztatása nélkül már nem merényelhete. Ez az elv az oka mindazon alkotmányos szertartásoknak, melyek jeleneteztetnek, hogy bizonyos majoritás felhasználásával a korlátlan hatalom saját kényére működhessék. — Szabadelvűség, alkotmányosság s mind e röpke szavak ma nálunk egyenértékűek Nero pénzein olvashatott „Libertas“ „Fides Mutua“ „Felicitas publica“ „Liberalitas augusta“ kifejezésekkel.

És ezért, mert ez elvem, ez meggyőződésem, nem osztozhatom Somssich Pál képviselő urnak ama nézetében, mintha azon örvénynek, mely közéletünket végveszélylyel fenyegeti, alapját 1875-ben és az aztán következő időben kellene keresni. Megvettetett az alap 1867-ben az Ausztriával való dualisticus viszony megállapításakor. A fusió csak kiszélesítette és veszélyesebbé növelte. A zárvonalat tehát, hogy nyomoruságunk nagyságát, sülyedésünk mélységét számokkal kifejezhessük, vissza kell mennünk azon időbe, midőn az egyeduralom lehetetlennek tekintette tevékenységében tovább haladni.

Digitized by Google

T. ház! Ki van irva az 1868 : XXVIII. törvényczikkben az általam imént jelzett idő; ki van irva, hogy az ugynevezett alkotmányosság első költségvetésének készítésekor, az egyeduralom tevékenységének megszüntekor, a rémkorszak által szolgáltatott adatok szerint Magyarország összes kiadásai csak 129 millió frtot tettek; s az egyeduralom nem mert tovább haladni. Ma az alkotmányosság tizenötödik évében, az alkotmányos kormány, a felelős ministerium 327 millió frt kiadást terjeszt a nemzet elébe; akkor, midőn a közösügyi kiadások 1868-ban 30 milliót tettek ki, most 39.693,000 frtba állapittattak meg és ezen időközi rengeteg, ezen improductiv kiadások, vagyis az 1868 : XXVIII. törvényczikk megalkotása óta az 1882-iki költségvetés beterjesztéséig csak a szorosan vett közös ügyek örvényébe elmerült 516.400,000 forint Magyarország részéről, az osztrák államadósághoz való járulás pedig megemésztett 48 milliót és igy 1868 óta az ausztriai dualistikus viszony elzsákmányolt országunktól több, mint 996 milliót; azon országtól, melynek az 1880-iki zárszámadások szerint összes állami értéke ingatlanokban 750 millió, ingókban pedig 81 millió. Ily körülmények közt, habár az egyenes adó 1868 óta 53.921,000 frtról 90.500,000 frtra csavartatott, midőn a fogyasztási adó 11 millióról 19 millióra emeltetett, de miután minden egyéb és már akkor is a rémuralom alatt megvolt államjövedelmek nem növekedtek, sőt az ingatlanok eladásával maga a törzsvagyon átlaga is megtámadtatott: miként lehet a kiadásokat kulturális czélokkal összekötötteknek, productivitásra szolgálóknak mondani nagyhatalom játszás merevségének fentartásával, azt én csak satyrának tekintem, olyanak, mely gúnyt, szándékos gúnyt űz a köznyomorból; — különösen mikor az 1882-iki költségvetésben ott díszelegnek az államadósságok kamatai 107 millióval. Azt pedig, hogy az államadósságok valami productivitást eredményeznének, nem állíthatjuk.

Meg van minden adósságnak a maga története. Például a vasutak és csatornák czímén nagy garral felvett kölcsön, melyből a mai kormány saját létjogosultságát következteti, a mennyiben t. i. ezen adósság törlesztésére vállalkozott; vagy azon adósság, melyet fennállása legékesebb vívmányának hirdet, a 400 millió aranyjáradék kölcsön, melynek 6% kamatai 4%-ra való convertálásával oly fennen dicsekszik. Elemezzük egy kissé ezeket. (*Halljuk!*)

A 153 milliós kölcsön megköttetvén, ebből a t. pénzügyminister ur működése története szerint befolyt az államkincstárba 145 millió 947,766 frt. Ez összeg befolyt azon 2 év alatt, a mely 2 év folyamán az állami kiadások évi járuléka 146 milliót tett. Kézzel fogható tehát, hogy a 145 millió még e 146 milliónyi járulék kifizetésére sem elég, annál kevésbé marad még productiv kiadásokra. Ezért fizetnünk kellett 10.300.000 frt kamatot, beváltására pedig eladatott 210.830,000 névértékű magyar járadékpapir, melyhez ha az agiót hozzá számítjuk, ez összeg 245 milliónál többet képvisel. Kamatokon kivül megemésztett e kölcsön állami bevételeinkből 100 milliót. És nem értünk el semmit.

Hasonlókép áll a dolog a 400 millió aranyjáradékú kölcsönnel. Ezen kölcsönből befolyt a zárszámadások szerint a kincstárba 356.424,206 frt 36¼ kr., ezen összeg ellenében mai kötelezettségünk a 400 millió 6% kamataink 4%-ra lett convertálása által 540 millió aranyjáradékú frt, ez is csak akkor, ha időközben azt a párisi és londoni bankok, a kamatnak már 5%-ra s kilátásban 6%-ra emelése, esetleg a most készülőben levő krivosczei állami műtétek meg nem zavarják. De hogy a 400 millió aranyjáradékú frtnak 140 millióval való emelése államháztartásunkra semmi néven nevezendő kedvező eredményt nem mutat, kitünik onnan, hogy az idei költségvetésben is 28 millióra van az évi járulék téve, mint az előbbi években: következőleg a convertálás által, midőn az igértetett, hogy az évi járulék majd leszállittatik 24 millióra és ma mégis 28 millió, épen semmi hasznunk sincs, legföllebb az, hogy tőkében 140 millióval több kötelezettségünk van. Hogy pedig a 356 milliónak 28 millió nem 4%-a, hanem annál sokkal több, az kézzel fogható.

De, t. ház, igen nagy tanulmánynak tekintem a pénzügyminister ur ő excellentiája működési történetét, meg van abban egész nyiltsággal és chevaleresque módon az, a mi nincs másutt, hogy t. i. az 1876—79. évi deficit 149.106,168 frt 71½ krt tett és hogy ez fedeztessék, el kellett adni 175 millió aranyjáradék papirt. E 175 millióhoz, ha a153 millióra forditatott 245.800,000 frtot hozzáadjuk, hogy a 356 millió frt nagyon is kimerül, az kézzel fogható és azt a tanuságot meríthetjük, hogy a 400 milliós kölcsön minden pénzügyi műveletével nem volt elég a még akkor létező hiányoknak fedezésére.

Az általam többször említett pénzügyi működés nyiltságából tudva van az, hogy az 1876—79-ki deficit nem lévén fedezhető, ha ezen különbözetnek, melynek alapösszegét, miután 175 milliónyi aranyjáradék adatott el, helyesbítjük a valóságnak megfelelőleg 194.500,000 frtra, ha mondom ezen különbözethez hozzáadjuk a zárszámadások szerint a 80-ik évre kitüntetett 41.900,000 frtot, ha a 81. év három negyedévre már mutatkozó 54 millió frtot és a 82. évre a pénzügyi bizottság által elismert 26 és ½ mil-

Digitized by Google

lió frtot és Eötvös Károly képviselő társam megdönthetlen érvelése szerint hozzávetjük még, a mit a t. pénzügyminister megengedett, az államadósságokra 9, igazabban 10.800,000 frtot, zimonyi vasut czím alatti 14 000,000 frt, állami ingatlanok ára czím alatti 5.000,000 frtot, körülbelül 56 milliót frt lesz a 82-ki budget deficzitje; mindezen körülmények bennünket azon szomorú meggyőződésre vezérelhetnek, hogy oly borzasztó és óriási kalamitással küzdünk, melyet a közösügynek tovább folytatásával semminemű pénzügyi művelet, adócsavar és adósságcsinálás el nem takarhat és nem fedezhet, el nem takarhat és nem fedezhet különösen akkor, midőn azon szigor mellett, a melylyel az adó és illeték-végrehajtások kicsavarják a család utolsó falatját és a menyasszony fátyolától a a halott koporsójáig elkoboztatnak minden hozzáférhetőt, sőt az árvizes vidéken ladikon jár a végrehajtó házról házra, hogy az inség enyhítésére gyüjtött könyöradományokat elkobozza; az egyenes adóknak 44 millió, a fogyasztási adóknak 25 millió hátraléka van, a fogyasztási adók pedig elvesztették ezt a minőségüket és egyedül közvetlen reáutalással érvényesíthetők, de ezek összege sem folyik be, a törlesztendő szőlő dézsmaváltság évi 8%-ról 16-ra emelkedett, a telepitvényesek milliónyi hátrálékát pedig az aránytalan nyomorúság miatt felemlíteni sem lehet. Ily körülmények közt fájdalomtól elborúl a honfi keble, midőn látja, hogy a közös ügyes kormány és a többség feláldozza az országnak legvitálisabb érdekeit és siet kedvét keresni derüreborura a nagy hatalmi játszás szenvedélyének és minden intézménye, törekvése abban összpontosul, hogy a fiskalitás hatalmát kiterjeszsze és a nemzetnek, társadalomnak anyagi és szellemi erejét martalékul oda dobhassa. (*Ugy van! a szélső balon.*) Hisz csak ma is olvashatjuk a lapokból, hogy január 28-án, az elveit szegre akasztó ministerelnök vezérlete alatt a delegatió ismét meg fogja szavazni a milliókat az ország terhére, azon ország terhére, melynek megyéiben az éhség dúl és nem tudunk az éhező nyomoron segíteni; és ez azért történik, mert a nagyhatalom játszásának bizonyos fellobbanó önállósági vagy szabadsági érzetet leigázni tetszik és megszavazza a véradót, hogy gyermekeink vére fesse a kopár szirteket. Azt hiszem és remélem, t. ház, hogy midőn ily állapotban vagyunk, midőn ily nyomorúság közepette a megélhetés első sztükségeivel küzdünk, midőn az mondatik, hogy prorogáltatik az országgyülés azért, mert a delegatiónak ülései lesznek Bécsben, a kormánytól mindezekre nézve felvilágositást nyerünk. (*Ugy van! a szélső bal oldalon.*) De hiszen csak az imént kérelmezett az ország birói kara, a mely a megélhetés egyéb módjaitól törvény által eltiltva van és maig törvényen kivüli állapotában, mint a kormány önkényétől függő automat, a nélkülözések prototypje, midőn megélhetésére 260,000 frtot kért az országtól, — akkor, midőn itt a központon a fővárosban biráink egyik jelese elhunyván, eltakarítása csak közköltségen volt eszközölhető, a nemzet e munkásainak kérelmét a legcynikusabb módon utasította vissza azon kormány és a többség, (*Egy hang a jobboldalon: A pénzügyi bizottság!*) mely a közösügyet dédelgető előzékenységében boszniai hires kalandok alatt az ugynevezett boszniai menekültekre 9 millió 528 ezer frthoz járulni és a közös hadseregnél évenkint eldöglött lovak bőrének és a kiselejtezett lovaknak árából 292,000 frttól 1 millió 12 ezer forintig terjedő állandó rovatot rendezni alkotmányos kötelességének tekintette. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Ezek után nem marad egyéb hátra, mint egyszerüen kijelentenem, a mit a felirati vitában is jeleztem, tudniillik, ha háztartásunkban ezen az uton tovább haladunk, az államtönk elkerülhetetlen. És hogy a máról holnapra való tengődés nyomorúságától, a ház küszöbünket átlépett megsemmisülés veszélyétől menekülhessünk, nincs más mód, mint szakítani a nagyzás és a nagyhatalom játszás szenvedélyével és állami függetlenségünk teljes helyreállítása mellett eltörülni az Ausztriával való dualisticus viszonyt közös rendszerével, közös hadseregével. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Véderőnket csakis a védelem kivánalmáig nemzeti alapra fektetni; intézményeinket az önkormányzaton emelni és akkép gyakorolni a hatalmat, mely csak addig jogos, mig a jogvédelem tényezője; ezentúl való minden túlkapásokat, melyek a közel szegényedés okozása által az állameszme tiszteletének felforgatására, a nép elkeseredésére vezet, önlétünk fentartásának indokából gyökerestől kiirtani. És miután a pénzügyi bizottság által beterjesztett költségvetés semmi egyéb, mint folytatása a szivattyúzásnak, sőt annak fokozása, azt el nem fogadhatom, hanem járulok Eötvös t. képviselőtársamnak általam is aláirt határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Turgonyi Lajos: T. ház! Midőn az ellenzéki oldalon ülő képviselőtársaimnak a kormány által beterjesztett költségvetését birálatuk éles boncskésével a legapróbb részletekig szétszedett s annak el nem fogadhatóságát és tarthatatlanságát megczáfolhatatlan számadatokkal s érvekkel kimutató, kitünő, szakavatott beszédeik után a t. ház engedelmével én is felemelem igénytelen szavamat, teszem ezt nem szólási viszketegből, hanem azon erkölcsi kötelességérzetből, melyet kell, hogy minden képviselő érezzen akkor, midőn a kormány által beterjesztett költ-

Digitized by Google

ségvetés elfogadására, vagy el nem fogadására adja szavazatát, mint a kormány tetteinek ellenőre és annak birálója, mely szavazatáért nemcsak választói előtt, hanem az összes nemzet előtt is felelősséggel tartozik. (*Ugy van! a szélső balon.*)

E mélyen érzett kötelességérzettől indíttatva, leszek bátor én is ezen költségvetés el nem fogadására adandó szavazatom indokolására, röviden előadni indokaimat.

T. ház! Itt én nem akarok reflectálni a t. pénzügyminister urnak és a pénzügyi bizottság előadójának beszédére, melyet már előttem sokkal szakavatottabb emberek megtettek. Csak annyit vagyok bátor a t. előadó ur beszédére mégis megjegyezni, hogy ő, mig máskor a beterjesztett pénzügyi tervezet védelmére elmondott szónoklatával még bennünket is némileg felvillanyozott és azt jobb ügyhöz méltó hévvel és nemes tűzzel szokta védeni, ma maga is mintegy érezte a helyzet lidércznyomását s hidegen hagyott nemcsak bennünket, hanem a túloldalt is védelmi beszédével.

Ezen reflexió után, t. ház, én egyszerre áttérek szavazatom indokainak rövid előadására. Nem fogadom el a beterjesztett költségvetést, mert én oly kormány iránt, mely nem űz reális pénzügyi, közgazdasági s minden ízében magyar politikát, mely nem híve és barátja az önálló, független Magyarországnak, bizalommal nem viseltethetem, annak a költségvetést meg nem szavazom. Ennek bővebb felvilágosítására nem kell egyebet tennem, mint néhány futó pillantást vetnem a Tisza kormánynak — melynek pedig főfeltétele volt kormányra léptekor, hogy államháztartásunkat rendezni fogja — 7 évi pénzügyi és közgazdasági politikájának szomorú eredményeire. És itt nem fogom a t. házat untatni a számok tömkelegének előadásával és nem fogom elősorolni, hogy a 32—34 millió adóemelés mellett 87 millióval emelkedtek a közterhek és hogy 40, 45, sőt 50 millióig váltakozik évenkint a deficit, hanem Magyarország közgazdasági történetének számokban való előadása helyett egyszerűen azon szomorú viszonyokat mutatom be, a melyekbe a jelen kormánynak 7 éves gazdálkodása taszította a nemzetet. Ha nem említem is fel a Romániával és Szerbiával kötött, hazánkra és nemzetünkre annyira káros vámszerződést; és ha csak az Ausztriával 1878-ban 10 évre kötött vámegyezségre utalok is, mely hazánk iparának s kereskedelmének egyenes megrontásával az osztrák és cseh iparnak szolgál javára: eléggé kitünik pénzügyi és közgazdasági helyzetünknek szomorú állapota, kivált ha figyelembe vesszük, hogy a legközelebbi közösügyi tárgyalások szerint Magyarországnak a vámközösségből egy fillér haszna sincs, sőt arra 4 millió és néhány százezer forintot kell ráfizetni. E szomorú s szerencsétlen pénzügyi és közgazdasági viszonyunk a főoka anyagi helyzetünk napról napra hanyatlásának és azon életveszélyes sorvadásnak, melyben legtöbb iparvállalatunk szenved.

Vessünk csak egy pillantást ezekre. Hogy vasiparunk pang, ennek legkirivóbb, legeklatánsabb bizonyítéka az állam által millió költséggel berendezett diós-győri vasöntőde, a mely az állam által beléfektetett millióknak még csak kamatait sem képes meghozni. Szesz- és czukorgyáraink száma napról napra apad. Csak a mult hetekben adatott el a surányi czukorgyár és ma halljuk, hogy a debreczeni czukorgyár is a bukás szélén áll. Gőzmalmaink alig élhetnek s mig itt benn egymással kénytelenek versenyezni, még pedig saját kárukkal a mindennapi megélhetésért, a mint ezt a gr. Zichy Jenő képviselő ur által egybehivott értekezleten maguk a gőzmalomtulajdonosok és igazgatók is kénytelenek voltak beismerni, addig a nagy vám és szállítási nehézségek miatt külfölddel nem versenyezhetnek. Sőt Németország az általa olcsón beszerzett orosz buzából készített liszttel nemcsak a sziléziai és csehországi piaczokról űzi ki a magyar lisztpart, szorította ki malmainkat, hanem az olcsó behozatal következtében, miután majdnem vámmentesen jelenthet meg itt benn saját piaczainkra és kereskedésünkben is napról napra nagyobb és nagyobb tért foglal el, ugy hogy ha ez továbbra is igy halad, ezen néhány évvel ezelőtt virágzó állapotban volt lisztiparunk és kereskedelmünk tönkre megy. De tönkre mennek gazdáink is, kik olcsó, lenyomott árakon kénytelenek terményeiket eladni, mint már tönkre ment kisbirtokosaink legnagyobb része a szerencsétlen közgazdasági viszonyok és a rájuk rótt nagy adók miatt. De tönkre mennek t. ház, ezen közgazdasági és pénzügyi politika mellett kereskedőink és iparosaink is, mert ők a külföldről beszállított s hazánkat elárasztó olcsóbb kereskedelmi czikkek s gyári árúkkal a versenyt ki nem állhatják, ők jó árúczikkeiket oly olcsón nem adhatják, a mint adják a külföldről behozott rosz terményeket és gyártmányokat, az azokkal kereskedő emberek. De hát ma már tisztelt ház, fájdalom, a magyar ember oda jutott, hogy nem mint eddig a jobb időkben, a tartósabb, habár drágább árút igyekezett megvásárolni, hanem most az olcsó árút keresi, ha az sokkal rosszabb s kevesebb ideig tartó is. Innen van azután, hogy mig a majdnem minden nagyobb városban és községben felállított ilyen külföldi czikkekkel ellátott kereskedések virágoznak és a külföldi gyári gyártmányokat árúló és soha mesterséget sem tanult üzérek s kereskedők boldogulnak, addig a mi reális magyar keres-

Digitized by Google

kedőink és tanult s képzett mesterembereink egyre-másra buknak.

Ma már t. ház, fájdalom, oda jutottunk, hogy mindenfelől csak keserű panaszokat, kifakadásokat hallunk a kormány pénzügyi és közgazdasági politikája ellen. Ma már alig van ember széles Magyarországban, kivéve a szerencsés pénzügyminister urat, a ki oly rózsás szinű szemüvegen nézi hazánk jelenlegi állapotát s azon egynehány szerencsés embert, kik a kormány kegyéből a nekik jutott husos fazékak mellett sütköznek, a ki a jelenlegi tarthatatlan állapotokkal meg volna elégedve. Hazánk legnagyobb részében a nyomor, az inség ütötte föl sötét, siralmas tanyáját s a sápadt képű éhség jár házról házra a családok körében.

Nézzük Torontál, Temes megyét, nem is említvén fel a szegényebb felső vidéket. A mindenétől megfosztott nép százával költözik és vándorol ki, jobb hazát keresvén túl a tengeren, mint hideg ősszel a melegebb éghajlat alá költöző vándormadár. És habár Eötvös Károly képviselő ur felemlítette is ezen elszomorító állapotot, engedje meg a t. ház, hogy én, mint a mult napokban egyik szemtanuja egy ilyen kivándorlásnak, arra a szomorú állapotra ismét felhivjam becses figyelmét, annyival inkább, miután a t. ministerelnök ur a hozzá ez ügyben tett interpellatiókra azt válaszolta, hogy ezen kivándorlás már megszünt.

A napokban t. ház, Abaúj vármegyének csereháti járásában voltam és szemtanuja voltam annak a szomorú eseménynek, a melynek — lelkemben megrendülve — még most is hatása alatt állok. Egy éjjel a legnagyobb sirásokra, jajgatásokra ébredtem fel. És ennek oka azon szerencsétlenek sirása és jajgatása volt, kik a csoportosan kivándorlók után elmaradtak; az agg szülők, apa nélkül maradt gyermekek és a férje nélkül, kenyérkereső nélkül maradt nők sirása és jajgatása. A kik átkozták és szidalmazták a kormányt, annak elnökét, az ügyvédeket és a kormány mindazon végrehajtó közegeit, a kiket okaiul tartottak szerencsétlen helyzetüknek és annak, hogy most kedveseik kivándorolni s őket elhagyni kénytelenek. Irtóztató átkok voltak ezek, melynek hallása is megrendítő és leverő volt. Ott már t. ház, nem üzik titokban a kivándorlást, ott előre összebeszélnek a községekből kivándorolni készülők és miután a helyet és órát megállapitják, a hol és a mikor összejöve, elindulnak, az indulást megelőző napon misét szolgáltatnak a kivándorlók szerencsés kimenekvéséért és netaláni elhalásuk esetére lelkük idvességéért. Ott van ember, a ki egy liter pálinkától kezdve 5 frtért utánozza a belügyministernek aláirását, nekik útlevelet készit és ezt a biróság csak 30 napra itélte el. De ezeknek az embereknek nem is kell utlevél! Nálam volt egy kivándoroltnak levele, melyet azért irt az itthon maradt, de kivándorolni készülőknek, hogy nekik megmutassa az utat, a melyen haladva ők is kivándorolhatnak. Abban le van irva, mikép vesztegették meg a vasuti conducteurokat hogy őket keresztül szállitsák a határon; abban meg van irva, hogy Hamburgban hova menjenek, mit tegyenek, szóval minden. De nem csak ezen útmutatás adás által emelkedik a kivándorlási kedv, hanem azon eredmény által is, hogy a mult évben kivándoroltak, a kik szerencsésen megérkeztek Amerikába, már nem forintjával, hanem százával küldik haza megtakarított jövedelmeiket otthon hagyott övéiknek. Ugy hogy t. ház, van ott birtokos, még pedig jómódú birtokos, a ki a legtisztességesebb évi bért ajánlva, nem volt képes máig sem a gazdasághoz szükségelt cselédszemélyzetet kellő számban beállitani. Ott a gazda vagy annak tisztje, ha csak egy nehéz szóval érinti is a cselédet vagy napszámost, azonnal ott hagyja; s eladva és pénzzé téve mindenét, sőt miután társulatok vannak, a melyek jót állanak a takarékpénztárban az ilyen kivándorolni akarókért, azokhoz fordulnak és igy megszerezve az utiköltségeket, azonnal utra kelnek. De kiköltöznek nem csak a magukkal szabadon rendelkező emberek, hanem a katona-hadkötelesek és szabadságolt katonák is. Épen a szomszéd községbeli jegyzőtől tudom, hogy a karácsonyi és újévi időköz alatt három vagy négy ilyen katonaköteles, szabadságolt katona vándorolt ki.

És itt nem állhatom meg tisztelt ház, hogy midőn Eötvös Károly tisztelt barátom kitünő beszédében meghatólag rajzolta ezt a hazáját, nemzetét szerető minden magyar embert elszomorító állapotot, Kőrössy Sándor, Debreczen város képviselője érzéketlen cinismussal közbekiáltott, hogy visszatérnek. Igaza van a képviselő urnak, csakhogy nem azok a magyar emberek térnek vissza, a kik elhagyva hazájukat, szülőföldjüket és kedves övéiket innen kiköltöznek s vándorolnak, hanem azok az idegenek, a kik Magyarországot még most is a régi tejjel-mézzel folyó s minden idegennek jó tanyát adott boldog Kanaánnak gondolva, ide beköltöztek. Ezek keserűen csalódva, a talált nyomor miatt azután meg nem élhetvén, csakugyan visszatérnek oda, a honnan jöttek, vagy más szerencsésebb országba.

És a mi legelszomorítóbb, az tisztelt képviselőház, hogy a kormány által beterjesztett költségvetési mérlegben s a pénzügyi bizottság általános jelentésében pénzügyi és nemzetgazdasági nyomoraink és bajaink megszüntetésére, gyökeres és gyors orvoslására még most sem találunk, fájdalom, semmi kibontakozási eszközt és módot az ő biztató jeleiken kivül.

Digitized by Google

A kormány továbbra is mereven ragaszkodik e hazánkra nézve végzetteljessé vált s eddig üzött politikájához. Programmja ez évi költségvetésében is: eladni az állam tőkevagyonából, fekvő birtokából annyit, a mennyit lehet, adót emelni a meddig lehet és újabb adósságot csinálni, úgy a hogy lehet Ebben áll a Tisza-kormánynak pénzügyi és államférfiui minden bölcsessége.

Bizony kétségbeejtő programm ez tisztelt ház, mely hazánkat bizonyosan — s félek tőle, nem sokára — tönkre juttatja.

Hiszen hazánk s nemzetünk a tatár-, török- és német pusztítások és önkény uralnak alatt is megőrzötte és megtartotta híven tőke birtokát; s most az alkotmányos felelős kormányunk csakhogy uralmát egyik napról a másikra tengethesse békés időben, egymás után adogatja el azt 5—6 millió értékben.

Én tudom t. ház, hogy máshol is adattak el állambirtokok. De azt is tudom, hogy csak azért, hogy áruk több s nagyobb jövedelmet hajtó beruházásokba fektettessék. Mi nálunk azonban ez nem igy van. Itt az eladott államjószágokból bevett milliók elkallódnak. És végtére oda jutunk, hogy se birtok, se pénz! Csak a nagy államadósság és deficit marad meg.

Magának a pénzügyminister urnak és az állandó pénzügyi bizottság t. előadójának beismerése szerint is, az egyenes adót emelni már teljes lehetetlen, mert a nép nem birja el. Emelni kell tehát szerintük az egyenetlen, indirekt adókat és újabbakat behozni, mert ezt az ő okoskodásuk szerint az adózók nem közvetlenül, hanem csak közvetve fizetik; semmit sem törődnek ők azzal, hogy több adót fizetni absolute képtelen, mert az adóképesség, a mindennapivá vált legkönyörtelenebb executiók daczára is naponként csökken és a mindenükből kiexequált proletárok száma napról napra szaporodik, bárha azt az általános elszegényedést — a pénzügyminister ur oly szerencsés, mint azt tegnapelőtti beszédében mondá — hogy ő sem nem látja, sem nem tapasztalja.

Az europai pénzügyi szerencsés constellátiók mellett kormányunknak, illetőleg pénzügyministerünknek sikerült eddig az évről évre ijesztő mérvben növekvő deficiteket kölcsönök útján fedezni. S néhány év óta a kormány kölcsön műveleire jó idő jár. Még eddig ez ment, mert volt mivel s kölcsönre fedezet és békésidő levén, a bankárok nem félthették jó kamatra elhelyezett pénzeiket. Azonban igen hamar és könnyen változhatnak a nagy hatalmi viszonyok, az europai békét háborúk váltják fel, elfogy a fedezetül szolgáló államvagyon és egyszere csak becsukhatják a kezeiket eddig mosolyogva dörzsölgető bankárok a magyar pénzügyminister ur előtt bankházaik boltajtajait és bekövetkezik a bukás, az állami tönk, mely az ország végromlásával végződhet.

Ime t. ház, a kormánynak általam feltüntetett pénzügyi és közgazdasági végzetteljes politikájával bizonyosan ide fogunk jutni. Ide fogunk jutni, ha az Ausztriával kötött közösügyes alapon tovább haladva, mint Somssich Pál igen t. képviselőtársam oly találóan megjegyezte nagyszabású remek beszédében, a nagyzás átkától üzetve, kiadásainkat évenként emeljük s bevételeinket pedig csökkentjük.

Ily rendszer mellett s ezen az alapon, mint azt az elvitázhatlan szomorú következmények és tények is bizonyítják, hazánk és nemzetünk elviselhetlen terhein s bajain segiteni nem lehet, üljenek bár a kormányszékekben a hazájuk s nemzetük javát szivükön hozdozó legjobb hazafiak is. Mert a rendszerben van itt a főhiba és csak azután a személyekben. A kormány csak eszköze anyagi miseriánknak, de főoka a közjogi állapotainkban rejlik.

Az én hitem s meggyőződésem szerint a hazánkra s nemzetünkre kárhozatos lidércz nyomásként nehezedő Ausztriával való államjogi viszonynak megsemmisítése és hazánk állami önállósága s függetlensége nélkül mi soha sem rendezhetjük pénzügyi és közgazdasági viszonyainkat.

Hazánkat mostani válságos helyzetéből nem mentheti meg más, mint az önálló vámterületen üzött józan és egészséges közgazdasági politika, az önálló magyar hadseregnek elkülönítése a közös hadseregtől, az önálló magyar nemzeti bank felállítása, (*Élénk helyeslés a baloldalon*) egyszóval azoknak az elveknek diadalra jutása, melyek Magyarország függetlenségét s önállóságát biztositják, anyagi erőinek kifejlődését s adóképességének növekedését egyedül tehetik lehetővé.

Ez a hazánkat s nemzetünket a reá bizonyosan bekövetkező bukás örvényéből megmenteni még egyedül képes politika.

És miután én, mint ezen üdvös politikának s Magyarország függetlenségének s önállóságának egyik szerény, de tántoríthatlan hive s közharczosa, ezt a politikát, sőt csak az erre való törekvési jószándékot sem találom fel a kormány által minden systhematicus rendszer nélkül, csupán csak egy évről más évre való elélhetéséért üzött költségvetési experimentatiójában, az általa most beterjesztett kölségvetést még csak általános tárgyalás alapjául sem fogadom el, hanem pártolom Eötvös Károly képviselőtársam által beadott s általam is aláirt határozati javaslatot. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hentaller Lajos: T. képviselőház! A pénzügyminister urnak szombati beszédje, megvallom,

Digitized by Google

nagyon sajátszerű s nem valami épületes benyomást tett én reám. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az országnak szomorú közgazdasági és pénzügyi viszonyaival és e haza polgárságának e miatti jogos elkeseredésével szemben a pénzügyminister ur oly élczesen ajánlotta a t. háznak elfogadásra a beterjesztett költségvetési javaslatot, a mely tréfálódásáért, őszintén mondhatom, a legkisebb örömöm sincsen ő reá irigykedni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ha az eddigi képviselőházi vitát az osztrák politikusok elolvassák, megérthetik azt: hogy Magyarország rövid időn eljut a már kilátásban levő állami tönkhöz, de az osztrák politikusok semmiesetre sem lesznek képesek megérteni, hogy miként lehet a helyzetet olyan rózsás szinben feltüntetni, mint azt a t. pénzügyminister ur tette és miként olyan tréfásan, mulatságosan beszélni az adók újabb emeléséről, a deficitről, a kilátásban levő újabb adójavaslatokról, nemkülönben a folytonosan szaporodó kivándorlásokról. Nevetni és tréfálózni t. ház, akkor, ha saját hibánk és könnyelműségünk nélkül ütik meg a dobot a házunk előtt, bizonyára annak jele, hogy el vagyunk tökélve, az élet küzdelmeinek továbbra is szemébe nézni. De nevetni és tréfálózni, midőn arra van kilátásunk, hogy a kormány által benyujtott költségvetési javaslat következtében ezen évben ismét ezer és ezer család jut koldusbotra, lesz földön futóvá: ez oly fásultságnak a jele, a minőt törvényhozótól, legyen az illető kormánypárti és főleg ha pénzügyminister, legkevésbé sem lehetne várni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A kormánypárt t. vezérszónoka Hegedüs Sándor előadó ur, mint minden évben, úgy most is az europai helyzetre és constellatióra hivatkozott, mint főérvre a költségvetési javaslat elfogadása és kiadásaink emelése mellett. T. képviselőtársam azonban a legfőbb érvről megfeledkezett; és ha szólt volna arról a lehetlenségről is, azt válaszoltam volna, hogy ha önök az európai helyzetre hivatkozva ajánlják a költségvetést az elfogadásra, én hazánk pénzügyi és gazdasági viszonyaira támaszkodva, tagadom meg elfogadását. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Mert t. ház, kiadásaink emelkedése jelenlegi viszonyaink közt lehetetlenség és ezen lehetetlenség nekem előbbvaló annál, hogy hány millió zsoldos áll a continensen fegyverben; (*Helyeslés a szélső baloldalon*) előbbvaló annál, hogy milyen az europai helyzet, az europai constellatió; előbbvaló azért, mert ha a jelenlegi budgetek terhe alatt hazánk hamarosan anyagilag összeroskad: akkor egy későbbi europai háboru esetében tökéletesen mindegy reánk nézve, hogy milyen a helyzet, a constellatió. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Tudom, hogy a túloldalon ezen pártot, mely-

hez tartozni régtől fogva szerencsém van, ábrándozóknak, idealistáknak nevezik, de csak azért teszik ezt, mert mi nem akarunk az önök kedvéért gyakorlati politikát üzni, az az osztrák politikát. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hogy ezt tenni önöknek joguk van, azt elismerem, hogy bizonyos kortes-szempontokból hasznos is, nem tagadom; de engedjék meg, hogy figyelmeztessem és legyenek szivesek annak idején emlékezni rá, a midőn majd ismét azon kellemetlen se ki, se be helyzetbe találnak jutni, melyből a ministerelnök ur 1875-ben oly ügyesen segítette ki a Deák-pártot és melyhez hasonló helyzet, ha az előjelek, melyek a mult héten kezdtek mutatkozni, nem csalnak, nem sokára be fog következni; akkor ismerjék el, hogy nekünk ábrándozóknak van igazunk és nem önöknek, a különböző becsületes emberek factióiból alakult pártnak, a kik megigérték az államháztartás rendezését, a pénzügyi egyensúly helyreállítását, de igéretöket beváltani nem tudják. (*Tetszés a szélső balon.*)

Minthogy épen az államháztartás rendezéséről és a pénzügyi egyensúlyról beszélek, eszembe jut a t. pénzügyminister urnak általam már előbb jelzett szombati beszéde, melyben azt a modort használta, mely kiváló tulajdona a pénzügyministereknek, midőn adóemeléssel, új adójavaslatokkal lépnek a képviselőház elé. Mióta gróf Szapáry Gyula a pénzügyminister, ő rendesen, önmagához következetesen minden évben ki szokta jelenteni, hogy kiadásaink elérték a maximumot, a költségelőirányzat a jövő évben nem fog emelkedni. Sajnos azonban t. ház, hogy a szó elhangzik és kiadásaink évről évre fokozatosan növekednek. Tartok tőle, t. ház, — igen fogok örülni, ha én is azok közé tartozom, a kiknek jóslata, mint a pénzügyminister urói, nem teljesednek, nagyon tartok tőle, hogyha még 5—6 ízben szavaz meg a ház a jelenlegihez hasonló, fokozatosan emelkedő költségvetéseket, nem soká lesz képviselőház, mert nem fog akadni annyi választó polgár, a mennyi a választások törvényes megejtéséhez szükséges. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ha e képviselőház a költségvetés el- vagy el nem fogadása iránt csak egy perczig is habozhatna, ezen habozásnak kell hogy véget vessen Hegedüs előadó ur beszéde. Azt kénytelen vagyok elismerni és constatálni, hogy a pénzügyi bizottság előadói már az előző években sem igyekeztek azon, hogy megnyugtassák a kormánypárt lelkiismeretét. De annyira mégis mentek, annyira megtisztelték pártjukat, hogy egy perczre mégis legalább elaltatni igyekeztek a lelkiismeretet. Hegedüs Sándor képviselő ur azt sem tette. Ő egyszerűen kijelentette, hogy a jelenlegi költségvetés azon keretben mozog, melyben az előző évek költségvetése mozgott. Ezen mondásával eleget vélt tenni tisztének az előadó ur. Fogadja ezért

Digitized by Google

köszönetemet, mert ezzel egyuttal hallgatólag azt is elismerte, hogy az általa elfogadásra ajánlott költségvetés oly rosz, hogy annak védelmére még oly gyakorlott szónok, mint Hegedűs képviselő ur, sem volt képes uj érvet felhozni. Kiadásaink emelkedésére és a költségvetés elfogadására ő is csak a hadügyminister sic volo, sic jubeo szavát használta, mintha csak a delegatio albizottságának ülésében és nem a magyar képviselőházban szólna. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Pedig az az absolut elv, hogy kiadásainkat emeljük csak azért, mert a közös kormány és főleg a közös hadügyminister akarja, ez az absolut elv egyike korhadt felfogásainknak, legjobb bizonyítéka annak, hogy kormányunk szakított az alkotmányosság legprimitivebb felfogásával.

A magánéletben az olyan eljárást, milyet államunk követ, hogy t. i. többet költ, mint a mennyit bevesz, szélhámosnak szokás nevezni és megbélyegzi a társaság azokat is, a kik a szélhámosnak ideig-óráig tartó üzelmeiben segédkezet nyujtanak. A politikában nem igy van. A kormány mindaddig folytatja könnyelmű adósságcsinálását, a meddig a gépezet önmaga fel nem mondja a szolgálatot, mint Eötvös Károly t. képviselő társam helyesen mondá. Ekkor azonban a felelősség terhében osztoznak azon képviselők is, a kik vakon mennek a kormány után, a kik elhiszik neki, hogy Ausztria-Magyarország biztonságának szempontjából joga van koldusbotra juttatni a magyar népet, elárvereztetni a nép tőkéjét, joga van kivándorlásra kényszeríteni a magyar haza fiait.

Alig mult el egy évtized, t. ház, midőn classikus példáját értük meg annak, hogy mire vezet az oly kormányrendszer, mely az európai constellatio örve és ürügye alatt évről évre több terhet ró a népre. III. Napoleon és ministerei újabb és újabb erődítések, szórlövegek ürügye alatt milliókat csikartak ki a franczia nemzettől s mikor a porosz-franczia háború kezdetét vette, akkor belátta a franczia nemzet, hogy a hadseregnek és a felszerelésnek nagy része csak papiron volt, a sokat emlegetett szórlövegek pedig sem támadás, sem védelem czéljából nem érik meg a reájuk fecsérelt milliókat.

Vigyázzon a t. ház, hogy azok, kiket a t. ministerelnök ur több izben tolt már előtérbe olyankor, a mikor ferde pénzügyi politikájának támogatására volt szükség, ugy ne járjanak, mint járt az, kivel Szedánnál számolt le a történelem. Rohonczy Gedeon t. képviselő ur, szombaton tartott ellenzéki beszédében azt mondá, hogy ő elfogadja a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául, mert ő bízik a kormány tagjaiban, azoknak működését áldásosnak és boldogítónak tartja az országra.

Hogy t. képviselőtársam mennyire bízik és mennyire nem bízik a kormány tagjaiban, az az ő privát dolga, ahhoz semmi közöm, de ha t. képviselőtársam azt hiszi, hogy a kormány működése áldásos és boldogító, legyen szives nekem megmondani, mily névvel fogná megtisztelni azt a kort, melyben egy Kossuth, Veselényi és Széchényi valóban a nép érdekeinek szentelték életüket és tehetségüket. Rohonczy Gedeon képviselőtársam ép oly jól, sőt jobban tudja, mint én, hogy e kormánynak nincs egyetlen egy alkotása sem, mely ezt az elnevezést megérdemelné. Azért hagyjuk az ily jelzőt és tegyük el későbbi időkre oly kormány részére, mely Bécscsel szemben képes lesz a nép érdekeit megvédelmezni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Miután én t. ház, a költségvetés el nem fogadásában a kormány politikájának, de különösen annak a viszonynak elitélését látom, mely bennünket Ausztriához köt; s miután törekvésünk főleg Austria és az ausztriai suprematia ellen irányul, nem fogadom el a költségvetési javaslatot, hanem a függetlenségi párt által benyujtott határozati javaslatra fogok szavazni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Arra fogok szavazni mint polgár, ki a jelenlegi rendszer által nemzetem jövőjét és érdekeit látom veszélyeztetve; arra fogok szavazni mint magyar, ki az osztrák szövetség által hazám régi jogait és alkotmányát látom veszélyeztetve; és arra fogok szavazni végre, mint ember, mert legszentebb meggyőződésem, hogy ez a kapocs, mely bennünket Ausztriához fűz, a legszentebb emberi jogoknak: a haladásnak és függetlenségnek áll utjában. (*Hosszantartó élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Helfy Ignácz: T. ház! (*Halljuk!*) Nem tehetem t. ház, hogy mielőtt beszédemhez fognék, egy megjegyzést ne tegyek a vita folyamára vagyis rendjére nézve (*Halljuk!*) és nem fogja tőlem zokon venni a ház igen t. elnöke, ha ezen szavaimat részben ő hozzá is intézem.

Minden parlamentben szokás, de házszabályaink világosan mondják is, hogy a szónokok egymást felváltva szólnak. És ime ma már egész nap, tegnap pedig nagy részben a beszédek mindig csak egy oldalról folytak. Nem volna az ellen a legkisebb kifogásom sem, ha a t. túloldalon nem volna többé senki, ki e vitában részt venni szándékszik, de én határozottan az ellenkezőt tudom; és ezt két oknál fogva nem találom rendjén: először azért, mert nem tartom helyesnek, hogy a ki a ház vitáit vezeti, megengedi a pártok egyikének, hogy az ahhoz tartozó képviselő részesüljön azon előnyben, a melyet a törvény egyedül csak a ministernek ad, t. i. hogy szóljon akkor, a mikor neki tetszik. (*Helyeslés a szélső balon.*) De nem tartom rendjén

Digitized by Google

azért sem, mert nem lehet tagadni, hogy a vitának ily módja lesülyeszti a parlamentarismust, elveszi a vitának egész értékét. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Elnök: T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy miután a t. képviselő ur egyenesen hozzám intézte felszólalását, részemről nyilvánítsam azt, hogy én a házszabályok ellen nem vétheték akkor, midőn nálam senki szólásra feljegyezve nincs a másik oldalról. Méltóztatik tudni, hogy az ülés elején mindig kijelentem azt, hogy a javaslatok mellett szólni kivánókat az egyik jegyző ur, a javaslatok ellen szólni kivánókat a másik jegyző ur irja fel; az illető szónokok természetesen magok határozzák meg azt, hogy mikor akarnak szólni, erre kényszeriteni őket nem lehet. (*Helyeslés.*) Tehát ne méltóztassék nekem erre nézve szemrehányást tenni. Én is azt hiszem, sőt mondhatom, tudom is, hogy lesz több felszólalás ezen oldalról, de én mint elnök nem korlátozhatom, hogy mikor szólaljon fel valaki (*Helyeslés.*)

Helfy Ignácz: T. ház! Én a pénzügyi bizottság, illetőleg a kormány által elénk terjesztett és az 1882. évre szóló államköltségvetési javaslatot nem fogadom el, hanem csatlakozom azon határozati javaslathoz, a melyet pártunk részéről Eötvös Károly t. barátunk nyujtott be.

Midőn ezen adandó szavazatomat indokolni akarom, elfogadom ebben is ugyanazon álláspontot, a melyet Eötvös Károly barátom elfogadott, beleértve azon részét is az ő indokolásának, illetőleg beszédének, a melyet a pénzügyminister ur jónak talált az alaposság hiányával vádolni.

Én leginkább csak a pénzügyminister ur beszédével szándékozom foglalkozni, miután tulajdonképen a tuloldalról ez volt az egyedüli érdemes védelme a jelenlegi költségvetésnek.

Bevezetőleg a t. pénzügyminister ur egy nyilatkozatot tett, a melynek helyességét, nem tehetem, hogy őszintén el ne ismerjem. Ő beszélve ugyanis azon néhány képviselő urról, a kik megkülönböztetni akarták őt a miniterelnöktől és őt némiképen ki akarták menteni vagy ki is vonni azon vádak alul, a melyekkel a kormány politikáját általában sujtották vagy sujtják, loyalisan kijelentette, hogy ő ezen komplimentumot el nem fogadja, hogy ő teljesen solidáris a ministerelnök urnak és következőleg a kormánynak politikájával. Ez igen helyes, lovagias nyilatkozat tőle és én a magam részéről biztosithatom őt, hogy én sohasem különböztettem meg őt a ministerelnök urtól, ma sem fogom tenni; a felelősségnek egyetlenegy hajszálát sem vagyok hajlandó az ő vállairól levenni. Hiszen más országokban épen az ellenkező felfogás uralkodik. A felelősségnek legnagyobb súlya épen a pénzügyminister vállaira esik, mert hiszen a többi ministernek összes tárczáját ő ellenőrzi és ő van hivatva féket vetni azoknak, a kik a kellő mértéken netán túlmenni akarnának.

Ha a pénzügyminister ur nem volna oly könnyüvérü, olyan optimista, mint a milyennek szombati beszédében mutatkozott, ő volna hivatva korlátot vetni a többi minister által készített költségvetéseknek, ha annak lehetőségét általában belátja. Igy fogván fel a dolgot, nemcsak nem vonok le semmit az ő felelősségéből, sőt ellenkezőleg a ministerelnök után leginkább épen őt teszem felelőssé azon állapotokért, melyeket több évi ministerségével előidézett és a melyeknek hü tükrét látjuk a jelen költségvetésben.

Kezdem mindjárt azon a ponton, melyet a pénzügyminister ur leginkább megtámadott. Felelve ugyanis Somssich Pál és Eötvös Károly képviselő uraknak, számtételeikkel más tételeket állított szembe; abból indulván ki bevezetésében, hogy a számok magukban véve holt betük és annyiban érnek valamit, a mennyit belőlök következtetünk. Hát abstracte véve ez áll. A szám a könyvben vagy a papiron holt betü, de fájdalom, a jelen concret esetben ezt nem mondhatjuk. Azon számok, melyek e budget végeredményeiben szerepelnek, nem holt betük, hanem oly halottak, melyek egymásután mind feltámadnak hitelezők alakjában, mind olyanok, melyeket ki kell fizetni.

A pénzügyminister ur, Eötvös Károlynak válaszolván azt mondta, hogy valóságos szerencse volt a házra nézve, hogy akkor, midőn t. barátom beszélt, a mutató már 2 óra felé közeledett, különben, miután a deficitet kezdette jelezni 49—52—54 millióval és befejezte avval, hogy tán 60 millióig is fel fog rúgni: ha még tovább beszél vala, isten tudja meddig vitte volna a deficitet. Én, t. ház! kire az óramutató e perczben még nem gyakorol ily pressiót, (*Derültség a szélső baloldalon*) én részesévé teszem magamat ezen állításnak és hideg vérrel vállalom magamra számokkal bebizonyítani a minister urnak, hogy Eötvös Károly t. barátom állítása alapos és hogy nem, a mint bebizonyította, hogy számszerint a deficit már is 54 millió, hanem azt, hogy eshetőleg fel fog rugni 60 millióra és bátor vagyok épen oly hideg vérrel hozzátenni, hogy örülni fogok, ha a jövő évi zárszámadások csak Eötvösnek fognak igazat adni, ha a 60 millió nem lesz túlhaladva. (*Halljuk!*) Ennek bebizonyításához pedig, — ne méltóztassék hinni, hogy valami rendkivüli fáradságú tanulmány volt szükséges a számok tömkelegében. Egyszerüen azt tettem, a mit meg kellene tenni minden képviselőnek, de

Digitized by Google

első sorban a ministernek és a pénzügyi bizottságnak.

Sajátságos dolog van valóban e hiánynyal. Maga az, a mi már e házban nehány nap óta történik mutatja, milyen rendszert követ a kormány a budget megállapításával, vagyis magyarán mondva, mily szemfényvesztést űz a czélból, hogy a közönséget tévutra vezetvén, meg ne engedje, hogy az valóban ismerje a helyzetet. Ime előttünk van a pénzügyi előterjesztés, mely azt mondja, hogy a deficit 26 millió száz ezer és nehány száz frt. Utána következik a pénzügyi bizottság előadója s beszéde folyamán, — de a ki olvasni tud, az jelentésében is látja, —' bevallja nagyon szerényen és becsületére váló hazafi aggodalommal, hogy bizony ez a 26 millió, ha közelebbről megnézzük, nem 26 millió, hanem 49 millió. Utána következett Somssich t. képviselőtársam, ki sajnálatomra ez idő szerint nem tagja a pénzügyi bizottságnak, nem volt tehát alkalma, hogy a legújabb datumokra nézve magát tájékozza, hazafiui aggodalomtól eltelve, nem is merte kimondani, mennyiben látja ő az ő számcsoportjai szerint az igazi deficitet ez évre, hanem annyit jelzett, hogy kevesebb nem lesz a tavalyinál, inkább több. Ez körülbelül 50 millió. Utána következett Eötvös képviselőtársam, ki számokkal bebizonyította, hogy lesz 54 millió és a végén nem akarván részletekbe bocsátkozni, hozzátette, hogy bizonyos elmaradhatatlan póthitelek s más meg nem állapítható tételek folytán könnyen felrughat 60 millióra. Végül következett t. minister ur s miután nagyon sokáig bizonyítgatta, mennyire túlzott az én barátom és Somssich képviselőtársam nézete, még is zárjelben elismerte, hogy tulajdonképen összeállíthatja magának minden képviselő a deficitet és láthatja, hogy az igazi deficit 46 millió.

Ujból mondom, hogy nem a képviselő feladata a deficitet összeállítani, hanem az első sorban a minister dolga. Felmerül itt a kérdés: miként történik, hogy a pénzügyminister és a bizottság előadója közt, kik pedig teljes hármoniában szoktak lenni, van három millió különbség. A dolog nagyon egyszerű. A t. minister ur ismervén pártját, engedelmes többségét, már előre számításba vette azon adót, melyet később meg akar szavaztatni, számítván rá, hogy az okvetlen meg lesz szavazva. A t. előadó ur sokkal korrektebben járt el. Azt mondja, mi most csak positiv tényeket vehetünk számításba s azért 49 millióra teszi a deficitet, miként? Itt van a bevallott 26 millió. Hozzá kell adni a tavaly megszavazott 9 millió papirjáradékot, hozzá kell adni 14 milliót a budapest-zimonyi vasutra, a mi szintén hitel. Ez kitesz 49 milliót. Ugy látom, a t. minister urral nagyon praecise kell beszélni, tehát bátor leszek praecis számokat elmondani. A pénzügyi bizottság és a minister ur szerint a bevallott hiány tesz 26.201,667 frtot. Ehhez hozzá kell adni a tavaly megszavazott 9.035,755 frtot, mert ez is épen oly kölcsön, mint minden más, a mi a hiány fedezésére felvétetett és 14.000,000 frtot, a mely a budapest-zimonyi vasutra fordittatott, a mi kerek számban 49.237,422 frtot tesz, a mi több, mint a mennyit az előadó ur mondott. De méltóztassanak ehhez hozzáadni még nehány más számot, melyet realis alapon kihagyni merő lehetetlenség. Kihagyhatja az, a ki önmagát akarja ámítani. Ott szerepel a pénzügyi tárczában 5.000,000 forint az állami jószágok eladása fejében. Hisz azt csak nem állíthatja a pénzügyminister ur, hogy ez természetes jövedelem, mikor az ország kénytelen tőkevagyonát értékesíteni, deficitjének fedezése végett. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ez 5.000,000, a mit nem a pénzügyminister ur bölcsessége teremtett, hanem őseinktől örököltünk, a mit önök elpazaroltak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A bevételek közt szerepel 250,000 frt az állam birtokában lévő értékpapirok eladásából. Ez is a kész ingó vagyonnak kevesbítése, miután ez nem budget jövedelem, ezt le kell vonni. Ott van ezeken kivül a tiszai és a szegedi kölcsönalapból a hiány fedezésére felveendő 1.500,000 frt. Méltóztassanak ezen összegeket, a melyek kétségtelenül a hiányhoz tartoznak, összeadni és kikerül 55.987,422 frt, tehát 1.987,009 frttal több, mint a mennyit Eötvös barátom összeállított. De, t. ház, ha realisan akarjuk megitélni a hiányt, itt sem állapodhatunk meg. Méltóztassanak csak a költségvetést, különösen a bevételeket egy kissé tüzetesebben részleteznі. Óhajtom, hogy csalódjam, midőn azt állítom, hogy 2—2·5 millió oly bevétel van előirányozva, a mire józanon számítani nem lehet. Az új fogyasztási adók czimén 2.670,000 frt van előirányozva. Minő alapon tette ezt a pénzügyminister és a pénzügyi bizottság? azon az alapon, hogy a mult évben 2.100,000 frt irányoztatott elő. Igen ám, de miután a mult évben csak áprilisban kezdődött e czimen a bevétel, ez összeg nem folyhatott be. A minister ur felejti, hogy ezen adó 2.100,000 frttal lett előirva és hogy ebből nem kevesebb, mint 1.000,000 a hátralék. Ha tehát 2.100,000 frt előirányzatnál mindjárt az első évben teljesen 1.000,000 a hátralék, ugyan milyen lesz a hátralék akkor, ha a mostani költségvetés eredményét elérjük? A józan pénzügyi politika legalább azt mondotta volna, hogy ezen 1 milliót egyelőre, a meddig nem látjuk, hogy ez valóban befoly, ne vegyük be a jövedelembe; ha be fog folyni, hát akkor beveszszük jövedelemnek, de számítani ne számítsunk reá.

Digitized by Google

Mit mondjak azután a hátralékokról? A pénzügyminister ur az egyenes adóknál 90 és ½ milliót irányzott elő a jövő évre. A midőn a pénzügyi bizottságban ezt rendkivül soknak találtuk, megkaptuk a magyarázatot arra, hogy abban tulajdonképen bele vannak értve a hátralékok is, melyeket a t. minister ur részletesen szándékozik jövőben behajtani. Hogy e tekintetben mily reményeket táplált a t. pénzügyminister ur, arra frappans adatot fogok neki felolvasni, ha ugyan ő arról netalán megfeledkezett volna, t. i., hogy miként viszonylik az adóhátralék szaporodása a mult évekhez.

Az egyenes adóhátralék volt 1875-ben 37 millió, 1876-ban 44 millió, 1877-ben midőn már nagyban működött az új adókezelési törvény, valamivel leolvadt és lett 39 millió. 1880. végén, a meddig zárszámadásaink terjednek, ismét felemelkedett 44.613,397 frtra. A fogyasztási adóknál 1875-ben 752,799 frt, 1880-ban 4.059,715 frt a hátralék. Jogilletékeknél 1875-ben 18.685,329 frt hátralék volt; 1880-ben ezen illeték hátraléka már fel emelkedett 25,467,700 frtra. Tehát t. ház, fontoljuk meg nyugodtan, hogy akkor, midőn oly szomorú tüneteket látunk magunk előtt, a midőn azon rendkivüli szigor daczára, melyet a pénzügyministerium az adóbehajtásnál igénybe vett, ily óriási tömegben növekednek a hátralékok, lehet-e ily czímen oly összegeket felvenni, mint a minőket az új előirányzatban a t. minister ur felvenni jónak lát? Nem tévedek tehát, ha azt mondom, hogy ezen összegből is legalább 1 milliót le kell vonni; és igy már nagyon közel járunk az 56—57 millióhoz, nem is szólván most arról, hogy még a rendes időkben is a rendes tapasztalás mutatja, hogy minden év végefelé a póthitelek igen tetemesen nevelik az előirányzott összeget. Mit mondjunk tehát most, midőn szemben állunk egy oly rendszerrel, oly időponttal, midőn ezen póthitelek előre láthatók, sőt a mai napokban már kétségteleneknek is jeleztetnek.

Ha már most, egy kormánypárti lapban azt olvasom, mi a t. kormánypárt előzetes megnyugtatására közöltetik, hogy ne ijedjen meg olyan nagyon, hogy azon összeg, melyet a delegátiótól a krivosciai lázadás, helyesebben a bosnyák herczegovinai lázadás elfojtására kérni fognak, maximal összegben csak 10 millió lesz.

Tehát tegyük, hogy ez a maximalis összeg, hogy csak 10 millió fog igényeltetni, már ebből reánk körülbelől szerény 3 millió fog esni.

Kérdem már most, túlzottnak tartja a t. pénzügyminister ur, Eötvös képviselő ur állítását, hogy a deficit felrughat a 60 milliéra is? Én azt mondom határozottan, hogy túl fognak menni ezen összegen.

A mi egyátalában úgy a pénzügyi bizottság munkálatából, mint a t. pénzügyminister ur nyilatkozatából gáncsolni, — határozottan mondom — kárhoztatni való, az az, hogy nem mernek őszintén szólni, pedig én azt hiszem, hogy épen őket illeti első sorban a teljes nyiltság. Minden állításuk oda czéloz, hogy a közönség ne lásson tisztán.

Hogy a t. előadó urat teljesen ne mellőzzem — a mit nem tehetnék már azon barátságnál fogva sem, melylyel iránta viseltem — lehetetlen, hogy az ő jelentéséből egy passust ne olvassak fel. Ő úgy titkolja el az általa is érzett valót, hogy azt mondja: „E mérleg, mint kimutattuk, 26.201,667 frt hiányt mutat fel. Természetes, hogy annak egyik serpenyőjében sem idéz elő változást, tehát a hiányra sem gyakorolhat befolyást, az államadósságok törlesztésére, az 1880: VIII., IX. és 1881: XI. t.-czikkek alapján, papirjáradékok értékesítésével beszerzendő 9.035,755 frt; sem az 1881: XLV. t.-czikk alapján a budapest-zimonyi vasut épitésére engedélyezett és 1882-ben is 14 millió erejéig fedezetül használandó kölcsön; mert a két tétel a kiadások és bevételek közt egyaránt előfordul, mint már megszavazott kiadás és fedezet, de minthogy szintén hitelmüvelettel beszerzendő fedezet van e tételekben is, azokat kiemelni szükségesnek tartottuk, mint olyanokat, melyek az államháztartási hiány fedezésére szükséges hitelmíveleten kivül esnek.“

Laikus ember ezen czirkalmas frasisból keveset tud meg. Ha a t. előadó ur őszintén akart volna szólni, a mint kötelessége lett volna, akkor constatálnia kellett volna, hogy uraim, e szerint az évi deficit 49 millió és egy fractió, ezt részben fedezik a már megszavazott összegek, továbbá kell még megszavazni ennyit. Megjegyzem, hogy ebbe nincs beleszámítva az államvagyon eladásából remélt 5 millió, sem az állam ingó vagyonából remélt 250 ezer frt, sem a szegedtiszai kölcsönből felvett 1.100,000 frt. Ez volna az őszinte eljárás.

A t. pénzügyminister ur, a ki ezuttal — megvallom, eddigi szokásától eltérőleg — nagyon határozottan szólott, csaknem mindent tagadott, még az ellenzéknek oly állításait is tagadta, a miknek egy részét azelőtt ő maga is bevallotta, a mit nagyon különös eljárásnak tartok. Ezt csak azért hozom fel, mert ő jónak látta Eötvös t. képviselő társamnak nagyon alaposan bebizonyított állításait alaptalansággal vádolni.

Engedje meg, hogy őszintén megmondjam azt, hogy utóvégre, ha igy is volna, a mint nincs, hogy egyik-másik képviselő alaposság hiányával birálja a költségvetést, az legfellebb az illető képviselőre nézve lehet baj, de az országra ebből semmi nagy kár nem származik; hanem az már nagy baj, mikor maga az, a ki hivatva van az országnak pénzügyeit rendezni, árúl

Digitized by Google

el alapossági hiányt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Pedig, hogy a t. pénzügyminister ur ezt árulta el, részint bebizonyítottam a már felhozott adatokkal, részint bátor leszek most bebizonyítani.

Ő egyebek közt azt állította, hogy 1875 óta az összes jövedelem szaporodott ugyan 40 millióval, de ennek az ország csak örülhet, mert ez spontán természetes jövedelem, a mi az ország vagyonosodására mutat; tulajdonkép pedig mesterkélt emelés, vagyis adófokozás ebben a 40 millióban nem szerepel több, mint 18 millió. Hát én nagyon sajnálom, hogy a t. pénzügyminister ur, a ki olyan rengeteg sok numerust idézett azon beszédében, nem találta czélszerűnek, nem tartotta kötelességének épen ezen egy számot elemezni, mert ennek hasznát vettük volna s ez kötelessége is lett volna. Minthogy ezt nem tette, én nekem semmi normám sincs annak a megitélésére, hogy ő tulajdonképen milyen alapon számította ezen 18 milliót. Utána számítva, ugy veszem észre, hogy a t. pénzügyminister ur tisztán csak a házban az óta előterjesztett és itt megszavazott új adókat vette tekintetbe; és még akkor is nem 18, hanem nagyon egyszerű calculus szerint 20 millió. Mert hiszen egyedül a jövedelmi adó 10 milliónál többet tesz az emelkedésben és hogy az egyenes adó mennyire emelkedett 1875-től 1882-ig vagyis csak 81-ig, azt a zárszámadás világosan mutatja, az magában is megközelíti a 9 milliót. Én tehát nem értem, milyen alapon állítja azt, hogy csak 18 millió. A t. pénzügyminister ur megfeledkezett az adóknak egész csoportjáról, megfeledkezett először is a kataszteri kiigazításról, mely pedig három millióban lel kifejezést, ezen három milliót szintén az adózók fizetik. Ez azóta történt. A t. minister ur nem számította azt, hogy a hus és borfogyasztási adónál nem törvényhozásilag, de administrativ uton igen nagy adó fokozás volt. A minister ur, ugy látszik, nem számította, hogy a czukor-, szesz- és söradónál kétszer is eszközöltünk már emelést, a mióta a jelenlegi kabinet ül ott ama székeken. Az én számításom szerint, a melyet csak akkor állíthatok szembe, ha a t. minister ur megmutatja nekem, hogy ő milyen alapon számított, a jelenlegi kormány alatt az adók nem mondom, hogy emelkedtek, hanem fokoztattak egészen 26—28 millió erejéig. De miután ő számokat nem nevezett, a miket itt megczáfolni lehet, mert azonkivül, hogy azt, a mit egy pénzügyminister administrativ uton végez, számokkal bebizonyítani egyátalában nem lehet, de legkevésbbé teheti azt oly egyén, ki az administration kivül áll, a kinek nem állanak rendelkezésére a minister közegei: én bátor leszek hivatkozni egy tekintélyre, a ki talán ez idő szerint Magyarországon egyedüli pénzügyi tekintély, a kit Szapáry Gyula t. minister ur is el fog ismerni. (*Halljuk!*) Pár évvel ezelőtt, csak nehány hónappal azt megelőzőleg, hogy t. pénzügyminister ur abba a székbe ült, megjelent a nemzetgazdasági szemlében egy nagyon érdekes tanulmány, érdekes azon névnél fogva, a mely alá van irva, egy tanulmány állami költségvetésünk fölött, kiterjeszkedve átalában az egész tiz évre. És abban az érdekes tanulmányban én egyebek között azt találom, hogy a t. iró azt mondja, hogy: már az 1877-ik év végén az ország jövedelme 35 millió frttal emelkedett.

Ha tehát már 1877-ben 35 millió frtra lett kiszámítva a jövedelem fokozódása, akkor a pénzügyminister urnak állítása szerint ha utolsó beszédének igaza volt, 1877 óta 1882-ig az ő ministersége alatt csakis 5 millióval szaporodott volna az ország jövedelme, miután 40 millióra tette összesen. De miután tudjuk, hogy igen sok új adó jött létre épen az ő beterjesztései folytán, pl. létrejött a hadmentességi adó, létrejött a katasteri adó, ez oly elitélése lenne az ő politikájának, a mely azt bizonyítaná, hogy a mely mérvben ő fokozza az adónemek számát, azon arányban csökken az ország spontán jövedelme. (*Ugy van! a szélső balon.*) Pedig mondom, egy tekintély van aláirva, (*Halljuk! Halljuk!*) alá van irva gr. Szapáry Gyula által. (*Élénk derültség a szélső balon.*) Ő tehát vagy akkor nem ítélt helyesen, vagy most nem itél helyesen. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ha akkor nem ítélt helyesen, az még nem volna baj. Az inkább irói hiba volt és senki őt nagy irónak nem tartja, sőt akkor még financ-capacitásnak sem tartotta. (*Derültség a szélső balon.*) De hogy ő most is ilyen alapossági hiánynyal itéli meg a költségvetést, ez már az országra nézve nagyobb baj. (*Ugy van! a szélső balon.*)

És van ennél még egy nagyobb baj. (*Halljuk!*) Ez a baj az, a melylyel a t. pénzügyminister ur szombati beszédét befejezte. (*Halljuk!*) Az a rózsás kép, melyet ő nyujtott az ország anyagi állapotairól, szerintem a legkétségbeejtőbb dolog ezen helyzetben. Mert az orvos tévedhet, még a legbölcsebb orvos is tévedhet; ha azonban belátta hibáját s nem késő, jobb utra térhet; de az olyan orvostól, a ki a betegséget nem látja, nem ismerte föl, az olyan orvostól a beteg gyógyulást csakugyan nem remélhet. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A pénzügyminister ur az, ki maga ad oly vonzó képet az ország pénzügyi állapota felől, ő, a ki benne van a számok tömkelegében, a ki látja a folyton szaporodó hátralékokat, a ki köteles figyelemmel kisérni a hivatalos lapot és igy láthatja a naponként megjelenő véghetetlen árverési lisztát. Hogy a minister ur, a ministeri

Digitized by Google

székből nem hallja az országban felhangzó jajkiáltást, azt még meg tudom magyarázni. Egy ország állapotának megítélésénél nagyon sok függ az illető egyén helyzetétől. Fájdalom, ez már ugy szokott lenni. A vagyonos ember jó színben látja az ország pénzügyi állapotát, a szegény ember ellenben rosz szinben és különösen, a ki oly magas állásban van, az nem szokott direkt érintkezésbe jönni a néppel, tehát meg lehet érteni, hogy ő azokat a bajokat nem látja. De hogy nem hallja azt a jajkiáltást, mely ezen budget számaiból kihangzik, azt már nem birom felfogni. Hisz itt minden tétel, minden rovat megerősíti mindazt, a mit az ellenzék éveken át mond.

A t. pénzügyminister ur, midőn Somssich Pál t. képviselő urnak válaszolva azt mondja, hogy a kiadások, igaz, nagyon emelkedtek, de nem lehet összehasonlítást tenni az 1875. évvel, mert ezek, meg azok a kiadásaink voltak; ott volt Bosznia és Herczegovina, a mire kétszer is hivatkozott, ott voltak, a mint ő kifejezi, azon költségek, melyeket a keleti kérdés megoldása okozott. Hogy ez a megoldás milyen megoldás volt, azt mutatják azon események is, melyek most készülőben vannak.

Egyébiránt az természetes, hogy a kiadások valamire elköltettek, azt Somssich képviselő ur sem mondotta, hogy kidobták az ablakon, csak azt mutatta ki, hogy a kiadások oly óriási mérvben növekedtek.

Ugyanakkor a t. minister ur olyan szemrehányást tett Eötvös t. barátomnak, melyet megint nem érdemelt meg. Azt mondta, hogy vádolta a kormányt a budapest-zimonyi vasut költsége miatt, holott mi is szükségesnek tartottuk annak kiépítését és meg is szavaztuk. Ez igy van, de t. barátom nem is tett amiatt szemrehányást, hogy a budapest-zimonyi vasutat kiépítjük államilag, hanem a miatt, hogy a pénzügyminister ur eltitkolja a költségvetésben és nem mondja meg nyiltan, hogy ezt a 14 milliót is hozzá kell számitani a deficithez.

A t. minister ur legutóbbi felszólalásában tanuságot tett arról, hogy bizonyos fogalmak iránt nincs tisztában. Igy pl., — a mi csakugyan meglepő egy pénzügyminister szájában, — összetéveszti a jövedelem szót a bevétel szóval és innen van, hogy budgetjében jövedelem gyanánt szerepel az adósságcsinálás. Természetes, hogy ha adósságot csinálunk, azt a pénzt megkapjuk, de az nem jövedelem. Igy jövedelem emelkedésnek mondja azt, a mi tisztán az adócsavar nyomása következtében való emelkedés.

Igy van egy másik dologgal is, a mit confundálni szokott, a tőke és kamat fogalmát. O mindig csak a kamatról beszél és kimutatja, hogy ezen és ezen esztendőben ennyi meg ennyi kamatot fizettünk és ez csak most ennyivel emelkedett; a tőkéről nem tesz említést, mintha az mindegy volna az országra nézve, vajjon szaporodik-e a tőkéje, vagy nem. Pedig méltóztassanak elhinni, hogy ez végzetszerű felfogás, mely félek, nagyon, de nagyon meg fogja magát boszulni, ha eljön a válságos percz — a mint fájdalom, lehet tartani, hogy közel időben eljön — a mikor hitelezőink nem azt fogják kérdezni, mennyi kamatot fizetsz most te Magyarország, hanem azt mondják annak a pénzügyministernek: jer, üljünk le, számoljuk össze egy kissé, menynyivel tartozik ez az ország, hogy én meg tudjam becsülni annak hitelértékét, meddig mehetek, meddig nem. S az óriási különbség akkor, ha 200, 400, vagy 550 millió jön ki. A t. pénzügyminister ur előadván azokat, a mik a t. barátom által felállított összehasonlítást némileg enyhítik, felhozta mindazt, a mi 1875-ben teher nem volt, a mi ő előtte szaporodott. De méltóztatott elfeledni idézni némely olyan jövedelmet, mely az államkincstárba befolyt. Igy egy árva szóval sem említette, hogy az ő ministersége, illetőleg ezen kabinet létezése óta körülbelől 7 millió értékű államjószág lett eladva, melyből igaz, hogy tényleg csak 5 millió folyt be, de ezen 5 milliót tekintetbe kell venni. Méltoztatott elfeledni, hogy körülbelől azóta negyedfél, sőt ha nem csalódom, ötödfél millió ingó érték lett eladva. Ez mind olyan érték, mely létezett és mely most nincs meg. Azt hiszem, t. ház, hogy az elmondottakkal bebizonyítottam egyfelől, hogy az Eötvös t. barátom által állított összeg nemcsak nem túlzott, hanem, a mit ő számszerint említett, t. i. az 54 millió, pár száz forinttal számszerint túl van haladva a jelenlegi hiányban és hogy a hiány kétségkivül meg fogja közelíteni a 60 milliót. Bebizonyítottam másfelől azt is, hogy ha a kettő közül valakit lehet az alaposság hiányával vádolni, az mindenesetre nem az én t. barátom. És most t. ház, ez által, ugy hiszem, eléggé indokoltam, hogy a költségvetést ugy, a mint a pénzügyi bizottság előterjesztette, el nem fogadhatom és hogy pártolom Eötvös t. barátom határozati javaslatát.

Engedje meg a t. ház, hogy befejezésül a pénzügyminister urnak még egy mondására reflectáljak. A t. pénzügyminister ur mindjárt szombati beszéde kezdetén sajnálatát fejezte ki a felett, hogy a t. mérsékelt ellenzék jónak látta ezuttal eltérni eddigi szokásától és a költségvetést általánosságban sem fogadni el. Jelezte ezt a sajnálat hangjával, mit én tökéletesen értek — s azt mondá, hogy ez tetemes közeledés a függetlenségi párthoz. Fölvetette továbbá azon kérdést, vajjon csakugyan ha már ezen alkotmányos jogával, mint mondá, méltóztatik élni akarni, vajjon helyesen választotta-e épen a mostani perczet? Hát t. pénzügyminister ur, én azt hiszem, hogy a t. mérsékelt ellenzék igen

Digitized by Google

helyesen megválasztotta a perczet. Igaz, hogy meggyőződésem szerint sokkal előbb kellett volna ezt tennie. De ha előbb nem tette, lehetetlen be nem látni mindenkinek, hogy tovább csakugyan már nem várbatott.

Ugyan kérem, meddig várjon? A meddig már benne lesztünk abban az örvényben, melyre Somssich Pál t. képviselő ur mutat? Ha egy párt érzi magában a hivatást az ország kormányának átvételére, vagy bár csak arra való nagy befolyását gyakorolni, annak kötelessége a kellő időben felszólalni, mikor még az örvényhez el nem jutottunk. (*Ugy van! a szélső balon.*) A t. pénzügyminister ur sajnálattal látja, hogy ez közeledés a mi pártunkhoz. Igen természetes, hogy ugyanazon ok, a mely őt sajnálkozásra birja, engem megörvendeztet, de azt hiszem, hogy örvendezni kell e közeledésnek, melyet tagadni nem lehet s melyet ugy hiszem, a t. képviselő urak sem fognak tagadni, örvendeni kell ezen az egész országnak. A jelen állapotokkal senki sincs megelégedve, beleértve azokat is, kik a túloldalon ülnek; ezt kétségbevonni nem lehet és ha mindennek daczára azt látjuk, hogy e kormány oly szivósan és sokáig tartja fenn magát és kutatjuk ennek okát, kétségtelen, hogy ez nem annyira a kormány erejében, mint inkább az ellenzék eddigi gyengeségében van. Önök legnagyobb ereje, legnagyobb argumentuma eddig mindig az volt: mi történik, ha e kabinet visszalép? Ki jöjjön utána? Hisz nincs ellenzék, itt csak fractiók vannak.

De t. ház, ugy látom, hogy önöknek ez argumentuma lassanként tünedezni kezd és hogy önök nyugodt lelkiismerettel fogják letehetni azon óriási terhet, melyet annyi éven át hazafiui önfeláldozással viselnek és nyugodtan fognak távozhatni, mert a mint önök elmennek, lesz a ki betöltse helyüket helyesebben és az országnak inkább javára.

Kétséget nem szenved, hogy még ma igen nagy elvi eltérések választják el egymástól e két pártot. De én a közeledést szomszédaink részéről nemcsak egyedül abban a formai dologban látom, hogy ők ezuttal ép ugy mint mi, nem fogadják el a budgetet általánosságban sem. Én sokkal lényegesebb közeledést észlelek. Ha figyelembe veszem azon nevezetes beszédet, a melyet a mindnyájunk által tisztelt Somssich Pál képviselő ur elmondott, ha nézem annak szellemét és elolvasom a határozati javaslatot, melyet benyujtott és a neveket, melyek e határozati javaslat alatt állnak, azt látom, hogy nemcsak formai, hanem igen lényeges a közeledés.

Hozzuk már egyszer tisztába a fogalmat. (*Halljuk!*) Az én programmom és ugy hiszem, általában a függetlenségi párt programmja két főpontban: az önálló hadseregben és az önálló vámterületben culminál, mert e kettő körül csoportosul a többi mind, mint a melyek azoknak természetes folyományai s a mely perczben e kettő el van érve, a többi mind magától következik. Ennek részleteibe most nem kell bocsátkoznom; a kik ezzel foglalkoznak, tökéletesen meg fognak érteni.

Én ugy látom, hogy a t. mérsékelt ellenzék a programm egyik felét már tökéletesen magáévá tette.

Pulszky Ágost: Nem!

Zay Adolf: Soha!

Helfy Ignácz: A mint egy fecske nem csinál nyarat, ugy hiszem, két fecske sem csinál pártot. (*Élénk derültség.*)

Én nagy figyelemmel olvastam a t. mérsékelt ellenzék legtekintélyesebb közlönyeit s azokban a lehető teghatározottabban látom kifejezve az önálló vámterület programmját. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ha tehát van köztök egy-két tag, a ki magát nem érzi képviselve azon organumok által, jelentse ezt ki, vagy ám türje hallgatagon, de reám mint nyilvános emberre az imént jelzett, nyilvánosan és folyvást tett enunciatiók irányadók. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Az önálló vámterületet ezek szerint a mérsékelt ellenzék magáévá tette. Ez egyik része a mi programmunknak.

De tovább menve, nagy örömmel látom, hogy még a második részére nézve is kezd már tünedezni az a nagy különbség, a mely eddig köztünk létezett. Igaz, hogy azt a nagy szót Somssich Pál t képviselőtársam nem mondta ki, hogy külön kell választani a magyar hadsereget; de mindabból, a mit a jelenlegi haderőről mondott, nem lehet következtetni egyebet, mint hogy ő is belátja annak szükségét, hogy a jelenlegi állapotot megszüntessük; meggyőződésem szerint pedig annak helyébe — ha gyökeres megoldást akarunk — csakis az önálló hadsereget állithatjuk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én tehát remélem, hogy ha a pénzügyminister urnak van oka ma sajnálkozni azon formai közeledés miatt, melyet észlelt, lesz alkalma nagyon rövid idő mulva a tényleges közeledés felett még inkább sajnálkozni és búslakodni; mert bármiként legyen a dolog, programmunk másik részét, a hadsereget illetőleg, egy kérdés kétséget nem szenved: hogy a közgazdasági részre nézve egy nagy, kompakt ellenzék létezik már ma e házban.

Már pedig én a magam részéről nem habozom kijelenteni, hogy ha akként alakulna a parlamenti helyzet, hogy választanom kellene azok közt, a kik programmunk mindenik részének épen ellenkezőjét teszik és egy másik párt között, a mely programmunknak egy részét magáévá tette és közeledni látszik a másik részéhez is: mondom én, nem haboznám egy perczig

Digitized by Google

sem testtel és lélekkel támogatni ezen utóbbit. Ismétlem, nem haboznám, hazafiui kötelességemnek tartanám, testtel és lélekkel támogatni azon pártot, a mely magára vállalja programmomnak felét keresztül vinni. Igen természetes, támogatom azon pontig, a hol utaink szét válnak és ott oppositiót csinálok neki mindaddig, mig vagy ő maga elfogadja programmunknak másik felét is, vagy pedig őt megbuktatva, jön egy másik kormány, a mely azt magáévá teszi. Ez az én meggyőződésem és van is reményem hozzá, hogy ez az idő nagyon közeledik, mert közel hozzák önök azon politikával, a mely ezen budgetben talál kifejezést; de közeledik más okból is.

Közelebb hozzák azon események, a melyek most készülődnek és melyeknek távoltartására nekem vajmi kevés reményem van és a melyek csak természetes következmények, beteljesedései annak, a mit mi és velünk együtt a t. mérsékelt ellenzék mondott akkor, mikor önök a keleti kérdés ugynevezett megoldását kezdették. S mivel önök a kormánypadokon látják, hogy azok nem voltak puszta frázisok, hanem hogy immár kézzel fogható tényekben találják kifejezésöket, én azt hiszem, hogy a mi kötelességüket önök akkor nem teljesítették, azt teljesíteni fogják most. Midőn sáját szemükkel látják végzetteljes keleti politikájuknak következményeit, meglehet, nem fognak elegendő erőt érezni magukban tovább is viselni a felelősséget azon politikáért, a melynek folytán az ország senki által előre nem látható szerencsétlenségbe sodortathatik; és kötelességüknek fogják tartani az első perczben, mielőtt még a mostani állapotokból folyó események bekövetkeznek elhagyni székőket és átengedni azoknak, kik kezdettől fogva e kérdést egészen más irányban tartották megoldandónak. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Bódogh Albert: T. ház! Én is azon kezdem felszólalásomat, a mivel előttem felszólalt Helfy t. képviselőtársam kezdette. Nem zárkózhatom el azon kellemetlen benyomás előtt, melyet rám a költségvetési vita megindulása óta azon körülmény tesz, hogy a t. túloldal, a többségnek igen t. férfiai magukat távol tartják a vitától. Jól tudom én azt, hogy felszólalásra kényszeríteni senkit sem lehet és szerintem ezért váddal nem támadható meg a ház t. elnöke sem, hanem azt is tudom, hogy egymás iránt tartozunk bizonyos méltányossággal, hogy ne mondjam illendőséggel. Lehetetlenség az, hogy egy ilyen nagyfontosságú, az ország helyzetére ily nagy befolyással biró ügyben a túloldal férfiai közül egyiknek vagy másiknak felszólalásra oka ne lenne, mert ha ez állana, akkor ez volna a szerencsétlenségnek és ezen költségvetés szegénységének a legeclatansabb bizonyítéka. A költségvetési vita a parlamentekben a lándzsatörésnek, a pártok egymással megmérkőzésének a legilletékesebb alkalma és az a párt, a mely magát az elől kivonja, vagy nem teljesíti hazafias képviselői kötelességét, vagy pedig belátja már előre is, hogy az az ügy, melyet védelmeznie és azon költségvetés, a melynek pártjára kelnie kellene, egyáltalában nem támogatható érvekkel és helyes okokkal. A vita ezzel nem csak élénkülne s nyerne érdekében, hanem alkalom szolgáltatnék legalább részben egymás megértésére és kapaczitálására. De nekünk, kik ezen oldalról egymást váltjuk fel a felszólalásban, valóban ok adatott ez által a bátortalanságra, hogy a tárgy felett nagyobb határok között nyilatkozzunk. Miután pedig elvünk s tárgyunk ugyanaz: természetes, hogy nem kerülhetjük ki az igen-igen kellemetlen s a hallgatóságra nézve unalmas ismétlést s ezért mindent, mit előttem szólt képviselőtársaim elmondottak legalább részben beszédem tárgyává vagyok kénytelen tenni. Ez legyen, t. ház, annak magyarázata, hogy én Helfy képviselőtársamnak a dolog mélyébe ható s számadatokra alapított felszólalása után tartózkodni fogok ismét számokkal és számításokkal terhelni a t. ház figyelmét.

A t. előadó ur azon kezdte beszédét, hogy a jelen költségvetési vita azon keretben mozog, a melyben az előző évek költségvetési vitái mozogtak. Én ezt ugy magyarázom, hogy ezen költségvetési javaslat mindenben hasonlít azokhoz, melyek az előző években terjesztettek a t. ház elé. No, ha ebből a következtetést levonom: ez nem lehet más, mint az, hogy ezen költségvetési javaslatnak is az adók emelése s szaporítása, kölcsönök felvétele, állami javak elidegenítése képezi a tulajdonképeni activ vagy jövedelem-alapját. Ha ez igy van: valóban igazat kell adnom az előadó urnak, mert e költségvetéssel az alap nem lett reformálva. De akkor aztán nem értem a t. előadó urnak azon kijelentését, hogy ne csüggedjünk, mert hiszen biztató jeleket látunk a jövőre ezen költségvetésben. Nem érthetem azt akkor azért, mert ha most sem tud a kormány más alapot előmutatni a jövedelemre, mint eladni azt, a mi van, új adósságot csinálni és azután ismét appelálni annak az adócsavarnak hatalmas voltára, akkor engem legalább semmiféle biztató jel nem győz meg a javulásról.

Most is ugy állunk, mint állottunk, sőt annyival rosszabbul, mert mindig gyengülünk, erőnk mindig jobban és jobban fogyván, a tőlünk kivánt támogatást vagy segedelmet nem várhatja a kormány oly mértékben, mint azt tőlünk azelőtt lehetett várni. Deficitünk kronikus, deficit nélkül kormányozni nem birunk, nem tudunk és hiába takargatjuk szegénységünket, az

Digitized by Google

utoljáró is erőt fog venni magának, vagy oly mértékben fogja magát feltüntetni, hogy azt még a hazának kormányon ülő, most látni nem akaró fiai is megfogják látni, kénytelenek lesznek reá, hogy meglássák.

Csodálatos dolog is az, hogy mi innen, erről az oldalról, a meggyőződés hangjával, a hazafiság lelkesedésével mindig mondjuk, hogy sülyedünk, hogy elébe megyünk a romlásnak és amott a túloldalon oly könnyen, oly mosolyogva, olyan előkelően tekintik ezt a mi feljajdulásunkat, (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon*) sőt épen az ellenkezőjét merik állítani. Ellenkezőjét állította ezen dolognak maga a t. pénzügyminister ur, concret esetben, bizonyítékkal akarta megmutatni helyzetünknek nemcsak nem rosszabbulását, hanem javulását. Olyan dolgokra hivatkozott, a melyeket alaposan meg lehet czáfolni. Többek közt még odáig is elment, hogy a népnek a jólétét a nép szaporodásából magyarázza. No már ez oly igazság, melyről nagyon csodálkozom, hogy magának utat nem tört a t. pénzügyminister urig, mert Magyarországon nemcsak egyes községeknek elöljárói, nemcsak egyes megyék vezetői, hanem maga még az arra hivatott közege, a statistikai hivatal is ennek épen az ellenkezőjét mutatja ki.

De a mi talán még ennél is csodálatosabb, az igen t. minister ur hivatkozott épen az emelkedésre, ki kell jelentem, hogy én valósággal nem tudtam ezen eléggé bámulni.

Az igaz, hogy nem hozott fel bizonyítékot állítására, de azt hiszem, nem is hozhatna fel ilyet, bár hogy igyekeznék is adós maradna azzal mindvégiglen. Kérdem, hol javul az ipar, hiszen a kérvényi bizottságba halom számra jönnek az ország minden részéből a kérvények, panaszok, fájdalmas feljajdulások az iparosok részéről, a hol a legelevenebb szinekkel van ecsetelve az ipar sülyedése, az iparos osztály tönkre menetele; honnan meríti tehát ezen állítását a t. pénzügyminister ur? Méltóztassék a vidékre menni és körülnézni ott, a hol azelőtt igen erős iparos osztály volt, a mely a maga szorgalma után szépen, boldog öröm között tudott családjával élni, gyermekeit neveltetni és a társadalomnak igen hasznos osztályát képezte. Mi lett belőle? Az, hogy ha ma egy bakteri állomás, egy rendőrszolgai vagy hivatalszolgai állomás jő üresedésbe, vagy — a t. pénzügyminister úr jobban tudja, mint én — hogy ha financz kell, vagy végrehajtó kell, százával folyamodnak az iparosok ezen állomásokért, kik az előtt szerszámaikat, családjaikat elhagyni szégyelték volna. Hogy igy emelkedik az ipar, ennek bebizonyításával a t, pénzügyminister ur, azt hiszem adós fog maradni.

De én azt gondolom, hogy fölösleges dolog is szépíteni a helyzetet s a ki a helyzetnek szépítgetésével áll elő, az egy nagy hibát követ el maga iránt. Mert a helyzet nyomoruságos voltáról annyira meg van már győződve Magyarországon mindenki, hogy azoknak a szavaknak, jöjjenek bárhonnan, magáról a bársonyszékről, akkor sem adnak hitelt. Tehát maga, a ki állítja, maga iránt követ el nagy hibát, mert előre elvette az okot, hogy állítása őszinteségében, jelentése megbizhatóságában bizzék az a ki őt meghallgatja. Igy történt a pénzügyminister urral is. Mért nem beszél a t. pénzügyminister ur a keleti hadjáratról, a bosnyák politikáról, (*Egy hang a szélső balfelől: Mert szégyeli!*) a mely bosnyák politikát nemcsak az ország, a nemzet összességének akarata ellenére követett a kormány, a mely politika ellen a képviselőháznak igen nagy része, majdnem többsége foglalt állást, a mely politikának Magyarországra, hazánkra, nemzeti politikánkra rosz, kárhozatos befolyását nemcsak Somssich Pál t. képviselő ur most legközelebb, hanem akkor is igen bőven kifejtette itt igen sok képviselő, a mely politikával még magának azon álláspontnak sem tett szolgálatot a t. kormány, a melyet még ma legalább hirdet, nevezetesen a dualisticus álláspontnak, mert ma már az is megzavartatott általa, de különösen, a mely bosnyák politikát akkor azzal támogatták, hogy be kell vinnünk a kulturát ama vad vidékre, hol annak az áldásai bekövetkezvén, mi a majdan bekövetkező áldásnak gyümölcsét fogjuk élvezni és az lesz az oda befektetett sok milliónak a jutalma reánk nézve. No hát bocsánatot kérek, ott vagyunk már körülbelül, hogy valami kevés fogalmat formálhatunk magunknak ama kulturai befektetéseknek hasznáról és azokról a gyümölcsökről is, a melyeket a kulturának ilyenszerű bevitele Boszniába nekünk juttatni fog. Ha költségvetésünk az azt figyelemmel kisérőre nézve megdöbbentő volt ezelőtt egy pár nappal, a javaslat beterjesztésekor, az ma már nem megdöbbentő, hanem igazán kétségbeejtő. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Napokkal ezelőtt azt mondották a lapok, hogy nem lesz szükség a delegatió egybehivására, hiszen nem lesz ott kiadási többlet, mert hiszen csak a magunk teritorriumán fognak az oda küldött katonáink működni. Akkor se hittem ezeknek a szavaknak és ime ma már a lapok kereken kimondták, hogy Bosznia fellázadt; s nagyon természetesen, hogy a holnapi lap bizonyosan azt fogja hirül adni, — vagy különben én rosz proféta leszek, — hogy a delegatiók összehivása elhatároztatott és Boszniába a kultura tovább terjesztésére ismét vagy száz millió forintot adhatunk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De hát én azt gondolom, t. képviselőház, hogy az volna a fő kérdés, a melyre közülünk minden képviselőnek küldői s önmaga iránti

Digitized by Google

kötelessége volna becsületesen őszintén feleletet adni, hogy miképen javíthatnánk ezen a dolgon? Én nyiltan, becsületesen kimondom a mit gondolok. (*Halljuk!*) T. képviselőház! Az én gondolkodásom ismeretes a t. ház előtt annyiban, hogy én azon pártnak, a melyhez tartozom, szilárd meggyőződésemből, igaz és hű tagja vagyok. (*Éljenzés a szélsőbalon.*) Nagyon természetes, hogy az első és fő kivánalom az én gondolatom szerint nem lehetne más, mint az, mi már ezekről a padokról annyiszor hangsulyozva volt, nevezetesen megadni Magyarországnak az őt törvény szerint megillető jogot, a melyet tőlünk törvényesen soha sem is vehettek el, soha sem is disputálhattak el; és ez az, hogy Magyarország legyen önálló független szabad ország. (*Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon*). Azonban most nem erről akarok beszélni, hanem a kormányhoz fordulok egy őszinte kérdéssel: (*Halljuk!*) mit gondol az igen t. kormány, lehet-e, szabad-e neki tovább is mennie ezen az uton, a melyet 7 év óta csak a nemzet oly nagy kárára, még pedig anyagi és erkölcsi sülyedésére követett? (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mi jogosítja fel a kormányt arra, hogy ő tovább is vezetője legyen ezen romlásos iránynak? Mi ad neki jogot arra, hogy akkor, mikor évről évre kimutathatóan rosszabb, veszedelmesebb körülmények közé juttat bennünket, hogy mondom, még akkor is ragaszkodjék ahhoz az álláshoz, a melyhez, a mint azt Somssich Pál igen t. képviselőtársam is kijelentette, az abba való belépésre és az abban való tovább haladásra is a létjogot csak az adta neki, a mire vállalkozott, t. i. az ország pénzügyi rendezése, melytől azonban bennünket épen ellenkezőleg mindig tovább és tovább juttat. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ezzel a kérdéssel vagyok bátor hozzá fordulni, mert ha magának ezen jogot abból vindikálja, hogy a többségben nehány szavazat támogatásában részesittetik, akkor engedelmet kérek, a kormány, a mely ilyen alapon áll, ilyen vitális, az országnak nemcsak jóléte, de fenmaradásának kérdésével nemcsak nem teljesítette hazafias kötelességét, de egyenesen megmutatta, hogy neki a kormányonmaradás a fő czélja s a kormány által szeretett egyének pártolása a második, a mihez létezési jogosultságát köthetni véli. (*Ugy van! a szélső balon.*) Ha valaha, bizonyára most van itt az idő, hogy a t. többség és a t. kormány gondolkozzanak egy kissé ezen a körülményen és mentsék meg legalább azt, hogy abból a székből leendő eltávozásukkor bizonyos mértékben a tiszteletnek és az elismerésnek hacsak egy gyenge világa is kisérje.

De nemcsak az eredményekben, hanem magában a kormány egyes műveleteiben, egyes cselekedeteiben is méltó oka van az ellenzéknek a megbotránkozásra. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Az a kormány, a melynek elnöke olyan eszközökhöz nyul pártja összetartásában és az ország közvéleményének a megnyerésében, mint a milyen eszköz használtatott az igen t. miniterelnök ur által azon alkalommal, midőn a mult ülésszak bezárásakor pártja bucsú-tisztelgését tette nála, az a kormány valósággal már nem tekint sokat a nemzettel szemben és egy más politikai párttal szemben a tisztességre.

Nagyon jól emlékezem reá t. ház, hogy az igen t. ministerelnök ur a többek között és pedig felszólalásának legutolsó passusában, a melylyel tehát pártjától bucsut vett, azt mondotta, hogy „menjenek és jelentsék ki a nemzet előtt, hogy ne engedjék magukat félrevezettetni azon párt által, mely előttök elérhetetlen boldogságot, utopiákat rajzol; hanem mondják meg a nemzetnek, hogy — nem emlékszem a szavakra, de a lényege ez — hogy az az út, melyre azon párt tereli az országot, nem hozna mást a nemzetre, mint vért és rablánczot. (*Egy hang a jobboldalon: Ezt nem mondta!*)

Ha a ministerelnök ur nem átalja idáig lealacsonyítani az ő magas állását, tekintélyét, ha nem átalja olyan dolgot mondani, a mi nem igaz, a mit maga sem hisz, mert hisz hét évvel ezelőtt még ezen oldalról ő maga prédikálta az ellenkezőt, tehát lehetetlenségnek tartom, hogy ő maga is hinné azt, a mit pártjának azon bucsúzás alkalmával mondott; ha nem átalja ezt kimondani akkor, midőn az előttünk állott választások ezt igen fontossá tették, különösen az ő szájában, mert kortes-zászló-jelszóul használták azt azután az ő követői: az a kormány, engedelmet kérek, bármi tisztelettel viseltetem is az egyesek iránt, az a kormány mint kormány előttem elvesztette jogosultságát arra, hogy mint polgár tisztelettel adózzam. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ha igy fogunk egymás ellenében harczolni, akkor nekünk sokkal több jogunk van azt mondani, mert igazság is van benne: hogy azaz út pedig, melyen a kormányelnök vezeti az önök támogatásával az országot, hova visz bennünket? Elviszi az országot az elsorvadásba, a tétlen semmivé lételbe, koldustarisznyával a nyakán! (*Ugy van! a szélső balon.*)

Somssich t. képviselő ur azt mondta, hogy a kormány utjain és működésén a végzet átka van. De van még egy sokkal fájdalmasabb átok, mely az embert örökös lelkifurdalással kinozza egészen a sirig: és ez a nemzet átka. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Mielőtt talán nagyon is hosszura nyúlt felszólalásomat befejezném, (*Halljuk!*) legyen szabad a pár nappal ezelőtt történt felszólalásra kiterjeszkednem, mert azon kellemetlen, sőt kinos

Digitized by Google

benyomás elől, mely, elismerem, azzal jár, hiba volna kitérni, sőt mulasztás és kötelesség nem teljesítése. Talán ki is találták t. képviselőtársaim, hogy a Rohonczy képviselő társam által tett felszólalásról akarok egyetmást elmondani én is. (*Halljuk! a szélső balon.*) Én azt hiszem t. ház, hogy az, a mit Rohonczy képviselő ur elmondott, közülünk senkit meg nem lepett. Azokról a dolgokról mi minnyájan hallottunk és tudtunk valamit. Azok az üzelmek előttünk ismeretesek voltak és valóban elismeréssel tartozom Rohonczy képviselő urnak azért, hogy ő hangot adott azon óhajnak, mely mindinkább érezhetővé vált, hogy t. i. ezen ügy egyszer már nyilvánosság elé hozassék. Az mondatik, hogy Rohonczy képviselő ur adatokkal nem szolgált. Elismerem. De bocsánatot kérek, én abban a meggyőződésben vagyok, hogy ily ügyekben, a melyekkel már az egész ország, akár méltán, akár nem méltán meg van telítve mint a megsűrített levegővel, az ily ügyeknél nem az adatok száraz felkivánása volna a kormány teendője, hanem igenis ellenkezőleg, hogy ha ilyen felszólaló kifejezi a szerintem igen jogos és lovagias óhajtást, hogy vizsgálat rendeltessék el, ezen óhajtásban a kormánynak őt pártfogolni volna kötelessége (*Ugy van! a szélső balon.*) Pártfogolni azért, mert a kormánynak első kötelességének kell tekinteni azt, hogy ezen ügy a legtisztábban lebonyolíttassék, a kormány bizonyos mértékben akadályozva van szabad mozgásában, őszinteségében, nyiltságában, ha tudja, hogy ily fekete árnyék van háta megett, melyről az országban annyit susognak, melyre nézve az országban oly sok és igaz vád kering. Azonban ez nem adatott meg Rohonczy képviselőnek s ez nagyon kár.

Előttünk van Franciaországban legközelebb a Roustan eset, melyre mindenki emlékszik. Roustant Rochefort hivatalos visszaélésekkel vádolta. És mi történt? Bármennyire kimutatta is Roustan adatokkal azt, hogy az, a mit ellene mint tisztviselő ellen felhoztak, nem igaz, az esküdtszék mégis felmentette Rochefortot a rágalmazás alól. Mit mutatott ezzel a párisi esküdtszék? Azt, hogy közhivatalban álló tisztviselőnek és pedig minél magasabban áll, annál inkább, ugy kell magát viselnie, hogy hozzá a gyanunak még árnyéka se férjen és a ki a közönségből felszólal a tisztviselő ellen, nem követ el rágalmazást, hanem aggodalommal volt a közönséget megillető jogok terén. De nálunk ez különben is nagyon szokásban van. Hisz itt a fővárosban van egy egyéniség, ki most ismét nagy díjemeléssel állittatott a rendőrség élére és lett mindenhatóvá. A fővárosban minden ember, sőt gyermek is, igen sötét, a becsületben nagyon belevágó dolgot beszél (*Ugy van! a szélső balon*) és a közvéleménynyel szemben a kormány most ismét azt cselekedte, hogy az illetőt kitüntette. (*Mozgás.*)

Tegnap Orbán Balázs képviselőtársam azt mondotta, hogy a szolgabiró ellen, ki a polgáron igazságtalanságot követ el, akként rendeltetik el a vizsgálat, hogy azzal az alispán bizatik meg, ki benne egyik leghivebb kortestársát, legalázatosabb szolgáját, utasításainak ép e kortes és embertelen árkon-bokron teljesítőjét látja. Igy történik azután az, hogy, — kijelenthetem t. ház, — nincs oly megyéje Magyarországnak, a melyben ilyszerű visszaélések ne léteznének. Nem akarok személyekre hivatkozni, de tudnék oly eseteket említni, a hol az illető szolgabiró, miután már tudva volt, hogy a közpénzeket elköltötte, tovább is állásban maradt, mert a megyei főjegyzőnek, ki a megyében befolyásos ember, rokona volt; tudok oly esetet, hogy egy másik szolgabiró, ki a közpénzeket elsikkasztotta, sőt még ennél többet is tett, állásban maradt, mert a megye vezérhivatalnokának rokona volt. (*Mozgás.*)

A hol ilyenek történnek és ez nem elszigetelt dolog, igy van ez az egyik mint a másik vármegyében, (*Ellenmondás jobbról*) nagyon természetes és könnyen megmagyarázható, hogy elharapódzott a baj és elterjedt a rosz, hogy ha ily példák adatnak a t. háznak, a minő Rohonczy t. képviselő ur felszólalására a t. ministerelnök ur által adatott. (*Ugy van! a zélső baloldalon.*)

T. ház! Ezek után egyszerűen kijelentem, hogy a beterjesztett költségvetést még átalánosságban sem fogadom el részletes tárgyalás alapjául, hanem elfogadom Eötvös Károly t. barátom által beterjesztett határozati javaslatot. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Grecsák Károly: T. ház! Miután az idő előre haladt és hosszasabban szeretnék szólni, a házszabályok 142. §-ára hivatkozva, kérem a t. házat, méltóztassék megengedni, hogy beszédemet holnapra halaszthassam. (*Helyeslés.*)

Elnök: Ha a t. ház ebbe beleegyezik, akkor a mai ülést azzal zárom be, hogy holnap d. e. 10 órakor tartandó ülés napirendje a ma félbeszakadt tárgyalás folytatása lesz.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.*)

Digitized by Google

40. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi január 18-án.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az inditvány és interpellátiós könyv felolvasása. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovics Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur fogja vezetni. A javaslat mellett szólni kivánók neveit Péchy Jenő, az ellene jelentkezőket pedig Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Tibád Antal jegyző (*olvassa a f. hó 17-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: A jegyzőkönyv ellen észrevétel nem tétetvén, az hitelesittetik.

Bemutatom Hajdú megye közönségének feliratát, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál a megye évi javadalmazását 54,900 forintban megállapittatni kéri.

Somogy megye kezelő- és segéd-személyzetének gróf Somssich Imre képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az ország összes megyei kezelő- és segéd-személyzete részére nyugdíj- intézmény életbeléptetéséért esedeznek.

Ezen két kérvény kiadatik a pénzügyi bizottságnak.

Bemutatom a sátoralja-ujhelyi királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság tagjainak Hegedüs László képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a nyugdíj rendszernek törvény által szabályozását, szolgálati pragmatica életbeléptetését és az 1875. évi XXXVI. törvényczikk 4. §-ához képest a végleges szervezés megállapítását kéri.

Miután már a pénzügyi bizottság a hasonnemü kérvényeket letárgyalta, jelen kérvény letétetik a ház irodájába.

Bemutatom végül a mosoni és peresi kerület összes lelkészeinek Bittó István képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a polgári házasság behozatalát czélzó törvényjavaslat mellőzését s az 1879. évi XL. törvényczikk 53. §-a, illetve 1868. évi LIII. törvényczikk 12. §-ának hatályon kivül helyezését kérik.

Ezen kérvény kiadatik a kérvényi bizottságnak.

Következik a napirend és pedig először az indítvány- és interpellátiós könyvek felolvasása.

Péchy Jenő jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy sem az indítvány-, sem az interpellátiós könyvben újabb bejegyzés nem foglaltatik.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a napirend második tárgya: 1882. évi államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Grecsák Károly: T. képviselőház! Ha ezen általános vita keretében felszólalok, nem teszem azt azért, mintha arra a szereplési vágy ösztönözne, vagy mintha felszólalásomnak bármily actualis jelentőséget vindikálnék, hanem teszem egyedül azon megtántoríthatlan meggyőződésben, hogy az, a kit a nemzet bármely csekély részének bizodalma legszentebb jogai, törvényhozási jogainak gyakorlására ide küldött: nyilatkozni kénytelen azon vitának keretében, a melyben az

Digitized by Google

állam nagy feladatainak teljesítésére irányzott kormány avagy párttörekvések felett úgyszólván a nemzet törvényes képviselői által mond ítéletet.

Kötelességemnek is tartottam felszólalni különösen akkor, a midőn szerencsés vagyok azon párt tagjának lenni, a melynek még létjoga is, ugy benn e házban, mint azonkivül oly annyira megtámadtatott; mert küldőimnek is tartozom azzal, hogy azon pártállást itt e helyen is indokoljam, a mely párt állás elfoglalásának feltétele alatt képviseletüket reám bizták.

Igen rövid és igen könnyű annak indokolása, hogy miért foglaltunk mi a jelenlegi kormány politikájával szemben ellenzéki állást a multban, daczára azon nagy közjogi ellentét hiányának, melyet az igen tisztelt függetlenségi párt hirdet. Nem szükséges erre sem a látnoki szellem, mely a jövendő politikai sikertelenségeket a jelen tényeiből jósolja meg; nem szükséges erre a bölcsészet tanainak meggyőző logikája sem, a mely a meglevő ballépések és hibákból a bekövetkezendő meddő eredményekre következtet: elegendő itt egyszerűen a recitator szerepére szorítkoznom és reámutatnom a közelmultnak historiai tényeire, annak bizonyítására, hogy bizony mennyire maradtak hátra ezen kormány tényei azon várakozás megett, melyet a nemzet az annak idején inaugurált nagy actió látványos pompájából itélve, jogosan táplálhatott.

Ama nagy szó, mit a jelenlegi igen tisztelt ministerelnök ur kiejtett, hogy nem az a kérdés, mit kell jövőre tenni, hanem mi a jelenben kötelességünk, bizony méltán kelthette és keltette mindazokban, a kik e miatt a kormány gyeplőit neki átengedték, mind pedig a nemzet zőmében azon nézetet és reményt, hogy az állam consolidatiója, az állami gépezet reconstructiója, a pénzügyi egyensúly helyreállítása, a nemzeti vagyonosság emelése mind nem maradandanak puszta hangzatos frazisok azon embernek szájában, a ki saját közjogi nézeteinek nagy árán, a ki egy még egészséges és hivatott párt testén át, a mely nemes lemondással a maga erején kivívott actiót átengedte a merészebbnek, a többet igérőnek, ezen a nemzet túlnyomó többségének még osztatlan bizalmát birt Deákpárt testén át a kormányhatalomra jutott. (*Tetszes a baloldalon*).

E párt és vele a nemzet nem hitte és nem hihette, hogy e hangzatos szavak csak üres biztatások, a melyek az idők folyamában czifra czégérré törpülnek.

Pedig hát most az igen tisztelt ministerelnök ur hat évi kormányzata, a nemzet fokozódott áldozatkészségének igénybe vétele mellett megszülte azon historiai tényeket, a melyekre csak egyszerűen hivatkoznom kell, az ellenzéki álláspont multbani jogosultságának kimutatására.

Állandó deficit, tökéletes elszegényedés, inség s nyomor, kivándorlás, törvénykezési viszonyaink ziláltsága, administratiónk nyomorúsága, a társadalmi erkölcsök elkorcsosodása, ezek azon historiai fejlődés tényleges viszonyai, melyek e kormány uralmának áldásos idejében ez oly sokat szenvedett országot megkeresték.

Vehetett e tehát az alkotmányos politikai egészséges fejlődés más irányt mint azt, hogy a közjogi nézet ugyanazonossága mellett is találkoztak férfiak, kik nem akarhattak e kormányzat fentebbi káros eredményeinek részésévé lenni és kik, habár ugyanazon közjogi alapon, ellene szegültek azon politikának, a mely az igért szót be nem váltotta és a közjogi alapot meghamisította és megteremtették azon pártot, a mely a minden oldalróli támadásokkal is szemben hazafias kötelességének ismeri figyelmeztetni e házat, figyelmeztetni az országot arra: hogy immár a politikai, a pénzügyi helyzet azon lejtőjére jutottunk, a melyen tovább haladni annyit teszen mint vakon az elpusztulás törvényébe rohanni.

És itt elérkeztem felszólalásomnak azon részére, hogy miért kell nézetem szerint e kormánynyal szemben a jövőben is és különösen a jelen budgettel szemben ellenzéki állást elfoglalnom. Abstrahálni akarok e feladatom teljesitésében a multtól, nem akarok annak tényeiből a kormány politikájának helyes avagy helytelenségére bárminemű — bármily indokolt volna is — következtetést vonni, el akarok még attól is tekinteni, bármily lelki küzdelmembe kerüljön is, hogy azon kormánynak budgetjével állok szemben, a mely oly nagy árakon szerezte meg a budgetek beterjesztéséhezi jogot és egymagában ez előttünk fekvő költségvetés és annak számtételeiben nyilvánuló pénzügyi és egyéb politikájára e kormánynak akarok csak tekintettel lenni.

A pénzügyi bizottság jelentésében a jövő évi összes szükségletet összesen 325.656,881 frtban javasolja előirányzatba venni, mig a fedezetül szolgáló bevételek egész összegét mindössze csak 299.455,214 frtra teszi; kilátásba helyez tehát a kormány pénzügyi politikájának eredményeül ismét egy 26.2 milliónyi deficitet vagyis 2.5 millióval nagyobbat, mint a lefolyt 1881. évre.

Valóban kecsegtető egy kilátás azon nemzetre nézve, a ki a szükségletek fedezetére igénybe vett, évenként fokozódott adóterhek súlya alatt majdnem összeroskad és biztató a jövőre nézve, mert hát magában foglalja annak félreismerhetlen bizonyítékát, hogy áldozatkészsége bármennyire is növekszik, háztartásából azt az átkos deficitet kiküszöbelve nem látandja soha, mert bizony úgy vannak e nemzettel mint a szorgalmas munkással, tőle is bármennyit is dolgozik, mindig még többet követelnek.

Lesz tehát megint a pénzügyminister ur

Digitized by Google

igérete szerint, az adótehernek szépséges új adók képében évenkénti 8.800,000 frttal való súlyosbítása, no de lesz azért új kölcsön is, a mely majd megszüli azon helyzetet, hogy az újabb kamatterhek a deficitet valahogy el ne szalaszszák.

26.2 millió a nyiltan beismert deficit, melynek fedezetéről, levonva az új adónemek által eléretni szándékolt 3 millió forintnyi bevételi eredményt, kölcsönök által kellend gondoskodnunk. Hozzászámítva ide még a budapest-zimonyi vasutnak 14 milliónyi, régibb államadósságaink tőkejáradék törlesztésésére 9 millió és a fennebbi 14 millió tőke kamatterheire közel 1 millió forint erejéig kötendő kölcsönök összegét, az 1882. év folyamán kölcsönök által fedezendő összeg kerekszámban 47.2 milliót teszen ki.

Ha tehát követendjük is és a mint hiszem, hogy követnünk kell a pénzügyi bizottságnak azon az általános jelentésben foglalt tanácsát, hogy kiadásainkban tekintettel legyünk ugyan a fejlődés nélkülözhetlen kellékeire, de mindig komolyan állapítsuk meg a nélkülözhetlenséget; és ha csakugyan ellene is fogunk szegülni minden oly törekvésnek, mely helyzetünk félreismerésével magasabb kormányzati és nélkülözhető beruházási kiadásokra ragadna, kérdem, hogy akkor midőn az állandó szükséglet a mai kormányzati rendszer mellett majdnem az egész kiadási előirányzati összeget absorbeálja, midőn a 29 millió értékű beruházások természete kezdetlegességüknél fogva olyan, a mely a tovább fejlesztést okvetlenül szükségli és igy azoknak legalább a legközelebbi évekre a költségvetésben állandó jelleget kölcsönöz; midőn továbbá tekintettel vagyunk arra is, hogy el nem zárkózhatunk korunk fejlődési és versenyképességi igényei és követelményeitől és igy a legkomolyabb szándék mellett is teljesen ki nem küszöbölhetjük előirányzatunkból az újabbi s később keletkező beruházások szükségleteinek összegeit; kérdem, hozzászámítva ezen tehát állandó szükségletek összegéhez még az újabban kötendő 47 millió kölcsön kamatterhét is, mi lesz annak hatása, következménye a következő évekbeni budgetre?

Mindenesetre az állami kiadások összegének emelkedése. E részben tehát tiszta előttünk a kormánynak pénzügyi programmja; a kiadások leszállítását ő czélul nem tűzte magának, legalább a jelenlegi előterjesztésből, mely minden egyes tárczánál különféle méltányos és méltánytalan czímeken határozott növekedési tendentiát tanusít, a mit különben a pénzügyi bizottságnak egy igen lelkiismeretes kormánypárti tagja is ismételten hangoztatott, a jelen előirányzatból mondom, a kormánynak oly czélja, mely a kiadások leszállítására irányulna, egyáltalában ki nem vehető.

De a pénzügyminister urnak új adónemek behozatala iránt tett igérete és a pénzügyi bizottság többségének jelentése határozottan arra engednek következtetni, hogy az igen t. kormány pénzügyi programmjának sarkkövét képezi: a bevételek fokozására irányult törekvés és pedig az állampolgárok erejének közvetlen igénybevétele, vagyis: az adóteher emelése által.

Tisztelt képviselőház! Ez nem pénzügyi politika. Mindig csak azon reményben költeni, hogy majd kapunk új kölcsönöket a költekezés hiányának fedezetére és évenkint mindig egynéhány milliónyi adóemelést behozni, oly czélból, hogy a külföldi tőkének biztosítsuk a kamatot — ez nem pénzügyi politika; ez kiméletesen szólva, gondtalanság egyrészt és a hitelképességnek a kamatfizetés újabb adóterhek általi biztosításával erőszakolt fentartása, másrészt. Egyet szeretnék csak tudni, hogy mit gondol a t. kormány ezen eljárás végének — mert azt csak fel kell tételeznem, miszerint a számítási calculusokat ő is ismeri és belátja, hogy a nemzet adóképességének is meg van a maga határa!

Bizony csak azt kell hinnem, hogy nem jósol magának oly hosszú életet, mig ez a végbatár bekövetkezik. Mig ő a kormányon lesz — igy gondolkozik — majd csak kibirja az adózó polgár az adóterhet és annak emelését is, azután pedig gondoskodjanak az éltető szervezetében megtámadt beteg állam gyógyításáról az utódok! Ez az igen tisztelt kormánynak pénzügyi programmja.

Tisztelt képviselőház! Vannak dolgok, a melyekről az ember csak bizonyos ihlettséggel szólhat és ilyen a nemzetek életképessége! Nemzetünk életképessége azon megbecsülhetlen kincs, melynek birtokában magát a körülötte hullámzó néptömegek átalakulási, sokszor viharos processusában — sértetlenül egy évezredig fentartotta és ez életképesség okozója annak, hogy e kormány uralmának megviselt hat éve nagyobb válságokat nem idézett elő.

De ez életképesség nemcsak megbecsülhetlen, hanem egyuttal szent kincs, melyet őseinktől átvett alakban sértetlenül megőrizni, mindannyiunknak legszentebb hazafiui közös kötelességünk; és az vét e kötelesség ellen, a ki e kincset mértéken túl próbára teszi. Azért óvakodjunk e téren a mértékletlenségről. Nem deficitről, nem pénzügyi egyensúly helyreállításáról van akkor már többet szó, hanem a nemzet létéről.

Ha valamivel, ugy ezen tényezővel kell minden pénzügyi politikának számolni; és azon politika, mely a szükségletek fedezése végett túlmegy az adóképesség mértékén, a nemzet életképességét támadja meg.

Ezen — bocsássanak meg a kifejezésért

Digitized by Google

— bűnbe kell esni a kormánynak mai pénzügyi politikájának folytatása mellett s azért én részemről azt határozottan kárhoztatom.

T. ház! Valóban szomorú a mi pénzügyi helyzetünknek képe! Az adózóközönség újabb meg súlyosabb megterheltetése és újabban a növekedés felé hajló deficit, ezek azon perspectivák, melyeket a jelen költségvetés elénkbe tár.

Mikor az igen t. pénzügyminister beterjesztett jelentésében hangoztatni kénytelen, hogy miután a magyar állam évenként tetemes összegeket fordít egyes adósságainak törlesztésére — szemben azon jelenséggel, hogy az állam rendes bevételei a kiadások fedezésére sem elégségesek s a közel jövőben is alig lesznek elegendők a rendes kiadásokon túl szükséges beruházásoknak is fedezésére, mellőzhetlen olyan módról gondoskodni, mely az államkiadásoknak legalább a törlesztésre fordított részét az utónemzedékre hárítsa — akkor t. ház arról szólani, hogy a pénzügyi egyensúly fokozatosan és lassan eléretik, azt hiszem legalább is tévedés. Azon állam, melynek be kell ismerni, hogy a rendes kiadásokat, bevételeiből nem fedezheti és melynek kormánya hangoztatni kénytelen, hogy a legjobb esetben is a közel jövőben a kiadásokon túl a szükséges beruházásokra a bevétel alig leszen elegendő, a pénzügyi egyensúly helyreállításától ép olyan messzire van, mint a fizetésképtelen kereskedő.

És azon állam, melynek pénzügyi kormánya nyiltan beismeri, hogy az elvállalt adosságok tőketörlesztéseit az utódokra kell hárítani és be nem ismerten, az által, hogy az évi kamatterheket is újabb kölcsönök által fedezi csak, a kamattörlesztést is az utódokra bizza, azon államnak rendezett pénzügyei nincsenek és ily eljárás mellett nem is lesznek soha.

A mely állam évenként a jelen előterjesztés szerint, eltekintve azon kamatoktól, a melyek az 1867. évi XV. t.-cz. államadóssági járulékkal, továbbá nem az alkotmányos aera alatt keletkezett államadósságok, mint a földtehermentesítés s örökváltságok, továbbá olyanoktól, melyek államüzemi jogügyletekből keletkezett államadósságok talán járnak, minők voltak a vasutak megváltásai és végre azoktól, melyek az állam által közvetített kölcsönök után fizettetnek, minő a tiszai és szegedi kölcsön, a mely állam, mondom ezektől eltekintve és igy csakis a tiszta kölcsönök után évenként 40.116,673 frtnyi kamatterhet köteles viselni és ugyanannyi évi hiányt mutat fel tényleg — a mint fennebb előadtam — az csakugyan nemcsak tőke-, hanem kamattörlesztési kötelezettségét is az utódokra hárítja és pedig még súlyosbított alakban, a mennyiben nem a tőke- és kamattörlesztési járulékok névértékében, hanem a hitelműveletek által az effectiv árral elérendő különbözeti többlettel is, újabb indokolatlan terhet hárít reájuk.

Pedig az államok életében is bekövetkezhetik azon időpont, midőn a pénzügyi hitel megtagadja a mai bőkezüségét és különösen minálunk előbbutóbb a jelenlegi gazdálkodásnak folytatása mellett be kell következnie és pedig a közel jövőben azon napnak, midőn az adóprésnek bármily fokozott módon való alkalmazása is nem tudja majd előteremteni azon összegeket, melyeket fizetni tartozunk, a pénzvilág pedig nem fog majd készségesnek mutatkozni, újabban is kölcsönnel szolgálni. Quid tunc!

Vajjon akkor is olyan nagyon előnyös hatással leend-e a 400 millió conversiója, mely majdan 540 millióra felszaporodott tőketartozás alakjában fog kielégítést kivánni?

Az igaz, hogy az adósságcsinálás igen kellemes politika a jelennek — hiszen túlsegít az oly annyira alkalmatlankodó mindennapi szükségletek bajain, de a jövőre és különösen a pénzügyi egyensúlyra való törekvéssel szemben a vagyoni mérlegre megvan az a nem kellemes utóhatása is, hogy a mai hiányt a tőzsdei különbözettel megnagyobbítja és nem a tényleg nyert pénzkészlet, hanem a névérték szerint igényli a kamatterheket is.

Tudom igen jól, hogy nem mondok új dolgokat, de kötelességemnek tartottam ezeket hangoztatni akkor, midőn magam először állok azon kormánynak előterjesztésével szemben, mely a pénzügyi egyensuly helyreállilásának czégére alatt vette át a kormányzást és a mely kormányzatának eredményével legalább ezen feladat teljesitését köteles lenne kimutatni.

Hogy mennyire sikerült neki e kimutatás, bizonyítja azon államadósságok sommázata, melyek uralma alatt contraháltattak, bizonyítja a jelen költségvetés, mely ismét 47·2 millió kölcsön által fedezendő deficitet mutat fel, a mely deficit a még igénybe veendő póthitelékkel legalább is kerek 50 millió forintra egészíttetik ki akkor, ha az előirányzott bevételi összegek tényleg csakugyan befolyandanak a kincstári pénztárakba.

Ezen utóbbi feltevés pedig mennyire alapos, mutatják ismét az 1880. évi zárszámadás és az 1881. évről már ismeretes kezelési számadások.

Ha kormányzatunknak pénzügyi eredményeit ily meddőknek, ily aggasztó jellegüeknek, a jövőre nézve oly veszedelmet magokban rejtőknek látjuk, önkénytelenül is azon kérdés tolul ajkainkra: hát vajjon megfelel-e legalább ezen pénzügyi nagy tehernek jótékony kihatása az állami életre? Vajjon ezen ijesztő módon szaporodó költségek olyan czélokra és olyan arányban költetnek-e, melyek az állami és a magánjólétet és haladást viszonylagosan fokozzák? Egy szóval eredményeztek-e tehát a

Digitized by Google

pénzügyi áldozatok azon hangoztatott nemzeti vagyonosság emelését, az állam consolidatióját, az állami gépezet reconstruktióját és egyébb ilyen hangzatos igéretek. (*Halljuk! balfelől.*)

Vessünk csak egy pillantást a nyomor és inséggel küzdő és a kivándorlásban menedéket kereső honfitársainkra, tekintsük hogy mily ijjesztő mérvben szaporodnak meg napról-napra a birói, de az adó árverések számai is — és legyünk figyelemmel arra, hogy mily kamatterhet fizettünk évenként a külföldnek és akkor meg fogjuk tudni, hogy mennyiben lehet nálunk a nemzeti vagyonosodásról szólani.

Tekintsük az adókezelés s behajtás, az illetékügyek terén uralkodó végtelen zavart, gyönyörködjünk közigazgatási szervezetünk égbekiáltó bajain és emlékezzünk meg justitiánk általánosan elitélt állapotjáról, hogy fogalmunk legyen arról, mennyire idézte elő a kedvezőtlen pénzügyi eredmény az állam hirdetett consolidatióját, és az állami gépezet reconstructióját. (*Helyeslés balfelől.*)

És a valóban jövő évre előirányzatba teendő 47·2 millió deficit mellett is — hiába keressük a jelen költségvetés számtételeiben ezen nyomasztó pénzügyi tehernek megfelelő azon más eredményt, a mely a pénzügyi egyensuly helyreállítására irányzott törekvéstől eltekintve, megteremti annak előfeltételeit, megteremti a jövedelmi forrásokat is, kereskedelmünk s iparunk élesztése, közgazdasági, mezőgazdasági viszonyaink javítása és a nemzeti szükség intézményeinek létesítése által és igy természetesen az adóképesség fejlesztése által.

Mert ha nem is veszem tagadásba, hogy kereskedelmünk s iparunk fejlesztésére irányzott törekvések nyilvánulnak ugyan e költségvetés egyes tételeiben, minők pl. a Fiuméra, a technologiai muzeum felállítására stb. vonatkozó tételek — még is azt hiszem teljes jogosultsággal állithatom, hogy ezek ugyan magukban véve jó és üdvös intézkedések — melyek jótékony hatása el nem maradand, de nem segítenek túl azon nagy közgazdasági válság bajain — mely mindinkább komolyabb alakot kezd ölteni. Nem tekinthetem tehát ezen egyes intézkedéseket olyanoknak, melyeknek létesítése által a közgazdasági érdekekkel szemben fennálló kötelességeit a kormányzat teljesitette volna — mert a fennálló közgazdasági bajok elhárítása nem ily egyes intézkedések, hanem olyan gyökeres reformok által érethetik csak el, melyeket már nálam hivatottabbak e házban és különösen barátom Apponyi már számtalanszor hangoztatott. Nem lehet szándékom ezeknek részletes elsorolásába bocsájtkoznom, de egy igen fontos tényre mégis ez alkalommal is fel kell önök figyelmét hívnom és az, hogy tanúsága annak: mily kevés érzékkel bír e kormány közgazdasági érdekeink iránt, különösen az is, hogy mily módon érvényesíti ezeket a külfölddel kötött s kötendő kereskedelmi szerződésekben. Hogy példát mondjak, nem kell visszamennem a messze multba, itt van a közelmultban elfogadott szerbiai egyezmény. (*Ugy van! balfelől.*)

Azt hiszem tehát, hogy bátran a desavualtatás veszélye nélkül állíthatom, hogy e költségvetés kiadási tételei nem birnak oly természettel, a mely azoknak azon beruházási jelleget kölcsönözné, mely minden kiadásnak akár közvetett, akár közvetlen kellékét képezi, vagyis félreértés kikerülése czéljából igy állítván fel a tételt: ezen kiadási tételek nem elégítenek ki olyan szükségleteket — nem fordíttatnak oly cselekmények avagy állapotok költségeinek fedezésére, a melyeknek direct avagy indirect hatása az államéletre, a társadalmi életre jótékonyan nyilvánulna.

Mert hát nézzük e kiadások természetét! Eltekintve az államkötésekben elvállalt kötelezettségektől, melyeken változtatni nem lehet és a véderő költségeitől, feloszlanak olyanokra, a melyek az állami igazgatás szükségleteinek és olyanokra, a melyek az állami beruházások szükségleteinek fedezéseül szolgálnak. Az igazgatás szükségleteinek fedezésére költött kiadások, mily hatással vannak az állami, a társadalmi életre: mutatja az összes kormányzati téren uralkodó rendszertelenség, a melyet a nagy közönség nyiltan panaszolt elégületlensége ellenében eltagadni nem lehet. Tehát jogosan szólhatni arról, miszerint az igazgatási kiadások nem költetnek oly módon és oly czélra — a mely az állami consolidatio vagy czéljának megfelelne — és nem költetnek tehát az állam vagy társadalmi életre gyakorlandó jótékony hatás reményében. Tehát bizonyos részben, a mennyiben az állami kormányzati igazgatást, ha nem is rosszabbra fordítják, de mindenesetre nem javítják és igy stagnáltatják — e kiadások meddők.

A beruházások szükségleteinek fedezetére költött kiadások természetét megitélendő pedig — mindenesetre meg kell birálnunk azon beruházások természetét és eredményét, a melyekre költetnek. Már ezen thema megvitatása bizony nagyobb nehézséggel jár, semhogy ez egy parlamenti felszólalás keretjébe bele illeszthető lenne — de azt mégis meg kivánom jegyezni, hogy beruházásainknak oroszlán részét absorbeáló vasutainknál a pénzügyi hatás már régente mutatkozik: az évenkénti 10 milliónyi vasut kamatbiztosítási teher alakjában. Másrészt pedig legyen szabad még arra is utalnom, hogy a beruházásnak bármilyen haszna is nem feltétlen és hogy annak eredményezése majdnem minden esetben függ azon sorrendtől, melyben az egymást kiegészítő beruházások egymásutánja a kormányzat

Digitized by Google

részéről megállapíttatik. Már pedig, hogy nálunk e sorrend milyen, azt hiszem, ha más nem is, bizonyítják a vasuti hálozatok és a Dunánál és Tiszánál létesített szabályozások. Még csak azt akarom e címnél megjegyezni, hogy vannak azután olyan beruházások is, melyeknek gyümölcsöző természete plane teljesen illusorius, milyen pl. a földadókataster milliókra terjedő kiadásai, melyek csak épen nem involválnak beruházást.

De eltekintve az ezen általánosan mondottaktól, figyelemmel csakis ezen előttünk fekvő költségvetés tételeire kérdem hát, hogy ugyan a 29 millió összegben felvett beruházások olyanok-e, a melyek a gyümölcsözés jellegét mindenben magukon hordják? És erre azt kell felelnem, hogy a budapest-zimonyi vasut kiépítésére előirányzott 14 millió forint gyümölcseit hogy fogjuk-e élvezni azon időben még — melyben az örökös deficitek ellen küzdünk, bár adná az Isten. Gyümölcsöző beruházásnak mindössze is csak a közlekedési ministerium azon felüli 8.2 milliónyi összegü beruházásait tekinthetjük, a melyek közvetlen és közvetett eredményeikben legalább a kamatozás reményére jogosítanak fel.

Kérdem tehát ezeknek előrebocsájtása után, hogy a költségvetés kiadási tételei alkalmasak-e az adóképesség emelésére, alkalmasak-e a közgazdasági viszonyok olynemü fejlesztésére, a mely dús kamatokat jövedelmezhetne? Reménylhetjük-e ezen összegeknek a kitüzött czélokra fordítása után, a nemzeti vagyonosodás oly mértékbeni emelését, a mely a pénzügyi hiánynak megszüntetésére szükségesnek feltüntetett adóteher fokozását elbirná? mert hiszen az állíttatik, hogy: a nemzet közgazdasági erejének emelésében keresendő már csak súlypontja a pénzügyek gyökeres orvoslásának.

Én azt hiszem, hogy ezen költségvetés tételei nemcsak hogy nem alkalmasak a nemzet közgazdasági erejének gyarapítására — de a nemzeti érdekekre egyáltaljában nincsenek is tekintettel. Nem tartalmaznak azok mást, mint a pillanatnyi szükség szánalmas gondozását, a melyért a jövőnek igényei a legnagyobb készséggel áldoztatnak fel, csakhogy a pillanat baján átessünk. Ez az eljárása a jelen kormánynak! Már pedig ez nem lehet ténye államférfiunak és ilyen tény elkövetője nagyon veszélyessé válhat az által, hogy a jövőnek legfontosabb feltételeit feláldozza és mégis azt hiszi, hogy minden pillanatban kötelességét teljesítette. (*Helyeslés balfelől.*)

Kiadásaink az állami rend fentartásán tul tehát meddők és bevételeink fokozására egyáltalában nem alkalmasak; bevételeink ismét részben már a bevételi források mértéken túli kiaknázását tanusítják, részben pedig már magukban olyan természetüek, melyek a nemzeti vagyonosodás szempontjából nem is tekinthetők tényleges állandó jövedelmeknek, milyenek pl. a lottójövedék. Bevételeink továbbá már nem emelkedhetnek, mert a nép nem vagyonosodik és mert igy minden adóemelés egyenlő lesz: az adóhátralék szaporításával, a mely ugyan a pénzügyi mérleg elkészítésével mint activum jó szolgálatot tehet, de azért a pénzügyi bajokon nem segít.

A jelenlegi pénzügyi politika mellett, a jelenlegi költségvetés keretében tehát komolyan a pénzügyi helyzet javulásáról beszélni nem lehet és a 14.700,000 frtnyi a rendes kiadásokbani hiány — mint az igaz tisztelt pénzügyminister ur exposejában elnevezte, a 26.2 milliónyi költségvetési hiány, a mint azt az előirányzat előtünteti és a 47.2 milliónyi tényleges, kölcsön által fedezendő hiány, mint azt én jeleztem és az 1882. évi zárszámadások ki fogják tüntetni, nem is bir tehát már krónikai jelleggel, hanem oly állandó bajnak mutatkozik, mely a jövőben még az expansivitás szarvait is láttatja. Hiába akarnók a vasut kamatbiztosítási 10,900 frtnyi, az 1880. évi VIII. és IX. t.-czikkben elősoroltakon kivüli 2.4 milliónyi törlesztési s a vizi utak épitésére 1.400,000 frtnyi összegeket a rendes kiadások sorozatából kivenni, mert hiszen annak más eredménye nem lenne, mintsem hogy az átmeneti kiadásoknak elnevezett kiadásokkal együtt ezen rovatban igényelnék állandóan kielégítésüket, de azért a deficit kisebbítésére befolyással ez intézkedés nem lenne; nagyobb baj ennél az — a mit az igen t. minister ur elfelejtett megmondani exposejában, hogy az átmeneti bevételeket nem changiroztathatjuk a rendes bevételek közé, mert akkor legalább végre valahára reájöttünk volna azon bűvös mesterségnek nyitjára, hogy lehet a jelen gazdálkodás mellett is a deficitet mégis bűvész módjára eltüntetni.

Hol van tehát az út, a mely a fentemlített, 14. vagy 26 vagy 47 milliónyi deficitekből — melyeknek vagylagosságához azonban okvetlenül hozzá kell számítanunk minden esetben az államjavak eladásából eredő 5 milliónyi vagyoncsonkítást, mint tiszta deficitet — hol van tehát, kérdem, az út, a mely innét kivezetne.

T. képviselőház! Én az előadottak után azt tartom, hogy nekünk pénzügyi bajainknak elhárítására gyökeres reformokhoz kell nyulnunk; a mai kiadások és a mai bevételi tételek keretében a pénzügyi egyensúlyt el nem érendjük soha. A kiadások egyrészt a növekedő természetes szükségletekkel mindig szaporodni fognak, a bevételek pedig a közgazdasági válság, az általános elszegényedés, de különösen valamennyi jövedelmi forrásainknak igénybe vétele folytán már egyáltalában emelkedni nem fognak, sőt inkább attól tartok, hogy nevezetesebb csökkenés áland be. Nem elegendő tehát a jelen

Digitized by Google

kiadási tételeket a lehetőségig megszorítani, nem elegendő újabb és újabb adónemek által az adózó közönség fizetési képességi erejét újabban is próbára tenni, mert az ezen irányban együttes haladás sem fogja a várt eredményt megteremteni. Merészebb módjához kell folyamodnunk a kiadások leszállításának egyrészt és egy természetes jövedelmi forrásunknak visszahódításához másrészt.

Én a jelenlegi pénzügyi bajokból való kibontakozást lehetetlennek tartom a hadügyi budget jelen keretének fentartása mellett; és bármennyire is igazoltnak tartom a harczképességnek azon arányban való fentartását — a mint azt az európai concertben elfoglalt nagyhatalmi állásunk megóvása kívánja — mégis azt hiszem, hogy lehetne e budget körében, a harczképesség érintetlen hagyása mellett is oly nevezetes megtakarításokat eszközölni, melyek rövid idő alatt a pénzügyi helyzet jobbrafordultát eredményeznék. Igy nevezetesen egyebek között a praesentiának három évről két évre való leszállítását, a szabadságolásnak a már kiképzett katonáknál nagyobb mérvben való alkalmazását és az örökös ezredtransferálások megszüntetését olyan hathatós eszközöknek tartom, a melyek egyrészt a harczképességet egyáltalában nem kisebbitenék, másrészt pedig pénzügyileg kiszámíthatlan előnyöket szülnének és azonfelül még azon közgazdasági nagy fontossággal biró állapotot is teremtenék meg: hogy évenkint ezer és ezer fiatal munkaerőt adnának vissza a nemzeti munkásságnak. (*Tetszés a baloldalon.*)

Nem csekély jelentőségi eszmét pendítek én itt meg — nem is vindicálhatom magamnak annak szerzői jogát; már mások is hangoztatták azokat e teremben, komoly férfiak, kik meggyőződésüknek egész melegével hangoztatták annak szükségét, hogy a védelmi költségek emelésében ne lépjük át a nemzet közgazdasági erejének határát. Maga a pénzügyminister is 1878-ban épen a költségvetés tárgyalása alkalmával is hangoztatta, hogy a véderői törvény revisiója alkalmával figyelemmel kell lennünk arra: hogy a hadügyi kiadások ne legyenek oly nagyok, hogy azoknak pénzügyi terhe alatt az állam összeroskadjon.

Az osztrák törvényhozás is 1874. évi deczember 12-én tartott ülésében majdnem egyhangulag hozta azon resolutiót: mely szerint utasítva lett az összministerium oda közre hatni, hogy a hadügyi költségek leszállittassanak, mert belátta annak igazsását, hogy nagyobb hatalmi tényező ugyan azon állam, a mely bár kisebb hadsereggel, de rendezett pénzügygyel, mint az, a mely nagy hadsereggel, de állandó deficittel is rendelkezik.

Ha tekintetbe veszszük, hogy hadügyi budgetünk az eredeti 67 millióról a mai 107·8 frtra felszökkent, lehetetlen, hogy aggodalommal ne tekintsünk azon jövőbe, mely talán újabb ily roppant mérvű emelkedési többlettel kecsegtet.

Tudom én azt igen jól, hogy egész Európa fegyverben áll és hogy e sajnos közviszonyok hatása eredményezte a hadügyi kiadások ily roppant mérvbeni emelkedését, de tudom azt is, hogy az általam előbb említett rendszabályok e közviszonyok helyzetének megfelelő harczképességünket épen nem alterálnák és midőn a pénzügyi bajok — ugy mondhatnám — katastrófája előtt állunk, azt hiszem, nem jogosulatlan és visszhangra is fog találni azon, a kormányhoz intézett kérelmem tegye meg az illető helyen az az iránti lépéseket, hogy a hadsereg körében oly reformok létesittessenek, melyek a pénzügyi tehernek tetemes könnyebbítését eredményeznék. (*Helyeslés balfelől.*)

Ez az egyik általam felhozatni kivánt módja pénzügyi bajaink orvoslásának.

Áttérek a másikra: egy természetes jövedelmi forrásunkra, melyre az igen t. kormány figyelmét különösen felhivom.

Az igen t. pénzügyminister ur már maga mult október 19-én mondott beszédében figyelmeztette a házat arra, hogy a közös jövedelmet képező határvám eredményeinél azon abnormitás helyzete állott elő: hogy a tiszta vámfelesleg egyenlő semmi, sőt hogy ezen czímen a közös kormány által 4.698.000 frtnyi hiány lett 1882-re előirányozva, a melyet a delegatió időközben ugyan törölt, de ez nem változtat a dolog természetén semmit.

Tény az, hogy vámjövedelmünk nincsen és az igen t. pénzügyminister ur is erre vonatkozólag mondja: „hogy a fogyasztási adók visszatérítése czímén oly nagy összeg fizetendő, hogy a vámjövedelem nem elég azok fedezésére s a helyett, hogy a közösügyi kiadásokból a vámjövedelmek levonatnának, a vámjövedelemből bejött összeget még pótolni kell, hogy a restitutió czímén szükséges összeget fedezni lehesse."

Igaz, hogy a minister ur aztán megjegyzi, hogy a már most fizetendő 3.152,000 frtnyi adóvisszatérítési többlet csak átfutó kiadás, mert Magyarország részére megtérül annyiban, a mennyiben a czukoradónál 925,000 frtnyi bevételi többletben nyer kifejezést, a visszatérítés czímén pedig van egészben 2.217,000 frtnyi többlet; de maga is hozzá teszi, hogy maga azon tény, hogy a vámjövedelmet teljesen felemésztik a restitutiók, oly jelenség, a melyen segíteni kell. E részben egyetértek az igen t. minister urral, csak azt sajnálom, hogy bár igérte, miszerint e bajon segítendő, legközelebb előterjesztést is szándékozik tenni, épen nem jelezte meg azon irányt, a melyben azon visszás állapotot s annak pénzügyi hátrányait megszüntetni czélozza.

Nem vagyok szakember ezen téren és nem

Digitized by Google

tudom, hogy a megpendített czukoradó-visszatérítés megszüntetése önmagában megteremtené-e azon állapotot, a mely a vámjövedelmünket oly mértékre emelné, mint azt minden más országban látjuk, de ha tekintettel vagyok arra, hogy az 1882-re előirányozva volt 30.940,000 e czímeni restitutióból Magyarország részéről közvetlenül csak 440,000 frt volt előirányozva és hogy az fenti összegből, a mely a delegátiók határozata szerint 26.250,852 frtra leszállittatott, a bennünket a törvényes kulcs szerint megillető $31^4/_{10}$%, vagyis 8.242,768 frtból a termelési idény adójövedelmének 7.28% aránya szerint eső 1.911,062 frtot Magyarország fizeti a monarchia czukorkiviteleért, holott saját szükségletét sem fedezheti hazai czukorgyárakból — azon meggyőződésre kell jutnom, hogy mi e czímen oly adót fizetünk Ausztria pénztárába, melyért tőle semmiféle kárpótlást nem nyerünk.

Nem tekinthetem tehát megnyugtatónak a t. pénzügyminister urnak azon mult évi október 19-én tett nyilatkozatát, hogy a czukornál a visszatérítés anomaliája már nem bir azon nagy jelentőséggel, mert az újabb törvény értelmében a czukoradó a visszatérítendő összegen felül egy általános összegben van megszabva, melyet a czukorgyárosok kötelesek fizetni akkor is ha az adó utján az összeg ki nem kerül. Ugyanis én azt tudom, hogy az erre vonatkozó intézkedést tartalmazó 1878. évi XXIII. és az 1880: évi t.-cz. rendeletei nem biztosítanak tiszta vámjövedelmet egyrészt, másrészt pedig mitsem változtatnak azon állapoton, hogy a mig a befolyandó 28 milliónyi nyers' vámjövedelemből kárpótlást épen nem nyerünk és igy a közösügyi költségek ez által előidézett szaporulatához 32%-kal járulunk hozzá, addig a fogyasztási adó visszatérítés pénzügyi előnyeiben csakis a 7.28% termelési arány levonása után mindössze $24^{21}/_{100}$ százalék erejéig részesülünk.

Nem tehát a szeszadónál, a mely legalább magyar termelési ág — kell kezdeni a szükséges intézkedések létesítését, hanem a czukornál, a mely annyira károsítja meg pénzügyünket egyrészt, másrészt pedig még azon közgazdasági hátránynyal is jár, hogy hazai czukorgyáraink versenyképességét megbénítja.

Ezen tételnél még különösen azt is kivánom hangsúlyozni, hogy én oly természetes jövedelmi forrásnak tekintem a vámjövedelmet, hogy a kormány kötelességének tartom, még az új kiegyezési tárgyalások idejének bekövetkezte előtt, már most arról gondoskodni, hogy Magyarország elkészülten, mehessen az új kiegyezési harczés az önálló vámterülethezi jogot komolyan vettesse latba — azon követelményeinek kielégítéseért, melyek különösen egy megfelelő vámjövedelmet biztosítsanak.

És én azt hiszem, habár nem tekintem önczélnak az önálló vámterületet, hogy inkább meg kell barátkoznunk az önálló vámterület eszméjével, semhogy a multkorihoz hasonló kiegyezési aktusban, egy oly természetes jövedelmi forrást, minő a határvám, ismét teljesen koczkáztassunk. (*Élénk tetszés a baloldalon*).

Nem akarom még hosszabbra füzni amugy is már kelleténél túl terjedt előadásomat és nem akarom az önök mindeddig bitorolt türelmét továbbra is kikérni, de engedjék meg, hogy általánosságban a mai helyzet felett még egynémelyeket elmondjak. (*Halljuk!*)

Pénzügyi bajaink komolyak, politikai helyzetünk sem valami biztató. És ez a béke évek eredménye! Kormányunk nem jelöli meg a kibontakozás utját, hanem biztat a jobb jövőre való kilátással; pedig én nem hinném, hogy az államférfiúnak jogában állana a Manchesteriskola tanait azon végtelenekig követni, melyek mindenben a természet erejére utalnak. Hiszen a példabeszéd is mondja: „Segíts magadon és az isten is megsegít."

A kormány ugyan busásan juttat a népnek az állami lét terheiből, de annak jótéteményeiben vajmi keveset részesíti.

Pedig egy állam, a mely évről évre azon tendentiát követi, hogy újabb terheket kell az adózó polgárokra hárítani; egy állam, a melynek kormánya ép jelenleg ismét készül az adóterheknek évenkinti 8.800,000 frttal való szaporítására, köteles mindenesetre tűrni, hogy adózó polgárai azt követeljék, hogy az arczuk verejtékében megkeresett milliónyi adóösszegekért legalább részesittessenek az állami létnek azon jótéteményeiben, melyek már csak az állami renddel is karöltve járnak: részesittessenek legalább a jó közigazgatás és a jogbiztonság előnyeiben. (*Helyeslés balfelől.*)

Mi nálunk a jó közigazgatás csak idea, a mely után rajongunk mindnyájan, habár különböző utakon; a jogbiztonság pedig problema, a mely a magán jog terén minden codificationális nagyobb munkák hiányában csakis birói karunk képessége és becsületessége folytán nyer jognézetek szerinti igazságos megoldást.

És eltekintve az adókezelés ezer meg ezer bajaitól, az igazságszolgáltatási eljárás csigalassúságától, azt hiszem, hogy mi nálunk a belügyek fokozatos javulásáról szólani valóságos ironia.

A nemzet ezeket látja és érzi, és nem a közöny avagy plane az elégültség hallgattatja őt el, hanem a kétségbeesés. Nem azon körülménynek köszönhetik önök többségüket, hogy a nemzet politikájukat helyesli — nem, hanem annak, hogy a nemzet bizalmatlankodik már az összes politikai tényezők iránt. (*Ugy van! balfelől.*)

Digitized by Google

Valóban a parlamenti élet ily alapokon, nem csoda, ha megsztili azon pessimismust, a mely a boldogabb jövőnek még reménye felett is kétségbeesik.

Pedig ép most a jelenben, e pénzügyi, e közgazdasági és politikai válság nehéz idejében szüksége van az országnak azon bölcsességre, azon hazafiságra, a mely megtalálná azon eszközöket az ország népei és érdekei kielégítésére, a mely megtalálná az eszközt, az általános bizalmatlanság sötét szellemének eltávolítására, az egymás elleni harcznak megszüntetésére és mindnyájunknak azon közös czélra való egyesítésére, a mely az államegység fentartása és erősbítése eszméjében nyilvánul.

Ezen törekvést én a jelen költségvetés tételeiben fel nem találom s azért az általános tárgyalás alapjául sem fogadom el, hanem pártolom igen t. Somssich Pál képviselőtársam által beadott határozati javaslatot. (*Élénk helyeslés és éljenzés balfelől.*)

Kovács Albert: T. ház! A folyamatban levő költségvetési vitát az különbözteti meg a korábbi évekétől feltünő módon, hogy a szónokok alig távoznak el a költségvetéstől. És ez nagyon természetes, mert a pénzügyi bizottság jelentésének azon őszinte vallomása folytán, hogy „az utóbbi években nem annyira pénzügyi, mint inkább hitelviszonyaink javultak", a pénzügyi kérdés ismét épen azon imponáló erővel lépett előtérbe, mint hét évvel ezelőtt.

E nyilatkozat, ha azt a pártszempont által hozzáadott gyöngédségi elemektől megfosztjuk azt fogja tenni, hogy épen nem javultak, hanem rosszabbak lettek; és e nyilatkozatért le vagyunk kötelezve mindannyian a pénzügyi bizottság iránt s különösen azon tagja iránt, — bárki volt legyen is az, — a ki azon oldalon először volt bátor e szót kimondani. De e nyilatkozat egyszersmind mindnyájunknak kötelességévé teszi, hogy a pénzügyi kérdéssel minél behatóbban foglalkozzunk és hogy azt teljes tárgyilagossággal és minden pártszempont nélkül igyekezzünk megérteni.

Azon összehasonlítások, melyeket a pénzügyminister ur az ismertetés szempontjából tett, — bár a számadatok tekintetében szó nem fér hozzájok, — de a végrehajtott combinatiók és míveletek által nagyon magokon viselik a pártszínezetet. Egyébiránt a mi költségvetésünkben és az azok nyomán járó zárszámadásokban az összehasonlítás valóban rendkivül nehéz; mert költségvetéseink semmiben sem oly szellemdúsak, mint a berendezés változatosságában ugy, hogy pl. a zárszámadási bizottság ismeretes tiz évi jelentésében maga a számszék és a kormány sem tudtak egy véleményre jutni a saját művökön s az egyes évek elszámolásánál több millió, a vagyonmérleg megállapításában több száz millió forint differentia volt közöttük.

Ennek daczára is meg fogom kisérteni oly számtani eredmények előállítását, melyeket a politikus ugyan csűrhet és csavarhat, de az elfogulatlan finánez és matematicus kénytelen lesz azok alaposságát elismerni. Előre is megnyugtathatom a t. házat, hogy tartózkodni fogok minden ismétléstől. (*Halljuk!*)

Még csak azt kell megjegyeznem, hogy nem az 1875-iki állapothoz hasonlítom a mostanit, hanem a 74-ikihez, mert a fusió már 75 elején megtörtént, tehát azon év eredményeért már a mostani kormány felelős. Egyébiránt ezen eltérést a korábbi összehasonlításoktól nem ellenzéki szempontból teszem, mert az általam felvett 1874-ik év mérlege a rendes kezelésnél 9 millióval rosszabb, mint a mások által felvett 1875-ik évi; tehát a kormány álláspontjára nézve kedvezőbb.

De épen abban fog állani az én beszédem ereje, hogy a mi a kormányt megilleti, azt én tartózkodás nélkül el fogom ismerni, de viszont megfordítva is, mert valamint általában az emberek nem angyalok, se nem ördögök: ugy a kormányok sem, hanem csak relativ köztük a különbség. Magyarország a fusió által nem angyalokat vesztett, hanem csak rosszabbakat cserélt.

Ennek bebizonyítására bátor leszek a pénzügyminister ur beszédéhez alkalmazkodni, egymaga képviselvén még eddig ezen nagy párt erejét; s ha netán a berendezésben eltérnék is, azért annak fontosabb tételeit meg fogom érinteni. (*Halljuk!*)

Hogy a kormány pénzügyi politikájának helyességét megtudjuk itélni: nem csak azzal, kell tisztába jönnünk, hogy mekkorák adósságaink, — a mi egyébiránt már fel van derítve, — hanem azzal is, hogy adósságaink milyen arányban növekedtek a saját autonom kormányzásunk alatt. Ezen okból az összehasonlításnál mellőznünk kell az ugynevezett közös államadósságokat és a régibb és újabb örökváltsági tartozásokat, mint a melyek ezen szempont alá nem foglalhatók; ellenben az adósságok rovatába kell tennünk a vasuti kamatokat; mert bár ezeket költségvetéseink előlegeknek vagy kölcsön adott pénzeknek nevezik s fogalmilag azok is; de mig a tényleges valóságban is azok lesznek, majd a jövő században: addig jelenleg csakugyan valóságos szerződésen alapuló tartozások. E szerint már a Deák-párti kormányok 1874 végeig csináltak összesen — csak kerek számokat említve — 13 millió frt évi kamatot igénylő adósságot, mely nagyobbára törlesztő adósság volt, ugy, hogy a 13 millióban a tőketörlesztés is benne foglaltatik. Ellenben az egyensúly helyreállítására alakult fusio kormánya ugyanannyi idő alatt 55 millió frt kamatot igénylő

Digitized by Google

adósságot. Amott a kamat és tőketörlesztés évi átlagos növekedése nem egészen 2 millió frt; itt pedig csupán a kamaté 7 millió frt, azaz 3½ annyi; s bizonyosan még nagyobb arányokat tüntet fel az adósság tőkeszaporodása, mert a mostani kormány az adósságok nagyobb részét örökös járadékkötvényekben, kisebb kamatláb mellett, de sokkal parin alól kötötte.

A mi az adósságok egész terhét illeti: ezt Somssich képviselő ur 107 millióra tette, de a minister ur szerint ebből ki kell venni 11 milliót a vasuti kamatokra, melyek előlegek. Hát legyenek előlegek; hanem akkor is nem 107, hanem 118 millióból kivonandók, mivel Somssich képviselő ur ezeket nem adta hozzá s a teher ezeken kivül 107 millió.

Ugy hiszem elég volt ezt csak megemlítni, hogy a minister ur számítása ezen a ponton hibásnak bizonyuljon.

Azonban a helyzet világos megitélésére tekintetbe kell vennünk a rendes jövedelmek nagymérvü emelkedését a lefolyt idő alatt. Az emelkedés a Deákpárti kormány alatt évenkint átlag 6½ milliót, azóta 10¼ milliót teszen. Ha pedig csak az egyenes adó emelkedésének arányát tekintjük, melyeknek súlyát legközvetlennebbül szokta érezni az, a ki fizeti: ezek az első hét évben évenkint nem egészen 1½ milliónak, vagy percentekben kifejezve: az eredeti összeg 2½%-jével emelkedtek; azóta pedig az évi átlagos emelkedés kevés hiján 2.800,000 frt, vagy a kiindulási összegnek 5%-je. Igaz, hogy a rendes kezelés mérlege 1880-ban 1874-hez képest, jobb volt 7 millióval, hanem 60 millió frt nagyobb bevétel fejében; azonban 1875-hez képest, 55 millió bevétel fejében még 2 millióval rosszabb volt. Ellenben az összes kezelés deficitje, mely akkor 30—40 millióra csökkent, nem annyira szabályszerü emelkedés, mint inkább a pénzügyministeriumban ejtett meglepő mulasztás következtében: ma sem szállott alább, sőt inkább emelkedett s emelkedése állandóvá és szabályszerüvé vált.

Legérdekesebb a pénzügyminister ur beszédje a hiány kiszámításában. Kétszer is felteszi azt a kérdést, hogy mit kell érteni a hiány alatt s mind a kétszer adós marad rá a felelettel. Egyébiránt a deficitek kiszámítása a mi költségvetési vitáinknak általában a legfatálisabb pontja. A minister ur addig számitgatta, mig kihozta, hogy most 10 millióval kisebb a deficit, mint 1875-ben volt.

Hogy az 1880-iki hiány a rendes kezelésnél 28 millió frt: azt a zárszámadás világosan mutatja; de hogy az összes kezelésnél nem 27 millió, a mennyire azt a zárszámadások teszik, hanem 43.471,499 frt: azt az előttem szólottak kimutatták. Mert azon összeghez hozzá kell még adni a 6%-os aranyrentékből bevett 15 millió frtot, melyet a pénzügyminister az 1880-iki költségvetési vitában, egy érdekes fictio alapján, rendes fedezetnek nevezett, mivel az értékpapirok már akkor ki voltak nyomtatva s eladásukra a felhatalmazás korábban kelt; valamint hozzá kell adni az államjavak eladásából bevett 1 milliót haladó összeget, mely szintén rendes fedezetnek neveztetett, holott tőkefogyasztás.

Most, midőn az 1880-iki zárszámadások már kezünk közt vannak, nem érdektelen visszaemlékezni az 1880-iki költségvetési vitának azon pontjára, midőn a szónokok a tényleg várható deficitet igyekeztek a költségvetés szövevényeiből kiszámítni. Nem találkozott a házban két ember, a ki egy véleményen lett volna. A pénzügyminister csak 18 milliónak praeliminálta; a pénzügyi bizottság s illetőleg annak személyesítője, kit most is az előadói széken van szerencsénk tisztelhetni, már 27½ milliót vett észre; az ellenzéki szónokok 35—40 sőt több milliót is sejtettek, mig végre most az élet tényleges valósága 43½ milliónak mutatta be. Akkor az előadó ur a szemek e különböző látásának okát, zajos tetszésnyilatkozatok közt ugy fejtette meg, hogy „Minél messzebb van valamely egyén a ministeri széktől, annál nagyobbnak tünik fel előtte a deficit.“ Természetesen legkisebbnek az előtt, a ki épen benne ül: utána az előadónak, — habár a syllogismusnak akkor még csak két lába készült volt meg; az ellenzék pedig, a mely a valóságnak megfelelő összeget látott előre, ma is távol van a ministeri széktől; és ez szintén természetes, mert Magyarországon és a felfordult világban: „Czéllövésnél az a nyerő, ki a céltól legmesszebb lő.“

A folyó évi deficit kiszámításában az előadó ur, mint a jelentés irója, a két év előttihez képest már épen 95%-el közeledett a ministeri székhez; megsokalván a minister ur e gyors közeledést, két millióval eltávozott az eredeti 25 milliójától, pedig erre nem volt szükség, mert az előadó ur, mint szónok, az előtt pár nappal már 26 milliótól 49-re távozott. Azonban semmi kétségünk nem lehet benne, hogy a távol állók szemüvege a folyó évre nézve is jobbnak fog bizonyulni és a deficit nem csak azon 49 millióból fog állani, a melyet az előadó ur beszédében említett, hanem ha deficitnek kell nevezni minden olyan kiadást, a melyet nem az állam rendes folyó jövedelmeiből fedeznek: akkor ide kell még számítni azon 6 milliót haladó összeget, a mely az ingó és ingatlan államjavak eladásából és a telepitvényesek tőketörlesztéséből van előirányozva és ekkor már a várható deficit az 56 milliót haladni fogja. S ha ez 10 millióval kevesebb, mint a 75-iki, akkor annak 66 milliónak kellett lenni, annyi pedig nem volt.

Digitized by Google

S pedig van még egy várható tétel, a mi a deficitet nevelni fogja, a mire az előttem szólottak közül senki sem reflectált. És ez még nem is a póthitelek várható sora, mert én most azokra és semmi bizonytalan összegre nem akarok reflectálni, hanem egészen másra.

Ugyanis, ha a zárszámadásokat összehasonlítjuk a költségvetésekkel, azt tapasztaljuk, hogy a jelen kormány minden évben tetemes összeggel többet költ, mint a mennyi elő volt irányozva; még pedig 1880-ban csak 27 millió frt csekély összeggel többet. És a túlkiadás nem véletlen események befolyása alatt jelentkezik, hanem minden évben bizonyos szabályszerűséget követ; már pedig az államháztartásban egy oly tényt, mely évek során át szabályszerűleg előfordul, végül a rendkivüli tények sorából a rendesek közé szokták áthelyezni. Ha e túlkiadások összege most is az előirányzat $9^1/_2$ percentje lesz, mint 1880-ban, akkor, habár a bevételek is ugyanezen százalékkal lesznek nagyobbak az előirányzatnál: mégis várható a kettőnek differentiájából egy pár millió forintnyi emelkedés a deficitben.

Sajátságos t. ház, és elszomorító azon könnyűség, melylyel a mi kormányunk a költségvetés csaknem minden tételénél jelentékeny túlkiadásokat tesz. Angliában a közfelfogás a költségvetést oly törvénynek tekinti, melyet a kormánynak megtörnie nem szabad; annak tételei a kormányra nézve a maximumot állapítják meg, a melyen alól maradni törekednie kell, túlmennie nem szabad; és ennek eredményeként aztán az angol pénztári kimutatások az utóbbi évtizedekben azt a szabályt tüntetik fel, hogy a tényleges kiadás három év közül kettőben kevesebb, mint a költségvetés előirányzata és csak egyben több; de a melyet mindig rendkivüli körülmények okoznak; ellenben nálunk a legrendesebb körülmények közt is mindig több.

Azt mondják, hogy a ministeriumok tisztviselői az év bizonyos részeiben áttekintést csinálnak a felett, hogy vajjon valamelyik címnél a kiadás nem maradt-e alól az előirányzaton? S ha véletlenül ily esetre bukkannak, sietnek kiutalványozni a megtakarítást, nehogy az országgyülés a jövő évre leszállítsa az előirányzatot. No már ha a végrehajtó közegeknél ily megrögzött pazarlási hajlam uralkodik: akkor a pénzügyi bizottság hetekig tartó nehéz munkája, az egyes képviselők szorgalma, mit a költségvetés tanulmányozására fordítnak és maga az egész budget-törvény is mind kárba ment dolog és nem ér semmit!

Egy eszes és nagytapasztalású magyar iró, a kinek az emigrálás bő alkalmat nyujtott a különböző népek tanulmányozására, azt az észrevételt nyilvánította, hogy a világ legpazarlóbb népe a magyar. És ha már igaznak ismerjük azon históriai reflexiót, hogy minden népnek a kormánya olyan, mint ő maga: akkor a magyarnak azon drága tulajdonságát a mostani kormánya kitünő mértékben képviseli. A renteconversiónál, nem névértékben, hanem akkor rögtön realizálható értékben a legkedvezőbb számitás szerint 20 millió, igazságos számítás szerint több mint 40 millió frt tőkét ajándékozott a bankároknak akkor, a mikor $5^1/_2$ százalékkal alpari is lehetett volna convertálni és a mikor az apró tőke Magyarországon 5 százalékkal is megelégedett. Ez aztán egy magyar urhoz méltó ajándék volt. Az állami jószágok ezen kormány alatt sok ezer holddal kevesbedtek, de a kezelési költségeik semmivel sem szállottak alább. Ugyanezen államjószágok holdankint 3 frt 67 kr. tiszta jövedelmet hoznak, jóllehet csak holdszámra becsültem meg bennök a nagyszámú korcsmákat és oly haszonvételeket, a melyek nehány quadrát öl területen ezereket jövedelmeznek. Ez a tiszta jövedelem épen annyi, mint a fehérmegyei föld adója. Az egyes adónemek óriási emelkedésének arányát még sokkal nagyobb arányokban mulja felül beszedési költségeik emelkedése; az összes beszedési költségek az összes rendes jövedelmeknek tették: 1868-ban $^1/_8$-át, 1875-ben $^1/_5$-ét, 1880-ban és azóta $^1/_4$-ét. Pedig ezen számításba az ugynevezett állami üzleteket, a minők a vasutak és gyárak, nem vettem fel; mert habár a különbséget nevelnék, de a kép tisztaságát zavarnák. Ezeknek aztán igazán érdekes a mérlege. Nem szólok a vasutakról, melyek új dolgok s nem volna méltányos rosz üzleti viszonyaikat kihasználnom; hanem csak az állami iparüzést említem fel. Az összes bányászat és pénzverés 1868-ban, 69-ben és 70-ben évenkint 1—2 millió frt tiszta jövedelmet hozott; azóta pedig állandólag hasonló nagyságú deficitet okoz; a távirdát ugyanazon három év kormánya egy kevés tiszta jövedelemmel kezelte; azóta ezen üzletágra is ráfizetünk évenkint nehány százezeret. Az állami gépgyár, vasművek és diósgyőri vasgyár bizonyosan milliókra menő értéket képviselnek; a háromnak az 1880-iki forgalmi tőkéje $4^1/_2$ millió kölcsönvett pénzre ment s ennek fejében jövedelmeztek az államnak 800 ezer frt deficitet. A száma nélkül való ipar-, közép-ipar- és műipar-tanodák és műhelyek, a melyek által a kormány az osztrák ipart akarja megverni, mind deficittel dolgoznak.

Mindezekre azt szokták mondani kormánykörökben, hogy biszen az igaz, hogy ez is, az is, meg amaz is veszteséggel jár, de közgazdasági tekintetben nagyon fontos; azaz ha veszít is a fiscus, de megnyeri a nép; a mi ha ugy van: azóta a népnek rendkivül meg kellett gazdagodni, mert hogy az állam már rendkivül sokat vesztett rajtok: az bizonyos. Ugy gondolom, ezekre céloz a pénzügyi bizottság is általános

Digitized by Google

jelentésében, a midőn a fejlődési és versenyképességi igényekről, az ipari fejlődmények követelményeiről, a nemzetközi fejlődő versenyképességi erők fokozásáról és egyéb magasabb közgazdasági szempontokról emlékezik. Legalább előttem ugy látszik, hogy remek műgazdálkodást csak ily remek műszólamok qualificálhatnak méltóképen.

Szóváltás tárgyát képezte a pénzügyminister és az ellenzék szónokai közt a szegényedés és gazdagodás kérdése is. Ez a kérdés két szempontot foglal magában: a fiscus inventariumát és a népét. Ha azt akarjuk kiszámítni, hogy évenként mennyivel szegényedik vagy gazdagodik az állam, kétségen kivül tekintetbe kell vennünk az ugynevezett beruházásokat is; mert meglehet, hogy ezek sem érik meg mindig és valósággal azt az összeget, a mibe kerültek. Azonban kitűzött czélomhoz képest nem akarok foglalkozni vitás számokkal s egyszerűen nem teszek észrevételt azon felfogásra, mely valósággal meglévő értéknek tekint minden beruházást, — azon tiz évi kimutatás még a hadsereg számára vett köpenyegeket is — a melyek ha igazán befektetések: akkor valaha igen szép jövedelmet fognak hozni az államnak. De — mondom — nem teszek kifogást az ellen, hogy a beruházott összegek megvannak; s az eredményt csak a rendes folyó bevételek és kiadások differentiájában keresem.

E szerint, már ha a 80-iki zárszámadással megegyezőleg a vasuti kamatokat a rendes kiadások rovatába irjuk át a korábbi években is: 1868-ban és 69-ben a rendes bevételek felülhaladták a rendes kiadásokat, a két évben összesen több mint 13½ millióval, valamint 1867-ben is 7—8 millióval, és 1870-ben is csak egy kevéssel maradtak alól; ellenben azóta minden évben tetemes összeggel alól maradnak. Ugy látszik tehát, hogy nemcsak az állami üzletek tiszta jövedelme és deficitje, hanem az egész rendes kezelés megtakarítása és deficitje is egyenes összefüggésben áll amaz elsőbb évek pénzügyi kormányzatával. A rendes kezelésnél 1880-ban 28 millió; 1870-től 80 végéig 230 millió volt a hiány. Ebből esik kezdettől 1874 végéig 85½ millió, de a melyből le kell vonni a két első év 13½ millió megtakarítását, mint gazdagodást; 1875—1880 végéig: 144 millió. Az első hét évre évenkint 10⅕ millió; a második hat évre évenkint 24 millió. Ez képezi az elszegényedés elvitathatatlan összegét, mert ez azt fejezi ki, hogy Magyarország rendes háztartási szükségeinek fedezésére az utolsó évben már 28 millió erejéig a tőkéjét fogyasztotta s hivatalnokainak kölcsön vett pénzből adta a kenyeret. A beruházott összegeket fel lehet az inventáriumba irni, mert a papiros eltűri; de ezeknek meglévőkül állítását talán még a papiros se szenvedné meg.

A folyó évre az ily természetű hiányt a költségvetés csak 12 millióra teszi, a mi valóban nagy haladás volna; de hogy a kormány költségvetéseinek realitásáról mit kelljen tartanunk: azt már több példával kimutattam. Kétségtelen, hogy azon számos millióból, a mennyivel valószinűleg több lesz a deficit az előirányzottnál, a rendes kiadásokra is kijut a megfelelő percent.

A mi a nép szegényedését illeti, annak mértékét senki se volna képes concret számokban kifejezni s azért én a kérdés ezen oldalának felderítését másoknak engedem át, kik az ily tárgyakról nálamnál ékesebben tudnak beszélni. Pedig a minister ur birtokvásárlási theoriája vajmi nagyon provocálna a szólásra! Az igaz, hogy az utóbbi években sok birtokot vásároltak Magyarországon, — hanem a zsidók!

Hanem, t. ház, e gazdálkodással egy czélt mégis elért a kormány, a mely az ő politikájában — azt hiszem — a becses vívmányok rovatában számoltatik el; és ez az, hogy kézzelfoghatólag bebizonyította, hogy a mérsékelt ellenzéknek oly sokszor hangoztatott takarékossági politikája immár magában véve elégtelen az államháztartás egyensúlyának helyreállítására. 1875-ben még ugy állottak a dolgok, hogy a takarékosság bölcs és kitartó alkalmazása s némi erőfeszítés által a pénzügyi egyensúly legfellebb tiz év alatt helyreállítható lett volna; ma pedig, miután az erőfeszítések már a legszélső határig megtörténtek, minden eredmény nélkül: alig gondolható többé a takarékosságnak akkora mértéke, mely az egyensúly helyreállítására csak magában elégséges volna, más sokkal erősebb eszközök alkalmazása nélkül. Ennek bebizonyítására elég egy tekintetet vetnünk azon kiadásaink táblázatára, melyeknek lejjebb szállítása nem függ egy egyszerű országgyülési határozattól s azért azokat leszállíthatlanoknak szoktuk nevezni. Ezek közé sorozhatjuk, legalább a folyó évre nézve a királyi udvartartás és kabineti iroda, a közös ügyek, a kamatok kiadásait és a jövedelmek előállítására fordított költségeket, melyek a folyó évi költségvetésben összesen 226.991,742 frttal vannak előirányozva. Ha már a brutto bevételből, a mi a költségvetésben 299.455,214 frtra van előirányozva, a leszállíthatatlan kiadásokat kivonjuk, marad az egész háztartásra 72.463,472 frt; azzal a nem mellőzhető megjegyzéssel, hogy ebből is 6.150,000 frt az ingó és ingatlan államjavak eladásából foly be, tehát már tőkefogyasztás s mint olyan, sem tarthat örökké, nem is említve azt, hogy az eddigi tapasztalás szerint ezen előirányzott bevételnek alig a harmada szokott befolyni. Ha még ezt is levonjuk a 72½ millióból, nem marad ott több, mint 66⅓ millió; és ebből kell fedezni 98⅔ millió frtra előirányzott kiadást,

Digitized by Google

más szókkal, ezen összeget kellene takarékosság által 66⅓ millióra, vagyis összes szabad rendelkezésünktől függő kiadásainkat az előirányzott összegeknek körülbelől két-harmadára leszállítni. Világos, hogy a takarékosságnak ekkora mértékét sem egy év alatt, sem az évek akkora száma alatt, a mekkorára a földi lét viszonyai között előre gondolni szabad : alkalmazni nem lehet. S minthogy ezen eszközzel, csak magában alkalmazva, senki se volna képes helyreállítani az egyensúlyt : tehát a gyakorlati politika kormánya egészen ki is törölte azt programmjából.

A takarékosság emlegetésével szemben azon oldalon ki szokták emelni, hogy valamely év kiadását soha sem lehet kevesebbre előirányozni a megelőző évinél, hanem inkább többre; a pénzügyi bizottság jelentése pedig — egyszerűbb nyelvre tordítva — hozzá teszi még, hogy a költségvetést nem lehet pusztán a pénzügyi mérleg szempontjából bírálni, hanem más ellentétes követelményeket is tekintetbe kell venni és hogy ezek kielégítésének helyes mértékét megállapítni igen nehéz és jó részben egyéni felfogástól függ. Maga a pénzügyminister ur is beszédjében szintén azt mondta, hogy „a takarékosság és a kiadások szüksége egyéni felfogás dolga.«

Kénytelen vagyok elismerni, t. ház, hogy a kiadások állandó fokozódása minden európai állammal, sőt magán budgetünkkel is közös jelenség és hogy ezt egy kormány se volna képes kikerülni, sőt nem is volna szabad kikerülnie; azt sem tagadhatom, hogy itt a helyes mérték megállapítása igen nehéz; de azt már nem engedhetem meg, hogy e tekintetben az egyéni felfogásnál, más szókkal : a mindenkori ministerium szeszélyeinél más irányelvet nem lehetne találni, még pedig olyat, a mely, minthogy concret számokban is kifejezhető, a valóban gyakorlati politika számára többet ér, mint a pénzügyi bizottság fejlődményi követelményei és igényei, melyek a pénzügyi és egyéb tekintetek kiegyeztetésének nehézségén semmit nem könnyítenek. Legyen megengedve nekem, t. ház, hogy ne csak egyszerűen megmondjam a végeredményt, hanem a rávezető uton menjek hozzá, mert a jelen kérdésnél ez is a dolog lényegére tartozik.

Először is tehát az a kérdés, hogy minő elemekből áll a mult évi kiadási előirányzat? Ez áll azon év folyó bevételeiből és 23½ millió frt deficitből; a folyó évi előirányzat pedig áll a tavalyinak említett két tételéből és ezeken kivül még 25½ millió többletből. Hát ezen többlet, mely alkatrészekből áll? Ez áll : 1. a rendes jövedelmi források hozadékának természetes emelkedéséből, a mi 12½ millióval van előirányozva; 2-or az államjavaknak a megelőző évinél nagyobb mérvű eladásából, a mi 5 millió frt; 3-or áll az 1881-ben behozott új adók hozadékából, a mi közel 4 millió frt; 4-er a rendes conversiónak 1882-ben esedékes előnyéből, a mi az 1½ milliót haladja; és 5-ör a kiadásoknak a kölcsönből előirányzott újabb fokozásából 2.555,251 frttal. Ezek összesen 25½ milliót tesznek.

Ezen öt különböző tételből már egy egészen jó és rendezett pénzügyi viszonyok közt élő állam a folyó évben minden aggodalom nélkül fokozhatná a kiadásait annyival, a menynyit kiteszen a rendes jövedelmi források hozadékának természetes emelkedése; ellenben a többit adósságai törlesztésére kellene fordítnia, miután olyan boldog állam, a melynek adósságai nem volnának, nincsen. Kétségtelen, hogy az igények folytonosan fokozódnak, de fokozódásuk csak ezen határig természetes és jogosult; ezentúl beteges jelenség, mely a legjobb finánciával biró állam pénzügyi egyensúlyát is csakhamar megzavarná. De jól jegyezzük meg, hogy ezen határig is csak azon állam fokozhatja kiadásait, a melynek nincsen deficitje; mert a felállított szabálynak szigorú követése még nem takarékosság, hanem csak nem-pazarlás ; ellenben minden krajczár, melylyel a kiadások ezen természetes határt túlhaladják, ép oly irrationabilis pazarlás az állam háztartásában, mint azon magán emberé, a ki természetes erejét túlhaladó háztartásban a tőkéjét is fogyasztja; és a végső eredménye is ugyanaz.

Ezen utóbbi számképlet, mely a jelen alkalommal utolsó is lesz, kezünkbe adja a vezérfonalat egy oly kérdésnek számokkal való eldöntésére is, a melyet a jelen vitában senkisem kisérlett meg számokba foglalni; és ez a háztartásban követett pazarlás vagy takarékosság mértékének pontos megállapítása. E szerint, ha a folyó évre előirányzott 25½ millió nagyobb kiadásból 12½ millió nem pazarlás, hanem természetes emelkedés : akkor mégis a folyó évi költségvetés 13 millióval, vagy 4⅓%-tel nagyobb arányban pazarló, mint a tavalyi volt; s tehát az, a ki a tavalyi költségvetést rosznak mondotta, az idénit kénytelen 4⅓ perczenttel még rosszabbnak mondani, ha pénzügyi meggyőződéseit számokra alapítja s nyilatkozatait komolyan veszi. Ez a következtetés természetesen nem érinti azokat, a kik a tavalyi költségvetést jónak találták. Azoknak szabad az idénit is még mindig elég tűrhetőnek mondani; de a tavalyinál jobbnak s az idéni pénzügyi helyzetet a tavalyihoz képest javultnak : többé ők sem állíthatják.

Hanem végezetre is t. ház, a sopánkodás nem sokat ér. Nem Magyarország az első állam, mely nehéz pénzügyi helyzetbe jutott és abból kisegítette magát. A pénzügyi tudomány már

Digitized by Google

megállapította és megbirálta a kisegítő eszközöket s megállapította különösen azt is, a mit az előadó ur beszédjében hangsúlyozott, hogy a pénzügyek terén varázseszközök nem léteznek, a mihez én még csak azt adom, hogy csodatévő pénzügyministerek sincsenek, hanem csak abban különböznek ők, hogy az egyik a természetes eszközöket fel tudja használni, a másik nem; az egyik az állami üzletekből tiszta jövedelmet, a rendes háztartásban megtakarítást tud eszközölni, a másik nem; hanem az eszközei annak is egyszerűek és természetesek, melyeket mindenki ismer s a ki megnevezi, nem mond semmi újat, legfellebb a ki alkalmazza, tanusíthat kisebb vagy nagyobb elmésséget. Az eszközök száma sem nagy, mindössze három; hanem a mint Magyarország pénzügyei a mai nap állanak: a háromnak csak együttes, kitartó és bölcs alkalmazása eredményezheti az egyensúly helyreállítását.

Az elsőt, mely minden értelmes háztartás fő principiuma, nem minden aggodalom nélkül nevezem meg, mert a t. kormánypárt már nem egyszer tanusította iránta kicsinylését, sőt ellenszenvét. Lehet hogy azért, mert eddig csak egymagában ajánltatott, holott magában véve többé nem elég. Ez pedig valóban nem egyéb, mint a takarékosság. Nem gondolok a takarékosság azon mértékére, hogy a jövő évi rendes kiadások kevesebbre menjenek, mint az idén, sőt elismerem azok fokozásának szükségét, de legfellebb azon összegig, a melyet az előbb a takarékosság és pazarlás határvonalául kijelöltem. A mely pénzügyminister ezen határig fokozza a kiadásokat, annak pénzügyi politikája ugy fejezhető ki, hogy ő az egyensúly helyreállítására nem akar más eszközt alkalmazni, mint az új adókat, de ez még mindig jobb, mint az, a melyik ezen határon is túlmegy. Arról a számok csalhatatlan logikáján alapuló joggal állíthatni azt, hogy nem is törekszik az egyensúly helyreállítására s politikája nem más, mint hogy csak rajta a mig lehet, a ki hátul jő, tegye be az ajtót! Magyar példabeszéd ez, tiszta jó magyar, sokan követték s betette utánok az apai ház ajtóját az uzsorás. Bennem nagy megnyugvást keltene a kormány politikája iránt, ha a részletes tárgyalásnál tapasztalnám, hogy a ministerek némi hajlandóságot mutatnak egy oly törekvés iránt, mely a túlcsigázott tételeknek körülbelől 13 millió frttal lejjebb szállítására irányulna; minthogy pedig nem lehet félreismernem azt, hogy egy organikus költségvetésnek jelentékeny lejjebb szállítása nem tartozik a könnyü dolgok közé: tehát habár a jövő évi költségvetése arról tanuskodnék, hogy a kiadások fokozásában bármi kevés összeggel alól marad azon összegen, a mely a jövedelmek természetes emelkedéséből fog befolyni.

De — a mint mondám — ezen eszköz magában véve többé nem elégséges. Ezenkivül elkerülhetetlen a jövedelmek fokozása. Ez több módon történhetik, egyet alább meg fogok nevezni; azonban, a mint én az ellenzék hangulatát ismerem, mig a kormány határozottan és félreismerhetetlenül a takarékosság ösvényére nem lép, ugy vélem, hogy az ellenzék többé semmiféle új adót megszavazni nem fog. Ha nem vonakodnánk is egy takarékos kormánynak kezébe adni a nagyobb eszközöket, de oly kormánynak, mely az új adók hozadékát nem a mérleg javítására, hanem újabb költekezésekre fordítja s e mellett még a kölcsönből tett kiadásokat is évenként fokozza: legalább a saját szavazatunkkal még újabb pénzeket is a kezére bizni nem fogunk.

Azonban a megtakarítások és új jövedelmek immár együttvéve sem fokozhatók azon összegig, mely az évi deficittel egyenlő volna, e mellett elkerülhetlenné vált, ugy a saját érdekünkben, mint a hitelezőkében, a tartozások terheinek lejjebb szállítása. Még most és a közeljövőben, mig a pénzpiacz kedvező helyzete és a béke tart, nem volna lehetetlen a kamatteher leszállítására irányuló oly pénzügyi művelet végrehajtása, a melyet talán sem a pénzügyi tudomány, sem a pénzemberek nem vonakodnának conversió tisztességes neve alá helyezni; de a legelső zavar a pénzpiaczon vagy a politikában oly pénzügyi művelet végrehajtását teheti szükségessé, a melyet már semmi szépítés nem nevezhet másként, mint kisebb vagy nagyobb fokú banquerottnak.

Van még egy más eszköz is, mely nem negyedik, hanem csak a másodiknak része, de azért nevezem külön, mert a most uralkodó felfogásban politikai elemekkel is áll összeköttetésben. Ez pedig nem más, mint a külön vámterület felállítása, mihelyt a vámszerződés lejár. Mig ez meg nem történik, addig bármilyen súlyos közvetett adókat hozzunk is be, azoknak első sorban és főképen Ausztria fogja használt venni és addig a határvámból is Magyarország semmi jövedelmet nem vehet. Nem politikai kérdés ez t. ház, csak a pártok visszás alakulása tette azzá, hanem tisztán financiai és közgazdasági kérdés. Arról van itt szó, hogy hány forintot ér ez a dolog s nem arról, hogy ki mennyire szereti a németet. Nem sok idő fog már eltelni, a mikor ez megszünik politikai pártkérdés lenni, vagy ha akkor is pártnak nevezik azt a társaságot, a mely ezt óhajtja, nem fogják sem liberalis, sem conservativ, sem független pártnak nevezni, hanem önfentartási pártnak.

A pénzügyi helyzetnek ilyen felfogása indít engem arra, hogy a mérsékelt ellenzék határozati javaslatára szavazzak. E párt szájában a költség-

Digitized by Google

vetés megtagadása egészen mást jelent, mint az igen tisztelt függetlenségi párt monoton negatiója s ugy látom, ennek jelentőségét a kormány is másként mérlegeli. Midőn azon conservativ hajlamú férfiak, kik e párt élén állanak, a parlamentek ezen végső eszközét indítványozták a pártban és a párt azt egyhangulag elfogadta: azzal kifejezték, hogy a baj már a rendes határokat túlhaladta s elérkezett az utolsó eszközök alkalmazásának ideje. Ismerjük e lépés jelentőségét, mely nem kisebbedik azzal, hogy leszavaztatunk s készek vagyunk viselni a vele járó felelősséget, a miből a magam részét én is elfogadván, a Somssich képviselő ur határozati javaslatára fogok szavazni. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Grünvald Béla: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Ugy látszik, hogy a ki a tárgyalás alatt levő költségvetést a pénzügyi eredmény szempontjából elfogulatlanul birálja, nem meríthet belőle megnyugvást a pénzügyminister s az előadó ur beszédei után sem. Eltagadhatatlan tény az, hogy rendes bevételeink nem fedezik rendes kiadásainkat s hogy kötelezettségeinknek megfelelhessünk, kénytelenek vagyunk kölcsönökhöz folyamodni. A kamat-teher a folyton növekvő kölcsönök után évről évre szaporodik s ma már összes bevételeink 40%-kát teszi s nem lehet belátni, hogy mikor fogunk megállapodni e veszélyes lejtőn, mely egyenesen s rohamosan az állam pénzügyi bukására vezet.

Azt fogja talán valaki mondani, hogy ez pessimistikus felfogás s utalhatna Anglia és az északamerikai egyesült államok példájára. — Angliában nagy volt az aggodalom, midőn az állam az első egy millió fontot vette kölcsön; de valóságos rémület uralkodott e század elején, midőn a Napoleon ellen folytatott nagy háboruk óriási összegeket nyeltek el. Ugyanez az eset forgott fenn az északamerikai egyesült-államokban a nagy polgárháború idejében. Mindkét államban elkerülhetetlennek tartották a pénzügyi bukást az állam adósságok nagysága miatt. A katastropha azonban egyikben sem következett be. Mind a két állam nagy gazdagsága, lakosságának folytonos növekedése, közgazdasági emelkedése s fejlődése képessé tette a nagy terhek elviselésére.

Nálunk azonban e kedvező viszonyok nem állnak fenn. Közgazdaságunk fejlődése nem tart lépést az állam fokozódó igényeivel. Szegények voltunk már eredetileg, az állam lakossága pedig nem szaporodik, nem gazdagodik, új piaczokat nemcsak nem szerzünk, de a régieket is elveszítjük s közgazdaságilag összezsugorodunk a helyett, hogy fejlődnénk s terjeszkednénk.

Pénzügyi helyzetünk tehát, ugy a mint azt a költségvetés előnkbe tárja, alapos aggodalmakra ad okot. De ennek daczára némi megnyugvást meríthetnénk belőle, ha azt látnók, hogy intézményeinket a nemzet szükségleteihez képest átalakítottuk, a magyar államot rendeztük s megszilárdítottuk s ez által, ha már nagy adósságokat csináltunk is s nagy áldozatokat is kell hoznunk, a nemzetnek erős várat építettünk, mely jövőjét biztosítja, mert ellenállásra képesebbé teszi s csökkenti az ellene intézett támadások veszélyét.

Az a kérdés tehát, megtaláljuk-e a kellő összhangot nemzeti érdekeink s intézményeink között? Megtaláljuk-e az állam szervezetében azt az erőt, mely fennállásának feltétele? Megtaláljuk-e kormányzatában azt a komolyságot s tervszerűséget, mely nélkül az állam ügyeit sikerrel vezetni lehetetlen? Megtaláljuk-e egy szóval a tervszerű nemzeti politikát?

A parlamenti szokás feljogosítja az ellenzéket arra, hogy igazságtalan is lehessen a kormány iránt s valóban a világ minden ellenzéke bőven élt e joggal. — Én e joggal élni nem akarok s nem akarok igazságtalan lenni a kormány iránt s figyelembe akarom venni a nehézségeket, melyekkel minden kormánynak, de különösen a magyar kormánynak meg kell küzdenie. Nem akarom felelőssé tenni oly bajokért, melyeknek okai nem a kormány tevékenységében rejlenek, vagy melyeknek megszüntetése a kormány hatalmi körén kivül fekszik. Oly jelenségekért sem akarom felelőssé tenni, melyek bizonyos kormányformák vagy társadalmi állapotok elmaradhatatlan kisérői.

Vannak, a kik szemére vetik a kormánynak, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel többséget akart magának csinálni. Én e miatt, igy magában, nem tennék szemrehányásokat a kormánynak. Azt hiszem, még nem volt parlamenti kormány, mely a többség megszerzésére ne törekedett volna. Ez már a pártkormány s a pártélet természetében fekszik. Minden választás tömérdek erkölcsi piszkot kavar fel s hoz felszinre. De e nélkül választás nem képzelhető s a választási küzdelemben nagyon nehéz meghatározni a pontot, a melyen az eszközök tekintetében a küzdő felek meg fognak állapodni. De minden tisztességes és komoly kormány respektálni szokott egy bizonyos határt, melyen nem szabad túllépni s ez az, hogy pillanatnyi pártczélok kedveért nem ront meg nagy állami intézményeket, melyek az állam állandó és örök czéljait képviselik. (*Helyeslés balfelől.*)

Azzal is vádolják a kormányt, hogy a választások alatt corrumpálta az embereket igéretekkel és jutalmakkal. Igaz, hogy ez megtörtént, de ha igazságosak akarunk lenni, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a kormánynak nem került nagy fáradságába az emberek cor-

Digitized by Google

rumpálása, de sőt azt tapasztaltuk, hogy a kormánynak a legtöbb esetben nem is volt szüksége a kisértésre, mert megelőzték az emberek s egyesek, városok s törvényhatóságok nyiltan kinálkoztak a corruptióra. (*Felkiáltások balfelől: Nagy-Várad!*) Azt hiszem, hogy nem lehet képzelni oly naiv parlamenti kormányt, mely az önkénytes támogatást visszautasitsa és saját fentartása érdekében fel ne használja.

Azt is szemére vetik a kormánynak, hogy túlságosan ragaszkodik a hatalomhoz. Én csupán azért nem hibáztatnék egy kormányt sem. A parlamenti többség alkotmányos országokban s a rajta alapuló hatalom a nagy politikai eszmék megvalósításának feltétele. Az alkotó génius sóvárog a hatalom után s fel van jogosítva a hatalomra törekedni s ha elérte, hozzá ragaszkodni, mert csak igy képes eszméit megvalósítani, nemzetét nagygyá s hatalmassá tenni s új fényes korszakot alkotni nemzete történetében. S az alkotó génius lényegesen különbözik azoktól a kis emberektől, a kiknek a kormányhatalom czél, melylyel kis ambitiójuk ki van elégítve, mig a génius szemében csak eszköz objectiv czélok megvalósítására. (*Igaz! Ugy van! a baloldalon.*)

Természetes tehát, hogy nagy hiba volna minden kormány részéről, ha — miután elérte a többséget, a hatalom feltételét — azt hinné, hogy ezen a ponton meg is lehet állapodni s hogy a többség s a kormányhatalom megszerzése czél s nem eszköz a nemzet érdekeinek komoly megvalósítására s nincs nagyobb politikai banalitás, mint mikor, a mint ez itt már többször megtörtént, a kormány büszkén hivatkozik a többségre, mint annak bizonyítékára, hogy a nemzet politikai eljárásával meg van elégedve. Akárhány eset fordul elő, midőn gyűlölt kormányok nagy többséggel rendelkeztek s a legtanulságosabb eset kétségkivül Guizot kormányzata a negyvenes években.

Guizot kormányzata alatt az állam kiadásai évről évre szaporodtak a nélkül, hogy az ország érezhetőleg haladt s gyarapodott volna. Lajos Fülöppel együtt, oly külügyi politikát folytattak, mely megalázta Francziaországot, mely nem volt nemzeti, hanem szűkkeblű házi és családi politika, mely Francziaország érdekeit s tekintélyét nem vette figyelembe. S a franczia nemzet mélyen érezte tekintélyének sülyedését, érdekeinek veszélyeztetését, de azért Guizotnak többsége volt a választásoknál.

De a többség támogatása daczára mégis érezte Guizot, hogy a nemzet szive hideg iránta s mert támaszkodni mégis csak kellett valakire, az udvar dicséretében s kitüntetéseiben keresett kárpótlást s hogy fentarthassa magát, az udvar vak eszközéve kellett sülyednie s hogy megnyerje a többséget a parlamentben, oly aljas eszközökhöz kellett folyamodnia, melyeknek használata mind mélyebben sülyesztette a corruptió mocsárába. A mi nemes és magasztos, a mit jellemnek, képességnek, becsületnek s önállóságnak neveznek az életben, az mind elvesztette a becsét szemében. Az egyedüli mérték, melylyel az embereket mérte, az volt, hogy tesz-e neki politikai szolgálatokat. Megfizetett minden aljasságot, ha neki használt, az állam pénzével, nyiltan proclamálta az utilitarismust s szemérem nélkül vesztegette az embereket. Elnéző volt barátai iránt s a legnagyobb botrányok s visszaélések fordultak elő, ámbár minden megtörtént, hogy elsimíttassanak. S a corruptió e rendszere óriási összegekbe került az országnak s ő mégis azt hitte, hogy becsületes ember, mert ő maga nem nyult az állam pénzéhez. (*Élénk tetszés a szélső balon és balon.*)

S a nemzet tudta mindezt, mert hisz elég nyiltan történt, szégyennel és indignátióval nézte e kormányzat tényeit, de azért Guizotnak mégis többsége volt, többsége az utolsó pillanatig, midőn menekülnie kellett Francziaországból, s a forradalom őt s Lajos Fülöp dynasztiáját el nem söpörte. (*Mozgás a jobboldalon.*)

E példát csak annak bebizonyítására hoztam fel, hogy a többség még nem jelenti azt, hogy a nemzet meg van elégedve kormányával s hogy többsége lehet oly kormánynak is, melyet határozottan ellenséges hangulat környez.

A mi különösen Magyarországot illeti, azt hiszem, hogy nagyon szeliden és udvariasan fejezem ki magamat, ha azt mondom, hogy az elégedetlenség általános s hogy a kormányt a népszerűség és rokonszenv meleg légköre nem veszi körül. De többsége mégis van.

E jelenség okát egyedül a kormány által a választások alkalmával gyakorolt pressióban keresni, nagyon felületes eljárás volna. E jelenség oka sokkal mélyebben rejlik s feltalálható a magyar társadalom mai kiveteles állapotában.

A magyar társadalom nagy átalakulásban van s nem az, a mi volt 20 évvel ezelőtt. A magyar nemesség, a nemzet azon osztálya, mely a magyarság nemzeti érdekeinek s politikai életének leghatalmasabb tényezője volt, a mint minden hazafi aggodalommal látja, vagyonilag pusztulásnak indul. A magyar nemzet nagy politikai kincset veszít ez által, mert a mai viszonyok között a nemzet egy osztályának nem volt oly nagy nemzeti s politikai hivatása mint ennek. (*Ugy van! a balon.*)

A parasztság életének tartalmát nem képezhetik az ország közügyei. Erős polgárságunk nincs s a mit európai értelemben vett középosztálynak nevezünk, még csak csiráiban van meg. Az iparos és kereskedő nagyobbrészt idegen s legfelebb, mint gazdasági, de nem mint

Digitized by Google

politikai tényező szerepel. Egyedül a magyar földbirtokos osztályban birt tehát az ország nemzeti szellemtől áthatott, politikailag iskolázott, tekintélyes, vezérszerepre hivatott osztályt, mely anyagi függetlenségével, műveltségével alkalmas volt arra, hogy a nemzet politikai ideáljait képviselje s ezekért áldozatokat hozzon; s midőn ez az osztály anyagilag hanyatlik s az anyagi önállósággal elveszti a politikai önállóság feltételét, (*Ugy van! a balon*) maga a társadalom vált gyengévé s képtelenné arra, hogy politikailag reagálhasson a legkártékonyabb kormányzat ellen. Anyagi gondok nyomják azokat, a kik függésbe jutottak ép ugy, mint azokat, a kik még vagyonilag függetlenek s ebből magyarázható meg az ideális felfogás, az önézet s a meggyőződés erejének hiánya s az utilitarizmus és servilismus terjedése a politikai életben, mely miatt a jobbak oly keservesen panaszkodnak. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

De e bajon nem változtatnak s tény az, hogy a társadalom gyenge s legfelebb elégedetlenségre, politikai hangulatokra képes, de nem az ezeknek megfelelő politikai actióra. S innen van az, hogy ez a társadalom nem képes a választásoknál kormányt buktatni. Semmivel se lehet a többséget elveszíteni, ha valaki miniterelnök, semmivel se lehet a többséget megszerezni, ha valaki nem miniterelnök. A választási diadal nem egy eszme, nem is ennek a kormánynak mint olyannak diadala. (*Igaz! Ugy van! a baloldalon.*) S a kormánynak mindig többsége lesz s igy fog tartani mindaddig, mig a nemzet organizmusa ki nem fejleszti azokat a lényeges tényezőket, melyek nélkül erőteljes politikai élet nem képzelhető.

Minden társadalom, mely ebbe az állapotba jutott, szükségkép maga után vonja azt, a mit diktaturának nevezünk s e törvény alól mi sem vonhattuk el magunkat. Vajjon a diktatura hasznos-e vagy káros, oly kérdés, mely felett vitatkozni meddő foglalkozás. Megjelenik ott, a hol megvannak feltételei s nincs erő, a mely feltartóztassa s csak az erős, a szabadság szellemétől áthatott társadalom rázhatja le magáról. S a történelem azt bizonyítja, hogy a nemzetek könnyen belenyugodtak egyesek nagy hatalmába, ha nagy emberek voltak, ha bennök a nemzet legfőbb aspirácziói testesültek meg s bámulattal és ragaszkodással vették őket körül éltökben s kegyelettel emlékeznek meg róluk holtuk után. S valóban szerencsés az a nemzet, mely oly korszakokban, melyek nem kedveznek a szabadságnak, a szabadságért a jólétet, a hatalmat és dicsőséget kapja cserébe.

A magyar társadalom e gyengeségének s bágyadtságának nagy politikai jelentősége van más irányban is. Minél gyengébb a társadalom, annál több erőt követel az állam kormányzatától. Igy volt ez mindenütt s igy van ez nálunk is, bármily gyenge legyen is a magyar társadalom, lelke mélyében ott lakik a nemzeti nagyság és hatalom ideálja s ösztönszerűleg érzi, hogy egy politikai eszmében, az erős, egységes magyar állam eszméjében kell keresnünk menedéket, (*Helyeslés a baloldalon*) melynek megvalósítása új korszakot fog alkotni Magyarország történetében, a tervszerű nemzeti politika korszakát. S valahol ugy, nálunk lehetséges már most az erős, öntudatos nemzeti kormányzat, mely nyiltan és bátran proclamálja nagy czéljait s követeli a megvalósításukra szükséges eszközöket, mely nagy nemzeti problemák megoldásával tölti el politikai életünket s mely kiemel ebből a tengésből és nyomorúságból az eszmék, az erő és hatalom magaslatára.

Igen, a nemzet a nagy szabású nemzeti politika után sóvárog. De magyar nemzeti politika alatt nem értem azt, ha a miniterelnök ur Polit képviselőtársunk beszédeire felelve, szóval fenyegetődzik a magyar állam hatalmával, melyet azonban Polit ur sohasem érez meg. Azt sem tartom nemzeti politikának, ha a miniterelnök ur rendeletet intéz a hatóságokhoz, hogy Ignatieff tábornok fondorkodásaira vigyázzanak, mert a magyar kormánynak nincsenek meg szükséges eszközei az államellenes izgatás ellensúlyozására. Nem, ez nem magyar nemzeti politika, ezek kisszerű rendszabályok, melyekhez nem kell államférfiui szellem s melyek nem is érik el a baj gyökerét s nem védik meg a nemzet érdekeit.

A nemzeti politika czélja a magyar nemzet érdekei összeségének megvalósítása, jövőjének biztosítása, hatalmának s tekintélyének fokozása. E politika azonban nem képzelhető a magyar állam tervszerű kiépítése s megszilárdítása nélkül, mert ez az egyedül megfelelő nagy eszköz nemzeti érdekeink megvalósítására. De a magyar állam csak ugy lehet erős és szilárd, ha megfelel hivatásának az államélet minden terén. Megadni az állam polgárainak az anyagi jólét feltételeit, a jó igazságságszolgáltatást, az állampolgárok érdekeit gondosan ápoló, állami és nemzeti szellemtől áthatott közigazgatást; közoktatási szervezetet, mely ép ugy megfelel a kultura, mint a magyar nemzet érdekeinek s magában hordja ez érdekek védelmének biztosítékait; biztosítani a magyar faj uralmát, nem erőszakos magyarosítás, hanem az által, hogy az állam polgárai jól érezzék magukat abban az államban, mely a magyar fajtól nyerte nevét, elismerjék felsőbbségét, mert érzik, hogy ő, a ki ezt az államot alapította, legjobban tudja szervezni s kormányozni s az összetartozás s érdekközösség tudatával egy politikai nemzetté

Digitized by Google

összeforrasztani Magyarország különböző népfajait, ez a magyar nemzeti politika. A kormányzat terén pedig szigorúan kivonni a consequentiákat a magyar nemzet érdekeiből, csak azt ismerni el jónak, a mi ezeket az érdekeket előmozdítja s csak azt ismerni el rosznak, a mi ezeket az érdekeket veszélyezteti: ez a magyar nemzeti politika. (*Helyeslés a baloldalon.*) Folytatott-e a kormány ily értelemben vett nemzeti politikát? Igen hosszúra terjedne előadásom, ha e kérdésre részletesen akarnék felelni. De rövid akarván lenni, csupán a főszempontok megérintésére szorítkozom. (*Halljuk! Halljuk!*)

Annak a kormánynak, mely meg akarja védeni másokkal szemben a nemzet jogait és érdekeit, nem szabad félni a konfliktusoktól, melyek állását veszélyeztethetnék, mert a kinek nincsen bátorsága ministernek nem lenni, annak nem lehet bátorsága a nemzet jogainak s érdekeinek megvédésére sem. (*Igaz! Ugy van! a baloldalon.*) De a kormány engedékenysége mindig Magyarország érdekeinek feláldozását vonja maga után s akár Ausztriáról, akár Horvátországról, akár más államokról van szó, mindig Magyarország érdekei esnek áldozatul s a nemzet megsértve érzi magát önérzetében, mert látja, hogy még az osztrák-magyar monarchiában sincs meg az a súlya és tekintélye, mely őt közjogi állásánál fogva megilleti.

S nemzeti-e a kormány belpolitikája? Lehet-e a mai közgazdasági s pénzügyi politikával megszilárdítani a magyar államot, mely minél kevesebb feltételét adja meg a jólétnek, annál nagyobb terheket ró az állam polgáraira s több ellenséget csinál ennek az államnak a legszervezettebb nemzetiségi izgatásnál? (*Ugy van! a balon.*)

Lehet-e megszilárdítani az állam tekintélyét a kormány igazságügyi politikájával, mely ignorálja a művelt világ által elfogadott jogi intézményeket, mely figyelembe nem veszi a mindennapi élet égető szükségletét s nem képes meghonosítani a jogbiztosság feltételeit? (*Igaz! Ugy van! a balon.*)

Az állam megerősödésére vezethet-e a kormány közigazgatási politikája, mely megrontja a fennálló intézményeket a nélkül, hogy új életerős alkotásokra volna képes, mely a közigazgatás szervezetét nem képes áthatni állami és nemzeti szellemmel, mely nem tudta megóvni erkölcsi jellegét, mely elhatalmasodni engedte a zavart, a rendetlenséget s a visszaéléseket s nem gondol az állampolgárok érdekeinek ápolásával?

Lehet-e, hogy a kormány nemzeti politikát követett a közoktatás terén, midőn iskoláink nagy része az államellenes törekvések szolgálatában állanak, a helyett, hogy a magyar állam megszilárdítására szolgáló eszközök volnának? Lehet-e ott nemzeti politikáról szó, a hol a magyar népet az iskola utján idegen fajok assimilálják s fogyasztják a kormány szeme láttára, a nélkül, hogy csak a legcsekélyebb kisérletet tette volna e baj megakadályozására?

Nem, t. ház, a hol ily jelenségek fordulnak elő, ott a kormány nem folytathatott nemzeti politikát. S nem is folytathatott, mert még csak az eszközöket sem kereste, melyek a nemzeti politikának feltételei. Mert a ki az eddig tett tapasztalatok után azt állítja, hogy Magyarország mai közigazgatási s közoktatási szervezetével tervszerű nemzeti politikát lehet csinálni, az nem lehet komoly politikus. A ki pedig nem keresi a czél elérésére szolgáló nélkülözhetetlen eszközöket, az nem akarhatja komolyan a czél megvalósítását sem.

S mi akadályozta a kormányt, hogy követelje az eszközöket a nagyszabású nemzeti belpolitika inaugurálására? Talán attól tartott, hogy a többséget szétrobbantja? De hisz alkalmatlankodott-e a minister urnak valaki azzal a kérdéssel, hogy mi a politikája? Pedig e kivánság annál jogosultabb lett volna, mert az országban senki sem tudja, mi a ministerelnök ur politikája? (*Igaz! Ugy van! a balon.*) Nem támogatja-e a többség feltétlen odaadással? Volt-e nagyobb, korlátlanabb hatalom kormány kezében, mint ma a magyar kormányéban?

Sértés volna feltenni a kormánypártról, hogy megtagadta volna a szolgálatot, midőn legfőbb nemzeti érdekeink nevében kérte volna támogatását s én meg vagyok győződve, hogy támogatta volna a kormányt nagy nemzeti czéljaink megvalósításában.

Ha a ministerelnök pártja elé lépett volna s azt mondja neki: „Az udvar kegyével, egy kis taktikával és dialektikával, az ellentétes áramlatok közötti lavirozással, politikai szintelenséggel, határozott eszmék s törekvések nélkül évek hosszu során át fentarthatnám magamat a ministerségben. De én nem használom fel ezeket az eszközöket, mert hozzám nem méltók s mert tespedésre kázhoztatnák a nemzetet. Ambitióim tovább terjed a ministerségnél s nektek is nemesebb hivatástok lehet egy kormány puszta támogatásánál. Ebben az országban nagy, komoly munkát kell végezni. Meg kell szilárdítani a magyar államot, erőssé, hatalmassá tenni nemzetünket ebben az országban. De e nagy feladat megoldása a fennálló intézményekkel lehetetlen. Emelkedjünk tehát e feladat magaslatára, alakítsuk át intézményeinket, hogy lehetővé váljék a tervszerű nemzeti politika s a történelem ugy emlékezzék meg rólunk, mint egy új fényes korszak megalkotóiról Magyarország történetében“: ha a ministerelnök

Digitized by Google

ur igy szól pártjához, lehetetlen, hogy támogatását megtagadta volna.

Lehetetlen, hogy a párt minden tagját föl ne emelte volna az a tudat, hogy nem egy kormány, hanem politikai eszmék szolgálatában áll. De a ministerelnök ur ezt nem tette. Az állam, a magyar nemzeti politika eszméje eltűnt a kormányzatból. A nagyszabású politika helyett a kisszerű taktika, eszmék helyett a dialektika ütötte fel tanyáját ott, hol a nagy tetteknek minden eszköze fel van halmozva. A kormány, melynek erős positiója van a parlamentben, gyenge és tehetetlen a kormányzatban, mindenütt az alkotó szellem s erős kéz hiánya mutatkozik az általános zavarban és desorganisatióban. S a mit alaposan szemére lehet vetni a kormánynak, nem az, hogy többséget akart nyerni, hanem hogy e többségnek nem tudott nagy célokat kitűzni; nem azt vetem szemére, hogy a hatalomhoz ragaszkodik, hanem hogy e hatalommal nem tud élni (*Élénk helyeslés a balon.*) s e hatalomnak nincs más eredménye a nemzetre nézve, mint a diktatura nagyság és dicsőség nélkül s óriási terhek s áldozatok a magyar nemzet életérdekeinek biztosítása nélkül. — A költségvetést pedig, mely nem egyéb, mint a kormány terv- és eszmenélküli politikájának kifejezése számokban, nem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául s hozzájárulok a Somssich Pál t. képviselőtársunk által benyujtott határozati javaslathoz. (*Élénk éljenzés a baloldalon.*)

Horánszky Nándor: T. ház! (*Felkiáltások*: *Öt percznyi szünetet kérünk!*)

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(*Szünet után.*)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, az ülést folytatjuk.

Horánszky Nándor képviselő uron van a sor.

Horánszky Nándor: T. ház! Mielőtt az általános belpolitikai helyzetnek megvilágítására, melyet magamnak czélul tűztem ki, áttérnék, csak igen rövid ideig és csak egy szempontból kivánok számokkal foglalkozni. Párhuzamot kivánok vonni az 1874-iki államháztartás pénzügyi eredményei közt, azon évnek pénzügyi eredményei közt jelesen, mely e nemzetet felriasztotta és pénzügyi bajaira figyelmessé tette és másrészről a mai költségvetési előirányzat eredményei közt, hogy reá mutassak azon körülményre, miszerint az éveken keresztül hirdetett azon tan, hogy a nemzet pénzügyi bajai az orvoslás utján vannak, hogy a fokozatos javulás felé haladunk, nem komoly és hogy igy az erre vonatkozó következtetéseimet levonjam.

Az 1874. évi zárszámadások a költségelőirányzatban 44½ millió deficitet tüntetnek fel. Tudom azt t. ház, hogy ugyanazon számadások szerint a pénztári eredmény 61 millióval záratott le, szemben az állam jövedelmével. De méltóztassanak figyelembe venni azt, hogy ezen összegben szerepeltek az egész előző év hitelmaradványai és az előirányzat nélküli kiadások. Tény a zárszámadások szerint az, hogy az azon évi deficit 44 és ½ milliót tett. Hogy mennyi a folyó évi előirányzatban a deficit, azt részletezni nem akarom, előttem már többen részletezték, én csak azt constatálom, hogy a ki a pénzügyi bajaink előtt szemet hunyni nem akar, az kétségtelenül tudni és látni fogja, hogy az államjavakkal, illetőleg az azok eladásából befolyó összeggel, mely szintén tőkefogyasztás és nem jövedelem, a deficit körülbelül 54—55 millió lesz. Csak az a kérdés — és e tekintetben osztozom a pénzügyminister ur legutóbbi beszédében foglalt azon kijelentésében, hogy mennyi a beruházás az egyik és mennyi a másik évben, mert elismerem, hogy lehet költségvetés, mely végeredményében kedvező érdemileg és lényegileg, ha mindjárt a számokban nagyobb összegü kiadásokat tüntet is fel és megfordítva, mert a beruházások nagysága természetesen befolyással van a költségvetés eredményére.

Én lelkiismeretesen átkutattam az 1874-iki zárszámadásokat, tételenként megvizsgáltam s azt találtam, hogy az azon évi beruházások összege 19 millió körül volt, mig az a f. é. költségvetési előirányzatban 29 millióra megy kerekszámban. Ha egyikét úgy mint másikát az illető évekre a zárszámadásokban levonásba hozzuk, azt találjuk, hogy a legkevesebb, a mit e téren mondani lehet, az, hogy a pénzügyi eredmények stagnálnak — szerintem ugyan rosszabbak — de mindenesetre stagnálnak. Ezzel szemben azt látjuk, hogy 1874-ben az egyenes adókból befolyt — mindig kerekszámban szólok — 68 millió, a f. évben előirányoztatik 90 — a fogyasztási adókból 12 millió, a f. évre előirányozva van 16 millió; a bélyegből 6 millió, most előirányozva van 9 millió; a jogilletékekből 10 millió, most 12 millió. A czukor és kávéadóból, melyek időközben szavaztattak meg, 2 millió nehány százezer az előirányzat. Az összes és végeredmény tehát az, hogy 30 milliót meghalad azon összeg, mely időközben nagy erőfeszítéssel részint új adók, részint mint a létező adók felemelése, részint pedig mint az évenkinti adókivetéseknél fokozás a nemzet vállaira rakatott.

Én ebből t. ház, csak azon következtetést akarom levonni, hogy szerintem nagy illusió azt hinni vagy tévedés azt hirdetni, hogy államháztartásunk ban azon az úton, melyen a kormány jár az egyensúlyt helyre lehet állítani. A mi pénzügyi helyzetünk ma szerintem súlyosabb, mint 1874-ben

Digitized by Google

volt, mert ha tekintjük egyrészről a források kiapadását, másrészről az évenként előforduló újabb deficiteket, melyek kamataira hiába keressük a forrásokat, mert ezekre éveken át újabb fedezetet találni nem fogunk, miután az adók fokozásának is megvan a határa, melyen túl e fokozás csak a papiron fog maradni, ismétlem, azon az úton, melyen a t. kormány jár, az államháztartásban az egyensúlyt helyreállítani nem fogjuk. És sajátságos ez, hogy mig 1874-ben általános aggodalom szállta meg a nemzetet a pénzügyi bajok miatt, ma a hangulat olyan, mintha minden rendben volna, mintha semmi bajunk sem volna, sőt a pénzügyminister ur természetesnek találja azt is, hogy a költekezések tekintetében bizonyos aspiratiók útat törnek maguknak. Én nagyon félek tőle, hogy ha a pénzpiaczon valami reactió fog beállani, vagy mitől isten mentse meg az országot, a külügyi bonyodalmak nagyobb áldozatot fognak követelni, tartok tőle, be fog következni azon pénzügyi zavar, melyet most nyugalmas viszonyok közt is alaposan készítünk elő.

Ennyi az, mit magára a pénzügyi helyzetre vonatkozólag mondani akartam. És most áttérek az általános belpolitikai helyzetre, mert azt tartom, hogy 7 év elég idő arra, hogy e tekintetben egy kis computust csináljunk, hogy kimutassuk, hogy nemcsak pénzügyi helyzetünk hanyatlott, hanem hanyatlottak közgazdasági viszonyaink, hanyatlottak igazgatási viszonyaink és fájdalom, hanyatlottak politikai erkölcseink is.

Én megvallom, nem minden sajnálat nélkül hozom fel ezeket. De végre is a helyzet olyan, hogy annak az őszinteség teljes mértékével tartozunk, még akkor is, ha kiteszem magamat azon vádnak melyet a t. pénzügyminister ur igen t. képviselőtársam Somssich Pál ellen hangoztatott, midőn azt mondta: „A t. képviselő ur igyekezett megkülönböztető vonalat húzni a t. miniszterelnök közt és köztem, kénytelen vagyok tehát constatálni, hogy mindaddig, mig a kabinet tagja vagyok, úgy a multra, mint a jelenre nézve a teljes solidaritást elvállalom". Daczára tehát ennek, kénytelen vagyok a t. kormányelnök ur tetteivel és politikájával foglalkozni. Mielőtt azonban erre térnék és a computust megtenném, szabad legyen erre vonatkozólag egy pár észrevételt tennem. (*Halljuk!*) Én nem gondolom, hogy ha való is, hogy a ház ezen oldaláról jövő felszólalásoknak azon szinezete van, mint ha mi megkülönböztető vonalat kivánánk húzni a kormányelnök és a kormány többi tagjai közé, annak különösebb jelentősége, vagy talán épen azon értelme volna, melyet abban a t. pénzügyminister ur rejleni vélt. Természetes kifolyása ez a helyzetnek, mely azt mutatja, hogy a kormányzat minden ágában csak egy politikával találkozunk, azon politikával, mely a kormányelnök ur politikájának bélyegét viseli homlokán, mert bármi mondatik a kormány többi tagjai részéről, vagy bármi történik is azok körében, azt találjuk, hogy a helyzetet azon bibliai ismert mondással lehet legjobban jellemezni: „hogy a szavak ugyan Jákob szavai, de a kezek Ézsau kezei." De én még egy más szempontból sem vagyok hajlandó nagyobb fontosságot tulajdonítani a t. pénzügyminister ur ezen felszólalásának. A t. pénzügyminister ur solidárisnak vallotta magát eddigelé minden kormány politikájával, pedig hogy ezen politikákban van különbség, azt a ministerelnök úr leginkább fogja tudni, mert hiszen az ő kormányzata, az ő hatalma — épen a multak hibáin nyugszik. Két különböző politikát pedig egyszerre követni és magát ezekkel egyszerre solidárisnak vallani, felfogásom szerint incompatilibitás, két dolog. (*Ugy van! balfelől.*)

Egyébiránt áttérek magára a dologra. Bizonyára emlékezni fog a t. képviselőház arra a momentuosus beszédre, melyet — és azt nem a recriminatió kedveért hozom fel, — a ministerelnök ur legutóljára az ellenzék padjairól hangoztatott.

E beszédben a ministerelnök ur megjelölte azokat az utakat és módokat, a melyek utján az államháztartás bajaiból ki akar bontakozni. Felemlítette a takarékosságot, a közgazdasági kiegyezést és ennek ama elengedhetetlen két feltételét, mely azeönálló bankban — mire részemről akkor sem hely ztem nagy súlyt — és a fogyasztási adók megmentésében — a minek rendkivül nagy súlyt tulajdonítok — rejlik. És midőn a ministerelnök ur a kibontakozás utjait kijelölte, azt mondta, hogy az adófelemelésen kezdeni a segítést annyit tenne, mint elkobozni azon csekély tőkevagyont, meg a kibontakozásnak, az állam vagyoni megvaskodásának — nem tudom ezek-e szavai, de az értelem ez — eszközévé válhatott volna. S ime, midőn a kormányelnök ur a kormányra lépett, egymásután szavaztatta meg azon adókat, a melyek miatt a megelőző kormányoknak bukniok kellett.

Igaz, hogy ezen kormánynak egyik t. tagja, az akkori pénzügyminister ur ezen kormány alakulását megelőzőleg és követelőleg hangoztatta az adók felemelésének szükségességét. De a ministerelnök volt az, ki politikájának ezen egyik sarktételét a kormány egy másik tagja által desavouálni engedte. Alig csalatkozom tehát, ha azt hiszem, hogy ez egyik folyományát képezi azon, — bármit mondjon is a pénzügyminister ur — általános elszegényedésnek, mely az ország különböző részeiben tapasztalható. Festett ugyan a pénzügyminister ur előttünk egy képet a multalkalommal, de bocsásson

Digitized by Google

meg, erre nézve adatokat nem hozott fel. Ha a pénzügyminister ur kimutatást fog bekivánni az ország összes telekkönyvi terheiről; a magyarországi pénzintézetek által kibocsátott záloglevelek és arról, hogy ezen záloglevelek hol vannak elhelyezve és hol szedik annak kamatait: a külföldön-e vagy a belföldön s ha a pénzügyminister ur figyelembe veszi az általa annyira kedvező helyzetben lévőnek látszott kisbirtokosoknak, — értem a régi volt urbéresek és telkesek — vagyoni helyzetét és annak gazdasági felszerelvényeit; ha bepillant az iparosok háztartásába és ha figyelembe veszi, hogy az igazságügyminister ur csak nem régen terjesztett be egy uzsoratörvényjavaslatot, melyre oly szellemben, a mint az szerkesztve van, melyről ez uttal nem szólok, csak oly országban van szükség, a hol az általános elszegényedés jelei mutatkoznak: okvetetlenül más képet fog nyerni Magyarország anyagi helyzetéről, mintha az adófelügyelők referádáiból indul ki.

Igy hiusult meg a t. kormányelnök ur által kijelölt eszközök elseje és legközelébb fekvő része. Sokan voltunk akkor, kik a t. kormányelnök urnak ezen lépését aggodalommal néztük. (*Közbeszólás szélső balról: De azért vele mentünk!*) Bocsánatot kérek! Csak tűrtünk és vártunk, mert vártuk azon nagy kérdés fejlődését, mely elé az ország ment: a közgazdasági kiegyezés fejlődését, melylyel szemben a t. kormányelnök úrnak hatalmát és befolyását kifelé és felfelé csökkenteni nem akartuk. Jött a gazdasági kiegyezés. Nem szólok róla, t. ház, csak egyet mondok, hogy az országnak ahhoz kötött reményei meg nem valósultak: önálló bank nem lett, a fogyasztási adók az ország részére meg nem mentettek. (*Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

Különböző lehet a vélemény ezen közgazdasági kiegyezésnek relativ jóságáról, mert hiszen e szempont vettetett fel akkor, vagy absolut rosszasága felől. De egyet eltagadni lehetetlen és ez az egy az, hogy a kormányelnök ur a nemzetnek ünnepélyesen adott igéretet e tekintetben nem váltotta be. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De menjünk tovább, t. ház. A t. ministerelnök ur kijelölte mint egyikét azon szükségeknek, melyek az államháztartás rendezésére vezetnek, azon takarékosságot, mely az administratió terén kell, hogy követtessék; és mit találunk és mit tapasztalunk? Tapasztaljuk azt, hogy összes alkotásai azon kormánynak, mint mondám, a ministerelnök ur politikájának bélyegét viseli magán, csak új hivatalok szervezésében nyilvánult. az adófelügyelőségi intézmény, illetékszabási hivatalok, folyammérnökségek, állammérnökségek, erdőhivatalnokok, kataszteri hivatalnokoknak egy nagy serege mind azóta creáltattak a nélkül, hogy viszont a létező administratió szerkezetén bármi változás történt volna és ez által a létező hivatalok váltak volna fölöslegessé. (*Igaz! Ugy van! balfelől.*)

Menjünk tovább t. ház! A t. kormány által bizonyos állami természetű functiókat hárítottak a községek és városok nyakába és ezek háztartási költségei azóta tetemesen növekedtek. A mi mindenesetre egy újabbi adat, hogy nem a takarékosság tekintete volt az, mely a politikai alkotásokat vezette és mely szintén egyik forrása azon helyzetnek, mely oly szomorú számokban nyer kifejezést, mint azt a költségvetésben látjuk.

T. ház? Igért még a t. kormányelnök ur az országnak egy más valamit. (*Halljuk!*) Igérte az úgynevezett közjogi kiegyezésnek sértetlen és ép fentartását, mert ez volt a föltételek egyike, melyekhez a kormányzat átvétele köttetett. És hogyan állunk e tekintetben? A t. kormányelnök ur, a ki egyszer az országnak oly önérzetesen hirdette, hogy ő a határozási joggal ellátott delegátiókban és a közös kormányban a nemzet önállóságának sírját látja megásva, bele ment a keleti politikába, mely előbb-utóbb a közjogi kiegyezés megbontására fog vezetni. (*Közbeszólás a szélső balról: Bár vezetne!*) A t. kormányelnök ur megalkottatá továbbá a Bosznia közigazgatásáról szóló törvényt, mely a közös kormány hatáskörét kétségtelenül tágítja, mely mindenesetre egy lépés azon veszély felé, mely veszély ellen a nemzetet az 1867: XII. t.-czikk szigorúan körvonalozott korlátai óvni akarták. De nem csak directe üttetett rés a kiegyezésen, hanem indirecte is az által, hogy oly politika követtett és követtetik, a mely lehetetlenné teszi azt, hogy ezen kiegyezés a nemzet életében mélyebb gyökereket verjen. Mert — bocsánatot kérek — én csak a tények felsorolásával foglalkozom, közjogi vitát felidézni nem akarok — de ha nagy kérdéseknél a nemzetnek folytonosan azt hirdetik, hogy a nagy kérdéseknek a nemzet érdekében való megoldását azon viszony, melyben a monarchia másik felével állunk, akadályozza, hogy ha a költségek folytonos szaporulatát látjuk, hogy ha a 10 évről 10 évre előkerülő kiegyezésben a nemzetet meghurczolva és megalázva látjuk a különben jogosult követeléseivel szemben és ha a delegátiók megalakitásában ugy járnak el, hogy abból az önállóságnak még szellemét is számüzzék: akkor ne csudálkozunk azon, hogy ha a közjogi oppositió újra tért foglal, mert egy intézmény megmaradását, jóságát nem a törvény betűje, hanem az ezen törvénynyel való helyes élés biztosítja. (*Igaz! Ugy van! balfelől.*)

T. ház! Felemlíteni kivánom azt is, hogy tulajdonképen mi történt az ország befelé

Digitized by Google

való kiépítésével? Ott van az administrátió reformja, a mely reform tekintetében eddigelé legfelyebb csak olyan ötletszerű alkotásokat láttunk, azonban semmi esetre a czéllal, az iránynyal tisztában levő alkotásokat nem látunk. Csak egyet említek. A t. kormányelnök urat ország-világ municipalistának tartja és mégis alkotásai minden irányban a centralizatió leghívebb bélyegét viselik magukon. Csak két dolgot vagyok bátor említeni: mindazon törvények, melyek azóta alkottattak, olyanok, hogy a közigazgatásnak legcsekélyebb szálai a kormány kezében futnak össze. Ott van a közigazgatási bizottságról szóló törvény, ott van a közegészségügyi törvény, ott vannak az összes adó-administrationális törvények, mindezekben az igazgatás végső fokon a kormány kezében pontosul össze, a mi mindenesetre a centralizatió egyik legpraegnansabb jele.

A másik körülmény az, hogy valahányszor a t. kormány hatályosan akar eljárni, rögtön kormánybiztosok kiküldéséhez folyamodik.

Valóban az administratiónak nagyobb satirája alig lehetne, mint azon sok kormánybiztos, a kik koronként az országban szanaszét portyáznak, sőt, hogy a kép tökéletes legyen, nem egy esetet tudok arra, hogy épen a törvényhatóság első tisztviselője küldetik ki kormánybiztosul, a kinek azon functio különben is hatásköréhez tartozik, a ki azután meglehetős drága politikai sportulák árán végzi azon functiókat, a melyet, mint a törvényhatóság első tisztviselője elvégezni nem tudott, vagy melyet azon helyzetnél fogva, melylyel, mint nem kormánybiztos rendelkezett, elvégezni képes nem volt. És ha a pénzügyi közigazgatás tekintetében a történt dolgokra visszaemlékszem, felhivom a t. ház azon tagjait, a kik a multban tagjai voltak e háznak, hányszor igértetett. hogy a pénzügyi igazgatás tekintetében reformokra nagy szükség van. És mégis uraim, mi ma is az absolut rendszer alatt behozott adók és törvények keretében élünk, habár az itt-ott kitágittatik is; azon rendszer keretében, a mely minden józan közgazdasági tekintet nélkül hozatott be; azon törvények keretében, a melyeknek határozatlansága az előforduló zsarolásoknak úgyszólván kútforrása, a mely törvények olyanok, hogy a nélkül, hogy a törvényhozás évenkint újabb adókat szavazna meg, a polgárok adójának fokozását lehetővé teszik. Az adókezelés tekintetében pedig olyan a helyzet, a milyen nem hiszem, hogy Európának bármely művelt államában lehessen. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Mert méltóztassék a t. kormány megbocsátani, de én nagyon csodálkozom azon, hogy Magyarországon, a hol a pénz és adóügyek úgy kezeltetnek, a mint kezeltetnek, ezen eljárást társadalmi felháborodás nem követi. Ha méltóztatnék a t. ministerelnök urnak az a tekintetben felmerült jogos panaszok nagy számát komoly figyelembe venni, bizonyára igazat fogna nekem adni.

De igy van ez t. képviselőház, az igazgatás egyéb ágaiban is, melyekről ez uttal szólani nem akarok. Csakis egyre nézve, a közlekedésügyi igazgatásra vonatkozólag (*Halljuk!*) óhajtok részemről egy szerény megjegyzést tenni. S az az, hogy a napokban az igen t. képviselőház ismételve tanuja volt azon kínos benyomásnak, melyet az e házban elhangzott nyilatkozatok, a közmunka- és közlekedésügyi ministerium igazgatási körében állítólag felmerült nagyobb bajok tekintetében keltettek.

Én t. képviselőház, nem tudom, hogy mennyiben valók ezek a bajok, mennyiben nem, de az semmi kétséget nem szenved, hogy az országban hireket suttognak, hireket colportálnak, a melyek ezen kormányzat kebelében létező súlyosabb bajok fenforgására vonatkoznak.

Ezen hireket sokáig colportálni engedni, én t. képviselőház bűnnek tartom a kormányhatalom tekintélye ellen, pedig azon hatalom nem egyeseké, hanem az országé és azon hatalomnak tekintélyét megőrizni igenis kötelesség. (*Ugy van! a baloldalon.*) A mit pedig erre nézve mondani akarok, az az, hogy azon az úton, a melyet az igen t. kormányelnök ur kijelölt, nem hiszem, hogy segíteni lehetne, mert az, a mit ő kijelölt, birói ut, erre pedig nem a birói ut kell, hanem kormányzati eljárás, a melynek kell, hogy kezei a közvélemény üterén álljanak, hogy azt megtapintva, ha csakugyan léteznek orvosolja; azon eljárási módozattal azonban, melyet a t. kormányelnök ur e tekintetben a háznak ajánlott, e bajokat orvosolni nem lehet. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Ez a helyzet t. képviselőház, és én őszintén megvallom, ezekből azt látom és tapasztalom, hogy az igen t. kormányelnök ur — hogy úgy fejezzem ki magamat — consummálta azon egész politikát, melyen az ő hatalma eddig nyugodott. Hogy mi történjék a jövőre, hogy hol legyen a kibontakozás, hogy mily utakon kell járnunk, miféle alkotásokat kell létesítenünk, hogy ma nem kevésbbé mint akkor, súlyos bajainkból kibontakozzunk, az iránt a t. kormány sem eszméket, sem nézeteket, sem czélokat, sem törekvéseket nem jelölt meg, ily körülmények között jogosult az a kérdés, hogy tulajdonképen mire alapítja tehát az igen t. kormány azon törekvését, azon szilárd akaratát, hogy a kormányhatalmat továbbra is kezelje, hacsak arra nem, a mit igen t. barátom Grünwald Béla épen előttem felemlített, hogy többsége van, (*Halljuk!*) a mely többség t. ház, lehet eszköz, lehet köpönyeg, de semmi esetre sem jogczím arra, hogy

Digitized by Google

a kormány a hatalmat ezen az alapon tovább is megtartsa. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Szabad legyen kérdeni azt, hogy ugyan hol vannak azon célok, hol vannak azon törekvések, melyek nevében az igen t. kormány Magyarország választóit a szavazó urnához hivta. Talán a multban, hol csak a parlamentarismusba vetett hit és bizalom aláásását látjuk? Én t. ház, azt tapasztaltam, hogy a multra az igen t. kormánynak még legközelebbi barátai sem hivatkozhatnak, mert valahányszor nagy kérdések oldattak meg a házban, sohasem hallottam azokat dicsérni és én emlékezem a t. pénzügyminister urra, a ki annak idején, mint képviselő szólott s a ki szintén azt mondotta, hogy nem a kiegyezés nem jó, hanem jobbat talán más sem létesíthetett volna. És mindig ilyenek voltak a motivumok, melyek mellett a multban nagy kérdések megoldattak. A jövőre nézve pedig nem ismeri senki a kormánynak nézetét, ez csak is az administratió érdekében tett bizonyos igéreteket, a mely administratió kérdésében is azonban egyáltalában nem reformok igértettek, hanem igértetett a tisztviselők qualificátiója, melyet különben mint részletes alkotást én is helyeslek, de melyet reformnak nem tekintek, olyannak pedig legkevésbbé, mely az administratió tekintetében fenforgó bajokat orvosolni képes lenne, igértetett még a megyék háztartási kérdésének megoldása, mely ismét csak a nagy közönség megadóztatására céloz, de reformot nem tartalmaz. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Egyéb reformokról, egyéb törekvésekről, egyéb célokról, azt hiszem, sem én, sem az ország nem tudunk.

Mégis t. ház, mit tapasztalunk? Tapasztaljuk azt, hogy az igen t. kormánynak nemcsak hogy megvan a többsége, de sőt — és ezt nem vádképen hozom fel, mert soha senkinek intentióit kutatni nem szoktam, — vannak olyan férfiak, kik a kormánynak ellenzékei voltak, kik a képviselőházban bent és a házon kivül, megragadtak minden alkalmat, hogy ellenzéki álláspontjuknak adjanak kifejezést s mit látunk? azt, hogy ezek egyenkint kullognak vissza a kormánypártba. Mit mutat ez? Mutatja azt, hogy a hatalom és a hatalom kezelésével járó előnyök mint önczélok kezdenek az állam életében jelentkezni. (*Ugy van! a baloldalon.*)

És én ezt t. ház, megvallom, organikus nagy bajnak tartom, pedig ha az organismus egészséges, a nagyobb bajokat is képes kiheverni, de ha az organismus gyönge és beteg, a legcsekélyebb baj is krisist idézhet elő abban. Miután beszédem elején felemlítettem, hogy tagadhatlan hanyatlás van a politikai erkölcsökben is, engedje meg a t. ház, hogy egészitsem ki azon képet, melyet Grünwald Béla igen t. barátom csak az imént festett, (*Halljuk!*) egészítsem ki az által, hogy egy paralellát, párhuzamot vonjak a mult és a jelen között. (*Halljuk!*) Tényekre fogok hivatkozni és azt hiszem, hogy a mit e tekintetben mondani szándékozom, aligha lehet megczáfolni. (*Halljuk! balfelől.*)

Ki nem emlékeznék t. ház, hogy mily vérmes reményekkel, mily fenkölt hazafias szellemmel indultunk meg azon pályán, melyet az 1867. kiegyezés államéletünk számára megnyitott. Minden törekvésre a közérdek pecsétje volt nyomva és ha ott a kezdet első nehézségeinek lekűzdése után találkoztak is bizonyos kórtünetek, melyeknek kiirtásával a törvényhozás és az ország nem foglalkozott, mégis azon felfogás, melylyel a közügyek iránt viseltettünk, folyton élt a keblekben és mindannyiszor fellobogott, valahányszor a közérdek tekintetében kellett valamit tenni. A törvényhozási, a törvényhatósági, a megyei, a községi élet folytonos érdeklődés tárgyai voltak és bizonyára emlékezhetik mindenki, hogy az igazi reformok, a szabadelvű haladás képezték a jelszót, melyért az ország lelkesedett.

Rövid 14 éve annak, t. ház, és hol állunk ma? Akkor még egy jobb jövő reménye kecsegtette az embereket, minden kiejtett szó, mely a társadalmi és jogrendet, a szabadságot, a szabadelvű haladást, a közerkölcsöket vagy a közélet tisztaságát érintette, a nemzet és a közvélemény felháborodásával találkozott. Ma uraim, félremagyarázzuk a törvényeket, adjuk a szabadelvűséget olyan kérdésekben is, melyek épen ellenkezőleg döntetnek el és mindez miért? Bizonyos, hogy ugy fejezzem ki magamat, üzleti szellem lengi át az emberek eljárását és politikai törekvéseit; azt látjuk, hogy mindenben, a mi a közügyek terén történik azon óvatosság vezeti az emberek lépteit, hogy valaki valamikép a maga nézetével oly körülmények közé, oly helyzetbe ne jöjjön, mely őt kisebbségbe juttatja és megfosztja azon előnyöktől — nem mondom, anyagiaktól, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: De ugy van!*) hanem azon erkölcsi előnyöktől, melyekkel jár az, ha positiója a hatalomhoz közelebb hozza.

Ez az átalános szellem és ily körülmények közt igaza van Grünwald t. barátomnak, a ki azt mondja, hogy a mai viszonyok közt minden kormány tud magának többséget csinálni, kivált ha hozzá még az eszközökben nem válogatós. De t. ház, az ilyen többség, mely minden czélok, minden törekvések nélkül vállalkozik egy ország ügyeinek vitelére, felfogásom szerint üres tartalom nélküli formula, pedig ha az egyeseknek törekvéseiben az összetartó erőt nem az elérendő czélok helyessége képezi, akkor felfogásom szerint egészséges alkotásokról szó sem lehet.

Ily helyzettel szemben én bizalommal a kormánypolitika iránt nem viseltetem és miután

Digitized by Google

azt látom, hogy az ország pénzügyi kibontakozását azon az uton, melyen a kormány jár elérni nem lehet; ha azt látom, hogy az ország befelé való kiépítése tekintetében nemcsak hogy mi sem történt azon irányban, mely a nemzetnek igértetett, de jövőre a t. kormánynak még czéljai és törekvései sincsenek, részemről a költségvetést általánosságban sem fogadhatom el s csatlakozom a Somssich Pál t. képviselőtársam által beadott határozati javaslathoz. (*Élénk éljenzés a baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Előre bocsátom. (*Halljuk!*) hogy formaszerű budgetbeszédet tartani nem szándékozom, nem szándékozom nem csak az idő késő volta miatt, de nem szándékozom azért sem, mert kivéve egy két felszólalást, melyre már tisztelt barátom a pénzügyminister megfelelt, vagy meg fog — a mennyiben a felszólalások pénzügyi dolgokkal foglalkoznak, ő és az előadó ur felelni — legnagyobb része azoknak, melyeket hallottam, nem tiszta tárgyszerű budgetbeszéd, hanem általános politikai beszéd és kritika volt. Én tehát a magam részéről az ezen szempontból elmondottak némelyikére kivánok reflectálni. Teszem ezt pedig még ma azért, mert nem szeretném, hogy felszólalásom késedelme miatt haladjon talán a vita hosszabb időre, mint haladni fog felszólalásom után, midőn már ma megadom az alkalmat, a mennyire csekély erőmtől telik, azoknak, kik eddig méltóztattak éveken át folytatott működésem taglalásával foglalkozni, hogy egy újabb tárgyat nyerjenek a további bonczolgatásra. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. ház! Mindenek előtt a közvetlenül előttem szólott t. képviselő ur beszédére van egy pár észrevételem. A t. képviselő ur paralellát huzott és ebből is a jelen kormány s talán nem hiuság, ha azt mondom, hogy mindenek felett az én hibáimra vont ki következtetést — mondom paralellát huzott az 1867-iki és a mostani helyzet között. Reámutatott, hogy 1867-ben mily reményekkel, mily lelkesedéssel ment neki a nemzet az új alkotmányos életnek s azt mondta, hogy mindennek semmi nyoma sincs ma. Hát t. ház, mindazért, a mi 1867 óta történt, az a különleges felelősség, melylyel a t. képviselő ur megtisztelt, semmiesetre nem illethet engem. De meg kivánom jegyezni azt, hogy igen is (*Halljuk! Halljuk!*), mint ez természetes volt, nagy reményekkel, nagy lelkesedéssel, igen kevés számítással mentünk neki 1867-ben az alkotmányos életnek és épen a számítás figyelembe vétele mellőzésével létesített — bár igen természetszerű — lelkesedés szülte intézkedések azok legnagyobb részökben, melyeknek súlya most nyom bennünket (*Ugy van jobbfelől. Ellentmondás balfelől.*)

A t. képviselő ur lelkesedés helyett üzleti szellemről is beszél. Nem tudom, miként érti ez üzleti szellemet. Ha hideg számító szellemet ért alatta, akkor — bár sokkal mulatságosabb és emelőbb a lelkesedés — azt hiszem, az üzleti szellemet hazai szempontból csak üdvözölni lehet; ha mást ért alatta, mit nem teszek fel róla, vagy ha valaki mást értett alatta, akkor mégis azt kérdezem, hogy ama nagy üzletekre nézve — s ezt nem hibául mondom — melyek vasutakat, bankokat és máseféléket illetőleg és még akkor kormány concessióval az utóbbiakra nézve is alakultak, vajjon az intézkedések azóta történtek-e, hogy e helyen vagyok, vagy azelőtt? Azóta, mióta itt vagyok, nem-e az okozott terhekről való gondoskodás nem pedig az azokat előidézett intézkedések megtétele képezi a kormány teendőjét? (*Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Ellentmondás balfelől.*)

A t. képviselő ur — ezt nem hallgathatom el, — jónak látta felhivni a figyelmet a három nap előtt e házban a közlekedési ministeriumra vonatkozólag elmondottakra (*Halljuk! Halljuk! balfelől*) és a nyilatkozatra, a melyet én ez irányban tettem.

Bocsásson meg a t. képviselőház, én azt hiszem, hogy nyilatkozatom, melyet ez irányban tettem, az egyedül tehető correct nyilatkozat. (*Ellentmondás balfelől*) Lássuk hát, mit mondottam? Azt mondottam és mondom ma is: átalános beszédek folytán egy egész hivatalnoki kar ellen vizsgálatot rendelni nem lehet, de felhivok mindenkit e házban és házon kivül, hogyha tud concret esetet, az illetőnek és a bizonylatok megnevezésével jelentkezzék és azután törjön a ház pálczát azon kormány fölött, mely arról nem gondoskodik, hogy a vizsgálat megejtessék, az ártatlan felmentessék, a bűnös pedig megbüntettessék. (*Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső balon. Egy hang balfelől: 1870-ben máskép beszélt!*)

Hogy a ki az államnak szolgál, az annak legyen kitéve, hogy minden átalános szóbeszéd után az ő becsületessége iránt kelljen vizsgálatot indítani, erre példát, rendezett és tisztességes szabad államban sehol nem fognak találni, (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől*) mert nem fog jóra való ember az állam szolgálatába állni, ha ellene minden szóbeszéd már bizonyítéknak tekintetik. (*Egy hang balfelől: A ki tiszta, nem fél a vizsgálattól.*) Az, hogy fél-e a vizsgálattól vagy nem, tökéletesen mindegy, ez nem indok; de midőn egész testület neveztetik meg, akkor éri a gyanusítás, a bántalom a testület mindegyik tagját a nélkül, hogy lehessen tudni, ki ellen kell a vizsgálatot elrendelni. (*Ugy van! jobbfelől.*)

A t. képviselő ur azt mondta — a mi a programmtalanságot illeti, arról majd szólok később — hogy többség, mely bizonyos czélok

Digitized by Google

nélkül egyesül, az — gondolom ugy mondta — egy üres keret, annak vonzereje, annak hatálya nem lehet. Ezt mondja a képviselő ur a többségről, — hogy mennyi alappal, majd szólok talán róla később — és feljajdul, hogy azok, a kik az ellenzékhez tartoztak, szállingóznak vissza a kormánypárt kebelébe.

Első sorban meg kivánom jegyezni, hogy ideje volna azon nem alapos distinctióval szakítani, a mely tétetik nálunk még ma is — a régi korra visszaemlékezés okozza ezt — a közt, ha valaki a kormánypártból az ellenzékhez, vagy az ellenzéktől a kormánypárthoz megy át. Az egyik, mint a másik hibás és bűnös, ha önérdekből cselekszik, az egyik mint a másik jogosult, ha meggyőződésből teszi. De ugyan kérem, ha ez a többség egy oly üres valami, a minek semmi vonzereje nincs, tömörség nélkül való — igy fejezte ki magát a képviselő ur — és mégis vonzerővel bir, ugyan minő lehet azon testület, a melylyel szemben vonzerővel bir egy ilyen többség. (*Élénk derültség jobbfelől.*)

A képviselő ur felemlítette t. barátomnak, a pénzügyministernek multkori nyilatkozatát; ő nem tartja azt egészen helyesnek s ugy látom, semmi esetre a maga részéről nem acceptálja. Hát, t. ház, én ezen nyilatkozatról magáról, mely azt hiszem, a parlamentarismus tiszta felfogásából a lehető legkorrektebb volt, nem szólok; azonban egyet megmondok, hogy nem hogy rosz néven venném, ha a t. túloldalnak azon része különbséget tesz köztem és a pénzügyminister ur közt, sőt ha talán nem is igazságosan, de meggyőződésből előnyt ad neki felettem, azon igen örülök, örülök pedig azért, mert ha — nem megjönne, mint mondatott, a bátorságom szakítani a miniszterelnökséggel, de elveszteném a bátorságot, — a mivel egyébiránt nem kecsegtetem (*Élénk derültség*) és elhagynám e széket, legalább ha jobbra nézek, balra nézek, szembe nézek, jobb oldalomon találnék embert, a kinek a kezében megnyugvással látnám az ország sorsát. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A t. képviselő ur hivatkozik 1875-ben tartott beszédemre. Hát, t. ház, hogy én nemcsak ezen beszédemmel, de a közvetlen azután jövőkkel vérmes reményeket ébreszteni nem igyekeztem, azt a nélkül, hogy ama beszédet az óta valaha elolvastam volna, merem állítani. Emlékszem ugyanazon évi beszédemre, a melyben épen óvtam a vérmes reményektől, de kénytelen vagyok megmondani azt is — és nézzen végig a képviselő ur az államok alkotmányos történetén és meg fogja látni, hogy az emberi ügyek természetében rejlik oka, hogy soha senki mindazt, — nem a mit igért, hanem a mit mint ellenzéki reménylett, — kormányra jutva, egészen megvalósítani képes nem volt. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: De ellenkezőt tett azzal, a mit remélt!*)

Mi volt végre is ama beszédnek főczélja? Nyiltan, egyenesen a ház itéletére bocsátva, ezt mondani: olyannak látom a helyzetet, hogy azon politikai taktikával, azon eljárással, melyet a közjogi kiegyezéssel szemben én magam is követtem, az ország érdekében szakítani kell, a létrejött helyzetet acceptálni kell. Nyilt, egyenes és bárkivel való előleges egyezkedés nélküli nyilatkozat volt ez. A képviselő ur is tudja, mert hiszen akkor e ház tagja volt.

Ezen a nyomon haladtam azóta. Igaz, nem tudtam én sem mindent valósítani, a mit valósíthatni reméltem. De egyfelől a megtakarításokra irányzott erélyes működést a képviselő ur meg nem tagadhatja, mert itt számokkal lehet felelni. Továbbá meg nem tagadhatja azt sem, hogy bármiképen bántsák is azon kiegyezést, mely 1878-ban létrejött, hanem is azon alakban és mérvben, a mint hittem, segített a közvetett adókból az előtt reánk háramlott bajokon, de azon bajok legpraegnansabb részén a restitutiók iránti intézkedéssel igenis segített és az államnak tetemes pénzügyi előnyt biztosított.

Még egyre vagyok kénytelen hivatkozni, t. ház. Nem igen szeretem, mert valóban inkább óhajtanám egyébbel tölteni az időt mint a magamról való beszéléssel, de kénytelen vagyok vele, mert rá kényszerítenek. (*Halljuk! Halljuk!*) Meg kell jegyeznem, hogy mielőtt le kelle mondanom, hogy ugy valósíthassam meg a dolgot, a mint akartam, — volt bátorságom megválni a miniszterelnökségtől. (*Derültség a bal- és szélső baloldalon.*) Engedelmet kérek, könnyű nevetni, de azt elnevetni nem lehet, hogy a dolog annyira komoly volt, hogy másokat, érdemes, kitünő férfiakat megkérdeztek — és nem nekem nem volt elég bátorságom elmenni, de nekik nem volt elég bátorságuk bele menni. (*Élénk derültség és éljenzés a jobboldalon. Egy hang a baloldalon: Elrontott alapon természetesen nem!*)

Azt mondja egy képviselő ur, hogy elrontott alapon természetesen nem. Engedelmet kérek, az alap még az 1868-iki volt. Ujabb alap még nem volt és akkor épen az iránt folyt a tárgyalás, hogy minő új alapon újittassék meg az 1868-iki kiegyezés a vám- és kereskedelmi szerződés tekintetében. Igy tehát, ha elrontott alapról van szó, az az 1868-iki volt, én azon állottam, igyekeztem rajta javítani, sajnálom, hogy nem értem el mindazt, a mit akartam, részben azonban mégis javítottam. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A képviselő ur még egy argumentumot hozott fel s ez már nem annyira engem illet, mint általában a helyzetet.

Erre az egyre még egy pár szót kivánok szólani. Ő a t. barátom, a pénzügyminister által

Digitized by Google

elmondottakkal szemben hivatkozik arra, hogy nézze meg a pénzügyminister a telekkönyveket, nézze meg az ott betáblázott adósságokat és akkor beszéljen, nézze meg különösen a jelzálog-leveleket, melyek a pénzintézetek által kiadattak s azoknak elhelyezését.

T. ház! Hogy kivált jelzálogkölcsön lehet, ha czélszerű javítások érdekében köttetett, nem épen jele az illető elszegényedésének, azt gondolom mindazok, kik a jelzálog-bankokra súlyt fektetnek, el fogják ismerni. De lehet még valami. És sajnos, hogy nálunk leginkább ez. Lehet az eddig uzsorára adott kölcsönöknek átváltoztatása. Ez kevésbbé jó, mint az első, de minden esetre jobb az uzsoránál. Es az elszegényedést a jelzálogkölcsönök szaporodásából csak akkor lehetne következtetni, ha ki tudná a képviselő ur mutatni, mennyi jelzálogkölcsön felel meg most az előbbi uzsora-kölcsönöknek s mennyivel több ezen jelzálog-kölcsönök összege ma, mint volt addig a nem jelzálogos, de sokkal veszélyesebb, sokkal rombolóbb az uzsorás kölcsönök összege. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Arról, hogy történtek-e reformok vagy nem e hét év alatt, eleinte bővebben szándékoztam szólani, de most egyszerűen utalva a törvénytárra, felmentve érzem magam ez alól, mert a t. képviselő ur kinyilvánította, hogy a hivatalnoki qualificátió behozatalában reformot nem lát. Megtagadhatja a reform nevet valamennyitől s elmondhatja, hogy egy sem az. Én azt hiszem, reform lesz, ha jól fog sikerülni a qualificatió kérdésének megoldása is, reform az egészségügyi és gyámügyi törvény és reform, — nem annyira centralisáló, mint a t. képviselő ur mondotta, — a közigazgatási bizottságok megalkotása is. (*Mozgás a baloldalon.*) Itt már én mernék hivatkozni a vidékre és az életre, mert itt minduntalan azt hallom, hogy nem jó, de a vidék sok helyén meggyőződtek arról, ott is, hol eleinte ellenszenvvel fogadták, hogy midőn ezen intézmény a különböző ágazatok vezetőit összehozza, midőn a megye független tagjainak a közadókra oly befolyást ad, a milyet sohasem élveztek: valósággal jótékonyan működik. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A t. képviselő ur azt mondja, hogy minden törvényen, melyet benyujtottam s mely befolyásom mellett alkottatott, ott van a vastag centralismus, mely az államkormány kezébe összpontosítja a teendőket.

Igy általánosságban ez állítást nem fogadom el; de azt nem tagadom, hogy nem tartanék helyesnek oly törvényhozást, mely a magyar állam központi kormányának kezéből a főbb eldöntést bármely irányban kivenné. Nem tartanám helyesnek, mert én előttem és néha még — nem tagadom — a szabadságra és önkormányzatra vonatkozó theoriákkal ellentétben is, folyvást a minden irányban magát érvényesíteni tudó Magyarállam eszméje lebeg. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ezen eszmének pedig a központi kormányzat felel meg. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Bocsánatot kérek t. ház, ha hosszasabban szólok (*Halljuk! Halljuk!*) de hosszú volt a bűnlajstrom, hosszan kell tehát arra reflectálnom. (*Halljuk! Halljuk!*)

A t. képviselő ur a személyszaporításért megtámadja a kormányt és azt mondja: ott van, a mikor a takarékosságot hirdették, szaporították az adófelügyelőket, kinevezték a katasteri hivatalnokokat, létesítették a folyam- és az állami mérnökséget és kinevezték az erdészeket. (*Halljuk! Halljuk!*)

Hát t. ház, hogy az erdészek kinevezése, — ha már felhozatott — bizonyos szaporítást involvál: természetes. De én azt tartom, hogy először nem nagyot, mert az erdészek legnagyobb része a pénzügyministeri kezelés alatt már meg volt; másodszor, hogy az erdészeti ügynek helyesebb törvény általi rendezése nemcsak régi postulatum, de igen fontos közgazdasági intézkedés is volt, a mely nem áll arányban azon csekély személyszaporulattal, a melyet szükségessé tett.

De az adófelügyelők! Igaz, t. ház! ezek rendeztettek. Azonban nézze csak meg a képviselő ur az 1876. és 1877. és az ezután készült budgeteket, — az előbbiekre azért hivatkozom, mert azokból leginkább látható, — hogy történt-e az adófelügyelőség rendezése alkalmával személyszaporítás? Ellenkezőleg nagymérvű leszállítás történt. Máskép hitták a közegeket, a melyek alkalmaztattak, más volt a hatáskör beosztása, de személyszaporítás nem fordult elő.

Felemlittettek a kataszteri hivatalnokok. A kataszteri törvény meg volt alkotva, melőtt a kormányra léptem, mindenki által kivántatott, a földadó revisiójának szükségességét nem tagadta senki. Ily körülmények között szemrehányást tenni a kormánynak, hogy gondoskodik a szükségnek megfelelő törvény végrehajtásáról: ezt méltányosnak nem tartom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Meglehet, hogy még lesz alkalmam a budgettárgyalás folyama alatt felszólalni és azért igyekezni fogok csak röviden érinteni azokat, miket Grünwald képviselő ur felolvasott, (*Halljuk! Halljuk!*) fentartván magamnak, hogy az elmaradt részek iránt más alkalommal nyilatkozhassam.

A t. képviselő ur azt tartja, hogy egyfelől ma dictatura van, másfelől pedig nélkülözi az erős kezet.

Engedje meg a képviselő ur, a dictatura fogalma alatt érthetem a szabadság elnyomását; érthetem pl. azt, hogy a sajtó megzabolátatik; érthetek önkényes elfogatásokat; érthetem a gyü-

Digitized by Google

lekezési jog megszüntetését; érthetek sokat a diktatura alatt: de hogy diktatori hatalommal uralkodik valaki és e mellett mégis azt mondani, hogy az erős kéz hiányzik, ezt megállhatónak el nem ismerhetem. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

De nem ismerhetem el azon parlamenti theoriát sem, melyet most már igazán nem emlékszem, hogy melyik mondotta a két képviselő ur közül, mely szerint a többségben létel nem ad jogosultságot a kormányra. Nem ismerhetem el, mert mi adja meg akkor? A kisebbségben létel?

Mondhatja valaki, hogy a többségben levő kormány nem használja fel helyesen nézetét; de azt mondani, hogy azért, mert többsége van, nincs joga kormányon maradni, ezt parlamentáris szempontból nem értem, mert akkor vagy a kisebbségben levő pártnak kell a kormányon ülni, vagy ha ez sem történik, akkor bekövetkezik a minden kormány nélküli kellemes állapot. (*Helyeslés jobbfelől, mozgás balfelől.*)

T. ház! Azokra, a miket a képviselő ur — különben elismerem, teljesen korrekt formák közt — a választási dolgokról mondott, reflektálni most nem kivánok, volt alkalmam azokról már a válaszfelirati vitánál nyilatkozni s lesz, meglehet, máskor is alkalmam: de egy ellen tiltakozom, tiltakozom az ellen is, hogy a kormány tett volna igéreteket, csábított és corrumpált volna igéretekkel, de még sokkal inkább tiltakozom az ellen, a mit a képviselő ur mondott mentségül a kormánynak, hogy igaz és ez a baj, hogy egyes nagy városok maguk ajánlkoztak a kormánynak. Én t. ház, ilyen esetet nem tudok. (*Közbeszólás a szélső balon: Nagyvárad!*)

Engedelmet kérek, ne méltóztassék csak azért, mert azon várost én képviselem, azzal gyanusítani; mert azért jót állok, hogy azon várossal én semmi néven nevezendő igéretek iránt nem érintkeztem, sem felszólítva nem voltam, sem igéretet nem tettem. (*Közbeszólás a szélső balon: Hirdették a királyi táblát!*)

T. ház! Ismételve azt, mert vannak, nem tagadom, érdekes mozzanatok a t. képviselő ur beszédében. hogy azok némelyikére, ha alkalmam nyilik, reflektálni fogok: legyen szabad most csak históriai idézetét egy pár megjegyzéssel kisérnem. (*Halljuk! Felkiáltások a szélső balon: Guizot!*)

Bocsánat, nem teljesíthetem mindjárt a képviselő urak kedvét, nem szólhatok mindjárt Guizotról, de rákerül arra is a sor. Egyik észrevételem vonatkozik az angol viszonyok felemlítésére, hogy t. i. azon országban milyen megdöbbenést szült az államadósságok felszaporodása, de hogy azon országok kiheverték a bajt, míg szerinte nagyon aggályos, hogy mi ki fogjuk-e heverni. Hát t. ház, Angliában épen akkor, midőn a nagy franczia háború lezajlott, midőn minden ember azt hitte, most jön a jólétnek korszaka, a legnagyobb nyomor, százezreknek éhinsége, minden üzletnek majdnem megbukása, teljes pangás és oly állapot állott elő, mely hála isten, még minálunk nem volt és nincs. És kinek a hibájából állott elő? A kormányokéból? Nem. Pedig voltak akkor, a kik azt mondták. Természetes, előállott rögtön el nem hárítható közgazdászati viszonyokból és némi részben időjárási csapásokból. Már t. ház, hogy az utóbbi hét év volt-e gazdag időjárási csapásokban és volt-e gazdag közgazdasági bonyodalmakban másutt, a melyek ránk is visszahatottak: erre azt hiszem, mindenki, a ki a világ folyását figyelemmel kiséri, megfelelhet. De ismétlem, Angliában is voltak akkor, a kik azt mondták, hogy Angliának vége, népe elpusztul, tönkre megy az ország, vége a nagy hires Angliának. Vannak olyanok, a kik ma nálunk ezt mondják. De miután az angol nép bir egy jó tulajdonnal, hogy meghallgatja ugyan a despiratio szavait, néha el is keseredik, de nem desperál soha, megjavultak a viszonyok, helyre állott jólétük. Ezen tulajdonnal bir, hála az égnek, hazánk népe is; nem fognak rajta az olyan theoriák, a melyek jogosultnak festik az elégedetlenséget és ha terhes is az élet, a mint a t. képviselőházban, megvallom, nagyon nehéz szivvel hallottam most néhány napja: megvan ezen népben is az angolokéhoz hasonló szivósság, kitartás, hazaszeretet, kiállja a rosz időt és meg fogja hazudtolni a jövő a sötét jóslatokat itt, a mint meghazudtolta azokat Angliában. (*Helyeslés jobbfelől.*)

De, t. ház, térjünk Guizotra s ezzel beszédem végére. (*Halljuk!*)

A képviselő ur figyelmezteti a házat, hogy a többség a házban nem többség a nemzetben, és erre például felhozza Guizot esetét, a ki a többséget mindig megőrizte a házban, de azért nem volt többsége a nemzetben, megtartotta a ministerséget addig, mig utoljára számkivetésbe kellett mennie.

Bocsásson meg t. képviselő ur, egyfelől az épen a mérsékelt pártok taktikája nem szokott lenni, hogy a törvényes többséget a nem törvényes többséggel szembe állítsa. De a helyzet tökéletesen más volt, mint minálunk. A képviselő ur, a ki ezen ügyekben jártas, bizonyosan fogja tudni, hogy Francziaországban akkor a választók száma kétszáz és néhány ezer volt, semmi a nagy franczia nemzethez képest, mig nálunk nyolcz-kilencz százezer felényi népség mellett, tehát tizenhat, vagy huszannyi aránylag, mint akkor Francziaországban volt.

Minálunk oly census, mely a választást csak egy kis szűk körre szorítaná s a nagy többséget, még a nemzet intelligens részének nagy

Digitized by Google

többségét is, mint ott volt, a választási jogból kizárná, nem létezik.

Egyébiránt nem követem a t. képviselő urat abban, a mit Guizotra mondott. Csak arra figyelmeztetem, hogy igenis az, hogy beérte azzal, hogy ő maga nem nyult ugyan az állam pénzéhez, de engedett másokat az állam pénzén gazdagodni, vagy szerzett politikai barátokul másokat állami pénzeken: ez Guizotról abban az időben iratott és mondatott, de én ugy tudom, hogy a történelem ez irányban már igen nagy mértékben igazságot szolgáltatott Guizotnak. Kitünt ugyanis, hogy azok nagyrészt egyenesen a pártszenvedély által, hihetőleg bona fide tett alaptalan vádak voltak; és ha már ezen példát felhozta, ám menjünk tovább — kérdem vajjon azok, a kik Guizotnak a megbuktatására a banquettirozó elemekkel szövetkeztek, mint maga Thiers, Odillon Barrot is, ezen szövetség által elérték-e azt, hogy megtartsák a rendszert, de irtsák ki hibáit és cseréljék ki a személyeket? Elérték-e ezt, vagy nem? Bekövetkezett az, a mi be fog következni mindenkor, a midőn mérsékeltek radikálisokkal valamely czélra szövetkeznek: vagy nem sikerül ellenfeleiket legyőzni, vagy pedig azok legyőzésével önmagukat még inkább legyőzték és az a fejök fölött összecsapott. Ajánlom ezt a t. képviselő urak figyelmébe s a jánlom a t. háznak a beterjesztett költségvetési előirányzat elfogadását. (*Zajos hosszas éljenzés és taps a jobboldalon.*)

Elnök: T. ház! A holnap d. e. 10 órakor tartandó ülés első tárgya, a ház gazdasági bizottságának jelentése a ház folyó havi költségvetéséről, a második pedig a ma félbeszakasztott tárgyalás folytatása.

Ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik 2 óra 20 perczkor.*)

41. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 19-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesités. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről és Helfy Ignácz interpellatiójáról. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: *Tisza Kálmán, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy, Pál, Bedekovics Kálmán, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston, b. Orczy Béla.*

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülés megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur vezeti, a javaslatok mellett szólók neveit Péchy Jenő, a javaslatak ellen jelentkezőket Duka Ferencz urak fogják jegyezni.

Tibád Antal jegyző (*olvassa a január 18-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Bemutatom Torda-Aranyosmegye közönségének föliratát, melyben Pest-Pilis-Solt-Kis-Kúnmegyének fölterjesztését pártolván, Fiume közjogi helyzetét szabályoztatni kéri.

Ezen kérvény kiadatik a kérvényi bizottságnak tárgyalás- és jelentéstétel végett.

Az újvidéki királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság segéd- és kezelő-személyzetének Kármán Lajos képviselő ur által beadott kérvényét, melyben fizetés- és lakbérének fölemeléséért esedezik.

Kis-Küküllőmegye segéd- és kezelő-személyzetének Tibád Antal képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a megyei közigazgatási hivatalok kezelő- és segéd-személyzetére nézve is a nyugdíj-intézmény létesítését törvényhozásilag kimondatni kéri.

A Trencsényi kir. törvényszék és járásbiróság segéd- és kezelő-személyzetének Rakovszky Géza képviselő ur által benyujtott kérvényét, melyben fizetés- és lakbér-fölemelésért esedeznek.

A Budapesten székelő állami hivatalokban alkalmazott 9—12. díjosztályú tisztviselőknek Bocskor Károly képviselő ur által benyujtott kérvényét, anyagi helyzetük javítása iránt. Mindezen kérvények a pénzügyi bizottsághoz utasittatnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Jelentem a t. háznak, hogy Helfy Ignátz képviselő ur egy sürgős interpellátiót jelentett be, melyet ma kiván beadni a delvidéki zavar-

Digitized by Google

gások tárgyában a ministerelnökhöz. Ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, a képviselő ur az ülés végén elő fogja terjeszteni interpellátióját.

Következik a napirend első tárgya, a képviselőház január havi költségvetésének tárgyalára.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a jelentést és a költségvetést*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, kijelentem, hogy a t. ház a folyó havi költségvetést elfogadja és annak folyóvá tételére az elnökséget felhatalmazza. A mult havi kiadásokról szóló kimutatás pedig tudomául vétetik.

Következik a napirend további tárgya, az 1882. évi államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Gaál Jenő (világosi): T. ház! A folyó évi költségvetés benyujtása alkalmával a t. pénzügyminister ur egyszersmind beterjesztett egy történeti jelentést a pénzügyministeriumnak 1878—81-ig terjedő működésére vonatkozólag. Örömmel és bizonyos kiváncsisággal vártam e munkát, mert a képviselőre nézve mindenesetre kivánatos, hogy a kormányzat mai viszonyaink között ezen legfontosabb ágában történtekről hű képet szerezhessen magának és mindenesetre kellemes lehet reá nézve, ha ezen képet a legilletékesebb helyről készen kapja és nem kell annak egyes részeit nagy fáradsággal és talán akkor is tökéletlenül önmagának összegyüjtenie.

A munka, melyet végre kezembe kaptam, mint jelentés, el kell ismernem, kitünően van szerkesztve, mert sem a szükséges világosságot és áttekinthetőséget, sem pedig kellő tömörséget attól megtagadni nem lehet. És fogalmat is ad ezen jelentés a teendők azon roppant halmazáról, melyet a magyar pénzügyministernek el kell intéznie; sőt a t. pénzügyminister urnak az egyes megoldott feladatokra vonatkozó nézeteiről is tájékozást meríthetni belőle. S végre vannak ezen jelentésben egyes általános nézetek is megérintve; igy pl. szól az átalános pénzügyi irányról s arra vonatkozólag ezeket mondja: (*Halljuk!*)

„Nem szolgáltatnók hű képét az administratió történetének, ha megfeledkeznénk azon elvi irányról, mely az egész pénzügyigazgatásnak éltető eleme. Az elvi irány határozottan, még pedig előnyös módon változott. Mig annak előtte a merev fiskális irány uralta az administrátiót minden izében, ma az állam és az egyesek érdekeinek méltányos összeegyeztetése, a kettő közötti helyes egyensúly létesítése képezi annak biztos irányát, mellőzhetlen feladatát. Az egyoldalú szigort, mely a kincstár adóköveteléseinek megállapításánál s még inkább érvényesitésénél, nem ritkán feledve a méltányos magánérdekeket, annyiszor vezetett azok sérelmére, újabban az állam érdekeinek megóvása daczára határozottan enyhébb eljárás váltotta fel.“

Kettő világos előttem ezen felolvasott idézetből t. ház. Az egyik az, hogy a t. pénzügyminister ur most ezen nézetet táplálja, de hogy még csak nem régiben is más nézeteket vallott, annak bizonyitása végett azt hiszem elég lesz a bélyegadó, az illetékek, az illetékek kezelése, az újabb fogyasztási adók és a pénzügyi birászkodásra vonatkozó eredeti, nem módosított javaslataira hivatkoznom; mert köztudomású dolog, hogy ezekben épen az annyira hangsúlyozott magánérdekekre nagyon kevés súly van fektetve. A másik, a mi ezen idézetből előttem világos, az, hogy a t. pénzügyminister ur hivatali előde, a magyar rente megteremtője iránt nem eléggé méltányos; mert feledni látszik, minő különbözők voltak azon nehézségek, a melyekkel a magyar pénzügyminister a pénzpiaczon ma találkozik és az előtt találkozott, melynél fogva az ő előde épen a hitel érdekében nem folytathatván oly bátran a kölcsönökkel való gazdálkodást, kénytelen volt nagyobb figyelmet fordítani saját jövedelmeink biztos behajtására. Meg vagyok róla győződve, hogy a t. pénzügyminister ur — sajnálom, hogy hivatalos ügyekben másutt van — sem lett volna azon helyzetben, hogy a rente megteremtése előtt ily liberális nézetekkel magát a kormányon csak annyi ideig is fentarthassa, mint a mennyire tudvalevőleg szüksége volt, hogy szakmájában kellőleg tájékozva legyen. Már pedig maga a pénzügyminister ur elismeri jelentésében, hogy a kölcsönkötvények elárusításának korszaka tulajdonképen 1875-ben kezdődött. Az említett munkából, mint mondám, arról, hogy mik most a pénzügyminister ur nézetei az egyes, nagyobbrészt megoldott feladatokról, értesülni igenis lehet, de arról, hogy minő pénzügyi politikai irányt követett ő az előtte érvényben volt pénzügyi kormányzat megszüntétől fogva idáig, az iránt a jelentés tökéletes homályban hagy bennünket. Pedig ha igaza van a t. pénzügyminister urnak abban, hogy a pénzügyi irányról, mely a pénzügyigazgatás lelke, megfeledkezni nem szabad, akkor még kevésbé szabad megfeledkezni a pénzügyi politikáról, mely nemcsak az administratió, hanem a pénzügyi kormányzat irányát is hivatva van megszabni. Az oly jelentékeny háztartásban, t. ház, mint a minővé most már a magyar államé fejlődött, az annak vezetésénél követett irány jó és rosz körülmények közt egyaránt rendkivüli fontossággal bir, mert annak helytelen megállapitása vagy az egyszer elfogadott iránytól való csekélyebb mérvü eltérés is, mint centralis baj a gyürüzet távolabb eső periferiáin, kinn az államháztartás egyes ágaiban milliókra menő károk alakjában érezteti hatását. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Digitized by Google

A pénzügyi politika minőségének megitélése legfőbb feladatunk a jelen általános vitában; és ezen feladat rendkivüli fontosságának érzete tette előttem is megengedhetővé azt, hogy a vita ilyen előre haladott stadiumban mégis felszólaljak, mert habár ezen már több, mint tiz napos vitában újabb szempontokat felhoznom ugyszólván lehetetlen. De miután a pénzügyminister ur működéséről szóló jelentés némi kiegészitésré vár, kötelességemnek tartom a t. kormánynak 1878 óta követett pénzügyi politikájához a pénzügyi bizottság azóta benyujtott jelentései, a t. pénzügyminister urnak itt elmondott exposéi és a zárszámadások alapján kissé concretebb alakban hozzászólani. (*Halljuk!*) Nagyon tanulságosok, t. ház, ezen exposék és jelentések egymás mellé állítása. De nemcsak tanulságos, hanem mindazokra nézve, a kiknek a nehezen megfogható dolog, például a vélemények gyors változásának fixirozása iránt érzékök van, egyszersmind rendkivül érdekes is az.

Nem új, t. ház, e mi ezen összehasonlításból kitünik, de miután az épen most élénk vita tárgyát képezi e házban, előttem pedig az elvitázhatlan valóság alakjában jelent meg, azt hiszem, nem fogok visszaélni a t. ház becses idejével és türelmével, ha ezen összehasonlítás eredményeit három tételben összefoglalva bemutatni igyekszem. (*Halljuk!*)

Az első tétel az, hogy 1878 óta a t. kormánynak állandó pénzügyi nézetei nincsenek s ilyenek tehát államháztartásunk alapjellegét sem állapithatják meg, hanem a kormánynak az államháztartási egyensúly helyreállítására vonatkozó véleményén a pénzpiacz közvetlen hatása mindig félreismerhetetlen. Ugyanis azt találtam, t. ház, hogy ha könnyen jutottunk kölcsönpénzhez, akkor a kormány és a vele magát csaknem mindig azonositó pénzügyi bizottság derült hangulatnak örvendenek s megfeledkezni látszanak a bajokról. Az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról csak akkor gondolkoznak komolyan, ha a hitelviszonyok szorongatnak bennünket. Ha ellenben ezen viszonyok javulnak, hasonlítanak a hosszú betegségben sinylődőhöz, kiről az orvosok egyrésze ugyan már lemondott, de a ki maga, ha a nap szép verőfényesen kisüt, az idő meleg és vihárosabb természetű szelek nem járnak, bizni kezd az életben, nem szeret ilyenkor vesződni bajával és, a mint mondani szokás, a körülményekhez képest jól érzi magát.

Ennek feltüntetése végett én kiindulási pontul először is a pénzügyi bizottságnak 1878-iki jelentését veszem. A bizottság akkor 433,000 forinttal emelvén a kormány előterjesztését, a hiányt, mindent összeszámitva, 17.400,000 frtban tüntette ki, a miből az államadósságok törlesztésére 8.900,000 frt, beruházásokra 5.800,000 frt fordittatott és igy a mostani előirányzatnál használt számitás szerint a hiány 1878-ban 2.700,000 frtot tett. A bizottság constatálta, hogy a kormány által beterjesztett költségvetés az 1876-iki zárszámadáson és az 1877-ik év még ismert kezelési eredményein alapszik és azoknak tökéletesen megfelel. A jelentés hangja nyugodt, irálya egészen üzletszerü, nincs abban sem aggodalom, sem hiú vérmes reménykedés kifejezve. De van valami, a mi, mert tény és valóság volt, minden Demosthenesnél szebben beszélt: annak kijelentése, t. i. hogy a mult évekhez képest államháztartásunk javulása óriási mértékben haladt előre.

Ezen év szép eredményei azonban a tudvalevő sajnos okok miatt oly kevéssé valósultak meg, hogy a 31.800,000 frt rendkivüli közös kiadás hozzászámitásával a hiány 58.900,000 frt volt a zárszámadások szerint.

A pénzügyi bizottságnak 1879-ről szóló jelentése már feltünteti azon rombolást, melyet államháztartásunkban a boszniai occupatió okozott. A hiányt a mostani pénzügyminister ur 22.800,000 frtban tüntette ki, ezt azonban a bizottság az előirányzat realitása érdekében kénytelen volt 30.800,000 frtra emelni, a zárszámadások szerint pedig az tényleg 38.200,000 frtra rugott. A jelentés hangja nagy levertségről tesz tanuságot. Kiemeli, hogy ugy a közgazdasági, mint a pénzügyi helyzet aggasztó és különösen aggasztó az, hogy államadóssági terhünk folyton nő.

„Komolyan fontolóra vette tehát a bizottság a helyzet követelményeit s még egyszer körültekintett az államháztartáson takarékossági szempontból, de az ország belkormányzatára szükséges kiadásokból nem tudott törölni semmit sem. Hanem azt elismeri, hogy „a hadsereg költségei nagy terhet képeznek és a bizottság nem utasithatja el magától a gondolatot, hogy a nemzetközi viszonyoknak csak némi consolidatióval járó változása lehetővé teszi a megtakarítást. Ezt a törvényhozásnak és nekünk — mondja a bizottság — kik az ország pénzügyi helyzetéről véleményt mondani vagyunk kiküldve, elhallgatnunk nem szabad. Ép oly gyakorlati érzékkel, mint loyalitással viseltetünk a monarchia nagyhatalmi állása iránt, de érezzük annak terheit is és igy nem hallgathatunk ezekről ma sem. Hadd törjön utat ennek tudata minden irányban, minden körben, hogy az első kedvező pillanat megragadható legyen az e téren szükséges takarékosság érvényesitésére.“

Beszél azután a bizottság az erélyes rendszabályokról az államháztartás és az államélet minden ágában és jelenti, hogy ezen rendszabá-

Digitized by Google

lyok szükséges voltát maga a kormány is elismerte.

„Nem panaceát kivánt a pénzügyi bizottság a kormánytól, de annak bizonyítékát, hogy az, mint ennek a megelőző években is bizonyítékát adta és azért utasittatni kivánta azt, hogy az államháztartás rendezése és az abban kronikussá vált hiány apasztása, sőt megszüntetése iránt teendő gyakorlati rendszabályokat ugy foganatosítsa, illetőleg ugy készítse elő, hogy a jövő évi költségvetésnél az ország már tájékozva legyen a kedvezőbb pénzügyi fordulat eszközei iránt."

A t. pénzügyminister ur ezen utasítást elfogadta és akkor következőleg nyilatkozott:

„Én, t. ház, midőn e helyet elfoglaltam, a pénzügyi teendőket két feladatra osztottam. Az egyik feladat a függő államadósságok convertálását eszközölni. Ehhez járul azon intézkedések előkészítése, melyek a jövő pénzügyi rendezés érdekében legközelebb teendők. „Azon kérdésre pedig, hogy az occupatio után lehet-e az egyensúlyt helyreállítani, azzal válaszolt, hogy Magyarország életképességét többre becsüli, mint sem elismerhetné, hogy daczára az occupatió folytán reánk nehezedő 3.900,000 frtnyi állandó tehernek, pénzügyeinket rendezni ne lehessen. De kötelességének tartja hangsúlyozni, hogy anyagi sülyedésünk általános." A vagyontalanság kétségkivül nagy mérvben terjed az ország sok részében, nagy mérvben terjed a társadalom több rétegeiben, de leginkább és legaggasztóbb mérvben az ugynevezett középosztályban."

Ha jelen volna a t. pénzügyminister ur, azt kérdezném tőle, miként egyeztethető össze ezen szavainak értelme szombaton tett azon nyilatkozatával, melyben konstatálhatni véltem, hogy általános nagy emelkedés és haladás van ezen osztályban. Szavai ezek voltak: „Én csakugyan nyomait nem látom a hanyatlásnak és általános pusztulásnak."

A t. pénzügyminister ur tehát vállalkozott azon eszközök előteremtésére, melyek szükségesek, hogy a kedvező pénzügyi fordulat beálljon és azért az egész közvélemény felszülten várta az 1880-iki évi költségvetés előterjesztését, melynek idejére igértetett azon eszközök megjelölése. Ugyan ezen év őszén a pénzügyminister ur elő is terjesztette a költségvetést és exposéjával ugyszólván consternálta az egész házat. Tizennyolcz millió hiányt tudott kimutatni az előző év 30·8 millió hiányával szemben. Azonban exposéjának lényege természetesen egy hallás és olvasás után alaposan megitélhető nem lévén, az ellenzék és az ellenzéki sajtó is igen tartózkodva nyilatkozott ezen előterjesztésről. Később azonban a mint a javaslatok, melyekkel a helyzetet javítani és az államháztartás egyensúlyát helyreállítani akarta, köztudomásra jutottak, általános lőn a bámulat a kedvező pénzügyi fordulat ezen eszközei felett. A pénzügyi bizottság előbb a költségvetést tárgyalta s akkor a javaslatokat még nem vehette figyelembe, de tán mivel azok egyik részét már elfogadhatatlannak tartotta, kénytelen volt a hiányt majdnem 10 millió frttal 27 millió 400 ezer frtra emelni. De a pénzügyi bizottság jelentése azért nagyon derült hangulatot tükröztet vissza és ezt mondja:

„Konstatálja hogy az általa felállított mérleg szerint is 20 milliónak tünik fel a rendes kiadások és bevételek közti hiány, a mi mindenesetre megszüntetendő abnormis állapot. Azonban okulva az eddigi tapasztalatokon, — megjegyzendő, hogy mult év óta szerezte ezen tapasztalatait a bizottság, mi a kormányra nézve különös bók — épen nem szándékozik, habár csak a közel jövő pénzügyi rendszabályaira nézve is, részletes és határozott tervezet kifejtésébe bocsátkozni, vagy ilyent provokálni, mert államháztartásunk rendezése az esélyek folytán mást mint folytonos törekvést arra, meg nem tűr."

Most itt a pénzügyi bizottságtól kellene kérdeznem, hogy miként egyeztethetők össze e szavai azokkal, melyek e részben megelőzött évi jelentésébe foglaltatnak? Mintha egész más emberek ültek volna azon bizottságban, pedig nagyon jól tudjuk, hogy mind a két jelentést egy és ugyanazon toll fogalmazta. És mégis e változás nagyon természetes, ha meggondoljuk, hogy már előbb az exposé előadása alkalmával a rente jobb áron kelvén, a pénzügyminister ur kijelentette, hogy általános, több évre terjedő financz-programm előterjesztését nem tartja helyesnek. A pénzügyi bizottság a helyett, hogy constatálta volna, mikép a t. pénzügyminister ur nem volt képes azon igéretének eleget tenni, mely szerint a kedvező pénzügyi fordulattal eszközeit elő fogja teremteni, beleegyezett abba, a mit a t. pénzügyminister ur kivánt, hogy tekintsünk el a tervszerű eljárástól.

A pénzügyminister ur t. i. egy csomó adójavaslatot terjesztett be költségvetése után s ezeknek összes jövedelmét egy évre 12 millióban számította fel, 1880-ra azonban csak 9 milliót várt azoktól. Ezen javaslatok, t. i. a földtehermentesítési kötvények és a szőlődézsma-váltság törlesztésére, a másodosztályú kereseti adóra vonatkozó, megbuktak a pénzügyi bizottságban; a kőolajvám és az ásványolajadóra vonatkozó javaslat ismét tárgyalás alá fog kerülni. Megbukott továbbá a közlekedési bizottságban a vámok szedésére vonatkozó javaslat.

Egy helyen beszédében egész őszintén következőleg nyilatkozik a t. pénzügyminsiter ur: „Midőn a költségvetés összeállításával foglal-

Digitized by Google

kozott, szemben állott azzal, — hogy a deficit a mult évi eredmény alapján 32, 33 milliót fog tenni és az, hogy ily előirányzattal nem lehet a képviselőház elébe lépni, ugy hiszem, ez nem szenved kétséget. Hova fogna jutni az államháztartás, ha évről évre 32—33 millió deficittel kell küzdeni." Hiszen mi, t. ház, épen azt kérdjük, hová fogunk jutni, kérdezzük most, mikor a hiány már nem 33, hanem, mint a t. pénzügyminister ur is bevallotta, 46 milliót tesz.

A pénzügyi bizottság azonban, daczára annak, hogy a pénzügyminister ur adójavaslatait nagyobb részben maga buktatta meg, mégis megengedhetőnek tartotta, hogy a pénzügyminister ur a tervszerű eljárás kötelezettsége alól a ház által felmentessék. Ezen kedélyes hangulatnak eredményét aztán nagyon élénken illustrálja azon körülmény, hogy a 27 millióra előirányzott hiány a zárszámadások szerint 42 millióra, vagy mint a t. pénzügyminister ur számítja 37,800,000 frtra emelkedett.

Daczára azonban ez eredménynek, a pénzügyi bizottságnak jóindulata a kormány iránt nem szünt meg a következő 1881. évben. A pénzügyi bizottság 1881-iki jelentése a kormány javaslatához képest kevés különbséggel 21 millióban állapítja meg az évi hiányt. A bizottság elfogadja a culturalis beruházásokat, mert azok visszautasítását, mint mondja, rövidlátásnak tekintené. A tiszta fiskalis politikát a bizottság itt már elitéli és a minden irányban haladni, fejlődni vágyódó társadalommal szemben a különben súlyos és aggasztó hiánynak, mely nem sokkal kisebb, mint előbb volt, már egész más jelentőséget tulajdonít. A helyzet jellemzésére hozom fel, hogy ekkor indittatott meg az aranyjáradék conversiója. A megtakarítások a bizottság szerint lehetetlenek a belügyi kiadásoknál, de lehetetlen a jövedelem fokozása is; új adóforrásokat kell tehát keresni és ezek a fogyasztási adók lennének. Azután a pénzügyi bizottság jelentését a következő szavakkal végzi:

„Csaknem változatlan szükségletekből álló és most már szilárd alapokra fektetett költségvetésünk sok változást nem tür. Radicalis rendszabályokhoz a nemzet jól felfogott érdekében nem nyúlhatunk és igy, ha a fejlődés előkészítése, biztosítása mellett gondoskodunk kötelességeink pontos teljesítéséről és érdekeink anyagi és védelmi tekintetben való biztosításáról, a viszonyok által megengedett és reánk szabott feladatnak eleget tenni veltünk."

A t. pénzügyminister ur pedig 1880. októberben ezt jelentette ki: „Kénytelen vagyok kifejezést adni azon nézetemnek, hogy tisztán pénzügyi intézkedések és rendszabályok a helyzeten segíteni nem fognak".

Ezek előterjesztése helyett a t. pénzügyminister akkor hozzánk, itt a közjogi alapon álló ellenzékhez azon ismeretes felszólítást intézte, hogy a kormánypárttal fusionáljunk.

A pénzügyi bizottság által oly hangosan követelt és a t. minister ur által oly határozottan megigért tervszerű eljárásra való három évi törekvés ezen eredményre vezetett.

A ki igy végig tekinti, t. ház, a pénzügyi bizottságnak jelentéseit, annak lehetetlen, legalább önmagától, nem kérdezni, hogy hát hol marad a pénzügyi bizottságnak az egyensúly helyreállítására irányuló dicséretes buzgósága és hogy vajjon indokolva volt-e az 1880. évi 37·8 millió frt hiánynyal szemben azt mondani, hogy a nemzet jól felfogott érdekében radikális rendszabályokhoz nyulni nem szabad és vajjon igazolják-e a következmények azt, a mit a bizottság jelentésében mond, t. i.: „Remélhetni, miszerint az államadóssági kamatok és más kiadások növekedése ellensúlyoztatván, a culturális és nemzetgazdasági intézmények fejlesztésében rejlő erő termékenyítő hatásának bevárása, pénzügyi eredményeinek kedvezőbb viszonyokkal való kapcsolatban való felhasználása, nem fogja pénzügyi mérlegünket rosszabulva, sőt javulva találni".

Itt van előttünk az 1882. évi költségvetés és itt van a pénzügyi bizottságnak erre vonatkozó jelentése. Vajjon az azok által constatált eredmény minő itéletet mond a kormány és a pénzügyi bizottság által 1880-ban inaugurált laza pénzügyi politika felett? A pénzügyi bizottság által 26·2 millióban megállapított, de tényleg a pénzügyminister ur minden védekezése daczára, 54 millióra rugó deficit, az államadósságok kamatterhének folytonos növekedése, mindennek leszámítása után is, pálczát törnek mindazon okoskodás felett, melyet a kormánytól és a pénzügyi bizottságtól 1879 óta hallottunk.

És ha, t. ház, az idézett számoknál lehet valami elitélőbb ezen eredményre nézve, ugy az maga a pénzügyi bizottságnak ezen jelentése. Bátran merem mondani, annak tartalma leplezett vezeklés, az egész munkálat pedig nem más, mint egy hibás eljárását szánó-bánó, de azt bevallani nem hajlandó, hanem a jövőre azért annál inkább fogadkozó sáfár önvédelme, melybe a pénzügyi bizottság, mivel vele magát éveken át azonosította, a kormány eljárását is belefoglalni kénytelen.

Ha a pénzügyi bizottság csak egy lépéssel tovább megy s még csak egy kevéssé jobban fogadkozik a jövőre, oda jut, hogy nagy ellenmondás nélkül ezen költségvetés elfogadását nem ajánlhatta volna a háznak. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Én különben nem is csodálkozom ezen a lelki állapoton, hiszen az igazságnak rendkivüli befolyása van a legbátrabb és legerősebb kedélyü

Digitized by Google

emberekre is; feltéve azonban, hogy az meglepetésszerűleg jelenik meg, mert később erős akarat mellett, mint mindenhez, ehhez is hozzá szokik az ember. (*Igaz a bal- és szélső baloldalon.*)

A t. előadó ur, a kinek szorgalmát és ismereteit egyébiránt igen nagyra becsülöm, — ennek élő példája. Ő mindjárt a pénzügyi bizottság tárgyalásának befejezte után az ott constatált eredmények hatása alatt fogalmazott egy oly mesterileg vezeklő művet, mint ez a jelentés; később azonban a zágrábi szórakozás után bátran kilép a síkra és államháztartásunk jelen állapotát nemcsak elfogadhatónak, sőt biztatónak meri állítani. Valóban t. ház. az idő és erős akarat sokra képesítik az embert. (*Derültség a baloldalon.*)

Ezek után egyszerűen ismétlem, hogy a kormánynak 1878 óta megállapodott pénzügyi nézetei nincsenek, mert a mely ilynemű nézetei vannak, azok folytonosan változnak és ezen változás egyes phasisai összeesnek a pénzpiacz hangulatával, melynek létöket és létjogukat egyedül köszönik. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Áttérek most, t. ház, a másik tétel megvilágítására, mert mindig fülemben cseng a túloldal azon folyton ismételt ellenvetése, hogy államháztartásunk hiányát főleg most is a beruházások nagy összege okozza. Szükséges tehát megvizsgálni a beruházások értékét általában a jelen pénzügyi viszonyok közt és azután megvizsgálni azon alakban. a mint a kormány keresztülvinni akarja azokat.

A tétel, melyet erre vonatkozólag bátor vagyok felállítani, a következőképen szól: közgazdaságunk a nyugati termelési viszonyokhoz képest szerfölött extensiv lévén, a rohamos beruházások nálunk sokkal több pénzügyi kárt okoznak, mint a mennyi közgazdasági hasznot hajtani képesek. Ezen meggyőződésemet államháztartásunk multjának adataiból merítem. Ezen tanulmánynál nagy hasznát vettem az államszámvevőszék tiz éves kimutatásának, mely ugyan áttekintés szempontjából sok kivánni valót hagy fenn, de mégis mindenesetre becses segédeszköz.

Ezen munkálatnak többszöri figyelmes áttekintése után azon meggyőződésre jutottam, hogy kiadásaink 1868 óta általában jelentékeny módon emelkedtek. Legkevésbé emelkedtek a belügyi kiadások, ha a honvédség költségeit leszámítjuk azokból. Igaza volt Eötvös Károly t. képviselőtársamnak, ki azt mondta, hogy a culturális, közigazgatási és igazságszolgáltatási czélokra fordított összegek nem emelkedtek nagyon. A közösügyi kiadások közt különösen a hadügyi költségek, ha a honvédség költségeit a közös hadsereg kiadásaihoz adjuk, csakugyan nagy mérvben emelkedtek 1868-tól 1877-ig, de a közös kiadások mint olyanok nem emelkedtek oly arányban, mint a beruházásokra fordítottak. Mert 1868-ban tettek a közösügyi kiadások 28½ milliót, a beruházások 17 milliót, 1871-ben a közösügyi kiadások 30 millióra, a beruházások 38 millióra, 1874-ben közösügyi kiadás 31 millióra, a beruházások 40 millióra; 1877-ben a közösügyiek 34 millióra, a beruházások 40 millióra rugtak. A zárszámadási bizottság ezen eredményeket átvizsgálván, beruházásokra fordítottaknak sokkal nagyobb összegeket tüntetett ki, igy pl. 1872-re 55, 1873-ra 56 és fél millióban állapítja az meg azon tételt, mely a beruházásokra fordított kiadásokat fejezi ki.

Azonban, t. ház, én ebből semmi következtetést nem akarok vonni, nem akarok pedig egyszerűen azért, mivel a t. pénzügyminister ur, valahányszor bármily hivatalos adatokból, számokból származtatott számtételt említünk itt, mindig azzal válaszol az ellenzéknek, hogy e számok mesterségesen vannak csoportosítva. Én tehát igyekeztem egész beszédem folyamán olyan adatokat használni, melyek lehetőleg az ő helyeslését is birják. S ilyeneket csakugyan találtam is. Ugyanis 1879. évi február 17-én tartott beszédében a pénzügyminister ur közölte azon hivatalos kimutatást, mely szerint 1868-tól 1878-ig 416 milliót fordítottunk beruházásokra.

Ebből az 1875 előtti időre 256, azután 1876., 1877., 1878-ra pedig 159—160 millió. Itt csak mellékesen vagyok bátor megjegyezni a t. ministerelnök ur tegnapi beszédére, hogy ime a pénzügyminister ur maga kimutatja, hogy az ő kormányzata óta is csak 1878 befejezéséig 159 millió fordittatott beruházásokra. Nem egészen áll tehát, hogy ezen kormányzat alatt oly beruházások nem eszközöltettek, melyek terhelnék költségvetésünket s csak oly e nemű kiadások foglalhatnának abban, melyek régebben állapittattak meg és csupán a régibb korszakot terhelik.

Attérve magukra az adatokra: a t. pénzügyminister ur következőleg részletezi ezen általa 416·2 millióban megnevezett főösszeget: esett ebből államvasutakra 200, vasuti kamatbiztosítási előlegekre 101, más vasuti előlegekre és beruházásokra 13 millió, tehát összesen vasutakra 314 millió, ezenkivül a budapesti hidakra és a Dunára 22, a fiumei kikötőre 5, a honvédség felszerelésére 22, birtokvételre 7, vámház és postaépület 5, Ferencz-csatorna 5, együtt 380 millió, a hiányzó 36 millió az egyes tárczák hatáskörében ruháztatott be.

Ha már most ezen 416 milliónyi összeggel szembe állítjuk a közös kiadásokat, kitünik, hogy ezek sokkal csekélyebb összeget képeznek, mert a tiz éves kimutatás szerint azok 1868—1877-ig 301·8 millióra rugtak, 1878-ban pedig azok 74

Digitized by Google

milliót és igy összesen a mondott időszak alatt 375·8 milliót tettek.

Tizenegy év alatt tehát 40 millióval többet fektettünk be, mint a mennyit közös kiadásokra fordítottunk; s ha még tekintetbe vesszük, hogy 1868-ban államháztartásunkban a zárszámadások szerint 6 és félmillió plusunk volt és ugyanakkor már 28½ milliót költöttünk a közös ügyekre, bátran lehet állítani, hogy bár belügyi és közösügyi kiadásaink is emelkedtek, mégis leginkább a befektetések okozták a terhet, mely államháztartásunk rendjét megzavarta.

De erre már készen van túloldalról a válasz, hogy ezen beruházások nélkül nem lettünk volna képesek az adót viselni. Mindenesetre fontos kérdés ez s azért hasznos munka lenne kimutatni azt t. ház, hogy ezen beruházások mennyiben emelték nálunk az adóképességet. A beruházásoknak természetes feladatuk az, hogy az adóképességet ne csak azon mértékben, melyben a teher emelkedik, hanem azontul is emeljék. Ha most azt vizsgáljuk, hogy a beruházások mily mértékben emelték adóképességünket, akkor nagyon szomorú eredményre jutunk t. ház. Én egymás mellé állítottam két számtételt: az egyik az államadósságok terhe. Ez adott tétel volt, a mennyiben a zárszámadásokból csak ki kellett irni s csupán az utóbbi évre vonatkozókból kellett azokat a tételeket leszámítani, a melyek levonásának szükségét a pénzügyminister ur is hangsúlyozta. De szükséges volt azon második tételt gonddal megállapítani, a melylyel ezt az emelkedés vagy hanyatlás kimutatása végett összehasonlítanom kellend. Ily tételnek én összes bevételeinket nem fogadhatom el, mert a zárszámadásokból azt látom, a mit egyébiránt a dolog természete is magával hoz, hogy pl. az államjószágok az egyik évben többet, a másikban pedig kevesebbet jövedelmeznek és hogy erre az adózási viszonyoknak befolyásuk épen nincs. Igy 1868-ban az államjavak jövedelmeztek 4·3, a rákövetkező évben már csak 2·1 milliót, a mi egyébiránt természetes, mert 1868-ban 1·8 millió hátralék hajtatott be. A bányászat jövedelmével szintén ugy vagyunk, mert mig a bányászat tiszta jövedelme 1868-ban 2·1 millió volt, addig 1871-ben erre 1·5 milliót rá fizettünk. Ezen és hasonló bevételeket tehát, t. ház, az összehasonlítás alapjául nem fogadhattam el. (*Helyeslés a baloldalon.*) Hasonlókép nem fogadhattam el a lottó jövedelmét, mert annak emelkedése már egyenesen elszegényedést jelent. Különben is nem az absolut összegről, hanem azon arányról van szó, melyben az egymáshoz mérendő tételek fejlődtek. E szerint a mértékre kell fektetni a fősúlyt. Azt hiszem, hogy legbiztosabb mértéke az adóképesség megitélésének a fogyasztási adókban rejlik. Azonban itt sem akartam egyoldalúan eljárni és ezért a sójövedéket és az egyenes adókat is felvettem. habár az egyenes adók évek hosszú során át, különösen az 1876 : XV. t.-cz. megalkotása óta, felcsigáztattak, habár az egyenes adók jövedelmének emelkedéséből az adóképesség fokozására az újabb időben következtetni nem lehet. (*Helyeslés a baloldalon.*)

E két tétel összehasonlításából a következő eredményre jutottam. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az általam felemlített három adó összege 1868-ban 84, az államadósság terhe pedig 45, 1870-ben 86 és 45, 1872-ben 83 és 48, 1874-ben 78 és 56, 1876-ban 103 és 64, 1878-ban 106 és 79 és 1880-ban 107 és 100 millió volt.

Ebből leütök 10 milliót a pénzügyminister ur által levonandóknak jelzettek fejében, marad tehát ezen évre államadóssági teherként 90·5 millió.

Ha az arányt nézem, már a számok mutatják, hogy mily óriási mértékben emelkedtek az államadósságok terhei. A százalékos kiszámítás pedig erről minden kétséget kizárólag meggyőz bennünket, mivel az adóssági teher az említett adók összegének 1868-ban 54%, 1880-ban pedig már 84%-át teszi. A különbség tehát óriási s adóképességünk terheink figyelembe vétele mellett mintegy 30%-kal romlott rövid 13 év alatt. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Minthogy pedig nem azt kell tekinteni, hogy mily mértékben emelkedtek absolute az állambevételek, hanem, hogy mit birunk azzal fedezni: állítom, hogy a beruházások nem uyujtották azt a hasznot, a melyet tőlök várni lehetett. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) És igaza volt azon képviselő urnak, a ki azt mondta, hogy pénzzel és csupán pénzzel culturát vásárolni nem lehet. (*Helyeslés a baloldalon.*)

A bajok okait tehát t. ház, leginkább a túlzott beruházások képezik és ime ismét benne vagyunk azon áramlatban, mely a rohamos beruházások felé ragadja az országot. Azelőtt az intéző férfiaknak nem volt nem is lehetett tapasztalatuk e részben, a mi reájuk nézve mindenesetre enyhitő körülmény; a most intézkedő államférfiaknak vannak már tapasztalataik, daczára ennek azonban mégis a régi kóros irányba vezetik államháztartásunkat és ez az, a mi eljárásukat menthetetlenné teszi. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Már most, t. ház, meg kell vizsgálnom egyenkint azon főbb tételeket, melyek a 29 millióra számított beruházások költségeit képezik.

Nem teszem ezt részletesen, csupán egy pár megjegyzés felemlítésével. Először is lesznek a folyó évben kulturális- és közgazdasági beruházásaink. Ezek összegében az igaz, a legkisebbek és mégis a leghasznosabbak és legerősebb szó-

Digitized by Google

lalok fel ellenök. Vannak azután védelmi beruházásaink a hadseregnél és honvédségnél.

Erre nézve a t. kormánypárt egy kiváló tagja egyszer azt mondta: hogy a strategák megegyeznek abban, hogy a hadviseléshez kell katona egyszer, pénz háromszor; nekünk pedig van katonánk háromszor, pénzünk csak egyszer. És hozzátette: az sem mindig. Ugyanő idézte Nagy Frigyes azon mondását, mely szerint a háborút az nyeri meg, kinek zsebében megmarad az utolsó tallér. Ezt mondta Jókai Mór t. képviselő ur és hozzá tette, hogy nálunk az utolsó tallér nagyon közel van az elsőhöz. (*Derültség a baloldalon.*) Én ily találóan nem is fejezhettem volna ki magamat, azért idéztem őt.

Somssich Pál igen t. képviselőtársam kivonta ezekből a consequentiát, mondván, hogy pénzügyeink romlásának árrán védelmi képességünket hatályosbítani nem lehet. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

A mi a vizvédelmi költségeket illeti, én elismerem, hogy az utolsó időben csapások sujtották ezen országot; de hogy ha ezen nagy összeget tekintem, mely a csapások enyhítésére és megelőzésére fordittatni javasoltatik, valóban aggódva nézek a jövő elé, nem azért, mintha azok mai napság szükséges voltáról nem lennék meggyőződve, hanem, mert kételyek támadtak bennem, hogy vajjon még azon nagy összegek el fogják érni ezt a czélt. Nem akarom elmondani ez alkalommal azt, a mi e házban többször felhozatott, csak arra akarom a t. ház figyelmét irányozni, hogy a régibb vizvédelmi munkálatok nagy részben hozzájárultak a mai bajok előidézéséhez. (*Helyeslés a baloldalon.*) Vajjon minő biztosítékunk van arra nézve, hogy ezen összegek nem fognak ép ugy felhasználtatni, hogy csak bajokat idézzenek elő a közel jövőben. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

A képviselőház e tekintetben kifejezést adott aggodalmának akkor, midőn elfogadta az ezen oldalról tett indítványt, mely szerint külföldi szakértők lettek behiva. A szakértők megjelentek, megnézték a munkálatokat, meg is irták azon művet, melyben tanácsaik foglaltatnak és ime az, a ki hivatva van ezen munkálatokat az országban tényleg, működőleg vezetni, hozzá lát egy munka megirásához, melyben fényesen megczáfolja ama külföldi szakértőket s kimutatja, hogy nem azoknak, hanem neki van igaza. (*Igaz! Igaz! a baloldalon. Mozgás jobbfelől.*) Én, t. ház, ily eljárás és ilyen tapasztalások után bizalmat arra nézve nem tudok magamban táplálni, hogy ezen összegek czéljukat csakugyan elérendik. Én természetesen, mint nem szakember, akkor, ha a költségvetés általánosságban elfogadtatik, [illegible] mint egy tétel törlését javasolni, de a felelősséget a nem épen valószinütlen sikertelenség esetében a bekövetkezendők egész mértékeért kénytelen vagyok a kormányra hárítani. De megnyugvással fogom megszavazhatni ezen költséget.

A mi a fiumei kikötőt illeti, t. ház, (*Halljuk!*) először is legyünk tisztában arra nézve, mit akarunk Fiuméből csinálni? Ha azon buzgalmat tekintem, melylyel most a fiumei kikötő kérdése fölkaroltatik, akkor önkénytelenül eszembe jut azon buzgóság, melylyel annak idején a vasutaknak nyujtandó kamatgarancziák fölkaroltattak. Én Fiumét nem tartom azon legfőbb utnak, melyen Magyarország terményei versenyezni foguak a világpiaczon, mert t. ház, sokkal nagyobb területünk van közelebb oly vidékekhez, melyek leginkább fogyasztói ezen ország teményeinek, semhogy a közelség fontos factora ne gyakorolná befolyását. Ha megnyilik az Arlberg pálya s ha talán évek multán, de mégis megváltozik Németország vasuti és vámpolitikája, mert hogy előbb-utóbb meg fog változni, az erős meggyőződésem, akkor az északi és nyugoti egyenes irányt nem hanyagolhatjuk el. Ennélfogva Fiume kiváló jelentősége csak addig fog megmaradni, mig a forgalom egyrésze másfelé, természetes irányai felé, nem tereltetik. Elismerem Fiume fontosságát, de hogy főkiviteli út legyen, azt nem ismerhetem el. Ily körülmények között, t. ház, könnyen beállhat azon eset, hogy a Fiuméra fordított befektetések egyrészt holt tőkévé válnak. Én is jártam oda lenn, szintén megnéztem a fiumei kikötőt és szakértők tanácsával éltem, kik közül többen azon véleményben vannak, hogy a kikötőnek magának kibővítése nem szükséges.

A kikötőre nézve, t. ház, a mint én azt láttam, azon véleményben vagyok, hogy annak medenczéje ugy a mint az 1876. évi jul. 12-kén tartott enquête-tárgyalás alkalmával megállapittatott tökéletesen elégséges. Akkor Fiume városának, kereskedelmi kamarájának és a kormánynak közegei megállapodtak abban, hogy a régebben megállapított tervtől el fognak térni, mert a forgalom nem kivánja a nagyszerü terv létesitését s Fiuménak igy is elegendő nagyságú kikötője lesz. A nyárig nem is volt az ellen kifogás. A nyáron nagymérvü repczeszállitás folytán árúval elárasztatott az egész pályaudvar, maga a pálya. A hajók átvehették volna a szállitmányokat, de azokat nem lehetett odavinni először azért, mert a vasut pályaudvara nagyon szük és másodszor, mert raktárak ott nem voltak. Most ha ki fog épittetni azon raktár, melyre már a t. ház 270,000 frtot megszavazott, később a feltöltések bevégezte után az egész tervezett raktár felépithető lesz. A kikötő nagyobbitása nélkül is meg lehet

Digitized by Google

majd felelni a forgalom igényeinek, föltéve, hogy a pályaudvar szélesbittetik. De még egy más intézkedés is szükséges, t. i. hogy a pálya és a kikötő kezelése egy kézbe adandó. Ez forgalmi szempontból nagyon kivánatos dolog, mert az egyes intézkedések gyorsan, minden akadály nélkül igy leszsnek leginkább foganatosíthatók. És a forgalomban, szakértők véleménye szerint azon zavar az idén nem állott volna be oly mérvben a repcze szállítása körül, ha a szükséges intézkedések egyöntetűen idejekorán foganatosittattak volna. Ez az én személyes tapasztalatom. Különben a pénzügyi bizottság tagjai is lenn voltak s annak idején e tekintetben bizonyára fel fogják világosítani a t. házat. Én csak azt vagyok bátor kérni, hogy minden fölösleges költekezéstől tartózkodjunk. És bármennyire birja is rokonszenvünket Fiume, ha neki valami tényleg nem szükséges, az káros kiadás, érezhető teher Magyarországra nézve, tehát mellőzendő. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Következik végre egy oly tétel, melyre nézve a t. pénzügyminister ur több ellenvetést tett és ezen ellenvetések rövid czáfolatába bocsátkozni kötelességem. E tétel az, a mely a budapest-zimonyi vaspályára vonatkozik. Ezen pálya meggyőződésem szerint ezentúl is tetemes kiadásába fog kerülni az országnak és évekig nem fogja magát kifizetni, ennélfogva az építésére fordított összeg nem csak holttőkét fog képezni, hanem határozott veszteséget. Erre azt mondja a t. pénzügyminister ur, hiszen az ellenzék sürgette, az ellenzék kivánta ezen pálya kiépítését. Erre bátor vagyok a t. pénzügyminister urnak felelni azzal, a mivel egykor a ministerelnök ur egy hasonló esetben felelt, hogy ezen hivatkozás valóban a kormány méltóságán alól van, mert hiszen ugy is tudja, hogy a felelősség minden körülmények között egészen őt illeti. De különben szivesen bele ment a tisztelt kormány ezen lugosba, nem nagyon kérette rá magát. Később talán rá fogok térni arra, a mit egyszer a ministerelnök ur a ministerek korteskedésére nézve mondott.

De azt mondják, hogy ezen vasutat okvetlenül ki kellvén épiteni, nem nyertünk volna semmit, ha társulat építi is, mert az államnak egy bizonyos összeget adni kellett volna a nagyobb műtárgyak elkészítése végett, már pedig ezek sokkal többe kerülnek, mint a pálya egyéb részei. Mintegy 18 millióra számította a pénzügyminister ur ezen összeget. Én e felhozott állítással szemben egyszerűen utalok azon felszólalásra, mely innen részünkről történt, ha jól emlékezem, Pulszky Ágost, t. képviselőtársam részéről, a ki figyelmeztette a kormányt a Dunajobbparti vasut előnyeire a balparti felett. Ez oly vidéken ment volna keresztül, a mely képes lett volna a pályát fentartani, a technikai nehézség is sokkal kisebb, a Dunán nem kellett volna hidat épiteni, elég lett volna a Száván és Dráván. Most ellenben lesz a Száván és a Dunán is hid. És hogy ezen vasutnak kivihetősége tény, mutatja, hogy nem sokkal a budapest-zimonyi vasut megszavazása után jött egy consortium, a mely kérte ezen vasut kiépítésének engedélyezését kamatbiztositás nélkül. Hogy a kelenföld-pécsi vasutnak minő fontossága van, mutatja, hogy a mint meghallotta a déli-vaspálya, hogy ezen új vonal ki fog épittetni, rögtön megadta magát. Ezen vonal egyrészt a déli forgalmat adta volna kezünkbe, másrészt a keleti csatlakozást létesítette volna. Ilyen körülmények közt nem lehet mondani, hogy ezen nagy műtárgyakat mindenkép ki kellett volna épiteni az államnak. Én azt állitom, hogy az nem lett volna szükséges. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Azt mondják, hogy nagyobb mérvű beruházások nélkül ezen országban egy kormány sem képes hosszabb ideig fennállani. Ezt nem nyiltan mondják, hanem bizalmasan azok, a kik jóakarattal viseltetnek a jelen kormány iránt. Ezt én, t. ház, nem hiszem, mert meggyőződésem az, hogy hajjön egy öntudatos kormány, a mely vállalkozik az egyensúly helyreállítására és azt mondja: én rendbe hozom az államháztartás ügyét nemzet, de neked nem szabad tovább terjeszkedni, mint a mennyit veszélyes helyzeted megenged; s ha e mellett feltett szándékát végrehajtja, tett igéretét beváltja és igyekszik ezen az uton tovább haladni s koronkint sikereket is mutat: akkor meg vagyok róla győződve, van annyi józan önszeretet ezen nemzetben, hogy ha nem szereti is, követni fogja mégis tényleges vezetőit. De ha jön, t. ház, egy kormány, (*Halljuk!*) mely az egyensúly helyreállittását ugyszólván garantirozza s később olyan politikát folytat, a mely azt lehetetlenné teszi, tehát önmaga akasztja meg a fejlődés további folyamát; a mely azután, hogy elkövetett hibáit helyre hozza, mindenféle theoriákkal akarja elaltatni a közvéleményt, az ilyen kormány ne csodálkozzék azon, hogy ha eljárása ilyen gyümölcsöket terem, ép úgy, mint a férj példája demoralizálja a nőt, a ki azután szeget-szeggel, pazarlást pazarlással és kihágást kihágással vél helyreüthetni. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Minden körülmények között ellenezném a pazar befektetést, de a mai körülmények között kétszeresen kell elleneznem azt, annál inkább, mert hiszen ezen beruházások maguk is nagy veszélyben forognak ily politika mellett. (*Igaz! a baloldalon.*) Egy izben a t. ministerelnök ur említette, hogy ezen államvasutakat, ha már minden kötél szakad, bérbe kell majd adni. Én azt hiszem, hogy egy pénzügyi deroûte esetén

Digitized by Google

nem lenne elég azoknak bérbeadása, kénytelenek lennénk azoktól egyszerűen megválni és az mindenesetre nagy csapás lenne az országra, mert az államvasutak fővonalaira közgazdasági szempontból szükség van. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) De hogy ez bekövetkezhetik, mutatja azon példa, mely monarchiánkban már egyszer megtörtént s melynek következményeit mi vagyunk kénytelenek keservesen érezni. (*Igaz! Ugy van! a baloldalon.*)

Hanem azon csapás, mely forgalmunkat az államvasutak veszélyeztetése folytán érhetné, nem a legnagyobb azok közt, melyek fenyegetnek bennünket. Veszélyben forog a nemzeti becsület is, a melynek védpajzsa alá annyi mindenféle érdek van már elhelyezve; veszélyben forog a magyar államiság és a mi arra utalva van, a magyar nemzetiség. Erős és nagy nemzetek, t. ház, pénzügyi katastrophákat is könnyebben elviselnek és igaza van a t. ministerelnök urnak, midőn azt mondja, hogy Anglia kiheverte azon nagy bajokat, melyek a franczia forradalom megszűnte után sujtották. De a mi nemzetünk sem nem nagy, sem nem erős, ezt kétszeresen kell ettől a bajtól félteni; azért én a különben is kétes értékű beruházásokat ily koczkázat mellett megszavazni hajlandó nem vagyok. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

De, t. ház, ha a kormánynak eddig pénzügyi politikája nem volt s ha az, a melyet most a magáénak vall, ennyire ki nem elégítő, sőt káros; mi legyen hát a teendő, hogy államháztartásunk egyensúlyát helyreállítsuk? Ezen kérdésre vonatkozik és arra tartalmazza a feleletet az én harmadik tételem. E tétel igy szól: „A politika legnagyobb mestere és tekintélye, a tapasztalás megmutatja, hogy van egy oly út, melyen haladva, megközelítjük ezen mindnyájunk által elérni kivánt czélt.“

Ez úton haladt 1875-től 1878-ig az a férfiú, a ki a t. pénzügyminister ur előtt intézte az ország pénzügyi dolgait. Nekünk is ezen útra kell térnünk, ha helyzetünkön valamikép javítani akarunk. Erre utalt Somssich Pál igen t. képviselőtársam, de akkor a tulsó oldalról azon ellenvetést hallottuk, hogy ez nem concret javaslat. És én, t. ház, ezen ellenvetés daczára is kénytelen vagyok újból ezen irányra hivatkozni, annyival inkább, mert a mellett oly nagy tekintélyek szólanak, mint a tapasztalás és még egy férfiú, kinek tekintélye önök előtt nagyobb, mint akár a Somssich Pál t. képviselő ur, akár a tapasztalaté és ezen tekintélyes férfiú nem más, mint a t. pénzügyminister ur. Ő 1879. február 17-én azt mondotta ezen politikáról, hogy annak eredményei alapján könnyen kiszámítható, hogy az egyensúlyt államháztartásunkban a közbejött események nélkül biztosan helyre lehetett volna állítani. Ebből következik, szerinte is, hogy azon pénzügyi politika alapján, melyet a kormány követett és mely szám szerint ki van mutatva, államháztartásunk rövid idő alatt rendeztetett volna, mert ezen politika tervszerű volt és ez a terv meg is tartatott.

Ilyen beismerés után azt hiszem, teljesen felesleges akár a pénzügyminister urral, akár mással a túloldalról polemisálni a felett, vajjon javaslatunk kivihető-e és vajjon remélhető-e attól a siker. Egy ilyen beismerés után teljesen felesleges az. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

És most t. ház, befejezhetném felszólalásomat (*Halljuk! Halljuk!*) ha nem kellene egy pár megjegyzést tennem Eötvös Károly t. képviselőtársam beszédének egy részére. (*Halljuk!*)

Ő ugyanis három alternativát állított fel, melyek figyelembevételéről államháztartásunk rendezésénél szó lehet. Egyet azonban, ugy gondolom, tévedésből kifelejtett. Hozzá kell tehát szólanom ezen általa felállított három alternativához. (*Halljuk!*)

Az első alternativa az, a mely a mai helyzetet illeti. A rosz pénzügyi és kormányzati politikai súlya alatt a mostani rendszer szerinte sem tarthatja magát soká és az saját súlya alatt fog össze roskadni. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Azon megkülönböztetéssel t. uraim, a melyet nekem a politikai rendszer és a közjogi alap között okvetlenül tennem kell, én azt, a mint Eötvös Károly t. képviselőtársam a mai rendszerről mondott, aláirom az utolsó betűig. (*Helyeslés a baloldalon.*)

A másik alternativa a personál-unio. (*Halljuk! Halljuk!*)

A personál-uniónak pénzügyi esélyei nem egy izben vita tárgyát képezték már e házban. Szó volt arról, melyet a külön hadseregnek felállítása előidézne; és szó volt arról, melylyel a külön vámterületnek felállítása járna. A felett, hogy vajjon a differentiák miképen egyenlittetnének ki, csakugyan lehet is vitatkozni, azonban én ma ezen vitát felidézni nem akarom. De nincs is arra szükségem. Én csak egy koncessiót vagyok bátor kérni a t. szomszédoktól, egy másik egyenértékű koncessió fejében, melyet én tennék meg. (*Halljuk! Halljuk!*) Én megengedem, a mint azt nem mindenki engedi meg, hogy habár nagy válságok és nagy áldozatok árán, de az, a mit önök kivánnak, létesül. — De legyenek szivesek megengedni ezért nekem azt, hogy ezen önök által kivívott alapon azután, nemcsak kitünően, hanem talán némi hibákkal, talán épen rosszul is lehet kormányozni.

Ezt annál inkább megengedhetik, mert hisz az ellenkezőt úgy sem hinné el senki sem. Ha ezen engedményt nekem t. szomszédaim meg-

Digitized by Google

teszik, akkor én azt, kérdem t. szomszédainktól, (*Halljuk! Halljuk!*), hogy ha volna oly kormányelnökünk, a ki ritka népszerűségét, tanusított ritka pártszervező tehetségét arra használná fel: hogy oly politikát kövessen, mint a milyen volt a bosnyák occupatio, ha ezen ministerelnök bele vinné önöket és igy a nemzetet oly kalandokba, mint a milyen a bosnyák okkupáczió volt. (*Halljuk! Halljuk! Nagy zaj. Élénk felkiáltások: a szélső baloldalon. Soha!*)

Hiszen t. szomszédaim, rosz kormányzatról van szó s ennek lehetőségét önök megengedték. (*Élénk derültség a jobb- és baloldalon.*)

Ha ezen ministerelnök mellett, azután vele solidarításban volna egy olyan pénzügyminister, a ki, ha az eladósodott államokra és azok pénzügyministereire nézve beköszöntenek az aranjuezi szép napok, azt hinné, hogy ezek örökké fognak tartani és ha ez a pénzügyminister még azt is hinné, hogy a számok logikáját ép ugy ki lehet sophismákkal játszani, mint a hogy némely continentális parlamentekben kijátszák a közönséges logikát és ez a pénzügyminister ily szempontok szerint rendezné be pénzügyi politikáját: akkor kérdem t. szomszédjainktól, vajjon ha az államháztartás egyensúlya akkor olyan szilárdul állna is, mint a szikla, nem rendülne-e meg ilyen eljárás mellett, vagy ha meg volna már rendülve, meglehetne-e azt szilárdítani? (*Egy hang a szélső balon: Elcsapnók a kormányt!*)

Azt akarom épen felhozni, hogy hát akkor is az alapot támadnák-e meg, vagy a kormányt? (*Tetszés a baloldalon. Mozgás a szélső baloldalon*) S vajjon önök akkor az alkotmányt akarnák-e megváltoztatni, vagy azon rendszert, melyet a kormány politikája megteremtett? (*Élénk tetszés és helyeslés a baloldalon. Mozgás a szélső baloldalon.*)

Azért uraim, világosan látható ebből: hogy institutiókban nincs biztosíték arra nézve, hogy az intézmények alkotóik szellemével és intentióival ellenkező irányba ne tereltessenek és ezen intézmények hasznosítása végett oda kell törekednünk, hogy azok eredeti szelleme, a meddig csak lehet, fenntartassék. (*Helyeslés a baloldalon.*) Ha azonban egyszer ez a szellem bármi ok folytán eltünt, oda kell törekedni, hogy az ismét felélesztessék. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

S itt, t. ház, önkénytelenül, mintegy önmagától tolul elém az 1875-iki költségvetési vita emléke mindazon hasonlatosságaival és ellentéteivel, melyek közte és a mai vita közt léteznek. A hasonlatosság a helyzetben van, az ellentét pedig az emberekben.

A maihoz hasonló helyzetet ismerjük mindannyian, arról tehát nem szólok. Az ellentéteket pedig egy pár általam felhozandó idézet fel fogja tüntetni.

1875. január havában megindult a házban a költségvetési vita. A kormány előterjesztett egy költségvetést, melyben a hiány 25 millió forintot tett. A kormány aggódott, mert látta a helyzet veszélyeit s aggódott a ház mindkét oldala. Ma csak az egyik oldal aggódik. Az előadó aggodalmas hangon adta elő nézeteit a pénzügyi helyzetről. Felkelt utána a pénzügyminister is, szintén előadta nézeteit tisztán, világosan, de egyszersmind azon felhivást is, hogy a helyzet javítására mindent el kell követni és több rendbeli törvényjavaslatot terjesztett elő, melyekre nézve, hogy mit értek, elég legyen azt mondanom, hogy azok nagy része ma már életbe van léptetve.

És mondom, megindult a vita, elkezdték az ellenzék szónokai egymás után támadni a rendszert, a kormányt, a költségvetést. Felszólalt legelőbb is Móricz Pál t. képviselő ur és azzal kezdte beszédét: „Az állam hatalma a rendezett államháztartásban áll.“ Abból a tételből indulva ki, hogy az államháztartás minél előbb rendeztessék, egy nagy financztervet mutatott be, melyek egyik részlete az, hogy a képviselők díjai is megadóztassanak. (*Derültség a balon.*)

Mint az akkori ellenzék egyik t. tagja, a képviselőház mostani mélyen t. elnöke Péchy Tamás azt mondá, hogy az oly szegény ország, mint a mienk, nem fizethet a ministerelnöknek 32,000 frtot. (*Mozgás a jobboldalon.*) E fizetést tehát le kell szállítani; majd ha gazdagok leszünk, akkor fizethetünk ennyit; akkor jön meg a generositás ideje. (*Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.*)

Utánna felkelt mint ellenzéki szónok Kármán Lajos t. képviselő úr, a ki rendesen nem szokott hiányozni a költségvetési vitákból, csak a mostaniból hiányzik. Ő azt mondá, sok az országnak annyi törvényhatóság, nekünk elég volna 45 megye és 15 város. Felkelt Jókai Mór t. képviselő ur is. (*Halljuk! Halljuk! a baloldalon.*) és idézé Széchenyi István azon mondását: „Adok egy jó tanácsot: Ne költsön senki többet, mint a mennyit bevesz.“ (*Mozgás a baloldalon*) Sajnálta, hogy ezen mondás nincs a képviselőház kapuja fölé felirva. (*Derültség a baloldalon.*)

De sokkal érdekesebb az, a mit ő az akkori pénzügyminister optimisticus diagnosisáról mondott. Szavai ezek voltak: „A hol az orvost magát meglepi a ragály, azt nem gyógyítani kell többé, az ellen kordont kell huzni és vesztegzárt.“ (*Derültség a baloldalon.*) Végre felszólalt Tisza Kálmán t. ministerelnök ur is, az ellenzéknek akkori vezére (*Halljuk! Halljuk! a*

Digitized by Google

baloldalon) és mondta a többek közt ezeket: „A kölcsönökkel való gazdálkodásnak véget kell vetni". (*Derültség a baloldalon.*) Egy helyen igy szólott: „A közösügyi költségeknél van szükség megtakarításra. Ha a kormány teljesíti kötelességét, azt a mostani rendszer szerint is lehetségesnek tartja." Továbbá akkor nevezte a miniszterek bármily indirekt korteskedését, mert szerinte a minister urak korteskedő esze messze jár, hazafiatlan eljárásnak. (*Derültség a baloldalon.*) Sok más egyéb közt azt is mondá, hogy a megváltozott meggyőződés könnyen köpenyévé lehet mindenféle hiuságnak. (*Élénk tetszés nyilatkozatok és taps a baloldalon.*)

Ezen férfiak ma is mindannyian ott ülnek a kormánypárt padjain. A költségvetési vita megindult, az ellenzék előadja aggodalmait, a kormánypárt ellenben mélyen hallgat. Mélyen hallgat t. ház, nem tudom vajjon azért-e, mert a helyzetet nem tartja aggasztónak, vagy pedig azért-e, mert követni akarja azon közmondást, mely szerint „Ne szólj szám, nem fáj fejem" .A gárda ugy látszik nem hal meg, de a mi hasonlíthatlanul egyszerűbb, megadja magát. (*Derültség a bal- és szélső baloldalon.*) Felszólaltak azonban az akkori kormányzati s különösen a pénzügyi politika ellen többen az akkori kormánypárt tagjai közül is és különösen felszólalt két kiváló férfiu, a kikről azt mondotta ezen oldalnak egyik, most jelen nem lévő tagja, hogy nagyon bajos utánuk beszélni, mert ők a többségnek legkitünőbb szónokai.

Ezen férfiak egyike Sennyey Pál báró volt, a ki gyökeres reformokat, tervszerű pénzügyi politikát, de a lehetőség határáig takarékosságot is kivánt.

Emlékezni fog a t. ház, hogy tavaly a fogyasztási adókra vonatkozó vita alkalmával ugyanezt sürgette. Felkelt azután egy másik férfiu, a ki azt mondta: nem tervszerűtlen munkálkodás, hanem tervszerű átgondolt munka szükséges; továbbá azt mondta, hogy az oly kormány, melynek számításai csak csekély időre nyujtanak biztosítást, a mától holnapig éldegélés szánandó politikájának legalacsonyabb fokán botorkál és nem tartja képesnek arra, hogy az államháztartás egyensúlyát valaha helyreállítsa. E szavakat akkor Somssich Pál igen tisztelt képviselő ur mondta és tanuul hivom fel a t. házat, méltóztassék megmondani, vajjon a mit a multkor mondott, midőn a mai határozati javaslatunkat beterjesztette, enyhébb kifejezésekkel nem ugyanazt kivánta és szorgalmazta-e? (*Ugy van! Ugy van! balfelöl.*) Ezen férfiak, uraim, azt beszélték a kormánypárton, a mit ma beszélnek az ellenzéken és bizhatik az ország benne, hogy ha a sors különös intézkedése folytán visszakerülnének ismét azon helyek egyikére, ott ismét csak azt mondanák, a mit most itten mondanak. (*Éljenzés. Ugy van! balfelöl. Mozgás a szélső baloldalon.*)

Ezen példákra utalva utaltam egyszersmind azon irányra is, melyben az általam felemlittetni kivánt alternativa áll. Ezen alternativa abban áll: regenerálni ezen alapot, a melyen állunk; visszaadni annak elveszett régi jellegét; megerősítni annak sarkkövét, a mely nem más, mint a politikai erköles tisztasága, mely ellentétes nézetekkel sem egyszer, sem folyton nem pactál, de nem pactál a koronával sem és nem pactál a közvéleménynyel sem abban, a mit az ország érdekének tart és inkább lemond népszerűségről, befolyásról, hatalomról, mindenről, de elveit híven követi, (*Tetszés balfelöl.*) hanem ezek érvényesítése tekintetében nem tart minden eszközt elég jónak és a rossz szellemekkel még e czélból sem szövetkezik. (*Élénk helyeslés balfelöl.*)

Egy ily sarkkő által megerősített alapon lehetőnek tartom én a teljes kormányzati politikát. Csak ennek kiágazása lehetne az oly pénzügyi politika, mely nézetem szerint a javulást megindíthatja. Meg vagyok róla győződve, hogy rajtunk más pénzügyi politika segíteni nem fog soha (*Helyeslés balfelöl.*)

És ezzel t. ház, befejeztem beszédemet. Most még csak egyet. (*Halljuk!*)

Annyit hallottam arról, hogy a külföld mily kedvezően itéli meg pénzügyi helyzetünket, hogy én is indittatva érzem magamat egy ily itéletet tartalmazó nyilatkozattal bezárni beszédemet. Ezen itélet azonban nem ködszerű közvéleménynyel biró tőzsdék itélete, hanem itélete a nagy és tekintélyes angol közvéleménynek és e közvélemény tekintélyes közlönyének a „Times"-nak. — Ezen világlapban a mult évi szeptember hó 28-án, a trónbeszéd felolvasása után, legkevésbé sem irányzatos, a jelen kormányra nézve nem kedvezőtlen czikk jelent meg. E czikk végszavai a következőleg hangzanak:

„Végül az uralkodó komoly és hangsúlyozott észrevételt intéz az országgyüléshez a kiadások és bevételek közti egyensúlyra nézve. A magyar államadósságok története ismeretes és csakugyan oly természetű, a mely indokolja ő Felsége atyai és fejedelmi intelmeit. Hat külföldi kölcsön öt év alatt, a melyek összege 43 millió sterlingre rúg, nagyon is tekintélyes összeg egy szegény országra nézve és nagyon csekély politikai előrelátás kell ahhoz, hogy a tovább haladásnak ezen az uton csak egy következménye lehet. 1873-tól 1880-ig, tehát nyolcz év alatt a budget mindig deficitet tüntetett fel, mely rendesen 2 millió sterlinget meghaladt s egy tizedrészét képezi a jövedelemnek. Elérkezett az ideje, hogy az ily eljárás veszélyeit Magyarországon is kezdjék belátni."

Én t. ház ezt tökéletesen megértettem és

Digitized by Google

épen mert megértettem és mert meg vagyok győződve arról, hogy ezen eljárás katastrophához fog vezetni, a melyért én a felelősségben osztozni nem akarok, a költségvetést tehát az általános tárgyalás alapjául sem fogadom el, hanem hozzájárulok a Somssich Pál igen t. képviselőtársam által beterjesztett határozati javaslathoz (*Élénk hosszas helyeslés és éljenzés balfelől.*)

Fekete Lajos: T. ház! Az előttem szólt t. képviselőtársam élő példa arra, hogy nincs a világon drágább országgyülés mint a mienk; nem azért, mintha annak tagjai nagy napidíjakat élveznének, hanem azért, mert a túloldali szónokok örömüket lelik abban, hogy ismétlésekkel telt beszédeket tartsanak. Nézetem szerint ez az egyik oka annak, hogy a magyar országgyülés évekig az egész éven át tart és nem érhetjük el azt, a mit a 48-iki törvények jeleztek, hogy t. i. az országgyülések évenként ugyan, de csak a téli három hónap alatt tartassanak. Minduntalan arra ösztönöznek bennünket a túloldali szónokok, hogy beszéljünk mi is, beszéljünk hosszan és szélesen, öljük egymást szóval azon bajokért, a melyeknek egy részben talán mi is okai vagyunk, de legnagyobb oka ama helyzet, melybe hazánkat a sors vetette. Ha a túloldali szógazdag szónokokat végig hallgatjuk, azt tapasztaljuk, hogy egyik a másikon túl tenni igyekszik a kormány és pártja elleni vádaskodásban. A kormány — ugymond — nem tett semmi jót, minden cselekedete bűnös, engedékeny és diktátoroskodik is. Hogy van tehát, hogy azon képviselők, a kikhez én is tartozom és a kik a kormánytól semmit sem kértek és ezentúl sem fognak semmit sem kérni, csupán lelkiismeretük tanácsát követve, kötelességüknek tartják ezt a kormányt követni? Onnan nézetem szerint, mert több kezességet látnak azon kormány eljárásában, mint látnának azon kormányéban, mely ez idő szerint utána következnék; mert nem hiszik, hogy például a véderő apasztása, a hadsereg létszámának kevesbítése tárgyában illető helyen a Sennyeiek, Somssichok és Apponyiak jobban sarkukra fognának állni mint a jelen kormány és mert nem hiszik, hogy a deficitet apasztani, szóval pénzügyi viszonyainkat jobban rendezné azon kormány, melynek Eötvös Károly, Helfy Ignácz, vagy Madarász József volna a tagja.

A mi a jelen költségvetést illeti, azt hiszem, hogy a ház minden pártja egyet ért arra nézve, hogy adósságaink kamatait nem fizetni nem lehet, valamint egyetért abban is, hogy minden tekintetben takarékoskodnunk kell; egy van tehát, a mire nézve kiadásainkat összébb vonni lehetne és kellene és ez a hadsereg létszámának apasztása. Somssich képviselőtársam szives volt e tekintetben azt mondani, hogy annak idejében kész lesz nézeteit előadni s indítványát megtenni. Miután azonban én ennek ellenében épen azt hiszem, hogy helye és ideje épen itt lett volna és miután azt hiszem, hogy ő kormányra jutván, e tekintetben olyan eredményre alig fogna juthatni, mely számbavehető befolyást gyakorolhatna pénzügyi deficiteink apasztására, elvégre is azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a takarékoskodást csak belügyi költségeink keretében lehet gyakorolnunk; és habár meg vagyok győződve arról, hogy a jelen kormány minden lehetőt megtesz e tekintetben és nem tesz más beruházásokat, mint a melyek az adóképesség emelésére szükségesek, mégis bátor vagyok felhivni a ház figyelmét arra, hogy bizonyos tekintetben jobban lehetne takarékoskodnunk, jobban, nagyobb mérvben kellene takarékoskodnunk az adómentesség decretálásánál. Ime az 540 milliónyi papirjáradék szelvényei adómentesek. Elismerem, hogy hazánk rövid időre szóló súlyos adósságait szükség volt járadékká változtatni, de hiba volt annak szelvényeit adómentesíteni és azt hiszem, hogy ezen adómentességből sokkal több kár és veszteség háramlik az országra, mintha a kölcsön nem 90, hanem 50—60 árfolyamon lett volna negotiálva. Hiba lett volna az akkor is, ha ezen kölcsön saját hazánkban lett volna elhelyezve, de annál nagyobb hiba akkor, a midőn tudjuk, hogy csupán $^1/_{10}$ része volt itt elhelyezhető s igy $^9/_{10}$ részben külföldi tőkepénzesek fogják élvezni jövedelmeinket, a nélkül, hogy egy krajczárral is járulnának a mi belügyi költségeink fedezéséhez. Meglehet, hogy azt fogják ellenvetni, miszerint a conversio másképen nem volt keresztülvihető. De ime, itt vannak a földhitelintézetek, itt van a nyeremény- és díjkölcsön adómentesítése, itt van a budapesti épitkezések adómentessége. Ime, nem rég is a t. pénzügyminister ur beadott egy törvényjavaslatot, mely szerint a sugárúti épitkezésekre adott adómentesség a mellékutczákra is kiterjesztessék. Miután én azt hiszem, hogy e czímen nagyon sok milliótól fosztatunk meg adó tekintetében, miután én azt hiszem, hogy az adómentesség nem egyéb, mint a gazdagoknak adott kedvezmény, miután én azt hiszem, hogy az nem egyéb, mint az adónak a szegényebbekre, a kevésbbé, vagyonosokra való áthárítása: nagyon helyén valónak találom a t. kormányt és a t. házat megkérni, hogy jövőre e tekintetben takarékosabbak legyünk.

Ennek kijelentése mellett én a költségvetést általánosságban elfogadom. (*Helyeslés jobbról.*)

Vidovich György: T. ház! A mult század egyik legnagyobb dinasztája azt mondá: „Az állam én vagyok.“ E büszke elmélet a népek méltó felindulását idézte elő. Ez elmélet a század végén egy fényes tragoediában végződött. Századunk államférfiai egy még veszélyesebb tant találtak ki:

Digitized by Google

Hogy az állam minden, az egyén semmi. E tétel ellen foly a népek küzdelme vérrel, tollal és szóval. Ne adja isten, hogy oly tragoediával végződjék e század is, mint végződött a mult. A tudósok az iskolában nyiltan hirdetik az állam mindenhatóságát, nyiltan hirdetik, hogy az államnak semmi gondja arra, hogy polgárai hogy élnek meg, első kötelessége saját létének fentartása. Azonban ez egészen ellenkezőleg áll. (*Zaj. Halljuk!*)

Az állam létjoga ott kezdődik, hol a polgárok jólléte meg van állapítva. Hogy a modern állam hamis tanát megczáfolhassam, egy visszapillantást kell vetnem az államalakulásra — melynek első kezdete mindenesetre a család. A családok pedig azért maradtak együtt és azért szövetkeztek, hogy közös erővel, közös boldogságukat mozdíthassák elő. Ezt a család fogalma magában zárja. Később előjöttek egyes emberek, a kik vagy szellemi, vagy anyagi erejökkel kitünvén s magukhoz több és több családot csatolván, azokat hatalmas védszárnyuk alá fogadták, hogy jólétüket és boldogságukat biztosíthassák. Ezen családok tömörülése folytán keletkezett az állam. Természetes, hogy ezek azoknak, a kik szellemileg és anyagilag kitünték, bizonyos előjogokat adtak ugyan, de emberi jogaikat megtartották maguknak mindig. És mit látunk a modern államban? Azt, hogy a polgárok minden joga confiskáltatik az állam, tehát egy oly eszme részére, a mely megtestesülést csak akkor nyer, ha a polgárok közös czél elérése végett tömörülnek. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Ha az állam a polgárok jogait, a polgárok jóléte érdekében confiskálná, nem lehetne ellene szólani, de midőn azzal visszaél, midőn a polgárok jólétét támadja meg: az állam létjogát vesztette el, mert a polgárok erre nem hatalmazták fel soha. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

E kitérést t. ház, meg kellett tennem, hogy megbirálhassam azt a helyzetet, a melyet a budget tüntet fel előttünk.

Ez előtt 15 évvel, 1867-ben átvettünk egy államot, a mely nem egészen 130 millió frttal kormányozható volt. Átvettük azt dús segélyforrásokkal, adósság nélkül. És ha most tekintjük meg ezen államot, mit látunk? Azt, hogy segélyforrásaink ki vannak merítve, hitelünk meg van rendítve és hogy habár jövedelmeink 300 millióra fokoztattak, megis 26, illetőleg 46 millió deficittel állunk szemben. Ez szomorító, de még szomorítóbb, ha hozzá gondoljuk, hogy az eredményt saját hazánkfiaiból alakult kormányok alatt értük el. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Idegen, ellenséges kormányok nem voltak képesek az országot megrontani és midőn saját hazánkfiaitól vártuk a felvirágoztatást: bekövetkezett az idő, hogy sülyedtünk folyvást. Ha ez következett be t. ház, rendes és békés viszonyok közt: mi fog történni akkor, ha a körülmények rendkivüliekké lesznek és a békés viszonyok megszünnek?

Igaz ugyan, hogy a pénzügyminister ur a napokban tartott beszédében oly derült helyzetben mutatta be Magyarországot, hogy azokat, a kik gondolkozni és érezni nem tudnak, még álomba is ringatta. Szerencsétlenségre azonban, a ki nem tud gondolkozni, még képes érezni és ha érez, akkor érzi, hogy nyers terményeinken nyomott árakon kell túladni és hogy azt, a mire szükségünk van, magas árakon kell megszerezni. Érzi, mert éreznie kell, hogy annak az államnak, a mely szerencsétlen vám- és kereskedelmi politikájával e terhet hozta reánk, még oly adót is kell fizetnünk, a melynek nehézségét senki sem tagadhatja el.

Hogy ezt igazoljam, egy példát hozok fel. Azon községben, a hol lakom, ismerek egy földmivelőt, a ki három hold szántóföld, egy hold kaszáló, egy hold legelő, egy fél hold szőlő, az ehhez tartozó ház és belsőség után 25 frt 53 kr. adót fizet.

Ha ez t. ház, nem sok, akkor sokallani csak azt lehetne, ha az állam az egész vagyont confiskálná.

Ily körülmények közt azzal vigasztalni minket, hogy 1875 óta kiadásaink, nem mint egyik szónok mondta, 85 millióra, hanem 92.300,000 frtra szaporodtak s azután a számok mesterséges összevissza hányása után kisütni azt, hogy ezen 92 millió csak 40 millió, ez igen sovány vigasz, kivált ha tudjuk azt, hogy ebből is 23 milliót adósságaink kamatjaira fordítunk, a mi csaknem 300 millió tőkének felel meg. Elköltöttük tehát ezt a tőkét is és pedig legnagyobb részt saját czéljaink, érdekeink ellen. Furcsa, midőn a t. pénzügyminister ur a kamatokat számítva, az occupatio költségeiről is szól és azt mondja, hogy az occupatiót a leghazafiasabb cselekedetnek tartja; elődje, ki némi sikerrel kezdte Magyarország pénzügyeinek rendezését, épen az occupátió elől menekedett s az utód ki eszközölte azt, hogy 1880-ban 42, a jelen költségvetés szerint pedig 56 millió deficit legyen, noha ebben a deficitben az occupatio költségei is benne vannak s ez az utód mégis azt mondja, hogy az occupatio hazafias cselekedet volt.

Tudom, hogy ha a deficit magasságáról szólok, az reá a válasz, hogy az nem deficit, mert hasznos befektetésekre fordittatván, az állam tőkéjét nevelte. Köszönöm én ezt a tőkét, melynek kamatait nekem kell fizetnem. Azután hasznos befektetésekről évek óta hallunk beszélni és terheink mindegyre nagyobbodnak. Mikor érkezik el azon idő, midőn egyszer a hasznos beruházások gyümölcsét fogjuk szedni? A hasznos befektetések alatt értettük ezelőtt azt, hogy épitet-

Digitized by Google

tünk vasutakat, minden terv és összhang nélkül, egyedül egyes személyek érdekében; hogy ebből mily hasznos beruházások lesznek, azt majd a későbbi idők fogják megmutatni; a vasutakról lévén szó, röviden elmondom nézeteimet a budapest-zimonyi vasutról. Helyeslem és helyeselni fogom azt, hogy ha az állam saját költségén építi a vasutakat, valamint helyeslem, hogy a már létező vasutakat az állam megszerezni igyekezzék, azonban kérve, kérem a t. kormányt, hogy ügyeljen fel szigorúan, nehogy vasutainkat is oly vállalkozókkal építtessék, mint a minők állítólag a tiszai átmetszéseket építették. Megengedem, hogy a kelettel való egyenes összeköttetés némi áldozatot megérdemelne, mert most divat arról beszélni: egyenes összeköttetés a kelettel, piaczszerzés a keleten. Hogy ezen összeköttetés és piaczszerzés vajjon nem-e egy szomszéd iparos államnak leend hasznára, azt a jövő meg fogja mutatni. Nekünk nyers terményeinkkel a nyugaton kell piaczot keresni. Mert azokat a keleten elárusítani nem fogjuk soha. Igenis, iparczikket a keleten el lehet árusítani elég jól, mi azonban már gondoskodtunk arról, hogy iparunk ne legyen. Igaz, hogy legújabb időben a társadalom dicséretreméltó buzgalmat fejt ki, hogy a magyar ipart emelje, azonban oly akadályokkal küzd, melyek legyőzése még mindig kétes; röviden én részemről azt tartom, hogy azon keleti összeköttetéssel, azon keleti piaczczal, a magyar állam nem sokat fog nyerni.

A t. ház minden tagja tudja, hogy államháztartásunk legrosszabb évei voltak az 1873., 1874. és 1875. évek és mégis ezen évek eredményét kiszámítva, akar a pénzügyminister ur az utóbbi évek javulására következtetni. Nem az itt a kérdés, hogy 1875-ben milyen volt az eredmény, hanem az, hogy ennek előtte hét évvel ezen kormány arra vállalkozott, hogy államháztartásunkat, pénügyeinket rendezni fogja. Az tehát a kérdés, hogy rendezve van-e és átalában haladtunk-e a rendezés felé? A kormány nem panaszkodhatik, hiszen mindig volt készséges többsége, mely pénügyi politikáját mindig készséggel szavazta meg. És mégis mit látunk? Látjuk azt, hogy 46 millió deficittel állunk szemben, a pénzügyminister ur saját számitása szerint. Hogy 46 millió deficittel Magyarországot kormányozni, pénügyeit rendezni, javitani, szóval pénügyeit fentartani lehetséges-e, azt szintén a jövő fogja megmutatni.

Nem akarom állítani, hogy az állam, mely polgárainak jólétét annyira elhanyagolta, megrontotta, élet-létjogát elvesztette, mert van hitem és reményem, hogy fog következni kormány, mely az ország pénügyeit rendezni tudja és fogja is. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hanem azt bátran állíthatom, hogy azon kormány, mely hét év alatt ezen eredményekre jutott, létjogát minden esetre elvesztette, bármilyen többsége legyen is. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) A hűséges többségre támaszkodó kormány ne feledje Párist s 1848. februárt.

Ott is megvolt a kormánynak a nagy parlamentalis többsége és néhány banquette elhordta a kártyavárat s a kormányt a mesterséges többségével együtt. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Bebizonyítani igyekszik a pénzügyminister ur, hogy nálunk 1875 óta adóemelés igen kis mértékben történt. Én ugyan a hét milliót, mely összeg a vámrestutiókkal javunkra esik, adóemelésnek nem tartom, hanem a többi mind adóemelés. Azonban ezen hét milliónál meg kell fizetni azon lucrum cessanst, a mi abból ered, hogy rosz vámkiegyezésünk folytán nyers terményeink kivitelét feladtuk, meg kell fizetni azon damnum emergenst, hogy a kültartományokban az önálló vámtarifa miatt, terményeink irányában retorsiókkal élnek.

A mi pedig az adóemeléseket illeti, a polgárok zsebeire nézve mindegy, hogy direct, vagy indirect adó czímén fizet-e. Az rám nézve tökéletesen mindegy, hogy 2 frttal több egyenes adót fizetek-e, vagy évenkint czukor, kávé, vagy más fogyasztási czikkekre ugyanannyival többet kell kiadnom. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hasonlóképen érzi ezt minden polgár. Direct és indirect adók rá nézve mindegy, ha őt ugyanazon teherrel sujtják, az adóemelés mindig adóemelés marad. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon!*)

Keserves állapotban lehetnek azok az egy-két száz holdas birtokosok, mert ezek helyzetét már a pénzügyminister ur is szomorúnak ecsetelte. Én ismerem annak a helyzetét, ismeri a háznak csaknem minden tagja, föl vagyok hát attól mentve, hogy arról szóljak. Azonban a pénzügyminister urnak egy tanácsára még is kell, hogy röviden reflektáljak. (*Halljuk!*)

Azt mondá a pénzügyminister ur, hogy a kisebb birtokosok taníttassák gyermekeiket, ha tanulnak nyitva lesz előttük minden pálya, melyen kenyerüket megszerezhetik. Egy királyné azt mondta: „Ha nincs a népnek kenyere, egyék zsemlyét". A pénzügyminister ur tanácsa épen ehhez hasonló. Nem tudja a pénzügyminister ur azt, hogy a gyermekeket tanítani, nevelni pénzbe és pedig igen sok pénzbe kerül. Egy fiunak évi tanítása legalább 300 frt, egy leányé még több, azon felül a fiunak bejön az önkéntes év, a mi a szülőnek legalább 500 frtjába kerül. Honnan vegye ezt az az ember, a ki ugy is a tönk szélén áll? Azonban ha előteremti akárhonnan az összeget, a mely gyermeke neveltetésére szükséges, mily jövő vár reá? Nem rég a Somogy

Digitized by Google

megyei küldöttségnek a cultusminister ur az mondotta, hogy ő nem akarja a szellemi proletariátust szaporítani. És némileg igaza van. Én tudok esetet, midőn egy tanítói állomásra 40—50 folyamodvány érkezett, sőt egy tanítónői állomásra 73 érkezett. Ha pedig az ifju a jogi és orvosi tudományokat hallgatja és nehezen a méreg drága rigolosumon keresztül ment, akkor hálát adhat az istennek, hogy fogai nincsenek vasból, mert különben rég megette volna a rozsda. Ha az ipar terén képezték ki magukat, hasonló sors vár reájuk, hiszen látjuk hogy tanult gépészek munka nélkül vannak, folyton munkát keresnek, de munkát nem kapnak s igy kénytelenek a nyomorral küzdeni. Ez az, a miért a szegény ember gyermeke tanuljon, ez a pénzügyminister ur tanácsa, hogy tanuljon, akkor nyitva van előtte minden tér. De már a napszámos állapotát brilliáns szinekkel ecseteli a pénzügyminister ur. Én nem óhajtom, hogy a pénzügyminister ur ezen Eldorádót megpróbálja, de közte élek a népnek, melynek a nyomorúságát látom és mondhatom, hogy a napszámos állapota nálunk a legkeservesebb, a leginségesebb. Képzelni lehet azon években, midőn a termés szük, tehát midőn az élelem drága, mikor a napszámosra kevesebb szükség van és a keresmény csekélyebb. Tudok esetet, hogy a napszámos munkát keresett csak élelemért, nem heverni akart, munkát keresett, de nem kapott. Tudok esetet, hogy a napszámos nem mert vállalkozni arra, hogy kapálni való földet vállaljon, mert azt mondta, az éhségtől már el vagyok csigázva, attól félek, hogy nem tudok kötelességemnek eleget tenni. Midőn beáll a tél, hogy a napszámos favágással keresse kenyerét, akkor nincs meleg gunyája, hogy magát a hideg ellen védelmezhesse. És velem történt, hogy a szegény napszámosnak, a ki erdőre járt fát vágni, néhány krajczárért az adóban lefoglalt fejszéjét kiváltottam. Ilyen gyönyörü állapot az, a melyben a napszámos él. Szükségesnek tartottam ezt elmondani, nehogy következzék egy pénzügyminister, a ki megírigyelvén a napszámos sorsát, valami keserves kereseti adót vessen reá. De most már általános a nézet a túloldalon is, hogy az egyenes adókat emelni nem lehet. Aligha azért nem lehet, mert ezek már annyira vannak emelve, hogy tovább emelve jövedelmet nem hoznak, tehát emeljük az indirect, a fogyasztási adót. A fogyasztási adók jövedelmét én nem keveslem, de hogy azok jövedelmet hozzanak, arra szükséges az önálló vámterület és szükséges a fogyasztó közönség; amaz, hogy a külföldről behozott czikkeket ellenőrizhessük, mert különben a fogyasztási adó behajtása a polgárok zaklatásával, a forgalom megakadályozásával, (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*) a kereskedés nagy hátrányával jár és a csempészet ki nem kerülhető. De a fogyasztási adók csakis gazdag országban, a hol fogyasztó nép van, fognak jövedelmet hozni; a hol a nép fogyasztani nem képes, ott azok nagy jövedelmet hozni nem fognak; (*Helyeslés a szélső balon.*) és a t. pénzügyminister ur maga is kénytelen lesz belátni, hogy bizony a fogyasztási adókkal a deficitet megszüntetni nem fogja soha.

Még csak egy rövid megjegyzést teszek a a túloldal egyik szónokának fellépésére, a ki álalam igen becsült nemes hévvel igyekezett azon, hogy a corruptió hydra-fejét összetiporja. (*Halljuk!*) Figyelmeztetem őt, hogy ama padokról ő ezt soha elérni nem fogja. (*Ugy van! a szélső baloldalon*) Az a kiegyezés, a mely 1867 : XII. t.-cz. czímén szerepel, a magyar nemzet vérébe még mind ez ideig nem ment. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem is megy soha!*) A nemzet negyedfél százados küzdelmeit még nem adta fel, függetlenségi aspiratióiról még nem mondott le; (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) S azért ezt a helyzetet csakis erőszakkal, csak corruptióval lehet fentartani. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Ellenmondások jobbfelől.*) Mig a közigazgatási és pénzügyi hivatalnokok legfőbb érdeme a jó korteskedés s ha ezt teljesítették, nyugodtan pihenhetnek babéraikon; mig a vasutak igérgetése arra használtatik fel, hogy egyes helyeket, egyes vidékeket általa meghódítani lehessen; mig a magas hivatalokra érdemet nem a hivatali hűség, hanem a kortes hűség fog szerezhetni; mig a magas hivatalnokokat nem lehet visszaéléseikért megbüntetni, nehogy az a rendszernek legyen kárára: addig a corruptió megszünni nem fog. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A corruptió ezzel a rendszerrel él és ezzel a rendszerrel hal meg. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*

A mondottak után fölösleges talán kijelentenem, hogy a beterjesztett költségvetést el nem fogadom és pártolom a Helffy Ignácz t. képviselőtársam által benyujtott határozati javaslatot. (*Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.*)

Duka Ferencz jegyző: Sárközy Aurél! (*Nagy zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: a kormánypárti szónokokat tessék felhivni. Azokon van a szólás sora!*)

Elnök: T. ház! Ha a képviselő urak közül valaki határozottan kijelenti, hogy mikor akar beszélni, ahhoz joga van s az elnök senkinek sem rendelheti meg, hogy mikor beszéljen. A házszabályok nem is mondják sehol, hogy fel ne iratkozhassék. (*Halljuk! Halljuk! Zaj.*)

Helfy Ignácz: T. ház! A házszabályokra hivatkozva kérek szót. (*Halljuk!*) Tökéletesen igaza van a t. elnök urnak, hogy neki nincs hatalmában a túloldal bármely képviselőjét felszólítani, hogy beszéljen; de mikor a házszabá-

Digitized by Google

lyokban világosan ki van mondva, hogy a szónokok egymást felváltva hivatnak fel, ez világosan azt jelenti, hogy ha vannak szónokok felirva, akkor felváltva kell szólaniok. A t. túloldal képviselőinek teljes jogukban van szólani, avagy nem szólani, de ha nem akarnak szólani, nem szabad feliratkozniok. Hogy azonban fel legyenek irva és ne hivassanak fel a szólásra, az ismét azt mutatja, a mit a multkor mondottam, hogy vindikálják, maguknak azon jogot, a melyet a törvény csak a ministernek ad meg. (*Halljuk!*) Én tehát azt hiszem, hogy az igen t. elnök ur akkor jár el helyesen, ha kijelenti, hogy a képviselő urak vagy szóljanak akkor, a mikor fel levén irva, a sor reájuk kerül, vagy pedig ki fognak töröltetni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: T. ház! Ugy látom, hogy a t. képviselő urak felfogása tulajdonképen tévedésen alapszik, mert véleményem szerint a jegyző uraknak akkor, mikor valaki oda megy és azt mondja hogy én ezen és ezen képviselő után akarok szólani, nem lehet ezen kívánságot megtagadni. (*Mozgás a szélső baloldalon.*)

Szólásra pedig a képviselőket csak akkor lehet felhívni, a mikorra magukat előjegyeztetik. Mert az előzetes jelentkezés csak privat notitia akar lenni a jegyző urak számára, s az ilyen képviselő urakat nem is kellene bevezetni, hanem csak azon napon, mikorra jelentkezett, mert a képviselőnek sem az egyik, sem a másik párton nem lehet azt előirni vagy megtiltani, hogy mikor szóljon. Méltóztassanak a dolgot ugy tekinteni, mintha az illető képviselő ur nem volna feljegyezve. (*Élénk ellenmondás a szélső baloldalon.*)

Lükő Géza: T. ház! Hivatkozva a házszabályokra, hivatkozom különösen a t. elnök urra is, a kinek, ha a házban valakinek, bizonyára, van tapasztalata e tekintetben és tudja a gyakorlatból, hogy a szónokok felváltva szólanak, egyszer az egyik oldalról, aztán a másik oldalról hivatván fel. Hivatkozom e tekintetben a naplókra. De hogy valaki fel legyen irva és ne hivassék fel, az kijátszása a házszabályoknak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Miután pedig most a baloldalról szólott egy szónok, hivassék fel egy jobboldali szónok és ha nem akar élni jogaival, álljon el a szólástól. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Ez volt folytonosan a gyakorlat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök és belügyminister: T. képviselőház! Valóban azt tartom, hogy ezen a dolgon igen egyszerűen és könnyen át lehet esni. (*Halljuk!*)

Mindenki el fogja ismerni, hogy az igen t. elnök urnak igaza van abban, hogy pártkülönbség nélkül szokták a képviselők a jegyzőket értesíteni szólási szándékokról és arról, hogy körülbelől mikor és ki után kivánnak szólani. (*Ellenmondás a szélső baloldalon.*)

Engedelmet kérek, mindenütt megtörténik és itt is megtörtént, hogy én is akárhányszor tudtam három nappal előbb, hogy ki vár arra az ellenzék részéről, hogy én szólottam legyen és megvallom, hogy én is gyakran óhajtom azt megvárni, hogy valaki szót emeljen. De az is áll, hogy az ilyen jelentkezés a kitett szónoki táblára föl nem jegyezhető; mert a kik egyszer oda fel vannak véve, azok — s ebbe igaza van a képviselő urnak — felváltva szólítandók fel. (*Ugy van! a jobboldalon és a balon.*) Méltóztassanak tehát megnyugodni abban, hogy ha azok, a kik fel vannak irva, felszólittatnak — megmondják, hogy most szólni nem akarnak. Ha azután szólani akarnak, ismét felirathatják magukat. Méltóztassanak ebben megnyugodni és a tárgyat befejezettnek tekinteni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök: T. ház! Jól tudom, hogy a t. háznak joga van e kérdésnél a szavakhoz ragaszkodni és joga van a dolog természete és szelleme szerint eljárni; a t. ház határozata dönti el a kérdést.

Én előadtam e részben a magam nézetét, mely szerint minden képviselőnek teljes szabadságot kell hagyni az ez iránti eljárásra nézve s azt hiszem, hogy ezzel nem annyira a magam jogait terjesztem ki, mint inkább a t. képviselő urak jogait tisztelem. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

De ha a képviselő urak ragaszkodni méltóztatnak a szavakhoz és méltóztatnak kívánni, hogy mindenesetre felszólittassanak azok, a kik fel vannak jegyezve, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Kivánjuk!*) meg vagyok győződve, ezzel czélt érni nem fognak. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Hogy példával illustráljam a dolgot, az imént fel volt jegyezve a javaslat mellett három képviselő ur; az egyik Busbach képviselő ur kitörültette magát, tehát nem szólítható fel, gróf Zichy Jenő képviselő ur nincs itt, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Fel kell szólítani és azután elállnak tekintetik!*) Ivánka képviselő ur szintén kitörültette magát és igy nincs egyéb hátra, mint hogy a már felhívott Sárközi képviselő ur szóljon és igy ezzel a negyedórai vitával, mint más hasonló esetekben is, nem nyertünk semmit, csak időt vesztettünk. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: Menjünk tovább!*)

Madarász Jenő: Az elnök ur azt mondotta, hogy a mostanihoz hasonló vitákkal egy negyed órát is töltünk, czélt pedig semmitse érünk, mert hisz a javaslat mellett följegyezettek kitöröltetik nevüket s igy nincs kit fölszólítani. Ámde a fönforgó esetben Zichy Jenő gróf is föl volt

Digitized by Google

jegyezve, ő — mint tudjuk — nincs jelen, megbizottja sincs itt, a ki nevét töröltethetné, tehát, hogy könnyen segítsünk a dolgon, méltóztassék a jobboldali jegyző urnak felhívni Zichy képviselő urat s ha nincs itt, elállottnak tekintetik. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások: Menjünk tovább!*)

Sárközy Aurél: T. ház! (*Halljuk!*) Midőn a jelen költségvetési vitánál igénytelen szavamat én is felemelem, teszem ezt azért, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy kötelességemet teljesítem akkor, midőn a költségvetéssel szemben elfoglalandó álláspontomat egyszersmind indokolom, nem tartván a törvényhozói magasztos feladatnak a mamelukságot, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) szavazni csak simpliciter a párttal, a melyhez tartozom, a mint ezt teszi a túloldalon ülő képviselő urak nagyrésze, kik egyszerűen csak „igen" szavazatukkal döntenek hazájuk sorsa és a nemzet tagjainak vagyona fölött. Én nem akarván ezen hibába esni, röviden indokolni fogom adandó szavazatomat.

T. ház! Én a t. pénzügyminister ur által beterjesztett s a ház pénzügyi bizottsága által elfogadásra ajánlott költségvetési javaslatot nem fogadom el a következő főszempontoknál fogva. Nem fogadom el azért, mert a jelenlegi kormány politikáját határozottan rosznak tartom; (*Helyeslés a szélső balon.*) annak ugy belügyi, mint közgazdasági és pénzügyi, valamint külügyi politikáját elitélem s igy a jelen kormány által beterjesztett költségvetés megszavazásával nem akarok módot nyujtani ezen rosz politika folytatására. (*Helyeslés a szélső balon.*) Nem fogadhatom el továbbá a költségvetést azért sem, mert azon meggyőződésben élek, hogy a jelenlegi rendszer a közösügyes alkotmány mellett, ha talán, elismerem, lehetne is a jelenleg beterjesztett költségvetésnél alaposabb és jobb költségvetést beterjeszteni, de olyan költségvetést, mely hazánkat az állami tönkrejutástól, a nemzet tagjait a végelszegényedéstől megmenthetné, olyat nem hiszem, hogy benyujtani lehessen és igy szavazatommal nem akarom e rendszer további fennállását előmozdítani. És végül a mit első sorban kellett volna mondanom, nem fogadhatom el a költségvetést azért, mert a költségvetés nélkülözi nézetem szerint a realitást. Valósággal — bocsánat a kifejezésért — ámítása ez a nemzetnek. Mert emberi közönséges észszel is előre kiszámítható, hogy az abban kitüntetett deficit sokkal nagyobb lesz, mint a mennyire azt a pénzügyi bizottság előirányozza. Engedje meg tehát a t. ház, hogy becses türelmét rövid időre kikérjem, hogy ezen állításaim bővebb illustrálását megkisérelhessem. Rosznak mondottam a kormány belügyi, közgazdasági és pénzügyi politikáját. De ennél még tovább megyek. A nélkül, hogy sértegetin akarnék, mert ez nem szokásom, — a t. kormányférfiakat ép oly jó magyar embereknek tartom, mint önmagamat. (*Ellenmondás a szélső balon.*) Elhiszem, hogy nem rosz szándék vezeti őket eljárásukban. De mégis azt merem állitani, hogy minden rendszer nélküli politikájukkal örvénybe sodorják a nemzetet, oly örvénybe, melyből menekülés többé nincs. Mert talán csak nem lehet valami határozott rendszernek mondani azon ide-oda kapkodást, melyet a t. kormány a közigazgatási és igazságügyi administratio terén tanusít. Ezen rendszertelenségnek gyümölcse aztán t. ház, közállapotaink ijesztő mérvű süllyedése.

A személy- és vagyonbiztosság, a jog és igazságszolgáltatás a legszánalmasabb állapotban sínlődnek mai napság az országban. Soha közbiztonsági állapotaink oly általánosan rosszak, mint ma, nem voltak még ez országban. Hisz ma már a vidéken a lapok telve vannak rablóhistóriákkal, maholnap már fegyvertelenül vidéken nem is járhat az ember, a nélkül, hogy ne legyen kirablás vagy gyilkosság veszélyének kitéve. Hisz ugyszólván már minden vidéknek, minden megyének megvan a maga rettegett rablóbandája és ennek folytán statáriuma. Ezekhez a szánalmas közbiztonsági állapotokhoz járul aztán a gyarló és hiányos jogszolgáltatás, melynek eredménye az, hogy a szegény ember már legigazságosabb követelését sem meri érvényesíteni, mert annak érvényesítése oly sokba kerül, hogy inkább lemond követeléséről.

Az adókezelési rendszer zaklató és boszantó voltát midőn felemlítem, teszem ezt azért, mert azt hiszem, hogy talán nincs tagja e háznak, kinek a miatt már baja vagy panasza ne lett volna. Sokszor követelnek az embertől egészen más idegen név alatt adót, melylyel az ember soha nem tartozott és nem elég, hogy egyszer igazolja az illető, hogy azzal ő nem tartozik, követelik azt évek hosszú során át és mindenkor, újabban és újabban kell neki igazolni, hogy azzal az adóval nem tartozik.

A dolog kezelésével és behajtásával megbizott pénzügyi közegek tapintatlanul és szándékosan boszantó eljárása ismeretes talán mindenki előtt. Nekem a legközelebb mult napokban is alkalmam volt e tekintetben közvetlen tapasztalatokat szerezni. Egy szóval, t. ház, nálunk az állam igen megköveteli az állampolgár fogalmával járó kötelességeket és terheket az állampolgártól, de annak helyébe ugyszólván nem ad semmitsem. (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*) És mi okozza, t. ház, közügyünk e szánalmas állapotát? Okozza egyrészről a rendszertelenség minden tekintetben, mint említettem, okozza másrészről a társadalomnak nagymérvű corruptiója. És e tekintetben, t. ház, nézetem szerint egy nagy vétke van

Digitized by Google

a kormánynak: ez a kormányhoz való görcsös ragaszkodás, kormányozni mindaddig, a mig lehet: ez a czél lebeg szemei előtt a kormánynak mindenekelőtt és e czélnak alá rendel minden legfőbb államérdeket. Ezen czél elérése végett alkalmaztatnak azután igen gyakran hivatalokra oly egyének, kik magukat a kormány mellett korteskedésben kitüntették, e tekintetben érdemeket szereztek és nem biráltatik meg előbb azoknak se képessége, se megbizhatósága. Ilyenek választattak meg, t. ház, szinte legtöbbnyire a kormány által befolyásolt törvényhatóságokban. Tudnék példákat, concrét eseteket felhozni, de nem akarom ezzel a t. házat untatni.

Hogy lehessen azután az ily közhivatalnokoktól jó administratiót várni. Egyáltalában, t. ház, ha mindenben nélkülözi is a kormány a rendszerességet, egy tekintetben excellál a rendszerességben s ez a kortes-rendszer. Ma már ugyszólván az egész ország a kormánynak egy jól szervezett kortes-apparatusa. A kormány folytonos éber gondoskodásának tárgyát képezi korteseinek szaporítása. Egyiket egy, másikat más módon és eszközökkel igyekszik a maga részére megnyerni. Én ezen, a kormány-korteseknek csak egy fajára akarok reflektálni. Azokra t. i., a kiket hiuságuknak való kedvezéssel nyer meg a kormány a maga részére. Ezek a különféle czímek- és rendjelekkel kitüntetett egyének. Az egyik a közszolgálat terén szerzett érdemekért kir. tanácsosi czímet, a másik az ipar terén szerzett érdemeiért vaskorona-rendet, a harmadik tudja isten miféle érdemekért Ferencz-József rendet és tudja isten miféle czímeket, vagy rendjeleket kap, legtöbbnyire minden érdem nélkül.

Itt engedje meg a t. ház, hogy egy kissé megállapodjam és a kormány és a t. ház figyelmét egy körülményre felhivjam. (*Halljuk! a szélső balról.*)

Én, t. ház, a mai democraticus világban nem sokat adok a czímekre és rendjelekre, de ha vannak mégis oly gyengék, a kik erre igen sokat adnak és ha megvan a koronának azon joga, hogy azokat, a kik arra érdemeket szereztek, czímek és rendjelek adásával kitüntesse, akkor bátor vagyok figyelmeztetni a t. kormányt, hogy ne méltóztassék ezen rendjelek osztogatásában oly könnyelmüen eljárni és ne méltóztassék a koronának ezen jogát annyira lealacsonyítani, a mint az ma lealacsonyítva van: ne ajánljanak kitüntetésre oly egyéneket, a kiknek semmi más érdemük arra nincs, minthogy legfeljebb nagyszájú kortesei voltak a kormánynak, vagy ilyenekül ajánlkoznak jövőre nézve. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mert ez az eljárás azután maga után vonja azt, hogy oly önérzetes emberek, a kik valóságos megérdemlett érdemekért kitüntetésben részesültek, szégyelni kénytelenek, hogy ők is tulajdonosai oly rendjelnek vagy czímnek, a milyennel A. vagy B. a társadalomban megrövott egyén dicsekedhetik. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ezek a megrendjelezett urak azután, bekövetkezvén az országos képviselő-választások, a kormánynak leghűbb, legtevékenyebb kortesei; sőt tudok, ismerek olyanokat is, a kik anyagi pénzáldozatokat sem kimélnek a kormány melletti korteskedésben. Igaz azután, hogy néha ezek a kortes urak nagy buzgóságukban annyira mennek, hogy compromittálják magát a kormányt. Egy példát hozok fel saját tapasztalatomból. (*Halljuk! a szélső balon.*)

Karczagon a legutóbbi képviselő-választás alkalmával a kormánynak kortesei azzal korteskedtek, hogy vigyázzanak a karczagiak, mert ha nem kormánypárti képviselőt találnak választani, a törvényszéket Karczagról el fogja vinni a kormány Szolnokra. De a függetlenségi zászlóhoz hű és 48-as elveket valló becsületes karczagiak (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Éljenek!*) nem engedték magukat e fenyegetés által visszarettentetni és már most kiváncsian várják, vajjon igazat ad-e a kormány korteseinek? Legyen szabad reménylenem, hogy ennyire még sem megy kortes-politikájában a kormány.

T. ház! A kormány ezen kortesrendszere szüli azon nagymérvü társadalmi süllyedést, melyben az egész ország sínylik, mert a kormány érdekében magokat kitüntetett hivatalnokok, tisztviselők, bizva a kormány előtti kedvességökben, bizva a hatalmasok befolyásában, oly szabadosságot engednek meg magoknak a közpénzek kezelésénél, a miért más egyszerü embert simpliciter bezárnának, de ezen urak többnyire kimenekülnek a bajból. Pedig higyje el a t. kormány, hogy épen a kormány bizalmával dicsekvők, de azzal rútul visszaélők ellen kellene a kormánynak legszigorubban eljárnia és kellene őket a legszigorubban sulytania, hogy a corruptio hydra-fejét megtörje, mert nem elég a kormányférfiaknál a tiszta kéz, tiszta kezü becsületes jellemü férfiaknak kell lenniök a kormány alárendeltjeinek is, ha azt akarják, hogy kristály tiszta szinben tünjenek fel a közvélemény előtt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

És itt nem térhetek ki egy kérdés előtt, melyet a napokban itt e házban Rohonczy t. barátom felhozott, értem a közlekedési ministerium ügykezelésére vonatkozó s a közönségben elterjedt rosz hireket és gyanusításokat. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Távol legyen tőlem t. ház, hogy én ezen szállongó hireket, addig, mig azok valóságáról meg nem győződöm, hiteleseknek tartsam, de nem mulaszthatom el kijelenteni, hogy igen is jogosult, jogosult pedig

Digitized by Google

a decorum, a tisztesség, a közlekedési ministerium becsületes és szeplőtlen jellemű hivatalnokai becsületének megóvása érdekében Rohonczynak azon indítványa, hogy egy parlamenti bizottság küldessék ki és a bizottság által vizsgáltassék meg a közlekedési ministerium ügykezelése, hogy igy kiderüljön, vannak-e hibák és milyenek. E tekintetben ő csak buzgó tanítványa mesterének. Hiszen méltóztatnak emlékezni igen sokan, hogy tizenkét év előtt épen hasonló vádak emeltettek az akkori közlekedési ministerium ellen, az akkori ellenzéki lapokban s a közvéleményben épen ugy el voltak terjedve a rosz hirek a közlekedési ministerium ügykezelésére vonatkozólag, mint most; és az ellenzék akkori vezére, a mostani ministerelnök ur adott be egy indítványt, mely a Rohonczy t. képviselőtársam által kivánt eljárást indítványozta. (*Halljuk! Halljuk!*) Akkor ugyanis azzal indokolta a parlamenti bizottság kiküldésének szükségét, hogy a vádak átalánosak, a ministerium ügykezelésére vonatkozók, melyek egyes ember által nem bebizonyíthatók, azok felderítésére tehát egy parlamenti bizottság kiküldése szükséges. Ma, igaz ugyan, hogy nem az ellenzék vezére, hanem ministerelnök s ma épen az ellenkező nézet helyességét vitatja. Tegnapi beszédében ugyanis ezeket mondá: „Átalános beszédek folytán egy egész hivatalnoki kar ellen vizsgálatot rendelni nem lehet, de felhivok mindenkit e házban és házon kivül, hogy ha tud concret esetet: az illetőnek és a bizonylatoknak megnevezésével jelentkezzék és azután törjön a ház pálczát azon kormány fölött, mely arról nem gondoskodik, hogy a vizsgálat megejtessék, az ártatlan felmentessék, a bűnös pedig megbüntessék".

Engedje meg a t. ház, hogy a 12 évvel ezelőtti nézetét a t. ministerelnök urnak szintén emlékezetébe hozzam. 1870. márczius 26-ikán a 153-ik országos ülésben szóról szóra ezeket mondta: „Az én indítványom azt czélozza, hogy megvizsgáltassék a közlekedési ministerium kebelébeni ügykezelés;" és kijelöli egész átalánosságban azon három főteendőjét a ministeriumnak, melyekre nézve a gyanú főleg táplálhatik: jelesen a vasuti engedélyezések körüli eljárást, a déli vasuttársaság érdekeinek túlságos pártfogolását és a közutak építésének helytelenül kezelését. Ezen indítvány ellenében már akkor hallottam fölhozatni épen ugy, mint Rohonczy képviselőtársamé ellen, hogy a háznak ily átalánosságban tartott, nem specificált és adatokkal nem bizonyított vádak ellenében vizsgálatot elrendelni nem lehet. Én azt tartom, hogy ezen állítás tévfogalmon alapul. Meggyőződésem szerint, ha a minister ellen van bizonyos concrét esetekre vonatkozó, okmányokkal igazolható vád, akkor az ellen vagy bizalmatlansági szavazat, vagy vád alá helyezés indítványoztathatik, de vizsgálat nem eszközölhető; ha pedig egy ily concrét esetekre vonatkozó s okmányokkal igazolható vád vagy gyanú — nem maga a minister által, de a ministeriumban követett eljárásra — vonatkozik, akkor ez vagy a minister megvizsgálása alá, vagy a törvényszék elé tartozik, a képviselőházat pedig illeti megvizsgáltatása épen az igazság kiderittetése érdekéből oly vádaknak, melyek a közvéleményben elterjedve vannak, de melyek nem oly természetüek, hogy azok iránt egyes emberek adatokat hozhatnának föl, hanem a melyeknek igazoltsága vagy igaztalan volta csakis a vizsgálat folyamán deríthető ki". (*Tetszés a szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.*)

Ha 12 évvel ezelőtt szükségesnek és épen azért látta szükségesnek a parlamenti bizottság kiküldését a t. ministerelnök ur, mert a vádak általánosok, a közvéleményben elterjedve voltak és azok nem oly természetüek, hogy azok iránt egyes emberek adatokat hozhattak volna fel, hogy ma a ministerelnök ur miért nem látja ezt szükségesnek: erről feleljen saját lelkiismeretének. De bocsásson meg a ministerelnök ur, ha én kijelenteni bátorkodom, hogy az imént felolvasott nézetét mostani nézetével emberi véges elmével összeegyeztetni képes nem vagyok. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Ezen kitérés után visszatérek beszédem elejének fonalára. Vázoltam közállapotaink jelenlegi szomorú voltát s igy most hátra van még adandó szavazatom indokolásául a kormány közgazdasági és pénzügyi politikájáról való megemlékezés.

Miből áll a kormány közgazdasági s pénzügyi politikája? Nem áll egyébből, mint az államjövedelmeknek újabb és újabb adónemek feltalálásával való fokozásából, az államvagyonnak elidegenítéséből és a kivetett adóknak kérlelhetetlen szigorral való behajtásából. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Arra pedig, a mit a kormány 1875-ben az államháztartás egyensúlyának helyreállítása végett czélul programmjában kitűzött vajmi kevés igyekezetet tanusít.

A zárszámadásokból kitünik, hogy rendes bevételeink összege 1875-ben 188 millió volt és hogy ma a költségvetés szerint 276 millió. Szaporodtak tehát a bevételek és igy a terhek is 7 év alatt 88 millióval. Ha meggondoljuk t. ház, hogy ezen roppant teher mellett a kormány 34.363,870 frttal szaporította az államháztartás kamatterhét: lehetetlen, hogy aggódva ne tekintsünk a jövőbe és hogy kétségbe ne essünk hazánk pénzügyeinek állapota felett.

De t. ház, a kormány még kedélyeskedik. A t. pénzügyminister ur felelve Somssich képviselő ur beszédére, még virágzó és rózsás szín-

Digitized by Google

ben tünteti fel állami pénzügyeinket és azt állítja, hogy a népesség szaporodik, a vagyonosodás emelkedik.

Igaz, t. ház, hogy ennek bizonyítására igen-igen gyarló érveket hozott fel a pénzügyminister és én meg vagyok róla győződve, hogy Somssich Pál és Eötvös Károly t. képviselőtársaim zárbeszédeikben nem fognak neki adósak maradni és az általa felhozott érvekre valóságos érvekkel fognak felelni.

Erre tehát nem terjeszkedem ki, hanem szorítkozom a telekkönyvi statistika adataira, a melyekből kitűnik, hogy mikép vagyonosodik a nemzet és mikép emelkedett pénzügyi állapota 1875 óta, mióta a jelenlegi kormány működik;

A telekkönyvi statisticai adatok ez időszerint csak 1878-ig terjednek, én tehát csak ezen három évre fogom adataimat felsorolni.

1876-ban új teherbetáblázás szerződés alapján történt: 113.781,356 frt. Kitáblázás utján törültetett: 75.007,695 frt. Ebből következik hogy Magyarország földbirtokának új terhe ezen évben 38.773,661 frttal szaporodott. Ha már most ehhez hozzáadjuk a 10.496,660 frt igazolt előjegyzéseket és a végrehajtás utján bekebelezett 17.970,894 frtot, ezekkel együtt a magyar földbirtok terhének szaporodása kerekszámban kifejezve, 1876. évre 67 millió forintot tesz ki.

1877-ik évben új teher-betáblázás történt 107,417 ezer és egy nehány száz forint, kitáblázás utján törültetett 72,649 ezer s néhány száz forint. Uj teher tehát ez évben: 34.767,544 frt. Ehhez járulnak az igazolt előjegyzések közel 10 millió és a végrehajtás utján bekeblezett 19 millió 300 és egy nehány ezer forint. Ezekkel együtt a földbirtok terhe szaporodott 1877. évben 65 millió forinttal.

1878-ban új teherbetáblázás történt szerződés utján 103 millió, kitáblázás utján törültetett 83,876 ezer és nehány száz forint. Szaporodott tehát ezen évre a földbirtok terhe 19,205 ezer és nehány száz forinttal. Ehhez hozzájárulnak az igazolt előjegyzések 8 millióval, végrehajtás utján bekebeleztetett 18 millió, összes teherszaporulat 46 millió kerekszámban.

Összegezvén ezen számokat, kitűnik, hogy csak 3 év alatt a magyar földbirtokra betáblázott összegek szaporodtak 178 millióval.

No t. ház, mi természetesebb, mint hogy ily roppant mérvű eladósodás mellett a földbirtok tulajdona folytonosan változik, úgyszólván ingóvá lesz. Nézzük ismét, mit mond e tekintetben a telekkönyvi statistika.

1876-ban 189,249 birtok ment át egyik kézről a másikra. De már a következő 1877. évben 219,381 birtok és ezen tulajdonjogi átruházás történt eladás utján 153,000 esetben 114 millió értékben; végrehajtás utján pedig 16,000 esetben 14 milliót érő földbirtok került idegen kézre.

1878-ban 221,262 birtok cserélt urat, még pedig eladás utján 157 ezer esetben 113 millió frt érték, végrehajtás utján 15½ millió frt érték.

Ily statistikai adatokból azután azt következtetni, hogy még vagyonosodunk, ahhoz már igazán nagy optimistának kell lenni az embernek. És bocsásson meg a t. ház és a t. kormány, ha ily optimista nem tudok képes lenni.

Elismeri a t. pénzügyminister ur, hogy a középbirtokos osztály, mely 100—200 holddal bir, szegényedik, pusztul. De hogy mért pusztul, arra a felelettel adós marad.

Hát én megmondom, hogy mért, mert a kisbirtokos a maga saját kezeivel nem műveli és nem is művelheti földjét, hanem annak művelésére cselédséget, gazdasági instructiót kell tartania, minek fentartása minden esetre nagyon súlyos pénzbeli áldozatokkal jár. Már most ehhez járul az, hogy a kisbirtokos szintazon adónemeket tartozik fizetni, mint a nagybirtokos. A mi gazdaságának fentartásán kivül jövedelmeiből megmarad, azt a föld-, ház-, személykereseti adó, általános jövedelmi pótadó, községi közkórházi adó, közmunkaváltság és tudja isten hány és miféle adókban köteles az államnak odafizetni ugy, hogy midőn az év végével jövedelmeiről számot vet magával, azt tapasztalja, hogy az államnak teljesített és gazdasága fentartására szükséges kiadásait összegezve, a maga és családja fentartására vajmi kevés marad jövedelméből; kénytelen tehát adósságcsináláshoz folyamodni; az adósság azután folyton szaporodik, mig utóbb az a 100—200 holdas kisbirtokos kénytelen birtokától megválni. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Az igen sovány vigasztalás annak az osztálynak, a mit a pénzügyminister ur szives volt jó tanácsképen adni, hogy neveltesse fiait bizonyos pályára, valamely szakmára; mert ha egy ilyen kisbirtokosnak két-három fia van s azokat neveltetni akarja, az a neveltetés pénzbe is kerül s akkor kérdem, mivel fedezze azon birtokos ezen nevelési költséget? Ha már most, a legnagyobb megerőltetés mellett kiképezteti gyermekeit s azok valamelyike véletlenül közhivatalba jut, lesz pl. valami alsóbb rendű pénzügyi hivatalnok s következvén a választások, ő a saját meggyőződését követve ellenzéki képviselőre szavaz, akkor hivatalából egyszerűen elbocsáttatik. (*Közbeszólás jobbfelől: Nem áll!*) Az ellenzéki lapok a választások alatt tele voltak nevekkel! Akkor azután kárba veszett az apának gyermekére költött pénze s az illető szaporítja a szellemi proletáriátust.

T. ház! Bármit mondjon a pénzügyminister ur, bármily rózsás szinben tüntesse is fel a mi pénzügyi állapotainkat s az általános pénzügyi

Digitized by Google

helyzetet, az bizonyos és el nem vitatható, a kormánypárton ülő t. képviselő urak által is ismert dolog, hogy az egyenes adókat már nem lehet többé fokozni. De én ennél tovább megyek és azt mondom, hogy hiába kecsegteti magát a pénzügyminister ur és a pénzügyi bizottság előadója, hogy közvetett adókkal még lehet az ország jövedelmeit fokozni, mert a mint senki sem képes a kősziklából bort sajtolni: ugy nem képesek önök uraim ebből az elszegényedett országból még közvetett adók utján is több jövedelmet kiszivattyuzni. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) A mai rendszer, a közösügyes rendszer mellett nem képesek. Mindaddig, mig Ausztriával államjogi és vámközösségben élünk, ezen bajokon, ez hitem és meggyőződésem, nem fog segíteni tudni senki. Mindaddig, mig az állam jövedelmeinek legnagyobb részét a roppant haderő, melyet tartani vagyunk kénytelenek, fogja felemészteni, mindaddig, mig a monarchia terjeszkedési vágyát a külügyi politikában érvényesíteni lesz képes, mindaddig, mig önök Bosznia, Herczegovina és Krivoscsiára fogják a nemzet anyagi- és véráldozatát elfecsérelni, mindaddig az államháztartás rendezésére gondolni sem lehet. (*Igaz! Ugy van! Helyes! a szélső baloldalon.*) De még kevésbbé lehet arra gondolni oly költségvetések beterjesztésével, minő a jelen költségvetés is. Ha önök ilyen költségvetésekkel fogják a nemzetet ámítani, akkor biztosak lehetnek, hogy az államháztartást rendezni nem fogják sohasem. Mert hogy a f. évi deficit nem 26, hanem 52 millió lesz, az azonnal kitünik, ha az államadósság törlesztésére szükséges 9 millió, a zimonyi vasut építésére előirányzott 14 millió, e pálya építési költségeinek interkalaris kamatai 1 millió, valamint a delegatió által Krivoscsiára megszavazandó hadügyi költségnek ránk eső részét, a mely legalább is két millió leend, a kiadások rovatába, a hová tartoznak, beleveszszük, akkor kitünik, hogy nem 26, hanem 52, tehát épen kétszer annyi a deficit, mint a költségvetésben előirányoztatott.

De megszoktuk azt már a jelen pénzügyminister urtól, hogy ő a költségvetésben szereti a deficiteket mindenkor kisebbnek feltüntetni, mint azok valósággal. Igy tett 1880-ban, a mikor nem egészen 20 millióra tette a hiányt és tett az év végén 47.963,000, a mult 1881-ben ujra 24 milliót előirányzott deficitnek és előreláthatólag a zárszámadásokból ki fog tünni ismét, hogy több lesz az 40 milliónál. Ilyen hamis költségvetési előirányzatokkal az államháztartás rendezve, nézetem szerint sohasem lesz. Azért én befejezve előadásomat, ismétlem, hogy a költségvetési törvényjavaslatot még az általános tárgyalás alapjául sem fogadom el és csatlakozom Eötvös Károly t. képviselőtársam által benyujtott határozati javaslathoz. (*Helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök. T. ház! Csak egy pár rövid szót kivánok mondani. (*Halljuk!*) Mielőtt ezen egynehány szót, mely felszólalásom igazi indokát képezi, elmondanám, csak két megjegyzésem van a képviselő ur beszédjére. Az egyik vonatkozik nyilatkozata azon részére, a hol, mint ez már többször történt, szemére veti a szabadelvü pártnak, hogy az nem teljesíti kötelességét, mert csak szavaz igennel a nélkül, hogy ezt indokolná. Ha ugy állana, hogy a képviselő csak akkor teljesíti kötelességét, ha szavazata előtt beszédet tart: ugyan csináljunk egy kis statistikát. (*Derültség a jobboldalon. Halljuk!*) Egy napra, még ha nem beszélnek is a képviselők hosszasabban, mint az előttem szólott képviselő ur, esik négy beszéd. A Horvátországgal közös tárgyakban résztvenni jogosult képviselők kerekszáma 440. Tehát egyetlenegy kérdés eldöntésére kellene 110 gyülés. No már t. képviselő ur, hogy akkor aztán lehet-e törvényeket alkotni, méltóztassék megitélni. (*Derültség.*)

Ugyancsak a statistika szempontjából bátorkodom még azokhoz, a miket tegnap mondottam, megjegyezni azt is, hogy a telekkönyvi beirásoknál és kitörléseknél az általam tegnap mondottakon kivül, ha itélni méltóztatik, még egy factor nem felejtendő el és a képviselő ur ezt is elfelejtette. Ez az, hogy a földhitelintézeti kölcsönök betábláztatván egész összegükben, évről évre apadnak, de betáblázva az egész összeg marad mindaddig, mig egészen kifizetve nincs. (*Ugy van! a jobboldalon.*) Ha tehát az ember oly annyira komoly következtetéseket akar kivonni valami statistikai adatból, jó annak mégis minden oldalát figyelembe venni. (*Tetszés a jobboldalon.*)

A másik, a mit meg akarok jegyezni az, hogy a pénzügyminister ur nem arra utalt, hogy a kisebb birtokosok neveltessék fiaikat hivatalnokoknak csak, sőt épen azt mondotta: nem helyes, hogy csak azoknak neveltessék.

De egyébiránt fel merem kérni a képviselő urat, mutassa ki, hány az az ember, a ki a mult választások alkalmával hivatalától nem a kormánypártra adott szavazatáért fosztatott meg? Én állitom, hogy nem fog egyet sem kimutatni, a ki ezért fosztatott meg hivatalától; mutathat olyat, a ki történetesen akkor, de bizonyosan nem azért fosztatott meg és ilyet is igen keveset. (*Ugy van! a jobboldalon. Ellenmondások balfelől.*)

Ha már benne vagyunk az adatokban, a képviselő ur adatul hozta fel (*Halljuk!*) a kormány vagy kormánypártiak eljárására nézve az utolsó karczagi képviselőválasztást, elmondván, hogy ott a kormánypárt mivel korteskedett és

Digitized by Google

hogy elvárja: beváltja-e majd a kormány az ő kortesei igéretét, hogy ott nem lesz törvényszék? Ha emlékem nem csal, a karczagi utolsó választásnál, a mikor a képviselő ur megválasztatott, kormánypárti jelölt nem is volt. (*Élénk derültség a jobboldalon.*) Ennélfogva nem tudom, hogy jöhettek a kortesek azon helyzetbe, hogy evvel korteskedhettek volna. (*Derültség a jobboldalon.*) De arról biztosíthatom a képviselő urat, hogy egy városra nézve is az, hogy minő párti képviselőt választott, nem lesz indok, hogy a törvényszéket megtartsa vagy megkapja, nem lesz indok, hogy meg ne tartsa vagy elveszítse, hanem fog javaslat tétetni a törvénykezés általános érdekeinek szempontjából. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Fentartom magamnak t. ház, hogy azokra, a miket a képviselő ur a hivatalnokok pénzelbánásáról és más hasonló dolgokról mondott, majd ott, a hol inkább helyén lesz, reflectáljak, valamint a minden megyében létező rablóbandákról és statariumokról is egy kis statistikával szolgáljak; most csak arra vonatkozólag kivánok egy pár szót mondani, a miért igazában felszólaltam, hogy t. i. a képviselő urnak mindenekelőtt köszönetemet fejezzem ki, a miért érveket keresve a maga számára, elismerte, hogy jobbakat nem kaphat, mint a miket én használok. (*Derültség a jobboldalon.*) Azonban meg kell jegyeznem először is, hogy ha emlékem nem csal, az eset teljesen analognak nem mondható; és arra, hogy az analogia helyesen felállítható; legyen, az összes körülményeket kellene figyelembe venni. De én azt hiszem, hogy ha meg is van az analogia, semmi néven nevezendő hibáztatást e miatt reám a képviselő ur nem mondhat. És ennek igen egyszerű oka van.

Én nem azt mondtam a mostani alkalommal sem, hogy a törvényhozásnak nincsen joga vizsgáló bizottságot kiküldeni. Mert hogy ne lenne joga? Van. Hanem azt mondottam, hogy ha a vizsgálatot a képviselőház bizottsága által akarja teljesíteni, ez bizalmatlanságot fejez ki a kormány iránt. (*Ugy van! a jobboldalon.*)

No hát igen t. képviselő urak, én akkor ellenzéki ember lévén, teljes jogom volt indítványozni valamit, a mi az akkori kormány iránt bizalmatlanságot involvált. Teljes joggal tehetik, teszik önök is. De a mint nekem teljes jogom volt ahhoz, úgy viszont teljes joga volt az akkori többségnek, — a nélkül, hogy bármi hibát követett volna el — az én indítványomnak el nem fogadására; s teljes joga lesz a mai többségnek hasonló eljárásra. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök: T. ház! Méltóztatik kivánni, hogy még folytassuk a tárgyalást? (*Felkiáltások*: *Halljuk az interpellátiót!*) Méltóztatnak tehát belenyugodni abba, hogy Helffy Ignácz képviselő ur megtegye interpellátióját? (*Helyeslés.*)

Helffy Ignácz: T. képviselőház! Azt hiszem, hogy a t. ház helyeslésével fogok találkozni, midőn kérdést intézek a t. ministerelnök urhoz oly tárgyban, mely már napok óta foglalkoztatja ugy a hazai, mint a külföldi közvéleményt, (*Halljuk!*) olyan kérdésben, a mely első sorban épen a mi hazánkat érdekli, egy oly kérdésben, a mely már ez ideig is kifejezést talált a tőzsdén a mi értékpapirjaink árfolyamának nevezetes csökkenésében — és olyan hírekre nézve, a melyek iránt, mint halljuk, mint olvassuk a lapokban, már fontos tanácskozások folytak ő Felsége elnöklete alatt, sőt itt e házban is látjuk, hogy alig van nehány napja annak, hogy — daczára azon fontos tárgyalásnak, mely ez idő szerint e házban folyt, — a t. ministerelnök ur kénytelen volt egy napra távozni; látjuk, hogy ma távol van maga a pénzügyminister ur is, a kinek pedig okvetlenül jelen kellene lennie, miután azon állami költségvetésről van szó, a melynek összeállítása őt illeti, mondom, most, midőn látjuk, hogy azokkal a hirekkel az egész világ foglalkozik, csakugyan nem tűrhető, hogy azon testület ne foglalkozzék vele, mely képviseli azon nemzetet, a mely ezen dolgok által legközelebb érintetik. (*Halljuk!*) Felesleges mondanom, hogy szólani akarok a déli vidékeken, különösen Dalmátiában előforduló zavargásokról. (*Halljuk!*)

Az első kérdés, a mit a t. ministerelnök urhoz intézni akarok az, hogy egyáltalában igazak-e azon hirek vagy nem, mert hivatalos tudomásunk nincsen ezen kérdésről? Ha igazak, mennyiben igazak? Mert azt méltóztatnak tudni, hogy igen sok variatió van ezen zavargásokra nézve. Vannak, a kik azt állítják, hogy az nagyon kismérvű csekély dolog, tulajdonkép csak inkább belső csendháborításnak nevezhető, mely igen könnyen elnyomható volna az ottani csendőrökkel, vagy legfölebb az ott levő hadcsapatokkal. Vannak mások, a kik sokkal komolyabb szinben tüntetik fel azt a mozgalmat, sőt egyenesen a lázadás czímét adják annak. S van egy harmadik versió is — s megvallom a magam részéről leginkább ezen harmadik versiónak vagyok hajlandó hitelt adni — mely ezen mozgalom létezését konstatálja, de annak szálait igen messze keresi; hanem ezen harmadik versiót most kimondani czélszerűnek nem találom, minthogy nem tudom, vajjon maga a tény, melylyel a sajtó foglalkozik, igaz-e, vagy sem; s ha igaz, mennyiben, milyen mérvben?

A második kérdés, melyet a t. ministerelnök urhoz intézni akarok az, hogy ha csakugyan vannak ott zavargások és kissé nagyobb mérvűek, vajjon minő okok idézték azt elő, vagy

Digitized by Google

legalább maga a kormány milyen okoknak tulajdonítja azon zavargásokat? mert hisz azt jól tudjuk, hogy ok nélkül nem történik semmi a világon. Népek hiába, minden ok nélkül nem szoktak zavarogni. Én elképzelem annak az okát s elképzelem olyan okát, melyet sem mozgósítással, sem más momentán eszközökkel elhárítani nem lehet; de hisz ahhoz a háznak semmi köze, hogy én miként képzelek valamit, a fődolog az, hogy a ház hivatalosan legyen értesítve, mert csak ha a szülő-okokat is ismeri, lesz képes megitélni a tényt és azon módokat, melyeket a kormány netalán szükségesnek fog találni igénybe venni, hogy ezen bajoknak ott véget vessen.

Harmadik kérdésem az, hogy igaz-e, a mit megint a lapok felemlítenek, hogy azon tanácsban, melyet imént érintettem, a teendők iránt már megállapodásra jutott a kormány? Én azt hiszem, hogy ha van megállapodás, a képviselőháznak joga van már most tudni, hogy minő megállapodás van.

Mert bocsánatot kérek, mikor oly kérdéssel állunk szemben, mely oly váratlanul, oly nagy mérvben a nemzet akaratával ellenkezően igénybe veszi a nemzet áldozatait s midőn látjuk, hogy ez nem egyszer-mindenkorra történik, hanem hogy a meddig ez a kérdés áll, az mindig nyilt seb lesz államunk testén s akkor, midőn mi itt hazafiui aggódalomtól áthatva, — ugy ezen, mint azon az oldalon — azon töprenkedünk, hogy mi lesz ezen államból, mely ez évi költségvetését 56 millió frt deficittel előirányozza: hogy ily viszonyok közt a nemzetnek joga van tudni, hogy hova vezet ez és mi lesz ennek a következménye, azt hiszem senki kétségbe nem vonhatja.

Ezzel kapcsolatban következik a negyedik kérdés, hogy vannak-e egyáltalán a kormánynak tervei, céljai ezen tartományokat illetőleg a jövőre nézve? Mert hogy a végtelenségig igy menjünk előre, azt hiszem maga a ministerelnök ur sem fogja lehetségesnek tartani.

Nem kerülhetem el t. ház, hogy midőn e tárgyban interpellálok, egy utolsó kérdést is ne intézzek a kormányhoz. Méltóztatnak tudni, hogy a berlini congressus után, midőn már az occupatió tényét végre akarta hajtani a kormány, szükségesnek tartotta részint a berlini szerződés utalása alapján is a török kormánynyal némi megállapodásra jutni. Létrejött tehát az 1879. április 21-iki conventio. Méltóztatnak tudni azt is, hogy ezen conventio bevezetésében mindjárt solemniter el van ismerve a szultán ő Felségének felségi joga azon tartományok felett. Az fenn lett tartva. Igy állván a dolog, én azt hiszem, hogy a török kormány ezen mozgalommal szemben maga hallgatag nem maradhat, sőt ugy vagyok értesülve, hogy nem is marad. Én azt hiszem, hogy teljes joggal kérheti a parlament, okvetlenül kérné más parlament is, hogy az arra vonatkozó eventualis jegyzékváltást a kormány legyen szives a képviselőházzal megismertetni, vagyis az okiratokat a ház asztalára letenni. Ez azon keret, melyben interpellátióm mozog. Mielőtt magát a szöveget felolvasnám, csak egyet óhajtok félremagyarázások kikerülése végett megjegyezni.

Interpellátióm szövegében említést teszek déli Dalmátiáról is, miután a hirlapok szerint a felkelés tulajdonképen ott kezdődött és onnan csapott aztán át az újonnan occupált tartományokba. Én, tekintve a jelenlegi tényleges viszonyokat, melyeknél fogva déli Dalmátia, habár jogilag nem, de tényleg Ausztriához tartozik, nem tartoztam volna azt csak fel is említeni, mert a mi ott történik, ahhoz nekünk semmi közünk, az Ausztriának belügye, intézze el ő maga. De mert egyfelől nem nyomhattam el emlékezetemben az 1869-iki eseményeket, melyek szintén Dalmatiában kezdődtek és tudjuk hogy hova fejlődtek, — ép ugy mint tudjuk azt is, hogy a török birodalom felosztásának terve is Bosznia és Herczegovinában kezdődött — ott képződtek mindig az első csapatok és ezt látom most is ismétlődni — épen ezért kötelességemnek tartottam ezt is felvenni a szövegbe. Van egy másik indok is, mert a meddig csak déli Dalmátiában volt a zavargás, az ezen zavargások elnyomásával járó költségek kizárólag Ausztriát, az ottani belügyi és honvédelmi ministeriumokat illeti. De most módot találtak arra, hogy közösügyet csináljanak belőle, hogy összezavarják az önmaguk dolgát Boszniával és Herczegovinával és előre tudom elképzelni azon kedves elszámolást, melyet a hadügyminister a mozgalom végén fog tenni, tudniillik a hol százezerekről és milliókról lesz szó, az közös lesz és ha egy százlóalj költsége ki fog tenni 135 frtot, az compensatiókép el fog ismertetni belső osztrák költségnek.

Ezek alapján bátor vagyok a ministerelnök urhoz a következő interpellátiót intézni, remélvén, hogy a válaszszal soká nem fog késni. Azt hiszem, hogy magának a közügynek is szolgálatot tesz, ha minél előbb méltóztatik az igazi helyzetet feltüntetni. Interpellátióm következőleg hangzik (*Olvassa*):

„Interpellátió a t. ministerelnök urhoz: Szemben azon általánosan elterjedt hirekkel, miszerint Dél-Dalmátiában és Herczegovinában oly súlyos természetű zavargások támadtak, melyek újabb hadcsapatok mozgósítását, következőkép új hitel igénybevételét fognák maguk után vonni, bátor vagyok a t. kormányelnök urhoz a következő kérdéseket intézni:

1, Alaposak-e azon hirek s mennyiben?

Digitized by Google

2. Ha alaposak, ha igaz az, hogy nemcsak Dél-Dalmátiában, hanem az occupált tartományokban is ily komoly jellegű zavargások törtek ki, kérdem: mi idézte azokat elő, vagyis mily körülményeknek s okoknak tulajdonítja a kormány ama mozgalom keletkezését?

3. Jutott-e már a kormány valamely megállapodásra a jelzett mozgalommal szemben követendő eljárásra nézve; s ha igen, miként áll e megállapodás?

4. Vannak e a kormánynak ez occupált tartományokat illetőleg megállapodott tervei, czélja a jövőre nézve; s mik e tervek s e czélok? Végre

5. Miután az 1879. április 21-én létrejött conventió alapján a szóban levő tartományok feletti felségjog a török szultán számára lett fentartva, kérdem: tett-e a török kormány e mozgalommal szemben némi lépést s ha igen, hajlandó-e a t. ministerelnök ur az erre vonatkozó jegyzékváltást a képviselőházzal megismertetni, illetőleg az erre vonatkozó okmányokat a ház asztalára letenni?"

Elnök: Az interpellátió közöltetni fog a ministerelnök urral.

T. ház! A mai ülésnek több tárgya nincs. A holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésben folytattatni fog a költségvetés általános tárgyalása. Ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 50 perczkor.*)

42. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 20-án.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitès. Elnöki jelentés egy ministeri átiratról és a beérkezett kérvényekről. Sárközy Aurél felszólalása személyes kérdésben. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10. órakor.*)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur vezeti, a javaslatok mellett jelentkezőket Péchy Jenő, az azok ellen felszólalók neveit Duka Ferencz jegyző urak jegyzendik.

A mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesittetni.

Tibád Antal jegyző (*olvassa a f. hó 19-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar királyi minister átiratát, melynek kapcsában megküldi a Magyarországban 1881. évi szeptember hó 30-án kitört és 1881. november 30-án megszünt keleti marhavészről szóló jelentésének egy példányát.

Letétetik a ház irodájába, hogy a képviselő urak ott megtekinthessék.

Bemutatom Késmárk szabad királyi város közönségének Sponer Andor képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a közigazgatási teendőkért állami javadalmazásban leendő részesíttetéséért kérelmez.

A pénzügyi bizottsághoz utasíttatik.

Bemutatom az állami vidéki tanítóképző intézetek zenetanárainak Szathmáry György képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a ministerium által az 1882. évi államköltségbe fölvett 200 forintnyi fizetés felemelésnek megszavazásáért esedeznek.

Az erdélyi egyházmegyébe bekebelezett Alcsik és Kászon kerületi lelkészeknek Bochkor Károly képviselő ur által, — a szepes-ófalvi kerület katholikus lelkészeinek Lesskó István képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a polgári házasság behozatalát czélzó törvényjavaslat mellőzését és a katholikus alapítványoknak csak katholikus czélokra való fordítását kéri. Mindezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Digitized by Google

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

A napirend előtt Sárközy Aurél képviselő ur személyes kérdésben kiván szólni.

Sárközy Aurél: A t. ház kegyes engedelmével a házszabályok alapján személyes kérdésben és félre értett szavaim helyreigazítása végett vagyok bátor felszólalni. (*Halljuk!*) A tegnapi napon ezt nem akartam tenni, nem tehettem, minthogy tudtam, hogy egy interpellátió van bejelentve és az idő már előre haladt.

Igen rövid leszek. Az általam igen tisztelt ministerelnök ur tegnap azon állításomra, hogy Karczagon történt korteskedés és hogy avval korteskedtek a kormánypárt kortesei, hogy a törvényszéket onnan el fogná vinni a kormány az esetben, hogyha nem kormánypárti jelölt fog megválasztatni, azt a sarcasticus megyjegyzést tette, hogy „ő, ha jól emlékezik, a karczagi utolsó választásnál, mikor a képviselő ur megválasztatott, kormánypárti jelölt nem is volt, ennél fogva nem tudja, hogy jöhettek a kortesek azon helyzetbe, hogy ezzel korteskedjenek?“ Erre nagy derültség következett a jobboldalon.

Ez annyit jelent, t. ház, mintha én állításomat csak ugy a légből kaptam volna; én pedig kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy nem szoktam soha olyat mondani, a mi nem igaz. Méltóztassék ezt a t. ministerelnök ur ugy, mint a t. ház jobboldala, tudomásul venni.

Állításom igazolásául szolgál az, hogy a magam szemeivel láttam egy felhivást a választást megelőzött napokban, melyben egy köztiszteletben álló ottani földbirtokos ur fel lett szólítva az ottani szabadelvű párt által, hogy a jelöltséget fogadja el. Akkor, mikor ez a jelöltséget el nem fogadta, október 27-ikén, egy nyilatkozatot bocsátott ki a karczagi választó kerület szabadelvüpárti bizottsága, mely nyilatkozatban czélzás történik a karczagi törvényszék kérdésére is. Ha megengedi a t. ház, fel fogom olvasni a nyilatkozat ezen passusát (*Halljuk! a szélső baloldalon. Olvassa*): „Még mindig itt székel köztünk a kir. törvényszék, melynek itt létele s jótékony hatása az egyes polgároknak oly nagymérvü előnyöket szolgáltat, hogy azok megtartásáért bármily áldozat is csekélynek tünnék fel előttünk.

De másrészről tudnunk kell, hogy ezen előnyünket Szolnok városa és vidéke magához akarja ragadni s fenyegetőleg függ felettünk azon kérdés, hogy Karczagot a törvényhozás, törvényszék s egyéb állami hatóságok végleges székhelyéül ki fogja-e jelölni?

Kérdjük tisztelt polgártársaink, hogy ezen fontos kérdés megoldásánál ki fog bennünket képviselni?

Félünk, hogy e kérdésünkre a jövő e szóval „senki“ fog felelni.“

Világos, hogy a nyilatkozatba, egy ily nyilvános okiratba, a szabadelvü-párti bizottság nem tehette azt bele, a mit privative mondott, de ebből mindenki értheti, hogy én tegnap igazat mondottam.

Ezeket kivántam előadni a t. ministerelnök ur ezen megjegyzésére.

Másik megjegyzése a t. ministerelnök urnak a telekkönyvből kivont statistikai adatokra vonatkozik. Azt mondta ugyanis a t. ministerelnök ur. Hogy ha itélni méltóztatik statistikai adatokból, még egy factor nem felejtendő el és a képviselő ur azt is elfelejtette s ez az, hogy a földhitelintézeti kölcsönök betáblázatván egész összegükben, évről évre apadnak, de betáblázva az egész összeg marad mindaddig, mig egészen kifizetve nincs.“

Én t. ház, régi betáblázásokról nem szóltam. Én csak a felsorolt, három évben történt újabb terhek betáblázásáról szóltam. Ezekből levontam az azon években történt kitáblázásokat és ezek eredményéből tüntettem ki, hogy három év alatt új teher-bekeblezés a magyarországi telekkönyvekben 178 millió forint erejéig történt.

Ezt kötelességemnek tartottam, ugy a magam igazolására, valamint személyes tekintetben, hogy ugy fejezzem ki magamat, igaztalan meghazudtoltatásom ellenében előadni.

Elnök: következik a napirend, az 1882-iki államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Herman Ottó: T. ház! Azon nyilatkozattal kezdem, hogy az előttünk fekvő költségvetést általánosságban sem fogadom el a tárgyalás alapjául és csatlakozom ahhoz a határozati javaslathoz, melyet azon párt nevében, melynek tagja vagyok, Eötvös Károly képviselőtársam és barátom benyujtott.

Mielőtt jelzett szavazatomat indokolnám, engedje meg a t. ház, hogy a magam nézetét elmondhassam arra az epizódszerü incidensre, mely ezen kölségvetési vita folyamában a házban felmerült. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Értem azon ügyet, melyet Rohonczy képviselő ur felhozott. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Csalódik a t. ministerelnök ur, midőn azt hiszi, hogy azon nyilatkozatával, melyet tegnap és melyet azelőtt is tett, képes lesz elütni egy dolgot, melyet nemcsak Rohonczy képviselő ur hangoztatott itt e házban, melyet nemcsak hangoztatunk mi, kik itt ülünk, hanem hangoztat az egész ország, különösen az árviz által sujtott vidékek és mindazon vidékek, a hol vizszabályozási ügyekről van szó. Én, t. ház, ugy találom, hogy Rohonczy Gedeon képviselő ur nem volt szerencsés, de csak az adatokban és csak a concret esetekben, melyeket a t. ministerelnök ur oly nagyon követel, sőt felteszi, hogy itt a házban egy képviselő csak akkor állhat fel, mikor

Digitized by Google

fel van szerelve okmányokkal, mikor concret eseteket okmányokkal támogathat. Ez szerintem azt jelenti, hogy a t. ministerelnök ur, ki már Eötvös Károly barátom szerint az egész országból egy megyét akar csinálni, hogy ő legyen benne az egyedüli csendbiztos, Magyarország törvényhozásának terméből most meg tribunált akar csinálni, hol ő itél adatok és concret esetek felett. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Ennek helyességét nem ismerhetem el, sőt azt tartom, hogy minden képviselőnek joga és kötelessége, hogy mindazon dolgokat, melyek a társadalmat kisebb, vagy nagyobb mértékben nyugtalanítják, melyek visszaélésekre vezethetők vissza, ide a képviselőház elé hozni s nem kötelezhető, hogy itt, mint egy tribunal előtt, talán ügyvédjével megjelenve, a legfőbb birót győzze meg arról, hogy az ő adatai valósággal kiállják a próbát, melyre itéletet lehet alapitani. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Ezen próbák beszerzésére nem lehet kötelezni a képviselőt, mert az nem teljesít sem rendőri, sem vizsgálóbirói tisztet; ám lássa a kormány, az ő kötelessége az, hogy közegeivel, melyek hatalmának alá vannak rendelve, indítsa meg a vizsgálatot. Ez tehát nézetem szerint a kormány kötelessége. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A mi Hieronymi államtitkár ur eljárását ez ügyben illeti, én t. ház, mondhatom, hogy engem Hieronymi ur ellen sem rokonszenv, sem ellenszenv nem vezérel; azt is beismerem, hogy én ellene próbaerejűleg be nem tudok bizonyítani sem jót, sem rosszat; hanem azt constatálom t. ház, hogy igenis a Tisza és Duna mentén mindenütt ujjal mutogatnak rá. (*Ugy van! a szélső balon.*) Egy ily magas állású köztisztviselő, akár követte el a dolgokat, akár nem, ha egyszer elharapódzott ellene a vád, ha egyszer országszerte kering ellene a vád és személye összeköttetésben áll oly vádakkal és gyanusításokkal, melyeket már becsületes magánember magán nem hagyhat, annál kevésbé az állam egyik előkelő tisztviselője: akkor nem az a helyes eljárás, hogy ő beperel valakit, kiről ő elmondja, hogy zugsajtó- és pamphlet-iró, hanem neki azt kell tenni, a mit eddig Magyarországon, kiváltképen a megelőző kevésbé corrumpált időkben tett számos önérzetes férfiú, megyei és más tisztviselő — itt is vannak pártunkon — kik gyanusíttatva, maguk ellen vizsgálatot követeltek és ha a vizsgálat kiderítette, hogy ártatlanok, akkor megvolt az elégtétel. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Ezt vártam volna én az államtitkár urtól.

Ez az egyik dolog. S én nem csatlakozom Orbán Balázs képviselőtársam óhajtásához, hogy Rohonczy képviselő ur azon oldalról ezen oldalra jőjjön és innen intézze a támadását. Én üdvözlöm őt és mindazokat, kik az ő nemes tettének követői akarnak lenni, (*Helyeslés balfelől*) mert én részemről el fogom fogadni azt az embert és mindannütt tisztelni, üljön bár elvek dolgában velem szemben, de az igazság dolgában én vele egy úton járok, üljön bárhol. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Ez az, a mit ez ügyre vonatkozólag kifejezni óhajtottam.

A másik dolog t. ház, az, hogy én rég vágytam, hogy foglalnának e házban helyet valóságos szakemberek is. Elvégre egy nemzet háztartásában, életében és sorsának igazgatására vonatkozólag egy testületben, mely mindezen ügyeknek megoldására van hivatva, minden fel szokott merülni. Óhajtottam, hogy a magyar királyi József-műegyetem tanári kara is látható legyen e teremben. Látom. Volt szerencsém Dobránszky Péter tanár és jelenleg képviselő urnak nézeteit itt meghallgatni és azokban valósággal nagy gyönyörűségemet találni. (*Derültség balfelől.*) A t. tanár ur csak egyben tévedett; a t. tanár urnak én szerintem igy kell vala felszólalni; „T. ház! Igenis én tanár vagyok a budapesti műegyetemen és tanítom ott az alkotmánytant, de minthogy nekem soha egy-két hallgatómnál több nincs, megválasztattam magamat törvényhozónak, hogy a t. ház praelectióimban gyönyörködjön.“ Én pedig a t. tanár urnak megjegyzem, hogy mi ugyan meghallgatjuk, de publicumát csakugyan nem választotta jól meg, mert vannak közöttünk, — pl. én, — a ki nagyon értem, hogy miért nincs neki a műegyetemen, a hol pedig tanári tisztet visel, hallgatója. (*Élénk derültség a szélső balon.*)

Ez az a két ügy, melyre reflectálni akartam.

Most engedje meg a t. ház, hogy szavazatomat, a melyet érvényesíteni akarok, indokolhassam. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Itt az előadói székről, a kormánypadokról, az ellenoldalról, valahányszor felszólalás történik, örökkön-örökké előtérbe van hozva egy dolog: az állam érdeke. Az állam érdeke, ez a legfontosabb érdek, a melynek minden egyéb érdeket alá kell rendelni. Ez szerintem a tiszta valóságos fogalmaknak egyenes meghamisítása. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Az állam, t. ház, nem czél, az állam csak egy szerkezet, csak egy eszköz, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) a melynek egyetlen és egyedüli feladata, hogy mint eszköz a társadalomnak, a nemzetnek boldogítására alkalmas legyen. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) És ha nem az, ha szerkezete és szervezete olyan, hogy az állam ugyan gazdagodik modern értelemben, de csak ugy gazdagodik, hogy a nemzet, a mely az egész szerkezetet kell, hogy vállain tartsa, szegényedik és hanyatlik, akkor én azt mondom, hogy el ezzel az állammal, nekem nem kell! Mert ugy, a mint a modern kormányok és

Digitized by Google

kiváltképen a jelenlegi ministerelnök ur kormánya az állam fogalmát magyarázza, nekem nem kell. Nekem tökéletesen mindegy, én mindig az eredményt nézem, nekem az mindegy, akár párt-absolutismus uralkodik, akár egyes zsarnok uralkodik. Akár az önkény veszi ki pénzemet zsebemből, akár pedig egy absolutistikus párt által hozott törvény alapján vétetik az ki, az tökéletesen mindegy, az eredmény egy: szegény ember leszek. Az állam ily magyarázata által egyre megy ki a dolog. Az ország népe szegényedik, hanyatlik, dolgozik szünet nélkül, nem tud boldogulni és ime akadnak ezen constatált tényeknek hirdetői, a kik azt mondják, hogy hiszen államod gazdagodik, lásd a beruházásokat, az institutiókat, lásd mily fény van azokban. De t. uraim, ez a nép első sorban meg akar élni. Az kenyérért kiált és önök adnak neki kenyér helyett műfaragványokat és adnak neki új egyenruhát és mikor só kell neki, akkor felfedezik az aczélbronzot és mikor gyermekeit akarja oktattatni, ott a Werndl-fegyver. Ez a bürokratákkal megterhelt államszervezet; és évről évre szaporítják ezt a dőzsölő hadat, a melyet az a nép fentartani kénytelen és köteles. Ez a felfogás annyit jelent, mintha egy elcsigázott beteg ember testére önök egy középkori lovagnak összes szerszámait reáaggatják és azt mondják, hogy mily fényesen vagy te felszerelve, téged senki nem bánthat! (*Ugy van! a szélső balon.*) No, én köszönöm az államnak ily fogalmát.

Én sokáig tünődtem azon, hogy a modern kormányrendszernek valamelyik ilyen irányadó szavát megtaláljam valamely auctoritás szavaiban, mert elismerem, hogy a túloldalon igen számos auctoritás van, kiket igen természetesen csak a magam esze szerint szoktam classificálni; az államháztartás az önök felfogása szerint egyedül csak adók segítségével vezethető, e szerint szükség van bizonyos forrásokra. Azon felfogás tekintetében, hogy mi a teher és a teher elviselése, az adó, a segélyforrás, egy igen classikus mondásra akadtam, melyet Wahrmann képviselő urtól hallottam a petroleum-adóról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. Midőn az ellenzék részéről azzal érveltünk, hogy a nép nem lesz képes elviselni az adót, mert összerogyik alatta, akkor Wahrmann Mór képviselő ur, ki a törvényjavaslatot mint előadó beterjesztette, azt válaszolta nekünk: „Bocsánatot kérek, nem igy áll a dolog, a mint önök felfogják; az állam szempontjából az adó nem a képesség, hanem a szükségesség kérdése, az államnak szüksége van erre az adóra, az adót elő kell teremteni.“ E felelete benne van a naplóban és világosan emlékszem, hogy Hegedüs Sándor, a jelenlegi előadó ur nagy elragadtatással hallgatta ezt a thezist. (*Derültség a szélső balon.*) Én erre, t. ház, egy hasonlatot akarok mondani. (*Halljuk!*) Midőn valakinek bizonyos elszállítandó terhe van s azt igavonóval akarja elszállítani, ennek a teher elszállítása mindenesetre a szükségesség kérdése; de az igavonó részéről nagyon is a képesség kérdése forog fenn. És ha az igavonó nem birja, mit csinál az, a ki el akarja szállittatni a terhet, a szükségesség szempontjából fogván fel a dolgot, — miután azt mondja, kell, mert muszáj! — hát a boldog végét fordítja az ostornak és azt mondja, meg kell lennie. A dolog az, hogy a nép már több adót nem képes elviselni és önök ostorának boldog vége a végrehajtó intézményt rákényszeríti. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Azt mondják önök, hogy gondoskodnunk kell a deficitnek új bevételi forrás által való fedezéséről.

Ez igen hasznos, csakhogy fájdalom, önök nem tudják, hogy hol vannak ezen bevételi források. E források felfogásom szerint nincsenek az adóban, mert azokkal csak egy bizonyos mértékig lehet menni, a ki ezt forcirozza, magára idézhet oly dolgokat, melyek az egész államot megrendítik. A bevételi források javítása, az nem nagy dolog, de a természetes források javitása, beruházása, a társadalomnak oly rendbehozása a feladat, hogy a polgárok a több terhet elbirhassák.

De a t. műegyetemi tanár ur azt mondta, hogy hiszen vannak gazdasági tanintézeteink, vannak akadémiáink, miért nem megy oda az ifjuság, miért nem tanul gazdaságot, miért nem lép erre a pályára? Hát én, t. ház, csakugyan utánna jártam, megnéztem a tantervet és látom, hogy vannak számos ifjak, a kik kiképzést nyertek gazdasági tanintézeteinkben, de azért nem mennek oda, mert ott nem a gyakorlati élet számára nevelnek, ott nem Magyarország természeti viszonyaihoz alkalmazott gazdaságot tanítanak, hanem ugynevezett hohenheimi és bécsi Hochschule tudományos gazdaságot, (*Derültség a szélső baloldalon*) és innen van azon jelenség, hogy daczára annak, hogy akadémiáink évenkint nagy számmal bocsátják ki az ifjakat a társadalomba, a magyar gazdaság mégis az empiricus és a gyakorlati gazdák kezében van. A mostani ifju gazdák sem nem képesek jókor reggel felkelni, sem a strapátiókat nem állhatják ki, mert azt mondják, mi nem tanulunk gazdaságot, hanem gazdasági tudományt. Tisztelem, becsülöm én, hogy vannak gazdasági tudósok, nem is existálhatna nélkülök a gazdaság. De azt a hallatlan elvet felállítani, hogy mi minden évben akarunk három-négy ezer tudóst nevelni az országnak: ez a proletariatus olyan szaporítása, melynél én a világon nagyobb képtelenséget nem ismerek. Majd lesz alkalmam az egyetemi budget tárgyalásakor a közoktatási minister urnak épen ilyen

Digitized by Google

irányban kifejtett tevékenységéről szólani. Meg kell változtatni a tanrendszert s ne méltóztassanak gondolni, hogy existált valaha akadémia a világon, mely képes volt gazdasági tudóst nevelni. A tudóst nem nevelik: az születik. (*Élénk derültség a jobbfelől.*) Meg van a szellemnek az ereje és annak nem szükséges más, mint az alkalom és megtalálja önállóan a maga útját s legbecsesebb része az, hogy a saját maga erején tovább megy. Ezt akadémián nem lehet elérni. Méltóztassanak a gyakorlati élet, a szükség számára jó, megbízható gazdákat nevelni, akkor Magyarország gazdaságai egy évtized alatt át fognak alakulni s az igazi bevételi források előállanak.

Következik az administratió, melyre nézve az a párt, melyhez tartozom s én magam is, meg van állapodva, hogy mit akar. Mi a megyében még ma is igenis az alkotmányosság bástyáját látjuk. Nem a mai meghamisított megyében, hanem a valóságos megyében, melynek autonomiája meghamisítva nincs. És én kinyilatkoztatom, hogy mindaddig, mig Magyarország államilag teljesen biztosítva nincs, mig az állam nem önálló és független minden tekintetben: addig egyetlen keretet sem bontok fel, mely arra alkalmas, hogy ott a magyarság találkozzék, esetleges experimentumokkal szemben állást foglaljon. A t. szomszéd ellenzék részéről különösen, mondhatom, Grünwald képviselő ur vezetése alatt bontatott ki a lobogó, melyre rá van irva az administrativ reform és a kinevezési rendszer behozatala.

T. ház! Én ugy képzelem magamban, hogy az emberben, bármennyit tanuljon, ifjukori emlékeiből mindig megmarad valami, mit ő azután a gyakorlati életben, mint valami eszményt szeretne keresni, megvalósítani. Igen el tud képzelni magában Grünwald képviselő ur egy kinevezett administrativ apparatust. Grünwald képviselő ur, ha jól tudom, született Beszterczebányán, hol a kohászat és bányászat centralisálva van, hol egy valósággal példányszerűen szervezett tisztikar vezeti az ügyeket. Az apparatus minden tagja a gyakornoktól a főnökig egyenlő qualificatióval bir, végezte t. i. a selmeczi bányász-akadémiát s természetesen, minthogy most már csak igen hosszú éveken át válhatik valaki e testület főnökévé: az nagy tapasztalattal bir és ezért néki mindenki készségesen alárendeli magát. Azt gondolta tehát Grünwald Béla, hogy milyen jó lenne ez Magyarország egész administratiójára és ez a legjobban érhető el a kinevezési rendszer által. Azt ugyan nem vette észre, hogy a legtökéletesebb kinevezési rendszer épen Magyarországon van, t. i. az a kinevezési rendszer, hogy a mi megyei és városi administratiónkban ugyszólván az utolsó hajdu is pártszempontból tétetik arra a helyre, a hol van. Erre a kormányra, erre a vezetésre én a kinevezés végrehajtását nem bizom, mert csak más formában kapom azt, a mi ma már tényleg meg is van. Mivel pedig nálunk oly dolgok történnek, hogy az ország legintelligensebb testülete — mivel a hivatalnoki kart én valósággal a legintelligensebbnek tartom, mert qualificatiót kénytelen kimutatni a legalsóbb fokon is, — akkép aláztatik meg, hogy ha választó-polgárnak be van is irva, jaj neki, ha meggyőződése szerint másfelé mer szavazni, mint a hatalom támogatására: ezen alapon, ezen kormánynak semmiféle kinevezési rendszert meg nem szavazok. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Mozgás, zaj jobbfelől.*) E nyugtalansággal szemben az a megjegyzésem van, hogy minden valamire való és fontosabb teendő kormánybiztosokra van bizva és hogy az egész éven át, az egész országgyülési időszak alatt a hatóság leginkább azt latolgatja, hogy miképen lehet valakit megbuktatni, mert nem támogatta ezt vagy azt a rendszert s kit kellene helyébe behozni és hogy ezen testületek formális kortestanyákká alakulnak az ellenzékkel szemben. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ha azt akarják, hogy az országban a kinevezési rendszerről beszélni lehessen, adják meg az országnak létalapját: az individualitást, az önállóságot és függetlenséget, a mely megilletné akkor is, hogy ha nem volna a törvénybe iktatva, mert egy nemzetnek önállóságát a hatalomnak megtagadni nem áll jogában. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Ha megadják ezt, ha gondoskodnak arról, hogy culturális fejlődésünk megváltozzék, nemzetivé és alapossá tétessék és ha meg lesznek ezen elemek a független Magyarországban, nevezze ki az önérzetes és becsületes kormány a tisztviselőket. De mig ez nincs meg t. ház, tiltakozom az ilyen insinuatio ellen és részemről azon lobogót, a mely fényesen van kibontva ugyan, de nincs meg a talaj, a melybe azt beszurjuk, követni nem fogom. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

Hogy már most a középkori lovagnak felszerelésére visszatérjek, Európa minden államában, még a legelőrehaladottabban is több és több hang emelkedik, még pedig valósággal gondolkodó és nagy tapasztalattal biró oly férfiak részéről, kik nemcsak saját érdekükért, hanem a nemzetek, sőt az emberiség érdekeiért harczolnak és szállanak síkra, hogy a modern civilizátió igazi nyüge, a mely a népeket lehuzza, a korlátlan militarismus. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Én erre a dologra bővebben akarok kiterjeszkedni. A militarismus tekintetében az az alapelv, a melyre annak fektetve kell lenni, gyökeresen meg van hamisítva egy tekintetben, más tekintetben nincs egyáltalán alkalmazva a

Digitized by Google

jelen korszak eszméihez, szükségleteihez, az összes társadalmi élet kifolyásához. Van benne még egy túlnyomó középkori elem. Mikor a modern militarismus kibontotta azt a zászlót, a mennyiben azt mondta, hogy haladást akar tenni, t. i. felvette az általános védkötelezettséget, érvelt mellette t. ház, kétféleképen: először hatalmi szempontból, másodszor nemzetgazdasági szempontból.

Hatalmi szempontból érvei azok voltak, hogy igenis hasznos és szükséges, minthogy az emberiség még azon állapotban van, hogy az erőszakot kebeléből kiküszöbölni nem lehet, hogy a haza minden fegyverfogható polgára a fegyverforgásban begyakorolva legyen, hogy szükség esetében a hazát, a nemzetet megvédhesse.

A második érvsorozat az volt, hogy azt mondták: ha majd ez az új intézmény keresztülvitetik, akkor nem lesz szükséges az állandó létszám magassága, nem lesz szükséges e nemzet legjobb erőit éveken keresztül a kaszárnya tétlenségében tartani, hanem visszabocsátják foglalkozásához, alkalmazásához, mert az egész arany és ezüst a munkás karok értékproductiója nélkül nem ér semmit sem.

És ez keresztülvitetetett és keresztülhajtatott. És mi a következménye? Hogy mi sohasem halljuk többé az érvelést nemzetgazdászati, csak hatalmi szempontból; van most átalános védkötelezettség és van állandó nagy létszám; a nemzetnek legjobb ereje a kaszárnya tétlenségére van kárhoztatva. És az egész ügy vezetésével oly férfiak bizatnak meg, kik a polgári elemmel sohasem érintkeztek, kiknek még csak fogalmuk sincs arról a szoros kapocsról, mely a hadsereg és az adózó polgárság közt létezik, kik csak az ő experimentumaikat, csak az ő passióikat, az ő nagyszerűségöket a polgár véres verejtéke árán akarják létesíteni és azt gondolják: mit kiabál nekünk az a civil? Hiszen a magas aerarium — az önök állama — adja reá a pénzt; az ő fogalmuk szerint ennek az államnak semmi kapcsolata nincs a polgárokkal, csak kimeríthetetlen forrás, mely szórja és osztja áldásait, kitünteti embereit, akár előre menjenek, akár hátra. (*Derültség és tetszés a szélső balon.*)

Sőt az önök átalános védkötelezettségi rendszerének még egy igen szép oldalát fedezték fel és sajnálom, hogy ennek a háznak némely előrehaladott tagja is magáévá tette, sőt igazságosnak, jogosnak találta — t. i. a hadmentességi adót. T. ház! Mi lehet ezen dolognak voltaképeni értelme? Egy ember, a ki testi fogyatkozásánál fogva a fegyverviselésre nem alkalmas, az végzi a polgári munkát, viseli a terhet, hogy az az egészséges, ép ember, a ki fegyverviselésre alkalmas, az a kaszárnyában tétlenül élhessen; (*Igaz! Igaz! a szélső baloldal.*) és hogy ő ezért a tétlenül élőért fáradozik, hogy töri magát, hát azért még külön mentességi adót is fizessen, mert ő nem egészséges. No már bocsánatot kérek, ez csakugyan a józan észnek, a logikának tökéletes felforgatása. (*Zajos helyeslés a szélső balon.*) De ha egyszer Wahrmann t. képviselő ur felállítja a tételt, hogy az adó nem a képesség, hanem a szükség kifolyása, hát akkor csakugyan elhiszem, hogy nemcsak a sántákra, vakokra, hanem utoljára mindenre, még a bölcsőben fekvő csecsemőre is vethetnek adót. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Sőt még ez sem elég, hanem önök militarismus czíme alatt megpróbálják megmételyezni — fentartom ezen szót — a női szív jótékonysági hajlamát, melyet a társadalom javára akar gyakorolni, mert hiszen önök felállították a vörös kereszt egyletet. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon. Halljuk!*) Nem értem én azt a genfi conventiót, mely eredetileg csak azt akarta elérni, hogy a csatatéren sebesültek mentve maradjanak a további öldöklöstől, hanem egészen mást, t. i. hogy most önök oda állítják a nemzet élő nemtőjét az akadémiába, összecsődítik Magyarország nőit és csillogtatnak előttük kitüntetéseket, hogy szervezkedjenek, hogy majd azon nyomort enyhítsék, melyet most is előkészítenek Boszniában, hogy e nők azokat fogják gyógyítani, a kik még nincsenek a mészárszékre adva, a kiket még csak oda visznek és nem átalják elvonni a női szivet az árváktól és betegektől és a most éh-inségben vergődő vármegyéktől, melyeknek a meleg női szivre oly nagy, de nagy szükségök van, elvonják a nemzet szegényeitől. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Odáig mennek tehát önök, hogy egy ily intézmény érdekében, mely minden előhaladt és a legfelvilágosultabb férfiak meggyőződése szerint, nyüg minden nemzet nyakán, nem átalják az emberi szív legszebb virágát, a jótékonyságot felhasználni. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Én az ily szervezet ellen tiltakozom és tiltakozom azon insinuatió ellen, mely abban foglaltatik.

És még egyet a militarismusról, mely modern értelemben valóságos képtelenség, még a természet szempontjából is. (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.*) Kitünek a mi statistikusaink a magyar tudományos akadémiában és ott, nagy mesterkedéssel, valami szaporulatot mutatnak ki, noha nekem nagy kétségeim vannak az iránt. Azonban Hoitsy t. képviselőtársam statistikai adatokkal a házasságok számát és azok csökkenését a modern rendszer alatt kimutatta. No már, t. ház, egy államnak a fenmaradása, egy államnak a haladása és egy államnak az erősödése csakugyan egyedül a házi tűzhelyeken nyugszik s azért meg kell tenni mindent, hogy az emberek házi tűzhelyeket birjanak alkotni és nem tűrhető semmiféle oly intézmény, mint a milyen az, mely

Digitized by Google

például még a katonatiszteket is odahelyezi, a hová a dogma bizonyos felekezetek papjait, hogy ott a javakorabeli embereknek ki legyen adva, hogy csak ilyen meg amolyan magas cautió mellett teljesíthessék az emberiség legelső feladatát. (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*) Még a phisiologiai processust is megbontják. És aztán akadnak még moralisták, a kik rettenetes felháborodással emlegetik, hogy ime a prostitutió, elerkölcstelenedés. Méltóztassanak kimenni az utczára és látni fogják, hogy azok, a kik iszonyatos nagy késsel az oldalukon sétálgatnak, csinálják első sorban a prostitutiót. (*Igaz! Igaz! a szélső balon.*)

Ezek és azután jönnek bizonyos kuruzsolók, banyák, a kiknek rettenetes mesterségük van, t. i. az, hogy a csirát gyilkolják meg. A t. igazságügyminister ur nem tudott még módot találni, hogy ezen csiragyilkosokat oda állítsa a törvény elébe. És erre az intézményre akarnak önök hivatkozni; azt mondják, ez az állam dicsősége, ez az állam fénye, hatalma, ez a jelen századba teljesen beleillő intézmény — és még a közös ügyes alapon! (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Bocsánatot kérek, én nem akarok reflektálni azon esetekre, melyek a közel multban felmerültek, azok mindössze csak egyes simpthomák. De hogy önök ezen közös ügyes alapon tudjanak valami czélt kitűzni, a miért a hadsereg lelkesedjék, az teljes lehetetlen. És ha arra fordulna a sors, hogy Magyarországot meg kell védelmezni, nem bánom bár ki ellen, hát azok a magyarok, a kik a közös hadseregben vannak, csak azt tennék, a mit 48-ban, hazajönnének, mert mi tudnánk nekik eszmét adni, de önök nem tudnak, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) tehát azok fogják és mi fogjuk megvédelmezni a hazát, az tagadhatatlan tény.

Ivánka Imre t. képviselő ur Eötvös Károly t. barátom beszédje közben közbekiáltott, hogy Eötvös egyik alternativájából következnék a forradalom. Megtisztelt egy bizonyos gestussal, a melyet én itt ismételni nem akarok, de a melyre nézve mindenesetre mondhatom Ivánka képviselő urnak, hogy ha csakugyan odaviszik önök a dolgot, hogy forradalom tör ki, mely nekünk nem kell, de hát önök oda vihetik, — hogy mi ketten nem leszünk egy táborban. (*Egy hang jobbfelől: Nem bizony! Derültség.*) Hogy azután csak az következik, hogy vagy Ivánka képviselő ur nekem szavalja el, vagy én szavalom neki Petőfi bizonyos versének első két sorát, a mely ekkép kezdődik: „Dicsőséges — — —“, többet nem akarok belőle idézni. De mi találkozni nem fogunk. De hogy önök kiálthassák nekünk, hogy mi vagyunk azok, a kik forradalmat fogunk csinálni, a kik a forradalmat előidézzük, a t. képviselő ur ezzel csak azt bizonyítja, hogy nem olvasta critice a történelmet, mert eddig még forradalmat sem egy férfiú, sem egy felfelé törekedő párt nem csinált, hanem minden forradalmat csinált a rosz gazdálkodás, rosz rendszer. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Kováts Albert t. képviselő ur igen szépen és óvatosan utalt t. i. az önfentartási párt megalakulásának eshetőségére, ha ez bekövetkezik, hát akkor kész a katasztrófa, de azért minket okozni nem lehet, hiszen mondom, nekünk az nem kell. Mikor már az önfentartási párt mozogni fog itt ebben a házban, én nem bánom, bár mely oldalról, hát én azt megengedem és hiszem, hogy lesznek itt olyan férfiak, a kik azt mondják: félre az elvekkel, önfentartási pártot szervezünk! de úgy, a hogy Hoitsy Pál kedves barátom mondotta, hogy mikorra az az önfentartási párt itt ezen házban mozogni kezd, akkor már künn a társadalomban vasvillákkal fognak dolgozni és akkor már az önfentartási pártok alakulása elkésett dolog. Most van ideje az önfentartási pártnak; most kell oda állani azon férfiaknak, a kik tudnak gondolkozni, tudnak lelkesülni, (*Ugy van! a szélső balon*) a kik nem keresik a maguk számára a személyi dicsőséget, hanem a nemzetért akarnak működni. És el kell mondani, hogy az az alap, a melyen állunk hamis és azt el kell hagyni! (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hát hol van az, ki bizonyíthatja be azt, hogy akár az egyén létezhessék, ha tőle az önállóságot megtagadjuk, akár egy állam, ha önállóságától megfosztjuk. Az nincs t. képviselőház, azt kell mondanunk, hogy mi akarunk itt egy erős Magyarországot, egy erős nemzetet, de erre szükséges, hogy annak ereje kifejtésére adassék meg az alap: a nemzet önállósága és függetlensége. (*Ugy van! a szélső balon.*) Mert a mi t. szomszédaink, ha már azon az alapon vannak, a melyen a t. túloldal.

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, tessék ugy beszélni, hogy halljuk.

Herman Ottó: Méltóztassanak azon erkölcsi erőt ott érvényesíteni. (*Halljuk! Zaj.*)

Sokszor hallottuk, hogy az igen t. miniszterelnök ur, onnan az ő székéből, a társadalomban mindenféle deputátióknak és üdvözlő tömegeknek adott válaszában folytonosan azt konstatálja, hogy ime a függetlenségi párt, a melyről különben Jókai képviselő ur elismerte, hogy van programmja és nemes a czél, melyre törekszik, hogy ez nem egyöntetű, ez fraktiókból áll, itt mindenféle nézet van képviselve, a personaluniótól fel egész a köztársaságig, sőt talán a communismusig; hát ilyen pártra akarjátok ti bizni az ország sorsának vezetését? Én t. képviselőház, régen vártam az alkalmat, hogy ebben a kérdésben nyilatkozzam; mert én itt e pártban az előrehaladottabbak közé tartozom, nincs benne tagadni való. (*Felkiáltások a szélsőbalon: Igen helyes! Derültség.*) Vannak igenis köztünk

Digitized by Google

olyanok, a kik azt mondják, hogy mi követeljük azt, a mi most minket a létező törvények szerint megillet, kétségbe nem vonható, tehát azt mondják, a personal-unió a legközelebbi czél. Vannak előrehaladottabbak is; lehetnek olyanok is, a kik pl. a Kossuth Lajos incompatibilitási nézetét vallják magukénak. Hanem t. képviselőház, van egy meggondolandó, t. i. az, hogy mutasson nekem valaki parlamentet Európában vagy bárhol, (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) melynek előrehaladottabb pártjaiban nem volna képviselve minden eszme, a mely az emberiséget mozgatja; hiszen az angol parlamentben is ülnek republicanusok. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hát ez nem oly óriási csapás, sőt ez nagyon szükséges dolog; mert a mig egy pártban vannak árnyalatok, addig az eszmecsere, az eszmék tisztázása mindig lehetséges és hogy se tespedés, se bizonyos mellékczélokra való törekvés létre nem jöhet. Én ismerem, hogy a t. túloldal a legegyöntetűbb és a legtökéletesebben egyetértő párt; (*Derültség a szélső baloldalon*) s hogy ő tömörülve van Tisza Kálmán személyében a jelenlegi rendszer fentartására, azt is elismerem. A mi minket illet, bármennyire előrehaladt legyen az ember az eszmékben, minket mindnyájunkat, a mennyire a párt tagjait ismerem — én nem a párt nevében szólok, de a magaméban — nekünk egy eszményünk van, ennek az eszménynek neve: önálló, független Magyarország. (*Zajos helyeslés a szélső baloldalon.*) Ennek az egy eszménynek a magam messzire előrehaladt személyes eszményét mindenkor készségesen alárendelem, (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*) mert én nem vagyok az, a kinek engemet szeretnek bemutatni, hogy ime, hisz ez a magyar nemzetet egyszerre oda akarja ragadni, a hol ő áll. Ó, méltóztassék azt elhinni, vagyunk mi is gyakorlati politikusok, de nem vagyunk olyan gyakorlati politikusok, hogy mi csak magunknak egy szép existentiát, fényt és dicsőséget akarunk szerezni, (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon*) hanem mi azt akarjuk, hogy Magyarország legyen Magyarország, én mondom a Jókai Mór ur szavaival, hanem a magam értelmében. (*Derültség és tetszés a szélső balon.*)

Ezek után t. ház nem marad egyéb hátra, csak azt kinyilatkoztatnom, (*Halljuk! a szélső baloldalon*) hogy én a magam részéről az én eszményemnek az önálló független Magyarországot tartom, annak kivivásáért küzdeni akarok. Ebben a mostani rendszerben, bárhogyan variálják azt, biztosítékot nem látok s addig, mig annak az alapelvei elseperve nincsenek, az igazi czél elérésére gondolni sem lehet, én az igazi ozélt ezen uton elérhetőnek nem találom, nem találom annál kevésbé, mert a legnagyobb mester, a tapasztalás, 14 esztendő alatt arra tanított, hogy az ezen alapon ily formában teljességgel lehetetlen. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tehát minthogy az én eszményem Magyarország, minthogy én az önök intézményeiben, melyek hamis alapelvekre vannak fektetve, vonatkozzanak bár a hatalmi dolgokra vagy a közigazgatási kérdésre, sőt még a társadalmi kérdésre is, a mint a Veres Kereszt maga is megmutatja, azt fel nem találjuk: én mindaddig, mig ezen rendszer fennáll, annak más, mint határozott ellensége lenni nem tudok. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) És kinyilatkoztatom végül azt is, hogy miután én, mióta képviselő vagyok, több budget-tárgyalásban vettem részt és csak azt tapasztaltam, hogy fictiv deficitek kerülnek Magyarország törvényhozása elé, hogy beharangoztatnak a kormány sajtója által a kis deficitek jókor, melyeket kissé magasabbra emel föl a minister ur, mikor exposéját tartja itt és melyek egészen mások akkor, mikor a zárszámadásban mutattatnak ki: a solid, reális bazist tehát nem látván, a kormány iránt sem lehetek semminemű bizalommal és a budgetet egyszerűen megtagadom. (*Hosszas élénk helyeslés és tetszés nyilatkozatok a szélső baloldalon.*)

Elnök: Dobránszky Péter képviselő ur személyes kérdésben kiván szólni.

Dobránszky Péter: T. ház! Személyes kérdésben vagyok bátor szót kérni (*Halljuk!*) és ha ezt teszem, teszem tisztán a t. ház iránt való tiszteletemnél fogva. (*Halljuk!*) Herman Ottó képviselő ur, a költségvetési javaslat lévén a tárgyalás napirendjén, — nagyon természetes, — hogy az én műegyetemi előadásaimmal foglalkozott. Nem más indokból, tisztán azért, hogy megismertessem azon megbizhatóságot és hitelességet, melyet a t. elöttem szólott képviselő ur állításainak és adatainak tulajdonítani lehet, bátor vagyok egyszerűen hivatalos, tehát hiteles adatok alapján közölni, hogy nem áll az mit, a képviselő ur mondott, hogy az alkotmányjogból két hallgatóm van. Van tényleg 54 hallgatóm. (*Egy hang jobbról: Jó kis különbség 2 és 54! Fölkiáltás a szélső balon: Hány jár közülök előadásra?*) És ezen tárgy a műegyetemen új tárgy. Épen az én szerény személyem volt az, a ki hangsúlyozta, hogy a mérnökök, építészek és gépészmérnököknek, szóval: akármely pályán foglalkozó polgároknak is szükséges megismerni hazájuk alkotmányát, alaptörvényeit, a jog alapelveit. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Épen én voltam az, a kinek kezdeményezésére behozatott ez az előadás és alig a második évben ezen előadásnak már 54 hallgatója van, a közigazgatási jognak pedig 63. (*Tetszés a jobboldalon.*) Azt hiszem, hogy ezen tény eléggé jellemző azon állítások és adatok hitelességére és alaposságára nézve, melyekkel a t. túloldal némely szónokai a ház előtt élni szoktak. Épen Herman

Digitized by Google

Ottó ur részéről pedig nem csoda, hogy ily igazság- és jogérzetről tesz tanuságot, hiszen ő másféle dolgokról is tett már tanuságot, — midőn kijelentette hogy ő azon elvnek hive, hogy a czél szentesíti az eszközöket. (*Felkiáltások a szélső balon: Ez nem személyes kérdés. Zaj.*)

Elnök: A házszabályok szerint a képviselő ur személyes kérdésben szól. (*A zajban nem hallhatók elnök szavai.*)

Dobránszky Péter: Befejezem. Midőn a t. képviselő ur oly elveket hirdet, hogy a politikai bűntények jogosultak, hogyan lehetne akkor a képviselő urral szemben biztonságban egy olyan szerény tanár, mint én vagyok? (*Tetszés a jobboldalon. Zaj.*)

Iványka Imre: T. képviselőház! Herman Ottó képviselő ur egyenesen hozzám intézte az apostrofát és én itt nem egyedül személyes kérdésben, hanem másként is a budgethez, mint ezen oldalnak embere, ha szólni akarnék, jogosítva volnék, de csak arra fogok szorítkozni, hogy azon megjegyzésekre némely ellenészrevételeket tegyek. Minthogy jeles tulajdonságai mellett, az igen t. előttem szólott képviselő ur is csak azon tulajdonsággal bir, mint minden halandó, hogy szemei elől vannak: nem láthatja, mi történik mögötte. Eötvös t. képviselő ur beszéde közben, ki mellesleg mondva genialis feltalálója „a három alternativának", tehát Eötvös képviselő ur beszéde közben azt mondottam, hogy az egyik alternativa a forradalomra vezet. Ezen mondásomra a t. képviselő ur háta mögül reám mutatva, történt azon gesta, a melyet én vissza mutattam és tettem hozzá: „A ki előbb kezdi." Most is azt mondom, hogy ha arra fog a dolog kerülni, igenis ugy áll, hogy a ki előbb kezdi. Tökéletesen igaza van Herman Ottó t. képviselő urnak, hogy mi ketten ez esetben egy párton nem leszünk. Én azért, a mit teszek, beállok egész testemmel és lelkemmel és életem feláldozni is kész vagyok és nem fogok Félegyháza módjára a falu végen banquettirozni és a szegény népet uszítni a városházának és mikor a kravall kezdődik, elszaladni. (*Derültség jobbfelől.*) Ezt nem teszem.

Bámulatos, hogy 1848-ban azon 16 férfiu közül, kik ugyanigy beszéltek, mint most kegyed, egyetlenegy sem lett martyrja az országnak; de azon férfiak, kik ugy, mint én, haza jöttek Csehországból és más országokból katonáknak, azok ott vannak az aradi martyrok közt, (*Nagy derültség és zaj a szélső baloldalon. Igaz! Igaz! a jobboldalon.*) az igazságot nem tetszik hallani — a kik egytől-egyig azon, önök által folyton perhorrescált sárga-fekete hadsereg tisztjei voltak. Ott van Battyhányi Lajos gróf, ki abban a svarczgelb hadseregben kapitány volt és ki áldozatként itt maradt, pedig nem az történt, a mit ő tanácsolt, hanem épen ellenkezője. Én kijelentem a t. képviselő urnak, hogy az ön theoriái és fenyegetései engem sem itt, sem soha megrettenteni nem fognak és hogy mennyire komolyak állításai az igazság terén, illustrálom: azt mondotta előbb, hogy a kormány üldözi azokat, a kik valamely alkalmazásban vannak s az ellenpárthoz tartoznak. Ámde méltóztatott a muzeumban kitünő helyet elfoglalni. (*Tetszés. Ki bántotta? jobbfelől.*) Azt mondotta, hogy e párt a családi életet bolygatja meg; ki gátolta magát a képviselő urat, hogy családot alkosson? (*Nagy derültség és taps jobbfelől.*) Ily igazságosak állításai s ezért azokra többet nem is felelek. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Herman Ottó: T. ház!

Elnök: Arra kérem a t. képviselő urakat, hogyha nem azon rendben kivánnak szólni, a mint a jegyző uraknál fel vannak jegyezve, méltóztassanak azt velem tudatni, mert a jegyző urak csak azokat szólíthatják fel, a kik magukat a napirenden levő tárgyra jegyeztették fel.

Minő kérdésben kiván a t. képviselő ur szólni?

Herman Ottó: Személyes kérdésben s nincs több mint 10 szavam. (*Halljuk!*)

Iványka Imre t. képviselő ur utolsó mondata az ő oldalának tapsait szólította ki. Erre nézve megjegyzem neki a következőt:

Én azért nem nősültem meg, (*Halljuk!*) mert én részemről, mint muzeumi tisztviselő, egyszersmint állami tisztviselő voltam és az önök rendszere nekem sohasem adta meg azt a kellő alapot, a melyen családot alapíthattam volna. (*Zajos helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltás: Hatszáz forint! Derültség.*)

Elnök: Móricz Pál képviselő ur kiván személyes kérdésben felszólalni.

Móricz Pál: T. ház! Nem volt szerencsém tegnap a képviselőházban akkor jelen lehetni, midőn Gaál Jenő t. képviselő ur reám hivatkozva, egy régebbi költségvetés tárgyalása alkalmával tartott beszédemnek egy passusát felolvasta; ennélfogva ma vagyok kénytelen a t. képviselő ur ezen hivatkozására és felolvasására némely személyes megjegyzést tenni. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur azt mondja: „Móricz Pál képviselő ur azzal kezdte beszédét: „Az államhatalom egy rendezett államháztartásból áll" és ebből a czélból indulva ki, hogy az államháztartás mielőbb rendeztessék, egy nagy financztervet mutatott be, a melynek egyik részlete az, hogy a képviselők napidíjai megadóztassanak."

Igaz, hogy ezt mondtam és most is azon nézetben vagyok, mint akkor, hogy a deficitet nem lehet hosszu évek során megszüntetni, mert a kamatok kamatja megöli az időközi jövedelem szaporulását.

Ezen nézetemben akkor sem osztozott a t. kormányelnök ur és a többség. Most is fentartom ezen nézetemet, daczára annak, hogy nem nyert általános többséget.

Digitized by Google

Hanem t. képviselő ur, ez nem igy volt mondva. Azt mondtam igenis: arra, hogy az államháztartásban a súlyegyen egyszerre helyreállíttassék, az esetben a nemzetnek egyszerre nagy áldozatokat kell hozni és ez áldozatokat nem csak azok hozhatják, a kik productiv termelői a nemzetnek, hanem ez áldozatokhoz hozzá kell járulniok azoknak is, a kik az államtól élvezeteket huznak és ekkor mondtam azt is, hogy hozzá kell járulniok a képviselőknek is napidijaik után. És ebben nagy különbség van. Mert az egy millióra menő napidijakból a deficitet, mely 60 milliót tett, elenyésztetni nem is akarhattam, nem is állítottam.

A t. képviselő ur magára szokta ölteni a tudákosság öltönyét és aztán beszédét felspékeli citátiókkal, adatokkal, de hogy aztán ezen adatok milyenek, azt már kimutatta György Endre t. képviselőtársam és az kitetszik az általam most elmondottakból. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: Szólásra következik Jókai Mór képviselő ur.

Jókai Mór: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) A folyton megújuló deficites háztartás valójában nem vigasztaló jelenség. Annak megfoghatóvá és elfogadhatóvá tétele nehéz feladat, megtámadása igen háládatos munka.

Én részemről meggyőződésemet követve, a háládatlanabb munkára vállalkozom. Elismerem a mellett teljes fiduciával, hogy azon képviselő urak, a kik az ellenzék részéről ezen deficites állapotot szigorú birálat alá vonták, csak hazafiui és képviselői kötelességüket teljesítették. Én sürü aggodalmaikra csak azon indorsatával felelhetek, a mit egykor a királyi tábla mondott a csizmadia-alispánnak itéletére, hogy: excepta voce „ebadta“ ratificatur. (*Élénk hosszas derültség.*) Az aggodalmak valóban jogosultak. Hanem a deficites helyzetnek mind az eredetére, mind az orvoslása módjaira nézve nézeteim merőben eltérnek az ellenzék tisztelt szónokainak nézeteitől.

Somssich Pál igen t. képviselőtársam és barátom ezt a hiányos állapotot annak tulajdonítja, hogy nagy nálunk a nagyhatalmi állás után való vágyakozás s az a nézete, hogy ha nagyhatalmi aspiratiónkról lemondunk, akkor államháztartásunk rendbe jöhet.

Uraim! Nincs itt senkinek semmiféle nagyhatalmi állás után való vágya, hanem akarunk igenis egy életképes, védképes országot fenntartani. (*Egy hang a szélső balról: Boszniával!*) Nincs itt nagyhatalmi aspiratió, hanem van életfönntartási ösztön és hogy a kettő közt mi a különbség, azt nálam avatottabb, hivatottabb szónokok, a többek közt különösen a t. előadó ur számszerinti adatokkal fogják majd illustrálni.

Hogy ezen állam megtartásának egyik eszköze a hadügy, azt is elismerem, hiszen már Cromwell megmondotta, hogy „legyünk nyugodt lelkiismerettel, de azért tartsuk szárazon a puskaporunkat“. Mintegy 104 millióra megy a hadügyi költségvetés. (*Mozgás a szélső balon.*) Horrendus szám, elismerem és higyjék meg a t. képviselő urak oda át, hogy mi, a kiket az országgyülés a delegatióra felküldött, mindnyájan épen ugy szeretjük a hazát és épen ugy szivünkön hordjuk a nép sorsát, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Látjuk!*) mint önök és épen ugy sajnáljuk a saját magunk vagyonát, a melyet a közterhek más polgárokéval egyenlőn sujtanak, mint akárki e képviselőházban. Tessék elhinni, hogy avval az erős szándékkal keltünk mindnyájan utra, hogy azon nagy számú összegből nem azt, a mit levontunk, de tetemes összegeket fogunk leszállítani. És miért nem tehettük meg? Mert ugyebár ott volt Guizot, mondanák önök és engedte az országnak szerteszét heverő kincseiben szabadon kotorászni a delegátusoknak? még pedig most már nemcsak a magyaroknak, hanem az osztrákoknak is? Nem volt biz ott semmiféle Guizot és nem terhelte meg gyomrunkat senki, semmiféle fényes traktákkal, hanem megterhelte lelkünket nehéz adatokkal. Hiszen ott volt az ellenzék több küldötte, a kik nemcsak erős szándékkal birtak a hadügyi kiadások leszállítására, de a kik keresztül-kasul ismerték az egész hadügyi ressortot és mennyire ment azon megtakarítási propositió, mit ők fel tudnak mutatni? Körülbelül egy millió frtra. Ennek az egy millió forint áru nagyhatalmi lemondásnak mi ránk eső része háromszázezer frt. Hogy ezzel az összeggel a magyarországi deficitet kipótolni, törleszteni nem lehet, ezt az én igen tisztelt barátom, Somssich Pál meg fogja nekem engedni. Utoljára nem maradt más, mint a pólai forgótorony. (*Halljuk!*) Ha az ember hallja ezt az oda dobott szót: „Pólai forgótorony!“ minden magyar azt fogja mondani: mi közöm nekem a pólai forgótoronyhoz, mikor nekem otthon az adómat exequálják. (*Ugy is van! a szélső balon.*) Megvallom én is azon nézetben voltam, hogy ha én eddig el voltam a nélkül a pólai forgótorony nélkül, el leszek én nélküle ezután is. (*Élénk derültség!*) Hanem mikor elém tették az ad amussim kiszámított hadmérnöki plánumokat, át kellett látnom, hogy a pólai kikötő, mely egyedüli védelme Dalmácziának és összes hajóhadunknak, a hol arsenálunk, magazinumaink vannak s mely eddig védve volt hatalmasan kinyuló sziklanyelvek, félszigetek által, az ujabb találmányú, nagy horderejű lövegek mellett, most már olyan, hogy a tengerről keresztül a sziklán felül össze lehet lövöldözni az egész hajóhadunkat s ennek védelmére semmit egyebet ,semmit kevesebbet nem lehet tenni, mint elfogadni a várvédelem azon szörnyetegeit, miket legújabban feltaláltak, mik alkal-

Digitized by Google

mazva vannak az Elbe torkolatánál, miket alkalmaz Anglia a maga tengeri kikötő partjainak védelmére s hogy e nélkül el van veszve Póla, Póla nélkül pedig el van veszve Dalmáczia, minekünk azonban a dalmát tengerpartra oly szükségünk van, mint a falat kenyérre, mert e nélkül nincs Fiuménk, ha pedig Fiume és Trieszt elveszett, akkor az egész monarchia és Magyarország is be van falazva és ki van zárva a világból. (*Tetszés jobbfelől.*) Tehát nem nagyhatalmi aspiratió, nem hadi chauvinismus parancsolta, hanem igenis a megélhetés ösztöne parancsolja fegyverkezéseink folytatását.

Most még egy más dolgot kell a t. háznak említenem, minek elmondására csak nagy aggodalom után szántam el magamat. (*Halljuk.*) Ha nálamnál nevezetesebb ember és ennél a Sándor-utczai kunyhónál nagyobb házban mondaná el, nagy baj is lehetne belőle, de az én szavamat innen nem messze hordja el a szél. A hiteles adatokból meg kellett arról győződnünk, hogy egész Európának minden hatalmassága oly óriás mérvű fegyverkezést folytat, támadó és védelmező háborura, mely az egész hadviselésnek eddigi formáját tökéletesen átalakítja. Ezek az előkészületek fel vannak osztva minden országnál több évi turnusra. A mi turnusunk a leghosszabb. És legolcsóbb. Mikor a mi hadügyministerünk valamely hadászati speczialitásra kér egy milliót, az olasz hadügyminister kér kettőt s az olasz kamara megszavaz hármat. Két, legfeljebb három év mulva a külhatalmak turnusai be lesznek fejezve és minden fegyverkezés tökéletesen bevégezve. Akkor aztán kezdődhetik, a mi akar. A mely állam akkor készületlen állapotban találtatik, azaz állam compensationalis objectumul fog szolgálni a többieknek. Hogy ez az állam nem mi akarunk lenni, az nem nagyhatalmi törekvés, az életfenntartási ösztön. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Azt fogják nekem t. képviselőtársaim erre mondani, hogy minek ijesztgetsz bennünket ilyen jövővel? Hiszen a fejedelmek közt a legnagyobb egyetértés van, egymást látogatják, az entente cordiale tökéletes. A kormányok is csupa békés szándékkal vannak tele. Igaz, az uralkodók nem akarják a háborut, nem akarják a jelen kormányok sem. (*Felkiáltások a szélső balról: Hát ki akarja? Talán a nép?*) De akarják maguk a népek igenis. Az olasz irredentisták, a franczia chauvinisták, az orosz és nem orosz panszlávok, a dákorománok nem a jelen kormányok közegei, de a kik a hátok mögött állanak, tolják őket előre és ha nem akarnak előre menni, megbuktatják őket és helyökbe állítják a maguk embereit, a kik őket vezetni fogják. Egész Európában mindenütt van, az egyik államban is, meg a másikban is egy-egy kis csoport rokon faj, a melyiket a másik az idegen szörnyű zsarnokság alul ki akar szabadítani, természetesen azzal a földdel együtt, a melyen az lakik. (*Élénk tetszés jobbfelől.*) Ez a nisus az, a mely egymás ellen fegyverkezteti a nemzeteket és népeket épen ugy, mint a hogy fegyverkeztek egy időben a vallásháboruk alatt a mennyei hazájuk miatt. A népek nem veszik észre, hogy saját maguk állítják fel azon rettenetes bálványt: a nemzetiségi gyülöletet, a melynek oltárán égetik azt a sikertelen áldozatot, minek a neve: hadügyi költség. Az egyik nemzet a másikat kényszeríti rá, hogy fegyverkezzék, hogy hadügyi költségeit szaporítsa és épen akkor, midőn saját nemzetét dicsőíteni véli, ugyancsak megcsavarja az adósrófot saját magán szorosabbra.

Azt mondják, a lefegyverzést egyszer mégis csak meg kell kezdeni s mert ez in infinitum nem tarthat: hát kezdjük meg mi. Lehet, hogy egyszer valamikor oly parlamentje lesz Magyarországnak, a mely azt decretálja. De hát én azt kérem, hogy kezdjük ezt talán az elején, mert a lefegyverkezésnek nem az a kezdete, hogy lerakjuk a puskát meg a kardot, hanem hogy leteggyük azokat az indulatokat, a mik a puskát meg a kardot mozgásba hozzák; szüntessük meg a nem egymás nyelvén beszélő polgároknak egymás közti küzdelmét, egymás ellen való gyülöletét.

Ez történik-e ma? Nem beszélek azokról, t. képviselőház, a mik az utczákon történnek, nem arról, a mi a hirlapokban iródik; én csak arról szólok, a mi a parlamentben történik. (*Halljuk! Halljuk!*) Ugyanazokért az intézkedéseiért a kormánynak, a miket majd a szerbajkú képviselők, majd a szász földről való képviselők megtámadnak, mint rettenetes zsarnoki eljárást, a mitől visszhangzik egész Németország: ugyanazokért Szliács képviselője megtámadja a magyar kormányt, hogy igen lágyan, igen lanyhán bánik a nemzetiségekkel, könnyen veszi a magyar állam eszméjét, a magyar nemzetiség terjedését. Az egyik helyen izgatják a horvátokat, a másik helyen a románokat, a harmadikon a szlávokat, a negyediken a szászokat, az ötödiken pedig a szerbeket a magyar nemzet ellen és ugyanekkor a magyar nemzet prófétái fűtik a katlant a magyar nemzet szivében ugyanazon nemzetiségek ellen és kölcsönösen, innen is, túl is, mind rátámadnak a köztük álló magyar kormányra, a mely nem engedi meg, hogy egymásra rohanjanak és egymás beleibe bele markoljanak. (*Élénk tetszés a jobboldalon.*)

Uraim, míg Magyarországon rá nem térnek azon magasztos gondolatra, hogy az embernek az emberrel jó együttélésben és honfiui barátságban kell lennie, akármily nyelven beszél is az, hogy a magáét cultiválni, másét pedig nem gyülölni, ez a hazafias kötelesség, mig rá nem térünk, hogy mi, kiket törvény kötelez rá, hogy békét

Digitized by Google

tartsuuk a nemzetiségek közt és egymás közt, adjunk példát a magunk érdekében ez egyetértés helyreállítására: addig minekünk nagyon nehéz tanácsokat osztogatni Európának, hogy szüntesse meg a nemzetiségi gyűlöletet oly népek között, melyek nincsenek egymás iránt kötelezve semmiféle barátságra. (*Élénk helyeslés.*) Azonban t. ház, nem csupán a fegyverkezés, nem csupán a hadi készülődés az, a mely egy országot életképessé, egy államot erős állammá alakit, hanem a belső intézményekre fordított kiadások is. Magyarországon, bármennyire vádolják is az ellenkezővel a kormányt, ezért a feladatért nagyon sok történhetik és ez természetesen terheli budgetünket. Hogy mikép lehet kitalálni azt, hogy mi történik a magyar államiság megerősítésére, igen kérem t. képviselőtársaimat, méltóztassék elővenni a magyar budgetet és azzal a föltevéssel nézni rajta végig, hogy ugyan mi történik akkor, hogy ha egyszer Magyarország elmulasztaná azt a védelmet, melylyel tartozik magának és engedné, hogy idegen állam alakítson itt kormányt, hogy miféle tételek maradnának ki akkor a magyar budgetből? (*Fölkiáltások a szélső balon: Hát most nem? Halljuk!*)

Vajjon ha Ignatiew urra volna rábizva, hogy Magyarország számára budgetet készítsen, nem tudna-e mindjárt 40—42 milliót egy veres plajbász huzásával kivonni az állam költségvetéséből? Vajjon fogna-e az adni 3 milliót Horvátországnak a mi magas bevételeinkből azért, hogy a szent István koronájához tartozzék? (*Egy hang a jobboldalon: De többet adunk!*) Tehát még többet! Fogna-e két milliót adni a pest-zimonyi vasutra, 1.800,000 forintot a rákos-ujszászi vonalra? Fogna-e az egy milliót adni a központi vaspályaudvarra, fogna-e kiadni 4 milliót a magyar kultusra, magyar szinházakra, akademiára, egyetemekre, képzőművészetekre, magyar népnevelésre és fogna-e költeni különösen a magyar parlamentre és külön magyar ministeriumra?

De hát ne hijjuk segítségünkre a phantasiát, hanem vegyük elő csak emlékezetünket. Hát nem voltak-e idők, midőn mindezen tételek hiányoztak a magyar budgetből, nem volt-e már itt oly kormány, mely ezen kiadásokat meg tudta takarítani?

Ha Magyarország eljátsza azt a kedvező helyzetet, a melyet a sors másodszor adott kezébe és még egyszer engedi, hogy más rendelkezzék a vagyonával, igen könnyen meg fog szabadulni a deficittől. Nem lesz deficit, de nem lesz Magyarország. (*Élénk tetszés jobbfelől. Hosszas nyugtalanság a szélső baloldalon.*)

Egy kormánynak, melynek nem feladata Magyarország államisága s a nemzet emelése, ki lehet törülni egy tollvonással az összes kulturális, államalkotási kiadásainkat a budgetből és aránylag megkönnyíteni terheinket, akkor aztán nem lesztünk koldusok az országban, de nem is lesztünk urak az országban. (*Ugy van! jobbfelől. Felkiáltások a szélső balon: Ma sem vagyunk!*)

Igen t. képviselőtársam Somssich Pál ezekre az időkre, melyekre felhivtam az emlékezetet, kegyes volt visszautalni, még pedig egyenesen engem apostrofálva, gondoljon csak, hogy Magyarország 30 évvel ezelőtt mennyivel előnyösebb helyzetben volt — innen Pestről végig nézve a vidéken — mint most. Hát én azt a fátyolt, melyet a nemzet nagylelkű bölcsesége azokra az időkre vetett, szellőztetni nem akarom.

De igen kérem t. képviselő-társamat és barátomat, hogy emlékezzék vissza arra az emlékiratra, melyet abban az időben számos magyar előkelő, nagy hazafi irt alá, többek közt ő maga is; többen azok közül még most is élnek és ha meg fogja tőlük kérdeni, el fogják neki mondani, hogy mi volt 1852-ben azon a helyen, a hol most Magyarország van? (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

T. képviselőtársam Grünvald Béla még közelebb jött, ő már a 20 év előtti állapotokat hasonlította össze a mostaniakkal és azt mondotta, hogy a társadalom meglazult, husz évvel ezelőtt más idők voltak, akkor a gentry még virágzott. Igen, 20 évvel ezelőtt, 1862-ben, akkor volt a magyar gentrynek az a gyönyörű arany kora, midőn ott ült a felesége kanapéján a végrehajtó katona tizenketted magával és addig pipázott ott, mig két esztendei adóját, beleszámítva az executionális költségeket is, az utolsó fillérig le nem fizette. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Akkor a magyar gentrynek csak a rostaalja viselhetett hivatalt, mert a hivatalviselés a közönség lenézésével járt (*Igaz! Ugy van! jobbfelől*) s ki hivatalt vállalt, arra azt mondották, hogy meghalt. (*Igaz! Ugy van! a jobboldalon.*) Most a magyar gentry visel csaknem valamennyi hivatalt az országban, azóta is az a számos életpálya, mely megnyilt előtte, mind az ő fiaival van betöltve; a magyar gentrynek azóta van módja magát kenyértermő hivatásokra mivelni, magát a röghöz kötött állapotból kiemelni; a ki nem teszi, azon bizony sem kormány, sem semmiféle törvényhozási intézkedés nem segít. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

A magyarországi gentry egy időben megkapta az úrbéri kárpótlást, a mely nem arra volt szánva, hogy ezt elparádézza, elköltse, hanem hogy gazdasági állapotait javítsa vele. A ki ezt megtartotta, az most is jó módban van. Megkapta másodszor a magyarországi gentry a szőlődézsmaváltságot és még egyet fog kapni: a regaleváltságot, de ha azt sem fogja hasznára fordí-

Digitized by Google

tani, bizonyára azokat, a kik pusztulásnak és sülyedésnek indulnak, senki a világon és semmiféle isteni és emberi hatalom fönn nem tartja. (*Igaz! Ugy van! a jobboldalon.*)

Egyébiránt azon adatokból, miket t. képviselőtársaim a hivatalos lapból merítenek, hogy mennyi a csőd, mennyi a birói végrehajtás, azokból az tűnik ki, hogy vannak, a kik roszszul gazdálkodnak, mert hiszen csak azok neveit, a kiket exequálnak, közli a hivatalos lap, azokéit, a kik megvették az elárverezett birtokot, nem közli a közlöny. A kit szerencsétlenség ért, kimegy az utczára panaszkodni, de e kinek jó dolga van, otthon marad és hallgat. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

Takarékpénztáraink betétei, az investitiók, miket mindenféle gazda a paraszttól kezdve a földesurig 30 év óta birtokába fektet, a gazdasági gépek nagy száma, mindaz bizonyítja, hogy Magyarorszag nem pusztul, hanem gyarapodik. (*Igaz! Ugy van! a jobboldalon. Zajos ellenmondások a szélső baloldalon.*)

T. képviselőtársam Grünwald Béla, a midőn a magyar gentry fölött szomorkodott, melynek sorsát, megvallom, én is javítani óhajtanám, egyuttal azt is mondotta, hogy harmadik osztályunk pedig nincs. Méltóztassanak sorba járni azokat a nagy magyar városokat, a melyeknek lakosságát az egykori földmíves, jobbágyosztály képezi. Ott találni számos egyszerű gazdákat, a kik százezer, kétszázezer, háromszázezer forint értékű vagyonnal birnak, de a kik azért nem játszanak grófot, nem neveltetik fiaikat uraknak, hanem okos, hozzáértő földmíveseknek. Itt van az a harmadik osztály, mely a nemzetnek zömét, derekát fogja képezni. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ha t. képviselőtársam egy magyar polgári osztály létezését tagadja, ezzel egyenesen homlokon üti mindazokat, a kik a magyar kereskedelemről és magyar iparról beszélnek, szemet húny az iparkiállítások előtt, mert hiszen azokat más, mint a magyar polgári osztály, nem teremtette meg. Én tehát Magyarország sorsát oly sötétnek, mint azt az ellenzék rajzolja, szürkéből szürkébe festve, nem látom. Hogy deficitünket elenyésztetni kell, azt igenis én is nagyon óhajtom, megkülönböztetést teszek azonban a között, a mit beruházások, a mit régibb adósságok törlesztésére fordítunk, mert ezek az utókornak fognak javára válni, tehát a terhet is viselje azon utókor. Különösen kimondani kivánom pedig azt, hogy államháztartásunk rendbehozására nehezebb terheket rakni arra az osztályra, a mely eddig is leginkább viselte a terheket, a mely leginkább megkapható volt az adókivetők által, arra több terhet rakni nem akarok; (*Élénk helyeslés a jobboldalon*) hanem igenis kötelessége a kormánynak széjjel nézni, hogy minő kutforrásokból merítik a roppant hadi készületekre szükséges költségeket a külföldi államok és azon intézkedéseket, melyek ott gyümölcsözőknek bizonyultak, minden tétova nélkül hozza be ne apródonkint, de egyszerre keresztül ható módon Magyarországon. (*Mozgás szélső balfelől. Szalay Imre tiltakozik.*) Igenis kivánom, hogy a pénzügyminister hozza be Magyarországba, a mi oly nagy jövedelmet hoz Franczia- és Oroszországban, az italadót, akkor azután mondhatjuk, hogy iszunk a hazáért. (*Élénk derültség jobbfelől.*)

T. ház! Szándékom volt, a mennyire gyönge tehetségemtől telik, arra az állításra felelni, illetőleg azon állítás ellenkezőjét bebizonyítani, hogy a nagyhatalmi törekvések és aspiratiók okozzák Magyarországon a deficitet és hogy azoknak abbanhagyásával Magyarország deficitje is megszünik.

Én ezen beszédemben, melyet az igen t. mérsékelt baloldali képviselőtársaim felé fordulva elmondtam, ugy hiszem, hogy a t. függetlenségi párti képviselőknek is megfeleltem, mert én a két álláspont között, a mit jelenleg elfoglalnak, igen sajnálom, de alig találok valami különbséget. Ugyanazon elvek, ugyanazon kiindulási pont, ugyanazon eszközök nem vezethetnek másra, mint ugyanarra a czélra. (*Helyeslés a jobboldalon. Nyugtalanság a baloldalon.*)

Azt is el kell ismerni, hogy a t. függetlenségi párt is közeledett igen sokat a mérsékelt párthoz: ők tettek egy lépést a mérsékelt ellenzék felé, a mérsékelt tett kettőt és most nagyon közel schlissolnak egymáshoz. (*Derültség jobbfelől.*)

Még csak t. képviselőtársam és barátomnak Eötvös Károlynak ama szeretetreméltó nyilatkozatára, a melylyel beszédjét bezárta, kell néhány viszontcomplimentet mondanom; (*Halljuk! Halljuk!*) a midőn t. i. azt mondta, hogy nagy káröröme volna benne, ha egyszer a romok, — nem ezt a házat értem, habár ez is fenyeget, — (*Derültség*) hanem az ország romjai mindnyájunkat eltemetnének, akkor legalább ez a ministerium is el lenne temetve. Hozzá tette azt a czigány praepositiót: „Ha a hazámat jobban nem szeretném.“ (*Derültség.*)

No hát én is visszaadom ezt a szeretetreméltóságot és azt mondom: igenis, én is olyan nagyon kivánnám önöknek, a kik ugy szeretik visszaemlegetni azokat a régi időket, cserébe a mostaniakért, hogy a Mindenható hozná vissza legalább még egyszer, hogy a szájukig érne az az idő, — ha a hazámat én is jobban nem szeretném. (*Élénk tetszés a jobboldalon.*) Miután tehát abban tökéletesen megegyezünk, hogy hazánkat mindketten sokkal jobban szeretjük, mint a hogy gyűlöljük az ellenpártot, ime itt van az

Digitized by Google

előttünk fekvő budget-javaslat, hogy mind a két indulatunknak eleget tehessünk, fogadjuk el azt a részletes tárgyalás alapjául. (*Hosszan tartó élénk helyeslés, tetszés, derültség és taps a jobboldalon.*)

Elnök: T. ház! Az ülést 5 perczre felfüggesztem.

(*Szünet után.*)

Elnök: Az ülést folytatjuk, szólásra következik báró Bánhidy Béla képviselő ur.

B. Bánhidy Béla: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Nekem egyáltalán nem volt szándékomban, hogy a jelenlegi budgettárgyalás alkalmával felszólaljak. Hogy daczára ennek, felszólalok, feltett szándékomtól elállva, arra engem reábirt Helfy igen t. képviselőtársamnak január 17-én tartott beszéde.

Én, t. ház, azon következtetéseket, melyeket az igen t. képviselő ur Somssich Pál t. képviselő ur határozati javaslatából és több, az ellenzéki oldalról történt nyilatkozatokból levonni méltóztatott, szó nélkül, észrevétel nélkül nem hagyhatom. S minthogy csupán csak erre szándékozom reflectálni, megjegyzést sem teszek igen t. képviselőtársam s barátom, Jókai Mór előadására sem, mert én egyáltalában a magas politikával, az európai situatióval jelenleg foglalkozni nem akarok. Áttérek tehát Helfy Ignácz igen t. barátom beszédére.

Engedje meg a t. ház, hogy, ha szabad ezen kifejezést használnom, az általam incriminált passust felolvassam szóról szóra, netaláni félreértések kikerülése végett. T. barátom felénk fordulva, t. i. a mérsékelt ellenzék felé, igy szólt: „Kétséget nem szenved, hogy még ma igen nagy elvi eltérések választják el egymástól e két pártot. De én a közeledést szomszédaink részéről nemcsak egyedül abban a formai dologban látom, hogy ők ezuttal, ép ugy mint mi, nem fogadják el a budgetet általánosságban sem. Én sokkal lényegesebb közeledést észlelek. Ha figyelembe veszem azon nevezetes beszédet, melyet Somssich Pál képviselő ur elmondott, ha nézem annak szellemét és elolvasom a határozati javaslatot, melyet benyujtott", stb.

Később aztán a t. képviselő ur állítja, hogy a függetlenségi párt programmja két főpontban culminál, t. i. az önálló hadseregben és az önálló vámterületben. Ő ugy látja, hogy a mérsékelt ellenzék a programm egyik pontját, értve az önálló vámterületet, már magáévá tette. Ez pedig egyik része az ő programmjának. Később aztán t. barátom megemlékszik Somssich Pál képviselő ur beszédéről és belevonja a magyar hadsereg kérdését stb., mire bizonyosan ő is és a t. ház is emlékezni fog.

Én t. ház, általánosságban két megjegyzést szándékozom erre koczkáztatni és pedig először is a külön vámterület kérdésére, természetesen igen röviden.

Az Ausztriával való viszony a vám- és kereskedelmi ügy terén rendezve van az 1878-i kiegyezés által 10 évre. A vám- és kereskedelmi szerződés érvényben van tiz évig és marad azon túl is, ha egyik vagy másik fél részéről a szerződés föl nem mondatik.

Én, t. ház! már ez okból is tartózkodni fogok attól, hogy ezen kérdésnek beható fejtegetésébe bocsátkozzam, minthogy ezen kérdés napirenden egyáltalában nincs; az eszmék tisztázása végett — mint t. barátom mondotta — és saját álláspontomnak kellő világításba helyezése végett, azonban némelyeket meg kell jegyeznem arra, noha tartózkodhatnám a pro domo mea szólástól már azon okból is, mert hisz alkalmam volt több izben e házban erre vonatkozó nézeteimet elmondani akkor, mikor a bécsi kiegyezés tárgyaltatott és nem látok okot arra, hogy akkor nyilvánított nézeteimet módosítsam.

Az egyik megjegyzésem a külön vámterületre nézve, t. ház, ez: én hallottam már többször ugy e házban, mint másutt hangsúlyozni, hogy hisz a vámterület kérdése első sorban és főleg közgazdasági, hogy ne mondjuk, czélszerűségi kérdés.

T. ház! Én ezen nézetet nem osztottam soha, nem osztom ma sem, mert a külön vámterület egy igen nagyfontosságú, nagy horderővel biró és egyszersmind mindenekelőtt és praeferenter politikai kérdés, a melynek megoldása igen nagy és jelentékeny nehézségekkel jár.

Másik megjegyzésem, t. ház, a következő: Az 1867-iki törvényben világosan fenn van tartva Magyarország számára azon jog, hogy esetleg — ha t. i. méltányos egyezséget Ausztriával kötni nem lehetne — Magyarország felállíthassa a vámsorompókat, de csak azon esetben, ha Ausztriával méltányos egyezséget kötni nem lehet.

Én, t. ház, elfogadtam a közjogi alapot, elfogadtam bona fide és egész mérvben, elfogadtam annak minden rendelkezését az utolsó betűig. És én soha a közjogi alap iránt nagyobb igényeket fűzni nem fogok, mint a mennyit a közjogi alap az én meggyőződésem szerint teljesíteni képes. És ezért, t. ház, én — természetesen szólva önmagamról — a külön vámterületet, mint kitűzött czélt, mint a zászlóra tűzött egyik programmpontot nem vallom, habár azon esetben, ha Ausztriával méltányos egyezséget kötni nem lehetne, mindig sürgetni fognám, — szembeszállva a következményekkel, — hogy a törvényhozás a külön vámterület felállításának eszközéhez nyuljon, a mint azt már sürgetni bátor is voltam e házban akkor, mikor a bécsi kiegyezés tárgyaltatott.

Én, t. ház! ezen álláspontot foglalom el és

Digitized by Google

fogom elfoglalni, mint az 1867-iki alap őszinte híve mindaddig, mig ez alapon állok. (*Helyeslések jobbfelől.*)

Engedje meg azonban a t. ház, hogy épen még egy megjegyzést tegyek. Hisz épen azért, mert az 1867-iki törvényben világosan fenn van tartva esetleg az önrendelkezési jog, — fentartva pedig világosan és határozottan. Tehát egyik párt sem, tehát a függetlenségi párt sem tarthat kizárólagos igényt ezen eszmének a hangoztatására (*Ugy van! balfelől.*) és jogosultan legalább ezen kérdésből magának monopoliumot nem csinálhat.

Csanády Sándor: Akkor ne tagadják meg most!

B. Bánhidy Béla: Abból, hogy bárki, a ki a közjogi alapon áll, a közjogi alap által szabott korlátokat respectálva, az önálló vámterület hívének vallja magát, abból egyáltalában nem következik az, hogy Helfy t. képviselőtársam álláspontjához e részről közeledés történt elvi concessio árán.

Ezt tartottam az eszmék tisztázása végett szükségesnek ezen kérdésre nézve megjegyezni.

Most t. ház nehány szót akarok szólni azon határozati javaslatra nézve, a melyet Somssich Pál t. képviselőtársam beterjesztett, a melyre Helfy t. képviselőtársam is észrevételt tett. (*Halljuk!*)

Én, t. ház! egyáltalában nem érezhetem magamat feljogosítva arra, hogy azon indokokat, a melyeket Somssich Pál t. képviselőtársam beszédében felhozott, bővebben fejtegessem, hogy azon intentiókat, a melyek remek beszédében foglaltatnak, bővebben megmagyarázzam. Ez természetszerűleg igen t. képviselőtársamnak a feladata; megfogja ő tenni, ha azt jónak és szükségesnek látja. Én tehát t. ház — mondom — a beszédében foglaltakat magyarázgatni, interpretálni nem akarom; szólni fogok egyedül a határozati javaslathoz; a határozati javaslatnak azon conlusiójához, a mely magában foglalja a budgetnek megtagadását a mérsékelt ellenzék részéről, t. i. szólni fogok arról, a mi kötelező betü szerint mindenkire nézve, a ki azon határozati javaslat elfogadásához hozzájárul.

A magyar parlamentben dívó szokás szerint — én nem akarom fejtegetni, hogy ezen szokás minő alapokon, helyes vagy helytelen alapokon nyugszik-e, de mondom a magyar parlamentben dívó szokás szerint — mindenek előtt jelenti a kormány politikája elitélésének, a kormány iránti bizalmatlanságnak erélyesebb kifejezését. Én ennek bebizonyítására talán praecedensekre is hivatkozhatnám, hivatkozhatnám több praecedensre talán, ha szorgosan kutatnék a ház naplóiban; azonban csak egy praecedenst említek. Egykoron a baloldal megtagadta a budgetet a Bittó és Ghyczy-féle kabinettől általánosságban is. Ebből én azt hiszem, senki sem magyarázta ki azt, hogy ezen tény által közeledés történt volna azon állásponthoz, a melyet Helfy igen t. képviselőtársam akkor is elfoglalt, ma is elfoglal. Az események ily feltevést bizonyára meghazudtoltak volna, mert ez, én azt hiszem, inkább az ezen elvektől való bucsuzás, mint közeledés volt. Mondom tehát t. ház, hogy már ezen egy praecedens is arra utal, hogy a budget-megtagadás elvi téren közeledést a közjogi ellenzék fele egyátalán nem jelenthet.

Azon felfogás ellen tehát, hogy a budget megtagadása közeledést jelentene elvi téren, elvi concessiót foglalna magában, nem a modorban, a taktikában való közeledést értek, tiltakoznom kell, ugy Helfy, mint Jókai képviselő urral szemben. (*Helyeslés a baloldalon.*)

És most engedjen meg nekem a képviselő ur még egy megjegyzést, melynek megtételére épen Jókai t. barátom szavai által érzem magamat indittatva. (*Halljuk!*) Ugyan mit szólana például Helfy képviselő ur, ha én, idézve beszédének azon passusát, melyben azt mondja, hogy a függetlenségi párt programmja két főpontban culminál, e kettő az önálló hadsereg és önálló vámterület, „mert e kettő körül csoportosul a többi", mit mondana például, ha azt mondanám. de nem teszem, de tehetném, hogy ma már a képviselő ur csak ezen két önálló pontot állítja előtérbe, a többit háttérbe helyezi s csak ugy tünteti fel, mint a melyek e kettő körül csoportosulnak, mit szólna, ha azt mondanám, hogy ebből azt következtetem, hogy a képviselő ur részéről a mi álláspontunkhoz közeledés történt? (*Ugy van! Ugy van! a baloldalon.*) De még tovább mehetnék egy lépéssel és nem mondom, de mondhatnám, hogy a balközép az összes önálló pontokat egyszerre akasztotta szegre; a képviselő ur azonban kellő óvatossággal csak egyenként teszi azokat félre a kormányképesség kellékeinek megszerzése czéljából. (*Derültség a jobb- és a baloldalon, ellenmondások a szélső balon.*) A képviselő ur valószinüleg tiltakoznék e felfogás ellen. Én tehát azt mondom, hogy kölcsönösen óhajtandó volna az álláspontok magyarázásában a kellő gyöngédség és kiméletesség, mert megtörténhetik, hogy egy harmadik oldalról teljesen félremagyaráztatik a magyarázat, ugy a mint ma Jókai képviselő ur részéről történt.

Ezeket tartottam szükségesnek épen az eszmék tisztázása végett elmondani, most még csak azt jelentem ki, egész röviden, hogy én abban semmi vigaszt nem találhatok, mint Jókai képviselő ur, hogy e roppant nagy deficit, tizennégy év óta legnagyobb részben épen a magyar kormányzatt alatt jött létre.

A Somssich képviselőtársam által benyujtott

Digitized by Google

határozati javaslatot pártolom és a budgetet általánosságban elvetem. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Mezei Ernő: T. ház! Nekem nem szándékom budget-beszédet tartani, még csak az sem szándékom, hogy összefüggő birálatot mondjak az uralkodó kormány-politika fölött; én ez alkalommal szorítkozni fogok csupán arra, hogy pártom szempontjából némely megjegyzést tegyek azokra, a mik itt mondattak. Én megvallom nem vagyok mester a számításban és ha van határozott meggyőződésem országunk pénzügyi helyzetéről, azt is inkább a viták folyamából merítettem. Egy pillanatig sem czáfolták meg azt a tényt, hogy az államköltségvetés helyzete sokkal rosszabb, mint 1875-ben a fuzio évében volt. Eötvös és Helfy t. képviselőtársaim kiszámították, hogy az államköltségvetés hiánya a jövő évre az 54 milliót el fogja érni. Kovács Albert képviselőtársam pedig alapos számítást tett arra nézve, hogy az államköltségvetés rosszabb, mint az 1874-ik évben volt. Még azt merném hozzá tenni, hogy az államköltségvetés helyzete rosszabb, mint 1873-ban, abban a fatalis évben volt, melynek költségvetésére Sennyey báró azt mondta, hogy benne 7 évi rosz kormányzatnak hadisarczát fizetjük. Mert ha olyan számítást teszünk, mint az előadó ur, hogy a beruházásokat és az átmenő kiadásokat leszámítjuk, akkor az 1873-ik évi 64 millió deficitből le kell vonni 29 milliót, mely beruházásra fordittatott és 9 milliót, mely átmenő költségekre van fordítva. Már az 1880. év budgetje, mint a zárszámadások mutatják, nagyobb deficitet tüntet fel a beruházások leszámításával, mint az 1873. évi.

A t. pénzügyminister ur azt mondta, hogy valósággal az 1875-ki deficit a rendes költségvetésben nagyobb volt, mint az 1882-re számított. Persze elfelejtette azt, hogy azóta az adókat 40 millióval fokoztuk. Ezen adóemelést a pénzügyminister ur érdemül hozta fel, hozzátévén, hogy lesznek, a kik ez érdemében kételkedni fognak. Én, t. ház, mindenkinek meg akarom adni a maga érdemét. Megengedem, hogy ez csakugyan érdeme a pénzügyminister urnak, a melyért aranygyapjat is nyert. A pénzügyminister ur egy igazi argonauta. Vállalkozik reá, hogy Colchisból elhozza az aranygyapjat. Ez azonban oly gyapju, mint Balzac egyik regényhőseé, ki bűvös aranygyapjat nyert, a mely minden kivánságának teljesítését biztosította, de a melynek az a természete is volt, hogy minden teljesített kivánsággal megfogyott és vele megfogyott hason arányban a kivánónak életereje. A mikor a legszükségesebb kivánságot kellett kielégíteni, a gyapjúból már nem maradt semmisem.

A helyzet ma egyszerűen ugy áll, hogy az a czél, melyet a fuzió megkötésekor kitüztek, nincs elérve, sőt ma távolabb állunk tőle, mint valaha. Mit jelent ez a mi közjogi viszonyaink között? Nem rég olvastuk Ghyczy Kálmán röpiratát, a melyben arra figyelmezteti az országot, hogy az államtönk egyszersmind azzal a következménynyel jár, hogy Magyarországot Ausztria gondnoksága alá fogják helyezni. És 1875-ben Tisza Kálmán nem azt mondta-e, hogy az állami költségvetés egyensúlyának megbomlása oly óriási veszély, a melyért neki a legnagyobb áldozatot kell meghoznia. Feláldozta elveit, hogy elvállalja a kormányt. Hol van a ministerelnök ur áldozatkészsége, mikor a helyzet rosszabb? Ugy látszik, a ministerelnök ur áldozatkészsége abban áll, hogy a kormányon megmarad. Nos azt hiszem, hogy akkor rá nézve a kormányról való lemondás nem lehet nagy áldozat s ezért még inkább megtehetné azt, a mit 1875-ben megtett az akkori Deák-párti kormány, hogy tekintettel az ország pénzügyi zavaraira, lemondott a kormányról. Erre természetesen ő nem gondol. A t. ministerelnök ur és a pénzügyminister ur gyöngéd nyilatkozatokat váltanak, a mennyiben a pénzügyminister ur kijelentette, minden kétely eloszlatására kijelentette, hogy solidaritásban van a ministerelnök urral. E nyilatkozat teljesen megfelelő volt is a pénzügyminister urtól, mert nincs abban a helyzetben, hogy a solidaritást megtagadhassa. Egy közös csónakban ülnek a deficit tengere felett. Mi azonban azt a kérdést intézzük mind a kettőjükhöz, hová eveznek? Colchisba, lesz a felelet, az aranygyapjak országába. A pénzügyminister ur kimutathatja azt, hogy Eötvös t. barátom valamiben tévedett; a pénzügyminister kimutathatja azt is, hogy Somssich t. képviselőtársam valamiben tévedt, de a t. pénzügyminister nem mutatta ki, hogy a tény nem tény és hogy az óriási deficit nem létezik. Nekem ugy látszik, hogy e Colchis igen misticus ország; nagyon kétes, vajjon létezik-e, de azok a szirtek, örvények, melyek a hajó utját a tengeren fenyegetik, azok léteznek. A pénzügyminister és előadó ur egyáltalában nem tartották feladatuknak azt, hogy a kibontakozás módját megjelöljék. Mint Danton, midőn halálra itélték, azt mondta, a mi most következik, az a nagy talány, le grand peut'être. Pedig mindnyájan érezzük a helyzet valódi baját. Pedig mindnyájan érezzük, hogy az ország bevételeit nem ezen, de más uton kellene fokozni. Be kellene mindnyájunknak vallani azt, hogy épen jelenlegi pénzügyi bajaink elhárítására valódi orvosságot csak az önálló magyar állam és önálló vámterület adhat. Valami habozó nyugtalanság nyilatkozik önökben mindnyájukban, valami mélyen rejlő érzés, mely ellenállhatlanul önöket is meghódítja. Mert pl. az előadó ur azt mondja, hogy a gazdasági viszonyokról beszélni nem tartja időszerűnek. Ez igen nevezetes állítás lehetne olykor, mikor épen a

Digitized by Google

pénzügyi helyzet legnagyobb baja a gazdasági viszonyokban gyökeredzik.

Az igen t. ministerelnök ur szerint jobb volna e házban kevesebbet beszélni. Hanem én azt hiszem, hogy mi, a kik itt ülünk, ezt azért teszszük, hogy felvilágosítást nyerjünk a kormány tagjaitól. Mert a mit a házban mindnyájunknak látnunk kell: az a haza sorsának lefátyolozott képe és mindnyájan érezzük a felelősséget, hogy tőlünk függ; attól: mit teszünk, vagy nem teszünk, hogy ezen lefátyolozott kép minő alakot nyerjen.

Most, t. ház. bátor leszek áttérni a mérsékelt ellenzékre. (*Halljuk!*)

Gaál Jenő t. képviselő ur tegnapi beszédjéből valami olyas rítt ki, mintha visszautasítaná azt a felfogást, melyet Helfy képviselőtársam kifejezett, hogy a mérsékelt ellenzék pártunkkal solidáritásba lépett volna. Kovács Albert t. képviselőtársam pedig egyenesen ugy nyilatkozott, hogy az ő részükről a költségvetés megtagadása nem jelent annyit, mint a mi részünkről. Akármely okból teszi azt a mérsékelt ellenzék, én azt nagyon jogosultnak és helyesnek találom.

A költségvetés megtagadása a mérsékelt ellenzék részéről egészen jogosult, még ha a legnagyobb elvi különbségek választják is el pártunkat. Ha nem tették hét évig, jogosan teszik most, mert ama hét év alatt bebizonyult, hogy az ország egészen a merev párturalom alatt áll. Ma ellenzéki ember nem láthat más feladatot maga előtt, mint épen azt, hogy az ország közvéleménye egy tökéletesen önálló független közegének tekintse magát, nem lehet egyéb feladata, mint a tiltakozásban kitüntetni, hogy a jelenlegi kormányrendszerrel semmi közösségben nem áll.

De merem mondani, a mérsékelt ellenzék férfiai részéről határozottan észrevettük azt is, hogy a tények logikája őket felénk sodorja. Azt mondotta Gaál Jenő képviselő ur, hogy nem rendszerben, de ez emberekben kell keresni a hibákat, a kik kalandos politikát űznek. Ez már magában ellentétben van Somssich Pál igen t. képviselő ur nyilatkozatával, a ki épen mentül többet vesz le az emberek válláról és helyez a rendszer rovására. De ha a mérsékelt ellenzék férfiai, oly kétségbe ejtőnek találják az ország helyzetét, mint minőnek maguk mondják, hiszik-e, hogy egy kormány hibái magukban előidézhettek volna ily helyzetet? Én megengedem, hogy a közjogi mű még megtenné a feltételezett szolgálatot, fokozná épen az állami élet fejlődését, hogy ha azon feltevésen alapulna, hogy egyetlen kormány sem fog semmiféle hibát elkövetni, sőt nemcsak ez, de még, hogy az országnak egy polgára sem követne el semmiféle mulasztást, lehet, hogy ily képzelhetlen ideális tétel mellett betöltené neki szánt hivatását a közjogi mű is, de ez oly ideális felfogás, melyre azt hiszem, önök sem fognak emelkedni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Mihelyt a mérsékelt ellenzék férfiai positiv javaslatokat tesznek, akkor mindjárt egy oszlopot épitenek azon hidhoz, a mely őket a mi táborunkba átvezeti. A ministerelnök ur, ugy látszik, nagyon rosz szemmel nézi azt. A ministerelnök ur még tegnapelőtti beszédében azon figyelmeztetést intézte a mérsékelt ellenzékhez, hogy valahányszor a mérsékelt ellenzék szövetségre lépett a radicalisokkal, az ár mindig összecsapott a fejök fölött. A ministerelnök urnak nagyon kár ugy megrémülni saját multjától, hiszen ő ugyancsak szerencsésen kiuszott az árból. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

De én azt találom, hogy a ministerelnök ur nem igen szigorúan vette állításainak történeti bizonyosságát. Ő hivatkozott az 1848. évi franczia mérsékeltekre, kik a republicanusokkal szövetkeztek. Nos, én arra ellenkező példát is tudnék felhozni, mindjárt a 30. juliusi forradalmat, a radicalisok csinálták a forradalmat és abban a mérsékelt ellenzéknek tagjai Guizot, Thiers, Perier, Lafitte eleinte részt nem vettek, de később a forradalom eredményeit kiaknázták. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Még felhozhatnám a jelenlegi franczia köztársaságnak példáját is, midőn a mérsékelteknek a radicalisokkal való szövetkezése a legjobb gyümölcsöket érlelte, mert ezen szövetségnek köszönhető, hogy a felforgató szellem Franczia-országban egészen lelohadt és a radicalis törekvések képviselői is, akár egy Blanc, akár egy Tolaine eddig is egészen a rendnek, a törvényességnek szellemében folytatják parlamentáris működésüket.

De minderről nincsen szó. Ki beszél arról, hogy a mérsékelt ellenzék szövetkezzék az utczák forradalmi elemeivel? A mit mi várunk az egészen más; az, hogy a tények nyomása alatt, a szükségesség kikerülhetetlen behatása alatt el fogják fogadni ezen elveket és czélokat, melyek a mi táborunknak életet adtak. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hiába nevez bennünket a ministerelnök ur radicalisoknak, ha a mérsékeltség abban áll, hogy semmi czélnak tiszta öntudatával ne birjunk, ha a mérsékeltség abban állana, hogy tüzet. vizet összevegyítünk, akkor persze mi nem vagyunk mérsékelt ellenzék, de ha a mérsékeltség abban áll, hogy az alkotmányos szellemet fentartsuk, akkor mi mérsékelt ellenzék vagyunk, sőt azt mondhatom, hogy mi vagyunk az igazi mérsékelt ellenzék.

És most ad fortissimum virum. Értem a t. ministerelnök urat. Nem mintha épen szándé-

Digitized by Google

komná tettem volna, hogy a t. ministerelnök ur állításával foglalkozzam, a t. ministerelnök ur maga kiemelte, hogy mindig kényszerítve van a személye ellen intézett támadásokat visszautasítani. De mi meg kénytelenek vagyunk személyével foglalkozni mindannyiszor, mikor az állam érdekével foglalkozunk, mert azt lehet mondani, hogy most Magyarország államszervezete nem egyéb, mint személyi kérdés, a ministerelnök ur kérdése. Vidovich t. képviselőtársam tegnapi beszédében felemlítette, hogy nálunk az állam egy mindenek fölött uralkodó fogalom lett, a mely teljesen alá veti magának a polgárok érdekeit. Egészben véve ezen elv, hogy a polgár létezik az államért, bir jogosultsággal, ez volt az antik világ elve, a római birodalom erre alapította nagyságát, sőt el lehet mondani, hogy ezen elv hatotta át Poroszországot is és ennek köszönheti mai nagyságát. Maga az állam lehet mindig nagy czél, hanem ha a magyar államot nézzük, azt fogjuk kérdeni, hogy vajjon mi czélja van épen a magyar államnak magának; és akkor semmi más feleletet nem lehet adni, mint azt, hogy a külön intézmények, melyek a magyar államot alkotják, a ministeriumnak, parlamentnek jelenleg egyéb czéljuk nincs, mint hogy Tisza Kálmán magyar ministerelnök legyen. (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*) E tekintetben a t. ministerelnök ur még nagyobb joggal alkalmazhatná XIV. Lajos mondatát: „L'État c'est moi", mert XIV. Lajos csak annyit értett alatta, hogy az állam összes hatalma benne egyesül, de a ministerelnök ur hozzá tehetné, hogy az államnak semmi egyéb czélja nincs, mint épen a ministerelnök ur hatalma.

A t. ministerelnök ur első sorban védekezett a következetlenség vádja ellen. Ugy látszik, hogy ez a ministerelnök urnak Achillessarka, ez criminalitás. Bizonyos érdeket kelt már fel ez az örökös védekezés; sok regényben van, mint lélektani feladat megoldva, hogy olyanok, a kiknek öntudatát bűnök súlya nyomja, épen nyugtalanságuk által árúlják el az elkövetett bűnt. A t. ministerelnök ur azt mondta, hogy az emberi ügyek természetében fekszik az, hogy soha senki, a mit ellenzéki korában igért, mint kormányférfiú teljesen meg nem valósíthatta. Én a merő következetességet valóban nem akarom az államférfiui jellem egyedüli mértékének tekinteni. Ha csak saját személyemet venném, akkor ugyan volna okom rá, hogy a következetességet a legfőbb és legmagasabb erénynek tartsam, mert én első nyilvános működésem elejétől fogva mindig azon elveket vallottam, a melyeket ma; (*Éljenzés a szélső baloldalon*) és azzal kezdtem meg politikai pályámat, hogy ahhoz az ellenzéki táborhoz csatlakoztam, a melynek a ministerelnök ur volt a vezére. Később is azt tartottam feladatomnak, hogy a ministerelnök ur eljárásában a következetlenséget az elvek megtagadását pellengérre állítsam. De, ha ezt csak következetességből tettem volna, nem tartanám érdemes dolognak, sőt szégyennek tartanám, ha azt, a mit akkor ugyszólván első felfogásra gyermek-ésszel képzeltem, ma is feltétlenül irányadónak tekinteném. A következetesség egymagában véve se nem értelmi, se nem erkölcsi fölény. Nem tartom értelmi fölénynek azért, mert nem lehet abban értelemnek a jele, ha elzárkozunk az idők tanusága előtt; és nem lehet erkölcsi fölénynek sem beszámítanom, mert mindenesetre gyávaság, ha valaki változott bár, de jobb meggyőződését nem meri bevallani. Ez mind igaz, csak azt tenném még hozzá, hogy államférfiúnak, a ki vezéri hivatást teljesít, jól meg kell fontolni azt, a mit a nemzet előtt elvállal, mert nagy erkölcsi kárt ejt a nemzeten, ha elveit később megtagadja. De én még azt is elismerem, hogy voltak és vannak államférfiak, a kik az által tették a legnagyobb szolgálatot hazájuknak, hogy számoltak a körülményekkel és mikor a helyzet szükségessé tette, megtudtak válni előbbi politikájuktól! Csak azt nem akarom megengedni, hogy a ministerelnök urnak eljárása a következetlenség ezen mértéke alá esnék. Nem szólok arról, hogy a ministerelnök ur, mint a balközép vezére, az elvek változtatását két esztendeig azzal készítette elő, hogy az elvek változtatásának czélja csupán Jericho falait megkerülve, a régi elveket megvalósítani. De a ministerelnök ur, még mint kormányférfiú azt nyilatkoztatta ki, hogy elvállalja ugyan a kormányt, készségesen kezet fog a Deák-párttal az államháztartás bajainak megszüntetésére, de elveit fentartja, peraze minden gyakorlati jelentőség nélkül. Igy hát most sem tudhatjuk igazán, hogy mik a ministerelnök urnak valódi elvei, akár minden gyakorlati jelentőség nélkül is, hogy mi az ő politikai külső ruházata?

A t. ministerelnök ur egyszerűen tisztelegni akart az udvarnál és azt vette észre, hogy az a köpeny, a melyet visel, nem udvarképes; ott látta az előszobában a szegen függni a Deákpárti köpenyt és azt sokkal megfelelőbbnek találva, levette a szegről és odaakasztotta helyébe a magáét. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Azóta a ministerelnök ur viseli ezt az idegen köpenyeget, de kérdés, hogy tulajdonjoga nem maradt-e fenn saját régi köpenye iránt.

A t. ministerelnök ur továbbá azzal dicsekszik — ezt egyenesen dicsekvésnek kell neveznem — hogy birt azzal a bátorsággal, megmaradni a kormányon akkor, midőn mások nem birtak ama bátorsággal, hogy a kormányt elvállalták volna. Az igaz, a t. ministerelnök ur birt

Digitized by Google

ezzel a bátorsággal. Másokban nem volt meg a bátorság, hogy azon követeléseket elfogadják, melyeket akkor a hatalom nevében a magyar állam iránt formáltak. A t. miniszterelnök ur ezt akkor mondta, a mikor köztudomású dolog volt, hogy az osztrák ministerek vissza léptek egy már megkötött egyességtől; mert arra hivatkoztak, hogy azt, a parlamenti többség elfogadni nem fogja. Nem hinnők-e azt, hogy sokkal helyesebb eljárás lett volna, talán bátorságát is inkább diszítette volna, ha hivatkozással arra, hogy azon követeléseket egyetlen egy magyar államférfi sem akarta elfogadni, kinyilatkoztatja, hogy az országban nincsen ember, a ki ezen követeléseknek meghódolna. Akkor mindenesetre arról tett volna tanuságot, hogy Magyarország minden államférfia erkölcsi tényező, melylyel számolni kell; mert ez volt a nemzet dicsősége századokon át. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

De a t. ministerelnök ur ezt nem tette. Midőn mások nem vállalták el ezen feladatot, azt mondja, hogy ha nem akad senki más, itt van ő maga, a ki pedig épen egy nappal előbb mondott le, mert azon követeléseket teljesíthetetleneknek találta. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A t. ministerelnök ur ezt a legnagyobb áldozatkészségnek tüntette fel, valóságos martyrszerepben mutatta be magát. Mindenesetre a martyroknak igen csodálatos faja, mert eddig azon martyrokat, a kik a történelemben nagy nevet szereztek, arról ismertük, — küzdöttek legyen akár a vallásért, akár a haza szabadságáért, akár a tudományért is mint Galilei és Spinoza — hogy meggyődésökért minden szenvedést elvállaltak. A t. ministerelnök ur martyr szerepe más, (*Halljuk! a szélső baloldalon*) ő megfordítva tesz: a mikor áldozatot akar hozni, akkor hozza azt ugy, hogy saját meggyőződéséből enged valamit. Igy elhiszszük, hogy a t. ministerelnök ur meggyőződései nagyon drágák, mert mikor más életet áldoz, akkor ő meggyőződését dobja oda. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

De itt van az állandó válasz: hogy a ministerelnök ur többséggel rendelkezett és rendelkezik ma is. Ez aztán melancholicus thema. Én ezt a tárgyat nem tudom oly egészen szürke historiai szempontból megitélni, mint t. képviselőtársam Grünwald Béla. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Én legalább azt hiszem, nekünk itt az ellenzék tagjainak nem az a feladatunk, hogy megtaláljuk a többség alakulására és a ministerelnök ur kormányzására nézve azon mentségeket, melyeket a történetiró száz év mulva fel fog talán hozhatni. Mi mint ellenzék magunk is eleven politikai factort képezünk, nekünk feladatunk, hogy a tényeket befolyásoljuk és ha lehet, módosítjuk. Nemcsak Franciaországban 1840—48-ig Guziot kormányzata alatt léteztek hasonló állapotok, azt lehet mondani, hogy Anglia egész mult százados történetét hasonló állapotok jellemzik. Valpool ministeriuma ellen már az volt a küzdelem oka, hogy a többség nem fejezte ki az ország véleményét, III. György kormányzása alatt 1763—83-ig, tehát húsz teljes év alatt különböző ministeriumok ellen nyilvánult a küzdelem, mert a többség nem fejezte ki az ország véleményét. És épen ezen tények bizonyítják, hogy mily hamis a többségből következtetni a nemzet beleegyezésére. Nincs angol történetiró, a ki be ne ismerné, hogy az akkori többségek az angol nemzet szelleme ellen kormányoztak. S miben találták az angol irók az akkori bajok kútforrását? abban, hogy a közvéleménynek nem volt elég belfolyása a parlament megalakítására. Tökéletesen ez a helyzet nálunk is. Lehet igen sok okot találni reá.

De annyi bizonyos, hogy ha nincs is semmi kifogásunk a választói jogosultság mai terjedelme ellen, Magyarország választóinak nagyobb része nem szavazhat függetlenül, önállóan, meggyőződése szerint. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) És én teljességgel lehetetlennek tartom, hogy a törvényhozó, a ki az ország javát akarja, nyugodtan ülhessen e parlamentben azon tudattal, hogy a parlament nem fejezi ki hiven az ország közvéleményét. Én azt hiszem, hogy minden törvényhozónak, a ki lelkiismeretesen akarja teljesíteni kötelességét, egyformán mindig azt kell követelnie, hogy a választási törvényeket változtassuk meg.

De az tény jelenleg és pedig egy bámulatos tény, hogy a ministerelnök ur folytonosan feltétlen hatalmat gyakorol többsége fölött. Csodálatos hatalom ez. A ministerelnök ur, mint balközép vezére és mint kormányférfiu is mindig a politikai sikertelenség, a vereség, sőt a lealázásba vezette pártját. És mégis kormányelnöki tekintélye nem csak megmaradt, de kétségtelenül emelkedik. Még sokkal szerencsésebb helyzetben van a ministerelnök ur, mint Varro, a kinek a senatus köszönetet szavazott, mivel a vereség után nem esett kétségbe. A t. ministerelnök ur ugyanazon elismerésben részesül, vereségeit és sikertelenségeit érdemül számítják be neki. Nagyon érdekes lehet azért mindnyájunkra nézve megfigyelni ezen hatalmat. Kivált most, midőn a majoritásban sok új elem is foglalt helyet. Láttuk, hogy a ministerelnök ur tegnapelőtti fellépését a párt roppant helyesléssel kisérte. Semmi kétség a felett, ha az volna a ministerelnök feladata, hogy az ellenzék ellen harczoljon, a ministerelnök ur a legjobb hadvezér volna. Nem jól kormányoz, de a hadat jól vezeti. Bebizonyította mindig, hogy ehhez ért. Mi mindig leggyőzötteknek valljuk magunkat itt a parlamentben. És ha már Pitt azt mondotta,

Digitized by Google

hogy ellenzékre szükség van és ha nem volna ellenzék, meg kellene azt teremteni, a mi miniszterelnökünk ezen állítást még nagyobb büszkeséggel ismételheti, nem azért, mintha szükségesnek tartaná az ország érdekében, hanem azért, hogy olcsó diadalokat arathasson. Én ezt mind megengedem, de azt találom, hogy a miniszterelnök ur sikerei saját pártjával szemben és velünk szemben emlékeztetnek az indiánus főnök dicsőségére. Minden indiánus főnök azt tartja legnagyobb dicsőségének, hogy minél több fejbőrt messen le. Ezt a miniszterelnök ur igen ügyesen teljesíti. Két három fogással metszi le az ellenzék szónokairól a fejbőrt, pártja pedig nagy helyesléssel fogadja. De felvetjük azon kérdést az ország nevében, vajjon kormányzás-e ez? beérheti-e ezzel az ország?

A tények, tények maradnak. Lehet talán azt is decretálni, hogy kétszer-kettő nem négy, de öt, a kétszer-kettő mégis négy marad. Vagy erre hivatkoznak csakugyan, hogy a többség a nemzet bizalmának jele. Azt találnám, hogy egy hét éves uralom már magában nem az egészséges alkotmányos élet jele. Akkor, mikor minden más országban rövid időközökben látjuk felébredni az ellenzék szellemét, a mikor Angliában egy államférfi megbukott, ép, hogy leginkább gondolt érdemeire hivatkozhatni, mikor látjuk, hogy Franczia-ország, Olaszország sőt Németországban azon leghatalmasabb s legnagyobb államférfiu ellen is erősen érvényesül az ellenzék szelleme, vajjon a magyar népet tartsuk-e a legboldogabb nemzetnek, melynek panaszra és elégületlenségre semmi oka és uszik a tejjel-mézzel folyó Kanaánban? Vagy pedig feltéve azt, hogy a kormányt semmi felelősség sem terheli az ország nyomoráért ez a magyar nemzet a maga bajai közt is oly ideális nemzet, hogy semmi veszélylyel nem bir és elégületlenségének soha semmi hibás kitörésére nem ragadtatja magát. Egészséges parlamenti állapot-e, mikor a jobbnak, vagyis akár csak az alaktalan remény is nem érvényesül, vajjon lehet-e egy nemzet meleg bizalom nélkül? A kormányelnök urnak lehet oka rá, hogy dicsérje a nemzet resignatióját, a mint tegnapelőtt tette, de arról pártunk tagjai valamennyien meg vagyunk győződve, hogy azok, kik államférfiak, kik a magyar nemzet nagy szivéhez fordulnak, egész más támogatásban részesülnek, mint a miniszterelnök ur a többség részéről. Most el kell szenvedni a t. miniszterelnök ur dictaturáját.

Lehet, hogy ép a nemzet szelleméből még a jövőre nézve is kedvező következtetéseket meríthet. Jól van. Ha az ország viszonyai olyanok, s állami szervezetünk olyan, hogy dictatura létezhetik erő, méltóság, feladat, czél nélkül, egyedül egy parlamenti többség támogatásával, akkor csak ismételni lehet, mit Grünwald t. képviselőtársam mondott, legalább tegyen a t. miniszterelnök ur olyast s lépjen oly eredménynyel elő, hogy az utókor előtt igazolva legyen, mikép lehetett a t. miniszterelnök ur kormányzását oly hosszasan eltűrni. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Csanády Sándor: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Midőn ez alkalommal szerencsém van a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat elfogadása ellen nyilatkozni, két egymással tökéletesen ellentétes érzés honol keblemben. (*Halljuk!*) Az öröm, megelégedés és a fájdalom leverő érzete. Mert egyrészről jól esik lelkemnek az egyesült ellenzéki párthoz tartozó és pártonkivüli azon képviselő urakat üdvözölni, a kik megértve a kor intő szózatát, felfogva népképviselői magasztos hivatásukat, igenis a haza, a nép érdekében elérkezettnek látták az időt arra, hogy a képviselőházban nyilatkozataik által kifejezést adjanak azon meggyőződésüknek, miszerint ők a létező rendszer és modorbani kormányzatot a hazára, a nemzetre nézve károsnak, veszthozónak tartják; kinyilatkoztatták igenis a t. képviselő urak azon meggyőződésüket, hogy ha a jelenlegi kormányelnök, Tisza Kálmán ur továbbra is megmarad a kormányon, azon alapon és modorban kormányoz, mint kormányzott a multban, ez a nemzet elvész, megsemmisül, okvetlenül tönkrejut.

A fölszólalók közt voltak a háznak oly tagjai is, a kik az önkényuralmi korszakban is a legnagyobb odaadással viseltettek az uralkodó ház tagjai irányában; voltak igenis olyanok, a kik megteremtették az 1867-iki közösügyes kiegyezést, a kik alkotói, teremtői voltak a közös hadügy viselésének, igenis, megteremtői voltak a közös hadseregnek s mert belátták azt, hogy az eddig követett alapon megmaradás káros, veszthozó a nemzetre, azért örömmel üdvözlöm őket e téren, midőn megkezdik működésüket a haza, a nemzet érdekében.

De másrészről nem titkolhatom el lelki fájdalmamat a felett, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök ur, (*Derültség jobbfelől*) a ki évtizedeken keresztül velünk, a 48-as párt tagjaival kezet fogva küzdött hazánknak, nemzetünknek jogtalanul elrablott önállóságáért, függetlenségéért, a ki az 1867-iki közösügyes kiegyezést hazánkra, nemzetünkre károsnak, veszélyesnek, sőt átkosnak is nevezte. (*Derültség jobbfelől.*) Igenis, uraim, hiábau mosolyognak önök nyilatkozatom felett, mert én azokat a közösügyeket, a melyeknek alapján önök ma állanak, hogy átkosoknak nevezzem, Tisza Kálmán urtól tanultam. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Ugy van! Felkiáltások jobbfelől: Soha!*) Attól a Tisza Kálmántól t. ház, ki az 1861. országgyülés alkalmával még arra sem

Digitized by Google

méltatta az uralkodót, hogy felirattal járuljon hozzá. Igenis, t. ház, fáj a lelkem, hogy ez a Tisza Kálmán, mint ministerelnök annyira süllyedt, (*Derültség a jobboldalon*) miszerint az általa követett nemzetgyilkolási politikával (*Derültség a jobboldalon*) még most sem akar szakítani, mikor meggyőződhetett arról, hogy ezen politika a nemzetet az anyagi és szellemi közerkölcsiségi megsemmisülés örvényébe fogja vezetni. Mint említettem, t. ház, már máskor is, Tisza Kálmán ministerelnök ur, hogy minő károsnak a hazára, a nemzetre nézve, mily veszélyesnek tartotta az 1867-iki kiegyezést, kitünik azon eljárásából, miszerint 1875-ben, a midőn egész életén át vallott politikai hitelvei árrán becsempészte magát a ministeri székbe, (*Élénk derültség a jobboldalon*) — igazat mondok uraim, örülök, ha önöknek is tetszik az igaz szó — igenis mondom Tisza Kálmán ministerelnök ur annyira károsnak, veszélyesnek tartotta e közös ügyeket, miképen a kormányra lépése alkalmával szükségesnek látta e házban és igy a nemzet szine előtt szépíteni némileg a maga eljárását; ugy nyilatkozott, hogy ő csakis azért fogadta el a közösügyes alapon a ministerelnökséget, hogy az állam bevételei és kiadásai közt az egyensúlyt helyreállítsa. Sőt tovább ment e téren a ministerelnök ur; hogy ámíthassa tovább is a nemzetet, oda nyilatkozott, miképen ő az által, hogy a közös ügyes alapon elfogadta a ministerséget, nem adta fel addig vallott politikai hitelveit, hanem egy időre csak szögre akasztotta. (*Derültség a jobboldalon.*) Tehát, mint említettem t. ház, a ministerelnök ur kormányralépése alkalmával nagyszerű igéretekkel halmozta el a nemzetet, azonban, a mint a tapasztalás bizonyítja, a nemzet előtt tett igéretei közül egyetlen egyet sem váltott be, következőleg meghazudtolta önnön magát; (*Derültség a jobboldalon*) ugyanis a helyett, hogy az állam bevételei és kiadásai közt az egyensúlyt helyreállította, még szaporította a deficitek számát, a helyett, hogy a nép érdekében tett volna valamit, hogy az adót leszállította volna, folytonosan magasabbra emelte azokat és újabb adónemek behozatala által a nemzetet az anyagi megsemmisülés, a tönkrejutás szélére juttatta: a helyett, hogy törlesztette volna az államadósságokat, még szaporította azokat, mert hiszen tudjuk, hogy kormányra lépése idejétől számítva, körülbelül 500 millió frttal szaporodott az államadósság.

A mi a nemzet közjogát illeti, mindenki azt várta Tisza Kálmán ur ministerkedésétől, hogy beváltja azon igéretét, hogy le fogja akasztani a szegről politikai elveit, száműzni fogja a haza területéről a közös ügyeket s vissza fogja szerezni a nemzet önállóságát. Fájdalom, a nemzet reményei e téren is meghiusultak s hajótörést szenvedtek Tisza Kálmán ur politikai hitehagyottsága miatt. Mert a helyett, hogy visszaszerezte volna a nemzet önállóságát, megsemmisítette volna az 1867-iki, a nemzetet megsemmisítő közösügyes kiegyezést, egy más, új egyezkedésre lépett Ausztriával, mely a nemzetet még azon jogaitól is megfosztja, melyekhez, az egymást felváltó Deák-párti kormányok sem mertek nyulni. Azt hiszem, nincs senki a házban, ki tagadni merné, hogy Tisza Kálmán ministerelnök urnak műve az, hogy elárusíttatott a magyar nemzetnek az önálló jegy-bank létrehozatali joga, mely magyar jegy-bank ha létre jön, azonkivül hogy évenkint 25—30 millió frt jövedelme lett volna az államnak, azonkivül meg lett volna mentve az uzsorások kezéből a nép, mert 4—5%-ra kaphattak volna kölcsönt azok, kik elég biztosítékot nyujthattak volna.

Elárusította továbbá a ministerelnök ur ugyancsak Ausztria, Bécs érdekében a magyar nemzetnek az önálló vámterület létrehozatali jogát, mely vámterület ha létrejő s a vám sorompók nem az osztrák birodalom határain állíttatnak fel, hanem a magyar határokon, azon kivül, hogy a vám jövedelmek nehány millióval szaporították volna az állami jövedelmeket, virágzó állapotba jutott volna hazánkban az ipar, kereskedés és közgazdaság. Én t. ház, csakis oly kormány részére volnék képes megszavazni a költségvetést, mely kormány minden más idegen, következőleg az osztrák érdekeknek is háttérbe szorításával, egyedül Magyarország szellemi és anyagi jóléteért küzd, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) a mely a nemzetet tönkre juttató közösügyes kiegyezés száműzése után Magyarország önállóságának és függetlenségének érdekében minden áldozatra kész, a mely nemzet jelszava a szabadság, egyenlőség és testvériség. (*Éljenzés.*)

Miután a ministerelnök ur, Tisza Kálmán iránt, a ki 1875-ig az általam jelzett magasztos eszmékért küzdött, hitehagyott lett, megtagadta multját, bizalommal nem viseltetem: egy garast sem szavazok meg részére s ezért a költségvetést még átalánosságban sem fogadom el. (*Éljenzés.*)

Elnök: Arra kivánom a t. képviselő urakat figyelmeztetni, hogy méltóztassanak egymás irányában kiméletesebb kifejezést használni, mint a minőket elhallgattam, mert különben lehetetlenné válik a tanácskozás. (*Élénk helyeslés.*)

Az idő előre haladván, a holnapi ülés napirendjére a költségvetés tárgyalásának folytatása s a kérvények 7-ik sorjegyzéke tűzetik.

A legközelebbi ülés holnap d. e. 10 órakor fog megtartatni.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.*)

Digitized by Google

43. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 21-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitès. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az inditvány és interpellatiós-könyv felolvasása. Az 1882-iki állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovich Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur vezetendi, a javaslatok mellett szólók neveit Péchy Jenő, az azok ellen jelentkezők neveit Duka Ferencz jegyző urak jegyzik. Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Tibád Antal jegyző (*olvassa a f. é. január 20-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a deési királyi törvényszék, ügyészség és járásbiróság tagjainak ifjabb gróf Teleky Domokos képviselő ur által beadott kérvényét, melyben lakbér-felemelésért, a nyugdíjrendszer végleges szervezéseért és előléptetési pragmatika megállapitásáért esedeznek.

Miután hasonló kérvényekre nézve a jelentés már beérkezett ezen kérvények az irattárba tétetnek le.

Bemutatom továbbá Hontmegye kezelő- és segéd-személyzetének Podhorszky György képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a megyei kezelő- és segédszemélyzet részére is nyugdíj-intézmény létesitését törvényileg kimondatni kéri.

A gömörmegyei magyar királyi pénzügyi tisztviselőknek Fáy László képviselő ur által beadott kérvényét, melyben fizetés- és lakbér-illetményeinek felemeléséért, s fokozatos előléptetés megfelelő szervezéséért folyamodnak.

Ezen két kérvény kiadatik a pénzügyi bizottságnak.

Bemutatom végül Kecskemét szabad királyi város közönségének feliratát, melyben Győr szabad királyi város feliratát pártolván, az 1870. évi XVII. törvényczikk 8-dik, valamint az 1873. évi XIII. törvényczikk szintén 8-dik szakaszának módositását kéri.

A Nógrád megyébe kebelezett füleki római katholikus egyházkerület lelkészeinek Lesskó István képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a polgári házasság behozatalát czélzó törvényjavaslat mellőzését, a katholikus alapitványoknak csak a katholikus czélokra való fordítását és az 1868. évi LIII. törvényczikk 18, valamint az 1879. évi XL. törvényczikk 53. szakaszának megváltoztatását kérik.

Az ungvári iparosoknak gróf Török József képviselő ur által benyujtott kérvényét, melyben az ipartörvény módosításánál a II-dik országos iparos congressus határozatait tekintetbe venni kérik.

Mindezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Digitized by Google

A napirend szerint következik az indítvány- és interpellátiós-könyv felolvasása.

Péchy Jenő jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy az indítványkönyvben bejegyzés nincs.

Az interpellátiós-könyvben a következő két interpellátió van bejegyezve: „január 20-án, Bereczky Sándor: a hétfalusi birtokviszonyok rendezése tárgyában, az igazságügyminister és a belügyminister urhoz; január 21-én Hentaller Lajos: id. Bizony Miklós elleni merénylet ügyében, a ministerelnök mint belügyminister urhoz.“

Elnök: A képviselő urak interpellátióikat az ülés végén a szokott időben meg fogják tehetni.

Következik az 1882. évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Steinacker Ödön: T. ház: Az első költségvetés alkalmával, melyet a Tisza-kabinet benyujtott, azt a részletes tárgyalás alapjául nem fogadtam el. Nem tartoztam azokhoz, kiket a fusió mámora elkábított. Midőn akkor óriási többséggel kellett szemben állanom, lehet mondani, hogy akkor nemcsak az országgyülésnek, hanem az országnak is bizalma a Tisza-kormány felé fordult, én mindamellett nem voltam meggyőződve arról, hogy e kormány feladatát, az államháztartás egyensúlyának helyreállítását képes lesz elérni.

S következetesen a három következő esztendőben hasonlókép nem láttam indokot arra, hogy ezen kormány részére a budgetet megszavazzam. Én ugy cselekedtem volna a következő három évben is, midőn képviselő nem voltam.

Nem tartoztam tehát azokhoz, a kik, mint Horánszky képviselő ur mondta, sokáig tűrtek és vártak, mig végre ellenzéki álláspontot foglaltak el. Kezdettől fogva azon nézetben voltam a Tisza-kormány irányában, melyben vagyok ma. Ezen következetesség által mindenesetre elkövettem valamit, a mi Talleyrand mondása szerint rosszabb a politikai bűnnél: politikai hibát, legalább azon nézetben vannak, ugy látszik, sokan a t. kormánypártban.

A kormánypártnak és ministerelnök urnak, nem mondom talán legkiválóbb, de mindenesetre legbizalmasabb és legsajátságosabb tolla az ilyen következetességre nézve következőkép fejezte ki magát „Sajátságos Levelek“ címe alatt, melyeknek egyébiránt csak egyike jelent meg; mert ugy látszik megijedtek azok, a kikhez a többieket intézni akarta. Azt mondta ezen czikkében: „Mihelyt halljuk valakiről az állítást, miszerint hű maradt eredeti inézeteihez mindig, egy egész, tán hosszú életen át: rögtön meggyőződéssé alakul, a mi előbb csak gyanusításunk volt, hogy az a valaki egy nagy szamár volt holta napjáig s csak akkor nem ordított, a mikor hallgatott fülelve. Egyébiránt nem rovjuk azt fel neki bűn gyanánt; sőt egyenesen a tehetségeihez mért kötelességnek lelkiismeretes, tulajdonképen ösztönszerű teljesítéséről tanuskodhatunk mellette. Mert hát a kinek nincs esze belátni tévedéseit s haladni a szünetlenül átalakuló világ folytonosan változó követelményei szerint: attól legalább is megvárható az erény, hogy maradjon „következetes“, a mig él, szamárságához.“

T. ház! Az erényesség ezen neme ugy látszik az én osztályrészem. Némileg vigasztal az, hogy vannak ezen házban társaim, ha talán más nézetekkel is, a kik a politikai következetességről máskép gondolkoznak. Méltóztassanak tehát megengedni, hogy néhány megjegyzésem után, a melyet tenni bátor leszek azokra nézve, melyek a vita folyamában legközelebb elmondattak, elmondjam a magam részéről a ceterum censeo-mat is. Bocsánatot kérek, hogy megragadom ezen alkalmat addig, mig idő van. Mert hiszen az illető sajátságos és bizalmas toll még azt is mondja, hogy: „Ő nem fél attól, hogy a Zay és Steinacker compániával a paradicsomban megint összejön, sőt reményli, hogy elviszi őket az ördög már a jövő választások alkalmával.“

Azt hiszem, hogy az a paradicsom, mely a képviselő urnak szeme előtt lebeg, az öt éves mandatum. Ha ez el fog fogadtatni, lesznek új választások és akkor mindenesetre azon nézethez ragaszkodva, melyet Grünwald t. képviselő ur kifejtett, hogy szabad a kormánynak minden eszközzel ragaszkodni a batalomhoz, a ministerelnök törekedni fog többséget szerezni és nem vagyok tisztában az iránt, nem fog-e elmenni azon határon túl, melyet kijelelt Grünwald képviselő ur és akkor valószinü, hogy nem lenne többé alkalmam elmondani e nézetet a házban. Egyelőre is megvallom t. ház, hogy talán jobb véleménynyel lesz az illető képviselő ur, kinek ezen sajátságos nézetei és kifejezései vannak, rólam, ha elmondom, hogy tévedtem, mikor a Tisza-kabinet első pénzügyministerét annyira megtámadtam. Akkor is elismertem Széll Kálmán pénzügyminister ur nagy buzgóságát, jóakaratát és erélyét, de meg voltam győződve, hogy azon merev fiskalitási szempontok, melyekből kiindulva, ő az egyensúlyt az államháztartásban helyrehozhatni vélte, ezen czélra vezetni nem fognak s akkor 1878-ban, a Tisza kabinet harmadik budget vitája alkalmával azon nézetnek adtam kifejezést, hogy legközelebb mint utódot a bársonyszékben üdvözölhetni fogjuk a pénzügyi bizottság akkori t. előadóját Ordódy Pál képviselő urat és mostani ministert. Tévedtem e tekintetben és helyette jött gr. Szapáry Gyula, kinek jóakaratát ép ugy elismerem, mint tette ezt Somssich Pál igen t. képviselő úr. De azon

Digitized by Google

dicséret, melyet őt pénzügyministeri képességére nézve illette, úgy hiszem, csak udvariasság volt, de mindenesetre idő előtti dicséret. Különben, a midőn kijelentem, hogy nem hiszem hogy előhaladást tett a Tisza-kabinet, midőn pénzügyministert cserélt, nem akarok kételkedni abban, hogy a pénzügyminister ur teljesen megfelelne a ministerelnök ur várakozásának azon esetben, ha bekövetkeznék azon idő, a mikor nem lesz többé bátorsága a ministerelnök urnak a tárczát megtartani. De mikor azt mondta, hogy örülni fog ha lesz akkor valaki, a kire az ország sorsát megnyugvással bizhatja, ugy hiszem, igazolva volt többi minister collégái iránt, mert én azt hiszem, hogy ugyanazon joggal — miután azt a bátorságot, melyet maga érez, feltehéti többi collegairól is — feltehette volna azt, hogy többi ministertársai, Ordódy, Kemény, Szende vagy Bedekovich minister urak, ép oly jól fogják végezni tisztöket.

A mi t. ház, az elénk terjesztett budgetet illeti, én azt csak azon szavakkal akarom jellemezni, a melyekkel igen röviden és helyesen jellemezte azt egy kormánypárti lap. Ugy hiszem, hogy a t. túloldal nem fogja rosz néven venni, hogy ha a kormány ezen igen erős támaszának kifejezéseit itt röviden felhasználom, t. i. a „Pester Lloyd" által használt jellemezést, a mely — bocsánat, hogy németül olvasom fel, mert azt különben teljesen visszaadni nehéz, — igy szól:

„Einem jungen Staatswesen, welches, soll es überhaupt die Existenz eines Staates führen, aus dem primitiven Zustand herausgehoben werden muss, kann weder eine philisterhafte Politik des Einmal-Eins, noch die greisenhafte Politik der Hoffnungslosigkeit frommen. Ein klein wenig leichten Sinnes (nicht Leichtsinnes) erscheint da fast als Tugend."

Azt hiszem, t. ház, hogy ezzel gr. Szapáry Gyula budgetje kitünően van jellemezve. Könnyüvérüséggel nem vádolja, hanem dicséri őt még a kormánypártnak lapja. A t. pénzügyminister ur különben igen gyorsan megtanulta a pénzügyministerek azon mesterségét, hogy ugy csoportosítsa a számokat, hogy belőlük azokat a consequentiákat vonhassa ki, a melyekre neki szüksége van. Ő kimutatta, hogy az ellenzék számításai hibások. Egyik-másik esetben ez meglehet, hisz neki kell legjobban ismerni minden részletet, hanem mikor hallottam számcsoportosításait, akkor eszembe jutott, hogy a papiros és a számok igen türelmesek. Kimutatta a minister ur, hogy az államháztartás egyes ágaiban a kiadások nem szaporodtak, hanem csökkentek. Én ezt megengedem, t. ház, de ez csak azt mutatja, hogy már 1875-ben, a mely időből ő kiindult és már 67-ben is állami kiadásainak túlmagasra tétettek. Hogy azóta hivatalszaporítások történtek, azt gondolom menteni lehetne, ha ezek valóban a pénzügyi szolgálat s egyátalában hivatalos eljárás javítására szolgáltak volna, de én azt hiszem, hogy az adófelügyelői intézmény, ha talán megkönnyítette is az adók behajtását, még sem javított az adóügyön, mert az állam ellenségévé tette az adózó polgárt.

A kataszteri hivatalnokok kinevezését védelmezte a ministerelnök ur. Mindenesetre volt szükség ily hivatalnokokra, de az a kérdés, hogy azokat nevezték-e ki, kik arra valók voltak.

Végre tagadta a t. ministerelnök ur a túloldalról jött azon vádat, hogy a választások alkalmával követett politikai magatartás miatt hivatalnokok elbocsáttattak volna. Ha ő mondja ezt azon helyről, nekem azt hinnem kell, de tudom azt, hogy fenyegetések által ez irányban akartak hatni a hivatalnokokra és hatottak is és ha nem bocsátottak el hivatalnokokat, igen jól tudjuk mindnyájan, hogy igen sokakat azért nem bocsátottak el, — holott el kellett volna őket bocsátani, — mivel kortes-szolgálatokat tettek.

A budget kulturai kiadásokra vonatkozólag teljesen egyetértek azokkal, a kik e kiadásokat keveslik. Én meg vagyok győződve, hogy más pénzügyi és más országos politika mellett ezen kulturai czélokra többet lehetne fordítani. Elismerem különben, hogy a mi a kormány rendelkezésére állott, különösen a közoktatási- és kereskedelmi minister urak abból sok javítást vittek keresztül; hanem egyet mégis bátor vagyok kérdezni. Részesittettek-e ezen kulturai kiadásokban egyformán az ország összes lakosai? Teljesítette-e az állam ebbeli kötelezettségét a nem magyar ajkú lakosok irányában is? Lehetségessé tette-e nekik, hogy anyanyelvükön műveljék kulturájokat, lehetségessé tette-e nekik, hogy kifejthessék nemzetiségüket? Ugy hiszem, hogy ezt egyátalában nem, vagy nem abban a mértékben tette, mint azt az ország nem magyar ajkú polgárai joggal megkiványhatták volna. Azon irányt, azon méltányos irányt, a melyet a 67-iki kiegyezés első éveiben különösen b. Eötvös József követett, a kinek emléke áldva fog maradni sokáig, most már nem követik. El kell ugyan ismernem, hogy ez gyakran nem a minister urak hibája volt, hanem nem volt bennök elég bátorság, hogy ellenállhattak volna azon chauvinismusnak, a mely reájuk pressiót és pedig nemcsak a túloldalról, gyakorolt.

A t. pénzügyminister ur kiemelte, hogy az ország anyagilag gyarapodott. Erre megkapta már a feleletet. Nem tudom, hogy minő idővel hasonlította össze a t. pénzügyminister ur a jelenlegit és nem is tagadhatni, hogy nagyban

Digitized by Google

és egészben véve haladt az ország; de ugy hiszem, hogy nem az a kérdés, hogy absolute haladt-e, hanem, midőn ugyanazon időben annyira haladt a világ, hogy relative Magyarország csak némileg is hátul volt-e azon arányban, mint Európa többi államai. Én ezt t. ház, nem ismerem el.

Hogy az adóteher milyen nagy, azt nemcsak az ellenzék padjairól hangoztatják; hiszen említette az adócsavart Rohonczy képviselő ur is. Azt hiszem, adókezelésünket jobban nem lehet jellemezni, mint azt tette egy kormánypárti lap, a mely azt mondta: „Meg kell vallanunk, hogy nyomorultabb adókezelés, mint Budapesten, sehol a civilisált világon nem található. A budapesti adóhivatalok majd hanyagok, majd túlbuzgók, egyidejüleg telvék schlendriánnal és brutalitással" és igen helyesen hozzátette, hogy „A közadók kezelésénél divatos eljárás által az állam megmételyezi a nép becsületi és jogi fogalmait. A német vagy franczia csak annyi adót fizet, a mennyivel tartozik. Egy márka vagy franenyi túlkövetelés fizetését megtagadja, pört indít és végig viszi, mivel meg van győződve, hogy a jognak győzni kell és hogy az állam a jognak védője. A mi polgáraink nem bizonyosak benne, hogy adóügyekben joguk győzedelmeskedik, hozzá vannak szokva, hogy boszantgatják, belenyugodnak, hogy megsanyargatják, gyáván hozzá szoknak világos jogukról lemondani, gyanakodókká, scepticusokká, indolensekké lesznek." Helyesen megjegyzette még, hogy „Honnan vegyenek a polgárok önállóságot, tisztult fogalmakat államról és jogról, a kik ily nevelésben részesülnek. Azt mondja mindenki: az állam tőlünk annyit vesz, a mennyit csak bir, vegyünk tehát az államtól, a mennyit csak birunk. A hivatalnokok tudják, érzik, hogy ilyen közönséggel szemben nekik minden szabad és még az adószedő hetvenkedése ellen sincs biztosítva."

T. ház! Én az adókezelésről nem mondok egyebet, mint ez a kormánypárti lap mondott.

Említette a pénzügyminister ur azt is, hogy az adóemelések mutatják, hogy Magyarország jóléte mennyire gyarapszik. És hivatkozott különösen a gyári vállalatok, a nyilvános számadásra kötelezett társulatok által fizetett adók emelkedésére; de azon vállalatokról nem szólott, a melyek megszüntek nagy részben a magas adózás miatt. Pénzügyi politikánk fiskális természete megölt számos tyukot, mely aranytojást hozott volna államháztartásunkba.

Azt kérdem most, mi előnyt nyújtott tehát a magyar állam a polgároknak? Culturai haladásra nézve, legalább a nem magyar ajkúaknak elég okuk van panaszra. Anyagilag sem haladnak s igen helyes volt Eötvös t. képviselőtársamnak azon állítása, hogy nemcsak a nem magyar ajkúak, hanem a magyar ajkúak is elfordulnak a mostani államiság eszméjétől.

Közigazgatásunk állapotát ecsetelték többen. Ugy hiszem, hogy még ma is áll az, a mit elmondott a közigazgatásra vonatkozólag Somssich Pál igen tisztelt képviselőtársam. Én még azt merem hozzá tenni, hogy ezen állapotok a vegyes lakosságú megyékben sokkal rosszabbak, mint a tisztán magyar ajkúakban. Ezekre nézve is áll, a mit a választásokra nézve mondott az ellenzék, hogy t. i. a kormánypártiaknak minden szabad, az ellenzéknek nem szabad semmi; ezen megyékben is a hivatalnokoknak minden szabad, a nem magyar ajkú lakosságnak igen nehéz, gyakran lehetetlen, hogy igazságot nyerjen. Ha azután a nem magyar ajkú lakosok épen ugy, mint a magyar ajkúak, elégedetlenek és ezen elégedetlenségnek kifejezést adnak, akkor ezt nemzetiségi agitatiónak nevezik. Fáj az embernek a lelke, ha látja, hogy megengedem, gyakran bona fide, milyen agyrémeket festenek a falra ezen nemzetiségi agitatiókról és mennyire elkeserítik a viszonyt a vegyes ajku lakosok közt és pedig minden alapos ok nélkül. De t. ház! Gr. Szapáry Gyula dicsekedett azzal is, hogy szaporodik a magyarság. Azt azonban nem tudom, hogy pénzügyi politikája eredményének tekintette-e ezt is? Elismerem, hogy javában folyik a magyarosítás és pirulva vallom meg, hogy a német ajkúak e tekintetben kevesebb jellemet mutatnak, mint a szlávok és románok. Merem azt állítani t. ház, hogy nem épen mindig a legtisztességesebb elemek azok, a melyeket ily uton a magyarság nyer. Jókai képviselő ur felszólítást is intézett, hogy szüntessük be a nemzetiségi viszályokat, éljünk békében, bármi nyelven beszélünk is Magyarországon. Ezt én kivánatosnak tartom. De ha ezt kivánatosnak tartják, nem szabad a nem magyar ajkú honpolgárokról, a kik évszázadok óta élnek e hazában, a kik épen ugy áldozták és ontották vérüket e hazáért, mint a magyarság, azt mondani, hogy idegenek, mert a nem magyar ajkúaknak e földhöz épen oly joguk van, mint a magyar ajkúaknak. Ezért csatlakozom Grünwald Béla képviselő ur azon kivánságához, hogy csináljunk nemzeti politikát. De nem ugy értem, hogy exclusiv magyar nemzetiségi, nem faji, hanem országos és igy valóban nemzeti politikát. Meg vagyok róla győződve, hogy Magyarország bármely ajkú lakója elfogadja Grünwald Béla urnak azon értelmezését: „A nemzeti politika czélja a magyar nemzet érdekei összességének megvalósítása, jövőjének biztosítása, hatalmának s tekintélyének fokozása, nem erőszakos magyarosítás, hanem az által, hogy az állam polgárai jól érezzék magukat abban az államban, mely a magyar fajtól nyerte

Digitized by Google

nevét, elismerjék felsőbbségét, mert érzik, hogy ő, a ki ezt az államot alapította, legjobban tudja szervezni s kormányozni s az összetartás, és érdekközösség tudatával egy politikai nemzetté összeforrasztani Magyarország különböző népfajait: ez a magyar nemzeti politika".

Ily értelmezést el fog bizonyára fogadni ezen ország minden nem magyar ajkú polgára is. Ugy hiszem, hogy Polit képviselő urnak a felirati vita alkalmával mondott azon szavai, hogy hiszen a szerbek — és ő akkor a többi nemzetiségek nevében is szólt — ragaszkodnak ezen földhöz és szeretik e hazát: teljesen igazak.

A pénzügyminister ur megemlékezett az európai pénzpiacnak bizalmáról, Magyarország irányában. Hát t. ház, én ugy tudom, hogy Törökország, Egyptom és a délamerikai köztársaságok is kaptak pénzt kölcsön. Én nem hiszem, hogy ezen az illető bankárok sokat vesztettek volna, mert azok tudják igen jól, hogy mikép kell ezen értéket a közönség nyakába sózni. Ha egyer a magas kamat fizetése megszünik, akkor ők nem vesztettek semmit. De látjuk a közönséges életből is, hogy az uzsorások kölcsönöznek a tékozló urfiaknak, habár ezek nem nyujtanak kellő biztosítékot; de arra számítanak, hogy az illetők majd örökölni fognak. Igen helyesen emelte tehát ki Hoitsy képviselő ur, hogy Magyarországot sem lehet eltörülni a mappáról, hogy mindig lesz gazdája és tekintettel erre, kapunk kölcsönpénzt. De az, hogy pénzt kapunk Európa tőkéjéből, az még nem bizonyíték arra, hogy Magyarország mostani szervezetében valóban életképes.

A pénzügyminister ur kiemelte, hogy harczképes hadseregre van szüksége, ha háborut viselni kénytelenittetnénk. De Montecucculi mondta, háboruhoz kell három dolog: először pénz, másodszor is pénz, harmadszor is pénz. Pénzünk pedig akkor lesz, ha hitelünk lesz, hitelünk csak akkor lesz, ha jó financziáink lesznek, és én ugy hiszem, hogy ugy a magyar, mint az osztrák pénzügyminister, kiknek most kinálkozik az európai tőke, ha valóban bekövetkeznék a szükség nagyobb összegre, háborus időkben tapasztalnák azon latin mondás valóságát: donec felix eris, multos numeralis amicos. Nubila si fuerint tempora, solus eris.

Én ugy hiszem, ha most is a pénzügyminister urnak, midőn legközelebb Bécsben, Rothschildnál járt, már volt alkalma ezen tapasztalást megtenni.

T. ház! Azt is mondta a pénzügyminister ur, hogy ma Europa ügyeinek folyására Magyarországnak oly nagy befolyása van, mint valaha. Hát én ezt valóban nem látom. Az orosz-török, a szerb-török háboru idejében, Bosznia occupatiója alkalmával igen jól tudjuk, mi volt Magyarországban a hangulat. Megvallom, hogy nékem e tekintetben az általános nézettől eltérő nézeteim voltak és én azt hiszem, nem lett volna Magyarország javára, ha mindazok történtek, mit a közvélemény akkor óhajtott. De az még is tény, hogy a monarchia egész politikája más volt, mint a hogy az ország többsége kivánta. Az, hogy Europa valóban oly sokat tudna Magyarország állami létezéséről, azt mindenki meglátható a külföldi lapokban. Méltóztassék megnézni az angol franczia lapokat, ott nem ismerik Magyarországot, csak Ausztriát, és gyöngének tartják a monarchia dualistikus szervezete miatt. Egyben azonban igaza van a t. pénzügyminister urnak. Bármily kivánatos az, hogy a hadiköltség leszállittassék, én azt hiszem, hogy addig, mig a mai dualistikus szervezet fennáll, mely a monarchia egyes részeit, nemzetiségeit, politikai egyéniségük szerint egy más elleni harczra uszitotta, addig a monarchiának, ha egyáltalán fennállani akar, erős és egységes hadseregre lesz szüksége. Ha a hadsereget most gyöngítenők vagy felosztanók, a mint a szélső bal ohajtja, a monarchiának is vége volna.

T. ház! Én épen ugy, mint Grünwald Béla t. képviselőtársam, nem akarok igazságtalan lenni a minister urak irányában. A közjogi szervezet az oka, hogy deficitünket megszüntetni lehetetlen. Én meg vagyok győződve arról, hogy Magyarország deficitjét soha sem fogja megszüntetni, az osztrák-magyar deficitet igenis lehet megszüntetni. Van példa reá: Olaszország a nemzeti egységért nagyszerű áldozatokat hozott, nagy áldozatokat vállalt magára s nagyobb deficitje volt, mint nekünk s még is sikerült azt megszüntetni, miért? Mert Olaszországnak egysége, államisága oly természetes dolog, a melyet Europa megértett. Europa látta Olaszország emelkedését, erőfeszítéseit hitelt adott neki, ugy hogy az nem csak deficitjét megszüntethett, igaz, nehéz áldozatok árán, de keresztül vitte még azt is, a mire az osztrák-magyar monarchia eddig nem volt képes, rendezte a valutáját.

Hát t. ház, ha igaz, hogy a mostani állami szervezet nem kielégítő, hogy ennek fentartása mellett pénzügyileg és nemzetgazdászatilag rendbe nem jöhetünk — ez az én meggyőződésem — akkor gondolnunk kell azon három alternativára gondolni, melyre Eötvös Károly t. képviselő ur. Az első alternativát képviseli fatalismusával az igen t. kormány és pártja, a mely azt gondolja: „aprés nous le deluge"; az alternativa harmadik részét képviseli az igen t. szélsőbal; a második alternativára reá mutatott t. Eötvös képviselő ur, mondván: szüksége lesz Magyarországnak arra, hogy kopogjon a Reichsrath ajtaján. Hát t. ház, én ugy hiszem, hogy ezen utolsó alternativa nem volt helyes kép által szelezve: az eszmét

Digitized by Google

azonban, melyet a képviselő ur abban kifejezett, én másként formulázom és azt mondom: a második alternativa az, hogy a birodalom másik felével szerves kapcsolatba lépjenek, a mostani mechanikai kapcsolat helyett. (*Közbeszólás a szélső baloldalról: Csak tessék!*)

T. ház! Én teljesen osztom Pulszky Ágost t. képviselő ur nézetét, midőn ő közbeszólva Helfy képviselő urnak, tagadta, hogy a mérsékelt ellenzék, mint párt az önálló vámterület alapján áll; de a mit Eötvös Károly képviselő ur mondott, hogy a mint egy fecske nem csinál nyarat, ugy két ember sem csinál pártot; ez sokkal inkább illik reám, mert igen jól tudom t. ház, hogy ezen nézetemet, miszerint a közjogi kiegyezést ebben a másik irányban kellene revideálni, igen kevesen merik nyiltan kimondani. Négyszem közt én már gyakran és pedig politikai notabilitásoktól hallottam ily nézeteket bizalmas körben. (*Közbeszólás a szélső baloldalon: Zaytól! Derültség a szélső baloldalon.*)

Bizonyos, hogy minden pártnak vannak bizonyos nuance-jai és a mint kijelentette Hermann Otto képviselő ur, hogy ő a szélső balnak legelőrehaladottabb tagja, hát meglehet, hogy én azon másik pártnak leghátramaradottabb tagja vagyok. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Azért ne méltóztassék ám hinni, hogy ezen nézetnek az országban nincsenek pártolói. (*Közbeszólás a szélső baloldalon: A szászok közt!*) Vannak másutt is! Az igaz, hogy talán nem abban a társadalomban, melyet igen helyesen ecsetelt Grünwald igen t. képviselő ur, midőn azt mondotta, hogy anyagi önállóságával elvesztette politikai önállóságának feltételét; nem abban a társadalomban, mely az egykori politikai nemzetet képezte s a mely minden aristokratikus árnyoldalaival együtt, bírt annak fényoldalaival is. Hanem t. ház, van az országnak még más lakossága is; rámutatott Jókai t. képviselő ur, mikor azt mondta, hogy hiszen van középosztály és különösen oda mutatott az alföld magyar városaira. Én ugy hiszem, hogy a felföldi városokban is vannak polgárok és pedig legalább olyan polgári jelleggel birók, mint az alföldiek. És ezen polgárok hasonlóképen jogot tarthatnak azon igényre, hogy legalább is azon mértékben, mint az alföldiek, polgári factornak tekintessenek. Hiszen az 1848. törvényhozás kimondta a jogegyenlőséget, tehát Magyarország egyenjogú polgárai vagyunk. És igy igen különösnek tartom, hogy még most is folyton azon különböztetést szeretik tenni folyvást, a mikor azon társadalomról és a nemzet azon rétegeiről szólnak, a melyek, megengedem, a multban voltak főtámaszai a magyar államnak, de ma, ugy hiszem, eléggé erős támaszoknak többé nem tekinthetők. És igen helyesen jegyezte meg megint egy kormánypártilap, vonatkozással Grünwald beszédére: „A ki valóban a modern államot akarja, sőt a kinek a modern államról csak helyes fogalma van, épen a régi társadalmi rétegek szétmállási processusában garantiáját fogja találja az új társadalmi alakulások képződésének, mely az egészséges államélet előfeltétele. Valamely osztály egymagában mai nap teljesen elégtelen az államnak mély és széles, kolossális feladatainak teljesítésére és a köznemesség, a gentry mint egyedüli, vagy csak főtámasza Magyarországnak, hasonlítana agyagból álló oszlophoz, melynek kőboltozatot kell hordania.“ (*Ki mondja?*) A „Pester Lloyd“.

T. ház! Ez valóban igy van és azon körökben, melyeket gr. Apponyi igen t. képviselő ur egyszer a nemzet nem politizáló rétegének nevezett, azoknak egy részében legalább vannak számosan, a kik meg vannak győződve, hogy Magyarországnak nem azon állapota, melyet a t. szélső baloldal kiván, lehet a közjogi helyzetnek olyan változása, a mely az igazi kibontakozásra vezethet. És ezen elemek, a melyek nem politizálnak, vagy csak ritkán, melyek dolgoznak, ezek képezik alapját annak, hogy itt a házban lehessen parlamenti pártokat alkotni, lehessen politikát csinálni.

T. ház, én ugy hiszem, Deák alapeszméje nem fog csorbát szenvedni, ha valóban a monarchia másik felével történnék szerves közeledés. Deák Ferencznek álláspontját, ugy hiszem, igen helyesen ecsetelte egy megint kormánypárti lap, midőn kiemelte azon összhangzást, mely az ő eszméi és az europai uralkodó eszmék közt nyilvánul. „Olyan volt a magyar nemzet, mint az erratikus kődarab, mely semmi összefüggésben sem állt a continens népeinek alakulásaival. De Deák Ferencz finom érzékkel meghallotta a világ folyásának távoli zúgását és érthetővé tette annak titokzatos nyelvét népének is; Deák Ferencz volt az, ki összeköttetésbe törekedett hozni isolált nemzetét az europai culturállamok szellemével. Beszédeit a liberalis és az europai eszme lengi át és valamennyi nyilatkozatában az illető kor politikai és culturális felfogása tükröződik. Ő egy pillanatig sem tudta képzelni Magyarország sorsát ugy, hogy a kölcsönös hatás saját állami életünk és az europai mozgalmak között legyen szakitva. Ilyen politikára pedig mai nap is szükségünk van. Magyarország nagyon is nagy és jelentős, semmint az oriensben levő, valamely elfeledett zughoz hasonlóan, a világ szeme elől elrejtőzhetnék; de viszont sem nem oly nagy, sem nem oly hatalmas, hogy környezetére való tekintet nélkül saját erejéből boldogulhatna. Ép azért Magyarországnak azon eszméket és érdekeket kell ápolnia, melyekkel Europa uralkodó ha-

Digitized by Google

talmainak sympathiáját és jóakaratát kivívhatja." (*Egy hang a szélső baloldalon: Ki mondta ezt?*) A „Pester Lloyd". (*Derültség.*) Más pártbeli lap ugyan, de azért teljesen igaza van. Ennek gyakorlati consequentiát kell most vonni. Én t. ház, azt hiszem, hogy Europa nem érti Magyarországnak mostani állapotát, mostani viszonyát a monarchiához. Én ugy hiszem, Magyarország önrendelkezési jogának másféle formában is lehet nyilvánulni, mint nyilvánult 1867-ben. Ugy hiszem, hogy a jelen és a mult tapasztalataiból okulnunk kell. Mohács után csatlakozott Magyarország a Habsburg-ház többi tartományaihoz; én attól tartok, hogy mi egy pénzügyi Mohács előtt állunk és én jobban szeretném, hogyha ezt elkerülhetnők és (*Halljuk!*) előbb tennők azt, a mit tettünk 350 évvel ezelőtt nagy vereség után. Én meg vagyok győződve t. ház, hogy ily eljárás sem a magyar nemzetiség tekintetében, sem a politikai szabadság, sem az anyagi jólét tekintetében Magyarországnak kárára nem lenne, legföllebb bizonyos nemzeti hiuságokról, kedvencz eszmékről, (*Derültség a szélső baloldalon*) kellene lemondani. Én meg vagyok győződve, hogyha ezt látná Europa, sokkal nagyobb bizalommal viseltetnék ezen monarchia iránt és pénzügyileg is sokkal könnyebb lenne kibontakoznunk.

Van t. ház, ezekre példa másutt is Európában. Egy esztendővel ezelőtt ünnepelte Belgium függetlenségének ötvenedik évfordulóját. Büszke volt rá, hogy szabadságát kivívta, mert Hollandia nem akarta érdekeit kielégíteni és mindemellett t. ház, már most belátják ott is, hogy az politikai hiba volt; már most közeledik ez a két ország egymáshoz és nincs távol az idő, mikor megint közelebbi összeköttetésbe fognak lépni.

T. ház! Ha a dictatura ezen czélra vezethetne, én a dictaturát is elfogadhatónak tartanám, (*Derültség*) és ugy hiszem, (*Halljuk!*) hogy az igen t. ministerelnök ur sokkal odiosusabb értelmet adott a dictaturának, mint a hogy t. Grünwald képviselő ur azt értette. Mindenesetre óhajtanám, hogy alkotmányos uton, nem a kényszerűség nyomása alatt, hanem szabad akaratból, helyesen felfogott érdekeink szempontjából tegyük meg minél előbb ezen lépést, mit szilárd meggyőződésem szerint, bármit mondjon is most a t. ház óriási többsége, mi előbb-utóbb tenni fogunk. De minthogy a t. kormány mostani pénzügyi \ és egyéb politikája, nyomoruságaiból az országot kivezetni, meggyőződésem szerint nem képes és minthogy azon egyik alternativát, melyre utaltam, nem választja, részemről bizalommal iránta nem viseltetem és a budgetet a részletes vita alapjául nem fogadom el.

Németh Albert: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Az előttem közvetlenül szólott t. képviselőtársam iránti udvariasságból csak egy pár szavára kivánok reflectálni, azért, mert hű akarok maradni minden alkalommal mindenki iránt hazánk törvényeinek szelleméhez; már pedig tudjuk, hogy szász atyafiaink a magyar törvénykönyvben Saxones in Transylvania mint „hospites" említtetnek. (*Derültség.*) A becsületes magyar embernek egyenkint és a magyar nemzetnek collective ősi szokása a vendég iránt tisztelettel viseltetni és ha olyat mondana is, mit az ember teljességgel nem talál inyére, azt is elnézni és czáfolgatni, de érette fel nem háborodni.

T. képviselőtársam a dictaturát is hajlandó elfogadni. (*Halljuk! a szélső balon.*) Megengedem neki, hisz az nem ujság ő rájuk nézve; csak azt nem tudom, hogy katonai dictaturát vagy civil dictaturát vagy a kettőt egy kézben összpontosítva szeretné-e? Ha a katonai dictaturát, akkor egyszersmind kimondhatta volna, gondolom báró Puchnernek a nevét, ha a civil-dictaturát, akkor báró Bruckenthalnak a nevét, ha a kettőt egyesítve akarja, hát akkor azt hiszem akadni fog táborában valaki, a ki mind a két dictaturának egyesítésére örömmelfog vállalkozni. (*Derültség.*)

Ezen kis előrebocsátás után most már tulajdonképeni feladatomra térve, kijelentem, t. ház, miként a hatvanhetediki kiegyezés legfőbb Achillesének, a delegationalis intézménynek ünneplése 16-ik évfordulója következett reánk, szomoru tanuságául annak, hogy Magyarország évi költségvetése január első felében kerülhetett csupán a képviselőház elé, azon okból, mert nekünk várni kellett arra, mig túl a Lajtán az osztrák birodalom fővárosában Bécsben megállapítva lettek azon közös ügyes kiadások, melyek oroszlánrészét képezik Magyarország államháztartásának. Ezen delegationale intézmény 1869-ik évben itt a teremben nagy magasztalások között, Andrássy Gyula akkori ministerelnök ur egyik beszédében dicsőittetett. A midőn épen én itt a padokról a delegationale intézmény ellen szólva megjegyeztem gr. Andrássy Gyula akkori ministerelnök urnak, hogy én az ő általa mintaalkotmánynak nevezett delegationale intézményt hazánk önállóságára és függetlenségére veszélyesnek tartom és azt hiszem ő róla, e szavakkal: hogy be fog következni azon idő, mikor ő maga-maga ezen szomorú tapasztalatra jőve, ama fényes lajtorjáról, melynek lépcsőzetén, megengedem, addig ég felé emelkedendik, önként fog lesétálni és meg fogja előzni azt, hogy onnan lebukjék. Andrássy ministerelnök ur pedig ekként válaszolt: „A képviselő ur igen csalódik rólam való feltevésében és ugy látszik, a képviselő ur nem fogja fel a parlamentarismus valódi elvét és situatióját, mert nekem mint ministerelnöknek lesétálni ama lajtorjáról soha nem szabad, nem is lehet. Nekem be kell várnom a pillanatot, mig az én politikám

Digitized by Google

helytelenítve lesz, vagy a bekövetkező események által elitéltetik és akkor le fogok bukni, de onnan nekem lesétálni sohasem szabad." Most már t. ház, Európa államai előtt nagyrabecsülésben álló gr. Andrássy Gyula volt miniszterelnök urral szemben a következés az én parányiságomnak adott igazat, mert gr. Andrássy Gyula le nem bukott, hanem meggondolva magát, lesétált. Utána vállalkozott a t. miniszterelnök ur Tisza Kálmán. Sok egyéb fényes tehetségeit, népszerű nevét és állását elkoptatá átsétálása után és Tisza Kálmán jelenlegi miniszterelnök urnak egyátalán nincs szándéka onnan lesétálni. Ő tehát ugy látszik, hivatást érez magában beváltani azon szót, melyet gr. Andrássy Gyula, valószinüleg az események pressiója alatt megváltoztatni kénytelen volt. Pedig t. ház, egyike ezen államférfiaknak a delegationale intézményt az alkotmányok mintájának nevezé, Tisza Kálmán miniszterelnök ur pedig itt e teremben keserűen elitélte a delegationale intézményt és mert ő azon mintaszerű intézménynek legnagyobb, leghevesebb, legbuzgóbb szószólója és igy megvallom, nem tudom parányiságomban elképzelni, hogy a lesétálás közt-e vagy a bukás közt leend neki választása maga-magát igazolni. Nekünk t. ház, az átkozódás nem természetünk. Mi a delegationale intézményt hazánkra nézve károsnak és vészthozónak jelentettük ki és ma már az események consequentiája, a történelem logikai rendje keserűen igazolta ezt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mert ime, midőn a költségvetésben 50 millióra megy a deficit, akkor ugyanezen delegationale intézménynél fogva megszavazandó lesz 10 millio frt az azon okkupált tartományokban fejét felütött lázadást szitogató elemek fékezésére, a mely tartományok Magyarországhoz soha annectálhatók nem lettek volna, ha azt a delegationale intézmény, a mintának dicsért alkotmány — a mi hozzászólásunk és hozzájárulásunk nélkül, sőt tiltakozásra mód és alkalom nem is nyilván, el nem határozza.

Én t. ház, nem bibelődöm a számokkal és tökéletesen igazat adok Tisza Kálmán miniszterelnök ur azon mondásának, hogy a budget-tárgyalás itt e házban tulajdonkép nem is a költségvetés elemzése körül forog, hanem inkább politikai beszédek tartatnak és kritika. Igazsága van t. ház, én is inkább a dolog kritikus oldalára és mint olyanra, a kritikára vállalkozom. (*Halljuk!*) Gr. Szapáry Gyula t. pénzügyminister ur a mult héten elmondott beszédében hivatkozik azon jólétre, mely jelenleg Magyarországon divik. T. minister ur, én ugy tudom, hogy a jólétnek definitioja nem az, hogy megvan valakinek mindennapi kenyere és fedezve a mindennapi szükség, hanem megvan neki a felesleg, mert ez a jólét; a másik a természetes állapot, azon alól pedig visszafelé kezdődik a nyomor. Midőn a Tisza árja a t. pénzügyminister urnak azt a gyönyörű szép és nagy szorgalommal gondozott taskonyi uradalmát elönti, akkor a pénzügyminister urnak nincs ám jóléte, de bizonyosan megél; hanem azért, hogy odahaza kényelme legyen, a fogorvos villáját kibérli a svábhegyen és ott nyaral s azzal kénytelen beérni, mert mint jó számító ember, ha otthon rosszul fekszik a szürke, nem azt mondja; mit bánom én, majd elmegyek mulatni a külföldre. A t. pénzügyminister ur, a ki ép ugy ismeri a magyar embert, mint én, kénytelen lesz nekem bevallani, hogy ma Magyarországon nem jólét, hanem annak ellenkezője divik.

Ma a mi vidékünkön, a hol a sessiós és fél sessiós gazdáknak rendesen egy, néha két fogat igavonó marhájuk volt s hat egész nyolcz darab ökörrel mentek ki szántani, ma t. pénzügyminister ur — tessék jól megfigyelni egyetlen egy gazdaember nem létezik Heves városának 18,000 hold területén hatvankilencz egész sessiót képező volt urbéresei közt, kinek egyetlen egy pár ökre lenne. (*Mozgás a szélső balon.*) Továbbá a jóléten messze innen, a megélhetés legszigorubb követelménye az, hogy a házban kenyér legyen. Ma t. pénzügyminister ur, Heves mező városában a gazda ember a kis boltosnál kilo számra vette a kenyeret az egész nyáron és midőn megvette fél kiló kenyerét, azzal ment ki a mezőre dolgozni és midőn hazatért, ha az asszonya, vagy ha napszámon pár garast keresett, ismét azon boltoshoz ment és onnét hozott egy más kiló kenyeret.

T. pénzügyminister ur, hozzanak fel e padokon bármi adatokat, én azt hiszem, hogy ennél nyomósabb adatot a lehető legnagyobb szegénységre, a lehető legroszabb gazdasági viszonyainkra senki felhozni nem fog; minthogy pedig a költségvetés nem egyéb, mint újabb adónemek, adósságok contrahálására czélzott intézkedések halmaza: én ezt a költségvetést igen természetesen nem fogadhatom el. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Most a mult napokban egy igen kellemetlen intermezzo szakította meg a tulajdonképeni vitatkozás menetét és ezek voltak azon visszaélések, a melyeket történteknek állított Rohonczy t. képviselő ur. (*Halljuk!*)

Én nem gyanusítok t. ház senkit, én minden embertársamat egyenlően becsületes, tisztességes embernek tartom mindaddig, mig az ellenkezőről meggyőzve nem vagyok; de tény az a közmondás: „Sine ventu nec folium in arbore movetur", szél nélkül még a falevél sem mozog. Mihelyt a házában szerte széjjel elterjedt annyi visszaélések lajstroma colportáltatik, akkor igenis én azt vártam volna magától a t. közlekedési minister urtól, hogy elfogadja az indítványt és ő maga

Digitized by Google

maga kéri a vizsgálat elrendelését, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) azért, hogy kiderüljön, hogy a tisztességes, becsületes, jólelkű hivatalnokok között kik, azok, a kik okozói annak, hogy az egész testület ezen árnyékfolttal Rohonczy t. képviselő ur által megbélyegeztetett. A t. közlekedési minister ur igen kedélyesen védi alárendelt hivatalnokait, azt mondja: „Az államtitkártól az utolsó irnokig". Hát igaz, azt jól tette, hogy a portást bele nem foglalta, a portásnak szabad borravalókat elfogadni. Gondolom, azzal nem követek el inconvenientiát a közlekedésügyi ministerialis személyzet ellen, mert bizonyosan fogja tudni a t. minister ur és minden régi ember mint én, hogy a helytartó tanácsnál és cancellariánál a kalefactor oda tartozott a tisztviselők és hivatalnokok sorába, mert különben nem jegyezték volna be a kalendariumba; mikor ugyanis abban kitüntették a consiliariusok, secretariusok, concipisták és concipista practicansok lajstromát, ugyanakkor azt is odatették, hogy: „kalefactor: Julius Ambrozy". Most is ott van benne. (*Élénk derültség.*) Ha tehát a kályhafütő is tagja volt a consiliumnak, akkor a democraticus világban, osztrák nyelven szólva, mint 48-ban szokás volt, „Ein volksthümliches Ministerium" épen nem érezheti magát sértve, ha a portást is belefoglalják a ministerium személyzetébe. (*Derültség.*)

Hanem egy mégis nagyon furcsán esett nekem Ordódy t. minister urtól, az tudniillik, hogy midőn Rohonczy t. képviselőtársam az árak ellen kikelt, hogy ezen árak oly csekélyek voltak és a munkások mégis tétlenül ott vesztegeltek, a helyett, hogy nekik alkalmazás és munka adatott volna, akkor még felbiztatja Ordódy minister ur a vállalkozók nagy seregét, hogy hiszen bliktri a 40 krajczár, hiszen nagyon olcsó, csodálkozom, hogy valaki vállalkozik; felbiztatja a vállalkozókat, hogy jövendőre drágábban dolgozzanak és hogy jövőre még nagyobb tér nyiljék nekik, hogy drágábban szerződve, az után maguknak több hasznot hajtsanak.

Ordódy közlekedési minister ur elődje indíttatva érezte magát, e rendkivüli esetben azon jogával élni, hogy a rostrumot nehány perczre elhagyva, szintén ingerálja magát a vitás kérdésben és valóban t. ház, előadásáról nem mondhatok mást, mint Ovidius Tristiumából a következő verset „flebilis ingenii est hoc mihi flebile carmen". (*Derültség a szélső balon.*) És a történtek felett ebbeli nagy sajnálkozása után oda „sült" ki, — ugy tetszik, igy mondotta egyszer a t. elnök ur — (*Derültség a szélső balon*) hogy hiszen az nem hivatalos okmány volt. Később pedig azt mondta a volt közlekedési minister, hogy hiszen annyira szorgalmazta Rohonczy azon jegyzőkönyvet és ugy látszott, hogy oly fontosságot tulajdonit neki, hogy daczára annak, hogy azt eleinte csak olyan scartetanak, barátságos figyelmeztetésnek, folius papirnak tekintette vala, még is jonák láta átadni — ha jól emlékszem ezt a nevet mondá — Szegheő mérnöknek és megbizta a vizsgálat megindításával. Már tisztelt ház, vagy nem tulajdonított fontosságot az egész dolognak és akkor azt mondhatta volna Rohonczynak, hagyjuk el az egész ügyet, hiszen anélkül is van nekem elég kellemetlenségem, (*Derültség a szélső baloldalon*) hogy ha pedig meggyőződött arról, hogy az formaszerű jegyzőkönyv és csakugyan ugy hallottam, hogy a biró és a jegyző irták alá, akkor rá kellett volna irni a presentátát, actát csinálni belőle és akkor nem állott volna elő azon botrányos jelenet, hogy Hieronymi államtitkár ur egyenesen meghazudtolja itt a ház előtt Rohonczy képviselő ur állítását, holott nem lett volna szabad meghazudtolnia, a mit egyébiránt azon meggyőződésben tett, hogy igaza van, mert Péchy Tamás közlekedési minister ur a beadványt vele nem közlötte és ha nem közlötte, mindenesetre hibát követett el, hogy pedig ezen hibát a ház előtt kijelentette, azért nem tartózkodom neki elismerésemet kijelenteni.

De t. ház, ezek igen kellemetlen dolgok és ilyeneknek történniök nem szabad épen azon puritán kormány alatt, melynek élén oly puritán férfi áll, — valljuk meg a mi igaz — hogy épen, tán ezen egyéni tulajdona az oka és felbátorítója a sikkasztóknak és rendetlenségeknek, mert bátran azt mondhatja ma az, a ki ily csekélységekkel bibelődik: hogy bármi történjék, nincs ember, a ki elhigyje, hogy a Tisza kormánya alatt akadjon hivatalnok, a ki ily dolgot perpetrálni merészkedjék. És épen nem helyeselhetném erre nézve a ház azon eljárását, ha ezen kérdésen csak ugy csendesen átsuhanva, ha annak idején határozati javaslat benyujtatik a költségvetési vita alkalmával, a vizsgálatot elrendelni nem méltóztatnék.

E kellemetlen ügyen csak igy röviden átmenve, jövök feladatomnak óriási részére (*Derültség a szélső balon*) t. i., a t. ministerelnök ur által a mult napokban elmondott beszéd néhány pontjának elemzésére. (*Halljuk!*) A t. ministerelnök ur zokon veszi azt, hogy rámutatott t. barátom Horánszky, hogy 1867-ben mily reményekkel ment neki a nemzet az alkotmányos életnek és most már mindennek semmi nyoma nincs. Később azt mondja, hogy ama nagy üzletekre, melyek vasutak, bankok és más efélékre nézve — és még akkor is kormány-concessióval köttettek, azóta, mióta ő ott van, nem azoknak az előidézett intézkedéseknek megtétele képezi a kormány teendőjét, hanem azon terhekről való gondoskodás. Hogy összefoglaljam czáfolatomat

Digitized by Google

egyszerre és egybe, e két passust összefoglalva, azt mondom: hogy az 1867-iki évben táplált remények oly magas lángra lobbantak, annak egyenesen Tisza Kálmán egyénisége az oka. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Mert az 1867-iki kiegyezés Magyarországon a két pártot, a könnyebben és olcsóbban egyezni akarót és a radicalis hazafiak pártját, mint az olajat és a vizet egy csapással ketté metszette. A férfiunak meg kell fontolni a jövőt, mert az államférfinak feladata praeterita meminera praesentia cernere et futura praevidere. A mely államférfiu Ausztriával való viszonyainkra nem tekint vissza a történelembe, nem mérlegeli a jelent és nem tekint be a jövőbe, az hibás terrenumon áll. Ha tehát ő már most magával megszámolva, a multakon is aggodva, nem érezte magában a meggyőződés azon szilárdságát, melynél fogva ő utolsó pillanatig az általa vallott elvnél megmarad: akkor nagy hiba volt nem csak ő tőle, hanem barátjától Ghyczy Kálmántól is megindítani azt a nagy mozgalmat a Deákpárt ellen. Miért? Mert azon nehány képviselő, kiknek sorában én is ott valék, voltunk talán 19-en, elég lett volna fentartani a multak traditióit s hangoztatni a nemzet önállóságát és függetlenségét aspiráló, azt védő férfiak és azt támogató hazai közönség óhajtásait. Azok pedig, kik az ugynevezett balközépet akkor formálták, maradtak volna szépen együtt a Deákpárttal. Ha most már, mint itt később mondja, mindent elérni nem lehet, mert senkisem érte el azt a kormányon, a mit ellenzéki korában vallott, meg kell érni azzal, a mi elérhető: ez nem oly férfiuhoz méltó szerep, ki oly nagy erőt fejtett ki az ellenzéki padokon; mert ha ezen férfi ott megmarad s talán kifárad a pénzügyek rendezésének okából, nem akarok más kifejezést használni, mert más már használta s ha a már bomladozó Deákpárttal összeolvad és oda átviszi barátait és párthiveit, akkor neki nem szabad ministernek lenni, hanem át kell vennie Deák Ferencz szerepét. (*Ugy van! a szélső balon.*) Ekkor neki azon tömör párt háta mögött kellett volna állania és mert a történet és a mult bizonyítja, hogy Ausztria Magyarország kivánságaival szemben mindig csak a transactiók és alkudozások terén áll, a mely alkudozásoknak hévmérője néha a külföldi események, néha pedig a pénzügyi sanyarú viszony: neki meg kell vala állania Deák Ferencz helyét pótolva s neki kell valamint Brennus kardját, személyét, tekintélyét, befolyását és népszerűségét a mérlegbe vetnie, mert akkor a nem engedőkkel szemben más húron fognak beszélni és egészen más állást fognak elfoglalni. De midőn az ellenzék vezére itt a házban eleve kijelenti februárius 3-iki beszédében, hogy a bankkérdés megoldását ugy óhajtja, hogy mig szomszédainkkal, az osztrákokkal sikerül a bankegyezményt megkötni, addig nem fog az európai piaczokon idegen nemzetekhez fordulni: ez felbátorítása a Lajtántúliaknak, hogy itt már teljesen letarolt mezőre léphetve, kivánhatnak és követelhetnek szivük szerint mindent, mert nincs a ki ellentálljon; desarmirozva van az az ellenzék, a mely eddig tömören, mint az erdő állott, nincs más ellenfele mint a szélső baloldal, a mely akkor csekély fisikai erőt és számarányt mutatott. Ez hiba t. ház. És itt, hogy Horanszky képviselő urhoz intézett azon szavaira is válaszoljak, — melyekkel azt mondja, hogy a középosztálynak bukását és vagyoni hanyatlását a legjobban kitünteti a telekkönyv, mert a középosztály conversiók utján az uzsorás kölcsönöket hosszú törlesztésre szóló kölcsönök alakjában kebeleztette be s igy ezért nincs ok panaszra, — kérem a t. képviselő urakat és a t. miniszterelnököt, hogy ne a C. lapon nézzék meg az összegeket, a melyekért az uzsora kölcsönöktől megszabadult, hanem a B. lapon vizsgálják meg a tényleges viszonyokat, mert ott egész más családok nevei, egész más egyéniségek szerepelnek, mivel a birtok idegen kézre került, a miként az irás szavai mondja: „A házainkon kivüliekre bekövetkezik azon idő, hogy idegenek és szolgák fognak uralkodni.“

A miniszterelnök ur az összehasonlítások terére lépve, összehasonlítja magát gróf Szapáry Gyula pénzügyminister urral.

Hanem hát, t. ház, a miniszterelnök ur önérzete, mint a sors által ifju korától „enfant gâté“ gyanánt elkényeztetett és mindennel, a mi jó és drága, elhalmozott gyermek, midőn magát összehasonlítja Szapáry gróffal és azt mondja: ha a túloldal azon része tesz köztem és a pénzügyminister közt különbséget és neki előnyt ad felettem, könnyebb a lelkének, hogy ezt közbeszúrja: „ha talán nem is igazságost“.

T. ház! Ha ez a túloldal különbséget és összehasonlítást tesz Tisza Kálmán és gr. Szapáry Gyula közt, habár talán nem is igazságosan, engedjék meg, hogy én rögtön magamat e vitás kérdésbe ingeráljam és igazságosan tegyem meg az összehasonlítást.

1866-ot irtunk, megkezdődtek a képviselőválasztások. Szapáry Gyula grófnak élesebb, mondhatom acharnirtebb ellenfele nem volt a hazában, mint én. S én azért tudom, mert megtanultam, mert szükségem volt rá, az általa kimondott programmnak betü szerint ide vonatkozó szavait. T. ház! Oly programmot adni Magyarországon nem mert ez időben senki. Azt mondta a pénzügyminister — ám hazudtoljon meg, vagy igazítson helyre, ha nem ugy van, szivesen veszem — „Miután tagadhatatlan, hogy Magyarországon léteznek közösügyek, a birodalom két fele alkotmányos képviseletének tartom jogosult,

Digitized by Google

feladatának, hogy meghatározzák, melyek azon közös ügyek és miként kezeltessenek azok."

Hát, t. ház, ugyanakkor Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán kitűzték a zászlót e politika ellen. De ily határozottan ez álláspontot formulázni, mint a hogy én nyomtatványban is felmutathatom, senkinek nem jutott eszébe. De tovább megyek; Szapáry Gyula jelenlegi pénzügyminister, azt mondja annak a szolnoki választó-kerület népének: „Azt pedig, hogy a létesítendő kiegyezés mellett az adó kevesebbedjék vagy lejebb fogna szállíttatni, azt én önöknek, uraim, teljességgel nem igérhetem, sőt azt mondom, hogy épen ezen kiegyezés következtében azon adók valószinüleg emelkedni fognak. De épen azok közé tartozom, kik majd életfeladatuknak tartandjuk ugy egyezni és ugy intézkedni és Magyarország közgazdasági viszonyait ugy fejleszteni, hogy ezen magasabbra rúgható adók könnyebben legyenek elviselhetők."

No, t. ház, én megtettem gr. Szapáry Gyula ellen mindent, a mit csekély parányiságommal tenni képes voltam; megbuktatnom nem sikerült, mert őt azóta minden alkalommal megválasztották ezen programm alapján. Mi ennek a következménye? Az, hogy ha egy oly férfiu, a ki ily határozott kifejezést mert használni akkor, a multak miatt felháborodott és e jelen pillanatban oly méltán exaltált néppel szemben, ha oly férfiu kormányon áll s azt mondja azoknak a bécsi telhetetlen köröknek: „Ime uraim, én addig megyek, de tovább nem" — annak föltétlenül hitelt adnak.

Tisza Kálmán jelenlegi ministerelnök ur mindannak ellenkezőjét hirdette, nemcsak a bihari pontok felállításában, hanem itt a házban Andrássy gróffal szemben az adónak elviselhetlenségét, a tőkének történt megtámadását és az adófizetés teljes lehetetlenségét hangoztatta. (*Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.*) És midőn gr. Andrássy Gyula figyelmeztette őt, hogy az ő általa kimondott szavak e termeken kivül nagyobb nyomatékkal birnak, mint sok mások által elmondott dolgok, mert azok valósággal oda vezetnek, hogy ő az adófizető közönséget az adó megtagadására fogja mintegy serkenteni, ösztönözni, azt felelte Tisza Kálmán jelenlegi ministerelnök ur: „Én, a mit mondottam, nemcsak elvi meggyőződésem szerint, de tapasztalatilag saját önnön személyem birtokviszonyaiból merített tapasztalatra támaszkodva mondottam és higyje meg gr. Andrássy Gyula hogy nekem nincsen módomban elvetni, gazdasági szükségleteimet fedezni és adómat megfizetni, ha csak kölcsönpénzből nem cselekszem."

No t. ház, én ugy tudom, mert hát az ilyen magamféle régi fajta táblabiró ember jóformán ismeri az egyesek birtokviszonyait — hogy azóta valami bő termése nem volt a ministerelnök urnak épen ugy, mint nekem és másoknak sem volt, hogy őt épen ugy szorítja ma ez az alkalmatlan helyzet, mint akkor, sőt jelenleg talán még jobban, mert azóta két inséges évet értünk keresztül és ugyanez a ministerelnök, midőn a kir. udvartartás budgetje tárgyaltatott, megtámadta Bittó István akkori ministerelnököt, mondván: „Én megszavazom az egy millió többletet a kir. udvartartásra, de nem elvből, hanem mint magyar ember, mert nem akarnék oka lenni, hogy bennünket azon szemrehányás érjen, hogy ő Felségének, a magyar királynak udvartartási költségeinél fukarkodtunk; de kijelentem, hogy egy oly ministerelnök, a ki vagy nem bir, vagy nem mer, vagy nem képes a fejedelemnek megmondani az igazat és őt felvilágosítani Magyarország népének sanyarú, inséges helyzetéről, az lehet udvaroncz, de nem férfiu." Ugyanezt mondotta az Uchatius ágyukra a delegációban kért 5 millió frtnak megszavaztatása alkalmával, azon különbséggel, hogy Bittó István ministerelnököt 2 millió miatt támadta meg Tisza Kálmán, ő maga pedig rá következő évre már mint ministerelnök megszavaztatni segített a 2 millió tetejébe 5 milliót, ergo 7 milliót in summa (*Közbeszólások a szélső balról: Gyönyörű!*)

Ezek tehát mind oly dolgok, mind oly adatok, melyek, ha az összehasonlítás a két államférfiu közt megtörténik, akkor az ezen oldalon ülő két pártnak jogosultsága az összehasonlítás megitélésében — én azt hiszem, nem épen a jelenlegi ministerelnök ur mérő-serpenyőjét fogja alányomni. (*Zajos helyeslés a szélső baloldalon.*)

De hát t. ház, emberek vagyunk! És én ugy tapasztalom, hogy a ministerelnök ur érzi már csillagát hanyatlani. (*Halljuk!*) És ezt dedukálom azon jelenségből, mert rendesen az államférfiak is csak ugy, mint a koros szűzek, (*Zajos derültség a szélső balon*) mikor már hanyatlásuknak kézzelfogható jelenségei bekövetkeznek, akkor az örökkévalóság felé emelik tekintetüket. (*Zajos derültség.*) És ennek tulajdonítom t. ház azt, hogy igy elérzékenyülve, a ministerelnök ur forma szerint testamentomot csinált és azt mondja, hogy ő hajlandó Magyarország kormányzatát Szapáry grófra hagyni.

T. ház! Ez anacronizmus és ezzel a ministerelnök ur imparlamentaris eljárást követ el, mert ő maga azon helyen, mint ministerelnök mondta, hogy midőn egy ministerium leköszön, az ellenzéki padokról kell neki ministeriumot proponálni és a ministeri padokról azon helyeket foglalja el, melyek a kormánynyal szemben állanak.

T. ház! Én ezt egyébnek nem tarthatom, mint tisztán elérzékenyülésnek. Sajnálom, hogy nincs jelen a ministerelnök ur, mert inconve-

Digitized by Google

niensnek tartanám háta megett — minthogy istennek hála, meglehetős kedélyhangulatban talál beszédem — minden sértési szándék nélkül olyat mondani, a miért megneheztelne. (*Halljuk! Halljuk!*) Hanem t. ház, habár nincs szerencsém szinről szinre tisztelhetni a ministerelnök urat, egyet mégis kénytelen vagyok deferálni az ő kivánságának. Azt mondja, ha visszaélést, helytelenséget tapasztal valaki, forduljon a szakministerhez és azon szakministernél keressen orvoslást, de azt nem fogja engedni soha — és ebben igazsága van, — hogy a hivatalnok gyanusíttassék és bántalmaztassék, mig constatálva nincs a bűn és biróilag el nem itéltettett. Én ezt elfogadom, a közlekedési ministerium hivatalnoki kárára; de már most én jövök a pénzügyminister urhoz és az ő ressortjához tartozó hivatalnoki karnak egy megaláztatását és ellenökben gyakorolt elitélő igazságtalan tényt hozok fel.

Én a tegnapelőtti napon Kápolnán, a dohánybeváltó hivatal főhelyén megjelentem és ott nekem is dolgom levén, hosszabb időt töltöttem. A kápolnai egész kerület és más ilyen dohánytermelő kerületek összes dohánytermését per Pausch und Bogen a bécsi central dohányregie szokta átvenni.

És ez jól történik, mert ennek folytán a ministernek is tágulnak kezei a dohánytermelés terjesztésére, a mely gazdaságunk egyetlen biztos és jól jövedelmező ágát képezi; tágulnak kezei és a termelő közönséget a termelési engedélylyel nagyobb mértékben láthatja el. És ime t. ház, ott egy idegen német fiatal hivatalnok jár-kel, becsül, classificál és veszi be a dohányt. Midőn én hozzá udvariasan azon kérdést intéztem, hogy mi qualitásban van itt; azt felelte, hogy őt a hainburgi dohány-gyár küldötte. S mert a minister az ilyen apró administrationális dolgokat nem szokta notificálni, hanem a dohánybeváltó hivatal főnöke notificálta őt, most azon kérdés merül fel előttünk t. képviselőház, hogy a midőn azon hainburgi gyár az egész vidéken termelt dohányt megveszi, hát lehet-e annak ide küldeni az ő hivatalnokát, egy olyan szerény officialist?

Hiszen az nem is bir a kellő tapasztalással és tapintattal, hogy ő ott classificáljon és megszabja az árakat. Nem, azt nem lehet tenni. Mit mondanak tehát? Valószinüleg a t. ministerelnök urat is ugy fogják informálni hivatalnokai, hogy ez azért történik, mert hát sok a dohány és a beváltóhivatalnál nincs elég egyén, kisegitéskép szoktak ide küldeni embereket. Ez a kápolnai területen soha eddig nem történt. Nem történt tavaly, mert midőn 51,000 métermázsa dohánytermelés volt praeliminálva, ellátta az ott levő személyzet annak beváltását; ma 46,000 volt praeliminálva, de kevesebb fog beváltatni, mert nem jó terméstink volt, ma szükségesnek látják ide küldeni egy hivatalnokot Hainburgból, a ki pressiot gyakorol a magyar pénzügyministerium szakosztályának ezen beváltó hivatalnokaira, hogy a hainburgi gyár annál olcsóbban juthasson a dohánymennyiséghez a magyar termelők rovására.

T. ház! Még egy más nagy fontosságu oldala is van a dolognak, a melyet meg kell világitanom. Azt, t. képviselőház, hogy azon hainburgi hivatalnok csupán a gyári készletből, a farmentation keresztül vezetett egy éves öreg dohányt kap keze alá és ő azt Hainburgban csak akkor látja, midőn az már itt egy esztendőt kitöltve, az érettségnek azon fokát elérte, hogy gyári kezelésre bocsájtható. Ha tehát ő ide küldetik classificálni és a classificatiót superrevideálni, mi a dolog természetes következése? Az, hogy itt azon levelek, melyeket classificál, azok bizony zöldek, éretlenek, nem olyanok, mint egy esztendő mulva lesznek; ha ő ezeket aztán igen roszul classificálja, a többi hivatalnokok nem mernek vele kötekedni, miért? mert Hainburgból jön és a ki a Lajtán túlról ide jön, t. képviselőház, azzal ugyan csinján bánjék minden ember és ha valaki ellenök fel mer szólalni, legfellebb mi vagyunk itt e képviselői padokon. Ez tehát igazságtalan, méltatlan eljárás a termelő közönségre nézve; de igazságtalan, méltatlan és elitélő a pénzügyi hivatalnokokra is, mert ebben több rejlik, mint a mit Rohonczy képviselőtársam itt előadott. Ez már nem gyanusítás, ez elitélése a magyar pénzügyministeriumi osztály azon hivatalnokainak, a kikről Hainburgban supponálni kell, hogy azon hivatalnok ide küldése által bizonyosan eleje fog vétetni olyan üzelmeknek, a melyeknek, ha eleje vétetik, ők ottan Sógorfalván, túl a Lajtán sokkal olcsóbban jutnak a szép magyar dohányhoz. (*Derültség.*)

Én tehát constatálom, hogy ha valaki a hazai közönségből megtámadja és gyanusítja az ország hivatalnokait, akkor védelme alá veszi a ministerelnök ur, — hanem, hogy ha Hainburgból támadják meg és gyanusítják és igy compromittálják, akkor azoknak szegényeknek, minthogy a közösügyes bécsi atyafiakkal van dolgunk, csak az Uristenhez lehet appellálni.

Akartam még e tekintetben végigmenve, a t. ministerelnök urnak concret eseteket felhozni. (*Halljuk!*)

Arra nézve, a miket ő válaszában Horánszky t. barátomnak említett, hogy t. i. azon város részéről ajánlatok történtek, vagy a kormánytól viszont ajánlatok a választások alatt; de minthogy ezek formulazott alakban általam előterjeszthető tények, ezeket e pillanatban elhallgatom és fentartom magamnak máskor, midőn a

Digitized by Google

t. ministerelnök urhoz szerencsénk lesz, ezeket en detail, okadatolva, fidae dignitatessel előadni.

Még csak egyet t. ház! Midőn a hazai közönség egész nyiltsággal manifestálja, hogy a jelen kormányférfiakkal, az azoknak élén álló ministerelnök urral tökéletesen beelégedtünk, midőn azon támadások évről évre, napról napra acut ismételtetnek és midőn a túloldalon ülő t. képviseltársaimmal ugy négyszemközt beszélgetve, azt mondják, mind igaz, igaz, hiszen elég volt már, (*Egy hang a jobboldalról! Nem mondják!*), de nem lehet őt nélkülöznünk, mert hát ő neki van az a kelléke, hogy ő nélkülözhetlen, hogy ő t. i. mindig schlagfertig.

Igaz, t. képviselőház, elismerem, ezen Schlagvertigkeit-tal szemben én nem birok ama tulajdonokkal, sem itten senki közülünk, ki azon Schlagvertigkeittal mérkőzhetnék. Én tehát azon óhajtással zárom szavaimat, vajha jönne már jobbról vagy balról, akár honnan az a Schlag, a ki meg fogja adni Tisza Kálmán ministerelnöknek az Abfertigungot. (*Élénk derültség.*) Nem fogadom el a költségvetést. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

Gr. Apponyi Albert: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Midőn az ezen oldalon ülő képviselők, az idei költségvetést birálván, arra az elhatározásra jutottak, hogy azt általánosságban sem fogadják el a részletes vita alapjául: tették ezt azért, mert megvonták a kormány ugy pénzügyi mint politikai működésének mérlegét és mert ezen mérlegvonásnak eredményét — ez lévén a jelen országgyülésnek első budgetvitája — a közönség előtt legérthetőbb, leghatározottabb nyelven akarták kifejezni.

Az a mérleg, melyet mi megvontunk és mely természetesen lényegesen különbözik attól, mely a kormány padjairól előadatik, az a mérleg ugy pénzügyi mint politikai részében ezen padokról bőven indokoltatott. Meg is történt ezzel szemben a túloldalon ugy pénzügyi mint politikai szempontból a védekezés. Ma a vitának végső stadiumában, nem marad egyéb hátra, mint támadást és védelmet szembe állitva, levonni abból a végeredményt és ehhez képest ajánlani a t. háznak, hogy igy vagy amugy szavazzon.

A támadások pénzügyi része abban culminált, hogy daczára jövedelmeink 1875 óta, t. i. a mióta a Tisza-kabinet kormányoz, 40 millió frttal történt emelésének, pénzügyi mérlegünk stagnál, azaz, hogy körülbelül ott állunk, a hol állottunk 1875-ben. A támadás politikai része abban culminált, hogy daczára a hatalom azon teljének, a parlamenti támaszok azon szilárdságának, melynek a jelen kormány örvendett, a nemzet sem consolidálási, sem haladási igényeiben 1875 óta egy lépéssel sem vitetett előbbre. (*Élénk helyeslés a baloldalon és a szélső balon.*)

A pénzügyi támadással szemben a t. pénzügyminister ur egy igen érdekes és igen ügyesen összeállított beszédben válaszolt. Nem szándékozom a t. pénzügyminister urat összes számadásaiban követni; csak azon kettőt emelem ki, a mely a támadásnak tulajdonképeni lényege körül forgott, t. i. a mérlegnek és a jövedelmek fokozásának kérdését. Mert itt van tulajdonkép a birálat kulcsa: arányban áll-e a siker, mely az állami pénzügyek mérlegében eléretett, azon, részben igen súlyos eszközökkel, melyek ezen eredmény elérésére alkalmaztattak?

Az igen tisztelt pénzügyminister ur a mérleget illetőleg azon eredményre jut, hogy tiz milliónyi javulás constatálható 1875-höz képest. De ezt az eredményt eléri egy oly fejtegetés által, melyet, megvallom — talán az én gyarlóságom az oka — tökéletesen nem is értek. Ő először egy átlag deficitet számít ki az 1873-tól 1876-ig terjedő időszakra, aztán egy átlagdeficitet számít ki az 1877-től 1880-ig terjedő időszakra. Ez már magában véve sajátságos eljárás.

De azon számok, melyeknek egymásból levonása által a 10 millió javulást igyekszik a mérlegben kimutatni, nem is azonosak még azon átlag deficitek számaival sem, melyeket ő bevezetőleg felemlített. Ugy, hogy megvallom, minthogy a pénzügyminister ur az ő számításának titkát előttünk felfedezni és bővebben megmagyarázni nem volt szives, a mi pedig épen ezen döntő pontnál igen szükséges lett volna, az általa eszközölt számítást nem vagyok képes megérteni és mig annak alapján fel nem világositttatom, kénytelen vagyok azon számokhoz tartani magamat, melyek a politikai és nem a parlamenti számtannak eredményei. Mert t. ház, valamint az astronomiának megvolt a maga fattyuhajtása, t. i. az astrologia; valamint a vegytannak fejlődése korszakában megvolt a maga fattyuhajtása, az alchymia: ép ugy a politikai számtannak van egy érdekes fattyuhajtása, t. i. a parlamenti számtan. (*Tetszés a baloldalon.*) A politikai számtan az államszámvevőségek tudománya, a parlamenti számtan különösen a helyzetükben és thesisük bizonyításában megszorult pénzügyministerek tudománya. (*Derültség a baloldalon.*) Én bizalmatlansággal viseltetem a parlamenti számtan iránt és azért addig, mig az eredmények helytelensége iránt teljes tájékozást nem nyerek, a politikai számtannak, azaz a zárszámadások eredményéhez tartom magamat. Én azért a pénzügyminister urnak ezen mesterséges számcsoportosításával szemben is meg nem erőtlenítve állnak előttem azon számok, melyeket Somssich Pál t. képviselőtársam hatá-

Digitized by Google

rozati javaslatának beadásakor említett és melyek minden rajtuk teljesített operatiók nélkül az államszámvevőszék által összeállított zárszámadások tételeiből állnak. De ha ezek a t. pénzügyminister urnak helyeslésével nem birnak, előadhatom neki azon zárszámadási számokat, melyek egy ő általa a hirlapokkal közölt összeállításban foglaltatnak s melyek, mint a tényleges zárszámadási deficit, 1875-ben volt — kerekszámban — 40.500,000 frt 1876-ban 31.260,000 frt, 1877-ben 26.500,000 frt, 1878-ban 53.200,000 frt, 1879-ben 38 millió 200,000 frt, a melyhez hozzáadhatjuk a tudvalevő, a constatált 1880-iki zárszámadási deficitet, mely kerekösszegben köztudomás szerint 40 milliót tesz.

Ezek, t. ház, azon számok, melyek a pénzügyi mérlegünkben beállott hullámzásra nézve minden mesterkélt csoportosítás nélkül előállnak s melyek azt tanusítják, hogy pénzügyi mérlegünkben — a mint az ez oldalon állittatott — 1875-től fogva 1877-ig határozott javulás volt észlelhető, 1877-től fogva mostanig a pénzügyi mérleg újabb romlása kezdődött, mely minket oda vitt, hogy ma deficitünkkel körülbelől ott állunk, a hol állottunk 1875-ben.

Somssich Pál: Két millióval rosszabbul!

Gr. Apponyi Albert: Én azon 2 milliónyi többletből, a mely az 1880-iki zárszámadási deficitben mutatkozik, nem is akarok következtetéseket vonni. Egy oly nagy államháztartásnál, mint a minő a mienk, 2 egész 3 milliónyi ingadozási spatiumot fenn kell tartani az egyes évek különleges viszonyaira nézve, a nélkül, hogy ily mérvű ingadozások beálltából akár jobbra, akár balra következtetést akarnék levonni.

A jelenlegi 1882-ki deficit pedig hogy áll? A pénzügyi bizottság azt kerekszámban 26 millióra praeliminálja. Ehhez, ha ezt az előző évek zárszámadásaival egyenlő alapokra akarjuk fektetni, hozzá kell adnunk a tőketörlesztésre fölvett s a deficithez ide nem számított kilencz milliót, a melylyel tesz a deficit 35 milliót, továbbá a budapest-zimonyi vasut kiépítésére felvett 14 milliót. De én liberalis akarok lenni a t. pénzügyminister ur iránt és elfogadom azt, hogy a budapest-zimonyi vasutra fordított 14 milliót ez év terhére ne számítsuk; ámbár, ha elismerem is azt, hogy nem fogunk minden évben budapest-zimonyi vasutat építeni, mégis a most mutatkozó könnyebb lelkű áramlatnál fogva alig hihetem, hogy ehhez hasonló természetű nagyobb mérvű kiadások minden évben elő ne forduljanak. De én el akarom engedni e 14 milliót; ekkor azonban a véleményem szerint helyesebb csoportosítás és összehasonlítás eszközlése végett ugy az előző évek zárszámadási deficitéhez, mint az ezen évi praeliminált deficithez hozzáadandóknak vélem mindazon összegeket, melyek az államjavak értékesítéséből folytak be, mert ezek az állami tőkevagyon fogyatkozását jelentik. (*Ugy van! a baloldalon.*) És ezeket hozzáadva, a számok igy állnak. 1875-ben a deficit volt kerekszámban 41 millió frt, 1876-ban 31 millió 700,000 frt, 1877-ben 27.500,000 frt, 1878-ban 53.900,000 frt, 1879-ben 39.500,000 frt és a jelenlegi — a budapest-zimonyi vasutnak hihagyásával — 35 millióra összezsugorodó deficithez azt az 5 milliót hozzá adva, mely az államjavak eladásából praeliminált atik, 40 millió. Szóval, tekintetbe véve azt a hullámzási spatiumot, melyet ily nagy háztartásnál mindig szem előtt kell tartani, ott állunk ma 1882-ben a bevételeknek 40 millió frt fokozása után, a hol állottunk 1875-ben és ezt tulajdonképen a pénzügyminister ur is elismeri, elismeri beszédének két másik részében. A t. pénzügyminister ur ugyanis polemizál Somssich Pál t. képviselőtársam azon tétele ellen, hogy állami kiadásunk brutto összege 1875 óta 88 millió frttal emelkedett és azt mondja, ha egészen, minden tekintet nélkül a kiadások természetére, csupán azoknak számszerinti emelkedését akarjuk constatálni, akkor ő nem 85 milliót, hanem 92 millliót hoz ki. Ezen 92 millió azonban — kihagyva belőle azon szaporulatát a kiadásoknak, a melyek csak látszólagosak, mert csupán a számvitel módosításából erednek, — devalválódik 40 millióra. Ez a számítása a pénzügyminister urnak, megvallom, meggyőzőleg hatott reám; helyességét elismerem. Ő tehát constatálta és erre felhívom a t. ház figyelmét, hogy a valóságos kiadási szaporulat 1875 óta 40 millió frt. Beszédének későbbi részében pedig a pénzügyminister ur szintén igen helyesen constatálja, hogy állami bevételeink 1875 óta 40 millió szaporodást értek el. Ha tehát az ő számításai szerint valóságos állami kiadásaink 1875 óta 40 millióval szaporodtak és állami bevételeink is 40 millió frttal növekedtek, akkor nem vagyok képes felfogni, minő okoskodás alapján lehet ebből a mérleg javulását következtetni. Mert a hol a kiadások is 40 millió frttal, a bevételek is 40 millió frttal szaporodtak, ott az állapot stagnál, ott azt lehet mondani: sem jobbra, sem rosszabbra nem fordul. De ezt az eredményt, az ennek elérésére tett erőfeszítéseknek és a fölhasznált eszközöknek egybevetéséből kell megitélni. És azért második számtétele a t. pénzügyminister urnak, a melyet illustrálni szándékozom, vonatkozik épen ezen 40 millió bevételi szaporulatra. A pénzügyminister ur, szerintem is helyesen vitatja, hogy ezen 40 milliót nem lehet egész összegében új terheknek rovására irni, hanem nagy részét a már létezett állami jövedelmek természetes szaporodásának kell érdemül betudni. Osztozom a

Digitized by Google

t. pénzügyminister ur e felfogásában; osztozom abban a következtetésben is, melyet ő ebből levont, hogy nincs egyáltalában sem jogunk, sem okunk a nemzetnek életképessége felett kétségbeesni: mert az a nemzet, melynek jövedelmei legalább bizonyos ágakban ily súlyos és nyomasztó viszonyok mellett is, szaporodó tendentiát mutatnak, az kétségtelenül az én véleményem szerint is méltó azon bizalomra, a melyet Europa pénzpiaczain talál. (*Helyeslés jobbfelől.*) Minthogy tehát a nemzet életre képessége iránti nézeteink egyeznek és csak arra a befolyásra nézve, melyet a kormány politikája épen ennek az életképességnek öregbítésére és fokozására nézve gyakorol, divergálnak, legyen szabad ama tétel helyességét megvizsgálnunk, a melyet gr. Szapáry ur vitat, hogy t. i. az új terhek ezen 40 millióban csak 18 millió frt erejéig szerepelnek. (*Halljuk!*)

Már Helfy képviselő ur figyelmeztette a pénzügyminister urat arra, hogy habár tulajdonképeni új adó abban nem foglaltatik, mégis a catasteri kiigazításból eredő 3 milliónyi bevételi többletet a földadónál oda kell számítani, mert ennyivel nemzetünk földbirtoka kétségtelenül többet fizet, mint fizetett ezelőtt és ez már 21 millióra teszi az összeget. Azonkivül elfelejtette a pénzügyminister ur, hogy 1878-ban fölemeltetett a szeszadó, hogy 1878-ban fölemeltettek a határvám igen számos tételei és ezen közös határvám-tételeket valakinek mégis fizetnie kell, fizet tehát részben a haza közönsége.

És elfelejtett a t. pénzügyminister ur még valamit. Ugyanis azon jövedelem-szaporulatok közé, melyek az adózó közönség minden terheltetése nélkül — itt már nem természetes szaporodás, hanem a kormány ügyessége folytán állottak elő, — az idei budgetben 7 millió frtot tevő összeget is számítja, mely a restitutióban szenvedett sérelmeink orvoslására számunkra fizettetik s bevételi szaporulatot képez. Ez látszólag igy is van t. ház; ez nem képez oly adóterhet, mely ebben az alakban az ország polgáraira rovatik. De azt kérdem mindazoktól, kik a kiegyezési tárgyalásokon jelen voltak, hogy vajjon ezen concessiót Ausztria részéről ingyen és az ország polgárainak minden megterheltetése nélkül kaptuk-e? Nem. Hanem kaptuk olyan új vámtételek árán, a melyek az országban alig létező, tehát majdnem kizárólag osztrák iparérdekek megvédésére vannak irányozva és a kormány akkori számításai szerint Magyarország fogyasztó közönségét 5 milliónyi többlettel terhelik. Ezt a vívmányt tehát nem lehet az ingyen nyert concessiók közé sorozni. (*Ugy van! a baloldalon.*) És azt az 5 millió frtot is, — habár nem adó alakjában jelentkezik, hanem mert ezen pénzügyi előny elnyerésére szolgáló szükségképeni concessió volt, hozzá kell adni ahhoz, a mivel az ország adózó polgárait jobban megterhelték abból a czélból, hogy a mérleg állapota javuljon.

Én tehát azt hiszem, hogy a pénzügyminister ur azon számítása, mely szerint új teher a nemzet vállaira csak 18 millió frt erejéig rakatott volna, semmi arányban ki nem állja a birálatot.

De t. ház, nekem mindezekre nincs szükségem. Én ugyan azt hiszem, hogy sem a mérlegnek 100 millióval történt javulását kimutató, sem az uj terheket csak 18 millióra tevő számítása a pénzügyminister urnak nem alapos, fenn nem tartható. De ismétlem, ezen egész okoskodást, ezen egész kritikát feláldozom a pénzügyminister urnak; nekem nem kell egyéb a pénzügyi mérlegben történt módosulások megitélésére, mint azon számtételek, melyeket maga a pénzügyminister ur felállított.

Elfogadom azokat elsejétől az utolsóig, habár nem érdemlegesen, de a vitatkozás kedvéért. Megadom — habár el nem ismerhetem — hogy a pénzügyi mérleg 10 millióval javult legyen és megadom, hogy új teher csak 18 millió erejéig rakatott volna az ország polgárainak vállaira; de azután kérdem a t. háztól, hogy minő megitélést érdemel azon pénzügyi politika, a mely 18 milliónyi új adó árán, a mérlegnek csak 10 milliónyi javulását volt képes elérni? (*Tetszés a baloldalon.*) Azon politika tehát, mely az új adóknak csak 56%-ját tudta a mérleg javítására fordítani, holott annak 44%-a, tehát majdnem fele, csak arra volt képes, hogy a mérleg további rosszabbítását idézze elő. (*Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.*) Ha a pénzügyminister számítása szerint mozgásba hozott eszközök és az elért eredmények közt ily aránytalanságot kell constatálnunk és ha tovább is csak igy haladunk, hogy új terheinknek csak fele szolgál a mérleg javítására, akkor kérdem a t. háztól, az új terheknek mily óriási mérve lesz szükséges, hogy a most constatált, még körülbelül 40 millió deficittől szabaduljunk, vagy hogy a t. pénzügyminister ur által constatált 22 milliót is eltüntessük? És kérdem akkor, lehet-e azt állítani, mit a pénzügyi bizottság állít, hogy azon uton, melyen eddig haladtunk, elérjük a pénzügyi egyensúly helyreállítását?

De, t. ház, a pénzügyi mérleg nem volt azon egyetlen mérleg, mely a ház ez oldalának részéről a kritika tárgyát képezte; nem kevésbé tüzetesen megtámadtatott a politikai mérleg is és kérdőre vonatott a kormány, mit tett azzal a hatalommal, melyet a nemzetnek odaadó és következetes támogatása kezeibe adott? Különösen Grünwald t. barátom mintegy elismerve annak jogosultságát, hogy a kormány a hatalomhoz ragaszkodik, azt a kérdést vetette fel, hogy tehát mi czélból ragaszkodik a hatalomhoz, mire

Digitized by Google

szolgál nem neki, de a nemzetnek azon hatalom? És erre a kérdésre a t. ministerelnök ur a válaszszal adós maradt. A t. ministerelnök ur válaszolt, polemizált Grünwalddal és Horánszky t. barátommal is, ki a mérleget egy más oldalról állította fel, t. i. azon oldalról, hogyan felelt meg a kormány azon mértéknek, melyet kormányra lépésekor önmaga adott a nemzet kezébe, azon várakozásnak, melyet ébresztett, azon igéreteknek, melyeket tett? A t. ministerelnök ur válasza, — a mi érdemleges válasz volt, — kettőben culminált. Azon váddal szemben, hogy a kormány nem vitte előbbre a nemzet ügyeit, válaszolt utalással törvénykönyvünkre, melybe számos új törvény iktattatott be, mely a jelen kormány initiativája folytán alkottatott. Horánszky barátom emlékeztetésére pedig, hogy minő várakozásokat ébresztett a nemzetben, midőn a kormányt átvállalta, azzal az egyszerű tétellel felelt, hogy a dolog természete szerint senki a világon nem fogja a kormányon mindazt megvalósíthatni, a mit mint ellenzék óhajtott. Én, t. ház, e válaszoknak sem egyikét, sem másikát szerencsésnek és alaposnak el nem ismerhetem. Mert ha valaki azt állította volna itten, hogy törvénytárunk folyó számai nem szaporodtak új törvényekkel, akkor alapos volna a ráutalás a törvénytárra. (*Igaz! a baloldalon.*) De ezt nem állította senki. Emlékszem, hogy a mult országgyülés befejezése után találkoztam egy barátommal, ki jelenleg a kormánypárt padjain ülő képviselő. A ház elnökének bucsúbeszédéről szólva, kiemeltem azt, hogy ezen bucsúbeszéd tartalma szerint a törvényhozás kerekszámban 150 új törvényt alkotott. Összenéztünk ezen 150 szám megemlítésére és egy pár pillanatnyi néma egymásra nézés után hangos kaczajra fakadtunk. És hasonló kaczajra fakadt az országban mindenki, ki értesülvén az alkotott törvények nagy számáról, azzal összehasonlította a közállapotok azon stagnatióját, hogy ne mondjam rosszabbulását, mely észlelhető. (*Helyeslés balfelől.*) Hiszen a bureaukratiának formalistái is, ha azon kormányközegnek, melynek szolgálnak, kitünő működését és szükséges voltát akarják kiemelni, az elintézett ügydarabok számára szoktak hivatkozni. Az igen t. ministerelnök ur a törvényhozásban a bureaucratia formalisticus véleményezésének ezen módszerét állapította meg, midőn eltekintve az illető törvényeknek minőségétől, arra hivatkozott, hogy a belügyekre vonatkozó sok és számos törvényt alkottunk. De nem ez a cynosurája a kormány tevékenysége megitélésének, hanem az, hogy a közállapotok azon ágait, a melyekben erre szükség volt, előbbre vitte-e vagy nem? Ezzel a mértékkel mérve a kormány működését: kérdezem, hogy eltekintve a pénzügyektől, a melyekről külön szólottam, közigazgatási állapotaink jobbak-e, mint a minők 1875-ben voltak? Nem teljesen ugyanazon zavar létezik-e most, mint hét év előtt? Igazságszolgáltatásunk, igazságügyi politikánk haladt-e előbbre csak egy lépést is azóta, a mióta e kormány ül a kormánypadokon? (*Balfelől: Még rosszabbak!*)

Teljességgel azon miseriák, ugyanazon mindennap érezhető bajok tapasztalhatók és constatálhatók ma is, melyek 1875-ben voltak. (*Ugy van! a baloldalon.*) Ez, t. ház, a bilance, a melyet megitélésre alapul kell venni és nem az alkotott törvények száma, mert az igazi reform nevét csak az érdemli meg, a mi érezhető javulást idéz elő a közszolgálat bármely ágában; a többi lehet az alkalmi törvényhozásnak nélkülözhetetlen szüksége, lehet egy az állami gépezet fenn nem akadása czéljából néha szükséges, néha elhibázott foltozás, de igazi reformról ott szó sem lehet, a hol egy hét évi cyklus végén kénytelen az ember constatálni, hogy közügyeink minden terén, ha nem is rosszabbul, de a legenyhébben szólva, épen ott állunk, a hol állottunk, a mikor e kormány a kormányra lépett. (*Ugy van! a baloldalon.*)

A ministerelnök ur foglalkozott Horánszky Nándor képviselőtársam által felhozott azon kérdéssel is, hogy miképen váltotta be a kormány kormányra léptekor adott igéretét és az általa kellett várakozást. (*Halljuk! Halljuk!*)

E kérdés, habár nem új, de mindig teljes jogosultsággal bir; mert minden kormány tevékenységét két mértékkel lehet mérni: azzal az absolut mértékkel, mely az állam szükségleteit veszi kiindulási pontul s a melyről az előbb szóltam, azután azzal a relativ mértékkel is, melyet maga a kormány programmjában, a kormányra léptekor elvállalt kötelezettségekben ad a nemzet kezébe.

Az igy fölvetett kérdésre a ministerelnök ur megadja a választ az általa idézett euphemismusban. Gyakran volt alkalmam bámulni a ministerelnök ur vitatkozási ügyességét, melynek — több év óta szerzett tapasztalásaim szerint — főkép két fegyvere van. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az egyik az, hogy az ellene idézett támadásnak magvát mindig kerüli, (*Igaz! baloldalon*) de a támadás indokolásául felhozott beszédnek egyes, néha igen lényegtelen egyes részleteit veszi bonczkés alá. (*Ugy van! a baloldalon.*)

A másik az, hogy a hol a helyzet máskép nem tartható, mindig bir készletével egy vagy néha több oly locus communisnak, melynek fogalma alá az, a miről szó van, tulajdonképen nem vonható ugyan, de a mely áll azzal oly távoli rokonságban, hogy a ki jóakarattal van, a ki ugy is keresi az indokot vagy csak ürügyet

Digitized by Google

arra, hogy a ministerelnöknek igazat adjon, ily ürügyet találhat. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Hát ezen locus communis-oknak egyik legremekebbike az, a melyet az igen t. ministerelnök ur Horánszky barátommal szemben alkalmazott, a midőn összes igéreteinek be nem váltását csupán ellenzéki illusiói szétfoszlásának nevezi. (*Mozgás.*)

Lehet, a mint a t. ministerelnök ur mondotta, hogy senki mindazt, a mit ellenzéki korában remélt, kormányon be nem válthatja; sőt kétségtelenül igaz és a t. ministerelnök ur védekezhetnék ezen általános igazsággal az esetben, hogy ha ő programmjának lényegét megvalósította volna és annak csak egyes részleteiben maradt volna hátra, azon igéretek mögött, melyeket ellenzéki korában tett. (*Ugy van! balfelől.*)

De mikor — és ez részben talán malheur — még véletlenül sem teljesítette egyetlen egy igéretét sem; mikor jelesen oly nyilatkozattal kezdi működését, hogy új adókat mindaddig, mig az adóképesség fokozására szükséges intézkedéseket nem létesíti, behozni nem fog; s az ő kormányra lépését követett választások után közvetlenül az általa előbb elvetett adójavaslatokat mindjárt újra hozza be; mikor a kiegyezési tárgyalásoknak avval indult neki, hogy programmja az önálló bank létesítése, a fogyasztási adóknál szenvedett sérelmek orvoslása, hogy a 80 milliónyi bankadósságra nézve még szóba sem áll senkivel: s a vége azután az, hogy az önálló bankról — az igaz, a közbeesett lemondása fürdőjén keresztül, melyről lesz még később alkalmam szólani — lemondott; hogy a fogyasztási adóknál az adóztatási rendszer, a mely sérelmes, maradt azon állapotban, melyben eddig volt, hogy a 80 milliónyi bankadósság elvállaltatik; mikor a külpolitikában, ha nem is tett erre nézve egyenes igéretet, de a hangulatcsinálás mindazon eszközeivel, a melyekkel egy kormány bir, a nemzetet biztonságban ringatta az iránt, hogy a nemzet által egyhangúlag perhorrescált occupatióból nem lesz semmi és azután a parlament bezárása után közvetlenül ezen occupatióba beleegyezett; — mikor — nem ugyan egyes alkalommal tett igéret, de egész multja által legalább arra engedett biztos várakozást, hogy a delegatióknak és közös kormánynak hatásköre tágittatni nem fog és mégis ő az első, ki ezen testületek hatáskörének bővítését a törvényhozásban indítványozta és keresztülviszi; mikor végre egyenesen a pénzügyeknek javítására és a pénzügyi egyensúly helyreállítására lépett kormányra és 7 évi működés után azzal kénytelen lezárni a mérleget, hogy a deficit akkora, mekkora volt 1875-ben: akkor, ha az a kormány és az az államférfi, ki, mint a tényekből kiviláglik, még véletlenül sem váltotta be igéreteinek egyetlen egyikét sem, azután védekezésében azt mondja: „Senki mindazt, a mit ellenzéki korában reménylett, kormányon be nem válthatja"; akkor — mondom — t. ház, difficile est satyram non scribere. (*Tetszés a baloldalon.*)

De a t. ministerelnök ur beszédjében van egy, hogy úgy mondjam, episodikus rész, melyre erkölcsi kötelességemnek tartom válaszolni; mert megtámadtatott abban, habár megnevezés nélkül, egy igen t. képviselőtársunk, a ki a ház ezen oldalához tartozik s a ki betegsége által akadályozva van abban, hogy a ház tanácskozásaiban részt vegyen (*Közbeszólás jobbfelől: Nem támadtatott meg!*) Igenis megtámadtatott; mert az igen t. ministerelnök ur beszélvén azon esetekről, melyekben ő tárczájától megválni kész volt és tényleg be is adta lemondását, azt mondotta ezen lemondások komolyságának bebizonyítására, hogy ilyenkor jeles férfiak hivattak az uralkodóhoz s megkináltattak a kabinet alakításával, de arra nem vállalkoztak, hogy tehát nem arról lehet szó, hogy neki — a ministerelnök urnak — nem volt bátorsága ministernek nem lenni, de másoknak nem volt bátorságuk ministernek lenni. (*Derültség és felkiáltások balfelől. Halljuk!*) Én azt hiszem, t. ház, hogy ezen támadás leplezett és síma formája által semmit sem veszt élességéből. (*Ugy van! a baloldalon.*) Mert igen jól tudjuk mindnyájan, hogy komoly politikusoknak bizonyos körülmények közt igenis erkölcsi kötelességük a kormány gyeplőit megragadni, ha azzal illetékes helyről megkináltatnak; midőn tehát az mondatik, hogy nem volt erre bátorságuk, akkor kötelességmulasztással vádoltatnak, melynek oka a felelősségtől való indokolatlan félelem, a politikai bátorságnak hiánya lett volna. Lássuk tehát azon eseteket, melyekről itt szó van. Az igen t. ministerelnök ur kétszer mondott le állásáról; először, mikor a bankügyi tárgyalások azon ismert akadályba ütköztek, t. i. a bécsi illetékes körök nem akartak beleegyezni a bank igazgató tanácsának a monarchia két állama közti paritásnak megfelelő szervezésébe. Akkor hivatott ő Felségéhez a ministerelnök ur ajánlatára a többi közt báró Sennyey Pál. (*Éljenzés balfelől.*) Br. Sennyey Pál a kabinet alakítás missióját el nem fogadta, el nem fogadásának okáról pedig, a mint azt a parlamenti szokás kivánja, mindjárt azon ülésben, melyben a redivivus Tisza-kabinet a ház előtt először megjelent, a háznak beszámolt. Itt van a képviselőháznak 1877-iki naplójában a február 27-én tartott országos ülésről szóló tudosításban báró Sennyey Pál képviselő urnak beszéde, melyre és az az által ébresztett impressióra bizonyosan mindazok élénken emlékezni fognak, a kik akkor a háznak tagjai voltak; de miután azóta két

Digitized by Google

választás történt, igen sokkan lettek ezen háznak tagjaivá, kik akkor nem voltak a parlamentben; és csak ezért volt lehetséges a t. ministerelnök urnak oly vádat emelni, mint a minőről megemlékeztem, de másrészről ez által vált kötelességemmé, mint a ki közel állok az említett képviselő urhoz, hogy ezen vádat rectificáljam, illetőleg alaptalanságára visszavezessem. (*Halljuk!*)

Br. Sennyey Pál ur ugyanis beszédében azt mondá, hogy a kormányvállalás iránti készségnek vagy nem készségnek nyilvánításában nem képezett rá nézve döntő szempontot az, hogy az adott pillanatban kissebbségben volt, mert tudja, hogy bizonyos esetekben a kisebbség tagjainak is kötelessége lehet kormányt vállalni; mert léteznek parlamenti eszközök arra, hogy a ki ma még kisebbségben van, később többséget alakíthat magának; ezután pedig a következőket mondá: „A kormányvállalásra első föltételül kell vala tekintenem, hogy legfelsőbb helyen szabad kezet nyerjek arra, hogy az eddigi tárgyalások újból és behatóan revideáltassanak.“ Továbbá előadja, hogy minden illetékes tényező meghallgatása után kiderült, hogy arra, a mit ő kivánt, t. i. hogy mindaz, a mi a kormány részéről a kiegyezési tárgyalások eddigi vezetése iránt történt, gyökeres revisió alá vétessék, szóval, hogy újból lehessen a tárgyalást kezdeni, mindenféle viszonyok folytán a lehetőség nem létezik; és végül ezeket mondja: „Ezen indoknál fogva legfelsőbb helyen azon hódolatteljes kérelmemet terjesztettem elő, hogy a rám ruházni kivánt missió alól, melyet a trón és haza érdekében el nem fogadhatok, engem legkegyelmesebben felmenteni méltóztassék; egyszersmind tartozó és hódoló őszinteséggel kijelentve azt, hogy ha csak arról van szó, hogy a már majdnem befejezett tárgyalások végeredményre vezettessenek — pedig az előzmények után ez forgott szőnyegen: erre — mondhatnám — egyedül Tisza Kálmánt tartom hivatva.“ (*Mozgás és derültség balról.*)

Világosak tehát a tények és ugy fognak állani mindazok előtt, a kik Magyarország történelmének ezen korszakát tanulmányozni fogják, hogy br. Sennyey Pál felszólittatván kabinet alakítására, de nem nyervén fölhatalmazást mindannak eszközlésére, a mit a siker és eredmény elérésére nézve szükségesnek tartott, kabinet alakítására nem vállalkozott: a mint pedig, mint komoly férfiu és lelkiismeretes politikus nem is vállalkozhatott; mert valamint kötelessége a komoly parlamenti politikusnak, ha kormányválság áll be — és pedig részben az ő támadásai folytán, de akár a körülmények nehézsége által is — kormányalakításra vállalkozni, ha el tudja nyerni a felhatalmazást mindarra, a mit szükségesnek tart, hogy politikai programmját megvalósítsa, ugy komoly és jellemes politikus lehetetlen, hogy vállalkozzék arra, hogy a kormány gyeplőit kezébe vegye, ha az általa lényegesnek talált feltételeknek csak egyikét is el nem nyeri. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Az előadott eset azt bizonyítja, hogy hála isten, ezen országnak nem minden politikusa az alternativ programm embere, a ki megkiséreljen egy kérdést megoldani igy, de ha igy nem sikerül, hajlandó azt megtenni amugy is. (*Élénk tetszés balfelől.*)

A tények ezen rectificatiójával, azt hiszem, tartoztam nem csak a történeti valóságnak, de különösen megtámadott képviselőtársunknak. (*Helyeslés balfelől.*)

A t. ministerelnök ur lemondásának második esete, közvetlenül a boszniai expeditó végrehajtása után, habár a motivumok és események talán még válságosabbak voltak az elsőnél, a helyzet jellegére nézve szakasztott mása annak. Akkor is lemondott a ministerelnök ur, mikor az, a mihez beleegyezését adta, már megtörtént volt, mikor csak arról volt szó, hogy a parlament szavazata eszközöltessék ki azokra, a melyek ama tény utólagos szentesítésére szükségesek voltak. Nagyon természetes, hogy azon férfiaknak, a kik a követett politikát kezdettől fogva elitélték, különösen pedig Bosznia occupátióját ellenezték, egyike sem érezte magát hivatva, hogy akár a történtekért a felelősséget, akár pedig azok parlamenti consummálására a vezetést elvállalják.

Az tehát bizonyos, hogy a ministerelnök ur a hatalom fentartásának minden eszközét nagy virtuositással kezeli, de talán egyet sem oly kiváló művészettel, mint a lemondást. (*Élénk helyeslés és derültség balfelől.*) Mert megtudta arra választani ezen két nagy esetben azt az időpontot, mikor rajta kivül Magyarország egyetlenegy államférfia sem lett volna hivatva a történteknek következményeit a parlament előtt akár tovább fonni, akár képviselni és igy mindannyiszor a felállított problema arra a könnyen előrelátható eredményre vezetett, hogy ő a szükséges, hogy ő az egyedül lehetséges ember. (*Élénk tetszés és derültség balfelől.*)

De t. ház (*Halljuk!*) van a jelenlegi vitának még egy mozzanata, a melyre reflektálnom kell; (*Halljuk!*) az a mozzanat pedig ezekről a padokról eredt (*Szóló a szélső baloldalra mutat*) s csakhamar megtalálta élénk echoját amazokon. (*A jobboldalra mutatva.*) Szélsőbaloldali t. szomszédaim egynémelyike, különösen Helfy Ignácz t. képviselő ur üdvözölt minket azon közeledésért, melyet — az ő állítása szerint — ezen vita

Digitized by Google

alkalmával a függetlenségi párthoz tanusítottunk és ő indokolta is, hogy miben látja a közeledést. Azt mondta: a függetlenségi pártnak programmja két sarkalatos pontból áll: az önálló vámterületből és az önálló hadseregből, (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem igy mondta!*) a külön hadseregből. Ezen kettős programmnak egyik részét, a külön vámterületet, ez a párt is — tehát a mi pártunk — magáévá tette; a másikhoz pedig annyiban közeledik, hogy midőn Somssich Pál t. képviselő ur a közös hadseregben eszközlendő megtakarításokról beszél, bizonyítja avval, hogy legalább már nem tekinti olyan noli me tangere-nek azt a közös hadsereget, a melyhez szó nem fér.

T. képviselőtársam indokolásának egyetlen pontja sem alapos; mert, hogy azon kezdjem, a mivel rövidebben végezhetek; t. i. a közös hadsereggel szemben elfoglalt állapotunkkal, soha senki a háznak ezen oldalán a közös hadsereget abban az értelemben noli me tangerenek nem tekintette, hogy annak költségeiről ne lehetne épen ugy szólani, azok fölött — természetesen a törvények által kijelölt alkotmányos testületekben — épen ugy határozatokat hozni, azokat épen ugy leszállítani, mint bármely más költséget, t. i. a pénzügyi és politikai helyzet követelményeit egymással szemben mérlegelve. Mi ezen kettős mérlegelés folytán abban a meggyőződésben vagyunk, hogy bár a jelen perczben nagy megtakaritásokat én nem helyezhetnék kilátásba ezen a téren, mégis meg kell állítani a költségek fokozódásának azon tendentiáját, mely közös hadügyi költségvetésünkben nyilvánul s melyet a jelen kormány megállítani nem képes és hogy védképességének csökkentése nélkül mindazon megtakarításokat, melyek e szemponttal megférnek, legyenek nagyok, vagy kicsinyek, de épen, mivel minden tényezőnek együttműködésére szükségünk van, eszközölni kell. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Ezt a t. képviselő ur, ha akarta volna, nem először hallotta volna ezen padokról. Emlékeztetem a t. képviselő urat, hogy az első, ki e házban a hadügyi költségek túltengése ellen s az okszerű és ildomos megtakarításnak a kormány részéről való kezdeményezése mellett felszólalt, épen b. Sennyey Pál volt. (*Éljenzés a baloldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: A honvédség ellen!*) A honvédségben is, a közös hadseregben is. (*Halljuk!*) E közt tehát és a t. függetlenségi pártnak a hadseregre vonatkozólag vallott programmja közt semmi, de semmi összefüggés nincs. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez már igaz!*)

A másik alap, (*Halljuk!*) melylyel a t. képviselő ur közeledésre akar következtetést vonni, a külön vámterületnek állítólagos elfogadása a párt programmjául.

A t. képviselő ur ebben tökéletesen téved. Vannak ennek a pártnak egyes tagjai, a kik igenis a külön vámterület álláspontján állnak, (*Derültség a szélső baloldalon. Halljuk!*) de valamint a háznak ezen oldalán (*A szélső baloldalra mutat*) a nézetek a külön vagy közös vámterület kérdésénél az államok alkotmányi alapjaira nézve nem csekélyebb fontossággal biró kérdésekben egymástól divergálnak, ugy vannak a ház ezen oldalán (*A baloldalra mutat*) ebben a pártban is igen számosan, kik ismét a közös vámterületet vették fel programmjokba, mint kivánandó czélt. (*Egy hang a szélső baloldalon: Mi a programmjuk? Mozgás. Halljuk!*)

A mi e kérdésben az én nézetem, azt az 1878-iki kiegyezési tárgyalások alkalmával nyomtatásban, külön véleményben előterjesztettem a t. háznak, azt azóta nagy körvonalakban akárhányszor elmondtam s ha ugy tetszik, elmondom még egyszer. (*Halljuk! Halljuk!*)

Én óhajtom a közös vámterületnek fentartását és pedig nem csupán politikai, hanem közgazdasági szempontból is, mert az agriculturális védekezésnek Európaszerte ma létező áramlatánál, félteném a mi nyers terményeinktől az osztrák piaczot, ha a vámterületi elkülönítés létesittetnék. (*Mozgás a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!*) De a közös vámterület eszméjéhez csak addig ragaszkodom, a meddig sikerül egy oly kiegyezést elérni, a mely a fogyasztási adóknál szenvedett károsodásunkat helyreüti és Magyarország számára érdekeivel megegyező kereskedelmi politika követése iránt biztosítékot nyujt. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Ezen programm helyességéről t. ház, lehet vitatkozni, de azt hiszem, az elég világos. Ezen az alapon álltam 1878-ban, ezen az alapon állok ma is. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Helfy Ignácz (*közbeszól*): Ez is alternativ politika. (*Ugy van! a szélső bal- és jobboldalon. Halljuk!*)

Gr. Apponyi Albert: Igenis tisztelt képviselőház, ez alternativ programm, de alternativ programm egy oly kérdésre nézve, hol nem elvek, hanem tisztán opportunitási, tisztán czélszerűségi tekintetekről és azoknak a körülmények szerint való alakulásáról van szó. (*Hosszan tartó zaj és közbekiáltások a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! a bal- és a jobboldalon.*)

Én t. ház, elmondtam röviden ezen pontra vonatkozó nézetemet, mert a szomszéd oldalról erre mintegy provocáltattam, ámbár a szomszédoldal azon sajnos türelmetlenséget, melyet más nézet nyilvánítása iránt rendesen tanusít, (*Ugy van! Ugy van! a jobb- és a baloldalon*) ezen alkalommal velem is éreztette.

Digitized by Google

Jó lesz tehát t. ház, ebből az alkalomból egyszer mindenkorra egész határozottan megmondanom, legalább a magam vélekedését, azon viszonyról, mely az ellenzéknek ezen és azon árnyalata közt egyátalán van. (*Halljuk! Halljuk!*) Én nem engedem magamat elragadtatni azon érzelmek által, melyeket a türelmetlenség, melyet nézeteinknek néha eltérő nyilvánítása a ház ezen oldalán (*A szélső balra mutat*) előidézni szokott, bennünk méltán ébreszthet.

Én a politikai situatió követelményeiből indulok ki és azért meggyőződésem az, hogy az ellenzéknek ugy ezen pártja, mint azon pártja nagy politikai hibát követne el, ha a dolgok mai állásában, mig ezen kormánynyal szemben állunk, az időt az egymás elleni harczra vesztegetnők. (*Élénk helyeslés a baloldalon és a szélső balon. Hosszantartó mozgás.*)

Nem venné ennek hasznát az ellenzéknek sem ezen, sem azon része, hanem (*A jobboldalra mutatva*) csak amaz a párt. (*Ugy van! a baloldalon és a szélső balon.*) Én azért óhajtom, hogy addig, mig van egy ellenfél, a ki ellen küzdeni ugy a mi feladatunk, mint az önök feladata, tisztességes szomszédi viszony legyen az ellenzék e két pártja közt; de ez ne terjedjen oda t. képviselőház és t. szomszéd urak, hogy elmosódjanak, hogy eltagadtassanak, vagy hogy világosságukban és határozottságukban bármit veszítsenek azon elvi határvonalak, melyek köztünk fennállanak. (*Élénk helyeslés a baloldalon és a szélső balon.*) Ebből nem volna előnye sem önöknek, sem nekünk. (*Ugy van! a szélső balon.*) És ha önök mint gyanusítást utasítanák vissza azon felfogást, mintha önök közjogi ellenzéki elveiket szegre akasztani készek volnának és közelednének a 67-iki alaphoz, akkor legyen szabad nekem is, meghiszem, nem rosz szándékból eredő, de egyenesen gyanusításnak tekintenem és mint olyat visszautasítanom minden olyan felfogást, bárhonnan jőjjön is az, mely minket azzal vádol, hogy mi az 1867-iki alapon elfoglalt állásunkat elhagyva, közeledünk amahhoz. (*Élénk helyeslés a baloldalon. Mozgás a szélső balon.*) Mert a mily erkölcsi alappal és erkölcsi értékkel bir kétségtelenül önök előtt azon meggyőződésük, mely szerint az 1867-iki alapot a nemzetre nézve károsként elitélik, époly erkölcsi értékkel bir és ép oly tekintélyt és tiszteletet vindicálok azon meggyőződésnek, mely politikai létalapunk, hogy az 1867-iki kiegyezés felforgatása a nemzetre nézve veszedelmes krisiseket idézne elő, a miért is mi ahhoz ragaszkodunk. (*Mozgás a szélső balon.*)

Én, t. ház, habár ezen vezérszempontokat a helyzet tisztázására kiemelni szükségesnek látam, nem mondtam azokat ma sem polemikus szándékkal a háznak ezen oldalával szemben; (*a szélső balhoz fordulva*) de hogy az ily összevegyítési kisérletek az ellenzéknek különböző alapon álló két pártja közt, kinek használna, arra a felvilágosítást megadta azon élénk echo, mely a ministerelnök urnak, de különösen Jókai képviselő urnak tegnapi beszédében felhangzott. (*Mozgás.*)

Sajátságos helyzetben van, t. ház, a képviselőháznak ezen pártja: a mérsékelt ellenzék. (*Halljuk!*)

Igenis megtisztelő hivogatásban részesül az egyik évben jobbról, a másik évben balról. Ha pedig a hivogatás balról jön, vagy csak látszik is jönni, jobbról megfelel annak a tologatás balfelé, világos jeléül annak, hogy a ház azon oldalának (*a jobbra mutatva*) ez állna érdekében. (*Tetszés balfelől.*)

De mi, t. ház, kötelességet vélünk teljesíteni az ország iránt, midőn a hivogatások ellenében, jöjjenek azok akár jobbról, akár balról, egyaránt hidegek vagyunk és azokkal szemben egyaránt szilárdan megmaradunk azon a helyen, a melyen állunk. (*Ugy van! balfelől. Egy hang a szélső baloldalon: Sokan átmentek már!*)

Az áramlatok t. ház az országban ma kétségen kivül nekünk nem kedveznek. Az ország alaphangulata oly komor szemlélete a nemzet helyzetének, hogy az a psychologiai törvények szerint leginkább két irányban nyilvánulhat. Az egyik azon resignatió, mely azt mondja, hogy hisz e bajon ugy sem segíthet már senki és ennek folytán megnyugszik abban, a mi van: és ez az áramlat a t. kormánypártnak szolgál javára; a másik pedig azt mondja, hogy ily nagy bajokkal szemben semmi más nem segíthet, mint azon alapoknak, a melyeken állunk, gyökeres megváltoztatása: és ezen áramlat kedvez a t. függetlenségi pártnak.

A ki beletekint t. ház, a vidéki politikai életbe, azon vidéki politikai életbe, a melynek resultatumát képezi aztán a palament és az egész kormányzás; a ki ott látja, mikép szorittatik mindinkább háttérbe a közéletnek minden idealis motivuma és mikép szorul mindinkább előtérbe a helybeli és magánérdekek versenye és az ebből eredő servilismus; a ki látja, mikép hajlandók nyiltan támogatni egyének és testületek azt a hatalmat, a melynek működését — ha az ember velük bizalmasan szól — keserüen elitélik; a ki még ezen felül látja, hogy a jobbak, kik ilyent tenni röstelnek, passivitásba vonulnak vissza, mert a Grünwald Béla képviselőtársam által mesteri kézzel festett kép szerint, ha nekik nincs is szükségük semmire, van szükségük rokonaiknak és sógoraiknak, kiknek ügyeit nem akarják compromittálni és elrontani; (*Tetszés balfelől*) a ki mindezeket látja t. ház, lehetetlen, hogy a legmélyebb elkeseredés ne fogja el.

Digitized by Google

(*Hosszantartó helyeslés balfelől.*) És hogy ha azután látnak olyanokat is, a kik kétségtelenül csak lelkiismeretök után cselekesznek és kik anyagilag sem szorultak rá, kik kijelentik, mint a minap Fekete Lajos képviselő ur, hogy ők a kormánytól soha sem vártak semmit és nem is fognak várni semmit és halljuk azután azon motivumokat, melyek miatt ők e kormányt támogatják, még inkább elszomorodik a lelkünk. Fekete Lajos képviselő urnak ezen szempontból igen érdekes rövid beszéde, e felfogásnak legmegkapóbb nyilvánulása volt; ő — ugymond — követője ennek a kormánynak, mert nem hiszi, hogy azon férfiak, a kik utána jönnének, bizonyos igényekkel szemben jobban tudnának talpukra állani, mint ezek; (*Helyeslés a jobboldalon*) tehát követi — nem mintha jónak tartaná, hanem azon általános kétkedő hangulatnál fogva, mely nagyon természetesen az igéretek és teljesítések, az ébresztett várakozás és a bekövetkezett események közti folytonos ellentét következménye, melynek folytán kivész a bizalom minden politikai tényezőben és mindenkiben; ugy, hogy a mi ott e házban a mostani kormány iránti bizalomnak alakját veszi föl, tulajdonkép nem más, mint általános scepticismus. (*Mozgás.*) És ezekhez járulnak azután még azok, kik a nemzetnek egyre azt javasolják, hogy a politikai élettől vonuljon egészen vissza, a mint én azt a mult választások alatt egy, még pedig nem kormánypárti képviselőjelölt programmbeszédében olvastam, a melyben egyenesen az mondatik a választóknak: „Ne törődjünk mi a külpolitikával, a melyre nézve ugy sem kérdeznek meg bennünket.“ Mások megint azt mondják: „Egyátalában ne törődjünk a politikával, hanem foglalkozzunk kizárólag gazdasági érdekeinkkel.“ Mint ha lehetséges volna a gazdasági ügyekre nézve valami üdvöset, valami maradandót létesíteni a nélkül, hogy a politika ezen törekvésekkel komolyan homogen irányban vezettessék, mintha lehetséges volna a magyar gazdának, a magyar iparosnak helyzetét emelni, hogyha politikával nem gondolunk és ennek folytán nem tudjuk, hányszor egy évtizedben hozatik nyakunkra egy oly kaland, minő a boszniai, mely új meg új adók szükségével zavarja meg a produktiv existentiákat. (*Mozgás.*) Mindezek oly kórjelenségek, a melyeket, ha tekintetbe veszünk, valóban egy bizonyos erkölcsi bátorság kell hozzá, hogy az ember ne kövesse azoknak példáját, a kik elcsüggedve és lemondva mindenről a közéletben, az elkeseredésnek átengedik magukat; a ki pedig a közéletben megmarad, annak ismét bizonyos erkölcsi bátorság kell ahhoz, hogy megálljon azon a helyen, a hol sem a hatalommal együtt járásnak kényelme, sem az udvari kegynek malasztjai kilátásban nincsenek, sem azon zajos népszerűségnek babérjai, a melynek értékét leginkább az becsül nagyra, a ki még nem tapasztalta annak mulandó voltát.

De t. ház, minél nehezebb ezen feladatnak teljesítése, annál nagyobb mértékben érzem annak szükségét, hogy ez a feladat valaki által teljesittessék; hogy legyen ezen országban kisebb vagy nagyobb számarányokban, de hogy legyen egy csoportja a politikusoknak, a kiknek nyakát meg nem hajtja sem a meghódolás a hatalom előtt, sem a belső elkeseredés és a kiknek fejét nem szédíti el, a kiket a szélsőség felé nem ragad a létező állapotok véghetetlen szomorúsága. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Ezen missiót t. ház, nehéz körülmények közt és meglehet, hogy a sikernek közvetlen reménysége nélkül teljesíti ma a mérsékelt ellenzék.

Egyébiránt értsük meg egymást, hogy mi az a siker. (*Halljuk!*)

Igenis, a sikernek azon eszménye, a melyért lelkesülni lehet és a melyért lelkesülni jogosult és szép dolog és a melyért tüzdeni szép feladat, az a sikernek azon faja, midőn valaki azt mondhatja önmagának, hogy olyat létesített a a nemzet számára, a mi maradandó becscsel bir, hogy előbbre hozta bármely irányban a nemzetnek ügyét, hogy magának a történelemben a nemzetnek jóltevői közt biztosított helyet: igenis, a sikernek ezen neme az, mely a jogos és nemes aspiratiók czélját képezheti. (*Élénk helyeslés balfelől.*) De megvallom, hogy a sikernek arra a fajára, mely egymásután kivívott parlamenti győzelmekből áll, de a midőn egyes államférfiunak vagy kormánynak ezen parlamenti győzelme majdnem minden esetben a nemzetnek valamely leveretésével, a nemzetnek valamely lealázásával, valamely nagy nemzeti érdeknek megsértésével jár, a siker ezen fajának babérjaira t. ház, mi nem vágyunk. (*Élénk hosszantartó helyeslés balfelől.*)

És azért t. ház, a helyzet súlyos voltának teljes érzetében, minden gyanusítással, minden hivogatással, az elcsüggedésre okot szolgáltató minden jelenséggel szemben megmaradunk ezen a mi helyünkön, a hol összetörethetünk az események által, de a melytől desertálni nem fogunk. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Somssich Pál t. képviselőtársam határozati javaslatát fogadom el. (*Zajos hosszantartó éljenzés balfelől.*)

Helfy Ignácz: T. ház! Szavaim, mondhatnán intentióim félremagyarázása miatt kérek a házszabályok értelmében nehány rövid szót. Ugy tegnap Bánhidy Béla, mint még inkább a mai napon Apponyi Albert képviselőtársam az én multkori beszédemnek végső passusait, a melyek a t. mérsékelt ellenzékre vonatkoztak, akként

Digitized by Google

magyarázták, sőt csaknem vádat csinálnak belőlök, hogy én azzal az ellenzéknek szolgálatot nem tettem, mert nem ellenzéki emberhez illő az ellentéteket kiemelni, melyek a két ellenzéki párt közt fönnállanak. Engedelmet kérek, — hivatkozom szavaimra, ennek én épen ellenkezőjét tettem, kiemeltem benső meggyőződésem szerint a két ellenzéki árnyalatnak azon pontjait, a melyekben találkoznak, vagy legalább hivém, hogy találkoznak. És erre fel voltam jogosítva azon közlöny által, a mely az egész országban ugy tekintetett, mint a mérsékelt ellenzék közlönye. (*Egy hang a baloldalon: Nem az!*) Fel voltam híva azon ünnepélyes nyilatkozatok által, melyeket önök közül itt többen tettek; fel voltam jogosítva az által, hogy önöknek egyik igen kiváló tagja — meg is nevezhetem, mert az én képviselőm — Szilágyi Dezső ezen az alapon, t. i. a külön vámterület alapján választatott meg. Igy tehát igen természetes, hogy midőn ez alkalommal a háznak oly tekintélyes tagjától, a minő Somssich Pál képviselő ur, a költségvetéssel szemben oly irányt követtetni látok, a mely formailag tökéletesen összevág az általunk követettel, természetes — mondom — hogy akkor örömömnek adtam kifejezést, hogy ime van egy találkozási pont. Ha ez arra szolgált, hogy az ellentétek kitüntetésére használtatott fel, annak sem én vagyok, de önök az okai. Egyébiránt remélem, hogy a közel jövő bebizonyítja az ellenzék sűrű sorai közt, hogy szavaim helyesek voltak. Arra, hogy a képviselő ur mintegy szemrehányást tett nekem, egész készséggel kijelentem, hogy szánom-bánom, hogy tévedtem, azt hiszem, hogy nem az én káromra, hanem a képviselő ur kárára; kijelentem a ház előtt, hogy tévedtem, ő nem akarja sem az önálló hadsereget, sem az önálló vámterületet, hanem tántoríthatatlanul megmarad a nagyszabású erős nemzeti politika mellett. (*Derültség, helyeslés a szélső baloldalon.*)

Szilágyi Dezső: Köszönettel tartozom a t. ministerelnök urnak, hogy személyes kérdésben egy rövid nyilatkozatra nekem a szót átengedte. Előttem szólott t. képviselőtársam nyilatkozatában kettővel lepett meg. Egyik az, hogy kijelentette, hogy én az ő képviselője vagyok a Józsefvárosban, bár mindent elkövetett arra, hogy meg ne válaszszanak. (*Derültség. Helyeslés.*) Ő maga volt elnöke azon pártnak, mely párt, a függetlenségi párt, ellenem jelöltet állított fel, a miért azonban én neki sem akkor, sem most szemrehányást egyátalában nem tettem.

A másik, a mivel meglepett az előttem szólott, abban áll, hogy azt mondta, hogy én a Józsefvárosban a külön vámterület elfogadásának alapján lettem megválasztva. (*Felkiáltások: Igaz!*) Mielőtt azt méltóztatnék mondani — nem tudom ki volt — hogy „Igaz", méltóztassék azzal a kis kötelességérzettel birni, hogy mielőtt a politikai emberről tényeket méltóztatnék felhozni, a mik nyiltan történtek, győződjék meg a nyilvános tények valóságáról, mert különben, a ki ily határozottan ismételve hamisan állít, örökre elveszti jogát, hogy többször szavainak hitel adassék. Figyelmeztetem tehát t. képviselőtársamat, hogy talán legközelebbi beszédemben, mert reménylem, hogy e vitában felszólalhatok, fel fogom olvasni azon részét választási beszédemnek, a mi erre vonatkozik. De hogy azt jól tudom, ma is, mit mondtam, mert mondhatom, régi meggyőződésem, meg foghatja itélni, mert most röviden tartalmát ismétlem. Én kimondottam azt, hogy a közös vámterületnek formáját nem tartom én és nem tartotta az 1867: XII. t.-cz. sem egyébnek, mint az ország gazdasági viszonya rendezése egyik formájának a monarchia másik államával szemben. És kimondottam azt is, hogy én részemről az 1867: XII. t.-czikkben lefektetett elvnek és politikának vagyok barátja. Az a politika és az az elv, mi ott világosan kimondva van, az, hogy alternative van odaállítva a megoldás. Nem mi állítjuk az alternativ megoldást fel, felállítja azon alaptörvény, mely visszaadta Magyarország nyugalmát és fejlődésének lehetőségét. Az alternativát az alaptörvény állította föl és a mi azon alapnak hitelét, a mi a nemzetnek abban vetett bizalmát megrendítette, azaz, hogy azon alapon követtetett olyan politika, mely megrendítette a nemzet hitét abban, hogy az alternativának ama törvényben megirott egyik része, a nemzetnek a külön vámterülethez való joga csakugyan komoly ünnepélyes joga a nemzetnek. És én, mint választási beszédemben is nyiltan kimondtam, a Deák-párt politikai traditióihoz és irányához fogok ragaszkodni, de fogok teljes mértékben, nyiltan kimondtam, hogy első sorban törekszem a gazdasági közösségre, de ennek van egy nagy feltétele, hogy ezen nemzetnek alaptörvényeinkben megirt politikai önállósága necsak megmaradjon, de gazdasági feltételeiben istápolva is legyen. (*Nagy zaj. Nyugtalanság a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!*) Sem akkor nem kerestem uraim (*Halljuk! Halljuk!*) azok helyeslését, a kik ezen Deákpárt elveit, traditioit és politikáját sem kezdetben, sem akkor helyesnek nem tartották, sem most nem keresem. Egyszersmint kimondottam azt is, hogy én a Deákpárti politika alapjának és vezérelvének tartom, hogy az első része az alternativának, a mire első sorban kell törekedni, komoly csak akkor lehet, ha az alternativa másik részének megvalósítása, mint komoly eszköz Magyarország kezében van. Kijelentettem azt is, hogy én nem értem azokat, a kik perhorrescálják azt, hogy én törekedni fogok első sorban arra, hogy a Deák-párti poli-

Digitized by Google

tika traditioi szerint a közös vámterület létrejöjjön, ha pedig nem megy, jó eleve előkészülni akarok arra, hogy mintsem ezen ország gazdasági gyengeségében alásülyedjen, hozzányúljunk a törvénykönyvünkben ünnepélyesen biztosított alternativában lévő másik jogunkhoz: a különvámterület megvalósításához. (*Nagy zaj. Nyugtalanság és felkiáltások szélső balon: Ez ugyanaz!*)

Verhovay Gyula (*közbeszól*): Hát ez mi? (*Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!*)

Szilágyi Dezső: Én ugyan sohasem kerestem e tekintetben Verhovay képviselő ur tetszését. (*Helyeslés a bal- és a jobboldalon.*) A ki ezen nyilatkozatomat akkor hallotta, a mely nyilatkozat különben ezer meg ezer példányban ki van nyomva: az nem következtethette belőle azt, a mit Helfy Ignácz képviselőtársam mondott, hogy én a külön vámterületet mint czélt, mint a gazdasági rendezésnek egyetlen formáját fogadtam el és azon az alapon lettem megválasztva; mert azon alapon választattam meg, a melyhez, a mióta e terembe léptem, mindig hű maradtam: a hamisítatlan és őszinte Deák-párti politika, a Deák-párt által alkotott törvény alapján. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Mindenekelőtt azt kívánom megjegyezni, hogy tökéletesen távol áll tőlem az ellenzék különböző árnyalatai közti eszmecserébe beleavatkozni akarni. (*Halljuk!*) Én nem húztam soha egyik árnyalatát sem az ellenzéknek, nem is toltam soha, mert én azt hiszem: legjobb ha ők békés családi körben — és e tekintetben úgy is jó útra tértek — (*Derültség jobbfelől*) e kérdéseket maguk közt intézik el. Azt azonban kénytelen vagyok megjegyezni, mert ez már nem ezen kérdésre tartozik, hanem csak ezen kérdés incidenséből merült fel, hogy az 1878-iki kiegyezés, a közgazdasági, mert hisz egyéb nem is lehetett akkor, mint az, — az 1867-iki kiegyezésnek a vámszövetségre és az országnak azzal szemben levő jogaira vonatkozólag semmiféle módosítást, gyengítést vagy változást be nem hozott és hogy épen úgy fennáll ezen jog 1878 óta, mint 1878 előtt.

Helfy Ignácz (*közbeszól*): Hát az 5 évi felmondás!

Tisza Kálmán: Igenis ép úgy áll maga a jog. A módozat, a mely szerint az gyakorolható, változhatik minden egyes egyezmény alapján, de magában a 10 évre kötött egyezményben rejlik magának a jognak épségben létele (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ha szót kértem, teszem ezt főleg azért, mert megvallom őszintén, sokra el voltam készülve, de arra a vádra, a mivel gr. Apponyi t. képviselő ur illetett, hogy én egy távollevő és pedig egészségi állapota miatt távollevő, általam is igen t. képviselő urat támadtam volna meg, nem voltam elkészülve.

Én azt hiszem, t. ház — és e részben hivatkozom mindenkinek méltányossági érzetére — hogy ha én, szemben azon váddal, hogy nincs bátorságom elhagyni a kormányszéket, utalok arra, hogy megmutattam, hogy van rá bátorságom és akkor kételkednek e tény komolyságán: a nélkül, hogy valakit megtámadnék és annyival inkább, mikor nem is egy emberről volt szó, nem is neveztem meg senkit, hivatkozhatom arra, hogy komolynak kellett lennie a lemondásnak, midőn oly férfiak lettek kihallgatva a kormányalkotás kérdésében, a kiket nem komolyan már csak az ő rájuk való tekintetekből sem kérdeztek volna meg. Ezért hoztam elő, ezért kellett előhoznom.

Egyébként a t. képviselő ur ezen alkalomból szives volt kifejezni azon meggyőződését, hogy én nekem nem tudom mi minden csekélységekben — mert hogy nagy dolgokról nem mondta, arról kezeskedik az ő szólási modora — bizonyos dolgokban van virtuositásom, de semmiben sem olyan, mint a lemondási percz megválasztásában (*Felkiáltások a baloldalon: Igaz! Halljuk! Halljuk! jobboldalon.*)

Mert — mondá ő — mikor mondtam le? Két esetet hozott fel a képviselő ur. Igy szólott: „A boszniai események után lemondott a ministerelnök; mikor? akkor, mikor az már megtörtént volt és mikor nem volt másról szó, mint a már megtörtént dolognak beigazolásáról, az abból háramló következmények elviseléséről; ilyenkor pedig lehetetlenség kívánni, hogy valaki más kormányra vállalkozzék.“

T. ház! A mennyire az én ismeretem terjed, a kormányváltozásnak főleg két esete van. Az egyik az, midőn valamely kormány megkisért valamit, fontos, lényeges dolgot keresztül vinni és kisebbségben marad. Ez az egyik. De van egy másik is: midőn keresztül vitt valamit, a miért elfordul tőle a törvényhozás többsége és átveszi a már keresztül vitt dolgok folytáni teendőket az utánna következő kormány. Csak egyetlen egy példát említek. Angliában annyi izgatottság után Robert Peel a gabona-törvényeket megváltoztatta, alternativ programmot követve, mert hiszen legnagyobb ellenzője volt azelőtt e változtatásnak, de meggyőződvén arról, hogy az állam érdeke kívánja, megváltoztatta. A mint a változtatás törvénynyé lett, ellenfelei átvették az ügyek vezetését és igy ő akkor lépett vissza, mikor az általa létrehozott intézkedéseknek következményeit kellett már levonni. Nem áll tehát, hogy ne lehessen a kormányt átvenni, ne lehessen komolyan lemondani ily perczben, mert épen — ismétlem — ily per-

Digitized by Google

czek azok, melyekben akárhányszor kormányválság következett be.

A t. képviselő ur beszélt alternativ politikai programmról.

Bocsásson meg a t. képviselő ur, már hivatkoztam egy meglehetősen tekintélyes külföldi államférfiura, a kinek volt alternativ programmja és a mit most hozzánk közelebb jőve, mondani fogok, azt sem fogom sértő, gyanusító vagy bántó szándékkal mondani, mert bármit mondjanak is, én azt tartom, hogy épen azoknak, a kik egy állam életében vezérszerepre vannak hivatva, kötelességük, ha meggyőződnek arról, hogy valamely programm, melyet egyszer követtek, nem helyes, hanem az országnak kárára volna: alternativ programmot követni. (*Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk!*) De vajjon nem lehetett-e alternativ programmjuk azoknak, a kiknek 1860-ban, 1861-ben jó volt az októberi diploma és a kiknek ma nem elég a 67-iki kiegyezés némely része? (*Élénk tetszés jobbfelől.*) Nem alternativ politikai programm, nem nagy elvre nézve alternativ politikai programm-e ez? Nem alternativ politikai programm-e, 1875-ben, ha nem is kizárólagosan — megengedem — de mindenekelőtt a nemzet aspiratióinak leszállítását, a honvédségnek a legszűkebb keretekbe összeszorítását vallani programmul, ma pedig minderről hallgatva, előtérbe tolni a közös hadseregnél elérendő megtakarításokat? (*Nagy tetszés jobbfelől.*) Nem támadásként mondom ezt. A jobb meggyőződésnek tért adni kötelessége minden férfiunak, a ki a politikában nem kárt, hanem hasznot akar tenni. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) De ez nem alternativ programm. Ha ez lehet egyrésznél meggyőződés, nem lehet-e az a másiknál is? Egyiknél elismerést, a másiknál gúnyt érdemel-e? Ily mértékkel mérni az igazságnak homlokegyenes megsértése nélkül nem lehet. (*Zajos helyeslés jobbfelől.*)

A t. képviselő ur minapi beszédemre hivatkozva, azt mondá, hogy jó, hiszen az igaz lehet, hogy mindent nem lehet keresztül vinni, de a ki semmit sem visz keresztül? Erre nézve legelőször is meg kivánom jegyezni azt, hogy igenis, ha nem is vihettem keresztül mindazt, a mit akartam, épen az annyit emlegetett bankügyön javított az 1878-iki kiegyezés. Ennek bizonyítására nem argumentatiókhoz, hanem tényekhez folyamodom. Tessék az ezelőtti örökös panaszokra gondolni és tessék a mostani elégültségre tekinteni. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől. Ellenmondások balfelől.*) Nem vihettem ki tehát mindent, a mit akartam, de először törvénybe iktattam az önálló bankot, mely addig törvénybe iktatva nem volt; és másodszor megcsináltuk a bankegyezményt ugy, hogy, ismétlem, az azelőtti örökös panaszok, még pedig nemcsak a pénzügyi helyzet javításával, de rögtön megszüntek. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

És hogy arra visszatérjek, hogy igenis a bank kérdése alkalmával is komoly volt lemondásunk és komoly volt a próba, hogy más vegye át a kormányzatot: éreztem én akkor és érzem és respectálom most is azon különbséget, a mely van a felelősség fokozatában a közt, a ki bizonyos viszonyok mellett kormányra hivatik és a közt, a ki már kormányon van, mert sokkal könnyebb a meghivottnak az el nem fogadás, mint — ha nem tudja kimutatni egy megnyugvással tekinthető kormány lehetőségét — annak, a ki ott volt, a helyét elhagyni. Parlamentáris országban mindenütt értik ezt a lényeges különbséget. De bár érzem ezt a különbséget, mégis a történt lemondás után a kormányzatot csak akkor vettük vissza, midőn azon fontos elvi kérdés, mely a lemondást okozta, hogy t. i. a banktanácsra nézve a paritást meg akarták tagadni, elenyészett és az országot megillető paritás biztosittatott. Itt is tehát nem ok nélkül, nem kellő alap nélkül volt az, hogy az egészen komolyan letenni szándékozott kormányzatot az adott viszonyok között, visszavettük. (*Helyeslés jobbfelől.*)

T. ház! A t. képviselő ur hasonlag említette a fogyasztási adót. Ismétlem csak, nem szükséges kifejteni, hogy itt sem mondható, hogy semmi el nem éretett, mert ha nem tudtuk is a helyzetet ugy javítani, a mint mi óhajtottuk, a legnagyobb, a legboszantóbb, a legkárosabb bajon, a restitutiókban általunk illetéktelenül viselt teher baján segítettünk, abban a nemzet érdekeit teljes mértékben érvényre emeltük.

De a t. képviselő urnak még a külügyi politikát, az occupatio kérdését is szóba kellett hozni. Erre most csak egyet jegyzek meg t. ház, megjegyzem pedig akkor, midőn nem épen kedvező hangokat hall az ember az occupált tartományok egy részéből. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur azt állította, mintha én, ha nem mondtam is egyenesen, de készakarva, hangulatcsinálás czéljából hagytam terjedni azt a hitet, hogy Boszniába és Herczegovinába semmi esetre sem megyünk be. Midőn én, t. ház, 1878-ban itt a képviselőházban e tárgyban beszéltem, beszédem — elmondhatom szerénytelenség nélkül — nagy hatást tett. Mindemellett azonban én, koczkáztatva azt, hogy ezen hatást épen a választások küszöbén leromboljam, midőn harmad napra egy képviselő ur által beszédem örömmel üdvözöltetett, mert szerinte megigértem, hogy nem megyünk be ama tartományokba, föllállottam, ezen magyarázat ellen tiltakoztam és azt mondtam, hogy nem hagyok beszédemből egyebet kimagyarázni, mint a mit magam mondtam.

Digitized by Google

Nem hagytam tehát a hangulatot terjedni, sőt a hangulat lerontásának veszélyével megmondottam, hogy téves az a magyarázat.

Az sem áll, hogy elhitettem a választások előtt, hogy nem megyünk be és a választások után bementünk Boszniába. Engedelmet kérek, a maglaji eset a választások közben történt, már akkor benn voltunk Boszniában és a többség, a mely akkor alakult, a boszniai actio megkezdése után alakult. Ki tudom mutatni a kerületeket, melyek a maglaji esemény alapján vesztek el a szabadelvű párt számára. Itt is tehát azt mondani, hogy előbb megcsináltam a jó hangulatot, azután bevártam a választásokat és csak azután mentünk be Boszniába és akkor, mikor már ez végre volt hajtva, köszöntem le; azt mondani akarni tehát: hogy nemcsak nem követtem helyes — mert kritikára mindenki jogosult, — de nem követtem bona fide eljárást, ez ellen határozottan tiltakozom. (*Élénk Helyeslés jobbfelől.*)

A mi pedig magát a politikát illeti, ma is teljes lelki nyugalommal mondom azt, hogy életem utolsó napján, ha számolni fogok önmagammal, tehát azon perczben, midőn minden világi tekintetek elenyésznek, nagy megnyugvásomra fog szolgálni, hogy ellen mertem állani azon külpolitikai áramlatnak, mely utczán fel és utczán le tekintélyes férfiak által is hirdettetett, a mely végzetes háboruba, száz meg száz millióba került volna az országnak. (*Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Felkiáltások a baloldalon*: *Hát ma máskép vagyunk?*)

Azt mondja a képviselő ur, hogy van egy dicséretes ambitio: alkotni valami maradandót.

Igazsága van, ez igen szép, de méltóztassék megengedni, ha ez sokkal szebb is, nem kevésbé érdemteljes, bár sokkal kevésbé háládatos, megakadályozni a roszat, a melyet mások alkotnának (*Ugy van jobbfelől*) és ugy a kül- mint a belpolitika terén ezen nem dicsőséget, de kötelességteljesítést magamnak igénylem. Én azt hiszem, hogyha valaki, ugy mint 1875-ben a fusió alapján létesült kormány, elibe áll a mindenki szavai szerint már sebes tempóban gördülő kőnek, hogy Sysiphusként feltartóztassa: ha azt a követ még a hegy tetejéig visszagördíteni nem tudta is, nem tudta kivált akkor, midőn egyes embertől nem függő események a már fölfelé tolt követ egyszer-egyszer ismét visszacsusztatták, ezért nem érdemel oly szemrehányást, mint a minővel a képviselő ur ezt a kormányt illette. (*Hosszas élénk helyeslés a jobboldalon.*) Mert én legalább azt tartom, nagyobb érdem a kőnek eleibe állani, ha összezuzatunk is, mint nagy bátran félreállani, hogy baj bennünket ne érjen. (*Élénk tetszés a jobboldalon.*)

A t. képviselő urat egyéb fejtegetéseiben tovább követnem, azt hiszem, nem szükséges. Pénzügyi részére beszédének fognak felelni nálamnál e téren sokkal avatottabbak. Én a magam részéről, midőn ezen költségvetést elfogadásra ajánlom, őszintén bevallom, hogy a parlamenti diadalokat — ha ugyan a költségvetés feletti szavazás diadalt, győzelmet ad, nem tekintem oly csekélyeknek, mint a képviselő ur; nem tekintem pedig azért, mert parlamenttel biró szabad országban parlamenti diadalok nélkül kormányozni nem lehet. Vagy meg kell tehát a t. képviselő urnak is magát arra aláznia, hogy a parlamenti diadalokat ne vegye semmibe, vagy soha parlamentileg kormányozni nem fog. (*Hosszan tartó zajos helyeslés és éljenzés a jobboldalon.*)

Elnök: T. ház! Az idő annyira előhaladt, hogy azt hiszem, a kérvényeket és interpellátiókat ma már elővenni nem lehet.

Különben az interpelláló t. képviselő urak maguk is beleegyeztek, hogy az interpellátiók megtétele szerdára halasztassék. Azt hiszem tehát, a t. ház is beleegyezik, hogy a kérvények majd akkor tárgyaltassanak, mikor az általános vita befejezésével a szavazás megtörtént. (*Helyeslés.*) E szerint kijelentem, hogy a legközelebbi ülés hétfőn d. e. 10 órakor fog tartatni, s annak tárgya az általános vitatkozás folytatása leend. Ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 55 perczkor.*)

Digitized by Google

44. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi január 23-án.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a birodalmi tanács elnökének átiratáról, Nikolics Sándor végleges igazolásáról, Rubidó Zichy Radoszláv lemondásáról s a beérkezett kérvényekről. A véderőbizottság jelentése a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. népszámlálás alapján való megalapításáról és az 1882. évre eső ujoncz és póttartalék megajánlásáról szóló törvényjavaslatok tárgyában. Az 1882-ik évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása. Ministerelnök válasza Helfy Ignácz interpellatiójára.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál, b. Orczy Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Rakovszky István jegyző ur fogja vezetni, a javaslatok mellett szólók neveit Baross Gábor, az azok ellen jelentkezők neveit Duka Ferencz jegyző urak jegyzik. Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a f. é. január 21-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom az osztrák birodalmi tanácsban képviselt tartományok országgyülése elnökének átiratát, mely szerint a nevezett országgyülés f. hó 20-án tartott ülésében hozott határozata folytán, a magyar országgyülés képviselőházának a bécsi Ring-szinházi szerencsétlenség alkalmából kifejezett részvétnyilatkozatáért forró köszönetét nyilvánítja.

Tudomásul vétetik.

Nikolics Sándor, Torontálmegye lovrini választókerületében megválasztott orsz. képviselő megválasztása óta 30 nap eltelvén, a nélkül, hogy ezen választás ellen kérvény adatott volna be, nevezett képviselő ur végleg igazoltatik.

Bemutatom Rubidó Zichy Radoszláv horvát-szlavonországi képviselő ur levelét, mely szerint képviselői állásáról lemond.

Bemutatom Temesmegye közönségének feliratát, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál a megye évi javadalmazását 128,640 frtban megállapittatni kéri.

Pozsonymegye segéd- és kezelő-személyzetének Bittó Béni képviselő által beadott kérvényét, melyben az ország összes megyei közigazgatási segéd- és kezelő-személyzete részére a nyugdíj-intézmény életbeléptetéséért esedezik.

E két kérvény a pénzügyi bizottsághoz tétetik át.

Bemutatom végül Aradmegye közönségének felterjesztését, melyben Mosonmegyének feliratát pártolván, a kir. adóhivatalokban gyümölcsöző letétként elhelyezett árvapénzek vétbizonylatainak bélyegmentességéért esedezik.

Hevesmegye közönségének feliratát, melyben Halmaj községnek a Bene patak alámosásai elleni biztositására szükséges munkálatok kiviteléhez megkivántató 3,100 frt költséget országos adományként engedélyezni, illetve a közmunka- és közlekedési ministerium 1882. évi költségelőirányzatába felvétetni kéri.

Máramarosmegye közönségének feliratát, melyben a szigetkamarai, rónaszéki és sugatagi keskeny vágányú vasutnak kiépítését kéri.

Szolnok-Dobokamegye közönségének felterjesztését, melyben Pest-, Pilis-, Solt, Kiskunmegyének feliratát pártolván, Fiume közjogi helyzetét szabályozni kéri.

Nagyszombat szab. kir. városnak Pantocsek Rezső képviselő által beadott kérvényét, melyben

Digitized by Google

törvényhatósági jogának visszaadatása iránt kérvényez.

A mosonmegyei horvát-járfalvi község több lakosának Bittó István képviselő által beadott kérvényét, az alapítványoknak hováfordítása, a felekezet nélküli iskolák és a polgári házasság tárgyában.

Mindezen feliratok és kérvények a kérvényi bizottsághoz tétetnek át.

T. ház! A ministerelnök ur a mai ülésben válaszolni kiván Helfy képviselő ur sürgős interpellátiójára. Ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, a ministerelnök ur a választ az ülés végén meg fogja adni.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Gr. Török József, a véderő-bizottság előadója: T. képviselőház! A véderő-bizottság a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetve az 1873 : XXXVII. t.-cz. módosításáról szóló törvényjavaslatot, ugy nemkülönben az 1882. évre eső és kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalék megállapításáról szóló törvényjavaslatot letárgyalván, van szerencsém a bizottság jelentését azon kérelemmel beterjeszteni, hogy annak kinyomatása, kiosztatása és az osztályok mellőzésével napirendre tűzése iránt intézkedni méltóztassék; a mennyiben pedig az 1882. évben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutaléknak megállapításáról szóló törvényjavaslat már nagyon sürgős, minthogy az ujonczozás időszaka immár bekövetkezett és a honvédelmi minister ur ezen törvény megalkotása nélkül a kellő intézkedéseket nem teheti meg, a bizottság nevében bátor vagyok a t. házat kérni, hogy e törvényjavaslat tárgyalását a költségvetési általános vita befejezése után azonnal napirendre kitűzni méltóztassék.

Elnök: A véderő-bizottság jelentése az 1882. évben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalék megállapításáról szóló törvényjavaslat tárgyában ki fog nyomatni, kiosztatni és ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, a költségvetési általános tárgyalás befejezése után napirendre tűzetik ki. Hasonlókép a véderő-bizottság jelentése a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján megállapításáról szóló törvényjavaslat ki fog nyomatni, kiosztatni és ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, ugy ezen, valamint az előbb említett törvényjavaslat az osztályok mellőzésével fog napirendre kitűzetni. (*Helyeslés.*)

Következik a napirend: a költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

T. ház! Hegedüs Sándor képviselő urat, mint a t. ház tagjai méltóztatnak értesülve lenni, nagy családi csapás érte s ennélfogva az ülésben jelen nem lehet. A bizottság részéről Rakovszky István képviselő ur fogja őt a mai ülésben helyettesíteni.

Kiss Albert: T. ház! Három napja már annak, a mikor a kormánypárt vezérszónoka t. Jókai Mór ur kifejtette ezen képviselőházban azon indokait, melyeknek alapján nem csak hogy ő maga elfogadta a tárgyalás alatt levő költségvetési törvényjavaslatot, hanem beszédének végén egyenesen minket, az ellenzék tagjait is arra hivott fel, hogy mi azon indokok alapján ő vele együtt mindnyájan fogadjuk el azt. Ezen felhivás volt az, t. ház, mely engemet főleg arra indított, hogy a Jókai Mór ur által előhozott indokokat alaposabban vizsgáljam meg. Ámde az csodálatos, hogy midőn ezt tettem, épen azon indokok lettek azok, melyek az én meggyőzetésemet még erősebbé tették, mert én azon eredményre jutottam, mely szerint, ha eddig azon költségvetési javaslatot elfogadtam volna is, most már azt még csak az általános tárgyalás alapjául sem fogadhatom el. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hogy ugyanazon okokból ő és én ily két különböző eredményre juthattunk, ennek okait óhajtom én a jelen alkalommal kifejteni, annálinkább, mert mikor más alkalommal Jókai Mór ur mint vezérszónok e házban beszédet tartott, az rendesen egy nagyszabású vitát idézett fel, jelenleg pedig egész idáig az ő beszédére érdemlegesen senki sem reflektált. Pedig azon beszédben van két oly állítás, mely közül az elsőnek visszautasítatlanul maradni a házban — nézetem szerint — nem szabad; mig a másikát mint oly axiomát, mely nagyon téves következtetésekre vezethetne, megczáfolatlanul hagyni nem lehet.

Ily czélból fogom felsorolni és birálni én az általa felhozott indokokat.

Mindjárt beszéde kezdetén Jókai Mór ur őszintén feltárja azon lelkiállapotot, melyen ő — és mint én hiszem, pártjának több tagja is — a tárgyalás alatti költségvetési javaslatot elfogadja. Őszintén bevallja, hogy „a folyton megújuló deficites háztartásunk valójában nem vigasztaló jelenség“, beismeri aggodalmait s azt állítja, hogy „azon aggodalmak valóban jogosultak“. Sőt tovább megy, mert igéri, hogy keresi és megmutatja az orvosszert is ezen bajaink gyógyítására.

No t. ház, épen ez a kettő az, a mit, azt hiszem, e párt minden tagja ismerni óhajt. Óhajtottam ismerni, hogy mikor künn az egész országban az országnak csaknem minden választó polgára, ha vele őszintén és bizalmasan beszélünk, jelenlegi helyzetünk felett aggódik és a jelenlegi állapotokat tarthatatlannak mondja, — hogy mikor a kormánypárt t. tagjai hasonló szellemben nyilatkoznak, hogy mikor Jókai Mór ur maga elismer

Digitized by Google

hogy ezen aggodalmak jogosak és méltók, mikép lehet eloszlatni ez aggodalmakat ugy, hogy még minket is azon költségvetés megszavazására hivhasson fel; és vajjon hol keresi és hol találja ő meg azon gyógyszert, a melylyel bajaink orvosolhatók?

Az elsőre vonatkozólag t. ház, megvallom, hogy a mily meglepő, ép oly felületes azon mód, melyet Jókai Mór ur ezen jogos és alapos aggodalmaknak eloszlatására használt. Mindjárt beszédének kezdetén ugyanis megemlékezik egy ifjukori novellájának regényhősére, a komáromi csizmadia-alispánra és ennek „ebadta" itéletére s ezzel felderíti a kedélyeket, a felderült kedélyről pedig tudjuk, hogy távozik az aggodalom s ugy látszik, ő tőle is eltávozik a jogos és méltó aggodalom, mert ezzel többé beszédében nem foglalkozik. Hogy aztán mennyire komoly az ily aggodalom? E kérdésre én nem felelek.

De vajjon a gyógyszert hol keresi? Ugy tesz t. ház, mint a hajdankor egy mythosbeli hőse, ő is társaival együtt elindul keresni azt. Igenis elindul ő is társaival keresni azt és pedig elindul az aranygyapju mostani hazája. Bécs felé és — nem én mondom, ő mondja — azon őszinte elhatározással indulnak el, ő és társai, hogy ott ezen jogos és aggodalomra méltó okot szolgáltató deficitet tetemes törlesztések által apasztani fogják. De mikor társaival együtt eljut oda, hol a gyógyszert keresi, ott mit tapasztal? Azt t. ház! hogy ezen újabbkori labyrintusba, ezen uttévesztőbe, a delegatiókba belemenni könnyű dolog, de abból kijutni és pedig győzedelmesen kijutni, ez már nehéz; mert nincs meg az Ariadne-fonal. Pedig, a mint Jókai Mór képviselő ur mondja, azon uttévesztő közepén nem él azon rendkivüli szörnyeteg, a centaurus, melyet Somssich Pál képviselő ur akként nevezett meg, hogy az „a nagyhatalmi állás utáni vágyakodás" és mégis azon eredményre jut s társaival azt hozza orvosság gyanánt, hogy — a mint ő maga mondja, — azon „horribilis nagy számot, 104 milliót tevő hadügyi költségvetésből, mely deficitünk valódi okozója, mikor törülni akartak, nem marad fent más hátra, mint „a polai forgótorony". Már pedig t. ház, a mint ő mondja, ha a polai torony nem forog, akkor elvész Fiume és Trieszt, ha pedig ez elveszett, akkor be lesz falazva nem csak Ausztria, hanem Hungaria is. És ime ez indoka annak, a miért az általános fegyverkezést folytatni kell. T. ház, azt a hajdan szép és gazdag, ma még nyomorai közt is szeretetre méltó Helenát, Hungáriát befalaztatni s ez által Ubrik Borbála sorsára juttatni én sem akarom; de épen azért, mert nem akarom, nem mentem és nem megyek én, épen azért nem ment és nem fog bemenni e pártnak egyetlen tagja soha bajaink orvoslását keresni azon delegaióba, a mely tulajdonkép bajaink eredeti kutforrása. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nem mehetünk és nem megyünk mi meggyőződésem szerint orvosszert keresni oda soha, mert onnan mi is azon tapasztalással térnénk vissza, a melylyel Jókai Mór ur; a melyet ő ekként fejezett ki, hogy ő azon szomorú meggyőződésre jutott, hogy a horribilis számú, mintegy 104 millióra tehető hadi költségvetésünket ott apasztani lehetetlen.

Vajha t. ház, mikor ők ott ezen szomorú eredményre jutottak és mikor onnan méltó aggodalmainknak eltávolítására nekünk vigasztalásul ezen eredményt hozták; vajha akkor, mikor ennek folytán deficitünk ismét növekedett, a nemzet pedig ez által ismét szegényebbé lett, legalább ők egy tapasztalattal lettek volna gazdagabbakká azon nagy árért és ezt be is vallanák a nemzet szine előtt, hogy mindaddig, mig a jelen rendszer fennáll, mig mi bajaink orvoslását nem itt e házban, nem egy önálló Magyarországban, hanem egy más helyen, a delegatiókban keressük; hogy mig vérünk, pénzünk és jövőnk felett nem mi magunk és nem kiválólag Magyarország érdekében rendelkezünk, addig t. ház, lehet forgóvá tenni azt a pólai tornyot, bele lehet rakni azon rettenetes szörnyetegeket, a miket Jókai Mór ur festett, ámde a szintén általa rajzolt azon rettenetes szörnyetegeknél, melyek a sziklák tetején át is mindent össze zúznak, egy sokkal rettenetesebb szörnyeteggel kell nekünk naponként küzdenünk, mely boldogságunkat lerombolja, melynek hitünk, reményünk és emberekbeni bizalmunk áldozatul esik, mely elpusztít vagyonilag, corrumpál erkölcsileg s a mely rettenetes szörnyetegnek a neve „deficit" és a melylyel karöltve jár azon pauperismus, a mely pauperismusnak szülöttje azután társadalmi téren az immoralitás, politikai téren azon corruptio, a melyről jól mondta Vidovich t. képviselőtársam, hogy az ezen rendszerrel született, ezen renderrel él és hitem szerint ezen rendszerrel fog elbukni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) És épen ez az oka, a miért én bajaink orvoslását soha azon delegatióban nem kerestem és nem keresem, mert hiszem, hogy soha senki azt ott megtalálni nem fogja.(*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

No t. ház, ezen eredménynyel visszatérve Bécsből Jókai Mór képviselő ur, tovább megy beszédében és felállít egy oly axiomát, a mely ellen kellőleg erős szavakkal tiltakozni e házban én képes alig vagyok. Azt mondja, hogy ő rettegi a szomorú jövőt; e szomorú jövőt igen sötét szinekkel rajzolja és azt mondja, hogy ezen szomorú jövőnek okai maguk a népek; azok a népek, a kik a háborút maguk akarják; a kik a kormányokat mintegy reá erőszakolják, bele tasztítják ezen háborúnak előidézésébe és folytatásába.

Digitized by Google

a mely háború majd azon sötét jövőt fogja okozni. Én t. ház, megengedem, hogy, a mint Jókai Mór ur mondta, vannak, mert kell is, hogy legyenek az egyes nemzetiségeknek ugynevezett nemzetiségi vágyai, aspiratiói, megengedem, hogy az ily vágyak, az ily nemzetiségi aspiratiók léteznek, de nézetem szerint kell is, hogy ezen nemzetiségeknek ily vágyaik és aspirátióik legyenek, mert e nélkül e hazában lakó nemzetiségek fiai könnyen oly világpolgárokká vállhatnának, kiknek „ubi bene, ibi patria" én pedig sohasem akarhattam és nem akarom, hogy a haza területén lakó bármely nemzetiség, annyival kevésbé saját magyar népfajom oly Cultur-Volkká legyen, mely ezen elvet elfogadja és gyakorlatba vegye. De ha vannak a nemzetiségeknek ilyen vágyaik és aspiratióik és ha azok jogosultak, akkor vissza kell utasítanom Jókai képviselő ur azon vádját, vissza kell utasítanom a népek nevében, mert azt tartom, hogy ha ezen nemzetiségi aspiratiókkal valaha valamely nemzetiség vissza él, akkor annak sohasem az a nép, hanem azok okai, a kik a hatalom birtokában lévén, a „divide et vinces" elvet alkalmazzák s őket vagy felbujtogatják, vagy pedig nyomor által arra kényszerítik, hogy a nyomorult jelent még egy bizonytalan jövő reményeiért is feláldozzák. Méltóztassanak önök, kik e házban most többségben s ez által a hatalom birtokában vannak, méltóztassanak csak más téren működni. — Állítsanak fel Kárpátoktól Adriáig egy szabad önálló Magyarországot, tegyék annak polgárait vagyonilag, társadalmilag, politikailag önállókká, megelégedettekké és szabadokká, meg fogják látni, hogy akkor eljön az idő, mely addig soha el nem jövend, hogy a népek le fogják rakni azon indulatokat, melyeket Jókai ur velök letéletni akar és a melyek most téves irányban alakult nemzetiségi aspiratióikat le fogja győzni a hazaszeretet, mert a történelem tanusága szerint egy nemzet sem áldozta fel a maga biztos és boldog jelenét a bizonytalan jövő aspiratióiért. Ott van a kis Schweitz. Méltóztassanak megtekinteni, hányféle nemzetiség él határai közt megelégedetten, boldogan. Miért? azért mert ott az állam van a népért, nem pedig a nép az államért.

Irassék, vagy — a mint Jókai ur mondá — iródjék bár az ő lapjában bármi e tárgyról, — mert én elismerem, hogy némely lapok nem szerkesztetnek, hanem iródtatnak, — iródjék tehát az ő lapjában bármi e tárgyról, én bátran állítom annak ellenében, hogy azon állítása, miszerint a háborút a népek akarják, a valóságnak meg nem felel. Hiszen mi osztályrészök van a népeknek a háborúból? az övék annak minden nyomorúságos következménye: (*Ugy van! a szélső baloldalon*) az elhullottak, legyilkoltak utáni könyhullatás, a csonkák, bénák ápolása, a romok és üszkök, — mert a költő szavai szerint „A hirnek tűzhelyén, melyet ő is raka, más melegszik, nem a harcz csonka bajnoka." (*Ugy van! a szélső balon.*) Én hát a nép nevében visszautasítom azon állítást, hogy a háborút a népek akarják és ha Jókai ur mégis állítja, felkérem, hogy ugy is népképviselői kötelessége, vegye magának azon fáradságot és most, mielőtt fel menne Bécsbe orvosszert keresni a delegatióban, most mielőtt megszavazná az újabb bosnyák háború költségeit, kérdje meg választóit, vajjon akarják-é a leendő bosnyák háborút? És majd meggyőződik a nyerendő feleletből, hogy menynyire téves azon állítása, hogy a népek kivánják a háborút. És ha ő képviselői kötelességét hiven, választóinak kivánalma szerint akarja képviselni, akkor ellene fog szavazni azon hadjáratnak, melyet most elfogad, mint ön mondá, t. Jókai ur! „Ne hívjuk segítségül a phantasiát, hanem vegyük elő emlékezetünket", mert ha mi ezen emlékezetünket vesszük elő, más képe lesz az életnek, mint a minőt ön lát. Igaz az, a mit Jókai ur mondott, hogy voltak szomorú idők, mikor 30 év előtt vérünkkel és pénzünkkel nem magunk rendelkeztünk, csakhogy fájdalom azon szomorú idők minden szomorúsága mellett is oly időknek kezdenek feltünni, melyeket nagyon sokan kezdenek visszaóhajtani és ezen parlamentarismusnál, melyben a dolognak csak látszata, felszine mentetik meg, a valóság pedig rendesen áldozatul esik, sokan már kezdenek többre becsülni. Igaz, hogy akkor „a magyar gentrynek ott ült a felesége kanapéján tizenkét katona s ott pipázott addig, mig két évi adóját az executionális költséggel együtt le nem fizette." Ámde a magyar gentry akkor nem fizetett hazafias tüntetésből, ma pedig nem fizet, mert nem tud. Ma nem ül ott a tizenkét katona felesége kanapéján, mert legnagyobb részének kanapéját elvitte és rég eldobolta a végrehajtó. Igaz az is, de csak részben, a mit Jókai képviselő ur mondott, hogy „akkor a magyar gentrynek csak a rostaalja viselt hivatalt, mert hivatalt viselni megbélyegző dolog volt." Ámde akkor a magyar gentry vagyonilag önálló volt s mert vagyonilag önálló volt, — nem adta fel hivatalért politikai meggyőződését. S ma mit látunk? Ma nagy rész vagyonilag többé nem önálló és egy számos része politikai elvét kénytelen feláldozni, hogy hivatalt nyerjen. (*Igaz! a szélső balról.*)

Szomorú ezen kép, t. ház, én igen jól tudom, mert itt kezdődik alapja azon politikai korrupcziónak, melynek ellenében e házban már oly szép és oly erős hangnyomattal történtek felszólalások. Mindenütt, fenn a hatalom polczán és lentebb a megyében, sőt fájdalom, már a községekben is egyes hivatalos cliquek alakulnak, melyeknek befolyása kihat az élet minden ágára.

Digitized by Google

Mindenki szól, beszél, panaszkodik. Egyik vád a másikat éri és kergeti. Különböző hivatali visszaélések uton-utfélen hirdettetnek. Ez nem egészséges állapot. Pedig ezen korrupczió rettenetesebb szörny még a deficitnél is, mert mig egy nemzetben hit, erkölcs és önbizalom él, addig nincs elveszve, de ha a hit megrendül, ha az erkölcs megmételyezve lesz és az önbizalom közönnyé vagy kétségbeeséssé változik át, akkor az oly nemzetre kezdődik a haldoklás. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ámde Jókai t. képviselőtársam mind erre azt mondja: könnyű nekünk ezt mondani, mert a lapok telve vannak ezekkel, de a kinek jó dolga van, az a szobában ül és hallgat. A hivatalos lap is csak azoknak neveit közli, a kiknek birtokai elárvereztetnek, de azoknak neveit elhallgatja, kik az elárverelt vagyont megvásárolták.

No, ha valamit helyesen cselekszik a hivatalos lap, azt az egyet helyesen cselekszi, hogy azoknak nevét nem közli, kik az elárverelt birtokokat megvásárolják. Mert ha azoknak nevét közlené, a világ előtt hivatalosan konstatálná azt, mit mi fájdalom tapasztalásból tudunk, hogy „pusztulunk, veszünk". Hogy kik azok az „új földesurak", kiknek regényét Jókai ur már rég megirta, de kiket az életből még most sem ismer, a kik a birtokokat megvásárolják, én nem tudom, de ha azokat megismerni, nekik gratulálni és bennök örvendezni akar: azt hiszem, lesz szives velök őt megismertetni elvtársa, Istóczy képviselő ur. (*Derültség a szélső balon.*)

De mindez nem elég neki, mert abban is vigasztalást lát és azt mondja, ott vannak a gazdák, azon egyszerű földmívelők, kik száz, két száz, három százezer frttal rendelkeznek s megalapitották a harmadik, vagyis polgári osztályt. Igaz, hogy ilyen egynehány elszórtan még találkozik a haza területén, de méltóztassék meghinni, hogy azok oly kevesen vannak és a jelen téves rendszer mellett azoknak száma nem növekszik, hanem naponként fogy, pedig oly kevesen vannak, hogy mikor a harmadik osztályt ők valaha megalakitják, akkorra részben teljesedni fog Jókai urnak második, mostan kimondott azon axiomája, „nem lesz deficit, de nem lesz Magyarország", de teljesülni fog csakis első fele részében, mert hitem szerint is, már akkor nem lesz „deficit", sőt nem lesz ezen deficitet alkotó és növelő kormány sem, mert egyiket, mint másikat el fogja söpörni a krach: de hiszem az istent, hogy meglesz Magyarország! És mert én azt akarom, hogy Magyarország meglegyen, azért nem fogadom el a költségvetési előirányzatot még az általános tárgyalás alapjául sem. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Busbach Péter: T. ház! A ki azon szerencsés helyzetben van, hogy azokért, a mik történnek és lesznek, a felelősség terhét ép oly kevéssé veszi magára, mint azokért, a mik mulasztatnak, az lehet szigorú — és ha az ellenzék padjain ül — még igazságtalan birálatot is mondhat a nélkül, hogy ezt rosz néven vehetnők. Sőt az ellenzéknek kötelessége túlszigorúnak is lenni; és e napokban tapasztaltuk, hogy e joggal kellően és igen kimerítően élt, midőn gr. Apponyi képviselőtársam a mult ülések egyikén bonczkés alá vette a költségvetési előirányzatot, melyet még átalánosságban sem tartott elfogadhatónak, mert, — ugymond, — kivonta politikai és pénzügyi mérlegét a kormány eljárásának és nem talált sem az egyik, sem a másik irányban megnyugvást.

Ha elvont álláspontra helyezkedünk, ha eszményeket tüzünk magunk elé, juthatunk abba a helyzetbe, melyet Herman képviselőtársunk jelzett, hogy lelkesedést tudunk felidézni, főleg, ha nem vagyunk kénytelenek számolni az adott helyzettel. Lehet lelkesedést, de lehet szenvedélyeket is felidézni eszmék által; csakhogy az adott helyzet nagyon lehüti ugy az egyiket, mint a másikat; és ha méltányosak akarunk lenni, nem szabad az adott helyzetet számításon kivül hagyni, midőn a jelen budget birálatába bocsátkozunk. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ezen országban, a mely csak rövid egy évtized óta lett önurává, a mely gyarmata volt a vele szövetséges másik államrésznek (*Felkiáltások szélső balfelől: Most is az!*) és a mely egyrészről a nyugat culturális igényei, másrészről a kelet átalakulási vajudásai mellett az egyik kézzel kénytelen küzdeni anyagi fennállásáért, másikkal pedig financiális fennállásáért, — a mely egyfelől a külföld irányában kénytelen függetleniteni közgazdaságát, másfelől pedig kénytelen arra tekintettel lenni, hogy saját szövetséges társa irányában függetlenítse érdekeit: ezen ország kormányának nincsenek nyugodt napjai; annyival kevésbbé, miután ezen államnak vezető nemzete nem képez egy tömör nagy testet, mely nem erős, mint Németország, nem hatalmas, mint Francziaország, nem egységes, mint Orosz- vagy Olaszország, mint az orosz vagy olasz nemzet, hanem szétszórva, keverve ellenséges elemekkel a maga kebelében, kénytelen küzdeni; ily viszonyok közt uraim, nem lehetünk igazságtalanság nélkül feltétlen elitélői a kormány és a kormánypárt működésének és — ugy, mint az előttünk fekszik, a jelen költségvetésnek.

Kis nemzeteknek egyáltalában nagyobb áldozatokkal kell önfentartásukat megvásárolni, mint nagy nemzeteknek. Ez a dolog természetében fekszik és különösen a mi különleges helyzetünkben. Bizony-bizony az áldozatok még sokszorositattnak azon tényezők által, melyeknek

Digitized by Google

egyelőre még nem vagyunk urai, melyekkel még folyvást küzdenünk kell.

És t. ház, ha egy oldalról szövetséget keresünk és kerestek már az ősök egy más állammal, a mely közös védelmet nyujtson ugy egyik, mint a másik félnek, — ha ez a szövetség valaha a török ellen volt megkötve, ma még inkább van szükségünk azon szövetségre, mikor itt déltájt ellenséges elemek emelik fejöket, a melyek egy óriási harczban, egységes nemzetté, egységes állammá akarnak lenni, oly állammá, melynek ez a nemzet épen utjában van, hogy Európának keleti részét egészen elfoglalja. Ezen közös védelem áldozatokat is igényel. És midőn önök beletekintenek a költségvetésbe és azt mondják, ime ez a közös viszony ennyi és ennyi millióba kerül az országnak, legyenek meggyőződve, ez oldalon nincs senki, ki szintén nem szivesebben ruházná be ezen összegeket productiv czélokra, de az első kérdés a lét kérdése és másodsorban jő azután a kényelem, a jólét kérdése. Mi ma küzdünk még és a küzdelmet nem kerülhetjük ki, talán hosszabb ideig fog tartani, mint sejtjük és e helyzet folytán nem oly könnyü a képviselő állása ezen sorokban, mint azt a napokban gróf Apponyi t. képviselő ur jelezte, hogy a kormány kiséretében igen kényelmesen élhet. Nem igy áll a helyzet, uraim. Sokkal könnyebb az önök helyzete, mert felelősséggel nem tartoznak választóik irányában (*Ellenmondás balfelől*) azokért, mik általunk történtek, illetőleg ezen többség és ennek kormánya által. Önök oda állhatnak választóik elé és azt mondhatják: Ime egy rakás adó, mi elleneztük, de a többség hozta. Sokkal könnyebb helyzetök van önöknek, mint nekünk, kik kénytelenek vagyunk odamenni és azt mondani: Választók, igaz, terheket vagyunk kénytelenek vállalni és vállaltunk magunkra és neml is igérhetjük, hogy a terhektől egyhamar menekülsz, mert ezen országnak, ezen uralkodó nemzet fentartása érdekében voltak azok szükségesek. Akkor, uraim, a gróf képviselőnek nincs igaza, mikor azt mondja: „Hogy könnyű nekünk a kormány árnyékában.“ Könnyebb önöknek, mert önök igéreteket tehetnek, mert önök elháríthatják maguktól azt, a mi kellemetlen, mi azonban kénytelenek vagyunk elviselni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

És t. ház, hiszik-e önök, hogy volt valaha akár kormány, akár nyilvános pályára lépett férfiu, ki nem szivesebben haladt volna a népszerűség utján, a ki ennek elébe tette a népszerűtlenséget és önként, saját jó kedvéből mondott volna le a népszerűségről. Ilyen még nem született és nem is fog születni. És ha férfiak akadnak, kik megküzdve magával a népszerűtlenséggel, az ország érdekében oly intézkedéseket tesznek, melyeket a közvélemény ellenkell keresztül vinniök, higyjék el uraim, nem jó kedv, hanem kényszerűség viszi rá az embert. És a kényszerűség — ismét erre térek vissza — az önfentartás kényszere. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Pedig a terhek viselésének megkövetelése és azok emelése nem népszerű munka.

Az a kérdés, hogy ezen igen tetemes költségelőirányzat mellett, mire fordítja tulajdonképen ezen párt kormánya a neki megszavazandó összeget? mi czélra kéri azt? Hiszen azt mondani: adunk, de sohasem használod azon czélra, hogy az ország vagyonosodását emeld, hogy az ország függetlenségét biztositsad, ez igen könnyü dolog, de igazságtalanok volnánk, ha ezen kifogást tennők a kormány ellen, mert az ország érdekeinek függetlensége és függetlenítése egy az ország érdekeinek előmozdításával és a függetlenítés az, mire a jelen kormány törekszik. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

Mire fordittatnak azon beruházási összegek, melyek a mostani költségvetésbe a kormány által előirányoztattak? Fordittattak — mert ismételve is felhozattak, nem akarom felhozni részletenkint — legnagyobb részükben productiv czélokra, melyek által egyrészben az országnak kereskedése függetlenittetik a németországi velleitásoktól, de függetlenittetik Ausztriának felettünk való urhatnámságától is; függetlenittetik különösen a magyar vasutak önállósítása, számának szaporítása és az ország legkülönbözőbb vidékein terjesztése által. A magyar államvasutaknak, melyek az ország beruházásának óriási összegét képezik, ezen ország közgazdaságára fontos, rendkivül fontos hivatása van; mert nemcsak hogy szabályozza a többi vasutak tarifáit, hanem függetleníti az országot épen a kormánynak szerencsés befolyása, intézkedései által azon fiumei utnak megnyitása által, melyet Gaal Jenő t. képviselőtársam nem tart oly lényegesnek, oly fontosnak; függetleníti épen azon Ausztria és Bécsnek uralmától, melyet önök mindannyiszor nekünk vetnek szemünkre, mint olyat, melynek érdekében és szép szemeiért mi mindent készek vagyunk megtenni.

A fiumei ut megnyitása által Magyarország kereskedelme függetlenittetik és mentetik meg részben a németországi vámtarifák súlya alól; a fiumei vasut, szövetkezve a vorarlbergi vasuttal szabadit meg bennünket azon pressiótól, mely Németország által ránk gyakoroltatik elannyira, hogy maholnap terményeinket nem leszünk képesek oda ki-, sőt keresztül vinni. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

A vasutakon kivül, t. ház, a közoktatás fejlődése, a kereskedelem, ipar fejlesztése. T. ház, ez igen fontos kérdés. A kereskedelem fejlesztése és függetlenítése összeköttetésben áll az ipar emelésével, összeköttetésben áll anyagi gyara-

Digitized by Google

podásunkkal. Hiszik-e önök, hogy a ház ezen soraiban bárki volna, a ki nem érezné és nyiltan ki nem mondaná, hogy a jelenleg létező terhek súlyosak, igen nagyon súlyosak az országra nézve. Ha valahol állott azon franczia politikus állítása, miszerint a nép, az egész nép mi vagyunk mindannyian, épen e kérdésben áll; mert azon terhek, melyek a népet nyomják, nyomnak édes mindnyájunkat kivétel nélkül, a háznak bármely padján üljön valaki. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől. Közbeszólás a szélső balról. Önök rakták miránk is!*) És ezen terhek igen nagyon súlyosak és ezen terhek a socialis, a közmivelődési, közgazdasági és gazdasági kérdéseknek felvetése, a szükséges eszközök fejlesztése által mindinkább súlyosabbá válnak; és nem élek illusióban az iránt, hogy a jelenlegi állapot nem fog-e hosszabb időre kiterjedni és azon szükségletek még soká fennállani nem fognak-e? és hogy tenni kell ehhez képest két kézzel, hogy új forrásokat nyissunk, a melyekkel könnyebbítsünk a földmivelés mostani nehéz terhein. Igen is, tenni kell és tenni fog, bárki üljön a ministeri székeken és e padokon, tenni fog és tenni kell és fejleszteni fogja az ipart, mert egyedül az ipar az, a mely egykor át fogja venni a földmivelés terheinek egy nagy részét; az ipar lesz az, a mely emelni, vagyonosabbá tenni fogja nemcsak a polgárokat egészben véve, hanem a földmivest is, a melynek termelését értékesíti; az ipar lesz az, a mely emelni fogja az országot oda, a hová kell, hogy jusson, hogy kereskedelmi állam legyen a keleten. Hiszen azt, a mi e téren történt, azon beruházásokat, melyek e téren eszközöltettek, talán nem szükséges fejtegetnem; önök mindannyian kénytelenek beismerni, hogy e téren sok történt, több történt rövid idő óta, mint ezelőtt századokon át, (*Ellenmondás balfelől*) hogy ott elfoglalja azon positiót, a melyre hivatva van és a mely neki a természet által domainejeül van kijelölve. Uraim, a nyugaton nincs mit keresnünk; miket e természet, miveltségünk, viszonyaink különösen a keletre utasítanak, és ott csak iparunkkal fogunk hatni.

Én sok oldalról hallottam azon panaszt, hogy azon közös védvámban, melyben élünk Ausztriával, lehetetlen, hogy iparunk fejlődjék. Igen sok igazság van benne, de feltétlenül még sem fogadom el. Iparunknak igen nagy támaszra van szüksége ugy a törvényhozás, mint az administratió és a társadalom részéről; a törvényhozásnak talán többet kell tennie épen a közös viszonyok alapján a mi iparunk segitségére, mint más szerencsésebb fekvésü országban; a mi törvényhozásunknak nem csak könnyebbitést kell az iparnak nyujtania, hanem tényleges támogatást is; és ezért szükséges lesz, hogy a mi törvényhozásunk nem csak organisálja az ipargyakorlást, constitutiót nyujtson neki, hanem hogy anyagilag is támogassa azt; az iparnak szüksége van erre. Ha azt akarjuk, hogy iparunk fejlődjék, a törvényhozásnak rá kell térnie azon utra, hogy az adókat, a melyek az iparra ma talán oly mérvben nehezednek, hogy annak fejlődésére gátlólag is hatnak, mérsékelje. Hiszen látjuk, hogy a szeszipárnál a praemiumokkal a kormány ezen utat már elfogadta, azon praemiumokkal, melyek a pausalis adóztatás és restitutióban állanak elő.

T. ház! Angolország védvámokkal vette magát körül, hogy iparát emelje; hisz ez köztudomásu dolog. Köztudomásu dolog, hogy 200 millió lakosságú gyarmatait az önzés egész kegyetlenségével használta kis ipara emelése érdekében. Az ipar emelésére nemcsak egy évtized szükséges. Franciaország, a melyben magában 60 évi következetes eljárás és egy rendszer következetes követése volt szükséges arra, hogy oda jusson, a hol van: Franciaország két századdal előbb kezdte meg ipara fejlesztését; nekünk ma kell kezdeni, azért nekünk sokkal nagyobb erővel kell hozzálátnunk, hogy el ne maradjunk más előhaladt nemzetek virágzó iparától.

De nálunk csak állami támogatás mellett lehetséges ez; hiszen példák vannak előttünk. Ott van Dánia, melynek nincs ércze, nincs nagyipara, mely a világ piaczait bejárná és mégis gazdag ország lett házi ipara által. Ennek fejlesztése válik nálunk első sorban feladatává a kormánynak, és ezt a kormány érzi és teljesiti; 44 megyében ipariskolák vannak felállítva, — nem is számítva a fővárosiakat — és láthatják önök, hogy az ipariskolák mindenütt kezdenek emelkedni, hogy technologiai és iparmuzeumok keletkeznek; hogy szabadalmak adattak az 1881: XLIV. törvényczikk által új iparvállalatok részére, kell, hogy mindez ne csak papirmalaszt legyen, hanem hogy ezek világszerte is tudva legyenek, hogy ide vonják azon vállalkozókat, a kiknek tehetségük van s értenek is hozzá. Szóval az ipart a törvényhozás utjan, de sociális uton is támogatnunk kell; s ez iránt a t. házban már ismételve s a legkülönbözőbb oldalokról felemlített azon sociális viszony, mely nálunk a középrend hanyatlásában nyilvánul. Igenis hanyatlóban van és engedjék kimondanom, hanyatlóban van a miatt, mert a mai nemzedékünek nem volt elég itélete, hogy azon forduló pontot, mely előtte állt, fölismerje és kihasználja saját maga részére. Mit tapasztalunk t. ház? Épen a középosztály az, a melynek fiai ezrenként és ezrenként jogászok azért, hogy ügyvédi vagy hivatalnoki pályára léphessenek; épen ezen osztály az, a mely, ha fiai már lerázták magukról az

Digitized by Google

iskola porát, kénytelen mozgásba hozni mindazon sógorokat, mindazon atyafiakat, kikről itt a napokban szó volt, kénytelen mozgásba hozni az egész ismeretséget, sőt magát a képviselőt is, mint legcompetensebb pártfogót, hogy nekik állami vagy másféle hivatalt szerezzen. Mivel pedig lehetetlen, hogy azon roppant sok aspirans, a ki ilyen elhelyezésre várakozik, azt meg is találja, tehát épen ezekből nőnek ki aztán azok az elégedetlen existentiák, melyek a nyugtalanságban találják elemüket, melyek a zavarokban lelik föl existentiájukat és hivatásuk körét. Ha a középosztály felfogja helyzetét, még nem késő; még ma is azon helyzetben van, hogy a következő nemzedéket az ipar utjára terelje; az ipar szolgálatában való fejlődés és vagyonosodás utjára. S akkor a középosztály nem fog elenyészni, ha ezt az utat követi. (*Ugy van! Igaz! jobbfelől.*)

T. képviselőház! Egy elem van, a mely ma az ipar fejlesztésére kiválólag hivatott és a melynek kezében van az ország tulajdonképeni ipara s ez a városi elem. (*Halljuk!*) Ennek a fontosságát be nem látni lehetetlen. Ez az elem viszi ma vállain iparunkat és kivánatos, hogy ennek a városi elemnek a maga fontosságához képest meg is adassék a könnyebben mozoghatás, (*Fölkiáltások: Azaz, hogy ne csináljanak zárt városokat!*) meg is engedtessék neki a lehetőség, hogy az ipart azon irányban fejleszsze, a melyben azt tapasztalatai, tanulmányai alapján fejleszteni kivánja. És ez irányban látják önök uraim, hogy a kormány minden nagyobb városban készül arra és előirányoz rá költséget, hogy ipariskolákat állítson; mert nem fogják önök a szabad ipar korlátozásának tekinteni, ha a törvényhozás azt követeli meg az ipar gyakorlását élvezni kivánótól, hogy ő azon ipart, a melyhez nyulni akar, értse is. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) És én azt tartom, hogy ez irányban nem lesz köztünk eltérés és hogy azon tételek, a melyek épen ez irányban vannak a költségvetésbe felvéve, azon tételek a ház összes pártjai tetszésével fognak elfogadtatni. (*Ugy van! jobbfelől.*)

T. ház! Nem szándékozom becses türelmét hosszabb ideig igénybe venni. (*Halljuk! Halljuk!*) Még egy pár szóm van azokra nézve, a mik az ipar sociális támogatását illetik. Önök látják, hogy az ipar más országokban csak az által feilődött, mert tekintélyt nyertek, mert tiszteletben részesültek az ipart gyakorlók a többi polgárok részéről. (*Halljuk!*)

Angliában látjuk, hogy ez oly keresett tér, hogy a legnagyobb családok a másod- és harmadszülötteket ezen térre nevelik. Franeziaországban az ipar a legelső családok kezében van és az ipartüző fölemelkedhetik Franeziaország ministeri székébe is, sőt fölemelkedhetik a franczia köztársaság elnöki székébe.

Olaszországban már a középszázadokban az iparosok sorából lettek máltai lovagok és kardinálisok.

Nálunk is ma már eljöttünk odáig, hogy minden becsületes kereset tiszteletre méltó kereset. De ez nálunk tovább nem is megy, mint ezen theoretikus elv elismeréséig. Legyenek uraim tettleg azon, hogy az iparos osztály ugy, mint a katonai, minden osztály gyermekeit egyesítse magában s akkor be fog következni az, hogy az ipar azon megtiszteltetésben fog részesülni, a melyben épen a vagyonosodásra vonatkozó fontosságánál és igy ezen állam jövőjének biztosításánál fogva kell, hogy részesüljön.

Ha ezen osztály azt fogja látni, hogy ezen irányban a munka, a talentum, bármely osztályból kerüljön ki, mindig talál működési tért és hogy azon tér, a melyet elfoglal, az ország közmüvelődésének emelésére, vagyonosodásának gyarapítására használtatik fel ha; — mondom — azt fogja látni, akkor az ipar terére is tömegesen fognak tódulni a legjobb családok gyermekei. De ma még félvállról nézzük azt, a kinek enyves vagy szurkos a keze. (*Ellenmondás a szélső baloldalon.*)

Ezek után t. ház! még csak azt teszem hozzá, hogy reménylem, hogy a jelen törvényhozás egyik legnemesebb feladatának fogja tekinteni az iparnak azon fokig leendő fejlesztését, hogy a földmivelés emelésére, támogatására szolgáljon. Reménylem, hogy midőn a törvényhozás három év után be fogja fejezni működését, a képviselők választóikat azzal lephetik meg, hogy egy új ágát a jövedelmi forrásoknak nyitottuk meg, egy oly ágát, a mely kiapadhatatlan, a mely örökké fog tartani. (*Élénk helyeslés. Ugy van! a jobboldalon.*) És uraim, ezen tudat, azt hiszem, nagyobb befolyással lesz azon jelenleg tényleg létező súlyos terhek könnyítésére, mint minden egyéb dictió, melyet választóink füleinek csiklandoztatására bármely irányban tartunk és a melyet nem vagyunk képesek keresztül vinni a nélkül, bárki üljön e padokon, hogy az ország existentiáját koczkára ne tegyük. Ezek után, t. ház, elfogadom a költségvetési javaslatot. (*Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon.*)

Ugron Gábor: T. ház! (*Halljuk!*) Az előttem szólt képviselő ur igen ékesen igyekezett bebizonyítani, mily nehéz a kormánynak és pártjának helyzete, mert nekik meg kell küzdeni a népszerűtlenséggel.

Alig mondhatott volna találóbb itéletet e kormányra és pártjára, mint ép, midőn ezen nyilatkozatot tette. Mert ez nem mond egyebet, mint hogy a kormány és pártja nem a nép ki-

Digitized by Google

vánata, akarata szerint kormányozzák az országot, a mint azt alkotmányunk és intézményeink megkivánják, hanem a nép akarata ellen a népszerűtlenség terhével.

Legyenek önök meggyőződve, hogy egyik legnagyobb hibája volt ugy alkotmányos, mint absolut államokban a politikai pártoknak és a kormányoknak, midőn azt hitték, hogy a nemzeteket nem saját akaratuk és érdekeik szerint kell kormányozni, hanem saját akaratuk s érdekeik ellenére, midőn okosabbak és bölcsebbek akartak lenni egyes államférfiak, mint a nemzet egész összesége. (*Ugy van!*) Igen nagy csalhatatlanságot követelnek azok maguknak és sok bárgyúságot tételeznek fel azokról, a kiknek kormányozása rájuk van bízva.

Nem akarom mondani, hogy az előttem szólott képviselő ur választói füleinek csiklandozására iparkodott oly hosszas értekezést tartani az iparról, az iparosokról és az iparosok állásáról.

Felhozta azt, hogy a középosztály, mely eddigelé a nemzetben a hivatalokat viselte és politikai szerepet játszott, most nem akar iparos lenni. Nem ezt kellett volna felhoznia, hanem hogy miért hagyja el az iparos gyermeke, ha némi vagyonnal bir és képzettséget szerez magának, azonnal apáinak jövedelmező mesterségét és keres hivatalt? Elhagyja a mészárszék padját, hogy legyen belőle irnok, elhagyja apjának üzletét és hagyja az ipart pangani tudomány és tőke hiányában. Miért? S teszi ezt azért, mert nevelési institutióink inkább felelnek meg a középkor, mint a jelen társadalom igényeinek és e nevelési institutiókon segíteni és azokat középkori állapotukból kivetkőztetni önöknek, kik a kormányon ülnek, lett volna hivatásuk és önök ez irányban nem tettek semmit.

Azt mondja az előttem szólt t. képviselő ur, hogy az iparos találna munkát. De hát mikor talál az iparos munkát? Hogyha az országban akkora a vagyonosság, hogy módjában van a népnek első szükségletein fölül kényelmi szükségleteit is fedezni, mert vajmi csekély az iparnak azon része, mely az első szükségletek fedezésére szükséges czikkek előállítására szorítkozik; nagyobb része az, mely a hasznos és kellemes, valamint a kényelmi czikkek előállításával foglalkozik. Hogyan találjon az iparos munkát az országban, midőn már a szegényedés akkora, hogy azon iparosok, kik az első szükségleti czikkeket állítják elő, mint a csizmadiák, — mert bizony csizmában járni csak első szükség — azon iparosok is hanyatlóban vannak és midőn az országban a vagyonosság annyira megapad, hogy a kényelmi és fényűzési czikkekre alig jut valami.

A t. képviselő ur tehát ne hivatkozzék arra, hogy nem kell irtózni az iparosok enyves kezeitől, hanem emlékezzék vissza Széchenyire, ki azt mondotta Blick-jében, hogy van egy ismerősöm, csizmadia, a ki szaglik a szuroktól, van egy ismerősöm, egy asztalos, a kin érzik az enyv, de Bach minister ur, excellenciádon érzik a vér szaga. Ne szavazza meg a költségeket oly hadseregbeli és occupationális kiadásokra, melyekkel gyermekeink vére árán elfecséreltetik a nemzet vagyona is, mely nemzeti vagyonból bőven kijutna arra, hogy iparosaink új életre kaphassanak. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Mert megjegyzendő, hogy a népszerűség szerzésének és a szédelgésnek módjává kezdett válni az, hogy az iparosokról és az ipar emeléséről hangzatos beszédeket tartsunk és semmit se tegyünk.

Miért kivánja a képviselő ur az ipart emelni? Azért, hogy az iparosok az államnak minél több terhét viselhessék. Ugy tesz, mint azon tenyésztő, a ki arra törekszik, hogy egy nyiretű birkáit két nyiretűekké változtassa át. (*Derültség.*)

Élénk szemrehányásokban részesült a függetlenségi párt szónoka a mérsékelt ellenzék részéről, azért, hogy (*Halljuk!*) ki merte mondani, hogy a mérsékelt ellenzék jelenlegi eljárásában közeledést lát a függetlenségi párthoz. Midőn mi láttuk, hogy a mérsékelt ellenzék a költségvetést általánosságban sem fogadja el, némelyek az önálló vámterületet hangoztatják, mások pedig a közös hadseregre fordított költségek nagyságát említik fel, azt hittük, hogy ezen premissák nem fognak magtalanul elveszni és kivonják belőlük a következtetéseket is. Azt hittük, hogy ezután önálló parlamenti eljárást fognak követni, felhagyva a régivel, mely abban állott, hogy a kormány és a függetlenségi párt között fél uton foglaltak mindig állást, bármily kényelmetlen volt is az. Hittük annál inkább, mivel következtethetni véltünk arra, hogy meggyőződtek, miszerint a rhodusi coloss szerepe nem nekik való és hogy az utóbbi választások óta lezuhanás veszélye nélkül tovább nem vihetik, mivel megrövidült a lábuk. (*Derültség.*)

Azt hittük, hogy megbuktathatjuk a kormánypártot, mert reményünk van, hogy más kormány kiemelheti a nemzetet a szellemi, erkölcsi és anyagi elposványosodásból. De ha ezt el akarjuk érni, szükséges, hogy a mérsékelt ellenzék a kormánypárt ürességével szemben feltárja kincseit, eszméit. Erre pedig nem lehet kilátásunk addig, mig a párt egyik része eltagadja azon eszméket, melyeket másik része vall, mert a programmvallás nem hasonlít ama játékhoz a gyürűvel, melyben az a vesztes, a kinél megtalálják. Midőn Kovács Albert képviselő ur az önálló vámterületről, Somssich Pál képviselő ur a közös hadsereg költségéről szólott, mások ellene, ez nem kerülhette el figyelmünket. De nem akarom tovább folytatni e megjegyzéseket,

Digitized by Google

mert önkénytelenül eszembe jut, a mit Ciceró mondott Pompejus szerencsétlen táboráról: „Nagymérvű férfiak voltak a táborban, kik inkább díszére váltak, mint hasznára pártjuknak."

Nem akarom viszonozni Bánhidy t. képviselő urnak azon retorikai figuráját, midőn azt mondá, hogy nem akarja állítani, hogy a függetlenségi párt tagjai egyenként fognak lemondani elveikről és ne következtessünk mi semmit abból, hogy általánosságban sem fogadják el a költségvetést, mert hisz a balközép is egyszer nem fogadta el általánosságban a költségvetést és ez nem akkor volt, mikor a szélsőbal felé közeledett, hanem akkor, mikor fuzionálni akart a kormánypárttal. Nem akarom én sem azt mondani, hogy ezen praecedens felemlítése a t. képviselő ur részéről a kormánypárton levő nagyot hallókra nézve egy újabb fuzióhoz gyöngéd figyelmeztetés akart volna lenni. Nekünk nincs szükségünk arra t. ház, hogy mi egyik, vagy másik párttal fuzionáljunk, hogy egyik, vagy másik párthoz közeledjünk; nekünk elveink vannak, a melyek megszabják az irányt, melyben haladni fogunk és a parlamenti pártok növekedésének legtermészetesebb utja és módja: a választások nem hűtik le bátorságunkat, sőt biztosítanak, hogy ily arányban növekedve és szaporodva, minden szövetség és intrigua nélkül eljutunk oda, a hova eljutni hazánk érdekében szükségesnek látjuk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Maga e költségvetés sem egyéb, mint flagrans igazolása pártállásunk helyességének. Mi egy költségvetésről beszélünk, melynek conclusiói ugy a deficit, mint a fedezetre nézve ma már, a bekövetkezett események folytán, nem állnak; mi tárgyalunk egy költségvetést, a melyről azt merem mondani, hogy tárgytalanná vált (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) és tárgytalanná vált oly események következtében, a melyekről még hivatalos tudomása sincs e háznak, melynek végre is meg kell szavaznia azon költségeket, melyeket ez események maguk után vonnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Annyira nem vagyunk urai érdekeinknek, hogy szükségesnek sem tartják a jelenlegi dalmátiai, boszniai és herczegovinai ügyek elintézésére a háznak véleményét ki is kérni és épen mivel ily alárendelt helyzetben van a magyar parlament, ne csodálkozzanak azután, hogy künn az országban a figyelem e háztól elfordul és oda tekint, a hol a valóságos hatalom van; s ne ütközzenek meg azon, ha e házban unott vitákat folytatunk, mert az ékesszólás mindig elhagyja azon törvényhozói termeket, a hol nem hatnak az ész törvényei és a hol hiába ragadtatnak meg az érvek által a meggyőződések, mert a végleges eldöntés nem ott azon termekben, hanem másutt van. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tudom, hogy azt fogják mondani: a magyar érdekek meg lesznek védve, hisz az alkotmány értelmében ez érdekek megvédésére van hivatva a magyar ministerelnök ur és az őrködni tartozik a magyar érdekek felett. De azt kérdem önöktől: ki fog hát őrködni a ministerelnök ur fölött, (*Tetszés balfelől*) s mert nem látom azt, a ki őrködni fog, azt vélem, hogy Magyarország érdekei is ugy vannak megvédve, mint a rosszul őrzött leány: könnyen baj esik rajta. (*Derültség.*)

Bizonyára a delegatió fogja Magyarország érdekeit megvédni? Ehhez kevés reménységem van azon előadás után, melyet Jókai Mór képviselő ur tartott, a ki azt mondja, hogy erős elhatározással és akarattal indult el a delegatióba, hogy ott majd megtakarításokat fog tenni és a mit nem tettek, azok épen a megtakarítások valának. Ugy látszik, hogy már a delegatiónak szellemében van azon komikus katonának a szerepe, a ki azon halált megvető elhatározással megy a csatába, hogy majd megszalad.

T. ház! Mi, a kik Magyarország érdekeinek védelmére vagyunk hivatva, ma azt sem tudjuk még, hogy vajjon azon kiadásokban, a melyek a jelenlegi költségvetést alterálni fogják, hol van a megállás. Hiszen az a politika, a melyet önök ellenzésünkre elfogadtak, az occupationális politika most megtermte a maga gyümölcseit és az ezen politikának consequentiáit egyre folytatni akarják, önök részéről nincs megállás. Mert Dalmátiának a hinterlandot nem adják meg Bosznia és Herczegovina; Dalmátiának felső részét eléggé megvédik a Dinari Alpok, de az Orient hegytől Sutorináig Montenegró képezi a határt és mert ez igy van, azért a fölkelés legyőzésében elháríthatlan akadályra fognak találni Montenegróban. Ha önök elfogadják azt a következtetést, hogy Dalmátiának hinterland kell, akkor el kell fogadniók azt a következtetést is, hogy Montenegrót kell elfoglalni és midőn ezt tették, odáig fognak haladni a következtetésben, hogy mert addig nem vagyunk biztosak Bosznia és Herczegovina megtartásában, mig a szláv üzelmek egyik fészke és a Duna kanyarodásánál eső állam, Szerbia elfoglalva nincs. No már most t. ház, vajjon ezen politika, a mely ily kiszámíthatlan következkezések és jövő előtt áll, birhatja-e a mi helyeslésünket és vajjon mi nyugodtan szavazhatunk-e meg oly költségvetést, a mely nem áll és a mely költségvetésben foglalt politika maga után vonja azt, hogy nagy bonyodalmaknak, nagymérvű költekezéseknek és elvérzésnek leszünk kitéve. A delegatió mindezekbe soha akadályt nem tudott vetni. Az alkotmányos garantiákra nem elégséges az, hogy bizonyos instructiók létezzenek, hanem szükséges, hogy a benne levő tényezőknek legyen benső feszerejük, a mely korlátot vet a hatalomnak. A jelenlegi delegatió

Digitized by Google

nagyon hasonlít a senatushoz a caesarok idejében, midőn a senatus tagjait kijelölte Sejan és a senatus minden előterjesztést helyeslőleg fogadott, mert félt, hogy majd meg sem fogják többé kérdezni és mert fent akarta tartani a látszatot, hogy még a senatus uralkodik Rómában, pedig csak egyenlően szolgálták uruknak érdekét és uruknak szeszélyét. Igen helyesen tette azért Jókai Mór, t. képviselő ur, hogy Cromvellre hivatkozott, midőn a delegatiókról szólott, mert Cromvell megmondta akkor, midőn a nemzet és fejedelem közti kiegyezésről volt szó, hogy miért kell tehát szárazon tartani a puskaport. Midőn igy nyilatkozott: „Összes csatáinknak ha nem volna egyéb eredménye, mint egy tekercs papir, melyet aláirnak reszkető kézzel, de megtagadnak szivökben, melyet a mig gyöngék, kijátszanak és mihelyt erősek, eltiporuak.“ (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Arra hivatkozott Jókai képviselő ur, hogy nem lehet Ausztriának meg Magyarországnak lefegyverkeznie, mert a különböző államok mind fegyverkeznek, a turnusok be lesznek töltve és épen azért, mert azok fegyverkeznek, Ausztriának meg Magyarországnak nagy katonai erőben kell lenni. Elfelejtette a képviselő ur, hogy nagy katonai erő előállítására a hadszervezetnek különböző módjai vannak. Nem azon hadszervezettel állította elő Poroszország 1812—13-ban azon nagy hadsereget, melylyel előállította Nagy Frigyes, de azért az eredmények megmutatták, hogy nem azon szervezet volt a helyes, mely ugy volt megalkotva Jenánál, a mint azt nagy Frigyes hátrahagyta és megveretett. Később változásokat szenvedett és azon szervezet volt a körülményeknek megfelelő, melylyel az a szegény Poroszország 1812. és 1813-ban vivott csatákban diadalt aratott. Tehát a változatlanság nem garantiája a győzelemnek, hanem gyakran akadálya. A különböző szervezet arra szolgál, hogy olcsóbban, minél kevesebb költséggel, minél nagyobb sereget lehessen előállítani, hogy a numericus többség legyen az, a mi a túlsúlyt megadja. És ha a képviselő ur is megtakarítást akar elérni, azon rendszer felé kell törekedni, mely nagy számú hadsereget olcsó áron állit elő és mégis biztositékul szolgál, mert magával hordja a szabad, független, önálló nemzet öntudatát és ennek megvédése szükségérzetét. (*Helyeslés szélső baloldalon.*)

Beszélt Jókai Mór képviselő ur a forgó toronyról, elmondta, hogy ha Polában a forgó torony fel nem épittetik, elvész Dalmátia, aztán elvész Trieszt, elvész Fiume és ha ez is elvész, akkor elvesztünk mi is. Hát ezt az okoskodást t. ház, lehet még tovább is folytatni, mondhatjuk, hogy ha elvész Fiume, akkor elvész Magyarország és Ausztria és ha ezek elvesznek, akkor elvész az egész világ. (*Derültség a szélső baloldalon*). De t. ház, igen könnyelmű lehet az a hadügyi karmányzat, a mely ezen nagy fontosságú forgó toronyról csak most ilyen későn gondoskodik; de másrészről igen könyelmű lehet az a delegatió is, mely azt hiszi, hogy Ausztriának tengerészetét egy forgó torony védi meg és Ausztriának s Magyarországnak területi épségét nem a vitéz polgárok melle, hanem egy forgó torony oltalmazza meg. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Legyenek meggyőződve, hogy ha a zászló, melyet kibontanak, eszmék jelszavát viseli, akkor könnyü lesz minden forgó torony nélkül is megvédeni, a mint az amerikai háborúban a rabszolgaság mellett harczoló déliek pánczélos hajóit elsülyesztette Farragut északi tengernagy fahajóival. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*).

Azt mondja a képviselő ur, hogy a népek csinálják a háborút, ezek miatt nem lehet Europa békében. Hát a népek annyira nem akarják a háborút, hogy III. Napoleon, a franczia császárságnak azon jelszót vette föl „l'empire c'est la paix“, hogy a népet magának megnyerje, mikor azonban a népet megnyerte és a plebiscitum az ő javára ütött ki, akkor első dolga volt a háborút megkezdeni. És mi haszna volt a népnek, az országnak ebből? Az, hogy elvesztett két tartományt. És vajjon Németország népe maga akarta a háborút? És mi haszna volt abból, hogy Németország megkapta Elsasst és Lotharingiát? Vajjon kisebbedett-e egy garassal adója, olcsóbb lett-e egy fillérrel a kenyere? Nem, adója megszaporodott és kenyerét drágábban veszi. Vajjon az orosz nemzetnek az volt-e a gondja, hogy a bolgárok nem szabadok és a szerbek nem önállóak. Az égő vágy keblében, saját szabadságáért és saját alkotmányos életéért lobogott s vezették őt, hogy az alkotmányosság utáni törekvést egy pillanatra benne elaltathassák, ál nemzeti dicsőséggel idegen csatamezőkre, hol más nemzeteknek szereztek alkotmányosságot, önállóságot és függetlenséget, de saját részökre, mint mindig a monarchiákban, mit aratott a nép? Csak bilincsei lettek súlyosabbak és zsarnoka hatalmasabb. (*Ugy van! a szélső balon.*)

De t. ház, Angliában a mult választások alkalmával az volt a kérdés, vajjon a nép akarja-e a háborút a boerok és afgánok ellen? Daczára, hogy nagy s a nemzet méltóságának megfelelő politikát követett Disraeli, a nemzet elfordult tőle és ahhoz szított, annak adta a többséget, ki azt mondta, béke fog lenni Anglia felett és megszünnek a kis háborúk. Vajjon erről is azt mondhatja Jókai t. képviselőtársam, hogy a nép akarta a háborút? Aztán Ausztria-Magyarország népe akarta-e a bosznia-herczegovinai occupatiót? Bizony nem akarta. Itten az egész ország köz-

Digitized by Google

véleménye félreismerhetlenül nyilatkozott, Ausztriában szintén és kormányválság lett a következése, minek következtében a Lajtán túl egészen új alapokon indult meg a kormányzás, mely nem felel meg azon irányadó nép szellemének, mely irányadó nép addig Ausztriában a kormányt kezében tartotta. Tehát melyik nép és nemzet az, melyről Jókai azt mondja, hogy háborút akar? Azt mondja a t. képviselő ur: „A népek olyanok, mint a vadállatok, azokat nem lehet békében egymásra bocsátani, mert egymás beleibe markolnának. Ha a kormány nem volna, a nemzetiségekkel véres küzdelmekbe bonyolódnánk.“ A magyar nemzetnek a szomszéd népekkel volt-e valami összeütközése mindaddig, mig a bécsi kormány, Metternich alatt azon nemzetiségeket nem kezdte lázítani és bujtogatni a magyar törvény és kormány ellen? Vajjon azon szenvedélyeket, melyek a 48-iki belháborúban oly irtózatos dühvel irtottak, a magyar nemzet keltette fel, nem pedig azon könnyelmű kormányzat, mely a magyar alkotmányosság megsemmisítésére eszközöket keresett és teremtett is egyuttal a szabadságnak és a magyar nemzetnek megtámadására.

De tekintsünk körül, vegyük ellenségeinket egyenként. Bármily megtámadás jöjjön Horvátországból, ha mi e megtámadás ellen valamit tenni akarunk, hol keresnek a horvátok oltalmat? Bécsben. (*Ugy van! a szélső balon.*) Bármi legyen azon visszaélés, azon államellenes törekvés, melyet hangoztatnak N.-Szebenben a románok, vagy bátortalanul áll a kormány meg, mint a mult választások alkalmával történt az unio-törvényt semmisnek hirdetőkkel szemben, vagy pedig ha valamit tesz ellenök, akkor rohannak fel Bécsbe a titkos protektorhoz, kinek egy szemhunyorítására minden további megtorló mozgalom eltünik. (*Ugy van! a szélső balon.*) Hagyják csak a nemzetiségeket Magyarországon magukra, azok nem félnek egymástól, mert a népektől félni — regale és mert regale, azért igyekeznek egymás ellen izgatni a népeket, hogy könnyebben szolgaságban tartsák őket és az egész birodalom felett ki lehessen terjeszteni a szolgaságot és az alkotmányosságot tetszés szerinti időben megszüntetni. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) Nincs-e ugy kifejlődve a franczián nemzetiségi érzülete, mint a románnak, a németnek, mint a szerbnek és mégis mit tapasztalunk? Azt, hogy Schweiczban az olasz, franczia és német a legnagyobb egyetértésben férnek meg, mert egy oly szabadságot élvesznek, a melyet mint legfőbb emberi jót, nem adhatják oda azon dicsőségért, a melylyel megkinálja őket Franczia ország, azon nagyságért, a melylyel kecsegteti Németország. A szabadság és jólét az, a mi őket sokkal szorosabban köti össze, mint azon nemzeti érzület, a melynek előbb-utóbb a civilisatiónak fejlődésével fel kell olvadnia az általános szabadságban. Nálunk nem kis része van a nemzetiségek elkeseredettségének, hogy mindazon rosszat, a melyben részesülnek, a magyar nemzetnek tulajdonítják, mert a magyar kormánytól szenvedik, holott a magyar nemzet is épugy sinylődik alatta, mint ők. Nem kis része van a nemzetiségek izgalmában a kormány azon politikájának, a mely örökké fennhangon fenyeget és titkon megalkuszik.

A pénzügyminister ur összehasonlítást tett Magyarország közt jelenben és 30 évvel ezelőtt, 1852-vel. (*Halljuk! Halljuk!*) Jellemzi a pénzügyi politikát az, hogy 1852-től a jelen időkig nem talált más alkalmas időpontot az összehasonlításra, mint az általuk és a katonai kormányzat és önkény által megteremtett Magyarország közt. Kétségtelen, hogy 1852-ben Magyarország rosszabbul volt, a szabadság teljesen el volt tiporva, a nemzet legjobbjai pedig, ha ki nem végeztettek, a börtönökben sinylődtek, az anyagi viszonyok meg voltak rendülve, a földesurak elvesztették jobbágyaikat, de kárpótlást nem kaptak, a Kossuth-bankjegyek, a mikben sok embernek tőkéje volt, értéktüket elvesztették, egy új gazdasági rendszert kellett behozni, a mihez ugy a szakképzettség, mint az anyagi erő és tőke hiányzott.

Ily korszakkal venni fel a paralellát, csakis elitéltetés a jelen kormányra nézve, nem pedig dicséret.

Azt mondotta Jókai képviselő ur, hogy nem igaz, hogy a magyar nemzet pusztul, mert az gyarapodik és vagyonosodik.

A ki saját költészetében él és nem ezen prózai világban, az láthatja a dolgokat igy, de mi, kik künn az életben a nemzettel érintkezünk, az ellenkezőről vagyunk meggyőződve, mert látjuk, hogy a nép napról napra szegényedik, hogy azon egyetlen tőkéjétől, a mely annak takarékpénztára volt, t. i. a marhától ki van fosztva, a földet kevesebb ingavonó erővel müveli és igy kevesebb termelési eredményt is mutat fel. A kisiparosok a városokból, hol őket a vásárlók keresték fel, szétzüllenek és távoznak a falvakra, hogy felkereshessék a fogyasztókat.

A középosztály a vagyonból ki van vetkőztetve, vagy pedig egy pár száz holdas birtokából már többé nem birván megélni, nem kötteti le összes tevékenységét annak mi velésében, hanem elhagyja azt és a hivatalokba menekül. Vagyonosabb és előkelőbb osztályainkról tudjuk, hogy részint hivatalosan árvereztetnek el nagy complexum birtokaik és jutnak idegen kézre, részint pedig magán uton titokban, csendesen kerülnek más kézre és más nevek jönnek oda, mint a mely neveket olvasunk Rákóczy nótájában? Mondhatják önök: hisz az mindegy, valaki

Digitized by Google

mégis birja ezen birtokokat és mívelni fogja. Nem mindegy a magyar nemzeti politikára nézve. Mert a magyar középosztály bukása egyenlő a magyar nemzet hanyatlásával, az annyit tenne, mintha valaki egy tartós és állandóan egy jellegű kertet akar magának készíteni és azt évelő növényekkel ülteti be, nem pedig oly fákkal, melyek századokra nyujtottak és igérnek életet.

A magyar középosztály százados létében volt egy biztosítók: hogy nemzeti hagyományaink, nemzeti intézményeink nem fognak elveszni, a mig ezen osztály fenn fog állani. Ezen osztály megszünvén, egyszersmind ingataggá vált azon nemzet intézményeknek talaja, melyeken azokat fel kell építeni. (*Helyeslés balfelől.*)

Természetes, hogy ingataggá vált, kellett hogy váljon, a hol — s annyiban igaza van a pénzügyministernek — hogy a nemzetnek ingóságaiban nagy szaporulat állott be, mert ma már az ingatlan birtok is ingóvá kezd válni, oly gyakoriak az előadások. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

A ministerelnök ur azt mondta, hogy a pártváltóztatást meg lehet engedni, ha valaki azt teszi ugy, hogy nem lehet mondani, önérdekből cselekedte. Vajjon a ministerelnök ezt saját magára alkalmazta, a midőn pártját változtatta s önérdeknélküliségét azzal bizonyította, hogy minister lett? Vajjon az oly férfi, ki 7 éven keresztül bizonyos elvek mellett harczolt és küzdött és azután megváltoztatta pártállását, vállalkozhatik-e egy nemzetnek kormányzására, a melynek kormányzására nézve az elvekben, a meggyőződésben és hitben sokkal hosszabb kitartás és messzebbre való előrelátás kivántatik, mint a melyet előbbi elveinek megvédésében és vallásában a ministerelnök ur kifejtett. (*Ugy van! balfelől.*) Én csak annyit tudok, hogy ha csak egy képviselő megváltoztatja pártállását a választások után, annak becsületbeli kötelessége, hogy lemondjon és a választói itéletre bizza magát; mert a programm, melynek alapján magát megválasztatta, becsületbeli szerződés volt közte és választói közt; és ha én valaha megváltoztatnám pártállásomat, azonnal tudnám kötelességemet és visszavonulnék: mert az oly férfiu nem érdemli meg a bizalmat, ki választóit félrevezette. Vajjon megérdemli-e a bizalmat oly férfiu, a ki 7 éven át tartott küzdelmével egy országot vezetett félre? (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Én csak annyit tudok a magyar gazda-életből, hogy a mely birka egyszer megtévedt, arra nem kötnek többé kolompot. (*Derültség és tetszés a szélső balfelől.*) A ministerelnök ur Sárközy t. képviselőtársamnak és másoknak válaszolván, azt mondta, hogy a Rohonczy képviselő ur által felhozott parlamenti vizsgáló bizottságot nem fogadhatja el, mert ez ellenkezik a ministeri felelősséggel és bizalmatlanságot fejez ki a ministerium ellen. 1870. márczius 26-án a ministerelnök ur kifejtette, hogy miért nem lehet épen a kormányra bizni a vizsgálatot, különösen az általános és elterjedt vádaknál és indokul azt hozta fel, hogy a minister felelős nemcsak a saját, hanem alárendeltjeinek eljárásáért is és mivel a minister felelős alárendeltjei eljárásáért is, a vizsgálatot alárendeltjei ellen a minister nem eszközölheti; alárendeltjeinek nem lehet birája, mert ő is érdekelt fél. De tovább megy a ministerelnök ur és valami 14 esetet idéz föl 1788—1868-ig Angliából, hol épen ily általánosan elterjedt vádak és egyes képviselők felszólalásai következtében a parlament azonnal elrendelte a vizsgálatot; de ezen esetek közt egyetlen egy sincs, hogy az angol ministerek közül, kiknek bizonyosan külömb fogalmaik vannak a parlamentarismusról, mint a ministerelnök urnak, azt mondotta volna, hogy bizalmatlanságot involvál, ha a ministernek alárendeltjei ellen parlamenti vizsgálat rendeltetik el. Ma már nem az a kérdés többé, hogy Rohonczy képviselő ur megnyugszik-e vagy sem, hanem a kérdés az és az szükséges, hogy az ország legyen megnyugtatva. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt hiszi a ministerelnök ur, hogy ha a kormány a maga közegei által eszközölteti a vizsgálatot, meg lesz nyugtatva az ország? Nem, mert a kaszt-szellem, mely a hivatalnokok közt nyilatkozik, gondoskodni fog arról, hogy a jelen esetben is az igazság mélyen a a tiszamenti homok alá temettessék. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

De szükséges a kormány becsülete érdekében is, hogy egy parlamenti vizsgálat küldessék ki, szükséges azért, mert ha azon parlamenti vizsgáló küldöttségben különböző pártbeli férfiak részt fognak venni, azok jelentését az ország komolynak és valónak fogja tekinteni, abban meg fog nyugodni és meg lesz mentve a közlekedési ministerium becsülete, melyben én nem akarok kételkedni. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tegnapelőtt azt mondá a t. ministerelnök ur, midőn hivatkozni akart arra, hogy milyen helyes és fontos dolgokat vitt véghez az ország érdekében, hogy megmenté az országot attól, hogy az orosz-török háború idejében Ausztria és Magyarország egy orosz háborúba bonyolittassék. Hát, t. ház, csodálkozom, hogy azon kormány dicsekszik ezzel, a mely kormány akkor, midőn arról volt szó, hogy a magyar nemzetnek érdekei a keleten megvédessenek, mindig azzal ámította a nemzetet, legyen nyugton, mert nem fog megengedtetni, hogy az orosz hadsereg átlépje a Dunát s midőn az orosz hadsereg átlépte a Du-

Digitized by Google

nát, akkor a miniszterelnök ur nyilatkozataiban megváltozott és kijelentette, hogy nem fogja a monarchiának méltósága és hadi tekintélye megtűrni, hogy az orosz átlépje a Balkánt. Épen ugy, a mint Szerbia felkelése alkalmával hangosan kirdette, hogy nem fog megtűretni, hogy a szerbiai fölkelés és lázadás üszke a mi szomszédságunkban gyúljon ki. És mit tett a kormány, midőn Szerbia fellázadt? Nézte tétlenül. Midőn az orosz átlépte a Dunát, nem tett semmit, midőn az orosz átlépte a Balkánt, gratulált az orosz czárnak. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Vajjon helyes politika volt-e ez és dicsekedhetik-e ezzel a kormányelnök? Én azt hiszem, nem, mert kétséget nem szenved, hogy Oroszországgal előbb-utóbb meg kell vívni Ausztria és Magyarországnak az élethalál harczát. (*Igaz! Ugy van! szélső balfelől.*) És kérdem, mikor lett volna kedvezőbb ezen harczot megvívni, akkor-e, midőn Oroszország ellensége teljes erőben és szövetségesei szervezve nem voltak, vagy pedig akkor, mikor az oroszok szövetségesei velünk szemben szervezve és Oroszország ellenei le vannak verve? (*Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbalon.*)

Eszembe jut itt egy régi történet tanusága. Mikor maczedoni Fülöp, Görögország szabadságát fenyegette, akkor felállott Athénben, mely a leghatalmasabb város volt Görögországban, egy szónok és azt mondta: „Olynth előtt állnak Fülöp hadai, Olynth után következik Athén, menjünk oda, állítsuk meg örökre Fülöp hadait Olynth előtt.“ Erre a sophisták azt mondták: „Olynthtól messze van Athén, hagyjuk, hogy foglalja el Olynthot és azután mikor közeledni fog Athénhez, verjük meg őt.“ A következés az lett, hogy Athén az ütközetet elvesztette Chäronea-nál. Hasonló a mi helyzetünk, sőt frappans, hogy mikor a miniszterelnök ur azt mondta, hogy megmentette Ausztriát és Magyarországot az orosz háborútól, most az északi barbár trónon már Sándor ül, a ki világuralomra törekvő utját Athén leigázásával kezte meg. (*Élénk helyeslés szélső balfelől.*)

T. ház! Ilyen a miniszterelnök ur dicsekedése is, a mely elrabolja a babérokat nem Demosthenestől, hanem azon sophistától, a ki többet hallgatott Fülöp hitegetéseire, mint a mennyire hallgatott az önfentartási ösztönre és a hazaszeretetre. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Én nem fogadom el a költségvetést, még általánosságban sem a részletes tárgyalás alapjául, mert meg vagyok győződve, hogy Magyarország nem bir meg két kormányt, egy absolutot, mely a közös kormány és egy alkotmányosdit, mely a magyar kormány. (*Derültség a szélső balon.*) Magyarország nem bir meg szervezetében egy kettős organismust, a melyből egyik arra van hivatva, hogy a jog és önkormányzatnak szolgáljon, a másik pedig, hogy az önkényt és hatalmat képviselje; nem birja meg Magyarország organumai között azon kettős természetet, hogy mig az egyik az alkotmányosság megvédésére látszik hivatva lenni, már a másik csak azért áll mögötte, hogy az elsőt megmérgezze és hivatásának teljesítésében akadályozza. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Nem elég gazdag Magyarország arra, hogy egyik megfizetett felével leigázva tarthassák a másik, a fizető felét. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Önök a hatalomszeretetnek minden érdeket alárendelnek és ez már odáig megy, hogy már el kezd veszni az államban és társadalomban az önállóság iránti érzék is, hiszen a társadalom ma már nem támaszkodik magára, hanem az államra; az állam pedig elveszti önmagában a hitet. Addig győzték le a nemzet ellenállási képességét, hogy elveszté önfentartási erejét. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Mindazért, hogy Magyarország anyagilag ide jutott, politikailag, erkölcsileg ilyen szegénységbe esett, nem marad egyéb kárpótlása a nemzetnek, mint egyszerűen a miniszterelnök ur parlamenti diadalai, melyekkel a nemzet érdekeit legyőznie sikerült. A miniszterelnök ur is a nemzet vállain emelkedett fel, mint a repkény felkúszik a fán. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) S a repkény elfogja a fától előbb a világosságot, később a levegőt; s aztán azt tapasztaljuk, hogy a századokra felnyult fának ágai el kezdenek egyenkint száradni. De nem lehet ám a hervadásnak indult fát másként megmenteni, mint ha a kúszónak vézna indáit kitépjük annak tövéről. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) S mivel ennek egyik módjául látom azt, hogy ne legyen megszavazva a költségvetés, melyből az tovább tengetheti életét, nem fogadom el általánosságban sem a költségvetést s elfogadom Eötvös Károly barátom határozati javaslatát. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Irányi Dániel: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Ámbár az előttem szólott t. barátom (*Halljuk!*) nem kevésbé tartalmas, mint elmés, szép és lelkes beszédében kiterjeszkedett már a jobboldal egyik szónokának, Busbach Péter t. képviselőtársunk előadására, én mindamellett szükségesnek látom, hogy a t. képviselő ur némely, még czáfolatlan állitásait latra vessem. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur, hogy a nagy hadügyi költségeket igazolja, azon veszélyre figyelmeztetett, mely az országot délszakról fenyegeti. Távol legyen tőlem, t. képviselőház, hogy e veszélyt tagadjam, avagy csak kicsinyleni is akarjam; sőt hozzáteszem, hogy nemcsak dél, hanem éjszak felől is fenyegeti Magyarország szabadságát, nemzetiségét veszedelem. De nem

Digitized by Google

is említve azt, hogy mi, a kik e padokon ülünk, ez országot védtelenül hagyni korántsem akarjuk, sőt inkább a nemzeti hadsereg felállításával (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) ez országnak biztonságát még fokozni kivánjuk, (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) azt kérdem a t. képviselő urtól: hát kinek köszönjük azt, hogy Törökország, a mi délszaki védfalunk összcomlott? Nem azon berlini kötésnek, nem azon hármas császárszövetségnek-e, a melyhez ezen kormány is segédkezet nyujtott? (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nem a miatt omlott-e össze a mi déli védfalunk, mert gr. Andrássy és nyomában Tisza Kálmán s az ő ministertársai megengedték, hogy Oroszország a mi szövetségesünket büntetlenül megtámadja (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) és a mi barátunk államának romjain ellenséges államocskák keletkezzenek? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A t. ministerelnök ur minapi czáfoló beszédében fölemelt kézzel mondotta, hogy végperczében is az fog neki megnyugtatásul szolgálni, hogy nem indította a nemzetet oly háborúba, a mely annak csak romlásával végződhetett volna. Én részemről, t. képviselőház, ámbár sokszor szólaltam fel a keleti kérdés szőnyegen létekor ez ügyben, sohasem azt hánytam szemére a kormánynak, hogy nem indított háborút Oroszország ellen; mindig avval vádoltam, hogy a hármas császári szövetségbe belépvén, Oroszországnak megnyitotta az utat Konstantinápoly felé. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Az pedig igenis hatalmában állott az osztrák és magyar birodalomnak, hogy távol tartsa magát olyan szövetségtől, a mely legjobb szövetségesének halálát volt okozandó. (*Ugy van! a szélső balon.*) Szabadságában állott és kötelessége lett volna. Tehát ha lesz valami, a mi meg fogja nyugtatni a t. ministerelnök urat végperczében — mi hogy minél később következzék be, őszintén óhajtom — attól tartok, hogy azon befolyás, melyet a keleti ügyben gyakorolt, ezen megnyugtatást aligha fogja előidézni. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Busbach t. képviselő ur, ugy látszik, sajátszerű felfogással bir a képviselői felelősségről. (*Halljuk!*) Ő különbséget tesz jobboldali és ellenzéki képviselők között s mig a jobboldaliakra nézve a választókkal szemben elismeri a felelősség kötelességét, az ellenzéket, ugy látszik, hajlandó felmenteni ezen teher, ezen súly alól.

Mi, t. képviselőtársunk, másképen fogjuk fel hivatásunkat. (*Halljuk!*) Mi igenis felelősséggel tartozunk nemcsak választóinknak; felelősséggel tartozunk az összes nemzetnek azért, a mit teszünk, valamint azért, a mit mondunk. (*Ugy van! a szélső balon.*) Ugy látszik, a t. képviselő ur, midőn szabad királyi Budapest fővárosának tanácstermében mint ellenzéki képviselője ült e városnak, másképen fogta fel hivatását, mert azóta, a mint látom, azon igéreteket, a melyeket akkor tett, megtartani nem hajlandó. (*Ugy van! Derültség a szélső balon.*)

A t. képviselő ur, hogy a kormánynak és a többségnek eljárását igazolja, hogy indokolja, mért oly nagyok a terhek, a melyeket a jelen költségvetés is magában foglal, figyelmeztet többi között arra, hogy Fiume kikötője s az oda vezető vasut, a mely nagy költségbe kerül, kereskedelmünket függetlenítette.

Legkevésbé sincs szándékom Fiume fontosságát kétségbevonni; de legyen szabad a t. képviselő urtól azt kérdeznem, hogyha most, különösen most a fiumei kikötő annyira fontos Magyarország kereskedésére nézve, nemde azért oly fontos-e, mert Németország az osztrákok tarifapolitikája miatt Magyarország kereskedelmét megnehezíti és vajjon, ha Magyarország a maga saját érdeke szerint intézhetné vámpolitikáját, jutott volna-e ilyen sanyarú helyzetbe? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az ipar, mondja a t. képviselő ur, fogja jólétünket emelni és azért szükséges, hogy annak gyarapítására kormány és törvényhozás egyaránt minden lehetőt elkövessenek.

Teljesen helyes ezen nézet, t. képviselő ur, ámbár azt, hogy minekünk hivatásunk csakis a kelet felé irányulna, a nyugat felé ellenben nem lennének érdekeink, ilyen általánosságban nem fogadhatom el, mert nyers terményeink kivitelével egyenesen nyugatra vagyunk utasítva. A mi pedig a keletet illeti, ott, fájdalom, azon iparczikkekkel, melyek Ausztriából vitetnek be, Magyarország nem versenyezhet.

Anglia védvámokkal emelte a maga iparát, az vetette meg az angol birodalom gazdagságának alapját, mondja továbbá a képviselő ur. Csodálatos, hogy midőn maga mutatja meg a nemzetnek, mi uton, mi módon emelheti iparát és gyarapíthatja kincstárát, ugyanakkor a közös vámterület mellett marad (*Tetszés a szélső baloldalon*) és a magyar nemzetet csakis a házi ipar terére akarja szorítani. (*Derültség a szélső baloldalon.*) És hogy ezen intést, egy idegen nemzet példájával ajánlatosabbá tegye, Dánia példájára hivatkozik, mondván, hogy Dániában sincs nagy ipar és mindamellett vagyonosságra, gazdagságra tett szert. Én ugyan ugy tudom, hogy valamint Hollandiát, ugy Dániát is nem a házi ipar emelte fel a jólét mostani fokára, hanem a kereskedés, mely előtte tárva áll és melyet századok óta folytatva, mai gazdagságának megvetette alapját.

De legyen bár ugy, azt kérdezem a t. képviselő urtól, hiszi-e, hogy Magyarország a házi iparral, melyet tulajdonkép csak a primitiv nemzetek folytatnak, a maga nagy feladatait meg-

Digitized by Google

oldani képes lesz, hogy versenyezni lesz képes, nem is mondom a többi külfölddel, csak Ausztriával magával, melynek iparczikkei ide szabadon behozathatnak. A házi ipar a nélkül, hogy azt kicsinyelni akarnám, a mai korszakban, midőn a gyári ipar annyira kifejlődött, csak a primitiv nemzeteknél található fel, azokat, megengedem. hogy a koldusbottól megóvhatja, de arra, hogy vagyonosságra, gazdagságra jussanak, különösen oly iszonyu állami terhekkel szemben, a minők a magyar nemzetet nyomják, a házi ipart képtelennek tartom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ám szolgáltassanak alkalmat arra, hogy Magyarország önállóan rendezhesse kereskedelmét, hogy saját határain állíthasson vámvonalat, akkor, megengedem, — a házi ipar mindig dicséretes törekvése maradván az egyes családoknak — a gyáripar is fel fog virágozni, a nélkül, hogy mesterséges támogatásra szorulna az állam részéről.

A középosztályt arra inti a t. képviselő ur, hogy az ipar terére lépjen. Ugron Gábor t. barátom e részben megfelelt ugyan ezen intés egyik oldalára, de legyen szabad nekem azt kérdeznem a t. képviselő urtól, a ki az iparnak mai pangását szintugy mint én, ismeri és a ki arra, hogy ez állapoton változtassunk, kormányt és törvényhozást mai nap is figyelmeztetett, legyen szabad azt kérdeznem tőle, hogyha azoknak, a kik mai nap folytatnak ipart, már nincs kenyerök, vajjon ezen falat kenyér nagyobb lesz-e az által, hogy ezen térre mások is tódulnak? (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

S most áttérek beszédem tulajdonképeni tárgyára. (*Halljuk!*) Nem fogok azonban a költségvetésről szólni, megbirálták azt előttem nem kevésbbé bőven, mint alaposan mások, ugy ezen, mint a szomszéd padokról. Ha mindamellett igénybe kivánom venni a t. ház igen becses figyelmét és hozzá teszem, türelmét, (*Halljuk!*) arra azon tekintet indít, (*Halljuk!*) hogy a vita folyamában több oly nézet, oly elv nyilváníttatott, melyeket én részint téveseknek, részint hozzá teszem, az alkotmányos szabadság, sőt a politika ierkölcsiség szempontjából veszélyeseknek tartok. (*Halljuk! a szélső balon.*) A szónokok, kiknek beszédére czélzok, nem veszi rosz néven t. barátom, Herman Ottó, egyike ő, a másik Grünwald Béla t. képviselőtársam. (*Halljuk! Halljuk!*)

Hermann Ottó t. képviselőtársam ostorozva és méltán ostorozva a mindinkább terjedő és elharapódzó militarismust, többi közt azzal kapcsolatban s annak kifolyásaképp a hadmentességi adót, valamint az u. n. vörös kereszt egyesületet is elitélte. Én, a ki elvben — hangsúlyozom, elvben — pártolója voltam és vagyok a hadmentességi adónak, én, a ki tagja vagyok a vörös kereszt egyesületnek, t. barátom szavai által némileg személyesen is érdekelve lévén, reménylem, nem veszi rosz néven, ha saját védelmemre szólalok föl, a mi egyébiránt az elvek védelmét is magában fogja foglalni. (*Halljuk!*)

T. barátom Herman Ottó a hadmentességi adót igazságtalannak, jogtalannak tartja. Én uraim, nem szólok azon törvényről, mely már a törvénykönyvbe iktattatott, hanem szólok a hadmentességi adó elvéről, ezt jogosnak és igazságosnak tartom. (*Helyeslés a jobboldalon.*) És minthogy ezen elv már az 1868. törvényben le volt fektetve, a nélkül, hogy annak valósítása iránt a kormány intézkedett volna, évek során keresztül sürgettem annak megvalósítását, mindannyiszor barátaim és elvtársaim hangos helyeslése mellett. Igazságosnak találom, igenis, hogy azok, a kik valamely csekély testi fogyatkozás miatt, milyen pl. lúdtalp, rövidlátás, vagy ha valakinek melle egy centiméterrel szűkebb, mint a mennyi a törvény vagy a szabály által meg van állapítva, a hadkötelezettség alól fölmentetnek, némely csekély és mérsékelt segélylyel járuljanak azon szerencsétlen honfitársaik gyámolításához, a kik a háboruban megsérültek, mint csonkák, bénák térnek haza, vagy a kik ott elesvén, özvegyet, árvákat hagytak magok után szegényül, gyámoltalanul. A benyujtott törvényjavaslatot, azonban, túlmenvén azon igazságos elveken, melyek az én szemeim előtt lebegtek, elvtársaimmal és barátaimmal együtt, még csak a részletes tárgyalás alapjául sem fogadtam ugyan el, de az elvet magát védtem akkor, s fentartom ma is.

A mi pedig a vörös kereszt egyesületet illeti, valóban ámulva hallottam, midőn t. barátom azzal vádolta, hogy ez által a női szivek megmételyeztetnek. Mi czélja ezen egyesületnek? A megsebesült vagy megbetegedett harczosoknak ápolása és az ápolónőknek béke idején hivatásukra való kiképzése. Hát ez által mételyeztetnek meg akár a nők, akár a férfiak szivei? Hisz én nem ismeresek nemesebb érzést a részvét, a szánalom, az odaadás, az önfeláldozásnál azok irányában, a kiket a sors sujtott, a kik szerencsétlenségbe jutottak önhibájuk nélkül a törvény, a kényszerüségnél fogva. A t. képviselő ur, igaz attól tart, hogy a veres kereszt egylet miatt a többi, mindenesetre szintén pártolásra érdemes szegények: az özvegyek és árvák segély nélkül fognak maradni és az ő részük amaz által meg fog rövidittetni. De én t. ház, jobb véleménynyel vagyok a magyar közönségről s valamint magam csekély jövedelmem egy részét nem szánom a többi intézetekre is fordítni, a melyeknek eddig tagja voltam, a miatt, hogy a veres kereszt egyletbe is beléptem, ugy felteszem másokról, felteszem lelkes honleányaink és lelkes honfitársainkról, hogy ők sem fognak azért megfeledkezni az árvák és egyéb a sors által elhagyot-

Digitized by Google

takról (*Ugy van!*) és ép ezen pártnak, mely a haladás zászlaját a legmagasabban lobogtatja, mely az emberiség javáért legmelegebben lelkesül, kétszeres kötelessége támogatni, pártolni az oly intézményt, mely a sors által ártatlanul sujtottaknak szenvedéseit enyhíteni van hivatva.

Ezeket azért tartottam szükségeseknek elmondani, nehogy odakint találkozzanak, a kik azt higyjék, hogy t. barátom nézetében mi, a kik vele egyébiránt egyetértünk, mindnyájan osztozunk. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Tüzetesebb birálatot igényel Grünwald Béla t. képviselőtársamnak beszéde. (*Halljuk!*) Az ő beszéde az, a melyben véleményem szerint nemcsak az alkotmányos fogalmakkal, hanem — sajnálattal ki kell mondanom — a politikai erkölcsiséggel is ellenkező nézetek fordulnak elő. (*Halljuk!*)

Egy rövid bevezetés után, a melyben képviselőtársam egy futó pillantást vet a mostani költségvetésre és azt igen méltán, velem együtt elitéli, szó szerint ezt mondja: „a parlamenti szokás feljogosítja az ellenzéket arra, hogy igazságtalan is lehessen a kormány iránt. Valóban a világ minden ellenzéke bőven élt e joggal. Én — már t. i. ő — e joggal élni nem akarok.“

Én, t. ház, régi tagja vagyok az ellenzéknek, de minden őszinteségem mellett is nem ismerhetem el, hogy az igazságtalanság az ellenzéknek szokása lenne. Hogy fordulnak elő igazságtalan megtámadások talán ezen padokról, a kormány ellen, valamint történnek a tulsó padokról ellenünkben, azt megengedem; de hogy ez általános szokás lenne, azt, bocsásson meg a t. képviselő ur, el nem ismerhetem. Annál kevésbé engedhetem pedig meg azt, hogy az igazságtalansághoz az ellenzéknek joga volna. Igazságtalanság és jog két ellentétes fogalom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Igazságtalannak lenni senkinek sincs joga, tehát az ellenzéknek sincs. Egyébiránt — fájdalom — nem is szorultunk arra, hogy igazságtalan vádakat keressünk; elég igazságos vádak állanak rendelkezésünkre a kormány ellenében. (*Ugy van! a szélső balon.*) Vannak — folytatja a t. képviselő ur — a kik szemére vetik a kormánynak, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel többséget akar magának csinálni. Én — t. i. Grünwald képviselő ur — e miatt ugyan magában nem tennék szemrehányást a kormánynak, — nem tenne t. i. szemrehányást — hogyha, — mint mondja — az általa contemplált nagyszerű nemzeti politikát követné.“

Eddig t. ház, az alkotmányos szabadság minden barátja azt állította, hogy a parlamenti kormánynak a választások szabadságát befolyásolni nem kell, hogy szabad tért kell nyitni az ellenzéknek és a kormánypártnak arra, hogy egymással megküzdjenek a nélkül, hogy a kormányon ülő férfiak maguk beavatkoznának a mozgalomba; legfölebb azt engedvén meg a kormánynak, hogy saját barátai által küzdjön a maga érdekei, a maga elvei mellett, a nélkül azonban, hogy saját magának keze a mozgalomba bele nyuljon.

A t. képviselő, ugy látszik, az ellenkező állítást véli helyesnek és a kormányt feljogosítottnak tartja arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel a többséget megszerezni igyekezzék. Igaz, utána veti később, „de minden tisztességes és komoly kormány respektálni szokott egy bizonyos határt, a melyen nem szabad túllépni és ez az, hogy pillanatnyi pártczélok kedvéért nem rontja meg a nagy állami intézményeket, a melyek az állam állandó és örök czéljait képezik.“

Igen helyesen és szépen fejezte ki magát a t. képviselő ur; csakhogy én ezen intézményeken kivül, a melyek alatt ő alkalmasint a birói és közigazgatási szervezetet értette, még azt követelem minden tisztességes kormánytól, hogy sem pénzét, sem pedig befolyását ne használja fel arra, hogy a polgárok szabadsága a választásoknál korlátoltassék, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) nemcsak, hanem kövessen el mindent, hogy azokat, kik a törvényeket megsértik, méltó büntetés érje. (*Helyeslés a szélső balon.*)

„Arról is vádolják a kormányt — mondja továbbá a képviselő ur, hogy a választások alatt korrumpálta az embereket igéretekkel és jutalmakkal. Igaz, hogy ez megtörtént, de ha igazságosak akarunk lenni, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a kormánynak nem került nagy fáradságába az emberek korrumpálása, de sőt azt tapasztaltuk, hogy a kormánynak a legtöbb esetben nem is volt szüksége a kisértésre, mert megelőzték az emberek s egyesek, városok s törvényhatóságok nyiltan kinálkoztak a korruptióra.“

Lascasas első Napoleonnak sorstársa Szt.-Ilona szigetén, az ugynevezett „Mémorial de St. Helene“-ben Napoleonról a többi közt ezeket irja: „Napoleon panaszkodott, hogy őt az emberek hibásan itélték meg, azt vetvén szemére, hogy az embereket puszta eszközöknek tekintette és mint ilyenekkel bánván, őket megvetette. De hát hogy ne tettem volna, kiáltott fel Napoleon, midőn az emberek önkényt borultak lábaimhoz.“ Ámde t. ház, én azt tartom, hogy ugy a koronás fők, mint az államférfiak, a kik nem önző czélokat követnek, azokat, kik magokat erkölcstelen czélokra kinálják, ne használják fel ily erkölcstelen czélokra, hanem ha porba akarnak omolni, tartsák vissza őket, hogy emberi méltóságukat érezzék és az igaz útról le ne térjenek. (*Helyeslés.*)

„Azt is szemére vetik a kormánynak —

Digitized by Google

mondja azután a szónok — hogy túlságosan ragaszkodik a hatalomhoz és ő csak akkor nem hibáztatná a kormányt ezért, ha azon nemzeti politikát követné, melyet a képviselő ur hirdet és ajánl, ezen az áron kész levén bele egyezni abba is, hogy a kormány a maga hatalmát még szélesbítse is, sőt nem lenne idegen magától a dictaturától, ha ez által ama nagy nemzeti czélok éretnének el.

De mik hát azon nagy nemzeti czélok, melyek elérhetéseért a képviselő ur a kormány hatalmát növelni akarja, sőt magától a diktaturától sem riad vissza? E kérdésre előbb tagadólag felel, azt mondván meg, mit nem tart nemzeti politikának. „De magyar nemzeti politika alatt nem értem azt, — ugymond, hogy a ministerelnök ur Polit képviselőtársunk beszédeire felelve, szóval fenyegetőzik, a magyar állam hatalmával, melyet azonban Polit képviselő ur sohsem érez meg.“

Ha Polit képviselőtársunk, vagy bármely polgára ezen hazának az ország törvényeit megsértette, a büntető törvénykönyv rendelkezéseivel ellenkező tetteket mivel és azok a hatóságoknak s magának a kormánynak tudomására jutván s a kormány az illetőt e miatt felelősségre nem vonja, az mindenesetre megrovást érdemel, de ha bármely képviselő e házban, bár igen helytelenül, a mi nemzeti érzületünket sértő módon nyilatkozik, azt hiszem, hogy a megrovás, vagy a mint magát a képviselő ur kifejezte, a fenyegetés untalan elég, a minél tovább menni tiltja a parlamenti immunitás, tiltja a törvény. De hát lássuk végre, mit tart a képviselő ur nemzeti politikának? (*Olvassa*:)

„Megadni az állam polgárainak az anyagi jólét feltételeit, a jó igazságszolgáltatást, az állampolgárok érdekeit gondosan ápoló, állami és nemzeti szellemtől áthatott közigazgatást, közoktatási szervezetet, mely ép ugy megfelel a kultura, mint a nemzet érdekeinek, s magában hordja az érdekek védelmének biztosítékait; biztosítani a magyar faj uralmát, nem erőszakos magyarosítás, hanem az által, hogy az állam polgárai jól érezzék magukat abban az államban, mely a magyar fajtól nyerte nevét, elismerjék felsőbbségét, mert érzik, hogy ő, a ki ezt az államot alapította, legjobban tudja szervezni s kormányozni s az összetartozás s érdekközösség tudatával egy politikai nemzetté összeforrasztani Magyarország különböző népfajait, ez a magyar nemzeti politika.“

Ámbár mindazt, mit a t. képviselő ur itten felsorol, részemről én is helyeslem, engedje meg mindamellett, hogy kijelentsem, hogy ezt elégnek a magyar nemzeti politika fogalma teljes kifejezésének nem tartom. Később lesz alkalmam megmondani, mit tartok én magyar nemzeti politikának. Most folytatom a t. képviselő ur beszédének elemzését. (*Halljuk!*) Miután ilyképen definiálta a t. képviselő ur, mit tart nemzeti politikának, elsorol azután tényeket, melyek a kormány részéről elkövetve, bizonyítják, hogy a ministerium nem követ ily nemzeti politikát. De utána teszi, nem is folytathat a fennálló intézmények mellett s más intézmények létesítése nélkül. Hogy melyek ezen új intézmények, - t. képviselő ur a jelen beszédben közelebbről nem határozta meg. De részint előbbi beszédei. ből, részint irataiból tudjuk, mit ért ez alatta Érti az összpontosítást, a közigazgatásnak államivá tételét a megyékben és községekben, vagyis a választási rendszer eltörlése mellett a tisztviselőknek a kormány általi kinevezését. Érti másfelől a nemzetiség érdekében a felekezetek autonomiájának, nem mondom eltörlését, de mindenesetre tetemes megszorítását. A t. képviselő ur azt tartja tehát, hogy a fennálló intézményekkel a kormány nem folytathat nemzeti politikát, olyant, minőt jelen beszédében elénk rajzolt.

De hát valóban oly tehetetlen a kormány a megyékkel és községekkel szemben? Hát nem a kormány mindenpillanatban elmozdítható közege-e a főispán? Hát a főispán nem bir-e úgyszólván közvetett választási joggal a tisztviselőkre nézve? Vajjon az ő beleegyezése nélkül választható-e csak egyetlen tisztviselő is, s nem bir-e továbbá azon joggal, hogy a kötelességeiknek meg nem felelő tisztviselőket fegyelmi vizsgálat alá vethesse s a fegyelmi vizsgálat nem nagyobbrészt azon közegek által hajtatik-e végre, kik szintén a főispán közegei gyanánt tekinthetők? Én azt gondolom, hogy a kormány, ha valóban komoly czélja van a közigazgatást javitani, azt a mai alapon is eszközölheti. Nem állítom, hogy tökéletes a mai közigazgatás, de azt, hogy a kormány a mai körülmények közt a törvények végrehajtása szempontjából tehetetlen volna, el nem ismerhetem. A t. képviselő ur továbbá azt hiszi, hogy a mai többség mindazon eszközöket készségesen megadná a kormánynak, melyeket a képviselő ur az ilyen magyar nemzeti politika megvalósítására szükségeseknek tart.

Nem kételkedem, a tapasztalás, fájdalom, megtanitott reá, hogy a mostani többség készségesen hozzájárulna oly törvényjavaslatokhoz is, melyek a megyei önkormányzatnak utolsó maradványait is eltörlik. (*Egy hang a jobboldalon: Nem áll!*)

Igen örvendek ezen tiltakozó szónak, csak azt óhajtottam volna, hogy ne egyetlen szó legyen. (*Élénk helyeslés szélső balfelől*.) De ha nem kételkedem is azon, hogy a kormány készséges támogatóra találna még e czélra is a parlamentben: engedje meg a t. képviselő ur, hogy ne higyjem, miszerint azon többséget a nemzet kebelében is

Digitized by Google

megtalálja. Nem találná meg a megyei autonomia romjainak elpusztítására, de még kevésbbé a felekezeti önkormányzatnak tetemes megcsonkítására. Nem tartozom azok közé, kik akár a megyei önkormányzatnak tökéletességét hirdetnék, akár pedig idegenek lennének attól, hogy a felmerült szükséghez képest reformáltassék. Nem tartozom azok sorába sem, a kik a felekezeteket mint államot az államban képzelve, azt tartják, hogy a törvényhozásnak nincsen joga azok viszonyát az államhoz meghatározni. De másrészről azt gondolom, hogy az államnak nincsen érdekében azon testületeket jogaik élvezetében bolygatni, a melyek az állam czéljait nem veszélyeztetni, hanem ha jól vezettetnek, előmozdítani képesek. Ha a t. képviselő ur azt hiszi, hogy a felekezetek önkormányzati jogának eltörlése oly símán eshetnék meg, mint más intézmények megszüntetése: legyen szabad a t. képviselő urat emlékeztetnem arra, hogy a Thun-féle patens mily ellenszenvet és ellenállást volt képes felkelteni, emlékeztetnem arra, hogy ámbár a nemzet rabigába volt hajtva és a kormánynak kinevezett tisztviselői működtek nemcsak a megyékben, de még a községekben is, a csekély számú protestansok daczolva a fenyegetéssel, az üldözéssel, a börtönnel, még is szembeszálltak azokkal, a kik ősi vérrel szerzett és a törvénykönyvbe iktatott szabadságukat megszorítani, attól őket megfosztani merészelték. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Ennélfogva azt gondolom, hogy nem jó tanácsot ad a képviselő ur a kormánynak sem akkor, midőn a megyék önkormányzati jogát még tovább csonkítatni javasolja, sem pedig és még kevésbé akkor, midőn azon utra akarja terelni, hogy a felekezetek autonomiáját tetemesen megszorítsa.

Mindez t. képviselő ur, nem nemzeti politika. (*Halljuk! Halljuk!*) Nemzeti politikának én részemről azt tartom, hogy minden törekvésünket, minden erőnket arra fordítsuk, hogy a nemzetnek önrendelkezési jogát visszaszerezzük. (*Ugy van! a szélső baloldalon*) Visszaszerezzük teljes épségben, nem alkudozva, nem habozva, hanem követelve az önálló hadügy, az önálló kereskedelem és az önálló pénzügygyel egyetemben az önálló külügyet is, az önállóság teljes valósítását. És azt tartom nemzeti politikának, hogy a nemzetiségek megnyugtatására alkotott 1868-iki törvényt sértetlenül, épségben fentartsuk, csak azokat sujtva, de sujtva komolyan, kik az ország törvényei, érdekei, a nemzet becsülete ellen véteni mernek. És azt tartom nemzeti politikának, hogy az önkormányzatot, mely a nemzet közel 1000 éves intézménye, a felmerült szükséghez képest reformáljuk, de el ne töröljük, mint azt t. képviselőtársam óhajtja. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) És azt tartom nemzeti politikának, hogy a szükségtelen, felesleges és rendkivüli nagy terheket, melyek a nép vállait nyomják, lejebb szállítsuk, lejebb szállítsuk különösen a hadseregnél addig is, mig teljesen uraivá leszünk önmagunknak és önálló hadsereget alkothatunk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) És azt tartom nemzeti politikának, hogy a mennyit csak lehet fordítsunk a közművelődés terjesztésére és minden erőnkből rajta legyünk, hogy a corruptiót, az erkölcstelenséget kiirtsuk, nem kevésbbé a családi életből, melybe szinte belefészkelte magát, mint a közéletből, a minek szomorú következményeit mindenfelé érezzük. (*Helyeslés a szélső balon.*) És azt tartom nemzeti politikának, hogy addig is, mig teljesen uraivá leszünk saját sorsunknak, nyissunk a nemzetnek keresetforrásokat, a melyek meg fogják menteni, ótalmazni a pauperismustól és az avval járó erkölcsi süllyedéstől. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ezt tartom én, t. képviselő ur, nemzeti politikának és annak követésére hivom fel untalan úgy a kormány, mint a törvényhozás figyelmét; fájdalom, sem a túloldalon, sem t. szomszédainknál e részben mai napig nem találtam visszhangra.

T. képviselőtársam e részben ma sem fog velem egyetérteni, én azonban egyetértek vele abban, a mit Guizot politikájáról és annak következéseiről mondott és ha a t. ministerelnök ur arra emlékeztette Grünwald Béla t képviselőtársamat, hogy a reformereknek, a banketirozó férfiaknak a szélső ballal való szövetkezése nem eredményezte a reformoknak valósítását, hanem a tervezők szándékán messze túlcsapott; és ha a t. ministerelnök a februári forradalmat — a mint látszik — szerencsétlenségnek tartja, a mit én nem tartok, akkor engedje meg a t. ministerelnök, hogy én viszont arra figyelmeztessem, hogy ha a forradalom, mely Guizot művét széttörte és melynek áldozatául nemcsak maga, hanem a dynastia is esett, a melyet szolgálni kivánt, baj és szerencsétlenség volt, akkor e szerencsétlenségnek is nem azok voltak okai, kik a reformot idejekorán sürgették, hanem azért is azokra hárul a felelősség, kik a nemzet kebelében megért óhajtásoknak makacsul ellene szegültek. (*Ugy van! a szélső balon.*) A történelem, úgy látszik, csak az iskolák, nem az államférfiak számára iratott. Nem fogadom el a költségvetést. Pártolom Eötvös Károly t. képviselőtársam javaslatát. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Herman Ottó: Személyes kérdésben kérek szót. (*Halljuk!*)

Irányi igen t. barátom annyira közvetlenül hozzám fordulva, igyekezett az én állításaimnak értékét és érvényességét elvenni, hogy reménylem, megengedi a t. ház, hogy ne csak épen személyes kérdésben szólhassak, hanem még azoknak a dolgoknak egy kis magyarázatát is adhassam. (*Felkiáltások jobbfelől: Nem lehet!*)

Ha ezt nem méltóztatnak megengedni, akkor

Digitized by Google

félremagyarázott szavaim helyreigazítása végett kérek szót. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Én, távol voltam attól, a mit Irányi igen t. barátom mintegy szavaimba fektetett, mintha én a jótékonyság bármily formáját roszmak, kártékonynak nyilvánítottam volna. Én kiváltképen a veres kereszt egylet tekintetében egy bizonyos intentiót kárhoztattam. Az én igen t. barátom megfeledkezik egy fontos dologról. Ha ő a sajtó nyilatkozatait figyelemmel kiséri, tapasztalni fogja, hogy ma Magyarországon a jótékony nőegyletek egymásután a vörös kereszt egylet fiókjaivá alakulnak, a mi szerintem nem jelenthet mást, mint azt, hogy azon csekély jótékonyságot is, a mit eddig a köznyomor közvetlen enyhítésére fordítottak, majd adandó esetben a háború sebesültjeinek segélyezésére fogják azt is fordítani, mit eddig bis dat qui cito dat elvénél fogva az ország szegényei és nyomorultjai helyzetének enyhítésére fordítottak. Tehát szerintem a jótékonyság e neme is azt jelenti, si vis pacem, para bellum. És igen t. barátom Irányi Dániel értelmében ezen jótékonyság épen az, a mi a háboru számára a felgyüjtendő puskapor. (*Zaj. Ellenmondások.*)

A mi a hadmentességi adót illeti, én a katona és polgár közti különbséget csak a fegyverviselésben találom; mert a munkás ember az ő munkájával épen olyan katonája az államnak, mint maga a katona, csak épen hogy fegyvert nem visel és azon ember, a kinek a mellkasa szükebb és igy nem állja ki a katonáskodás fáradalmait, kétszeresen megérzi a munka terhét is, tehát áldoz életéből; igy mégis csak az én elvem áll, t. i. az, hogy a nyomorék van arra utalva, hogy az ép és egészséges tétlen ember számára keresse a kenyeret.

Ónody Géza: T. ház! Oly súlyos vádak merültek fel a vitatkozások folyama alatt, melyek fölött, komoly figyelői elfogulatlan birálói álláspontot foglalva el, lehetetlen kifejezést nem adnom azon nézetemnek, hogy azon egész alap, melyen a mi alkotmányosságunk áll, nem állja ki a birálatot, hogy azon alap egyáltalában nem számíthat tartósságra a nemzet életében. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

T. ház! Az alkotmány kell, hogy a nemzet közérzületének kifolyása legyen. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Én azt hiszem, hogy akként alkotmányt hozni, hogy ignoráltassék a nemzet közérzülete, nem lehet.

Egyesek soha nem voltak képesek egy nemzet számára alkotmányt teremteni. Mindig az volt a legboldogabb és legszerencsésebb nemzet, mely midőn alkotmányszervezetet alkotott, nem egyesekhez, hanem a történelemhez fordult tanácsért. (*Halljuk! Zaj. Elnök csönget.*) Hogy ez az egész alkotmányosság, t. ház, nem egyéb mint egy álom, mint egy játék, én azt hiszem, példával tudom bebizonyítani. (*Halljuk! Halljuk!*) Legvilágosabb példája annak t. ház, hogy a mi alkotmányosságunk csak egy fictió, hogy ha megtekintjük annak tükrét, mely a budai Gellérthegyen van felállítva. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Én igen különösnek találom azt t. ház, midőn az alkotmányon végig tekintünk, annak leghűbb tükrét ott találjuk meg. De nevetséges is ez t. ház, hogy egyrészt alkotmányunk leghűbb tükre az ős folyam partján, idegen zászlók árnyékában ágyukkal megrakott citadella, másrészt pedig a folytonos vitába elmélyedt parlament legyen.

Meg vagyok róla győződve, hogy önök is ott a túloldalon rövid időn be fogják látni azt, hogy ez az alkotmány nincs szilárd alapokra fektetve és azért tartós nem lehet.

Meg vagyok győződve, hogy az önök keserű tapasztalatai egy fehér lapot fognak önöknek nyujtani, a melyre fel fogják jegyezhetni csalódásaikat. Az az alkotmány jó, melynek intézményei megegyeznek a nép szokásaival, erkölcsi kivánalmaival. Hogy a mi intézményeink nem olyanok, azt csak azon egy körülményre való hivatkozással bizonyítom: hogy összes intézményeink egy részét átvettük a Bach korszakból, másik részét pedig magunk alkottuk, de a mit magunk alkottunk, épen annyira nem jó, mint a mit átvettünk Bachtól. A Bach-korszaktól átvett intézmények egyik legnevezetesbike, a pénzügyi kormányzatot, pénzügyi közigazgatást szabályozó törvények. Hogy ez mennyire nem felel meg a nemzet kivánságainak, a nemzet szokásai és jól felfogott érdekének, bárki meggyőződhetik, a ki ezen pénzügyi kormányzatba legkevésbé is bele tekint. Ezen pénzügyi kormányzat nincs más egyébre irányozva, mint az állampolgárok zsarolására, az állampolgárok kiszivattyuzására s teljesen kivül hagyja az állampolgárok jogvédelmét. Hiába keres egy egyetlen pénzügyi, egy adóigazgatásügyi sértés ellen az állampolgár orvoslást, nincs a ki nyujtson s nincs törvény, a melynek alapján az nyujtassék. (*Ugy van! a szélső balon.*) Hiszen lehetetlenség az, t. ház, hogy jó legyen az a törvény, a melynek olyan rendelkezése van, hogy a végrehajtást nem gátolja a felfolyamodás; az ilyen törvény nem lehet jó, mert nem egyezik meg sem az anyagi jogrendszerrel, sem a polgárok adóztatásának természetes módjával.

Igen gyakran hallottam, t. ház, ebben a házban tagadni, hogy a magyar társadalomban corruptióról szó lehetne. Hogy a corruptió létezik, legfényesebb például hivatkozhatom magára az igen t. ministerelnök urra. (*Derültség a szélső baloldalon. Halljuk!*) Nem akarom én, t. ház, a ministerelnök urat azon sokszor hangoztatott

Digitized by Google

oldalról megtámadni, hogy elveit feladta, felfüggesztette; hanem én csak egy nyilatkozatára kivánok hivatkozni, (*Halljuk!*) a melyből bárki is megláthatja, hogy Magyarországon a corruptió ma a legfelsőbb körökben is el van terjedve. (*Halljuk! Halljuk!*) Az 1848. évi szabadságharczát e nemzetnek, a melyet az egész világ bámult, ugy Albion ködös földjén, mint az Atlanti oczeánon túl és az országban nem volt senki, a ki szabadságharcznak lenni kétségbe vonta volna, első volt az igen t. ministerelnök ur, a ki azt nem egyébnek, mint közönséges polgárháborúnak declarálta. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez, t. ház, az erkölcsi meggyőződés sülyedésének egy foka.

Alább szállott a ministerelnök ur arról az erkölcsi magaslatról, melyről, ha alászállunk, a nemzetnek jövőjét rózsás színekben egyáltalán nem tekinthetjük. (*Ugy van! a szelső baloldalon.*)

Tagadva volt a házban, hogy Magyarországra az általános elszegényedés előtérbe lépett volna. Ezen általános elszegényedési tényt azonban ezen padokról több szónok fényesen bebizonyította; ellenben azt, hogy a gyarapodás előmozdíttatott volna, azt önök, uraim, bebizonyítani képesek nem voltak. Jókai Mór t. képviselő ur azt állítja (*Halljuk!*) hogy a kit szerencsétlenség ér, az kimegy panaszkodni; és azt állítja, hogy a hivatalos közlönyökben azért oly sok azoknak száma, kik vagyonukat elvesztették, mert azoknak a számát nem jegyezték föl, a kik vagyont szereztek. De hát mégis igen különös az, t. ház, hogy oly sok azon szerencsétlenek száma, a kik vagyonokat elvesztették és oly sokan mennek ki az utczára panaszkodni. Ez mégis csak azt kell, hogy bizonyítsa, hogy az a kormányzat, mely Magyarországon uralkodik, nem lehet jó és nem felel meg az állampolgárok érdekeinek. (*Helyeslés a szélső balon.*) Még különösebb t. ház, az, hogy az a szerencsétlenség nemcsak az utczára megy ki panaszkodni, hanem — mint mindnyájan jól tudjuk — ennek a háznak ajtaján is kopogtat. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

T. ház! A ki Jókai Mór képviselő urnak a beszédjét hallotta, ha nem látta volna, hogy Jókai Mór képviselő ur mondja el azt a beszédet, könnyen azt gondolhatta volna, hogy valaki más és nem Jókai Mór képviselő ur beszél.

Ha valaki Ausztriából került volna ide abban a pillanatban, midőn az igen t. képviselő ur a nagyhatalmi állást fejtegette, (*Derültség a szélső baloldalon*) arról kellett volna meggyőződnie, hogy talán még a középkorban élünk, hogy talán újra feltámadtak a gepidák és longobárdok és a népek egymást tolják előre; mig ellenben beszédének azon passusa előtt, melyben azt állította, hogy a népek akarják, a népek okozzák a nagymérvű fegyverbentartást, mondom, beszédének ezen passusa előtt önmaga elismerte, hogy Európának minden hatalmassága oly óriás mérvű fegyverkezést folytat támadó és védelmező háborura, mely az egész háborunak eddigi formáját átalakítja. Ez és valóban olyan ellentmondás, mint a minővel beszédében többször találkozunk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Egyfelől azt mondja, hogy a nagyhatalmak, azok akarják a háborut és azok tartják folyvást fegyverben a népeket, másfelől pedig a fegyverbentartás okaiul magokat a népeket tartja. (*Ugy van! a szélső balon.*)

A mit az igen t. képviselő ur a gentryre nézve állít, az is épen ilyen ellentét egy előbbi állításnak ellenében. (*Halljuk!*) Ugyanis egyfelől azt állítja, hogy nincs ok panaszkodni bárkinek is a középosztály sülyedése ellen, mert hisz a középosztály foglalja el Magyarországon a hivatalok legtöbbjét. Én azonban tagadom, hogy Magyarországon a gentry foglalja el a hivatalok legnagyobb részét, mert épen ezen gentry van legkevésbbé képviselve a hivatalokban. Hogy illik össze beszédének ezen állításával egy későbbi állítása, mely szerint ezen gentry osztályon ő is segíteni akar? Hiszen, ha ezen gentry annyira fentartotta magát, hogy jóléte az értelmiséget feltételező hivatalok elfoglalásában nyilvánul, mi tekintetben kiván a t. képviselő ur ezen gentry sorsán segíteni?

T. ház, én azon indoknál fogva, mert 26 millió, tényleg azonban 49 millió 200 ezer frt. sőt az államjavak eladásából remélt 5 millióval együtt 55 milliónyi deficit, államügyi rohamos hanyatlásunk és nemzeti elszegényedésünk szégyen-bélyege, mely legméltóbb helyet a Henczi szobor homlokán foglalhat el, mert ezen politika nem a nemzeti haladásnak, hanem a vagyoni és erkölcsi sülyedésnek és az állami servilismusnak adja legbővebb tápszerét és mert nem oly alapokra és kezekbe látom helyezve a végrehajtó hatalmat, melyek az alkotmányos és társadalmi élet fejlődésének biztosítékát nyujtanák, azért én ezen költségvetést sem fogadom el. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: Szólásra még többen vannak feljegyezve. Minthogy azonban a t. ház az ülés elején méltóztatott elhatározni, hogy a mai ülésben még a ministerelnök ur válaszát fogja meghallgatni Helfy képviselő ur interpellátiójára, ennélfogva a tanácskozás folytatása a holnapi ülésre halasztatik.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Mielőtt az interpellátióra felelnék, minthogy a házszabályok szerint személyes kérdésben mindig szót lehet kérni, sze-

Digitized by Google

mélyes kérdésben kivánok pár szót szólni. (*Halljuk!*)

A most szólott képviselő ur a corruptiónak a legfelsőbb körökben is! elterjedését magyarázza ki egyik beszédemből, azt mondván, hogy nem volt még senki, a ki az 1848-iki harczot ne nevezte volna a szabadság harczának; a miniszterelnök az első, a ki azt polgárháborúnak declarálta és a képviselő ur ezt az erkölcsi meggyőződés sülyedési fokának mondta.

T. képviselőház! Azon képviselő ur fiatal ember, nem csodálom tőle e szavakat, nem élt azon időben; egyszerűen csak arra kérem, ha abból, hogy valaki polgárháborut emleget 1848-ból, a meggyőződés sülyedésére következtet: nézze meg a negyvennyolczadiki hivatalos nyilatkozatokat, az akkori kormány proclamatióit, az országgyülés határozatait és meg fogja látni annak az elnevezésnek a használatát. (*Ugy van! a jobboldalon.*) Mielőtt tehát ilyen vádat emel valaki ellen, jó volna azokat legalább megnézni, a mik nyomtatva közkézen forognak. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) !A mult ülések egyikében Helfy képviselő ur a következő interpellátiót intézte hozzám — gondolom, jelen van a képviselő ur?

Helfy Ignácz (*közbeszól*): Igen, itt vagyok.

Tisza Kálmán miniszterelnök: Bocsánat, nem a rendes helyén ül. (*Olvassa az interpellatiót.*)

„Szemben azon általánosan elterjedt hirekkel, miszerint Dél-Dalmácziában és Herczegovinában oly súlyos természetü zavargások támadtak, melyek újabb hadcsapatok mozgósítását, következőkép új hitel igénybevételét fognák maguk után vonni, bátor vagyok a t. kormányelnök urhoz a következő kérdéseket intézni:

1. Alaposak-e azon hirek s mennyiben?

2. Ha alaposak, ha igaz az, hogy nemcsak Dél-Dalmácziában, hanem az occupált tartományokban is ily komoly jellegü zavargások törtek ki, kérdem: mi idézte azokat elő, vagyis mily körülményeknek s okoknak tulajdoníthatja a kormány ama mozgalom keletkezését?

3. Jutott-e már a kormány valamely megállapodásra a jelzett mozgalommal szemben követendő eljárásra nézve; s ha igen, miben áll e megállapodás?

4. Vannak-e a kormánynak ez occupált tartományokat illetőleg megállapodott tervei, czélja a jövőre nézve s mik e tervek s e czélok? Végre

5. Miután az 1879. április 21-én létrejött conventió alapján a szóban levő tartományok feletti felségjog a török szultán számára lett fentartva, kérdem: tett-e a török kormány e mozgalommal szemben némi lépést; s ha igen, hajlandó-e a t. miniszterelnök ur az erre vonatkozó jegyzékváltást a képviselőházzal megismertetni, illetőleg az erre vonatkozó okmányokat a ház asztalára letenni?“

Ezen interpellátióra t. ház, a következőkben leszek bátor válaszolni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Hogy mindaz, a mi Dél-Dalmácziára és a Herczegovinára nézve mondatik vagy iratik, való-e, ez iránt természetesen nem nyilatkozhatom, mert esetleg valamennyit nem is ismerhetem. De hogy ugy Dél-Dalmácziában, valamint Herczegovinában oly fokú zavargások támadtak, melyek a kormányok erőteljes fellépését igényelik, ezt mint tényt, constatálom. A mi az indokokat illeti, ugy hiszem, mindenki tudja, hogy 1869-ben Dalmácziának ugyanazon részeiben a véderőről szóló törvény végrehajtása, vagyis az ujonczozás keresztül vitelének megkisérlése idézte elő a mozgalmat. Ugyanez idézte elő most is. A mi Herczegovinát illeti, azt hiszem, természetesnek fogja találni mindenki, hogy oly tartományokban, melyeknek népessége hosszú évtizedeken keresztül megszokta a zavargásokat, a zavargásokra kész elemek egy-két esztendő alatt el nem enyésznek. Természetesnek fogja találni mindenki azt is, hogy épen a rend, az administratió és az átvett mandatum értelmében szükséges teendők azon népeknél, melyek egészen más közigazgatási viszonyok közt voltak, olykor ellenszenvet is ébresztenek. Hozzávéve még azt, hogy habár a távol és közel kormányok egész correcte teljesitik is az egymással jó viszonyban álló kormányoknak ily esetekben egymás iránti nemzetközi kötelezettségeiket: épen azon népfajban, melynek többségét a megszállott tartományok népessége is képezi, vannak oly elementumok, melyek a nemzetközi jog által magukat kötve nem tartják és melyek feladatuknak tekintik mindig és mindenütt, ha lappangó szikrát találnak, annak lángra lobbanását megkisérleni. Ha mondom, mindezt megfontolják, természetesnek fogják találni, hogy ily nyugtalanság, ily zavargás ama tartományok egy részében támadhat.

A mi a kormányt illeti, szemben ezekkel kötelességének és teendőjének tartja a zavargások terjedését meggátolni nemcsak, de azokat a legnagyobb erélylyel elnyomva, a rendelkezéseket keresztül vinni ugy, hogy azon tartományok népei meggyőződjenek arról, hogy szemben a Magyar-Osztrák monarchiával ama folytonos zavargási rendszer, melyhez régebben hozzá voltak szokva, fönn nem tartható. (*Élénk helyeslés.*)

A mi a képviselő ur negyedik kérdését illeti, a kormány, mely határozottan a szerződések alapján áll, nem tartotta hivatásának s főleg ma nem tartja hivatásának a jövőre vonatkozó tervekkel foglalkozni akkor, midőn a mindenekelőtti és mindenekfeletti feladat, mint már bátor voltam

Digitized by Google

mondani, a rendnek és csendnek helyreállítása és a függőben lévő rendeleteknek végrehajtása, a mit, hogy eszközölhessen, a mire szükséges eszközöket, hogy kellő módon megszerezhesse, a delegációk a legközelebbi napokban össze fognak hivatni. (*Mozgás a szélső balfelől.*)

Hátra van még t. ház, a t. képviselő ur kérdésének 5-dik pontja, melyben azt kérdi, hogy a török kormány, szemben ezen mozgalommal, nem tett-e némi lépést? Erre nézve teljes határozottsággal biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy ily lépés nem történt s nem történhetett, mert hiszen a rendszabályok, melyeket az occupált tartományokban keresztülvinni szándékoznak, egyenes következései a berlini szerződésben átvett mandatumnak, mely nekünk ép ugy jogot ad, mint kötelességünkké is teszi, hogy ott a rendet és csendet fentartsuk és ha bárminő okból megzavartatnék, azt egész erélylyel helyreállítsuk. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ezekbe foglalva össze feleletemet, kérem a t. házat, méltóztassék azt tudomásul venni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Helfy Ignácz: T. ház! Mindenekelőtt szives elnézését kérem, hogy nem vagyok képes ma hangomat erősebben emelni, mert nagyon el vagyok rekedve; — de engedelmet kell kérnem azért is, hogy kissé lassan, mogfontolva kell beszélnem, mert az ily nyilatkozatokkal, különösen a t. ministerelnök urnak a keleti kérdésre vonatkozó nyilatkozataival ugy vagyok, hogy azokat mindig ugy tekintem, mint a nagy classicus olvasmányokat. Azokhoz mindig kell valami commentár. (*Derültség.*) Jól meg akarom fontolni azt, a mit válaszolt, annyival is inkább, minthogy ez a legelső nyilatkozat e kérdésben, a mely meggyőződésem szerint fájdalom igen sokáig fogja még e házat foglalkoztatni.

Interpellátiómnak két leglényegesebb pontja kétségtelenül az volt, a melyeknek egyike azt kérdi, hogy minek tulajdonítja a kormány azon mozgalmat, a melynek létezésében kételkedni már alig lehetett, de a melynek létezését a t. ministerelnök ur most hivatalosan is constatálta. A másik fontosabb kérdés az volt, hogy vannak-e a t. kormánynak tervei és czéljai ezen tartományokat illetőleg a jövőre nézve?

A mi az elsőt illeti, t. i. azon okokat, a melyek a t. kormány szerint azon mozgalmat előidézték: én megvallom, oly valamit hallottunk a t. ministerelnök urtól, a mi a forradalmak összes történetében egészen új. Sok mindenféle indokot hallottunk tulajdonítani a történetirók által bizonyos nép mozgalmának, de hogy egy nép csak azért lázadjon fel, mert azt megszokta, ezt először hallom életemben. (*Tetszés balfelől. Mozgás a jobboldalon.*) A t ministerelnök ur erre adott válasza egyenesen az, hogy nem lehet azon csodálkozni, hogy olyan tartomány, a mely századokon át mindig zavargott, rövid két év alatt nem birt megszokni bizonyos rendszert és hogy most is zavargások fordulnak elő. Én ezt lélektani oknak el nem fogadhatom.

Tehát ott vagyok már mindjárt ennél a pontnál, hogy commentárt kell keresnem ezen classikus mondathoz. A commentárt én természetesen jeleztem már interpellátióm megtételekor és indittatva érzem magamat, most azt annyival inkább ismételni, mert a mit e tárgyra vonatkozólag olvastam, jogot ad nekem arra, hogy azon versiókat, a mik érintettek, némileg legalább alaposaknak tartsam.

Általában el van terjedve az országban és ugy látom, hogy a monarchia másik államában is, hogy ez némiképen mesterkélten előidézett mozgalom ott. Senki sem tudja felfogni, hogy mikor déli Dalmácziában hónapok óta foly ezen renitentia a védkötelezettség teljesítése ellen és mikor ott volt az a tábornok, a ki meg volt bizva annak elnyomásával, következőleg meg voltak neki adva az arra szükséges eszközök, ő a renitensekkel való folytonos alkudozásokkal oda vitte lassan-lassan a dolgot, a mely kezdetben egész lokális természettel birt, hogy ily nagy mérveket öltsön.

A másik versió és annak egy része is bizonyosan igaz, mert igazolva látom az események fejlődése által, hogy ott lappongó szikra van, a melyre a t. ministerelnök ur czélzott, de ki nem magyarázta, hogy kik azok, a kik azután azt ápolják. Mi, az ellenzék padjain, a keleti bonyodalmak kezdete óta mindig ismételtük, előre megmondtuk, hogy az a lappangó szikra meglesz és hogy lesznek azok is, a kiknek érdekében fog állani azt folytonosan ápolgatni és hogy ez az ápolgató kéz láthatlanul bár, de mindig muszka kéz lesz. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hogy abban kételkedni nem lehet, erre vannak most már oly tanujelek, a melyeknek alaposságát kétségbe vonni alig lehet.

A legelső összeütközés, a melyet komolyan összeütközésnek lehet mondani, legalább a referádák szerint, Korito és Bilek közt történt. Ez fekszik körülbelől 3½ kilométernyire Montenegró új határaitól. Bámulatos dolog, hogy ennyi idő alatt ezen jó szomszéd nem talált módot arra, hogy megakadályozza azt, hogy ezen felkelők előre-hátra, be- és vissza ne sétáljanak és kényelmesen fel ne szereltessenek.

Ha keressük a forrásokat, hogy honnan veszik ezen felkelők az eszközöket ezen felkelés fentartására, nem kell nagyon messze mennünk. Nem szükséges, hogy a diplomatiába legyünk beavatva, elég a lapokat elolvasni. Nyilt titok, hogy Belgrádban nyiltan, lapok útján történnek gyűjtések a felkelés támogatására. Montenegró-

Digitized by Google

ban, Szerbiában hasonlóképen gyűjtések történnek bizonyos jótékony czélra. (*Felkiáltások a szélső balon: Zágrábban is!*) Sőt újabb hirek szerint, a magyar korona területén is hasonló támogatás készül. (*Felkiáltások a szélső balon: Zágrábban is!*) Én ez utóbbit hinni nem vagyok hajlandó, mert annyi erélyt felteszek minden magyar kormányról, hogy az ily lépéseket minden tétovázás nélkül a legerélyesebben megakadályozza, illetőleg azokat a legszigorúbban megtorolja.

A másik pontra nézve azt felelte a kormányelnök, a mire el voltam készülve, hogy most a jövőre való tervezettel nem foglalkozva, első feladat elnyomni a lázadást, mert ott fegyvereink becsülete van megsértve. Mondom, erre is el voltam elkészülve. A kormánynak régi taktikája, megteremteni egy helyzetet, melyet az egész nemzet érzülete, aspirátiója ellenez és mikor aztán a helyzet megvan, arról azt mondani, hogy akár helyes, akár nem, most már a helyzet megvan, ezt először le kell küzdeni, arról aztán majd később beszélünk, hogy mi történjék a jövőben. Meglehet, hogy ez a kormány részéről helyes eljárás, de nem lehetséges, hogy ebbe belenyugodjék azon párt, jobban mondva együtt véve az összes ellenzék, mely kezdettől fogva megmondotta, hogy ily kényszerhelyzet előtt fogunk állani és épen ennek elkerülése végett nem fogadta el önök keleti politikáját. Én nem tudom, hogy a kormány mit határoz a jövőre nézve, annyit azonban tudok, hogy bármire fogja magát elhatározni, én csak két politikát tartok lehetségesnek: vagy arra határozza el magát, a mi itt ma is hangoztatott, hogy felhagyjon a hódítási vágygyal, vagy, a mint magát igen helyesen fejezte ki a vita kezdetén Somssich Pál képviselő ur, felhagyván a nagyság átkával, kivonulni Boszniából.

Igen természetesen, ugy, hogy e két tartomány ne dobassék oda zsákmányul bárkinek.

Meggyőződésem szerint erre is lenne egy mód; czéloztunk erre már a bonyodalom kezdetén, t. i. visszaadni a tartományokat önmaguknak, hogy autonomice rendezzék be magokat Magyarország és ha ugy tetszik Ausztria protectorátusa alatt, a mi most már némi részben fait accompli-vá vált. Ekkor legalább annyit elérnénk, hogy ellensúlyozva lenne az a protectoratus, a melyet Muszkaország gyakorol Bulgária felett. Ez lenne ilyenformán a mi Bulgáriánk, de visszaadva önmagának, hogy arra nekünk semmi költségünk ne legyen és érette semmi felelősség ne terheljen. Ez lenne az egyik possibilis út.

A másik út, a melyre önök léptek, de a melyen tovább haladni bátorságuk nincs, nem is óhajtom, hogy legyen, bár a logika azt kívánná.

Boszniát és Herczegovinát önök önmagában sohasem fogják birni. Nem ismeri a keleti kérdés alphaját sem, a ki azt hiszi, hogy ez lehetséges. Önöknek arra kellene el határozni magukat, hogy mint Ugron képviselőtársam is említette, megszállják Montenegrót, vagy talán Szerbiát és menjenek el egészen Salonichi-ig. Ha erre önök éreznek bátorságot és ha azt hiszik, hogy Magyarország képes ily kalandokba bele menni és oly áldozatokat meghozni, minők ilyen politika foganatosításához szükségesek, akkor ám határozzák el magukat arra, legalább dicsérni fogják önök bátorságát.

Csanády Sándor (*közbeszól*): Kicsoda? (*Derültség.*)

Helfy Ignácz: De sem ezt nem tenni, sem határozottan végrehajtani nem merni azon politikát, melyet okvetlenül óhajtanak és melynek taktikáját világosan látom jelezve, sem pedig e politikával felhagyni nem akarni, ez a mit érteni nem lehet.

Én, t. ház, ez alkalommal nem kivánok többet a válaszhoz szólani, annál is inkább, hogy egyszeri hallásra ilyen fontos dologban, megvallom, nem könnyü megitélni egész horderejét. Egyelőre ezen megjegyzésekkel érem be, melyek azonban elegendők arra, hogy a t. ház belássa, hogy a t. ministerelnök ur ezen válaszát tudomásul nem vehetem. És miután ugy is hiszem, hogy akár tetszik a kormánynak, akár nem, annál inkább, minthogy a költségvetési vita foly és fog folyni még heteken keresztül, önök a vitát ki nem kerülhetik, ezért azt hiszem, sokkal czélszerűbb, ha ma kimondjuk, hogy ezen kérdés a legközelebbi napok valamelyikére tárgyalásra kitűzetik. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! (*Halljuk!*) A t. képviselő ur beszédének egy pár pontjára a házszabályok értelmében néhány szót mondani kötelességemnek tartom. (*Halljuk!*) Az egyik, a mit incidentaliter mondott, az általa is hinni nem akart horvátországi gyűjtésre vonatkozik.

A hirt t. ház, a lapokban én is olvastam s ha igaz, azt hiszem, ugy Horvátország autonom kormánya, mint a magyar kormány tudni fogja, mi a teendő De nem szeretném, hogy mint tény állitassék oda addig, mig beigazolva nincs, olyas valami, mi bizonyosan nem volna hivatva itt és ott is ugy hatni a kedélyekre, mint egy korona alatt élő népek kedélyére hatni kell. (*Helyeslés.*)

A másik, a mit meg kivánok jegyezni, az, hogy a t. képviselő ur új theoriának mondja azt, hogy azt mondtam, hogy természetes, a hol évtizedeken keresztül voltak zavargások, ott az erre hajlandó elemek egy pár év alatt ki nem vesznek. Ez nem új theoria, ez egy történelmi praxis. Én nem azt mondtam, hogy csak azért van za-

Digitized by Google

vargás, hanem azt, hogy ilyen helyen könnyebben van, mint másutt. Ez tökéletesen helyes állítás, fenn merem tartani akárkivel szemben is. (*Helyeslés jobbfelől.*) Különben csak arra figyelmeztetem még a t. képviselő urat, hogy kivált ha mindazon befolyások érvényesülnének, melyeket ő említ s nemcsak azok, melyeket én mondtam, bár én határozottan fentartom saját állításomat, — de annyival inkább, ha mindazok közreműködnének, miket ő mond, vajjon az a szikra nem régen lángolna-e már s vajjon e láng nem csapkodna-e át határainkon? És vajjon ha átcsapkodna, hozzászámítva azon tapasztalatokat, melyeket a boszniai menekültekre költött milliókkal tettünk és kénytelenek volnánk hasonló esetben mint civilizált ország tenni: vajjon ezen szempontból is volna-e valami nagy előnye annak, hogy ha ott szabadon felloboghatna a láng s nem volna ott körül korlátozva és eloltva, hanem most kellene, mikor már ég a ház, belemenni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A t. képviselő ur azzal is vádolja a kormányt, hogy isten tudja miféle taktikából megteremtette a helyzetet, hogy most azután kihasználja. Bocsásson meg nekem a t. képviselő ur, ha valakire a világon kellemetlenül jöhetett ez a dolog, az bizonyosan a kormány volt, mely a minduyájunkkal közös bajokon kivül, rá nézve még külön politikai bajt is képez. (*Ugy van! jobbfelől.*)

A t. képviselő ur ezen kérdést napirendre tűzetni kivánja. Én azonban megmaradok azon kérésem mellett, hogy méltóztassék feleletemet tudomásul venni. Megmaradok nem azért, mintha félnék a dolog vitatásától, vagy még inkább, mintha azt hinném, hogy a budget-vita folyamán, a melynek tág terjedelme iránt a képviselő ur újból megnyugtatott, e kérdést szóbahozni ne lehetne. (*Tetszés jobbfelől.*) Mert higyje el a képviselő ur, én magam részéről ily vitát nem sajnálok és attól nem is félek. Az, a mitől félek és a mit sajnálok az, hogy néha a vitának hosszu terjedelme miatt az idő a hasznos munkától elmarad. (*Helyeslés jobbról.*) Kérem a választ tudomásul venni. (*Helyeslés jobbról.*)

Helfy Ignácz: Ha a t. ház megengedi, csak egy pár szót kivánok szólani. (*Halljuk! Halljuk!*) A ministerelnök ur kiemelte, hogy nem lehet feltenni, hogy egymaga a kormány kéz alatt előkészítette volna azt, a mi ott történik a déli vidéken, miután ránézve a legkellemetlenebb. Ez áll. Ez szent igaz. Csakhogy ne tessék feltenni, hogy midőn arról szóltam, hogy az ottani események előkészittettek, a legtávolabbról is ezt a kormányt értettem, mert mindnyájan tudjuk, hogy e kormány Boszniában és Herczegovinában nem kormányoz. Ott más kormányoz. Ott a katonai körök intézkednek, a melyek legelőször idézték elő a bosnyák dolgot, melyeknek mások a czéljai, mint a melyekre a magyar nemzet aspirál. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Ennyit tartottam szükségesnek megjegyezni.

Elnök: Méltóztatik-e a t. ház a ministerelnök ur válaszát tudomásul venni: Igen, vagy nem? A kik tudomásul veszik, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség tudomásul veszi.

A legközelebbi ülés napirendjére a budget-tárgyalás folytatása tűzetik ki.

A legközelebbi ülés holnap d. e. 10 órakor fog megtartatni.

Az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 2 órakor.*)

Digitized by Google

45. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi január hó 24-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés Plachy Tamás lemondásáról, a zárszámadási bizottság elnökségéről, a véderőbizottság- és delegatióba való egy tag választása iránt és a beérkezett kérvényekről. Tisza Kálmán ministerelnök törvényjavaslatot nyujt be a köztisztviselők minősítéséről. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények VIII.-ik sorjegyzékéről. Az 1882. évi állami költségvetés általános tárgyalásának folytatása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovics Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Rakovszky István jegyző ur fogja vezetni, a javaslatok mellett szólókat Baross Gábor, a javaslatok ellen szólókat Duka Ferencz jegyző ur fogja jegyezni.

Fel fog olvastatni a tegnapi ülés jegyzőkönyve.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a január 23-ki ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: A jegyzőkönyv ellen észrevétel nem tétetvén, az hitelesittetik.

Bemutatom a t. háznak Plachy Tamás képviselő ur levelét, mely szerint megrongált egészségénél fogva a képviselőház zárszámadási bizottsági tagságról, illetve elnökségéről lemond.

Azt hiszem, hogy a t. ház azon tekintetnél fogva, melylyel tagjainak egészségi állapota iránt mindig viseltetett, a lemondást elfogadni méltóztatik. (*Helyeslés.*) Elfogadtatik és ennek következtében szükséges lesz a zárszámadási bizottságba egy tagot választani.

Jelentem a t. háznak, hogy Rubido Zichy Radoszlav képviselő ur, ki a közös országgyülés képviselőségéről lemondott, tagja volt a véderőbizottságnak és a delegácziónak. Szükséges lesz tehát ezen bizottságba és a delegáczióba is egy tagot választani. Bátor leszek az ülés végén e tekintetben a t. háznak előterjesztést tenni.

Bemutatom Barsmegye közönségének felterjesztését, melyben Győrmegyének feliratát pártolván, a buda-győri vasutvonalnak mielőbbi kiépítését kéri.

Csikmegye közönségének feliratát, melyben Fiume közjogi helyzetének szabályozását kérelmezi.

Hevesmegye közönségének felterjesztését, melyben Mosonmegyének feliratát pártolván, a pénzügyi ministerium 1880. évi november hó 1-én 66,529. szám alatt kelt, a királyi adóhivatalokban elhelyezendő árvaletétek kamatjai utáni vétbizonyítványok bélyegzésére vonatkozó körrendeletét hatályon kivül helyeztetni kéri.

A kaposvári egyesült ipartársulatnak gróf Zichy Jenő képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a II-dik országos iparos gyülés kivánalmait és javaslatait beható figyelemre méltatni s az ipartörvényt átalakittatni kéri.

A magyar gyarmatárú-kereskedők országos szövetkezetének Jókai Mór képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az egy évi önkénytességi kedvezményt az iparos- és kereskedő ifjakra is kiterjesztetni kéri.

Az összes magyar királyi állami tanítóképezdék rajztanárainak gróf Zichy Jenő képviselő ur által beadott kérvényét, melyben 500 forint évi fizetésüknek javításáért esedeznek.

Győr sz. kir. város közönségének feliratát, melyben a buda-győri vasutvonalnak lehetőleg az állam által mielőbb leendő kiépítését kéri.

Digitized by Google

Mindezen feliratok a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Fehérmegye segéd- és kezelő személyzetének gróf Zichy Jenő képviselő ur által, — Győrmegye segéd- és kezelő személyzetének Krisztinkovich Ede képviselő ur által, — Szepesmegye segéd- és kezelő személyzetének Engelmayer József képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az összes megyék segéd- és kezelő személyzete részére is nyugdij-intézmény létesítését kérik.

Ezen kérvények kiadatnak a pénzügyi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Van szerencsém benyujtani egy törvényjavaslatot, a köztisztviselők minősítéséről. Midőn ezt indokolásával együtt benyujtanám, egyelőre csak azt kérem, méltóztassék kinyomatását és szétosztását elrendelni. Más alkalommal leszek bátor egy külön bizottságra nézve indítványt tenni, minthogy ez a különböző szakok tisztviselőire vonatkozván, azt hiszem, helyesen a meglevő bizottságok egyikéhez sem lenne utasítható.

Elnök: A benyujtott törvényjavaslat indokolásával együtt ki fog nyomatni, a ház tisztelt tagjai közt szét fog osztatni s a további tárgyalás iránt a ház akkor fog majd határozni, mikor a ministerelnök ur indítványát előterjeszti.

Berzeviczy Albert, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a kérvényi bizottság által tárgyalt kérvények 8-ik sorjegyzékét azon tiszteletteljes kérelemmel bemutatni, hogy ezen sorjegyzék kinyomatása és szétosztása és ezen kérvényeknek a ház irodájában letétele iránt intézkedni méltóztassék. Egyuttal kérem a t. házat, méltóztassék e kérvények tárgyalását a legközelebbi szombati ülés napirendjére kitűzni.

Elnök: A kérvények 8-ik sorjegyzéke ki fog nyomatni, a ház t. tagjai közt szétosztatni, a kérvények a ház irodájában helyeztetnek el és a tárgyalás a legközelebbi szombati ülés napirendjére tűzetik ki.

Következik a napirend: az 1882. évi államköltségvetés általános tárgyalásának folytatása.

Domahidy István: T. ház! (*Halljuk!*) Felszólalásommal csak pár perczre vagyok bátor igénybe venni a t. ház becses figyelmét s csak egyedül a tegnapi napon határoztam el magamat azon kijelentésekkel szemben, melyek a költségvetés tárgyalásának folyamán Busbach és Ugron igen t. képviselő urak által tétettek s miután azt tapasztalom, hogy a politikai események fejlődései minden nap erősebb nyomást gyakorolnak a vitára, sőt ma már a tárgyalásokba jogosan beilleszthetők, szavazatomat röviden indokolni pár megjegyzéssel kötelességemnek tartom. Többek között Busbach t. képviselő urnak sokban igazat adva, beszédére, mely a párt s kormány álláspontjának jelzésén kivül, csaknem egészben az ipar fejlesztésével foglalkozott, az a megjegyzésem, hogy igen, én is óhajtom a magyar ipar fejlődését és annak fejlesztésére még áldozatoktól sem rettenek vissza; hogy azonban az fejlődhessék, első sorban és mindenek fölött hazánkban az eke szarvának, az az a földmíves osztály érdekeinek megfelelő törvényeket vágynék alkotni s biztosítani lehetőleg azon osztályt a végmegsemmisüléstől biztosítani azon osztálynak adófizetési képességét és ugy államilag, mint törvényhozásilag közreműködni azon veszélyek elhárítására, melyek csaknem minden folyó évben, mint Damokles kardja, függnek a földmíves osztály feje fölött?

Igaz, be kell ismernem, hogy sok millióra megy azon kiadás költségvetésünkben, melyet kulturális czéljainkra fordítunk, főleg, ha összehasonlítjuk azon csekély maradványnyal, melylyel az oroszlánrész kiadása után rendelkezünk. Áldozunk közmivelődési intézményekre; van fényes fővárosunk, bizonyos vidékein e hazának vízszabályozásokra, államutakra, vannak hazánk nagy vidékeit behálózott vasutaiuk, gőzhajózásunk, honvédségünk, fényes közös hadseregünk, drága középületeink, modern kaptára ütött törvénykezésünk, pénzügyi szervezésünk, türhetőbb közigazgatásunk, mint azt sokan festeni szeretik. Ámde, midőn mindezekkel s még többekkel rendelkezünk, hazánk önállóságát, hitelét, kereskedelmét, iparát, vagyonát fentartó osztályunk, a földmíves osztály a sujtoló évek — elemi csapások és nagy adóteher súlya alatt az elszegényedés örvényébe jutott?

Nem mondanék igazat, ha a törvényhozást vagy kormányt semmittevéssel vádolnám, de nem elég azon palliativ gyógymód, melyet helyenkint és időnkint használunk az orvoslásra, az csak elodázza a bajt, kimeríti erőnket s majdan minden orvoslás késő leend. (*Helyeslés!*)

Szerves összefüggésben igyekezzünk segíteni a bajokon, t. ház! Mentsük meg hazánk legtermékenyebb vidékeit első sorban a romboló árvizektől; adjuk vissza a szegény földmívesnek e haza nagy vidékein 10 év előtti szántóföldjeit s kaszállóit, hol ma vadkacsák honolnak s káka terem s tegyük ezt általánosságban, mert a vidékről nem hallanak föl a vészharangok kongásai s az elsepert falvak hajléknélkül maradt árváinak zokogásai, de csaknem minden évben hasonló katastrófákkal találkozunk, mint azok, kiknek segélyére az ország zömével sokan egész erejökkel törekesznek. Az ipar fejlesztésével tehát karöltve, első feladatunk az lenne, jól felfogott érdekeinket tekintve, ha a magyar földbirtok termő- s adóképességét s ezzel

Digitized by Google

értékét emelni s biztosítani képesek lehetnénk s ha e téren áldoznánk is, az lenne első égő áldozat, mely dúsan visszafizetné magát, mely megteremtené aztán az ipart s kereskedelmet hazánkban.

Ugron t. képviselő ur politikai szempontból azzal indokolja beszédében a javaslat visszautasítását, hogy a három év előtti keleti politikai eseményeknek, ugy miként azok fejlesztettek, csak az ellenzésében vevén részt, ő a felelősséget a tényezőkre hárítja s azon súlyos eredményeknél fogva, melyek költségvetésünkben helyet foglalnak, általánosságban sem fogadja el a költségvetést.

Három év előtt t. ház, én magam is azon álláspontot foglaltam el, mint a nevezett képviselő ur e kérdésben, sőt, mint akkor, a foglalásokat ma is a nemzet közakarata ellen eszközölt merényletnek tartom; azonban ma, miután azon cselekmény bevégzett ténynyé vált s fájdalom, az általunk megjósolt második felvonásnak fellegei már a ministerelnök ur tegnapi kifejezése szerint is feltűntek a láthatárra, hogy a felelősséget egészen a tényezőkre háríthassam s hogy ők mentől elébb megmentsék — ha ugyan képesek lesznek — tekintélyünket, megtörjék a panszláv aspiratiókat s biztosítsák odavezetett véreink életöket, szóval kivezessenek, ha belevittek, a hínárból, — nem gördítek utjokba akadályokat ellenzéseimmel, hanem tért adván a leggyorsabb cselekvésre, három havi indemnitás után, ma már az év folyamában elfogadom általános tárgyalás végett a beterjesztett törvényjavaslatot. (*Helyeslés jobbról.*)

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólani senki sem kiván, akkor a vitát bezárom, szavazás előtt szólásra joga van a bizottság előadójának és a két határozati javaslat beadójának, Somssich és Helfy t. képviselő uraknak és a házszabályok értelmében a minister uraknak.

Hegedüs Sándor előadó: T. ház! A lezajlott hosszú vita alatt a költségvetés, melyet tárgyaltunk, Procrustes ágyra volt fektetve, összehasonlították különböző éveknek költségvetéseivel és eredményeivel. Visszamentek az összehasonlításban olykor 1868-ig, némelyek 1872-ig, ismét mások 1875, 1876-ig. Birálták, hol abból a tekintetből, hogy igen magasak a kiadások, mások, hogy nem elégségesek, hol pedig a takarékosság szempontjából s különösen tüzetesen birálták a mérleget, mely annak eredménye.

Nem szándékozom t. ház, az egyes ellenvetésekkel egyenkint tüzetesen foglalkozni, sőt arra a könnyü munkára sem vállalkozom, hogy kimutassam azon ellenmondásokat, a melyek az ellenzék részéről a költségvetés ellen felhozott észrevételek közt vannak és a melyek közül sok, ugyszólván egymást rontja le; nem mutatom ki azt, hogy mig az egyik részről azt kivánják constatálni, mint ezt Hoitsy képviselő ur tette, hogy stagnálunk s kulturalis téren nem csinálunk semmit, addig Gál Jenő képviselő ur számokkal azt bizonyítja, hogy a beruházásoknál messze megyünk; nem fejtegetem azt sem, hogy Eötvös képviselő ur azt mondotta, hogy 1872-höz képest keveset adunk ki kulturális czélokra és közigazgatási szükségeinkre, mig Somssich képviselő ur azt mondja, hogy ezen kiadások tekintetében messze megyünk; nem fejtegetem azt sem, hogy mig Somssich képviselő ur azt mondja, hogy a hiba nem az emberekben van és rendre kimenti a ministereket a fővád alól; ezt mondja a közjogi ellenzék is; de Gál Jenő képviselő ur azt mondja, hogy a rendszer maga nem hibás, csak az emberek hibásak és ha mindazokat eltávolítjuk, azonnal jól fog menni minden. Ezen ellenmondásokat tüzetesen fejtegetni nem kell. Azt hiszem, ez nem is illik. Sőt még kevésbbé szabad azon észrevételekkel foglalkoznom tüzetesen, a melyek igénytelen személyem beszéde, illetőleg jelentése ellen felhozattak. Azt találtam mondani, hogy kiadásaink és bevételeink paralell haladnak, de hozzátettem, hogy csaknem paralell haladnak. Ebből igen éles vádakat formálnak jelentésem, igénytelen felszólalásom ellen; holott Apponyi képviselő ur beszédének végén arra a conclusiora jut, hogy egy pár millió differentia a deficit nagyságában és az államháztartásban oly ideiglenes véletlennek eredménye is lehet, a mely az egyik évről a másikra változik. Ha pedig azon összehasonlítást veszem föl, a melynek alapján Hoitsy képviselő ur a vádat ellenem emelte, az 1876—80-iki évekből, ha a költségvetést azon rendes alapra fektetjük, a melyre ő nem fektette és ha a nem készpénzbeli kezelést is számításba veszszük: az eredmény határozottan a kedvező fejlődés mellett bizonyít. Ezért nézetem szerint legalább nem volt oka Hoitsy képviselő urnak, nekem a házban a geometriából leczkét adni, noha a házon kivül szivesen fogadom azt tőle.

Nem foglalkozom azokkal az érdekes tanokkal sem, a melyeket itt hirdetni kezdenek. Nem terjeszkedem ki arra, hogy a szélsőbalon ma már két képviselő van, Hermann és Vidovich képviselő urak, kik azt a tant állitották fel, hogy az államot, a mely perczben az jólétet nem nyujt, rázzuk le a nyakunkról. A szegény magyar állam évezredes küzdelmeiben sokszor vette igénybe polgárainak áldozatkészségét és vérét a nélkül, hogy ezt anyagi javakkal rögtön visszafizethette volna. E vád és theoria különben a mostani viszonyok közt, az államháztartás mostani állapotában culturalis törekvéseink jelen

Digitized by Google

mérlege mellett nem állja ki a birálatot. Arra sem terjeszkedem ki, hogy Grecsák képviselő urnak kifejtsem, hogy az osztrákoknak czukorrestitutiót nem fizetünk, mert az elszámolás más az 1878-iki kiegyezés óta. Kovács képviselő urnak sem mondhatom el, hogy milyen duplán számítja az államadósságok növekedését, tekintet nélkül hagyva a conversio következtében létrejött kamat növekedését a 153 milliós kölcsönnel szemben.

Sok részlettel és ellenvetéssel nem fogok tehát foglalkozni, hanem iparkodni fogok minden mesterséges csoportosítást mellőzve, tárgyilagos alapra helyezve a költségvetést, ennek alapján kimutatni pénzügyi és nemzetgazdasági helyzetünket a lehető tárgyilagossággal, a szigor és igazságosság kellő mértékével. A költségvetésre nézve szorosan véve pénzügyi szempontból legtöbb észrevétel a mérleg ellen tétetett. Azt a vádat emelték, ugyszólván egyhangúlag az ellenzék soraiból ellenem, hogy jelentésem és az érvek, melyek e jelentés mellett, illetőleg a kormány részéről e pénzügyi politika mellett hozattak fel, nem őszinték, nem reálisok, el akarják leplezni a deficit tulajdonképeni összegét.

T. ház! Az a mérleg, mely a pénzügyi bizottság jelentésében van, egyszerűen a törvénynek és a törvényes gyakorlatnak felel meg. Mert ha az 1880-iki törvény azt mondja, hogy a kormánynak felhatalmazás adatik az adósságtörlesztés erejéig kölcsönt kibocsátani, akkor mi ezen összegeket a fedezetből nem zárhatjuk ki, ezeket a mérlegen kivül nem hagyhatjuk, a mérlegbe kellett bevenni. Ha tavaly elhatározta az országgyülés, hogy a budapest-zimonyi vasut kiépítésére 28 millió papirjáradékot bocsát ki, ezen törvény alapján a folyó évre esedékes összeget nekünk elő kellett irányozni, ugy mint a törvény megszabja. És ha évek óta, nemcsak a legutóbbi években, államjószágaink eladásából bizonyos összegeket, csakhogy nem oly nagy mértékben, de eddig is mindig és csak az utóbbi években kifogásolt módon előirányoztunk bevételként, mi nem tehettük azt, hogy a 6—7 év óta szokásos eljárást megváltoztassuk és más mérleget állitsunk fel. De az igaz, hogy ugy, a mint Helfy képviselő ur ajánlja a mérleget, szintén nem csinálhattuk meg. Mert ő azt mondja: hisz nemcsak ezen tételek képeznek deficitet és leplezik a deficit valódi nagyságát; ott van a tiszavölgyi kölcsönből felvett 1.500,000 frt, hiszen az is deficit. No ha ezen az alapon haladunk, akkor én még többet fedezhetek fel. (*Mozgás a szélső baloldalon.*) Ott van a szőlődézsmaváltság, a földtehermentesítés, óriási összegeket lehet ezen az alapon, minden átfutó tételt a fedezetből kihagyva, deficitnek feltüntetni.

De kérdem, czélszerü-e, helyes-e, az eddigi eljárásnak megfelelő-e ez?

Én azt hiszem, tudnék külföldi példákat mutatni, hogy mikép csinálják akár Ausztriában, akár Franciaországban és Angolországban a költségvetést. Ezeket a dolgokat, azt a sokat kifogásolt állambirtokok értékesítését még Amerika is rendes bevételei közé veszi és azért még se mondja senki, hogy Amerikában leplezik a deficitet, hanem egyszerüen tudja mindenki, mily jól áll az amerikai finánczia. Pénzügyeink megitélésére, felismerésére ez absolute nincs befolyással és azt hiszem, hogy ezen az alapon alig lehet helyes támadást intézni.

Azonban gróf Apponyi t. képviselőtársam annyira előzékeny volt a t. pénzügyminister ur iránt, hogy minden számítását elfogadta és azt mondta, hogy ő mindent acceptál. Ezen szives előzékenység az én részemről is viszonzást követel és én acceptálom az ellenzék számításait mind. Én elfogadom, t. ház, a deficitet, természetesen a törlesztési kölcsönt is, a budapest-zimonyi vasut, sőt az államjószágok fedezetét is mind kitörölve, elfogadom az egész deficitet 54 millióval. Elfogadom összehasonlítás, elemzés alapjául. Lássuk, hogy ezen alapon hogy állanak pénzügyeink, hogyan áll nemzetgazdászati helyzetünk. (*Halljuk!*)

A legtöbb összehasonlítás és helyesen, az 1875. és 1876-iki költségvetéssel történt. Elfogadom. Tehát felállítom a tételt. 1875-höz képest a folyó évi 54 milliónyi deficit mutat 13 millió emelkedést; 1876-hoz képest az 54 millió mutat 22 millió emelkedést. A kérdés csak: miből ered az az emelkedés, mire fordittatik a költség? Visszamenést, hanyatlást, szegényedést, az állam meddő terheinek növekedését okozzák-e ezek, vagy pedig egészen más irányban való haladást képeznek? mert ugyanazon mérleg még a magánéletben is s annál inkább az államháztartásban egészen különböző eredményre vezethet. Ha az ember fényüzési lovakra, asztalára fordítja e költséget, ebben az esetben az illető a romlás szélén áll. Ha a deficit az egyes éveken át a fundus instructust nevelte, akkor az a magán háztartás kellő korlátainak megtartásával, a kibontakozás eszközeit és tényezőit teremti meg épen a deficites háztartás alatt. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

Nézzük t. ház, — őszintén mondom, hiszen az ország dolgairól van szó, ez nem pártkérdés, — egészen elfogulatlanul, minden leplezés nélkül itéljük meg, hadd lássuk: hogyan állanak e számok? (*Halljuk! jobbfelől.*)

Eötvös t. képviselőtársam azon kifogást tette, hogy 1872-höz képest ma kevesebbet fordítunk kulturális kiadásokra.

Digitized by Google

Eötvös Károly (*közbeszól*): Közigazgatásra.

Hegedüs Sándor előadó: Én t. ház, a kulturális kiadásokat szorítom három ministeri tárczára — elhagyom a belügyet, a pénzügyet, elhagyom az igazságügyet, noha ezek terén is vannak kulturális lényeges tényezők és a fejlesztési igényeknek ezen a téren is meg kell felelnünk s ez is befoly anyagi jólétünk emelésére. Én természetes alapon, minden levonás és mindenféle mesterséges csoportosítás mellőzésével, fölveszem a közoktatási tárczát, a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi- és a közlekedési tárczát. Ezen három tárczában nem nyujtunk a nemzetnek egyebet, mint anyagi eszközöket a nemzet gazdaságának és szellemi haladásának fejlesztésére. És ha ezen három tárcza 1872-iki költségvetéseit az 1882-ikihez hasonlítjuk, ugy találjuk: hogy a rendes kiadások közt hét és fél millióval most többet fordítunk, mint mennyit 1872-ben fordítottunk e tárczákra, — ismétlem, a rendes kiadásoknál; az 1875-ikihez képet hat millióval, az 1876-ikihoz képest hat és fél millióval többet. Azonban ebben nincsenek benne mind a kulturalis kiadások. A mit az államvasutak üzemének terjesztésére és az államvasutak hálózatának tökéletesítésére, fokozására fordítunk, azt directe az állam vagyonának, indirecte a nemzet vagyonának nevelésére s a tariffa-politika egészséges előmozdítására fordítjuk. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Azt hiszem, lehetetlenség tagadni, hogy ez is oly tényező, melyet a számítás alapjául el lehet fogadni. Ehhez jőnek utolsó tételnek a beruházások együtt véve. Én több tényezőt, mesterséges definitiót nem hozok föl és ezen az alapon fogom az említett három év közt az összehasonlítást megtenni. (*Halljuk!*)

Azonban, mielőtt ezt tenném, ki kell terjesztenem figyelmemet a költségvetés árnyoldalára, annak sötét pontjaira, hogy egészen tárgyilagos és igazságos legyek. Meddő kiadásoknak neveztettek a hadi kiadások és az államadósság kamatai és noha Roscher, a nagy német tudós és nemzetgazda azt mondja, hogy ha nem tekintjük meddő kiadásoknak azon csőszöket, kik a varjakat és madarakat elverik vetéseinkről, nem lehet a hadsereget sem meddő kiadásnak tekinteni, — mindazáltal a fentebbi definitiót elfogadom ugy, a hogy van és meddő kiadásnak tekintem egyelőre a hadsereget és az államadósságok növekedését és ennek következtében az 1875. és 1876-iki költségek, valamint az 1882-iki költség közti növekedést ezen az alapon fogom összehasonlítani. Ezen összehasonlítás eredménye a következő. Deficitünk 1875-höz képest nőtt 13 millióval, a meddő kiadások 1875-höz képest nőttek 28½ millióval, a hasznos kiadások nőttek 1875-höz képest 38 millióval. Deficitünk nőtt 1876-hoz képest 22 millióval, meddő kiadásaink 18 millióval, levonva a restitutioból nyert összeget, mint fedezetet, hasznos kiadásaink 36 millió 800 ezer forinttal. Méltóztatnak látni t. ház, hogy ha visszamegyünk az 1875. és 1876-iki deficitekre és azt akarjuk mondani, hogy ne adjunk többet kulturális és hasznos kiadásainkra, mint a mennyit 1875-ben, akkor deficitünk most az 1875-ikinél kisebb 25 millióval; és ha azon tételt állítjuk fel, hogy ne adjunk kulturális és hasznos kiadásainkra többet, mint 1876-ban, akkor a deficit a 76-ikihoz képest kisebb 18 millió 800 ezer forinttal. Ebből méltóztatnak látni, hogy a fejlődés mennyit vesz igénybe, melyet annyiszor hangsúlyoznak és melynek igényei elől, mikor az egyes kérdések fölmerülnek, senkisem vonja ki magát, de mikor annak terhei általánosságban mutatkoznak, akkor mindenki vádat emel ellene. Ez mutatja, hogy nem helytelen azon állításom, hogy biztató jelenségek vannak költségvetésünkben, melyek ezen tényezőkben rejlenek s hogy ezek erőt, fejlődést jeleznek, a melyeknek már most is pénzügyi eredményök van, vagy a melyek előbb-utóbb ilyet okvetlenül mutatni fognak. Többet mondok — én illusiókat nem táplálok — én még abban is biztató jelt látok, hogy ezen kiadásaink emelkedése leginkább az utóbbi években constatálható és legnagyobb, mert ezen kiadásokkal egyszersmind az eszköz kezünkben van fejlődésünk főbb tényezője. De nem habozom arra nézve, ha azt az álláspontot foglaljuk el, melyet Somssich Pál t. képviselő ur, annak is teljes jogosultsága van. Ha abból a szempontból indulunk ki, akkor igen is nagy összegek vannak rendelkezésünkre, melyeket törülhetünk kulturális kiadásaink rovására és ez által államháztartásunk rendezésére nagy lépést tehetünk egyszerre. Ezt az utat megpróbáltuk és nagy eredménynyel, nagy sikerrel, nagy következetességgel egy pár éven keresztül vittük. De kérdem, mi volt oka, hogy itt megállottunk, mi okozta, hogy kulturális és nemzetgazdasági kiadásaink ily nagymérvű fejlődésnek indultak egyszerre? Az volt oka, mert maga a nemzet feljajdult, a társadalom állott elő a követeléssel s azt mondta, hogy lehetetlen a nemzetközi versenyt, az élet küzdelmeinek megpróbáltatásait kiállani, ha az állam meddő száraz fa lesz és a gyümölcsöző befektetésekkel fukarkodik. Nem mondom, hogy minden korlátokat vessünk szét, hogy ne tekintsünk semmit. Az eszélyesség korlatai közti s szigorú számítással, de a verseny igényeinek párhuzamos kielégítése mellett haladhatunk biztosan. (*Helyeslés jobbfelől.*) Azonban a vád fősúlya e tekintetben nem ez irányban nyilvánul; igaz, hogy akadt egy képviselő, a ki meglehetős alapossággal kimutatta ellentétben ellenzéki collegáimmal, hogy befektetéseinkben rohamosak vagyunk; Gaál Jenő t. képviselőtársam mondta, hogy 1880-ig 40 millióval haladták meg be-

Digitized by Google

fektetéseink a meddő kiadásokat; azonban abban nem értek egyet, hogy ő hogy kívánja befektetéseinknek gyümölcsözőségét, mert ő határozottan mondta, hogy minthogy befektetéseink és államadósági kamatterheink között most kedvezőtlenebb az arány, mint volt 1868-ban, ennek következtében gondatlanul jártunk el, hogy rohamosan haladtunk, mert ezek a kellő gyümölcsözést nem adják meg. Bocsánatot kérek, még a magán gazdaságban is évek hosszú sora kell, mig egy szőlő ültetése vagy gazdasági ház építése kifizeti magát; hát még egy nemzetnél? Az a vasuthálózat, az a Fiumében a tengerbe dobott sok millió! Évek hosszú során át gúnyoltuk azokat a milliókat és elveszetteknek tekintettük: ime most kezdenek gyümölcsözni. (*Ellenmondás a szélső baloldalon.*) Igaz, nem oly módon gyümölcsöznek, hogy az adóképesség rohamosan emelkednék; de ez nem olyan gyümölcs, hogy egyik évről a másikra álljon elő: az eredmény, a gyümölcs az államháztartásban nem mutatkozik oly gyorsan, mint a fánál; de a mily meggondolatlanság volna a fát kivágni, — mint a vad lusitánok tették — ép oly meggondolatlanság lenne a fejlesztést megállítani azért, mert rögtön hasznát nem vesszük. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

De t. képviselőház, a vád fősúlya a közös kiadásra nehezedik, a közös kiadások, különösen a hadügyi kiadások emelkedésére. Nem kivánok t. képviselőház azon számitási rectificatiókba elegyedni, melyeket gr. Szapáry minister ur, Somssich Pál igen t. képviselő urnak a közös kiadások növekedésére nézve az 1875. és 1882-iki költségvetéssel szemben megtett. Azt hiszem, hogy e rectificatiót az igen t. képviselő ur elfogadja.

Tehát növekedtek közös kiadásaink az 1875-ikihez képest 1.300,000 frttal. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: 3.300,000 frttal!*) És t. képviselőház, ezzel az emelkedéssel hasonlítsuk össze más államoknak ily czélú kiadásait. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem lehet összehasonlítani!*) Bocsánatot kérek, ha közgazdaságunkban kénytelenek vagyunk a nemzetközi versenyhez alkalmazkodni, némileg hadügyi kiadásainkban is kénytelenek vagyunk, (*Ugy van! a jobbboldalon*) az elől nem fogja kivonni magát semmiféle kormány, semmiféle országgyülés, semmiféle államférfiú. A mely perczben megfeledkezik erről, abban a perczben végtelen károkat okoz az államnak. Ez kényszerűség, nem kedves kényszerűség, az igaz; de minek magyarázzuk meg azt, hogy az a Németország, a mely 1872 óta békét élvez, azóta 100 millió márkával növelte hadi kiadásait? S nem beszélve Franczia-, Olasz- és Oroszországról, miként magyarázzuk meg, hogy a békés sziget, Anglia ugyanezen idő alatt 50 millióval nagyobbította hadügyi kiadásait? Ezek olyan jelenségek t. ház, a melyeket, ha megmagyarázni nem tudnánk is, már aggodalommal és óvatossággal töltenének el; s ha megtudjuk magyarázni, nem korlátlanul, nem erőnknek teljes kimerítésével, de bizonyára teljes megfeszítésével iparkodjunk megtenni mindent, a mi szükséges a monarchia és az ország biztosítására.

Azonban t. képviselőház, e tekintetben nem is állunk olyan roszul, mint a hogy fel volt tüntetve.

Hoitsy Pál t. képviselő ur, nem tudom, mily számítás alapján, azt mondta, hogy a mi hadügyi kiadásaink a költségvetés felét teszik, mig más államoknál egy ötödét, egy hetedét.

Bocsánatot kérek, t. képviselő ur, számításai tévesek. Ha az összes diplomatiai és hadügyi közös kiadásokat együtt vesszük és hozzáadjuk a honvédségi kiadásokat, azok összege 43 millió lévén, a költségvetésnek csupán $^1/_8$-át teszi. Ha tehát elfogadnám is az összehasonlítás alapjául azt, a mit a t. képviselő ur felállított, noha kisebb államokban nagyobb a hadügyi és diplomatiai kiadás, mint a nagyobbakban: kénytelen volna ő maga constatálni, hogy e tekintetben is kedvezőbben állunk.

Somssich Pál t. képviselő ur egy igen súlyos váddal lépett fel. (*Halljuk!*)

Mikor rendre valamennyi ministert kimosta a fővád alól, concedálta, hogy komolyan törekszünk az államháztartás rendezésére, akkor odadobott egy nagy eszmét és azt mondta: „Mindennek baja a nagyhatalmi állás; a nagyravágyók kényszerítették még Tisza Kálmán ministerelnök urat is arra, hogy keresztülvigye azon terhes feladatokat, melyekre vállalkozott.“ (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

T. képviselőház, vannak nagy szavak, a melyeknek nagy jelentőségük van nagy államférfiak és komoly politikusok előtt. Ha azok előtt elmondjuk azt, hogy mit követel a nagyhatalmi állás, az első perczben belátják és megértik azt; de a nagy közönség ilyen szavakkal tisztában nincsen. És annak következtében, ha valamire vádat akarunk kovácsolni, legalkalmasabb az, hogy odadobjunk ilyen szót, melyet a nagy közönség nem ért meg. De ennek megvan a maga veszedelme, mert a nagy közönség meg nem értvén, olybá tűnik fel a vád, mint a melynek ellenkezője be nem bizonyittatván, legalább valószinünek tünik fel, mint ha az egy kikerülhető, egy felesleges kiadás lenne, a melyet a nemzet véres verejtékéből önkényesen, szeszélyesen, ambitiósusan elvonnak (*Ugy van! a szélső baloldalon*) és tetszés szerint odadobnak a Molochnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon. Halljuk!*) Méltóztassanak csak meghallgatni t. képviselő urak. (*Halljuk!*)

Láthatják azt, hogy a vádakat oly szigoruan

Digitized by Google

formulázom, hogy önök is meg lehetnek azokkal elégedve. (*Derültség a jobboldalon.*) És azért fogalmazom azokat oly szigorúan, mert azokat értem és ha azok tekintetében lelkiismeretemmel számoltam, köteles vagyok azokat oly őszintén kimondani, mint a hogy azokat átértettem. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) A nagyhatalmi állással ugy van a nagyközönség, a nép, mint az a franczia békebiró volt, a ki előtt egy társaságban beszéltek a pragmatica sanctióról és a bécsi congressusról és a társaságnak egyik kevésbé művelt tagja hozzáfordulván felvilágosításért, azt mondta, hogy ő ismeri mind a kettőt, ismeri „madame pragmatica sanction"-t és „monsieur le congress"-t és beszélt is velük. (*Élénk derültség.*) Épen ugy van a nagyhatalmi állás is, mely sokak szerint a nemzet testétől elvált oly követelmény, melyet csak a nagyravágyók óhajtanak keresztülvinni, de ha leteszünk ezen ambitióról, rögtön megszabadulunk tőle. De mi az a nagyhatalmi állás? Az, hogy ezen monarchia minden irányban védképes legyen és Magyar államra nézve a nagyhatalmi állás az, hogy ne legyen kénytelen a szélrózsa minden iránya felé szövetségért fordulni, mert most már a nemzetek szövetségei befolyással birnak a nemzet nemzetközi összeköttetéseire, vasuti csatlakozására, belpolitikája rendezésére, nemzeti politikájára. És ha mindezekben nem kell mindig a nemzetközi szélrózsát nézni és ahhoz alkalmazkodni, hanem egészen nyugodtan, higgadtan, saját belátása szerint rendezkedni: ez a nagyhatalmi állása Magyarországnak. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Lehetnek önök egy önálló Magyarország hívei és követelhetik azt, de legyenek meggyőződve, hogy az önálló Magyarország mindig szövetségeseket fog keresni és ha nincs meg azon állandó szövetségesünk, a mely most tényleg megvan, akkor a politikai szélrózsa változásai viszonyainkban nagy változásokat idéznének elő s ez sokkal több áldozattal s a mellett sokkal több bizonytalansággal, veszélylyel jár, mint azon nagyhatalmi állás, melynek most annyi áldozatot hozunk. (*Ugy van! a jobboldalon.*) Másfelől legyenek meggyőződve t. képviselőtársaim — és e tekintetben a számítást bárki részéről, bármikor elfogadom — hogy a mit mi ezen nagyhatalmi állásnak áldozunk, azon 36—37 millió frt oly összeg, hogy ugyanazon biztosságot ennél kisebb költséggel semmiféle combinatió mellett elérni nem lehet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás a szélső baloldalon.*)

Nem azt mondom én, hogy a nemzeti önállás, a nemzeti hadsereg mellett érveket felhozni nem lehet. Keressék ezen érveket politikai, keressék társadalmi téren s meg fogják találni, erősek, hatalmasak azok; de pénzügyi szempontból felhozni ezt s azt mondani, hogy olcsóbb volna, nem lehet. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás a szélső baloldalon.*)

De t. ház, még egy megjegyzéssel tartozom e téren, (*Halljuk!*) Régen hallott és mindig elhallgatott vád az, hogy a közös hadsereg összes költsége reánk nézve elvész, mi delegátusok felviszszük Bécsbe, bedobjuk oda és abból a nemzet sohasem lát semmit. (*Ugy is van! a szélső baloldalon.*) Nem igy van, t. képviselő urak! (*Tetszés a jobboldalon.*) Én egyszerű számítást ajánlhatok önöknek. Nézzék meg a quóta arányát és a dislocatió szerint Magyarországon elhelyezett ezredek arányát, számítsák ki ezeknek a fogyasztását, egyszerűen csak a fogyasztását és a monarchiának arra való költségét és akkor látni fogják, mi jön be azon költségből Magyarországba és mi költetik el Ausztriában.

Én meg is tettem a számítást, még pedig positiv adatok alapján. Az 1875. és 1880. közti évekből részletes specialis kimutatásokat állítottam össze, bárkinek rendelkezésére bocsátom. És hogyan áll a számítás? Nem 31·4%, mint a mi quótánk, költetik el a hadsereg élelmezésére és ellátására Magyarországon, hanem 38½%. (*Mozgás a szélső baloldalon.*)

Méltóztassanak tehát politikai és társadalmi érveket keresni, de pénzügyi szempontból azt mondani, hogy szüntessük meg a közös hadsereget, a delegatiót és rendben lesznek pénzügyeink, vagy hogy biztos utat találunk azok rendezésére, teljes lehetetlenség.

De Somssich t. képviselő ur említett egy dolgot a nagyhatalmi álláson kivül, a minek magyarázatával nem vagyok egészen tisztában. A t. képviselő ur beszédjében több helyen említi a nagyhatalmi állást, de talán két helyen említi monarchiánk nagyszerű berendezését is.

Én, t. ház, a monarchia berendezését, a mint most van, látom a dualismusban, a két országgyülésben, a delegatióban, a közös hadseregben; ezen intézmények azok, melyek a monarchia jelenlegi berendezését teszik. Én nem tudom elképzelni, miféle vádat emel a t. képviselő ur a nagyszerű berendezés ellen, ha csak ő, az alkotmányosság fő bajnoka és egyik nagy oszlopa, az alkotmányosságot és a dualismust megingatni nem akarja. Mert azt értem, ha a centralisták azt mondják, hogy költséges apparátusunk van, el vele; de a dualismus alapján álló Magyarország ezt a berendezést tarthatja nagyszerűnek, de egyszersmind szükségesnek kell hogy tartsa. És ha a t. képviselő ur nem identificálná e berendezést a hadsereggel, a mire megtettem megjegyzéseimet: igen óhajtanám, lenne kegyes megmagyarázni, mit ért ezen kifejezés alatt?

S még egy vádat hozott fel a t. képviselő ur pénzügyeink romlásának magyarázatául: a

Digitized by Google

kereskedelmi szerződéseket. Azt mondta, hogy kereskedelmi szerződéseket kötöttünk Romániával, Szerbiával és ez harmadik tényezője az ő magyarázata szerint a pénzügyi romlásnak. Bocsánatot kérek, a román szerződés megkötése után Somssich igen t. képviselőtársam még két évig konstatálja a pénzügyi haladást. Tehát ugy látszik, pénzügyi szempontból ennek valami káros hatása nem lehetett. A szerbiai szerződés pedig még életbe sincs léptetve, most kötöttük meg, hogyan lehet tehát ezen ártatlan gyermekre ily súlyos vádat fogni? (*Derültség a jobboldalon.*)

Azonban t. ház, beszédem ezen pénzügyi részéből a conclusiót nem vontam le; mert én illusiót táplálni vagy kelteni arra nézve, hogy a pénzügyi helyzet súlyos, hogy deficitünket nem tudjuk ugy elenyésztetni, mint óhajtandó volna, — sőt hogy az utóbb növekedett — nem akarok soha. S e tekintetben kénytelen vagyok gr. Apponyi t. képviselőtársamnak azt mondani, hogy jelentésünket vagy nem méltatta kellő figyelemre, vagy félreértette. Mert jelentésünkben egy árva szó sincs arról, hogy ha csak azt teszszük, a mit eddig tettünk, hogy ha csak azon eszközöket használjuk bevételeinkben és kiadásainkban, mint eddig pénzügyeink rendezése biztos.

Ellenkezőleg, jelentésünk egyik pontja világosan azt mondja, hogy kiadásainknál nem tudtunk megtakarítani nagy összegeket, azért kell fokozni bevételeinket, mert különben nemcsak hogy nem javítjuk pénzügyeinket, de azok romlását fogjuk előidézni. Leplezetlenül és őszintén meg van mondva, hogy pénzügyeink nincsenek rendben, hogy baj van, hogy komolyan kell törekedni a rendezésre és hogy elégtelenek az eszközök, melyek eddig rendelkezésünkre voltak bocsátva.

Két ut van a kibontakozásra. Az egyik az, melyet Somssich t. képviselő ur jelzett, midőn azt mondta: takarékoskodnunk kell. Ő említett bizonyos fényűzési kiadásokat, palotasorok nem tetszenek neki, kulturkiadásainkban fényüzést fedezett fel. Meglehet, hogy ez oly szempont, melynek jogosultsága van. Mi ezen szempontot, mint korlátot alkalmazzuk minden kiadási tétellel szemben. De miután lelkiismeretesen latoltuk azokat, mérlegeltük a fejlődés igényeit, melyek a számokban nőnek és újabb igényeket rónak reánk, ezeket megtagadni nem akartuk és ezért a parallel utat választottuk. Párhuzamosan megfelelni az egyiknek és a másiknak, kellőleg szemmel tartván ugy az egyik czélt, mint a másikat. Mert meg vagyunk győződve, hogy fructifikálólag fog hatni egyik a másikra. S igy hosszabb idő alatt ugyan, de biztosabban és állandóbban fogjuk elérni az államháztartás egyensúlyát, mintha stagnatióra kárhoztatjuk a nemzetet a takarékosság czímén. Azonban a pénzügyi részen túl igen figyelemreméltó dolgokat hoztak fel nemzetgazdasági helyzetünkről, melyekről hallgatni teljes lehetetlenség. Elmondták bajainkat. Az ingatlan értéke csökken, a marha-állomány pusztul, a kivándorlás napirenden van, sőt növekedik, a végrehajtások folytonosan fokozódnak, az ország némely vidékein inség van.

A mi az inséget illeti t. ház, ha valakinek, mint Hermann Otto képviselő urnak elég azt mondani, ott van Torontál és Temes, nézzék meg, ide vezet a kormány politikája: ezt valóban sajnálom, de ezen tételt nem fogadhatom el. Mert hogy a vizáradásért és a rosz termésért a kormányt vagy a közjogi alapot felelőssé tenni lehessen, azt nem fogadom el. Sajnos helyzetben van az ország némely vidéke, kétségtelenül, de méltóztassanak mindennek a maga természetes okát megkeresni és azt előadni a közönség előtt, nem pedig mesterséges okokat feltalálni. Nem pártszempontból, nem a kormány, vagy a többség érdekében mondom ezt, hanem mondom egyszerűen azért, hogy az ország közvéleménye e tekintetben félre ne vezettessék és illuzióba ne ringattassék. Mert változhatnak a kormányok, változhatik a politikai rendszer, de a nemzetgazdasági tényezők hatását, vagy az elemi csapások eredményét nem fogja semmiféle kormány vagy rendszerváltozás megváltoztatni. (*Helyeslés jobbfelől.*) S ha ahhoz szoktatjuk a nemzetet, hogy bajainak orvoslásához nem kell semmi egyéb, mint rendszer- vagy kormányváltoztatás, akkor nem direct, de indirect uton hatnak arra, hogy saját tényezőit a nemzet ne alkalmazza és ezzel nagy károkat okozunk. Ahhoz kell szoktatni a nemzetet, hogy a nemzetgazdasági és társadalmi bajainak orvoslására az eszközöket érvényesítse s a mennyiben az állam keze erre bejátszik, annyiban tegye felelőssé a kormányt, hanem egyszersmind a megfelelő eszközöket is bocsássa rendelkezésére. De a kormánytól az eszközöket még ott is megtagadni, a hol szükséges és másfelől minden phisikai és nemzetgazdasági bajt a kormányra, vagy a rendszerre utalni, ez az, a mit — nem pártszempontból — helytelennek tartok. Mert vádaskodni, egymással polemizálni szépen lehet és ez talán több erőt ad a védőnek mint a támadónak, de ebből az országnak semmi haszna nincs. Mindent természetes alapra kell fektetni és ugy megmagyarázni (*Tetszés jobbfelől*) s ezt teszem én lehető röviden a nemzetgazdaság bajaira nézve. (*Halljuk!*)

Én a tételt t. ház, összes nemzetgazdasági bajainkra nézve igy állítom fel. Ha másutt e bajok nincsenek, vagy nem fejlődtek az utóbbi években ugy, mint nálunk, az esetben erre speciális okoknak kell lenniök és ha speciális okok lehetnek összefüggésben hozhatók; de csak post hoc, ergo propter hoc, akkor az legalább

Digitized by Google

logikai szinezettel bir, de ha még post hoc, ergo propter hoc sem lehet ez alapra vádakat fektetni, ha nem speciális, hanem általános oka van nemzetgazdasági bajainknak, akkor könyelműséget követünk el, ha ugy tüntetjük fel, hogy ha a kormányt változtatjuk, akkor a baj is orvosolva lesz.

Az első t. ház, az általam említett pontokból, a mezőgazdaság, az ingatlan értékének hanyatlása és átalában az a súlyos helyzet, a melyben főleg a középbirtokos osztály nálunk létezik. Nem tagadom, igy van. Méltóztassék megengedni t. ház, hogy egy pár sort felolvassak.

Eötvös Károly: Miből?

Hegedüs Sándor előadó: Majd akkor mondom meg, ha olvastam. (*Olvas.*) „Ha megkérdik a bankárt, megmondandja, hogy a földmívelő kliensei, kiknek egykor nagy aktivájuk volt nála, most nyakig vannak adósságban és még mindig kérnek előleget; kérdezzék meg a sensalt, a marhakereskedőt, a gabnakereskedőt, a kereskedőket, kik a földmívelővel összeköttetésben állnak és megmondandják, hogy a bérlők által nem képesek fizettetni számláikat, hogy napról napra szegényednek, felhagynak a míveléssel, vagy sokkal leszállított áron folytatják azt; sok bérföld míveletlen is marad.“

Ezt nem egy magyar mezőgazda, hanem Holbow az angol mezőgazdasági irók legkitünőbbjeinek egyike mondta el egy gyülésen, még pedig nem Irlandban, hanem Angliában, mert a gyülés Kingscoteban tartatott.

És t. ház, ez olyan rajz, melyhez hasonló sötétséggel nálunk nem rajzoltak és nem is rajzolhatnak, mert ennél csakugyan jobban állunk.

De többet mondok t. ház. A franczia nemzetgazdasági egyesület egy enquet-et rendezett, mert oly mértékben mutatkozik az ingatlan értékcsökkenése Francziaországban, hogy tájékozni kivánta magát a dolog mibenlétéről. Az enquet-ról szóló jelentés megjelent és mit constatált? Francziaországnak Algiriával együtt most létező összesen 79 departement-jei közül csak 12 van olyan, a melyekben 1860 óta az ingatlan értéke nem csökkent és a többi departementben túlnyomó nagy részben 15%-tól egész 45%-ig csökkent a föld értéke.

T. ház! többet mondok. Méltóztattak szólni a marhaállománynak borzasztó pusztulásáról; megkapó képekkel rajzolták egyes községek marhaállományának kipusztulását. Méltóztatnak tudni, hogy Angliában 25 év alatt 4½ millióval fogyott a marhaállomány; hogy Francziaországban ugyanazon idő alatt 670 ezerrel, Olaszországban ugyanezen idő alatt 176 ezerrel fogyott a marhaállomány. És nálunk? Szerencsére épen most jelent meg a statistikai kimutatás, méltóztassanak megnézni, a közelebbi 10 év alatt 2403, mondd kétezernégyszázhárommal fogyott a marhaállomány összege- (*Felkiáltások a szélső balról: A hivatalos statistika!*) A hivatalos statistika. (*Felkiáltások a szélső balon: Igen, a hivatalos statistika!*) Jaj, ha a hivatalos adatoknak nem hisznek, abból azt következtetem, hogy önök nem hiteles adatokkal dolgoznak. (*Élénk tetszés a jobboldalon.*)

De tovább megyek t. ház. Megható szinekkel rajzolták itt le az ingatlanokra vezetett végrehajtásokat, az ingatlanok nagy értékvesztségét és azon nagy összegeket, melyek ez által elvesztek. T. ház, Németországban 1876-tól 1879-ig a jelzálogbankoknál azon ingatlanok értékösszege, a melyek árverésen a bankoknak nyakán maradtak, a melyeket tehát nem tudtak értékesíteni a nagy depretiaitó miatt, vevők hiányában, 19 millióról 49 millió márkára emelkedett. És Ausztriában, abban az Ausztria-Bécsben, a mely minket ugy kiszivattyúz, mint sokszor mondták, Ausztriában 1875-től 1878-ig — csak kisbirtokról szólva, — az ingatlan árverések száma 4500-ról 9086-ra emelkedett, értékük 15 millióról 38 millióra és e 38 millióból 20 milliót nem lehetett kifizetni az elértéktelenedés következtében.

No, t. ház, mikor ily jelenségekkel találkozunk — és tudnék felhozni számtalan hasonló adatot, de nem akarom a t. ház figyelmét továbbá igénybe venni — (*Halljuk! Halljuk!*) midőn látjuk azt, hogy egy általános, ugyszólván europai nemzetgazdasági jelenséggel van bajunk, mely mindenütt azt az eredményt mutatja, mely kisebbnagyobb mértékben ugyanazon bajokat idézi elő, akkor azt mondani, hogy mindez specialis magyar baj, még pedig kizárólagosan közjogi baj, vagy a kormánypolitikának eredménye, azt hiszem, sem igazságosan, sem méltányosan nem lehet. (*Helyeslés. Ugy van! jobbfelől.*)

Én t. ház, nem tagadok semmi bajt, de minden bajt a maga értékére és maga forrására kivánok visszavinni; mert azt hiszem, akkor teszünk szolgálatot a nemzetnek, ha mint hű és megbizható orvosok megmondjuk, hogy miből keletkezett a baj és ugy igyekszünk orvosolni, nem pedig ugy, hogy kuruzslással élünk, vagy pedig azt mondjuk, hogy a nemzeti kormánytól függő okokból erednek a bajok s azt mondjuk, hogy egyszerű szavazással eldönthetők és szabadulhatunk tőlük.

De t. ház, másfelől, ha a bajok léteznek — és én constatálom, fájdalommal tapasztalom, hogy léteznek — ha igazságos képét akarjuk adni nemzetgazdasági és kulturális helyzetünknek, akkor egyszersmind a fényoldalakat is tekintetbe kell venni. A nemzet előtt nemcsak mindig árnyék legyen, mert annak meg van a maga deprimáló, meddővé tevő hatása, mely a munkásságot

Digitized by Google

lankasztja, mely a nemzetet megfosztja életkedvétől. Már pedig ettől a nemzetet pártpolitikából megfosztani, azt hiszem senkisem akarja. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ha tehát azt akarjuk, hogy a nemzet híven lásson, mondjuk meg neki, hogy nemzetgazdasági súlyos bajok vannak, részben a nemzetközi verseny, részben az átmenetes időszakok folytán, melyek például a marhaállományra nézve, a szabad legelő megszünésével, az istállórendszer behozatalával, a marhavészszel s effélékkel állanak összeköttetésben. Mondjuk meg, hogy a kormány kötelessége a hatáskörébe eső eszközökkel ezen bajnak elhárítására megtenni a szükségeseket.

De másfelől mondjuk meg, hogy ha végig megyünk az országon, igaz, azt látjuk, hogy némely városok stagnálnak, de ezekkel szemben vannak helyek, melyek rendkivül emelkednek, igy például Erdélyben egy kis falu, Marosludas, továbbá Szombathely, Miskolcz, Fiume, Budapest, ezek a legutóbbi időkben kezdtek emelkedni s emelkedtek rendkivüli gyorsasággal. (*Helyeslés jobbfelől.*) Mondjuk meg, hogy csak a magyar vasutak bevétele a szállítás után bruttó és évenként 25 milliót tesz, hogy ez a közös vasutakkal együtt 100 millióra megy. Itt nagy fejlődésnek, nagy forgalomnak kell lenni. (*Ugy van! jobbfelől.*) És ha ez évtizedek alatt nem csökkent, ez nem az elpusztulás jele, hanem az erőnek s bizonyos tekintetben virágzásnak bizonyítéka. (*Tetszés jobbfelől.*)

Mondjuk meg a nemzetnek, hogy ha megnézzük a takarékpénztárakat, ott is emelkedést látunk. Én illusiókat e tekintetben nem táplálok. Vannak országok, hol a takarékpénztári betétek növekedése rosz jel, a mennyiben a vállalatoktól vonatik el a tőke, de viszont vannak országok, hol ha látjuk, hogy a vállalatok növekszenek, mint nálunk bizonyos iparágakban. (*Felkiáltások a szélső balról: A czukorgyárak!*) és ha még is az utóbbi öt év alatt a takarékpénztári betétek átlag 16.900,000-el növekedtek évenkint, ez nem azt mutatja, hogy pusztulunk, hogy itt teljes mértékben veszni indult minden. Ha tudjuk, hogy a legutóbbi tiz év alatt 67,900 ház épült az országban, ez nem azt bizonyítja, hogy kivándorol a nép, hogy itt hagyja a hazát, hanem azt, hogy itt fejlődés van. (*Élénk tetszés jobbfelől.*)

T. ház, itt elértem egy súlyos jelenséghez, a kivándorláshoz. Magyarországon ugyan nem volt népvándorlás, mint Hoitsy t. képviselőtársam mondja, a honalapítás óta, sőt ellenkezőleg, ha figyelemmel méltóztatnak nézni a letelepülési momentumokat, meg fognak győződni arról, hogy e században alkalmas eszközök a letelepülésekre nem mutatkoztak. Ez átalános jelenség, mely nincs összeköttetésben a kormány politikájával, vagy a közjogi állapottal. Bizonyítja az, hogy százados jelenség. Másfelől constatálni kell, hogy a kivándorlások közt külömbséget kell tenni. Most az amerikai szép képek és az agitátorok által ugyszólván csalás utján nagyobb mértékben történik a felföldön a kivándorlás. A másik tényező az inséges évek, a melyek utóbb fordultak elő. De méltóztassanak megnézni, hogy Angliában 1875-ben 46, 1876-ban 110, 1880-ban 140 és 1881-ben 152 ezer, Németországban pedig 1879-ben 33 ezer, 1880-ban 72 ezer, 1881-ben 209 ezer volt a kivándorlók száma. Ily jelenségekkel szemben t. ház, azt mondani, hogy a kivándorlás a magyar politikának eredménye, mert nem tudja lekötni a külömböző nemzetiségeket, mert nem tudja lekötni a magyar polgárokat, hanem kivándorlásra kényszeríti, igazságosan és méltányosan nem lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Nagyon sokat hallottam beszélni az ipar hanyatlásáról, az iparosok pusztulásáról. De legyünk tisztelt ház, ezzel is tisztában. A kis iparosok helyzete igen rossz. E jelenség észlelhető azonban mindenütt, a hol a gyáripar kezdődik, de nem fejlődött ki még annyira, hogy az segédforrásait és munkáit a kisiparnak adja; a fényüzés nem fejlődött annyira, hogy a finom munkák előállíttathassanak. De más felől az iparosok sem fejlődtek annyira, hogy ezen igényeknek megfelelni képesek volnának. (*Ellenmondások a szélső balfelől.*) Mindenütt, még Németországban is tapasztalható ez és csak a mint Engl, a statisztikus bizonyítja, a legújabb időben állott be e tekintetben a fordulat.

Ha e baj t. ház, létezik, akkor a mennyiben állami eszközök hatnak, állami; a mennyiben pedig kulturális és társadalmi eszközök hatnak, társadalmi és kulturális eszközökkel kell hatni. De ne feledjük, hogy valahányszor mi ipari vagy gazdasági kiállítást rendezünk, nem győztük osztogatni a haladási és versenyképességi diplomákat és érmeket. (*Tetszés jobbfelől, mozgás balfelől.*) A székesfehérvári kiállítóknak 70, a szegedikiállítóknak 60 százaléka láttatott el ezekkel.

Ebből azonban nem következtetem azt, hogy virágzó iparunk van és hogy az iparnak jóléte van hazánkban. Hanem azt, hogy teljesen elpusztult volna, hogy nem haladna, hogy egyes ágában nem fejlődnék és hogy életképtelen lenne, ezen adatok és jelenségek alapján határozottan tagadom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Végzem, t. ház, szavaimat azzal az alapfelfogással, mely e tekintetben engem, legalább igénytelen személyemre nézve, sőt ugy látszik, a többséget is, Somssich Pál képviselő ur alapfelfogásától elválaszt. Somssich Pál képviselő ur azon kornak képviselője, a mely tisztességes alkotmányos küzdelmei és jótékonysága, patriarchalis élete és erkölcsei, tántoríthatlan hazafisága és belátása által nagy érdemeket szerzett

Digitized by Google

a nemzet előtt. Akkor, abban a boldog időben kis nehézséggel és kis erőfeszítéssel a nemzet boldogan élt. Sem a családnak, sem a nemzetnek nem voltak nagy igényei. A megyében uralkodott a nemesi intelligentia, azt hitte, hogy ezáltal uralkodik Európában, classicus müveltséget szerzett magának és otthon is elmélkedett, idézve egymásnak a classicusokat, megelégedés honolt a családi körben, nagy nemzetközi eszmék nem háborgatták a kedélyeket. (*Élénk derültség balfelől.*) Boldog idő volt itt és ha azt vissza lehetne idézni, ha mint sziget a tengeren ezt a boldog, idillicus állapotot még egyszer megteremthetnők magunknak, akkor talán minden ellenkező vágy és törekvés és hajlam daczára is meg kellene azt tennünk. De az idők most változtak. Most a nagy nemzetközi küzdelmekből sem az a nemzet, sem az egyén magát ki nem vonhatja. A család küszöbéig megy a nemzetközi küzdelem, mert a nemzetközi pénzpiacz szabja meg a gabona utolsó árát. A család küszöbéig behatolt a fényűzés, behatoltak a müveltebb igények és nem csak a magasabb osztályokba, mint igen t. Somssich képviselőtársam hiszi. Igaz, akkor az a kisbirtok kellő mértékben még ezekkel is beérte, de most democratizálódott a világ, most mindazokra az igényekre, melyeket a civilisált világ magának megteremtett, még az utolsó ember is bizonyos mértékig számot tart és követeli t. ház, az államtól és a magyar nemzettől is azt, hogy nemcsak külsőleg védelmezze meg az ellenséggel szemben, hanem a gazdasági élet terén nemzetgazdasági tényezőket is teremtsen számára. A postahálózat, távirda, vasut óriási forgalma és haladása óriási terheket ró a nemzetre. A cultura azon tényezői, melyeket a népiskolától kezdve a szakiskoláig és egyetemig oly mértékben fejlesztettünk, hogy ritka állam fejlesztette ily mértékben ily rövid idő alatt, ezen tényezők nem az egyéni szeszély, nem az egyes kormány tetszésétől függő követelések, hanem natura innata, melyek kitörnek, irányt és kielégítést követelnek, mert különben rombolnak. (*Helyeslés jobbfelől.*) És legyünk meggyőződve, t. ház, hogy ha ezen a téren, kellő korlátokat tartva ugyan, megfelelünk azon követelményeknek, melyeket e helyen Európa irántunk és mi a nemzet irányában és a nemzet irányunkban formál, abban az esetben, megteremtjük magunknak a kibontakozást, de csak ugy, ha egyszersmind a magasabb igényeknek megfelelően, a magasabb terheket elviselni készek és képesek vagyunk. (*Zajos helyeslés és éljenzés a jobboldalon.*)

Somssich Pál: T. ház! (*Halljuk!*) Igaza van az előttem szólott t. barátomnak, az előadó urnak, hogy én még emlékszem azon ő általa idyllicusoknak nevezett időkre, midőn — nem ugy, mint ő mondá — nagy eszmék nem háborgattak bennünket, (*Derültség balfelől*) hanem igenis szükebb körben a régi classicus nevelés alapján mindazon erények plántáltattak a családokba és egyénekbe, melyeket a mai világ nagyrészben megmételyez. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Igaz, hogy én szerettem ezen állapotokat, de nem csontosodtam ugy el, hogy ne tudnám felfogni, miként az, a mi volt, elmult; a multat pedig visszaidézni még az istennek sincs hatalmában. Igenis, jó idők voltak azok: a nagy eszmék akkor is meg voltak, de nem háborgattak bennünket milliomos adósságok. (*Zajos tetszés a bal- és szélső baloldalon.*) De midőn ezen új viszonyokat, daczára tar fejemnek, felfogni igenis tudom és beleilleszkedni is tudok ezen új viszonyokba, ne kivánja tőlem t. barátom, hogy a mai korszak szédelgései tetszésemre legyenek. (*Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

A demokratia követelményeit, az emberi jogok kiterjesztését üdvözlöm, azt, a mi ezen az alapon szükséges, concedálom; a mi ezentúl megy: a speculatió mai borzasztó mérve ellen tiltakozom. (*Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Egyébiránt t. barátomnak nagyon jeles, igen tudományos és igen méltányos előadásába belebocsátkoznom, ha lehetne, igen hálás dolog volna; de mert ez új 10 napi discussiót idézne elő, ezt ma nem is lehet, nem is szabad tennem. Megvallom igazán nem is bírnám meg, mert még reconvalescens levén, nem akarom, hogy ismét cserben hagyjon hangom, mint a multkor s azért most csak röviden egy pár megjegyzést teszek t. barátom előadására s azután átmegyek magára a tárgyra. (*Halljuk!*)

Félre értett t. barátom. Nagyhatalmi állást sem nem lehet praetendálni, sem nem lehet magunktól eldobni, ha egyszer az sajátunk. De én nem is ezt, hanem azt mondtam: „monarchiánk nagyhatalmi állását oly nagyszerű, oly költséges intézményekkel véltük szükségesnek istápolni és környezni, melyeknek terheit nem birjuk el“ és azt mondottam: „ez egyik oka pénzügyi bajainknak.“ Az általam mondott másik okon keresztül surrant t. barátom. (*Derültség balfelől.*) Pénzügyi bajaink másik oka a nagyhatalmi állás ábrándos aspirátiói, melyek a nagyhatalomhoz egyáltalában nem szükségesek. Mi szükségünk volt nekünk Boszniába bemenni? (*Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.*) Ezt nem méltóztatott figyelembe venni.

A külkereskedésre első beszédemben szintén megtettem észrevételemet. Például hoztam fel Romániát és Szerbiát, de hozzá tehettem volna, hogy a Németországgal és a többi államokkal létező kereskedelmi viszonyunk ránk nézve szín-

Digitized by Google

tén káros volt. (*Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.*)

Mindarra, a mit t. barátom mondott, igy sebtében — ismétlem — igen nehéz lenne felelni. Azok, a miket a kis iparosokról, a kis gazdákról mondott: igen hosszú, nagy terjedelmű discussiókra szolgáltatnának okot; azért ezeket ez uttal mellőzve, engedje meg t. barátom, hogy most előre átgondolt beszédemre térjek át, melyben fog találni állításaira némely czáfolatot. (*Halljuk!*)

Az igazság előtt mindig készséggel hajolok meg s azért sietek beismerni, hogy t. pénzügyminister urnak helyesbítései, a mennyiben azok az összes kiadásokra és a tartozásaink után fizetendő évi terhekre vonatkoznak, alaposak, igazak és az eredmény azon összegekben felel meg a valóságnak, mint ő azokat kiszámította; csak azt kell sajnálnom, hogy ezen helyesbített és általam ismételve helyesnek elismert eredmények legkevésbé sem gyöngítik multkori beszédemnek érveléseit, nem oszlatják el az abban kifejezett aggodalmakat és nem teszik fölöslegessé az óvatos előre látásra intő figyelmeztetéseket! Ugyanazért bizonyos tekintetben még örülnöm is kell, hogy én az összehasonlításaimat, nem minden tekintetben számítottam ki helyesen, mert ez által alkalmat szolgáltattam a pénzügyminister urnak arra, hogy ő maga tegye azt, ő maga nyilvánítsa és ismerje be a magyar közönség előtt, hogy összes kiadásaink összege ma 48 millióval nagyobb, mint volt 1875-ben; összes tartozásaink utáni évi terheink pedig ma 23 millióval haladják meg az 1875-iki ilynemű terheket. Valamint azonban a minister ur ezen helyesbítéseinek alaposságát beismerem, ugyanazon igazságnak, — mely előtt épen most hajoltam meg — erejével vértezve, határozottan állítom, hogy az évi hiányok különbözetének megállapítására felhozott számításait helyeseknek és alaposoknak nem ismerhetem el, sőt azokat a valóval merőben ellenkezőknek találom.

El voltam reá készülve, igenis. El voltam reá készülve t. ház! sőt jeleztem is multkori beszédemben, hogy lesznek, kik az általam felállított összehasonlításoknak súlyos eredményeit ügyesen elmagyarázni, enyhíteni, mesterkélve szépíteni törekedni fognak, de olyan merész sophismára, mint a minővel az igen t. pénzügyminister ur az évi hiányoknak apadását, vagyis a helyzetnek e tekintetbeni javulását kiokoskodni törekszik, megvallom, ilyenre elkészülve nem voltam! Én feladatul tűztem ki magamnak, kifürkészni azt, mennyire rosszabbult pénzügyi helyzetünk azon idő óta, mióta a ministerelnök ur áll Magyarország kormányának élén. S hogy ezt megtudhassam, összehasonlítottam pénzügyeinknek 1875-iki állapotát 1880-iki és a mennyire lehetett a mai állapotainkkal, vagyis azon évnek, melyben ő kormányozni kezdett, pénzügyi helyzetét összehasonlítottam a mai helyzettel, melybe a jelen kormányzat folyán jutottunk. És ez teljesen helyes, sőt csakis egyedüli mód arra, hogy kormányunk felett pénzügyi tekintetben itéletet, alapos itéletet mondhassunk. És mit csinál az igen t. pénzügyminister ur? Ő kénye-kedve szerint felkap egy epochát; ezt kétfelé vágja, egybehasonlítja és azt számítja ki, hogy az 1873—76-iki évekbeli hiányoknak átlaga 36 milliót, az 1877-től 1880-ig szinte 4 év alatt a bekövetkezett hiányok évi átlaga pedig csak 22.400,000 frt volt; — azután egyszerre átszökik az 1882-iki évre, állítván, miként ennek eredménye az lesz, hogy a rendes kezelési hiány 1882-ben 12.200,000 frtot teend, melyhez hozzá számít még a közös ügyek rendkivüli kiadásaiból 2.700,000 frtot, mégis az államadósságok törlesztésére felvett 9 milliót és igy az 1882-iki hiányt végleg megállapítja 23.900,000 frtba; tehát 10.700,000 frttal kevesebbre, mint volt 1875-ben.

No már tisztelt ház, igy eltérni a kérdéstől, igy félrevezetni a hallgató figyelmét annak tárgyától, még a legmerészebb polemiának se szabad. Hiszen nem azt keresem én, — nem is az a kérdés — minő arányban állanak egymáshoz az 1873-74 75-76. éveknek deficitjei, a 77, 78, 79 és 80. évbeliekkel, — hanem az a kérdés, minő arányban áll az 1875-iki deficit az 1880-ikival! (*Ugy van! a baloldalon.*) Miért nem ment vissza a t. pénzügyminister ur 1870-ig vagy még előbbre? Valószinűleg azért, mert a kiszemelt évek összehasonlításában lelte meg a legkedvezőbb számokat, melyekből a deficitek évenkinti apadását kiokoskodhatta. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Ámde én ezen számítást, mint nem ide valót, mint olyant, mely a vita tárgyához nem tartozik, feleletre sem méltányolhatom, egyszerűen ignorálom és elejtem s az igazság erejével állítom, hogy a ministerelnök ur vezérlete alatt működött és működő kormány pénzügyeink körüli sáfárkodásának megítélésére nem 1873 vagy bármelyik más, hanem épen az 1875-iki hiányoknak a mai hiányokkal való összehasonlítása szükséges, még pedig nemcsak a rendes, hanem az összes hiányoknak összehasonlítása szükséges, mert legyenek ezek rendesek, vagy rendkivüliek, azokat fedezni s e végre új kölcsönöket kell felvenni; ámde e tekintetben döntőbben határoznak a zárszámadások tételei, mint bárminemű sophismák, már pedig azok positiv számokban arról tanuskodnak, hogy az 1875-iki hiány összesen: 39.718,960 frtot tett, mig 1880-ban 41.963,574 forintra emelkedett, tehát 2.200,000 frttal haladta meg azon hiányt, melylyel a mostani minister-

Digitized by Google

elnök ur azóta szakadatlanul folytatott kormányvezényletét átvette. S én abban, hogy e két millió nem veendő tekintetbe, nem érthetek egyet Apponyi Albert gróf t. képviselőtársammal. Midőn az a czél, hogy közelebb jussunk államháztartásunk egyensúlyának helyreállításához, akkor két millióra terjedő visszalépés is nyom a latban. (*Ugy van! balfelől.*)

A deficitekre nézve feltüntetett számításaimat tehát fentartva, a közösügyekre vonatkozó érveléseit a minister urnak nem feszegetve, hanem ezt a többi helyesbítéseivel együtt elfogadva, lássuk már most, minő biztos eredményekben mutatkozik az általam fürkészett összehasonlítás 1875. és 80., illetőleg a mai állapot között, a pénzügyminister urnak saját elismerése szerint is?

1-ször. Közösügyek kiadásai növekedtek 3.300,000 frttal; nem pedig kisebb összeggel, mint ezt a pénzügyminister ur számította, kinek tetszett az occupatio költségeit kihagyni.

2. Összes kiadásaink növekedtek 40.000,000-val.

3. Összes tartozásaink után fizetendő terheink 23.000,000-val.

4-szer. Deficitünk pedig, mely évtizeden túl állandó és azért chronicusnak méltán nevezhető, a zárszámadások kétségbe nem vonható tételei szerint 1880-ban 2.200,000 frttal haladja meg az 1875-iki hiányt, ennélfogva öregbedett 2.200,000 frttal. Ha pedig a folyó 1882-ik évi hiányra is kiterjesztjük figyelmünket, azt nem ugy kell megállapítanunk, mint a minister ur, nem is ugy, mint legutóbbi beszédemben tettem, midőn csakis a pénzügyminister és a pénzügyi bizottság adatai nyomán számítottam; de egyszersmind már akkor is megjegyeztem, hogy a hiány valóságban az általam kiszámított összegnél jóval nagyobb lesz, hanem a következő módon: a f. évi hiány 26.200,000 frt, ehhez a budapest-zimonyi vasutra szükséges 14 milliót számítva, lesz 40 millió, mégis az adósságok törlesztésére felveendő 9.950,000, — melyet mindig kilencz milliónak mondanak, pedig 50,000 frt hijával 10 milliót tesz, (*Derültség balfelől*) — lesz 50 millió; azután az államjavak eladásából remélt 6 milliót, lesz 56 millió, végre a beszerzési költségeket és árfolyam-veszteséget, melyekkel együtt 60 milliót igen meg fogják közelíteni, vagy túl is haladni. Igaz, hogy a pénzügyminister ezen hiányokat nem szándékozik mind kölcsönnel, hanem 6 milliót államjavak eladásából, 3 milliót új adók jövedelmével remél fedezhetni, de ez a mi törzsvagyonunk csorbítására és adóképességünk rovására történik és azért az összehasonlításban szinte tekintetbe veendő; azonban még e nélkül is 50 millió frtban mutatkozik azon hiány, melynek pótlására nem marad más mód, mint kölcsönözni. Ebből világosan kitűnik, hogy a mostani kormányzat folytán évi hiányaink nemcsak chronikusak, azaz 7 éven át folytonosak és állandók maradtak, hanem még a folyó 1882-ik évben 12 millió frttal fogják meghaladni azon évnek hiányait, melyben az elnökminister ur kormányunk vezényletét átvette.

Igy rectificálva is és a pénzügyminister urnak számításai szerint leszállítva az összehasonlítás eredményeit, ismételve kérdem az elfogulatlan birálót, lehet-e az én aggodalmat alaptalanoknak, óvatosságra intő figyelmeztetéseimet feleslegeseknek és a jövőre vonatkozó komor nézeteimet túlzottaknak nevezni?

Elbirhatja-e nemcsak Magyar-, de bármely gazdagabb ország a kiadásoknak ily roppant gyors emelkedését, melyből minden évre majdnem 6 millió esik, — vagy ne ezt, hanem csak az állandó 40—50 millió közt ingadozó deficitjeink fedezésére szükséges kölcsönöknek 2—3.000,000 évi kamat szaporulását elbirhat-e adókkal már ugy is annyira túlterhelt népünk; — kivált ha majd államjavaink el lesznek harácsolva és a folytonos adóemelésnek gyakorlati alkalmazása lehetetlen lesz? Én azt hiszem, hogy erre minden higgadt gondolkozású ember nemmel fog felelni! (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*)

Ámde a pénzügyminister ur ellenkező nézetben van; ő széjjel tekint és reá mutat, hogy daczára a sokat emlegetett kivándorlásnak, járvány és vizkalamitásoknak, népességünk mennyire szaporodott, a magyarság mennyire terjedt, különösen a városokban, gazdasági állapotaink mennyire javultak, culturális viszonyaink emelkedtek; és vegyük tekintetbe, hogy nemcsak a főváros, hanem a vidéki városok is emelkedtek; mindez, ugy mond ő, arra mutat, hogy közállapotaink nagy mértékben javultak a 30 év előtti állapotokhoz képest. (*Derültség a baloldalon.*)

Bár igy volna! De fájdalom, nem igy van. Népességünk igen keveset és ebben a magyarság leggyérebben szaporodott.

Városainkban a proletariátus és vele a bűnök száma ijesztőleg növekedett; ezekben nehány pénzintézet és részvénytársulat gyümölcsözteti a nagy részben idegen tőkéket, de a népzöme vagyonilag folyton hanyatlik. (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*) Nemcsak azokról áll ez, kiket a pénzügyminister ur felemlített, a középbirtokosokról, hanem ismétlem, a nép zöme, a polgárság, a vagyonos parasztság, fájdalom hanyatlik, itt-ott el is vész. (*Ugy van! Igaz! a baloldalon.*) Ezekkel kapcsolatban a közbiztonság sülyed, ugy hogy az a polgár, a ki napi munkáját végezte, nem hajthatja le fejét azon aggodalom nélkül, hogy reggelig személyében vagy vagyonában nem fog-e kárt szenvedni. (*Élénk helyeslés a baloldalon. Nyugtalanság a jobboldalon.*) Mikor volt annyi tolvajlás, rablás, gyilkosság Magyar-

Digitized by Google

országon, mint van jelenleg? (*Ugy van! baloldalon. Mozgás jobbfelől.*)

A véletlen ironiája ugy hozta magával, hogy nyomban a pénzügyminister urnak állapotainkat kedvező színekben feltüntető beszéde után, Rohonczy képviselőtársunk a bánáti nyomort ecsetelte. Én pedig amaz ülésből szállásomra menvén, véletlenül a „Magyar Föld"-et vettem kezembe és abban a nyitravölgyi állattenyésztő-társaság jelentésében ama vidék nyomorúságának leirását olvastam. Egyebek között azt mondja a jelentés, hogy a társaság Pintzgauból tenyészbikákat hozatott és azokat a helységek közt részben ingyen akarta kiosztani, de a községek olyannyira szegények, hogy az állatok eltartására vállalkozni nem mertek. (*Mozgás balfelől.*) 500 és nehány összeírott tehén között alig 50-et találtak a tenyésztésre alkalmasnak. Igy van ez a Nyitravölgyében, a fölvidéknek eme egykori Kánaanjában. De igy van ez az országban egyébütt is. (*Ugy van! a baloldalon.*)

A t. pénzügyminister ur kiemelte, hogy vannak szeszgyáraink. Ha végig nézünk Magyarország nagy városain, találunk szeszfinomítógyárakat, a melyek, mikor az országból kiviszik termesztvényeiket, restitutióképen kétszeresét kapják vissza azon adónak, melyet itthon az államnak fizettek. Amde vannak-e gazdasági szeszgyáraink. Pedig ezek nélkül a felföldön lehetetlen rationabilis gazdaságot vezetni. Sáros megyében egykor volt 200 ilyen gyár; ezeknek száma ma leapadt huszra. Sárosban, Liptóban, Árvában mindenütt üresen láthatni a palinkát főző házakat, de hanyatlik is ám ott a mezei gazdaság. Ez oka az elszegényedésnek, a kivándorlásnak. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

És hogy ne csak pusztán állítsak valamit a nélkül, hogy bebizonyítnám, kérem az igen t. pénzügyminister urat, legyen szives beletekinteni a magyar földhitelintézet kölcsönkönyveibe, azokban fogja olvashatni, hogy 1875 óta 21.243,000 frttal szaporodott a magyar adósságok száma. Volt ugyanis 49 millió 1875-ben. 1881-ben 70 millióra emelkedett; és ha ezen kölcsönök minőségét vizsgálja a minister ur, azt fogja találni, hogy ezeknek számra nézve legnagyobb része az utóbbi években kisebb 1000—1200—1500, szóval kétezer frton alóli összegekből áll, melyeket nem az egy pár 100 holdas, ugynevezett kisur, hanem a telkes földmivelő emberek vettek fel a legnagyobb szorultságban, hogy megmenthessék, ha még lehet, eladósodott birtokaikat, melyekhez oly igen ragaszkodnak. Igy van az a kisbirtokosok hitelintézeténél, igy a most keletkezett bankoknál; a nemzeti banknál pedig ennek 95.307,000 frtra menő összes kölcsöneiből Magyarország 59.054,000 frtot, Horvát-Szlavonország 2.685,000, összesen 61.700,000 forintot, tehát az összes kölcsönnek $^{2}/_{3}$-át a magyar korona országai vették fel.

És még itt se állapodjunk meg t. pénzügyminister ur, hanem menjünk a takarékpénztárakhoz; innét a telekkönyvi hivatalokhoz s akkor fogunk csak elijedni, mennyi teher nyomja a magyar magánbirtokot, közjövedelmeinknek ezen egyik főalapját! És azért én valóban alaposnak találom azon felkiáltást, melylyel a pénzügyminister urnak azon állítását, hogy általános elszegényedésünknek nyomát látni nem lehet, a háznak ezen része viszonozta, hogy csak az nem látja, a ki nem akarja.

Én, hivatkozva a folytonos adóvégrehajtásokra és a mindinkább növekedő kivándorlásokra, a paralellát nem alkotmányos, nem társadalmi, culturális, hanem csak vidéki népünk elszegényedése tekintetéből állítottam fel s hogy e tekintetben ma rosszabbul állunk, mint 30 év előtt, annak igazságát a gyakorlati élet mindinkább bizonyítja. (*Ugy van! balfelől.*)

Beszéde folyamában két izben is kifejezi a pénzügyminister ur a feletti megütközését, hogy mi a költségvetést általánosságban sem fogadtuk el a részletes tárgyalás alapjául; pedig ez igen természetes és egyszerű dolog. (*Halljuk!*) Általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadunk olyan indítványt, vagy törvényjavaslatot, melyet bárha nem is tökéletesnek, de nagyban és egészben legalább olyannak tartunk, melyet alapelveinek fentartása mellett, részleteiben annyira kijavíthatónak vélünk, hogy az rendeltetése czéljának megfelelő legyen. Nem fogadjuk el pedig az olyat, melyet alapelveiben annyira elhibázottnak ismerünk fel, hogy részleteiben, igy kijavíthatni nem remélhetjük. Alkalmazzuk ezen elvet. Mi a jelen költségvetést alapelveiben már ugy elhibázottnak tartjuk, hogy azt részletenkint kijavítani nem lehet, ennélfogva azt általánosságban sem fogadhatjuk el. Ez az egyszerű magyarázata az egésznek (*Ugy van! a baloldalon*) s higyje el minister ur, jól meggondoltuk ebbeli elhatározásunkat, (*Halljuk!*) mert a költségvetés tanulmányozása után azon meggyőződésre jutottunk:

1-ször, hogy abban a takarékosság elve annyira nem lett alkalmazva, hogy még rendes kiadásainkat is 7.800,000 frttal, valóságban 11 millió frttal, összes kiadásainkat pedig 25 millióval emeli a mult évi kiadások fölé;

2-szor, hiányzik abban egy alapos számítás szerint megállapított terv, melynek gyakorlati kivitele mellett okszerűleg reményleni lehetne, hogy államháztartásunk egyensúlyának helyreállításához csak fokozatosan — senki sem mondja egyszerre — közeledni is képesek lehetnénk;

végre 3-szor, négy éven át a kormány részéről mindig megujított, de sohasem teljesedett

Digitized by Google

igéretek után, végre azon hit erősödött meg bennünk, hogy a jelen kormánytól pénzügyeinknek fokonkénti javítását és rendezését egyáltalában nem várhatjuk. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Ime ezek okaink, mint ezt határozati javaslatunkban is kifejeztük, melyekért nem fogadhatjuk el a jelen költségvetést a részletes tárgyalás alapjául.

A pénzügyminister ur nem tartja időszerűnek e határozatot. — Ugyan miért ne lenne az időszerű? Ha indokolt, épen akkor van idején ennek kifejezést adni, midőn e kérdés napirendre került és a tanácskozás tárgyát képezi!

Mi nem hivatkozhatunk példákra, nincs reá szükségünk, saját meggyőződésünk és ezen alapuló higgadt belátásunk vezérel bennünket! Ezzel még csak azt akarom megjegyezni, hogy költségvetést megtagadni és a költségvetési törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadni, nem egy, hanem két különböző dolog; — mi nem akarjuk, nem fogjuk a kormányzást mindenki irányában lehetetlenné tenni; és midőn a jelen költségvetésnek tárgyalását alapos okoknál fogva visszautasítjuk, egyszersmind azon bizalmatlanságot, melylyel a jelen kormány irányában viseltetünk, akartuk még határozottabban kifejezni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

És ezzel gondolom eléggé és igazságosan számoltam a pénzügyminister urnak érveivel, igazat adtam neki abban, miben igaza volt, de megvédeni igyekeztem saját állításaim igazságát is; be is fejezhetném tehát beszédemet, ha még három állításáról nem kellene okvetlen megemlekeznem. (*Halljuk!*) Ezek egyike: szavaim félreértése, másika: szavaim félremagyarázása, végre a harmadik: egy gyanusítás. (*Halljuk!*)

Az elsőt felvilágosítani, a másikat helyreigazítani, az utolsót pedig mint alaptalant határozottan vissza kell utasítanom. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Azt állítja a pénzügyminister ur, hogy én, mint már mások is tették, egy megkülönböztető határvonalt igyekeztem ő és a ministerelnök között húzni s bizonyos dolgokra nézve a felelősséget a ministerelnök urra igyekeztem hárítani, ez ellen a bűnök egész lajstromát állítottam össze és azokban őt nem részesítettem stb. Én, t. ház, ezt nem tettem, a vonalt, mely a pénzügyminister és a ministerelnök ur közt minden tiltakozása daczára fennáll, nem én, hanem az idő és az események, egy szóval a történet húzta meg, valamint ilyen vonalt húzott az a ministerelnök ur és az őt megelőzött kormányok között is. Én csak igazságos voltam birálatomban mindakét minister ur irányában, midőn ezen vonalakat jeleztem és egyiket sem vádoltam azon mulasztásokért és hibákért, melyeket nem ők, hanem elődeik követtek el. És bármennyire tisztelem is azon collegialis solidaritást, melyet nyilatkozatával tanusít, az ő felelősségét mégis sem én, sem senki más sem fogadhatja el azon dolgokra nézve, melyek akkor történtek, mikor ő a kormánynak tagja még nem volt. Hogy belépett a kormányba és ezzel helyeselte annak előbbi eljárásait: ebből természetes, hogy azoknak jó vagy rosz eredményeiért már most ő is felelőssé lett és ezen felelősségtől én se menthettem fel őtet, sőt midőn az általa 3 év óta vezénylett pénzügyi politikánkat biráltam, ezt ő irányában érvényesítettem is. Remélem, ezen félreértést igy kielégítőleg felvilágosítottam.

Továbbá azt állítja, t. ház, a minister ur, hogy én a minsterelnök urnak bűnlajstromát előadva, azt mondtam volna: legnagyobb mulasztása volt, hogy midőn a keleti kérdés megoldásánál nehézségek, bonyodalmak állottak be, helyét el nem hagyta. Ez, t. ház, szavaimnak nemcsak félreértése, hanem félremagyarázása, mit helyreigazítanom kell. Méltóztassék az én beszédemet elolvasni, abban szóról szóra az mondatik: „és ez már szerintem menthetetlen mulasztása, mindenesetre végzetes nagy hibája a ministerelnök urnak, hogy alkotmányos jogával nem élt, alkotmányos kötelességét nem teljesítette, hanem meghajolt a közös kormány akarata előtt“ stb. (*Ugy van! a szélsőbalon.*) Hol van itt szó lemondásról? Sehol és hogy én ezt hallgatag sem érthettem beszédemben, azt annak következő szavai eléggé bizonyítják: „nem abban találom én a ministerelnök urnak mulasztását és végzetes nagy hibáját, hogy nem mondott le, hanem, hogy nem élt alkotmányos jogával, nem teljesítette alkotmányos kötelességét, mely szerint neki tiltakozni kellett volna a közös kormánynak olyan politikája ellen, mely a monarchiára, különösen Magyarországra csak veszélyes következésű lehet.“ Ezzel helyre igazítottam szavaimnak félremagyarázását. (*Tetszés a baloldalon.*)

Van még egy gyanusítás is, (*Halljuk!*) melyet a pénzügyminister ur e szavakban fejez ki: „És részemről constatálom, hogy a tisztelt képviselő urnak azon következtetése által, miszerint ezen költségeket oly nagy mértékben le kellene szállítani, egy nagy lépés történt azon álláspont felé, melyet a háznak azon oldalán (*a szélsőbalra mutatva*) ülő tisztelt képviselő urak elfoglalnak, a minek kifejezést is adott azon élénk helyeslés, mely a t. képviselő ur beszédére onnan felhangzott“. (*Halljuk!*) A t. minister ur jónak, helyesnek, illőnek látott constatálni egy olyan gyanusítást, mely merőben alaptalan s melyet én, mint puszta ráfogást, teljes határozottsággal és ridegen ezennel visszautasítok.

Olvassa meg a részrehajlatlan biráló mondataimat s itéljen. Én multkori beszédemben a közös hadseregről szóról szóra ezeket mondottam:

Digitized by Google

„A monarchia és hazánk közbiztonságára szükséges véderő költségeit apasztani, még pedig jelentékenyen apasztani szintén kell is, lehet is, miként azt, ha e kérdés tárgyalás alá kerülne, részletezve is megbeszélni készséges lennék.“ Hol van e nyilatkozatban szó a külön hadseregről, hol van egy mondat, melyből igazsággal lehetne azt következtetni, hogy én a szélső baloldal ebbeli nézeteihez közeledem?! Mit mondtam én? Azt, hogy a hadsereg költségeit nem birja el a monarchia, tehát le kell szállítani. És midőn a pénzügyminister ur eme takarékossági törekvésemből azt következteti, hogy ezzel a külön magyar hadsereg pártolói felé közeledem, akkor én sokkal alaposabban constatálhatom azt, hogy a t. pénzügyminister ur ezen következtetése által szolgáltatta a legerősebb érvek egyikét azok számára, kik a külön magyar hadsereg mellett rajonganak. Mert ha a takarékosságra való törekvés a külön magyar hadsereg felé vezet, akkor ennek felállításának, fentartásának okvetlen olcsóbbnak kell lenni, mint mibe a közös hadsereg kerül; ha pedig ez igaz, akkor ez az egyik legerősebb érv arra, hogy Magyarország szorult pénzügyi viszonyai közt, az olcsóbb hadsereg felállítására törekedjék. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Én ugyan azt nem tartom; én több alkalommal kifejeztem és kifejezem ma is azon meggyőződésemet, hogy egy külön hadsereg fentartása sokkal többe fog kerülni, mint a mennyivel járulunk ma a közös hadsereg költségeihez. És pedig két okból: Először, mert akkor nem 32 száztólját, hanem felét, vagy legalább közel felét fogjuk fizetni az összes hadiköltségnek; azután másodszor azért, mert egy hadsereget azzal, hogy pár százezer embert besorozunk, még nem alakítottuk meg; vannak annak kellékei és soknemű apparatusai, melyek terheit ketten együtt könnyebben lehet elviselni, mint egyenkint, külön-külön. De a t. minister ur, ugy látszik, más véleményben van, miután a takarékoskodási törekvésben a külön hadsereg felé való közeledést látja s igy egy külön hadsereg fentartását mindenesetre olcsóbbnak kell tartania.

Politikai következetesség és a loyalitás terén felveszem bárkivel, a pénzügyminister urral is a versenyt. (*Éljenzés.*) Hosszú multam elég becsületesen tanuskodik mellettem. Csakhogy én a loyalitás kellékei közé nem számítom azon feltétlen készséget, hogy a hatalmi körökben mindig csak és ugy pengessünk, a mint és a mit ott kedvesen hallgatnak (*Zajos tetszés balfelől*) s megelégedéssel fogadnak; sőt ellenkezőleg, az igazi hűség, az erős ragaszkodás és a hol, a mikor kell, az önzetlen feláldozás elválaszthatatlan sajátságának tartom azt, hogy az igazságot, tiszta meggyőződést, haza és király iránt tiszteletteljes őszinteséggel kifejezni mindig elég bátor legyen. (*Élénk tetszés és éljenzés balfelől.*)

Hogy beszédem e részét a szélső baloldalon ülő képviselőtársaim helyeselték, ebből is meríté a t. pénzügyminister ur gyanúsítását. Megéljeneztek ezen urak engem máskor, akkor is, mikor még a kormánypárt padjain ültem; azonban, hogy hányadán vannak velem s mit tartanak felőlem, különösen a vámterület és a külön hadseregre nézve, annak leghatározottabb kifejezését adják mindig akkor, mikor velük a választások terén, mint igen erélyes ellenfeleimmel van szerencsém találkozni. (*Élénk derültség.*)

Van a politikában is morál, melynek folytonos sértegetése közbotrányt okoz, állandó cynicus megvetése pedig előbb-utóbb végzetes reactiót szül. Azt állítá és helyesen állítá a ministerelnök ur, hogy nincsen államférfiú, a ki mindazon elveket, mindazon célokat, melyeket mint ellenzéki hirdetett, a kormány székein ülve, realisálhatta volna, vagy csak törekedett is volna realisálni. Nem is hivatkoztam én a t. ministerelnök ur azon nyilatkozataira, melyet mint egykori ellenzéki vezér, a házban szóval, irva s nyomtatva Gesztről hirdetett. Én csak azon igéreteit idéztem, melyeknek teljesítését, mint kormányférfiu, mint minister vallotta feladatának. (*Élénk helyeslés balfelől.*)

De hiszen ő lemondott ministerségéről, komolyan mondott le négyszer, ugy, hogy mások lőnek felszólítva helyének elfoglalására, de nem vállalkozott senki. Igenis, nem vállalkozott senki azon áron és azon politikának keresztülvitelére, melyre vállalkozni csak neki magának volt bátorsága. Nem érzi-e a t. ministerelnök ur, menynyire megbecsülte őt a közvélemény s mindazok, a kik nem akartak utódai lenni, mennyire megbecsülték az által, hogy őt senkisem desavouálta az által, hogy vállalkozott volna azon politika keresztülvitelére, mely miatt ő lemondott; mig végre ő maga vállalkozván erre, maga magát desavouálta. (*Élénk tetszés a baloldalon.*)

Figyelmezteti a ministerelnök ur a mérsékelt ellenzéket — épen Thiers és társai példájára hivatkozva — figyelmezteti, hogy valahányszor ez a szélső balhoz közeledett vagy velük csatlakozott s ha sikerült a kormányt megbuktatni, nemcsak legyőzettek, de a győzelem egész eredménye a szélsők diadala lett. Igaz, ezt a történelem tanusítja, de ugyanazon történelem nem menti fel azon kormányokat azon bűnöktől, melyek által a mérsékelt ellenzéket, miután annak figyelmeztetését figyelmükre nem méltatták, magok kényszerítették a végzetes lépésekre. (*Ugy van! bal felől.*)

Mi mérsékelt ellenzék teljesítjük kötelességünket, midőn a kormányt veszélyes irányára folytonosan figyelmeztetjük. Tehetünk mi róla, ha

Digitized by Google

legjobb szándékú figyelmeztetéseink nemcsak nem méltányoltatnak, de gunyolva, méltatlanul gyanusítva mellőztetnek a kormány és annak hivatalos többsége által? Tehetünk mi róla, hogy a közönség, mely látva a mi törekvéseinknek sikertelenségét s erről mindinkább meggyőződvén, lassankint elfordul tőlünk és élesebb, radikálisabb eszközök alkalmazását követeli? (*Élénk tetszés a szélső balon.*) Mi vagyunk-e az oka ily eljárás mellett, hogy mindinkább a szélsőségek felé tereltetik? Nem uraim, ez nem a mi, ez az önök műve!

A többek közt azt is nyilvánítám multkori beszédemben, hogy évtizedekig elevezhetünk még a kölcsön művelet politikával, ha Európa békével marad; de ha az európai béke megzavartatik, akkor szomorú sors várakozik azon országokra, melyeknek népe a folytonos adóztatások által kiszivattyúztatva, azon közönbösség fokára juttatott, melyben Aesopus meséje szerint legfeljebb annyit mondhat: quid interest cui serviam, clitellas, dum portem meas!

Ma még hála istennek nem jutottunk oda s hogy ne jussunk oda, ez a mérsékelt ellenzék törekvése. De eljuttatják a nemzetet azon iskola tanának emberei, mely azt hirdeti, hogy az állam minden, az egyén semmi, hogy az államnak jogában van konfiskálni minden előnyt az egyéntől. Eljuttatják azok, kik folytonos adóemelés által a nemzetet szegénynyé teszik, ugy, hogy mikor lelkesedésre volna szükség, erejéből kifogyva, semmire sem lesz képes. Eljuttatják végre azok, kik azt hirdetik: mindegy, a birtok akármely kézben van, ez a birtok átmenetel, a csere rendes processusa, mindegy, ha a magyar törzsvagyon idegen kézre kerül. A veszély óráján ezektől az idegenektől lehet-e várni, hogy rajtunk segitsenek? (*Élénk helyeslés balfelől.*)

Elmondottam, a mit mondani akartam, mi mérsékelt ellenzék teljesítettük lelkiismeretesen kötelességünket; itéljen a t. ház. (*Élénk helyeslés és taps balfelől.*)

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. ház! Daczára annak, hogy ezen költségvetési vita legutóbbi folyamában igen sok mondatott el, a mi a tulajdonképeni vitához nem tartozott, mégis szükségesnek látom némelyeket helyreigazítani, a mik ezen költségvetési vita alatt elmondattak és reflectálni különösen az előttem szólott t. képviselő ur előadására is. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur szives volt a számbeli rectificatió egy részét elfogadni, különösen azon részt, mely vonatkozik az általunk teljesített kiadások nagyságára s a t. képviselő ur teljes őszinteséggel beismerte, hogy már most hitelt ad azon nyilatkozatomnak, hogy kiadásaink hét év alatt nem szaporodtak 85 millióval, a mint azt maga is megdöbbentőnek találta, hanem szaporodtak 40 millióval. Hanem bátor vagyok megjegyezni, hogy mégis van egy kis különbség abban, vajjon 85 millióval, vagy 40 millióval szaporodtak-e kiadásaink és ezen amúgy könnyen átesni, hogy igy is jó van, úgy is jó van, ezt, méltóztassék megengedni, annak, a ki számokkal dolgozik, nem szabad tenni. (*Helyeslés jobbfelől.*) De, t. ház, volt alkalmam első felszólalásomnál kijelenteni, hogy igaz, 40 millióval szaporodtak kiadásaink, ezt egy állításommal sem vontam kétségbe. De méltóztassék ezzel szemben figyelembe venni azt is, a mi időközben történt. Itt volt nevezetesen a kincstári utalványok beváltása, az occupationális költségek s sok árviz és pusztulás, melyek számos rendkivüli beruházást igényeltek, államadósságaink terhét és kamatját szaporították. Mindezen kiadások szaporodását nem szabad ezen kormány számlájára irni, mert bármely kormány lett volna e helyen, annak számolnia kellett volna e szaporulattal és e kiadással. És igy, ha csak nem akarunk tisztán recriminatiókra szorítkozni és ezen tehertöbbletért minden áron csakis a kormányt okoztatni: akkor be kell látni, hogy nem volt más mód, mint a bevétel emeléséhez nyulni, miután minden körülmények között szükségkép szaporodván kiadásaink, azok fedezéséről gondoskodnunk kellett.

De ha a t. képviselő ur el is ismeri azt, hogy a kiadásokat illetőleg az általam idézett számok helyesek, nem volt szives beismerni azt, hogy a deficitre nézve is az én állításaim helyesek lennének. És bátor vagyok ezzel szemben megjegyezni, hogy azt a négy-négy évi átlagot, melyben a deficitünk kifejezést nyert, nem azért említettem a t. képviselő urral szemben, hogy abból más következtetéseket vonjak, mint a hogy tényleg lehet, hanem mert nem akartam untatni a t. házat azzal, hogy talán 8 számot véve föl, az utolsó 8 év deficitjét egyenként soroljam elő a t. háznak; de azt hiszem, hogy épen a deficitről szólva, több év átlaga sokkal biztosabb és helyesebb alap, mint évről évre az egyes számok összehasonlítása. (*Helyeslés jobbfelől.*)

De t. ház, én már a multkor voltam bátor annak kifejezést adni, hogy ha a deficitről szólunk, tisztában legyünk az iránt, hogy mit akarunk ez alatt érteni. Én t. ház, a számítás azon módját, melyet más képviselő urak tettek, hogy t. i. az államvagyon eladásából befolyt összeget nem lehet rendes bevételnek tekinteni, de másfelől a beruházásokat és igy a zimonyi vasut építését a rendes kiadások közé sorozza s igy nagy chronicus deficitet hoz ki; a számítás ezen módjához nem értek és ezért ezt alaposnak el nem fogadhatom. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ha deficitről beszélünk, az a kérdés, hogy az évről évre előforduló rendes kiadásokat mennyiben fedezhetjük saját jövedelmeinkből? Ez t. ház, a deficit eszméjének helyes kife-

Digitized by Google

jezése. Ha ugy számítunk, hogy kihagyjuk a beruházásokat, az átmeneti kiadásokat és az ezeknek megfelelő átmeneti bevételeket: akkor — engedelmet kérek a t. képviselő urtól, nem 1873, hanem 1875. évvel összehasonlítva — a hiány 1875-ben 34.600,000 frt. Most pedig ugy áll a dolog, hogy a deficit 23.900,000 frt. Ez eredményezi t. ház, a 10.700,000 frtnyi mérleg javulást, a mely 1875 és 1880 közt constatálható. Épen ugy a mily könnyedén veszi a képviselő ur akár 85, akár pedig 40 millióval több-e a kiadás, bánik el más számokkal is.

Ma is, midőn előadta, hogy a rendes kiadásokhoz hozzá kell adni az államadósságok törlesztése fejében felveendő összeget, a miről mindig azt mondjuk, hogy 9 millió, azt állítja, hogy 900,000 frtot eltagadunk, mert közel áll a 10 millióhoz, mert az 9.900,000 frtot tesz. Itt is csak 900,000 frttal téved a t. képviselő ur, mert méltóztassanak az államadósságok törlesztésére fordítandó és ennek a bevételek közt megfelelő összeget tekintetbe venni, ez 9.035,000 frtot nem pedig 9.900,000 frtot tesz, mint ő mondá.

Ép oly könnyedén számol a t. képviselő ur, midőn azt állította, hogy 25 millió frttal szaporodtak kiadásaink, én azonban azt hiszem, hogy méltányos ebből levonni az átfutó kezelési költségeket, a melyek ugy a bevételek, mint a kiadások közt előfordulnak és a melyek 22.100,000 frtot tesznek.

Igy számítani t. ház, könnyű, de ezzel bizonyítani nem lehet. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Beszélt a t. képviselő ur, midőn a jólét kérdésére áttért, a gazdasági szeszgyárak emelkedéséről, mondván, hogy könnyű azoknak a nagy szeszgyárak a léte, mert kétszer-háromszor többet kapnak restitutió fejében, mint adót fizetnek. Azt hiszem, t. ház, hogy senki sem tagadja, a legkevésbbé tagadom pedig én, hogy a gazdasági szeszgyárak állapota kedvezőtlen és tarthatatlan. De engedje meg t. képviselő ur, nem csak a szeszgyáraknál, de a gyáriparnál általában áll az, hogy a kis gyár és a házi ipar a nagy iparral concurrálni nem képes és hogy a dolgok rendes folyása az, hogy először fejlődik a kis-ipar, azután pedig a kis gyár, a melyeket azután kiszorít és megemészt a nagy gyár. Ez áll a szeszgyárakra nézve is. Hogy baj van e tekintetben és hogy a gazdasági szeszgyárak szükségesek a föld javítására és hogy gazdasági szeszgyárak fennállását lehetővé kell tenni: ezt a kormány is belátja és ezért is kilátásba helyezte az erre vonatkozó előterjesztést. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A t. képviselő ur azt mondá, hogy méltóztassanak megnézni a földhitelintézet által adott kölcsönök összegének szaporodását és látni fogják meg, hogy mig a mult évben az új kölcsönök 40 millióra, addig az idén 70 millióra rúgnak. Először is nem az a kérdés t. ház, hogy mennyi kölcsönt vettek fel az illető földbirtokosok, hanem az, a mi döntő befolyással is bir, hogy a felvett kölcsönöket mire fordították: adósságok fizetésére, aquisitióra, vagy a föld instruálására-e? Maga a felvett kölcsönök összegének nagysága káros jelenségre még nem mutat.

A mult alkalommal, midőn a cenversióról szóló törvényjavaslat tárgyaltatott, ezen adatok rendelkezésemre állottak s ezekből kimutathattam volna, hogy ezen felvett kölcsönök egy része felvétetett más intézeteknél levő adósságok conversiójára. Ha méltóztatik vádolni ezen kormányt, mint a mely sok roszat művelt, méltóztassék meggondolni, hogy azon kormánynak talán mégis egyik érdeme, hogy lehetővé tette a drágább jelzálog-kölcsönök conversióját és ennek egyik következménye az, hogy a földhitelintézet által contrahált adósságok összege nagyobb, mint a mult évben volt. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Áttérve t. ház, azon kérdésre, hogy felszólalásom egyik része félreértés, másik része pedig gyanusítás volt, a t. képviselő ur az elsőre nézve azt mondotta, hogy nem ő húzta meg a válaszvonalat köztem és a ministerelnök ur közt és nem ő állította, hogy a ministerelnök mulasztást követett el az által, hogy helyén megmaradt. A kérdés első részét részemről befejezettnek tekintem, mert azon viszályok és különbségekre nézve, melyek állítólag köztem és a ministerelnök közt léteztek volna, már elmondottam nézetemet és a kérdés ezen részére bárhonnan történjék felszólalás, többé nem fogok visszatérni. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) A másikra nézve, hogy a t. képviselő ur szerencsés volt e házban meggyőződni arról, hogy ő mást mondott, mint a mit mondottam és mégis a ministerelnököt mulasztással vádolta, hogy helyén megmaradt, ezt méltóztassanak megmagyarázni azok, a kik mostani felszólalását megértették, én részemről nem vagyok képes arra, hogy constatáljam, hogy az én állításom és az ő mostani nyilatkozata közt különbség volna. (*Derültség jobbfelől.*) Azt mondotta a t. képviselő ur, hogy gyanusítás volt részemről, melyet ő kénytelen nem is tiszteletteljesen, hanem ridegen visszautasítani, midőn azt mondottam, hogy határozati javaslatával, hogy ő föllépése által közeledett a függetlenségi párthoz. Ezen kérdésre bátor leszek még visszatérni, azért most csak azon nyilatkozatra akarok megjegyzést tenni, melyet a loyalitásról tett s a melylyel definiálni akarta, hogy nem azt érti loyalitás alatt, hogy minden előtt meg kell hajolni, a mi felülről kivántatik. A t. képviselő ur engem vádol gyanusítással, holott ha valami a gyanusítás, a kettőnk nyilatkozata közül, szerintem a képviselő

Digitized by Google

ur állítása a gyanusítás; mert neki arról tudomása nem lehet, hogy a közösügyi kiadások előirányzatának megállapításánál a kormány azokat az elkerülhetlenszükség mérvére szállította le. De különben ezen a téren annak, a ki felelősséggel nem tartozik, igen könnyü az állása, mert mondhat a levegőbe bizonyos számokat, mondhatja, hogy ennyivel és annyival reducálhatta volna azon kiadásokat, a mint hallottam is, hogy egy képviselő nyilatkozott, hogy 8 millióval lehetett volna reducálni s mindössze tehát 24 milliót, ennyivel lehetett volna leszállítani. Mondom, az, a ki felelősséggel nem tartozik sem fölfelé, sem lefelé, ily állítást koczkáztathat. Ámde a mit a kormány tesz és előterjeszt s arra nézve, hogy mi szállitható le, a kormány előterjesztésében, kimutatásában meg van adva a nyilatkozat kétséget nem szenved, hogy e tekintetben a loyalitásnak valódi értelme az, hogy a felelősséget magára vállalja lefelé és fölfelé és azt, a mit csakugyan helyesnek és szükségesnek lát a kormány, a tulsó oldal követeléseivel szemben is fenn kell tartania; de nem kell azt mondani, a mi ugy sem kivihető, hogy ezt töröljük csak azért, hogy azon zajos éljenzést kiérdemelje, mit azon oldalról hangoztattak. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

De visszatérve arra, hogy csakugyan gyanusítás volt-e az, a mit mondottam, hogy a t. képviselő ur felszólalásában és határozati javaslatában is egy nagy lépéssel közeledett a háznak azon oldala felé, (*A szélső baloldalra mutat*) erre nézve t. ház, én csak tényeket fogok elősorolni s tények elősorolása, felfogásom szerint nem gyanusítás. Kétségtelen tény az, hogy midőn a mérsékelt ellenzék az által, hogy a mig az eddigi költségvetéseket általánosságban elfogadta, most a jelen költségvetést általánosságban is megtagadja, eltért előbbi álláspontjától. De nem is erről van szó, mert hiszen szabadságában áll, hogy ezen kormánytól megtagadja a költségeket s ha a kormánynak nem lesz többsége, elhagyja helyét és felváltja az, kinek többsége lesz; hanem arról van szó, hogy a költségvetést a dolgok mai stádiumában megtagadni annyit tesz, mint az alkotmányos kormányzás lehetőségét megakadályozni. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

De t. ház, nemcsak ezen egy közeledés van azon állásponthoz, melyet a t. függetlenségi párt elfoglal, hanem a t. képviselő ur multkor mondott beszédjének egész fonalán áthuzódik azon eszme, hogy a monarchiának nagyhatalmi állásáról le kell mondani, a mi más szavakkal azt jelenti, hogy a véderő-költségeket le kell szállítani; de sőt világosan ki is mondta, hogy a véderő-költségeket apasztani, még pedig jelentékenyen apasztani kell és lehet is. T. ház, ez mindenesetre — eltekintve attól, hogy a t. képviselő ur adós maradt azon nyilatkozatával, hogy lehetséges és mennyire ezen költségeket apasztani: ez egyik argumentum azok tárházából, melyeket eddig a ház szélső baloldaláról szoktunk hallani. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*

Gr. Apponyi t. képviselő ur multkori felszólalásában igen élesen felállította azt a határvonalat, a mely őt és pártját elválasztja azon párttól, a mely (*A szélső balfelé mutat*) a ház ezen oldalán ül. De daczára ezen válaszfalnak, melyet oly élesen állított e két párt közé, méltóztattak hallani, hogy annak következtében mégis mit mondott és tett beszéde további folyamában, hogy azon falon át baráti jobbot nyujtott ellenfeleinek s azt mondta, hogy ha már álláspontunk nem egy és ugyanaz, mégis legyen czélunk egy és ugyanaz ezen kormány megbuktatására, ne veszekedjünk saját magunk között, hanem igyekezzünk ezen czélt közösen elérni.

Ebből természetesen az következik, hogy a képviselő ur és pártja sokkal közelebb áll a ház azon pártárnyalatához, (*A szélső bal felé mutat*) mint ezen párthoz. (*Jobboldalra mutat. Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) De t. ház, ezen jelenségek nem újak sem a történelemben, sem az újabb eseményekben. Történt az igen gyakran, hogy a szélsőségek találkoztak, egyesültek a mérsékelt elemek ellen; ezen jelenséget látjuk a történelemben, láttuk közelebb Francziaországban is. Igen, de hogy az ilyen szövetkezés az országra nézve valami hasznos legyen, azt méltóztassék megengedni, sem a történelemben és azt hiszem, a jelenben sem tapasztalni nem fogjuk. És még egyet; hogyha saját viszonyainkat nézzük és ellenfeleink közt a pártok számarányát tekintjük, azt hiszem, hogy a mérleg, hogyha azon kivánság, melynek a t. képviselő ur kifejezést adott, teljesedni fog, a pártok számarányát tekintve, azt hiszem, hogy a mérleg nem a képviselő ur és pártjának javára szolgál, hanem azon másik párt malmára fogja hajtani a vizet. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől. Felkiáltások szélső balfelől: Elfogadjuk! Derültség. Mozgás a mérsékelt ellenzék padjain.*)

Áttérek már most Helfy képviselő ur nyilatkozatára, a ki a költségvetéssel is foglalkozott multkori beszédjében. Ő azt mondta, hogy lehet-e alapos a költségvetés, a melyben fel lehet venni a bevételeket azon számba, melyet a pénzügyi bizottság előterjesztett, mikor a hátralékok annyira szaporodnak, mig a bevételek nem szaporodnak és igy a bevételek ezen szaporodása csak fictio.

Én bátor leszek a képviselő urnak néhány adatot szolgáltatni arra nézve, hogy e hátralékok hogyan állanak. Természetes, hogy a zárszámadások még 81-re nem állanak rendelkezésemre, hanem csak tisztán a kezelési eredmény; de azt hiszem, hogy a zárszámadások nem fognak ezen

Digitized by Google

eredménytől nagyban eltérni. De méltóztassék csak az egyenes adókat tekinteni. Az egyenes adónál a hátralék 1880-ban 39.900,000 frt volt és a tényleges befizetés az egyenes adóknál, a hadmentességi díjat kihagyva, mely csak az 1880. év folyamán lett kivetve, a hátralék 1881 végén 37.600,000 forintot teszen, tehát 2 millióval kevesebbet, mint az 1880. év végével volt. De méltóztassék még figyelembe venni (*Halljuk!*) hogy ezen 37.600,000 frt hiányból, (*Halljuk!*) mely még tényleg fenmarad, 4 törvényhatóság területére 12,800.000 frt esik. Meg is nevezem, mert érdekes: Budapest hátraléka 3.500,000 frt, Szilágymegyében 1.100,000 frt, Temesmegyében 3.200,000 frt, Torontálmegyében pedig 4.900,000, összesen 12.800,000 frt. és épen ezen négy törvényhatóságra, melyeket illetőleg ki lehet mutatni, hogy ezek az inséges évektől, mindenféle elemi csapásoktól legtöbbet szenvedtek, az összes hátraléknak több mint egyharmada esik.

Tovább menve, ha összehasonlítjuk az egyenes adó czímén 1880-ban történt befizetéseket az 1881-ben történtekkel, 1880-ban befizettetett egyenes adó czimén 81 millió 400 ezer frt; 1881-ben 83 millió 700 ezer frt, tehát 2.250.000-el több, mint az előző évben. Ha ismét — mert mindig azt állítják, hogy előirányzataink irreálisak — összehasonlítjuk ezeket a tényleges eredményekkel, 1880-ban ismét azt tapasztaljuk, hogy az eredmény 262,000 frttal több, mint az 1881-iki előirányzat. Mindezen adatokból, méltóztassanak megengedni, nem lehet következtetni a hátralékok nagymérvü felszaporodására, mint Helfy képviselő ur tette.

De a t. képviselő ur még egy másik adatot is idéz. Azt mondta: nézzük a fogyasztási adókat, ott is mily óriási a hátralék. Igaz, hogy e hátralék már 1875-ben 752,000 frt, 1880-ban pedig 4.059,000 frt, igy ebből az következnék, hogy 3 millió s nehány százezer frttal nagyobb, mint 1875-ben volt. Hát az kétséget nem szenved, hogy ha a t. képviselő ur a zárszámadásba beletekint, annak végeredményeként ezen szám constatálható; de nem constatálható az, a mit a képviselő ur belőle kivon, hogy t. i. a hátralék ennyivel nagyobb.

És pedig azért nem, mert 1880-ban a bor- és húsfogyasztási adó czímén a hátralék 386 ezer forint volt; s ha megtekinti a t. képviselő ur, hogy ugyanezen a czímen mennyi volt a hátralék 1875-ben, azt fogja találni, hogy 80,000 frttal több volt. És ha ezt folytatjuk 1881-re, még kedvezőbb eredményre fogunk jutni.

Miből ered tehát ezen hátralék-szaporodás? Ered a szesz-, czukor- és söradóból, még pedig azon itt fenforgó körülményből, hogy a mint méltóztatnak tudni, ezen adók nem hajtatnak be azonnal, hanem erre 6 hónapi hitel adatik az illetőknek. (*Halljuk! Zaj.*) Igy történt 1875-ben is; ha a hitel október, november, deczemberben adatik, akkor a fizetés április, május és junius hónapokra válik esedékessé.

Igy volt ez 1880-ban is, csakhogy 1875-től 1879-ig ez a követelés a zárszámadásba nem vétetett fel egész addig, a mig a váltó esedékessé nem vált; most pedig a zárszámadási bizottság megállapodása szerint e követelés már a folyó évben előiratik az állam javára; de azért világos, hogy a hátralék e czímen épen akkora volt 1875-ben, mint 1880-ban, tehát ebből azt következtetni, a mit a képviselő ur következtet, szintén nem lehet.

Most a t. ház engedelmével áttérek egy, szerintem a költségvetéssel szoros összefüggésben nem álló kérdésre. (*Halljuk!*) De minthogy Németh Albert képviselő ur egy positiv tényt adott elő s mintegy kérdést intézett hozzám, méltóztatik megengedni, hogy ez alkalommal feleljek rá. (*Halljuk!*) Ez a kápolnai dohánybeváltás ügye.

T. képviselőház, én azt hiszem, hogy mindannyian, a kik ezen kérdéssel foglalkoznak, tudják azt, hogy a Magyarországon a dohánytermelésre használt 100,000 katasztrális holdból 62,000 katasztrális hold termeltetik az osztrák dohány-szükséglet és körülbelül 40,000 katasztralis hold a magyarországi regie részére; igy egy bizonyos közös viszony van azon dohányra nézve, mely az osztrákok számára vétetik át. És t. ház, egy bizonyos czikkre és pedig nagy beszerzési költséggel járó czikkre kell, hogy joga legyen az illető vevőnek megnézni, hogy a magyar kormány milyen dohányt vált be és milyen áron s azért abból, hogy az illető gyárakból egy-egy dohánygyári tiszt küldetik ki, abból még semmi roszalás sem következtethetik, mert ez a vevőnek teljes jogában kell, hogy álljon. De azért nem áll az, hogy a kiküldött dohánygyári tiszt határozza meg az árakat; mert ő épen olyan fél, mint a másik fél, a termelő. (*Helyeslés a jobboldalon.*) És ha t. ház, az illető felek közül bármelyik nem nyugszik meg az illető dohánybeváltótiszt eljárásában, ott van a közigazgatási biztos, a ki ezen kérdés felett dönt. Ha pedig annak határozatával sem lenne megelégedve, akkor ott van a rendes fellebbezési forum, végső sorban a ministerium. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Erre nézve semmiféle panasz nem merülvén föl, sőt a bekivánt adatok alapján azon meggyőződésre jutván, hogy a január 15-éig elért árak, métermázsánkint átlag 19 frtot tesznek, nem láttam szükségét semmi külön intézkedésnek; de azért ezt itt felemlíteni mégis szükségesnek láttam. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

De t. ház, Németh Albert képviselő ur tett még egy másik nyilatkozatot is, hogy t. i. egy

Digitized by Google

városban, melynek viszonyait ismeri, van 69 telkes gazda és még sem találkozik egy gazda sem, a ki két ökröt tartana. Ebből azt lehetne következtetni, hogy egy gazdának legfeljebb egy ökre van és földjeiket csak ugy szánthatják, ha egymástól egy ökröt kölcsönöznek, vagy hogy részben bevettetlenül hagyják földjeiket. Méltóztassanak erre nézve egy megjegyzésemet meghallgatni. (*Halljuk!*) Én másfél órányira lakom azon helyhez, melyet a t. képviselő ur felemlített és igy ismerem azon vidék viszonyait. Hogy egy telkes gazdának ott hány ökre van, azt nem mondhatom, mert nem tudom; de azt mondhatom, hogy sok gazdának van 4 vagy még több lova és pedig olyan szép lova, hogy azokat itt a fővárosban nagyon jól lehetne uri fogatok elé fogni. Ugyanazon telkes gazdák nevelnek szép csikókat, melyeket jó pénzen eladnak s melyekkel minden kiállítás alkalmával érmeket és díjakat nyernek.

Valóban mondhatom, hogyha azon a vidéken járok, örömmel tapasztalom a lónevelésnek évről évre észlelhető felvirágzását. Igy tehát azon nép szegénységére, mivel egy ökör sem esik egy birtokosra, következtetni nem lehet, mert van e helyett lovuk és pedig jó lovuk. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Áttérek már most t. ház, gr. Apponyi Albert t. képviselő ur azon állítására, hogy a pénzügyminister azt mondta, hogy az összes új adók és az adó-emelésből nagy eredmény nem várható, mert a teher-többlet mégis 18 millió néhány százezer frttal szerepel; de ezen tételét nem bizonyította be a pénzügyminister és némelyeket a számításból kihagyott.

Először is t. ház, azt, hogy a 18 millió és néhány százezer forint tehertöbblet miből áll, könnyü kiszámítani. Áll ez a jövedelmi pótadóból, a szállítási adóból, a hadmentességi díjból és új fogyasztási adókból. Méltóztassanak ezeket összeadni s ezek kiadják ezen összeget.

De azt mondja a t. képviselő ur, hogy többet nem említettem fel. Nem említettem a földadó szabályozás kiigazítását, nem a szeszadó többletét, nem a vámjövedelmi emelkedéseket.

T. ház! Nem említettem ezeket, az igaz, de nem tévedésből, nem feledékenységből, hanem szántszándékosan, mert csak olyanokat említettem, melyek a zárszámadások szerint csakugyan mint tényleges bevételek és bevételszaporulatok szerepelnek; de méltóztassanak megengedni, a földadószabályozásból eredő tehertöbblet folytán a zárszámadások szerint a jövedelem nem szaporodott, mert a földadójövedelem 1875-ben volt 36.700,000 forint, 1880-ban pedig befolyt 36.100,000 frt és ezen különbség, vagy az, hogy nincs is különbség a befolyt adó mennyiségében a kiigazítás daczára, onnan ered, hogy egyenlő arányban, a mint a földadó-szabályozásból kellett volna szaporodni a földadó-előirásnak, épen azon arányban kellett elemi csapások miatt adót leengedni, úgy hogy tulajdonképen szaporodás nem következett be és csak másokra ment át az adószaporulat, de az adó többlet nem következett be és igy e czímen jövedelmi szaporulatot számításba venni nem lehetett.

Szintúgy áll a dolog a szeszadóra nézve. A szeszadó-jövedelem 1875-ben volt 6.600,000 frt, 1880-ban 6.300,000 frt, de méltóztassék megengedni, ebből sem lehet a szeszgyártás apadására következtetni, hanem ez onnan van, hogy a technikai készülékek tökéletesedése folytán sokkal nagyobb szeszmennyiség termeltetik bizonyos idő alatt és igy az ezután fizetett adó csekélyebb. Ezen összeget sem lehetett tehát felvenni, mert az tényleges bevételként nem szerepel.

Felemlíti továbbá a t. képviselő ur a határvám-bevételeket is és azt mondja: igaz, hogy a restitutiónál a magyar kincstárnak 7 millió és néhány százezer forint előnye van, de azt más concessiókkal kellett megfizetni, nevezetesen azzal, hogy a vámbevételek emelkedvén, a kormányférfiak állítása szerint ebből 5 millió frt teherszaporulat háramlott az adófizetők vállaira. Részemről azért nem említettem a vámbevételek szaporodását, mert a vámtételeket magukat említeni nem lehet; ezek szoros összefüggésben vannak a fogyasztási adókkal, a fogyasztási adók a visszatérítésekkel és a visszatérítések czímén nekünk járó összegekkel s igy csakis ezen négy factort együtt lehet említeni.

De hogy ezen vámjövedelemmel a t. háznak nem minden tagja van tisztában, azt tapasztaltuk a jelenlegi vitában, melyben e tekintetben egymással ellenkező állításokat hallottunk. Méltóztassék megengedni, azon állítással szemben, hogy vámjövedelmeink nincsenek, a mult évben, midőn e tárgyban felszólaltam és azt mondtam, hogy a restitutiót ezen vámjövedelmekkel összevegyíteni nem lehet és hogy vámjövedelmünk van és pedig, mig a monarchia brutto vámjövedelme 1875-ben 21.700,000 frt volt és ebből Magyarországra esett 6.700,000 frt, 1880-ban volt 29.900,000 frt, ebből Magyarországra esett 9.400,000 frt, tehát vámjövedelmünk van és hogy az növekedőben van; azt mondani ezzel szemben, hogy igaz, hogy 7 millió és néhány százezer forinttal emelkedett bevételünk a restitutió folytán, de 5 millió frt a teherszaporulat, a mit az ország visel, ezt igy felállítani, gondolom, nem lehet. Hiszem magam is, hogy a t. képviselő ur nem akarta igy mondani és nem azt következteti ebből, hogy az 5 milliónyi teher ellensúlyozza a 7 milliónyi jövedelmi szaporulatot.

A következőkben azonban bátor leszek kimutatni, hogy 5 milliónyi teherszaporulat csak-

Digitized by Google

ugyan nem constatálom. Bátor voltam már előbb megjegyezni, hogy az egész monarchia vámjövedelme 2.700,000 frttal nagyobb az új kiegyezés óta, mint azelőtt volt. Tehát ha az egész monarchia vámjövedelme 2.700,000 frttal s[illegible] teljes lehetetlenség, hogy Magyarors[illegible] tőire 5 milliónyi tehertöbblet járult

A t. képviselő ur hivatkozik [illegible] alkalmával a kormány részéről tö[illegible] zatra. Utána jártam, de a kormány [illegible] kozatát, hogy ebből az ország[illegible] teher hárul, nem birtam megtalál[illegible] következtethetne a t. képviselő [illegible] a gyapjuszöveteknél a gyapjú[illegible] emeléséből hárul terheltetés az ors[illegible] (Gr. *Apponyi Albert helyeslőleg int.*) A[illegible] képviselő ur most is helyesli ezen nyilat[illegible]tot. De mikor a gyapjuárúk összes vámja [illegible]0,000 forint és 2 millió frt közt variál, e[illegible] Magyarországra 5 millió frt nagyobb terheltetés nem hárulhat. De az egész tehertöbblet, mely a monarchiára a gyapjuszövetek vámjának emeléséből ered, 470,000 frtot tesz, tehát ebből sem jön ki az 5 millió teher Magyarországra. De megengedve azt, a mit nem engedhetek meg, hogy a vámtételek emelése által az illető iparczikkek drágábbakká lettek, méltóztatnak látni, hogy nem áll az az állitás, hogy ha hét millió többlet az, mely a restitutióból javunkra esik, másfelől 5 millió az elvállalt tehertöbblet.

Habár látom, hogy a ház türelme fogytán van, (*Halljuk! Halljuk!*) mégis arra kérem a t. házat, méltóztassék megengedni, hogy nyilatkozzam még különösen egy kérdésben. (*Halljuk!*) A ház azon oldalán felemlittetvén többször, hogy bajaink orvoslása abban feküdnék, ha külön vámterület állittatnék fel, méltóztassanak megengedni, hogy ezen kérdésről nyilatkozzam. (*Halljuk!*)

T. ház! A külön vámterületet illetőleg különböző nézetek uralkodnak e házban és az országban. Vannak olyanok — s ezek leginkább a háznak tulsó oldalán kereshetők — kik feltétlenül külön vámterületet kivánnak. Vannak ismét mások, kik a törvény által elfogadott álláspontra helyezkednek és azt mondják: a törvény megadja a jogot a külön vámterület felállítására; a kérdés csak az, hogy ugy tudunk-e megegyezni, hogy közös legyen a vámterület. Ezen utóbbi nézetet vallók ismét két csoportra oszlanak. Egyik az, mely kivánatosnak tartja a külön vámterület életbeléptetését, a másik, a mely a közös vámterület fentartását óhajtja és csak mint végső eszközt fogadná el a külön vámterületet. Én is ez utóbbiak közé tartozom és a közös vámterületet fentartani óhajtom a legvégső eshetőségig; mert a külön vámterület életbeléptetését nemcsak közgazdasági, de pénzügyi szempontból sem tartom kivánatosnak Magyarországra nézve.

Méltóztassanak megengedni, igen jellemző adatok állanak rendelkezésünkre: az áruforgalmi statistika adatai, melyek hat hónapról szólnak. Az adatok mutatják, hogy hat hónap alatt összes behozatalunk 140 millió frtot tett értékben, összes kivitelünk 183 millió frtot, továbbá, hogy — a mit ugyan mindenki igy gondolta, de positiv tényekkel nem rendelkeztünk — kivitelünk legnagyobb része nyugat felé irányul és behozatalunk is. Addig, mig nyugot felé kivitelünk 137 millió frt, kelet felé 8 millió. Nyugat felé behozatalunk 105 millió, kelet felé 12 millió. Ausztriával szemben kivitelünk 124 millió, behozatalunk 104½ millió. Tehát ezen fél esztendő alatt is 20 millióval haladja meg a kivitel a behozatalt. Ezen adatok előterjesztésével nem követek el indiscretiót s nem adok fegyvert mások kezébe, de bárki kiszámíthatja és összeállíthatja. (*Halljuk!*) Az Ausztriából való behozatalunkra nézve kétségkivül áll az, hogy a behozott iparczikkek értéke 68 milliót tévén, az oda kivitt czikkek értéke pedig 24 milliót, 44 millióval haladja meg a behozatal a kivitel tárgyainak értékét és igy ezt átszámítva egy évre, ez 88 millió értéket representál.

Megengedem t. ház, hogy ha önálló vámterületünk volna, ez egy igen bő alap volna arra nézve, hogy saját részünkre nagyobb jövedelmet szerezzünk. Azt t. ház, hogy mindkettő legyen, hogy a vámjövedelem szaporodjék és gyáriparunk is létesüljön, az lehetetlen. Vagy az egyik, vagy a másik, vagy a mi legvalószinűbb, részben az egyik, részben a másik áll be; de mindkettő nem lehet. Azonkivül meg kell nézni a kérdésnek másik részét is. Méltóztassék megnézni a kivitt állatok, dohány és nyers termékek értékét, mely egy fél év alatt 140 milliót tett, szemben a 30 milliót tevő behozatallal s igy a kiviteli többlet 110 milliót tesz. Ez tehát egy évben 220 milliót representál. De t. ház, csak nem méltóztatnak azt gondolni, hogy mi elzárjuk magunkat az Ausztriából behozott árúk ellenében és ők csak ugy szabadon fogják bejutni hagyni árúinkat; ennélfogva Ausztriának ezen 220 millió értékből, melyet Magyarország kifelé visz, mindenesetre szintén tekintélyes vámjövedelme volna és habár ezen czikkek nem is adóztathatnak meg oly nagy vámtételekkel, mint az iparczikkek, melyek behozatnak, de azért a dohány métermázsánként 3 frttal, a marha darabonként 5 frttal, a buza métermázsánként 1 frt vámtétellel terhelhető volna, mi mindenesetre annyira nyomná az itteni termények árát, hogy ez vissza nem térülne a másrészt elért vámjövedelem által. (*Zaj balfelől.*)

De méltóztassék tovább menni. Ezen vám-

Digitized by Google

sorompó felállitása által a kereskedelmi nehézségek folytán és ezen bármily csekély mértékben felállitott vámtételek által mégis sokkal nehezebben állnók ki a concurrentiát az orosz és amerikai nyers termékekkel, mint most s igy én nemcsak mint minister, nem is mint képviselő, hanem főleg mint magyar gazda azon viszonyt részemről semmiképen sem óhajtom. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Irányi Dániel t. képviselő ur szólt tegnap a képviselők felelősségéről választóikkal szemben. (*Halljuk!*) Én teljes mértékben osztozom abban, hogy minden képviselő, ha nem is más, de mindenesetre erkölcsi felelősséggel tartozik választóinak s igy ha bekövetkeznék az, a mi, remélem, nem fog bekövetkezni, hogy a külön vámterület pártolói a külön vámterületet létesítenék, annak következményeiért a felelősséget mindenesetre azoknak kellene viselniök, a kik azt létesítették. De teljesen félreértette Irányi Dániel képviselő ur Busbach Péter képviselő urat, annyiban, mintha ő a felelősséget ily értelemben venné; mert szerintem Busbach képviselő ur tökéletesen helyesen jegyezte meg azt, hogy a többség és a kormány tényeiért nem lehet a felelősséget azon képviselőkre hárítani, a kik ezen tényeket ellenezték. E tétel tökéletesen áll és tökéletesen osztozom Busbach Péter képviselő ur nézetében és ép azért, mert osztozom e nézetben és mert a teljes felelősség érzetével birok arra nézve, hogy a költségvetés megfelel a helyzetnek és azt hiszem, hogy ugyanezen érzettel szavazza meg azt a többség, azért kérem a t. házat, méltóztassék a költségvetést elfogadni. (*Élénk hosszas helyeslés jobbfelől.*)

Eötvös Károly: T. ház! Óhajtottam volna a költségvetéshez hosszasabban szólni s különösen felhiva érzem magamat erre azon körülmény által, hogy az igen t. pénzügyminister ur egy új tárgyat vegyített a költségvetés tárgyai közé; nevezetesen az önálló vagy közös vámterületnek kérdését. Abban a nézetben vagyok t. ház, hogy e kérdésre e házban egyoldalulag és csakis a kormánypadokról nyilatkozni, a nélkül, hogy az ellenzéknek, vagy az ellenkező nézetűeknek mód- és alkalom nyujtatnék ezen előterjesztésre nézve tüzetesen nyilatkozni, talán nem czélszerű. Ezen körülmény is és azon igen gazdag anyag, a melylyel a t. előadó ur itt előttünk a költségvetési javaslatot támogatni szives volt, mondom engem provocálnak arra, hogy hosszabban és részletesebben kiterjeszkedjem. Azonban az időnek előrehaladottsága és a t. ház türelmének bizony jogos és indokolt fogyatkozása talán feljogosit azon kérésre, hogy legyen kegyes a t. ház nekem megengedni, hogy mivel szavazás ma ugy sem lehet, a holnapi ülésen mondhassam el beszédemet. (*Zaj. Felkiáltások jobbfelől: Ma! Balfelől: Holnap!*)

Elnök: T. ház! Én, mint a ház elnöke, nagyon természetesen csak akkor tehetném ezt a kérdést a t. házhoz, ha már háromnegyed kettőre volna, mert nekem a házszabályok csak azt teszik kötelességemmé; azonban azt tudom, hogy a ház e tekintetben igen sokszor már eltérőleg határozott, tehát azt hiszem, tisztán a t. háztól függ, hogy ma kivánja-e meghallgatni a képviselő urat vagy holnap? (*Zaj. Felkiáltások jobbfelől: Ma! Balfelől: Holnap!*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Én ugyan megvallom, azt a gyakorlatot, mentől rövidebbre összeszorítani az ülések idejét, hogy mentől kevesebbet lehessen végezni, helyesnek nem tartom és midőn még egynegyed volt 2-re, tehát háromnegyed óra még hátra volt és midőn a ház nyilvánította készségét, hogy bármily hosszú lesz a beszéd, azt meghallgatja, teljesen indokoltnak sem tartom a képviselő ur kérelmét; de tekintettel arra, hogy utoljára maga ezen kérdés fölött is el lehetne vitatkozni és semmire sem menni, kérem a t. házat, méltóztassék az elhalasztásba beleegyezni. Egyuttal megjegyzem, hogy ha azután minduntalan szemrehányás történik, hogy nem haladunk sem egyben, sem másban, annak ez az oldal nem oka. (*Helyeslés jobbfelől. Ugy van! Mozgás balfelől és felkiáltások: Holnap!*)

Elnök: Azt hiszem, hogy tekintettel arra, hogy névszerinti szavazás iránti kérés is van beadva, az pedig rendesen egy óra hosszat szokott tartani, továbbá tekintettel arra, hogy már félkettő felé jár az idő, méltóztatnak beleegyezni, hogy Eötvös képviselő ur holnap tartsa meg előadását. (*Helyeslés.*)

A holnapi ülésnek, mely 10 órakor fog tartatni, első tárgya lesz a félbeszakadt tárgyalás befejezése és a szavazás. Azután a ház határozata szerint következni fog a véderő-bizottság két jelentése s ha az idő engedi, az első füzetben foglalt, ugynevezett kisebb tárczák, ha pedig az idő nem engedi, akkor a már ma bejelentett interpellátiók előterjesztése.

Kérem a t. ház határozatát arra nézve is, hogy a holnap utáni ülésben két választás eszközöltessék. Az egyik a zárszámadási bizottság egy tagja helyére, mely Plachy Tamás képviselő ur lemondása folytán, a másik a véderő-bizottság egy tagsági helyére, mely Ruhido Zichy Radoszlav képviselő ur lemondása folytán üresedett meg. (*Helyeslés.*) Ezt tehát határozatképen kimondom. Egyéb tárgy nem lévén, az ülést feloszlatom.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 30 perczkor.*)

Digitized by Google

46. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 25-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitès. Elnöki jelentés a delegátiók rendkivüli összehivásáról. Vita a leirat tárgyalása fölött. Egy kérvény bejelentése. Az inditvány és interpellátiós könyv felolvasása. Az 1882-ik évi költségvetés általános tárgyalásának befejezése és általánosságban való elfogadása; a pénzügyi bizottság határozati javaslatainak elfogadása. A véderőbizottságnak az 1882-ik évi hadjutalékról szóló két jelentésének tárgyalása és elfogadása. Bereczky Sándor interpellátiója a hétfalusiak ügyében.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Bedekovich Kálmán, Ordódy Pál, b. Orczy Béla, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Rakovszky István jegyző ur fogja vezetni; a szólók neveit egyrészről Baross Gábor, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

A tegnapi ülés jegyzőkönyve fog felolvastatni.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a január 24-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesíttetnek jelentem ki.

T. ház! Bemutatom a ministerelnök ur átiratát, melyben tudatja, hogy ő cs. és ap. kir. Felsége f. év január 21-én kelt legf. kéziratával a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat f. év január hó 28-dik napjára Bécsbe rendkivüli ülés szakra legkegyelmesebben összehívni méltóztatott.

Fel fog olvastattni a ministerelnök átirata, valamint a kegyelmes királyi leirat.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a ministerelnök átiratát, továbbá ő Felsége következő kéziratát*):

„Kedves Tisza! A közös ügyek tárgyalása czéljából a magyar országgyülés által az 1867. XII. t.-cz. értelmében kiküldött s a birodalmi tanács által az 1867. évi deczember hó 21-én kelt törvény alapján megválasztott bizottságot a részükre törvényileg fentartott teendők teljesítése végett f. év január hava 28-dik napjára Bécsbe rendkivüli ülésszakra egybehívtam.

Midőn ehhez képest közösügyi ministeriumaimat egyuttal alkotmányszerű előterjesztések megtételére utasítom, megbizom Önt, hogy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottság tagjainak egybehívása iránt szükséges intézkedéseket tegye meg.

Kelt Bécsben, 1882. év január hava 21-dikén. Ferencz József s. k., Tisza Kálmán s. k.“

Elnök: T. ház! A folyó évi közös ügyek tárgyalására a bizottság a 17-ik országos ülésben 1880. évi október 21-én megválasztatott és teendőinek teljesítésére utasíttatott is; ennek következtében azt hiszem, az elnökség az illető tagokat föl fogja szólítani folytatólagos teendőik teljesítésére. Ha netalán a rendes tagok közül valaki a megjelenésben akadályozva volna, kérem, jelentse ezt be, hogy helyette az illető póttag behivassék.

Madarász József: T. ház! Az én véleményem az, hogy a mai napirendre kitűzve nincs semmi e tárgyban és midőn valami itt elolvastatik először, abban a képviselőház határozatát, vagy pedig teendőjét a t. elnök ur elmondani hivatva nincs. Azért én abban a véleményben vagyok, hogy a közös ügyek tárgyalására nézve a ministerelnök ur által a képviselő

Digitized by Google

házhoz áttett királyi leirat napirendre tűzessék és majd akkor tegye meg a képviselőház azon kötelességét, a melyet a törvények iránti tiszteletnél, de egyuttal az alkotmányosság iránti kötelességénél fogva, abban is megtenni hivatva van. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Bocsánatot kérek az előttem szólt t. képviselő urtól, de itt határozat hozatalára szükség fenn nem forog; a királyi leirat egyszerűen a delegácziók egybehivását foglalja magában, ez törvényen alapszik, itt tehát határozat hozatalára szükség nincs. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Lükő Géza: T. ház! Nekem a legkisebb kétségem sincs az iránt, hogy a közös ügyek elintézésére hivatott bizottságokat egybehivó királyi leiratban a kellő formaságok megtartattak; mindamellett szükségesnek vélem, hogy arról mindenki magának meggyőződést szerezhessen s igy ebből a tekintetből a királyi leirat kinyomassék, szétosztassék s ezután napirendre tűzessék. (*Helyeslés a szélső balon.*) Ennélfogva csatlakozom Madarász József t. képviselőtársam nézetéhez és kérem a t. elnökséget, méltóztassék a kir. kéziratot a házszabályok értelmében kinyomatni, szétosztatni és annak idejében napirendre tűzni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Elnök: T. ház! Midőn a királyi leirat felolvasása után nézetemet a teendőkre nézve a t. ház elé terjeszteni bátor voltam, azzal kezdtem, hogy e tekintetben a ház már határozott, megválasztotta a bizottságot és utasította kötelességének teljesítésére; én tehát abban a nézetben vagyok, hogy a bizottságot újabban utasítani nem szükséges. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Ismétlem, minthogy a ház elé ma terjesztett iratokban nem foglaltatik más, mint a delegatió összehivása napjának tudomásul hozatala, a t. ház újabb határozatára nincs szükség. Mindamellett az én nézetem nyilvánításával nem akartam és nem akarom a t. ház határozatát praeoccupálni. A kérdés tehát az lesz, méltóztatik-e a kinyomatást kivánni?

Eötvös Károly: T. ház! Én azt gondolom, a dolog nem egészen ugy áll, mint azt a t. elnök ur indokolni méltóztatott. Mert mikor a képviselőház a közös ügyek tárgyalására hivatott bizottságot megválasztotta és teendőinek teljesítésére utasította, nem fordult meg egyáltalában senkinek sem eszében, hogy a közös ügyek elintézésére hivatott delegatiókat majd újból össze kell hivni és ezeknek foglalkozniok kell az újabban felmerült eseményekkel, melyeknek most szomorú szemtanui vagyunk.

Elismerem t. ház, gyakran történt, hogy a képviselőház ily iratot egyszerű felolvasás után tudomásul vett és azután a közös ügyek tárgyalására hivatott delegatiók eljártak dolgukban. De kijelentem, hogy mind a házszabályok, mind a törvény, mind pedig a soha meg nem szakított gyakorlat értelmében, minden akár csekély, akár nagy fontosságú előterjesztés, különösen pedig királyi leiratok, ha a képviselőház bármely oldalán valaki azt a kérelmét fejezi ki, hogy azok kinyomatván, ugy jöjjenek a ház tudomására, az ily kérelem soha megtagadtatni nem szokott, de alkotmányosan megtagadni azt nem is lehet; mert ámbár én ugyan nem látom, hogy más határozata lehetne a háznak, mint az, hogy a bizottságot kötelessége teljesítésére utasítsa, de oly rendkivüli az eset, hogy azon kérelmet, a helyzetre való tekintetből, alkotmányosan megtagadni nézetem szerint alig lehetséges; azért kérem, hogy az előterjesztett irat kinyomatván, a legközelebbi napirendre kitűzessék. Tisztelni kell az alkotmányt és a képviselet jogait. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Csak azért kivánok egy pár szót mondani, mert az előttem szólott képviselő ur az alkotmányra és törvényre hivatkozott. Emlékeztetem arra, hogy soha nem volt rá eset, midőn a delegatió összejövetelének határnapjáról volt szó, hogy a kérdés napirendre tűzetett volna ki. Nem is volt, nem is lehet rá eset. A törvény megmondja, hogy a bizottság megválasztatik egy évre, vagyis az országgyülés egy ülésszakára. Ezen ülésszak alatt — pedig most azon helyzetben vagyunk — a delegatió a megválasztásakor hozott határozatnál fogva utasítva van a reá tartozó ügyeket elintézni; a határnap kitűzése pedig eddig soha senki által kétségbe nem vont fejedelmi jog volt. Hogy miért kelljen most másképen eljárni, nem látom be okát. Igen kérem tehát a t. házat, hogy az eddigi gyakorlathoz képest minden ellenkező indítvány elutasításával, méltóztassék az elnöki kijelentést tudomásul venni. (*Helyeslés a jobb és baloldalon.*)

Elnök: Minthogy indítvány tétetett a kinyomatás iránt, azt hiszem, ugy kell feltenni a kérdést, kivánja-e a ház, hogy a ministerelnöki átirat és a legfelsőbb kézirat kinyomassék és napirendre tűzessék, igen-e vagy nem? A kik a kinyomatást kivánják méltóztassanak felálli. (*Megtörténik.*) A ház többsége nem kivánja a kinyomatást, ennélfogva a ház utasítja a bizottságot kötelességének folytatólagos teljesítésére.

Bemutatom a debreczeni állami tisztviselők önsegély-egyesületének Kis Lajos képviselő ur által benyujtott kérvényét, melyben az állami tisztviselők anyagi helyzetének javításáért esedeznek. A kérvényi bizottságnak adatik ki.

Következik a napirend az indítvány és interpellátiós könyv felolvasása.

Baross Gábor jegyző: Az indítványkönyvben semmi újabb bejegyzés nincs. A interpellátiós könyvben a mult alkalommal már be-

Digitized by Google

jelentett bejegyzés foglaltatik: „Bereczky Sándor, a hétfalusi birtokviszonyok rendezése iránt, továbbá Hentaller Lajos, a Bizony Miklós ellen intézett merénylet tárgyában; mindkettő a ministerelnökhöz.“

Elnök: A képviselő urak az ülés végén a szokott időben előterjesztendik interpellátiójukat.

Következik az 1882. államköltségvetés tárgyalásának folytatása és pedig Eötvös Károly képviselő urat illeti a szó.

Eötvös Károly: T. ház! A ház által adott kegyes engyedélylyel élve, felszólalok, hogy azok ellenében, melyek részint az előadó ur által, részint a pénzügyminister ur által a költségvetési javaslat támogatására és az általam benyujtott határozati javaslat ellen felhozattak, indokolni megkisértsem határozati javaslatomat és hogy kérjem a t. házat, miszerint azt elfogadni méltóztassék.

Nem terjeszkedem ki azokra, miket tegnap, a vitának mondhatnám utolsó napján a t. előadó felhozott, mert azt gondolom, hogy mindazon részletekre való kiterjeszkedés nem lenne egyéb, mint a vitának megújítása, a mi szándékomban nem áll.

Mindenek előtt megjegyzem, hogy csak egy vagy két pont az, a miről tüzetesen fogok nyilatkozni.

Az egyik az, a mi a pénzügyminister által mint deus ex machina hozatott a vita anyagába, mint új tárgy és ez az önálló vagy a közös vámterület kérdése, a melyre nézve helyes birálat által sikerül megdöntenem a pénzügyminister ur eljárásának helyességét és correctségét. A másik az általam alig felfogható álláspont ellen irányul, melyet az előadó és a pénzügyi minister ur elfoglalt, hogy t. i. Magyarországon a mi társadalmi viszonyaink között nem az elszegényedésnek, hanem a vagyoni jólét emelkedésnek jelenségei tünnek szemeink elé.

Mielőtt azonban erre áttérnék, egy előttem is kellemetlen dologgal kell végeznem. Értem alatta, hozzá szólani azon kérdéshez, mely részint a mérsékelt ellenzék szónokai, részint pedig a pénzügyminister ur részéről vettetett fel.

Tegnap Somssich Pál képviselő ur csaknem indignatióval utasította vissza azon — mint mondá — gyanusítást, a mely kiindult állítólag a pénzügyminister ur részéről, mintha ő s vele együtt a mérsékelt ellenzék közeledett volna a függetlenségi párt álláspontjához. Én ugyan nem látom annak szükségét és hasznát, hogy ily gyanusitás miatt, ha történik is, oly nagy felgerjedésbe jöjjön bárki, de elismerem annak jogosultságát, hogy e gyanusítás, ha ugy tetszik, ridegen visszautasítható. Sőt többet mondok, midőn Jókai képviselő ur azt mondá, hogy mi egy lépéssel közeledtünk a mérsékelt ellenzék felé és ez két lépéssel közeledett mifelénk; ez t. ház, oly állítás, melyet nem szükséges visszautasítani, mert mindnyájunk tudomása szerint ez önmagában hordja a ténybeli valótlanságnak minden jelenségét. (*Egy hang jobbfelől: Kossuth bizonyította!*)

Nem emlékszem ugyan rá, hogy ezt Kossuth bizonyította volna, de azt gondolom, hogy még e nagy név sem tudna ezen tételnek teljes igazságot kölcsönözni.

Csanády Sándor (*közbeszól*): Mert nem vagyunk egy ember uszályhordozói.

Eötvös Károly: Hogy a pénzügyminister ur consequentiákat vont ki Somssich Pál képviselő ur beszédéből, ehhez nekünk kevés közünk. Mindezekről nem is szólánék, ha gr. Apponyi ur bennünket egy váddal nem illetett volna. Nem akarom, hogy abból, mert ő azt cselekedte és abból, mert én arra felelni fogok, egyátalán nem akarom, hogy a két párt közt általa hangsúlyozott, általa helyesnek tartott, jó szomszédsági viszony megzavarodjék. Egyátalán nem akarom, hogy a két párt közt keserűség támadjon és a vita, mely talán mindkét párt egyenes szándéka nélkül itt kezdődött, a t. kormánynak és pártjának gyönyörűségére tovább folyjon. (*Helyeslés.*) De felelnem mégis kell arra. Mert, a mint gr. Apponyi szükségesnek, indokoltnak látta saját álláspontját körvonalozni, netán a levegőben lógó gyanusításokkal szemközt, csaknem ugyanazon indokból kötelességem nekem is és mindenesetre kötelesség is meggyöngíteni, vagy elenyésztetni azt a vádat, melyet ő ellenünk támaszt. Azt mondá ugyanis beszédjében, hogy mi türelmetlenséget gyakorolunk ezen párttal szemben. Sejtetni engedé, hogy az a türelmetlenség keserű érzeteket támaszt azon pártban, melyek által azonban ő magát elragadtatni nem engedi. Említé azt is, hogy gyakran arról az oldalról, gyakran erről az oldalról hivogatás történt a mérsékelt ellenzékhez. Azt megengedem, hogy arról az oldalról hivogatás történt, hanem azt gondolom, ha t. képviselőtársam visszaemlékezik az elmult évekre, a miatt panaszkodni nagyon kevés oka van, hogy erről az oldalról történt volna hivogatás, sőt fájdalom, az ellenkező történt, a mit én a magam részéről nem helyeseltem soha; hanem türelmetlenség talán létezik. De engedje meg a t. képviselő ur, hogy megjegyezzem, hogy az a türelmetlenség nem ellenséges szándokból származik és Helfy képviselő ur megjegyzése is, mely mind b. Bánhidy, mind gr. Apponyi részéről oly kemény visszautasításban részesült, hogy az egyátalán nem azzal az intentióval történt, a melyet neki tulajdonítottak. Lehet, hogy t. barátom tévedt, mint maga is megengedi, de az a tévedés nem volt szándékos.

Digitized by Google

Igenis szomorú kietlen helyzetben vagyunk mi ellenzékiek, talán még kietlenebb helyzetben mint a minőnek Apponyi t. képviselőtársam festi az ellenzék helyzetét. De különösen nehéz a mi helyzetünk a függetlenségi párton. Azok az aggodalmak ugyan nem gyötörnek bennünket, hogy mi sem az udvarnak kegyét, sem a nép zajos tetszését nem szerezhetjük meg.

De más irányban tartjuk mi nagyon nehéznek feladatunkat és nagyon súlyosnak kötelességünket. Az ellenzéknek nemcsak az a feladata, a mi talán más, jobb, nyugodtabb időkben szokott lenni, őrködni az alkotmány épsége és tisztasága felett és szigorúan ellenőrizni a kormány működését és legottan ellenőrizni is, hogy a törvények igazán és pártatlanul hajtassanak végre és vigyázni a kormány minden lépésére, hogy az a nemzet jogait, tekintélyét, méltóságát ne sértse. Igenis abban áll az ellenzéknek, önöknek is, nekünk is, rendes körülmények közt főfeladatunk; de nem kizárólag. Mindez feladata volna a kormánypártnak is. Hogy ő ezt a feladatot egyedül reánk ruházza, bizony azért tőlem dicséretet nem érdemel. De ismétlem, ez feladata. De van ezenkivül mai helyzetünkben még egy nehéz speciális feladatunk is. Az ellenzék kötelessége a haladó kor eszméit felkarolni, és előkészíteni a nemzet közvéleményében a talajt, hogy azon eszmék lassanként gyakorlati elvekké nőjjenek fel; kijelölni azt az ideált, melyet megemlít a t. képviselő ur és melyre törekednie kell a nemzetnek. Fentartani a hitet a jövő iránt, a reményt, a bizalmat a vezető férfiak iránt, fentartani a hitet és fokozni a nemzet erejét, hogy ezen ország visszavívhatja szabadságát, függetlenségét: ez a mi speciális feladatunk. Előre nézni és előre törekedni.

De midőn ezen párt összehasonlítja saját tevékenységét t. szomszédaink tevékenységével, okkal vagy ok nélkül, de magam is azt hiszem, hogy nem teljesen ok nélkül, mindig azon fájdalmas meggyőződést kelti bennem, hogy t. szomszédaink kevésbé tekintenek a jövőbe és a nemzet nagy ideálját kevésbé tartják szemeik előtt, mintsem az az ellenzéknek, kivált a nemzetnek mai nagyon szomorú helyzetében kötelessége volna. (*Igaz! Ugy van a szélső baloldalon.*)

T. barátom Szilágyi Dezső, a Deákpárti traditiókra hivatkozott. Én részemről bár ezen párton ülök, egész lelkem mély tiszteletével emlékezem meg a Deákpárti traditiókról a multra nézve, — nagyon sok barátommal nem értek egyet a multra nézve, de nem értettem egyet a multban, mert ha egyetértettem volna, természetesen én nem ültem volna ott (*A jobboldalra mutat*) és ők itt. (*A szélső baloldalra mutat.*) De én azt gondolom, hogy azon traditiók emlegetése nem a gyakorlati politika terére való, hanem való a magán discussió terére; tehát ma már a Deákpárti traditiókról, mint politikai tényezőkről beszélni alig lehet. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

Mi attól félünk folyton, hogy ámbár szüksége volna a nemzetnek arra, hogy benne az ellenzéki szellem ily kormánynyal és ily politikával szemközt napról napra erősödjék, a Deákpárti traditiók emlegetése, nagy férfiak, nagy szellemek nevének visszaidézése, az ellenzéki szellem igazi kifejlődését nemcsak gátolja, hanem meg is hamisítja. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez az én aggodalmam. És ha ezen aggodalomból kifolyólag egyik-másik barátunk netalán valamely megjegyzést tesz t. szomszédaink egyik-másik szavára, én azt gondolom, czélszerűbb azt inkább elhallgatni, mintsem oly dolgok emlegetése által, melyek politikai actuális értékkel ugy sem birnak, vitát tenni lehetővé a két párt között, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) tökéletesen azon eredménynyel, melyet Apponyi t. képviselőtársunk kifejezett, hogy annak nem veszi hasznát sem ezen oldal, (*A szélső balra mutat*), sem ezen oldal (*A baloldalra mutat*); hanem gyönyörűségét találja benne azon oldal. (*A jobboldalra mutat. Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Még csak egyet jegyzek meg. Elismerem Bánhidy t. képviselő urral együtt, hogy az önálló vámterület nem a mi kizárólagos jogunk, e párt nem is monopolizálja annak emlegetését; elismerem annyival inkább, mert tudom, hogy a mérsékelt ellenzéken is vannak igen t. érdemes férfiak és istennek hála nem is kevés számmal, kik az önálló vámterületnek épen ugy hívei, mint a minők vagyunk mi. Én csak azt óhajtom, hogy azon joggal, melyet Bánhidy t. képviselő ur fentartott magának e kérdés körül, adandó alkalommal majd velünk együtt méltóztassék igazán élni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) És megjegyzem azt, hogy ő ugyan mindenféle reservátával, de mégis kijelenté némi megütközését a fölött, hogy Helfy t. barátom a mi politikai programmunk főbb pontjait csak az önálló hadsereg és önálló vámterületre központosította, mondván, hogy ő ugyan tehetné, de nem teszi, de ismételte, hogy tehetné, hogy ebből a kijelentésből azt következtesse, hogy Helfy t. barátom a függetlenségi párt politikai programmjának többi pontjait háttérbe helyezte, talán azokat félre is tette.

Én, ha következtette volna is belőle, azt sem tartanám nagy veszedelemnek, mert én azt gondolom, hogy ha a t. képviselő ur és elvtársai ezen két főpont elfogadása által az önálló hadsereg és önálló vámterület elfogadására velünk egyesülni hajlandók volnának és hajlandók lesznek, akkor nyugodtan bizhatjuk mi a többi pon-

Digitized by Google

tokat a holnapi tanácskozásra, csak ma egyezzünk meg e két pontban. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Mind a t. pénzügyminister ur, mind a t. előadó ur megtámadta azon érvelést, melylyel ugy én, mint Somssich t. képviselő ur az idei költségvetési mérleget és a hiánynak a nagyságát, bizonyos általunk helyesnek vélt számokban feltüntetni és beigazolni törekedtünk. A t. pénzügyminister ur, mind január 14-én mondott beszédében, mind tegnapi beszédében felvetette azt a kérdést, hogy vajjon mit értünk mi a deficit alatt? Bocsánatot kérek, a kérdésnek ilyen felvetése nagy anachronismus a mi viszonyaink között; mert azt hiszem, nincs a világnak alkotmányos nemzete, a melynek jobban módjában lett volna a deficit természetéről meggyőződhetni, mint a magyar nemzet. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Tudjuk mi azt és az igen t. pénzügyminister ur is igen jól tudja, hanem a t. pénzügyminister ur azon vélekedésben van, hogyha ő a deficitet elemeire képes felbonczolni és ha képes kimutatni, hogy a deficitnek egy része egy kissé más természetű, mint a másik, ennélfogva az deficit lenni megszünt. Azt gondolja a t. pénzügyminister ur, mint némely tudós némely kisérletnél szokott gondolkozni, hogyha élő állaton vivisectiót követ el, hogy a vivisectió következtében az állat elveszti életét és akkor az többé nem élő lény és igy ha a deficitet elemeire bonczoljuk, az megszünik lenni deficit. Ez nagy tévedés.

Mind a t. pénzügyminister ur, mind a t. előadó ur azt a kérdést intézte hozzánk: hogy van az, hogy mi nem tudunk különbséget a rendes rovatok deficitjében, a beruházások, a külpolitika és a többi deficitjei közt tenni? Mi nem tudunk különbséget tenni, mert a közadók kivetésénél, kezelésénél, behajtásánál, a nemzet hitelének elzálogosításánál, a t. kormány sem tett különbséget deficit és deficit között, legyen az egy vagy másnemű, tartozzék az a rendes kiadások vagy beruházások. vagy a rendkivüliek közé; végeredményében viselni kell azt a nemzetnek, a mint hogy viseli ma. viselni kell, mig össze nem dől alatta, ezen túl is.

Egyébiránt nem tartom gyakorlati fontosságúnak a megkülönböztetést, melyet a t. pénzügyminister ur és a t. előadó ur tett. A gyümölcsöző befektetések frásisa nagyon régi e teremben, mert azok a gyümölcsöző befektetések olyan természetüek, hogy a befektetések megtörténnek, a gyümölcsözés pedig nagyon csekély mértékben történik, legtöbbnél egyáltalában nem is, különösen, ha a t. előadó ur a pénzügyminister urral együtt az államjószágok eladását a deficit faktorai közé fel nem veszi.

És a t. előadó ur igen magas, igen fényes és megengedem, igen mély pénzügyi és publicistai tanulmányai között arra a conclusióra jutott tegnap, hogy pl. a pest-zimonyi vasutra fordítandó 14 millió, az államadósságok törlesztésére fordítandó 9 millió nem vehető a jelen évi költségvetés deficitjébe, nem vehető pedig azért — többször hallottam és talán a 2030. vezérczikkében is hallani fogom — mert a törlesztésről gondoskodott az 1880-ki, a pest-zimonyi vasut költségeiről pedig gondoskodott az 1881-ki törvényhozás.

Bocsánatot kérek, a t. előadó ur igen nagy tévedésben méltóztatik lenni; mert ha ez állana, akkor valamely évnek egész deficitjét megszüntetni igen egyszerű volna; ha pl. ez idén hoznánk törvényt a jövő évi deficit megszüntetésére, sőt ez idén hoznánk törvényt még a jövő két évi deficit megszüntetésére nézve is (*Ugy van! a szélső balon*) és ha ez az okoskodás állana, akkor 1875. évre egyáltalában nem volna deficit, mert akkor kölcsön nem köttetett, mert azon a pénzen, melyet 1874-ben Ghyczy Kálmán akkori pénzügyminister ur kölcsönképen a bankároktól felvett és pedig busás kamatokra, fedezte a 35 vagy 40 milliónyi összegre menő deficitet. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De az államjószágok eladására vonatkozólag azt mondá a t. pénzügyminister ur, hogy ezek a rendes bevételek rendes forrásául tekintetnek. (*Halljuk!*) Az lehet t. pénzügyminister ur akkor, a mikor az államjószágok csak oly minimális összegben adatnak elő, hogy az voltaképen az egészhez képest mintegy elenyészik, mert a társadalmi értékek évről évre való fokozódó emelkedése és előhaladása azt a hiányt kitölti; akkor igenis azt az államjószág-eladást rendes bevételnek lehet tekinteni. De ha a jelen évi 50—60 millió frtnyi deficitet vesszük fel s felveszszük azt, hogy pl. az egész államjószágokat egyszerre sikerülne eladni, akkor is ez az állam rendes jövedelmének lenne tekinthető? (*Tetszés: a szélső baloldalon.*) És a dolog természetének mélyére hatolva, mi különbség van a közt, ha egyszer csak 5 millió tőke értékü államjószág adatik el és akkor, ha az egész egyszerre adatnék el? Azt mondják erre, hogy az államjószágok jövedelmezők. Megjegyzem azonban a t. előadó urnak, hogy igenis jövedelmezők, csakhogy nem befektetés által váltak azzá, hanem őseink szerzeménye által — ismétlem, mi különbség van a közt, ha egyszerre csak 5 milliónyi, vagy ha az egész államjószág adatik el? Logikailag és elvileg a kettő között semmi különbség nincsen. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hogy az olyan rectificátió mellett, melyre tegnap Somssich Pál t. képviselőtársunk bővebben is kiterjeszkedett, mekkora lenne az idei deficit, azt nem tudom, de visszavonom multkori szavaimat és kijelentem, hogy

Digitized by Google

most már, a felmerült események után, én magam sem mernék a számításba belekapni, de hozzá teszem, hogy a t. pénzügyminister ur is óvakodva fog hozzá kapni, mert eljön majd az a központi hatalom, a főszámvevőszék, mely ezen év deficitjének eredményét biztos számokra fogja juttatni, ugy hogy majd azon deficit nagyon rútul fog bánni azon számokkal és fedezetekkel, melyekkel a t. pénzügyminister ur a mult napokban elénk állott. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A mi engem jobban meglepett a t. előadó ur érvelésében és hozzá teszem, a t. pénzügyminister urében is, az az volt, hogy ők erővel és a mesterségesen összeszedett argumentumok és adatok egész óriási tömegével törekedtek minket reá beszélni arra nézve, hogy Magyarország jóléte emelkedőben van (*Ugy van! a szélső baloldalon*) és Magyarországon nem a szegénység az, a mely uralkodik, hanem a jólét és a vidám bőség. (*Halljuk!*)

Én először is megjegyzem azt, hogy egyáltalában nem értem, hogy mind a t. pénzügyminister ur, mind a t. előadó ur, miért fektetnek erre oly nagy súlyt, miért törekednek bebizonyítani azt, hogy Magyarországon a jólét, az anyagi gyarapodás, az ipari és gazdasági vállalkozás és a tőkeszerzés emelkedő irányt követ. Ha ők csak arra szorítkoznának, hogy az általunk, mint ők mondják, sötéten festett színeket kissé enyhítsék; ha csak arra szorítkoznának, hogy bebizonyítsák azt, hogy a nyomoruság, a jólétnek a csökkenése nem oly rohamos, se nem oly nagy, mint mi állítjuk; de concedálnák, hogy megvan, a mint concedálta maga a pénzügyminister ur legalább a magyar középosztály süllyedésére nézve: ezt még érteném, sőt ezt kötelességnek is tartanám részükről. De azt hirdetni fennen, hogy Magyarországon a jólét, a vagyonosodás, a tőkeszerzés, az ipari, gyári és gazdasági éleukség emelkedőben van és ezt állítani akkor, midőn a közös hadügyminister most újra előre be sem látható új milliókat követel a nemzettől s állítani akkor, midőn a t. pénzügyminister ur újabb meg újabb adóemelkedéseken töri a fejét: ez az eljárás nagyon könnyen azt a gyanut ébreszti bennünk, bocsánat a kifejezésért, hogy a t. előadó ur és a pénzügyminister ur egyetértenek abban, mesterkélten csinálni hangulatot, (*Ugy van! a szélső balfelől*) azért, hogy e mesterkélt hangulat és az erre szükséges mesterkélt argumentátió ürügye alatt a nemzetet újabb és újabb, már-már elviselhetetlen terhekkel sujtsák. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Politikai czélszerűségét, szükségességét, sőt hozzáteszem: okosságát ennek az érvelésnek én belátni nem tudom. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Egyébiránt a t. előadó ur tegnapi beszédjét igen ügyesnek, szellemesnek, talpra esettnek vagyok kénytelen elismerni. Az eredménye meglett: azon oldal részéről zajos elismerésben és tapsokban részesült. De én kétlem, hogy azon beszéd igazságai és az ezen igazságok számára feltalált argumentumok idézték volna elő azt a zajos helyeslést, a mely különben a beszédet megilleti. Nemcsak kétlem, hanem abban a gyanuban vagyok, hogy a zajos helyeslést az a bátorság vívta ki, melylyel a t. előadó ur ennek a költségvetésnek védelmére kelt (*Ugy van! a szélső balon*) s ez a bátorság az, a mely részemről is teljes elismerésben részesül. Mit bizonyított a t. képviselő ur és honnan vette bizonyítékait? Bizonyította Angliának, Francziaországnak és Olaszországnak példáival azt, hogy Magyarországon a jólét emelkedett; sőt bizonyította előttünk azt, hogy Francziaországban, Angliában és Olaszországban a jólét sokkal nagyobb mértékben süllyedt, a nemzet gazdagsága sokkal rohamosabban fogy, mint minálunk. (*Derültség balfelől.*) Tudja a t. képviselő ur, mi következnek az ő adataiból? Az következnek, hogy Magyarország és a magyar nemzet a világnak a leggazdagabb állama és mi még nagyon büszkén tekinthetünk arra a koldus Angliára és nyomorék Francziaországra, mert hiszen mig Angliában 25 év alatt 4½ részben kevesbedett az igásmarha létszáma, Magyarországon a legújabb statistika szerint csak 2000 darabbal. Hogy hová vezet ez az okoskodás, azt az előadó ur belátthatja ebből a minősíthetlen képtelenségből. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hiszen magának az érvelésnek ez a neme, eltekintve attól, (*Halljuk!*) hogy nagyon nehéz, nagyon koczkáztatott dolog (*Halljuk!*) egyik nemzet példájából a másik nemzet dolgaira s azon dolgok helyes vagy helytelen voltára következtetni; a t. miniterelnök ur igen gyakran hivatkozik külföldi példákra, de mikor azt cselekszi, már mindig igen meg van szorulva argumentátió dolgában, a mint később lesz szerencsém rá is mutatni. De a tisztelt előadó urnak talán épen a tudomány és az igazság iránti nagy érdeklődésénél fogva kötelessége lett volna megjegyezni azt is, hogyha a mezőgazdasági üzlet és ipar csökkenése bekövetkezett is Angliában az utóbbi években, ha különösen bekövetkezett is Irlandban és Nagybritanniának egy pár grófságában, ebből talán mégsem következik az, hogy ott a mezőgazdaság ugyanazon tekintet alá jön, mint Magyarországban. Hisz Angliában az egész mezőgazdaság, minden igavonójával, minden farmerével, minden tőkeértékével együtt a nagy nemzeti gazdaságnak csak minimális százalékát képezi. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nálunk pedig Magyarországon az képez mindent. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Ha itt a mezőgazdaság süllyed és mindazon érdekek, melyek ahhoz kötvék, elsorvadnak,

Digitized by Google

akkor itt a nemzeti élet, az állami élet van megtámadva; Angliában az csak átfutó baj, csak kicsi betegség, de nem olyan, melyet a nemzet a komoly bajok közé számíthat. Ha ott az anyaországban és annak is csak néhány grófságában a bérleti rendszer csökkenőben van és annak hasznai csökkenőben vannak, ebből még az angol nemzetre baj nem származik; nálunk, a mint a mezőgazdaság sülyed, vele együtt sülyed a nemzet erkölcsi értéke, tekintélye, méltósága, sőt sülyed az alkotmányban való bizodalom is. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nekünk az mindenünk.

De hozzáteszem, egyéb tekintetben sem igazak az ő érvei. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Az igenis igaz, vannak generális okok, voltak bizonyos körülmények az utóbbi években, melyek az egész művelt világon, legalább Európában mintegy végig suhantak és melyek ugy Angliában, mint Francziaországban és nálunk is az ingatlan birtokok értékének csökkentésére befolytak. Ilyen pl. Amerika versenyének megbirhatatlansága a nyerstermelés terén, melyet megéreztünk mi is — mi kevésbbé, mint Anglia — de megérzett Anglia és Francziaország is.

De van egy másik indok is, t. i. hogy a a meggyüjtött tőkék a nyugati gazdag nemzeteknél igen nagy mértékben sülyedtek és állampapirokban, melyek igen jól jövedelmeztek, mint különösen a mieink, siettek elhelyezkedni és kevesebb tőkegyüjtő fordította figyelmét az ingatlan értékek szerzésére.

Ezen két generális körülmény igenis nézetem szerint is fennállt és közreműködött arra, hogy mind ott, mind nálunk az ingatlan értékek sülyedése bekövetkezzék.

De nálunk ezen kivül speciális okok is voltak nagy számmal. Ezek közül a t. előadó ur nem említett egyet sem és e tekintetben követte példáját a t. pénzügyminister ur. Nálunk pl. a nagy egyenes adók — nem akarok róluk beszélni, a t. előadó ur sokkal jobban tudja, hogy nálunk, a mi viszonyainkhoz képest tizszerte, helyenkint ötvenszerte magasabbak, mint akár Angolországban, akár Francziaországban. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) De tovább megyek. Nálunk a közadók kezelésének módszere az, a mi rendkivül befoly az ingatlan érték csökkentésére és a marhalétszám csökkentésére is. A t. pénzügyminister ur megtehetné — sokszor kértem már rá figyelmét — hogy értesitsen bennünket arról, hogy Magyarországban évenkint, vagy havonkint hány adóexecutió hajtatik végre a végrehajtás első, második, harmadik fokozatában. És a t. előadó urat figyelmeztetem rá, nem rég jött Francziaországból, ő talán nagyobb bővében van az adatoknak, mint én, de elhiheti nekem, hogy Magyarországon egy emberre ezerszerte, sőt sok ezerszerte több végrehajtási kényszer-eljárás esik, mint akár Angliában, akár Francziaországban. Ez az igazi fokmérője annak, hogy a két nemzet közül melyik van az elszegényedés utján. Ugy vagyok értesülve, — lehet hogy tévedek — hogy Francziaországban a most legközelebb elmult 1881-ik évben 126 millió frankkal jött be több pénz adó czimén az állam pénztáraiba, mint a mennyit az állam kirótt. Magyarországon pedig azt mondja a t. pénzügyminister ur — tegnap dicsekedett vele — hogy kevesebb lett a mult évben a hátralék, mint a mennyi az azelőtt való esztendőkben volt. De ebből nem az következik, hogy sok nem lett, csak kevesebb, mint a mult években. De hozzáteszem, én azt hiszem, hogy a hátralék tavaly is szaporodott. S különösen midőn a pénzügyminister ur felolvasta előttünk tegnapi adatait, hogy a hátralék hány millióval kevesebb az 1881-iki eredmények szerint, mint 1880-ban volt, nem méltóztatott bennünket felvilágositani arról, hogy a hátralékokból mennyi az, a mi leiratott. (*Ugy van! szélső balon.*)

Tudom, hogy a t. pénzügyminister ur arra a 40—42 millió hátralékra, mely az 1880-iki zárszámadásokban ki van mutatva, egészben nem számit, sőt tudom positiv nyilatkozataiból, hogy csak háromnegyedrészére, sőt még annyira sem számit, pedig azt is tudom, hogy 1881-ben több vidék számára rendeletet adott ki a behajthatatlan hátralékok leirására. Tehát ha a hátralékok ekként bekövetkezett általános csökkenését méltóztatik kimutatni, akkor némileg igaz és megközelitő képet nyerünk arról, hogy miként vagyunk a hátralékkal.

Megjegyzem csak azt, hogy mig a nyugat gazdag nemzeteinél az állami közigazgatás előirásán túl évenkint tetemes összegek folynak be önként az állam pénztáraiba adó czimén, mig nálunk megfordítva a legirtózatosabb és milliókra menő kényszer rendszabályok daczára is évenkint hátralék van, melylyel a pénzügyi kormányzatnak számolnia kell, még is Anglia nemzetének nehány társadalmi jelenségéből azt a következtetést vonni ki, hogy ott ugyanabban a mértékben sülyed a jólét, mint nálunk és hogy nálunk nem sülyed, sőt inkább emelkedőben van, ezt vagy egyátalában nem ügyes, vagy egyátalában nem őszinte argumentatiónak kell tekintenem. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Hegedüs Sándor előadó (*közbeszól*): Egy szóval sem mondtam.

Eötvös Károly: Még egy körülmény van, mely az előadó ur argumentatiójának értékét nagyon leszállitja és mely nem engedi, hogy azon következtetések megvonassanak, hogy t. i. az ingatlan értékének csökkenése miért következett be. Nálunk az ingatlan értékének csökkenésére van egy másik speciális körülmény is. Ez az

Digitized by Google

államvagyonnak nagy tömegben eladásra való kinálása. Akkor midőn Magyarországon csak a hivatalos lap hasábjai szerint 50 millió értékű ingatlan adatik el birói eljárás utján, tehát azon eljárás utján, melyet minden józan észszel biró ember kerülni szokott és kerülni fog mindig, a mely összegből következtetni lehet, hogy a belső kényszerűség mennyivel több birtokot fog eladásra vinni a birói eljárás kényszerű és gyalázatos módjának kikerülése végett, mikor nálunk ily borzasztó nagy kényszerforgalom mellett az állam is évenkint sok millió értékű vagyont kinál eladásra, hogy az értékcsökkenésnek nem tizenöt, husz, vagy harmincz százalékra kell rugnia, hanem 100, 200, sőt ezer százalékkal kellett itt-amott a vidéken bekövetkeznie: az csak természetes és én hozhatok fel példákat a t. előadó urnak és a t. pénzügyminister urnak — tudja ő azt különben jól, ha tudni akarja, a hivatalos kimutatások alapján, hogy az ország némely vidékén azon telkek, melyek két-háromezer frtot értek eddig, most a birói kényszereladás utján a második és harmadik árverésnél 10—20 frton kelnek el s csak tréfából veszi meg valaki, hogy legyen legalább módja arra, hogy birtokosnak neveztessék.

T. képviselőház! A pénzügyminister ur tegnap a közös vámterület előnyeit s az önálló vámterület hátrányait ecsetelte előttünk. Érveihez azt gondolom, sok szó fér. Azon érvekről nem is akarok én most tüzetesen nyilatkozni, mert azok önmagukban is hézagosak. Az a statistikai kimutatás, melyet ő a Magyarország és Ausztria közti árúforgalomról előttünk felolvasni szives volt, nem az egész évről szól, csak az évnek azon részéről, a melyben talán a mi kivitelünk nagyobb, mint az év másik részében; De ha egész évről szólana is, egy évnek a tapasztalata még mindig nem biztos tapasztalat ép a nemzetközi árúforgalomra nézve.

De egyéb hibái is vannak. Nincs abban benn a postaszállítás és a tengelyen való szállitás eredménye s nincs abban kimutatva az, hogy például mit képvisel az az érték, a mely külföldről, de Bécsen át jő hozzánk; és mit képvisel az a nyers termény, a mely Budapesten át, de Romániából és Szerbiából megy Ausztria felé; (*Ugy van! balfelől*) egy szóval, azon statisztikai kimutatások már természetük, eredetük, alkotásuk és vezetésüknél fogva egyáltalában nem megbízhatók és arra a czélra, melyre azok a t. pénzügyminister ur által tegnap felhozattak, egyáltalában nem használhatók.

S én megvallom, hogy ha lábra kap az az irány, melyet tegnap a pénzügyminister ur itt megpendített, hogy az önálló vagy a közös vámterület felállításának kérdését ezen adatok alapján akarja a kormány megítélni és csak ezen adatok alapján akarja magának azt a meggyőződést szerezni, hogy czélszerű-e nekünk ez az állapot, vagy czélszerű lesz-e a másik: akkor, ha a kormányon mulik az eldöntés, ha tőle függ, ha többségben lesz akkor is, én előre kétségbe vagyok esve e kérdés sorsa iránt. Ily adatokra, t. pénzügyminister ur, azt a nagy kérdést bizni nem lehet.

De — mondom — ez adatokról most nem szólok; nem bizom ez adatokban és hozzá teszem: a t. kormány összes eljárásában a statistikai adatok szerzésére nincs bizalmam. Szomoruan áll előttem ama példa, melyet 1876 és 1877-ben a t. kormány adott az akkori árúforgalmi adatok közzétételével és átdolgozásával. Az ország közönsége követelte, hogy azon adatok, a mennyire teljesek, a mennyire megvannak, igazán őszintén, elfogulatlanul, pártatlanul tétessenek közzé. Ez nem történt meg, vagy legalább nem a kellő időben, hanem rábizattak azon adatok egy előkelő ministeri tisztviselőre, ki most itt ül közöttünk és a ki azokat, nem mondom, hogy czélzatosan, de hozzá teszem, a tudomány nem tökéletes szigorúságával dolgozta át. (*Ugy van! balfelől.*) Átdolgoztattak azok az adatok arra a czélra, hogy az azon adatokból kivont következtetések igazolják a t. kormány legelső kiegyezési javaslatát, de a midőn a bécsi kormány azt a kabinetet azon javaslatától is visszalépésre kényszeríté, akkor előállott Korizmics László t. képviselőtársam és ő még egy szűrő szitán átszűrte ezen adatokat, hogy a második kiegyezés legyen azokkal igazolható. (*Tetszés a szélső baloldalon.*) Bocsánatot kérek, midőn a t. kormány ily multtal áll előttünk és midőn maga a t. ministerelnök volt az, a ki 1876-ban, 77-ben és 78-ban határozottan megtagadta a magyar és osztrák kormányok közt fennforgó tárgyalási iratok közzétételét, már akkor az ily szakadozottan előterjesztett, nehány hónapra szóló és a gyüjtés körül is egyátalában nem szabatos adatokból következtetni azt, hogy nálunk a közös vámterület üdvösséges, az önálló vámterület pedig ártalmas a nemzetre nézve, ezt az eljárást a kormány komolyságával és tekintélyével összeférhetőnek nem tartom. (*Ugy van! a szélső balon.*)

De nem adatokról szólok pusztán, hanem azt kérdem a t. kormánytól, mi szüksége van annak, hogy a t. kormány, a minden kormány szavának a közönség által kölcsönözni szokott hitelességével és tekintélyével oly gyakran szellőztesse a közös és nem közös vámterület kérdését? Ha mi, az ellenzék, mi a nemzetet informálni törekszünk, ha mi aggodó lélekkel keressük a nemzet súlyos helyzetében az érveket és a helyzetet ismertető jeleneségeket, a melyeket csoportosítunk arra, hogy mi az önálló vámterületben üdvöt, a bajból való kimenekülés forrását

Digitized by Google

keressük a jövőre nézve: hisz ez nekünk első rangú kötelességünk. Mi a függetlenségi párt és általában az ellenzék a jövendő számára dolgozunk; mi a nemzet közvéleményét a jövendő számára akarjuk tisztázni, az eszméket a jövendő számára akarjuk letenni, nekünk ez eszméket előre meg kell érlelnünk; de a kormánynak nem kötelessége, sőt még jogában sem áll, egész feladatával ellenkezik kérdéseket rántani a tanácskozás színterére, a melyek nem oda valók, előre eltörni a pálczát egy vagy más irány felett, mikor a kormány nincs abban a helyzetben, hogy igazán itélhessen a helyzet felett. Hiszen komoly kormánynak nem szabad ily eljárást követni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

És mit akar a kormány azzal bizonyítani, hogy a nemzetnek ártalmára van az önálló vámterület? Egyszer a választások előtt a kultusminister ur veti fel e kérdést, máskor a miniszterelnök ur, harmadszor a pénzügyminister ur, a midőn senki sem kérdi. Bejárják az egész országot, hirdetik fűnek-fának, még a kereskedelmi minister ur is, hogy minket az önálló vámterület megölne, a közös vámterület pedig üdvösségünkre válnék. Mit akarnak ezzel elérni? Azt akarják bejelenteni talán, hogy még az a kicsi jog is, mely a 67-iki és újabban a 78-iki egyességben oly homályosan fentartatott, még az sem ér semmit? Oda akarják vinni a nemzetet, hogy a mikor letelt az idő, a melyre a szerződés kötve van és mikor a nemzetnek módjában van választani a két irány között, hogy akkor már az önálló vámterület iránya agyon legyen nyomva? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Hát a t. kormánynak nem jut eszébe, hogy talán hét esztendő mulva oda fejlődnek a dolgok, hogy maga is kénytelen lesz elismerni, hogy ezen az alapon nem lehet másként csak az önálló vámterület alapján haladni? Avagy a kormány a lehetőséget is elzárja maga és pártja elől a valódi kibontakozásra nézve?

Megvallom t. ház, azt a tényt, a mit a t. pénzügyminister ur tegnap elkövetett azzal, hogy ezt a kérdést hajánál fogva ide ránczigálta és oly irányban vezette, a melyben történt, ezt a tényt részemről csak a legnagyobb sajnálattal veszem tudomásul. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

A t. ministerelnök urnak néhány szavára volna még megjegyzésem. (*Halljuk! Halljuk!*) A ministerelnök ur a minapi beszédében, január 18-án hozzá szól ahhoz a kérdéshez, hogy nemzetünk jelenlegi helyzete inséges-e vagy nem. Hozzá szólt azon módon, a melyen gyakran szokott némely kérdéseket elintézni: egyetlenegy ötlettel, vagy sikerül, vagy nem, egy példával a külföldről, idegen nemzetek életéből, a mely, hogy talál a viszonyainkra, annak kritikáját a ministerelnök ur nem igen szokta magának megcsinálni. Minapi beszédében is hivatkozott Anglia példájára és azt mondá, hogy Angliában a nagy franczia háború befejezése után nagy volt ugyan az inség és a nyomor, de az angol nemzet hazafisága és erélye kiheverte azt és azon sötéten jövendölő prófétáknak, a kik akkor a teljes tönkremenést hirdették, az angol nemzet nem hitt. Nékünk is — ugymond — terhes az élet, de a magyarban is megvan az angoléhoz hasonló kitartás, szivósság és hazaszeretet. Kiállja a rosz időt és meg fogja a jövendő hazudtolni a sötéten jóslót. Magam is ebben a hitben vagyok. E nemzet kiállja a rosz időket és meg fogja a jövő hazudtolni a sötét jóslatot. Megvan a magyarban is a szivósság, kitartás és hazaszeretet, ha nem is oly mértékben, mint azon nagy nemzetben, de megvan meglehetős jó és oly mértékben, a melylyel megelégedhetünk. De azt kérdem a ministerelnök urtól: hát a ministerelnök urnak az a missiója, hogy próbára tegye a nemzetet, hogy van-e szivósságban, kitartásban és hazaszeretetben akkora képessége, mint Angliának? (*Élénk tetszés szélső balfelől.*) Valóban összes politikai működésében csakis ez sikerült, (*Élénk tetszés szélső balfelől*) de még ez sem fog tökéletesen sikerülni. A nemzet szivóssága nagyobb lesz, mint a ministerelnök ur feltevése, mert ki fogja állani a ministerelnök ur kabinetjét még akkor is, ha ez sokáig tart. (*Élénk tetszés szélső balfelől.*) El fog jönni azon jövendő kétségtelenül, mikor mi ezen bajokról, mint rég elmult dolgokról fogunk beszélni. Van a nemzetben ehhez, meggyőződésem szerint, elegendő erő. És én azon meggyőződésben vagyok, hogy nem fogjuk megérni azt az időt, mikor nekünk Jókai Mór nyomán a Tisza, vagy Ignatieff-kabinet közt kell választanunk. Hogy Jókai Mór a kormány védelmére azt hozta fel, hogy Ignatieff alatt jobban állanánk: ehhez nem szólok, ezt bocsássa meg neki a kabinet. (*Élénk tetszés szélső balfelől.*) Azt gondolom, hogy még ezen kormánynak sem sikerülend odáig vinni a dolgot, hogy mi csak kettőjök közt választhassunk. Majd eljő az idő, mikor mi mind a Tisza, mind az Ignatieff-kabinetet, mint általunk nem használhatót, félreteszszük. (*Élénk helyeslés szélső balfelől.*) Tesz majd erről a nemzet.

A ministerelnök ur január 18-iki, vagy későbbi beszédében kijelenti, hogy a jobb meggyőződésnek tért engedni kötelessége minden államférfinak, a ki a politikával nem kárt, hanem hasznot akar tenni. (*Halljuk! Halljuk! a szélső balon.*) Ez oly igazság, a mely már nagyon régi és a melylyel már igen sok államférfi élt vissza. Ezen igazság igenis a valódi bölcsességnek is alapja, támadéka — hogy úgy mondjam, de támadéka a politikai köpenyforgatásnak is. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ezen igazság a szerint,

Digitized by Google

a mint használják, a szerint a mily lelkiismerettel alkalmaztatik egyesek által, válik igazsággá, vagy az igazságnak csúfságává. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Én nem vonom kétségbe, most nem megyek vissza az 1875. évi előtti állapotokra — elismerem, hogy azon indokokat, a melyek a ministerelnök urat 1875-ben azon határozatához vezették, a ministerelnök ur átérezte, azon indokok önmagukban tán nem is helytelenek, talán — kivált a mi álláspontunkról véve — szük méretüek voltak; de az a nézet, a melylyel a ministerelnök ur az országon és annak helyzetén végig nézett, tán nem felelt meg egészen a helyzetnek és a helyzet követelményeinek. Ezt nem tudom és ennek magyarázgatására nem tartom magamat egészen hivatottnak; de azon indokok, a melyek a ministerelnök urat azon székhez oda szegezték, azok nézetem szerint aligha ütik meg a komoly államférfiui mértéket. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Bocsásson meg a t. ministerelnök ur, bocsásson meg nekem is, de bocsásson meg másnak is, ha ezen oldalról oly sokat foglalkozunk személyével, de higyje meg, hogy nem mi vagyunk ennek oka, hanem ő és pártja. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ő azért, mert mindig maga áll ki saját személyében minden kérdésnél, pártja pedig azért, mert mindig az ő személye mögé buvik el. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Nekünk tehát mást ostromolni, más ellenséget lekűzdeni akarni, más várat be venni törekednünk nem lehet, csak azt, a mely előttünk áll, mi pedig sohasem látunk itt kormánypártot, igen ritkán látunk ministereket, mi csak Tisza Kálmánt látjuk s ha nem látnók is, ő maga állana elénk. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

A ministerelnök ur, — egyébiránt erre visszatérek még — szép oktatást adott a mérsékelt ellenzéknek; (*Halljuk! Halljuk!*) figyelmezteté, hogy ha velünk vállvetve, velünk kezet fogva haladnak, ne higyjék, hogy annak majd ők veszik a hasznát, mert a mérsékelt pártoknak rendesen az szokott a sorsuk lenni, hogy a mikor a szélsőségekkel szövetkeznek, a szélsőségek által rendesen felemésztetnek és hivatkozott az 1848-iki banquettek példáira. Megjegyzem, hogy ezen külföldre való hivatkozása sem elég szerencsés és találó a ministerelnök urnak.

Sajátságos dolog, de nálunk a politikai fordulatok rendszerint másképp szoktak bekövetkezni, mint a külföldön és a pártoknak válrokonságának összeolvadása és szétválása egészen más törvények szerint történik, mint külföldön és különösen Franciaországban. Ott igaza lehet az olyan observatióknak, mint a minőkkel a t. ministerelnök ur előállott, nálunk fájdalom három éves mult mutatja, hogy nálunk nincs igaza. Nálunk, ha a mérsékelt ellenzékiek a szélsőségekkel találkoznak, vagy ha nem találkoznak, még ha a szélsőségek maguk küzdenek is, mint a hogy küzdött a t. ministerelnök 7 éven át, igen gyakran történik, hogy nem a szélsők emésztik fel a mérsékelt ellenzéket, hanem a mérsékeltek emésztik fel a szélsőket, sőt mind a kettő feleméstődik az által, hogy azon férfiak, kik oly sokáig a nemzet lobogóját tartották kezükben, egy szép fordulattal oda mennek az udvar kegyét hajhászni (*Zajos tetszés a szélső balon*) és visznek magokkal egész pártokat, egész országokat. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*)

Azt mondá a t. előadó ur tegnap, hogy Somssich képviselő ur azon boldogabb korban élt, a mely korban igen nagy eszmék és törekvések még nem mozgatták az embereket és különösen nemzetünket. Boldog patriarchalis kor volt ez szerinte, a melyben kényelmes pipaszó mellett a vármegyeháza termei mögül el lehetett az ország dolgát intézni. No én nem hasonlítom össze ezt a kort azzal. Én látom, tudom, hogy nagy erények voltak a nemzetben akkor is, de vannak még ma is. Látom, tudom, hogy nagy eszmék voltak akkor, talán nagyobbak, fényesebbek és mindenesetre dicséretesebbek, mint ma. És nagy eszmék működnek, küzdenek a nemzet életében, szivében, közvéleményében ma is.

Én csak azt tudom, hogy egy dolog meg volt már akkor is, melyről Deák Ferencz panaszkodott Kossuth Lajosnak 1845. novemberben. Szó szerint nem tudom idézni, de egészen hiven idézem; midőn azt irja Kossuth-nak. Tudod te azt, hogy én régen megcsökkent reménynyel állok már köztetek. Mert mióta a kormány elkezdte működését, mióta szaporítja a hivatalokat és emeli fel a hivatalos fizetéseket, azóta pártunknak legjelesbjei közül is kezdenek tőlünk elfordulni, kezdenek a kormányhoz csatlakozni és nem törődve azzal, mire használja fel őket a kormány, nem törődve azzal, mi vége lesz ennek, elhagyják az ellenzék népét. Ezt irta Deák Ferencz Kossuthnak 1845-ben. Ha egészséges lett volna, megirhatta volna 30 évvel később 1875-ben is. (*Ugy van! a szélső balon.*)

A baj sokkal kisebb fokban megvolt akkor is, mely ma sokkal nagyobb mértékben dúl a nemzet közerkölcseiben. (*Ugy van! a szélső balon.*) Akkor még csak hivatalok voltak, de nem voltak bankok, vasutak és igazgató tanácsok (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) és nem voltak lecsapolások és vizvezetések. (*Zajos tetszés a szélső balon.*) Az isteni gondviselés, elemi csapások és modern, nagy eszmék képében az erkölcsrontó intézmények nagy seregét küldte e nemzetre. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) De nem azon intézmények, nem azon elemi csapások azok, melyek elrontják az erkölcsöket. Nem; hanem azon ősi baj, mely a nemzet egyes tagjaiban mindig megvolt, hogy

Digitized by Google

t. i. nagyobb hirt, befolyást tekintélyt viván ki magának az ellenzék táborában nemzeti érdekek hangsúlyozásával, mikor akként kimutatta becses voltát, akkor azt mondta a hatalomnak: itt vagyok, de sokat érek. (*Zajos helyeslés és taps a szélsőbalon. Mozgás jobbfelől.*)

Ez megvolt abban a patriarchalis multban is, de nem volt átalános gyakorlat: ma az. (*Igaz! Ugy van! Hosszas tetszés nyilatkozatok a szélső balon.*) Ne vegye tőlem rosz néven a t. ministerelnök ur, hogy én azon mult szomoru oldalának utolsó epigonjaként őt jelölöm meg. (*Zajos helyeslés és taps a szélső balon. Mozgás jobbfelől.*) És ezért nem használhatók nálunk a franczia nemzet példái, mert nem találnak ide. Ott a torlaszok ministere elhal a torlaszokon, vagy számüzetésben, vagy a nyaktiló alatt; nálunk a torlaszok ministere vezeti a birodalom sorsát, vagy azon ellenzéki férfiu, ki a Kossuth nevének hangoztatásával tartott fáklyás zenét, vezeti az ország ügyeit. (*Mozgás jobbfelől. Zajos helyeslés és taps a szélső balon.*)

Azon igazság, melyet a t. ministerelnök ur mond, hogy jobb meggyőződésének tért engedni kötelessége mindenkinek, ki jót akar és nem kárt a nemzetnek, igazság, de nem mindig igazság, mikor (*a baloldalra mutat*) innen történik (*a jobboldalra mutat*) oda átlépés. Inkább lehet mondani az ellenkezőt. (*Helyeslés a szélső balon.*) Nehéz a hatalom elől eljönni. Apponyi t. képviselő ur oly szomorú elégikus hangon fejezte ki, hogy milyen nagyon nehéz az udvar kegyeit távolról szemlélni. Nekik is nehéz, nekünk is nehéz, (*Derültség a szélső baloldalon*). de nekünk sem lehetetlen. Ez vigasztal engem a jövőre. Egyedül lehetetlen azt távolról szemlélni, ugy látom csak, a t. kormánynak. (*Zajos helyeslés a szélső balon.*) Mert ezt látom a kormány egész politikájában, mert azon végeredmény és mérleg, melyet az előadó ur oly gyönge argumentumokkal oly fényesen törekedett előttünk tegnap igazolni, az egyedül ezen politikának káros voltát demonstrálja: ezért nem fogadom el a költségvetési javaslatot, hanem kérem a t. házat, hogy az én határozati javaslatomat méltóztassék elfogadni. (*Élénk hosszas helyeslés és taps a szélső baloldalon. Mozgás és zaj a jobboldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! (*Halljuk!*) Megvallom, azt hittem, hogy egy pár helyreigazitással Somssich Pál t. képviselő ur beszédére, röviden végezhetem mai felszólalásomat, hogy a t. ház a hosszú vita után dönthessen a fenforgó kérdés felett; azonban valamivel hosszasabban szólni leszek kénytelen az előttem szólott képviselő ur beszédje következtében. Előre is kijelentem, hogy sajnálom bár, még pedig az időért, melyet ez igénybe vesz, ha annyit foglalkoznak személyemmel; a képviselő urnak speciáliter és most ezen foglalkozásáért köszönetet mondok, mert alkalmat adott ezen nyilt felszólalása által nyiltan feltárni, hogy és mint volt 1875-ben és azelőtt a helyzet. (*Zajos felkiáltások: Halljuk! Halljuk! Egy hang balfelől: Ezt még nem hallottuk!*)

Nem először történik — tévedésben méltóztatik tehát lenni azon képviselő ur, a ki közbe szólott — nem először történik, már többször történt, csakhogy a t. képviselő urak időről-időre czélszerűnek tartják a történteket elfelejteni és a dolgot máskép állitani oda, mint volt. (*Igaz! jobbfelől.*) De ezt beszédem második részére hagyom. Mindenekelőtt Somssich Pál t. képviselő urnak főleg egy okoskodására, egy rám mutatva odavetett mondására kell észrevételt tennem. S nehogy emlékezetem megcsaljon és roszul idézzek, bátor leszek a passust a „Pesti Napló"-ból felolvasni.

A t. képviselő ur azt mondja, hogy oda juthat esetleg a nemzet, hogy Aesopus meséje szerint azt fogja mondani: „quid interest, cui serviam, clytellas, dum portem meas!" Azt mondja továbbá: „Ma még, hála istennek, nem jutottunk oda s hogy ne jussunk oda, ez a mérsékelt ellenzék törekvése. De eljuttatják azon iskola tanának emberei, mely azt hirdeti, hogy az állam minden, az egyén semmi; hogy az államnak jogában van confiskálni minden előnyt az egyéntől. Eljuttatják azok, kik folytonos adóemelés által a nemzetet szegénynyé teszik, ugy, hogy mikor lelkesedésre volna szükség, erejéből kifogyva semmire sem lesz képes. Eljuttatják végre azok — és főleg ezért szólalok föl Somssich Pál képviselő ur ellen — kik azt hirdetik: mindegy, a birtok akármely kézben van, ez a birtok átmenetel, a csere rendes processusa, mindegy, ha a magyar törzsvagyon idegen kézre kerül. A veszély óráján ezektől az idegenektől lehet-e várni, hogy rajtunk segítsenek?"

T. ház! A mi e nemcsak meg nem levő, de — remélem — Magyarországon soha be nem következő ama kedélyállapotot illeti, melyet ezen latin citatióval a t. képviselő ur jelzett: azon meggyőződésben vagyok, hogy ezen kedélyállapot előmozdítására nem azok dolgoznak, a kik azt mondják: „igen, van bajunk sok, nehéz viszonyok közt vagyunk, ne higyjétek, hogy ez csak a mi kizárólagos osztályrészünk, hanem igyekezzünk a bajokból egyesült erővel kimenekülni"; hanem előidézik azt a nyomasztó hangulatot igen is azok, a kik azt igyekeznek feltüntetni a nemzet előtt, mintha másoknál és mindenütt, most és a multban Eldorado volna és lett volna s mintha nem lett volna más nemzeteknek épen oly nehéz helyzetük, mint a milyen a mienk. Hiresztelik ezt természetesen azért, hogy felelőssé tehessék árvizekért, szárazságért, sok esőért, hózivatarért a kormányt. (*Igaz! Ugy van!*

Digitized by Google

jobbfelől.) Mindenesetre ők azok, a kik ezen deprimáló lelkiállapotra hatnak s nem azok, a kik az első utat követik. (*Élénk helyeslés. Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Azt pedig — bocsásson meg a t. képviselő ur — én is tudom, hogy azon theoria, melyre ő hivatkozott, némely abstrakt nemzetgazdászok könyveiben olvasható, mert hiszen a nemzetgazdászati iskoláknak egy ideig azon hajlama volt, hogy az embert, az egyént nem számították, hanem csak numerusnak tekintették s az államot vették mindennek. De azon tant, hogy mindegy, akárki birja a föld birtokát, mindegy, ha a magyar ember kezéből kihull és idegen kézbe kerül is az, ezen ministeri padokról, ezen oldalról a képviselő ur ugyan nem hallotta soha. (*Ugy van! a jobboldalon. Halljuk!*) Engedelmet kérek, ugy látom, a t. képviselő ur, a pénzügyministerre mutat. A pénzügyminister ur azt, hogy mindegy, ha idegen kézbe megy is a magyar földbirtok, nem mondta, sőt ellenkezőleg azt mondta: „Nézzétek meg a volt urbéresek közül azokat, a kik 2—3 száz holdnyi birtokra tettek szert s hasonlítsátok ezt az állapotot is össze azzal, ha egy-egy birtok eladatik.“ Ez nem azt teszi, hogy mindegy, ha a magyar ember birtoka idegen kézre jut is, ez épen a tősgyökeres magyar faj gyarapodásának és fejlődésének jele. (*Halljuk!*) Igen, t. képviselő ur, talán azon hozzátétel nélkül, hogy mindegy, ha a magyar ember birtoka idegen kézbe megy is át: mondatott ez egyszer a pénzügyministeri padról; de ez nem 1875-óta történt, nem is 1874-ben, hanem 1872. vagy 1873-ban; és a t. képviselő ur akkor nem tartotta szükségesnek ellene tiltakozni. (*Ugy van! Élénk tetszés jobbfelől.*) Akkor történt igenis, ne méltóztassék tehát azt is a fusió alapján álló kormány bűnéül róni fel, a mit sohase mondott és nem mond. (*Ugy van! a jobboldalon.*)

A t. képviselő ur is volt szives személyemmel foglalkozni. Ezt beszédem második részére hagyom s most csak egyet kivánok megjegyezni és ez az egy az, hogy midőn a t. képviselő ur összehasonlítást tett és a pénzügyminister ur és köztem hozott megkülönböztetését igazolta, mely ellen kifogást most sem teszek, akkor mégis, bocsásson meg, azon kormányra nézve, a melynek tagja vagyok, a financiális kiindulási pontot nem helyesen választotta meg, mert akkor is nem az 1875-iki hiánynyal kell a mostanit összehasonlítani, hanem igenis az 1873. és 1874-ikivel. És miért? Azért, mivel az 1875-iki költségvetésen kis mértékben ugyan még, mert kevés volt az idő, de már a fusió-kormánynak a keze meglátszik. Nem az 1875-iki, hanem az 1873—1874-iki költségvetés szerint vettük ugyanis át az államháztartást. A hasonlat-huzást tehát ott kell kezdeni, nem pedig ott, a hol már, ismétlem, részben a fusió alapján álló kormány működése mutatkozik.

De nem akarva a t. képviselőházat hosszasan fárasztani, meg kivánom még jegyezni azt, hogy ritkán hallottam (*Halljuk!*) különösebb fejtegetést és támadást, mint a melyet a közvetlen előttem szólott képviselő ur (*Halljuk!*) első sorban a pénzügyminister ur, általában a kormány ellen, a külön vagy a közös vámterület alapjából emelt.

Mindenekelőtt jónak látta azt mondani, hogy a pénzügyminister hajánál fogva huzta elő ezt a kérdést. Ugy látszik, ugyanezen bűnben leledzőnek tartott engem is és tartotta a közoktatási ministert is, nem ugyan e házban, de másutt ez irányban tartott beszédeiben. Méltóztassanak csak egy kicsit emlékezetöket — nem megerőltetni, mert arra nincs szükség és ily terhes munkát nem is óhajtok, (*Derültség jobbfelől*) hanem csak visszaidézni: vajjon most, a budget tárgyalásánál, midőn a bajokon való segítés eszméje került szóba, nem minduntalan, nem folytonosan emlegettetett-e a külön vámterület kérdése? A pénzügyminister huzta-e ezen kérdést ide hajánál fogva és nem-e épen az ellenzéki padokról emlegettetett-e a külön vámterület? (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Én azt hiszem, hogy a legközelebbi napok alatt megtörténteket ily módon meg nem történtekül előtüntetni még csak taktika szempontjából sem helyes. (*Tetszés a jobboldalon.*)

De nem ebben fekszik a furcsaság. A különösség abban van, hogy a képviselő ur elmondja, hogy nekik, az ellenzéknek joguk, sőt kötelességük felvilágositani a népet a külön vámterület érdekében, de a kormánytól bűn azt mondani és indokolni, hogy a közös vámterület jobb. (*Élénk tetszés a jobboldalon.*) Vajjon ez a vélemények szabad cseréje? Az-e a közvélemény előkészitésének módja, hogy az egyik irányzat mellett szabad beszélni, a másik irányzat mellett azonban nem szabad? (*Élénk tetszés a jobboldalon.*) Ezen felfogása a t. képviselő urnak bizony jelzi azt, hogy milyen volna azután a szabadság és az a szabad eszmecsere, mely uralkodnék ez országban, ha eljönne az, a mi nem fog eljönni, hogy ő tartaná kezében a hatalom gyeplőjét, (*Élénk derültség a jobboldalon. Ellenmondás a szélső baloldalon*) mikor neki már mint ellenzékinek sincs egyéb kivánsága, mint az, hogy neki szabad legyen mondani mindent, — ámbár az a „minden“ sokszor semmit sem jelent, hogy mondom, ő mondhasson mindent, az ellennézetüek pedig fogják be a szájukat. (*Derültség és élénk tetszés a jobboldalon.*)

A t. képviselő ur hibáztat, hogy külföldi példákra hivatkozom. (*Halljuk!*) Nem tagadom, szoktam rájuk magamtól is hivatkozni és azt hiszem hogy vannak esetek, a midőn helyes is

Digitized by Google

rájuk hivatkozni. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Hivatkozni ezen vita alatt is más országok állapotaira, — bár nem én tettem, mit csak mellékesen jegyzek meg — helyes volt nem azért, hogy azokból következtetést vonjunk a mi helyzetünkre, hanem épen azért, hogy szemben a felhozott pusztulási elegiákkal, rámutassunk arra, hogy nincs itt külön magyar pusztulásról és magyar bajokról szó, de vannak ily bajok a világon mindenütt. De a mi engemet illet, én most a külföldre való hivatkozásban nem tettem egyebet, mint hogy felhozatván ellenzéki oldalról a Guizot-féle példa és Anglia helyzete a nagy franczia háborúk után, elmondottam, hogy hogyan fogom fel én azon példát és azt hiszem, hogy helyreállítottam annak históriai jelentőségét. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ha volt tehát hiba ezen hivatkozásban, a hiba nem engem illet, hanem azokat, a kik azt szóba hozták. Ha pedig hibáztam, legfeljebb abban hibáztam, de én ezt nem tartom hibának, hogy ellenzéki észrevételekkel szemben a saját nézetemet előadni a ház iránti kötelességemnek ismertem. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

T. képviselőház! Ismétlem a példát, melyre akkor hivatkoztam. Angliában épen ugy, mint nálunk ma, az általános közgazdasági elemi csapások folytán a kormány tétetett felelőssé, épen ugy sikertelenül, mert ott is több belátása volt a népnek, mint azoknak, kik félre akarták vezetni, a mint több belátása van nálunk is.

A mi pedig a Guizot-féle példát illeti, — minthogy azt, a mit itt mondandok, nem szándékozom a reám vonatkozólag mondottakkal kapcsolatba hozni, hanem külön kivánom a férfiak, politikusok, a közpálya emberei szempontjából idézni: — bocsásson meg a t. képviselő ur, nem áll az ő megkülönböztetése, hogy mig mi nálunk a radikális emberek — a mint ő mondá megvonulnak az udvar árnyékában — a szavakra nem emlékezem — addig ott a barrikádok ministere a barrikádon hal meg. Én ugyan barrikádministert, francziát, a ki a barrikádon halt volna meg, hirtelenében egyet sem tudok, (*Derültség a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon*) de igen sokat tudok s hála az Istennek — és ez a magyar jellem becsületére válik, — százszoros mértékben, mint a mennyit Magyarországon bármikor fel lehetne mutatni, a kik igenis előbb a coup d'état, majd az imperialismus szárnyai alá vonták meg magukat. Ne méltóztassék tehát az igazságról, csak azért, hogy látszólag egy embert bánthasson, oly módon megfeledkezni, hogy magára a nemzetre látszassék egy más nemzettel szemben megbélyegzést sütni. (*Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.*)

A t. képviselő ur felemlíti rögtön azután, miután elmondta, hogy egy nagy névnek ő szerinte — a képviselő ur nézetét mondom — ma már praktikus jelentőséggel nem biró emlegetése nem helyes, Deák Ferencznek 1845-ben irt egy levelét.

T. ház! Távol legyen tőlem, hogy a negyvennyolczadik és az ezt közvetlenül megelőzött időben szerepelt férfiakat a legkevésbé is bántani akarnám. De meg kell jegyeznem azt, hogy a helyzet akkor és ma azon tekintetben, hogy valaki a kormánypártra menjen az ellenzékről és ellenzékre a kormánypártról, homlokegyenest ellenkező és alapjában egészen más volt. (*Ugy van! a jobboldalon. Ellenmondás a szélső baloldalon.*) Természetes, ezt nem fogják concedálni azok, — ugy látom vannak olyanok — a kik nem látják be a különbséget, a mely van abban, midőn a fennálló rendszer mellett kisebbséggel lehet az ország nagy többsége ellen háborítlanul kormányozni és abban, a midőn kormányozni csak a nemzet választottjai többségének támogatásával lehet. (*Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon.*)

A t. képviselő ur azt mondja: igen, de akkor csak hivatal volt, most van bank, vasut, árviz-biztosság és isten tudja mi. (*Ugy is van! a szélső baloldalon.*) Hát t. ház, először is a mi a hivatalt illeti, bizony könnyű lesz az ujjunkon felszámítani és kimutatni, — de talán nem is fog tudni a képviselő ur olyat, a ki azért, mert egyik pártból a másikra átment, hivatalt kapott. Hiszen a mai rendszer mellett a kormány máskép eljárva el is tévesztené saját érdekét, mert hiszen, ha egy képviselőt hivatalba tesz, ez elveszti mandatumát. A kormány tehát nem nyerne vele semmit, nem nyerné meg azt az annyira irigylett szavazatot. Nem volna meg e szerint ennek még kellő ratiója sem. (*Mozgás a szélső balon.*) De t. képviselőház, ismétlem, a mit már mondtam is, hogy hiszen azon vasutak, vagy azon bankok, melyekre kormány-concessio kell, nem ezen kormány alatt készültek.

Azon vasutakat, melyek concessióval készültek, egy-két kis darabról nem állok jót — de nem hiszem, hogy legyen — a fusionális kormány nem concessionálta. A fusionális kormány megcsinálta a kereskedelmi törvényt, mely szerint a bankoknak nem kell concessió, hanem egyszerűen a kereskedelmi törvény szerint be kell igazolni. hogy a feltételeknek meg van felelve. Hol van az a rettenetesen nyujtható, helytelen és demoralizáló kedvezmény, melyet a kormány adhat? Az árvizek következményeiként ma is van ugyan, nem tudom, tán még két vagy három kormánybiztos; igaz, volt régebben több és volt — talán azt is tudja a képviselő ur — pártkülönbség nélkül. De uram istenem, ha már azt sem szabad tenni, hogy egy-egy veszélyeztetett vidék érdekében egyik vagy

Digitized by Google

másik képviselő oda kiküldessék, nem szabad tenni a nélkül, hogy gyanusításnak ne tétessék ki a kormány, akkor méltóztassanak megengedni, nem a kormánynak, de azon vidéknek fog ez kárára szolgálni. (*Ugy van! jobbfelől.*) De különben senkisem kivánja jobban, mint én, hogy ezen szükség megszünjék és igen természetes, hogy kivánom, mert megszünik a kormánybiztos, a mint megszünek azon csapásos árvizes évek, melyek a kormánybiztosokat szükségessé teszik. Igaz, hogy ha megszünnek, a nép desperáltatásából élő politikusok fegyvert fognak veszíteni. (*Derültség a jobboldalon. Mozgás a szélső balon.*)

De hát, t. ház, a képviselő ur ugy látszik, ha nem mondta is egyenesen, kétségbe meri vonni, hogy lehet az ellenzékből a kormánypártra átmenni meggyőződésből, hanem szerinte ott a hivatal és ez és az ilyen dolgok viszik oda az embereket. Én nem mondom, t. képviselő ur, (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon*) hogy ez meg van, de vajjon nem tartozik-e a lehetőségek közé az is, hogy egy kormánynál, mely eleinte kénytelen volt sok hivatalt beszüntetni, mely igen kevés hivatalt osztogathat ma is: kormánypártiból azért lesz talán valaki ellenzékivé, mert nem nyert, vagy nem nyert reményeinek megfelelő hivatalt. (*Élénk derültség a jobboldalon. Mozgás a szélső balon.*) Nem mondom, hogy történt, tiltakozom ellene, de ha egyik feltevés áll, áll a másik is. (*Élénk és hosszan tartó helyeslés és taps a jobboldalon. Nyugtalanság a szélső baloldalon.*) Én csak azt kérem, hogy ilyen feltevésekkel ne rontsuk egymásnak kedélyét. Én reménylem, hogy alaptalan az egyik ugy, mint a másik. En legalább egyikről sem tudok, mint faktumról, semmit.

Tehát térjünk vissza az 1875. és az azt megelőzött viszonyokra. (*Halljuk! Halljuk!*) Többször hallottam, t. képviselőház, a t. 48-as párt padjairól, ezen budget vita alatt hallottam, hogy persze mást mond most Tisza Kálmán, mint mikor azon padokon velünk együtt harczolt. (*Halljuk! Halljuk!*) T. képviselőház! (*Halljuk!*) Igaz, én a 48-as párttal harczoltam akkor is, de nem soraiban, hanem ellene; ha tehát csak azért, hogy nagyobbat, hogy azt lehessen mondani, Tisza Kálmán 48-as volt és most szabadelvű párti, ugyanazok, kik elolvashatják beszédeimet a naplóban, a miatt, mert őket megtámadtam, akkor is már körülbelől a hazaárulóig elneveztek mindennek, most azt mondják, hogy persze, akkor együtt küzdöttünk: engedelmet kérek, ez nem helyes eljárás. És épen mert Eötvös Károly képviselő ur is ma ezt állította, tartozom magamnak azon kijelentéssel is, hogy az az eset, hogy mi egy politikát követtünk volna, soha fenn nem forgott. Egyes kérdésekben szavaztunk együtt — szó sincs róla — de még csak jó szomszédi viszonyra sem kértem fel a 48-as pártot. (*Élénk derültség jobbfelől.*)

Régi dolog már, a 67-es időknek kezdetén volt, mikor az akkori közjogi ellenzék egy klubba járt, de utoljára, mikor a szélsőbali tendentiák akarták magukat érvényesíteni, — vannak itt t. képviselőtársaim, kik emlékezni fognak rá — az akkori ellenzéknek többsége megmaradt klubjában, mert nem tudott velük együtt haladni, ők pedig hasonlag nem tudván velünk haladni, elváltak tőlünk a soba nem egyesülés fejében.

És bátor vagyok az én t. képviselőtársaimat e közbeneső padokon nem figyelmeztetni, hanem nekik egy jóslattal kedveskedni és ez a jóslat az, hogy ha már engem is, ki — ismétlem — harczoltam a 48-asokkal, de szemben velük, ha engem is most utólagosan ugy tüntetnek fel, hogy azért vagyok még mindennél inkább hitehagyott, mert hajdan velük egy sorban küzdöttem, vajjon mit fognak mondani, ha a t. képviselő urak (*a balközépre mutat*) ülnek e padokon, a kik, ha nem is küzdenek velük egy sorban, mindenben, de mégis a jó szomszédságot, az ideiglenesen egy czélra működést velük — ugy látszik nyilatkozataikból — megállapítani akarják. (*Derültség jobbfelől.*)

1875-ben — ismétlem — elmondottam azt, a mit akkor elmondandónak tartottam. Csak azt kell megemlítenem, a mit hasonlag igen sokan tudnak, hogy midőn ezen lépésem folytán az akkori két nagy pártnak zöme egyesült, hiába mondják azt, hogy én tettem a lépést arra, hogy ezen székeken helyet foglaljak, mert oly emberről, a ki ezen székeken helyet évekkel azelőtt ismételten foglalhatott volna, legalább is helytelen az ily gyanúsítás terjesztése. De igenis midőn meggyőződésem szerint szükség volt a két nagy párt közötti tusát letenni az ország érdekében, akkor elfoglaltam én is egyikét ezen székeknek azért — és itt emlékeztetem még a túloldalon ülő férfiak közül is azokat, a kik akkor a dologban részt vettek — elfoglaltam azért, mert meglehet tévesen, de akkor az volt a meggyőződés, hogy ha az én csekély személyem be nem lép a kormányba, egy állandóságra számított kormányt alkotni nem lehet. (*Helyeslés. Ugy van! jobbfelől.*) Ez uraim az egyszerű valóság.

Ismétlem, a mit nem vonhat ismét kétségbe senki, a ki akkor a dologban részt vett, mert maga tudja, hogy nem mondana igazat, ha kétségbevonná, hogy bár nem egyszer voltam is indirecte felszólítva, soha senkivel nem egyezkedtem a kulissák mögött, mindenkit meglepett, legfeljebb 10—12 legintimebb barátom kivételével, midőn 1875. februárban azon beszédemet mondtam. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Digitized by Google

Hogy visszatérjek ma azon beszédemre, (*Halljuk! Halljuk!*) csak egyet említek meg. Igaz, azon beszédemben én is a költségvetésnek megtagadását nyilvánítottam. Azt hiszem, elmondtam akkor is, hogy azt egy oly eszköznek tartom, a mely jogos ugyan, de csak rendkivüli viszonyok közt igazolható annak használata. Én nem fogok senkit megtámadni azért, hogy ugyanazon fegyverrel most ő is küzd, de azt talán szabad önhittség nélkül mondanom: ugy látszik, hogy én jól ítéltem meg a helyzetet. Akkor szükség volt e fegyverre, mert hatása volt, most talán, a kik e fegyvert használták, csalódtak az attól várt reményben. (*Ugy van! jobbfelől.*)

Még csak egyet t. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) A t. képviselő ur azt mondta: „Meg kell előbb a nemzet érdekeiért vívott küzdelemben mutatni, hogy valaki ér valamit, azután az udvar érdekeinek szolgálatába léphet, mondván, hogy én sokat érek!“ Ez volt — gondolom — értelme a t. képviselő ur szavainak.

No már t. ház, bármennyit működött is valaki a nemzet érdekében, ha valami folyat tesz azután, a mi a nemzet érdekei ellen van, a mi a nemzet érzületét megsérti, nem tehet ma szolgálatot az udvar érdekének, mert ma többség nélkül kormányozni nem lehet; és én bátran merek hivatkozni arra, hogy 1875-ben, midőn pártállásomat elhagytam, ki lettem téve még annak is, a mit némely képviselő ur itt említett, az új képviselőválasztásnak, mert hiszen rögtön le kellett tennem mandatumomat. Ismétlem, kitettem magamat, midőn ministerelnökké lettem, újra — előbb már az átalános választásoknál — ennek s igy a nemzetnek és választóimnak is volt módjuk felettem ítélni. Én ugyan — s ezt kénytelen vagyok megjegyezni — nem érthetem meg azon okoskodást, melyet a vita folyamában is hallottam valamelyik képviselő urtól, hogy ha valaki pártállást változtat, tartozik mandatumát letenni, mert én mandat obligatoirt képviseleti rendszer mellett nem ismerek, de még kevésbbé tudom megfogni azt, hogy midőn 1877-ben és 1878-ban meglehetős nagyszámmal léptek ki oly képviselők a szabadelvü pártból, kik magokat mint határozott szabadelvü pártiak választatták meg: az ellenzéken nem jutott eszébe senkinek, hogy ezeknek kötelességök volna a választókat megkérdezni. (*Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.*)

De természetes kifolyása ez az általam már jelzett azon eszmemenetnek, a melynek Eötvös Károly képviselő ur az önálló vámterület szempontjából oly ékes kifejezést adott, hogy t. i. nekik minden szabad, másnak pedig tessék hallgatni. (*Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.*)

Visszatérve beszédem fonalához, a képviselő ur beszélt a nemzet érdekében nyert helyzetnek az udvar érdekében fölhasználásáról. Megtagadnám a magyar történelmet, ha tagadni akarnám, hogy voltak idők — mindig gyászos idők voltak azok — midőn a nemzet iránt szerzett érdem és az udvar iránt szerzett érdem nem volt egy és ugyanaz; de én azt a feltevést és illetőleg szembetételt, hogy „a nemzeti érdek védelmében szerzett befolyást az udvar érdekében használni fel“, már csak azért is visszautasítom, mert hála Istennek — s ezt meg fogjuk védeni, ha kell, szemben önökkel is — ma a nemzet és az udvar érdeke egy és ugyanaz. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások balfelől: Hát Bosznia!*)

Somssich Pál: T. ház! A mennyiben szavaimat félremagyarázta a ministerelnök ur, annyiban van jogom szólani, nem is fogok többre kiterjeszkedni. (*Halljuk! Halljuk!*)

A ministerelnök ur azt mondotta, hogy én azt állítottam volna, hogy a nemzet oda jutott, a hol Aesopusnak azon bizonyos szavai alkalmazhatók: „quid interest me cui serviam“. Én azt nem mondtam. Én azt mondtam, hogyha megzavarodik a béke s a vésznapok bekövetkeznek, jaj annak a nemzetnek, melynek népe oda jutott, hogy azt kénytelen mondani. Utána pedig azt mondtam: még nem jutottunk hála istennek oda, de oda juttatnak azok, elmondtam többeket, de a nélkül, hogy bárkire czéloztam volna.

És ha a t. pénzügyminister ur a birtokváltozás egészséges processusát arra vonatkoztatva értette, hogy kisebb gazdáink nagyobb földeket vesznek, tökéletesen igaza van, ezzel nem fogja oda juttatni, de a mennyiben a mostani birtokváltozásokat átalában nevezte egészséges processusnak, midőn számtalan azon eset, melyben a magyar ősi kézről a birtok idegen kézre megy: erre tettem én reflexiómat. (*Helyeslés balfelől.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: Tartozom ezzel és igen kérem a t. képviselő urat, méltóztassék a gyorsirói jegyzetet megnézni, én felolvastam a t. képviselő ur beszédének épen azon passusát, a hol azt mondja „ma még nem jutottunk oda“.

Somssich Pál (*közbeszól*): De az elejét ugy méltóztatott mondani, hogy a nemzet oda jutott. (*Nagy zaj.*)

Eötvös Károly (*Halljuk! Elál!*) Mindenekelőtt kijelentem, hogy én olynemü váddal vagy gyanusitással szemben, mintha én azért hagytam volna el a kormánynál levő állásomat, (*Felkiáltások jobbfelől: Nem állitotta senki!*) bocsánatot kérek, ha estig tart is, mig a t. ház kihallgat, ebben felszólalok. Én oly vádat, vagy gyanusítást el nem ismerek. (*Egy hang jobbfelől: Nem mondta senki!*) Tessék kihallgatni. (*Halljuk!*) Mintha én ki nem elégített hivatali ambitió miatt hagytam volna el az állam szolgálatát s lettem

Digitized by Google

volna az ellenzék tagjává. Ily vád ellen nem is védem magam. A t ministerelnök ur rám nem is mondta. Hanem beszélvén olyan férfiakról, kik ezt teszik, vagy tehetik, a t. többség igen sok tagja nagy applausussal nyilvánították ki mintegy — hogy ugy mondjam — ellenem irányzott gyanuját. (*Zaj. Halljuk!*) Én ilynemü gyanú ellen magam nem védem, mert azon magamat túl lenni érzem, Hanem megjegyzem egész tisztelettel azt, hogy engem. mint nemképviselőt, mint magánembert, Széll Kálmán volt pénzügyminister ur 1875. év november havában felhívott arra, hogy vállalkozzam a pénzügyministeriumban egy állás betöltésére.

Egy hónappal a kinevezés után igen is érett és nehéz megfontolással vállalkoztam ez állásra. De mikor a ministerelnök ur 1876. április 28-án jelentést tett a szabadelvü clubban bécsi alkudozásainak eredményeiről, akkor én Budapesten nem lévén, április 30-án értesültem azon tanácskozás eredményéről. Ott, hol voltam, vármegyénk tekintélyes férfiai előtt, barátaim előtt azt mondtam: ilyen eredmény mellett a t. kormányt én ez állásban nem szolgálhatom. Még az nap a lapokban történt közlés után, nyomban beadtam táviratilag lemondásomat, elkezdtem birtokomon gazdálkodni s vármegyémben csinálni az ellenzéket. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ezt akartam csak megmondani.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom, következik a szavazás.

Az első kérdés az lesz: elfogadja-e a t. ház az 1882. évi költségvetést átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául, igen vagy nem?

Ha igennel dől el, a két határozati javaslat elesik.

Ha nemmel dőlne el, akkor először Somssich Pál határozati javaslatára, ha pedig ez is elesik, Eötvös Károly határozati javaslatára fog szavazás történni.

Különben még akkor is, ha az első kérdés igennel is dől el, szükséges lesz a pénzügyi bizottság által beadott három javaslatra külön szavazni.

Miután pedig mindkét oldalról húsz-húsz tag aláirásával névszerinti szavazás kéretett, a névszerinti szavazásnak meg kell történni.

Mielőtt azonban az első kérdést szavazásra feltenném, a beadott határozati javaslatok fognak felolvastatni.

Duka Ferencz (*olvassa*).

Elnök: Ki fogom húzni a betűt. (*Kihúzza a „C" betűt.*)

Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(*Szünet után.*)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni; folytatjuk az ülést.

T. ház! A névsort Péchy Jenő jegyző ur fogja olvasni, az igen-nel szavazók neveit Baross Gábor, a nem-mel szavazókéit Duka Ferencz, a távollevőket pedig gr. Pejacsevics Tivadar jegyző urak fogják jegyezni.

Mielőtt a szavazást megkezdenők, még egyszer fel fog olvastatni a kérdés.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a kérdést*).

Elnök: Most megkezdjük a szavazást.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a névsort*):

„Igen-"nel szavaztak: *Gr. Csáky László, Csávossy Béla, Csejtei Antal, Cselkó Ignácz, Csernatony Lajos, Csiky Kálmán, Dacsó Pál, Darányi Ignácz, Dániel Gábor, Dániel Márton, Dániel Pál, Dimitrievics Milos, Dobránszky Péter, Domahidy István, Döry Dénes, Dárday Sándor, Elekes György, Engelmayer József, Ercsey Géza, Éber Nándor, Éles Henrik, Falk Miksa, Fáy László, Fekete Lajos, Fekete Zsigmond, gr. Forgách Antal, Földváry Gábor, Gajzágó Ferencz, Gál Jenő (felvinczi), Gáll József, Gergelyi Tivadar, Gödl Károly, Gromon Dezső, György Endre, Gyurgyik Gyula, Halassy Gyula, Harkányi Frigyes, Hegedüs Sándor, Hérits Antal, Hieronymi Károly, Hoffgräff János, Hoffmann Pál, Horváth Gyula, gr. Hunyadi László, Hámos László, Ilatz Vilmos, Istóczy Győző, Ivánka Imre, Jánosi János, Jászay Antal, Joannovits István, Jókai Mór, Jónás Ödön, Jurka Bazil, Joszipovich Imre, Joszipovich István, Kajuch József, Kammerer Gusztáv, Kapocsányi Móricz, gr. Karácsonyi Guidó, Kardos Kálmán, Kazy János, Kármán Lajos, gr. Károlyi Sándor, gr. Károlyi Tibor, b. Kemény Gábor, b. Kemény Géza, b. Kemény János, b. Kemény Kálmán, Kégl György, Kiss Lajos, Kissovics József, Knöpfler Vilmos, Konstantiny György, Korizmics László, Kovács Ferencz, Kovách László, Königmayer Károly, Králitz Béla, Körössy Sándor, Latinovics Gábor, Latinovics János, Láng Lajos, Lehoczky Egyed, Lészai Lajos, Lipovniczky Sándor, Literáty Ödön, Lukács Béla, Lukács László, Loncsarics Márk, Magyar János, Mamusich Lázár, Mandel Pál, Mara Lőrincz, Matlekovics Sándor, Matuska Péter, Máday Lajos, Mezey Ferencz, Miehl Jakab, gr. Migazzy Vilmos, Mihajlovics János, Mihály Ferencz, Mikó Bálint, Missics János, Mocsáry Géza, Móricz Károlyi, Móricz Pál, Nadányi Miklós, Neppel Ferencz, Nikolics Sándor, hg. Odescalch Gyula, Onossy Mátyás, Ordódy Pál, Ormos Zsigmond, Ország Sándor, Pauler Tivadar, b. Perényi Zsigmond, Péchy Jenő, gr. Péchy Manó, Plachy Tamás, Podhorszky György, b. Podmaniczky Frigyes, Pogány Károly, Popovics Vazul, Po-*

Digitized by Google

rubszky Jenő, Probstner Arthur, Prónay József, Pulay Kornél, Prileszky Tádé, gr. Pejacsevich Tivadar, Polyák Ferencz, b. Radvánszky Béla, Rakovszky Géza, Rakovszky György, Rakovszky István, id. gr. Ráday Gedeon, ifj. gr. Ráday Gedeon, Rohonczy Gedeon, Rohrer Viktor, Román Sándor, Rossival István, Rostaházy Kálmán, Rónay István, b. Rudics József, Schurina Károly, Sporzon Ernő, Sváb Károly, Szalay Ödön, gr. Szapáry Gyula, Szathmáry György, Szathmáry Miklós, Szemennyei János, Szende Béla, Szeniczey Odön, Szentiványi Kálmán, b. Szentkereszty Béla, Szerb György, Székely Elek, Szirmay Ödön, Szitányi Bernát, Szlávy Olivér, Szontágh Pál, Szögyény Emil, Szögyény László, Szuhányi Ödön, Szilágyi Virgil, Szubotics János, Tamási Béla, Tanárky Gedeon, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki Géza, Thury Gergely, Tibád Antal, Tischler Vincze, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, gr. Török József, Trefort Ágoston, Tisza László, Urbanovszky Ernő, Uzovics Pál, Vargics Imre, Vásárhelyi Béla, Véghső Gellért, Vizsolyi Gusztáv, Vucsetics István, Vukátinovics Lajos, Wagner József, Wahrmann Mór, b. Wasmer Adolf, Wenrich Vilmos, Wieland Arthur, Wodianer Béla, Zámory Kálmán, Zeyk Dániel, gr. Zichy Ágost, gr. Zichy Jenő, Zsámbokréthy József, Zsigmondy Vilmos, Zsilinszky Mihály, Zindl Antal, Abonyi Emil, Andaházy Pál, Andrássy Gyula, gr. Andrássy Manó, gr. Andrássy Tivadar, Antonescu István, Apáthy István, Agustich Antal, Baranyi Ödön, Baross Gábor, Bausznern Guidó, Bay Barnabás, gr. Bánffy Béla, b. Bánffy Dániel, Bárczay Ödön, Bende Imre, Beniczky Gyula, Berzeviczy Albert, gróf Bethlen András, gr. Bethlen Géza, Biasini Domokos, Bicskey Kálmán, gr. Bissingen Ernő, Bochkor Károly, Boér Antal, Boér Károly, Bohus Zsigmond, Bornemisza Ádám, Boros Bálint, Bossányi László, Busbach Péter, Bathó Bálint, Bartolovics Iván, Bedekovich Kálmán.

„Nem"-mel szavaztak: *Csanády Sándor, Csávolszky Lajos, Czierer Ákos, Chorin Ferencz, gr. Dessewffy Aurél, Dessewffy Kálmán, Deutsch Lipót, Duka Ferencz, Eötvös Károly, Ernuszt Kelemen, Farkas Balázs, Farkas József, Farkas Károly, Fenyvessy Ferencz, Ferenczy Miklós, Fornszek Sándor, Földes Gyula, Frölich Gusztáv, Füzesséry Géza, Farkas Dávid, Gál Jenő (világosi), Geisz László, Graffius Károly, Grecsák Károly, Gruber János, Grünwald Béla, Gull József, Györffy Géza, Győry Elek, Gusbeth Kristóf, Halász Bálint, Halász Géza, Hegedüs Károly, Hegedüs László, Helfy Ignácz, Hentaller Lajos, Herman Ottó, Hevessy Bertalan, Hodossy Imre, Hoitsy Pál, Hollósy Károly, Horváth Lajos, Hunkár Sándor, Immrich János, Incze József, Irányi Dániel, Isáak Dezső, Iványi Béla, Jelenik-Almássy István, Jeszenszky Ferencz, Kada Elek, Kaiser János, Kaszap Bertalan, Kállay János, Kästner Henrik, Kerekes Ágost, Királyi Pál, Kiss Dániel, Komjáthy Béla, Kovács Albert, Krisztinkovich Ede, gr. Kun István, Lánczy Gyula, László Imre, Lázár Ádám, Lázár Mihály, Lesskó István, Lits Gyula, Lükő Géza, Madarász Jenő, Madarász József, Matkovics János, Máriássy Aladár, b. Mednyánszky Árpád, Mezey Ernő, Micsky Lajos, Mihajlovics Miksa, Miletics Szvetozár, Mocsáry Lajos, Mukics Ernő, Nagy Ferencz, Nagy István, Náray Imre, Nemeshegyi József, Németh Albert, Ocskay Rudolf, hg. Odescalchy Arthur, Orczy Gyula, Ónody Géza, Orbán Balázs, Pantotsek Rudolf, Pappszász György, Pázmándy Dénes, Pilisy Ferdinánd, Polonyi Géza, gr. Pongrácz Adolf, Potoczky Dezső, b. Prónay Gábor, Pulszky Ágost, Rády Endre, Reviczky Károly, Schuszterics Ignácz, Scitovszky János, Sembery István, Simonyi Iván, Siskovich Tamás, gr. Somssich Imre, Somssich Pál, Spóner Andor, Steinacker Ödön, Sárközy Aurél, Szabó Endre, Szakáll Antal, Szalay Imre, Szathmáry László, Szederkényi Nándor, Szemző Gyula, Szentiványi Arpád, gr. Széchényi Pál, Széll György, Szilády Lajos, Szilágyi Dezső, Szily László, Tassy Béla, gr. Teleky Samu, Tomcsányi László, Tóth Antal, Törs Kálmán, Turgonyi Lajos, Ugron Ákos, Ugron, Gábor, Unger Alajos, Ürányi Imre, Urváry Lajos, Verhovay Gyula, Veszter Imre, Vidliczkay József, Vidovich György, Wolf Károly, Zay Adolf, gr. Zselenszky Róbert, Almássy Sándor, gr. Apponyi Albert, Abrahámffy Gyula, Balogh Géza, Bartha Miklós, b. Bánhidy Béla, Becker János, gr. Berchtoldt László, Bereczky Sándor, Berzeviczy rrnák, Bessenyey Ernő, Békássy Gyula, Biró Kálmán, Bittó Béni, Bittó István, Bódogh Albert, Bölöni József, Bölöni Sándor, b. Bánffy György.*

Távol voltak: *Doda Traján, Dörr Soma, Derencsin Márián, Fónagy László, Gábor Péter, Göndöcs Benedek, Gyurgyevics Vazul, Horánszky Nándor, Horváth Boldizsár, Justh György, Kálmán Imre, Kotur Vazul, Kraljevics Benjamin, Kresztics Miklós, Lázár Lajos, Lukács Béla, Maximovics Miklós, Meczner Gyula, Móni Gyula, Mihalovics Károly, Miskatovics József, gr. Nugent Arthur, b. Ozsegovics Lajos, Paczolay János, Polit Mihály, Poh Antal, Rónay János, Rogulics Mihály, b. Sennyei Pál, Simonyi Ernő, Simó Lajos, Seitz Vinko, Sladovitz Máté, Spisics Viktor, Sramm Lipót, Stekovics János, Szájbely Gyula, Széll Kálmán, Szilágyi István, Thaller Fülöp, Tilköry Alajos, Várady Gábor, Voncina Iván, b. Wodianer Albert, gr. Zichy Ödön, Ahsbahs Leó, Bacon József, Bubics Zsigmond, Babics Titus, Bartolovics István.*

T. ház! 446 képviselő közül, elnök nem szavazván, „Igen"-nel szavazott 234, „Nem"-mel

Digitized by Google

szavazott 161, távol volt 50, e szerint a ház többsége a költségvetést általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.

Következnek most azon határozati javaslatok tárgyalása, melyeket a pénzügyi bizottság javaslatba hozott. Fel fognak olvastatni.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): „Méltóztassék a t. ház a kormányt arra utasítani, hogy tegye tanulmányozása tárgyává az ipari szakoktatás és iparfejlesztés körüli intézkedések és kiadások lehetőleg egy ministeri tárczában való egyesítésének kérdését és e tanulmány eredményéről tegyen jelentést.“

Elnök: Méltóztatik a t. ház a határozati javaslatot elfogadni? (*Felkiáltások*: *Elfogadjuk!*) Tehát elfogadtatik. Következik a második határozati javaslat, mely a nyugdíj-törvény elkészítésére vonatkozó utasítást tartalmazza.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*).

Irányi Dániel: Ezen határozatot a ház évről évre ismétli, a nélkül, hogy annak legkisebb sikere lenne. Erre nézve arra kérem a t. házat, méltóztassék e határozati javaslatot azon módosítással elfogadni, hogy a kormány oda utasittatik, hogy a nyugdíj-törvényt még ezen ülésszak alatt elkészítse és benyujtsa. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: Én arra kérem a t. házat, méltóztassék megnyugodni abban, a mit a pénzügyi bizottság előterjeszt. A kormány eddig is foglalkozott és most is foglalkozik a kérdéssel. Annak megitélését, hogy az előterjesztendő kérdések közül, melyek a fontosabbak és mikor készülhetnek el, méltóztassék reánk bizni, a kormány megteendi előterjesztését, de a határidőt ne méltóztassék kitűzni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: A határozati javaslathoz Irányi képviselő ur módosítványt adott be, mely szerint a szövegbe beillesztetni kivánja, hogy a jelen ülésszak alatt készittessék el a törvényjavaslat. Az első kérdés az lesz, elfogadja-e a ház a bizottság javaslatát.

Madarász József: Kötelességemnek tartom felhivni a t. ház figyelmét arra, hogy vagy méltóztassék elfogadni Irányi képviselőtársam módosítását, vagy pedig méltóztassék a határozati javaslatot egészen elhagyni és el nem fogadni. Nem készültem rá, nem hoztam el a kimutatást arra nézve, hogy körülbelül a zárszámadások tárgyalásánál öt, vagy legalább is négy év előtt kötelező határozatot hozott a ház e tekintetben. Csakis a ház tekintélye sülyed az által és a kormány iránt való bizalom nem neveltetik semmi tekintetben, ha ily határozatok hiában szerepelnek a ház határozatai közt. Kötelességemnek tartom tehát Irányi képviselő-társam módosítványát elfogadásra ajánlani, vagy ha az nem fogadtatnék el, akkor kérem, méltóztassék az egész határozati javaslatot mellőzni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: Azt hiszem, hogy első sorban mindenesetre azt a kérdést kell feltennem, elfogadtatik-e a bizottság határozati javaslata és ha nem fogadtatik el, akkor felteszem a kérdést, méltóztatik-e a t. ház Irányi képviselő ur módosítványát elfogadni.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a bizottság határozati javaslatát elfogadni? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség a határozati javaslatot elfogadja, ennélfogva Irányi képviselő ur módosítványa elesik.

Következik a harmadik határozati javaslat.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): „A kormány felhivatik az országos számvitel reformjáról szóló törvényjavaslat előkészítésére.“

Elnök: Méltóztatnak-e a határozati javaslatot elfogadni? (*Elfogadjuk!*)

A határozati javaslat elfogadtatott.

Következik a véderő-bizottság két jelentése, melyek sürgősségöknél fogva mielőbb felveendők. (*Felkiáltások: Még két interpellátió van!*)

Elnök: Az egyik interpellátió visszavonatott s ugy hiszem, még ezt a két törvényjavaslatot el lehet végezni.

Első törvényjavaslat a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873: XXXVII. t.-cz. módosításáról.

Méltóztatik a t. ház kivánni, hogy a bizottságnak jelentése felolvastassék, vagy méltóztatik azt felolvasottnak tekinteni? (*Felolvasottnak vesszük!*) Ha méltóztatnak felolvasottnakvenni, akkor az általános vitát megnyitom. Az első szó illeti az előadót, de ő nem kiván jogával élni.

Csanády Sándor: T. ház! Egyike vagyok azoknak, kik az 1867-ik évtől és igy a nemzetet megsemmisítő közösügyes kiegyezéstől számítva, (*Felkiáltások jobbról*: *Átkos!*) átkos, ha ugy tetszik. Én megemlítettem a napokban, hogy e szót Tisza Kálmán urtól tanultam. Ha önök annyira gyönyörködnek (*Felkiáltások jobbról*: *A dologra!*) abban, hogy ő hitehagyott lett, megtagadta magát, hogy szélkakas módjára ingadozott, megcsalta a nemzetet, ám legyen, (*Nevetés és éljenzés jobbfelől*) tehát mondom, hogy miután én a nemzetet megsemmisitő (*Élénk derültség*) közösügyes (*Felkiáltások jobbról*: *Átkos*) átkos kiegyezésnél fogva a közösügyes hadsereg részére egyetlenegy ujoncot sem szavaztam meg, nem pedig azért először, mert én a közösügyeket oly intézménynek tartom, mely a magyar nemzet szellemi, anyagi és közerkölcsiségi megsemmisítésére, tönkretételére gondoltatott ki, a közösügyes hadsereget pedig oly eszköznek a jelen kormány

Digitized by Google

kezében, mely igen gyakran nemzetellenes célok kivitelére használtatik fel: én t. ház, miután nem akarom, hogy az ifjuság, a nemzet virága — hogy ugy mondjam — haza- és nemzetellenes célokra használtassék, mert nem akarom, hogy az ifjuság idegen érdekért vérpadra hurczoltassék, mert nem akarom, hogy a már is elviselhetlenné vált nagy terhek még magasabbra emeltessenek, a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatot még részletes tárgyalás alapjául sem fogadom el. (*Éljenzés jobbfelől.*)

Elnök: Szólásra többé senki sincs feljegyezve. Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880-ik évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873-ik évi XXXVII. t.-cz. módosításáról szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállni. (*Megtörténik.*) A többség elfogadja. Következik a részletes tárgyalás.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a czímet, 1. és 2. §-t, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak*).

Elnök: E szerint a törvényjavaslat letárgyaltatván annak végleges megszavazása a holnapi ülés napirendjére tűzetik ki.

Következik az 1882. évben kiállítandó ujoncz és póttartaléki jutalék megajánlásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Ha a jelentést felolvasottnak méltóztatnak tekinteni, (*Helyeslés*) az általános tárgyalást megnyitom. Az előadó nem kiván szólni.

Ugron Gábor: T. ház A közös hadsereg részére megajánlandó ujonczjutalék megszavazását a magam és elvtársaim nevében megtagadom és pedig azért, mert a hadsereg, a mely törvényeink értelmében közös volna, nem közös, hanem osztrák. Azon törvényeket, a melyek 1867. és 1868-ban meghozattak, a hadsereg nem respectálja, hanem lépten nyomon azon szellemben nyilatkozik, ugy teszen és jár el, mintha ma is absolutismus alatt állana Magyarország.

Példára hivatkozom. Kezünkben van azon kimutatás, melyet a hadügyminister csatolt egyfelül magyarul, másfelül németül a törvényjavaslathoz. Ebben az mondatik: „In Ungarn und Siebenbürgen". Holott a ki Magyarország alkotmányos törvényeit ismeri és nem hódol az absolutismus tendentiáinak, igen jól tudja, hogy Erdély az unio-törvény meghozatala óta, mint önálló ország lenni megszünt. A közös hadsereg tehát azokban a kimutatásokban, melyeket hivatalosan használ, nem tüntetheti fel Erdélyt önállónak. Még kevésbbé engedhető azonban az meg, hogy a honvédelmi minister az általa beterjesztett és ellenjegyzett törvényjavaslathoz ily törvénybe ütköző kimutatást csatoljon. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Üssék fel önök a katonai „Schematismust", abban nem fogják találni a Magyarország és Ausztria közt létező dualisticus államszerkezetre vonatkozólag elfogadott hivatalos kifejezéseket. Abban birodalmi és nem közös hadügyministerről van szó és még ő Felségének czímében is ki van hagyva azon parányi „és", a mely a dualismust fejezi ki. Ezt t. ház csak azért hozom fel, hogy ha meg van a törvény, azt a közös hadsereg is respectálja. A „Schematismus"-ban azon czím használtatik, a mely az absolutismus alatt lett használva s a melyben Magyarország, mint egy, az osztrák birodalomba beolvadt tartomány szerepel.

De, t. ház, a közös hadsereg az utóbbi időkben, midőn egyes kicsapongó tagjai botrányos kihágásokra engedték magukat ragadtatni, nem adta meg a polgári társadalomnak azt az elégtételt, a melyre kötelezve volt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A mult évben tárgyaltatott a kolozsvári merénylet és a hogy az letárgyaltatott, rá két napra közé tétetett az itélet, mely szerint az előbb elitélt katona-tisztek kegyelmet kaptak. És mi történt? Az, hogy a tiszti kar Nagyszebenben, a hol ideiglenesen vizsgálat alatt állottak, nagy banquettel üdvözölte őket, mint hősöket, a helyett, hogy szánakozással, részvéttel fogadta volna és sajnálta volna azon cselekedeteket, melyeket, békés polgár lakására törve, elkövettek.

Azóta is t. ház, botrány botrányt ért és nem kell, hogy messze menjünk: midőn ő Felsége és a hirlapok mind elismerőleg nyilatkoztak a magyar nép magatartásáról, hogy a miskolczi hadgyakorlatoknál mily odaadással, vendégszeretettel, önfeláldozással fogadta a közös hadsereg tagjait, fogadta pedig azért, mert a magyar király volt az, a ki jelen volt és felügyelt a hadgyakorlatokra, a magyar király iránti tisztelet és ragaszkodásnál fogva, ugyanakkor egy közös hadseregbeli tiszt súlyos bántalmat követett el egy magyar birtokoson.

T. ház! Nem szabad tűrnünk, hogy államban legyen állam, mely magát felül helyezze az állam törvényes intézményein, a mely magát erősnek hiszi és tudja épen azon titkos pártfogás folytán, a melyben folyton részesül, midőn alkotmányos intézménynyel jő összeütközésbe. Épen azért, mert ezen titkos protectiót érzi, mindig hatalmasabbnak érzi magát és nem tekinti magát másnak, mint egy fentartott eszköznek, mely kellő pillanatban végét vetendi mindazon komédiáknak, melyet alkotmánynak és alkotmányos életnek nevezünk. Nem lehet megtűrni, hogy törvényes intézmény az ország törvényeit ne respectálja.

Azt fogják kérdeni, hogy hol van az a példa, a hol az ország törvényeit ne respectálták volna? Itt van mindjárt a Magyarország magán-

Digitized by Google

jogi törvényeit illető házassági törvény. És a közös hadügyminister rendeletet bocsát ki, hogy azon házasságok, melyek Erdélyben a protestáns egyházak egyike által köttetnek, — még pedig törvény alapján, törvényes jelleggel — ne respectáltassanak mint törvényes házasságok.

A közös hadseregnek törvényeink sehol nem adják azon jogot, hogy azon házasságot, melyet törvényeink törvényesnek ismernek el, az ágyasság jellegével ruházza fel.

Ez sérelem a mi törvényeink, de a mi szabad intézményeinkkel szemben is. Mert azon szabadsági jogok, melyekkel az erdélyi protestans egyházak birnak, mint a házassági külön biráskodási jog, nem egyedül törvényen alapulnak, hanem nemzetközi szerződéseken, a linczi és bécsi békekötéseken, melyeket fegyveres kézzel vívott ki a nemzet és békés uton is igyekezett és tudott is századokon át fentartani és biztosítani, fájdalom az alkotmányosság korszakának kellett bekövetkezni, hogy annak egyik részét, a házasságbeli biráskodási jogot egy törvényes intézmény lábbal tiporhasson.

T. ház! Messze kellene, hogy kiterjeszkedjem és hosszasan kellene a ház figyelmét igénybe venni, ha mindazon sérelmeket, melyeket elkövetnek, de különösen rajtunk, magyarokon, elkövetnek a mi nemzeti érzeteinken, elkövetnek a mi történeti hagyományainkon, elsorolni akarnám és ha ostorozni és sujtolni akarnám azon szellemet, melyben neveltetnek a mi gyermekeink, kik a közös hadseregbe kerülnek. És ha látjuk, hogy azok, kik a közös hadsereg intézeteiben felnevelkedvén, huzamosb idő után visszakerülnek a nemzet kebelébe, mily téves fogalmakkal birnak a nemzet történelméről és intézményeiről: akkor szászszorosan int minket az újabb példa, hogy oly intézményt, milyen a közös hadsereg, ne tartsunk és támogassunk az által, hogy ezen évre az ujonczjutalékot megszavazzuk. Én kérem a t. házat, méltóztassék visszautasítani az elénk terjesztett törvényjavaslatot. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalról.*)

Elnök: Szólásra senki sem lévén feljegyezve, kérdem a t. házat, méltóztatik-e az 1882. évben kiállitandó ujoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról szóló törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni; igen vagy nem? (*Igen! Nem!*)

Kérem azon képviselő urakat, kik a javaslatot elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A ház többsége elfogadja a javaslatot.

Következik a részletes tárgyalás.

Baross Gábor jegyző (*pontonként olvassa a törvényjavaslatot, mely észrevétel nélkül elfogadtatik*).

Elnök: Ekként a törvényjavaslat részleteiben is elfogadva lévén: végmegszavazása a holnapi ülés napirendjére tűzetik ki.

Még hátra van a mai ülés napirendjéből a Bereczky Sándor ur interpellátiója.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Nem tudom, méltóztatnak-e megengedni, hogy az interpellátió előtt tehessek egy nyilatkozatot, vagy méltóztatnak az interpellátió megtételét megvárni; mert azt hiszem, szükséges, hogy miután a közös ügyek tárgyalására hivatott delegátió — miként értesülni méltóztattak — folyó hó 28-ára van egybehiva, még akkor, midőn nagyobb számmal vannak jelen a képviselő urak, nyilatkozzam az iránt, hogy miként intézzük a jövő teendőket. (*Halljuk!*)

T. ház! A magam részéről bátor volnék azt javasolni, hogy a ház abban méltóztassék megállapodni, hogy pénteken túl érdemleges ülés hétfőig, február 6-ig ne tartassék, a legközelebbi érdemleges ülés napját az elnök fogván kitűzni. (*Helyeslés.*)

Bátor vagyok ezen időt ajánlani azért, mert meg vagyok róla győződve, hogy ha ezen idő rövidnek mutatkozik is, a delegatio minden t. tagja annyira fogja érezni annak szükségét, hogy saját költségvetésünk tárgyalása sokáig félben ne maradjon, hogy hajlandó lesz, ha szükséges, kettőzött munkával is rajta lenni, hogy túlságos hosszú időn át az itteni tárgyalások függőben ne maradjanak.

Azonban positive megmondani, hogy 6-ikán minden esetre lesz érdemleges ülés, ma még nem lehetne; ezért vagyok bátor ugy ajánlani, hogy 6-ikáig nem lesz érdemleges ülés, de a legközelebbit a ház elnöke fogja szokott módon kitűzni.

Továbbá kérem a t. házat, hogy ezen még hátra levő két napon, hogy minél inkább előre haladhassunk, méltóztassanak a költségvetés első füzetében foglalt kisebb költségvetéseket felvenni. De minthogy ugyanezen füzetben foglaltatnak a közösügyi kiadások is, noha azt utoljára mindenki tudja, hogy azoknak összegén a törvényhozás az 1867. törvény értelmében nem változtathat, de mégis volt már rá eset egyfelől, hogy eszmecsere fűződött hozzá és másfelől kétségtelen, hogy azon összeg, mely ma a költségvetésben foglaltatik, változni fog: azt hiszem tehát, hogy sokkal helyesebb mindazért, hogy az összeg egyszerre, ugy a mint egészben lesz, beállítható legyen és hogy utoljára, ha eszmecsere akar hozzá füzetni, ezen alapon történhessék: méltóztassék a közös költségeket most kihagyni és annak tárgyalását a delegatió utánra kitűzni a budget többi tételeivel együtt. Ez az, a mit e részben a t. háznak előadni szándékoztam. (*Helyeslés.*)

Elnök: T. ház! Miután a t. ház most a napirend fölött határoz, bátor vagyok a ministerelnök ur előadása kapcsán a t. házat emlékez-

Digitized by Google

tetni, hogy tegnap méltóztattak elhatározni, hogy holnap két bizottságba a hiányzó tagok választassanak meg, továbbá hogy a kérvények hetedik sorjegyzéke vétessék tárgyalás alá. Hogy a ministerelnök ur javaslata összhangzásba jöjjön a ház ezen határozataival, bátor vagyok indítványozni, hogy a holnapi ülés első tárgya legyen a hiányzó két bizottsági tagnak megválasztása; azután a most letárgyalt két törvényjavaslat harmadszori felolvasása, azután jönne a kérvények 7-ik sorjegyzékének tárgyalása és végre a költségvetés első füzete, mint a ministerelnök ur indítványozta, a közösügyi rovatnak kihagyásával, a mely a delegatiók határozata szerint fog tárgyalás alá kerülni.

A pénteki ülésen lehetne folytatni a költségvetési tárgyalást. Azonkivül méltóztatik a t. ház kimondani, hogy folyó hó 27-én túl február hó 6-ig érdemleges ülés ne tartassék. Ha netalán a delegatió működése február hó 6-án egy két nappal túl terjedne, az elnökség hatalmaztatnék fel, hogy a delegatiók működésének befejezése után tűzze ki a legközelebbi ülést. (*Helyeslés.*) Ha elfogadni méltóztatnak, ezt határozatképen kimondom.

Most következik az interpellatió előterjesztése.

Bereczky Sándor: T. ház! Interpellátióm megtételére a ben foglalt tárgy iránti érdeklődésemen kivül az irók és művészek társasága tagjainak megbizása is kötelez — de kötelez főkép képviselői állásom, melynél fogva őrködni tartozunk a felett: hogy a ház határozatai teljesíttessenek.

Interpellátióm a Brassó város és ezzel szomszédos községek között birtoklási viszonyból eredt tartós és a községekre nézve sérelmes perlekedésnek, a polgári nyugalmat megzavaró viszálynak végleges megszüntetésére vonatkozik.

Nézetem szerént ezt két uton, igazságszolgáltatás és közigazgatási uton lehet elérni, azért interpellátiómat részben az igazságügyi minister urhoz, részben a belügyminister urhoz intézem. Szükségtelennek tartom indokolásomban a Brassó város és érdekelt hét község birtokviszonyainak jogi természetét hosszasan fejtegetni, — erre nézve a t. ház tagjai közül azok, a kik az ügy iránt érdeklődnek, a hiteles okmányok alapján készült s a t. ház tagjai között közelebbről is szétosztott nyomtatványból bővebb felvilágosítást nyerhettek, — azoknak, a kik talán nem érdeklődnek, érdeklődését fel kelteni igénytelen szavaimnak ugy sem sikerülne, de lehetetlen is az ottani állapotokat, melyek felett hat század vonult el s azon változatokat, melyek ez idő alatt történtek, egy interpellátió indokolásának keretébe szorítani, ugy, hogy azok fontossága teljes világításban kitünjék.

Elégnek tartom megemlíteni, hogy a Brassóval szomszédos, szóban forgó községek elődei 1211-ben II. Endre király alatt mint szabad nép telepedett le az általuk ma is lakott területre, egyedüli kötelezettségök volt Törcsvár őrzése, favárak építési s más határőri szolgálatok teljesítése. Ezen minőségben háborítatlanul éltek három század lefolyása alatt.

1500-ban II. Ulászló király, a hét községet politikailag Brassó városhoz csatolta; a károlyfehérvári eredeti okmányban láthatólag „a Brassó városhoz tartozó szászokéhoz hasonló jogokkal és kötelességekkel“ ezen összecsatolásból merítette Brassó város a jogalapot a hét község lakosainak polgári állása kétségbe vonására; ezen időn innen kezdőknek külömböző ürügyek alatt, elébb apróbb s később fokozatosan nevekedő jog-csipkedések, melyeket Brassó város a hét község ellen elkövetett, de teljes sikert nem érhetett el, mert a hét község az országos kormányzó hatalomnál mindig igazságos védelemre talált.

1856-ban Brassó város elérkezettnek látta az időt czélja ki vitelére, a hét község határában lévő, Brassó város által soha, a hét község lakosai által hat századon keresztül szabadon használt erdőket elfoglalta, a községeket regalejogaikban megsértette, 1861-ben urbéri czímen birtok rendezési keresetet indított, innen eredt a hosszas perlekedés, mely a mai napig a maga teljességében bevégezve nincs.

Nem bocsátkozom azon kérdés el birálásába vajjon korlátolhatja e Brassó város a hét községet 1856-ig korlátlanul használt erdőségek használatában; ennek elbirálása a birói kart illeti, de meg kell említenem egy világos tényt, mely a felvetett kérdésre meg nem czáfolható feleletet ád és ez az: hogy azon 4111 hold földbirtok mellett, a melyen a hét község lakosai gazdaságot folytatnak, ha a határaikon lévő erdőségeket és legelőket szabadon nem használták volna, ama 27 ezer lelket számláló népesség hat századon keresztül magát fentartani képes nem lett volna s régen bekövetkezett volna a most szándékba vett kivándorlás kényszerűsége.

Hasztalan lenne az ügyet mind jobban elkeserítő tárgyalásokat elsorolni, hasztalan lenne keresni az okát, hogy a hozott végzések, rendeletek daczára a viszály miért nem szünt meg; tény az: hogy a nyugalom helyreállítva nincs, tény az, hogy a hét község lakosai Brassó nyomása ellen keserű panaszt emelnek.

Brassó városnak támadásában némelyek az ottani magyar elemnek elnyomására, megsemmisítésére czélzó cselekményt látnak; nem lehet tagadni, hogy ezen törekvést különösen egyházi uton észlelni lehet s végeredményben kellő vigyázat s védelem hiányában oda is vezethet; — ha igy lennék meggyőződve, nem azt az utat kö-

Digitized by Google

vetném, a melyen most állok; a nemzet hatalmához fordulnék, kérve megfékezését azoknak, a kik a magyar elemet Magyarországon, bármely ketesett ürügy alatt elnyomással fenyegetik, de én itt mást látok, látom a szász atyafiaknak általok sem tagadható átalánosan ismert speculativ élelmességét, melynél fogva megragadnak minden alkalmat vagyonuk szaporítására; s minthogy itt kedvező alkalom kinálkozott egyfelől a korlátolt míveltségű lakosok elszigeteltségében, Brassó város fenhatósága alá kényszerített politikai helyzetében, másfelől az erdélyi birtokviszonyok rendezetlenségéből származott zavarban, elősegítve az absolut kormányzás részükre kedvezőbb korszaka, később az alkotmányos kormány mulasztásában, megragadták az alkalmat czéljuk kivitelére: igy keletkezett a hosszas viszály, a mely a hét falu fennállását még ma is veszélyyel fenyegeti.

Az 1871. törvényhozás felismerte a bajt s az LIII. t.-cz. 82. §-ában orvoslását kilátásba helyezte.

Ezen intézkedése a törvényhozásnak egy időre eloszlatta a lakosok aggodalmát, de azóta ez irányban semmi sem történvén, természetes következés az: hogy Brassó város czélját elérhetőnek hiszi, a hét falu lakosai pedig önfentartásuk felől kétségbe esve, kivándorlás eszméjével foglalkoznak.

Ugy hiszem, hogy ezen ügynek, melyben a szenvedő fél nem a német elem, ily hosszas függőben tartása is czáfolatul szolgál azon vádakra, melyet a német lapok ellenünk emelnek, sőt kormányaink és közegeinek mivel sem indokolható kiméletes magatartása épen ellenkezőt bizonyít.

Igyekeztem a Brassó város és érdekelt hét község közti viszálynak eredetét s történetét a lehető legszelidebb formában feltüntetni. Az a népcsoport, mely annyi század lefolyása alatt elszigeteltségében is megtartotta a haza és nemzet iránti ragaszkodását, végelkeseredésében ma is bizalommal fordul a nemzethez és kormányához, figyelmet támogatást vár és igazságot kér!

T. ház! Azon kedvező esetben is, ha a két fél között a béke teljesen helyre lenne állva — kötelességünk lenne felhivni a kormányt arra, hogy a ház határozatát teljesítse — annyival inkább, mert a számtalan panaszok ellenkezőről győznek meg, — ha a legszelidebb formában is — kötelességünk felhívni a kormányt, hogy e sajnos állapotnak végleges megszüntetésére szükséges intézkedést megtenni tovább ne késsék. E czélból a következő interpellátiót intézem a t. igazságügyi és belügyi minister urakhoz.

Interpellátió az igazságügyi és a belügyi minister urakhoz:

1. A képviselőháznak 1871-ben hozott határozata folytán teljesen indokolt feltevés, hogy az igazságügyi ministerium 10 év lefolyása alatt, a brassómegyei Hosszúfalu s társközségek birtokviszonya jogi természetét kimerítőleg tanulmányozta s ma már azon kedvező helyzetben van, hogy 1871. évi LIII t.-cz. 82. §-ának megfelelhet.

Tisztelettel kérdem az igazságügyminister urat: szándékozik-e a brassómegyei Hosszúfalú s társközségek birtokviszonyát rendező törvényjavaslatát mielébb a ház elé terjeszteni?

2. Kétségbe nem vonható tény: hogy Brassó város a Hosszúfaluval s társközségekkel folytatott perben az 1500-ban létre jött politikai kapcsot jogalapul használta fel, — kétségtelen az is, hogy a hosszas perlekedés a két fél között bizalmatlanságot és idegenedést okozott, minek a közügyekre s még inkább az érdekelt községek nyugalmára káros hatása lesz — mindaddig, a mig a politikai kapocs fentartatik.

Tisztelettel kérdem a t. belügyminister urat: ezen körülményben nem lát-e elég okot arra, hogy a közügy és polgári nyugalom érdekében Hosszúfalu és a társközségek közigazgatásilag Háromszék megyéhez csatoltassanak?

Elnök: Ezen interpellátió kiadatik az igazságügyi és belügyi minister uraknak. A mai ülésnek egyéb tárgya nem lévén, a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésnek napirendje pedig meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 2 óra 5 perczkor.*)

Digitized by Google

47. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 26-án.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitése. A zárszámadási és véderőbizottsági egy-egy tag megválasztása. A hadjutalékra vonatkozó két törvényjavaslat harmadik olvasása; az ezekre vonatkozó jegyzőkönyv hitelesitése. A kérvények VII. sorjegyzékének tárgyalása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Királyi udvartartás. Ő Felsége kabinet irodája. Országgyülés. Központi nyugdijak. Nyugdijak. Állami adosságok. Vasuti kamatbiztositási előlegek. Horváth-Slavonországok beligazgatási szükséglete. Fiume. Állami számvevőszék.) Mocsáry Lajos inditványa, a bosnyák és herczegovinai ujonczozási rendeletre nézve s ennek elhalasztása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál, b. Orczy Béla

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Rakovszky István jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánók neveit Baross Gábor, az azok ellen jelentkezőket pedig Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a január hó 25-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Az elnökségnek előterjesztése nincs s miután egyéb bejelentés sincs, következik a napirend első tárgya, a zárszámadási és a véderő-bizottságokból hiányzó egy-egy tag megválasztása.

A névsort Rakovszky István jegyző ur olvassa, a távollevők neveit Duka Ferencz jegyző ur jegyzi. Először a magyar, azután a horvát képviselő urak nevei fognak olvastatni.

Rakovszky István jegyző: (*olvassa a névsort. A képviselők beadják a szavazati czédulákat*).

Elnök: A jegyző urak a szavazatokat azonnal össze fogják számlálni és a szavazás eredménye még az ülés folyamában ki fog hirdettetni, hogy a bizottságok megalakulhassanak.

Következik a tegnap elfogadott két törvényjavaslat harmadszori felolvasása.

Baross Gábor jegyző: (*olvassa a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873: XXXVII. törvényczikk módositásáról szóló törvényjavaslatot*).

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a most felolvasott törvényjavaslatot végszövegezésében elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A törvényjavaslat elfogadtatott és alkotmányos tárgyalás és szives hozzájárulás végett át fog küldetni a méltóságos főrendekhez. Következik az 1882. évben kiállítandó újoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról szóló törvényjavaslat harmadszori felolvasása.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a törvényjavaslatot*).

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a most felolvasott törvényjavaslatot végszövegezésében megszavazni. (*Igen! Nem!*) Azok, a kik azt megszavazzák, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség megszavazza a törvényjavaslatot és igy az alkotmányos tárgyalás és szives hozzájárulás végett szokott módon a főrendiházhoz át fog küldeni. Kérem a t. házat, méltóztassék megnyugodni abban, hogy a jegyzőkönyvnek e két törvényjavaslat végmegszavazására vonatkozó pontjai felolvastassanak és hitelesittessenek.

Rakovszky István jegyző (*olvassa*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv ezen két pontját hitelesitettnek jelentem ki.

Következik a 7. sorjegyzékbe, foglalt kérvények tárgyalása.

Baross Gábor jegyző (*olvassa az 1—24. sorszám alatti kérvényeket, melyekre vonatkozólag*

Digitized by Google

a kérvényi bizottság javaslatai észrevétel nélkül elfogadtatnak; olvassa továbbá a 25. sorszám alatti kérvényt.) „Tauffer János kolozsvári czukrász és érdektársai, a m. kir. belügyministerium által az italmérési regalejog gyakorlása és oltalma tárgyában 1876. évi 59,560 sz. a. kiadott rendelet hatályát a volt erdélyi részekre is kiterjesztetni hérik.“

Berzeviczy Albert előadó: T. ház! Ugyanezen kérvényezők, ugyanezen tárgyban már a mult országgyülés képviselőháza elé is terjesztettek egy kérvényt. A mult országgyülés képviselőháza akkor a kérvényezőket elutasítandóknak találta a következő okokból. Először azért, mert az erdélyi részekben az italmérési regál-jogot egészen más törvények szabályozzák, mint Magyarországon és ehhez képest az erdélyi részekre is kiterjesztetni kért belügyministeri rendelet jogsérelem nélkül az erdélyi részekre kiterjeszthető nem volna. Másodszor azért, mert ugy az ez ügyben megkérdezett, még akkor fennálló erdélyi főkormányszék, mint az e tárgyban összehivott enquête, Erdélyre nézve a jelenlegi gyakorlat fentartása mellett nyilatkozott; s harmadszor azért, mert czélszerűtlennek tartotta volna a mult országgyülés képviselőháza új rendszabályokat életbeléptetni rendeleti uton az ország egy részében akkor, midőn a kormányt az italmérési regal-jog egységes törvényes szabályozása iránti javaslat előterjesztésével bizta meg.

Mindezen okok jelenleg is fennállanak és ezekhez hozzájárul még azon körülmény, hogy a t. ház mult évi október havában tartott egyik ülésében elhatározta, miszerint a pénzügyminister felhivassék, hogy az italmérési regál-jog kérdésének végleges rendezése tárgyában mielőbb javaslatot terjeszszen a ház elé. Tehát valóban indokolatlan volna az ország egy részében ideiglenes intézkedést léptetni életbe akkor, mikor annak végleges és egységes rendezése rövid időn be fog következni.

Ezekhez képest a kérvényi bizottság a következő határozati javaslatot terjeszti elő: „A ház a kérelmet ugyanazon körülmények alapján, melyek a mult országgyülés mult évi április hó 3-án 5866. sz. a. kelt határozatának alapul szolgáltak, valamint azért is teljesíthetőnek nem találja, mert mult évi 130. sz. a. hozott határozatával már is felhivta a kormányt, hogy az italmérési regál-jognak országos és törvény általi szabályozása iránt, mielőbb terjeszszen elő javaslatot. A kérvény azonban felhasználás végett kiadatik a ministerelnöknek, mint belügyministernek.“ (*Helyeslés.*)

Elnök: Tehát a kérvény felhasználás végett kiadatik a ministerelnöknek, mint belügyministernek.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a 26—31. f. számú kérvényeket, a melyek tárgyában a kérvényi bizottságnak véleménye elfogadtatik. Olvassa 35. folyó számú kérvényt*). „Az orosházai egyesült ipartársulat, a bajai ipartársulat, a mező-berényi szabó-, szürszabó-, szücs- és czizmadia- ipartársulat, a bihar-diószegi ipartársulat. A II-ik országos iparosgyülés kivánalmait és javaslatait beható figyelemre méltatni s az ipartörvényt azok szerint megváltoztattatni kéri.“

Berzeviczy Albert előadó: A házszabályok értelmében a t. háznak már hozott határozatához képest kiadatnak e kérvények a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi ministernek.

Kiss Albert: Ismeretes mindnyájunk előtt t. ház, azon mozgalom, mely az iparosok körében a második országos iparos gyülés óta e téren megindult. Nem akarom részletezni, mert annak itt sem helye, sem ideje, azonban meg kell jegyeznem azt, hogy ezen iparos gyülésnek következménye lett az, hogy a ház asztalára e tárgyban folytonosan újabb meg újabb kérvények érkeznek, a mint hogy a jelen alkalommal is négy kérvény jelentetett be. Hogy a jelen alkalommal felszólalok, ennek csakis az az indoka, hogy felkérjem e folyamodó ipartelepek nevében és azok közül többek részéről hozzám intézett felhivás nyomán az illető szakminister urat, hogy valahára, ezen annyira sürgetett törvény revisióját végrehajtani méltóztassék. (*Helyeslés.*)

Elnök: A kérvényi bizottság véleménye különben is az, hogy a kérvény a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister urnak fog kiadatni.

Baross Gábor jegyző (*olvassa a jegyzék 36. számát, melyre vonatkozólag a kérvényi bizottság javaslata elfogadtatik*).

Elnök: A hetedik sorjegyzék tárgyalása e szerint befejeztetett.

Következik az 1882-ik évi költségvetés részletes tárgyalása. Első fejezet, királyi udvartartás.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Királyi udvartartás 4.650,000 frt.

Csanády Sándor: T. ház! Tudom én, miszerint parlamentaris monarchikus kormányrendszer alatt létező nemzeteknél a királyi udvartartási költségek mennyisége feletti határozási, intézkedési jog a nemzet, a nép kezébe van letéve. Tudom azt is, hogy a nemzet, a nép e fenségi jogait országgyülési képviselői által szokta gyakorolni; következőleg nekünk népképviselőknek feladatunk, sőt mulaszthatatlan kötelességünk az udvartartási és minden más költségekre vonatkozólag a legszigorúbb birálat alá venni a költségvetés minden tételeit s azok mennyisége felett csakis a nép érdekeinek és fizetési képességének mérlegelése, figyelembe vétele után határozni. E

Digitized by Google

perczben e kötelesség vár ránk. T. ház, midőn az udvartartási költségek megszavazása kéretik tőlünk, kötelességünk volna igenis azon nyomasztó körülményeknek figyelembe vétele következtében, melybe a közösügyek és Tisza Kálmán urnak (*Derültség a jobboldalon*) nemzetellenes politikája taszította a népet, kötelességünk volna igenis a körülményekhez képest határozni azon összeg felett, melyet az udvartartási költségek fejében a folyó 1882-ik évre megszavazott az országgyülési többség. Miután azonban t. ház a jogtiprás nagymestere, Tisza Kálmán ministerelnök (*Élénk, hosszantartó derültség, nevetés*) az 1879. évben a jelenlegihez hasonló engedelmes többsége által alkottatott egy törvényt, a XLIII. törvényt, mely határozottan kimondja, hogy az udvartartási költségek az 1880. év január 1-től, 1889. deczember 31-ig 4 650,000 frtban állapittatnak meg — minthogy tehát e törvény a jelen törvényhozó test tagjait megfosztja azon jogtól, hogy határozhassanak a királyi udvartartás költségeinek mennyisége fölött: a jelen körülmények közt alig lehet más teendője az országgyülésnek, mint megkérni ő Felségét, hogy a 4.650,000 frtból 1 milliót a nemzet rendelkezése alá visszaajándékozni méltóztassék. E czél elérhetése szempontjából következő javaslatot vagyok bátor a t. ház elé terjeszteni: utasittatik a kormány, hogy tekintettel az ország szomorú pénzügyi állapotára s a népnek mindinkább terjedő elszegényedésére, kérje meg király ő Felségét, hogy udvartartási költségeiből 1 milliót elengedni méltóztassék. Kérem a t. házat határozati javaslatom elfogadására.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*).

Mukics Ernő: T. ház! Nagyon sajnálom, hogy az előttem szólt t. képviselőtársammal nem lehetek egy véleményben. (*Helyeslés jobbfelől.*) Én az ő határozati javaslatát határozottan visszautasitom. Mert mig egyfelől nem tartom alkotmányos szempontból correctnek azt az eljárást, azon módot, melyet ő a civillista leszállitására ajánl: addig másfelől nem tudom megegyeztetni ez eljárást a nemzet méltóságával sem, (*Ugy van! jobbfelől*) hogy t. i. azt, a mit a nemzet egykor nagylelkűen egyik kezével odaadott, azt most a másik kezével alamizsna gyanánt visszavegye. (*Helyeslés jobbfelől.*) Mert engedjen meg nekem t. barátom, bármi szint adjon a dolognak, azon határozati javaslat, melyet az imént beterjesztett, az alamizsna jellegét viseli magán, a mit egyesek igénybe vehetnek ugyan — megengedem, de egy önérzetes nemzet soha, még a koronával is szemben, becsérzetének sérelme s önmegaláztatása nélkül. (*Általános élénk helyeslés.*)

Tudjuk mindannyian és t. képviselőtársam is elismeri, hogy a civillistának megállapítása a törvényhozás jogkörébe tartozik. A törvényhozásnak joga van azt megállapitani, felemelni, vagy leszállitani, tetszése szerint, tehát nem kunyorálás és kérelem utján, hanem törvény által. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Azonban t. ház, ezen nyilatkozatom által korántsem akarom beismerni, mintha a civillistának ily mérvben való emelését helyeselném. Legyenek róla megyőződve, hogy ha a civillistának érdemleges tárgyalása most volna szőnyegen: én lennék egyike azoknak, a kik annak leszállitását szorgalmaznák, nem csak egy millióval, hanem ennél jóval többel; mert véleményem szerint is az udvar fényűzése és az udvar dotátiója, valamint a nemzet nyomasztó helyzete közt nincsen semmi összhang. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ennyit kivántam a határozati javaslatra nézve megjegyezni. Én annak elfogadásához nem járulhatok. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Helfy Ignácz: T. ház Ahhoz a kérdéshez, hogy valamivel kisebb, vagy nagyobb legyen-e a civillista: e perczben nem szólok, mert igaza van Mukics Ernő t. képviselőtársamnak, hogy e kérdés nincs és nem is lehet ez időszerint szőnyegen. Engedje meg azonban a t. képviselőház, hogy én ne az összegre magára, hanem inkább arra nézve mondjam el véleményemet, hogy mire szánja tulajdonképen a képviselőház ezt az összeget. Nem sokalnám ezt az összeget t. ház, még a jelen nyomoruságos pénzviszonyok közt sem a magyar királyi udvar fentartására, sőt, ha kellene, még ezen összeget is hajlandó volnék valamivel megtoldani, ha azt a czélt látnám elérve, a mire ez az összeg szánva van. (*Halljuk! Halljuk!*) Engedjen meg azonban a t. képviselőház az őszinteségért, de mi nem a magyar királynak adjuk a civillistát, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) mi az osztrák császárnak adunk 4.650,000 frtot. (*Ugy van! balfelől. Felkiáltások jobbfelől: Nem áll!*) Ez az összeg, t. ház, rengeteg. Én nem csak ezt sokallom, de sokallnám még azt is, a mi ennek fele, vagy csak tizedrésze volna. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ő Felsége koronkint el-el látogat Magyarországba. Elmegy Gödöllőre épen ugy, mint a nagybirtokosok, a kik némelykor nyaralójukba elmennek. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Ez villája neki, ott tölt egy pár napot, vagy kivételképen néhány hetet, de Magyarország fővárosában a magyar királynak székhelye nem létezik. Nem létezik Magyarországra nézve, de még kevésbbé létezik a külföldre nézve. (*Ugy van! a szélső balfelől.*) Nagy monarchiában élünk t. ház, összeköttetésben áll ez a nagy monarchia és annak fejedelme a világ valamennyi fejedelmével. Járnakkelnek e fejedelmek, eljönnek ezek hozzánk, megjelennek nálunk a nagyhatalmak küldöttei. Ezek mind Bécsben fogadtatnak.

Digitized by Google

Magyarország, a magyar király a külföld előtt sohasem létezik. Eljön a braziliai császár, meglátogatja az osztrák császárt, eljön az olasz király, meglátogatja az osztrák császárt; — a magyar királyt a magyar fővárosban, székhelyén, meglátogatni senkinek sem jut eszébe. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

A ki nem érzi azt a megaláztatást, mely ebben nemzetünkre nézve rejlik, abban az emberben tagadom, hogy magyar érzés legyen. De eszembe jut a mi tisztelt előadónknak rendes frázisa, hogy gyakorlati politikát kell csinálni; megszoktuk már azt, hogy a mit számokkal nem lehet kifejezni, arra azt mondják, hogy az nem is politika.

Menjünk tehát át a számokra, beszéljünk gyakorlati politikáról. Egy udvartartás a nemzet kebelében igen nagy, jelentékeny nemzetgazdasági kérdés is. Mi törjük a fejünket Széchenyi óta, mikép emeljük ezen fővárost, hogy igazi nagy világváros legyen. De elfelejtjük, hogy azt nagyon nehéz elérni addig, a meddig az államfő székhelye nincs a fővárosban. Méltóztassék fontolóra venni, hogy az mily forgalmat idéz elő egy országban, a midőn a fővárosban rendes udvartartás van, a mi involválja azt, hogy a fővárosban székeljenek ne csak a kereskedelmi consulok, mint most, hanem hogy ott székeljenek a külföld követei is. Ez magában véve oly nagy eleme az ipar és kereskedelem emelésének, a mely fölér 10—20 gyárral. És engedjék meg, hogy egy nem rég tett tapasztalásra ez alkalommal hivatkozzam. A mikor mi látjuk, hogy a magyar korona területéhez tartozó országocskák ugy bánnak a magyar nemzettel, a magyar nemzet képviselőivel, mint a hogy ezek bántak, ha én annak igazi okát keresem, tessék elhinni, hogy ennek oka abban van, hogy ezek a kisebb országok, népek azt mondják: ha már nekem függő állásban kell lennem, akkor nem akarok függni egy függeléktől, hanem akkor függök a főtényezőtől. Miután Magyarország is csak oly gyarmati állásban van Bécshez képest, akkor én nem fogok beszélni a magyar királyról, kit az osztrák császár végképen elenyésztetett, hanem hangoztatni fogom az osztrák császárt. A mely perczben a magyar fővárosban magyar királyi udvartartás van, a mely kifejezése lenne annak, hogy csakugyan Szent István koronája alatt élünk és hogy ezen nemzet élén áll fejedelem, a ki élő kifejezője a magyar állameszmének, méltóztassék elhinni, hogy akkor ezen hozzátartozó országok büszkeségüket lelnék abban, hogy ők a magyar koronához, a magyar fővároshoz tartozóknak mondják magukat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ennyit tartottam szükségesnek a magam részéről erre a tárgyra elmondani, kijelentvén a magam részéről, hogy igenis kész vagyok a törvényben megállapított összeget most és jövőre is ő Felségének a magyar királynak udvartartására megadni, ha igazán magyar királyi udvartartás rendeztetik be. Ha ez nem történik, én csak helyeselni tudok minden oly határozati javaslatot, mely azon összegnek mint haszontalanul, hiába kidobott összegnek minél inkábbi kevesbítését indítványozza. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hanem miután már felszólaltam, hogy két izben ne legyek kénytelen a t. ház figyelmét igénybe venni, engedjék meg, hogy egy más — nem mondhatnám, hogy épen kellemes dolgot is ezuttal felhozzak, annyival inkább, mert arra a tárgyra, a melyet érinteni akarok, az egész budget keretében alig találnánk alkalmas rovatot.

A pénzügyi bizottságban, Eötvös Károly t. barátom, épen azon okból, mert mint mondá, nem tudja, melyik rovatnál szólaljon fel, pedig a felszólalást szükségesnek tartja, felemlítette a Henczy-szobrot, mely a királyi várban, ott a magyar királyi palota előtt díszeleg, szerintem botránkoztat. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Erre a t. ministerelnök ur oly választ adott, melyre én akkor csak azért hallgattam, mert őszintén megvallom, lehetetlenségnek tartottam, hogy maga a ministerelnök ur ezt megfontolva, átgondolva mondotta volna és inkább ugy magyaráztam meg magamnak a dolgot, hogy a bizottságokban némelykor nagyon bizalmasan és pongyolán szoktunk beszélni és igy a ministerelnök ur szájából kicsuszott ez a kifejezés, melyet megfontolva bizonyosan ő sem használna másodszor. Miután azonban a lefolyt költségvetési vita alatt a t. ministerelnök ur nemcsak hogy azt nem jelentette ki, hogy vigyázatlanságból csuszott ki a szájából ezen kifejezés és hogy azt nem ugy értette, hanem ellenkezőleg erőlködött mintegy bebizonyítani, hogy az a kifejezés helyes: kénytelen vagyok azt itt a házban felhozni.

Eötvös t. barátom felszólalására a t. ministerelnök ur azt válaszolta, hogy ő nem találná helyesnek, hogy akkor, midőn egy polgárháború lefolyt és befejeztetett és arra a nemzet és a fejedelem fátyolt borítottak, az egyik fél igyekezzék oly valamit tenni, a mi megint mintegy annak fölelevenítése lenne, vagy megütközésének adna kifejezést, hogy azon időből és annak, a mi akkor történt, valami emléke maradt fenn.

A napokban felszólalt egyik képviselőtársam, gondolom Ónody Géza, ugyane tárgyban és a t. ministerelnök ur felszólalására azt válaszolta, hogy ez helyes, ezen nincs megütközésre való; nézze meg az 1848—49. évi országgyülési naplókat és azt fogja látni, hogy magában az országgyülésben akárhányszor előfordult ezen kifejezés. (*Zajos ellenmondások a szélső balon.*)

Én őszintén kimondom, hogy a ministerelnök

Digitized by Google

urnak ezen kijelentésén még inkább megütköztem, mint az eredetin; mert hogy az 1848—49-iki szabadság-függetlenségi harczot magyar ember polgárháborúnak bélyegezze (*Felkiáltások a szélső balon: Gyalázat!*) ezt Tisza Kálmán szájából hallottam először. Méltóztassanak megnézni a legújabb nemzeteknek történetiróit, Amerikáéit, Angliáéit, Franczia-, Olaszországéit, hogy van-e egyetlenegy történetiró, a kinek csak eszébe is jutna azon nemzetek harczát a polgárháború alacsony fokára degradálni? (*Igaz! Ugy van! a szélső balról.*)

Igenis, volt akkor polgárháború is. Igyekezett ugyanis a mi akkori ellenségünk, a ki szerintem bizonyos tekintetben most is az, az osztrák, függetlenségi harczainkat megakadályozni épen az által, hogy polgárháborút idézett elő. De ez a polgárháború rövid idő alatt elnyomatott, leveretett, aztán nyoma sem volt. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) És a t. ministerelnök ur csak nem fogja állítani, hogy a kápolnai, a szőnyi stb. csaták polgárháború voltak? Meglehet, hogy ez megint nem fér össze az önök gyakorlati politikájával s ez megint olyan dolog, melynek értékét számokban kifejezni nem lehet. De én ugy érzem, hogy mentül zavartabb a mi jelenünk, mentül bizonytalanabb a mi jövőnk, annál féltékenyebben meg kell őrizni a nemzetnek a multját, mert ez az egyedüli örökség, a melyet neki hagyunk, a melyen lelkesedve, teremthet újabb, szebb jövőt e hazának. (*Helyeslés a szélső balon.*) Ezt is lealacsonyítani, elhomályosítani épen a ministerelnöki székről, engedelmet kérek, ezt még Tisza Kálmánról sem tettem volna fel soha. (*Élénk tetszés a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.*)

Visszatérve magára a kérdésre, melyet t. barátom a pénzügyi bizottságban felvetett, de a melylyel egyszer mégis foglalkozni kell, engedjék meg t. képviselőtársaim, hogy megmondjam, a mit régóta érzek és különösen éreztem, mikor az emigratióból haza jöttem. Én nem hiszem, hogy létezik széles e világon ország, a melyben az az emlékszobor ott 24 óráig tűretett volna; és meggyőződésem szerint az a szobor ott nem egy osztrák tábornok emlékszobra, hanem monumentuma a magyar nemzet birka-türelmének. (*Igaz! Ugy van! szélső balfelől. Mozgás jobbfelől.*) És miután a történelem azt bizonyítja, hogy bármennyire türelmes legyen egy nép, mégis jöhetnek perczek, mikor ebből a türelemből is kifogy, én azt hiszem, a ministerelnök ur nagyon okosan cselekednék, ha módot találna arra, ha szükséges, magával ő Felségével a fejedelemmel is megértetni, hogy az csakugyan nemcsak megsértése, de egyenes provocatiója a magyar nemzet érzületének. (*Helyeslés a szélső balfelől.*) Azt mondja a ministerelnök ur, hogy veszélyes, mikor egy háború — mint ő méltóztatott kifejezni polgárháború, szerintem független ségi háború — lefolyt, ilyen dolgokat felelevenïteni. Csodálatos, hogy mi egy idő óta — nem mondom, hogy a magyar nemzet, mert hála Istennek, a magyar nemzet sokkal jobb, mint a magyar nemzet képviselőháza — (*Helyeslés a szélső balon. Derültség a jobbon*) hanem mi, a kik képviseljük a nemzetet egyebet nem tudunk, mint mindig rendkivüli óvatosságot, szerénységet praedicálni a nemzetnek. És ha körül nézünk Európában, de nem kell, hogy oly messze menjünk, ha nézzük a körülöttünk lévő országocskákat, sőt ha széjjel nézünk a Szent-István koronájának területén, azt látjuk, hogy ma már odajutottunk a szabadelvű kormány uralkodása alatt, hogy a legbátortalanabb — hogy más kifejezéssel ne éljek — faj ezen területen a magyar nemzet. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*) Nem rég voltam Zágrábban és mit láttam? A kis Zágráb, a mely pedig mégis a magyar koronához tartozik és igen sok tekintetben nemcsak a magyar királytól, de a magyar kormánytól is függ, az nem habozott az ő főterére felállítani a Jellasich tábornoknak emlékszobrát, sőt tovább ment, nem habozott e szobrot akként felállítani, hogy a kardnak hegye, a mely a szobor kezében van, Magyarország fele legyen irányozva, mintegy jelezve: „Tudd meg te Magyarország, ha kell, megint tudunk állítani egy Jellasichot.“ És senkinek sem jutott eszébe ezen megütközni. Ugyan kérem, mit gondol a ministerelnök ur, ha most a horvátoknak azt indítványozná: nem illik, hogy ez ott maradjon, ez a magyar nemzet ellen demonstratió, hanem mi oda fogjuk tenni annak a tábornoknak az emlékszobrát, a ki Jellasichot kikergette az országból, vajjon nem vennék-e ezt olyan vérig sértő provocatiónak, a mely miatt készek volnának még azon viszonyt is felbontani, a melyben velünk vannak?

Én mindezeknek folytán forma szerinti indítványt tenni nem akarok. Csak azon meggyőződésemnek adok kifejezést, hogy a t. kormány igen észszerűen jár el és talán nagyobb kellemetlenségeket kerül ki a jövőre nézve, — meglehet, hogy nagyon messze jövőben — ha be nem várva nagyobb provocatiókat, módot, alkalmat talál arra, hogy azon, a nemzet közérzületét megsértő, megbotránkoztató emlékszobrot onnan eltávolítsa. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Irányi Dániel: Én kérem a t. ministerelnök urat, (*Halljuk!*) tegye lehetővé, hogy az ő felszólalása után szólhassunk. (*Helyeslés a szélső balon.*) T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk! Zaj.*) Mindenek előtt az indítvány formájára kivánok nehány megjegyzést tenni, miután Mukits t. képviselőtársam azt támadta meg. Csanády Sándor t. barátom azt indítványozza, hogy utasittassék a kormány, miszerint oly kéréssel já-

Digitized by Google

roljon ő Felségéhez, hogy tekintetbe véve az ország sanyarú helyzetét, a nép között mindinkább terjedő nyomort, a civillistából egy millió forintot elengedni méltóztassék. Mukits Ernő t. képviselőtársam a kérést e tekintetben a nemzet méltóságával ellenkezőnek találja. Legyen szabad mindenek előtt arra figyelmeztetnem t. képviselőtársamat, hogy a párt, melyhez mind a kettőnknek tartozni szerencsénk van, mióta a civillista a mostani összegre emeltetett, mindig ezen formát választotta, mindig ezen indítványt tette, mindig ezen indítványt pártolta. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Egyébiránt én azt gondolom, hogy miután a civillista csakugyan 10 esztendőre állapittatott meg, most más alkalmas mód arra, hogy az leszállittassék, szerintem nem is létezik. Különben t. képviselőtársam, a mint látom, inkább megszavazza az egészet, vagy pedig megtagadja az egészet, semhogy hozzá járulna azon módhoz, mely lehetővé teszi, hogy a civillista egy millió forinttal csökkentvén, ezen egy millióval a nemzet terhe szintén apasztassék.

T. barátom, Csanády Sándor igen helyesen az ország szomorú pénzügyi állapotával s a nép között uralkodó szegénységgel indokolta indítványát, s én azt részemről annyival inkább elfogadom, mert nézetem szerint — és bocsánatot kérek t. barátom Helfy Ignácztól, hogy vele nem érthetek egyet, — nézetem szerint a 9.300,000 frtra terjedő civillista, a melyet ő felsége Ausztria császárja és Magyarország királya élvez, minden körülmények közt, bár a legszerencsésebb anyagi viszonyok közt lenne a kettős monarchia, az én meggyőződésem szerint túlságos. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Halljuk!*)

És ezen nézetem helyessége ki fog tünni, mihelyt ezen civillistát más nagy államok fejedelmeinek udvartartási költségeivel összehasonlítom. (*Halljuk!*)

Az olasz király udvartartási költsége 6.100,000 frt, beleértve a családtagoknak külön javadalmazását. A porosz király és német császár udvartartási költsége 6 millió forint. Az angol királynő udvartartási költsége 3.850,000 frtban van megállapítva, a mely összeghez hozzájárul még a lancasteri herczegség jövedelme, mely az utolsó években 400,000 és 500,000 frt között váltakozott. És hogy ha hozzávesszük a királynő gyermekeinek külön apanage-át és a többi családtagoknak külön javadalmazását is, az mindössze nem rug többre 6.700,000 frtnál.

E szerint be van bizonyítva, hogy ezen három nagy birodalomnak uralkodója mind legalább is két, ha nem három millióval kisebb civillistát élvez, mint ő Felsége Ferencz József.

Sohasem is helyeseltem azt t. képviselőház, hogy Magyarország az ugynevezett paritás kedvéért akkora összegben állapitsa meg a királyi udvartartás költségét, mint a mekkorát az ő Felsége uralkodása alatt levő többi országok országgyülése a maga részéről meghatározott, mert ezen költséget is oly természetűnek tartom, mint a többi közösügyi költségeket, a melyekhez pedig nem ugyanolyan menyiségben, hanem jövedelmünk, illetőleg feltételezett adóképességünk arányában járulunk. A mint hogy pl. Norvégia, a melynek pedig Svécziával szemben nagyobb jogai vannak, mint Magyarországnak Ausztriával szemben, mert amannak külön hadserege és külön tengerészete is van, és Svéczia hadseregének, hanem ha hadgyakorlatok idején még lábát sem szabad tenni norvég területre, mondom, azon Norvégia, mely nagyobb jogokat élvez, mégis nem hasonló, hanem sokkal csekélyebb a maga jövedelméhez mért összeget fizet a közös király udvartartás költségeihez. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

És ha ez igy van t. ház, ha t. i. azon többi fejedelmek, a kikkel össze lehet hasonlítani ő Felségét, Ausztria császárját és Magyarország királyát, mind kisebb udvartartással elégesznek meg akkor, a midőn az ő országaik pénzügyi viszonyai sokkal rendezettebbek, mint a mieink, akkor, mikor ott oly nyomornak, oly szegénységnek, mint nálunk, nyoma sincsen, azt hiszem, hogy nem illoyalis, nem szerénytelen kivánság, ha mi azt kérjük, hogy ő Felsége a maga udvartartási költségeiből egy milliót engedni méltóztassék, még akkor is sokkal nagyobb maradván az összeg, mint az általam idézett fejedelmek udvartartási költségei. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Csakhogy ahhoz, hogy a kormány ilyen indítványt elfogadjon, szükséges lenne, hogy bátorsága legyen király ő Felségének netalán — ámbár nem teszem fel — kellemetlen tanácsot is adni, és ne lenne bátorsága csak arra, hogy a nemzet vállaira minduntalan újabb és újabb terheket rójjon. Pártolom Csanády Sándor t. barátom indítványát. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: Mukics Ernő képviselő ur szavainak helyreigazítása végett kiván felszólalni.

Mukics Ernő: T. ház! Ugy látszik, hogy Irányi t. barátom félremagyarázta szavaimat. Ő ugyanis azt állítja, hogy én inkább hajlandó lennék talán az udvartartási költségek ilymérvű felemelését is megszavazni, mint sem hozzájárulni Csanády t. barátom indítványához. Én ezt egyátalán nem mondtam, sőt azt mondtam, hogy ha napirenden volna a kérdés, leszállítanám még inkább jóval alább, mint Csanády t. barátom kivánja; és a ki figyelemmel kisérte felszólalásomat, az meggyőződhetett arról, hogy sem az udvartartási költséget, sem a határozati javaslatot el nem fogadom, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) mert e határozati javaslat elfogadását nem tartom correct par-

Digitized by Google

lamentáris eljárásnak. Ennyit kívántam félremagyarázott szavaim helyreigazítására elmondani.

Vucsetics István: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Nem akartam volna e tárgyhoz hozzászólni, ha nem lettem volna provokálva Helfy t. képviselőtársam által. Ő, ámbár az ügy állását legjobban tudja, azt mégis sértegetésnek mondja és itt a házban nem egyszer, de többször hangsúlyozta s különösen teszi ezt most, midőn arról szó sincs, midőn az udvartartás költségeiről van szó és beszél az udvartartásról, beszél a Hentzi monumentumról, azután a Jellasich monumentumról és oly anachronismusokat hoz össze-vissza, hogy csakugyan sajnálatraméltó. (*Derültség a szélső baloldalon. Egy hang*: *Miben áll az anachronismus? Halljuk! Halljuk!*) Megmondom miért. Tessék megemlékezni arról, hogy mióta Horvátország Magyarországgal egyesíttetett, a legnagyobb veszedelem óráiban mindig mint két testvér állt a horvát a magyarnak az oldala mellett. (*Zaj a szélső balon. Halljuk!*) Emlékezzenek vissza Sajóra, Várnára, Rovnikra, a tatárok elleni harczra, a hétéves háborúra és azt fogják látni, hogy Horvátország csakugyan hűségesen teljesítette kötelességét mint társország, mint társnemzet,

És mi történt? A mi az egyesek életében elő szokott fordulni, meg szokott történni a nemzetek életében is: egy kis félreértés. (*Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!*) Igenis, egy kis félreértés, ez volt az 1848-iki év. Uraim, nem akarom most vitatni, hogy miért volt az, miért történt az. Nem fogom mondani, hogy jól volt, mert a testvérháború semmi szin alatt nem jó, (*Általános élénk helyeslés*) én ezt elitélem. (*Élénk helyeslés.*) Akkor tévesen fogták fel a dolgot és ezen tévedésből csakugyan iszonyatos dolgok történtek. Nem lehet csodálni, hogy azután a consequentiákban is oly kis félreértés történt, igy aztán építettek ezek azoknak, emezek amazoknak. De tessék meggondolni, mi történt azóta. Az idő nem marad, hanem halad. És ezen idő alatt, 1848-tól 1868-ig történt az, hogy az a megszakadt szent frigy újra alakult, újra megerősödött; de félek, hogy ha igy fognak bánni velünk, hogy ha azt, a mit gyerkőczök tesznek, (*Tetszés jobbfelől*) a mit inasok tesznek, vagy neveletlen fiatal emberek, (*Helyeslés a jobboldalon*) és korántsem mindnyájan, hanem csak nehányan tesznek, azt tulajdonítják az egész városnak, vagy plane a horvát nemzetnek, ez nem lehet más, mint idearum confusio. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Épen akkor történt, hogy nekem is azt mondták, jó volna az újságban, vagy pedig privative tudtára adni azon uraknak, kik bennünket szerencséltettek, hogy sajnáljuk a történteket. Én erre azt feleltem — itt vannak legtöbben, kik előtt nyilatkoztam — hogy ezt nem tehetjük, mert épen akkor volna az a látszata a dolognak, mintha mi solidaritást vállalnánk azokkal, a kik megszégyenítették magát a várost, de főleg önmagukat. Megmondom, miért. A várost azért, mert a kereskedelmi kamara hivta meg azon urakat; magából a városból oda siettek, hogy megtiszteljék a vendégeket, elkisérték a kiállításba, a zágrábi érsek szivesen fogadta és mint vendégeit szivesen látta magánál, kikisértek azután a vasuthoz és a polgárság sajnálta azt, a mit a gyerkőczök tettek. S midőn azt hitte az ember, hogy vége van a dolognak, ilyen cause celebre-t csinálnak belőle és most még az országgyülésen is felhozzák. (*Felkiáltások a szélső balon*: *Nem volt szó róla! A Jellasics-szoborról volt szó. Mozgás.*)

Én tudom, hogy argumentálás közben az embernek új gondolatai is jönnek, talán Helfy képviselő ur is ezen helyzetben volt. (*Derültség.*) Igy okoskodott: én az ellen akarok szólni, hogy mivel a magyar király nincs Budapesten, ez az oka annak, hogy a horvátok nem tisztelnek bennünket, nem szeretnek bennünket; ellenben ha itt volna a király, egészen máskép állna a dolog. (*Ugy van! a szélső balon.*) Feltéve, hogy igy állna a dolog, de akkor is a horvát nemzetről, Horvátországról kellene beszélni, nem pedig nehány pajkos gyerekről. (*Tetszés jobbfelől.*)

Azért szólaltam föl, hogy megkérjem ugy Helfy t. képviselőtársamat, valamint az egész házat, hogy elavult dolgoknak ilyen felelevenítésével, mely dolgok megújítása csak kellemetlenül hathat, — kérem a t. házat és kérem különösen Helfy képviselő urat, hagyjanak fel. Én ugy hiszem, hogy azon tisztelet és azon hűségnél fogva, melyet Horvát ország mindig tanusított királya és tanusított mindig a magyar nemzet iránt is, kerülni kell mindazt, a mi arra alkalmas, hogy ezen őszinte és barátságos viszonyt, melynek megerősítésére kell törekednünk, megzavarja. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A mi a költségvetést illeti, kijelentem, hogy a mint örömmel nézem és üdvözlöm Magyarország előhaladását anyagi és culturalis tekintetben, valamint politikai befolyás tekintetében is, ugy szivesen látom azt is, hogy ennek a magyar nemzetnek, Magyarországnak királya és egyuttal Horvátországnak királya is dicsfény által övezessék. És azért azt, a mit egyszer az országgyülés megszavazott, mindenesetre olyannak tekintem, hogy nem is volna szabad hozzá szólani sem. (*Ellenmondás a szélső baloldalon. Mozgás.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Igen röviden kivánok egy pár szót szólni. (*Halljuk!*) Nem szólok magához az udvar-

Digitized by Google

tartás költségéhez. Az a törvény által meg van állapítva és ha indokolni kívánnám azt, miért nem volna helyes ezen most változtatni akarni és e felett nagyobb vitát kezdeni, azt hiszem, hogy a t. képviselőház nagy többsége ellen vétenék, mert ugy vélekedem, hogy ennek indokolására a ház nagy többsége előtt szükség nincs. (*Helyeslés jobbfelől.*)

De a t. képviselő urak jónak látták szóba hozni a Hentzi-szobor ügyét, szóba hozni egy, talán nem is egészen híven visszaadott nyilatkozatomat és szóba hozni ezzel kapcsolatosan sok mindent. (*Halljuk!*)

A mi már t. képviselőház, ezen kérdést illeti, nem tagadom, hogy azt hiszem: meglehetősen meg lehetnek a t. képviselő urak a kedélyek izgalmát előmozdítható eszközökben szorulva, hogy most, 15 év mulva, kezdik a Hentzi- és a Jellasich-szoborral a nemzet kedélyét irritálni. (*Ugy van! Igaz! jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.*) A Jellasich-szoborról is, hogy csak egy szót szóljak: Helfy t. képviselő ur beszédéből, — nem hiszem, hogy azt akarta mondani, — majdnem azt lehetett volna érteni, hogy az a szabadelvű kormány idejében állittatott fel. (*Derültség jobbfelől.*) Reménylem, tudja, hogy nem annak idejében állíttatott fel. Ezt tehát csak egyszerűen rectificálni akartam.

Szalay Imre: Megtörténhetett volna. (*Derültség a jobboldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház és t. képviselő ur! Nekem az ilynemű kérdésekre nézve egyáltalában meg van a nézetem, melyet egész egyszerűen, röviden, de határozottan el fogok mondani. (*Halljuk!*)

Én a magam nézete szerint igenis nem tagadhatom meg azt — és azt hiszem, tökéletesen igazolt, még a mostani felszólalások is igazolták, ha más nem igazolta volna is — hogy azon háború csakugyan polgárháború, belháború is volt. (*Ugy van! Igaz! jobbfelől. Zajos ellenmondás a szélső baloldalon.*) Ezen természetéből nem vetkőzteti ki az, hogy a nemzet zöme szabadságáért küzdött, mert azért még sem lehet megtagadni, hogy belháború az, a midőn a korona országainak egyike az egyik táborban, ugyanazon rész lakosságának egyik része az egyik táborban, másik része a másik táborban küzd.

Helfy Ignácz: Az osztrákok csak nem polgártársaink! (*Zaj.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: Legyen annyi nyugalma a t. képviselő urnak, hogy engem végig hallgasson. (*Halljuk!*)

Maguk a túloldalon ülő t. képviselő urak (*A szélső balra mutat*) kiáltották közbe, mikor az előttem szólott t. képviselő ur a horvátok és magyarok jó egyetértéséről beszélt, hogy: „Hát 1848-ban?!“ Már pedig a horvátok csak polgártársaink, a szerb- és román népnek azon részei is, a melyek akkor ellenünk harczoltak és polgártársaink a szászok is, a kiknek egy része akkor szintén ellenünk küzdött! (*Élénk tetszés jobbfelől.*) Ha tehát ugyanazon egy országnak lakosai egymás ellen vannak táborban, az lehet szabadságharcz is, az is volt a mi harczunk, de belháború is. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nyugtalanság a szélső balon.*)

Madarász József: Azok fellázadtak az ország ellen!

Tisza Kálmán ministerelnök: Szeretném tudni, vajjon a lázadás nem belháború, nem polgárháború-e?

De tovább megyek t. ház. (*Halljuk!*) Az események megtörténtek, a háború lezajlott — el lehet mondani nyugodtan ezen helyről is — mindkét félnek kárára, veszteségére; megtörtént 1867-ben a kiegyezés; senkinek sem jutott eszébe feltételül tenni, hogy azon emlékek, melyek a másik rész embereit illetik, megsemmisittessenek, eltávolittassanak; másfelől mi a magunk részéről teljes jogosultsággal követeltük, de nem is volt szükség követelni, mert nem gátolt benne senki, hogy azoknak, a kik a nemzet részén harczoltak, csatamezőkön, városokban, emlékszobrokat állíthassunk. (*Ugy van! jobbfelől. Nagy nyugtalanság és közbeszólások a szélső balon.*) Én tehát azt mondtam a pénzügyi bizottságban és azt mondom ma is, hogy midőn egy ily keserves háború — mert lehet valami dicsőséges, de azért lehet keserves is — s hogy az volt, a kik nem emigráltunk, nagyon jól tapasztaltuk — (*Ugy van! jobbfelől*) azt mondottam és mondom, hogy midőn ily keserves háború egyszer lezajlott, midőn a béke helyreállt, ha az a béke valóban alapos, helyes, tartós és jó akar lenni, mindkét félnek kötelessége elfeledkezni azokról, a mik akkor egymás ellenében történtek (*Helyeslés. Ugy van! jobbfelől*) és mind a két félnek kötelessége megvárni a másiktól, hogy engedje az azon időkbeli emlékeket megőrizni. S midőn látjuk, igen helyesen, nem kis számmal azokat, a kik 48—49-ben az itteni táborban küzdöttek, a honvédségnél, látjuk a hadseregnél; midőn emeltünk szobrokat honvédeink emlékére: hogy akkor ne akarná a nemzet megtűrni — hisz nem jutott eszébe 15 esztendeig, most akarják eszébe juttatni — hogy akkor ne tudná megtűrni azt az egy szobrot a budai várban, engedelmet kérek, itt nem birka-türelem, itt méltányosság, itt igazságérzet van. (*Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Nagy nyugtalanság a szélső balon.*)

De hát utoljára is mit jelent ott a Henczi-szobor? Jelenti-e az akkori magyar fegyvereknek gyalázatát? (*Élénk tetszés jobbfelől.*) Nem. Mit jelent? Azt jelenti, hogy beállván egy veszélyes momentum a nemzet életében, a mikor a

Digitized by Google

nemzet és uralkodója harczban állottak egymással, bár a budai vár oly egyén által védetett, ki ezt a védelmet egész haláláig teljesítette s a kit uralkodója emlékszoborra tartott érdemesnek, (*Élénk felkiáltások a szélső balon: Épen ez az! Halljuk!*) a szabadságáért küzdő nemzet mindennek daczára bevette azt a várat. (*Nagy tetszés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.*) Ugyan szeretném tudni, hol van itt az a nemzeti meggyaláztatás? Mellesleg megjegyzem még, hogy a ki idegen országokban is volt, a különböző korszakoknak, az ellenséges járatoknak emlékeit civilisált országokban meg szokta lelni, ha később más idők következtek is, mert nem civilisált népek természete azokat elpusztítani.

Mit jelent, — ha már jelképet akar a tisztelt képviselő ur — az a szobor a budai várban és szemben a honvédelmi ministerium palotájával? Azt jelenti, hogy lehetnek egy ily végzetes háhorúban, hol nemzet és fejedelem egymással szemben állanak, hősök mindakét oldalon, lehet dicsőség ott, lehet dicsőség itt, de egyik félnek sem lesz haszna belőle, hanem lesz kára, óvakodni kell tehát az ily perczek előidézésétől. (*Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Mozgás és közbeszólások a szélső balon.*) Ezt jelenti az a szobor és én nem értem, hogy miért akarnak önök belőle erővel nemzeti gyalázatot csinálni, (*Nyugtalanság és felkiáltások a szélső baloldalon: Mit?*) miért akarnak belőle nemzeti meggyaláztatást csinálni? (*Egy hang a szélső baloldalon: Az is!*) Vagy az, vagy nem az. Ha az, a mit, mint mondottam, tagadok, mit jelent az akkor, hogy a nemzet tizenöt évig ott tűrte? (*Tetszés a jobboldalon és felkiáltások a szélsőbalon: Azt jelenti, hogy a nemzet gyáva!*) Azt jelentené, hogy a nemzet tizenöt esztendeig gyalázatot tűrt. Ugyan ne vádolják önök ezzel ezt a nemzetet, nem érdemli meg önöktől. (*Élénk helyeslés a jobboldalon. Nayy nyugtalanság és mozgás a szélső baloldalon.*) És ne akarjanak politikai fegyverkovácsolás érdekéből a nemzet képébe gyalázat bélyegét sütni. (*Zajos tetszésnyilvánítások a jobboldalon. Nagy nyugtalanság és mozgás a baloldalon.*)

Ugron Gábor: T. ház! A minist erelnök ur nyilatkozatai közül legnagyobb tetszésben részesült az, hogy a nemzet 15 éven át nem emelte fel szavát a Hentzi-szobor ellen. Igen téved a ministerelnök ur, mert épen e házban az 1869-ki országgyülés alatt emelkedett hang, mely tiltakozott a nemzet érzületét sértő ily emlék megtartása ellen.

De, t. ház, oka van annak, a miért mi e kérdést szőnyegre hoztuk. Oka pedig abban van, (*Halljuk!*) hogy azon a téren, melyen a Hentzi-szobor áll, emelkedik a magyar király palotája, odaállították fel a honvéd főparancsnokság épületét, a honvédelmi ministerium épületét s ott vásárolták meg utóbbi időben a magyar ministerelnök palotáját, vagyis a magyar államot repraesentáló legfőbb tényezők épületét és a magyar államiságot szemléltető emlékszerű jelek, mind arra a térre csoportositattak. A midőn önök a nemzet főbb méltóságainak palotáit odacsoportosították s ezt a nemzet capitolium-szerű terét megalkották, vajjon azért tették-e önök, hogy a nemzet souverainitása és alkotmányossága legyen kifejezve, mint a minő kifejezést nyert e tér azon épületek által; vagy pedig azért, hogy azon emlékszobor mutassa fel azon ürességet, mely felett a mi alkotmányosságunk épületei fel vannak emelve? hogy a mig körül minden jel a magyar nemzet souverainitására emlékeztet, addig legyen ott emlék emelve azon férfiu működésének, kinek nem volt egyéb működése, mint megtagadása a magyar király souverainitásának az osztrák császár nevében, kinek nem volt egyéb harcza, mint harcz az önkény nevében a magyar alkotmányosság ellen. Oly téren, melyet a nemzet capitoliumának lehetne nevezni, t. ház, csak nagy és hős tettek véghezvivőinek és nagy férfiaknak lehet emlékszobrot emelni. És vajjon megérdemli-e, hogy oly férfiunak legyen ott emléke, ki nem tett egyebet, mint hogy a magyar alkotmányosság elleni küzdelemben elvérzett karddal kezében azon a téren, hol különben sem várhatott volna egyebet, mint hogy esküszegéséért főbe lövessék. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Cselekedetének nagysága sem felel meg azon hely méltóságának, mely helyre szobra van emelve. Azt mondja a t. ministerelnök ur, hogy ez a honvédek Budavára bevételének emlékét tartja fent. Én ugy tanultam a históriából, hogy minden nemzet emléket emelt hőseinek és emelt azért, hogy azok cselekedeteiben egy példát hagyjon fel, mely az ifjuságra kihat, őket buzdítja és bátorítja hasonló cselekedetek elkövetésére, mint a milyent a megörökített hős követett el. Vajjon mi Budavárában hogyan tűrhetünk meg egy olyan emléket, mely a magyar polgárokat arra ösztönözheti, hogy a magyar alkotmány és a magyar király souveriaintása ellen harczoljanak? Hiszen, ha a történeti idők különböző hőseit akarjuk ott megörökíteni, akkor kell, hogy Abdi basának is legyen ott egy emléke, a ki nagy vitézséggel védte ellenünk Budavárát. De mit tett Hentzi? Nekem nemcsak mint polgár ellen van érzelmei ellen kifogásom, nekem kifogásom van ellene, mint katona ellen. Mert a nemzetközi törvények első sorban azt mondják, hogy akár védelmi, akár támadás esetén a szükségesnél, kényszerüségnél tovább menni a rombolásban nem szabad. De mit csinált Hentzi? Pest városát, mely katonai operatio szín- és hátteréül nem szolgált, lövette. Ha önök egy fenyegetést akarnak fentartani Budapest ellen, ott van a Gellért-hegyi cita-

Digitized by Google

della, mely mindig azt hirdeti a polgárságnak: te és vagyonod nem vagy biztonságban. S mit tett ezenkivül? Azon lánczhidat, mely a nemzetnek büszkesége volt, melynek csak megszavazása a nemzet életében korszakot alkotott, minden szükség és kényszerüség nélkül a levegőbe akarta röpíteni. Tehát mint katona is nem hőshöz, nem hadvezérhez méltóan viselte magát, hanem barbárnak mutatkozott. (*Ugy van! a szélső balon.*) Azon szobor, a nemzet ellen elkövetett eseményeken kivül a háborúban feltünő vandalságnak és durvaságnak emléke. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Windischgrätz lövette Bécset s az nem volt nemzeti és fajháború, de legyenek önök meggyőződve, hogy Windischgrätznek nem emeltek Bécsben szobrot, de nem is mernek, mert azon pillanatban a bécsi nép megbotránkozása széttépné azon férfiakat, kik ily gyalázatnak emelnének szobrot. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Szóba hozatott itt a civillista. Én azon álláspontot foglalom el, hogy a törvény meghatározván a civillista nagyságát, én nem tudok meggörbülni és kérni, hogy visszaadjanak csak egy krajczárt is. De nem is akarok. Mert nekünk nem arra van jogunk, hogy vissza kérjünk, hanem arra, hogy követeljünk és kivánjunk. Követelnünk pedig azt lehet, hogy a magyar királynak legyen állandó udvartartása, hol a magyar főuri körök nem nézetnek le idegennek, akik a nemzeti érzületnek és a nemzeti nevelés levetkőzése után jelenhetnek meg az udvari körökben. Kell, hogy magyar udvartartás legyen már csak azért is, hogy a magyar király udvarában a magyar nemzet souverainitását képviselő testület, minő az országgyülés két háza, méltó megbecsülésben részesüljön. Önök, kik Gizella főherczegasszony és Rudolf trónörökös lakodalma alkalmával jártak Bécsben, tapasztalhatták, hogy az osztrák császár udvarmestere mily lenézéssel viseltetett a magyar deputátióval szemben, mely pedig a fejedelemmel hasonló rangú faktorát képezi a törvényhozásnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Minden nemzet, a mely szeretettel veszi körül a trónt és a mely bizalommal környezi azt, féltékeny egyfelől a trón fényére, másfelől pedig azon viszonyra, a mely a nemzet és a korona közt fennáll. És, hogy azon jó viszony, a melynek a nemzet és a korona közt fenn kell állania, fentartható legyen, szükséges, hogy a magyar király trónját ne oly férfiak álljak körül, kik ellenséges indulattal viseltetnek a nemzet iránt, kiknek nevelésük és traditióik mind osztrák, a kik nem élnek e nemzet történetében, hanem benn vannak az egységes Ausztria történelmében. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Röviden összefoglalva: a nemzetnek mindkét kivánsága olyan, a mely nem ütközik ellenvetésbe és én meg vagyok róla győződve, hogy akár e teremből jussanak fel e hangok a trón zsámolyáig, akár pedig azok, kiknek hivatásuk a nemzet érzületeit közölni, fogják a nemzet kivánságát a trón előtt hangoztatni, a nemzet megkapja azt az elégtételt, hogy míg egyfelől azon loyalis kivánalomnak, hogy magyar udvartartás állittassék fel, hely adatik, másfelől a nemzet capitoliumszerű teréről egy ilyen idegen harczosnak szobra eltávolittassék azon temetőbe, a melyben azon csaták harczosai nyugosznak, a mely fölött a népek ki szoktak békülni és a mely temető lombjai közt a gyülölet és szenvedély elenyészik. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*) És ha azt akarják, hogy ezen gyülölet és szenvedély elenyészszék, hogy a multra fátyolt vessünk: töröljék el a mult azon emlékét, a mely oly időben állittatott fel, midőn a nemzet jobbjai részint a bitófán szenvedtek ki, részint a börtönben sínlődtek, s mikor minden törekvés az volt, hogy mi módon lehetne e nemzetet maradandó módon meggyalázni. (*Élénk helyeslés, éljenzés és taps a szélső baloldalon.*) A nemzet meggyaláztatásának maradandó emléke a Hentzi-szobor (*Élénk tetszés a szélső baloldalon.*)

Herman Ottó: T. ház! Én is hozzájárulok azon indokoláshoz, melyet Helfy Ignácz terjesztett elő és mindahhoz, a mit Ugron Gábor t. képviselőtársam mondott. Csupán csak azon viszony illustratiójául, melynek a korona és a nemzet közt fenn kell állania és a melyre Ugron t. képviselőtársam bizonyos hangsúlyt fektetett, kivánok én is hozzá szólni a szőnyegen forgó kérdéshez. A mi viszonyaink talán sehol sincsenek oly pregnansan kifejezve, mint a budai Szent-Györgyterén, a hol a honvédelmi ministerium tetején van az Árpád-szobra, a ministerium előtt a Hentzi-szobra s mindezekkel szemben a citadella. Igaz t. ház, a Hentzi-szobor eredete ugyanaz, mint a citadelláé. Ehhez sem törvényhozás, sem hatóság, de még a magyar ministerelnöknek sem lehet semmi köze, ő ahhoz hozzá nem nyulhat, mert ez egyenesen Ferencz József ő Felsége által állittatott fel itt Magyarország fővárosában. Hogy mit jelent ez a szobor, azt igen jól megmagyarázta Ugron Gábor. De hogy mit jelent az a középület — mely messziről tekintve, Lützow szerint oly szépen végzi be Budapest tájképét, természetesen szépészeti tekintetből — Magyarországra nézve, Budapest fővárosra nézve, sőt mit jelent ez a t. képviselőházra nézve, erre nézve bátor vagyok a következőket megjegyezni. (*Halljuk! a szélső baloldalon*)

Hogy ha az ország leghatalmasabb embere, Tisza Kálmán felmegy a Gellért-hegyre, kopogtat a citadella ajtaján s azt mondja: Én Magyarország ministerelnöke, kivánok a citadellába bemenni, hogy lássam mi van benne, akkor vissza fog utasittatni és akkor azt fogják mondani:

Digitized by Google

„Az ur bárki legyen, csupán b. Edelsheim-Gyulai speciális engedelmével léphet be.“ Sőt Magyarország honvédelmi ministerét sem fognák oda beereszteni. No hát t. ház, én sem magyar miniszterelnök, sem honvédelmi minister nem vagyok, de azért bent voltam és hogy én azoknak az uraknak tájékozást nyujtsak adandó alkalomra, elmondom, hogy a bemenettől balfelől a platformon vassíneken van egy óriási ágyu, a mely óriási bombákat szórhat. Hova? Nem a Svábhegy, nem a Sashegy lerontására, hanem Budapest városára és körüskörül állanak a bombavető mozsarak, mindegyikhez szolgál egy-egy kémény, mely a munícziót felszállítja. És ha önök felkeresik a souterainben a parancsnok helyiségét, ott fel fogják találni azt a térképet a melyre pontosan fel van jegyezve, hogy hány fok elevátio alatt kell az embernek lőni, ha a rebellisek az akademiába találnának bujni, hány fok alatt, ha a kerepesi ut keresztezésén vannak és hány fok alatt kell lőni, hogy a bombák a magyar képviselőház kellő közepébe találjanak. (*Mozgás.*)

No már a mai ballistika, a mai tüzérséggel szemben a citadella mint erődítmény oly értelemben, hogy azzal akár Budát, akár Pestet megvédjék egy betolakodó ellenség ellen, valóságos képtelenség, mert azt a citadellát Budapest környékén bármely hegyről romokra lehet összelőni. Ennek a citadellának ma békés nyárspolgárok számára ugy látszik csak az a hivatása, hogy a hajók érkezését és távozását jelezze. De ha fel méltóztatik menni és meghallgatni, hogy annak a a legénysége mire tanittatik és utasittatik, mily indokolással, ha nekem nem hiszik, majd elhiszik aztán, hogy ennek a citadellának soha más rendeltetése nem volt, csakhogy esetleg a Hentzi-szobort megvédje és a rebellis magyaroknak véres verejtékén szerzett intézeteit, épületeit nyolcz óra alatt porrá, hamuvá lövöldözze.

Ezt a citadellát és a Hentzi-szobrot méltóztassék Ő Felsége eltakartatni s akkor a citadella helyére a honalapitás évezredes fordulója alkalmával oly emléket fogunk oda állítani, mely méltó lesz a magyar nemzethez.

Nem fogadom el a királyi udvartartásra előirányzott tételt. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Láng Lajos előadó: T. ház! Azt hiszem, helyeselni méltóztatik eljárásomat, ha válaszommal csupán azokra szorítkozom, a mik az osztrák-magyar civillistáról mondattak. A legalkotmányosabb országokban, pl. Angliában azon praxis van, hogy a civillista soha sem tárgyaltatik, mert egyszer-mindenkorra meg van állapitva. És én ezt helyesnek tartom azért, mert épen ugy elveszi az alkalmat attól, hogy túlságos loyalitási, mint attól, hogy túlságos népszerűség-keresési nyilatkozatok történjenek. Azonban azokra nézve, miket szorosan a számokról mondott Irányi igen t. képviselő ur, kénytelen vagyok mégis egyet és mást elmondani és pedig azért, mert azon számok nem felelnek meg mindenben a valóságnak; nem felelnek meg annyiban, a mennyiben egyeseknél bővebb magyarázat szükséges azon számok megértésére, mint a mit a képviselő ur mondott és nem is maguknak a számoknak felemlítésében van a hiány, mert hiszen a forrás, melyből azok merítvék, valószínüleg ugyanaz, a melyből én merítem, tudniillik a képviselő ur kezében levő angol könyv. Azonban méltóztatott elfeledni némely más körülményeket, melyeknek felemlítése okvetlenül szükséges, hogy ezen számok jelentőségét felfogjuk. (*Halljuk!*)

Három civillistát méltóztatott felhozni és összehasonlítani, t. i. az olasz, porosz és angol civillistát. A mi az olasz civillistát illeti, a számokra nézve azt méltóztatott mondani, hogy az körülbelől 6 millió 100 ezer forintot tesz. Ez nem felel meg egészen a valóságnak, a mennyiben Olaszországban van először az ugynevezett dotatio della corona, mely tesz 16 millió 250 ezer lirát; ezen kivül van Amadeo herczeg apanageje, mely 300 ezer lirát tesz, azután van a genuai herczeg 200 ezer lirával s más czim alatt még 200 ezer lira. Mindezek fizettetnek az olasz kincstárból és ez tesz együttvéve 6.740,000 frtot. Ezen kivül azonban van az olasz királynak, valahányszor utazik és valahol hosszabb ideig tartózkodik, külön összeg e czélra a költségvetésben felvéve, valamint fel van abban véve a királyi épületek és lakházak javítására is egy bizonyos összeg. Mindezeken kivül a pápai udvartartásra fizettetik 3.225,000 lira, a mi körülbelől tesz 1.290,000 frtot, mely összegek együttvéve tesznek 8 millió forintot. Mármost azt hiszem, hogy az, a mi ezen czímen fizettetik, nem aránytalan ahhoz képest, a mit az osztrák-magyar monarcha élvez ezen czímen; mert Olaszország vagyoni és financiális helyzete és lakosságának számaránya és az osztrák-magyar monarchia vagyoni és financiális helyzete és lakosságának számaránya közt mindenesetre nagyobb különbség van, mint 8 és 9 millió forint közt. Ez az egyik.

A másik a porosz civillista; és itt igen jól méltóztatott mondani, hogy porosz, mert az nem a német császár civillistája, hanem egyedül a porosz királyé. És ez nagy különbség, mert a porosz király, mint ilyen, mindenesetre kisebb terület felett uralkodik és kisebb civillistára tarthat igényt, mint az osztrák-magyar monarchiának feje.

A mi aztán az angol civillistát illeti, itt is van a számadásokban egy kis tévedés, a mennyiben méltóztatott felhozni a királynő civillistáját 380,000 font sterlinggel. Méltóztatott ezen kivül

Digitized by Google

felhozni a lancasteri herczegség javadalmazását, mely szintén a királynőt illeti és ezen kivül azon 156,000 font sterlinget, mely szintén őt illeti, a különböző herczegek czimén; de méltóztatott elfeledni, a mi ugyan nem nagyon fontos dolog, a cornvalli herczegségnek jövedelmét, a mely a vallesi herczeg javadalmazását képezi. Mindez együtt véve az angol királynőnek javadalmazása; megengedem, hogy ez még mindig kisebb, mint az osztrák-magyar monarchiáé. Azonban az előzményeket is kell tudni, hogy hogyan fejlődtek a a dolgok ide, a mi azon könyvben, mely a t. képviselő ur kezében van, szintén megolvasható. Az angol civillista t. i. 1717-ben állapittatott meg, tehát akkor, mikor sokkal kisebbek voltak az igények és megállapittatott egy millió font sterlingre, tehát 10 millió frtban, a mely összeg sokkal nagyobb, mint a mai angol civillista, azonban a királyok *pazarlása* következtében elköltetett azon alap, a melyből ez utalványoztatott és igy folyton lejebb szállt a civillista, mig a mai összegben történt a megállapodás. Azon országokon kivül, melyeket méltóztatott felhozni, szabadjon nekem is még két országot felhozni. Ott van különösen Spanyolország, a hol az összes civillista, a mit a király, Izabella és a királyi herczegek kapnak, 4 millió frt, Spanyolországnak 16 millió lakossága mellett, a mi valamivel több mint Magyarországnak lakossága, de azt hiszem, senki sem fogja állitani a házban, hogy Spanyolország financiái távolról is hasonlíthatók az osztrák-magyar állam financiáihoz, mert tudvalevő dolog, hogy Spanyolországban az államhitelezők az államadósságok 1—2%-ával kénytelenek megelégedni. Végre, hogy azon országokat hasonlítsuk össze, melyek hozzánk közelebb vannak, t. i. a német fejedelemségeket, ott van a szász és bajor fejedelemség. A szász király 3.261,000 márkát kap az országnak nem egészen 3 millió lakossága mellett; tehát a lakosságnak minden egyes fejére körülbelől 1 márka esik ebből, mig nálunk a lakosság minden egyes fejére 33 kr. esik. Bajorországban hasonló az arány. Ott 5.300,000 márka a civillista 6 millió lakossága mellett. És hogy egy olyan országot hozzak fel, mely azt hiszem, alkotmányos tekintetben is kielégítheti a t. ellenzék igényeit, ott van Belgium, a mely 5 millió frankot fizet 4 millió lakosság mellett, tehát körülbelől többet 1 franknál, a mi még mindig nagyobb összeg, mint a mit mi fizetünk. De méltóztatott még egy összehasonlítást tenni, a melyet szintén nem hagyhatok megérintés nélkül. Svéd- és Norvégországra nézve méltóztatott arra utalni, hogy a mint a többi állam kiadások, ugy ezen kiadás is nem a paritás alapján, hanem más kulcs szerint viseltetik. De méltóztatott hozzá tenni, hogy Norvégiának nagyobb joga van Svédországgal szemben, mint a milyen van Magyarországnak Austriával szemben. Ezt nem fogadhatom el, mert igaz ugyan, hogy mindkét országnak külön törvényhozó testülete van, de királyi udvartartás csak Stockholmban van, Kristianiában nincs még rövid időre sem. De közjogi tekintetben is nagy különbség van, a mennyiben a központi kormány állandóan Stockholmban székel, a melybe Norvégia egy ministert és két tanácsost küld. E tekintetben tehát azt mondani, hogy Norvégia kevesebb függőségben van, nem lehet; mert — mint mondom — épen azon könyvben, a mely a képviselő ur kezei közt van, szintén megtalálható az, hogy van Stochholmban egy központi kormány, melynek tagjai egy minister és két tanácsos a norvégiai kormányból.

Ezeket előadva a t. háznak, egyszerüen szorítkozhatom annak ismétlésére, a mit beszédem bevezetéseképen mondottam, hogy a szigorúan alkotmányos praxis azt követeli, hogy a királyi udvartartás költségét különös ok nélkül vita tárgyává ne tegyük; és ezért ajánlom a t. háznak elfogadásra, miután itt nem emelésről, hanem egy, a törvényben 10 évre megállapított átalányösszegnek a jelen évben esedékes részéről van szó. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: T. ház! Irányi képviselő ur kiván szavainak helyreigazítása végett szólani. (*Halljuk! Zaj.*)

Irányi Dániel: A t. előadó ur, (*Halljuk!*) ámbár a dolog lényégére nézve nem, némely számadatokban mégis kétségbevonta azt, a mit én állítani bátorkodtam. Nevezetesen azt mondta, hogy az olaszországi civillista nagyobb, mint én állítottam. Által fogom adni a t. előadó urnak a könyvet, mely 1882-iki adatokat foglal magában, illetőleg 1882-ben látott napvilágot és a mely szerint az olasz király civillistája 15 millió 250 ezer lira, a mi 6 millió és 100 frtot tesz aranyban, miként én állítottam. (*Halljuk! Halljuk!*) A mi az angol királynőnek a civillistáját illeti, azt elismerte t. képviselőtársam, hogy az 385,000 liversterlingben van megállapítva, azt pedig én magam is mondottam, hogy azon kivül van a királynénak a lancasteri herczegségből járó jövedelme.

Láng Lajos előadó (*közbeszól*): De a walesi herczegségből is van!

Irányi Dániel: Áttérek arra is. Említettem azonkivül, hogy a királynő gyermekeinek van külön javadalmazása és hogy ezzel együtt a királynő s családjának a jövedelme 6 millió és 600—700 ezer forintra megy; ebben benne van a cornwalli herczegség jövedelme is, mely az utolsó esztendőben, melyről adatok vannak, t. i. 1877-ben 96 ezer lirát tett. Tehát én azt ugy adtam elő, a mint az a hivatalos adatokból ki-

Digitized by Google

tünik. (*Halljuk! Halljuk! Zaj.*) Azt pedig, a mit Norvégia és Svéczia viszonyára vonatkozólag mondottam, a t. előadó ur szintén nem czáfolta meg, mert én azt állítottam, hogy Norvégiának nagyobb jogai vannak Svéczia irányában, mint Magyarországnak Ausztria irányában. S ennek bizonyításául hivatkoztam azon tényre, hogy Norvégiának külön hadserege, külön tengerészete van és hogy a svéd hadsereg nem lépheti át Norvégia határát, kivéve a hadgyakorlatokon. Ezt állítottam és ezt a t. előadó ur nem tagadhatja.

Azt állította azonban, hogy Norvégiának nincs külön kormánya. (*Láng Lajos közbeszól: Nem mondottam!*) Bocsánatot kérek, van külön kormánya, van külön képviselő testülete és azonkivül van három képviselője a svéd, illetőleg norvég- és svéd közös kormányzatban, a kik folytonosan őrködnek Norvégia jogai fölött.

Én tehát azt gondolom, t. képviselőház, hogy a miket a t. előadó ur meg akart czáfolni, azokat nem czáfolta meg és hogy az adatok, melyeket felhoztam, hitelesek és be vannak bizonyítva. (*Helyelés a szélső balon.*)

Láng Lajos előadó: T. ház. Én nem vontam kétségbe azon adatok hitelességét, mert hisz egy forrásból merítettünk mindketten, csak azt mondottam, hogy azokon kivül, a melyek léteznek, tekintetbe kell venni mást is, mint például Olaszországban, a hol a pápa részére is fizettetik bizonyos összeg. (*Felkiáltások a szélső balon: Hisz ez nem ide tartozik a civillistához!*) Az is az udvartartáshoz tartozik. Azt is mondottam, hogy Angliában azért nagyobb, mert az udvartartási költség, mert azon javak, melyek annak alapját képezték, elharácsoltattak és igy ezt is tekintetbe kell vennünk. (*Helyeslés a jobboldalon. Ellenmondás és zaj a szélső baloldalon.*) A harmadik pedig, a mit mondottam az, hogy Norvégiának nincs külön udvara, mert a svéd udvar Christianiában nem szokott lenni soha. (*Ugy van! jobboldalon.*)

Elnök: Következik a szavazás. (*Halljuk!*) Maga a tétel ellenében más tétel nem indítványoztatott, Az első kérdésnek tehát természetesen annak kell lenni: elfogadja-e a t. ház a 4 millió 650,000 frtot, igen vagy nem? Azután következik azon határozati javaslat, a melyet Csanády Sándor képviselő ur beadott és a melyet külön kell szavazásra föltenni. (*Helyeslés.*) Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik — e a 4 millió 650,000 frtot elfogadni, igen vagy nem? (*Felkiáltások: Igen! Nem!*) Kérem azon t. képviselő urakat, a kik a tételt elfogadják, sziveskedjenek felállani. (*Megtörténik.*) A ház többsége elfogadta a tételt. Következik most a határozati javaslat, melyet Csanády Sándor képviselő ur beadott, a mely fel fog olvastatni.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*).

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e elfogadni a határozati javaslastot, (*Felkiáltások: Nem fogadjuk el!*) Nem fogadtatott el. Következik a második fejezet.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*); Ő csász. és apostoli kir. Felsége kabineti irodája és e kabineti iroda nyugdíjai 80,000 frt.

Elnök: Elfogadtatott.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Rendes kiadás: III. fejezet 1—5. czím és VI. fejezet 1. czím. Országgyülés. Kiadás 1. czím. A főrendiház kiadásai összesen 50,421 frt.

Elnök: Az első czím elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*) 2. czím. A képviselőház kiadásai összesen 1 millió 110,099 frt.

Elnök: A 2. czím elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. czím. Az országgyülési gyorsiroda személyzetének illetményei: 31,600 frt.

Elnök: A 3. czím elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*)! 4. czím. A magyar delegátió kiadásai. Dologi kiadások. 6000 frt.

Elnök: A 4. czím elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*) 5. czím. Az allami közös függő adóságot ellenőrző bizottság kiadásai 7000 frt.

Elnök: Az 5. czím elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): VI. fejezet. 1. czím. Nyugdíjak: 2888 frt.

Elnök: Elfogadtatik. Most következnének a közösügyi kiadások; miután azonban a t. ház elhatározta, hogy a közösügyi kiadások csak a delegátiók ülései után fognak tárgyalás alá vétetni, következik az V. fejezet.

Rakovszky István jegyző (*olvassa*): Az 1849. évtől az 1867. évig tettleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai. Kiadás 120,723 frt.

Elnök: Ha nincs észrevétel. elfogadtatik. Most következnének a nyugdíjak, azok azonban az illető tárczáknál szoktak tüzetesen megszavaztatni. Ez tehát most itt elmarad,

Rakovszky István jegyző (*olvassa*): Állami adósságok. Rendes kiadások: VII. fejezet, 1—20. czím. Rendes bevételek: I. fejezet, 1—8. czím. Kiadás. I. czím 1. rovat. Évi járulék folyó pénzértékben 17.391,700 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Rakovszky István jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Évi járulék ezüstben 11.776,000 frt.

Orbán Balázs: T. ház! Ezen fejezetnél kivánok általánosságban mindennemü államadósságainkra és azok kamataira pár észrevételt tenni.

T. ház! 1849-ig, sőt szorosan véve egészen

Digitized by Google

1867-ig büszkén tüntethettük fel hazánkat oly unicum gyanánt, a melynek egyetlen fillér adóssága sem volt. Ezred évig a nemzet alkotmánya palládinma alatt meg tudott élni adósság csinálás nélkül. A 14 éves közösügyes rendszer alatt önök aztán siettek rohamosan után pótolni, a mit őseink elmulasztottak s oly szenvedélylyel, oly lázas sietséggel halmozták és halmozzák egymásra a kölcsönöket, hogy ma már — a mint a költségvetési előirányzatból borzadva győződhetünk meg — 107 millió frtra rugnak államadósságunk évi kamatjai, vagy is összes bevételeink csak nem fele részét emésztik fel. És adósságaink folyton évről évre emelkednek, kamatterheink folyton terhesebbek lesznek, a nélkül, hogy kilátásunk lehetne arra, hogy törlesztés által valaha elenyészni avagy bár csak kevesbedni fognának, sőt ellenben, miután önök mindig többet költenek a bevételnél s a hiánylatot mindig új kölcsönökkel fedezik, adósságaink oly rohamosan emelkednek, miszerint az 1880-ik évi 96 millió kamatteher ez évben már 107 millióra, tehát két év alatt 11 millió forinttal emelkedett.

Még a legegyszerűbb magán gazdászatot sem, annál kevésbé lehet államgazdászatot számítás nélkül folytatni. Ha már most felvesszük számítási alapul ezen két évi kamat teher szaporulatot, vagy is a 11 milliót; s főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy ezek a szerencsésebb évek közé számíthatók, a midőn meglehetős jó terméstink volt s aránylag a szokottnál kevesebb elemi csapással volt az ország sújtva: akkor önök adósságcsinálásának ily progressiv emelkedése mellett csak 20 évre lesz szükségük, hogy az állam összes bevételét felemésztessék az államadósságok kamatjaival. Tehát normalis viszonyok közt két év tized alatt; de ha háború vagy más csapás sújtja a nemzetet még hamarabb is reá fogják önök hozni a végkatastrofát.

Igaz, hogy a gazdag Angliának is terhes és nagy államadósságai vannak, azokat azonban oly befektetésekre tette, melyek az állam és a honpolgárok jólétének és nagyságának alapját képezik. Anglia adós önmagának, saját polgárainak, az államadósságok kamatjai mind az országban maradnak és jönnek forgalomba és igy a nemzeti vagyonosodás főtényezői. Igy van ez más országokban is. Mig ellenben a mi államadósságaink roppant kamatjai mind külföldre vándorolnak s a nemzet kiszivattyuzására szolgálnak.

Ezen felül az osztrákok még a mi adósságunkból is tőkét csinálnak maguknak s e téren is kijátszanak. 1867-ben oktalan nagylelküsködésből átvállalták a közösügyek teremtői az Ausztria által a mi megrontásunkra csinált status-adósságok egy részének kamatozását bizonyos meghatározott évi összegben, túlbuzgó nagylelküsködésükben az eszélyesség szabványait sem tartván szem előtt, mert ha már az osztrákokat a hinárból ki akarták segíteni, azt legalább nem kell vala akként tenni, hogy mi maradjunk benne. Ha már átvállalták, akkor ne változatlan mennyiségű kamatot, hanem bizonyos mennyiségű tőkét vállaltak volna át, a mit eddig az évente fizetett kamat mennyiséggel legalább is fele részben törlesztettünk volna, hisz minden nagy status-bölcseség nélkül tudhatták, hogy törlesztéssel 30 év alatt elenyésztethetni az adósságot.

Hanem az osztrák még a beadósításnál is rútul rászedett, mert mi átvállalt adóságainak kamatját nem a hitelezőknek, hanem a közösügyes kormánynak, azaz Ausztriának adjuk át; ő aztán szépen kiszámította, hogyan kell annak egy részét zsebében marasztani; a status-adósságokra magas szelvényadót vetett ki s ez által az általunk teljes mérvben fizetett kamatokból megmaraszt magának 20%-ot, vagyis ennyivel devalválta status-adósságainak összegét, igy nyerészkedik a mi nagylelkűségünkből, a mi segítési vágyunkból eredő nyomorunkon s kormányférfiaink ügyefogyottságán.

Pedig a mi kormányunk a lefolyt évek alatt még kétannyi adósságot csinált, mint a mennyit az osztrákoktól átvállaltunk, ugy, hogy a mint fennebb említém, 107 millió frtra megy évenkint átvállalt és csinált államadósságaink kamatja.

De hát kormányunk még annyi leleményességgel sem bir, hogy az osztrák példát követve, könnyítse a mi kamatterheinket. Avagy nem lenne-e a világon a legcorrectebb eljárás, ha mi államadósságainkra egyáltalában, de mindenesetre az osztrák államadósságoknak általunk fizetett kamatjárulékaira rászabnók a 20% os szelvényadót? a mi első esetben kerek 26 milliót marasztanra államkincstárunkban, vagyis az előirányzott deficitnek fedezésére szükséges összeget; utóbbi esetben pedig évi 7½ millió megtakarításra képesítene.

Ez ellen a hitelezőknek kifogása nem lehetne, mert az osztrák kormány e levonást ugyis megteszi saját előnyére. Az osztrákok se ellenezhetnék észszerüleg, hisz ők tanítottak minket erre s a mi ott igazságosnak és czélszerűnek mutatkozott, kell, hogy nálunk is az legyen. És a miként az osztrák hitelt nem ingatta meg a szelvényadó, akként a miénket sem fogná jobban megingatni, miként azt önök minden előrelátás nélküli tékozlása már megingatta. Aztán elvégre is tiszta haszon lenne az országra, ha többé kölcsönt nem kapnának, mert ha önök az eddigi uton haladnak, maholnap egész országunkat elzálogosítják.

Pénzügyminister ur nagyon leleményesnek mutatkozott a pénz-felcsikarás módozatainak felkutatásában. Csodálkozásomat kell kifejeznem a

Digitized by Google

felett, hogy a jövedelem fokozásának ezen osztrák-minta szerinti módozatára reá nem jött. Ajánlom ezen — az adók emelésénél és új adók behozatalánál sokkal czélszerűbb és igazságosabb — módját a jövedelem szaporításnak a pénzügyér ur figyelmébe.

Ministerelnök ur alkalmasint ellenezni fogja és meg fogja tagadni, hogy ő valaha az államadósságokhoz való járulásunkat rosszalta, miként tegnap megtagadta, hogy ő valaha balközépi korában a 48-as párttal érintkezett, együtt működött s szomszédi jó viszonyban lett volna, holott tudom jól, mint akkor balközépi képviselő, hogy a balközép és 48-as párt egybeolvadása iránt hosszas tárgyalások folytak s erre kiküldött bizottság Irányi-val, a 48-sok kiköldöttével érintkezett s csakis Tisza Kálmán személyes ambitiója és féltékenysége akadályozta az egybeolvadást. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Különben én adósságcsinálásra soha felhatalmazást nem adtam és nem adtunk s igy azoknak kamatjait sem szavazom és nem szavazzuk meg. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a 2. rovat alatt megszavazni a 11.776,000 frtot? (*Megszavazzuk!*) Tehát megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Évi törlesztési járulék folyó pénzértékben 1 millió frt.

Elnök: Megszavaztatik. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem fogadjuk el! Tessék szavaztatni!*)

Elnök: T. ház! Én minden egyes rovatnál azért jelentem azt ki, ha senki sem szólal ellene, hogy ez megszavaztatik, mert nem akarok százszor szavaztatni. Igy jártunk el mindig. Ha valaki a tétel ellen felszólal, szavazásra hivom fel a t. képviselőházat. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Hisz felszólalt ellene Orbán Balázs!*) Az nem ezen rovatnál volt, de a t. képviselő ur nem is kérte a szavazást, ha azonban valaki a szavazást kéri, én azt mindig tekintetbe veszem, hanem azzal a deferentiával tartoznak a képviselő urak egymás iránt, hogy ellenkező vélemény nyilvánítása nélkül ne kivánják, hogy a többség százszor felálljon (*Helyeslés.*)

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Évi törlesztési hányad ezüstben 150,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 30.317,700 frt. (*Felkiáltások a szélső balon: Nem fogadjuk el!*)

Elnök: A kik, megszavazzák méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség megszavazza.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Földtehermentesítés és örökváltságok. Kiadás. 1. rovat. Kamatok és járadékok. 10.991,689 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Tőketörlesztés 5,906,413 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Tőkebeli kiegyenlítések 14,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Járulék a földtehermentesítési alapigazgatóság költségei fedezésére 40,179 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Járulék az erdélyi igazoló bizottmányok költségei fedezésére 4,588 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Kötvényürlapok és szelvényeinek előállítási költségei 2000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Együtt 16.958,869 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat: A földtehermentesítési kötvények törlesztésének fedezésére az 1880:IX. t.-cz. alapján kibocsátandó papirjáradék-kötvények eladásából 5.906,413 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3-ik czím. Szőlődézsma-váltság. Kiadás. 1. rovat. Kamatozás 853,280 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Törlesztés 1,474,100 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Tőkebeli kiegyenlítésre 200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Kezelési költségek 44,810 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.372,390 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat. A váltságkötelezettek járadékai. 2. rovat. Befizetendő hátralékokra. 3. rovat. Egyéb bevételek: 2.366,130 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. czím. Irtvány- és maradványföldek. Kiadás. 1. rovat. Kamatok 88,780 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Törlesztés 58,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Tőkebeli kiegyenlítésekre 600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Kezelési költségekre 8400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 155,780 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevételek. 1. rovat. A maradvány- és irtvány-földek megváltásából 130,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 5. czím. Az 1867. évi XIII. t.-cz. alapján felvett vasuti kölcsön. Kiadás. Kamatok, törlesztés és kezelési költségekre összesen 5.519,617 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 6. czím. Az 1870. évi X. t.-cz. alapján felvett sorsolási kölcsön. Kiadás. 1. rovat. Évi járadék: 1 millió 224,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Járulékok a pénzügyministerium hitelműveleti osztályának, számvevőségének és a központi állampénztárnak költségeihez és egyéb kezelési és sorsolási költségekre 13,260 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 1.237,260 frt.

Elnök: Elfogadtatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat. A budapesti állami hidak tiszta bevételei 489,592 frt.

A bizottság az előirányzatot elfogadásra ajánlja azon fentartással, hogy ez a tétel a pénzügyministeri tárcza megfelelő fejezeténél állapittatik meg.

Elnök: Tehát ezen tétel akkor lesz majd megállapítandó, ha a pénzügyministeri tárcza megfelelő fejezete megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. A főváros által a rakpartokért fizetendő haszonbér 12,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Az 1870. évi X. t.-cz. 4. §-ában megjelölt társulatok és vállalatok által fizetendő községi pótlékok 360,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 861,597 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 7. czím. Az 1870. évi XXX. t.-cz. alapján elvállalt budapesti lánczhid-elsőbbségi kölcsön. Kiadás. 1. rovat. Kamatok 67,812 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Tőketörlesztés 30,600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Kezelési és sorsolási költségek 200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 98,612 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat. Az állami hidak 588,204 frtnyi bevételeiből fentebbi kiadások fedezésére 98,612 frt.

Elnök: Megszavaztatik 98,612 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 8. czím. Az 1871: XXXVII. t.-cz. alapján felvett gömöri ipar-vasutak záloglevél-kölcsöne. Kiadás. 1. rovat. Kamatra 349,623 frt.

Elnök: Megszavaztatik 349,623 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Törlesztés 103,722 frt.

Elnök: Megszavaztatik 103,722 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. Kezelési költség 2264 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2264 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 455,609 frt.

Elnök: Megszavaztatik 455,609 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Az 1871. évi XLV. t.-cz. alapján felvett 30 millió frtnyi kölcsön. Kiadás. 1. Kamatok 1,474,351 frt.

Elnök: Megszavaztatik 1.474,351 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Törlesztés 765,820 frt.

Elnök: Megszavaztatik 765,820 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. Kezelési költség 3370 frt.

Elnök: Megszavaztatik 3370 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.243,541 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2.243,541 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 10. czím. Az 1872: XXXII. t.-cz. alapján felvett 54 millió frtnyi kölcsön. Kiadás. 1. Kamatok 2.761,849 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2.761,849 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Törlesztés 1.349,920 frt.

Elnök: Megszavaztatik 1.349,920 frt.

Boross Gábor jegyző (*olvassa*): Kezelési költségek 6385 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 4.118,154 frt.

Elnök: Megszavaztatik 4.118,154 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 11. czím. Az 1875: XLIX.; az 1876: XLVI.; az 1877: VII., IX., XIV., XV., XVII.; az 1878: II., VIII., IX., XV., XVI., XVII.; az 1879: II. és az 1880: V. t.-cz. alapján kibocsátott 400 millió frtnyi aranyjáradékkölcsön. 1. Kamatok 12 millió 64,320 frt.

Elnök: Megszavaztatik 12.064,320 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Kezelési költségek 26,750 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik 26,750 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 12.091,070 frt.

Elnök: Megszavaztatik 12.091,070 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 12. czím. Az 1881. évi XXXII. t.-cz. alapján kibocsátandó 4% aranyjáradékkölcsön. 1. Kamatok. 14 millió 632,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik 14.632,000 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Kezelési költségek 32.500 frt.

Elnök: Megszavaztatik 32,500 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 14.664,500 frt.

Elnök: Megszavaztatik 14.664,500 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 13. czím. Az 1880. évi IX. és az 1881. évi X., XI. és XLV. t.-cz. értelmében kibocsátandó 5% papirjáradékkölcsön. 1. Kamatok 2.923,880 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2.923,880 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Kezelési költségek 3800 frt.

Elnök: Megszavaztatik 3800 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.927,680 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2.927,680 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): A budapest-zimonyi vasut építésére az 1881:XLV. törv.-cz. alapján felvett kölcsön időközi kamatainak fedezésére. Bevétel. 1 rovat. Kibocsátandó 5% papirjáradék-kötvények eladásából 925,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik 925,000 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 14. czím Az 1880. évi VIII., XI. és 1881. évi XI. t.-cz. értelmében kibocsátandó járadék-kötvények és az 1882. évi hiány fedezésére kibocsátandó értékpapirok kamataira. Kiadás. 1. Kamatok 1.200,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik 1.200,000 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 15. czím. Az 1876. évi L. t.-cz. alapján a keleti vasut átvétele folytán elvállalt adósság és felvett 9.989,300 frtnyi kölcsön. Kiadás. 1. I. Kibocsátású elsőbbségi kölcsön 2.300,563 frt.

Elnök: Megszavaztatik 2.300,563 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. II. Kibocsátású elsőbbségi kölcsön 1.775,194 frt.

Elnök: Megszavaztatik 1,775,194 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. A 9.989,000 frtnyi kölcsön után 596,604 frt.

Elnök: Megszavaztatik 596,604 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 4.672,361 frt.

Elnök: Megszavaztatik 4.672,361 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): az állami kölcsönök tőketörlesztési évi aranyjáradékai fedezésére az 1880. évi VIII. és 1881. évi XI. t.-cz. alapján kibocsátandó járadék-kötvények eladásából. Bevétel összesen: 3.129,342 frt.

Elnök: Megszavaztatik 3.129,342 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 16. czím. A vágvölgyi vasut vételárának hátralékos része után járó kamatra 1879. évi XXVII. t.-czikk alapján.

Kiadás 1. A vágvölgyi vasut vételárának hátralékos része után járó kamatra 236,470 frt.

Elnök: Megszavaztatik 236,470 frt.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 17. czím. Az 1880:XX. t.-cz. alapján felveendő tiszai és szegedi kölcsön. 1. rovat. Kamat 2.400,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. kezelési költség 3,400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.403,400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel 2.400,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 18. czím. Az 1880:XXXVIII. t.-cz. alapján a tiszavidéki vasut megváltása folytán elvállalt adósság. 1. rovat. részvény-szelvények beváltására 721,991 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. A 15.750,000 frtos kölcsön járadéka 819,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. A 19.692.500 frtos kölcsön kamatja 984.625 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. Tőketörlesztés 42,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 5. Kezelési költség 2,663 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 6. Kamarai illeték 2,100 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.572,379 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 19. czím. Az 1880:XLIV. t.-cz. alapján a zágráb-károlyvárosi vasut-vonal megvétele folytán a cs. és kir. szab. déli vasut-társaságnak fizetendő évi járadék 283,200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 20. czím. Függő adósság. 1. rovat. Közös függő adósság 172,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Pénztári jegyek, letétek stb. 1.655,600 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. Tiszai és szegedi kölcsön 879,191 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 2.706,991 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző: (*olvassa*): 8. fejezet. Előlegezések a vasuti kamatbiztosítás alapján kiadás: 10.900,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 9. fejezet. 1. czím. Horvát Szlavon országok beligazgatási szükséglete 3.576,435 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. czím. A polgárosított Horvát-Szlavon határőrvidéki szükségletek 2.104,180 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen 5.680,618 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 10. fejezet. Fiume és a Magyar-Horvát tengerparti kormányzó és személyzete és törvénykezési provisorium. 1. rovat. Fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó és személyzete 29,980 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Törvénykezési provisorium 56,110 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Egészben 86,090 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel 100 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Madarász József: Szabadságot veszek magamnak itt a nyilvános ülésben egy kérdést intézni a ministerelnök urhoz. Tudom, hogy a költségvetés tárgyalásakor a pénzügyi bizottságban kérdés intéztetett a ministerelnök urhoz, hogy a Fiumére nézve szükséges intézkedések mikor fognak valahára az ezen és horvát-szlavon országgyülés és Fiume által kiküldendő bizottság által tanácskozás alá vétetni, hogy ezen kérdés véglegesen elintéztessék. Emlékezünk rá t. ház, hogy a törvényhatóságoktól kérvények érkeztek, a melyek a ministerelnök urnak adattak ki. Miután pedig nemcsak a magyar koronához tartozó összes országoknak, hanem Horvát-Szlavonországnak és Fiuménak is érdeke azt követeli, hogy a végelintézéshez szükséges tanácskozások mielőbb megkezdessenek, azt kérdem a t. ministerelnök urtól: hogy mikor lehet kilátása a képviselőháznak, hogy a képviselőházhoz azon kéréssel járulhasson a ministerelnök ur, hogy azon országos bizottság tagjait a képviselőház megválaszsza, a mely hivatva leend a végintézkedésekhez Magyarország részéről hozzájárulni?

Tisza Kálmán ministerelnök: A hozzám intézett kérdésre röviden felelhetek azzal, hogy meg fog történni a felszólítás a megválasztásra vonatkozólag a kormány részéről, mihelyt megtörténhetik a horvát küldöttségnek megválasztása, azaz mihelyt a horvát országgyülés összejő. Ez pedig nagyon messze nem lehet, mert Horvátországban is hátra van az autonom-budget tárgyalása. A horvát országgyülésnek tehát nem igen hosszú idő mulva össze kell hivatnia. Egyébiránt függ ez még attól is, hogy minő menetet vesznek itt a budgettágyalások. Biztosíthatom azonban a t. képviselő urat, hogy a bizottsági tagok megválasztása legkésőbb márczius folyamán meg fog történni.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Államszámvevőszék, rendes kiadás, XI. fejezet I—VI. fej., 2. czím és rendes bevétel, III. fej. kiadás, személyi járandóságok 1. rovat, tisztviselők fizetése és lakpénze 97,911 frt.

Láng Lajos előadó: Azon különbözet, a mely az eredeti javaslatban foglalt és az elfogadásra ajánlott összeg közt mutatkozik, azért törültetett, mert az előirányzott költségek meghaladták azon keretet, a melyet a törvény az állami számvevőszékre elő szab. Midőn a régi tisztviselői kar az új keretbe illesztetett, két számfeletti hivatalnok maradt, kik közül időközben az egyik nyugdíjaztatott; ennek következtében az azelőtt rendelkezésre állottak közül hivatott be egy. Igy azon újabb nyugdíjaztatás, miután egygyel kevesebb maradt — a számfelettiekből, nem járt költségnövekedéssel és ezért a pénzügyi bizottság nem kivánta, hogy a számfelettiek állománya egészen megszüntetessék, hanem, a mennyiben ezt a takarékossági szempont kivánja, egy számfeletti is megtartassék. Nehogy azonban jövőre akármiféle igények támasztassanak, ez mint számfeletti állomás lett felvéve a költségvetésbe. Innen származik az eltérés az eredeti előterjesztés és a pénzügyi bizottság javaslata közt.

Elnök: Méltóztatik-e, t. a ház, a pénzügyi bizottság által javasolt 97,911 frtot megszavazni? (*Igen!*) Megszavaztatott.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Szolgák fizetése és lakpénze 3149 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. Szolgák ruhailletménye 450 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. Napidíjnokok 1500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 5. Jutalmak és segélyek 1000 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen: 104,010 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások. 1. Hivatali, irodai és házi szükségletek 3595 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 2. Utiköltség 500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 3. Épületfentartás 400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Közadó 575 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Összesen: 5070 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): 4. Együtt: 109,080 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Nyugdíjak. 1882. évre előirányoztatik 12,797 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Átmeneti kiadás. 1882-re előirányoztatik: 1 számfeletti számvizsgáló fizetése és lakbére 1,600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1882-re előirányoztatik 1,770 frt.

Láng Lajos előadó: Ezen tétel a házbér csökkenése következtében 30 frttal kevesbedett meg az 1881-iki költségvetéssel szemben.

Elnök: Ezen tétel 1770 frttal szavaztatik meg.

T. ház! Azt hiszem, a ministerelnökség költségvetésének tárgyalását, mely most következnék, talán a holnapi ülésre méltóztatnak halasztani. (*Helyeslés.*)

Hátra van még a mai választás eredményének kihirdetése.

Tibád Antal jegyző: A zárszámadási bizottságban hiányzó egy tagra beadatott 140 szavazat. Ezek közül legtöbbet nyert Prileszky Tádé: 132 szavazatot, a többi egyesek közt megoszlott.

Elnök: E szerint Prileszky Tádé megválasztatott a zárszámadási bizottság tagjává.

Tibád Antal jegyző: A véderő-bizottságban hiányzó egy tagra beadatott összesen 147 szavazat, melyekből üres volt 13: legtöbb szavazat, ugymint 129 esett Polyák Ferenczre, a többi egyesek közt megoszlott.

Elnök: E szerint a véderő-bizottság tagjává Polyák Ferencz választatott meg.

Mocsáry képviselő ur kiván még felszólalni

Mocsáry Lajos: T. ház! Egy alázatos kérést akarok a t. házhoz intézni. Óhajtottam ezt tenni az ülés kezdetén a napirend előtt, mert a tárgy oly természetű, minőhöz hasonló tárgyak felett a ház már több izben a napirend előtt, a napirenden kivül történt felszólalás folytán határozott.

Arra akarom kérni a t. házat, méltóztassék utasítani a ministeriumot, hogy a boszniai és herczegovinai újonczozásra vonatkozó rendeletet terjeszsze a képviselőház elé, kérem pedig ezt az 1848 : III. t.-cz. 30. §-a értelmében, mely szerint az országgyülés mindkét táblájának kivánságára a ministerium a maga iratait előterjeszteni tartozik. Kérem, hogy erre a ministeriumot utasítani méltóztassék, mert a rendelet, melyet említeni bátor voltam, igen nagy fontosságú és igen nagy érdekkel bir ugy általában a képviselőházra, mint annak egyes tagjaira nézve, nagy érdekkel bir államjogi és financiális szempontból. Mindennek daczára a rendelet nem ismeretes. Én óhajtottam olvasni és közelebbi tudomást szerezni e rendelet tartalmáról, de nem találtam sehol, sem a hirlapokban, sem azon iratok közt, melyek velünk, mint a delegatió irományai rendesen közöltetnek. Minthogy jövő hó február 6-án a költségvetés tárgyalása folytattatni fog ott a hol most elhagyatott s akkor a közösügyi költségek rovata fel fog vétetni, szükséges, vagy legalább igen czélszerű lenne, hogy azon rendelet a képviselőház tagjainak kezében legyen: ezért kérem az illető rendelet közlését. Azt hiszem, nem szükséges, hogy ez iránt indítványt adjak be s hogy azon indítvány bejárja mindazon stadiumokat, melyeken az irásban beadott indítvány keresztül menni szokott. Mert a képviselőháznak módjában van már ma kérésem fölött határozni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Én azt hiszem, a t. háznak sohasem volt gyakorlatában és nem is volna czélszerű, hogy gyakorlatba jöjjön, hogy ily határozatok ily módon hozathassanak. A házszabályok világosan mondják, hogy az indítvány bejelentendő, indokolás czéljából napirendre tűzendő s ekkor határoz a ház a felett, kivánja-e vagy nem az indítványt tárgyalni? (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Én igen kérem a t. házat, méltóztassék ezen igen helyes és hozzáteszem a ház minden oldalának érdeke szempontjából igen szükséges rendszabályt, mert csak ez biztosítja a ház bármely pártját meglepetések ellen, ezentúl is érvényben tartani. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Madarász József: T. ház! Én igen jól tudom, mit mondanak a házszabályok az indítványokra nézve. Azonban meg fogja nekem engedni a ministerelnök ur, hogyha a Mocsáry t. barátom által is említett közösügyi kiadások mindenesetre

Digitized by Google

a ház elé fognak kerülni, a mint kell, hogy ide kerüljenek, akkor azt hozom a t. ház emlékezetébe, hogy 1870-ben a háznak baloldalán ülő balközépi tagjai is vitát keltettek a közös ügyek felett, mely itt a képviselőházban több napig folyt akkor. Ha most a t. ház Mocsáry képviselőtársamat elüti jelenlegi kérésétől, miután a delegatiók mostani működése folytán azon boszniai, vagy nem tudom hová való újonczozási költségek bizonyára kéretni fognak az országtól, nem tudom, a boszniai kecskék megőrzésére-e, azt jobban tudják, a kik a delegatióba mennek,— képviselőtársamnak jogos azon kívánsága, hogy az ezen tárgygyal szorosan összefüggő iratot a kormány a t. ház asztalára tegye le. Igaz, hogy ezen kívánságot a közösügyi költségek tárgyalása alkalmával is elő lehetne terjeszteni és akkor is a t. háztól függ, hogy annak az iratnak a ház asztalára való letétét kívánja, vagy ne kívánja. Hanem annyit szabad legyen nyilvánítani, hogy bármely alkotmányos kormánytól meg lehet kívánni, hogy mindazon tárgyakat, a melyekre nézve költség kéretik, ismertesse meg a képviselőkkel. Ha ezt a t. kormány szem előtt akarja tartani, akkor nem tagadhatja meg képviselőtársamnak, vagy akármelyik képviselőnek ilyen kívánságát. Azért én kérem a t. házat, ne méltóztassék ezt indítványnak tekinteni, hanem méltóztassék elrendelni, hogy azon irat, mely felvilágosításul fog szolgálni, hogy mire fordittatnak ezen újbóli kiadások, a ház asztalára letétessék; a t. kormányt pedig kérem, hogy nem várva be a napot, melyen a közösügyi kiadások tárgyaltatni fognak, legyen szives a t. képviselőtársam által kért iromány a ház asztalára letenni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Magához a kérdés lényegéhez most nem szólok. Teljesen igaza van a képviselő urnak, hogy Mocsáry t. képviselő urnak, vagy bármely más képviselőnek, a tárgyalás alatt levő kérdéssel rokon természetű inditványt beterjeszteni lehet. De méltóztassanak megengedni, ismétlem, ilyen rendkivüli, a házszabályokkal ellenkező eljáráshoz én a magam részéről nem járulhatok. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: T. ház! Én, midőn a t. képviselő ur előbb felszólalási szándékát kijelentette, már akkor figyelmeztettem őt arra, hogy a házszabályok azt követelik, hogy az ily tárgyat indítványképen kell bejelenteni, indokolni és tárgyalás alá vétele iránt határozni, de a képviselő ur nézetemet el nem fogadva, itt a házban akarta kívánságát előterjeszteni. Most azt hiszem, az első kérdésnek mindenesetre annak kell lenni, hogy méltóztatik-e a ház Mocsáry képviselő ur előterjesztését indítványnak tekinteni. Ugy is fel lehet tenni a kérdést, hogy kívánja-e a ház Mocsáry képviselő ur indítványát tárgyalni; akkor azonban a képviselő urra nézve a helyzet sokkal hátrányosabb lesz, ha leszavaztatik, mert akkor kívánsága épen nem teljesülne. Én azt hiszem tehát, legczélszerűbb volna kimondani, hogy miután a házszabályok világosan rendelkeznek, méltóztassék a képviselő ur ezt indítványképen bejegyezni, vagy pedig a költségvetés illető rovatánál előadni. (*Helyeslés.*)

A holnap 10 órakor tartandó ülés napirendjére nézve méltóztatott már a t. ház elhatározni, hogy a mai napon tárgyalás alatt levő I. füzetnek még hátralevő része képezze annak tárgyát. (*Helyeslés.*) Ha tehát méltóztatnak ebbe beleegyezni, ezt határozatként kimondom és a mai ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 2 órakor.*)

Digitized by Google

48. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. január hó 27-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés egy beérkezett kérvényről. Az 1882. évi állami költségvetés részletes tárgyalása. Ministerelnökség. A ház üléseinek febr. 6-ig elnapolása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10. órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Rakovszky István jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánók neveit Baross Gábor, a javaslatok ellen szólni kivánok neveit Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak a tegnapi ülés jegyzőkönyvét meghallgatni.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a jan. 26-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a Tisza-völgyi társulat központi bizottságának gróf Andrássy Tivadar képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az 1881. évi XLII. törvényczikk módosítását kéri.

Ezen kérvény tárgyalás és jelentéstétel végett átadatik a kérvényi bizottságnak.

Egyéb előterjesztés és bejelentés nem lévén, következik a napirend, vagyis az 1882. évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása és pedig a ministerelnökség költségvetése.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Ministerelnökség. Rendes kiadások: XII. fejezet, 1—2. czím, VI. fejezet, 3. czím. Beruházások, I. fejezet.

Kiadás, személyi járandóságok 1—4. rovat 70,100 frt.

Láng Lajos előadó: A ministerelnökség költségvetésében eltérés csak annyiban van, a mennyiben a házvétel következtében az eddigi házbér 12,000 frttal elesik, e helyett azonban 250 frt van felvéve házjavításra, minek következtében a 9000 frtnyi beruházásoktól eltekintve, a költségvetés még mindig 9500 frttal kevesebb. Miután pedig a többi tételek változatlanok, kérem ezen költségvetés elfogadását.

Irányi Dániel: T ház! Ugy a kormány, mint pártjának tagjai minduntalan azt állítják, hogy készek nagyobb megtakarításokra, ha azoknak lehetőségét tételenkint kimutatjuk. Ime eleget fogok tenni a többség kivánatának. A ministerelnök ur fizetése 20,000 frt, működési pótléka 12 ezer frt, összes javadalma tehát 32,000 frtot tesz. Ezt, t. ház, körülményeink között soknak találom s annálfogva azt indítványozom, hogy a ministerelnök fizetése 16,000, működési pótléka pedig 4000 frtban állapittassék meg, igy is a ministerelnök díja 8000 frttal fogja meghaladni a többi ministerek fizetését és akkora lesz, mint Ausztria ministerelnökének összes díjazása. Midőn 1875-ben ugyanezen indítványt tettem, az akkori ministerelnök néhai Wenckheim báró azt nyilatkoztatta ki, hogy a mi saját személyét illeti, készséggel beleegyeznék az indítvány elfogadásába, azonban utódjára való tekintettel nem teheti azt. Báró Wenckheim Béla ugyanis, ugy látszik, már akkor el volt határozva, hogy hivatalát a mostani ministerelnöknek átadja.

Digitized by Google

Feljebb említettem t. ház, hogy működési pótlék czímén hajlandó vagyok 4000 frtot elfogadni és pedig azért, hogy a ministerelnök az esetleg idejövő kitünő idegeneket házánál szivesen láthassa. Annak szükségét, hogy a törvényhozás tagjait megvendégelje, egyátalán nem látom át, sőt határozottan kijelentem, hogy ezt, ha történnék, egyenesen illetlennek tartanám. (*Ugy van! szélső balfelől*). Illetlennek akkor, midőn 50—60 millió deficittel állunk szemben, mikor az adót nagyrészt csak végrehajtással vagyunk képesek behajtani, mikor polgártársaink már vándorbotot ragadnak, hogy idegen országban keressenek magoknak hazát, akkor uraim erkölcsi lehetetlenség, hogy a népképviselők a nép filléreiből, a maguk megvendégelésére, mulattatására bár egy fillért is szavazzanak meg. Erkölcsi lehetetlenség, mert uraim, félő, hogy midőn a gazdagon terített asztal körül fognak ülni, a bibliai Lázár, a mostani magyar nép képviselője meg fogna jelenni közöttük, rongyokkal és sebekkel takarva, nem azért, hogy az asztalról lehullott morzsákért könyörögjön, hanem hogy emlékeztesse a megválasztott képviselőket azon igéretekre, melyeket mint képviselőjelöltek tettek. (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon.*) Az inasok, meglehet ki fogják utasitani az alkalmatlan vendéget a fényes étteremből, de önök szivéből nem fogják száműzhetni annak képét. És hiába fognak önök széjjel tekinteni vidám vigasztaló kép után — a mi szemükbe tünni fog, az a Hentzi-szobra lesz.

Ajánlom indítványomat elfogadásra. (*Élénk tetszés és helyeslés a szélső balon.*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa.*):

„A ministerelnök fizetése 16,000 frttal, működési pótléka 4000, összesen 20,000 frttal szavaztatik meg.“

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, következik a szavazás. A ministerelnök fizetésére vonatkozólag Irányi Dániel képviselő ur módositványt nyujtott be, mely, ha elfogadtatnék, ez természetesen befolyással lenne az összegre, mely itt megszavazandó és akkor az összeg 12,000 frttal alább szállana. E szerint a nagyobb összeg jövén szavazás alá, de különben is a bizottság javaslata lévén szavazásra bocsájtandó, az első kérdés lesz: elfogadja-e a ház a 70,100 frtot változatlanul, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) Kérem azon képviselő urakat, kik személyjárandóságok czímén előirányzott 70,100 frtot változatlanul elfogadják méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A ház többsége az összeget elfogadta és e szerint Irányi képviselő ur módosítása elesett.

Herman Ottó: T. ház! A most következő tételek keretében nem mellőzhetem, hogy nem csak a kormány, nem csak a ministerelnök ur, hanem az egész ház figyelmét fel ne kérjem oly bizonyos jelenségekre, melyeket sem a nemzet, sem annak törvényhozása figyelmen kivül nem hagyhat. (*Halljuk!*)

Régibb idő óta rendszeresen, hosszú kézzel előkészítve, egy mozgalom szittatik Németországszerte, mely mozgalomnak már nagy hullámait látjuk ugy Németország irodalmában, a sajtó terén, röpiratainak terén, valamint a társadalomnak terén is.

Csak nem régiben bizonyos Schulverein czím alatt alakult Berlinben egy egylet, egyenesen azon tendentiával, miszerint Németország, a németek ellen Magyarországban folyamatban levő borzasztó üldözések ellen tegyen valamit. Magyarország szempontjából tekintve ezen felhivást, annak szövegét s a magyar viszonyokat és törvényeket ismerve, be kell vallanunk, hogy senki se hitte volna, hogy Németország annyi tudatlanságot tanusítson a magyar viszonyok ismerésében, mint ama felhivásban foglaltatik. Nem is a felhivás szövegében, nem is annak indokaiban fekszik a súly, hanem fekszik abban, hogy ezen mozgalom rábir fényes nevű nagy tudományú férfiakat, hogy azon szöveget aláirják. Kétségbevonhatlan és tagadhatlan tény, bármilyen legyen azon felhivás, miszerint a mozgalom megvan s az Magyarország ellen, sőt egyenesen a magyar nemzet ellen irányul, de ép ily kétségtelen dolog az is, hogy nekünk, a kik e tekintetben az igazság, jogosság, méltányosság és a törvények terén állunk, az ellen a magunk részéről valamit tennünk kell. (*Igaz, ugy van! a szélső baloldalon*) Mert midőn e hosszú kézzel előkészített mozgalmak egy akkora sajtót megnyernek, mekkora a német nemzeté s azt millió példányban megjelenő lapjaik napról napra egy oly nagy nemzet szeme elé tárják, hogy Magyarországon a németek ugy üldöztetnek, mint Kiewben a zsidók — mert az nem puszta állitás, hanem bebizonyitható tény, hogy a német vidéki sajtóban ugy állittatnak elé a dolgok, mintha itt valóságos öldöklés folyna — akkor, mondom, t. ház, tennünk kell. És én megvárnám Magyarország ministerelnökétől, hogy a külügyekre való sokszor hangoztatott befolyását és hatalmát fordítsa e baj elhárítására. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mert van ugyan néhány kötelességtudó iró Magyarországon, a ki ez ügyben felszólal, de az csak egy-egy nádszál, mikor a millió példányokban terjesztett újságok ellenében, mi magyarok egy vagy két röpiratban, mely 5—6 száz példányban van elterjedve, akarjuk a külföldet felvilágositani.

És t. ház, legyen nekem megengedve, hogy necsak constatáljam e mozgalmat, hanem igyekezzem feltárni annak eszközeit és forrásait is ugy, a mint azok itt Magyarországban föltalálha-

Digitized by Google

tók, nemcsak Magyarországon, hanem magában Magyarország törvényhozásában. Megértük azt, t. ház, hogy a nagy német nemzet és a franczia nemzet összecsapott és a nagy német nemzet győzelme a szász nemzetiség számos fiát rábirta, hogy abdicáljon a magyar állampolgárságról és magát mint a nagy német nép tagját érezze a magyar korona területén, tehát államot alkosson az államban; megértük azt, hogy mikor az első győzelmi ünnepet ülték Berlinben, a szász nemzetiség fiai elmentek és részt vettek abban és ott hangoztatták, hogy, minthogy te édes anya leverted a francziákat, megvárjuk, hogy minket Magyarország zsarnoksága alól és azon borzasztó rabságból, melyben vagyunk, szabadíts meg. És akkor megtörtént, hogy egy férfiu, a ki ma a magyar törvényhozás tagja, nyiltan hirdette Magyarországon és a külföldön hirlapok utján, hogy ő a honvédségi egyenruháját az ő németségével összeférhetlennek tartja és azt levetette.

Zay Adolf: Ki volt az?

Herman Ottó: Bausznern Guido volt! (*Mozgás. Zaj.*)

És rendszeresen folytattatik az üzelem és rendszeresen folytattatik, azonban nem akként, a mint azt az igazságérzet parancsolja a más meggyőződésü férfiunak is, hogy t. i. felhasználja az alkalmat itt a magyar törvényhozás termében, álljon ki a maga sérelmével és bajával, ott keressen orvoslást, a hol azt találja, loyalisan, nyiltan provokálja az eszmék kicserélését, hanem épen ellenkezőleg cselekednek, midőn orozva támadnak. Mert az tagadhatatlan tény, hogy az a könyv, a mely legújabban megjelent, melyet Heintze jeles német tudós irt, nyiltan nemcsak olyan adatokat hoz, melyeket minden tudós megszerezhet a nyilvánosság utján, hanem olyan adatokat is hoz, melyeket csupán itt, a képviselőház folyosóján lehet összeszedni és pedig nem a tárgyalásokból, hanem a magán beszédből kerülnek ki. Hogy ez loyalis eljárás volna, ezt kereken tagadom. (*Élénk helyeslés szélső baloldal felől.*) Hiszen a törvényhozás termében foglal helyet egy férfiu, a kinek ugyszólván kenyere az u. n. magyarfalás, a kinek lapja van. (*Felkiáltások: Ki az?*) Wolf Károly képviselő ur, a szebeni „Tagblatt" szerkesztője! (*Mozgás. Zaj.*) Ez tudvalevő dolog. Én megvártam volna a budget tárgyalása alkalmával, a mikor alkalom van minden sérelmet a ház elé hozni, hogy állott volna fel férfiasan és mondta volna el, hogy te magyar törvényhozás, a magyar szász nemzetiség fiai le vagyunk igázva a magyarok által, ezt igy és igy bizonyitom. Ezt az eljárást értem, de hogy itt nyiltan és világosan olyan adatokkal vezessék félre a tudományos férfiakat azok, a kiknek az volna a feladatuk, hogy felvilágositsák az igazságról, ez szerintem tovább nem türhető. (*Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.*) E könyvben látható az az egész miseria, melyben mi szenvedünk. Mert, bocsánatot kérek, ha visszamegy az ember, még a hatvanas években is mit talál? Azt fogja találni, hogy már akkor is akadtak férfiak, nemcsak a szászok közül, hanem mások közül is, a kik valósággal büntetendő czikkeket irtak a magyar nemzet ellen és akadnak ilyenek most is; itt vannak tanárok, a kik kathedrákon ülnek, a kiknek folyton folyvást az a mesterségök, hogy kimutassák a magyar chauvinismust a szászokkal szemben; (*Ugy van! Ugy van!*) a magyar ifjuság nevelése van rájuk bizva és ők, a kik itt a magyar kenyeret eszik, minden alkalmat felhasználnak, hogy a magyar nemzetet a külföld előtt denunciálják; (*Ugy van! Igaz!*) ide jönnek Magyarországba és alkalmazni akarnak a külföldről ide hozott absolut mértéket, mikor minden gondolkozó ember tudhatja, a ki a történelmet ismeri, hogy a magyar cultur-történelmet vagy bármely fejlődést soha sem lehet külföldről hozott absolut mérték szerint mérni, mert egyedül csak a fejlődés mértéke alkalmazható arra. (*Helyeslés.*)

És mindezeknél fogva t. ház, én még egyszer felhivom a t. ház figyelmét és megvárom, hogy a kormány a magáét e tekintetben megfogja tenni, hogy nem teszi össze kezét egy ily mozgalommal szemben. Nem értem én azt, hogy azt az utat válassza, a melyet ellenfeleink választanak, hanem a valóságos felvilágositást, a tiszta tényállás felderitését azzal a tekintélylyel, melylyel egy kormány, bárminő legyen is, mégis bir, mely nagyobb, mint a mennyit egynehány szerény iró magának a külfölddel szemben egyáltalán követelhet — mondom, elvárom, hogy fel fogja használni befolyását, hogy az a nyilvános botrány, mely most Németországban a magyarság ellen üzetik, minden jog, minden igazság ellenére, egyszer már visszautasitást találjon. Ajánlom ezt a kormány figyelmébe. (*Hosszan tartó élénk helyeslés és éljenzés.*)

Wolf Károly: T. ház! (*Halljuk!*) Nem vártam, hogy t. előttem szólott ur csekélységemet ezen ügybe bele keverje, nem vártam; de midőn megtörtént, kénytelen vagyok az ellenem intézett támadást határozottan visszautasitani. (*Egy hang a szélső baloldalon: Mily alapon? Halljuk!*) Nem tudom a t. előttem szólott ur milyen iratokat tulajdonit nekem. Heintze urral én semmiféle összeköttetésben nem vagyok. A meddig a t. előttem szólott ur vádját, szemrehányását nem specificálja, addig azon kellemetlen helyzetben vagyok, hogy én határozatlan támadással állok szemben és addig kénytelen vagyok mindazon szemrehányásokat és támadásokat egyenesen visszautasitani. (*Egyes helyeslések. Mozgás.*)

Digitized by Google

Egyet nem tagadok és ez az, (*Halljuk!*) hogy hűn ragaszkodom nemzetiségemhez (*Felkiáltások: Tessék! Halljuk!*) és szerény tehetségemmel nemzetiségemnek szolgálni szent kötelességemnek tartom. Nem hiszem, hogy akad valódi magyar ember, ki saját nemzetiségét tiszteli, a ki ezt rosz néven vehetné tőlem. (*Egy hang: Tessék! De nem ez a kérdés!*)

Elnök: T. ház! A méltóságos főrendiház jegyzője kiván üzenetet átadni.

B. Nyáry Jenő, a főrendiház jegyzője: Nagyméltóságú elnök ur! T. ház! A főrendek megbizásából vagyok bátor jelenteni, hogy a főrendiház a f. hó 26-án tartott érdemleges ülés alkalmával letárgyalta és változatlanul elfogadta az 1882. évben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalék megadásáról és a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873 : XXXVII. t. cz. módosításáról szóló törvényjavaslatokat. Az ezekről szóló jegyzőkönyvi kivonatot van szerencsém tisztelettelj esen átnyujtani.

Elnök: T. ház! Ekként az 1882-ben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról és a magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880-iki népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873 : XXXVII. t.-cz. módosításáról szóló törvényjavaslatokra nézve a két ház között a teljes egyetértés létre jövén, e két törvényjavaslat legfelsőbb szentesítés czéljából ő Felségéhez szokott módon fel fog terjesztetni.

Következik a félbeszakított tárgyalás folytatása.

Duka Ferencz jegyző: Zay Adolf. (*Felkiáltások; Nem akar szólni!*)

Duka Ferencz jegyző: Gull József.

Gull József: T. ház! Noha várható volt, hogy ezen tételnél a harcz a ministerelnök ur ellen meg fog újittatni és egynehány mellékcsapással folytattatni én mindamellett egy kis meglepetéssel is — legyen szabad hozzá tennem — sajnálattal hallottam Herman képviselő ur beszédjét. (*Halljuk! Halljuk!*) Ugy látszik, hogy nem elégszik meg azon diadallal, melyet e napokban a t. kormány elleni harczban a baloldal a maga részére kivívott, sőt még azon finom díszkoszorúval sem, melyet a tegnapi ülésben az ő Felsége udvartartását tárgyazó tételnél szerzett. Még egy kis koszorucskára van szüksége és hogyan lehet ezt jobban, olcsóbban és biztosabban megszerezni, a mint a nemzetiségek és nevezetesen az erdélyi szászok elleni támadással? (*Felkiáltások a baloldalon: Szegények!*)

Herman Ottó t. képviselő ur fölszólítja az igen t. kormányelnök urat, használja fel a rendelkezési alapot.

Herman Ottó (*közbeszól*): Tagadom!

Gull József: Vagy igyekezzék a nélkül is oda hatni, hogy némely hirlapok, röpiratok és ha jól hallottam, egy társulat hatása is megsemmisittessék, mely egy idő óta a német birodalomban észrevehető. Ezen felszólítás magában nem birt volna arra, hogy én is ma fölszólaljak. De a képviselő ur, ha jól értettem, azt állítja, hogy a tények nem alaposak és a honpolgárok egy részét, melyhez magam is tartozom, oly vádakkal támadja meg, melyeket én részemről megczáfolatlan nem hagyhatok. És minthogy ugy látszik, a háborgatónak egy áldozatra van szüksége, elszántam magamat bele ugrani.

Engedje meg tehát a t. ház, hogy az indokolásra néhány észrevételt tegyek. Előre bocsátom, hogy semmi irányban személyesen érdekelve nem vagyok. Mert az illető iratok vagy czikkek bármelyikét sem magam nem irtam, sem másokkal nem irattam. Nincs is tudomásom arról, hogy más valaki Magyarországból tette volna, mert az efféle szándékát velem nem közölte soha senki. (*Derültség.*)

De nézetem szerint nincs is szükség arra, hiszen a könyvkereskedés és a közlekedés mostani állásánál fogva mindenki könnyen és még olcsón is megszerezheti magának az információjára szükséges adatokat. Aztán t. ház, hiszen az csak természetes és nem habozom kinyilatkoztatni azt is, miszerint köszönetre méltó is, hogy az a nagy német nemzet valahára egyszer hozzáfogott (*Halljuk! Halljuk!*) azon németek sorsával behatóan és segélyezőleg is (*Szalay Imre közbeszól: Mi köze hozzá! Mozgás*) foglalkozni. Be fogom bizonyítani később. Mondom, foglalkozni azon németek sorsával, a kik nem itt Magyarországon egyedül, de mindenütt a világon laknak.

A mi magát a tényeket illeti, ugy látszik, hogy Hermann Ottó képviselő ur azokat mind alaptalanoknak tartja. Ez rövid itélet, de nézetem szerint alaptalan. Megengedem, hogy lehet nézetkülönség a következtetésekre nézve, de a tények valók. (*Mozgás.*)

Vagy talán nem igaz-e az, hogy még azon törvény is, mely a nemzetiségi viszonyokat rendezi, majd semmi irányban nem hajtatik végre? (*Élénk felkiáltások: Nem igaz!*) Vagy talán nem igaz-e az, hogy pl. még oly megyékben is, a hol a nemmagyar ajkú honpolgárok túlnyomó többségben vannak, a közigazgatás majdnem kizárólagosan magyar kezekben van? (*Élénk felkiáltások: Hát olyanokéban legyen, kik nem tudnak magyarul?!*) Vagy talán nem igaz-e az, hogy maga a közigazgatás — s merem állítani, itt-ott a törvény rendeletei egyenes megszegésével — még magánosokkal szemben is, csak magyarul, azaz bocsánatot kérek, az állam nyelvén folyik.

Digitized by Google

(*Élénk helyeslés.*) Vagy talán nem igaz-e az, hogy még a törvénykezés terén is még oly kerületekben, a hol alig van egy-egy születés szerinti magyar, mégis majd kizárólag született magyarok alkalmaztatnak? (*Helyeslés.*) És senkinek sem jut eszébe, még csak követelni azt, hogy e kinevezett hivatalnokok értsék azon népek nyelvét, a kiknek körében működniök kell. (*Élénk felkiáltások: Ez már nem igaz!*) S vajjon nem igaz-e az, hogy a nem magyar ajkú honpolgárok kényszerittetnek arra, hogy még azon intézetekben is, melyeket ők tartanak fenn, le egész az elemi iskolákig, a gyermekeket a magyar nyelvre tanítsák? (*Felkiáltások: Nagyon helyesen!*) De viszont még nem jutott soha senkinek eszébe a magyar ajkú honpolgárokat arra kényszeríteni, hogy az általuk fentartott iskolákban azon népek nyelvét is tanítsák, a melyek az illető környékben laknak. (*Felkiáltások jobbfelől: Hát a szász nyelv államnyelv?*) Vagy talán nem igaz-e az, hogy a t. közoktatásügyi minister ur a törvény azon rendeletének, a mely őt egyszerűen minden feltétel nélkül arra kötelezi, hogy oly vidékeken vagy olyanok közelében, a hol nem magyar ajkú honpolgárok laknak, az állami tanintézetekben viselje gondját annak, hogy a nem magyar ajkú honpolgárok magukat anyanyelvükön egész az akadémiai tanulásig kiképezhessék, még eddigelé sehol sem tett eleget?

Nem akarok tovább részletezni. (*Felkiáltások: Halljuk!*) A mondottak elegendők arra, hogy a nem magyar ajkú honpolgárok nem egyenjogúaknak hihetik magukat a magyar ajkú honpolgárokkal és ezt mint sértést érezzék.

És ha ezt a szászok Erdélyben élénkebben érzik, ezen csodálkozni nem lehet, mert hisz ezek a szászok, a kik a mint említette ezt valaki a minap, nem mint hospites jöttek ez országba, hanem hiva jöttek, nemzetiségükre nézve jogaik a legünnepélyesebb okmányok és az ország alaptörvényei által is biztositattak a legutolsó időig is (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Ki bántja őket?*) és mert csalódva vagy megcsalva érzik magukat .... (*Hosszan tartó nagy Zaj. Felkiáltások: Rendre! Rendre! Halljuk az elnököt! Szónok tovább beszél, de a nagy zajban nem érthető*).

Elnök: (*Csenget.*) Kérem a képviselő urat, mikor én szólni kivánok, tessék engem meghallgatni. (*Helyeslés.*) Az oly kifejezések, a minőket a képviselő ur most használ, itt e parlamentben nem szokásosak. (*Élénk helyeslés.*) Az ily kifejezésektől tessék óvakodni, mert itt nem csalnak meg senkit és igy megcsalva sem lehet senki. (*Általános élénk helyeslés.*)

Gull József: Tehát azon reményökben csalatkoztak, Sie sehen sich in jenen Hoffnungen getauscht. (*Felkiáltások: Ez más!*)

Azon reményökben, a melyeket jeles férfiak ünnepélyes igéretei, de államokiratok is bennök keltettek. És mi czélból történik mind ez? Nemde csak azon czélból, hogy az egész lakosság magyarosittassék? Hiszen ezt tagadni nem lehet szemben azon nyilatkozatokkal, a miket itt e házban a napokban hallottunk. Hiszen hibáztatták a kormányt, hogy nem tett eleget ez irányban, még szemben az igen t. ministerelnök ur azon nyilatkozatával is, miszerint az administratió központosítása nélkül magyarosítani nem lehet.

Én, t. ház, természetesnek, jogosnak, sőt erkölcsi kötelességnek tartom a tulajdon népfaj fentmaradása, erősbítése, fejlesztése érdekében a mennyire csak lehet működni; de a mi ezen a téren nehány évtől fogva itt az országban történt és történik, az nézetem szerint túlzás. Hiszen oda jutottunk már, hogy ugy az állami, mint a társadalmi téren annál, a mi történik, nem az az első kérdés, hogy mi a czélszerűbb, hanem az az első kérdés, hogy mi magyarosít legjobban. (*Felkiáltások a szélső balon: Ugy van jól!*) Ezt pedig t. ház magára a magyar népfajra nézve sem tartom előnyösnek. Meg is mondom miért. (*Halljuk!*) Mert ez által maga a vezérnép részéről két tan terjesztetik országszerte, az egyik az, hogy a kinek a kezén a hatalom van, az kivetkőztetheti a többieket joggal minden uton és módon nemzetiségükből; a másik tan az, hogy nem szégyen többé bármely kellemetlenség kikerülése, vagy bármily előny megnyerhetése végett önnemzetiségét feladni, azaz: édes anyját elárulni. (*Egy hang a szélső baloldalon: Magyarország az édes anya!*)

De mi köze van — hallom, kérdezik — mindezzel a német birodalmi irónak, tudósnak és társulatoknak? Nem szándékozom válaszul azon ismételt esetekre reámutatni, a midőn idegen állam férfiai hathatósabban és más eszközökkel foglalkoztak Magyarország közügyeivel. A milyenről ma van szó, az nem mozog ezen a téren. Elegendő lesz reámutatnom, p. o. a szt. László-társulatra, a mely tudomásom szerint feladatul tűzte ki magának a csángó-magyarok nemzetiségének és vallásának fentartása körül működni; elegendő reámutatnom egy tekintélyes magyarországi egyházra, a mely — a mint értesültem — mintegy félhivatalosan pénzt gyüjtött ugyanezen czélra. De hagyjuk el ezeket a példákat. Kérdem: vajjon mi történjék akkor, ha valamelyik szomszéd országban mintegy két millió magyar laknék olyan helyzetben, mint a milyenben a németek vannak Magyarországon nemzetiségi tekintetben, vajjon nem interpelláltatott volna-e a ministerelnök ur egynehányszor eddig is: szándékozik-e, és hány percz alatt oda működni, hogy ezen elnyomott magyar testvérek nemzetisége fentartassék?

Digitized by Google

És minthogy már egyszer benne vagyok, (*Derültség*) még néhány szót azokról a szász lázítókról. (*Halljuk!*) E tekintetben legyen szabad egy, ugy látszik általános véleményt kiigazítani. Nem tudom, jó-e e kitétel. Azt állítják, hogy az a szász nép ott Erdélyben békeszerető és rég kibékült volna a jelen helyzettel, ha egyesek nem lázítják. (*Élénk helyeslés.*)

Ez annyiban igaz, hogy a szász nép békeszerető és örvendene azon, ha magyar testvéreivel végkép kibékülhetne. De ragaszkodnak ők is, apjok példáját követve, híven nemzetiségökhöz s erre őket nem kell lázítani. De szükséges nézetem szerint egy lázítás és bocsánatot kérek, leginkább itt a házban. És ezen lázadásban bűnössé akarom tenni magamat legalább is azon őszinte nyilatkozattal, hogy magam is híven ragaszkodom nemzetiségemhez és bárhol és bárkivel szemben kész vagyok azt mindenkor bevallani (*Helyeslés*) és törvényes uton és módon védeni. (*Helyeslés.*) De lázítani kivánok, itt a házban még inkább — ép ezért kérek bocsánatot, egy — nézetem szerint, csalfa felfogás ellen. Az ellen t. i., hogy Magyarország csak akkor boldogulhat, ha valamennyi nem magyarajkú honpolgár rögtön törzsökös magyarrá változik. (*Felkiáltások: Ezt nem kivánjuk!*) Nézetem szerint jobb volna e helyett megnyugtatni azokat a nem magyarajkú honpolgárokat és ekkor nem lesz szükséges ez irányban egy krajczárt sem költeni és a miniszterelnök tevékenységét felhivni. Mindamellett, bár meg vagyok győződve arról, hogy ezen felhivásnak a miniszterelnök ur csak ismeretes okosságával fogna eleget tenni, mindaddig, mig ez irányt követve látom: én sem vagyok azon helyzetben, hogy a rendelkezési alapot megszavazzam.

Herman Ottó: Szavaim megmagyarázása végett kérem a t. ház becses türelmét. (*Halljuk! Halljuk!*) Hivatkozom az egész ház tanuságára, hogy én a nemzetiségek létjogát kétségbe egyáltalában nem vontam. (*Ugy van!*) Ez az egyik. A másik pedig, a mit konstatálni kivánok az, hogy én sem a kormányt, sem senki mást nem szólítottam fel arra, hogy a Schulvereinokat semmisítse meg, hanem én azt mondtam, hogy a saját hatáskörében tegyen meg mindent, hogy annak hatását paralizálja és a német nemzetet a dolgok voltaképeni állásáról felvilágosítsa.

Tisza Kálmán miniszterelnök: Röviden és azon higgadtsággal kivánok e tárgyhoz szólani, melylyel ily tárgyhoz szólani nézetem szerint egyáltalán szükséges, megjegyezvén mindenekelőtt, — hogy én is szóljak legelőbb a napirenden lévő kérdésről — hogy a mennyiben a rendelkezési alap megszavazása rendszerint bizalmi kérdésnek tekintetik: kivált a képviselő urnak ma tett nyilatkozata után nagyon, örülök rajta, hogy azt meg nem szavazza; kérem is, hogy én irántam bizodalommal soha ne legyen. (*Derültség és éljenzés.*)

A mi magát az ügyet illeti, Herman Ottó képviselő ur szóba hozott egy Németországban megjelent röpiratot s figyelmeztetett arra, hogy a kormány részéről ennek ellensúlyozása kötelesség volt. Itt ismét azt mondom: szégyelleném magamat, ha Herman képviselő ur figyelmeztetésére lett volna szükségem, hogy ez irányban a kormány kötelességét megtegye. (*Tetszés.*) A kormány egyik kötelessége arra hatni, hogy a kormánykörök és azok utján azután a nemzetek felvilágositassanak, hogy mi igaz és mi nem azon állitásokból. És én merem állítani, hogy azokban a körökben távol állanak attól, hogy csak ezred részét is igaznak tartsák azoknak, a mik az ilyen röpiratokban terjesztetnek.

A másik feladat: arra is hatni, hogy a józan külföldi lapokba a maga utján bejusson a valódi helyzet előterjesztése. És én azt hiszem, hogy a ki a külföldi lapokat figyelemmel kiséri, nem mondhatja, hogy ez irányban is nem történt semmi, — nem mondom directe a kormány által, de mindenesetre épen az által, hogy a kormánynak gondja volt rá, hogy az illetékes körök felvilágositassanak.

Különben t. ház, lehetetlen egy pár reflexiót nem tennem az itt elmondottakra.

Nem lehet eltagadni azt, hogy az Erdélyben lévő szászoknak egy része hirlapjaiban évek óta terjeszti a valósággal ellenkező ily eszméket. (*Ugy van! Halljuk!*) De nem lehet tagadni azt sem, hogy én meg is próbáltam törvényadta módon ily czikkek ellen eljárni. De a saját esküdtszék a leghazaellenesebb czikk miatt emelt vádra kimondta az ártatlanságot. (*Igaz! Igaz!*) Nem az én mulasztásom tehát, hogy büntetlenül folyhat az ilyes, mert én nem mehettem túl azon, a meddig a törvény mennem enged.

Ismétlem azt, hogy igen is terjesztetnek ilyen hirek és sajnos, hogy igazán jelentékeny, híres férfiakat is látunk aláirva oly irományokon, melyek ily átplántált valótlanságot terjesztenek. Ezzel szemben azonban t. ház nincsen más mód, mint a felvilágosítás; ezekhez más uton nem férhetni. És én meg vagyok győződve, hogy azon férfiak, kik ily iraton alá iratkoztak, megnyervén a felvilágositást, — ez nem napok dolga, erre idő kell — el fognak fordulni azoktól, kik őket igy félrevezették.

Mert anélkül, hogy ezen iratok és könyvek vádjainak részleteibe belemennék, csak annyit vagyok bátor megmondani, hogy bárki irta is, bár igazán elismert tudós férfiú irta nevét azon könyvre: a magyarországi viszonyokat és helyzetet ép olyan alaposan mutatja be és ép annyi igazsággal, mint ama franczia iró, a ki a pesti

Digitized by Google

tásadalmat akként jellemezte, hogy a mágnások díszmagyarban járnak el az álarczosbálba és hogy Füreden a hold sohasem megy le. (*Derültség.*)

A t. képviselő ur felhozza, hogy mit tesz nálunk a Szent-László társulat a csángó-magyarok érdekében. Nincs abban semmi; hasonlatot a kettő közt csak abban az egy esetben húzhatna a képviselő ur, ha azt mutatná ki, hogy a csángó-magyarok érdekében azokat a csángó-magyarokat ott és bennünket itt lázítani akarja azon társulat az ottani helybeli lakosság ellen, de ezt ugyan kimutatni nem fogja. (*Igaz! Ugy van!*)

Figyelmeztet bennünket a képviselő ur, hogy mi minden nem történnék e házban, ha volna valahol más államban két millió magyar. Először is t. képviselő ur, két millió erdélyi szász nincsen Magyarországon (*Derültség. Igaz!*). és ezt készakarva hangsúlyozom, mert Magyarországnak vannak igenis más vidékein is nemzetiségükhöz híven ragaszkodó német polgárai, de olyanok, a kik azért jó magyar hazafiak. (*Igaz! Ugy van!*) És nem csak nincs két millió szász, de hála istennek (*Közbeszólás: Hála isten, hogy nincs annyi!*) de hála istennek, azok is, a kik vannak, nem mind szövetségesei a magyar államellenes tendentiáknak, a milyenekül az összes németséget feltüntetni szeretnék. (*Igaz! Ugy van!*) A képviselő ur panaszkodik az elnyomás ellen; emlegeti a régi privilegiumokat és azt mondja, hogy azt akarják, hogy ne is beszélhesse valaki az anyanyelvét. Egyes ily nyilatkozat, akár szóval, akár hirlapilag történt-e vagy nem az országban, ezt nem tudhatom; de hogy Magyarországon nincs egyetlen egy párt sem, a melyik ezen szándékot irta volna zászlójára, azt tudom. (*Igaz! Ugy van!*) Van azonban valami és ezt, hiszem, mindnyájan zászlónkra irtuk: és ez az, hogy kultiválja mindenki kedve szerint saját nemzetiségét, de tartozzék azért a magyar államot qua talis-t elismerni és ez iránti kötelességeit teljesíteni. (*Zajos helyeslés.*)

Hogy Magyarországon t. ház, mennyire nincs chauvinismus, ezt semmi sem mutatja inkább, mint az, hogy épen azon időben, midőn ezen agitatio, a magyar nemzetnek ezen alaptalan vádolása történt, még ez sem birta — nem a magyar törvényhozást, nem a magyar kormányt, hanem Magyarországnak azt lehet mondani kivétel nélkül tisztán magyarokból álló egyik felekezetét sem elütni azon helyes útról, hogy a német nyelvnek a közép iskolákban kötelező tanítását elrendelje. (*Igaz! Ugy van!*) No már itt beszélni chauvinismusról, beszélni a német nyelvnek elnyomásáról, az igazságnak még csak látszatával sem lehet. (*Igaz! Ugy van!*)

Határozottan meg kell mondanom t. ház, még azt is, hogy hivatkozhatnak a t. képviselő urak a multra, de akkor, ha hivatkoznak, tanulmányozzák Magyarországon a szászok és más fajrokonaiknak történetét és meg fogják látni, hogy fajrokonaiknak egyetlen egy kis töredéke sincs, a mely századon keresztül élvezett volna annyi szabadságot és jogokat, a mennyit ők itt Magyarországban élveztek. (*Igaz! Ugy van!*) A háládatosság nem politikai tulajdon, (*Felkiáltások: Nem a szász uraké!*) nem is kivánja tőlük senki, de a méltányosságnak, az igazságnak érzetét igen is megkivánhatjuk. (*Ugy van!*) És vajjon, ha megnézik, mi szabad nekik, mi szabad ezen „elnyomott, üldözött szász fajnak“ itt Magyarországon és ha megnézik, mi szabad a lengyelnek Posenben, mi szabad a franczianak Elszasz és Lothringiában (*Zajos helyeslés*), akkor azután próbáljanak sorsot cserélni. (*Hosszan tartó élénk helyeslés és tetszés.*)

Iványka Imre: T. ház! fölszólalásomnak czélja egyedül a tapasztalt tényeknek elmondásával szolgálni ezen kérdésben. Én az ágostai egyház gyámintézetének világi elnöke vagyok s a Gusztáv Adolf-egylet mult évi nagy gyülésén, a mely Dortmuntban tartatott, azon segedelemért, melyet a Gusztáv Adolf-egylet nekünk nyujtott, oly bőkezűen, köszönetet mondottam. A magyar ágostai egyház, mondhatom a magyar fajnak rokonszenvét a német nemzet iránt kivántam kifejezni, a melylyel a tudomány és művelődés terén együtt haladni óhajtásunk. Ez alkalommal a társas vacsora alatt előállottak nehányan a legbefolyásosabb férfiak közül és sokkal nagyobb mérvben, mint itt történt, kiemelték, hogy mi a magyar nyelvet a szászok családaiba be akarjuk erőszakolni, hogy őket üldözzük és nyelvök gyakorlásától és politikai jogaiktól megfosztjuk. És mind e hireket terjesztik azon theologusok, a kik a német egyetemeket járják. Ugyanazon asztalnál ült egy Brand nevü uri ember, a ki 17 év óta Magyarországon lakik, a kinek édes atyja a törvényszék elnöke Dortmuntban és ott született és épen akkor oda jött, hogy az orsovai ágostai egyházat a Gusztáv Adolf-egyletnek figyelmébe ajánlja. Én a helyett, hogy feleltem volna az előadott vádakra, hivatkoztam ő reá, hogy mondja meg: üldöztetik-e ő vagy családja Magyarországon azért, mert német, vagy erőszakoltatik-e valakire a magyar nyelv. És mondhatom, hogy Brand ur, ugy mint ezt más magyarországi némettől is gyakran tapasztaltam, a legnagyobb őszinteséggel, a legmelegebben fölszólalt a magyar ügy mellett és bebizonyította, hogy még Németországban sem létezik nagyobb szabadság, mint a melyet a németek Magyarországon élveznek. (*Élénk helyeslés és tetszés.*) Ez igy van. Abban nem értek egyet az előttem szólott t. miniszterelnök urral, hogy nincs mit tenni ez ügyben; igenis van. Évek előtt kérte

Digitized by Google

már több erdélyi ágostai egyház, hogy csatoltassanak a Tiszántuli ágostai superintendentiához s ezt meg lehet, meg kell adni, hogy azon egyházak ne kényszeríttessenek oly superintendentia alatt lenni, a mely egyenesen ellenséges állást foglal a magyar nemzetiséggel szemben. A budget-tételre nézve kijelentem: én teljes bizalmat táplálok a minister ur iránt s a rendelkezési alapot megszavazom.

Orbán Balázs (*szólni akar. Felkiáltások: Halljuk! Halljuk!*)

Szilágyi Dezső (*szintén szólni akar. Halljuk!*)

Elnök: T. ház! A feljegyzés szerint következik a szólásra Orbán Balázs képviselő ur; kérem, méltóztassanak őt meghallgatni.

Orbán Balázs: T. ház! Én tudom, hogy az életben gyakran ismétlődik a hálátlanság, a midőn jóért rosszal fizetnek, azt is tudom, hogy az elkényeztettek rendszerint követelők és rosz szivüek szoktak lenni.

Az a hecz, mi ellenünk Németországban folyik, azok a körmönfont hazugságokkal megtömött munkák, a melyek ott megjelentek, azok a röpiratok, azok a hirlapi czikkek, (*Halljuk!*) a melyek minket vadaknak, türelmetlen zsarnokoknak festenek s a német nagy közönség előtt durván rágalmaznak: mind egy forrásra vezethetők vissza. A mozgató szálak részint innen, de leginkább Nagy-Szebenből rángattatnak.

Én azt hiszem, hogy Magyarország egyetlen nemzetiségének sem lehet jogosan panasza ellenünk, hogy elnyomtuk, nyelvi és culturai fejlődésükben akadályoztuk. Hisz e tekintetben minden időben egészen az öngyilkosságig engedékenyek voltunk, nem hogy rá erőszakoltuk volna nyelvünket másokra, hanem közönyösen néztük és nézzük ma is, hogy egész vidékek magyar népe absorbeáltatik a más nemzetiségüek által. A magyar keleti vallásuakat és erdélyi magyar lutheránusokat maga kormányunk szorítja idegen nemzetiség jármába s szivrázó panaszaik előtt elzárja füleit.

De legkevésbbé lehet panaszra okuk erdélyrészi szász szomszédainknak, mert még soha jövevények ugy felkarolva, ugy elkényesztetve nem voltak, mint ez a maroknyi nép, (*Halljuk!*) mely még ma is nemzetnek hiszi magát, holott mindössze 120,000-ren vannak szétszórva a szélrózsa minden irányában, beékelve és összekeverve 500,000 román és 30,000 magyar közé, kikkel századokon át páriaként bánt, minden emberi jogtól megfosztott s most is az fáj az uralomhoz szokottaknak, hogy már kénytelen ezek feletti fajuralmának némi csekély korlátait eltürni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez a 120,000 népség — mely egy kicsinke vármegyét sem tudna alkotni, — az erdélyi fejedelemség alatt külön nemzetként szerepelt, egyenjogu volt az 500,000 székelylyel és a 800,000-nyi magyarral, egyenjogu befolyásra, de nem a terhek viselésében, mert mig a székelyek had idején 40,000, a megyei magyarság 30,000 harczost állított ki, a szászok minden véradótól mentve voltak s mindössze 500 zsoldost tartoztak kiállítani, (*Ugy van! Ugy van!*) de ezek se lehettek szászok, miután azok a koronát megtartó szászok csekély bátorságuk miatt képtelenek bizonyultak a hadviselésre. (*Derültség.*) Törvénybe volt iktatva, hogy e contingensbe szász fegyverviselő be nem léphet, mert régen sok csata a miatt veszett el, hogy a szászok még mielőtt az ellent megláthatták volna, megszaladtak s a csatarendet felbontották. (*Derültség.*)

Hét századon át a magyar védte őket véres testével, a mi védelmünk alatt fejlődtek, művelődtek és gazdagodtak; a török és az osztrák zsarnokság ellen folytatott négy százados küzdelemben, a szászok nem hogy védték volna a hazát, hánem legtöbb esetben az ellenséggel czimboráltak s mi nem csak elnézők voltunk, hanem véres testünkkel fedeztük, több szabadságban részeltettük, mint a mennyivel önmagunk birtunk. (*Ugy van! Ugy van!*)

1849-ben az osztrákkal fogtak kezet, a muszkákat hivták be s bűnhödésük az volt, hogy kaptak qua nemzet 11 milliónyi urbéri és dézsmakárpátlást, a mi utolsó fillérig a kincstárt illette volna, oda ajándékoztunk egy csomó állami jószágot, oda ajándékoztuk az ugynevezett szász nemzeti vagyont, a mi a hivatalnokok fizetésének képezte alapját s a mit a kincstár részére kell vala lefoglalnunk, miután a hivatalnokokat az állam fizeti, (*Ugy van!*) a mint lefoglalta volt azt hasonló körülmények közt József császár s részben a Bach rendszer is. A kormány alkotott számukra öt oly vármegyét, melyekben hegemoniájuk biztosítva van s németül vezetik a közigazgatást és közoktatást.

Engedjük, hogy szegény tizfalusi magyar testvéreink felett középköri módon kegyetlenkedjenek, hogy erdőségeiktől megfosszák, közigazgatási és vallási kormányzatuk németül folyjon.

A hála ennyi határtalan jóságunkért az, hogy minket barbároknak, ázsiai vadaknak hirdetnek s mindenféle rágalmak özönét zúdítják reánk. De hát mit mondanának, ha ugy bánnánk, mint Poroszország tesz a poseni lengyelekkel s mint tett a poroszországi szláv népességgel, melyet néhány ezer német lovag germanizált, egészen beolvasztott.

Maga Heintze is bevallja, hogy támadó munkáját az erdélyi szászok jajkiáltásai következtében irta és bocsátotta közre s abban egy nemzet könyörtelen megöléséről regél, melyet nem lehet megindulás nélkül nézni egy németnek.

Digitized by Google

Dante poklához hasonlítja a szászok sorsát. De hát hol van a szász nemzet? hisz a kihaló félben levő, a folytonos összeházasodás és csiragyilkolás miatt enervált 120,000 embert . . . . . (*Derültség. Mozgás.*)

Elnök: Kérem a képviselő urat, tessék kifejezéseire ügyelni, hiszen annyi tekintettel a a karzatokra is kell lenni.

Orbán Balázs: . . . . azt az 500 négyszög mértföldön szerte szórt, egymásnak a jargonját megérteni nem tudó 120,000 embert csak nem akarják nemzetnek gunyolni.

T. ház! Én magam is egyetértek a miniszterelnök urral és tudom, hogy az a szorgalmas, munkás és tanulékony szász nemzetiség Erdélyben igen jó indulatú s nem ellensége a magyarnak, szereti a magyart. De gyűlöl minket az a hivatalos kaszt, mely minden hivatalt régóta maga foglalt el, az a hivatalos kaszt, mely szabadon gazdálkodott a közvagyonnal, a miért is II. József alatt vád alá helyeztettek, igen sok közülök tömlöczbe vitetett s kártérítésre ítéltetett. És teszi ezt az a szintén kasztot alkotó papi és professori faj is, mely Németországban az egyetemeken nevelkedik, onnan szivja magába a nagy német büszkeséget és mindenütt, a hol tiz söröző német összegyűl, mindjárt egy nemzetet lát maga előtt. (*Élénk derültség a szélső baloldalon.*)

Tehát, t. ház, nem az elnyomatás, hanem ezen egyeduralomnak s szabad gazdálkodásnak meggátlása és kezükből való kivétele az, a mi fáj nekik. Mert az általunk proclamált jogegyenlőség nem engedi meg továbbra is, hogy az azon területen lakó fajrokonaikkal és más nemzetiségüekkel ugy bánjanak el, mint pariákkal.

Wolf t. képviselőtársam Herman Ottó t. képviselőtársam állításával szemben tagadja, hogy ő valaha a magyart bántotta volna. De felhozza, hogy ő a nemzete iránti kötelességet teljesíti. Ennek ellene mondanak az ő lapjában naponta megjelenő és gyűlöletet lehelő czikkek, melyek egyenesen a magyar nemzet, a magyar államiság és a magyar nemzet létele ellen vannak irányozva. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Gull József t. képviselő ur azt mondja, hogy ő ezen támadást előre érezte és előre látta és mintegy felfegyverezve jött ellene. Igen természetesnek találandja t. képviselő ur, bármennyire lenézzék is önök a magyar nemzetet, azt hiszem, hogy annak is joga van az önvédelemhez. Mert még a bogár is, melyet el akarnak tiporni, igyekszik magát megvédeni.

Gull József képviselő ur természetesnek találja, hogy Németország e tekintetben felszólal fajrokonainak védelmére és az ő érdekükben megtesz minden tőle telhetőt. T. ház! Én nem tagadom meg és senki sem tagadná meg Németországtól a jogot, ha valóban léteznék az elnyomatás, melyről jajgatnak, nem tagadnám meg azt a jogot, hogy társadalmi uton minden lehetőt megtegyenek. De miután ok nincs, az okozatnak sincs értelme.

Gull József t. képviselő ur tovább menve, elismeri, hogy a vád alapos, mely Németországban felhozatott. Állítja, hogy a tények bebizonyítják azt. Felhozza, hogy a nemzetiségi törvény nincs végrehajtva és a közigazgatás magyar oly területen, a hol szászok vannak. Megengedjen a t. képviselő ur, én akkor is, mikor a megyék kikerekítése iránti törvényt tárgyaltuk, nagyon kárhoztattam a kormány azon politikáját, mely öt megyét engedett át 120,000 szásznak. 120,000-nyi szásznak öt vármegyét biztosított az ő hegemóniájuknak. És mit tesznek önök amaz öt vármegyével, a hol nincsenek többségben, hanem mindenütt roppant kisebbségben? Önök a közigazgatást igenis németül vezetik. Brassó megyében, a hol 17,000 szász van, de van még 30,000 magyar és 40,000 román, a közigazgatás nyelve egészen német (*Mozgás*) és az iskolából mindenütt ki van tiltva a magyar nyelv; és t. ház, azokat a magyar véreinket ott a német nyelvvel kínozzák és a községi előljáróknak sem szabad a magyar nyelvet használni, hanem német nyelvet és pecsétet kell használniok, holott egy árva szót sem tud ama nép németül.

Az sem való, hogy mi a német nyelvet kiküszöböljük a nevelés teréről, hisz tudjuk, hogy középiskoláinkban kötelező tantárgy a német nyelv. (*Ugy van!*) Azt csak nem kivánják önök, hogy az önök jargonját, az önök tájnyelvét tanítsuk, a melyet maguk sem értenek, mert a beszterczevidéki szász nem tud beszélni a Brassóvidéki szászszal; (*Általános élénk derültség*) és ha érintkezni akarnak, egymásközt oláhul kell beszélni. (*Derültség.*)

Gull József t. képviselő ur hivatkozott királyok által szentesített, ez előtt 800 évvel alkotott okmányokra és kiváltságlevelekre és ezek megsértésében látja ő a nagy nemzeti sérelmét. T. ház! A mai korban, a demokratia ez előhaladott századában, a mikor mindenki lemondott a régi századokban nyert elővjogokról, ezekre jogokat akarni alapítani, ez nem europai felfogás. (*Élénk helyeslés.*) Hisz ha mi akarnánk a régi mohos actákra és kiváltságokra hivatkozni, akkor Erdélyben követelhetnők, hogy a székely nemzetnek legyen külön országgyülési joga, mert törvényhozási joggal és adómentességgel birt. De mi átláttuk, hogy ezek a kor szellemével ellentétben állanak s azokról önként lemondtunk. Szokják meg tehát önök is kedves polgártársaink, hogy ne vándoroljanak mindig oda vissza a központhoz, hanem illesszék be magukat a mivelt társadalomba s igyekezzenek a kor

Digitized by Google

szellemével haladni, nem pedig agitálva az ellen támadni. (*Általános élénk helyeslés.*)

Hanem azt már t. ház, igenis kifogásolnom kell, hogy Gull József t. képviselő ur itt 2 millió németnek a nevében beszél, mert szerencsések vagyunk tapasztalni nem csak most, hanem a mult századok során át is tapasztaltuk, hogy a királyhágón inneni németek mindig másképen éreztek és soha ellenünk ily, az államban államot alkotni akaró követelményekkel föl nem léptek; és legyen meggyőződve a t. képviselő ur, hogy ha ön megjelenne a szepesi városokban, vagy az alvidéki német községekben és oly valamit hozna ott elő, a mit itt ma elmondott, a németek maguk vernék ki. (*Élénk derültség.*)

Folytathatnám még t. ház, de nem kivánok a t. ház becses türelmével visszaélni, mindazonáltal én szintén a kormány kötelességének ismerem, hogy a nagy hullámokat vert azon ámitási és rágalmazási hadjárat ellen a kormány minden befolyását felhasználja, igyekezzék a Németországon félrevezetett közvéleményt jó utra terelni, mert nincs e hazában oly jó magyar polgár, a ki Németországgal és a német nemzettel a jó viszonyt fentartani, annak kulturális vívmányait — ha kell — elsajátítani és magáévá tenni ne igyekezzék.

Ennek következtében én szintén felkérem a kormányt, hogy minden hatalmában levő eszközt erre felhasználni sziveskedjék. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Szilágyi Dezső: T. ház! A tárgyalás alatt levő tételre, a rendelkezési alapra nézve óhajtom szavazatomat röviden indokolni. Én e tételt nem szavazom meg. Nem azért, mintha egyátalában tagadni akarnám azt, hogy ezen a czímen ilynemű kiadási tétel előfordulhasson; bár óhajtanám, hogy az államok budgetjében ez lehető kis összegre és lehető ritkán forduljon elő; de azon az álláspontou, a mit az ellenzék, különösen pedig a jelen esetben elfoglal, midőn a kormánynak budgetjét még általánosságban sem fogadta el, gondolom, csak természetesnek fog feltünni, ha a rendelkezési alapot meg nem szavazzuk. (*Ugy van! balfelől.*)

És most engedje meg a t. ház, hogy ezzel a tétellel kapcsolatban felmerült kérdésre áttérjek és röviden nézetemet megmondjam. (*Halljuk!*) Mindenekelőtt nem tartom helyesnek azt az álláspontot, melyet a ministerelnök ur beszédjének egyik tételében ugy jelölt meg Gull képviselő urnak felelve, hogy örül, hogy nem bizik benne és reméli, hogy sohasem fog benne bizni. Mert ha ennek czélja volt — és hiszem hogy volt oka, a miért mondta — azt gondolom, nem az előttem szólt képviselő ur személyét illette, hanem jelentette egyátalában azt, hogy reméli, hogy azon politikai irány hivei, a melynek Gull képviselő ur a képviselője — hogy ugy mondjam — e házban és azon politikai irány, a melyet a ministerelnök ur követ, sohasem találkoznak. Én pedig azon a nézeten vagyok t. ház, hogy a ki ebből az országból, Magyarországból t. i., erős országot akar csinálni, a ki azt akarja, hogy ez az ország törvényben megirt függetlenségét minél inkább kifejtse s belső szervezetét erős kapcsokkal kiépítse, annak súlyt kell helyeznie arra, hogy mentül kevesebb különbség és mentül kevesebb surlódás legyen azon elemek közt, a melyek ennek az országnak politikai nemzetét alkotják. És én szerencsésnek tartanám azt a napot — és akkor egy minden tekintetben erélyes politikának a napjai is biztosan bekövetkeztek — a mikor azt mondhatnám, hogy a magyar állam ellen intézett reáctió, nemzetiségi viszályok miatt, ebben az országban támaszra nem fog találni. (*Ugy van! a baloldalon.*)

Ez az egyik, a mit megjegyezni akartam.

A másik megjegyzésem pedig azon képviselő urak álláspontjára vonatkozik, a kik erről az oldalról felszólaltak és én mellesleg mondva szivesebben láttam volna, ha a mártyrt kevésbbé játszák és a dolog lényegéhez jobban tartják magukat. Mert bocsássanak meg, arra a kijelentésre, a melyre itt oly büszkén vállalkoztak, hogy nemzetiségükhöz hűek maradnak, hogy nemzetiségükhöz, minden megtámadás ellenében ragaszkodni fognak, erre a kijelentésre ebben a házban és ebben az országban szükség nem volt. (*Élénk helyeslés. Ugy van!*)

A ki ez országban és e házban igazán meg akarja itélni az állapotokat, tudhatja, hogy épen a t. képviselő urak, épen a szász nemzetiség, a német nemzetiség — de a többi sem — nincs jogosítva ilyen contestáló nyilatkozatokat tenni s ez által azon hitet kelteni a külföldön, vagy azoknál, kik állapitainkat nem ismerik, mint ha különös kötelességérzet, különös politikai bátorság kell ahhoz, mit mi mindnyájan természetesnek találunk. (*Élénk helyeslés.*) Épen azért Gull t. képviselőtársam, ne éljen azon hitben, hogy ő valami örvénybe ugrott; hiában kinálja magát áldozatnak, ha csak oda haza nem akar egy kis ólcsó népszerűséget szerezni, (*Élénk helyeslés.*) olyan olcsót, minő olcsó népszerüségnek szerzésével másokat vádolt. Ha csak ezt nem czélozta: oly teljesen feleslegesek voltak e nyilatkozatok, hogy semmi örvény nem nyilt meg előtte, és igy semmi bátorságot nem kellett tanusítania, hogy ugy, a mint tette, nyilatkozzék. (*Általános helyeslés.*)

Ezt a hangulat helyreigazitása végett szükségesnek tartottam elmondani, mert itt Budapesten és Magyarországon ezeket tudjuk, de a lapok a szélrózsa minden irányában szétvihetik e vitát s lehet, hogy azt mondják, hogy egyik

Digitized by Google

szász képviselő a másik után felállt s ilyen martyr hangon szólott: milyen viszonyok uralkodnak itt, hogy ilyen polgári martyrság contestatiójával kell kezdeni azt a nyilatkozatot, melyen itt senki meg nem ütközik.

A másik, a mit megjegyezni akarok, hogy a mint helyesnek tartom, hogy a t. képviselő urak nyiltan elmondják nézetüket és ha már szükségesnek látták — ők tudják miért — hivatkozni arra, hogy nemzetiségükhöz hivek akarnak maradni, akkor egyetlen egyet nélkülözök beszédjökben. Szemben a rágalmak azon szemetével, mit — minő csatornán, minőn nem és kik, nem tudom — de a német lapokba beleöntenek s melyet minden hét Magyarország ellen hoz, nélkülöztem egyet: annak kijelentését, hogy a milyen törhetetlenül ragaszkodnak nemzetiségökhöz, ugy ragaszkodnak a magyar államhoz is és ebben a magyar államban, ennek körén belül, a törvények alapján, a törvények megtartása mellett akarják érvényesíteni azt, mit nemzetiségi jognak nevezünk. És elvárjuk önöktől, uraim, — mondhatták volna önök, — hogy e törekvésben aztán senki önök közül hibát, vagy bünt látni nem fog. Ezt nélkülöztem nyilatkozatukban. Nélkülöztem pedig azért, mert azon egész hiresztelés, mely itt elnyomott németeket akar feltüntetni, az az egész irány, mely itt 2 millió németnek nemzetiségi kérdését akarja kierőszakolni, az egész rendszere a ferdítéseknek, melylyel a magyar állam megtámadtatik s önök ugy tüntetnek elő, mintha itt a martyr-szenvedések életét élnék; — midőn önöket azon gyanuval terhelik, hogy nem abban a mit nyiltan bevallanak, hanem okaiknál, viseletök és felfogások összességéből leszármaztatva, önök nem tudnak, vagy nem akarnak összeférni a magyar állammal és intézményeivel; ilyenkor ezen nyilatkozat a másik mellett nagyon helyén lett volna. (*Ugy van! jobb- és balfelöl.*) Én ezt, t. ház, elhiszem méltatlan gyanunak. De viszont azt tartom, hogy ha valaki arról szól, hogy az édesanyát elárulni, a nemzetiségről lemondani nem szabad, akkor annak kötelessége megemlékezni azon másik, legalább is oly nagy politikai kötelességről, a melyre az édesanya szó épen oly joggal ráillik: megemlékezni a magyar államról. (*Általános helyeslés.*) Ekkor ki kellett volna azt is jelenteni, hogy oly gyalázatosnak és épen oly árulásnak tartják közvetlenül, vagy közvetve a magyar állam érdekeit megrontani akarni. (*Általános helyeslés.*) Ez tiszta álláspont, tiszta situatió és ezen nemcsak igazságosan, de rendíthetlenül is meg lehet állani. (*Helyeslés.*) Hogy ha én ehhez hozzáteszem, hogy azt mondják, hogy a politikai, a közoktatási és egyéb közigazgatási körben történtek oly dolgok, a hivatalok betöltésénél, a melyek önökben bizalmatlanságot gerjesztenek az iránt, hogy egyenlő és igazságos mértékkel mérnének nemzetiségüknek, vagy, hogyha önök azt mondják, hogy egyes határozatai a törvénynek nem tartatnak meg; sokkal helyesebb volna concret esetekben panaszaikkal a parlament elé lépni, mert valahányszor törvényesnek és helyesnek látnók kivánságukat, részemről a támogatást sohasem tagadnám meg. Azt azonban, hogy önök nem azt mondják, hogy oly tendentiosus munkákat és hirlapi közleményeket, melyek Magyarország elleni rágalmakkal megtömvék, melyekkel minden összeköttetést itt megtagadnak, még is ugy akarnak előtüntetni, mint igazságos ügy védelmét — és én ezen közlemények egy részét ismerem — határozottan állíthatom, — hogy törvénymagyarázatban számos ferdítést, tényekre nézve számos rágalmat tartalmaznak, ha mondom ügyöknek ilyen védelmét, nem desavouljak, mely törvény alapjára fektetve önmagában sokkal erősebb és helyesebb alapon áll: ezt én részemről súlyos és végzetes eljárási hibának tartom. De azt meg nagy egyoldalu elfogultságnak tartom, ha arra hivatkoznak, hogy az ily eljárás a szász nemzetiség kebelében keserűséget gerjeszt. Gondolkozzanak uraim arról, hogy vajjon a magyar nép, de ezen magyar államhoz ragaszkodó minden állampolgár kebelében mily érzelmeket gerjeszt — mily viszszatetszést és ellenszenvet költ — hogy ily ürügyek alatt eltitkolva, nyiltan be nem vallva, a külföldön oly mozgalom tápláltatik, a melynek nyiltan be nem vallott, de világosan felfogható czélja a magyar állam gyökerei ellen irányul. (*Ugy van! jobb- és balfelöl.*) A fődolog bizalmat követelni, de bizalmat is gerjeszteni. (*Helyeslés.*) Ez pedig loyalis eljárás és azon eljárás mellett lehetséges, hogy álljanak azon térre, a mely a hazafi kötelességnek közös tere, követeljék azon törvényes jogukat teljes mértékig, de cserébe teljesítsék aztán jogi és patriotikus kötelességeiket szintén a teljes mértékig. (*Helyeslés.*)

Azt mondják, hiszen van Szt.-László-társulat és vannak társulatok, a melyek a külföldön lévő magyar iskolák fentartására adakoznak. Erre, gondolom, a ministerelnök ur igen helyesen megfelelt, mert arról itt szólani nem lehet, hogy egyáltalán ilyesmi támogatás nyujtatik. Hiszen Iványka képviselő ur kifejtette azt, hogy a hazai protestáns egyházak a Gusztáv Adolf-egylettől, a melynek főszéke Németországban van, támogatásokat fogad el. Nem ebben rejlik a baj. Hanem abban, ha valaki olvassa azokat a czikkeket, figyelemre veszi azt az irodalmi mozgalmat, a mely tápláltatik és a mely mozgalommal kapcsolatban áll ama iskolasegélyző felhivás; nem lehet kételye az iránt, hogy e mozgalom czélja világos elégedetlenséget, gyűlöletet gerjeszteni és szítani a magyar állam ellen benn és künn, még pedig

Digitized by Google

ferdítések és rágalmak alapjan. Nem egyszerűen iskolát akarnak épiteni, (*Ugy van! Ugy van!*) hanem itt egy rendszeres agitátiót akarnak kezdeni, beszélnek egy elnyomott, egy fájdalomkiáltásokban kifakadó német nemzetiségről és távolban révedezve látják azt, hogy majd a nagy német nemzet felkerekedik azoknak felszabadítására, kik az ázsiai barbároktól elnyomatnak. Az ily törekvéseket, hogy azok innen belülről istápoltatnak a külföld jóhiszeműsége félrevezetésére, mindenkinek el kell itélni. Nem is tartunk attól, a mivel a lapokban oly olcsón fenyegetődznek. Mert lehet valamely nemzet nagy politikai nemzet, lehet kicsi, de az a nemzet meg fogja kivánni és ameddig ereje tart, ki is fogja vinni, hogy belügyeibe ugyan külföldről nem fognak avatkozni. (*Élénk helyeslés.*) A mely nemzet ez iránt nem birna érzékkel, a mely nemzetből kihalna ezen öntudat, bármily arrogantiával találkozzék a külföld részéről, a mely pillanatban ezen érzés meggyengül, azon pillanatban kezdődik annak az országnak, nemzetnek valódi politikai hanyatlása. (*Élénk helyeslés.*) Politikai hibát jóvá lehet tenni becsületes akarattal, igazságérzettel, kell is jóvá tenni. Hanem az ország függetlensége és önrendelkezési joga ellen rejtett, eltakart kisérletek, támadások, izgatások ellenében egy érzelem kell, hogy fennálljon: a legfeltétlenebb visszautasítás érzete. (*Élénk helyeslés.*) És ez, t. ház, a mit itt hangsúlyoznom kellett.

És én még egyet akarnék hozzátenni arra vonatkozólag, hogy a t. szász képviselő urak, minduntalan egy általános német kérdést emlegetnek.

Ebben bizonyos tendentia van, a mi azt mutatja, hogy a helyi bajok politikai speculatió eszközeiül használtatnak. Oly politikai speculátió eszközeül, melyet mi mindig vissza fogunk utasítani. Kijelentem, hogy az ottani viszonyokat részletesen nem ismerem és kijelentem, hogyha egyes esetben igazságos panasz felmerül, én sem itt, sem másutt nem vonom meg támogatásomat; de már abban, hogy minduntalan panaszszal lépnek elő — nem szólván a panasznak egyes esetekben való alapossága vagy alaptalanságáról — én látok egy érzést, a mit ki tudok magyarázni, de megvallom, hogy ha az politikai vezércsillag akar lenni, azt tévesnek tartom.

Nem is mondom, hogy önöknél mindnyájan, de meglehet, hogy önkénytelenül. A szászok állása Erdélyben privilegiumon alapszik; Erdély régi közjogi rendjében privilegisált vallásai és rendjeivel függött össze. Ezt az ujabb szervezet és az ujabb idők szükségei elsöpörték egészen, visszavonhatlanul és valamint a magyar nemesség, melynek kiváltságos helyzete politikailag nagyon kedvező volt a magyar fajnak, hiába sóvárogná vissza azon időket és hiába panaszkodna — a mint hogy egyiket sem teszi — a demokratikus fejlődés kegyetlen szükségei ellen, ugy azt hiszem, hogy amennyiban azok a panaszok abból a forrásból erednek, az nem egyéb, mint nehezen kibékülni tudás az ujabb tényezők és viszonyok kikerülhetetlen alakulásaival. Én részemről azon meggyőződésben vagyok és merem mondani, van abban, talán az egész t. ház, hogy a magyar állam megalkotásá abban az értelemben, mint azt ismételve megmondtuk és megmagyaráztuk, nem jelenti azt, hogy az ország minden lakóját magyarrá akarjuk tenni, hisz politikai értelemben ugyis magyar; hanem magyar ajkúvá, a mit nemzetiségi törvényünkben — a legszélesebben körülirt jogkörrel kiegyeztelhetőnek tartok. És merek reá kivatkozni, hogy egész Európában egyetlenegy egységes állam sincs, de többet mondok, egyetlenegy államnak sem jutott soha eszébe a nemzetiségek jogainak ezen mértékét felállítani akarni, mit mi felállítunk és melyet. hogy teljes mértékig megtartunk, el vagyunk határozva. De hogy ez megtartathassék, első sorban maguknak, ugynevezett nemzetiségi polgártársainknak kell erre őszintén és tartalék nélkül közreműködni, mert ezen törvényben megirt jogok összege adatott és törvénybe iktattatott azon föltétel alatt, hogy abból a magyar állam fennállása és erősödése ellen fegyver nem fog kovácsoltatni. (*Igaz! Ugy van!*) Ezen politikai feltételben adattak meg azon jogok, azokat fentartani és megtartani csak akkor lehet, ha ama politikai feltétel is teljes mértékben megvalósittatik. Másként azok magok rombolják szét ama rendezés politikai alapjait. Ez az, a mire törekszünk mi akkor, midőn Magyarországon a törvények szerinti kormányzatot és a jogköröket intézmények által biztosítni akarjuk; én mindazok számára, kik a magy állam eszméjéhez őszintén ragaszkodnak, lehetőnek tartom a nemzetiségek jogai ezen mértékének fentartásával egy igazságos és teljesen kielégítő állapot megteremtését. (*Igaz! Ugy van!*) De e politikába nemcsak a kormányzat folyhat be és fájdalom, hogy ki kell mondanom, hogy e tekintetben nem egészen kielégítő a kormány politikája, de hogy egyáltalában sikeres politika folytathassék, kell, hogy elébe jöjjenek azok, a kiknek érdekéről szó van és sohase felejtsék el, hogy a nemzetiségi jogoknak csak egy biztos alapjok van, ez a magyar államhoz való őszinte, tartaléktalan ragaszkodás. (*Igaz! Ugy van!*) És én a nélkül, hogy a miniszterelnök urat felszólítanám, hogy ezen vagy azon uton haladjon azon izgatások ellen, azon várakozással zárom beszédemet, hogy Magyarországnak minden polgára, a kinek módjában van hatni a külföldre és minden polgára Magyarországnak, különösen önök aggódó polgárok, reménylem, meg fogják tenni hazafias kötelességüket és mindenekfelett igyekezni

Digitized by Google

fognak a hamis eszmék ködét külföldön eloszlatni; és nem fognak késni kijelenteni, a mit mondanak itt, hogy nem a magyar állam az, melynek körében nem tudnak megférni, hanem a törvényes kereten belül kivánják netaláni sérelmeik orvoslását és oda fognak törekedni ott künn és itt benn, hogy mi itt a valódi panaszt orvosoljuk, ott pedig azon politikai nemzet és ország, melynek önök is fiai és polgárai és a melynek fennállásához az önök fennmaradása is kötve van, ne legyen méltatlan rágalomnak és gyülöletnek tárgya. (*Általános élénk helyeslés.*)

Zay Adolf: T. ház! (*Zaj.*) Igen érdekes képet nyujtott ma a t. ház, melynek előjeleit a budgetvitából (*Zaj. Helyre!*) valóban nem lehetett kivenni. Azok, kik rövid órákkal ezelőtt nagyon is keményen birkóztak egymással, ma egymás nyakába borultak, Tisza Kálmán nyakába borult báró Orbán Balázsnak és Herman Ottó nyakába borult ugyanazon Iványka Imrének, a ki rövid idővel ezelőtt a forradalom vádját épen ezen oldallal szemben ejtette ki.

Midőn ezt a kedélyes kis scénát látom, eszembe jut Heim-nak egy mondása: „Selten habt Ihr mich verstanden — Selten nur verstand ich Euch — Doch wenn wir im Chauvinismus uns fanden, — So verstanden wir uns gleich.“ (*Közbeszólások a szélső balról: Magyarul!*) Ezt mondhatná Tisza Kálmán, Orbán Balázsnak és Iványka képviselő ur, Herman Ottó képviselő urnak.

De részt vett a mai vitában és babért is szerzett magának, nem keresem milyen áron, Szilágyi Dezső t. képviselő ur. Engedje meg nekem ő, kihez már helyrajzilag is legközelebb állok, hogy legelőször reflectáljak azokra, a miket ő mondott. (*Halljuk!*) Igen t. képviselőtársam azt mondotta, hogy egészen felesleges dolog volt, hogy két előtte felszólalt szász barátom fenhangon jelentse ki, hogy ők híven ragaszkodnak fajukhoz, mert a szászokat és egyáltalában a nem-magyart ez államban nem támadja senki. Szabad legyen a t. képviselőt figyelmeztetnem arra, hogy itt Magyarországon létezik egy határozott—mondjuk csak iránynak, nem mondjuk uszításnak — de létezik egy irány, mely fájdalom, a kormány részéről istápoltatik és mely, mint az alakult magyarosító egyletek, a nem-magyar ajkúakat a nemzetiségükben bántják. Ezekkel szemben a kormány annyira megfeledkezik a fajok felett álló szent kötelességéről, hogy ezen az ország belbékéjét zavaró egyletek alapszabályait helybenhagyá, ezáltal üzelmeit hatóságilag auctorizálva. Különösen figyelmeztetem, hogy Sáros megyében létesült egy magyarosító egylet, mely a maga szent buzgalmában annyira ment, hogy magát a koronázott királyt akarja ezen mozgalomba belevonni, őt fővédnökévé óhajtván megnyerni, azonban higyjék el, azokban a körökben, a melyekre ennek elintézése van bizva, sokkal érettebb a politikai belátás és nagyon meg fogják gondolni, hogy vajjon a magyar király elfogadja-e, vagy elfogadhatja-e azt a védnökséget. Én szükségesnek tartom arra utalni, hogy létezik tehát egy félhivatalos áramlat, a mely a nem-magyar ajkú honpolgárokat fajukból és nyelvükből kivetkőztetni tűzte czéljául és a mely jelenleg a kormánynak védnöksége alatt áll, a mennyiben a belügyminister ezen belbékét megzavaró egyleteknek alapszabályait helybehagyja. (*Zaj. Mozgás.*) T. képviselőtársam feleslegesnek tartja az előttem szólott két barátomnak kijelentését, hogy ők ragaszkodnak fajukhoz és az ezirányi támadások elől nem fognak tágítani; de akkor követelt a t. képviselő ur két barátomtól valamit, a mire valóban nincs szükség, t. i. annak kijelentését, hogy ők igenis fiai ezen államnak, polgárai ezen államnak. Én felhivom, mutasson egyetlen egy tényt, a melyből következnék, hogy két barátom és egyáltalában a független szász elemek valaha nem mint ezen állam polgárai, hanem mint államellenes tényezők szerepeltek. Én egyetlen egyet sem ismerek, ennélfogva azt hiszem, felesleges dolgot követel a t. képviselő ur két barátomtól, mert semmi, a mit ők tettek, nem rejti magában még gyanuját sem annak, hogy ők nem ezen állam, hanem talán egy más, egy külföldi állam polgárai akarnának lenni.

De volt t. képviselőtársam beszédében egy rám nézve nagyon megnyugtató és némileg elégtételt nyujtó mozzanat is, melyben a miniszterelnök urnak azon kijelentésére, hogy ő nem is kéri barátaimnak a bizalmát, sőt örülne, ha ezt sohasem nyilvánítanák, mondom erre a szerintem nem igen statusférfiui kijelentésre, kimondom, Szilágyi képviselő ur, hogy igenis nagyon óhajtandó, hogy a magyar államot intéző körök és a szász nemzet közt valaha létrejöjjön az egyetértés a magyar közjognak s a magyar államnak keretén belül. Hát én biztosíthatom a t. képviselő urat, hogy erre az egyetértésre naponkint van alkalom és hogy ezen irány, a melynek egy csekély tényezője én is vagyok, sohasem lépett le a magyar közjog polczairól, hanem a magyar törvényben, a magyar közjogban gyökeredzik ereje s bátorsága.

T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy az, a mit jelenleg csekélységem itten kijelentett, nem ismeretlen a t. ház előtt; hiszen véletlenül épen én voltam, a ki egy — fájdalom — nagyon is heves vitában kijelentettem, hogy nekünk szászoknak is szól a költőnek azon mondata: „Itt élned, halnod kell.“ És én hozzá teszem azt is, hogy ez a mi meggyőződésünk, ez a mi politikánk vezércsillaga mind annak daczára, hogy nekünk nem szólanak a költőnek azon más szavai: „A nagy világon e kivül nincsen szá-

Digitized by Google

modra hely.“ (*Felkiáltások: Csak tessék! Halljuk! Zaj.*) Mert mig a magyar fajnál a ragaszkodás ehhez az országhoz s ehhez az állam hoz annak a kényszerűségnek a szülemé-nye, hogy a nagy világon e kivül nincsen számára hely és mig a magyar faj ennek az államnak a fentartásával saját lételét is védelmezi, tehát kényszerűségből teszi meg kötelessé-gét, addig mi megakarjuk tenni kötelességünket annak daczára is, hogy ez nem egyedül a kényszertől reánk sujtott positio. (*Zajos ellenmondások. Halljuk!*) Hanem a szabadság erkölcsi erejéből ered a mi hazafiságunk, holott az önök ragaszkodása a kényszernek szüleménye (*Nagy mozgás és ellenmondások. Zaj. Halljuk!*) Én azt hiszem tehát, hogy az még sokkal jobban meg-becsülendő a szásznál, mint a magyarnál, kinél ezen kötelességnek teljesítése a kényszer szüle-ménye. (*Mozgás és zaj.*) Én csak azért szólok a t. képviselő urnak, mert csak bennünket vádol és nem tekinti azon áramlatot, a mely Német-országban ezen kérdésre nézve létezik; és azt állítja, hogy a mozgalom magát az államnak gyökerét akarja kiirtani. No, én csak azt kérde-ném a t. képviselőtársamtól, hogy miből vette ő ezen állítását, a teljesen logicailag gondol-kozni szokott fő — honnan vette ezen állítását. Előtte bizonyára ismeretes lesz a „Deutsche Schulverein“ felhivása. Mire hív föl az? Talán a magyar állam ellen? Talán annak a gyökerének aláásására? Ne méltóztassék nappal kisértetet látni. Arra hivja föl a német közönséget, hogy a szászok iskolai ügyének támogatására, előmozdítá-sára, tehát culturczélokra adassanak meg azok az eszközök, a melyeket megtagad tőle a ma-gyar állam és magyar cultusminister. (*Élénk ellenmondások a jobb- és baloldalon.*) Hát ez tud-tommal semmi egyéb, mint az, a mit a Szt.-László-társulat tesz. (*Élénk ellenmondások.*) A Szt.-László-társulat elnöke Schlauch Lőrincz püspök megnyitó beszédében nyiltan kijelentette, hogy: „Mi évek óta támogatjuk Bukovinában és az egyesített Romániában katholikus magyar-jainkat, hogy ne veszszen el vallásuk, ne veszszen el a magyar nemzetiség.“ No hát a mi az egyiknek szabad, az talán szabad a másiknak is. (*Élénk ellenmondas a jobb- és baloldalon.*) És én azt hiszem, hogy az iskolák támogatását csak-ugyan nem lehet a magyar állam gyökere alá-ásásának mondani, mert én azt hiszem, hogy a magyar állam az iskolákkal csakugyan össze férhet.

T. ház! Az én t. képviselőtársam azon ira-tokról beszél, a melyeket felemlített Herman Ottó t. képviselőtársam, de én nem akarom kér-dezni a t. képviselőtársamtól, valóban olvasta-e azon iratot, melyet ő itten felemlített és a me-lyet egy igen hirneves német tanár irt. Mon-dom, nem akarom kérdeni a t. képviselőtársam-tól, vajjon valóban olvasta ezt, de arra kérem föl, hogy méltóztassék azt elolvasni és azután egészen alaptalannak kijelenteni. Kijelentett itt t. képviselőtársam egy elvet, melynek én is hive vagyok, t. i. hogy szégyen egy államra nézve ha más állam az ő belügyeibe akar avatkozni. Igenis elismerem. De aztán hozzátesszem, hogy Magyarország jelenleg igen, de igen meggondo-landó helyzetben van, a mennyiben nem a nem-zet józan, művelt és status férfiuilag érett elemei vezetik a magyar közvéleményt, mert — fájdalom — ezen az állam és a nemzet vezetésére legelső sorban hivatott elem visszahuzódik, nem törődik a közügyekkel és különösen a közvéleménynyel szemben, nagyon is tartózkodó, hogy ne mond-jam, félénk és étengedte a sajtó, a közvéle-mény, sőt lehet mondani a nemzeti köztevékeny-ség vezetésének a szerepét nem épen a legjóza-nabb és legmeggondolóbb elemnek. És ez nagy baj a magyar nemzetiségnek és a magyar közvéleménynek, sőt az államnak is. Csak méltóztassanak magukba szállni és meg fognak győződni, hogy azon elemek, melyek jelenleg csinálják Magyarországon a közvéleményt, nem épen szine-javát képezik a nemzetnek és hogy azok, kik tartózkodnak hozzájárulni a közvéle-mény képzéséhez, azok, kik tulajdonkép hivatva volnának a nemzet sorsának vezetésére, a jelen-lengi tétlenségük által nagy bünt követnek el a magyar nemzet jövőjével szemben.

Ha egy állam és annak közvéleménye a leg-jobb elem által vezettetik, akkor azt hiszem, sohasem fog azon valóban megszégyenítő helyzetbe jutni, hogy más államok kezdenek belügyei iránt érdeklődni.

De azt látjuk, hogy pl. itt a német szinház kérdését illetőleg (*Halljuk!*) nem épen a kormá-nyon levő és nem épen a leginkább hivatott kö-rök, hanem egészen más elemek képeztek itt közvéleményt, a mi nem épen válik dicséretére a magyar nemzetnek, a mi, fájdalom, egy igen kellemetlen és engemet is kellemetlenül érintett kudarczra vitte a magyarságot. Ha egy nemzet nem a maga legjózanabb, legbelátóbb elemei által vezettetik, hanem annak vezetése időnkint hiva-tatlan kezekre bizatik, akkor annak a helyzetébe jut, a ki a maga gyermekeit nem gyámolítja és azután akadnak idegen gyámok. És én, mint ezen államnak a polgára, nagyon is óhajtom és követelem azoktól, a kik valóban hivatva van-nak az állam sorsának vezetésére, hogy ne en-gedjék a magyar államot azon helyzetbe sülyedni, hol, mint a török tartományokkal szemben tör-tént, azért, mert az állam nem volt képes a maga ügyeit rendezni, idegen kezek avatkoz-tak be.

Aláirom tehát Szilágyi képviselőtársam ki-

Digitized by Google

jelentését. Meg vagyok győződve, hogy erre nézve ő megteszi a magáét és én ebben támogatója leszek. De felhivást intézett hozzánk és tanácsot adott t. képviselőtársam. Őszinte köszönettel veszem ezt és meg vagyok győződve, hogy kettőnknek még sok alkalmunk lesz ezen dolgokról higgadtabban beszélni, mint ma.

De legyen szabad kifejeznem már ma egy óhajtást vele szemben. (*Halljuk!*) Ő elismerte, hogy a jelenlegi kormányrendszer részéről velünk szemben igen sok törvénytelenség és igazságtalanság történik. (*Egy hang a balközépen: Nem mondta!*) Vagy legalább a mennyiben máskép kivánná most érteni, tehát feltette, lehetségesnek jelezte azt, hogy a jelenlegi rendszer részéről velünk szemben igazságtalanságok, nyomások történnek. S ő kijelentette, hogy ezekkel szemben ő hű őre lesz a magyar törvényeknek. Lesz alkalmam, fájdalom, lesz alkalmam őt ezen igéretére emlékeztetni. És én erre nézve egész határozottsággal és loyalitással, melyet ő nálam tapasztalni szokott, kijelentem neki, hogy a jelenlegi nyugtalanságnak, elégedetlenségnek, mondjuk ellenzékieskedésnek oka és alapja csakis az, hogy a jelenlegi kormány az állam törvényeit hiven és loyalisan nem hajtja végre. Mihelyt előáll azon általam epedve várt és kivánt helyzet, hogy a magyar kormány a maga alkotta törvényeket hiven és loyalisan tartja meg, azon percztől fogva semmi más tekintet által nem fogjuk magunkat vezettetni a politikában, hanem támogatni fogjuk azt a magyar kormányt, mely a hazai törvényhozás által alkotott törvényeket loyalisan és hiven megtartja és végrehajtja. Tehát t. képviselő ur, ha e téren kilátásba helyezte becses támogatását, köszönettel elfogadom azt. De engedjen meg egy megjegyzést. A t. képviselő ur — legalább az én felfogásom szerint — két örvény közt jár jelenleg. Az egyik a jelenlegi kormány törvénytelen eljárása, a másik a szélső elemek chauvinismusa. Azt kivánom, bucsút vevén tőle jelenleg — azt kivánom a t. képviselő urnak, hogy jövőben fényes pályafutásában sem az egyik, sem a másik örvénybe ne bukjék bele.

T. ház! Mi a jelenlegi vitának tulajdonképeni kiindulási pontja? Hogyan jutottunk mi azon helyzetbe, hogy itt, amint láttuk, ma oly nagy az izgatottság és oly éberek a szenvedélyek? Ha valaki a budgetvita alatt megfigyelte a ház hangulatát, arra, a mi most történt, semmi nyomot, semmi inditó okot nem talált. Ellenkezőleg, nekem igen jól esett, midőn a t. többség leghivatottabb szónoka, Jókai Mór t. képviselő ur kivánatosnak jelentette ki, hogy e haza összes polgárai jó egyetértésben működjenek közre a haza feladataiban és a haza felvirágoztatásában. Jól esett nekem, ámbár ugyanazon időben a birlapokban és az utczákon mást találtam. A másik oldalon, a honnan ma a támadás jött, a függetlenségi pártnak általam igen nagyra becsült egyik szónoka, Kiss Albert képviselő ur kijelentette, hogy nem okos dolog rosz néven venni a nemzetiségtől, hogy ragaszkodik a maga fajához és hogy sokkal nagyobbra becsüli azt a nemzetiséget, a mely hiv marad magamagához, mint azt, a mely ugy gondolkozik: ubi bene, ibi patria. Mondom, igen jól esett nekem két egymással szemben álló és harczoló iránynak ezen kibékitő nyájas kijelentése. És hova vezet ez bennünket? Hol vagyunk ma és ki az oka?!

T. ház! A ki e vitának a megkezdője, Herman Ottó képviselő ur, felhozza azt, hogy alakult Berlinben egy egylet, a mely különösen Magyarországban a német iskolák támogatását és előmozditását tűzi ki feladatul. Elismerte már a t. ház, hogy ebben nem rejlik semmi bűn s hogy ehhez hasonló törekvése van nálunk a Szent-László-társulatnak, a miben senki törvénytelen eljárást nem lát. S azután oda utalt egy német tudós munkájára, a melyben szerinte szörnyü dolgok vannak a magyar nemzettel szemben. Sajnálom, hogy a t. képviselő ur e szörnyüségeket — pedig ő szokott szörnyetegekkel játszani — itt nem mutatta be. Nem tudom, mire vonatkoznak s mik vádpontjai és mit akar. Azt mondja, hogy az a magyar nemzet ellen irányul, pedig biztosithatom, hogy a „Deutscher Schulverein“ czélja csupán a német iskolákról gondoskodni ott, a hol a magyar kormány ez irányban kötelességét nem teljesíti.

A t. vallás- és közoktatásügyi minister ur — kinek törvényszabta kötelessége volna, nemcsak a magyar faj, de a haza minden nemzetségének közmüvelődéséről gondoskodni és azt a mennyire szükséges, az állam eszközeivel is istápolni — a maga hivatalos jelentésében nagyon víg hangon mondja, hogy a német iskolák száma az utolsó 10 év alatt 365-tel csökkent. Ebből kivehető, hogy a kormány a német iskolák fentartására mit tesz. De fájdalom, a t. minister ur tovább megy, a mennyiben a fővárosban a közoktatás viszonyaira mutatva kiemelte, hogy jelenleg a fővárosban, a hol pedig az utolsó népszámlálás adatai szerint tudvalevőleg 120 ezer német lakos van, egyetlen egy német ajkú népiskola sincs. (*Élénk felkiáltások: Nagyon helyesen van!*) És a vegyes, tudniillik német és magyar ajkú iskolák száma leapadt 6-ra. És hozzá teszi a minister, hogy a főváros e tekintetben nagy nemzeti érdemet szerzett, mely a nemzet nagy hálaját méltán kiérdemelte. De hát t. képviselő ur, a magyar közoktatásügyi minister ur nem átalotta a chauvinisták álláspontjára helyezkedni, megfeledkezve arról a kötelességről, a melyet a nemzetiségi törvény és egyátalában ezen állam-

Digitized by Google

nak törvényhozása és történelme eléje szabott. (*Zaj. Felkiáltások: A dologra! Eláll!*) Méltóztassanak egy kis türelemmel lenni. (*Zaj Felkiáltások: A dologra! Eláll!*) Én figyelmeztetem azokat a képviselő urakat, a kiknek szándékában van engem beszédemben elhallgattatni ..... (*Zaj. Felkiáltások: Eláll!*), hogy épen nincs az önök érdekében ezt tenni. A ki egy kis politikai belátással bir, nem fog arra okot szolgáltatni .... (*Nagy zaj. Felkiáltások: Eláll!*) hogy azt állítsák, hogy oly vádakkal szemben, a milyenek különösen Orbán Balázs képviselő ur részéről történtek, itt nem volna szabad a védekezés. (*Zaj. Halljuk!*)

Most kérdem én, hogy mi összeköttetés van Herman Ottó képviselő ur vádja közt és közttünk. Herman Ottó képviselő ur utalt arra, hogy azok a tények, a mikre azon bizonyos tanár ur hivatkozik, azok a tények csupán a képviselőházból lehetnek ismeretesek. Hát én belátom, hogy a t. képviselő ur szivesen látná, ha azokról, a mik itt Magyarországon történnek, a művelt külvilág nem hallana semmit, (*Zaj. Felkiáltások: Eláll!*) de azt a megnyugtatást még sem adhatom a képviselő urnak, sőt ellenkezőleg biztosítom, hogy mindazokról, a mik akár a hirlapokban iratnak, akár e házban mondatnak, igenis joga van és kötelessége is a művelt külvilágnak tudomást nyerni. És ez egészen egyszerüen történik. Ha önök ott a „Függetlenség"ben és más hirlapokban igen furcsa dolgokat hirdetnek abban a reményben, hogy hiszen ez nem jó köztudomásra, mert a külföld magyarul nem ért, csak magyar ember olvassa azt, hát akkor azzal a kellemetlen csalódással találkoznak, hogy..... (*Nagy zaj. Felkiáltások: Eláll!*) az itten bepanaszolt „Siebenbürgisches deutsches Tageblatt" tartja kötelességének azon nagyon is czifra czikkeket hiven németre fordítani és a művelt külvilággal tudatni, hogy ime, ez a magyar hirlapirodalom. Értem, hogy ez kellemetlen. Arra kérem, tegyék ezt lehetetlenné az által, hogy efféle czikkeket ne irjanak. Mert pl. ha egy kolozsvári lapban, a „Magyar Polgár"-ban, a melyről az a hír kering, hogy a Tisza-család lapja, egy nem közönséges iró, hanem a magyar társadalomnak nagyon előkelő tagja, egy született törvényhozó azt irja, hogy itten Magyarországban — és most bocsánatot kérek a ház t. elnökétől, ha szavakat kiejtek, melyek tulajdonkép mívelt társaságba nem valók, —

Elnök: Nem ajánlom!

Zay Adolf: de idézem szóról szóra a hirlapot, ha azon magyar mágnás a „Magyar polgár"-ban azt mondja, hogy „a tetü, a poloska, a philokszera Magyarországon a német," akkor azt hiszem, nagy oka van azt röstelni, ha efféle dolog nem hangzik itt el az ősi falak közt, hanem mivelt emberek tudomására jut. S óva intem, gondoskodjanak önök arról, hogy hasonló miveltségi bizonyitvány ne állíttassék ki ezután a magyar (*Közbeszólás: Nem mi irtuk!*) nemzetről. Tökéletesen igaza van a képviselő urnak s ez egy sajátságos eljárás a mi t. magyar testvéreink részéről, hogyha táborukból jön egy támadás, akkor rendesen azt mondják: „Nem mi voltunk azok, hanem egyes emberek, azokkal nem identificáljuk magunkat. „És abból hogy rendesen az illető támadó desavuáltatik, következik az, mit az imént mondottam, hogy tulajdonképen a magyar közvéleményt nem vezetik a haza bölcsei, hanem a haza chauvinistái, kikkel aztán később, ha a dolog szóba kerül, nem akarják magokat ez urak identificálni. (*Felkiáltások: Eláll!*)

Herman t. képviselőtársam jónak látta személyes támadást intézni Wolf Károly t. képviselőtársam ellen, mert ő szerkesztője a „Siebenbürgisches deutsches Tageblatt"-nak, mondván, hogy kenyérkeresete uszításból áll. Ha jól tudom, Herman ur szinte hirlapiró. Honnan vette azt, hogy valaki uszításból kenyeret keressen? Azt hiszem, tapasztalásból tudja csak. (*Ellenmondás a szélső baloldalon.*) Biztosíthatom, hogy a „Tageblatt"-nak legveszedelmesebb tevékenysége abból áll, hogy azokat, miket önök irnak, hü német fordítás utján kivetközteti a feledés árnyékából és behozza a világ irodalomba, a külföld itélete alá bocsátja. Ezt a bűnt követte el Wolf Károly s reménylem, hogy az önök dolgait ezután is külföldre viszi és hiven tükrözteti vissza. Érthetem, hogy Herman Ottó ur, miért kivánja, hogy a magyar chauvinisták viselt dolgainak e hü tükre a rendelkezési alap segélyével borittassék, takartassék el. (*Eláll!*)

Hermann képviselő ur botránynak nevezi ezen működését Wolf barátomnak. Hát jól van, kutassuk, ki csinálja ez országban és ezen házban a botrányt?!

Ki az, a ki fel kérte a belügyministert, mint az államrendészet főnökét, hogy a rendelkezési alap eszközeit forditsa ezen tükör elhomályosítására. Ki tette ezt? Méltóztassanak visszaemlékezni, hogy midőn a hatvani utczai komoly rendzavarások történtek, a lázadó tömeg előtt ki termett és ki biztosította a rendőrséget arról, hogy komoly zavarok nem történhetnek? Herman Ottó képviselő ur volt ez. Méltóztassanak visszaemlékezni, hogy mikor a belügyminister ur, a kivel ma igen jó egyetértésben van, nem valami nagyon nyájas módon figyelmeztette őt a képviselői hivatással talán nem épen megegyeztethető ezen működésére, ki volt, a ki azt mondá: „Hogyha egyszer elérkezettnek látom az időt arra. hogy lázadást és forradalmat csináljak, akkor tudni fogom, hogy minő eszközökhöz kell fordulnom." (*Nagy zaj. Felkiáltások: A dologra!*)

Digitized by Google

És ki az a férfiu, ki ma állami rendészet után kiált? Herman Ottó. Azt hiszem ez elégséges e támadás és a támadó elemek jellemzésére. — A ministerelnök ur azt mondta, hogy azon szemrehányás, mintha a magyar kormány a hivatalos sajtót nem használná fel a külföld hivatalos felvilágosítására, (*Nagy zaj. Felkiáltások: Dologra! Dologra!*) egészen alaptalan, mert a magyar kormány a rendelkezési alapot és a bécsi sajtóirodát nagyon is használja a külföld hivatalos felvilágítására. És valóban ezelőtt a külföldben ki volt zárva minden más felvilágosítás és csak a mi kormányuk vezette és értesítette a külföldi közvéleményt saját érdeke szerint. Most változott a helyzet, most nem engedi magát át a külföld a hivatalos porhintésnek. Most a ministerelnök is sajnálhatja ugyan, de tény, hogy azok a körök, a melyek kezében a sajtóügy van, külföldön elvesztették eddigi bizalmukat a bécsi sajtóiroda és a hivatalos értesítésesek iránt s e szerint intézték el például a német sajtóban is eljárásukat. A minister ur arra is utalt, hogy nemcsak a rendelkezési alapot és a hivatalos sajtót, de az állam más eszközeit is fel használta arra, hogy azon, mint magát kifejezte, államellenes szász törekvéseket elfojtsa, hanem a szerinte bűnös lapot utasította az esküdtszékek elé és azon esküdtszék — oly hazafiatlan volt, hogy azon borzasztó honárulásokat nem volt képes a lapban találni. No hát t. ministerelnök ur, hogy ha esküdtszéki verdictről szólunk, legyen szabad utalnom azon verdictekre is, melyeket a budai esküdtszék igen kényes ügyekben hozott s a melyekkel szemben természetesen nem tartja tanácsosnak hasonlóképen nyilatkozni. De ha aztán ugyanazon esküdtszék Szebenben saját legjobb belátása és meggyőződése szerint jár el, akkor azt az esküdtszéket hazafiatlansággal vádolni nem lehet. Méltóztatik nagyon kicsinybe venni a budai esküdtszék viselt dolgait, különösen azon ügyekben, melyeknél a közvádló a közös hadügyminis-tertől kapta a felhatalmazást a vád emelésére, méltóztassék azokat figyelembe venni és majd aztán szólunk ismét hazafiatlanságról.

A t. ministerelnök ur tanácsosnak tartotta arra utalni, hogy hiszen miért panaszkodnak a szászok azon sorsukon, melyet ez országban találnak; nézzenek csak oda Elszász-Lotharingiába, mi történik ott. Köszönöm, hogy a t. ház figyelmét oda irányozta. Meg fogok reá felelni. Hogyan lehet az erdélyi szászok állását összehasonlitani akarni Elszász-Lotharingiával? Azt hiszem, méltóztatik tudni a ministerelnök urnak, hogy az, a mi ott történt, csak restitutio in integrum volt, hogy azon két tartomány és lakossága a német birodalom kiegészitő része volt és azt visszahódítani a birodalomnak és a nemzetnek, nemcsak joga, de szent kötelessége is volt a német birodalomnak. De azt hiszem, hogy a t. ministerelnök ur itt kárhoztatni akar valamit, minek ő maga egyik főrúgója volt és van kelet felé. Hát kérdem a t. ministerelnök urat, mit jelent Bosznia és Herczegovina megszállása, melynek őrangyala maga a t. ministerelnök ur, saját nemzete akarata ellenére. Nagyon jól emlékszem, hogy a t. ministerelnök ur akkor arra figyelmeztette a házat, hogy a magyar király koronázási esküjében benne van azon kötelessége, hogy vissza fogja hódítani mindazon tartományokat, melyek előbb a magyar koronának voltak részei és mihelyt kezébe kerülnek, hozzá fogja csatolni azokat a magyar korona tartományaihoz. Már ha ez a magyar korona számára kötelesség és ha a ministerelnök ur a magyar királyt azon törekvéseiben, hogy Boszniát és Herczegovinát visszahódítsa a magyar koronának, oly hősiesen elősegítette, akkor kérdem a ministerelnök urat: miért bántja az ő lelkét, hogy a német császár hasonló kötelességet teljesített Lotharingia és Elszásszal szemben? (*Zaj. Közbeszólások: A tárgyra!*)

Elnök: (*Csenget. Halljuk!*) A tanácskozási rendre vonatkozólag kivánok szólni. (*Halljuk!*) Most tulajdonképen a ministerelnökség dologi kiadásainak a sajtóirodára vonatkozó tételei vannak napirenden. Igaz ugyan, hogy Herman Ottó képviselő ur ez alkalommal egy speciális esetett hozott fel, de midőn ezen ügyre vonatkozólag már teljes két, sőt három órán keresztül minden képviselő elmondhatta véleményét: kérdem már most a t. házat, vajjon nem méltóztatik e igazságosnak és helyén levőnek találni, miután egyrészről megadatott a mód és alkalom felszólalni mindazoknak, a kik Herman képviselő ur felszólalása folytán magukat érintve vagy felszólalásra felhivottnak érezték, — mondom — nem méltóztatik-e a t. ház, most már elérkezettnek látni az időt arra, hogy a képviselő ur a tárgyra visszatérjen?

Csanády Sándor (*közbeszól*): Szólásszabadság! (*Zaj a szélső balon. Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: A szólásszabadságot én is tisztelem, de azt hiszem, hogy az nem abban áll, hogy valamely képviselő itt a dologra nem tartozó mindenféle ügyekről beszélhessen. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) Hanem abban áll, hogy a tanácskozás rendjéhez tartozó dologról mindenki elmondhassa nézetét. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) A házszabályok engem, mint a ház elnökét egyenesen kötelezneek arra, hogy ha a napirenden levő tárgytól hosszas és nagy eltérés történik, visszavezessem a tanácskozást a napirenden levő tárgyra, (*Igaz! Ugy van!*) Ennek következtében kénytelen vagyok a t. ház figyelmét arra felhivni, hogy nem véli-e elérkezettnek az időt,

Digitized by Google

hogy a szőnyegen levő tárgyra térjünk vissza? (*Élénk helyeslés.*) A t. háznak kifejezett kívánsága folytán tehát figyelmeztetem és kérem a képviselő urat, hogy azon figyelemnél fogva, melylyel minden képviselő hazájának törvényhozó testülete iránt viseltetni tartozik, méltóztassék a tanácskozás tárgyára visszatérni. (*Helyeslés.*)

Zay Adolf: Az igen t. elnök ur figyelmeztetése előtt természetesen teljes tisztelettel hajlok meg, de ha ezen figyelmeztetést már az előttem szólott báró Orbán Balázs képviselő urnak szintén megadta volna, (*Nagy zaj.*) mindazon vádakra és rágalmakra, melyeket a képviselő ur felhozott nem volnék kénytelen felelni. Ha figyelembe veszi a t. elnök ur, ő maga kénytelen volt Orbán képviselő urat inteni, hogy sértő szókat ne ejtsen ki, reménylem, hogy kellő méltányossággal fog birni, hogy nekem megengedi, ezen vádakra röviden válaszolhassak. (*Halljuk a szélső balon.*)

Szólt igenis nem a tárgyalás alatt lévő tételhez, de avval semmi összeköttetésben nem álló sértő vádat emelt Orbán Balázs és Iványka Irme képviselő ur. Mindketten egyesültek egy dologban, hogy az erdélyi szászok által borzasztó törvénytelenségek és igazságtalanságok követtetnek el a csángokkal szemben egyházi téren.

Különösen Iványka Imre t. képviselő ur csaknem kérdőre akarta vonni a kormányt azért, hogy miért nem teljesítette az erdélyi csángóknak azon kérelmét, hogy az erdélyi lutheránus egyetemes egyházból kiválhassanak. Nem áll ennek utjában semmi, az illető egyháznak képviselőtestülete kijelentette a kormánynyal szemben, hogy ha a csángók minden áron ki akarnak válni az erdélyi lutheránus egyetemes egyházból, nyitva az ajtó, nem kényszeríti őket senki, hogy ott maradjanak. Tudja ezt a kormány, de tudja azt is, hogy épen ezen csángók folyton fordulnak az erdélyi lutheranus legfelsőbb hatósághoz, ott keresnek segélyt és igazságot. Igy fordult Apácza községe és Hosszúfalu községe igazságot keresve saját papja ellen és viszont a papok a kepe behajtása iránt. Ha ők mint tagjai érzik magukat ezen egyetemes egyháznak, nem tartom nagyon bölcs dolognak őket itt arra izgatni, hogy azon egyházból kiváljanak, de ha akarnak, nyitva az ajtó, kiválhatnak. Csak Orbán Balázs képviselő urnak egy nehány állítását kell visszautasítanom, azt t. i., hogy ezen egyházban ugy a templomból, mint az igazgatásából ki van űzve a magyar szó. Ez egyszerűen nem áll, mert a csángó-községekben az isteni tisztelet magyar nyelven folyik és az egyetemes egyház alkotmányszabályzata és más hivatalos intézkedései magyar nyelven is ki adatnak a csángók számára; tehát alaptalan Orbán Balázs képviselő ur állítása. Egyébiránt az ő szavaira komolyan reflektálni nem akarok, mert a ki azt jelentette ki, hogy a régi erdélyi harczokban a szászok sohasem vettek részt, mert gyávák és mindig visszavonultak és szöktek a csatától, az a történelmet szánszándékosan elferdíti. Emlékeztetem a képviselőházat a kenyérmezői hősi csatára, a mely 1453-ban Szászváros közelében vívatott és a hol a történelem tanusága szerint épen a szászok hősies polgármestere és király birájának vezetése alatt épen „in prima linea pugnantes" számosan áldozták fel életüket e hazáért. És vívtak és véreztek hasonlag más csatákban is, melyekben a szászok mindig részt vettek, a mint azt a történelem elvitázhatlanul kimutatja. Én tehát nem tartom érdemesnek Orbán képviselő ur ez iránti alaptalan vádjainak czáfolatával tovább foglalkozni, csak egyre figyelmeztetem még, hogy épen azon hős magyar urak Erdélyben, a kik mindig nyilt sisakkal mentek a csatába, a törvényekben kikötötték maguknak, hogy ha jön a török vagy tatár, legyen nekik joguk a szászvárosok falai között menedékhelyet keresni és az erdélyi fejedelmek ágyuit kölcsön vették épen ezen „nem harczias" szászok.

Még csak arra a figyelmeztetésre vagyok bátor reflectálni, hogy hiszen a kiváltságoknak az ideje lejárt. Bár lejárt volna, mert én azt hiszem, hogy t. képviselő ur az áliam jelenlegi törvényeit kiváltságoknak bélyegezni nem akarja; ismételten kijelentem tehát, hogy mi csupán a magyar állam jelenlegi törvényeire alapítjuk jogainkat és figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy ha már ő jónak tartotta kiváltságokról szólani, nézze meg, hogy az erdélyi országgyülési választók között kik szerepelnek a kiváltsági jog alapján. Határozottan azt állítom, hogy épen azon hős székelyek köztt, a kik „haladnak a kor igényeivel", a túlnyomó nagy többség a régi kiváltság alapján van összeirva; pl. (*Halljuk! Halljuk! Felkiáltások: Dologra! Zaj.*) az oláhfalui városi választókerületben nem létezik csak 17 a census alapján felvett választó — a többi kiváltságolt.

És ha épen b. Orbán Balázs ur jónak tartja minket arra felszólítani, hogy haladjunk mi a keleti culturával, akkor ezen intés az ő részéről velünk szemben ajkaimra kényszeríti a mondatot: „Risum teneatis amici?" (*Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! Felkiáltások: Eláll!*)

T. képviselőház! Tökéletesen egyetértek Szilágyi Dezső képviselő urral, (*Folytonos nagy zaj. A szónokot nem lehet hallani*), ha kijelentette, hogy bizalommal nem viseltetve a jelenlegi kormánynyal szemben, a rendelkezési alapot nem szavazza meg. Én különösen, miután most a miniszterelnök ur e tételeknek megszavazását a bizalom nyilvánításának kivánja tekintetni, magam

Digitized by Google

részéről ezt a tételt semmikép nem szavazhatom meg.

Duka Ferencz jegyző: Tisza László! (*Felkiáltások: Eláll!*) Almásy Sándor. (*Felkiáltások: Eláll!*)

Herman Ottó: (*Halljuk! Halljuk! Zajos félkiáltások: Eláll!*) T. ház! Egészen röviden személyes kérdésben kivánok szólani. (*Halljuk! Halljuk! Zaj.*)

Elnök: T. ház! A képviselő ur személyes kérdésben kér szót; méltóztassék őt meghallgatni.

Herman Ottó: Zay Adolf képviselő ur az én beszédemnek azon kitételét, hogy bizonyos képviselő a magyarfalásból kenyeret csinál, akként értelmezte, mintha abban az az értelem foglaltatnék, hogy ő pénzt keres avval. Bocsánatot kérek, a t. képviselő ur ez által csak azt bizonyítja be, hogy nem tud magyarul, mert ha valaki valamely dologból kenyeret csinál, az magyar értelemben azt teszi, hogy ez neki kenyere, tehát rendszeresen foglalkozik vele s még akkor pénzről szó nincs. S a t. képviselő ur teljességgel nincs feljogosítva az én magyar hirlapirói működésemet birálni, rám olyat akarni fogni, a mi nem igaz, mert én meggyőződéseket szoktam nyiltan, aláirással, folytonosan hirdetni, holott ők orozva támadnak. Erre súlyt fektetek s minden vádját egyszerűen visszautasítom (*Helyeslés.*)

Almássy Sándor: T. ház! (*Nagy zaj! Eláll! Eláll!*) Én meghajolva a t. képviselő urak kivánsága előtt (*Halljuk!*), nem fogok reflektálni mindazokra, a mik itten felhozattak, csak egyre mindenesetre kénytelen vagyok megjegyzést tenni. (*Halljuk!*)

Itt valamennyien, kik azon művet ártatlannak declarálták, azt mondták, hogy ez nem más czélból van, mint csak azért, hogy az iskolákra pénz szereztessék, sőt Herman Ottó képviselő ur, a ki felszólalt, hogy azon művet desavouálja, avval gyanusittatott, hogy nem is olvasta ezen könyvet, mert különben nem is mondta volna azon rágalmakat. Engedelmet kérek, hogy csak egy pár sort olvassak föl abból (*Halljuk! Olvas*): „Es giebt vielleicht in Siebenbürgen keinen Ungarn, der nicht jeden Augenblick bereit wäre, das Todesurtheil der Sachsen zu unterzeichnen.“

Én ezt, t. ház, még nem tartom oly nagy rágalomnak. (*Élénk helyeslés és általános derültség.*) Azt hiszem, hogy azon embereknek lelkiismerete, a kik ezen doktor urat megsugalmazták, megmondta nekik, hogy megérdemlik azért, a mit a magyarokra ráfognak. Hanem tovább megy (*olvas*):

„Die ungarische Regierung . . . . mag sie sich die gewaltsamsten Massregeln gegen die Sachsen erlauben, mag sie sich die grösste Willkür, die empörendste Ungerechtigkeit den Sachsen gegenüber zu Schulden kommen lassen, nie wird der Siebenbürger Ungar gewöhnlichen Schlags seine Stimme dagegen erheben, wohl aber umgekehrt Alles, was die Regierung gethan, für zu wenig erklären! Für diese Leute concentrirt sich alles in dem einen grossen Interesse: Vernichtung der Sachsen!“

Engedelmet kérek, én ezen művelt nyelvet nem igen gyakorlom s nem is igen értem, hanem ezen német szöveg azt mondja, hogy a magyar kormány a legkeményebb erőszakosságot is megengedi magának a szászok ellen.

No, t. tudósítók, a kik e szerint értesítik azt a művelt doktor urat, mint a képviselő ur szokta mondani, én ezen doktor urat sem tartom művelt embernek, a ki ilyeneket elhisz.

Tehát csak azt akartam mondani, hogy igen is elolvastuk ezt a könyvet és megbotránkoztunk rajta. A további szótól különben elállok. (*Élénk helyeslés.*)

Lázár Ádám: T. ház! Engedje meg, hogy csaknem az utolsó perczben nagyon röviden nyilatkozhassam, mert nem kivánok visszaélni becses türelmükkel. (*Halljuk!*) Mindenekelőtt kijelentem, hogy a napirenden levő rendelkezési alapot, mint bizalmi kérdést, pártállásomnál fogva el nem fogadhatom; és kijelentem egyuttal azon hosszú vitára nézve, melyet itt bizonyos nemzetiségi ürügy alatt szász képviselőtársaink előidéztek, hogy csodálatos találkozása a véletlennek, hogy ezelőtt 7 évvel, midőn szerencsém volt a képviselőháznak tagja lenni, ugyanazon képviselőtársam más ötletből idézte elő ezen nemzetiségi vitát és én röviden kijelentettem az egész ház egyetértő helyeslése mellett, hogy ha a magyar állameszmét nem tisztelik, ha nemzetiségi, vallási és nyelvbeli ürügyek alatt Magyarország ellen áskálódnak, tessék nekik más hazát keresni. (*Élénk helyeslés.*)

Ez alkalommal nem akarok rekriminatiókba bocsátkozni, csak annyit konstatálok, hogy ezen egész hosszú vita alatt a szász képviselők közül egy sem merte hangsúlyozni, hogy midőn nemzetiségért, nyelvért, vallásért küzdenek, a magyar állameszmét fenn akarják tartani. Elképzelhetni tehát, hogy midőn itt szász képviselőtársaink nem tartják méltónak, érdemesnek ország-világ előtt kijelenteni ezen eszméhez való ragaszkodásukat, mit művelnek otthon a néppel szemben, a sajtó terén, mit a külföld előtt. (*Élénk helyeslés.*)

Én tehát most is ragaszkodom ahhoz, hogy a ki a magyar állameszme méltóságát el nem ismeri, annak szabadságában áll más hazát keresni, (*Helyeslés*) de semmi ürügy alatt nem engedhető meg, hogy akár a kormány, akár ezen párt ellenében ily támadások intéztessenek ak-

Digitized by Google

kor, midőn mi a magyar állameszme megvédését tűztük lobogónkra és midőn Magyarország önállósága és függetlensége ilyen bevonszolt ráfogásokkal nem zavarhathatik meg és én minden ily törekvést a jövőre nézve kárhoztatandónak tartok. (*Élénk helyeslés.*)

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, a vitát bezárom. Szavazás előtt szó illeti még az előadó urat. (*Felkiáltások: Eláll! Eláll!*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Magam is sokkal jobban tisztelem a ház kifáradt türelmét, sem hogy legkevésbé is czáfolgatásokba akarnék bocsátkozni. De mondatott itt egy pár dolog, melyet, azt hiszem, a nagy zajban sokan nem hallottak s a melyet egyszerűen rektifikálni, ugy vélem, szükséges, már csak azért is, hogy azon szellem, mely különösen Zay képviselő ur beszédjén végig vonul és azon állítások, melyeket mondott, legalább ugy ne tüntethessenek fel, mintha itt még csak valóságuk se tagadtatott volna. (*Halljuk!*)

Az egyik, a mire bátor vagyok hivatkozni, — mert ennek is megvan a fontossága kifelé — az, hogy a képviselő ur azt mondta, épen ugy Herman Ottó képviselő urat mint engem illetőleg, hogy mi szóltunk a hivatalos sajtóirodáról és az annak utján való actióról. Sem Herman Ottó képviselő ur, sem én még csak nem is említettük a sajtóirodát. (*Ugy van!*)

Sajnálom, ha a képviselő ur azt hiszi, hogy egy kormánynak csak a sajtóiroda áll rendelkezésére, ha hatni akar, mert ugy látszik, azt tartja, hogy másról nem is beszélhettünk, mikor kormányhatásról szóltunk. Ez az egyik, a mit rektifikálni kivántam. A másik a következő:

A képviselő ur ugy tüntette fel — és ezt is bizonyosan föl fogják használni a külföldi német lapokban, ha nem ő fogja is irni, (*Élénk derültség és fölkiáltások: De bizony ő fogja irni!*) ugy tüntette fel, hogy én Elszászt és Lotharingiát szóba hoztam azon szempontból, hogy hibáztassam, vagy itéletet mondjak egyáltalán azon politikáról, mely azt elfoglalta. Egy betüvel sem mondtam. (*Ugy van!*) Hanem azt mondtam, hogy a nem az állam nyelvét beszélő nemzetiségek iránt ott követett elbánást tegye párhuzamba a nálunk levővel.

A harmadik, a mit el nem hallgathatok t. ház az, hogy a képviselő ur helyesnek találta megtámadni, hogy Budapest fővárosa népiskoláiba a magyar tannyelvet hozván be, ezt a minister elismeréssel fogadta.

A képviselő ur helyesnek találta megtagadni, hogy tisztán socialis téren egyletek alakulnak a magyar müveltség terjesztésére. S ugyanakkor követeli, hogy helyes lehessen külföldieknek itt a német müveltséget terjeszteni. Tehát többet szabad a külföldinek — mert német — Magyarországon, mint a magyarnak saját házában. (*Zajos helyeslés.*) Hogy aztán ily felfogással szemben és ily uraktól nem kértem bizalmat és nem kérek és nem is várok, azt — kérem rá Szilágyi Dezső képviselő urat is — találja természetesnek, (*Tetszésnyilatkozatok*) nem pedig megrovandónak, mert igenis óhajtom, várom a magam vagy bármely más magyar kormány számára az erdélyi szászság bizalmát, de annak először ki kell löknie kebeléből azokat, a kik a magyar állam eszméjét megtámadják (*Kitörő lelkes éljenzés és taps az egész házban.*) Csak még egyet! (*Halljuk!*) Épen azért még csak ezt az egyet, hogy ugyanannak feleljek meg egy tekintetben, a mire Almássy képviselő ur felelt meg más tekintetben. A képviselő urak elmondták, hogy milyen egyszerű és milyen ártatlan dolog az a Schulverein felhivása. No hát t. ház, még is jó lesz tudni, hogy megismerjük irányzatukat, mi az, a mit oly ártatlannak tartanak. Egyik helyen azt mondja: „Vor allem sind es jetzt die deutschen in Ungarn und Siebenbürgen, welche unserer Hilfe bedürfen.“ (*Derültség.*) És miért? (*Halljuk!*) „Die Zahl der deutschen Volksschulen wird von Jahr zu Jahr vermindert.“ Vajjon tiltott-e be a kormány, vagy a törvényhozás csak egyet is? Nem. Tehát, az a mi itt foglaltatik, vagy oly vád, mely alaptalan, vagy ha csakugyan fogynak az iskolák, akkor vádat emelni nem lehet, mert ez a nemzeti élet fejlődésének következménye, ebből pedig bűnt saját hazájában senkivel szemben csinálni nem lehet. (*Tetszés.*)

A másik borzasztó és égre szóló dolog: „Es gibt keine deutsche Universität mehr in Ungarn.“ (*Zajos derültség.*) No hát uraim, vajjon azért lehet vádolni a magyar nemzetet chauvinismussal, a németek elnyomásával: „Weil es keine deutsche Universität mehr gibt in Ungarn.“ (*Élénk derültség és tetszésnyilatkozatok.*) Hát a magyar nemzetnek az a rendeltetése, hogy a 40 milliónyi és annyival nagyobb, annyival vagyonosabb német nép számára még saját filléreiből itt állítson egyetemet? (*Zajos tetszés.*) Ugyan kérem, ne méltóztassanak önmagukat ily módon compromittálni. (*Élénk tartós helyeslés.*)

És a mi a vége: „Diesen empörenden Zuständen gegenüber die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen zu unterstützen, ist deutsche Pflicht.“ Tehát „empörende Zustände“ vannak Magyarországon a németekkel szemben.

T. ház! Én nem akarom gyanítgatni, mert positive nem tudom — méltóztassék elhinni, ha tudnám, megmondanám, de nem csak megmondanám, hanem találnék még más módot is, — hogy kik terjesztik ezt, de hogy azok, kik ilyeneket terjesztenek Magyarországról és a kik e szerint

Digitized by Google

az igazsággal részint homlokegyenest ellenkező-leg, részint pedig absurd követelések folytán állítják, hogy itt a német elemnek üldözése folyik; mondom, a kik ilyent hireszteltek, azok rosz hazafiak, (*Élénk helyeslés*) a kik ezt helyeslik, nem nagyon jók. (*Zajos helyeslés.*)

A képviselő ur az esküdtszéki felmentésről is szólva, azt mondja, hogy bezzeg mikor az idevaló esküdtszék felmentett ily praegnans esetekben valakit, főleg ha a közös hagyügyministerről volt szó, akkor nem szólt a ministerelnök.

Itt is kilátszik t. ház a czélzat, hogy mit akar a képviselő ur, de állításának alapja itt sem felel meg az igazságnak, mert igenis szólottam meglehetősen éles vitában itt a ház kebelében az ily esetről és mikor az a fölött folyt vita be volt fejezve, mint a sajtóbiróságnak, melyet én ugyan nem bántottam, mint a sajtószabadságnak — melyet szintén nem bántottam — mint Isten tudja miféle szabadelvű eszmének ellenemben való védője, a képviselő ur is ellenem szavazott. (*Élénk derültség.*) Tehát itt is kitünik a czélzatosság; de itt is hiányzik az alap és valóban azt kell hinnem, annyira meg volt győződve a képviselő ur, hogy senki sem hallgatja és érti meg beszédét, hogy ebben a reményben mondotta el ezeket. (*Élénk helyeslés.*)

Ilyenekkel szemben azután ne csodálkozzék a képviselő ur azon, ha azok, a kik sok dologban egymással homlokegyenest ellenkező nézetben vagyunk s talán kiméletlenebbül is bánunk egymással mint a hogy kellene sok dologban, mégis mindnyájan egyet értünk egyben, abban, hogy Magyarország a magyaroké és csak magyar állam lehet. (*Általános hosszantartó helyeslés és taps.*)

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a rendelkezési alapra előirányzott 200,000 frtot megszavazni? (*Igen! Nem!*) A kik megszavazzák, méltóztassanak felállni. (*Megtörténik.*) A többség megszavazza.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): Együtt XII. fejezet. 1—2. czím 299,100 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): VI. fejezet. 3. czím. Nyugdíjak összesen 2000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Baross Gábor jegyző (*olvassa*): I. fejezet. 179,444 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

T. ház! A multkor méltóztattak el határozni, hogy febr. 6-ig érdemleges ülés nem fog tartatni és az esetre, ha a delegátiók tárgyalásukat addig be nem fejeznék, az elnökség bizatott meg, hogy a legközelebbi ülés határidejét a szokott módon közhirré tegye. E szerint tehát febr. 6-ig, vagy a delegatiók tárgyalásának befejeztéig nem lesz ülés. Az első ülés tárgyai lesznek: A most félbeszakított tanácskozás folytatása, t. i. az ő Felsége személye körüli ministerium költségvetése, azután a horvát-szlavon-dalmát ministerium költségvetése és miután már kimondta a ház, hogy az egyes ministeriumok költségvetésének tárgyalása ugyanazon sorrendben fog történni, a mint az beterjesztetett, következik a belügyministerium költségvetésének tárgyalása. (*Helyeslés.*) Tehát a következő ülésen a t. ház beleegyezésével a tárgyalás sorrendje akképen állapittatik meg, a mint azt elmondtam. Most pedig az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 2 órakor.*)

Digitized by Google

49. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi február hó 7-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Az elnöki havi előterjesztés bemutatása. Elnöki jelentés a beérkezett átiratokról és kérvényekről. Ordódy Pál közlekedési minister jelentést nyujt be a kőszeg-szombathelyi helyi érdekü vasut tárgyában. Gróf Szapáry Gyula pénzügyminister törvényjavaslatokat nyujt be, a szegedi államkölcsön határidejének meghosszabbitásáról, az 1880 : XX. t.-cz. módositásáról, az 1881-iki közösügyi költségek pótlásáról, a közadók kezeléséről és végre a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Bausznern Guidó személyes ügyben szólal fel. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Ő felsége személye körüli ministerium. Horvát-Slavon-Dalmát ministerium. Belügyministerium.)

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy, Pál, Bedekovics Kálmán, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Orczy Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Péchy Jenő jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánók neveit egyrészről Tibád Antal, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Rakovszky István jegyző (*olvassa a január 27-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesíttetik.

Bemutatom a házszabályok értelmében az elnöki előterjesztést a mult hónap végéig elintézetlenül maradt interpellátió, indítványok, határozati- és törvényjavaslatok iránt, mely fel fog olvastatni.

Tibád Antal jegyző (*olvassa az elnöki előterjesztést*).

Elnök: Az előterjesztés a ház irodájába letétetik, hol azt a képviselő urak megtekinthetik.

Bemutatom a belügyminister átiratát, melyben tudatja, hogy boldogult Carolina Auguszta császárné és királyné ő Felségéért, dicsőült I. Ferencz császár és király negyedik hitveséért a halála évfordulóján szokásos ünnepélyes gyász isteni tisztelet folyó évi február hó 9-én délelőtt 10 órakor fog a várbeli helyőrségi templomban megtartatni.

Tudomásul vétetik.

Bemutatom a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minister ur átiratát, melynek kapcsában megküldi az ipari szakoktatás és házi ipar jelen állásáról szóló hivatalos jelentés 450 példányát.

A jelentés példányai a képviselőház tagjai között már kiosztattak.

Bemutatom Alsó-Fehér, Esztergom, Gömör-Kishont, Kis-Küküllő, Moson és Nógrád megyék közönségeinek felterjesztéseit, melyekben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat reájuk vonatkozó részeinek megváltoztatását kérik.

Barsmegye segéd és kezelő személyzetének Gyurgyik Gyula képviselő, — Biharmegye segéd- és kezelő-személyzetének Ercsey Géza képviselő, — Hontmegye segéd- és kezelő-személyzetének Paczolay János képviselő — és Máramarosmegye segéd- és kezelő-személyzetének a megye közönsége által beadott kérvényeit, melyekben részükre a nyugdíj-intézmény létesítését kérik.

Ezen kérvények kiadatnak a pénzügyi bizottságnak.

Bemutatom Maros-Tordamegye közönségének felterjesztését, melyben Moson megyének fel-

Digitized by Google

iratát pártolván, az adóhivatalokban elhelyezett árvapénzek után a vétbizonyítványok bélyegzésére vonatkozó pénzügyministeri 1880. évi 66,529 számú körrendeletnek hatályon kivül helyezését kéri.

Nógrádmegye közönségének feliratát, melyben az italmérési regale-jog erélyesebb védelmét, esetleg végleges megváltását kéri.

Nógrádmegye közönségének felterjesztését, melyben Győr szabad királyi városnak föliratát pártolván, az 1870. évi XVII. törvényczikk 8-dik, valamint az 1873. évi XIII. törvényczikk 8-dik szakaszának megváltoztatását kéri.

Nógrádmegye közönségének föliratát, melyben Sárosmegyének és Székesfehérvár szabad királyi városnak felterjesztését pártolván, a hadmentességi díjról szóló 1880. évi XXVII. törvényczikk némely intézkedéseinek megváltoztatásáért esedezik.

Nógrád- és Sopronmegyék közönségeinek felterjesztéseit, melyekben Pest-Pilis-Solt-Kiskunmegyének föliratát pártolván, Fiume közjogi helyzetét szabályoztatni kérik.

Zólyommegye közönségének feliratát, melyben a korponai országgyülési képviselővválasztókerület székhelyét Zólyom városába áttétetni kéri.

Hódmező-Vásárhely város közönségének felterjesztését, melyben a közmunkaügy országos rendezése tekintetéből törvény alkotását kéri.

A Csanádegyházmegyei Felső-Arad egyházkerület papságának Bohus Zsigmond képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a polgári házasság behozatalát czélzó törvényjavaslatnak mellőzéséért, a vallási és iskolai alapítványoknak csak katholikus czélokra való fordításáért és az 1879. évi XL. törvényczikk 53. §-ának megváltoztatásáért esedeznek.

Mindezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Bemutatom végül az erdélyi római katholikus statusnak, Mikó Bálint képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a gymnasium és reáliskolai oktatásról alkotandó törvényben az erdélyi római katholikus középiskolák törvényes jogi állását, megnyugtató és igazságos kifejezésre juttatni kéri.

E kérvény a közoktatási bizottsághoz utasíttatik, miután az e kérdéssel most foglalkozik. Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Ordódy Pál közmunka- és közlekedési minister: T. ház! Van szerencsém jelentésemet a kőszeg-szombathelyi helyi érdekű vasut engedélyokmánya tárgyában benyujtani azon kéréssel, hogy méltóztassék a t. ház azt előzetes tárgyalás végett a közlekedési bizottságnak kiadni, annak idején pedig tudomásul venni.

Elnök: A közmunka- és közlekedésiminister urnak jelentése a kőszeg-szombathelyi vasut engedélyezése tárgyában ki fog nyomatni, szét fog osztatni és tárgyalás és jelentéstétel végett a közlekedési bizottsághoz utasíttatik.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. ház! Van szerencsém a következő törvényjavaslatokat benyujtani, ugymint: egyet a szegedi árvizkárosult lakosok részére rendelt államkölcsön kiosztására megszabott határidő meghosszabbításáról; továbbá az 1880: XX. t.-cz. 23-ik szakasza c) pontja 3. bekezdésének módosításáról, a mely szintén Szegedre vonatkozik; harmadszor az 1881-iki közösügyi költségek fedezésére pótlólag fizetendő összegről és 578,000 frt póthitelről; negyedszer a közadók kezeléséről; és végre a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Kérem, méltóztassék ezen törvényjavaslatok kinyomatását, szétosztását és a pénzügyi bizottsághoz leendő utasítását elrendelni.

Elnök: Mind ezen törvényjavaslatok és indokolásaik ki fognak nyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasíttatnak.

Egyéb előterjesztés nem levén, következnek a napirend, mielőtt azonban erre áttérnénk, Bausznern Guido képviselő ur a házszabályok 145. §. d) pontja értelmében személyes megtámadásra kiván válaszolni.

Bausznern Guido: T. ház! Nem a napirenden levő tárgyhoz szólani, hanem a házszabályok 145-ik §-a értelmében azon személyes megtámadására kivánok válaszolni, melylyel Herman Ottó képviselő ur, a t. ház január 27-kén tartott ülésében engem megtisztelni sziveskedett. Ezen ülésben nem voltam jelen, mert ugyanazon napon Bécsbe utaztam és érkeztem a delegatió január 28-kán kezdődő rendkivüli ülésszakára. Miután pedig a t. ház azóta szünetelni méltóztatott, kénytelen voltam, Herman Ottó képviselő ur illető személyes megtámadására való válaszomat a t. ház mai ülésére elhalasztani.

T. ház! Herman Ottó képviselő ur rólam a következőt mondott:

„És akkor — t. i. 1870-ben, a német-franczia háború idejében — megtörtént, hogy egy férfiu, a ki ma a magyar törvényhozás tagja, nyiltan hirdette Magyarországon és a külföldön hirlapok útján, hogy ő a honvédségi egyenruháját az ő németségével összeférhetlennek tartja és azért letette.“

Erre egy képviselő közbekiáltott: „Ki volt az?“, mely kérdésre Herman Ottó igy felelt: „Bausznern Guido volt!“

T. ház! Igaz, hogy honvédtiszt voltam; igaz, hogy 1870. augusztus hó 8-kán ezen honvédtiszti állásomról lemondtam és hála isten az is igaz, hogy ezen reám nézve igen komoly lépésemet volt honvédpajtásaimhoz intézett búcsúszóban bel- és külföldi lapok útján hirdettem.

Digitized by Google

Hála Isten, mondom, mert ezen búcsúszavamban, melyet több eredeti példányban itt kezemben tartok, nem csak hirdettem, de bővebben indokoltam is akkor eljárásomat.

Nem szándékozom búcsúszavam összes tartalmának felolvasásával a t. ház becses türelmét igénybe venni; csak annyit szabadjon nekem a német szövegből magyar fordításban idéznem, a mennyire az ellenem emelt nehéz vád megczáfolására szükségem van.

Búcsúszavam illető részei igy szólnak:

„Én a m. kir. honvédelmi ministeriumtól engedélyt kértem, hogy honvédtiszti rangomat letehessem s azt épen most meg is kaptam.

Ezen tettem nyilvános igazolásával mind saját magamnak, mint pedig eddigi honvédtársaimnak tartozom, s ez okból mindenek előtt azon indokolási jelentésem fontosabb részét bátorkodom ezennel nyilvánosságra bocsátani, melyet elbocsátási kérvényem okadatolására f. év augusztus hó 8-án a m. kir. ministeriumnak előterjeszteni volt szerencsém.“

Említett indokolási jelentésem főrésze következő:

„Mint öt gyermeknek atyja és minden hadviselési kötelezettségtől törvényszerűleg felmentve, mégis, csak azon okból jelentkeztem a m. kir. honvédségnél, hogy hazám szent ügyének szolgáljak és ha valaha valaki a nagyreményű, nemzeti honvédintézményért lelkesedett, ugy bizonyára én voltam az. Annál nehezebben esik nekem ezen sorokat irni; — mindazáltal meg kell történnie, mert saját meggyőződésétől elpártolni, szilárd jellemű embernek nem szabad.

Ha egyfelől áll az, hogy még az alkotmányos katonának is az alkotmány értelmében minden esetre engedelmeskednie kell; ugy másfelől bizonyára áll az is, hogy szabad állampolgártól joggal követelni nem lehet, hogy vagyont és életet oly ügyért tegyen koczkára, mely, legalább az ő meggyőződése szerint, a hazát és a birodalmat nagy veszélybe hozza.

A jelen német-franczia háborúra nézve politikai meggyőződésemet „Mahnruf an Ungarn“ czímű röpiratomban nyiltan kimondtam és pedig főkép bebizonyítani kisértettem azt, hogy Németország Ausztria-Magyarország természetes szövetségese; — továbbá, hogy kivált Magyarország csakis Németországgal való frigyben mérkőzhetik az orosz óriással és hogy Ausztria-Magyarországnak minden Németországellenes cselekvénye kikerülhetlenül a muszkák betörését provokálja:

Ausztria-Magyarország csakis mint Németország barátja fog jövőben is fennállani, mint annak ellensége pedig rövid idő alatt el fog pusztulni.

Miután lehetetlen, hogy olyan politikának szolgáljak, mely legalább saját meggyőződésem szerint, hazámnak veszélyes s minthogy törvény szerint semmivel sem kényszeríthetnek engem arra, hogy meggyőződésem ellen cselekedjek, a fenforgó körülményeknél fogva kénytelen vagyok, a védtörvény 52-ik szakaszára támaszkodva, honvédtiszti rangomat letenni.

Fájdalommal válok a honvédségtől, mert fegyvertársaim tiszteletét és barátságát élveztem és minden önhittség nélkül mondhatom, hogy nem kevesen közülök fájlalni fogják kilépésemet; — azonban élet-elvem az, hogy a mit egyszer helyesnek ismertem fel, azt rendíthetlen bátorsággal kövessem. Ezen élet-elvem és semmi más, követeli lemondásomat: Politikai meggyőződésemnek áldozom honvédtiszti rangomat és egy reményteljes életpályát.

Őszintén kimondott nézeteimre még legkevesebb csalhatatlanságot sem akarok igényelni; — távol vagyok attól, azt állítani, hogy az én nézetem egyedül helyes, a magas kormányé pedig téves és azt hiszem, senki sincs, a ki ezt teljes biztossággal mondhatná magáról, mert a politika egy egyenlet, annyi ismeretlennel, hogy megoldása még a legtapasztaltabb politikusnak sem és csakis az eseményeknek lehetséges. Különben itt nincs is arról szó, hogy kinek van igaza, hanem arról, hogy szabad állampolgárról nem lehet feltételezni, hogy oly ügyért harczoljon, melyet legbensőbb meggyőződése semmikép sem helyeselhet.

A magas kormány legujabb politikája szerint már azon borzasztó kényszernek damokleskardja lebeg fejem fölött, — az egyedüli mód, attól megmenekülni, az, hogy még kellő idején egyenruhámat letegyem, visszanyervén azon függetlenséget, melyről másfél év előtt tiszta hazafiasságból önkényt lemondtam. Ezen értelemben kérném lemondásomat felfogni.“ Mennyire igazam volt említett indokolási jelentésemben felhozott politikai megfontolásaimmal; — vagyis mily kedvezőtlen az osztrák-magyar kormány mai politikája jelenleg a franczia császársággal küzdő Németország ellenében és mily egész rendkivüli nemét az ugynevezett „semlegességnek“ tartják szem előtt a mi részünkről, azt legjobban bizonyítja az erdélyi kormánybiztos következő aktusa: Ő azon szerkesztőségeknek, melyek lapjaiban „Mahnruf an Ungarn“ czímű iratom, mint melléklet megjelent, azon hivatalos intést küldte, hogy: „Mivel a „Mahnruf an Ungarn“ czímű röpirat egy, mint Magyarország érdekében fekvő szövetséget Poroszországgal követel, mivel továbbá a magyar kormány a közös kormány semlegességi határozatát a magyar országgyülésen ünnepélyesen proklamálta s igy jelenlegi körülmények között ilynemű felhivások, mint czélszerűtlenek és tapintatlanok, nem tűrhetők, ezentúl hasonnemű bal-

Digitized by Google

fogások, a lapnak egyébkénti konfiskatiójával, szigoran kerülendők, mellőzendők."

Erre azt válaszoltam, hogy:

1. „Mahnruf an Ungarn" című röpiratomban Ausztria-Magyarország semlegességét határozottan ajánlottam és kiemeltem és csak azon esetben, ha Francziaország megverné Németországot, követeltem Ausztria-Magyarország közbenjárását Németország érdekében. Annak bizonyítására, hogy ez tényleg igy van, bátorkodom a „Mahnruf an Ungarn" című röpiratomból, melynek jeligéje igy szól: „Németek és Magyarok sorakozzatok!" csak a végapostrophát idézni:

„Testvéreim és társaim, szeretett hazánkban! Az európai kultura és az ázsiai bárbárság között válhatárt képezvén, golyóra töltött fegyverrel kell nekünk bérczőrt állnunk. A nagyra mívelt, de könnyelmű franczíákat császárjuk rábirta, hogy a legbékésebb, legkultiváltabb és legerkölcsiesebb népét a continensnek, a német nemzetet megtámadják. Várjuk be ezen irtózatos néppárviadal első összeütközését karon tartott fegyverrel; de ha égbekiáltó igazságtalanság győzedelmeskedni akarna az önvédelem szent jogán, akkor hadd siessünk természetes szövetségesünk, a veszélyeztetett Németország segítségére, hogy az azután ne nézze szintén tétlenül, ha egykor bennünket fognak megtámadni. 50 millió német, szövetségében törvényeket szabunk Európának Németország hatalmas támasza nélkül pedig menthetlenül elveszünk!"

2. „Mahnruf an Ungarn" című iratomat már f. é. junius hó 26-án irtam, mig ellenben a semlegesség proklamatiója a magyar országgyülésen csak julius hó 28-án, tehát két nappal később történt, ugy hogy már ezen okból a „tapintatlanság" vádja engem nem érhet; végre: — és ezen pont a döntő: — azon tényt hozom fel a magy. kir. kormánybiztos ur ellenében, hogy más és pedig fővárosi lapok, különösen a hivatalos tekintetben általánosan mérvadó „Reform" Pesten és a semmivel sem kevésbbé hivatalos „Wehrzeitung" Bécsben, vezérczikkeikben egész mai napig borzasztón kikelnek Poroszország ellen és a Francziaországgal való szövetséget Ausztria-Magyarország egyedüli menedékének nyilvánítják, a nélkül, hogy ilynemű hivatalos intéseket kaptak volna.

Azon kérdést bátorkodom tehát felvetni, hogy vajjon a vezérczikkek ezen neme nem sérti-e még sokkal inkább az „ünnepélyesen proklamált semlegességet" s igy nem involvál-e sokkal szembetünőbb „tapintatlanságot", mint az én szóban lévő czikkem, miután abban határozottan a semlegesség mellett nyilatkoztam és Németországgal való szövetkezést csak egy bizonyos esetre ajánlottam, mig ellenben a nevezett lapok a priori a semlegességet visszautasították és Francziaországgal való szövetkezést követeltek? Ezen kérdés eldöntését, tekintettel „az ünnepélyesen proklamált semlegesség" imént leirt hivatalos kezelésére, teljes lelki nyugalommal a tisztelt olvasóra bizom. Részemről mindenesetre a legjobb felelet a magy. kir. kormánybiztos azon hires „semlegességi okmányára" az én leköszönésem.

Mint hazafi Németország hatalmát és nagyságát óhajtom, mivel Ausztria-Magyarország Németország hatalmas támasza nélkül később-hamarább a panslavismustól meggyőzetik. Ausztria-Magyarország ma teljesen elszigetelten áll; ellensége elég van, de barátja egy sincs! És mégis egy jövő állam van készülőben, mely Európa élére lépni fog és lépnie kell; egy állam, melynek keleti érdekei a mi monarchiánk életérdekeivel egyet képeznek, mely igy tehát természetes szövetségesünk, de egyszersmind egyedüli természetes barátunk s ez Németország.

S igy kell történnie s igy fog történni; Németországnak kell és fog is jelenlegi hősies küzdelméből, mint egységes, hatalmas német császárság feltámadni, mely egyrészt az aggressiv Francziaországot nemzeti korlátai közé szorítja, másrészt Oroszország európai hódító politikájának gyökeresen véget vet.

Ez azon eszme, melyért már évek óta lelkesedem, ez azon politikai meggyőződésem alpha és omegája, melyért élek és halok."

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék csak arra szorítkozni, a mi szigoruan a tárgyhoz tartozik. (*Helyeslés.*)

Bausznern Guidó: Búcsúszavaim végszavai ezek: „Tisztelt pajtásaim! Valamennyien közületek, kik velem közelebbről megismerkedtetek, tanui annak, hogy következetesen alkotmányos katona szerepét vittem, hogy a honvédség valódi jelentőségének mindig és mindenhol védelmére keltem.

Meggyőződésemhez híven, a mint köztetek éltem, válok el tőletek: de nem válok el egészen, mert, habár a honvédség physikai kötelékéből kilépek is, magamat mégis mindig mint annak szellemi tagját fogom tekinteni és — ugy mint azelőtt — a dicső nemzeti honvédintézmény valódi hivatásának, valamint alkotmányos jogaitok javára fogok működni. Isten veletek!"

T. ház! Megengedem, hogy a felett vitatkozni lehet, vajjon akkori eljárásom a tényleges körülmények és viszonyok által valóban is igazolva volt-e, vagy sem; de joggal ugyan senki nem tagadhatja azt, hogy bucsúszavam, illetőleg honvédtiszti állásomról való lemondásom abban nyiltan hirdetett indokai ország-világ előtt bizonyítják be Herman Ottó ellenem emelt nehéz vádjának teljes alaptalanságát. Ennek egyszerű konstatálásával megelégszem és kérem,

Digitized by Google

méltóztassék ezt tudomásul venni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Herman Ottó: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Én a most hallottakkal szemben egészen egyszerűen konstatálni kívánom, hogy Bausznern Guidó képviselő ur maga is kimondta és beismeri itt, hogy politikai meggyőződése késztette őt arra, hogy a honvédelmi egyenruhát levesse. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ezt konstatálni kívánom. A többire nézve igen köszönöm az irat felolvasását és meg fogom találni az időt és alkalmat arra, hogy egyszer a „Die Erwürgung des Sachsenvolkes" című Flugblattra rátérve, folytassuk a támadásokat. Ezt kötelességemnek fogom tartani. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Elnök: E tekintetben határozathozatal szüksége nem forogván fen, következik a napirend: az 1882. évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása és pedig az ő Felsége személye körüli ministerium költségvetése.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Ő cs. és apostoli királyi Felsége személye körüli ministerium. Rendes kiadások: 13. fejezet és 6-ik fejezet 4-ik czím. Rendes bevétel: 4. fejezet.

Láng Lajos előadó: T. ház! Az ő Felsége személye körüli ministeriumnak 1882-iki előirányzata tekintetében két különböző előterjesztés érkezett a pénzügyi bizottsághoz. Az első eredeti előterjesztés igen csekély mérvben tér el az 1881-ki előirányzattól, a mennyiben 270 frttal, másik helyen 100 és 120 frttal van emelve az előirányzat. Az első tétel ruhaszükségleten alapul, a másik pedig a felszaporodott papirszükséglettel van indokolva. Ezek olyanok, hogy bővebb indokolást nem tesznek szükségessé.

Ellenben időközben az ő Felsége személye körüli minister ur újabb előterjesztést adott be és a ház ugy intézkedett, hogy az az eredeti előterjesztéssel együtt tárgyaltassék a pénzügyi bizottságban. Ezen előterjesztés összesen 4,197 frt és 50 krral kivánja emeltetni az előirányzatot és pedig 3,023 frttal drágasági-pótlék czímén, 1,274 frttal személyes pótlék czímén. Az elsőt, a 3,023 frtot illetőleg, mely 20% drágasági pótlékot képez az ottani tisztviselők számára, tekintve, hogy Bécsben az élet drágább és tekintve, hogy a többi ministeriumoknál Bécsben, a közös és az osztrák ministeriumoknál levő tisztviselők hasonlíthatlanul magasabb díjakat élveznek, a pénzügyi bizottság hozzájárult az előterjesztéshez. Ellenben a 10%-nyi személyes pótlékot, mely azért adatott volna a tisztviselőknek, hogy kárpótolja őket az előléptetés hiányáért, nem tartotta a pénzügyi bizottság egészben véve megoldhatónak és csak három tisztviselőnek, kik segédhivatalokban vannak alkalmazva és kiknek mindegyike több, mint 20 év óta van ugyanabban az alkalmazásban, 100, 90 és 80 frtot vél megszavazandónak. Mig tehát az első tételt egészben elfogadta, a második tételt 270 frttal állította be. Ezen változtatással van szerencsém ajánlani az előirányzatot a t. háznak.

Madarász József: T. ház! Én a pénzügyi bizottság utóbbi javaslatára nézve halasztási indítványt kívánok tenni. Az én indítványom szerint elintéztetnék minden, a mi ezen ministerium költségvetésére vonatkozik, kivéve a drágasági- és személyes pótlékra vonatkozó intézkedés. Én ugyanis kérem a t. házat, hogy miután köztudomású tény az, hogy az országban lakó birósági hivatalnokok és tisztviselőknek is van arra nézve beadott kérvénye, hogy lakbér-illetményeik felemeltessenek s egyéb kedvezményekben is részesittessenek, oda járul tehát indítványom, hogy ezen drágasági pótlék iránt és a személyes pótlék felemelésére nézve tett jelentésnek tárgyalása halasztassék el azon időre, mikor a pénzügyi bizottság 83. sz. alatti jelentése e házban már tárgyaltatott s a t. képviselőház tisztában lesz magával az iránt, vajjon teljesítheti-e az ország nagy részében levő hivatalnokok kérését, vagy sem.

Halasztási indítványom a következő: „A pénzügyi bizottságnak, a hozzá 45. szám alatt utasított drága sági- és személyi pótlékra nézve tett előterjesztésének tárgyalása halasztassék el azon időig, a midőn a képviselőház már határoz előbb a pénzügyi bizottságnak 83. szám alatti azon jelentésére nézve, mely a „némely törvényszék, járásbiróság és ügyészség tagjainak lakbér-illetményjavítás végett beadott kérvényei" tárgyában terjesztetett be."

Fentartom magamnak t. ház, minthogy én arra nézve, vajjon ezen drágasági és személyes pótlék megadása helyes-e vagy sem, nem nyilatkoztam, az esetre, ha a t. ház még sem tartaná czélszerűnek ezen jogos és méltányos kérésemet elfogadni, hogy akkor magára a tárgyra nézve később nyilatkozhassam, ha eldöntetett az, hogy e halasztási indítvány elfogadtatik-e vagy sem. (*Helyeslés balfelől.*)

Elnök: Méltóztassék a t. ház a tárgy fontosságánál fogva megengedni, hogy a halasztási indítvány még egyszer felolvastassék.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a halasztási indítványt*).

B. Orczy Béla, ő Felsége személye körüli minister: Bátor vagyok a t. házat arra kérni, hogy a halasztási indítványtól eltekintve, a napirenden lévő kérdés elintézéséhez hozzá fogni és azt eldönteni méltóztassék. Nem akarom azt tagadni, hogy azon kérvények, melyek a birói személyzet fizetésének emelésére nézve beadattak, figyelemre méltók, de én ugy tartom t. ház, hogy ezek a szóban lévő kérdéssel

Digitized by Google

összeköttetésben egyátalában nincsenek. (*Ellenmondás balfelől.*) Azok, kik az országból folyamodtak, az itteni körülmények figyelembe vétele mellett kérik fizetésök felemelését, itt pedig olyan tisztviselőkről van szó, kik egész más drágasági körben élnek s a kiknek a munkával való túlterheltetése (*Derültség a szélső baloldalon*) egyik nagyon figyelemreméltó tárgyát képezi a kérdésnek és igy ezeknek ügye talán külön is figyelembe vétethetnék.

Ennélfogva arra kérem a t. házat, hogy e kérdést elintézni s a felett kedvezőleg határozni méltóztassék. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Almássy Sándor: T. ház! A minister ur azon kérése ellen, hogy a napirenden lévő kérdés elintéztessék, semmi kifogásom nincs, sőt Madarász József képviselőtársam indítványa is azt czélozza, hogy ez elintéztessék, csupán csak a pótlékok tartassanak függőben és azt a minister ur előadása szerint is szükségesnek tartom, mert igen sok okot hozott fel; de azon számtalan, majdnem az összes bíróságoktól beérkezett kérvényeket illetőleg, az ország egyes helyein mindenütt más körülmények vannak, a mire nézve azután a felvilágosításokat az igazságügyminister ur fogja majd megadhatni. Hanem még egy körülmény is van, a pénzkérdés. Már sokszor hallottam azt: igenis kellene ezt tenni, de nem lehet. Negyedszer fontolóra veendő az is, hogy ha már kell adni a kettő közül melyiknek adassék, hol a nagyobb szükség. Mindezen konkrét eseteknek megitélésére én azt hiszem, legigazságosabban cselekszünk, ha együttesen vesszük tárgyalás alá és a hol legnagyobb a szükség, ott segítünk, nem pedig igy mellesleg per exempla szavazunk meg valamit. Ennélfogva én pártolom Madarász József t. képviselőtársamnak halasztási indítványát. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: T. ház! Halasztási indítvány adatván be, természetesen először is a felett fog a szavazás történni. Ha a halasztási indítvány elfogadtatik, akkor a nevezett ministerium költségvetésének tételei, melyek benfoglaltatnak az eredeti költségvetésben, azért meg fognak szavaztathatni, függőben hagyatik csupán azon két tétel, a mely a drágasági és személyes pótlékra vonatkozik. (*Helyeslés.*) Ha pedig a halasztási indítvány nem fogadtatik el, ugy az említett két tétel felett is megtörténik a szavazás. (*Helyeslés.*)

Láng Lajos előadó: T. ház! Nem szándékoztam hosszabban igénybe venni a t. ház figyelmét és most is a lehető legrövidebb előadásra fogok szorítkozni; de egy pár adatot mégis kénytelen vagyok erre nézve felhozni, hogy tisztán láthassuk azon helyzetet, melyben az ő Felsége körüli ministerium hivatalnokai vannak. (*Halljuk!*)

Méltóztassanak tekintetbe venni azt, hogy Bécsben a közös ministeriumokban egy első osztályú osztálytanácsosnak a fizetése 4800 frt, a magyar ministeriumban a lakbérrel együtt 3500 frt; egy első osztályú titkárnak illetményei tesznek a közös ministeriumokban 3300 frtot, a magyar ministeriumban 2200 frtot; egy első osztályu fogalmazó illetményei a közös ministeriumokban 2400 frt, a magyar ministeriumban 1400 frt; a segédhivatali igazgatónak illetményei a közös külügyministeriumban 4800 frt, a közös pénzügyministeriumban 3300 frt, a magyar ministeriumban 1800 frt. Tehát a magyar ministerium hivatalnokainak fizetése ugyszólván egy harmadát teszi annak, a mit a közös ministeriumok hivatalnokai kapnak. És igy tovább, ugy, hogy a közös ministeriumbeli portásoknak és szolgáknak körülbelül van annyi fizetésük, mint a magyar ministeriumban a szám- és irodatiszteknek. Ez eléggé bizonyítja, hogy Bécsben a viszonyok egészen mások és hogy a magyar állam méltósága megköveteli azt, hogy azok, a kik az ő szolgálatában fáradoznak, hivataloskodnak és igy bizonyos tekintetben exponált helyzetben vannak, jó fizetésben részesüljenek. (*Zaj. Ellenmondások a szélső balfelől.*)

Szalay Imre: Nem kell Mebusnál vacsorálni!

Láng Lajos előadó: Én meghallgatom a t. képviselő urakat, ha szólni fognak, azért kérem, méltóztassanak hasonló szivességgel viseltetni irányomban. (*Helyeslés jobboldalon.*)

Én tehát azt hiszem, hogy ily körülmények közt, midőn a magyar ministerium hivatalnokai a közös ministeriumbeli hivatalnokokkal együttélésre vannak utalva, a magyar állam méltóságával össze nem egyeztethető, hogy a magyar ministerium hivatalnokai minden tekintetben rosszabb helyzetben legyenek, mint a közös ministeriumbeli collegáik.

A mi a másik érvet illeti, hogy ott az élelem drágább, mint Budapesten, erre nézve első alkalommal röviden szóltam. Most van alkalmam bővebb adatokat is felhozni. És ezek az adatok nem Mebusról szólnak, a kit a t. képviselő urak megemlítettek, hanem piaczi árakról. Kezeim közt vannak a budapesti és bécsi piaczi árak egy hétről összeállítva és ezek a következők. Egy kilogramm dara Bécsben 32 kr., akkor, midőn Budapesten 24—26 kr. (*Derültség a szélső-balon. Felkiáltások: Hát darával élnek a hivatalnokok?!*) Egy kilogramm finom liszt Bécsben 30 kr. Meglehet, hogy a t. képviselő ur ezt nagyon mulatságosnak találja, hanem az a szegény hivatalnok, kinek mindezt kis fizetéséből kell fizetnie, nem találja igen mulatságosnak. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem ide való!*) Harmadfokú liszt Bécsben 22 kr., Pesten 21 kr. Disznózsir Bécsben 80 kr., Budapesten 70 kr. Marhazsir Bécsben 1 frt 10 kr., Pesten 1 frt,

Digitized by Google

(*Mozgás a szélső baloldalon.*) Igy megy ez végig t. ház, s különösen, ha hozzá vesszük a lakást, a cselédeket s mindent, a mi a közönséges élethez szükséges, látjuk, hogy Bécsben mindez aránytalanul drágább. (*Felkiáltások a szélső balon: Más szükségleti czikkek pedig ólcsobbak mint Budapesten!*) Ebből méltóztatnak belátni ezen kívánság méltányosságát.

Hozzá jön még egy más körülmény s ez az, hogy ezen ministeriumban, mely igen sok változáson ment keresztül, mely eleinte igen nagy személyzettel birt s mely következetesen leszállíttatott, éveken keresztül nem történik előléptetés, ott 25—30 évig vannak alkalmazva a hivatalnokok s ezek közül egy pár 20 évnél több időn át ugyanazon állásban van. A pénzügyi bizottság a drágasági pótlékot valamennyi tisztviselőre kívánta kimondatni, kivévén a ministert és a helyettes államtitkárt. Vannak e ministeriumban hivatalnokok, kik 20 évnél hosszabb ideje vannak alkalmazva. Tehát mindké indok, hogy előléptetésre nincs kilátás, hogy hosszú ideig van a hivatalnok egy állásban, továbbá, hogy Bécsben a hivatalnokoknak sokkal magasabb fizetésük van, azt hiszem, annyira meggyőzhet mindenkit, hogy itten halasztásra nincs szükség.

Kérem tehát a t. házat, méltóztassék a pénzügyi bizottság javaslatát elfogadni.

Elnök: Kérem azon képviselő urakat, kik a Madarász t. képviselő ur által beadott halasztási indítványt elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*)

Most kérem azon képviselő urakat, kik az indítványt nem fogadják el, méltóztassanak felállani (*Megtörténik.*) A többség nem fogadja el.

Madarász József: T. ház! Kértem a t. házat, hogy azon esetre, ha a halasztási indítványt nem méltóztatik elfogadni, engedje meg nekem, hogy a tárgyra nézve azután nyilatkozhassam. A t. előadó ur ugyan a halasztási indítványt már magával az érdemleges tárgyalással akarta elütetni; azonban én köszönöm az előadó urnak, hogy már eleve azon gyenge indokokat felhozta, melyeknek alapján azt hiszem, hogy tekintve, nem az ország népének nyomorú helyzetét, de tekintve az országnak magának pénzügyi helyzetét, azon indokok alapján a drágasági pótlékot megszavazni, melyeket az előadó ur felhozott, nem lehet. Nem szólok azon, körülbelül 270 frtot tevő személyi pótlékról, a mely 20 év óta szolgáló bizonyos tisztviselőknek adatik, mert az ily kegyelmi adomány, bármily nyomorult helyzetben legyen az állam pénzügyi viszonya, pénzügyi megrázkódtatás nélkül engedélyezhető, hanem szólok a drágasági pótlékról, a melyet az előadó ur azon tekintetből kíván a ház által elfogadtatni, mert Bécsben pl. a hus, liszt stb. drágább, mint itt. Erre nem kívánok kiterjeszkedni, mert az előadó ur igen jól fogja tudni, hogy vannak bizonyos czikkek, a melyek ott sokkal olcsóbban szerezhetők meg, mint nálunk és hogy az egyik a másikat, ha nem vetné túlsúlyra a mi részünkre, legalább is egyenlővé teszi.

Az előadó urnak tehát csak egyetlen okoskodása marad, az t. i., a melyben elősorolja, hogy a közös pénzügyministeri hivatalnokok mily borzasztó pénzzel vannak jutalmazva és hogy azok csaknem háromszor annyi fizetést élveznek, mint az ő Felsége személye körüli ministeriumnál alkalmazott hivatalnokok. Ebből akarja az előadó ur azt a következtetést vonni, hogy tehát Magyarország méltósága követeli meg, hogy az ő Felsége személye körüli ministerium hivatalnokai, ha nem részesittetnek is ezen díjazásban, legalább feléjük közelítés történjék. Én azt jegyzem meg ezzel szemben, hogy Magyarország méltóságát és tekintélyét nem az előadó ur volt szerencsés feltalálni. Már 1867 óta létezik Magyarország méltósága és Magyarország a legkevésbbé szorult rá, hogy oly előadótól tanulja meg, hogy mi illik Magyarország méltóságától, a ki a közösügyi ministeriumoknál levő nagy fizetésekkel akarja indokolni azt, hogy az ő Felsége személye körüli ministerium hivatalnokainak fizetése emeltessék, holott tudjuk azt, hogy 1867 óta, tehát oly időben, midőn még Magyarország pénzügyi helyzete sokkal jobb volt, Magyarország méltósága megengedte, hogy ezen hivatalnokok kevésbbé díjaztassanak. Ezt szembesítve azzal, hogy ma napról napra szegényebb az ország és hogy folyton jobban az adósság örvényébe kerül, akkor ebből az a következtetés, hogy a közös pénzügyministeriumbeli hivatalnokoknak potya a pénz (*Ugy van! a szélső balfelől*) és hogy azok fizetését egyrészt Magyarország, másrészt pedig Ausztria népeinek szükölködéséhez és az állam pénzügyi helyzetének nyomoruságához képest le kell szállítani. (*Ugy van! a szélső baloldalon*) Másrészről elvárom az igen t. előadó urtól, hogyha már összehasonlításokat akar tenni, ne a közös ministerium hivatalnokainak fizetését vegye alapul, hanem tessék a ministerelnökség hivatalnokainak fizetését figyelembe venni. Én azt hiszem, hogy akár Bécsben, akár máshol szekeljen egy oly ministerium, a mely megvan és a melyet az 1848-iki viszonyok tettek szükségessé, de a mely az önök által teremtett 1867-iki viszonyok óta csak tiszteletbeli létjoggal bir — sőt mondhatnám, talán lesznek, a kik egykor vagy máskor meg fogják mutatni, hogy részben ezen ministerium fennállása azon ambitio és dícsvágy folytán, a mely élesztetik a rendjelek sokszor érdemnélküli kiosztása által, ez a nemzetnek nagy erkölcstelenítésére is szolgál, — ha drágasági pótlékot ajánlott volna a pénzügyi bizottság e mi-

Digitized by Google

nisteriumban alkalmazott csekélyebb fizetésű hivatalnokokra nézve, akkor nehéz lett volna szólanom és akkor is csak tekintve nyomasztó pénzügyi helyzetünket és ismervén népünknek nyomorúságos helyzetét, hogy azon adóért, a melyet oda is akarnak önök fizetni, elveszik nem egy embernek, de százaknak ezreknek utolsó párnáját is, — de akkor nehéz lett volna szólanom. Azonban szólanom kell most, midőn azt tapasztalom, hogy önök azoknak a hivatalnokoknak fizetését akarják 20%-os pótlékkal emelni, kik 1400, 1800, 2200, 2500 frt fizetéssel birnak és egynek, kinek lakbérén kivül 3000 frt fizetése van. Erre azt mondom, ez nem jog, ez nem méltányosság; ez igazságtalan visszaélés az elszegényedett magyar nép óhajtásaival. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Hasonlítsuk össze ezeket a fizetéseket a miniszterelnökségi hivatalnokok fizetéseivel. Itt van egy osztálytanácsos 3000 frt fizetéssel és lakbérrel, a miniszterelnökségnél ugyanazon fizetés és lakpénz. A miniszterelnökségi titkár kap 1500 frtot, az ő Felsége személye körüli titkár 2000 frtot. Hát mi jogon akarnak önök ezeknek pótlékot adni? Továbbá a miniszterelnökségi titkár kap 1500 frtot, az ő Felsége körüli ministeriumban pedig 1800 frtot stb. stb., hát ime önmagában még ezek is jobban vannak díjazva, ezt a költségvetés mutatja és a ki a fejét rázza, az az igazságot is félremagyarázza, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) — jobban vannak díjazva, mint a miniszterelnöki hivatalnokok. De ha nem volnának is, hát vissza megyek azon állításomra, adjanak önök pótlékot azoknak, kik 900 frton aluli fizetéssel vannak alkalmazva, — még ezt értem, bár akkor sem szavaznám meg, mert ismerem népünk nyomorát, de akkor megszavazhatják önök, hanem, hogy 1000 frt fizetésen felüli hivatalnokoknak, 2—3000 frt fizetéssel biró hivatalnoknak adjanak drágasági pótlékot, miután ugy is több a fizetésök, mint a magyar miniszterelnökségi hivatalnokok fizetései, ezt nem csak az igazsággal, a nép nyomorult helyzetével való visszaélésnek, de egyenesen igazságtalanságnak tartom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ennek következtében van szerencsém a következő ellenindítványt beterjeszteni:

„Az ország népének már is elviselhetetlen adóterhekkel való megterheltetése; az országnak nyomasztó pénzügyi helyzete komolyan tiltják a 20%-os drágasági pótlék megszavazását. Alulirt képviselő tehát kéri, hogy a pénzügyi bizottságnak a megszavazást ajánló javaslata utasittassék el. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Elnök: Fel fog olvastatni a beadott ellenindítvány.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a Madarász József által beadott ellenindítványt*).

Tisza Kálmán miniszterelnök: T. ház! Igen röviden akarok szólani ehhez a dologhoz. Mindenekelőtt megjegyzem, hogy ha a pénzügyi bizottság t. előadója hivatkozott is a Bécsben más ministeriumoknál levő nagyobb fizetésekre, hivatkozott reá mutatásául annak, hogy a drágasági pótlékkal együtt is valami túlságos dotatio nem lesz; de nem proponálta sem a pénzügyi bizottság, sem ő, hogy azon fizetések oda emeltessenek.

Miről van szó? Arról van szó, hogy az ugyanazon rangban szolgáló magyar ministeriális hivatalnokok helyzete egyenlővé tétessék, akár itt teljesítik szolgálatukat, akár a Felség személye körüli ministeriumban. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

Fizetési különbözetet mutatott fel a képviselő ur. Ez részint eredhet onnan és ered bizonyosan onnan, hogy ugy titkárok, mint osztálytanácsosok vannak első és második fokban: részint pedig egy esetre nézve onnan, mert régibb időtől fogva megvolt azon gyakorlat, hogy a már nagyobb fizetéssel birt tisztviselőnek, ha szabályoztatván a fizetések, állása kisebb fizetéssel lett rendszeresítve, korábbi nagyobb fizetése ad personam megadatott. De ezen kivül más eltérést nem látok. Én épen azért tartom ezen dolgot minden többi fizetésfelemelési kérdésektől elkülöníthetőnek és azért tartom a pénzügyi bizottság javaslatát méltányosnak, mert ismétlem, az ő Felsége személye körüli ministerium hivatalnokai, kik Bécsben működnek, nem hozathatnak párhuzamba más, mint az itteni ministeriumoknál levő központi hivatalnokokkal. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*)

A javaslat czélja nem egyéb, minthogy figyelemmel az ott, Bécsben uralkodó nagyobb drágaságra, az ő anyagi helyzetük a többi hasonrangu hivatalnokok anyagi helyzetével egyenlővé tétessék. Ha ezen túl menne, én sem pártolnám e javaslatot, de mert ezen nem megy túl: kérem a t. házat, méltóztassék e javaslatot elfogadni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: Szólásra senki sem lévén följegyezve, következik a szavazás.

Az 1-ső tételre nézve, melyre ezen ellenindítvány nem vonatkozik, észrevétel nem tétetvén, kijelentem, hogy a rendes fizetések és lakbérek czímén 37,418 frt megszavaztatik.

A 2-ik tételnél, melyben már a személyes pótlék 270 forinttal benfoglaltatik, erre sem vonatkozván az indítvány, kijelentem, hogy a 4615 frt elfogadtatott.

Azonban a harmadik tétel, melynél 20% drágasági pótlék javasoltatik, az ellenindítvány szerint elveteudő. Erre nézve tehát kérem a t. házat, méltóztatik-e elfogadni a 20% drágasági pótlékot, igen, vagy nem? (*Igen! Nem!*)

Digitized by Google

Kérem azokat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A ház többsége elfogadja és e szerint a javaslatba hozott többlet a 3. tétel alatt be fog illesztetni a költségvetésbe.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. tétel. Szolgák ruha-illetménye 750 frt.

Elnök: Megszavaztatik 750 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. tétel. Jutalmak és segélyek 1200 frt.

Elnök: Megszavaztatik 1200 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen az egész rovat alatt 47,006 frt.

Elnök: Összesen 47,006 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások összesen 51,053 frt.

Elnök: Megszavaztatik összesen 51,053 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Nyugdíjak összesen 4. czím alatt 5898 frt.

Elnök: Megszavaztatik nyugdíjak czímén összesen 5898 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel a IV. fejezet I. czím alatt külföldre szóló útlevelek díjaiból 300 frt.

Elnök: Megszavaztatik bevételek czímén 300 forint.

E szerint az ő Felsége személye körüli ministerium költségvetése befejeztetett, következik a horvát-szlavon-dalmát ministerium költségvetése.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Rendes kiadások: XIV. fejezet, 1. és 2. czím; és VI. fejezet, 5. czím.

Láng Lajos előadó: T. ház! A horvát-szlavon-dalmát ministerium személyes költségvetése magában véve megfelel a tavalyinak, csupán annyiban különbözik, hogy 200 forint a nyugdíj-rovatban megszünt, mert az illetők elhaláloztak, tehát annyival kevesebb az összeg. Azonkivül a pénzügyi bizottság a dologi kiadások között a virement ugy, mint tavaly, most is megadatni ajánlja. (*Helyeslés.*)

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Személyi járandóságok. 1. rovat. Fizetések és lakpénzek 28,290 frt. 2. rovat. Szolgák ruha-illetményei 300 forint. Jutalmak és segélyezések 450 forint. Összesen 29,040 frt.

Elnök: Személyi járandóságok czímén összesen megszavaztatik29,040 frt.

T. ház! Itt egy megjegyzést kivánok tenni. Én azon nézetben vagyok, hogy midőn tételenkint megszavaztatnak az egyes czím alá tartozó rovatok, akkor nem szükséges ezen összeget még külön összeségében is megszavazni; annál kevésbé, mert megtörténhetik, hogy a rovatnak összege megváltoztattatik és ekkor a végösszegnek is változni kell; de megtörténhetik az is, hogy a végösszegben nyomdahiba fordul elő és igy a valóságos végösszegtől elüt. Én tehát az egyes rovatoknál fogom kimondani a megszavazott összeget és a végén kimondom, hogy ezen megszavazott összegek összesen mennyit tesznek ki. (*Helyelés.*)

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások 6840 frt.

Láng Lajos előadó: T. ház! Itt ismételve kérem, hogy méltóztassék a dologi kiadások között ugy, mint eddig mindig, a virement most is megadni, mert csak ugy képes a minister ezen csekély összeggel kijönni. (*Helyeslés.*)

Elnök: 6840 frt megszavaztatik és ezen czím alatt a virement megadatik. És igy személy és dologi kiadások czímén együtt megszavazi tatik 35,880 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Nyugdíjak 3025 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

E szerint a horvát-szlavon-dalmát ministerium-költségvetése szintén letárgyaltatott.

Következnek most a belügyministerium költségvetése.

Nem tudom, méltóztatik-e kivánni, hogy az most felvétessék vagy méltóztatik azt holnapra halasztani?

Madarász József: Ha megengedi a t. képviselőház és a t. elnök ur, én úgy emlékezem, mintha itt e házban már azon kivánság fejeztetett volna ki, hogy első sorban azok a tárczák vétessenek föl, a melyek feletti tárgyalásban a horvát képviselők is részt venni jogosítva vannak. (*Felkiáltások a jobboldalon: Megfordítva!*) Én legalább ugy emlékezem. Ha nincs a háznak ez iránt határozata, akkor nem szólok ellene, hogy a belügyministeri tárcza vétessék föl.

Elnök: Nekem nincsen róla tudomásom, hogy itt indítvány tétetett vagy határozat hozatott volna ezen irányban és én részemről azt mondtam ki, hogy a belügyminister költségvetése fog esetleg fölvétetni, a mennyiben a sorrend szerint az következik.

De arra kérném a ház t. tagjait, hogy a mennyiben értesülésem szerint, a horvát képviselők most egyideig nem vehetnek részt a tárgyalásokban, méltóztassék elhatározni, hogy azon tárczák vétessenek föl, melyek feletti tárgyalásban a horvát képviselő urak nem vehetnek részt, t. i. a belügyi. az igazságügyi s vallás- és közoktatásügyi ministeriumok költségvetései.

A kérdés már most az: méltóztatik-e kivánni, hogy a belügyminister költségvetése ma tárgyaltassék, vagy holnapra halasztassék, minthogy a

Digitized by Google

ház első ülésében ilyen több rendbeli tárczákat nem szoktunk tárgyalni. (*Holnap!*) Ha tehát ezt méltóztatik elfogadni, akkor kijelentem, hogy a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésben első sorban fog következni a belügyministerium, azután pedig az igazságügyministerium költségvetése.

A mai ülésnek több tárgya nem lévén, azt bezárom.

(*Az ülés végződik d. e. 11 óra 45 perczkor.*)

50. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi február 8-án.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Tisza Kálmán belügyminister törvényjavaslatot nyujt be, az ország déli részében mutatkozó inség elhárítása tárgyában, a szegedi királyi biztos kinevezési határidejének meghosszabbításáról; végül a horvát-szlavon határőrvidéki viszonyoknak rendezéséről. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények IX. sorjegyzékéről. Az indítvány- és interpellátiós felolvasása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása. (Belügyministerium. Igazságügyi ministerium.)

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovich Kálmán, b. Orczy Béla, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Péchy Jenő jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánók neveit egyrészről Tibád Antal, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni. Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a f. é. február 7-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Irányi Dániel: T. ház! Tegnap, midőn a pénzügyminister ur a pénzügyi bíróságokról szóló törvényjavaslatot benyujtotta és arra kérte a t. házat, hogy azt a pénzügyi bizottsághoz méltóztassék utasítani, ugy látszik, elkerülte figyelmünket a törvényjavaslat ugy közigazgatási, mint birói, törvénykezési természete. Ennélfogva bátor vagyok a t. házat arra kérni, méltóztassék ma pótlólag kijelenteni, hogy ezen törvényjavaslat nemcsak a pénzügyi bizottsághoz, de a közigazgatási és a jogügyi bizottsághoz is utasittassék. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Igen sajnálom, hogy a pénzügyminister ur nincs itt, a ki leginkább nyilatkozhatnék ezen tekintetben. De én mindenesetre arra kérem az igen tisztelt házat, hogy méltóztassék vagy felfüggeszteni határozatát, vagy pedig abba belenyugodni, hogy csak a pénzügyi és jogügyi bizottsághoz utasittassék, ne pedig három bizottsághoz. (*Helyeslés.*)

Elnök: Méltóztatik a t. ház beleegyezni abba, hogy a javaslat a pénzügyi és az igazságügyi bizottsághoz utasittatik, illetőleg először a pénzügyi bizottsághoz és onnan menjen azután az igazságügyi bizottsághoz? (*Helyeslés.*) Ezen észrevétellel tehát a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Bemutatom Nógrádmegye közönségének felterjesztését, melyben Budapest, Arad és Kassa szabad királyi városoknak feliratát pártolván, a hadsereg és a polgárság közti surlódások megszüntetése és a katonaság szellemének javitása iránti intézkedések megtételét kéri.

Sopron szabad királyi város közönségének kérvényét, melyben a buda-győri vasutvonalnak államvasutként leendő kiépítése iránt esedezik.

Sopron szabad királyi város közönségének kérvényét, melyben az ebenfurt-leobensdorfi vasutvonal kiépítését eszközöltetni kéri.

P. Molnár József kassai lakos, mint 1848/9-iki honvéd őrnagynak Irányi Dániel képviselő ur által beadott kérvényét, melyben magát a nyugdíjasok sorába felvétetni kéri.

Az állami vidéki tanitóképző intézetek zenetanárainak Beniczky Gyula képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a ministerium által az 1882. évi állami költségvetésbe felvett 200 forintnyi fizetés felemelésének megszavazásáért esedeznek.

Mindezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Digitized by Google

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Tisza Kálmán ministerelnök: Van szerencsém benyujtani első sorban egy törvényjavaslatot az ország déli részeiben mutatkozó inség elhárítására szükséges intézkedésekről. Kérem annak kinyomását elrendelni és azt előleges tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittatni.

Továbbá van szerencsém benyujtani egy törvényjavaslatot a Szeged szabad kir. város törvényhatóságába kiküldött királyi biztos kinevezéséről és hatásköréről szóló 1879: XX. t.-cz. érvényének meghosszabbításáról; kérem ennek kinyomatását is elrendelni és azt hasonlólag a pénzügyi bizottsághoz utasítatni. Végezetül van szerencsém benyujtani egy törvényjavaslatot a magyar korona országai közös háztartása alá tartozó viszonyoknak a Horvát-Szlavonországokkal 1881. évben egyesített horvát-szlavon határőrvidéken való rendezéséről.

Kérem ennek is kinyomatását, szétosztását elrendelni; erre nézve fentartván magamnak, hogy később tegyek indítványt az iránt, hogy előzetes tárgyalása végett minő intézkedés történjék.

Elnök: Az ország déli részeiben mutatkozó inség elhárítására szükséges intézkedésekről szóló törvényjavaslat ki fog nyomatni, szét fog osztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittatik; a Szeged szabad királyi város törvényhatóságába kiküldött királyi biztos kinevezéséről és hatásköréről szóló 1879. évi XX. t.-cz. érvényének meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat a hozzá csatolt indokolással együtt ki fog nyomatni, szétosztatni és szintén a pénzügyi bizottsághoz utasittatik. Végül a magyar korona országai közös háztartása alá tartozó viszonyoknak a Horvát-Szlavon országokkal 1881. évben egyesített horvát-szlavon határőrvidéken való rendezéséről szóló törvényjavaslat ki fog nyomatni, szét fog osztatni és az iránt, hogy miképen tárgyaltassék előzetesen, később fog a ház határozni.

Csávossy Béla, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! A kérvényi bizottság a hozzá utasított kérvényeket letárgyalván, van szerencsém a 9. sorjegyzékben foglalt kérvényeket bemutatni.

Kérem, méltóztassék ezen sorjegyzék kinyomatását, szétosztását elrendelni s a szokott időben napirendre tűzése iránt intézkedni.

Elnök: A kérvényi bizottság által beterjesztett 9. sorjegyzék ki fog nyomatni, szétosztatni, a kérvények a ház irodájában helyeztetnek el, hogy a képviselő urak megtekinthessék és a sorjegyzék tárgyalása a jövő szombati ülés napirendjére tűzetik ki.

Egyéb előterjesztés nem lévén, következik a napirend első tárgya: az indítvány és az interpellátiós könyv felolvasása.

Tibád Antal jegyző: Van szerencsém jelenteni, hogy az indítvány- és az interpellátiós könyvekben újabb bejegyzések nem foglaltatnak.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a napirend második tárgya: az 1882. évi államköltségvetés részletes tárgyalásának folytatása és pedig első sorban a belügyministerium költségvetése.

Tibád Antal jegyző: Központi igazgatás és földtehermentesítési alapigazgatóság. Rendes kiadások: XV. fejezet, 1. czím. Rendes bevételek: V. fejezet, 1. czím. — Kiadás összesen 318,000 frt.

Rakovszky István előadó: T. ház! A belügyministerium költségvetése összegeiben ez alkalommal nagyobb eltérést mutat a mult évek belügyi költségvetéseitől, a mennyiben a fokozott kiadások és fokozott bevételek összeállítva együtt 369,387 frttal nagyobb kiadást tüntetnek elő, mint a mennyi a mult évre előirányozva volt.

Az 1867—70. évektől kezdve a belügyministerium költségvetése fokozatosan leszállíttatott ugy, hogy mig 1871-re 11.600,000 frt volt előirányozva; azóta folyton leszállíttatván 1878-ban nem egészen 8 millióra apadt le a belügyministerium szükségletének előirányzata.

Tovább menni azonban a megtakarításokban a belügyi administratió életérdekeinek megsértése nélkül nem lehetett. És maga a közvélemény is ép ugy, mint közéletünk más ágaiban, a belügyek terén is parancsolólag követelte, hogy a reformok és a rendezés legalább megkezdessenek. Elutasíthatlanul mutatkozott annak szükségessége, hogy a hosszú ideig folytatott önmegtagadás bilincseiből kibontakozva, a belügyi administrátió fokozatos fejlesztése legalább megkezdessék. Ennek következtében a legközelebb mult évek törvényhozásai nem tartották már elodázhatónak ezen reformoknak legalább megkezdését; s bár a közvélemény és közérzület még ma sincs teljesen kielégítve és további reformokat sürget és vár, mégis kénytelen volt a törvényhozás legalább az első lépéseket megtenni. Ezen első lépések közül költségvetésünket leginkább érdeklik az 1881 : III. és az 1881 : XXIV. t.-czikkek a fővárosi rendőrség és az országos csendőrség szervezéséről. Az ezen törvények által igényelt kiadások képezik a szükséglet-növekedés legnagyobb részét; ezen költségemelkedés tehát nem terjeszkedési vágynak következménye, nem is a kiadások emelésének nisusa, nem újabb kiadásokat indítványoz a költségvetés, nem újabb reformokat tervez, hanem csak azon szükségleteket tünteti elő, a melyek épen a törvényhozás által alkotott törvények következtében a jövő

Digitized by Google

évben mutatkozni fognak és azért, mert a tényleges szükségletnek, mert a létező törvényeknek megfelel, kérem a t. házat a pénzügyi bizottság nevében, mely az egyes tételeket részletesen és behatóan megvizsgálta és igazoltaknak találta, hogy ezen költségvetés egyes tételeit elfogadni méltóztassék. (*Helyeslés jobbról.*)

Simonyi Iván: T. ház! (*Halljuk!*) Ugy látszik, a t. ház nem túlságosan nagy érdeklődést tanusít a belügyi tárcza iránt, a mint azt legalább a feljegyzett szónokok igen rövid sorából és különben is gyanítani lehet. Meglehet, hogy delegatusainknak Bécsben viselt dolgai, meglehet hogy a külügyi helyzet, a keleti válság kérdése foglalják el figyelmüket, a mi végre bizonyos értelemben megfogható és kimagyarázható lenne; mindazonáltal tegyük fel azon esetet, hogy a mi t. háznagyunk, Kovách képviselőtársunk azzal lepne meg bennünket, hogy — a szó legszorosabb értelmében véve a kifejezést — ennek a háznak a tetőzete roskad, alapja süpped: akkor bizonyosan nem gondolnánk Boszniára, nem is kritizálnók delegátusaink viselt dolgait, habár némelyike megérdemelné is, hanem gondoskodnánk ezen ház biztonságáról, saját biztonságunkról. Európaszerte ugy látszik, a parlamentek azon helyzetben vannak, hogy az alap, a melyen a parlamentnek nevezett ház áll, nem valami nagyon biztos. Hiszen láttuk, hogy a képviseleti reform kérdése buktatta meg Gambettát, Franczia-ország legelső szónokát; tudjuk, hogy Olaszországban a képviseleti kérdés reformja szintén nagyobb válságot idézett elő. De azért ne méltóztassék a t. ház megijedni, nem szándékozom a lista-scrutiniumról felolvasást tartani, mert én ezen irányt czéltévesztettnek tartom. Meglehet, sokan azt hiszik, hogy egészen rendben van az ország szénája; meglehet, annyira el vannak ragadtatva 14 évi parlamentáris működésünk eredményeitől, hogy azt hiszik, nem lenne feleslegesebb dolog, mint itt Magyarországban épen ugy, mint a francziák és olaszok teszik, még a képviselet reformjáról, a parlamenti alapról beszélni. De meglehet t. ház, hogy vannak és pedig a házon kivül is, a kik nincsenek ebben a nézetben. Azért engedjék meg, hogy ezen belügyi tárcza általános tárgyalásánál én bátor legyek, mint olyan valaki, a ki praktikus policziával majdnem naponkint kénytelen vagyok foglalkozni, egy pár megjegyzést a választási törvényre nézve tenni; és mint olyan, a ki nem igen gyakran és nem is hosszas időre szokta igénybe venni becses figyelmüket, talán nem leszek szerénytelen abbeli kivánságommal, hogy egy negyed órára becses figyelmüket igénybe vegyem, ha mindjárt megjegyzéseimet hézagosan is fogom előadni. (*Halljuk!*)

Midőn az utolsó felirati vita alatt felszólalni bátor voltam, azon nézetemet koczkáztattam hogy Magyarország tönkre fog menni a frasisok és divat uralma alatt. Ezt mondtam akkor. Hozzá tettem, hogy foglalkozzunk komolyan a birtokminimum és az ősiség kérdésével, mint a hogy a mai magánjog és a mai telekkönyvi rendszer mellett a földbirtokot a pusztulástól megmenteni nem lehet. Ekkor fölkelt a jobboldalról Dobránszky képviselő és tanár ur és nekem azzal replikázott, hogy én elözönlöm e házat új eszmékkel; nem tudom szó szerint, de körülbelől ugy fejezte ki magát, hogy én a jövő zenéjét játszom, merész konczepcziókkal jövök a ház elé. És még a sajtó is, legyen szabad arra is kitérnem, mert a publiczistikával, ezen hatodik nagy hatalommal is számolnunk kell — a napilapok közül is azt mondták némelyek, hogy Simonyi új doktrinákat, némelyek plane azt mondták, hogy német doktrinákat akar a házba becsempészni. Én azonban, habár megtisztelve érzem magamat az által, ha a journalistika, vagy képviselőtársaim figyelmükre méltatják szavaimat, mégis azt hiszem, hogy azok, a kik engemet nem ismernek zaklató képviselőnek, meg fogják nekem engedni, hogy legyen szabad nekem kérdést intéznem Trefort Ágoston igen t. vallás- és közoktatásügyi minister urhoz, ugy nem kevésbbé Pauler Tivadar igen t. igazságügyminister urhoz is, kiknek tudományos működését igen tisztelem, mondom legyen szabad azon kérdést intéznem, vajjon elfeledkeztünk-e már a magyar közjogról, vajjon a magyar tudományegyetemeken, melyekhez most még egy újat akarunk létesíteni és a jogakadémiákon nem tanítják-e a magyar közjogot és az ősiséget? Hisz az ősiség speciális magyar intézmény volt. Ezen ősiség 1852-ig tettleg fennállott. Az 1848-ki törvények is csak elvben szüntették meg azt. A tanférfiak és a szaktudósok azt hiszik talán, hogy csak a szőrszálhasogató római institiók, azt hiszik talán. hogy csak Smidt Ádám nemzetgazdasági rendszere, vagy Rottek és Welker Staatslexikonja az a panacea, melyből a nemzetek és népek jóléte fog felvirulni?

Ne méltóztassanak félreérteni. Ha van valaki e házban, ugy bizonyára én vagyok az, a ki tiszteli a tudomány minden ágát, sőt azt mondom, hogy kivánatos lenne, hogy Magyarországban többen foglalkozzanak a komoly tudományokkal, többen foglalkozzanak ezen házában, a hol Csokonay Vitéz Mihály legnépszerűbb költeménye a csikóbőrös kulacshoz — talán az egyetlen, mely túlélte a költőt — és ezen költeménynek traditiói, melyek nem nagy tisztelettel szólnak a tudományról, nagyon is élénk visszhangra találnak.

Tiltakozom azon egyeduralom ellen, melyet egy iskola, egy irány gyakorolni akar és a melyet hivei, megengedem, hogy igen nemes szán-

Digitized by Google

dékkal, inauguráltak, de melyről a tapasztalat és az élet kimutatta, hogy csak negativ értékkel bir, hogy a gyakorlat annak helyességét nem igazolta; sőt mi több, nem-e kötelességem felszólalni ezen iskola, ezen irány ellen, midőn látom, hogy nálunk ezen szerintem sem jogosult irányt is gépszerűen utánozzák?

Van sok ember nálunk, a kiknek elegendő, ha valamely intézmény Franciaországban, Belgiumban elfogadtatott. Nem is vizsgálják, vajjon jó hatása volt-e ott annak, hanem vakon alkalmazzák hazánkban is. Felütik Gneistot, John Stuart Millt, Bluntschlit, lapoznak Rottek-Welker „Staatslexicon"-jában és ha abban valamely intézményt vagy elvet helyesnek találnak, elfogadják azt, nem törődve azzal, ha a polgárember elszegényedik, a földmívelő nép elpusztul. (*Zaj.*)

Hiszen ha nem állana ezen vád, melynek merészségét elismerem, akkor csak azt kellene kérdeznünk, minő bázison áll a mi egész választási törvényünk, a mi képviseleti rendszerünk, vajjon rendelkeznek-e a választó-kerületek a szükséges eszközökkel, hogy szükség esetén a nép akaratát érvényre emeljék? Hiszen láttuk, nem rég történt, hogy Edelsheim-Gyulay elegendőnek tartott egy csekély, utóvégre nem nagy jelentőségű utczai kravallt és bebizonyította, hogy ő az ur a hazában. Igaz ugyan, hogy nem sokáig bizonyította, azaz bizonyította addig, a mig ő azt strategicus szempontokból jónak látta. És — bocsánat az élesebb kifejezésért — Edelsheim-Gyulay intézkedett, nem törődve a magyar kir. kormánynyal és még sokkal kevesebbet törődve a parlamenttel, daczára annak, hogy abban oly fényes és talpraesett szónoklatok tartattak. És jól emlékszem, hogy a t ház akkor egészen nyugodtan fogadta a dolgot és csakis azon párt, melynek körében küzdeni szerencsém van, tartotta érdemesnek ez ellen felszólalni. Már pedig nem tagadható, hogy Magyarországnak ezredéves alkotmánya van, nem tagadhatja a parlamentarismus legnagyobb ellensége sem, hogy Magyarország alkotmánya nem volt fictió, hanem test és vér. Tudom, az újabb iskola hívei azt fogják szememre lobbantani, hogy könnyű volt a régi tekintetetes karok és rendeknek, midőn azok küzdöttek a megyegyülésen, az ország házában az alkotmányért, azzal együtt a maguk jogait, a maguk privilegiumait védték, hatalmukat, földesuri jogaikat óvták. Igaz, hogy rosszul volt az ugy, de jobb lett volna, ha mi tanulságot vontunk volna abból, hogyan intézzük a dolgokat, hogy a magánérdek összevágjon a közérdekkel.

Most a dolog megfordítva van és engedjék meg, hogy ezt pár példával igazoljam. Az iparos pl. azt mondja, hogy kényszerszövetség nélkül nem tud megélni és jönnek tanáraink, tudósaink és azt mondják, hogy a tudomány az iparszabadságot követeli, mely korlátokat nem tűr és a tudomány általában a kisipar létjogosultságát tagadja. A földmívelő nép azt mondja, hogy az uzsora megfosztja őt ősi birtokától, házától és erre azt mondják — magam voltam tanuja — igenis, elismerjük a birtok-minimumnak vagy az ősiségnek bizonyos mutatis mutandis való alkalmazásának helyességét, de a fennálló jogrend, az államrend, a magasabb politika, a tudomány, melyhez ti földmívelő emberek nem értetek, elitéli azt. Egy szóval most az állampolgárok érdekeit, létfeltételeit beleerőszakolják, belepréselik a doctrinába és alig szükséges mondanom, hogy azon iparosember, kinek szerény boltját bezárták, azon földmívelő, ki Amerikába volt kénytelen bujdosni és ezrekre megy azok száma, kik folyton kivándorolnak Amerikába, hogy ez az iparos és földmívelő nem viseltethetik nagy tisztelettel és rokonszenvvel azon állam irányában, mely megfosztja őt vagyonától, hanem azt mondja, hogy maradt volna inkább ez a jog- és államrend, mint ő, az Operenczián túl.

Azt fogják önök felelni, hogy az államnak nem az a feladata, hogy egyes osztályok érdekeit kielégítse, mi mindannyian állampolgárok vagyunk. Csak hogy mielőtt valaki állampolgár, szükséges, hogy előbb akár csizmadia mester, akár földmívelő parasztember, vagy a politika tanára legyen.

Tudomást kellett pár nappal ezelőtt vennem egy ugynevezett ipar- és kereskedelmi kamara tárgyalásairól. A tagok hosszú sorát hozták fel az intézkedéseknek és mulasztásoknak, legtöbbnyire olyanokat, melyek megnehezítik és megbénítják az ipart és a kereskedelmet Végre azon keserű panaszra fakadtak, hogy hiába volna az országgyülléstől segélyt várni, hiszen ott csupán vidéki, csupán földmívelő küldöttek ülnek, csupán a parasztok képviselői, mit értenek ezek az iparhoz és a kereskedéshez, ezeknek az ipari és kereskedelmi érdekek iránt nincs semmi fogékonyságuk és még kevésbé lehet állítani, hogy azokat értik. S mégis hogyan állunk tulajdonkép? Az igaz, hogy a lakosság egyharmada őstermelő, azaz túlnyomólag földmívelő és mégis a fekvő földbirtok 29·76 százalékot fizet, mint egyenes adót a tiszta jövedelemből, mig ellenkezőleg az ugynevezett polgári foglalatosságok nagyobbrésze csak 10 százalékot, kisvárosokban lakó és segéd nélkül dolgozó iparosok még kevesebbet.

A hypotekáris intézmény tönkreteszi a földbirtokot és egyenes monopolium a tőke részére. Másrészt tudjuk, hogy Magyarországnak van körülbelül 200 nagyobb városa és községe, mely 5000 és több lakost számlál, ezeket polgári osztályok lakják. És mégis, mint t. képviselőtársam helyesen jegyezte meg, van valami abban, hogy az ipari és kereskedelmi érdekek nálunk nincse-

Digitized by Google

nek képviselve. De mi a tulajdonképeni eredmény? Megmondom én röviden. Nincsenek képviselve sem a földmívelés érdekei, nincsenek képviselve az ipar érdekei, nincsenek képviselve a kereskedelem érdekei. S igy hosszú sorát hozhatnám fel az állampolgárok legfontosabb érdekeinek, sőt létfeltételeinek is, melyek e házban nincsenek képviselve.

Az előtt a régi táblabirói világban a karok és rendek testületileg küzdöttek az alkotmányért és hatalmi positiójukért. Ne feledjük el, hogy most már nincs két osztály, ur és szegény, de van számos osztály, melynek, mint a tapasztalat mutatja, létfeltételei a szélrózsa minden irányában szétágaznak. Mi — az új iskola — czirkalommal és rajzónnal gépszerűleg felosztottuk az országot választókerületekre. Egy és ugyanazon census kaptájára mértük a hazafiságot, a választóképességet és a szükséges inteligentiát. Én tudom jól, hogy nagyszabású általános irányban nyilvánul a népnek akarata; az elégületlenség ellenzéki táborba tereli a választókat. Hála Istennek, Magyarország függetlenségi érzete még él a magyar emberekben és ez érzelem oly erős, hogy ez képviseleti rendszerünknek ferdesége, választó törvényünk nagy hiánya daczára utat tör magának egész a parlamentig. De én, a ki foglalkoztam egy kissé praktikus politikai kérdésekkel, egyenesen tagadom azt, hogy ama számtalan, sokszor komplikált kérdésre nézve, mik teszik a tulajdonképeni önkormányzatot, mik képezik az alkotmányt, azon mixtum compositum, melyből választókerületeink jelenleg állanak, ezen észjárás, műveltség és minél fontosabb életérdekeire nézve annyira szétágazó és kevert közönség konkret politikai programm körül csoportosulni általában csak képes is legyen.

Én előttem nincs kétség a felett, hogy az ily gépszerűleg összeállított választó-közönségben mindig egészen más faktorok, mint a haza java, vagy a tulajdonképeni politika lesznek döntők. Ismeri ezeket minden képviselő igen jól és elég ha csak röviden odautalok, hogy az ily kerületekben a pénz, bor, a kormánypressio — elismerem — nemtelen izgatás, személyes érdekek, komaság, sógorság stb. a tulajdonképeni döntő faktorok. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Azt meg talán nem fogja a t. ház tagadni, ha egy kissé figyelemre méltatja a mondottakat, hogy ezen nem fognak segíteni vezérczikkek, erkölcsi prédikácziók s hogy ez a mostani választóközönség összeállítása folytán mindig igy fog maradni.

Csak addig volt lehetséges, mig igy vannak összeállítva a választókerületek, hogy a választók megnyirbálni hagyták saját választói jogukat, a mint azt a hetvenes években tapasztaltuk.

Engedjék meg, hogy közeledve beszédem végéhez, legalább röviden körvonalozzam, hogy nézetem szerint mi módon lehetne ezen nagy hiányokon, melyeket önök is ismernek segíteni. (*Halljuk!*) Nézetem szerint csak a következőképen: egyesüljenek és csoportosuljanak testületileg a külön foglalkozási ágak szerint a honpolgárok, azaz csoportosuljanak a kézimunkások, földmívelők, iparosok, kereskedők, tanárok hivatalnokok egész a lelkészekig; ezek tömörüljenek egy kidolgozandó kulcs nyomán, melynek részleteibe most természetesen nem bocsátkozom; ezek válaszszák testületileg képviselőiket és ily módon alakuljon a község, a municipium és a képviselőház.

T. ház! Hogy mennyire hiányos a mi képviseletünk, hogy miért sarkallik ép ezen hiány azon törvényen, melynek mindenütt a világon az emberi érzelem alá van vetve, erről egész dissertatiót kellene tartanom, de én az önök ugy is hosszasan igénybe vett becses figyelmét tovább nem feszíthetem — meglehet, megteszem ezt a sajtó utján. Most csak arra szorítkozom, hogy rámutassak ezen képviselet előnyeire és elmondjam, miért hiszem én, hogy csakis ez a mód fogna nagy bajainkon segíthetni. Ezek az előnyök röviden elősorolva a következők.

Először is megfogna szűnni azon egészségtelen viszony, a melynél fogva az állampolgárok — még pedig mindig nagyobb lesz ezeknek a száma — az államban oly intézményt látnak, a mely tulajdonképen nem óvja és védi őket, de sőt nehezíti kenyérkeresetöket, a helyett, hogy elősegítené; meg fogna szűnni azon egészségtelen viszony, melynél fogva mindig nagyobb lesz azoknak száma, a kik az állam közegei közül legjobban ismerik azt, a kit adó-executornak hinak; szóval a magánérdek — ez pedig igen fontos érv — a magánérdek és a közjó szerves összeköttetésben lenne, a magasabb politika kérdései a nép érdekeiben, igényeiben, magában a népben gyökereznének.

Legyenek biztosak, hogy ha minden osztály ily módon fog szavazni, képviselője kalandos háborúba bemenni nem fog, másrészt ha egy adót vagy háborut igazán nélkülözhetlennek tartanak a képviselők, azon szoros kötelénél fogva, a mely mindnyájunk közt az egész haza érdekére nézve fennáll, azt megszavazzák. És csakis ez esetben fog a korona biztos támaszt lelni, miután nézetem szerint megdönthetlen érv az, hogy támaszt csak oly valami adhat, a mi ellentállani képes. Szóval meg volna azon nélkülözhetlen kötelék, a mely most képviseleti rendszerünkben a megbizott és megbizó között teljesen hiányzik; mert azt elismerem, hogy a mai viszonyok közepette megadni pl. az instructió vagy visszavonás jogát a választóközönség mixtum compositumának: a legnagyobb visszaélé-

Digitized by Google

sekre, zaklatásokra, zsarolásokra és revolverieskedésekre vezethetne.

Az általam ajánlott módon a választó-közönség hatalommá válnék, az igaz, nem olyan hatalommá, mely szuronyokkal és karddal rendelkezik, hanem oly moralis hatalommá, a melynek súlyát jó lesz ha nem kicsinylik azok, a kik különben a nép érdekeiért oly melegen küzdenek.

Azt fogják erre felelni és tudom épen azon párt soraiból, a melyben küzdeni szerencsém van, hogy erre nézve van egy más módszer és ez az általános szavazatjog titkos szavazással. Legyen szabad röviden megjegyeznem, hogy az én szerény indítványom — a melyre nézve különben az eredetiséget nem igénylem magamnak, megtétetett az már régebben, sőt részben már meg is volt kisérelve — mondom, az én szerény indítványom inkább közeledik az általános szavazati joghoz s azon elv, hogy községenként történjék a szavazás, az semmi más, mint megtestesítése az általam indítványozott elvnek, hogy t. i. a homogén elemek, melyek egymást ismerik, válaszszák a képviselőket. A különbség az általános és titkos szavazás és indítványom közt csak az, hogy indítványom meg akarja valósítani, testet és vért akar adni a népfenségnek, a mely ma még csak elvben, doctrinában létezik.

A mi a listás scrutiniumot illeti, a mely épen most oly nagy hullámokat ver Franciaés Olaszországban, ámbár ezen hullámok nálunk — talán mert nagyon rendén van a szénánk — nem érezhetők: a listás scrutiniumban teljesen hiányzik a szoros kötelék a választó és választott közt és annál nagyobb hatalmat fog gyakorolni a reclam, a melyről tudjuk, hogy bizony nem mindig az igazságos és jó ügy mellett kardoskodik.

Én az általános szavazatot igy pure et simple azért sem fogadhatnám el, mert azon nagy hiányok, a melyeket körvonaloztam, abban még nagyobb mértékben fellelhetők és igy ellensúlyoznák azt a jót, a melyet az általános szavazatjog, nevezetesen a titkos szavazat magával hozna.

Meglehet, hogy erre azt fogják mondani, hogy a jelen népképviseletnek papiron alapuló rendszere nem más, mint következménye a 48-ki eseményeknek az újkor kivánalmaihoz képest. Engedje meg azért a t. képviselőház, hogy ismételve idézzek Sárosmegye egyik jegyzőjétől eredő hasonlatot, a mely a 48-ki eseményeket igen jól jellemzi. A hasonlat igy szól: „Kossuth Lajos mint egy második Mózes a Vöröstengeren akarta a nemzetet keresztül vezetni az igéret földjére, de mielőtt átértünk volna a másik partra, az ár összecsapott fejeink felett.“

Engedje meg a t. ház, hogy ezt én részemről megtoldhassam. Mint egy szerves és fegyelmezett nemzet vonultunk ezen Vöröstengerhez. Igaz, hogy valamikép kimenekültünk az árból. De minő állapotban? Mint egy szétszórt, fegyelmezetlen tömeg. Kiki küzd saját erejére utalva és kiki bolyong saját utján. A mennyei manna nem igen jutott nekünk. Ellenkezőleg az egyptomi husfazékokból nagyon is kifogytunk. Elkopott csizmánk, de még bocskorunk is, még sárosak és pocsolyásak is lettünk. Igy bolygunk és csatangolunk, mint Grünwald mondá a tájékozatlanságban, mihez én részemről hozzá teszem: és a modern politika pusztaságában.

Nincs kétség előttem, hogy igy a szétszór és fegyelmezetlen tábor a szabad országot, ezeigéretföldjét, meghódítani és a valódi önkormányzat elvét megállapítani nem fogja. Ezen szétszórt fegyelmezetlen, saját elemeire feloszlott, hogy ugy mondjam, atomizált társadalomban fognak uralkodni bizonyos hatalmi factorok, de melyek? A szabadság nem fogja meggátolni, hogy a szétszórt tömegek felett oly csoportja uralkodjék az embereknek, a mely fegyelmezve van s a mely esetleg fegyverekkel is rendelkezik — nyiltan beszélhetek, mert camera caritatis vagyok jelen — t. i. az állandó hadsereg. De uralkodni fog még más is: a pénz. Ezen fegyelmezett csoport dicsőséges csatáit már ma is látjuk, melyekben majd Rotschild, majd Bontoux, majd ismét Rotschild a győztes. Ezeken kivül fog még valami uralkodni és ez a corruptió.

Természetes következménye ezen fegyelmezetlen társadalomnak az, hogy nem a ki becsületes, nem a ki tekintettel van az ideálra, a ki szavát tartja, a ki barátjára figyel, de a ki könyörületlenebb, kiméletlenebb, ravaszabb, a ki jobban tudja a helyzetet kiaknázni polgártársai rovására, hogy ez lesz ezen küzdelemben a győztes. Ezen pedig sem predikácziók, sem vezérczikkek nem fognak változtatni. Nem tartozom azok közé, kik mindig az új kort szidják; tudom, hogy a mi állásunk nehezebb, mint apáinké. Ősapáink kényelmesebben éltek, mint mi. Annak daczára igaz az, a mit Kossuth irt újabb leveleiben: „Megszüntek az ősi erkölcsök, nincsen polgári erény“. Én nem szeretem a tulságos éles szavakat. De talán hitelt fognak nekem adni, hogy túl vagyok azon a koron, a hol az ember könnyelmüen koczkáztat vádakat, legyenek meggyőződve, évek hosszú során át merítettem tapasztalataimat azon itéletre, melyet alkotmányunk felett mondok: a mi alkotmányunk először is nem fejlődik ki szervesen, olyan, mint a Mahomed koporsója, mely ég és föld között lebeg. A mi modern alkotmányunk egy idegen, nem nemzeti fa, melynek nincs gyökere és melyet mégis mesterségesen akarunk az anyaföldbe ültetni s azután csodálkozunk, hogy azon

Digitized by Google

fa gyümölcsöket nem terem, vagy nagyon furcsa gyümölcsöket. Alkotmányunk egy üres formalismus, vagy mint dicső hazánkfia Kossuth Lajos helyesen mondja: „Kongó ércz és pengő czimbalom," sőt még ennél is rosszabb komedia. (*Igaz! a szélső balon.*)

T. ház! Bevégzem nagyon is hosszúra nyult beszédemet. Én nem akarok fendalismust, nem akarok egyenetlenséget, nem akarok kasztokat, nem akarok vallásfelekezeteket, nemzetiség vagy vallás szerint felállított kasztokat, ellenkezőleg azon tettet, midőn a korlátokat lerontották, melyek az embereket kasztokká választották szét, a világtörténet legszebb tettének tartom. Mindazonáltal ezen tett csak fél munka volt és elfelejtettük az államot, a társadalmat az egyenlőség alapján szervezni. Az én indítványom t. ház, az, hogy a részben hasznos, részben productiv osztályoknak t. i. a munkásoknak, földmívelőknek, iparosoknak, kereskedőknek, hivatalnokoknak stb. meg akarom adni azon hatalmat, melyet ők joggal igényelhetnek. A jövő jelszava a munka. Valljuk meg, hogy egyik legnemesebb, legszebb jelszava. Én a munka zászlója köré akarom csoportosítani — nem szétválasztani, — csoportosítani, szervezni akarom e zászló körül a népet, a társadalmat. Ámbár nem kötöm magamat jelszavakhoz, nem fogok valamit azért pártolni, mert demokratikus, mert tudom igen jól, hogy lehet valami conservativ és azért adott helyi és emberi viszonyoknál fogva sokkal üdvösebb lehet, mint valami, a mi demokratikus, liberalis szinezetű, de engedjék még megjegyeznem azt, hogy ezen indítvány demokratikus, még pedig a szó helyes értelmében.

Ha mi a kényelmes jelszavaktól nem merünk emancipálódni, ha mi haladunk az eddigi uton, vagy az eddigi pusztaságon, el fog jönni a reactio, még pedig nem a jó, hanem a sötét, a rosz reactio, vagyis jöhet más valami, a társadalmi forradalom, a socialismus veszélye. De jöhet még egy harmadik: a társadalom elsatnyulása, tespedése, a byzantinismus. Én testté és vérré akarom tenni az alkotmányt és az önkormányzatot. Nem akarom magamat azzal kecsegtetni, hogy az általam különben is nagyon hiányosan felhozottak itt azonnal sikert fognak aratni, azonnal kész talajra fognak találni. Nem 24 óra alatt eldöntendő kérdés ez. Ámde engem mégis vigasztal valami még akkor is, ha le kell mondanom a siker babérjairól. Igaz, hogy nem valami örvendetes vigasz az, hogy a jövő események, azon factorok, melyek uralkodnak és mindinkább uralkodni fognak, igazolni fogják az általam mondottakat, hogy az események maguk meg fogják érlelni indítványomat.

Ha megengedik, hogy beszédemet bezárva, egészen őszinte legyek, (*Halljuk!*) azt mondom, meglehet hogy jövőben igenis fognak vállalkozni, — értem azokat, a kiknek az általam felvetett indítványban valami rettenetes doctrinák tünnek fel, annak kijelentésére, hogy valóban csodálatos, hogy annyi kitünő derék férfi, kikkel — ezt szintén őszintén mondom — én nem mérkőzhetem jeles tulajdonságaik, szónoki tehetségeik tekintetében, nem merték kimondani, sőt ellenkezőleg a ház egy oly igénytelen tagjától várták, hogy neki legyen bátorsága annak kimondására, hogy alkotmányunk nem test és vér, hanem komédia; meglehet, a jövőben azt fogják mondani, valóban csodálatos, hogy annyi okos és jeles férfiu ezen komédiát oly sokáig játszotta, vagyis jobban mondva tűrték, hogy ezen komédia játszassék és hogy eddig miért nem merték bevallani, ámbár maguk is érzik, azt talán más alkalomkor szintén elmondom.

Én, minthogy a t. kormány és többség előterjesztésében mitsem látok, a mi a képviseleti leti rendszer reformjára annyira szükséges volna: részemről a költségvetést el nem fogadom.

Irányi Dániel: T. ház! Mindamellett, hogy t. barátom csupán saját nézeteit fejezte ki, mit egyébiránt azt gondolom, a ház t. tagjai a nélkül is észrevettek, nem tartom fölöslegesnek egy pár szóval reflectálni azokra, miket mondani méltóztatott. (*Halljuk!*)

Én sem tartozom azok közé, kik csupán azért, mert valami új, mert valami a mai kor szellemének megfelel, azt kivánatosnak és örökké megtartandónak tekintik. Én a szent irással tartok, mely azt mondja: „Mindeneket megvizsgáljatok és a mi jó, azt tartsátok meg." De engedje meg a t. képviselő ur, hogy figyelmeztessem, hogy mind azt, mit ő javasol, mi régen megvizsgáltuk és minthogy nem tartottuk jónak, nem is tartottuk meg; mindaz, mit ő most javasol, létezett a multban, létezett Franczia-országban, létezett Magyarországon, t. i. az érdekképviselet és nem azért döntötték meg Franczia-országban és nem azért állottunk el tőle Magyarországon, minthogy az a jelenkor eszméivel ellenkezett, hanem azért, minthogy a nemzet valódi szükségeinek, valódi érdekeinek nem felelt meg. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Mi nem akarjuk a nemzetet ismét külön kasztokra szaggatni, holott a képviselő ur óhajtása szerint itt nem a nemzet képviselői, hanem az iparosok, földmívesek és talán tudósok képviselői ülnének; mi a nemzetet egyesíteni akarjuk és ennélfogva a nélkül, hogy visszariadnánk attól, hogy a mostani választási rendszert reformáljuk, azon térre, melyet a t. képviselő ur ajánlott, bizonyosan nem fogunk visszamenni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Digitized by Google

De miután már felszólaltam, engedje meg a t. ház, hogy én is ezen belügyministeri tárcánál mondjak el némelyeket most itt e helyen, ámbár ez tulajdonképen a rendőrségi rovathoz tartozik. (*Halljuk! Halljuk!*)

Azok, a kik a mult országgyülésnek tagjai voltak, emlékezni fognak, hogy két vagy három esztendővel ezelőtt szükségesnek láttam felszólalni azon szeméremsértő s annálfogva erkölcstelen irány ellen, melyet némely lapok különösen némely élczlapok, de némely nagy politikai lapok is tárczákban követnek és mely némely szinházakban lábra kapott. És a t. ház, pártkülönbség nélkül helyeselte felszólalásomat és e házon kivül is, a kivel csak találkoztam, családapák, családanyák, mind megelégedésüket fejezték ki fellépésemen, a melyet nagyon is szükségesnek tartottak már.

És mi lett az eredménye? Az élczlapok — és ezt nagy örömmel kell konstatálnom — nagyrészt tisztességesebb hangon vannak irva, a nagy politikai hirlapok tárczáiban is — a mennyire hallottam, mert magam nem olvasom — nem igen hajhásszák többé a botrányos franczia regényeket; de a szinházak a régi irányt folytatják ma is. És e szemrehányás különösen a népszinházat illeti. A népszinházat, a mely a főváros nagylelkűségének s a közönség bő adakozásainak köszöni lételét, a melynek az a rendeltetése, hogy a népszinművet, a mely a nemzeti szinházban nem talál elegendő gondoskodásra, kellőképen ápolja, hogy a szegényebb sorsú közönségnek hozzáférhetővé tegye a szellemi művek élvezetét és egyszersmind a magyar nyelvet terjessze a fővárosban. Ez az intézet nemes rendeltetése és az e helyett ledér, sikamlós franczia operetteket tálal a közönség elé. Jól tudom, előre mondtam, mikor e szinház felállításáról volt szó, hogy csupán népszinművekből a népszinház nem fog megélni, nem is az operette, mint ilyen ellen van nekem kifogásom, hanem annak ledér, sikamlós és erkölcstelen tartalma ellen tiltakozom. Azzal védik magukat az illetők, hogy a közönség izlése manap olyan, hogy azt kivánja, hogy a szinházak ilyen irányban vezettessenek. Megengedem — fájdalom vannak olyanok is, a kik az ilyenben találják gyönyörüségüket. (*Felkiáltások: Az öreg urak! Öregek és fiatalok! Derültség.*) De a szinháznak nem az a rendeltetése, a szinház nem arra való, hogy ilyen romlott izlésü emberek tetszését nyerje meg. Különben tagadom, hogy a fővárosi közönség nagy többsége ilyenekben lelné kedvét; a fővárosi közönség mulatni, szórakozni óhajt; igen, de a tisztességes, az erkölcsiséggel megférő darabokat jobban kedveli az amolyan sikamlós férczműveknél. Azt állitják, hogy ha a népszinházban nem adják ezen darabokat, akkor a német szinházban fogják azokat játszani előbb és a magyar közönség, csakhogy azokat lássa, a magyar szinháztól elvonatik. Én azt gondolom, hogy arról lehet tenni, hogy az ilyen erkölcstelen darabok se az egyik, se a másik szinpadon ne adassanak. De bármennyire óhajtsam is a magyar nyelvnek terjedését a fővárosban, ilyen áron, az erkölcsiség árán, még e szent czél felé sem akarok közeledni. (*Általános helyeslés.*)

Jól tudom én, hogy a szinház nem a leányok iskolája, de nem is a ledérségnek az iskolája ám. A szinház a tisztességes szórakozás, a mulattatva oktatás, a kedély nemesítésének a csarnoka és annálfogva attól, hogy az ilyen irányban vezettessék, óvakodnunk kell. A sajtó, fájdalom, nem teljesíti e részben kötelességét. A sajtó kikel a német daltársulatok ellen és pedig helyesen, kikel azért, mert azok által az erkölcsök megmételyeztetnek; de a sajtónak kötelessége lenne figyelmét azon intézetre is fordítani, a melyben magyar nyelven ugyan, de szintén rongáltatnak az erkölcsök. Hogy miért nem fordítják a sajtó kezelői erre figyelmüket, nem vizsgálom. Meglehet, elfogultság a magyar nyelv iránt, meglehet, pajtásság okozza ezt; de bármelyik legyen is az indok, én részemről helytelenitem azt. Jókai Mór t. képviselőtársam, midőn ezelőtt néhány esztendővel ugyanezen ügyben felszólaltam, csatlakozva az én tiltakozó szavaimhoz, azt mondotta, hogy ő, bár kétszáz egynéhány kötetet irt, nem vádolhatja magát azzal, hogy egyetlenegy művében is eltért volna a tisztességes hang, az erkölcsiség iránti hódolattól. (*Igaz! Ugy van! jobbfelől.*) És én örömmel constatálom, hogy tisztelt képviselőtársunk e részben tisztán, e részben utánzásra méltóan áll. De a kinek sok adatott, attól sok kivántatik, mondja a szentirás. T. képviselőtársunk oly magas állást foglal el a szépirodalomban, ő egy napilapnak a szerkesztője, egy szépirodalmi társulatnak s az irók és művészek társulatának is az elnöke, hogy ő tőle azt lehet kivánunk, hogy a maga nagy befolyását az irodalom és a szinház tisztességének érdekében nagyobb mértékben használja fel, a mire őt — sajnálom, hogy nincs jelen — ezennel ünnepélyesen fel is szólítom. (*Helyeslés.*)

A t. ministerelnök ur, mint belügyminister, ugyanazon alkalommal szintén sajnálatát, sőt rosszalását fejezvén ki azon irány ellen, melyet én megbélyegeztem, egyuttal kijelentette, hogy miután az Európaszerte a nagy városokban dívik, ő ezt itt minálunk, Magyarországon megtiltható-nak nem tartja. Én, t. ministerelnök ur, ellenkező nézeten vagyok. Én azt tartom, hogy a szinházak a törvény értelmében a hatóságok, legfelső fokon pedig a belügyminister felügyelete alatt állnak. A kérdés tehát nem az, vajjon

Digitized by Google

valamely darabot adnak-e akár Párisban, akár Bécsben, akár másutt, hanem csupán az, vajjon azon szinmű az erkölcsöknek nem káros, nem ártalmas-e? (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) És adnák bár az erkölcstelen szinművet a világ minden fővárosában, én részemről azt Magyarország fővárosában megtűrni nem fognám. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Különben engedje meg a t. belügyminister ur, hogy arra figyelmeztessem, hogy Berlinben például nem minden darabot szabad adni, a mit itten adnak. Berlinben és Németország más városaiban, sőt Franczia-országban is valahára felébredtek arra, hogy az erkölcsök pusztítását tovább tűrni nem lehet és közelebb magában Párisban egy hirlapot erkölcstelen czikk miatt egyenesen a biróság elé állitottak és a biróság azt el is marasztalta. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Vagyok uraim oly barátja a szabadságnak, mint bárki más, de az erkölcstelenség szabadságát soha nem pártoltam. (*Általános élénk helyeslés.*) És annálfogva ismételve felkérem a t. belügyminister urat, hogy a nemzet ezen fontos ügyére, ezen drága kincsére, az erkölcsiségre különös figyelmet fordítani méltóztassék. (*Általános élénk helyeslés.*) Ezuttal csak egyszerüen felhivom és felkérem, de ha e felszólításnak sem lenne sikere, kötelességemnek fogom tartani, hogy a t. házat más intézkedés tételére felhivjam, mert el vagyok határozva nem tűrni, hogy Magyarországon a közszemérem, a közerkölcsiség bármely jogczim alatt lábbal tiportassék, (*Általános élénk helyeslés.*) hogy az, a mi nézetem szerint ezen ország jövőjének feltételét képezi, haszontalan kufárok kedvéért megmételyeztessék. (*Általános élénk helyeslés.*)

Elnök: Szólásra senki sem lévén följegyezve, felteszem a kérdést szavazásra. (*Halljuk!*) A költségvetés általánosságban el lévén fogadva, felteszem azon kérdést, elfogadja-e a ház a személyi járandóságok czímén összesen 284,990 frttal és dologi kiadások czímén összesen 33,010 frttal, együtt 318,000 frttal előirányzott összeget? (*Felkiáltások: Elfogadjuk!*) A ház elfogadja.

Rakovszky István, a pénzügyi bizottság előadója: Kérem a t. házat, méltóztassék ugy, mint más alkalomkor is történt, kimondani, hogy ezen tétel átalányképen szavaztassék meg. (*Helyeslés.*)

Elnök: A pénzügyi bizottság előadója ezen tételt átalányképen kivánja megszavaztatni, hogy a virement meglegyen. Elfogadja a tisztelt ház? (*Felkiáltások: Elfogadjuk!*) Elfogadtatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Országos levéltár. Rendes kiadások: XV. fejezet 2. czim. Rendes bevételek: V. fejezet 2. czim. Személyi járandóságok összesen 27,350 frt, dologi kiadások 4,050 frt, együtt 31,400 frt.

Elnök: Az országos levéltárra kiadásképen megszavaztatik összesen 31,400 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel 4,005 frt.

Elnök: Bevétel czimén 4,005 forint megszavaztatik. (*Helyeslés.*)

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Megyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai. Rendes kiadások: XV. fejezet 3. czim. Kiadás: 4.600,000 frt.

Elnök: A megyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásaira megszavaztatik 4 millió 600,000 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Főispánok és a budapesti főpolgármester fizetései. Rendes kiadások: XV. fejezet, 4-ik czim. Kiadások 243,500 frt.

Orbán Balázs: Tisztelt ház! A pénzügyi bizottság, sőt maga a kormány is önfeledett perczeiben hangoztatni jónak látta a takarékosságnak a mi viszonyaink közt nagyon is indokolt szükségességét. A baj az, hogy megállapodnak az elvi meghatározásnál, az életbe való átvitelt és gyakorlati alkalmazást még csak meg sem kisérlik.

Kétségtelenül megnehezíti ezt önök merev pártállása s azon hamis okoskodásuk, mely szerint a közösügyes kiadásokat valami érinthetlen szentségnek tekintik s nemhogy azoknál a lehető megtakarításokat megkisérlenék, hanem nem lehet a közös kormánynak s főleg a közös hadügyminister urnak olyan kivánsága és olyan szeszélye, melynek kielégítésére önök a sok milliókra menő póthiteleket egész készséggel meg ne szavaztatnák jól bedressirozott delegátiójuk által.

Nem kivánok én most a kiegyezés határvonalait túlhaladó közösügyes pazarlásokról szólani, hanem csak belügyi kiadásainkra s különösen a belügyér ur költségvetésének egy tételére szorítkozom, a mely a megtakarítások eszközlésére igen alkalmasnak mutatkozik s ez a főispánok fizetésére előirányzott 243,500 frt, a mely összeg egészen megtakarítható lenne a nélkül, hogy abból a közigazgatási szervezetben a legkisebb fennakadás adná elő magát.

Én e tárgyban már szerencsés voltam egy korábbi költségvetés tárgyalásakor nézeteimet és érveimet előadni. Akkor én a mai főispánokat az állam ingyenélőinek és drágán megfizetett édes mit nem tevés példányképeinek neveztem.

Ma sem áll másképen, mert a főispánok valódi ötödik kerekei a megszorított és jogaiból kiforgatott megyei önkormányzatnak. Van olyan főispán, a ki évekig megyéje felé se néz, legfölebb a képviselő-választásokkor ad nagyon is

Digitized by Google

nyomatékos élet jelt magáról. A szorgalmasabb és lelkiismeretesebbek közé tartoznak az olyanok, a kik az évente tartott 4 megyei gyülésen elnökölnek s még legfölebb a király születése napján való ünnepélyességek fényét emelik. Ezen öt-hat napi munkáért valóban igen nagy díj az a 3—4000 frt évi fizetés; de a főispánok még e pár napon való megjelenéstől is fölmenthetik magukat minden hátramaradás, minden kára nélkül a közügyeknek, mert az alispánok teljesíthetik és teljesítik is — mert a törvény erre feljogosítja — a főispánok e látszólagos kötelességeit is s a korteskedés terén is rendszerint oly buzgalmat fejtenek ki, hogy a főispánok hiánya itt sem lenne érezhető.

A főispánok szükségességét rendszerint azzal szokták indokolni, hogy a felelős kormánynak a törvényhatóságoknál birnia kell kinevezésétől függő és neki felelős közeggel.

Én azt hiszem, hogy miután a kormány és állam között ellentétnek lennie nem szabad s miután a kormánynak mást, mint a nemzetnek akarnia nem lehet: az alispánok ép ugy, sőt még inkább megbizhatók lennének a felügyelettel, mint a rendesen távoltartózkodó főispánok, annál inkább, mert törvénysértés esetében a kormány jogosítva van az alispánok elmozdítására.

Az sem adhat a kormánynak aggodalomra okot, hogy az alispánok nem függnek a kormány kinevezésétől, mert az a korlátolt választási jog, a melylyel most a megyék birnak, igen azonos a kinevezéssel, mindig az választatik meg, a kit a kormány — illetőleg a főispán — akar s nem is tudok az egész országban egyetlen alispánon kivül, — a ki szintén közjogi állapon áll — a ki a kormánypártnak szenvedélyes híve ne lenne. A kormány tehát minden aggodalom nélkül ezekre bizhatja a megyék vezetését, főleg most, a midőn fizetéseiket is nem a megye, hanem a belügyér ur fogja megszabni és kiutalni.

Van még egyetlen teendője a főispánoknak, a hat évenkint megtartandó tisztujítások vezetése; de az ezeknél való őrködést is gyakorolhatja a kormány ad actum kiküldött biztosai által. No még lenne a főispán uraknak a főrendiházba való berukkoltatása. A főrendiház küszöbön álló reformja ezt is feleslegessé teszi; de különben is politikai szemérmetlenségnek tartom, hogy a kormány alárendeltjei által akarja a második kamarában is mindenhatóságát fentartani. Aztán a főispánok nélkül is érvényesül ottan akarata.

A főispáni állások tehát — mint szükségfeletti sarlangok — minden hátramaradás nélkül eltörölhetők és ez által 243,500 frt megtakarítás eszközölhető.

Im itt az alkalom megmutatni, hogy a kormány nem tréfálkozik, a midőn megtakarításokról beszél, hanem azt komolyan is akarja.

Indítványt — melynek sorsa a leszavaztatás lenne — nem nyujtok be, de nem tehetem, hogy a belügyér ur figyelmét a megtakarítás e módozatára ne irányozzam.

Rakovszky István előadó: T. ház! Igen röviden fogom indokolni a pénzügyi bizottság javaslatát. A képviselő ur különösen arra helyezi felszólalásának súlypontját, hogy a főispán az ötödik kerék a megyében, hogy évenkint csak öthat napon van munkája s a tisztujításon kivül teendője nincs. Azt hiszem, hogy azon újabb törvények meghozatala óta, melyeket mi, kik a megyei életben részt veszünk, ismerünk, ezen állítás bővebb czáfolatra nem szorul. Elég a közigazgatási bizottságra és annak teendőire utalni, hogy az állítás tarthatlansága azonnal kitűnjék. Azt hiszem, hogy mi, kik a megyei életet és az autonomiát szeretjük, azt az állítását sem fogadhatjuk el a képviselő urnak, hogy az alispánok a kormány közegei volnának. Én a megyék érdekében ezt határozottan tagadásba veszem. Sértő volna a megyékre s azok önérzetére e feltevés és épen ezért, mert én feltételezem minden vármegyében azon életképességet, azon önérzetet, hogy autonomiáját, különösen az alispán-választásnál, függetlenül gyakorolja; mert a tapasztalásból is tudom és látom, hogy az alispán mindig a vármegye közvéleményének kifejezője és választottja s nem a kormány közege; azért tartom más oldalról méltánylandóknak azon okokat, melyek a főispáni intézmény fentartása mellett szólanak s melyek szükségesnek tartják azt, hogy a kormánynak mindenütt, különösen a beligazgatás terén ellenőrző közege legyen.

A t. képviselő ur felhozta, hogy más alkalommal is miknek nevezte és miknek tartotta a főispánokat. Legyen szabad ezzel szemben nekem is felhoznom, hogy a ház más alkalommal felhozott hasonló indítványokkal szemben mindig azon álláspontot foglalta el, hogy nem lehet, mert lehetetlenség, hogy a kormánynak, különösen a belügyi téren saját ellenőrző közege alkalmazva ne legyen, mert hisz e nélkül magát a ministeri felelősséget életbeléptetni és gyakorolni is lehetetlen volna.

Ezek voltak az indokok, melyek a házat arra birták, hogy e tételt fentartsa. Elismerem, lehet vitatkozni a hatáskör új beosztásáról, lehet esetleg kérdés tárgya az intézménynek új szervezése, de a főispáni intézmény megszüntetését s ennek alapján a kormány ellenőrzési jogának lehetetlenítését alig lehetne javasolni. Miért is kérem a t. házat, méltóztassék a költségvetési tételt elfogadni. (*Helyeslés.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Azok után, miket a pénzügyi bizottság előadója elmondott, csak a képviselő ur egy szavára kívánok reflektálni. Ő annak igazolására,

Digitized by Google

hogy ezen költség törölhető, a többi közt azt mondta, hogy van akárhány főispán, a ki megyéjének feléje sem néz. Én biztosítom a képviselő urat, hogy ha nekem akár itt, akár privatim egy ily főispánt fog megnevezni és ezt róla bebizonyítja, az a főispán 48 óra mulva nem lesz többé főispán. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: Főispánok és a budapesti főpolgármester fizetésére előirányoztatik 243,500 frt. Kérdem a t. házat megszavazza-e ezen tételt vagy sem? (*Igen! Nem!*) A kik megszavazzák, méltóztassanak felállni. (*Megtörténik.*) A többség megszavazza.

Tibád Antal jegyző (*olvas*): „Egészségügyi tanács. Rendes kiadás. XV. fejezet, 5. czím. Kiadás. Az egészségügyi tanács irodai és egyéb dologi szükségleteire 1,800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvas*): „Általános közigazgatási kiadások és bevételek. Rendes kiadások. XV. fejezet, 6. czím. Rendes bevételek. V. fejezet, 3. czím.“ Kiadások: A nemzeti szinház segélyeztetése 82,000 frt.

Tisza Kálmán belügyminister: T. képviselőház! Ezen tételnél: általános közigazgatási kiadások és bevételek, legyen szabad azokra reflektálnom, a mik itt felhozattak s egy pár dologra nézve különben is nyilatkoznom. (*Halljuk!*) Azért kivánok ezen czímnél felszólalni, mert az eddigi nyilatkozatokban a felszólalások oly ügyekre vonatkoztak, a melyek csakis ezen czím alatt fordulnak elő, habár kivált az egyiket illetőleg, nem is azon messzire menő czélzattal, a melyből a dolog vitattatott.

Ezen fejezet alatt fordulnak elő t. i. a szinházak és a választási összeirásokra szükséges költségek.

De mielőtt ezekről nyilatkoznám, ugyancsak ezen rovat alkalmából, két dolgot kivánok a t. ház figyelmébe ajánlani.

Az egyik az, hogy miként az igen t. ház minden tagja előtt ismeretes, az új perrendtartás, a birói hirdetményekre nézve új rendszert léptetett életbe, a melynek folytán igen jelentékeny része a hirdetéseknek a hivatalos lapból kimarad. Ezen körülmény természetesen maga után fogja vonni a hivatalos lap jövedelmének változását. Hogy mennyire terjed ezen változás, azt ma nem tudnám megmondani; mert bár a költségvetésnek a pénzügyi bizottság által történt letárgyalása után ez iránt már történt hozzám a hivatalos lapot kiadó czég részéről felszólalás, de én az igényeket ugy, mint formuláztattak, teljesithetőknek nem tarthattam. De viszont kétségtelen és a háznak is bemutatott szerződésen alapuló következmény az, hogy változásnak fog kelleni beállani. Kötelességemnek tartom tehát a t. háznak ezen körülményt bejelenteni, a melynél fogva az itt szóba jövő hivatalos lapnak jövedelmei természetesen változni, még pedig csökkenni fognak. Összeget nem ajánlhatok semilyent, mert ma még nem tudnék positiv számot mondani.

A másik, a mit hasonlóan megjegyezni kivánok, nehogy később azzal vádoltassam, hogy előre nem figyelmeztettem a t. házat, abból áll, hogy nem tartom lehetetlennek azt, hogy ámbár a nemzeti szinház ügyei tavaly az általam akkor előterjesztett módon rendeztettek, most, midőn a Ring-szinházban bekövetkezett katastrófa folytán okvetlen szükséges volt ugy a néző helyek számának leszállítása, mint bizonyos épitmények létesítése által változást idézni elő, mondom, nem tartom kizártnak azt, hogy a nemzeti szinház ügyeire nézve később az év végén, vagy a jövő évi költségvetésnél ne kelljen a t. házhoz fordulni.

Ezt a keltőt megjegyezve azért, hogy ne láttassam az általam előrelátott körülményeket elhallgatni, most egy pár szóval az előttem szólt t. képviselő urak beszédére akarok reflektálni, ismétlem azért itt, mert e helyütt fordulnak elő azon tételek, a melyek alkalmat szolgáltathatnak ma legalább ezen felszólalásra.

A mi mindenek előtt Simonyi Iván t. képviselő ur felszólalását illeti, ő azzal végezte beszédét, hogy a költségvetést azért nem fogadja el, mert nem lát benne kezdeményezést a választási rendszer megváltoztatására.

Hát t. ház, én azt hiszem, hogy a választási rendszert megváltoztatni nem is a költségvetés utján, nem is a költségvetés keretében lehet és kell. De ezt mellékesen megjegyezve, én a magam részéről épen ugy, mint Irányi Dániel t. képviselőtársam tette, ma a választási törvénynek részleteiről, a megváltoztatás szükséges vagy szükségtelen voltáról, vagy irányáról, a melyben, ha szükséges volna, változtatni kellene, szólni nem kivánok; de a magam részéről is meg kivánom jegyezni azt, hogy a Simonyi Iván képviselő ur által hangsúlyozott érdekképviseleti rendszert a magyar törvényhozásnak ajánlani képes nem volnék.

A t. képviselő ur azt mondja, hogy a választó-kerület mixtum compositum. De hát, ha szabad már e kifejezést erre használni, az általános, az országos érdek nem mixtum compositumа-e az országban élő különböző osztályoknak — az osztályokat azon értelemben véve mint a képviselő ur vette — nem-e compositumа, ha ugy tetszik, a munkáscsoportoknak egymással ellentétben álló érdekeinek? mert senki sem tagadhatja azt, hogy minden államban, akár hogy fogják csoportositani, minden egyes osztálynak vagy csoportnak közös érdeke mellett vannak külön váló érdekei is és hogy a valódi közös érdek csak ezen különböző érdekek oly aurlódá-

Digitized by Google

sából állhat elő, a mely a kiegyenlítésre vezet. Már most igen szeretném tudni, hogy ha a képviselőház egyik részét csak az iparosok, másikat csak a földmívelők, harmadikát csak az ügyvédek, negyedikét csak az orvosok, ötödikét csak a tudósok választanák, miképen volna elérhető, hogy a mindnyájokkal közös érdek jöjjön ki a viták keretéből; és nem volna-e ez a legjobb akarat mellett megnehezítve akkor, midőn az illető képviselő nem a különböző érdekeket kisebb-nagyobb mértékben magában foglaló választóközönségnek, hanem egy specialis érdekkel biró osztálynak volna képviselője? (*Helyeslés.*)

Én e téren tovább menni nem akarok, de ezt megjegyezni szükségesnek tartottam. Még csak egy pár szót kivánok elmondani Irányi Dániel képviselő ur felszólalására. (*Halljuk! Halljuk!*)

Én ma csak ismételhetem azt, a mit ezelőtt pár évvel mondottam, hogy a magam részéről helytelennek, hibásnak és sajnálatosnak tartom, ha az erkölcstelenséget előmozdító szinházi előadások, hirlapi czikkek, vagy képek jutnak a közönség elé. De bocsásson meg a képviselő ur, ha ezen illetlenségekkel szemben azt vagyok kénytelen mondani, hogy én itt nem tehetem azt, a mit saját hajlamaim szerint szivesen tennék, hanem csak azt, a mit a törvény szerint tehetek. Igen szeretném tudni, hogy ha én egy illetlen képekkel büszkélkedő lapot vagy illetlen kifejezésektől duzzadozó hirlapi czikket lefoglaltatnék a rendőrséggel: vajjon mit mondanának a t. házban és épen azon oldalon, a melyhez a képviselő ur tartozik? (*Derültség.*) Ismétlem, hogy ha én a népszinházban egy oly darabot, a mely esetleg az én nézetem szerint nem áll az erkölcsiség azon niveauján, melyet én kivánatosnak tartok, de a melyet a világon mindenütt szabad előadni, betiltanék: ugyan mit kellene nekem hallanom, (*Derültség jobbfelől*) nem mintha ez engem genirozna, mert már megszoktam a kellemetlenségek hallását, hanem mert olyasmiért kellene hallgatnom, a miről magam is kénytelen volnék tudni, hogy törvényadta jogomon túlmentem. Ha tehát a képviselő ur ez irányban intézkedést akar, én szivesen fogok vele értekezni, ha tudunk oly modalitást találni, ugy a sajtóval, mint a szinházzal szemben, ha a nélkül, hogy a szükséges szabadságot megrontanók, a féktelenségnek korlátot vessünk, én igen szivesen fogom proponálni. De megvallom őszintén, épen ez irányban, különösen a szinházakkal szemben, én még eddig ezt a középutat meglelni nem tudtam, mert ha meglelném, a törvényhozásnak proponálnám, de addig, mig törvény róla nincs, nem tehetném azt, a mit a t. képviselő ur kiván. (*Helyeslés.*)

Irányi Dániel: Ha a t. ház megengedi, nehány szóval kifejezem véleményemet arra, a mit a t. belügyminister ur méltóztatott mondani. Én sem a sajtónak, sem a szinházaknak szabadságát, a mennyiben az jogos, korlátozni nem akarom, hanem nem ismerem el az erkölcstelenség jogosságát sem a sajtó terén, sem a szinpadon. A t. minister ur bizonyosan nem látogatja a szinházakat, nem különösen azon darabokat, melyekre czéloztam. Ha megfordult volna ott, bizonyosan ő is felháborodott volna, ugy mint minden ember, a kinek a tisztesség, az illem, a közerkölcsiség iránt még érzéke van. A t. minister ur azt mondja, hogy ez iránt nem létezik törvény és minthogy törvényre nem alapíthatná intézkedését, annálfogva nem is cselekedte.

A büntetőtörvény a kihágásokról, a közerkölcsöket is oltalma alá veszi és a mennyiben nem tartoznék a rendőrségnek, tartozik a bíróságnak hatáskörébe, hogy a törvénynek e részben érvény szereztessék. Ha a t. minister ur, mint belügyminister nem érzi magát erre hivatva, ott van az igazságügyminister, ott a királyi ügyész, a kinek ily esetben törvényadta jogával élnie kellene. Én nem tartom szükségesnek, hogy erre külön törvény alkottassék. Ha nem léteznék is arra törvény, a közerkölcsöknek mindig a közhatalom oltalma alatt kell állaniok. Az előtt is, mielőtt a büntetőtörvény s a kihágásokról szóló törvénykönyv létrejött, az előtt sem volt a közerkölcsiség Magyarországon az első jött-ment embernek prédája. Vigyázott, vagy tartozott volna arra vigyázni a közrendőrség: és azért, minthogy az szinpadon történik, azért kiváltsága legyen bárkinek megbotránkoztatni minden tisztességes erkölcsös érzetű embert? Tagadom, hogy a szinpad ily kiváltsággal legyen felruházva. A rendőrségnek nemcsak az feladata, hogy az utczán kisérje szemmel a közerkölcsöket; minden nyilvános hely és annálfogva a szinház is a közrendészet felügyelete alatt áll. Én ismételve kijelentem, hogy, miután nem tartom szükségesnek, hogy e részben új törvény alkottassék, e tekintetben nem is fogok kezdeményezőleg fellépni. De ha a t. ministerelnök ur továbbá is tehetetlennek vallja magát az erkölcsöket megrongáló előadásokkal szemben, fel fogom hivni a törvényhozást, gondoskodjék módokról, hogy ezen veszedelemnek gát vettessék. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Hogy az erkölcstelenségnek nincs jogosultsága, ugy hiszem, azt én is megmondtam, hogy vannak oly bizonyos, minden kételyen felül álló erkölcstelenségek, a melyek ellenében a rendőrségnek van kötelessége és joga és a birónak van kötelessége és joga, tudom; hogy egy szindarab melyik perczben éri el azon határt, melyen túl a törvényben megrótt erkölcstelenség terére csap át, az

Digitized by Google

iránt, hacsak előzetes censurát nem állít föl a képviselő ur (*Irányi Dániel: Utólagosan!*) önhatalomnál egyéb intézkedés nem lehetséges. (*Helyeslés jobb- és balfelől.*)

Pázmándy Dénes: T. ház! Mielőtt arról szólanék, mi voltaképen tárgya lesz beszédemnek, kénytelen vagyok az előttem szólott igen t. képviselő ur megjegyzésére reflectálni. (*Halljuk!*)

Én nekem ugy tetszik t. ház, hogy Irányi igen t. képviselő ur a népszinházat érti és azt ugy állítja elénk, mint az erkölcstelenségnek valami felsőbb iskoláját. (*Egy hang a szélső baloldalról: Az is!*)

Bocsánatot kérek, én azt tartom, hogy a szinházakat illetőleg Magyarország sem követhet más eljárást, mint a melyet követnek Európa legszabadabb nemzetei, azaz a teljes szabadságot. (*Igaz! Ugy van!*)

A szinházak különféle közönségnek vannak nyitva és azért, mert netalán két-három ember valamely darabon megbotránkozik, sem a szinházat bezárni, sem az előadást meggátolni nem lehet. Nem lehetne pedig némely darab előadását meggátolni máskép, mint a hogy a minister ur mondotta, hogy behoznók az előzetes censurát, ezt pedig egyátalában nem pártolnám, miután azon nagyon kis haszon, mit a censura hozna, másrészt sokkal inkább káros lenne a szinházakra nézve, (*Közbeszólás a szélső baloldalon: Nem kell azért censura!*) más mód pedig nem lehetséges. Mert méltóztassék csak például venni, hogy még ott, hol a szinházak közmoralitás tekintetéből ellenőrizve vannak, t. i. Angliában meg van a censura, mert a nélkül, hogy valamely darab előzetesen megbiráltatnék, — hacsak utólagos birálat folytán a szinház-igazgatókat és szinészeket törvényszék elé nem czitálnók, — a közmoralitás szempontjából a darabot megitélni igen nehéz. (*Igaz! Ugy van!*) Ki van hivatva arra, hogy megbirálja, hol kezdődik az immoralitás?

A szinházak ellenőrzésére eddigelé háromféle mód van. Ott van Francziaország eljárása, mely praeventiv censurát alkalmaz, nemcsak a moralitás, hanem a politika szempontjából is; ott van az angol eljárás, hol az udvarmesteri hivatal itéli meg a darabokat egészen saját belátása szerint és discretiója szerint adja meg az engedélyt, hogy egy darab adható-e, vagy sem; ott van az orosz censura, mely előzetes és utólagos, azaz a tiszta önkény. Ezen dilemmából mi sem fognánk kibontakozni. Semmiféle államhatalom sem fogja meggátolhatni azt, hogy a szinházakban ne adassanak oly darabok, melyek néha sikamlósak. A darabot utólag a közönség birálja meg s ha e birálat a darabra nézve kárhoztató, a szinház-igazgatók magok is leveszik a darabot az előadási rendről.

Én azt hiszem, hogy a népszinház teljesíti azon nagy feladatot, melyet maga elé tűzött, mert képes minden subventió nélkül 20—30,000 frt évi teherrel fentartani magát és ad 4—500 embernek kenyeret; a magyarosodásra pedig fölötte fontos eszköz. (*Igaz! Ugy van!*) Ezért nem tartom lehetségesnek, hogy egy szinházzal szemben, melyben egy-két oly darab adatott elő, melyben pár megbotránkoztató frazis fordult elő, melyet az igazgató csakhamar maga is megmásított, sőt mely miatt magát a darabot levette a repertoirról, az előadási szabadságot gátló eszközökhöz folyamodjunk.

Felszólalásomnak tárgyát különben nem is ez képezi, hanem a vidéki szinházak sorsa Magyarországban. Ezelőtt 3 évvel voltam bátor egy indítványnyal fellépni, a melyben kértem, hogy a t. ház karolja fel a vidéki magyar szinészet sorsát. Ezen három év óta a vidéki magyar szinészet helyzete még siralmasabbá lett, az általános nyomor szintén kihatott az igazgatókra és mig egyrészről rosszabbodott a magyar szinészet helyzete a vidéken, másrészt pedig méltóztassék elhinni, hogy olyan jó szellem kapott lábra a vidéki városokban a szinészet segélyezésére nézve, hogy azt a képviselőháznak és kormánynak felkarolni lehet. Hiszen minden évben látjuk, hogy épülnek új szinházak olyan vidéki városokban, a hol eddig erre egyáltalában nem gondoltunk; látjuk Eperjest, Vasmegyét, Pápát, Czeglédet és Baját. És minden évben két-három új szinház épül, csakhogy a magyar szinészet a vidéken nincs abban a helyzetben, hogy ezen díszes épületeket kellőleg ellássa, nincs a művészetnek azon fokán, hogy megfeleljen az ebbeli igényeknek.

De másodszor van a magyar szinészetnek egy másik oldala és ez a nemzetiségi oldal; erre bátor vagyok különösen felhivni figyelmüket. Mi hoztunk ez előtt egy évvel egy törvényt a magyar nyelv oktatásáról a népiskolákban, de nem gondoskodunk egyáltalában arról, hogy a felnőttekben a magyar nyelv iránti szeretet terjedjen. Erre nézve jobb eszközt nem látok, mint épen a vidéki magyar szinészet fejlesztését. Méltóztassék elhinni, hogy akkor, a mi tavaly történt, mikor oly városok, mint Sopron, Pozsony, melyek nagyrészben idegen ajkúak, a magyar szinészetet akarják kebelökbe behozni és ennek kivitele csak 6000 frton dőlt meg, akkor azt hiszem, hogy a magyar törvényhozásnak lehetetlen neutrálisnak lenni e tekintetben. Azért bátor vagyok egy indítványnyal fellépni ma is. Kevesebbre szabtam az összeget, sőt meg fogok még kevesebbel is elégedni, de kivánom, hogy a képviselőház mondja ki azon elvet, hogy a magyar vidéki szinészetet segélyezi, hogy igy azon helyzetbe jöjjön, hogy megfelelhessen hiva-

Digitized by Google

tásának, a mely nálunk nemzetiségi szempontból is fontos.

Bátor vagyok indítványomat a t. miniterelnök ur figyelmébe ajánlani és azt hiszem, hogy bár sanyarú anyagi körülmények közt vagyunk, de mikor egy 250—300 millió frtnyi budgetről van szó, akkor e czélra 50 ezer frtot lehet áldozni, a mely okvetlenül meg fogja a maga kamatját hozni már csak ezen szempontból a fővárosban is; mert mig a vidéki szinészet a művészet fokára nem fejlődik, addig a nemzeti szinház sohasem fog a tökély azon fokára fejlődni, a melyet tőle mint elsőrendű intézettől követelünk, mert csak a vidéki magyar szinészet képes egy nagy intézetet mint a nemzeti szinház új erőkkel ellátni és fentartani. És azt hiszem, hogy azon pazarlás mellett, a mely itt a nemzeti szinháznál űzetik, a sokfejű igazgatóság, a fizetéseknek forcirozott felemelése mellett, igen könnyen lehetne 50,000 frtot megtakarítani és a szinészetnek adni.

És itt lehetetlen egy pár szót nem szólani a nemzeti szinházról. Szerintem tökéletesen nem felel meg azon hivatásnak, a melyet hozzá kötünk; mert az a nemzeti szinház, a mely éveken át cseheket énekeltet olasz nyelven és azoknak rémítő nagy fizetést ad, ez a szinház nem mondhatja azt, hogy tökéletesen megfelel egy magyar nemzeti műintézet feladatának, a mint azt minden ilyenféle intézettől megkövetelhetjük. Én azt hiszem, hogy ha mi a nemzeti szinházat fenn akarjuk tartani és magasabb szinvonalra akarjuk emelni, épen az szükséges, hogy gondoskodjunk arról, hogy legyenek a vidéken jobb szinházak, legyen a vidéken több olyan szinház, a melyből a nemzeti szinház a maga tagjait rekrutázhassa.

Ezek után t. ház, bátor leszek indítványomat felolvasni, a mely abból áll, hogy: „A képviselőház elhatározza, hogy az 1882-ik évtől fogva a magyar szinészet gyámolítására évi 50 ezer frt államsegélyt fordittat. Nevezett összeg kiosztásánál különös tekintetben részesülnek azon városok, a melyekben eddig állandó szinészet nem létezett. A pénzeket a belügyminister osztja ki; a segélyezett városok vagy szinigazgatók nevei a segélyösszegnek megnevezésével a hivatalos lapban közzététetnek. Fenti határozat kapcsában az 1882-iki államköltségvetésben a belügyministeriumnál az átalános közigazgatási kiadások és bevételek czíme 3. rovata után ezen megnevezésen: „magyar vidéki szinészet segélyezése“ 50 ezer frt beiktattatik.“

Bátor vagyok indítványomat a t. ház becses figyelmébe ajánlani és annak elfogadását kérni.

Elnök: Fel fog olvastatni az indítvány.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*).

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! A vidéki szinészet előmozdítását, emelését én is helyesnek, czélszerűnek, de oly feladatnak tartom, a mely a társadalmi és hatósági élet körébe tartozik, nem pedig a törvényhozási költségvetés keretébe. Épen azért, bármennyire óhajtom a vidéki szinészet emelését, én a magam részéről arra kérem a t. házat, hogy a benyujtott indítványt, illetőleg költségtöbbletet elfogadni ne méltóztassék.

Különösen megkivánom jegyezni még azt, hogy azon indokolás, mely szerint a nemzeti szinháznál a nagy fizetésekből, — mint a t. képviselő ur mondja — meglehetne az általa indítványozott összeget takarítani, el nem fogadható; mert a nélkül, hogy a nemzeti szinházi fizetések nagy vagy kicsi voltának kérdésébe bocsátkozni akarnék, csak azt jegyzem meg, hogy ha az országban több szinház lenne, — a mit egyébiránt óhajtanék — a mely a szinészeknek nagyobb fizetéseket adhatna, akkor a nemzeti szinházi fizetések nem kisebbek, hanem nagyobbak lennének.

Ez a dolog logikája. Megtakarítani tehát a nemzeti szinháznál a fizetések leszállításával nem lehet. (*Ugy van! a jobboldalon.*) De a képviselő ur most 50,000 frtot kér. Ha a törvényhozás azt tartaná, hogy „a vidéki szinházak segélyezése“ lehet elvileg egy budgettétel, akkor ezen 50,000 frtnál megállani nem fog lehető lenni. Mert szeretném látni, hogy hol van abban igazságosság, ha első sorban azok a városok részesittetnek segélyben, a hol eddig nem volt szinház, tehát nem azokat segélyezzük, a kik eddig is áldozattal tartottak szinházat, hanem azokat, a kik már azzal is mutatják, hogy nem éreznek oly melegen az ügy iránt, mert nem csináltak eddig semmit. Ez nem lehetne igazságos. És ha az állam budgetileg segélyezné az egyiket, nagyon szeretném tudni, hogy mely alapon tagadná meg a segélyt a másiktól. Igy az 50,000 frtból sok város nem kapna többet mintegy 500 frtnál, a mi annyi mint semmi, vagy pedig rövid idő alatt 100 ezerekre kellene emelni a segélyösszeget.

Ezeket csak mellékesen megjegyezve, azt hiszem, hogy a vidéki szinházaknak általam is fontosnak elismert emelése sociális téren, ugy mint az eddig is történt, a hatóságokra, a községekre tartozik. Kérem a t. házat, hogy az indítványt ne méltóztassék elfogadni. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Herman Ottó: T. képviselőház! A bécsi szinházégés alkalmából bátor voltam a t. ministerelnök urhoz egy interpellátiót intézni s az arra adott feleleténél megigértem, hogy az illető költségvetés tárgyalása alkalmával az illető tételnél a nemzeti szinház tűzbiztonsága tekintetében, ha épen szükségesnek fogom találni, elő fogom adni azt, a mit szükségesnek találok is. (*Halljuk!*)

T. képviselőház! Én azt elismerem, hogy

Digitized by Google

ama borzasztó katasztrófa befolyása alatt Magyarországon egy csoda történt annyiban, hogy vegyes elemekből álló bizottság három ülésben egy meglehetősen komplikált szabályzatot tárgyalt és megállapodásra is jutott. Azt is elismerem, hogy a t. belügyminister ur buzgósággal és erélylyel járt el ezen dologban és ha nekem valami iránt kifogásom van, az egyedül a következő.

Hogyha a t. ministerelnök ur nem tartotta méltóságával megférőnek, hogy a szakemberek lépéseit kövesse, vagy hogy azoknak a példája szerint járjon el, talán eljárhatott volna az osztrák császár példája szerint, a ki személyesen győződött meg a szinházak berendezéséről, a tűzbiztonságra való intézkedések mibenlétéről, mert ha a t. belügyminister ur ezt követte volna, akkor meggyőződött s ha követi most, meggyőződhetik még most is, hogy daczára mindazon rendszabályoknak, melyeket a szabályzat megállapított és daczára mindazoknak, a miket a külföldre kiküldött szakemberek javaslatba fognak hozni, az igényelt nagy átalakításokat azonnal tökéletesen, radikálisan keresztül vinni nem lehet, hogy tehát itt a tűzveszélynek esélyei még az óvó rendszabályok daczára is megmaradnak, ha mindjárt némely részben csökkennek is. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én többszöresen meglátogattam a nemzeti szinház szinpadát és pedig előadás alatt és azt tapasztaltam, hogy a szinfalak és a szinház fala közti tér oly szűk, hogy egy kissé népesebb darabnál a személyzetnek oly zsufolása áll be, hogy ott a legegyszerűbb manipulátiónál nem annyira a szinháznak, hanem a ruházatnak kigyuladása által a legnagyobb veszedelem áll be és ezen zsufolás következtében a legéberebb tűzoltó sem teljesítheti kötelességét, mert a veszélyfészkéhez nem férhet hozzá.

A népszinháznál e tekintetben igen kedvező viszonyok vannak, minthogy a szinpad nagyon tágas, a nemzeti szinháznál azonban a mostani állapot szerintem absolute fentarthatatlan. Fentarthatatlan annyival is inkább, mert mint már mondtam, mindazon dolgokat, melyek tűzveszélyesek, rögtön, sőt hosszabb idő mulva sem távolíthatják el tökéletesen, sőt meg kell fontolni azt is, hogy a mellett, hogy a működő személyzet nagyrésze, mely nincsen a szinpadon, hanem a szinfalak mögött van zsúfolva, bármely okból bekövetkezhető tűzvész esetében, a menekvéstől el van zárva; és oly helyeken, pl. ott, a hol a kar öltözködik, tehát a hol 80—100 személy van, ott ezek veszély esetén, ha a vasfüggönyt leeresztik, minden menekvéstől el vannak zárva.

Ajánlanám tehát a t. belügyminister ur figyelmébe, fordítaná törekvését ezen viszonyok reformálására, t. i. hogy megnyeressék azon tér, mely okvetlenül szükséges, hogy népes szindaraboknál a személyzet szabadon mozoghasson, sőt hogy ott a tűzbiztossági előintézkedések megtétethessenek, hogy tűzvész vagy a ruhák kigyuladása esetén a tűzoltók közbelépése lehetővé tétessék és miként lehetne segíteni azon, hogy e végső esetre, ha valamely véletlen következtében akár a szinpadon, akár valamely más helyen tűzvész támad, ott a személyzet menekülési útja meg legyen. Mert elismerem, hogy a mennyi intézkedés a közönség érdekében történik, az igenis keresztül vihető; keresztül vihető a nemzeti szinháznál is, de arról tökéletesen meg vagyok győződve és pedig autopsia útján: hogyha leeresztetik egyszer akár az aszbeszt-függöny, akár a behozandó vasfüggöny, a nemzeti szinház személyzetének legnagyobb része absolute megég, megful.

Erre felkérem a t. minister ur figyelmét.

Tisza Kálmán ministerelnök és belügyminister: T. képviselőház! Azt hiszem, méltóztatnak tudni, hogy a szóba hozott kérdés szakértőkkel, még pedig ugy a szinpadok berendezése körül tapasztalatokkal birókkal, mint a tudomány embereivel tüzetesen tárgyaltatott. Méltóztatnak tudni azt is, hogy épen azért, hogy az intézkedések a lehető legjobbak legyenek, felkértem szakférfiakat, a kik megnézték Németországnak egy pár legjobban berendezettnek elismert szinházát. Ezen szakértők jelentései még nincsenek nálam, de remélem, hogy rövid időn megkapom azokat.

Én részemről tehát ezen irányban megteszek mindent és engedjen meg a képviselő ur, azon meggyőződésben vagyok, hogy ha szakférfiakat bizok meg, ha azoknak a véleményét hallgatom meg, több hasznot teszek, mint ha, az ő kivánsága szerint, magam járnék a szinpadra, hogy ott megnézzem a dolgot, mert én — nem tehetek róla — kénytelen vagyok bevallani, a kulisszák mögötti gazdálkodást soha sem ismertem, most sem ismerem. (*Élénk derültség.*)

Én tehát arra kérem, méltóztassék a t. képviselő ur is, a t. ház is megnyugodni abban, hogy minden, a mi lehetséges és pedig nemcsak a közönség, hanem igenis az előadásokban részt vevő szinészek, művészek érdekében is, megtörtént és ismétlem, meg fog történni minden, a mi lehető.

De egyet nem szabad elfelejteni és ez az, hogy nem szabad a teendőket egyfelől odáig fejleszteni, a minek veszélye már közel áll, hogy az esetleges tüzveszély esetében könnyebb menekülhetés czéljából betegségek fészkévé tegyük a szinházat, melyben senki, a ki a légvonatot ki nem állhatja, többé mulatságot nem keres. (*Ugy van! jobbfelől.*) Ez az egyik, a mi ellen óvni kell. A másik az, hogy a szükségen túlmenő

Digitized by Google

oly követeléseket ne állítsunk fel, melyeknek eredménye az lenne, hogy a szinházakat Magyarországon, talán kettőnek vagy háromnak kivételével, egyszerűen be kellene zárni és a szinművészetet, ugy szólva, beszüntetni. Mondom, ezek szemelőtt tartásával, hogy t. i. túlságba ne essünk, tettem és teszek mindent, a mit szakértők véleménye szerint tenni kell. Azt az egyet — mert a nézőtért ismerem — merem mondani, hogy épen a nemzeti szinházban, melyről a képviselő ur szólott, a közönség — mivel különben is kevés ember fér bele ha tele van is a szinház — sohasem túlságosan nagy és azért a nézőközönség menekülhetése a nemzeti szinházban sokkal biztosabb, mint a világ legtöbb szinházában, kivévén csakis a legújabb időben igen czélszerűen épített egyes szinházakat, például Bécsben az egyetlen operát. Minden egyéb szinházakkal, a párisi szinházakkal szemben is, azt hiszem, a mi itteni szinházaink e tekintetben igen sok előnyben vannak és sokkal több biztonságot nyujtanak. Különben kérem a t. házat, méltóztassék az előirányzott összeget elfogadni. (*Helyeslés.*)

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Az 1. és 2. rovat alatti tételek ellen észrevétel nem tétetett. Pázmándy képviselő ur indítványt adott be, mely szerint 3-ik rovatul tétessék: „50,000 frt magyar vidéki szinházak segélyezésére.“ Azt hiszem, hogy ezen kérdést igy egyszerűen szavazásra bocsájtani nem lehet. Mindig az volt a gyakorlat, hogy először azon kérdés vettetett fel, vajjon a pénzügyi bizottsághoz utasittassék-e a költségemelést czélzó indítvány. (*Ugy van!*) Először tehát azt kell eldönteni, méltóztatik-e a t. ház Pázmándy Dénes t. képviselő ur indítványát a pénzügyi bizottsághoz utasítani. Ha nem fog oda utasittatni, az indítvány elesett. Évek óta azon gyakorlatot követi a ház, hogy közvetlenül a költségvetést nem emeli föl.

Az első rovat ellen észrevétel nem tétetvén, az előirányzott 82,000 frt megszavaztatik. A 2. rovat alatti tétel ellen észrevétel szintén nem tétetvén, az előirányzott 27,000 frt szintén megszavaztatik. Következik azon kérdés, méltóztatik-e a Pázmándy képviselő ur által 3-ik rovatul javaslatba hozott 50,000 frt iránti indítványt előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasítani? Kérem azon képviselő urakat, a kik az indítványt a pénzügyi bizottsághoz kivánják utasítani, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség nem kivánja és igy az indítvány elesett.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Betegápolási költségek 502,048 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Himlőoltási költségek 51,450 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Járványok és más rendkivüli okoknál fogva felmerülhető költségek 5000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Szülházi kiadások: 15,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7. rovat. Lelenczek és törvénytelen ágyból született gyermekek tápdíjai 60,424 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 8. rovat. Tébolydai kiadások; 311,174 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 9. rovat. Közbiztonsági kiadások 150,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 10. rovat. Országos csendőrség: 909,473 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 11. rovat. Tolonczkiadások 40,150 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 12. rovat. Életmentési díjak 800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 13. rovat. Hivatalos lap költsége 9000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 14. rovat. Országos törvények és rendeletek tárának költségei: 22,400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 15. rovat. Budapesti önkéntes tüzoltó-egylet segélyezésére 5000 frt.

Rakovszky István előadó: A t. ház ezen összeget mindig azon feltétel mellett szokta megszavazni, hogy ennek fejében a budapesti tüzoltó-egylet öt egyént képezzen ki, a kiket a megyék vagy városok Budapestre felküldenek. Ezen feltételt az egylet teljesítette és ezen teljesítésnek jó eredményei mutatkoznak s azért a pénzügyi bizottság kéri a t. házat, hogy az 5000 frtot ezen föltétel mellett most is megszavazni méltóztassék.

Elnök: Az előirányzott 5000 frt megszavaztatik azzal, hogy a vidékről feljövő 5 tüzoltót a budapesti tüzoltó-egylet kiképeztetni tartozik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 16 rovat. Fővárosi rendőrség átalánya 587,479 frt.

Pázmándy Dénes: T. ház! (*Halljuk!*) A Budapest-fővárosi rendőrségnek ügye a házat koronként foglalkoztatni szokta. Azt lehetne mon-

Digitized by Google

dani, hogy ez acut kérdés. Tavaly egy igen hosszú törvényt alkottunk a fővárosi rendőrségről. Én akkor is azt mondottam, hogy ezen törvény felesleges volt, a mennyiben a rendőrséget igen kevés törvénynyel, de sok értelemmel és pénzzel szokták mindenütt csinálni. Európa egy államában csak megközelítőleg sincs a papiroson oly nagyszerű törvényhozási intézkedés téve, mint épen nálunk és Európa civilizált államaiban és fővárosaiban sehol sincs oly nyomorult rendőrség, mint nálunk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Franczia országban uraim, úgyszólván alig van legislatori intézkedés a rendőrségre nézve, hanem a rendőrség igen jó; Angliában az egész 37-iki törvény talán 25 sorból áll és a rendőrség szintén igen jó. Nálunk van egy rendőri codex, itt igen sok ember foglalkozik a rendőrséggel, folytonosan hangoztatnak panaszok ugy a sajtóban, mint a fővárosi tanácstestületben, itt a házban is és a ministerium semmit sem csinál ezen panaszoknak orvoslására, mint, mondom, nagy törvényjavaslatokat.

Méltóztassanak egyszer már meggyőződni arról, hogy a budapesti rendőrség bajai egészen másutt feküsznek, mint a legislatorius intézkedésekben; feküsznek azok először a szakértelmetlenségben, a mely itt a rendőrség vezetésénél nyilvánul, másodszor azon rendszertelenségben, a mely fenforog a fővárosi rendőrségnek és a ministeriumnak érintkezésénél ezen fővárosi rendőrséggel. Sehol, nem egy szabad államban, hanem a legcentralistikusabb államban sincsenek ugy confiscálva a törvényhatóság jogai, mint épen itt nálunk azon hirhedt törvény folytán; sehol ezen állapot nem létezik. Hisz itt nem a ministerium alatt áll a fővárosi rendőrség, hanem a ministerium csinálja a fővárosi rendőrséget, annak gondnoksága és nem csupán csak magasabb felügyelete alatt áll. Van egy országos rendőrigazgató, a ki activ és praktikus dolgokban napról napra beavatkozik, a helyhatósági rendőr működését bénítja és egy burokrata eljárásával akarja Budapest fővárosának közel 400 ezer lakosát rendőrileg igazgatni. Ez sehol nem létezik, ez jóra nem vezethet.

Én megengedem, sőt követelem azt, hogy, miután a rendőrség állami, a mi csakugyan elvileg jó, hogy itt a ministeriumnak meglegyen fenhatósága a rendőrség felett; de egy ily nagy testületnél, mint a fővárosi rendőrség, lehetetlenség ezen hatóságnak nagyobb autonomiát nem adni és ennek ellenőrzésére több jogot nem adni a fővárosi tanácsnak. Hiszen látjuk, hogy a fővárosi tanács hiába panaszkodik, hiába hoz végzéseket, erre a fővárosi rendőrségnek a feje még csak nem is felel. Ily viszony sehol fenn nem áll.

Méltóztassék a minister ur a párisi rendőrfőnöknek viszonyát a városi tanácshoz tekintetbe venni. Azon eset jött ott elő, hogy a rendőrfőnök, a mostaninak elődje, épen a miatt kénytelenittetett beadni lemondását, mert a községtanács interdictum alá tette és azt mondta, hogy többé nem is tárgyal vele, mig a panaszokat el nem intézi.

Mi évről évre szaporítjuk a fővárosi rendőrségnek költségeit; ma egy egészen jelentékeny összeggel állunk szemben, 587,000 frttal, a melynek legnagyobb részét, még mindig három negyedét a főváros fizeti. Hát 587 ezer frt szerintem nem elégséges Budapesten jó rendőrséget felállítani; de hogy okvetlen elégséges arra, hogy sokkal jobban szerveztessék és tartassék, mint a mostani, azt más városok példájából és budgetjéből be tudnám bizonyítani.

Itt a fizetés-felemelésekkel mi történt? Az történt, hogy a bureaukratia még inkább szaporittatott, még több hivatal áll a közönség és rendőrség közt, de a mi a főpanasz tárgyát képezi, a rendőrségi közegek fizetése csak nehány krajczárral javittatott, azok oly praecarius helyzetben vannak, hogy fizetésükből meg nem élhetnek, másrészről a systema meg nem változott.

A rendőrségi alantas közegek fizetésének rendezése égető kérdés. Nagyon csodálom, hogy a belügyminister ur el tudja képzelni, hogy Budapesten egy közrendőr 25 frt havi fizetéssel és egy már magasabb képzést igénylő rendőrbiztos pedig, a ki rendesen altiszti ranggal vált ki a hadseregből, 35 frt havi díjjal meg tudjon élni. A rendőrfoglalkozás, t. ház, nagyobb physikai megerőltetést igényel és már ezért is a rendőrre nézve az élet drágább, mint bármely más hasonló körülmények közt élő egyénnél. Azt tartom, hogy a mig mi a fővárosi rendőrség fizetésének javításáról nem gondoskodunk és a mig mi a rendőrt nem hozzuk azon helyzetbe, hogy hivatásának, becsületesen megfelelhessen, maga a rendszer kényszeríti ezeket az embereket arra, hogy a kötelesség félretételével mellékutakon járjanak el és mellékjövedelmekből éljenek. Ezért nincs eredménye a kibocsátott, különben kitünő rendeleteknek és a létező codexnek, mert a végrehajtó egyének nincsenek abban a helyzetben, hogy a végrehajtást lelkiismeretesen teljesíthessék. Ez az, a mit Amerikában drasticus kifejezéssel a törvényes lopás rendszerének neveznek.

A mi magát a rendszert illeti, e tekintetben változásnak kell beállania és pedig oly irányban, hogy a Budapest fővárosi rendőrség főnökének vagy főkapitányának bizonyos autonomiával kell elláttatnia, mert ennek a maga körében szabadon kell mozogni. Ennek nem lehet az országos főrendőri igazgatót, mint békót a lábára kötni, mert annak köztiszteletben álló és bizalmat ér-

Digitized by Google

demlő embernek kell lennie és nem lehet neki azon szegénységi bizonyítványt adni, mely szerint nem képes feladatának megfelelni. Vagy többet tud az országos rendőri igazgató, mint a rendőrfőnök és ekkor tessék őt rendőrfőnöknek kinevezni, vagy pedig kevesebbet tud, akkor satyra, hogy gyakorlatilag beavatkozhassék a rendőrségi teendők végzésébe.

A rendőrség rendezéséről szóló törvényjavaslathoz fűzött indokolásban a külföldi rendőrségek le vannak irva. Ebben van igen sok jó és sok igaz. Vártam is mindig, hogy mikor fog az ott felsorolt adatokból csak egy kis rész is alkalmaztatni a fővárosi rendőrségnél. Ez nem történt. A rendőrség ma az államosítás 6-dik esztendejében ott áll, a hol azelőtt 6 évvel állott és egyéb tekintetben előmenetel nem mutatkozott, mint a budget emelésében.

Én tehát bátor vagyok a t. minister urat felkérni, hogy méltóztassék koronként egy kimerítő jelentést adni a fővárosi rendőrség működéséről. A rendőrségről szóló törvényben benn van, hogy a főkapitány tartozik a ministeriumnak minden évben részletes jelentést beadni. Méltóztassék e jelentést kinyomatni és kiosztatni a ministerium jelentésével kapcsolatban. Csakis ezen adatokból itélhetjük meg, hogy mennyiben van előmenetel és hogy a pénz, a mely megszavaztatik és évenként folyvást növekszik, megfelel-e a czélnak.

Ezen általános megjegyzések után a kért összeget mégis megszavazom azon hitben, hogy a minister ur több gondot fog fordítani a fővárosi rendőrség égető kérdésének megoldására és hogy elvégre is el fog jutni azon ponthoz, midőn belátja, hogy itt nem bureaukratikus intézkedésre, nem törvénykészítésre és rendelet kiadására, hanem egyszerűen a rendőrség gyakorlati reformjára, az egyének és a rendszernek megváltoztatására van szükség. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Csak egy pár megjegyzésem van, melyet tenni kötelességemnek tartok, a nélkül, hogy megújítani kívánnám azon vitát, mely talán nem is egy éve, vagy legfölebb egy éve, a törvény alkotásakor e házban lefolyt. Az egyik észrevételem az, hogy a képviselő ur nem tudom honnan merítette azon tudomását — de biztosíthatom, hogy téves — mintha a budapesti államrendőrség főnökének ügyeibe a ministerium részéről bárki is beleavatkoznék. Megvan a törvény szerint a főkapitánynak a maga hatásköre, abban respectáltatik, megvan a ministeriumnak, a ministerium és annak minden közege tartja magát ezen korlátok közt.

A másik, a mit meg kívánok jegyezni, az, — de ezt csak mellékesen teszem — hogy én nem ugy tudom, hogy Angliában nem tettek volna semmit törvények és rendeletekkel. Én nem ugy tudom, hogy a londoni fővárosi rendőrséget 3 szakasz szabályozza, hanem biztosíthatom a képviselő urat, hogy az erre vonatkozólag Angliában alkotott törvények és kibocsátott rendeletek sokkal felülmulják az általa nagysága miatt is kifogásolt codexet. Mert ott, a hol rendőrséget akarnak, teljes hatáskörrel, de nem önkénykedéssel, törvényben és rendeletben szokták annak hatáskörét megállapítani. Ez a másik, a mit meg kivántam jegyezni.

A harmadik az, hogy a képviselő ur azt mondja, 6 év óta állami a rendőrség és semmitsem javult. Szabad legyen őt rectificálnom, hogy a tővárosi rendőrség 8 év óta állami, de a mostani törvénynek végrehajtását azon az alapon megitélni akarni, hogy mi történt 6—8 év óta, mielőtt a törvény életbe lépett volna, azt hiszem, nem lehet. Valamint azt is kénytelen vagyok megjegyezni, hogy mig egyfelől el nem fogadhatom a fővárosi rendőrségre nézve azon kitételt, melyet a t. képviselő ur használt, hogy nyomorult, mert ezt meg nem érdemli, még megjegyzem, hogy a mi a közbiztonságot illeti, hogy sok hiba van, azt megengedem, de van Párisban, Londonban, Bécsben és minden nagyobb városban és aránylag aligha kevesebb, mint itt. Beismerem, mondom, hogy vannak hiányok, javítandók, orvoslandók, dolgozunk rajta, igyekezünk. De azt is meg kell jegyeznem az igazság érdekében, hogy igen bajos a tökélynek azt a fokát követelni egy hivataltól, egy fél évvel vagy 8 hónappal ezelőtt életbe léptetett törvény alapján, a melyre az angol rendőrség például csak hosszú évtizedek során át emelkedett. A tökélyt elérni 6 hónap alatt ott sem, itt sem lehet. Ez a harmadik, a mit meg akartam jegyezni.

A negyedik az, hogy csodálkozom, hogy a képviselő ur szememre veti a költségnövekedést, pedig, mint maga is mondotta, a kért összeg inkább kevesebb, mint sok arra, hogy a fővárosi rendőrség jó legyen. De a mig egyrészről azt hiszem, hogy a lehetőségig itt is figyelembe kell venni államháztartásunk viszonyait, ugy másrészről én már a rendőrségről szóló törvény alkotásánál azon igyekeztem, hogy az állomások a csekélyebben és jobban díjazottak közt ugy osztassanak meg, hogy aránylag több jobban díjazott állomás legyen, hogy ennélfogva lehetséges legyen az újabban felfogadott egyénektől több képességet, több erkölcsi és szellemi biztosítékot is kívánni és meglehet, hogy ez irányban, mihelyt a helyzet engedi, tovább is megyek. De azt sohasem ismertem el, ma sem ismerem el, hogy ugyanazon rendőri közegek, a kikről oly elitélőleg nyilatkozott a képviselő ur, de a kikről oly — elitélőleg — igazságosan nyilatkozni

Digitized by Google

szerintem nem lehet, a kiknek eddig 300 frtjok volt, arra lettek felfogadva, de arra okot, hogy egyszerre kenyér nélkül hagyjuk, nem adtak, ha most azt mondom, hogy ezek mindegyikének adok 400 frtot, azonnal kitünő rendőrök lesznek. Elérhetem azt, hogy a költségvetés 40,000 frttal nagyobb lesz, de hogy a rendőrség jobb legyen, azt nem; mert ugyanazon rendőr nem fog jobb lenni, ha nagyobb fizetést adok is neki. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Pázmándy Dénes: T. ház! Bocsánatot kérek, én nem azt mondottam, hogy Angliában nincs törvényileg intézkedve a rendőrség jogait és kötelességeit illetőleg a közönséggel szemben és annak hatásköre törvényileg nincsen megszabva, de azt mondottam, hogy sem Angliában, sem sehol a világon nem létezik törvény a rendőrség organisatiójáról. Ezt állítom most is. Méltóztassék nekem mutatni egy törvényt, mely a rendőrség organisatiójáról szólana s a melyben az utolsó városi kapitányig minden rendőri közeg törvényileg meg legyen szabva. Ilyen nem létezik, mert az a város emelkedésétől és kiterjedésétől is függ és meghatározása annak a hatáskörébe is tartozik. Ez által azon helyzetbe jövünk, hogy majd minduntalan új meg új törvényt kell alkotnunk.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Engedelmet kérek, ezért nem szükséges új törvényt alkotni, mert fenn van tartva a szaporítás a szükséghez képest a költségvetés tárgyalása alkalmával, sőt a törvényhez mellékelt kimutatás is ugy a kapitányokat, mint az orvosokat, valamint a többi személyzetet is sokkal nagyobb számban tünteti elő és a törvény megadja a módot, mely szerint a budget tárgyalása alkalmával a létszám a szükséghez képest szaporittassék; nem szükséges tehát semmiféle külön törvény. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: Az összeg ellen észrevétel tétetvén, kérdem a t. házat, méltóztatik-e az 587,479 frtot elfogadni, igen vagy nem? (*Igen! Nem!*) A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség az összeget elfogadta.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Utlevelek kiállításával járó költségek 4197 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Előre nem látható költségek: 6000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Karhatalmi költségek: 5000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Országgyülési képviselők választása és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmával felmerülő költségekre: 8000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 21. rovat. Katonai előfogati díjpótlékra szükséges költségek: 8700 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen: 2.810,595 frt.

Elnök: Összesen 2.810,595 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevételek. 1. rovat. A nemzeti szinházi alapok jövedelméből: 27,300 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Betegápolási költség-térítmény: 61,416 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Országos tébolydák bevételei 87,387 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Törvénytelen ágyból származott, Bécsben és egyéb lajthántúli lelenczházakban ápolt gyermekek tápdíjainak visszatérítése: 27,800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Hivatalos lap jövedelme: 210,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Országos törvények és rendeletek tárának jövedelme: 32,400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7. rovat. Fővárosi rendőrség átalánya; 417,863 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 8. rovat. Utlevelek kiszolgáltatásáért járó díjakból: 10,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 9. rovat. Különféle bevételek: 2328 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen: 877,494 frt.

Elnök: Összesen: 877,494 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Nyugdíjak. Rendes kiadások: VI. fejezet, 6. czím. Kiadás 489,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Átmeneti kiadások, beruházások és átmeneti bevételek. Átmeneti kiadások: I. fejezet, 1—2. czím. Beruházások: kiadások. II. fejezet. 1. czím. Átmeneti bevételek: I. fejezet, 1—3. czím. Átmeneti kiadás. 1. rovat. Igazoló bizottmány költsége: 4588 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): A magyar gyógyszerkönyv szerkesztése óta keletkezett újabb gyógyszerek felvétele és árszabályozása czéljából készítendő függelék kiállítási költségei 2200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. czím. A III. és IV. kerületi csendőrparancsnokság szervezésére 380,000 frt.

Rakovszky István előadó: T. ház! Ezen tételt a pénzügyi bizottság hozza javaslatba, minthogy az idézett törvény 4. §-a értelmében a törvényhozás mindig a költségvetés alkalmával határozza meg, hogy milyen sorrendben léptettessék életbe az egyes kerületekben a csendőrség, a mely, mint méltóztatnak tudni, a törvény meghozatala alkalmával csak az I. és II. kerületre lett megállapítva. Most a III. és IV. kerületben fog felállittatni. Erre költségvetés lett a pénzügyi bizottság elé terjesztve és az az előintézkedési és egyéb kiadásokkal, melyek a III. és IV. kerületben a csendőrség felállítása által szükségesek, 380,000 frtot ajánl felvétetni ugy, hogy a törvény 11. §-a értelmében a belügyministerium utólagos elszámolást tegyen azután ezen összegekről.

Elnök: Ha nincs észrevétel, a 3-ik czím alatt 380 ezer frt megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen: 386,788 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Beruházások. 1. Az 1881-ik III. t.-cz. értelmében felállítandó II. országos csendőrparancsnokság részére és pedig: Első tömegbetét: 788 gyalogos számára 60 frttal 46,680 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 174 lovasított számára 130 frttal, 22,620 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa:*) Összesen: 69,300 frt.

Elnök: Összesen 69.300 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Átmeneti bevétel. 1. Járulék a földtehermentesítési alapból az igazoló bizottmány költségeinek megtérítése fejében 4,588 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. Az erdélyi csendőrség részére 1879. évben beszerzett 52 ezer töltény árának megtérítése fejében, mint III. részlet 400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. A magyar gyógyszerkönyv függelékének eladásából várható jövedelem 2200 frt, összesen 7,188 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Elnök: E szerint a belügyministeri költségvetés végleg letárgyaltatott. Következik most az igazságügyministerium költségvetésének tárgyalása. (*Felkiáltások*: *Holnap! Ma! Zaj.*) Méltóztatik t. ház, kivánni, hogy folytassuk, vagy holnapra halaszszuk? Én, ugy látom, hogy a t. ház a részletes tárgyalásnál kissé kifáradt: de ha méltóztatik csendben lenni és folytatni a tárgyalást, még van rá idő. (*Felkiáltások*: *Folytassuk!*) Ha méltóztatik a t. ház kivánni, én ugy járok el; csak arra kérem, méltóztassék csendben folytatni a tárgyalást, mert zajban nem lehet tanácskozni.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Én igen kérem, a napirendre is ki volt tűzve, méltóztassanak a tárgyalást folytatni. Hiszen mikor érjük végét a budgetnek, ha egy fertály kettőkor félbehagyjuk, a tanácskozásokat, melyeket 11 órakor kezdünk meg?

Elnök: Következik tehát az igazságügyministerium költségvetése.

Tibád Antal (**jegyző** (*olvassa*).

Busbach Péter, a pénzügyi bizottság előadója: T. képviselőház! Van szerencsém ajánlani az igazságügyministerium költségvetését. Két nevezetesebb momentumra bátorkodom a t. képviselőház becses figyelmét felhivni. Az egyik az, hogy a királyi curiának két osztálya a folyó évben egyesittetett, a mi törvénykezésünkben bizonyos szükségnek felel meg, a mely már hosszú éveken keresztül nyilatkozott; a másik, hogy ez évvel lépett életbe az első birószágok és a királyi ügyészségek részére azon évtizedes pótlék, mely 1871-ben és illetőleg a mult évben törvényileg állapittatott meg. Ezen utóbbi körülmény nevezetesebb emelkedését idézte elő az igazságügyministerium költségvetésének, a melynek kifejezését önök fel fogják találni azon költségvetési többletben, mely ezen költségvetésben ez évben mutatkozik. E többlet nagyobb részét épen ezen évtizedes pótlékok képezik, a melyek összesen 118,000—120,000 frtra mennek. Vannak azonfelül beruházások körülbelül 43,000 frt erejéig, valamint vannak egyéb költségemelések, melyek azonban nem mind az igazságügy emelésére fektettettek be.

Ezen megjegyzések mellett van szerencsém a költségvetést elfogadásra ajánlani. Az egyes részletekre nézve fentartom magamnak a jogot, annak idején nyilatkozhatni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Polonyi Géza: T. ház! Én mindenek előtt azon alázatos kérelmet terjesztem elő, hogy tekintettel arra, hogy a háznak figyelme ki van merülve és tekintettel arra, hogy magam hosszabban kivánok a tárgyhoz hozzászólani, vagy méltóztassék megengedni, hogy beszédemet holnap adjam elő, vagy pedig méltóztassék megengedni a házszabályok értelmében azt, hogy beszédemet két órán túl is folytathassam. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. képviselőház! Az emberi életnek sokoldalú és változatos feladatai között alig lehet fontosabb, magasztosabb és méltóságteljesebb annál, melyet az igen t. törvényhozó testület a reája ruházott bizalom alapján a törvények alkotásánál teljesít. (*Ugy van! a szélső*

Digitized by Google

balfelől.) Akkor, midőn ezen jognak gyakorlata, ezen kötelességnek teljesítése nekünk jut osztályrészül, azt hiszem, t. ház, háládatosabb tér alig kínálkozhatik számunkra, mint az, a mely szorgalmas munkával, kitartással, jól kifejlett jog és kötelességérzettel lehetővé teszi számunkra azt, hogy a pártok küzdelmében kifáradt erőinket azon templomnak felépítésére szenteljük, melyet az igazságügy kultusának emelünk.

Az állami életnek, a társadalmi rendnek s hozzáteszem a nemzeti létnek, institutióinak biztosítására megalkotott intézményeink között kimagasló helyet kell, hogy elfoglaljon az igazságszolgáltatás. Az igazságszolgáltatás kultusa tehet egy államot nagygyá; ez teheti a népeket még balsorsukban is megnyugvókká, szerencséjükben pedig boldogakká és elégedettekké. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A hol nincs helyes elvekre fektetett igazságszolgáltatás, ott corruptió uralkodik, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) ott a nemzeti tespedés és léhaság vernek nehezen kiirtható gyökereket.

Ott, a hol nincs jó igazságszolgáltatás, ott nincs állami és társadalmi rend, ott az erkölcstelenségre és bűnre támaszkodva az önkény uralkodik, bármilyen legyen azon kormányforma, a melynek köpenyével takaródzik. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Már most, ha felteszszük, t. ház, azon kérdést, hogy Magyarországon, édes hazánkban milyen az igazságszolgáltatás, fájó szivel bár, de férfias bátorsággal kell bevallanunk, hogy Magyarország igazságszolgáltatása az európai kultur-államok közt egyike a legutolsóknak, egyike a legroszabbaknak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nincs rá jogczímem, hogy ezt valónak tekintessem csak azért, mert mondom; hanem be is kell ezt bizonyítanom. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) A bizonyítás terén, bármily hálás legyen is különben, nem vállalkozhatom arra, hogy igazságszolgáltatásunk összes miseriáit felsoroljam, mert félek, hogy akkor még 3 órán tul is igénybe kellene vennem a t. ház türelmét. Megelégszem tehát azzal, hogy csak főbb vonásaiban jelezzem azokat, miket én igazságszolgáltatásunk bajainak tekintek. (*Halljuk!*)

Ha akár az igazságügyi administrátiót, akár a szoros értelemben vett legislativ munkálkodást, akár a justic-politiát teszszük birálatunk tárgyává, mindenhol kiáltó jeleivel találkozunk a rendszertelenségnek, a habozásnak, az erélytelenségnek. Ha megkérdezzük a birói közegeket, kezdve a legfőbb biráktól a legutolsó békebiróig, miként vannak kielégítve az igazságszolgáltatás által, válaszul azt nyerjük, hogy nincsenek megelégedve. Ha megkérdezzük az ügyvédeket, közjegyzőket, mindannyian panaszkodnak, mert nyomorognak. És ha megkérdezzük a jogkereső közönséget, válaszul azt nyerjük, hogy az igazságügyi állapotok felett zúgolódnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Panaszkodik, jajgat mindenki, még maga az igazságügyminister ur is a maga tehetetlenségében.

Igaz, t. ház, hogy alkottattak az utóbbi időben oly törvények is, melyek talán már a közel jövőben megtermik hasznos gyümölcseiket. Ezek közé számíthatnám a szerencsésen recipiált kereskedelmi törvényt, a váltótörvényt és minden hibái daczára a büntető törvényt, sőt nagyban és egészben a végrehajtási eljárásról szóló törvényt is. Azonban igazságügyi bajaink főforrását mégis abban találom, hogy a megalkotott törvények hibásak és ez onnan van, mert az ujonnan megalkotott törvények legnagyobb része nemcsak európai szinvonalon nem áll, hanem egyenesen magát a jogtudományt is sajnosan nélkülözi. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

És e mellett az administrátió nem csak európai színvonalon nem áll, hanem egyenesen birálaton alul áll. Alkotmányunk visszaállítása óta tizennégy évet munkálkodott már a törvényhozó testület békében és ezen tizennégy év alatt, daczára annak, hogy a törvényhozó testület számtalanszor, valóban ritka egyértelműséggel hangsúlyozta a korszellem követelményeit és határozati javaslatok elfogadásával támogatta azt, hogy a szóbeliséget és a decentralisatiót az igazságügy minden terén követeli, daczára mindennek, ma is ott állunk, a hol álltunk 1879-ben, midőn e kérdés először szóba került. Ott állunk, mert a t. háznak minden határozata kegyes óhaj maradt, mert végrehajtása megtörik az igazságügyminister urnak nemakarásán, erélytelenségén vagy cunctátoroskodásán. (*Ugy van! a szélsőbalon.*) Kapunk, az igaz, üres igéreteket, megtartatni nem szokott biztatásokat, mondják, hogy a kérdéseket már tanulmányozzák.

De igazságszolgáltatásunk a mellett, hogy egyike a legrosszabbaknak, egyike a legdrágábbaknak is. Igyekezni fogok e téren rövid összehasonlítással állításomat számadatokkal bebizonyítani.

Angliát az ő jól kifejlett békebirói intézményével, nemkülönben Németországot igazán mintaszerű birósági szervezetével tökéletesen számításon kivül hagyhatom akkor, midőn igazságügyi administratiónkat a külfölddel összehasonlítom. De tekintsük Francziaországot. Francziaországban, a 36 millió lakossal biró Francziaországban, kitesz az igazságügyi budget az 1882-iki előirányzat szerint 35 millió frankot. Ezen 35 millió frank a 2,800.000,000 frankot meghaladó költségelőirányzatnak egyheted részét képezi. Esik tehát Francziaországban a 35 millió

Digitized by Google

frankból a 36 millió lakosra fejenkint igazságügyi költségek fejében nem egészen egy frank, nem egészen 50 krajczár. És ebből a 35 millió frankból mit tart fenn Francziaország? Fentart egy kaszacziónális forumot, fentart 26 fellebezési forumot, 359 elsőfolyamodású törvényszéket, 2,865 békebiróságot, 216 kereskedelmi biróságot és 113 rendőri törvényszéket.

De menjünk át t. ház a hozzánk közelebb álló szomszédos államra, Ausztriára. Ausztria az ő kerekszámban 22 millióra tett lakossága mellett az 1882. budget előirányzat szerint költ az igazságügyre 20.741,333 frtot. Ebből esik fejenkint Ausztriában átlag számitva 94 krajczár.

Magyarország elköltött az ő igazságügyére az előttünk fekvő költségvetési tervezet szerint 11.139,788 frtot, melyből a 13.600,000 lakosra fejenkint esik 82 krajczár. Aránylagosan tehát valamivel kedvezőbbnek látszik lenni nálunk a viszony, mint Ausztriában. Látszik, mondom, ép úgy, mint a pénzügyminister ur is a deficitet a látszattal fedezi. Látszat azért, mert nálunk az igazságot kereső közönség a költségvetésbe felvett terheken kivül más adózásokkal is terheltetik. Az állam által nem díjazott végrehajtók és becsüsök a birói megbizásokért külön díjazásban részesülő közjegyzők díjai mindannyi külön terhet képeznek. Ilyen a kézbesitési rendszer is, mert a kézbesítéseket az állam, egy nem is egészen ügyes manőverrel a községekre hárította át. Ezen összeg csak Budapesten nem kevesebbet, mint 8000 frtot vesz igénybe. Ugy, hogy t. ház, nem állítok merész dolgot, ha azt mondom, hogy Magyarországon is bátran fel lehet venni az Ausztriában fennálló arányt, t. i. a 94 krajczárt.

Ámde mit tart fenn ezen fejenkinti 94 krajczárért Ausztria és mit tart fenn Magyarország? Ausztria fentart egy Reichsgerichtet, 9 Oberlandesgerichtet, 16 Landesgerichtet, 50 Kreisgerichtet, 3 Handelsgerichtet és 844 Bezirksgerichtet.

Magyarország pedig ugyanannyiért fentart egy curiát, két királyi táblát, 64 törvényszéket és csak 374 járásbiróságot. Ebből méltóztatik látni t. ház, hogy a centralisatió előnyei mily ecclatanter bizonyító számokkal mutathatók ki. De hogy az összehasonlítás különösen az administratio terén meggyőzze a képviselőházat a decentralisatió előnyeiről Ausztriával szemben, folytatom az összehasonlítást. Ausztriában kerül a centrális igazgatás a mellett, hogy 20 millión felüli összeget kezel az igazságügyminister és kétszer akkora birói létszámot igazgat, 183 ezer forintba. Magyarországban a fél annyi budget s fél annyi lélekszám mellett kerül 213,952 frtba és igy Magyarországon a központi igazgatás maga 30,952 frttal többe kerül, mint Ausztriának. Ausztria elköltött csak beruházásokra és épitkezésekre 1882-ben 360,925 frtot és külön börtöni helyiségekre 228,440 frtot; ezzel szemben nálunk a t. igazságügyminister ur a szegedi épitkezésekre megszavazott póthitellel együtt, a mely 1882-re 223,000 frtot tesz ki, javaslatba hoz beruházásokra összesen 323,333 frtot, vagyis kerek számban 100,000 frtot. De Ausztriában lehetséges is megtakarítások utján épitkezni, mert ott a központi igazgatásnál 5 official és 7 kanczellist 13,967 frtért el tud végezni kétszer akkora számviteli munkát, mint nálunk 40 számtiszt 39,600 frtért. Ausztriában elköltetik, a „verschiedene Ausgaben" czimén 222 frt, nálunk a t. igazságügyminister „egyebeire" szükséges 11,180 frt. Ausztriában elköltött az igazságügyminister lakbérért 6,622 frtot, nálunk fizet a t. igazságügyminister ur 24,276 frtot. E mellett ráérnek Ausztriában az igazságügynek palotát épitni, mig nálunk a különben szerény igazságügyminister egy drágán megfizetett béi ház kényelmetlenségeivel is szivesen beéri. Addig, mig Ausztriában a különben elvileg nem helyeselhető módon a közös hadsereget felhasználják arra, hogy igazságügyi reductiókat érjenek el és börtönőrökül a közös hadsereg tagjait használják fel, addig a mi igazságügyministerünk politikája abban culminál, hogy egy 300 frttal honorált szolga fizetését 250 frtra reducálja. Ez az igazságügyi politika eredménye. (*Mozgás.*)

Valóban, t. ház, szomorodott szivvel kell tudomásul venni, hogy a kormánynál egyáltalában axiomává kezdi magát kinőni, hogy a nyomorultak, a szegények fizetéseit mindenütt kapzsi módon elvonni szabad, de a magas állásúak fizetését, pénzügyi helyzetünkkel szemben is még emelendőnek tartja. (*Helyeslés balfelől.*) Itt van az igazságügyi tárczánál e szolga esete. Méltóztassék ezzel összehasonlítani azt, hogy a minister egy tiszteletbeli ministertanácsos helyébe valóságos ministeri tanácsost akar creálni s maga a pénzügyi bizottság is jónak tartja 1000 frt fizetési pótlékot javaslatba hozni. Ez jellemzi általánosan azon felfogást, mely a t. kormány politikájára nézve hizelgő és helyes nem lehet. (*Ugy van! balfelől.*)

De, t. ház, méltóztatik ezen adatokból meggyőződni, hogyha a decentralisatió elvét fogadja el az igazságügyminister, Magyarországon, nem merész állítás, jobb lehetne az igazságügyi administratió, mint Ausztriában és lehetne legalább is oly jó, mint Francziaországban.

Maga az igazságügyi minister is elismeri, hogy a merev centralisatio, a bureaucratismus megfojtja az administratiót saját tevékenységében és feladatainak betöltésére képtelenné teszi. És mégis mit tesz? A helyett, hogy a valóságos gyógyszerhez folyamodnék, krokodilus könnyeket hullatva, két központi állás felállítását kéri,

Digitized by Google

hogy t. i. egy ministeri és egy központi titkári állás szerveztessék. Ez világosan elárulja azt, hogy az igazságügyminister urnak a decentralisatió egyáltalában szándékában nincs.

De, t. ház, menjünk az administratió terén egy kicsit tovább és tekintsük a kinevezési rendszert. (*Halljuk!*)

Ne méltóztassék megijedni, nem a protektióról akarok beszélni, pedig erről is sokat lehetne szólni.

De szólok arról, hogy az igazságügyi minister urnál valóságos megdönthetlen axiomává kezd már válni az, hogy a vidéki törvényszéki elnököket, kir. ügyészeket és különösen a budapesti királyi alügyészeket és a budapesti királyi bíróságok tagjait az előléptetésből sistematice ki kell zárni. Tény az, hogy a törvényszéki elnökök kinevezése oda vezet, hogy a birák és elnökök között az örökös stabilitásnál fogva oly patriarchális viszony fejlődött ki, mely a fegyelmet tökéletesen meglazította, a mellett az elnökök munkakedvét tökéletesen elvette. A kir. ügyészek mellőzése oda vezetett, hogy vádlókból üldözőkké lettek, a mi nem ritkán az igazságszolgáltatás kárára szolgál.

És hogy a büntető törvényszékek, különösen a budapesti kir. büntető törvényszék tagjai mellőztetnek az előléptetéseknél, mi történik? Kénytelenek magukat a szakértelem kárára áthelyeztetni a polgári osztályba; mert az tény, hogy míg a polgári osztályból hat egyén, addig a büntető osztályból egy megy át a kir. táblához.

De, t. ház, az igazságügyminister ur politikájára nagyon erős fényt vet azon körülmény, hogy ő a büntető igazságszolgáltatást általában véve nem kultiválja azon mérvben, nem gondozza azon mértékben, mint a hogy azt az állam feladata megkivánja. Országszerte tapasztaljuk azt, hogy a büntető igazságszolgáltatásnál a specialis vizsgálat egy most kinevezett albiró, egy tapasztalatlan jegyző vagy még tapasztalatlanabb aljegyzők kezére van bízva. Sőt nem ritkán joggyakornokok is teljesítik azt. Mi származik ebből? Származik az, hogy pl. 1872-ben szabadságbüntetésre lett kárhoztatva 2451 ember, 1873-ban 2599 ember, 1874-ben 2368 ember, összesen tehát a 3 év alatt 7418 olyan ember lett becsukva, a kit a bíróságok később mint tökéletesen ártatlanokat elbocsátottak. És ezen számok azon kimutatásokból merítvék, a melyeket az igazságügyminister ur bekövetel ugyan, de olvasni nem szokott. Ezen számok kérlelhetlenül igazolják az igazságügyi politika helytelenségét; igazolják azt, hogy helytelen axioma, a mely a családi békének, az ember becsületének, jövőjének és multjának érdekeit nem tartja oly fontosaknak sem, mint az enyém és tied könnyen orvosolható eseteit.

Hogy pedig az igazságügyminister ur a büntető igazságszolgáltatást nagyon is mostoha gyermekének tartja, arra nézve ecclatans példákkal tudok szolgálni a budapesti kir. törvényszék köréből. Tény az, hogy azon bíróságnak, mely a centralizatió elvénél fogva fontos állami bűnperekben, közönséges bűnperekben és sajtóperekben tárgyal, mely a budapesti sajtónak éber ellenőrzése és a nyilvánosság előtt áll; azon bíróságnak, a melynek működéséből épen az említett nyilvánosságnál és éber ellenőrködésnél fogva itéli meg az egész külföld önállapotainkat, az én felfogásom szerint minta bíróságnak kellene lennie. És mi történik? Megtörténik az, hogy Budapesten az intercalarék kedvéért fentartott hosszú vacantiák miatt a vizsgálatok 8—10 évig is hevernek. (*Ellenmondások jobbról.*)

A mennyiben ezt nem méltóztatnék elhinni, szivesen szolgálok az igazságügyminister urnak esetekkel és adatokkal.

A levéltári személyzet elégtelensége folytán a felebbezések a felsőbb birósághoz 10 sőt 15 év alatt sem terjesztetnek fel. (*Felkiáltások szélső balfelől: Gyalázat!*)

Erre is van eset és ha az igazságügyminister ur lesz szives az adatott kétségbe vonni, elfogom hozni az aktákat, hogy az igazságügyminister urat róla meggyőzzem. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

Itt van továbbá a Fortuna-épület börtöne. Méltóztassék csak az igazságügyminister ur megnézni, ott három ember fekszik két ágyon, mert a 177 fegyenczre berendezett helyiségben 199 van elhelyezve. (*Mozgás szélső balfelől.*)

Addig, mig az ország fővárosában ily állapotok vannak, az igazságügyminister részéről korai dolog jogállamról beszélni. (*Ugy van! szélső balfelől.*)

De nemcsak az első bíróságokról szól az ének. Méltóztassék csak a felsőbb bíróságokat figyelemmel kisérni. Olvastam a semmítőszék, olvastam a legfőbb itélőszék elnökének búcsúbeszédjét. És mit olvastam? Olvastam azt, hogy a semmítőszék nagy tudományú és tekintélyű elnöke, az országbiró az ő mentalis reservatiójával miként mond kárhoztató itéletet törvénykezésünkre, midőn kijelenti, hogy csak azért nem bocsátkozik törvényeink birálatába, mert a hely, a melyről szól, feltétlen törvénytiszteletet követel. (*Tetszés szélső balfelől.*) A legfőbb itélőszék elnöke már nem oly tartózkodó. Az férfias bátorsággal és nyiltsággal kárhoztató itéletet mondott az igazságügyi administratió felett, midőn azt mondja, hogy a vallás- és erkölcsiség sülyedéséért az igazságügyi kormányzat kizárólag felelős. Megdöbbentem rajta magam is, midőn ezt a lesujtó itéletet az ország egyik legfőbb bírósága elnökének szájából hallottam. Azonban ezen

Digitized by Google

itélet alapos volta felől meggyőzött engem az, hogy a kiadott kimutatások igazat adnak ezen őszinte s nemes férfi szavainak, mert a legfőbb bíróságnál a restantiák a 25 ezret meghaladják és az első bíróságoknál, különösen pedig a törvényszékeknél a perek gyakran évekig húzodnak. Hisz vannak itt ügyvédek, jogtudósok és jogkereső felek, méltóztassanak ezek megmondani, hogy igaz-e az, hogy 10—12 hónapig hevernek a felebbezések a felső bíróságnál. De tovább menve: hát közép-európai civilisált államban tűrhető-e oly állapot, minő a semmítőszéknél előfordul, a mely szerint a semmítőszéknél azon aggastyánok és veteránok, a kiknek nyugalomhoz volna igényük, per Kopf ezer ügydarabot intéznek el? Ebből az következik, hogy egy-egy ügy elintézése átlag 4—5 percznél többet absolute nem vehet igénybe. Igazságszolgáltatási állapotok-e azok, hol gyakran napokig vitatott kérdések felett öt-hat percz alatt kénytelen a gyárilag dolgozó műhely intézkedni? (*Helyeslés balfelől.*) Azt hiszem, t. ház, hogy ez nem jogállamhoz méltó állapot. (*Helyeslés a bal és szélső balon.*)

Hogy az igazságügyminister ur érzékkel sem bir az igazságszolgáltatás iránt, erre a költségvetésből tudok adatokat idézni. (*Halljuk!*)

Az igazságügyminister ur ugyanis maga is beismeri, hogy az illavai fegyintézet részére 2000, a nagy-enyedi részére 3000 frtot „kellene", de csakis „kellene" javaslatba hoznia. De a t. igazságügyminister ur nem hozza ezt javaslatba, hogy saját mérlegét megjavítsa. No hát, t. ház, én azt hiszem, hogy ez a mérlegjavító theoria nagyon furcsa ő tőle. De ha áll azon theoria, akkor csak egyen csodálkozom, hogy nem folytatta tovább a t. igazságügyminister ur, mert ha csupán mérlegjavítási hajlamokból az egész budgetjét ki hagyta volna, akkor 11 millióval javította volna az összes államköltségvetési mérleget.

De hogy a t. igazságügyminister urat nem is annyira ily mérlegjavító fantasia és theoria vezette, hanem hogy itt tulajdonképen nem állunk szemben mással, mint az igen t. igazságügyminister urnak az elnökminister keleti politikája iránt viseltető devotiójával (*Ugy van! a szélső baloldalon*) és hogy itt nincs másról szó, mint annak elpalástolásáról, hogy miért vonatnak el filléreink a kultur befektetésektől, erre nézve ismét számadatokkal leszek bátor felelni. Már említettem, hogy Magyarország igazságügye $^1/_{33}$ részszel participál az egész államköltségekben. A pénzügyi bizottság azt mondja, hogy 1882-re a jövedelem-többlet 23,560.460 forintot fog tenni. Én ugyan nem hiszem, hogy ezen 23 millió be fog folyni, de hát tegyük fel az esetet, hogy be fog folyni. Mi következnék belőle? Az, hogy azon igazságügyi tárcza kiadásainkban $^1/_{33}$ részszel participál, ezen többletből ő reá jutó $^1/_{33}$ részt joggal igényli, ez lenne 720,514 frt. Ámde a minister ur a mi igazságügyünk javítására csak 173,000 frtot hoz előirányzatba. Pedig hozzáteszem, t. ház, hogy csak a rendes bevételeknél előirányzott 11.500,000 forintnál is 359,000 forintnak kellene az igazságügyre jutni. Mit jelent ez? Jelenti számokban kifejezve, hogy az igazságügyi tárcza annak a bosnyák politikának, a herczegovinai morlákoknak nem kevesebbet, mint 547 ezer frtot hoz áldozatul csak 1882-ben. (*Ugy van! a szélső balon.*) Igy történik azután, hogy az igen t. igazságügyminister megvonja a birák és kir. ügyészeknek legjogosabb követeléseit és az előttünk fekvő és hatalmasan indokolt kérvények, daczára a vidéki törvényszékek biráinak lakbér-emelési jogosult kérvényét, a pénzügyi bizottság retortája utján azzal üti el, hogy ezuttal nem teljesíthető. — Meg vagyok győződve arról, hogy ezen „ezuttal"-t az igazságügyminister ur is megerősíti s akkor ezen vidéki törvényszéki birákra nézve ez annyit jelent, hogy addig, mig minister lesz, nem lesz abból semmi. (*Derültség balfelől.*)

De szólnom kell még az administratió két más kérdéséről.

1880. november 29-én egy határozati javaslatot fogadott el a t. ház, mely az igazságügyminister urat utasította, hogy a budapesti bíróságoknak, különösen az első folyamadási törvényszékeknek állami épületekben leendő elhelyezéséről gondoskodjék. Én megnéztem a költségvetést, de annak még nyomát sem találtam, hogy a t. igazságügyminister ur valamely építőmesterrel csak szóba is állott volna. E helyett mi történt? A Fortunában az ugynevezett sohajok hidját két öllel tovább tolták, ennyi az egész, a mi az első folyamodású bíróságok állami épületekben való elhelyezése iránt megtörtént.

De van még egy másik kérdés. Itt van a vidéki törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek végleges megállapítása. Tudjuk, 1875-ben az igazságügyminister felhatalmazást nyert arra, hogy a törvényszékek és járásbíróságok székhelyeit megállapítsa, de egyuttal utasítva lett, hogy később törvényjavaslatot nyujtson be az iránt, hogy ezen állapoton segittessék, ezen provisorium megszüntével a végleges megállapítás beczikkelyeztessék. 1875 óta már 6 év telt le. Azóta körülbelül két választásnál fel lett használva ezen kérdés többé-kevésbbé nem államférfiuhoz illő méltósággal oly korteseszköz gyanánt, mely az igazságügynek rovására volt.

Az egyik helyen korteskednek azzal, hogy ne válaszszatok ellenzéki képviselőt, mert nem kaptok törvényszéket, a másik helyen azzal korteskednek, hogy ne válaszszatok ellenzékit,

Digitized by Google

mert elviszik a törvényszéket. Nem állítom, t. ház, hogy ezt a kormány férfiai maguk akarják, nem állítom, (*Közbeszólások a szélső balról: Pedig bátran lehet!*) habár talán szabad lenne állítanom, de állítom azt, hogy azon kortesek, kik a vidéken ez irányban működnek, az igazságszolgáltatás legdrágább kincseit ily tiszteletre nem méltó módon felhasználják kortes eszközül. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Én azt hiszem, hogy a t. ház, figyelembe véve különösen azt, hogy itt oly helyi érdekekről van szó, melyek országos érdekekbe nem ütköznek, de sőt maga a közönség és az érdekelt biráknak jogosult magán igényei által is sürgős reformra várnak; figyelembe véve különösen azt, hogy a pénzügyi bizottság is azt mondja, hogy a maga részéről is sürgősnek tartja ezen reformot, figyelembe véve azt, hogy az igazságügyminister ur a pénzügyi bizottságnak mult évi deczember 25-én tartott ülésében maga is kijelentette, hogy sürgősnek tartja ezen reformot és kijelentette azt is, hogy a tanulmányozás már annyira haladt, hogy a jövő ülésszak elején a javaslat előterjesztethetik a képviselőháznak: (*Derültség a szélső baloldalon*) én az igen t. ház figyelmét nem fárasztom, hogy bővebben indokoljam, hanem utalva az igazságügyminister ur ezen nyilatkozatára és hivatkozva a pénzügyi bizottságnak ezen enuntiatumára, beszédem végén e tárgyban egy rövid határozati javaslatot fogok előterjeszteni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

De t. ház, térjünk át a szorosabb értelemben vett legislativ alkotásokra, térjünk át törvényhozásunk azon rendszerére, mely a gyakorlati élet szükségletei által mérlegeltetik, térjünk át arra, hol az igazságügyi politikának valóságos alapjait kell keresnünk. (*Halljuk!*)

1870. óta t. ház, azon törvényekre, melyek megalkottattak, ide nem számítva az igazságügyministerium központi közegeit, elköltöttünk már 80,000 frtot az ugynevezett codificationális költségek fejében (*Közbeszólás a szélső baloldolon: Jól esett Csemeginek!*) s ezen költségek mellett mégis nagyobbrészt oly törvények alkottattak, melyek az előbb szerencsésen megvont demarcationalis vonalat a közigazgatás és juridicum közt, szerencsétlenül tönkretették és a közigazgatás hatáskörét a juridikum territoriumába mélyen benyulni engedték. Itt van e téren ijesztő például a gyám- és gondnoksági törvény, hol százak és ezrekre menő vagyonok fölött biráskodik a qualificatióhoz nem kötött közigazgatási forum, mely mellett jogorvoslatként működik egy közigazgatási bizottságnak nevezett fából vaskarikaféle intézmény, a hol telegraphisták és póstások teszik bizonytalanná az igazságszolgáltatást. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ott van a cselédtörvény. Azon principiumnál fogva, hogy minima non curat praetor, a szegény cselédnek anyagi igényeit és munkabér-követelményeit qualificatióval nem biró rendőrséghez utaljuk a nélkül, hogy a rendes bíróság előtt az orvoslat remediumát csak fenn is tartanók. És jellemző, hogy a kormánypolitika mindig mostoha ott, hol szegényekről, gyámoltalanokról van szó. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondások jobbfelől.*)

Térjünk át a büntető törvényre. Nem tagadhatom, hogy a büntető törvénykönyv megalkotásánál, annak megalkotója nem maradt kizárólag az általa kétségen kivül állítólag birt jó szándéknál, hanem alkotott egy törvénykönyvet, mely a büntető kritika szempontjából is díszes helyet fog elfoglalni törvényhozásunk tárában. De hát ez is, mint minden véges emberi elmével termelt mű, a gyakorlati életben már is szembetünőleg felmutatja hibáit. Legfőbb hibája a büntető törvénykönyvnek az, hogy a gyakorlati élettel és annak bűnözésre való hajlamával épen ott nem számol, a hol ezt a kor szelleme leginkább követeli. Igy vagyunk, hogy a csalást a büntető törvénykönyv hivatalból üldözendőnek nem tartja, a csalási kisérletet pedig még csak üldözni sem engedi. Ebből oda jutottunk, hogy csalás miatt ma Magyarországon csak az kerül az igazságszolgáltatás sujtó keze alá, a ki vagy egészen gyámoltalan, vagy tudatlan, vagy véginségben követte el a csalást, mert ha üzletből csinálja a csalást rafinirozva, akkor kiegyezik az illetővel és őt utól nem éri az igazság sujtó keze.

És ha e mellett tekintetbe vesszük, hogy az ugynevezett politikai természetü bűntettek és vétségek irányában mily túlságos rigorositással jár el, akkor valóban indokolatlannak találom, hogy épen ezen, hogy ugy mondjam, europaszerü bűntény irányában miért ment a liberálismus legtúlsó határáig, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) nem értem, hogy miért tette Magyarországot a külföldről ide vándorló mindenféle nemzetiségü csalók menhelyévé.

Éles ellentétet képez ezzel az 173. §., a hol arról van szó, hogy pl. valaki talán hazafiui meggyőződésből, talán nemzetéért aggódó féltékenységből egy szót mer kiejteni az Ausztriával fennálló kapcsolat ellen, ott a biró, ki a kormány kinevezésétől függ, nagyon sok erélyre lesz szüksége és még több erőre, ha az illetőt a börtön sötétségébe nem fogja itéletével dönteni. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) De van a kihágási törvénynek egy szakasza, az 53. §.; e szakasz t. ház, mintha csak a dodonai berkekben készült volna, oly mystikus szövegezéssel került a közönség elé, hogy nem vált másra, mint arra, hogy a vallásfelekezetek közt fennálló üdvös békét

Digitized by Google

talán hosszu időre veszélyeztette. De ezen kérdésnél átengedem a szót a „Pesti Napló“ egy kiváló jugtudósának. Ezen 53. §. tudvalevőleg az anyakönyvek vezetéséről intézkedik s erre nézve a „Pesti Napló“-ban azt mondja egy kiváló jogtudós: „Mely — juristikailag képzelhető, — tehát észszerű czél lebegett az ősz igazságügyminister előtt, midőn ezen vagy teljes képtelenséget, vagy pedig a vészes kulturharcz fergetegét magában rejtő szakaszt, elismert higgadtságának és hosszú, valamint dicsőséges jogtanári pályáján megérdemlett hirnevének tekintélyével fedezte?“ Ez a kérdés az, a mely feleletet nem vár, a mely rövid szavakban a közvélemény itéletét fejezi ki az egész igazságügyi politika felett: a képtelenséget a szó szoros értelmében fedezik az ősz igazságügyminister tekintélyével. A közvélemény, mely az igazságügyministernek jogtanári és irodalmi pályán szerzett érdemeiért mindenkor szivesen fűzi homlokára a babért, melyet igen kiérdemelt, — az ma már nem zárkózhatik el azon igazság felismerése alól, hogy rosz biró volt és még rosszabb igazságügyminister. (*Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.*) De igen t. képviselőház, mielőtt a büntető törvénykönyvtől búcsút vennék, még csak egy rövid, államjogunkat is mélyen érintő dologról akarok megemlékezni. (*Halljuk!*) Méltóztatik tudni t. ház, hogy az ugynevezett kapitularék alapján a Levanteban bizonyos kihágási ügyben Ausztria-Magyarország consulai is joghatóságot gyakorolnak. Mielőtt büntető törvénykönyvünk meg lett alkotva, ezek a jó urak, a kik különben magyarul sem tudnak, nem kérdezték azt, hogy valaki horvát, tót, magyar vagy más nemzetiségű-e, hanem ráhuzták az osztrák törvényeket és itéltek felette. Akkor t. ház, még csak megjárta a dolog, mert lehetett az a mentségük, hogy Magyarországban nincs törvénykönyv; de most, midőn büntetőtörvénykönyvünk már meg van alkotva, hogy most a Levanteban magyar alattvaló felett osztrák büntetőtörvény szerint itéljenek, azt, ugy hiszem, senki önök közül, még a többség közül sem, fogja jelen államjogunkkal összeegyeztethetőnek tartani. (*Helyeslés a szélső balon.*) Méltóztassanak kérdést intézni az igen t. igazságügyminister urhoz, tett-e és milyen lépést az iránt, (*Halljuk!*) hogy odalent ily tűrhetetlen állapotok ne ismétlődjenek. Én legalább részemről ily hivatalos intézkedésről tudomással nem birok.

De igen t. ház, röviden érintve még csak azt, hogy az igen t. igazságügyminister ur nem ért rá, hogy az izraeliták patronatusi jogait szabályozza; hogy az igazságügyminister ur várva-várja a codificationális munkát, addig pedig megtűri, hogy a lelkiismereti szabadság rovására Budapesten katholikus plébánusokat izraelitáknak válasszanak; hogy megtűri azt, hogy a nyugdíjtörvény mai napság megalkotva nincs; a tisztviselők pragmatica nélkül vannak, — ha mindezen dolgok mellett figyelembe vesszük még azt is, hogy a curiai biráskodásról beadott törvényjavaslat, hogy az ügyvédi rendtartás módosításáról beadott törvényjavaslat, hogy az esküdtszéki intézményt szorgalmasan kerülő bűnvádi eljárás az én felfogásom szerint mind halva született javaslatok: akkor természetes, hogy az én itéletem az igazságügyminister ur politikájára kedvező nem lehet.

Szólok még, igen t. ház, röviden két kérdéshez. (*Halljuk!*) Az egyik az ugynevezett hadbiróságok, a másik az ezzel ellentétes, ugynevezett egyházi biróságok kérdése. (*Halljuk!*)

Mélyen t. ház! Azon, bosszúért az égbe kiáltó számtalan visszaélés, azon számtalan gazság után, a melyet a közös hadseregben levő tisztek egynémelyike a legközelebb multban elkövetett, azon előzmények után, midőn látjuk, hogy az ország hadseregének tagjai mentek a felelősség alól, hogy a nemzet legszentebb javát, alkotmányát, becsületét, sőt magát a fejedelem személyét is a polgárokéhoz nem hasonló felelősséggel könnyelműen sértegethetik: azt hiszem t. ház, hogy ilyen előzmények után nem szükséges indokolnom azt, hogy Magyarországon a hadsereg tagjait is a polgári hatóságok büntető hatásköre alá vonni szükséges. Nem is szándékozom önök lelkülete ellen sértést elkövetni; nem szándékozom, mert a magyar képviselőházban vagyok, önöket ennek jogosult voltáról meggyőzni, röviden csak azon előzményekre utalok, a melyekben ezen kérdés már egyszer a házban szóba került. (*Halljuk!*)

Még 1880-ban volt, midőn Chorin Ferencz t. képviselőtársam e tárgyban egy határozati javaslatot nyujtott be, akkor az igen t. igazságügyminister ur azt mondotta, (*Halljuk!*) hogy ő is látja a bajt és sürgősnek tartja az intézkedést és miután közte és a bécsi ministerium közt már folynak a tárgyalások és csak nehány pontra nézve forog még fön differentia és annak megszüntetését a legrövidebb idő alatt reményli, ennélfogva a határozati javaslatnak szükségét nem látja. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

No azóta több telt el egy esztendőnél és ezen idő még sem volt elég hosszú arra, hogy azalatt a tárgyalásokat befejezhette volna. Én, igen t. képviselőház, azt hiszem, hogy a kinek népének életéért, boldogságáért, nemzetének jóléteért aggodó lelke és szive helyén van, az kevesebbet nem követelhet, mint azt, hogy a katona is legyen polgár, legyen ember, a kinek nemcsak szabad, de kell is tudnia, hogy a katonát a fejedelem parancsszava és a nemzetnek közjava nem a haza ellen, hanem annak javára és az

Digitized by Google

alkotmány védelmére szólítja zászló alá. Én azért részemről kivánom, hogy a katonaságot adják vissza az emberiségnek, a polgárságnak, hogy legyen ismét emberré, polgárrá. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) Ha azzá lesz, akkor fog igazán lelkesülni hazájáért, annak alkotmányáért és a törvényes fejedelemért. (*Ugy van! a szélső balon.*) De, igen t. képviselőház, még egy pár szavam van az egyházi bíróságokra nézve. Megjegyzem mellékesen, hogy az általam előbb említett tárgyban bátor leszek a t. háznak egy határozati javaslatot szives elfogadásra ajánlani. (*Halljuk!*) Az egyházi bíróságokról méltóztatik tudni, hogy ezek az előtt biráskodtak a születés törvényességét illetőleg a válóperekben, az örökösödési perekben és isten tudja milyen más kérdésekben. Csak az utóbbi időben sikerült az államot államban nem türő elvnek annyira győzedelmeskedni, hogy az egyházi bíróságok hatáskörét a házassági válóperekben csak a házassági kötelék érvényességének birálatára reducálta a törvényhozás.

No t. ház, ilyen egyházibíróságunk van három: a szent szék, az erdélyi protestans bíróságok és az unitarius egyházi bíróságok. (*Halljuk!*) Ezek az egyházi bíróságok uraim, példákkal bizonyítják azt, miként lehet a hitet, a lelkiismeretet, az erkölcsöt és igazságot felügyelet és felelősség nélkül egyenesen gúny tárgyává tenni. (*Ugy van a szélső balon.*)

Igen t. képviselőház, áll ez kivétel nélkül, áll ugy az egyikre, mint a másikra nézve. Ezt röviden példákkal fogom igazolni. (*Halljuk!*)

A szentszékek biráskodását, — megjegyezvén, hogy a quod tibi justum, mihi aequum elvénél fogva a debreczeni zsinat is követeli ezen biráskodást és követelni fogja még tán a zsidóság és mások is — annak megemlítése mellett, mondom, rövid példákkal akarom itéletemet, mely megvallom, elég szigorú, indokolni. (*Halljuk!*)

A szentszéki biráskodás magát a családi jogot, az örökösödési jogot veszélyezteti; (*Halljuk!*) méltóztassanak egy példát tekintetbe venni. A katholikus házaspár megindítja a válópert. A férj akatholisal és elválasztatik nejétől, a nő, ki katholikus maradt, vagy egyátalában nem választatik el, vagy csak ágy és asztaltól választatik el, — a férj megnősül ismét és elvesz az állam törvényei szerint ismét egy katholikus nőt. Mindkét házasságból gyermekek származtak. A második házasság ismét szerencsétlen, a férj el akar válni, el is választatik, azon különbséggel, hogy a szentszék azt mondja, hogy ezen második házasság még csak megkötöttnek, érvényesnek sem tekinthető. Ebből pedig mi következik? Az, hogy az államban létező bíróság itélete alapján az a második házasságból származott gyermekek törvénytelennek mondatnak. Az állam törvénye az egyház törvényével ellenkezik.

De méltóztatott magütközni azon, hogy azt mondtam, hogy az erkölcsöket veszélyezteti. A fővárosban történt nem régiben egy eset (*Halljuk!*) hol egy házaspár három évig törvényes házasságban együtt élt, ezen házasságból egy leány gyermek származott és a házasság mégis — mirabile dictu — a 4-ik esztendőben a matrimonium non consummatum alapján a szent szék által felbontatott, (*Derültség*) felbontatott oly auspiciumok közt, hogy a férj előzetesen fogadást tett arra, hogy ha nejétől elválik, leánygyermekükről gondoskodni fog. Ezen igéretet a szentszéknél nem lehetett protocollumba venni. Az anya meghalt, a férj elfelejtette igéretét és a leány idegennek morzsakenyerére szorult. A férj később ismét megnősült, házassága gyümölcstelen maradt, felkereste leányát és megtalálta a bűn ösvényén, ott, a honnan többé megmentemi a felébredt apai szeretet teljének is lehetetlen volt. (*Mozgás.*) Ime egy kép a fővárosi életből.

De nemcsak a szentszékekről akarok beszélni. Sokszor hallottam, olvastam az erdélyi protestans egyházakról — nem mondom, hogy való, de azt hiszem, a t. háznak minden tagja olvasta és hallotta számtalanszor a vádat, hogy üzletet csinálnak a dologból. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Pedig a haraszt nem zörög hiába. De itt van az unitárius biráskodás. Alig kezdte meg a fővárosban az unitárius egyházbíróság működését, mivel kezdte azt meg? Egy báró megismerkedik valami fürdőben egy nővel, a báró törvényes házasságban él, az unitárius püspök telegraf utján elválasztja a bárót, a nélkül, hogy a feleségét megidézte volna (*Egy hang a jobboldalon: Nem áll!*) és összeházasítja a másik nővel csak azért, hogy a báró mindjárt a harmadik-negyedik napon meghaljon; és most a gazdag báró öröksége felett a két özvegy perlekedik, hogy melyik legyen a nevető örökös. Ez ismét egy kép a fővárosból.

Tény az, hogy ezen egyházbíróságok minden felügyelet nélkül és felelősség nélkül járnak el az igazságszolgáltatásban, már pedig a parlamentáris kormányformával és az abból folyó ministeri felelősség elvével össze nem egyeztethető, hogy az ország határain belül létezzék oly hatóság, mely a családdal érintkezzék, a nélkül, hogy ezért valakinek felelős volna. (*Helyeslés.*) Én azon nézetben vagyok, hogy az alkotmányos állam az egyházi területet el nem kerülheti, a középkori remanentiákkal és ferde traditiókkal szakítani kell, ha az igazság és jogvédelem igényeit ki akarja elégíteni. A szálkát, nehogy kellemetlen rothadást vagy kellemetlen daganatot idézzen elő, óvatos kézzel bár, de ki kell húzni az igazságszolgáltatás testéből. Az egyházi biró-

Digitized by Google

ságokat, ha ily erkölcstelen dolgokat nem akarunk táplálni, el kell törölni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Láttuk, igen t. képviselőház, hogy a perrendtartási novella megalkotásánál az igazságügyminister ur ezen kérdést is szorgalmasan elkerülte. Mert ott, a hol merész conceptiókkal szépet, nagyot, nemest kell alkotni, ott az igazságügyminister ur nincs otthon. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Láttuk, igen t. képviselőház, hogy a t. igazságügyminister ur a centralisatiónak és olyan administrationális rendszernek híve, melyet elítél a művelt külföld minden állama, elítéli, mert a centralisatio nem lehet alapelve az igazságszolgáltatásnak. Nem lehet alapelve, mert a túlságos gyámkodás megöli a politikai szabadságot, mert az öntevékenység vezet az önkorlátozáshoz és ez teremti meg az igazi politikai szabadságot. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Láttuk, hogy az igen t. igazságügyminister ur politikája milyen eredményekre vezetett.

Fel kell még említenem azt is, hogy a beszédem elején felállított azon tételnek, mely szerint azon államban, melyben nincs igazságszolgáltatás, az erkölcsök is sülyednek, valóságos verificatióját találjuk a magyarországi állapotokban. Mig ugyanis a közvagyonosodás lépésről lépésre progressiv arányban sülyed s a csődök szaporodnak, addig az ország erkölcseire világot vető azon perek szaporodnak, mely perek szaporodásától óvjon az isten minden nemzetet, szaporodnak a bűnperek, mit a jelentés is felhoz; szaporodnak — és ezt sem fogja tagadni a minister ur — a válóperek; szaporodnak a törvénytelen apaság iránti perek; szaporodnak a születés törvényességének megtámadását czélzó perek, melyeket pedig évek során át a magyar társadalom csak hiréből ismert. (*Ugy van! a szélső baloldalon*) Most csak Budapesten, legújabban 15 olyan per lett megindítva, melyben a születés törvényessége támadtatik meg. (*Mozgás*).

De mit mondjak? Nincsenek-e napirenden az öngyilkosságok, az akasztások? Hát nem való-e, hogy sülyedünk erkölcsileg? Nem tapasztaljuk-e a képviselőválasztásoknál, hogy a politikai erkölcsök lazulnak? (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

De t. ház, az igazságügyminister ur nemcsak a törvényhozás, nemcsak az administratio terén nem tesz eleget kötelességének. Van specialiter nem az igazságügynek, de az igazságügyministernek egy igen fontos személyes állami hivatása. Ez a hivatása az igazságügyministernek abban áll, hogy igyekezzék a kormánytanácsban ellenőrízni azt, hogy a polgárok ősi jogai, veleszületett és szerzett jogai mindenkor épségben tartassanak, hogy a jog és szabadság kellő tiszteletben tartassék, hogy a jogok a kötelezettséggel reciprocitásban álljanak. Mennyiben tölti be az igazságügyminister ur ezen hivatást? Megfelelnek-e a rendszabályok nálunk Magyarországon a jog elveinek, a hol pl. a véradó semmiféle jognak nem alapja, csakis kötelezettség. Jogállapot-e az, midőn egy apának, ki 4—5 gyermekét veszti el a csatatéren, nem adatik meg azon veleszületett jog, hogy az állam intézményeibe beleszólhasson akkor, ha 5 kr. adóval hátralékban marad, vagy épen nem fizeti adóját, mert koldusbotra jutott azért, mivel elvonták gyermekeit a munkától? (*Tetszés a szélső baloldalon.*) Jogállam-e az, a hol az egyesületi jog a policialis felügyelettől függ egyedül? Jogállapot-e az, a hol a levéltitok pénzügyministeri rendeletekkel szabályoztatik? (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Mi t. ház, ezt a politikát nem helyeseljük; sürgős, gyökeres javítást kivánunk.

Azt mondják, t. ház, hogy önök is akarnak javítani — beszédem végéhez közeledem (*Halljuk!*) — de akadályozza önöket abban a kényszerhelyzet. Ezt a kényszerhelyzetet különösen az előadó Busbach Péter is szereti hangoztatni akkor, mikor culturalis érdekeinkről és valóságos nemzeti beruházásokról van szó.

Ezen kényszerhelyzetről akarok nehány szót szólani. (*Halljuk!*)

Azt hiszem, hogy az állambölcsesség és az igazság felismeréséhez való törekvés nem nyughatik meg abban, hogy constatálja, hogy kényszerhelyzet van, hogy beismerje, miszerint az elhibázott államháztartás kényszerzubbonyt ölt culturalis érdekeinkre, hanem fel kell ismerni azon bölcseleti igazságot is, hogy a kényszerhelyzet nem ok, hanem okozat, okozata azon kárhozatos politikának, melyet államháztartásunkban önök követnek és szavazataikkal vakon tartanak. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*) Mert ne az okozással méltóztassanak takarózni, hanem az okokat tessék elhárítani s akkor nem kell oly kényszerhelyzettel számolni, a mely nem engedi meg, hogy igazságügyünkre, a melynél bélyegekből 9 milliót és jogilletékekből 12 milliót veszünk be, egy krajczárt se fordíthassunk. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Nekünk t. ház, lenne okunk e kényszerhelyzetet szemükre lobbantani. De mi ezt nem teszszük. Nem kérkedünk itéletünk józanságával; nem hivalkodunk mi azzal, hogy az ezen padokon elmondott baljóslatok ime mostanáig beteljesedtek. Vajjon ki lehetne büszke arra, hogy nemzetének, népének Kasszandrája lehessen. Én azt hiszem t. ház, hogy erre nem lehetne büszke senki. Mi nem is kérkedünk igazságunkkal, hanem e helyett t. ház, szorgalmas munkára

Digitized by Google

hivjuk fel önöket s arra, hogy igyekezzenek alkotni, gyarapítani, nem pedig csak rombolni. Ha ezen térre fognak átlépni, bennünk támogatókra s hozzáteszem, hasznos munkásokra fognak találni, addig azonban, mig önök szavazatukkal ezen kényszerhelyzetnek nevezett államháztartást tovább fentartják, addig, mig a ministeri széken oly igazságügyministert tartanak, ki sem a decentralisatiónak, sem a szóbeliségnek, sem az esküdtszéknek nem őszinte híve: (*Zajos helyeslés balfelől*) addig uraim, engedjék meg nekem, hogy azt állíthassam, hogy egyedül mi teljesítjük kötelességünket, a kik ezen politikának létjogát megadni nem akarjuk és ennek folytatására a költségeket meg sem szavazzuk. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Midőn t. ház, ennek alapján pártom nevében is kérem, hogy e költségvetést még csak általánosságban se méltóztassanak a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, a t. igazságügyminister urtól röviden azzal veszek most búcsút: szíveskedjék figyelembe venni, hogy: „Justitia regnorum fundamentum", a melyhez csak azt teszem hozzá: „Ruente fundamento, ruit et superaedificatum." (*Hosszan tartó zajos helyeslés a szélső balfelől.*)

Elnök: Fel fognak olvastatni a határozati javaslatok.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*):

„Határozati javaslat: Utasittatik az igazságügyminister, hogy a hadbiróságok hatáskörének béke idején kizárólag a szolgálati viszonyból származó fegyelmi vétségekre való leszállítása és a hadsereg tagjaira vonatkozólag kizárólag mozgósítás eseten érvényes katonai büntető törvénykönyvnek, az 1878. évi V. törv.-czikkel és az 1879. évi XL. törv.-czikkel eszközlendő összhangba hozatala tárgyában még a jelen országgyülés tartama alatt törvényjavaslatot terjeszszen a képviselőház elé. Benyujtják Polonyi Géza, Orbán Balázs, Krisztinovich Ede, Reviczky Károly, Irányi Dániel, Csanády Sándor, Turgonyi Lajos, Duka Ferencz, Náray Imre, Hoitsy Pál, Szalay Imre.

Határozati javaslat: Utasittatik az igazságügyminister, hogy a vidéki törvényszékek és járásbiróságok székhelyeinek a megyék, illetve a szolgabiróságok székhelyein leendő végleges elhelyezése czéljából ezen országgyülés legközelebbi ülésszakának elején terjeszszen egy törvényjavaslatot a képviselőház elé.

Benyujtja Polonyi Géza s. k."

Elnök: T. ház! Az idő már nagyon előrehaladván, a tanácskozást félbeszakítjuk.

Holnap az ülés 11 órakor kezdődik, mert, mint az már tegnap bejelentetett, 10 órakor lesz a requiem. A napirend tárgya lesz az igazságügyministerium költségvetésének részletes tárgyalása, továbbá a 6. czímnél, a hol a kir. törvényszékek és járásbiróságokról lesz szó, kérem, méltóztassék egyuttal a pénzügyi bizottságnak erre vonatkozólag 83. sz. a. beterjesztett jelentését is tárgyalás alá venni. (*Helyeslés.*) Az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik 2 óra 30 perczkor.*)

51. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. évi február hó 9-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitás. Elnöki jelentés a szentesitett és az »orsz. törvénytár« utján kihirdetett törvényekről és a beérkezett kérvényekről; Prileszky Tádénak a zárszámadási bizottság elnökévé választásáról. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása. (Igazságügyi tárcza.) Gróf Szapáry Gyula pénzügyminister előterjesztést nyujt be a delegatiók által pótlólag megszavazott 8 milliónyi rendkivüli szükséglet tárgyában.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, Bedekovich Kálmán, Trefort Ágoston, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Ordódy Pál, b. Orczy Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 11 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Péchy Jenő jegyző ur fogja vezetni. A szólni kivánók neveit egyrészről Tibád Antal, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a f. hó 8-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Digitized by Google

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Ha jól értettem, a jegyzőkönyvben azon törvényjavaslat is, mely a szegedi kir. biztosság meghosszabbításáról szól s a melyet én nyujtottam be, a pénzügyi bizottsághoz utasittatott. Könnyen meglehet, hogy a tegnapi napon más oly törvényjavaslat is adatván be, mely odautasittatott, én mondtam tévesen, hogy azt is oda kérem utasittatni; de miután ezen törvényjavaslat nemcsak természeténél fogva a közigazgatási bizottsághoz tartozik, de eddig is mindig e bizottságban tárgyaltatott előzetesen a szegedi kir. biztosságról szóló törvényjavaslat, kérném a jegyzőkönyvet kiigazitani oly módon, hogy ezen törvényjavaslat nem a pénzügyi bizottsághoz, hanem mint máskor, ezuttal szintén a közigazgatási bizottsághoz tétessék át előzetes tárgyalás végett. (*Helyeslés.*)

Elnök: Tegnap a szegedi kir. biztos kinevezéséről és hatásköréről szóló 1879. évi XX. törv.-czikk érvényének meghosszabbitása tárgyában beadott törvényjavaslat az állandó pénzügyi bizottsághoz utasittatott. Azt hiszem, tekintettel arra, hogy csakugyan már más izben is a közigazgatási bizottsághoz utasittatott a hasonló törvényjavaslat, mert hiszen oda tartozik. méltóztatik a t. ház abba beleegyezni, hogy e törvényjavaslat a közigazgatási bizottsághoz utasittassék előzetes tárgyalás végett. (*Helyeslés.*)

A jegyzőkönyv ezen kiigazítással hitelesittetik.

Bemutatom a ministerelnök ur átiratát, melyben tudatja, hogy a „magyar korona országaira eső hadjutaléknak az 1880. évi népszámlálás alapján való megállapításáról, illetőleg az 1873: XXXVII. törvényczikk módosításáról" és „az 1882. évben kiállítandó ujoncz- és póttartaléki jutalékok megajánlásáról" szóló törvényjavaslatok ő Felsége által Bécsben folyó évi február hó 1-sö napján legkegyelmesebben szentesittetvén, mint az idei I-sö és II-dik törvényczikkek az „Országos Törvénytár" utján folyó hó 5-én kihirdettettek, és ezeknek a legfelsőbb szentesitési záradékokkal ellátott eredeti példányai az országos levéltárban helyeztettek el.

Az átirat tudomásul vétetik és le fog tétetni a képviselőház irattárába.

A balázsfalvi gör. kath. érseki főconsistoriumnak Román Sándor képviselő ur által beadott kérvényét, a gymnasiumi és realiskolai törvényjavaslat elvetése iránt.

A torna-tanitók egyletének Hegedüs Sándor képviselő ur által beadott kérvényét, a gymnasiumi és reáliskolai törvényjavaslat módosítása iránt. Ezen két kérvény a közoktatási bizottsághoz utasittatik, minthogy az jelenleg épen e tárgygyal foglalkozik.

Bemutatom továbbá, a m.-vásárhelyi kir. törvényszék, kir. ügyészség és a területükön működő járásbiróságok tagjainak b. Kemény Kálmán által beadott kérvényét, fizetés és lakbér fölemelése, a nyugdíjrendszer megállapítása, a végleges szervezet keresztül vitele és egy általános szolgálati szabályzat megalkotása iránt.

A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Jelentem továbbá, miszerint a zárszámadási bizottság elnökévé Prileszky Tádé képviselő ur választatott meg. Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Következik a napirend: 1882. évi állami költségvetés részletes tárgyalása és pedig az igazságügyi tárcza.

Csiky Kálmán: T. ház! Mielőtt azon kérdésre, mely rövid felszólalásom tulajdonképeni tárgyát képezi áttérnék, Polonyi képviselő ur tegnap mondott beszédjének némely gondolatára kivánok egy pár megjegyzést tenni.

Megemlékezett a t. képviselő ur egyebek közt az egyházi bíróságokról és azoknak létezéséből és eljárásuk egyes tényeiből az igazságügyi ministerium politikája ellen vádat alkotott. Gunyosan felemlítette az erdélyi protestans egyház biróságok eljárásának egyes eseteit és azon észrevételt tette hozzá, hogy most már a Királyhágón inneni protestansok is, ugy látszik, mintha kedvet kaptak volna, hogy a válóperekben való biráskodást saját egyházi hatóságaik jogkörébe vonják, mint arról a legközelebb lefolyt debreczeni zsinaton említés történt.

A képviselő ur ezen utóbbi megjegyzésére vonatkozólag óhajtom megmondani, hogy a Királyhágón inneni protestánsok, nevezetesen a reformatusok, de azt hiszem, szintugy az ágostai hitvallást követők is azon helyes és szabadelvü állásponton állnak e kérdésben, melynél fogva nagyon szivesen meghagyják a válópereknek elintézését a királyi törvényszékek kezében, azonban arra az esetre, hogy ha az egyházi biróságok más felekezeteknél, ugyszintén az erdélyi protestansoknál továbbra is fentartatnának, csak akkor veszik fontolóra, hogy ne vegyék-e igénybe a törvény által biztosított azon jogukat, hogy a válópereket egyházi biróságuk hatáskörébe vonják. Tökéletesen áll az, a mit a t. képviselő ur különben erre nézve megjegyzett, hogy „quod uni justum, alteri aequum." Azonban én mindamellett is azt hiszem, hogy erre nem fog rákerülni a sor.

Megemlékezett a képviselő ur a protestans erdélyi biróságok és különösebben az unitárius egyházi biróságok válóperben való eljárásának némely olyan eseteiről is, a melyeket talán visszaéléseknek lehetne tekinteni. A t. képviselő ur felhozott egy esetet, a melyről egész történetesen nekem is van némi tudomásom és a mely legalább a képviselő ur előadásából olyan formán tünt ki, abban áll, hogy egy magyar honpolgár

Digitized by Google

egy szintén magyar illetőségű nővel egy osztrák fürdőben rögtönösen megismerkedett és azon magyar honpolgár, a ki különben törvényes házassági kötelékben volt, telegraph utján eszközölte ki az unitarius püspöktől az elválási engedélyt. Mondom körülbelül igy volt, ilyen formán lehetett az előadásból érteni.

Az én tudomásom szerint nem igy történt a dolog, azonban sajnálom, hogy az idő rövidsége miatt még ma nem tehettem magamat azon helyzetbe, hogy t. képviselőtársamnak azon adatát a maga tiszta valóságára reducálhatnám. De ellent mond annak, hogy ez igy állhatna, magának a válóperben való eljárásnak egész ügyrendtartása is, mely képtelenségnek tünteti föl azt, hogy egy elválás igy rögtönösen, ugyszólván néhány percz alatt eszközölhető legyen. És ha ez nem igy van, már most engedje meg a t. képviselőtársam, hogy azon másik esetről is szóljak, melyet említett, mely szerint a katholikus szentszék egy matrimoniumot non consummáltnak declarált és ezen indokból mondotta volna ki a házasság érvénytelenségét. Engedje meg a t. képviselő ur, ha némi gyönge kételkedés száll meg, hogy vajjon ezen adat is a jó értesültség alapjára van-e építve? Egyébiránt nem kutatom, hogy ezen adatok valósággal igy állanak-e, nem is akarok velök bővebben foglalkozni, sőt határozottan kijelentem, hogy elvileg e kérdésre nézve osztozom t. képviselőtársam nézetében és én is ugy gondolkozom, hogy az egyházi biráskodás még arra a szükebb térre összevonva is, melyen jelenleg mozog, a mai időben egy már elavult és magát túlélt intézmény; csupán abban különbözöm t. képviselőtársam felfogásától, hogy én abból, hogy az egyházi biráskodás még mindeddig megvan, egyáltalán nem akarok vádat képezni és méltányosan nem is képezhetek az igazságügyminister ur ellen; és másodszor különbözöm abban is, hogy ezen egyházi törvényszékeknek jelenleg rögtön való eltörlését nem tartom oly sürgősnek, hogy sokkal fontosabb és előbb való feladataink ne volnának, a mikor nincs polgári codexünk sem és még mindig nincs meg az egyenlő és egységes házassági jog. Kiterjeszkedett t. képviselőtársam a házassági perek igen nagy számára, kiterjeszkedett a családi élet meglazulására, az öngyilkosságok gyakoriságára és kivált az újabban egymást csakugyan sürün követő kivégzésekre és mindezeknek a bűnét az igazságügyi politikára akarja hárítani.

Tagadhatatlan, t. ház, hogy azok az adatok, melyeket a képviselő ur felhoz, igazak és nagyon szomorúak; önmaguk beszélnek. Általában véve szomorú dolog, hogy mindinkább szaporodnak azon tünetek a mi társadalmi életünkben is, melyekre nagyon állanak a római költő azon szavai, hogy:

„Foecunda culpae secula nuptias
Primum inquinavere et genus et domos;
Hoc fonte derivata clades
In patriam populumque fluxit."

De igazságtalanságnak azt tartom én mégis t. képviselőtársam felszólalásában, hogy mindezek bűnét, mindezekért a felelősséget a jelenlegi kormányrendszerre hárítja. Ép oly igazságtalannak tartom ezt, mint hogy ha a rosz időjárásért is az uralkodó politikát tenné felelőssé. (*Mozgás a szélső baloldalon.*)

Mélyebb jelentőségű s átalánosabb bajok azok, t. ház, melyeknek a tüneteiként jelentkeznek ezek. Egész társadalmunk az átalakulás processusában van jelenleg; új eszmék, új intézmények, új elvek, új emberelemek, eddig szokatlan és ismeretlen vágyak, törekvések mozdítják elő és pedig rohamosan mozdítják elő azon forrongást, mely ép ugy megragadta a társadalmat, mint az új bort a forrás. Csuda-e, ha ily állapotok közt a salak fölkavarodik, ha sok szemét vetődik a felszinre és elhomályositja a nemesebb elemek tisztaságát is! Nem lehet azonban tagadni t. ház, hogy van ezen dolgok előidézésében a politikának is része, csakhogy nem annak a politikának, mely a kormány részéről inauguráltatik, hanem része van azon politikának, melyet előidéz a kevéssé előrelátó türelmetlenség, a viszonyokkal megalkudni nem tudás, a szenvedélyesség, gyakran az eszmékért túlságosan, idejekorán rajongás (*Ugy van! a jobboldalon*) és egyszersmind azon tiszteletnek megszünése, melylyel a társadalom az előtt a törvényes tekintélyek iránt viseltetett. (*Ugy van! a jobboldalon.*) És ez a politika, tessék megengedni t. ház, ha kimondom, azokról a padokról (*A szélső baloldalra mutat*) gyakrabban lett hangoztatva, mintsem hogy ne constatálhatnám, hogy azon politikának nagyobb része van ezen bajok előidézésében, mint a kormánypolitikának. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Az a politika, nemcsak ugy, a mint itt köztünk jelenkezik, hanem ugy, a mint az a politika kimegy a népközé és ott ezer ágra oszlik, az a politika nem keveset tett ezen dolgok előidézésére.

Nem vonom én kétségbe, t. ellenzék, azt, hogy a szélső ellenzék körében vannak nagytudományú, nemes eszmékért lelkesülni tudó férfiak; általában véve nem vonom kétségbe, elismerem, hogy tiszta meggyőződésüket követik. Nem vonom kétségbe széndékuk őszinteségét, nem vonom kétségbe egyszersmind érzelmeik nemességét, de azt kétségbe vonom t. ellenzék, hogy elveiket, melyeket kimondanak, mindenkor ugy alkalmaznák a meglevő viszonyokra, hogy a viszonyokat a kellő mérlegelés serpenyőjébe vetették volna bele. Ezt vonom kétségbe. De

Digitized by Google

nemcsak épen a szélső ellenzéket vádolom ezzel, hanem vádolom egyenesen egész társadalmunkat. Egész társadalmunk keresztül-kasul át van hatva oly eszméktől, vágyaktól, törekvésektől, melyek semminemű arányban nincsenek erőinkkel és viszonyainkkal, nemcsak arányban nincsenek, hanem gyakran egyenesen ellenkeznek átöröklött szokásainkkal és a mi ősi erkölcseinkkel. Mindezekben rejlik a baj t. ház.

Tudom én azt, hogy vannak minden kornak oly eszméi, melyek utjából kitérni nem lehet, vannak oly eszmék, melyek parancsolólag lépnek föl, melyeket annak a nemzedéknek, melyet ujokban találnak, vagy el kell fogadnia, vagy pedig engedni, hogy az eszme a maga diadalszekerének kereke alá sodorja azt, a ki ellentáll. Tudom azt is, hogy vannak oly eszmék, melyeket el kell fogadnunk nevelő hatásuk tekintetében még akkor is, ha a nemzedék nem érett meg reájok. El kell fogadnunk azért, mert bele kell élnünk magunkat azon eszmékbe ép ugy, mint a tanulni kezdő gyermeket bele kell szoktatni a kötelességtudás és a munkaszeretet nehéz igájába. Azonban nem minden eszme ilyen; vannak eszmék, melyeknek értéke nagyon problematikus, vannak eszmék, melyeknek értéke nagyon mulandó. Ezek azon eszmék, melyek előtt szeretném, ha a mi társadalmunk bezárná ajtaját, zárná be mindaddig, mig nálunknál hatalmasabb, erősebb, müveltebb és azért többet kibíró népek meg fogják próbálni, oly népek, a kik az új eszmékkel luxust üzhetnek, ép ugy, mint az új divatkelmékkel, hogy megpróbálják: mennyi a tartalom, a realitás és az igazság bennök. S épen ezt tartom én társadalmi bajaink nagy okának, hogy nagyon is kapkodunk mindenért, a mi új eszme, vagy a mi annak látszik lenni, hogy hajánál fogva rántjuk elé a még ki nem próbált eszmét; és hányszor kell aztán megfizetnünk a drága tanpénzt s a mellett elvesztettük az időt és fáradságot is. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Én ennélfogva, t. ház, kimondom őszintén azon véleményemet, hogy a mi társadalmi bajaink alapokának egészen mást tartok, mint a mit fel szoktak hozni. Őszintén kimondom, hogy a gyógyszer, melyet társadalmi bajaink várnak, okvetlenül az álliberalismustól való tartózkodásban és a rohamos haladástól való vonakodásban rejlik. (*Mozgás a szélső balon.*)

Volnának t. ház, még egynémely dolgok, melyekre t. képviselőtársam beszédét illetőleg reflektálni kivánnék. De nem nyujtom hosszura beszédemet és átengedem a választ hivatottabbaknak s áttérek arra a tárgyra, mely rövid felszólalásomnak tulajdonképeni okát képezi.

Az igen tisztelt minister ur figyelmét akarom felhivni ez alkalommal a kir. járásbiróságok és törvényszékek végleges rendezésének ügyére.

Az 1875 : XXXVI. t.-cz., a mely a bíróságoknak létszámát leszállította s a mely egyszersmind a birák áthelyezésére, valamint a birák és királyi ügyészek nyugdíjazására vonatkozó törvényes intézkedéseket és garantiákat hatályon kivül léptette, az új szervezés befejezésére három évi időt enged az igazságügyminister urnak és kötelességévé teszi, hogy azontul pontos statistikai adatokat szerezzen be az egyes királyi törvényszékek és járásbiróságok ügyforgalmáról, hogy ezen adatok alapján, a melyek a ház elé lesznek terjesztendők, a törvényhozás véglegesen állapithassa meg az egyes törvényszékek számát, a területi beosztást, az egyes törvényszékek székhelyét s egyszersmind a birák végleges számát is. Az ezen törvényben adott felhatalmazás már rég letelt; be is fejeztetett csakugyan három év alatt az új birói szervezés; az igazságügyminister ur az adatokat is beszerezte és beterjesztette az országgyülés elé, valamint természetesen ugyanezen indokoknál fogva ismét életbe lépett a királyi birák és királyi ügyészek áthelyezéséről és nyugdíjazásáról szóló intézkedések érvénye.

Egy azonban, a mire méltán vártak oly sokan, még mindig függőben van, nevezetesen az első folyamodású bíróságok szervezése. S mivel ez mindez ideig függőben van, merem állítani, t. ház, hogy a birói függetlenség ama garantiája, melynél fogva a törvényesen kinevezett biró, a törvényben meghatározott eseteken és módokon kivül hivatalból el nem mozditható, melynél fogva a maga bíróságától akaratán kivül más birói székre át nem helyezhető, melynél fogva nyugalomba nem helyezhető, mondom, hogy a birói függetlenség ama garantiája mindaddig irott malaszt marad a bíróság egy egy részére nézve, a mig az első folyamodású bíróságok rendezésének ügye megoldva nincs.

Hogyha ugyanis, t. ház, a törvényhozás elő fogja venni majd azt a törvényjavaslatot, a mely e tekintetben hivatva lesz véglegesen intézkedni, kérdem, hogy a törvényhozásnak nem áll-e hatalmában ismét újabb reductiókat tenni az első folyamodású bíróságok létszámára nézve? Ha már most ez megtörténhetik, akkor kérdem, nem áll-e be az az eshetőség, hogy némely birák ismét nyugdíjazandók lesznek? De hogy ha ez az eshetőség nem áll is be, okvetlenül be fog állni az a másik, t. i. az, hogy az egyes bíróságok székhelyei megváltozván, egész bíróságoknak kell eddigi székhelyükről más székhelyre átmenni. Elismerem, hogy ez a birói függetlenségnek valami nagyon érzékeny megsértését nem foglalja magában, de azon egyes érdekelt birák magán életviszonyainak mégis mindaddig, mig

Digitized by Google

ez meg nem történt, függőben való tartását involválja magában.

Ezért merem én azt állítani, hogy a birói függetlenségnek garantiáját mindaddig, mig az első folyamodású bíróságok szervezése végleg meg nem történnek, teljesen helyreállítottaknak nem tekintem.

De, t. ház, ez a dolog kétségkivül érdekli nem csak magukat a birákat, hanem a nagy közönséget, az illető egész vidékeket és városokat is. Midőn 1875-ben megtörtént a reductió következtében szükségessé vált rendezés, akkor a ministerium természetesen nem rendelkezhetett még oly bő és annyira megbizható, minden tekintetben kimerítő adatokkal, a melyeknél fogva mindenkor a közszükségletnek, a helyi viszonyoknak és a legközelebbről érdeklett felek igazságos érdekeinek megfelelőleg állapithatta volna meg a törvényszékek székhelyét. Igy megtörtént több esetben, hogy a törvényszéknek székhelye nem esik együvé egyszersmind a közigazgatási székhelylyel is, nem esik össze a pénzügyi igazgatóság székhelyével, nem a kulturális és forgalmi központtal; sőt tudok oly eseteket, vagy legalább tudok oly esetet is, midőn nemcsak ezen központtal, hanem átalában a geographiai központtal sem esik össze. Megtörtént ugyanis, hogy egy megyének két törvényszéke közül megszüntették épen azt, a mely a központon van és meghagyták a másikat, a hol semminemü központ nem volt. Ezeket a hátrányokat azok a vidékek már hét év óta viselik és én idejét látnám annak az igazság szempontjából is, hogy azok megszüntettessenek. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

De politikai szempontból is helyesnek látnám ezen kérdésnek végrendezését és hogy ha ebben a meggyőződésben nem lettem volna, ugy tegnap az e tárgyban felszólalt Polonyi képviselőtársam nyilatkozata meggyőzött volna arról. Nevezetesen az ő részéről és ellenzék részéről többször emlittetett, hogy átalános az a körülmény, melynél fogva a kormánypolitika kortestőkét csinál a törvényszékek ideiglenes állapotának föntartásából. (*Ugy van! a szélső balon.*) Épen azt akartam bebizonyitani, hogy ez nem áll; hanem az a közvélemény igenis el van terjedve, hogy t. i. egyik vagy másik várost üdvös félelemben tartják, ha van törvényszék, azzal, hogy válaszszon kormánypárti képviselőt, nehogy elveszítse azt; mig a másikat, melynek nincs törvényszéke, de szeretné, ha lenne, biztatják, kecsegtetik, hogy megadják ez óhajtott ajándékot, ha jól választanak. (*Felkiáltások a szélső balon: Ezt teszik a kortesek!*) Ezt mondja az ellenzék. Én megvallom és ezen meggyőződésemet szilárdnak ismerem, hogy ez a korteskedési eszköz épen a kormánynak és pártjának a kezében nagyon hatástalan, mert, hogy ha a kormánypárt valamit igér egy helyen, ugyanakkor elveszi azt egy más helytől, illetőleg a mely reményt felébresztett emitt, ugyanekkor elveszi azt másutt s igy a mit nyerne a réven, elvesztené azt a vámon. Nem mondom én, t. ellenzék, mert hiszen a választások alkalmánál, bizony ismerjük el, intra muros et extra sokféle szóbeszéd és mindenféle igéret jő forgalomba — nem épen a képviselőjelöltek részéről, hanem másoknak a részéről, oly sokféle igéret, hogy elvégre oda jutunk csakugyan, hogy egyetlen ember sem lesz, a ki azokban hisz, maga a választó polgár sem; ismétlem, nem mondom, hogy akár az egyik, akár a másik fél részéről ily kortesfogások nem hozattak volna forgalomba; de azt merem állítani, hogy ez a épen a kormánypárt részére a legkevésbé hatásos eszköz. Hiszen az ellenzék ezt az eszközt sokkal jobban vehette igénybe, midőn valamely városnak a miatt való elkeseredését, hogy vagy nem kapott, vagy elvesztette a törvényszéket, felhasználta a kormánypárt ellen és ismét egy más városnak aggodalmát, mely féltette meglevő törvényszékét, kizsákmányolta ismét a kormány ellen. Nem mondom én azt, mintha talán e tekintetben biztos adatokat tudnék felhozni, hogy itt vagy amott megtörtént, de arra, hogy csakugyan megtörténhetett, épen Polonyi képviselő urra vonatkozólag hozhatok fel példát, ki oly kerületet képvisel, a mely törvényszékét elvesztette és keservesen érzi annak hiányát; ismét egy másik város van, mely a képviselő ur kerületével versenyez e kérdésben s melynek jelenleg van törvényszéke, de annak elveszésétől fél és mindamellett is szintén ellenzéki képviselőt küldött az országházba.

Ez tehát világosan mutatja, t. ház, hogy e korteskedési eszköz a kormánypárt kezében legalább is nagyon hatálytalan volna és általában azt hiszem, hogy a kormányt e kérdés végleges elintézésében nem vezetheti egyéb tekintet, mint az, hogy ugy rendezze az ügyet, hogy a a törvényszékek összeessenek a megyei közigazgatási, culturális és ha lehet földirati központokkal. (*Helyeslés.*) És épen azért, mert a kormányt nem vezetheti más elv, sürgetem a törvényjavaslatnak minél előbb való beadását, hogy ez által a kormánypárt ellen emelni szokott vádaktól megszabaduljunk. (*Helyeslés.*)

Tudom, hogy nemcsak a kormánypárt, hanem az ellenzék padjain is lesznek olyanok, a kik ugy vélekednek, hogy ezen ügy nem oly sürgős. Azt mondják pl., hogy meg kell várnunk, vajjon a polgári perrendtartás módosítása és az új végrehajtási törvény minő hatással leend a törvénykezés folyamára, hogy általa miképen torlódik vagy illetőleg oszlik meg az ügyforgalom; — némelyek szerint meg kell

Digitized by Google

várni a szóbeliség behozatalát is, azután be kellene várni a szóbeli eljárás hatásának eredményeit is, tehát jó sok ideig kellene várnunk.

De én azon meggyőződésben vagyok, hogy ha mindezt be kell várni, akkor 10—12 évig alig lesz valami a rendezésből; ezt pedig nem óhajtanám s különösen a szóbeliség behozataláig nem tartanám czélszerűnek a várakozást, mert annak behozatalát egyhamar nem lehet remélni, de erőszakolni sem lenne jó. Különben azon nézetben vagyok, hogy ez alig is fogná az alsó bíróságok létszáma leszállításának szükségét maga után vonni, mert azt tapasztaljuk, hogy a hol a szóbeliség be van hozva, ott a bíróságok száma van aránylag oly magas, mint Magyarországon. De ha a szóbeliség csakugyan bármi tekintetben csökkentőleg hatna, akkor a birói munkaerő leszállításának szüksége fog bekövetkezni, ez pedig érni fogja nemcsak az első folyamodású, de a felsőbb bíróságokat is. Már pedig ily előre meg nem határozható eshetőség kedveért nem tartom helyesnek, hogy az oly sokak által várt és a méltányosság által is dictált végleges szervezés elodáztassék. Ezért csatlakozom a pénzügyi bizottság által e kérdésben elfoglalt álláspontho z, csatlakozom Polonyi t. képviselőtársam azon határozati javaslatához, melyben az igazságügyminister urat utasittatni kéri egy törvényjavaslatnak mielőbb való beadására, mely törvényjavaslat végleg megállapítsa a bíróságok szervezését.

Egyébiránt az igazságügyi tárcza költségvetését elfogadom. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Kőrössy Sándor: T. ház! Minden polgárosult államnak, főleg pedig annak, mely igényt tart a jogállam czímére, legfőbb feladatát képezi az igazság megvalósítása és a jog érvényesítése. Az egyéni különös akarat, mely néha szenvedélyből, néha vagyonvágyból mások jogát megsérti, kell, hogy az általános akarat, a törvény által kellő korlátok közé szoritassék és a megejtett jogsérelem orvosoltassék és ez által a jogharmonia ismét visszaállittassék. (*Halljuk!*)

Az államnak, hogy e feladatát megoldhassa, igazságszolgáltatási szervekre van szüksége, mely igazságszolgáltatási szervek a megejtett jogsérelmet orvosolni alkalmasak és képesek is legyenek. Ezek oly általános igazságok, hogy ezeket már ismerniök kell még azoknak is, kik a joggal kevéssé foglalkoznak, de a közügyekkel mégis foglalkoznak. Az a kérdés merül fel tehát, mit tegnap Polonyi t. képviselőtársam is felvetett, hogy van-e a mi államuknak ily igazságszolgáltatási szervezete; és ha van, ugy van-e az szervezve, hogy általa a jog és igazság uralma biztositassék?

Körülbelül ez volt értelme Polonyi képviselő ur kérdésének. És e feltett kérdésre fejtegetései nyomán azon eredményre jutott, hogy van bizony nekünk igazságszolgáltatási szervezetünk, hanem nagyon rosz, (*Igaz! a szélső balról*) van nekünk már törvényünk elég, hanem olyan rosz, hogy europai szinvonalon egyik sem áll.

Polonyi Géza: Nem mondtam!

Kőrössy Sándor: Tessék megnézni, a t. függetlenségi párt bibliájára az „Egyetértés"-re hivatkozom. (*Élénk derültség.*) Azt állította a t. képviselő ur, hogy van nekünk igazságügyministerünk, de az rosz biró, igazságügyministernek még rosszabb. (*Ugy van! a szélső balon.*) Na! (*Derültség.*) Azt állította a t. képviselő ur, hogy igazságügyi politikánkat ingadozás és habozás jellemzi, biróink túl vannak terhelve munkával, perekkel annyira, hogy a melyik már félig ősz, egy év alatt a perek és restanczián miatt egészen megőszül.

Ezek a vádak t. ház, de különösen még a t. képviselő urnak egy másik vádja, hogy a t. kormány hét évi kormányzata alatt nem hozott jogi törvényeket, vagy pedig ha hozott, azok olyan rosszak, hogy europai szinvonalon nem állanak: — ezek a vádak, t. ház, oly súlyosak, hogy én, mint a kormányt támogató szabadelvű pártnak igen jelentéktelen ugyan, de mégis egy tagja, ezeket hallgatással nem mellőzhetem. Ennélfogva kérek már most egy kis türelmet, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy mint képviselő és mint a kormányt támogató pártnak egyik tagja elmondhassam e vádakról és igazságügyi politikánkról nem a párt, hanem csak egyéni nézeteimet. (*Halljuk! Halljuk!*)

A t. képviselő ur azt mondá, hogy az igazságügyi politika tárgyalásakor le kell vetkőzni a politikai pártszinezetet. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nagyon helyes, csak az a kár, hogy mindjárt maga megszegte ezt, mert az igazságügyi politikába behozta a bosnyák politikát, mondván, hogy törvénykezési miseriáink leginkább a bosnyák politikának következménye. Kár volt a bosnyák politikát behozni, mert én ennek elemzésébe most nem bocsátkozom, hanem annak birálását, vagy az arról való diskursust meg lehet más alkalomra tartom fönt. Én most tisztán és tárgyilagosan az igazságügyi politikáról és azon vádakról akarok szólani, melyeket a képviselő ur felhozott.

Engedje meg a t. képviselő ur, hogy az igazságügyminister személye ellen felhozott nyilatkozataira én ne reflektáljak. Teljes életemben nem szerettem személyekkel bibelődni. Senkit sem akarok gyalázni. Senkinek, plane nyilvánosan hizelegni nem kivánok. Ennélfogva én ezen személyi nyilatkozatra nem felelek másképen, mint akkép, hogy én az igazságügyministert nem csak a jogtanári katedrán, de az

Digitized by Google

igazságministeri székben is tisztelem. (*Helyeslés jobbfelől.*) A t. képviselő ur ellenkező nézetben van. Azonban engedje meg nékem a képviselő ur azt a szabadságot, hogy én is ugy legyek meggyőződve, mint nekem tetszik. És én nem kérek egyebet a t. képviselő urtól, mint a Don Caesar szindarabban azon spanyol grand kért attól az embertől, ki a feleségére valami nem igen kedvező észrevételt tett: hogy ha magának nem tetszik, legalább ne rontsa a más gustusát. (*Hosszan tartó élénk derültség.*)

Hogy törvényeink megfelelnek-e a mai idők követelményének, a tudomány állásának: ha a kérdést igy teszszük fel, fájdalommal kell bevallanom, hogy e kérdésre nemmel felelek. De ha a kérdést ugy teszszük fel, hogy az 1867 óta létezett magyar kormányok ráléptek-e azon ösvényre, mely bennünket polgárosult államhoz vezet és megkezdte-e azon törvények alkotását, melyek államunkat a polgárosult államok sorába emelni alkalmasak — akkor részemről igennel felelek. 1867-ben tehát ráléptünk a ma folytatott ösvényre és különösen az 1869: IV. t.-cz.-ben kimondta törvényhozásunk, hogy a birás-kodás a közigazgatástól elkülönittetik. Kizárta a törvény a birót minden oly állás és foglalkozásból, mely reá a részrehajlás gyanúját háríthatná. Kimondta a törvény, hogy a biró hivatalától csak itélettel mozdítható el, saját akarata ellenére pedig más bírósághoz vagy más hivatalhoz át nem tehető, sőt még elő sem léptethető. Ezek az elvek, t. ház, az igazságügyi politika nagy elvei, mondhatnám, sarkalatos elvei. Van tehát birói szervezet, hanem, fájdalom, a birói szervezet, ha jobb lenne is, Magyarországon egymagában nem elegendő. A hires franczia tudós Rossi igen találóan hasonlította a birósági organismust egy nyugvó géphez, melyet a perrendtartás hoz mozgásba. A hol nincs jó perrendtartás, ott lehet a legjobb birói szervezet, mert nincs, a mi ezen szervezetet mozgásba hozza, vagy ha épen rosz ezen perrendtartás, a birói szervezet mozgását lassuvá teszi vagy épen meg is állitja.

Ha tehát, mint Polonyi képviselőtársam is állítja, rosz az igazságszolgáltatásunk, akkor a hiba nem a birói szervezetben, hanem a perrendtartás hiányosságában van. Az tehát a kérdés, hogy jelenlegi perrendtartásunk, értem a polgári perrendtartást, mert a büntető még nem létezik, tehát — „de strigi is nulla fiat quaestio“ — olyan-e, mely a biróságok működését előmozdítani alkalmas és képes? Erre nézve megint fájdalommal, de őszintén be kell vallanom, hogy nincs. Midőn 1867-ben visszanyertük önálló rendelkezésünket, az akkori kormány nem tehetett egyebet, mint hogy zsinóros attilába bujtatta az osztrák perrendtartást, a mely még a közép-kori irásbeliség elvein alapult; birósságaink tehát az idő óta ezen az alapon szolgáltatták az igazságot. Már most mikép szolgáltatják az igazságot, mutatja a jelenlegi vita terjedelme is. Ime, mennyit beszélünk és mennyien beszélünk, még se tudjuk magunkat egészen kipanaszolni. De künn az életben is általános a panasz, az elkeseredettség; ezt el kell ismernünk. Tehát az orvosság mindenesetre perrendtartásunk javításában rejlik. E szerint én nem tartom azt, hogy volna nekünk oly perrendtartásunk, mely a mai kor követelményeinek megfelelne, sőt határozottan állítom, hogy ha a t. kormány minden évben be hoz is egy perrendtartási novellát, igazságszolgáltatásunkon még sem lesz segítve, ámbár elismerem azt, hogy a mult évi LIX—LX-ik törvényczikkben foglalt intézkedésekkel jelenlegi kormányunk megmutatta, hogy a bajt felismerte és az adott körülményekhez képest a bajon segíteni törekedett és határozottan mondom, hogy segített is, mert ha ezen novellát a létezett 1868: LIV. törvényczikkel összehasonlítjuk, be kell vallanunk, hogy ez mindenesetre jobb. Én annyira meg vagyok győződve arról, hogy ma már az irásbeliség nem felel meg többé a mai gyors érintkezésnek, a mai forgalomnak, hogy azt hiszem, ha a t. kormány mindjárt megint letesz egy perrendtartási novellát az irásbeliség alapján, ez által a bajon nem lesz segítve, az ismét nem lesz egyéb, mint pótlás és foltozás. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ne feledjük, t. ház, hogy még az átalakulás stádiumában vagyunk és az átalakulás nehézségeivel küzdünk. A kormány sem 1867, sem 1875 óta ugy egyszerre hirtelenében nem varázsolhatott bennünket azon magas niveaura, azon állásba, melyet a polgárosult államok csak százados küzdelmek után tudtak kikűzdeni és elérni; de igen is megtett a kormány mindent arra, hogy bennünket ezen czél felé vezessen. És mert csakugyan helyes uton vagyunk, azért követem én a kormányt, azért támogatom gyenge erőmhöz képest s reménylem, sőt teljesen megvagyok győződve, hogy rövid idő mulva leteszi a kormány a ház asztalára a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosságról szóló törvényjavaslatot. (*Közbeszólás a szélső baloldalról: Meglátjuk!*)

Polonyi t. képviselő ur azt is állítá, hogy igazságszolgáltatásunk nem csak legrosszabb, de legdrágább is Európában. (*Közbeszólás a szélső balon: Aránylag!*) Engedje meg a t. képviselő ur, ha állítását kétségbe vonom. Viszonylag elég jó az hazánkban. Nem kell kiabálnunk magunknak, hogy oly véghetetlen rosz ázsiai állapotban vagyunk, oly véghetetlenül rosz igazságszolgáltatásunk. Viszonylag az adott körülményekhez képest eléggé jó az; a mi törvénykönyvünkből hiányzik, azt biráink hazafias sze-

Digitized by Google

retete, józan esze és szorgalma bőségesen pótolja.

De a t. képviselő urnak azon állítása sem áll, miszerint hazánkban legdrágább volna az igazságszolgáltatás. Én kérem t. képviselőtársamat, tekintsen Angliára. Mindig arra hivatkozunk a parlamentben, valahányszor az alkotmányosságról van szó, hogy igy meg amugy van Angliában. Én most az igazságszolgáltatás terén a képviselő urat ezen állítása folytán elutaztatom Angliába. Tessék oda menni és meg fog győződni, hogy Angliában sokkal drágább az igazságszolgáltatás, mint Magyarországon. Mert Angliában, mielőtt valaki csak pert kezdhetne, tetemes összegből álló óvadékot kénytelen letenni; tehát a szegény, pénztelen emberre nézve lehetetlenné van téve az igazságkeresés. Már maga a világhirű angol tudós Bentham panaszkodott az angol igazságszolgáltatás drágasága miatt, de panaszkodott az angol ügyvédek kapzsiságáért is, hogy azok a per tárgyát megeszik, felemésztik. De azt hiszem, hogy ez nemcsak Angliában van igy, hanem Európa más országaiban is; és hogy Francziaországban ugy volt, azt határozottan állítom, mert Francziaországban már régen egy Turnebius nevü tudós latin versbe öntötte panaszát és az igazságszolgáltatás embereit a nép pestisének nevezte. Azt mondta e versében:

„Ad praedam accurunt una: inventaria scribunt omnibus invitis haeredibus: optima furtim avertunt, comeduntque palam quam plurima.“

Látni való tehát, hogy az a baj meg volt, hogy az igazságszolgáltatás nem csak nálunk drága, de drága az másutt is. Az igazságszolgáltatás drágasága Angliában Benthamot, Francziaországban Beliot-t arra ösztönözte, hogy munkákat irtak az igazságszolgáltatás absolute ingyenessége mellett és követelték, hogy az állam ingyenesen szolgáltassa az igazságot, nevezetesen Bentham azt mondja, hogy az igazságtalanság a peres felek ellenében, hogy akkor adóztatják, taksálják a perlekedőket, mikor épen a maguk vagyonát keresik, tehát mikor épen legkevésbé alkalmasak arra, hogy az államnak adót fizessenek, sőt azt a kérdést veti föl Bentham, hogy ugyan miért nem vet az állam adót arra is, a kinek vetését a jég elverte, vagy a kinek háza leégett, vagy hajója elsülyedt; s azt mondja, inkább vethetne erre adót, mint a perlekedőkre, mert ezen tárgyak a biztosító társulatoknál biztosíthatók, de a perek biztosítására még nem létezik biztosító társaság. Azonban Benthamnak azon állítását részemről kifogástalannak nem tartom, nevezetesen hazánkban egyenesen nem óhajtom, hogy az igazságszolgáltatás ingyenes legyen. Ismeretes a mi nemzeti hajlamunk, hogy bennünk különben is megvan a perlekedési vágy és mi képesek vagyunk azért is éveken át elperelni, hogy kinek fütyöl a fülemile. Azt azonban, hogy az igazságszolgáltatás taksája ne legyen magas, én is igazságosnak tartom, mert ha drága az, a jogkereset lehetetlenné lesz és azt hiszem, hogy helyes volna, ha legalább az 50 frton aluli követeléseknél az állam ingyen szolgáltatná az igazságot. Azt is nehézségül hozta föl tegnap Polonyi képviselő ur, ma pedig az előttem szólott Csiky képviselő ur, hogy az igazságügyminister ur — ámbár meghagyta neki az 1875. t.-cz., hogy 3 év alatt terjeszsze be a bíróságok létszáma és székhelyének megállapítását, ezt mindeddig nem tette. Hosszasan érvelt a mellett, hogy miért nem teljesítette ezt. Én ezen kéréssel szemben azon kérelmemet terjesztem az igazságügyminister ur elé, hogy ne terjessze még azt be. (*Derültség a baloldalon. Halljuk! Halljuk!*)

A ki hazánkban a mai időnek megfelelő igazságszolgáltatási gépezetet akar állítani, az bizonyosan helyesli azt, hogy Magyarországon ne egy, hanem több főtörvényszék legyen, tehát helyesli a kir. táblák decentralisatióját. Mig a kir. táblák decentralisatiója meg nem történt, még nem tudjuk, hogy hány kir. tábla lesz az országban és igy az ország minő kerületekre osztandó be, mely bíróságok fognak egyik és másik kir. tábla hatáskörébe tartozni: addig megbolygatni a jelen állapotot, örökösen hurczolkodtatni a bíróságokat nem tartanám tanácsosnak; mert meglehet, hogy a kir. táblák decentralisatiójával, a szóbeliségre alapított perrendtartás behozatalakor egész más viszonyok állanak elő. Azt az érvet hozták fel más helyeken is, hogy az eddig begyült adatok hasznavehetlenekké váltak; az új perrendtartás elvette a törvényszékek hatásköréből a végrehajtást és a centrális járásbíróságokhoz utasította. Ezekhez már most azon oknál fogva is, mert a törvény sok teendőt kivett a törvényszékek kezéből, halomszámra jönnek az igényperek, a keresetek és ezekkel annyira túl vannak terhelve, hogy — mint a debreczeni centralis járásbirótól hallottam, 8—9 hónapnál előbb nem képesek tárgyalást kitűzni az igényperek és végrehajtási keresetek miatt. Szükséges tehát, hogy jövőre a centrális járásbíróság és a vidéki járásbíróság egyforma személyzettel ne birjanak. Igen természetes, hogy a centrális bíróságoknak több személyzettel kell birniok, mint a vidéki járásbíróságoknak.

Legislativ alkotásainkra is kárhoztató itéletet mondott Polonyi képviselőtársam és azt állította, hogy 1875 óta 80,000 frtot költött el a kormány és még sincs láttatja, hogy mai nap sincsenek törvényeink, a mi van is, az nagyon rosz. Hát t. képviselő ur bátor vagyok hivatkozni az 1875 óta évenkint megjelent törvényeink köte-

Digitized by Google

eire, hét vaskos kötetet tesznek ki azok, tessék azokban lapozgatni, meg fogja látni, hogy igenis ez a kormány nem aludt, ez a kormány működött, még pedig az államélet, az államigazgatás minden terén, nem véve ki még a jogi törvényhozást sem, mert legnevezetesebb törvénykönyvünket, a büntető törvénykönyvet, mely Tisza Kálmán kormányának örök érdemetül fog szolgálni, azt nem én és nem mi itéljük meg, hanem a szakértők és a művelt világ, mely mindenütt kedvezőleg nyilatkozott a mi büntető törvénykönyvünkről.

Különösen kifogásolta a t. képviselő ur azt, hogy az 1877: XX. törvényczikkben foglalt gyámsági és gondnoksági törvénynyel lerontatott a közigazgatás és igazságszolgáltatás között létező fal. Én ezt tagadom, tagadom pedig azért, mert a ki figyelemmel olvassa ezen törvényt, meg fog belőle győződni, hogy ezen törvény az árva ügyeknek csak azon részét utasította a közigazgatási hatósághoz, a mely a vagyon feletti felügyeletre s a gondnok és gyám számadására vonatkozik, de mihelyt peres ügy van szóban, az mindjárt a bíróság elé tartozik. Én legalább igy értettem ezen törvényt.

Vádul hozta fel a t. képviselő ur azt is, hogy büntető törvénykönyvünk nem felel meg a gyakorlati életnek; és itt főleg azt kifogásolta, hogy ezen törvénykönyv a politikai bűntetteket véghetetlenül súlyosan, ellenben a csalást igen kevéssé bünteti, sőt az utóbbit nem is közvádra, hanem csak magán vádra engedi csak üldözhetni. Már engedjen meg a t. képviselő ur, de mint jogász, azt hiszem, tudni fogja azt, hogy mind a törvényhozó, mind a biró, mikor bünös cselekvényről van szó, két szempontot szokott figyelembe venni: az alanyi és tárgyi szempontot. Lehet, hogy némi dicsúgár övezheti alanyi tekintetben a politikai bűnöst és alanyi tekintetben piszkosság terheli a csalót, De engedelmet kérek, a büntetés nem alanyi, hanem alanyi és tárgyi szempontból szabandó ki. Már pedig ha mérlegeljük a bűntettek súlyát, a politikai, az állam elleni, vagyis az ugynevezett politikai bűntettek — mert ilyenek sajátlag nincsenek — sokkal nagyobb veszélyt idéznek elé egy államra, az államnak épségére és alkotmányára, mint az egyszerű csalás, melynél a csaló talán csak egy jámbor filiszteust ámított el. (*Derültség.*) Már engedelmet kérek, a ki politikai bűntettet bövetett el, tárgyilag nagyobb veszélyt hoz az országra, az egész országot lángba és vészbe boríthatja és azért súlyosabban is kell büntetni, a minthogy nemcsak a mi büntető törvénykönyvünkben, hanem széles e világon mindenütt súlyosabban büntettetik a politikai bűntett, mint a csalás. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A mi azt illeti, hogy a csalásnál csak magán feljelentés folytán lenne megindítható a vizsgálat, arra nézve bátor vagyok t. **képviselőtársamat** figyelmeztetni a büntető **törvénykönyvnek** 381. és 382. szakaszára, **mert a most említett** szakaszokban kivette a törvény a **csalásnak** ugynevezett qualifikált, súlyosabb eseteit s itt a közvádló kezében van a panasz **megtételének** joga, mig az 50 frton alóli csalási **esetekben a károstól** függ, hogy tetszik-e neki bűnperbe **fogni** a csalót avagy nem. Igaz, hogy itt ismét **rám** olvashatja t. képviselőtársam azt, hogy **a büntető** törvénykönyv nem tesz különbséget a **bűntettek** között és különösen azok között, melyek **a qualificált** esetek közé nem tartoznak. Igaz **és** én elismerem, hogy ez hiba. S ha azt **akarja**, hogy kedve szerint nyilatkozzam, kijelentem és **ő bizonyosan** ismerni fogja közkézen forgó **könyvemet**, melyben láthatta, hogy én a büntető **törvénykönyv**nek minden szakaszát nem **helyeselhetem.** Elmondtam azt is, hogy mit nem **helyeslek.** De engedelmet, egész Európában **nincsen** törvénykönyv, a mely bizonyos tekintetben **kifogás** alá nem eshetnék, mert hiszen mindannyi emberi mű és épen a törvényhozás való **arra**, hogy azt időről időre javítsa. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Kifogásolta t. képviselőtársam, a kihágási törvénynek famosus 53. szakaszát. A vallásos felekezetekre vonatkozó magyarázatomban ezen kérdéssel talán én foglalkaztam legelőször és én e szakaszt elhibázottnak és alkalmatlannak tartom arra, hogy a vallásfelekezetek közötti békét fentartsa és megőrizze. De abból, hogy a törvénynek egy szakasza nem jó, nem következik, hogy az egész kihágási törvény rosz, hanem következik az, hogy az 53. §-t ki kell igazítani.

Kifogásolta a t. képviselő ur a hadbiróságokat és a szentszékeket is. Engedje meg a t. ház, hogy e tárgyban is röviden szólhassak, annyival is inkább, mert a képviselő ur határozati javaslatot adott be, melyben azt inditványozta, hogy a katonaság hazánkban a polgári hatóságok hatáskörébe utaltassék bűnfenyitő ügyekben.

Kiindult a t. képviselő ur azon törvénysértések okából, melyek — fájdalom — hazánkban a közös hadseregnek egyes rakonczátlan tisztjei által elkövettetnek. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Ezt az egész nemzet közvéleménye elítélte, de abból, hogy a közös hadseregnek egyes tagjait elítéli, nem következik, hogy a közös hadsereg egész intézményét elítéli. Igazságtalan és a büntetőjogban el nem fogadott elv az, hogy az egyesnek vétkeért testületek büntettessenek, ennélfogva ezért az egész hadsereget megtámadni nem lehet. (*Helyeslés a jobbon.*)

De tagadhatatlan az, hogy a polgárok és katonák közti viszony szabályozandó, csak annyiban térek el t. képviselőtársamtól, hogy még nem látom elérkezettnek az időt, a mikor a

Digitized by Google

közös hadsereget Magyarországon a polgári büntető bíróságok alá lehetne helyezni és rájuk nézve ezeknek a competentiáját meg lehetne állapítani. Megvallom, az én meggyőződésem szerint is eljön az idő, a mikor ennek igy kell lenni. De kezdjék meg a nagy nemzetek, melyek egységes nagy hadsereggel birnak, nem mint mi, kiknek tulajdonképen közös hadseregünk van, mely két törvényhozásnak a hatáskörébe tartozik. Magyarország törvényhozása egyoldalulag a közös hadseregre kötelező törvényt nem hozhat, hanem csak a monarchia másik felének törvényhozásával egyetértve. (*Egy hang a szélső baloldalon: Az épen a baj!*) De meg vagyok győződve, hogy ha a t. kormány megteszi a szükséges lépéseket, hogy a monarchia másik felének törvényhozása is sürgesse a katonai büntető törvényeknek a mai kor kivánalmaihoz való átidomítását, bizonyára az sem fogja ezen kivánságot elutasítani: ott is vágynak a polgárok biztonságát a rakonczátlankodó katonák ellen biztosítani. Tagadhatatlan, hogy a jelenlegi katonai büntetőtörvény középkorias, a mai viszonyoknak meg nem felel, mert azon felfogáson alapszik, hogy a hadsereg az államfőnek, a fejedelemnek zsoldosa. Pedig ez a felfogás helytelen. (*Halljuk! a szélső oldalon.*) A mai általános védkötelezettség mellett a hadsereg nem az államfőnek zsoldosa, hanem az államnak fegyverben álló polgársága. Ebből folyólag szabályozni kell a katonai büntetőtörvényt. Be kell oda is hozni a nyilvánosságot, be kell hozni a védelem szabadságát, mert eddig a védelem sincs megengedve s a nyilvánosság is ki van zárva. Ezeket tehát igen is részemről elvárom és hiszem, hogy kormányunk a kellő időben és pillanatban meg fogja tenni azon lépést, hogy a monarchia másik felének törvényhozásával egyetértőleg a katonai büntetőtörvénykönyv átalakittassék.

Még nem szóltam az egyházi bíróságokról, pedig azokról is szólt a t. képviselő ur. Csak röviden kivánok ezzel foglalkozni, mivel már érintve volt. Csak annyit mondok, hogy az egyházi hatóságoknak, mint bíróságoknak működése százados törvényeken alapul és hogy ez corpus jurisunkba be van iktatva számos törvényczikkben. Ezt az egyházaktól csak ugy gyalogszerrel elvenni nem lehet. De igenis okoson és óvatosan. Nem pedig ugy, mint a t. képviselő ur tegnap nyult a kérdéshez, hogy először is az erkölcsiség gúnyjának nevezte a szentszékeket és üzelmek fészkeinek. Nem igy lehet azokat megszüntetni, hanem az idő, az eszmék behatásánál fogva önmaguktól is megszünnek s az állam kormányának nem kell egyebet tennie, mint meghozni egyszer valahára az állam minden polgárát kötelező házassági törvényeket. Mert az csakugyan anomalia, hogy egy államban legyenek katholikus, protestáns, görög keleti és tudja isten, izraelita és mindenféle egyházi törvényszékek és bíróságok, legyen tehát egy országban hatféle elválási törvény, egyiknél elválasztanak ezért, másiknál másért. Ez nem lehetséges, egy államban a törvénynek egyöntetűnek kell lennie. Ilyen, az állam polgáraira nézve egyformán kötelező törvényt az állam van jogosítva hozni, mely fölötte áll a felekezeteknek. De óvatosan kell a dologgal elbánni, nem szabad hajánál fogva előczipelni, nem kell kulturharczot csinálni, mert látjuk, hogy a hatalmas Bismark is mily szaporán megritirált a kulturharcz elől. Ovatosan kell a kérdésben eljárni. De már azon kifejezést, hogy akár a római katholikus, akár a protestáns szentszékek az erkölcstelenség gunyképei, vagy az üzelmek fészkei volnának, határozottan, különösen pedig meghatalmazás nélkül is, a protestáns erdélyi szentszék részéről visszautasitom. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Szaporodnak a bűntettek, szaporodnak az öngyilkosságok, mondotta a képviselő. Minthogy erre is már mások reflektáltak, nem akarok hosszasan szólani róla. Felteszem a képviselő urról, hogy azt, hogy ha valaki összevesz kedvesével és leugrik a láncz hidról a Dunába, ezt csak nem akarja az igazságügyminister ur nyakába rázni. (*Derültség.*) Vagy ha valaki a börzén vagyonát elbörzézi, vagy elkártyázza és főbe lövi magát, ezt csak nem akarja a képviselő ur a magyar kormány nyakába rázni. Nem az az oka a bajnak. Az előttem szólott képviselő ur sok okot hozott fel, de egyet még sem említett, pedig — méltóztassanak rajta gondolkozni — meglehet, hogy valaki vastagnyakú debreczeni kálvinistának fog mondani, (*Halljuk!*) de kimondom, hogy az öngyilkosságok szaporodásának legfőbb oka a vallásosságnak és a vallásos nevelésnek hiányában van, (*Mozgás és helyeslés*) a materialismusnak a spiritualismus feletti uralmában. Ott tessék a baj okát és az orvosszert is keresni.

Végre a t. képviselő ur a kormányhoz fordulva azt mondta, hogy igyekezzék már egyszer alkotni és nem csak rombolni. Helyeslem ezen álláspontot s csatlakozom hozzá. Csupán azt teszem meg, hogy én is innen ebből a pártból azon kérést intézhessem az én túloldalon lévő hazámfiaihoz és képviselőtársaimhoz, hogy ők is tartsák szem előtt azt, hogy alkossunk és ne csak romboljunk. És mikor azt látja a t. túloldal hogy a kormány alkotni akar, ne késleltesse ellenmondásaival és azután a kákán csomót keresésével, hanem csatlakozzék ide hozzánk, (*Zajos derültség*) már t. i. a belszervezkedés terén és egyesült erővel építsük fel az új Magyarországot, (*Helyeslés jobbfelől*) a mely 1848-ban romba dölt. A feudalis Magyarország nem létezik többé, hanem létezik egy modern Magyarország, de ez még romokban hever és fölépitve nincs.

Digitized by Google

Szedjük össze a részeket és alkossunk anyagilag és szellemileg kifejlett Magyarországot.

Erre kérem a t. ellenzéket és mivel azt látom, hogy a kormány ugy rombol, hogy az egyik kezében az épitő eszköz — a kőműveskanál is ott van, azt mondom: romboljon a kormány, de a másik kezében tartsa a kőműveskanalat és épitsen jobbat.

Hentaller Lajos: De Boszniában.

Kőrössy Sándor: Majd Boszniának kérdéséről máskor szólok. (*Derültség.*) Mivel mondom, azt látom, hogy ez a kormány komolyan hozzáfogott Magyarország belszervezéséhez és a mit az adott viszonyok és körülmények közt tenni lehet, mindazt megteszi, de lassankint és fokról-fokra: ne szaladjunk egyenesen fejjel a falnak (*Derültség*) és ne tartsanak bennünket rosz hazafiaknak azért, mert nem akarjuk egy kártyára föltenni a haza sorsát, hanem lassankint és fokonkint kivánunk haladni. Meglehet, hogy csodálkozni fognak önök azon, hogy egy oly embertől hallják ezt, a ki Magyarország függetlenségeért nem csak harczolt, de halálra is itéltetett s a ki ezen eszméért öt évig Josefstadtban szenvedett, (*Éljenzés*) most ez ember kéri arra, hogy az isten szerelméért csináljuk előbb Magyarországot erőssé és boldoggá, addig önök hagyjanak békét és hagyják dolgozni azokat, a kik arra vállalkoztak, hogy felépitik az új Magyarországot.

Mivel pedig meg vagyok győződve, hogy a kormány helyes uton jár minden tekintetben, tehát az igazságszolgáltatás terén is, azért én a költségvetést átalánosságban, részletességben, mindenestül elfogadom. (*Helyeslés jobbfelől. Derültség balfelől.*)

Duka Ferencz jegyző: Veszter Imre! (*Felkiáltások*: *Beteg!*)

Elnök: Veszter Imre képviselő ur nincs jelen. Szólásra senki sincs többé feljegyezve. Kiván valaki szólni?

Székely Elek: T. ház! (*Halljuk!*) Mint nem gyakorlati jurista, nem volt szándékom az igazságügyministeri tárcza költségvetésének tárgyalása alkalmával felszólalni, azonban Szolnok városának érdemes képviselője, Polonyi Géza ur tegnapi beszédében a római katholikus szentszékekről, továbbá az erdélyi protestáns felekezetü és az unitárius egyházi bíróságokról szükségesnek látta oly módon megemlékezni, hogy ezt egy pár igénytelen szó nélkül nem hagyhatom.

A t. képviselő ur ugyanis tegnapi beszédében ezt mondta: „De nemcsak a szentszékekről akarok beszélni, sokszor hallottam, olvastam az erdélyi protestáns egyházakról, nem mondom, hogy való, de azt hiszem, a t. ház minden tagja olvasta, hallotta számtalanszor a vádat, hogy üzletet csinál a dologból.“

Előttem szólott Csiky Kálmán t. képviselőtársam ezen állitást a maga valóságára reducálta. Nem is tartom tisztemben állónak, hogy az erdélyi protestáns egyházak ellen emelt ezen vádat, a melyről maga is megjegyezte, hogy nem tudja való-e? megczáfoljam. De a mi ezután következik, hogy: „De itt van az unitárius biráskodás“, erre nézve van egy pár megjegyzésem. (*Halljuk!*)

A t. képviselő ur ezzel a kikezdéssel az unitárius egyházi bíróságokat a többi protestáns felekezetek egyházi bíróságaitól megkülönböztetni kivánja, még pedig, ha helyesen fogtam fel, az unitáriusokra nézve nem kedvezően. Különbség ezen egyházi bíróságok közt csak azok szervezetében van. Az igen t. képviselő ur kétségkivül tudni fogja, hogy lényegben különbség közöttük nem lehet már csak azért sem, mert mindkét protestáns felekezet, valamint az unitárius egyház egyházi bíróságai ugyanazon alapokon vannak constituálva és ugyanazon szabályok szerint járnak el az itélethozatalban. Ezen megkülönböztetés tehát az ő részéről nem helyes, még azon esetben sem helyes, ha netalán a törvény szövegéből indult volna ki, a melyben a mindkét protestáns felekezet egyházi bíróságai után az unitárius egyházi bíróságok külön vannak felemlítve.

Hogy miért vannak ezek külön felsorolva, arra nézve csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a törvény szövegében ezen megkülönböztetés csak az irály kivánatos szabatossága tekintetéből tétetik, mert a szorosabb értelemben vett „protestáns“ elnevezés az unitáriusokra nem alkalmazható, nem alkalmazható pedig azon egyszerü okból, mert midőn Luther protestált és midőn később a Calvint követők ezen protestátióhoz csatlakoztak, az unitáriusok, mint felekezet, még nem is léteztek.

A t. képviselő ur beszédének további részében még ezeket mondja: „Alig kezdte meg a fővárosban az unitárius egyházbiróság működését, mivel kezdte azt meg? Egy báró megismerkedett valami fürdőben egy nővel, a báró törvényes házasságban él, az unitárius püspök telegraf utján elválasztja a bárót a nélkül, hogy feleségét megidézte volna és összeházasitja a másik nővel csak azért, hogy a báró mindjárt a harmadik, negyedik napon meghaljon.“

Erre nézve az igazság kedveért egyszerüen annyit jegyzek meg és ezt egész bizonyossággal állithatom, hogy a fővárosban az unitárius egyház működését ezen báró urnak ily módon elválasztásával nem kezdte meg és nem is kezdhette meg azon egyszerü oknál fogva, mert ily unitárius egyházbiróság a fővárosban soha nem volt. Hogy az unitárius püspök telegráf

Digitized by Google

utján hogyan választotta el a báró urat, vagy más akárkit, arra nézve, a tényállással közelebbről ismerős nem lévén, nem mondhatok semmit: annyit azonban merek állítani és bizony ehhez nincs szükségem akkora bátorságra, mint a milyen tegnap a t. képviselő urnak kellett ahhoz, hogy könnyedén hozzon fel ily súlyos vádakat, hogy azt mondjam, miszerint az állítás legalább is téves, mert arra feljogosítana az, hogy az unitárius bíróságok szervezetét és eljárási módját némileg ismerem és a fölemlített telegraf utoni elválasztást subjectiv képtelenségnek tartom. Meg vagyok győződve, hogy az unitárius püspök, a ki itt tényleg felemlittetett, fog találni módot arra, hogy a képviselő ur ezen állítását is a maga valóságára reducálja és ez által egy újabb adatot szolgáltasson azon jellemző tényhez, hogy milyen könnyen szoktunk mi Magyarországon még ily ünnepélyes helyen is, mint a képviselőház terme, néha igen kényes dolgok felett nyilatkozni és hogy milyen kevés lelkiismeretet csinálunk abból, vajjon nem sértegettünk, nem gyanusítunk-e nemcsak egyeseket, de néha testületeket is, mint ez tegnap az unitárius felekezettel is történt, mely pedig a haza és nemzet, a társadalom és emberiség iránti kötelességit teljesíteni soha el nem mulasztotta. (*Élénk helyeslés. Éljenzés a jobboldalról.*)

Csak ennyit kivántam elmondani, egyébiránt az igazságügyministerium költségvetését elfogadom. (*Helyeslés jobbfelől*).

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. ház! Az igazságügy fontossága a t. képviselőházat, valahányszor az igazságügyi költségvetés tárgyalás alá kerül, mindannyiszor arra indítja, hogy azzal behatóan foglalkozván, annak hiányait, orvoslásának módjait is tanácskozása tárgyával tegye. Most is igy történt és az előttem szólott képviselő urak különböző szempontból fogván fel a dolgot, részint tán igen sötét, részint tán kevésbé sötét, részint kedvezőbb szinben tüntették fel állapotainkat. Igen természetes, hogy én, ki ez idő szerint e tárcza képviselője vagyok, kötelességemnek tartom azokra reflectálni.

Hogy a jó igazságszolgáltatásnak egyik főalapját a czélszerüen szerkesztett törvénykönyvek képezik, habár nem egyetlen feltételét, azt aligha fogja valaki kétségbe vonni. Hogy ezen irányban haladni, az ország szükségeinek megfelelni törekvésünk volt, erről tanuskodnak nemcsak kisebb fontosságú számos törvényeink; de tanuskodnak codexeink, melyek értéke felett nemcsak mi, hanem a külföld is itélt; ilyen a kereskedelmi, ilyen a váltótörvény, a büntetőtörvény a vétségekről és a büntetőtörvény a kihágásokról, a csődtörvény, továbbá a végrehajtási eljárásról szóló és számos más, melyek közül még csak az értékpapirok megsemmisitéséről szóló és magában fontos törvényt akarom felemlíteni.

Az előttem szólott képviselő urak egyike azonban mindezt elégtelennek találja, ő az egyetlen üdvöt a szóbeliség és közvetlenségben és a decentralisatióban találja. A szóbeliségnek és közvetlenségnek elkészítése már nemcsak munkában van, hanem az általam megbizott szakférfi annak nagyrészét már el is készítette és módja lesz a háznak s elébb az igazságügy iránt érdeklődőknek azzal megismerkedni és az iránt itéletöket megállapítani.

A mi a decentralisatiót illeti, ugy hiszem, hogy ezt a t. képviselő ur a királyi táblákra értette. Az előkészületek ez iránt is megtétettek és a törvényjavaslat ez iránt is a ház elé fog kerülni. De ugy látszik, bajaink főokát az igazságügynek a ministeriumban való centralisatiójában keresi. Addig, mig a királyi táblák az ország különböző részeiben fel nem állittatnak, addig, mig módjában nem lesz az egyes táblai elnökökre ruházni a felügyeletet, sőt az administratiónak is egynémely teendőit, mire azonban törvényes intézkedések szükségesek, addig a ministerium a centralisatiót el nem ejtheti, elejteni nem fogja. Hogy azonban, a mennyire lehetséges, ez irányban is az ügyen könnyitve legyen, iparkodtam újabban az elnökök, ügyészek hatáskörét az átalányokra, beszerzésekre stb. tágítani, és őket sokkal nagyobb hatáskörrel ruháztam fel, mint a melylyel azelőtt birtak, minthogy a törvényszékek és járásbiróságok hosszabb idő óta működvén és igy a szükségletek iránt tájékozva lévén, elérkezettnek hittem az időt ezen intézkedésre.

A t. képviselő urak egyike, igazságszolgáltásunkat igen drágának mondja és a budget magasságával igazolja, utalván más országokra különösen Francziaország és Ausztriára.

A mi Francziaországot illeti, bátor vagyok megjegyezni, hogy a 35 millión kivül kifelejtette a fogházak és börtönökre fordított 21 milliót. Ausztria budgetje pedig 20 milliónál több, közel 21 millió, tehát mégegyszer annyi, mint a mienk. És miután lakossága nem még egyszer annyi, nem tudom, hogyan lehet igazságszolgáltatását olcsóbbnak nevezni. Azt mondja a képviselő ur, ott van 9 főtörvényszék, ennyi járásbiróság, ennyi törvényszék. De egyről megfeledkezett, hogy t. i. azon 9 főtörvényszéknek összes birái nincsenek annyi számmal, mint a mi budapesti és m.-vásárhelyi kir. táblánk birái.

A mi a ministeriumot illeti, azt hasonlag olyannak tünteti fel, mint a melynek költségei magasabbak, mint Ausztriában. Ha nem csal emlékezetem, Ausztriában a központi igazgatás 197 ezerbe, nálunk 213 ezerbe kerül. De itt ismét arról feledkezik meg, hogy ott az adminis-

Digitized by Google

tratió nagy része a főtörvényszékeknél van; s mig nálunk a számvevőség 40 ezer forintnál többet vesz igénybe, Ausztriában a ministeriumban csak négy számvevőségi hivatalnok van, de annál több van a provinciában, mint ezt más alkalommal említettem. Mig nálunk egy főszámtanácsos van, ott van három, mig nálunk 3 számtanácsos van, ott van 9, mig nálunk 40 a számtiszt, ott 80-nál több van, nem Bécsben a ministeriumban ugyan, hanem Bécsben a főtörvényszéknél, Gratzban, Lembergben, Krakóban stb. És igy igazgatásunk nem hogy drágább volna, de annál sokkal olcsóbb.

De nem tudom azt combinálni, hogy lehet egyrészről sokalni a költséget, másrészről több kiadást kivánni. Hibáztatja a képviselő ur, hogy a lakbéremelést nem fogadjuk el, hogy több építkezés nem történik. Hibáztatja azt, hogy előterjesztésemben megérintettem, hogy nehány alárendelt csekélyebb költséget csak azért hagytam ki, hogy a mérleg ne zavartassék, holott a beruházásokból azt ugyis teljesíthetőnek véltem. Sőt gunyosan azt veti szememre, hogy egy szolga fizetését leszállítva, itt is takarékoskodni iparkodtam. Felvilágositásképen mondom, hogy a képviselőháznak van egy régibb határozata, mely szerint a curiánál a szolga-személyzet ugy fizetendő mint a ministeriumnál. Miután pedig a curiánál három kategoriájú és nagyobb fizetésü szolgák vannak, ha ott üresedés támad, akkor kevesebb fizetéssel alkalmaztatik az új szolga ezen határozat következtében. Ez azért fel van említve, hogy igazoltassék azon nehány forintnak megtakarítása, tehát az előirányzat különbsége. Azt a problemát, kisebb költségvetést benyujtani és mégis többet költeni, vagy felemelni az igazságszolgáltatás költségeit, de leszállítani a költségvetést: megvallom megoldani nem tudnám. Sőt a képviselő ur azt is állítja, hogy a jövedelmi többletnél nagyobb részt kellett volna elfoglalnom számomra, mit ha hason irányban minden minister tenne, a deficitet mindinkább növelné.

A kinevezésekre áttérve, a képviselő ur azokat is hibáztatja. Sokszor volt már alkalmam ez iránt nyilatkozni, én a kinevezéseket a legjobb meggyőződésem szerint teljesitem. Hogy ne ejtsek hibát, a mi, mint minden emberen gyakran történhetik, azt a módot választottam, melyet a legbiztosabbnak tartok és a mely szerint meghallgatom azon testületeket, a melyek erre közvetlenül hivatvák nemcsak az első, de a felső bíróságoknál is. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ez által biztosítom magamat, hogy egyoldalú informátiók által talán tévutra ne vezettessem. Különösen azt hibáztatja, hogy az elnökökre és a kir. ügyészekre nem reflektálok. Én ugy értem ezt a kifogást, hogy az elnökök nem lesznek előléptetve. Az elnöki állás már magában véve oly díszes és önálló, hogy igen sok elnök előléptetést nem is kér és nem is kiván. Ha pedig kérik és kivánják, hogy ezt tekintetbe nem venném, azt a tények czáfolják meg. Hiszen az újabb időben a kir. táblához a nagyszebeni, a lugosi, a zalaegerszegi és temesvári törvényszék elnöke lett előterjesztésemre kinevezve. A megüresedett törvényszéki elnöki állomásokra pedig újabban a kaposvári, a veszprémi, a trencséni és a brassói törvényszékhez részemről kir. ügyészek lettek proponálva ő Felségének, a kir. táblához a pestvidéki és a budapesti kir. ügyészek neveztettek ki ajánlatomra ő Felsége által. Nem tudom, hogy miben találja és látja a képviselő ur az elnökök és az ügyészek mellőzését. Azt mondja a képviselő ur, hogy a bűnfenyitő ügyeket nem méltatom kellő figyelemre és nagyobb súlyt fektetek a polgáriakra. Én az egyiket is, a másikat is egyenlő fontosnak tartom. Őszintén megvallom, hogy ha ellenvetésre készen voltam, arra, hogy a büntető jogot kevésbé veszem figyelemre, kész nem voltam, mert életem javát épen a büntető jognak szenteltem, nemcsak az elmélet, hanem mint biró, a gyakorlat terén is, mert, miután hat esztendeig a hétszemélyes táblánál mint pótszavazó a büntető tanácsokban működtem és habár, mint ő mondja, rosz volt működésem, mégis ő Felsége az igazságügyminister ajánlatára legfőbb itélőszéki birónak nevezett ki és én ezen állásban is, mig a tanársággal incompatibilissé nem vált, mindig büntető ügyekkel foglalkoztam, azon szemrehányásra, hogy egész életem feladatát képező tárgyakat kevésbe veszem, elkészülve nem voltam.

A mi a birói kinevezéseket illeti, a t. képviselő ur érthette a budapesti törvényszéket, hogy ott kiválólag a polgári osztályokból neveztetnek ki a birák a kir. táblához; mert csak e törvényszéknél lehet arról szó, másutt az a szoros megkülönböztetés nincsen, — engedje meg, a hol egyenlő jeles és kitünő férfiakról van szó, ott én nem azt tekintem, hogy a polgári vagy fenyitő osztályban működtek, hanem azt, ha egyenlően megérdemlik, hogy ki idősebb szolgálatra és rangra nézve és miután esetleg az utolsó kinevezéseknél a polgári törvényszéknél alkalmazottak idősebbek voltak, azok lettek kinevezve. Ha a fenyitő osztályban egyenlő érdemes, kitünő férfiakon lesz a sor, akkor ezeket fogom ő Felségének proponálni, mert nem az, hogy micsoda osztályba tartoznak, hanem hogy minő érdemei vannak és ha egyenlők, minő rangsorozatban vannak, ez reám nézve a döntő. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A bűnvádi eljárásról szólván a t. képviselő ur felemlíti, hogy hosszú ideig tart a letartóztatás, hogy különösen a budapesti törvényszék fenyitő osztályánál volnának évek óta heverő

Digitized by Google

vizsgálatok, sőt egy felebbezés 10—15 esztendeig nem terjesztetett volna fel.

A mi a letartóztatást illeti, az előbbi években az inkább történhetett, mert most, mióta a büntető törvénykönyv életbe lépett, mely szigorú sanctiót szab az egyéni szabadság megszorítására, mióta 1880-ban, azon felhatalmazásnál fogva, melyet én a törvényhozástól nyertem, hogy a vétségek és kihágásokban való eljárást szabályozzam, elvül ki van mondva, hogy vétség, vagy kihágás miatt rendszerint előzetesen letartóztatni senkit nem szabad, kivéve azt, kinek nincsen lakhelye, vagy a hol szökés veszélye előfordul, de kihágásnál 48 órán, vétségnél 8 napon tul letartóztatni senkit sem szabad; ezek az esetek, ugy hiszem, ritkulni fognak és ritkulnak is.

Hogy egy felebbezés 10 vagy 15 esztendeig hevert volna, én magamat az iránt informáltattam, fennakadtam és méltán, hogy miként történhetett az? És én azon felvilágosítást nyertem, hogy a felebbezések tüstént expediáltatnak, hogy az expediálásban nem 10 évig, de két hónapon tul sincs késedelem. De volt eset, melyet konstatálnom kell, hogy bizonyos perben, mely még a hatvanas évekről datál és a városi törvényszék által lett átadva, az átadás alkalmával a felebbezett per tévedésből az irattárba tétetett és csak akkor vétetett észre, miután épen az illető fél ügyvédje, a ki mint nekem mondják, t. képviselőtársunk volt, azt a dolgot sürgette. Itt tehát történt hiba, tévedés, de ez nem terheli a mostani kir. törvényszéket, hanem az előbbi bíróságot és pedig oly időben, midőn az átadás történt, tehát oly időben, midőn a törvényszék azért különösen vádolható nem volt. Ha az illető előbb szólalt volna fel, akkor a tévedés előbb napfényre kerül és orvosoltatik. Ez eset nem a mostani törvényszék hanyagsága, mulasztása folytán, hanem ez azelőtt sok évvel történt és nem az intercalare folytán, mert jelenleg ott nincs egyetlen egy birói állás sem üresedésben.

Hogy a bűnügyek szaporodnak, az tagadhatatlan, szaporodnak folyvást az első és második folyamodású bíróságoknál. Azonban ennek nem az igazságügy és az igazságszolgáltatás az oka — hacsak úgy nem fogjuk fel a dolgot, hogy most már a kir. ügyészség szorgalmánál fogva és a büntető törvénykönyv intézkedései folytán, melyek több cselekvényt büntethetőnek jelölnek ki, mint ennek előtte, a bűnperek szaporodnak. De van ennek más oka; vannak ennek társadalmi, erkölcsi okai és ezekre czélzott a legfőbb itélőszék elnöke.

Nem az igazságszolgáltatás okozta, hanem a restantiák kutforrását indigitálván kijelentette, hogy a felebbezések nagy számát, a mai okokon kivül a valláserkölcsi érzületnek lazasága és némi e tekintetben elterjedt hiba is okozta; de hogy ezen valláserkölcsi hanyatlást az igazságszolgáltatásnak tulajdonította volna, azt nem tette, de a dolog természeténél fogva nem is tehette.

Az új terheltetésnek megszüntetésére én azon eszközt találtam alkalmazandónak, mely gyökeresen segít, t. i. a felebbezési rendszernek egyszerűsítését, azaz a semmiségi panaszoknak, mint külön jogorvoslatnak külön törvényszék általi tárgyalásának megszüntetését és a perrendtartási novellában némi megszorítását az appellátáknak, végre a judicatura egyöntetűségének biztosítását. A t. ház ezt elfogadta, elfogadta, hogy a teljes tanácsülésekben hozott bizonyos megállapodások irányadók legyenek. Én az appellaták szaporodásának egyik főforrását abban látom, hogy a felek reménylvén, hogy ügyük kedvezőbben fog eldőlni rájuk nézve, felebbezést nyujtanak be még akkor is, mikor talán nem tennék, ha bizonyos határozott cinosura létében meg lennének győződve, hogy ügyük nem fog jobbra fordulni, de miután a törvényszéki gyakorlat egyik forrását képezi és képezte mindig a jognak, addig, mig kodifikált törvényeink nem lesznek, mihelyt ezen törvényszéki gyakorlat megállapodásra jut, akkor ezen remény el fog enyészni és várható, hogy ez okból a felebbezések ritkulni fognak.

A mi a gyámság- és gondnokság iránti törvényt illeti, erre már az előttem szólott tisztelt képviselő ur megfelelt.

A törvényszékek és járásbíróságok székhelyeinek meghatározását illetőleg, szabad legyen itt ismételve felemlítenem, hogy az igazságügyministernek rendkivüli felhatalmazása a három évvel lejárt és e tekintetben semmi bizonytalanság a birákra nézve nem létezik és nem is létezhetik.

Az adatok a végleges megállapításhoz be vannak szolgáltatva, de tagadhatlan, hogy új törvénykezési institutióink következtében ezen adatok némi rectificatióra szorulnak és épen ezért, de másrészről a közigazgatási hatóságokkal való összhang helyreállítása végett a belügyministeriummal folytatott tárgyalások, melyek azonban már végüket érték, késleltették ezen ügyet. Ezen országgyülés alatt, a következő ülésszakban, módomban lesz beterjeszteni a törvényjavaslatot, mely a bíróságok székhelyére vonatkozik és e tekintetben a képviselőház ezen kivánságát és utasítását teljesíthetem. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A büntető törvénykönyv, mint minden emberi mű, lehet egy és más irányban hiányos, de fényes előnyeit tagadni nem lehet. A csalásra nézve már megmondta előttem szólott tanár és képviselőtársam, hogy nem minden esete a csalásnak csupán csak a sértett fél indítványára boszulandó, mert az okmányhamisítás, hütlen keze-

Digitized by Google

lésen kivül, melyek önálló büntethető cselekmények, a csalás, ha hivatalnok, ügyvéd, meghatalmazott követi el, vagy ha kétszer meg volt büntetve, ha valaki hivatalnoki jelleget vett fel, hivatalból üldözendő.

Az 53. szakasz szövegezése a t. ház által állapittatván meg, különböző magyarázatnak ugyan képezi tárgyát, arra a bíróság van hivatva, hogy azt meghatározza és megállapítsa, nem csak a szöveg, hanem a szöveg megállapítását megelőzött tárgyalások és a törvényhozó testnek azon tárgyalásokban világosan kitünt intentiója alapján. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Felemlítette még a képviselő ur a konsulokat, azt mondván, hogy a külföldön a konsulok a magyar állampolgárokat az osztrák büntető törvény szerint fenyítik meg; ez még megjárta ezelőtt, minthogy nálunk rendszeres büntető törvénykönyv nem volt, de most ez többé nem tűrhető.

A consularis jurisdictió, mint közönségesen tudva van és mint ezt a szerb szerződések tárgyalása alkalmával ki is fejtettem, mind szükebb körre szorittatik; ott, a hol ma fennáll, a fejlődött viszonyoknál fogva mindinkább nehézséggel jár annak gyakorlata. De a konsulok soha büntettek felett magok a külföldön nem itélnek; kihágások felett igen, de különben a büntettekre, ha megtették az elővizsgálatot, előnyomozást, azután az illetőt a maguk illetőségéhez utasítják, utasítani kötelesek és nem tudom, hogy ezen kötelességüket megsértették volna.

A mi a hadbíróságokat illeti, tudva van a t. ház előtt, hogy a hadbíróságok szervezetéről két izben be volt adva törvényjavaslat. Az egyiket visszavonta az akkori igazságügyminister, a másikat, melyet én a honvédelmi minister urral együtt adtam be, a ház tárgyalás alá nem vette. Most újabb időben, miután ugyis a hadbíróságok hatásköre nevezetesen meg lett szorítva ő Felsége rendeletei által, miután a szabadságolt, tartalékos, nyugalmazott és ranggal kilépett tisztek ez alól kivétettek s csupán csak a szolgálatban levő katonák tartoznak alá. Hazai törvényeinkkel e tekintetben az összhang megvan, mert hazai törvényeink, nevezetesen az 1723-dik 11, az 1848 : XXIII. és XXVII. t.-cz., melyek a városok és kerületekről szólanok, a jelenlegi véderő-törvény, a szolgálatban levőkre szorítják azoknak körét. De nem annyira a bíróság hatásköréről, mint inkább a büntető törvénykönyv és a büntető eljárásról van szó. A büntető törvénykönyv a katonaságnál lényegében — mint már más alkalommal mondani szerencsém volt — megegyezik azon büntető törvényvvel, a mely 1880-ig Erdélyben és jelenleg is Horvát-Szlavonországban és az ausztriai monarchia másik államában érvényben fennáll; de a főpanasz az eljárás ellen irányul, azon eljárás ellen, a mely a katonai törvényszékek és bíróságoknál még eddig divatozik; ennek a bajnak az orvoslása az, a mit sürgős szükségünek tartunk; ez az, a mi iránt folynak a tárgyalások. A mit tavaly mondottam a költségvetés tárgyalásánál, azt ismételni kénytelen vagyok, t. i., hogy bizonyos pontokra nézve az egyezség létre nem jöhetett; azon pontokat én oly fontosaknak tartom, hogy azok nélkül az eljárást nem vélem kielégítőnek és ennélfogva azoknak az elfogadását részemről sürgetem, részemről sürgetni kötelességemnek tartom, mert ahhoz más alapon és más formában, mint a mit én saját nézetem szerint és társaim nézete szerint az igazságszolgáltatás érdekeinél fogva szükségesnek tartok, nem járulhatok. (*Helyeslés jobbfelől.*)

A mi az egyházi bíróságokat illeti, azt a kérdést intézte hozzám, hogy én miért nem emelkedtem azon merész conceptióra, hogy a perrendtartási novellával együtt az egyházi bíróságok megszüntetését is indítványozzam. Bocsásson meg a t. képviselő ur, én erre a merész conceptióra nem emelkedtem és pedig azért nem, mert ha én bizonyos czélt el akarok érni, akkor azt nem teszem oly eszközökkel, a mely eszközök azt a czélt előre láthatólag meg fogják hiusítani. Nekem szándékomban volt a fennálló törvénykezésnek hiányait orvosolni; szándékomban volt a meggyőződésem szerint hibás jogorvoslati rendszert sanálni; szándékomban volt a végrehajtási eljárást nemcsak egyszerűsíteni, hanem humanistikus szempontból is javítani, ha én részemről ezen czélt el akartam érni, nem lett volna helyes oly kérdést felvetni, a mely előreláthatólag a legnagyobb bonyodalmakra szolgáltathatna alkalmat és ezen törvényjavaslat létrejöttét nehezíti, vagy lehetetleníti. Hogy mily nehezek ezek a kérdések, azt már az előttem szólottak megpendítették; de t. képviselőtársam is, mikor az 53. §-ról szólott, szintén nagyon is megértette az ilyen kérdés kényes voltát és természetét, azokat tehát ez alkalommal szóba hozni és oly intézkedésekkel kapcsolatba hozni, akkor, a midőn valamit létesíteni akarunk és határozottan óhajtunk, annyit jelentett volna, mint magát a létesíteni óhajtott törvényjavaslatot és annak sorsát koczkáztatni.

A szentszékek fölött állanak az illető egyházi hatóságaik. A concret esetekről se véleményt, se itéletet nem akarok mondani; nem ismerem azokat egész kiterjedésükben és ennélfogva én a törvény szerint működő bíróságok felett itt e helyről nem mondhatok itéletet. (*Helyeslés jobbfelől.*) De meg vagyok győződve, hogy ha visszaélések történtek, az illető egyházak saját érdekük szempontjából elegendő erővel és súlylyal fognak birni, hogy ezen visszaéléseknek utját álljak, azokat sanálják, hogy az igazság-

Digitized by Google

szolgáltatás úgy eszközöltessék, a mint ezt a jogrendnél fogva eszközölni kell. A polgári törvényhozás azt tette, a mit tehetett, a mit tennie kellett, t. i. azon lelkész, a ki valamely házasságot összeád, a melyről tudja, hogy az bontó akadálynál fogva semmis, büntetés alá veszi; azon lelkészt vagy anyakönyvvezetőt, a ki egy az államtörvények szerint törvényes gyermeket nem ezen törvények szerint törvényesnek irna be az anyakönyvbe, azt büntetés alá veszi — és igy a mit a maga részéről tehetett, azt megtette.

Hogy a válóperek az újabb időkben szaporodtak, azt sajnálattal konstatálnunk kell, de annak nem a mi törvénykezésünk az oka.

A házassági törvények régebbek. A protestansoknál a József-féle patens, a katholikusoknál és a görög-keletieknél az ő kanonjaik. Ennek egészen más okai vannak és ha valami nehézség támadt azon elvből, mely 1868-ban állittatott fel, hogy t. i. az áttérés esetében az áttérő cselekményei azon vallás elvei szerint itéltessenek meg, melyre az áttért és nem azon vallás elvei szerint, a melyen az illető volt, ha mondom, abból nehézségek támadnak és támadhatnak, mint a t. képviselő ur érintette, azt hiszem, hogy nehezen találkoznám az ő pártfogásával, hogy ha oly törvényjavaslattal lépnék fel, hogy ne azon vallás elvei szerint itéltessenek meg az áttérő cselekményei, a melyre ő áttért, hanem azon vallás elvei szerint, a melyben előbb volt. Az érintett bajokat salválni nem az igazságügy feladata, azokat egészen más uton és módon kell orvosolni. Én is abban a véleményben vagyok t. ház, hogy ne romboljunk, hanem építsünk. De hogy biztosan építsünk, akármely irányban biztos talajjal kell birnunk. Ez a biztos talaj pedig vélekedésem szerint a nép erkölcsiségében, annak a törvényes intézmények iránti tiszteletében gyökerezik és azonkivül a közjogi intézményeknek elismert szilárdságában, mert csak ott, hol a közjogi intézményekben biztosan gyökerezik az állam szerkezete, csak ott lehet életerős institutiókat létesiteni, mert a mint egy régi latin jogi közmondás mondja: „Jus privatum sub tutela juris publici est!“ (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve, hogy ha tehát szólani senki sem kiván, az általános vitát bezárom. Szavazás előtt Polonyi Géza képviselő urnak azon első határozati javaslatára vonatkozólag, melyet a hadbiróságokra nézve beadott, zárszóra van joga, miután ezen határozati javaslatot a házszabályok értelmében kivüle még 9 képviselő irta alá. A bizottság előadóját természetesen szintén zárszó fogja itélni. (*Helyeslés.*)

Polonyi Géza: T. ház! Én tegnap is azon rám nézve mindenesetre sajnos helyzetbe jutottam, hogy kénytelen voltam a t. ház figyelmét két órán túl jóval igénybe venni. Miután ma az idő a fél kettőt már is túlhaladta, kérem a t. házat, méltóztassanak megengedni, hogy miután az előttem szólott képviselő uraknak válaszolni akarok, ezt ne ma, hanem holnap tehessem meg. (*Helyeslés szélső baloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.*)

A szó különben is első sorban az előadó urat illeti. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Nem áll! Különben is nem jelentkezett szólásra! Halljuk az elnököt!*)

Elnök: Ugy látom, a t. ház türelme már különben is fogytán van, de a képviselő urral tegnap csakugyan megtörtént, hogy a szokásos időn túl még félóráig kellett beszélnie és tudom, hogy a t. ház mindig méltányos szokott lenni a szónokok iránt. Csakis azt akarom megjegyezni, hogy a képviselő urnak abban, hogy előbb az előadónak kellene szólani, nincs egészen igaza, mert az előadó a hozzá intézett kérdésekre a felvilágositást mindenkor megadhatta. (*Helyeslés jobbfelől.*) Ha tehát, méltóztatik a t. ház beleegyezni, a képviselő ur holnap fogja zárbeszédét elmondani. (*Helyeslés.*)

A holnapi napirend az igazságügyi költségvetés tárgyalásának folytatása és ennek befejezése esetén a vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása lesz. (*Helyeslés.*)

A pénzügyminister urnak van előterjesztése.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Van szerencsém benyujtani egy előterjesztést a delegatió által utólag megszavazott közösügyi költségnek az állami költségvetésbe mikép leendő beállításáról és annak fedezeti módjáról. Kérem a t. házat, méltóztassék ezen előterjesztés kinyomatását elrendelni és azt tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasitani.

Elnök: A pénzügyminister ur előterjesztése nyolcz millió forintnyi rendkivüli szükséglet tárgyában azon katonai intézkedések keresztülvitelére, melyek a monarchia déli részében és a megszállott területen kitört mozgalom elnyomására szükségesek lettek — ki fog nyomatni, kiosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittatik.

Még azt vagyok bátor megjegyezni, hogy a pénzügyi bizottságnak van egy jelentése a magyarországi hirlapirók nyugdijintézetének kérvénye tárgyában, melyben országos segélyezés czimén két ezer forintnyi összegnek az 1882. évi állami költségvetésbe való fölvételét kéri. Ezen jelentés a vallás- és közoktatásügyi költségvetéssel kapcsolatban fog tárgyaltatni.

A holnapi ülés d. e. 10 órakor kezdődik.

Egyéb tárgy nem lévén, az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.*)

Digitized by Google

52. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. február hó 10-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalásának folytatása. (Igazságügy tárcza.)

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Pauler Tivadar, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Trefort Ágoston, Bedekovics Kálmán, Ordódy Pál, Szende Béla.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom.

A mai ülés jegyzőkönyvét Péchy Jenő jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánókat egyrészről Tibád Antal, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Föl fog olvastatni a mult ülés jegyzőkönyve.

Péchy Jenő (*olvassa a február 9-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: A jegyzőkönyv ellen nem lévén észrevétel, az hitelesittetik.

Bemutatom Lészay Lajos képviselő ur levelét, melyben megrongált egészségének helyreállítása czéljából négy heti szabadságidőt kér.

Azt hiszem, a t. ház ezt megadni méltóztatik. (*Helyeslés.*)

Bemutatom Szatmár-Németi és Ujvidék szabad királyi városok közönségeinek felterjesztéseit, melyekben a kormányt oly törvényjavaslat beterjesztésére utasittatni kérik, mely szerint a törvényhatósági joggal felruházott városok is közigazgatási költségeinek az államkincstárból leendő megtérítését megkapják.

Szatmár-Németi szabad királyi város közönségének feliratát, melyben Zemplénmegyének felterjesztését pártolván, a külföldre való kivándorolhatás megakadályozására a szükséges intézkedések megtételét kéri.

A kovarczi egyházkerület egyházi és világi katholikusainak Zsámbokréthy József képviselő által beadott kérvényét, a polgári házasság behozatala, nemkülönben a kath. alapok és alapítványok elközösítése ellen s az 1879-ik évi XLI. t.-cz. 53. §-ának módosítása tárgyában.

Nagykükűllőmegye közönségének felterjesztését, melyben a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat reá vonatkozó részének módosítását kéri.

Mindezen kérvények és feliratok kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Több előterjesztés nincs. Következik a napirend: az 1882. évi államköltségvetés részletes tárgyalásának tegnap félbeszakadt folytatása. Szólásra következik Polonyi képviselő ur, a kit zárszó illet.

Polonyi Géza: T. ház! A tegnapi nap folyamán azon rám nézve megtisztelő szerencsében részesültem, hogy kormánypárti padokról három szónok és az igen t. igazságügyminister ur elmondott beszédemmel foglalkoztak. Abban, hogy igazságügyi állapotaink nem a legrózsásabb szinben vannak, hogy igazságügyi állapotainkon gyökeresen javítani, segíteni kellene, a három kormánypárti szónok velem tökéletesen egyetértett; de azt hiszem t. ház, hogy e tekintetben nemcsak itt a pártok között, de széles e hazában sehol eltérő vélemény nincs. Az előzményekben igenis egyetértünk, de a következtetésekben nem osztják nézetemet a t. kormánypárt szónokai, azt mondván, hogy a kormányt

Digitized by Google

a tagadhatlanul létező bajokért hibáztatni nem lehet.

T. ház, az nagyon természetes: ők eljutnak az igazság felismeréseig, de pártállásuk feszélyezi őket abban, hogy az igazság felismerése után a helyes következtetéseket levonni akarhassák, merhessék. Engem azonban a pártállás nemcsak nem feszélyez, hanem ellenzéki álláspontom az elfogulatlan birálatot kötelességemmé teszi és én ezt mindenkor s különösen az igazságügyminister urral szemben és annak politikájával szemben szivesen fogom teljesíteni. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Ezek után t. ház, méltóztassék megengedni, hogy a szónokok sorrendje szerint azoknak megjegyzéseire röviden reflektáljak. (*Halljuk! Halljuk! szélső balfelől.*)

Csiky Kálmán t. képviselő ur pazarul szórta rám bókjait: köszönettel tartozom érte igen t. képviselő ur; nem is maradok adósa. Az én meggyőződésem is, t. képviselő ur, az, hogy azon idők már lejártak, hogy a hazaszeretetet akármelyik párt is monopolizálhatná; az én nézetem is az, hogy azon hang, melyen a t. képviselő ur nyilatkozott, a meggyőződés hangja és helyes forrásból merül és csak szerencsének fogom tartani mindannyiszor, midőn ezen hanggal azon padokról máskor is találkozom.

Ezen általános megjegyzésem után az igen t. képviselő urnak két megjegyzésére lesz észrevételem. (*Halljuk!*) Az egyik az, hogy az igen t. képviselő ur beszédének során óva inti a nemzetet s azt mondja: „Őszintén kimondom, hogy a gyógyszer, melyet társadalmi bajaink várnak, okvetlenül az álliberalismustól való tartózkodásban, a rohamos haladástól való óvakodásban rejlik". Ebben is igazat adok igen t. képviselő társamnak, mert nem tehetek másként. Azon korban, midőn a társadalmi eszmék regeneratiójaként azon párt, azon többség viszi a liberális irány zászlóját, a mely jelenleg, azon korban Magyarországon másról, mint álliberalismusról szólani nem lehet. (*Zajos helyeslés a szélső baloldalon.*) De a mélyen tisztelt képviselőtársam azt mondotta, hogy ő talán kétségbe is vonhatná azon példát, a melyet a szentszéki biráskodásra vonatkozólag elmondottam. No hát t. képviselőtársam, én azt a példát egy nagyon hitelt érdemlő forrásból merítettem, mert én azt egy szavahihető kormánypárti képviselő urtól hallottam, a ki maga kért fel rá, hogy azt, a mit ő el nem mondhat, mondjam én el. Talán elég lett volna igen t. ház, ha én „fides penes auctorem" mondtam volna el ezen példát; de én tudtam, hogy a hol az igen t. igazságügyministerrel állok szemben, ott az autopsiának nagy, igen nagy szüksége van. Elmentem tehát a bíróságokhoz, kikerestem az aktát, fölkerestem a feleket, értekeztem velök; és ha igen t. képviselőtársamnak még ezek után is kételyei volnának, minthogy a nevek iránt tisztelettel tartozom, csak magával privative szivesen közlöm azokat. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ezek után áttérek Kőrössy Sándor képviselőtársamnak beszédére. Mélyen t. képviselőtársam azzal kezdte politikai pályafutását, hogy azon állítást tulajdonította nekem, miszerint nekünk nincs egyetlen egy törvényünk sem, mely európai szinvonalon állana s hogy ezt be is bizonyítsa, hivatkozott arra, hogy ő ezt az „Egyetértésből", a mi politikai bibliánkból olvasta. Hát én igen t. képviselőtársamnak kérkedési viszketeg nélkül, habár magam is fiatal képviselő vagyok, de nálánál e tekintetben mégis öregebb, egy jó tanáccsal szolgálok, hogy t. i. máskor, ha képviselőtársának beszédére hivatkozik, ne az „Egyetértésből", hanem az „Országgyülési Tudósítóból" tessék citálni. Ha ő ezt teszi, meggyőződött volna arról, hogy én nem azt állítottam, a mit ő nekem tulajdonított, hogy én törvénykezésünk iránt sokkal igazságosabb voltam és ugy nyilatkoztam, hogy a legutóbbi időben alkotott törvényeink közt nem egy van, mely európai szinvonalon áll és a mely meg is termendi üdvös gyümölcseit, mint például a kereskedelmi törvény, a váltótörvény, nagyobb hibái daczára a büntető törvénykönyv, sőt általában a végrehajtási eljárásról szóló törvénykönyv is. A büntető törvénykönyvre vonatkozólag, mire nézve az ellenkező jogtudósok nézeteit leszek bátor felolvasni, többek közt azt mondtam: hogy annak megalkotója nem maradt a jó szándéknál, mely őt kétségkivül vezérelte, hanem alkotott olyan törvénykönyvet, a mely a büntetőjogi kritika szempontjából is törvénytárunknak egyik maradandó becsü kincsét fogja képezni. Ez volt nézetem t. ház, s ez nem jogosította fel t. képviselőtársamat arra, hogy ezzel homlokegyenest ellenkező valótlan állítást tulajdonítson nekem.

Igen t. képviselőtársam Kőrössy Sándor ur azt mondja, igaz ugyan, hogy ez a mi igazságszolgáltatásunk rosz is, meg drága is; de hát a mi nincs a törvényben, a mit nem kapnak meg a birák, majd kipótolja hazaszeretetük. No mélyen t. ház, én ugyan nagyrabecsülöm a hazaszeretetet, de azt hiszem, ha az igazságszolgáltatásnak ebből kell táplálkoznia, az bizony nagyon sovány kenyér lesz.

De áttérek most, mélyen t. ház, a képviselő urnak azon nézetére s illetőleg abbeli fájdalmára, hogy ő nekem szememre hányja, hogy én a büntető törvénykönyvet igen erős kritika alá vettem. Méltóztassék nekem megengedni az igen t. képviselőház, hogy én az ezen büntető törvénykönyvre vonatkozó kritikák közül egy kiváló jogtudósnak, egy nagy tekintélynek közkézen forgó munkájából egynéhány idézettel

Digitized by Google

szolgáljak. (*Halljuk!*) Azt mondja: „A mily örvendetes haladást jelez a törvényjavaslat“ — akkorról van szó, mikor még csak javaslat volt — „a magán büntettekről rendelkezéseivel, szemben az 1843-iki büntető törvényjavaslatunkkal: ép oly gyarló hátralépést tanusit mind a jelen, mind az állam elleni büntettekről szóló fejezetekben, államjogi tekintetben.

Köz- vagyis államjogi tekintetben hazánkból a javaslat oly államszörnyet alkotott, hogy a leghidegebb vérreli kutatás mellett a gondolkodó ember azt önálló államul felismerni nem képes“

Továbbá azt mondja: „Azon idő előtt, midőn Magyarország az 1867 : XII. t.-czikkben foglalt közjogi törvény áldásait nem élvezte; midőn még a „megkaptunk mindent“ üres frázisa a magyar országgyülésen el nem hangzott: Magyarországnak is két területe volt, t. i. a bel- és külterület. Az ezen időben készült 1843-iki büntető javaslatunk még csak két területen elkövetett törvényszegéseket, t. i. belföldi, vagy külföldi területen elkövetett bűntetteket ismert.

Azon időben, midőn hazánknak oly nagyszámú bölcsei nem voltak, mint most, vagyis az 1868 : XXX. t.-cz. meghozatala előtt, az 1843-iki javaslatunk a büntető törvénykönyv alá tartozó személyekről igy rendelkezett a 2-ik §-ban: „Ezen büntető törvénykönyv szabályai alá tartoznak Magyarországnak s ahhoz kapcsolt részeknek minden lakosai s igy a határőrség is.

Hasonlítsuk össze a két javaslat ide vonatkozó határozatait, azonnal kitünik, hogy hazánk önállási és területi tekintetben jogokat veszített.

És mi volt ezen jogvesztés oka? Talán fegyverrel vert le bennünket Ausztria s mint meghódított tartományt fegyverrel fosztott meg azon közjogi állástól, mely hazánk részére az 1723 : I., II., III. és az 1790/1 : X. t.-czikkekben biztosittatott? Oh nem! ez, mint az indokokban mondatik, az 1867 : XII. t.-cz.-ből folyik. Talán vitéz horvát testvéreink fegyverrel kezükben hódíták vissza azon Horvátországot, melyet először Szt.-László, utána Kálmán királyunk 1089-ben fegyverrel meghódított? Oh nem! a magyar államterület alóli büntető jogi kivételt — mint az indokokban mondatik — az 1868 : XXX. t.-cz. követelte. Soha súlyosabban — és aligha nem méltán — az idézett törvényczikkeket senki nem vádolta jogfeladatással, mint a jelenlegi büntető törvényjavaslatunk. Egyfelől — mint alább részletesebben is meglátandjuk — hazánk nem önálló többé, hanem csak része az „osztrák-magyar monarchiának“; másfelől Horvát- és Szlavonországok nem kapcsolt részei többé a magyar államterületnek.“

Mondja ezután Horvátországra nézve:

„E különállást megadta nekik törvényhozásunk az 1868 : XXX. t.-czikkben s ez által helyben hagyta az absolut hatalom azon tényét, mely szerint a magyar államterületi egységéből nevezett országokat kiszakította.“

Legvégül, mélyen t. képviselőház — és ezt a néhány sort különösen ajánlom figyelmükbe, — igy szól: (*Halljuk! Olvassa.*)

„Ne menjünk tovább azon a lejtőn, melyre 1867-ben a szükségesnél nagyobb mérvben léptünk. E lejtő az egységes birodalom feneketlen mélységébe vezet, melyben állami független létünkkel magyar nemzetiségünket is temetendjük; e nagy sirkőre hideg vérrel irandja majd a történész nemzetünkről e szót: fuit!“

Hát ki irta ezt t. képviselőház, ki az a nagy jogtudós, kinek könyve közkézen forog? Ugyanazon Kőrössy Sándor, a ki a tegnapi napon az 1867. évi XII. t.-cz. alapján és az 1868 : XXX. t.-cz. alapján álló kormánynak a költségvetést általánosságban szőröstül-bőröstül szack und pack megszavazza. (*Élénk derültség a szélső baloldalon.*) Ugyanazon t. képviselő ur, mélyen t. képviselőház, a ki a tegnapi beszéd folyamán akként nyilatkozik államunkról, hogy a monarchiának másik fele nem engedi meg, hogy a hadbiróságok tekintetében ugy intézkedjünk, mint a hogy nekünk tetszik.

No t. ház, azt hallottam és tudom is, hogy az igen t. képviselő ur jogakademiai jogtanár. A beszédével az igaz, hogy az igen t. minister urnak akart segíteni, pedig az én véleményem szerint azon cultusminister urnak segített, a ki a jogakademiák eltörlését pártolja. (*Élénk derültség a szélső balon.*)

Az ő beszédével t. ház, hosszasabban nem foglalkozom. Egyet mégis mondok t. ház. (*Halljuk!*) Majd foglalkozni fogok vele akkor, ha meggyőződöm arról, hogy ez a metamorphosis, a melyen a képviselő ur keresztül ment, az utolsó metamorphosis; megvárom, a mig abból a Don Caesar de Basanból, a ki tegnap nemes haragra gyuladt azért, mert a feleségétül kiszemelt igazságügyminister urral szemben a gusztusát rontani mertem, lesz-e Othelló vagy talán Menelaus? (*Derültség.*)

Átmegyek ezek után Székely Elek t. képviselőtársam beszédjére.

Tisztelt képviselőtársam szóról szóra ezeket mondta:

„Hogy az unitárius püspök, telegraph utján hogyan választotta el a báró urat, vagy más akárkit, arra nézve a tényállással közelebbről ismerős nem lévén, nem mondhatok semmit, annyit azonban merek állítani és bizony ehhez nincs szükségem akkora bátorságra, mint a milyen tegnap a t. képviselő urnak kellett ahhoz, hogy könnyedén hozzon fel ily súlyos vádakat, hogy

Digitized by Google

azt mondjam, miszerint az állítás legalább is téves, mert arra feljogosítana az, hogy az unitárius bíróságok szervezetét és eljárási módját némileg ismerem és a felemlített telegraph utoni elválasztást subjective képtelenségnek tartom. Meg vagyok győződve, hogy az unitárius püspök, a ki itt tényleg felemlittetett, fog találni módot arra, hogy a képviselő ur ezen állítását is a maga valóságára reducálja és ez által egy újabb adatot szolgáltasson azon jellemző tényhez, hogy mily könnyen szoktunk mi Magyarországon még ily ünnepélyes helyen is, mint a képviselőház terme, néha igen kényes dolgok felett nyilatkozni és hogy milyen kevés lelkiismeretet csinálunk abból, vajjon nem sértegetünk, nem gyanusítunk-e nemcsak egyeseket, de néha testületeket is, mint ez tegnap az unitárius felekezettel is történt, mely pedig a haza és nemzet, a társadalom és emberiség iránti kötelességeit teljesíteni, soha el nem mulasztotta."

Ha t. képviselőtársam beszédemet azon szempontból birálta, mintha én a felekezetek hazafiságát csak távolról is kétségbe akartam volna vonni, mintha kétségbe akartam volna vonni akár az unitáriusokkal, akár a protestánsokkal szemben, hogy a haza iránt nagy, magasztos érdemeket szereztek, akkor beszédemet lényegesen félreértette.

De a t. képviselő ur könnyelműséget hány szememre és azt mondja, hogy mily könnyű vérrel, mily hidegen sértegetünk, gyanusítgatunk. De előre bocsátotta a t. képviselő ur azt, hogy nem mondhat semmit, mert nem tud semmit. Vajjon nem nagyobb könnyelműség kell-e ahhoz, midőn valaki maga beismeri, hogy nem tudja miről van szó és mégis a másiknak már előre könnyelműséget vet szemére, mint ahhoz, hogy, a mint én tettem, közokiratok alapján itt e házban valamely képviselő meggyőződését igazán elmondja? Vajjon könnyelműségnek tekinti-e ezt a képviselő ur, ha valamely képviselő tiszteli ugyan a vallás-felekezetek jogait, de a hol visszaélést talál, bármely vallásfelekezet legyen is, azt kiméletlenül ostorozza? (*Helyeslés a szélső balon.*)

Hogy a t. képviselő urnak kételyei ne legyenek és azon unitárius püspöknek az alkalom kellőleg megadassék, hogy rectificálja azt, a mit mondtam, bátor leszek letenni a t. ház asztalára az okiratokat, melyeket tegnap kötelességemnek tartottam megszerezni és kérem, méltóztassék az általam elmondottakról ezen okiratok alapján meggyőződni.

Röviden elmondom, nevek említése nélkül, mi van ezen okiratokban. Tegnapelőtt még csak képletileg használtam azon kifejezést, hogy telegráf útján választatott el valaki; ma már meggyőződtem róla, hogy ez a valóságban ugy van ezen actus egy fázisára nézve. Jogászok és egyházférfiak ülnek e teremben. Méltóztatnak tudni, meddig szokott tartani a váló per, mennyi időt vehet approximative igénybe minden vallásfelekezetnél. Történik 1881. áprilisban, hogy egy báró, a ki mellesleg megjegyezve nagyon gazdag és 61 éves volt, a ki még 1881 márczius közepén nem volt unitárius, az ezennel bemutatott hiteles okmány szerint 1881. április 1-én már elválasztatott nejétől, elválasztatott akként, hogy a nőtől in contumatiam lett elválasztva, a nő meg sem lett idézve, a házasságvédő pedig az itélet ellen kifogást nem tévén, az iratok egyszerűen átküldettek a felső forumhoz és április 26-án, tehát 25 nap mulva az itélet már a második bíróságnál is jóváhagyatott, csak azért, hogy rövid idő mulva egy közjegyzői okmány alapján egy házassági szerződés jöjjön létre, melynek folytán csakugyan távirati úton kivánták Kolozsvárról a meghatalmazást a püspöktől az illető lelkésznek, a ki másnap össze is adta a feleket s a férj báró harmadnapon meg is halt. Ezek az adatok s ezeket a ház asztalára letenni van szerencsém. (*Mozgás.*)

Tehát tőlem kiván az igen t. képviselő ur adatokat. Hiszen nem szabad, nem lehet feltételeznem az igen t. képviselő urról, ki a közügyekkel nagy éberséggel és érdeklődéssel foglalkozik, hogy ne ismerné a hadügyminister azon rendeletét, melyben eltiltja a közös hadsereg kötelékéhez tartozó katonatiszteknek ezen házasság kötést és kimondja, hogy ezen házasság a tisztekre nézve, a mennyiben elválasztatnak és ismét más házasságra lépnek, érvénytelen.

Mi következik ebből? Kettő következik: az, hogy a hadügyminister világosan államjogellesen, világosan törvénytelen rendeletet bocsátott ki, melyet azonban az igen t. képviselő ur a kormánypadokról nem látott jónak megtámadni; de következik másodszor az is, hogy a hadügyminister nem merte volna kibocsátani a rendeleletet, ha nem lett volna olyan alapja és támasza, mely őt esetleg a közvélemény előtt menteni volt képes.

De ha a t. képviselő ur nem olvasta ezt, vajjon nem olvasta-e azon kolozsvári ügyvédnek, kit ugy hiszem, Fischernek hívnak, valamennyi bírósághoz és ügyvédhez intézett körlevelét, melyben közli a tarifát is, hogy mennyibe kerül az elválás és mennyi idő alatt lehet keresztülvinni. (*Mozgás.*) Ezen levél egy egész irodalmat provokált. Nem állítottam tehát merészen, midőn csak annyit mondottam, hogy nem tudom, nem is állítom, hogy igaz, de olvastam róla és a haraszt nem zörög hiába. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Azt hiszem, t. ház, hogy ezek után állításom valósága felett kételynek aligha van helye és az igen t. képviselő ur talán megnyugodha-

Digitized by Google

tik abban, hogy a vallásfelekezetek ügyeit soha sem fogom könnyelműen az országház, az ország színe elé hozni. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

De, mélyen t. képviselőház, áttérek ezek után röviden a t. igazságügyminister ur szives megjegyzéseire. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Az igen t. minister ur azon kezdte, hogy összehasonlításaimat bizonyos mértékig kifogásolta, azt állította, hogy azok nem felelnek meg a valóságnak, a mennyiben pl. a francziaországi igazságszolgáltatás költségeiből én 21 milliót kifeledtem és igy azon állításom, hogy Francziaországban az igazságügy olcsóbb lenne, tulajdonkép nem is való.

Bocsánatot kérek mélyen t. igazságügyminister ur, én a 21 milliót nem feledtem ki, mert a francziaországi budget szerint az nem az igazságügynél, hanem a belügyi tárczánál kezeltetik. De attól eltekintve, t. ház, hajlandó vagyok a 21 milliót a 35 millió frankhoz hozzáadni és akkor kijön 56 millió frank. Méltóztassanak jól megjegyezni, hogy frank. Ezt elfeledte az igazságügyminister ur hangsúlyozni. Tehát 56 millió frankba kerül Francziaországban az igazságszolgáltatás, még ha ezt hozzávesszük is. És ha méltóztatnak az 56 millió frankot 36 millió lakos közt felosztani, még mindig azt tartom, kedvezőbb lesz az arány, mintha 11 millió forintot meghaladó összeget 13 millió lakos közt kell felosztani. De lett volna oly szives a t. igazságügyminister ur és felelt volna az összehasonlításnak főrészére, arra t i., hogy Francziaország hány bíróságot tart fenn ezen igazságügyi budgetből és hányat Magyarország. Ezt azonban a t. igazságügyminister ur szorgalmasan kerülte.

Azt is mondta a t. minister ur, hogy Ausztriában a centralis igazgatás, minthogy ott decentralisatio van és igy bizonyos összeg a főtörvényszékekre is esik, némi csekély összeggel mégis magasabb, mint nálunk. De t. ház, én nem állítottam azt, hogy Magyarországon drágább az igazságszolgáltatás, mint Ausztriában, sőt világosan kiszámítottam, hogy a mig ott a budgetből 94 kr., nálunk csak 82 krajczár esik fejenkint. De hát volna azután azon valami csodálkozni való, ha 20 milliót tevő budgetből a centrális igazgatásra egy pár forinttal több jutna, mint nálunk a 11 millióból? Nagyon természetes, hogy a 20 milliónyi budget mellett a centrális igazgatás létszáma kell, hogy nagyobb legyen és ennélfogva nagyon természetes, hogy a költségvetésnek is nagyobbnak kell lenni. De a t. igazságügyminister ur megfordította a számot és azt mondotta, hogy ott a 9 főtörvényszéknél összesen sincs annyi biró, mint nálunk a királyi táblánál. Megengedem. De hát a t. minister ur elfelejtette volna, hogy Ausztriában nemcsak törvényszékek vannak, hanem 844 járásbiróság is van, holott nálunk csak 373 járásbiróság van? Vagy talán azt lenne szives állítani, hogy kevesebb biró van a 844 járásbiróságnál, mint a 373-nál? Én ezt alig merem elhinni.

A t. igazságügyminister ur igyekezett azon állításomat is megczáfolni, hogy a vidéki törvényszéki elnököket systematice mellőzi az előléptésben és erre vonatkozólag ezt mondja: „Az elnöki állás már magában véve oly díszes és önálló, hogy igen sok elnök előléptetést nem is kér és nem is kiván, ha pedig kérik és kivánják, hogy ezt tekintetbe nem venném, azt a tények czáfolják meg. Hiszen újabban a királyi táblához a n.-szebeni, a lugosi, a zala-egerszegi, a temesvári és egyéb törvényszékek elnöke lett előterjesztésemre kinevezve.“

Ha a t. igazságügyminister ur idézetével és állításával satyrát akart mondani, akkor ez nagyon sikerült. Miért? Hát, t. ház, előléptetés az, ha egy vidéki törvényszék elnöke, ki a királyi táblai biró rangfokozatában áll, akként léptettetik elő, hogy a királyi táblához eszközölt kinevezésnél a rangsorozatban ő lesz a legutolsó biró? Azt hiszem, hogy valóban nem csoda, ha ezen vidéki törvényszéki elnököknek nincsen ilyen nemes ambitiójuk, hogy ily előléptetés után vágyódnának.

A t. igazságügyminister ur az általam felhozott példák valódiságát beismerte; de a menynyiben netalán kételye lenne az iránt, hogy a budapesti bíróságnál csakugyan fordult elő eset, midőn a vizsgálat 8—10 évig tartott, erre nézve vannak aktáink s ha méltóztatnak parancsolni, ezeket is le fogom tenni a ház asztalára.

De igyekezett a t. igazságügyminister ur a legfőbb itélőszék elnökének általam idézett bucsúzóját oly színben feltüntetni, a minőben azt feltüntetni nem lehet. Szerencsémre sikerült azt megszereznem, méltóztassanak azt meghallgatni. Nagyon, nagyon jellemző az igazságügyi viszonyainkra, nagyon jellemző társadalmi viszonyainkra és fokozza értékét azon körülmény, hogy oly helyről, oly személytől származik, a kinél sem elfogultságot, sem pedig más mellékérdeket feltenni nem lehet. Mit mond ez igazságszolgáltatás érdeke mellett annyi éveken át küzdött, igazán tapasztalatdús férfiu? Azt mondja: „Napjainkban is tapasztaljuk, hogy a lakosságnak egy része még hazát cserélni is hajlandó és kivándorol, mig azonban oda eljut, azalatt a tönkremenés procedurájának keservén megy keresztül, mert készebb egy rész még a börtönökben is menedéket keresni; s igy ezek mind előmozdították a peres ügyleteket a polgári és bünfenyitő téren s ez volt egyik oka az ügyszámok folytonos szaporodásának.

Digitized by Google

Harmadszor: a vallás-erkölcsi hanyatlás is előmozdította az ügyszámok szaporodását. Bizonyos eszmék, melyek iránt oly nagy ragaszkodást tanusított az ország lakossága, a haladó kor czége alatt egyenes kárára váltak mind az ország lakosságának, mind pedig a curiának, mert mig amaz perelni, a curia biráskodni volt kénytelen.

Ezen felterjesztésem sikertelen maradván, a hátralékok mindig szaporodtak. Az igazságügyminister végre belátván a helyzet tarthatatlan voltát, felszólított, hogy tegyek más felterjesztést, melyben lehetőleg kevesebbel kérjem a birák létszámát szaporítani. Én azonban a felelősség érzebében ismételve kijelentettem, hogy huszonöt birónál kevesebbet nem kérhetek, mert tekintettel a már is 28,000-re felszaporodott ügyszámra, még ha 25 bíróval szaporittatnék is a létszám, még mindig nem érnők el azon arányt, a mely az 1870-ben történt szaporítás alkalmával kulcsul vétetett.

Csakis annyit birtam az igazságügyministeriumtól elérni, hogy a kir. táblától 17 pótbiró rendeltetett be kisegítő gyanánt. Igy történt az, hogy a mire az igazságügyministert már előre figyelmeztettem, bekövetkezett; s midőn ezen legfőbb itélőszék működését a mai nappal berekeszti, az egyesített curiának 7781 elintézetlen ügydarabot kénytelen átadni."

Ezt mondta a legfőbb itélőszék elnöke. A t. igazságügyminister ur legyen oly szives ezek után levonni abból az igazságot ugy, a mint van.

De a mélyen t. igazságügyminister ur azt mondta, hogy ő igyekezett a mi bajainkon az által is segíteni, hogy a perorvoslati rendszert lényegesen, gyökeresen megjavította. Ha ez igy volna t. ház, valóban kevés okom lenne magamnak is panaszkodni. De a helyett mit látunk? Tapasztaljuk, hogy van egy perrendtartásunk, a melynél szerencsétlenebb törvényt talán még nemcsak a rövid, de a hosszú mult sem tud igazságügyi történetünkből felmutatni. A szó szoros értelmében agyonnovellázták igazságszolgáltatásunkat, ugy hogy Magyarországon alig van biró, fiscalis, a ki ki tudná magát találni azon rettenetes chaosból, a melyet ez a perrendtartás alkotott.

Méltóztassék meghallgatni a t. ház, hogy körülbelül hány forum lehet az, a melyen Magyarországon ma az első forumon az igazságszolgáltatást keresni kell. Itt van 20 frtig a községi biráskodás, az ugynevezett békebiróság, 20 frttól 50-ig a bagatell-biróság, 50-től 500-ig a sommás biróság. 500 frttól a törvényszék, a rendes biróság, a kereskedelmi és váltó illetékes törvényszék, tőzsdebiróság, árvaszék, iparhatóság, szentszék, unitárius egyházi biróság, az erdélyi protestáns egyházi biróság, a rendőrség és közigazgatási kihágásokban a közigazgatási hatóság, a csődbiróság, a büntető járásbiróság, a törvényszék mint büntető biróság, a rögtönitélő biróság, a pénzügyi kihágásokra illetékes törvényszékek, bányabiróságok, sajtóbiróság, budapesti kisajátítás esküdtszékkel, közönséges kisajátítási eljárás, ügyvédi kamara, közjegyzői kamara és legalább huszféle fegyelmi forum, mert tudvalevőleg majdnem minden tisztviselőnek más fegyelmi foruma van. A választói jog felett itélő biróság, a telekkönyvi hatóság, dologi biróság, hagyatéki biróság, központi telekkönyvi választott biróság, vásári, urbéri, tagosítási, arányosítási illetékesség, a hitbizományi biróság, közös hadbiróság, honvédhadbiróság, a vád alá helyezett ministerek fölött itélő biróság, a levantei consulatusi biróság, végül a királyi család tagjaira nézve fennálló itélő biróság. Összesen nem kevesebb mint 63 forum, melyen ma Magyarországon az igazságszolgáltatást első fokon keresni kell.

Ne méltóztassék profanatiónak tekinteni t. ház, de ezen valóban furcsa beosztásnál eszembe jut egy baka-anecdota. (*Halljuk! Halljuk!*) Olaszországban, Milanóban a baka látott egy templomot, melyen rendkivül sok torony van. Elbámul, minek ez a sok torony, mikor ő otthon csendes magányában egy torony alatt is oly hőn tudott istenéhez imádkozni. Megkérdez egy öreg bakát s az megmagyarázza neki egy fliter borért: arra a sok toronyra szükség van, mert ha a templomba beleüt az isten nyila, mikorra a sok torony közül megtalálja az igazit, akkorra kifogy ő kelmének a suflája. (*Derültség a szélső balon.*) Igy vagyunk mi is a sok forummal, mikorra az utolsó forumra, arra a szegény huszforintos békebiróságra kerül a sor, akkorra abból a homaeopathice dictált igazi orvosságból, az igazságból, csak az aqua destillata marad. (*Derültség a szélső balon.*)

Voltam szerencsés egy határozati javaslatot is benyujtani, mely a vidéki törvényszékek és járásbiróságok székhelyeinek elhelyezéséről szól. A t. igazságügyminister ur volt olyan kegyes, mint azt tőle a pénzügyi bizottságban tett nyilatkozata után különben vártam is, megigérte, hogy igenis a jövő ülésszak elején a törvényjavaslatot benyujtani hajlandó.

T. ház! Egyszer a következő dolgot olvastam: „A ministeri igéret. A pénzügyi bizottság mai ülése előtt Wahrmann Mór képviselő valami ügyének elintézésére kérte fel Pauler ministert s midőn ezt a minister megigérni akará, közbevágott Wahrmann: „Az istenért, csak meg ne igérd, kegyelmes uram, mert akkor nem lesz soha semmi kérésemből". (*Derültség.*)

Engem is az a szerencsétlenség ért, hogy a minister ur megigérte, hogy kérésem teljesülni fog, de én a ministeri szó iránt, ha az Pauler szájából jön, mégis több bizalommal viseltetem,

Digitized by Google

és ez egyszer megnyugszom az adott szó szentségében, visszavonom határozati javaslatomat és elvárom, vajjon teljesül-e az igéret. (*Helyeslés a szélső balon.*)

De másik határozati javaslatomra is nyilatkozik a minister ur. Nyilatkozata igy hangzik: „A mit tavaly mondtam a költségvetés tárgyalásánál, azt ismételni kénytelen vagyok az idén is".

Az igaz, hogy ez programmnak elég rövid, s e mellett könnyű meg is tartani, mert a jövő évre megint el lehet mondani. De ez esetben is engem megnyugtat az a tudat, hogy a kormány programmját megtartani nem szokván, talán most mégis segít azon állapoton, melyet most elő nem segíteni programmjául kitűzött.

De bármint vegyük a dolgot, t. ház, nemzetünk törvényhozó testülete nem engedheti meg azt, hogy a kormány padjairól politikai felelősséggel járó nyilatkozatoknak csak annyi értékök legyen, hogy azokat mától holnapra, egyik évről a másikra üres phrasisokká csavarni lehessen. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Azt hiszem, hogy a minister ur iránti nagy tiszteletemnek adok kifejezést, midőn óva intem és figyelmeztetem, hogy szavainak nagyobb súlyt tulajdonítson, azokat komoly megfontolás tárgyává tegye és csak oly igéreteket tegyen, a melyeket valóban megtartani hajlandó. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

De áttérek a t. minister ur beszédének utolsó passusára. (*Halljuk!*) A t. igazságügyminister ur azt mondá, hogy a közerkölcsiség lazulásának tulajdonképen az az oka, hogy a közjogi helyzet nincs megszilárdulva. Ezzel legalább is feltételezte, megengedhetővé tette azon insinuatiót, mintha azon párt, mely a jelen közjogi alap ellen küzd, erkölcstelenséget idéz elő ily módon. (*Ellenmondások a jobboldalon.*) Ennek legalább ez az értelme t. ház. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Ugy van! Ugy! Ellenmondások jobbfelől.*) Örvendenék rajta, ha nem ugy lett volna. De ha igy lehet, akkor nehány kérdést intézek a t. igazságügyminister urhoz. (*Halljuk!*) Hát igaz volna az, hogy akkor, mikor szomszédaink, nagyok és törpék egyiránt, nemzeti függetlenségükért és önállóságukért lelkesülnek, akkor erkölcstelenség, bűn lenne munkájuk, mert a nemzeti önállóság eszméjeért küzdenek? (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Hát igaz lenne, t. ház, hogy egy nemzet ezredéves multja, történelmi hagyományai csak dajkamesék? Hát igaz lenne-e az, hogy a nemzet nagyjai, kik vértanuságot szenvedtek ezen elv mellett, a bűnnek áldoztak? (*Tetszés a szélső balon.*) Hát igaz lenne-e az, hogy a szabadságharczban elesett félistenek csak az erkölcstelenség útjának voltak mértföld-jelzői? Vagy igaz lenne-e az, hogy a nemzet költői, midőn a nemzeti függetlenség és önállóság igéit hirdetik ihlett ajkaikon, csak az erkölcstelenségért lelkesülnek? (*Tetszés a szélső balon.*) Hát az önállóságért lelkesülő honfiszeretet az erkölcstelenség mocsarából merít? Ez a forrása? (*Tetszés a szélső balon.*) Nem! Nem! T. ház! Ez a kép igen sötét ahhoz, hogy való legyen. Nem hiszem és nem is hibetem, hogy magyar ember a magyar törvényhozás képviselőházában ily nézeteket nyilváníthatna!

De ha mégis igy lenne t. ház, akkor én, bizva a nemzet életerejében, bizva a mindenhatóban, ki a nemzet igazságos ügyét elhagyni nem fogja soha, meggyőződésem egész erejével vágom vissza ez állítást és azt mondom, hogy azok az erkölcstelenek, a kik a nemzet önállóságának és függetlenségének eszméjét igy becsmérlik. (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.*)

Nem fogadom el a költségvetést. (*Hosszan tartó zajos helyeslés és éljenzés a szélső balon.*)

Busbach Péter előadó: T. ház! Az ékesszólás és a dialectica minden fegyverét aligha vették valaha erősebb mérvben igénybe, hogy egy nyilt ajtót vele betörjenek, mint azt épen az előttem szólott képviselő ur tette, midőn igazságügyünk hiányainak bebizonyítására vállalkozott, idézve a világhistoriát, Magyarország szép és bús napjait egyaránt, Majland tornyait és a költőket, hogy bebizonyítsa azt, hogy nálunk az igazságszolgáltatás gyenge. Hiszen uraim, a mióta ez a vita folyik, hallottak-e önök valakit a ház bármely oldaláról, a ki azt mondotta volna, hogy igazságszolgáltatásunk kifogástalan? (*Mozgás a szélső balon.*)

Helfy Ignácz (*közbeszél*): Hát akkor mondjon le a minister!

Busbach Péter előadó: Hallottak-e valakit, a ki eszményi állapotokat vitatott volna? Nem azt mondta-e mindenki: igen, a munka és javítás szükséges, e javításra vállalkoztak a férfiak és e férfiak a javítás utján vannak, a mely javításra mulhatatlanul szükség van, hogy azon miseriából, a melybe önhibánkon kivül jutottunk (*Ellenmondások a szélső balról*) meneküljünk, hogy igazságszolgáltatásunk rendes kerékvágásba jusson, hogy azt azon niveaura emelhessük, a melyen annak az európai müveltség és kultura haladása mellett állania kell.

Azt méltóztatnak mondani, hogy nem a magunk hibáján kivül jutottunk e helyzetbe. Figyelmeztetem a t. képviselő urakat, hogy a mikor e hazának volt oly törvénykezése, volt oly rendezett igazságszolgáltatása, a mely jobb volt, mint bármikor az előtt, — hasonlítva a korábbi viszonyokhoz, akkor volt egy áramlat, a melynek, midőn egy nagy fordulat következett be, előnyünkre, midőn a nemzet visszanyerte önrendelkezési jogát és veszélyesnek tartotta a magántörvénykezést azon alakban, a melyben akkor létezett: nem volt gyorsabb, nem

Digitized by Google

volt sürgősebb kivánsága, mint halomra dönteni mindent. Nem mondom helytelenül, de talán mégis nem eléggé meggondolva történt ez, mert azon zavarok, a melyek ezen lépésünk folytán keletkeztek, ma is észlelhetők. E zavarok azok, a melyekből ki kell jutnunk és hogy ezekből kivezettessünk, erre fordítja a ministerium, a kormány és a ház minden tevékenységét, és idejét. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Önök azt mondják: (*Halljuk! Halljuk!*) akkor volt polgári törvénykönyv, ma nincs. Ma vannak töredékek; vannak imitt amott maradványok, a melyek, habár a mult kor szülöttei is, mégis szükségesek, mert rá vagyunk utalva, hogy használjuk. Ezen bizonytalanság oka annak, hogy itéleteink egymástól annyira eltérők, egymásnak gyakran ellentmondók. Vannak törvényeink, melyeket kénytelenek voltunk megtartani, de csak töredékeikben, melyeket átvettünk az osztrákoktól. Hiszen a birtokbiróságot, a telekkönyvi intézményt másként hogyan tartották volna fenn önök, pedig szükséges volt azokat fentartani? Ezen törvények nem állanak összhangban egyéb törvényes intézményeinkkel. Ebből zavarok keletkeznek. Hosszú ideig nem volt kereskedelmi törvényünk, a mely megfelelt volna az igényeknek. Mit tettünk? Évek munkáját szenteltük arra, hogy kereskedelmi törvényt alkossunk. Ismét évek munkája kellett arra, hogy a kereskedelmi eljárást, a mely a mai korba nem illett, olyanná tegyük, hogy ma egy vagy másfél hónap multával a legbonyolultabb kereskedelmi ügyek is elintéztessenek. Hát édes istenem, mindez egy nap munkája volt? Azok, kik szemrehányást tesznek azért, hogy e munkák nem gyorsittatnak inkább, nem ismerik a helyzetet és a munkák terhes voltát. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Felhozatott, hogy a biró discretiójára van bizva ez országban az egyén élete, vagyona és becsülete.

Ime megalkottatott hosszú éveken keresztül, az illetőknek óriási önfeláldozásával a büntető törvénykönyv; egy büntető törvénykönyv, melyre büszkék vagyunk Európával szemben, mert azon magaslaton áll, melyet bármely ország szivesen vallana magáénak. (*Ellenmondás a szélső baloldalon.*) Igen könnyü azt mondani, hogy ennek a törvénynek hibái vannak, de fényoldalait önök nem fogják felemlíteni, mikor arról van szó, ki létesítette ezen törvényt. (*Tetszés jobbfelől.*) Tehát segítve van a személy-biztonságon, az élet- és becsület-biztonságon. Vajjon csekély munka-e ez? Intézkedés történt, hogy az alsóbb néposztályok csekélyebb ügyei gyorsan intéztessenek el és ime most előáll egyik t. képviselőtársam és azt mondja: 20 frtig itél a falusi biró, 20—50-ig a bagatell biró, azontúl a kereskedelmi biró, azontúl nem tudom telekkönyvi, dologi, váltóbiró és felszámol itt még egy rakás bíróságot. T. képviselőtársamat bátor vagyok figyelmeztetni egy körülményre. Mennél tovább fog fejlődni hazánkban is a cultura, mennél inkább fognak kifejlődni hazánkban az egyes jogviszonyok, a tudomány minél előbbre fog haladni egyes szakaiban, annál több bíróságra lesz szükség, ha megakarunk felelni a jogkeresők igényeinek. És a ki a kereskedelmi bíróságot esetleg a katonai, vagy a telekkönyvi bíróságot a falusi bíróra akarná bizni, tisztelem a gusztusát, de nem osztozom benne. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Hiszen említettem, eszményi állapotokról senki sem beszél nálunk. Elismerem, vannak hiányok, melyeket pótolni kell, hézagok, melyeket ki kell egészíteni. De uraim, épen ez utban, e törekvésben támadják meg önök a kormányt, önök, kik nem tehetnek egyéb szemrehányást neki, mint azt, hogy egyszerre nem történik meg minden. Az egymásutánban önöknek lehetne joguk megtámadni és vádolni a kormányt, ha helytelen politikája van, ha az igazságügyi politika nem felel meg a viszonyok követelményeinek. De mutassanak önök egyetlen egy tételt, mutassanak egyetlenegy intézkedést, a hol az igazságügyi politika paralizálta volna saját munkásságát, a hol az összhang nem létezett volna egy és más intézkedés közt, a hol talán az egyik törvény elidálta volna a másikat, vagy paralisálta volna hatásában.

Ha önök ily intézkedést képesek felmutatni, igenis akkor önöknek lesz igazuk. De mig harmoniában, összhangban működik a kormány, addig nincs igazuk, midőn az igazságügyi politikát vádolják. Önök vádolhatják talán lassúsággal, ha a nehézségeket nem veszik számításba, melyekkel meg kell küzdeni; vádolhatják talán érzékhiánynyal, ha nem ismerik az apró nehézségeket, melyekbe ütközik minden egyes lépés és melyek az érzéket, bárminő kifejlett legyen is, képesek megpótolni működésében. Önök hivatkozhatnak egy és más intézkedésnek elhallgatott vagy nyilt elitélésére — édes istenem, hisz ez mind könnyü dolog. Sokkal könnyebb vádolni, gyanusítani, mint védelmezni; kivált akkor, ha azon vádakért az ember nem kénytelen oda állani, hogy jobban csinálja. Győzzék meg önök az országot arról, hogy önök jobban fogják csinálni és legyenek meggyőződve, oda fogják önöket ültetni azon helyekre. De addig, mig önök erre nem képesek, addig méltóztassék megbocsátani, — . . . . (*Egy hang a szélső balon: Hogyan jutott az előadó azon pártra?*

Németh Albert: Hát hogy jutott oda a tisztelt colléga ur?

Busbach Péter: . . . utóvégre én nem

Digitized by Google

kérdezek egy képviselőt sem, hogyan jutott azon helyre, melyet elfoglal, az az ő lelkiismerete és választóinak dolga s ahhoz senkinek semmi köze, (*Helyeslés jobbról*) de igenis van ahhoz köze mindenkinek, hogy véleményét szabadon nyilvánithassa, daczára minden lehető közbeszólások és sértegetéseknek. (*Helyeslés jobbról.*)

T. ház! Az igazságügyi politikának hatását, az igazságügyministerium intézkedéseit az igen t. minister ur tegnap a t. ház elé terjesztette, minden oldalát felölelvén az igazságügynek. Az igen t. minister ur kilátásba helyezett, mint legközelebb benyujtandót, egy törvényjavaslatot, mely a szóbeliség utján fogja eljárásunkat szabályozni. A szóbeliség t. ház, már akkor, mikor a független magyar ministerium megalakult, helyeztetett kilátásba. És kik voltak azok, a kik annak leginkább utját állották? Nem egy pártra, hanem az egész házra hivatkozom, magában az országban támadott azon áramlat, mely megakasztotta e kérdés további fejlesztését.

Önök panaszkodnak, hogy a birák túlhalmozottsága nem engedi, hogy munkához jussanak, hogy betöltsék hivatásukat. Igazságuk van önöknek, e túlhalmozottság létezik. Panaszkodik a biró, igazsága van; panaszkodik a fél és az ügyvéd és igazságuk van. De kérdem, győznék-e önök a mai budget-tel mindazon állások betöltését és mindazon új állások creálását, melyek szükségesek lennének, hogy a mai eljárás mellett mindenki kivánságának elég legyen téve? Nem fognák győzni.

De viszont azt hiszik-e önök, hogy a szóbeliség életbeléptetése panacea lesz, mely minden panaszt meg fog szüntetni? Tévednek önök. Épen ugy lesznek akkor is panaszok, talán reducált mérvben, mint vannak jelenleg. És egyre vagyok bátor figyelmeztetni önöket t. képviselők ott a szélső baloldalon, hogy önök akkor épen azért fogják megtámadni a kormányt, miért léptetett életbe oly eljárást, mely nem felel meg minden vágyuknak, melyet önök tán képzeletükben kötöttek ahhoz. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Utóvégre, a mi az administratiót illeti, megvallom, hogy administratió tekintetében, nem azon irányban mint az előttem szólott t. képviselő ur mondotta, hanem más irányban, részemről is elismerem, hogy nem méltányos, hogy a birósságok elnökei a királyi táblához hozatván, azok ott utolsó helyet, vagy legalább az utolsó sorrendet foglalják el; de ezen a dolgon alig lesz másként segítve, mint a concretálstátus felállítása által, a mi kikerülhetlen is lesz. A t. igazságügyminister ur talán a decentralisatióval akarja összekötni e kérdést, sőt a pénzügyi bizottság targyalásai alkalmával tett nyilatkozataiból egész megnyugvással vettem ki, hogy igenis az az intentiója, de meg kell várni, mig ezen decentralisatió bekövetkezik.

T. ház! Őszintén megvallom, nagy zavarban volnék akkor, ha azokra kellene kitérnem, mik az igazságügyi költségvetés érdemét tárgyazólag hozattak fel. Vádak, általános vádak, illustrátiók, melyek illettek és nem is, hozattak fel; de költségvetésünk drágaságára nézve alkalmaztattak bizonyos példák, melyek nem voltak találók s melyeket az illető képviselő ur maga volt kénytelen rectificálni. Ausztriára való hivatkozása szintén nem találó. Arra nézve, hogy Ausztriában mennyivel több járásbiróság van, mint nálunk: ez nem határoz. Ez az egyes országok törvénykezésének berendezésétől függ: egyik nagyobb súlyt fektet az egyes birósságokra, másik nagyobb súlyt a collegiális birósságokra; megvallom, ebben vádat nem látok az igazságügyminister urnak sem politikája, sem administratiója ellen.

A mi illeti az ő munkásságát, igen élesen lett megtámadva azon perrendtartási novella, mely tegnap élénken dicsértetett az irányban, hogy mégis segíteni fog az eljáráson. Hiszen minden eljárási intézmény ideiglenes természetű s a czél az, hogy addig, mig a cultura tovább fejlődik, tegyen szolgálatot. És én azt hiszem, hogy azon intézkedés, a mely a fellebbezések, a felfolyamodások kevesbedését, a végrehajtás rövidítését idézte elő: egy érzékenyen érzett szükségen segít és mint ilyent, addig, mig a szóbeli eljárás életbe léptettetik, nemcsak kifogásolni nem lehet, hanem üdvözölni kell, hogy megtörtént ez irányban, a mi segít bajainkon, kevesbíti bajainkat.

Én részemről nem kivánok a ház türelmével visszaélni, hanem a t. képviselő ur egyik határozati javaslatára nézve záradékul még meg akarom jegyezni azt, hogy igen szép dolog, ha azt mondjuk, hogy legyen egy hazában minden polgárra, bárminő ruhát visel, egyazon törvény; igen szép dolog, szép eszme ez és kivánatos volna, hogy igy legyen, de addig, mig ez országban közös hadsereg létezik, addig, mig önök azt meg nem buktatják, addig, mig a közös hadsereg nem lehet két különböző törvény alatt, hanem annak egy törvény alatt kell állani, addig lehetetlen, hogy a t. képviselő ur azon határozati javaslata egy törvényhozás által elfogadtassék, a mely törvényhozás tudatával bir annak, mi kötelessége az ország védereje irányában. Egy hadsereg, a melynek egy része itt ilyen biróság alatt áll, más része pedig ott katonai biráskodás alatt lenne minden stadiumon keresztül, fegyelmi és bünügyi eljárás tekintetében, ilyen hadseregnek nem lenne egyöntetű hatása, védelmi képessége. Én t. ház, ezért ajánlom az igazságügyi költségvetést általános-

Digitized by Google

ságban elfogadásra és kérem, hogy azon határozati javaslatot elfogadni ne méltóztassék. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Székely Elek: T. ház! Személyes kérdésben kérek szót!

Elnök: A képviselő ur személyes kérdésben kiván szólani. (*Halljuk! Halljuk!*)

Székely Elek: T. ház! A tegnapi ülés folyamán Polonyi Géza képviselő ur beszédére reflectálva, volt szerencsém bizonyos megdönthetlen igazságokat említeni fel. Az első azon megkülönböztetés helytelenségére vonatkozott, melyet ő az erdélyi protestans felekezetek egyházi bírósága és az unitárius egyházi bíróság között ez utóbbira nézve nem kedvezően tett, azt hiszem, hogy mai beszéde folyamán ezt meg nem czáfolta, tehát áll az, hogy a megkülönböztetés helytelen volt. És hogy helyesen mondtam, hogy azon megkülönböztetés az unitáriusokra nézve nem akart kedvező lenni, azt bebizonyította mai beszédének menetével, a melyben már újabb támadás foglaltatott.

Egy másik igazság, melyet felhoztam, vonatkozik arra, hogy a Budapesten újonnan alakult egyházi hatóság bizonyos bárót oly módon, a mint ő mondotta, el nem választhatott, egyszerűen azért, mert ily egyházi hatóság nem létezik. Ez is tökéletesen áll, megczáfolva nincs. Marad csupán egy, a mit, miután a tárgygyal szorosan ismerős nem voltam, egész határozottsággal meg nem czáfolhattam; és ez az volt, mintha az unitárius püspök ezen báró urat telegráfi uton választotta volna el, nem is említve a többi kiszinezést, a melyek minden egyes vonásaikban alaptalanok. Hogy erre is válaszolhassak, arra a képviselő ur most adja meg az adatokat, a miért nagy köszönettel tartozom neki. Felolvasom, mert tudom, hogy sokan lesznek a t. házban, a kik ezen irományokba bele nem tekintve, azt fogják hinni, hogy az én állításaim csakugyan légből kapottak valának. Szó van tehát egy báróról, a ki 1871-iki 201. sz. szentszéki határozattal ágytól és asztaltól elválasztatik, ki később unitáriussá lesz, a ki aztán elsőfoku törvényszéki itélettel elválasztatik.

Polonyi Géza (*közbeszól*): In contumaciam!

Székely Elek: 1880. április 26-iki másodfoku határozattal végkép elválasztatik és 1881. julius, nem tudom hányadikán megeskettetik. Hogy ez telegráfilag történt elválasztás lett volna, ezt hagytam tegnap bebizonyítatlan és ma szives volt a képviselő ur maga megczáfolni önmagát, a miért köszönettel tartozom neki. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez nem személyes kérdés! Halljuk! Zaj.*)

Elnök: A képviselő ur személyes kérdésben kivánt szólani; de ez inkább szavainak félremagyarázása.

Székely Elek: Némileg az is. (*Halljuk!*)

Elnök: A házszabályok nézetem szerint e tekintetben nagyon szigoruan kezelendők. (*Ugy ván!*) Mikor személyesen apostrofáltatik valaki, akkor igenis joga van a házszabályok értelmében felszólalni és ezen szempontból én, miután a képviselő ur személyesen megneveztetett, természetesen azt gondoltam, hogy jogosítva van szólani. Kérem azonban a képviselő urat, minthogy ugylátom nem személyes kérdésben szól, hanem arról, a mit egymásnak mondottak, méltoztassék szavainak helyreigazítása végett röviden szólani.

Székely Elek: S most már tisztán személyes kérdésben egy pár szót. Szememre hányta a t. képviselő ur, hogy a hadügyministernek egy rendelete ellen miért nem szólaltam fel. A hadügyministernek azon rendelete csak az Ausztriában illetékes tisztekről szólván, (*Halljuk! Halljuk!*) az ellen nekem kifogásom nem lehet, ép ugy, mint egy ausztriai állampolgárnak nem lehet kifogása az ellen, hogy ott kötött törvényes polgári házasságot mi itten törvényesnek Magyarországon nem ismerünk el.

Elnök: T. ház! A vita be van zárva, következik a szavazás. A költségvetés már általánosságban meg lévén szavazva, azt külön megszavazni nem szükséges; hanem Polonyi képviselő ur társaival együtt egy határozati javaslatot adott be, a melyet fentartott, most tehát ezen határozati javaslatra történik szavazás. A szavazás előtt azonban e határozati javaslat még egyszer fel fog olvastatni.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa Polonyi határozati javaslatát*).

Elnök: A kérdés az lesz: Elfogadja-e a t. ház a határozati javaslatot; igen, vagy nem? (*Felkiáltások: Igen! Nem!*) Kérem tehát azon képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A ház többsége nem fogadta el a határozati javaslatot. Következik a részletes tárgyalás és pedig a központi igazgatás.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Központi igazgatás. Rendes kiadások. 20. §. 1. czím, személyi járandóságok összesen 159,572 frt.

Győrffy Géza: T. ház! Sajátságos játéka a véletlennek, hogy épen az napon, a mely napon, t. i. a tegnapin, Kőrössy Sándor képviselő ur e házban első beszédét tartotta, (*Halljuk!*) ugyanaz nap láttuk igen nagy betükkel nyomatott falragaszokban hirdetve, hogy a népszinházban a „Kőrösi leány"-t fogják előadni. (*Derültség a szélső baloldalon.*) Azt hiszem, hogy az igen t. igazságügyminister ur Kőrössy Sándor képviselő urnak tegnapi beszédét, de különösen

Digitized by Google

azon mai ráolvasás után, ha csak egy kis musikális hajlama van, figyelembe veszi azon dalnak legalább ezen passusát: „Jaj az átkozott!“ (*Derültség a szélső baloldalon.*)

De felszólalásomnak indoka egészen más, különösen pedig az, hogy szavazatomat az igazságügyi költségbe felvett és állandósittatni javasolt egy újabb ministeri tanácsosi és egy titkári állomás rendszeresítésére felvett költség tekintetében indokoljam, illetőleg ezen költség megszavazását ellenezzem.

A ministeri indokolásban erre nézve két argumentum van. Az első az, hogy az igazságügyministerium ügyforgalma annyira megszaporodott, hogy ma már 42,000 ügydarabot kell elintézni.

Én t. ház, különösen azon idő óta, mióta a ministeri padokról a számok csoportosításában oly nagy virtuositást látok, a számok iránti bizalmam megcsökkent. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Megengedem azonban, hogy ezen szám helyes, annak könnyü elintézése azonban, csak, mint mondani szokták, postamunka. Különben az igen t. igazságügyminister ur indokolásában nem mondja azt, hogy a ministerium a meglevő létszámmal nem lenne képes ezen ügydarabokat elintézni. T. ház! Akkor, midőn a bíróságoknál is ezernyi hátralék van és az igen t. igazságügyminister ur még sem találja szükségesnek a birói létszámot szaporítani; akkor nem tudom, hogy itt miért lenne szükséges újabb állomásokat rendszeresíteni. Ezen kérdés a képviselőház előtt már 1877-ben is föl volt téve. Akkor sem fogadta el a képviselőház, nem találván azt indokoltnak. De most a pénzügyi helyzet is határozottan rosszabb, mint volt akkor, én tehát és t. elvtársaim is semmi költségnövekedést meg nem szavazhatunk és kérem a t. házat, ne méltóztassék ezt elfogadni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. képviselőház! Az előttem szólt képviselő ur azon csekély személyszaporítást is, mely most már a pénzügyi bizottság véleménye szerint csakis egy titkári állomásból állna, ellenzi és sokalja. Méltóztassanak megengedni, hogy egy rövid összeállítással világositsam meg ennek a csekély szaporításnak praegnans szükségét. (*Halljuk!*)

Mikor 1867-ben azon ministeriumot, melynek jelenleg élén állok, szervezték, volt öt ministeri tanácsos, 12 osztálytanácsos, 13 titkár, 12 fogalmazó és segédfogalmazó, az összes elintézett szám pedig volt 15,000. Jelenleg miután a királyi bíróságok szerveztettek, midőn a börtönügy a fejlődés stadiumában van és a nagy számmal hozott törvények mindinkább organicus szabályrendeletek alkotását teszik szükségessé, a melyek a ministeriumban dolgoztatnak ki, jelenleg, midőn ennek nyomán a tavalyi ügyszám 46,900 volt, van két ministeri tanácsos, az előbbi öttel szemben, van öt osztálytanácsos 12-vel szemben, van 8 titkár, 8 fogalmazó, 8 segédfogalmazó. Midőn tehát egyetlen egy titkári állomásnak a felállítását kérem, — mert a ministeri tanácsosi állomást a pénzügyi bizottság elejtette, — azt hiszem, nem lépek oly indítványnyal a t. ház elé, melyet bármily tekintetben indokolatlannak lehetne mondani. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Hozzájárul még az, hogy mig a codificationális alap sokkal nagyobb volt, mert volt idő, midőn 30,000 frtból állt, azután, midőn 10.000, majd 8000 frtból állt, ezen alap most több év óta csak 6000 frt és azóta igen sok kisebb törvényjavaslatot és azok indokolását magában a ministeriumban kell kidolgozni. Hozzájárul, hogy — mint már mondtam — a nagy terjedelmü újabb törvények rendeleti uton való számos intézkedést tesznek szükségessé; pl. a büntető törvénykönyv életbeléptetése iránt a rendeleteknek egy egész könyvecskéje jelent meg; és újabb időben a perrendtartási novella, a végrehajtási eljárásról szóló törvény és a csődtörvény életbeléptetése hasonlag terjedelmes rendeletek kibocsátását tették szükségessé, hiszem tehát, hogy azon csekély személyszaporítás nem indokolatlan.

Minthogy már ez ügyben felszólaltam, engedje meg a t. ház, hogy még bizonyos rectificatióval szolgáljak. (*Halljuk!*) Tegnapelőtt a költségvetés általános tárgyalása folyamán, midőn a codificationális alapról volt szó, az mondatott valaki által — én nem hallottam, de a gyorsirói jegyzetekből azután meggyőződtem róla — hogy „jó volt Csemeginek“. Kötelezve érzem magamat kijelenteni, hogy a büntető törvénykönyv szerkesztéseért anyagi, pénzbeli jutalmat az akkori államtitkár ur nem kapott, azt el nem fogadta, mert azon nézetben volt, hogy a mely munkát mint államtitkár a ministeriumban magában teljesit, azért neki külön jutalom nem jár. Ezt az igazság érdekében kijelenteni kötelességemnek tartottam. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Almássy Sándor: T. ház! A igazságügyi minister ur összehasonlitásul elmondta, hogy mennyi személyzete volt 1867-ben az igazságügyministeriumnak és mennyi van most és kimutatta, hogy a mostani létszám csekélyebb. De akkor köztudomásu dolog volt, hogy az igazságügyi ministeriumban egyéb dolog nincs, mint unatkozni, mert munkát nem találtak. (*Derültség a szélső balfelől.*) De daczára annak, hogy ez igy volt, még sem járult a ministerium ahhoz, hogy a személyzet leszállittassék, hanem csak sok nógatás-sürgetés után bocsáttattak el azok az unatkozó tisztviselők. Most ismét többet kért a minister ur, de a pénzügyi bizottság nem sza-

Digitized by Google

vazta meg, s ugy látszik, hogy most gradatim ismét akarják szaporítani a létszámot és mily ürügy alatt? Hogy néha esetleg akad több teendő, mint máskor. Ez mindenütt előfordul. Mert ha ezekre hivatkozva, mindig új hivatalokkal szaporítjuk az állomásokat, ismét ott leszünk, a hol voltunk. Megesik az minden hivatalban, hogy néha valamivel több a munka. Akkor toldják meg a hivatalos időt azon pihenési idő fejében, a melyben előbb részesültek. A szaporitást nem fogadom el.

Elnök: Következik a szavazás. Fizetésekre és lakpénzekre előirányoztatik 155,272 forint. Ellenindítvány nem adatott ugyan be, mindazonáltal kérem azon képviselő urakat, a kik ezen összeget megszavazzák, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Elfogadtatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): II. rovat. Szolgák ruhailletménye 800 frt.

Elnök: Elfogadtatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): III. rovat. Jutalmak és segélyek 3500 frt.

Elnök: Elfogadtatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 159,572 frt.

Elnök: Összesen: 159,572 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások. IV. rovat. Házbér 21,276 forint.

Elnök: Elfogadtatik.

Tibád Antal jegyző (*olvássa*): V. rovat. Hivatali és irodai költségek 26,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VI. rovat. Fordítási költségek 1500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VII. rovat. Úti költségek és napidíjak 2000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VIII. rovat. Távirdai sürgönyök költségei 106 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): IX. rovat. Vegyészeti kiadások 3400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összes kiadás 213,854 frt.

Elnök: Összesen: 213,854 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Kir. Curia. Rendes kiadások 20. fejezet, II. czím, személyi járandóságok. Fizetések és lakpénzek 430,475 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): II. rovat. Működési pótlék 7000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): III. rovat. Szolgák ruhailletményei 1250 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): IV. rovat. Jutalmak és segélyek 2000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 440,725 frt.

Dologi kiadások V. rovat. Házbér 3040 forint

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VI. rovat. Hivatali és irodai költségek 15,300 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VII. rovat. Épületek fentartása 400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összes kiadás 459,465 frt.

Elnök: Összes kiadás: 459,465 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Kir. tábla Budapesten. Rendes kiadások 20. fejezet. III. czím. I. rovat. Személyi járandóságok. Fizetések és lakpénzek 549,251 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): II. rovat. Működési pótlék 8650 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): III. rovat. Szolgák ruhailletményei 1250 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VI. rovat. Jutalmak és segélyek 2000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 561,151 frt.

Elnök: Összesen: 561,151 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások. V. rovat. Házbér 3750 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VI. rovat. Hivatali és irodai költségek 23,800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): VII. rovat. Épületek fentartása 400 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összes kiadás 589,101 frt

Elnök: Összesen: 589,101 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Kir. tábla Maros-Vásárhelyen. Rendes kiadások, 20. fejezet, IV czím. Személyi járandóságok. Fizetések és lakpénzek 91,922 frt.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Az 1881 : LXV. t.-cz 2. §-a alapján felhatalmaztattam, hogy a maros-vásárhelyi kir. itélőtáblához az ottani hátralékok feldolgozására egy évre ugyanazon föltételek alatt, mint a budapesti kir. itélőtáblánál, kisegítő-birákat rendelhessek be. Minthogy a törvény akkor hozatott, mikor a budget-előirányzat már be volt adva és a pénz-

Digitized by Google

ügyi bizottságban is tárgyalva, ezen berendelt törvényszéki birák pótlékáról a költségvetési előirányzatban gondoskodnom nem lehetett; minthogy azonban a törvény által a felhatalmazás meg van adva és a kir. tábla elnökének jelentése szerint négy ily birónak törvényes feltételek alatt berendelése szükségesnek mutatkozik, kérném hogy a fejezet 4. címéhez hozzáadassék: „Négy berendelt törvényszéki biró működési pótléka 850 frtjával 3,400 frt."

Minthogy azonban a t. háznak következetes és a dolog természetéből folyó praxisa szerint, minden változtatás a tételekben, a mely nagyobb összeget vesz igénybe, előbb a pénzügyi bizottsághoz utasítandó, kérném, hogy ezen indítványomat oda utasítni s addig a maros-vásárhelyi kir. itélőtábla ezen rovatát „fizetések és lakpénzek" függőben tartani méltóztassék. (*Helyeslés.*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa az indítványt.*)

Elnök: T. ház! Az igazságügyminister ur a fizetések és lakpénzek rovatához egy indítványt adott be, mely szerint az 3400 frttal emelendő lenne az időközben létesült törvény alapján. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a minister ur indítványát a pénzügyi bizottsághoz utasítani? (*Igen.*) Oda utasittatik s addig e rovat függőben marad.

Lázár Ádám: T. képviselőház! Daczára annak, hogy a t. igazságügyminister ur a marosvásárhelyi kir. itélőtáblanál felveendő négy kikisegítő-biróra nézve egy pótjavaslatot adott be, fentartva jogomat, hogy annak idején azon javaslat felett itt a házban az érdemleges tárgyalás alkalmával nézeteimet nyilváníthassam, nem tehetem, hogy ez alkalommal ép a személyi járandóságoknál az igazságügyi minister urnak és a háznak kiváló figyelmét némely körülményekre nézve fel ne hivjam, a melyeket ha a t. minister ur a most beterjesztett javaslat kidolgozása előtt szintoly komoly figyelemre méltatott volna, mint azt az állomások és fizetések újabb rendszeresitésénél követni hajlandó: akkor bizonyára nem kellett volna fáradoznia azon, hogy négy kisegitő birót kérjen a maros-vásárhelyi kir. itélőtáblánál alkalmaztatni.

Mindenek előtt megjegyzem, hogy azon intercaralis jövedelem és nyeremény-többlet, melyet az igazságügyminister ur egész költségvetési keretében folytonosan kimutat, nem csak hogy meg nem engedhető, sőt a legelitélendőbb eljárás. Az igaz, hogy az igazságügyi tárcza meglehetős ezreket, sőt mondhatni egy busás összeget nyer meg évenkint, ugy de az igazságszolgáltatás jóval nagyobb hátrányokat szenved e miatt, a mit legjobban tudhat a minister ur, miután azon hátralékokat, a melyek annak folytán keletkeznek, hogy több megürült állomások a maga idején gyorsan be nem töltetnek, igen természetes, hogy azok, a kik a hiányzó erőket pótolni hivatva vannak, igen nehezen dolgozhatják fel saját teendőjük mellett. Igen jól tudja a minister ur, hogy a törvényszüneti intézkedés iránt egykor beadott javaslata még itt nem vitetett keresztül, sőt az tudtommal újból ezen időszakra be sem terjesztetett. A rendes szabadságolások meglehetősen megzsibbasztják évenkint a birósági szolgálati képességet. Ha ezen kivül vannak időközben megürült állomások, a melyek havokon, de éveken át sem töltetnek be, ez az első tekintetre is érezhetővé teszi azon hiányt, a mely az igazságszolgáltatás kezelésénél keletkezik. Részemről tehát kijelentem, hogy az intercalaris jövedelmeknek további ily hosszas és nagy mérvben gyakorolt szaporitását kiküszöbölendőnek tartom. Megengedem azt, hogy egyes állomások megürülésénél, a mint azt a dolog természete és a fennálló szabály és törvény kivánja rögtöni betöltésről szó sem lehet; négy, hat sőt nyolcz hét is megkivántatik ehhez kétségtelenül és erre az időre mindenesetre valami intercalare származhatik; de az állomásoknak hónapokig, sőt évekig tartó be nem töltése meg nem engedhető. Mielőtt a concrét esetekre, melyek a személyi járandóság czime alatt előfordulnak, rájönnék, megjegyzem még azt, hogy a pótbirói intézmény által, a mely a rendes birák kisegítését czélozza, a czél nagyon gyengén éretett el átalában ugy a budapesti, mint a maros-vásárhelyi kir. táblánál. Tekintve azon anyagi viszonyokat, a melyekben a pótbirák vannak, a kik különösen Erdélyben csak 50 frt javadalmazással élveznek többet, mint az első folyamodású birósági tagok, most az első folyamodású birósági tagok fizetés-felemelésben részesülvén, igen természetes, ezek egy pár száz frttal nagyobb fizetést fognak élvezni, mint a kir. táblánál levő pótbirák. Ezen az által lehetne idővel segíteni, hogy ha már a t. minister ur egy gyorsabb, alaposabb törvénykezési rendszer létrehozásán komolyan fáradozik, legyenek első és második osztályú birák kisebb és nagyobb fizetéssel, de ne neveztessenek ki pótbirák, a kiknek bizony ugy a nyugdijra, mint a további alkalmazásra nézve is nagyon szerény kilátásuk van.

A kisegitő pótbirákat illetőleg a következő észrevételem van. Ugyanis a minister ur tudni fogja, hogy a maros-vásárhelyi kir. tábla áll egy elnök, 3 tanácselnök, 20 biró, 4 pótbiró, egy elnöki titkárból, a segédszemélyzet egy segédhivatali igazgatóból aligazgatóból stb. E létszámból hiányzik ma egy tanácselnök s már három év óta hiányzik egy elnöki titkár. Itt a költségvetésben a t. minister ur három pótbiróról szól és az elnöki titkári állást betöltöttnek

Digitized by Google

veszi, azonban tényleg mint tudjuk, van négy pótbiró. Az elnöki titkári állomás üresedésben van és ez állomás teendőit egyik pótbiró végzi, kinek, hogy birói függetlenségével mennyiben fér össze az elnöki titkárság teendőinek végzése, ennek megitélését a t. igazságügyminister ur belátására bizom. Nehezen hiszem, hogy addig, mig az állomás betöltendő leend, ennek teendőit egy fogalmazó ne végezhetné, nem pedig pótbiró, a ki ez által birói teendőinek végzésében gátolva van. A tanácselnöki állomás évek óta függőben lévén, teendőit szintén egy pótbiró végzi, kit ez birói teendőiben gátol, ha e két állomás a maga idejében betöltetett volna, ma nem lenne szükség kisegitő birákat berendelni, mi által két-három ezernyi költség-többlet származik. Továbbá a 3 segédigazgatói állomás közül 2 nincs évek óta betöltve. Ezek teendőit részint gyengén fizetett irnokok, részint még gyengébben díjazott napi díjnokok végzik, kik nem is tekintve a napi változást, ezen hivatalok fontos teendőit, a jegyzőkönyveket, a mutatótáblákat és más fontos teendőket hiányosan végzik. Ugy hogy ha a maros-vásárhelyi kir. tábla tovább is oly hiányos létszámmal marad ellátva, ott a jó és gyors igazságszolgáltatás alig lesz található.

Ezeket a t. minister ur becses figyelmébe ajánlván, azon alázatos kérésem van, méltóztassék lehetőleg gyorsan intézkedni az iránt, hogy ezen állomások, névszerint a tanácselnöki, az elnöki titkári és a 2 segédigazgatói állomás a lehető legrövidebb idő alatt betöltessék és ez által mód nyujtassék arra, hogy a mint a ministeri jelentésben is felhozatott t. i., hogy a semmitőszék feloszlása következtében 4—500-al szaporittatik az ügydarabok száma, az állomások betöltése által lehetővé tétessék az, hogy a maros-vásárhelyi kir. tábla feladatának megfelelhessen. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. ház! Mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy különbség van a be nem töltött és megszüntetett állomás közt. Tudomásom szerint a költségvetésben előforduló állomások, a segédhivataloknál be vannak töltve, de az előttem szólott képviselő urnak azon észrevételére, hogy az utóbbi időben rendszeresített azon állomások közül néhány nincsen beltöltve, felvilágosításul a következőt jegyzem meg. Midőn 1875-ben elődöm felhatalmazva, sőt kötelezve volt, hogy az igazságügyi költségvetési előirányzatban bizonyos reductiót tegyen és a törvényszékek száma száz és néhányról 64-re és a felsőbb biróságok személyzete szintén kisebbre szállittatott le, ugyanakkor a marosvásárhelyi kir. táblánál sem tartatott szükségesnek a kezelő személyzet azon létszáma, mely korábban volt, néhány állomás meg lett szüntetve ennélfogva be sem tölthető mindaddig, mig újra nem rendszeresittetnék.

Nem áll ez a tanácselnöki állomásra nézve, mely természeténél fogva véglegesitve van és hogy most betöltve nincs, annak oka nem az intercalarében van, mert fájdalom, ezt, minden iparkodásom daczára sem vagyok képes megtartani, a minek lehetetlensége a zárszámadásokban ki is fog tünni és igazoltatni, mondom, annak nem az intercalare az oka, hanem jól fogja tudni a képviselő ur, milyen nagyfontosságú a tanácselnöki állás és mily sok tekintet veendő ott szemügyre, különösen figyelemmel a királyhágóntúli viszonyokra a személyre nézve, tehát némi nehézség forogván fenn, a betöltés eddig nem történt meg; hogy meg fog történni, ez iránt a t. képviselő urat megnyugtathatom. A költségvetésre nézve az a szaporitás és kirendelés nem mindegy. A különbség az, hogy a kirendelt birák, ha a rájuk bizottakat bevégezték, visszamennek és igy azon költségek nem állandók Ha a viszonyok ugy alakulnának, hogy állomásaikat állandósítani kell, lesz módom a törvényhozás elé előterjesztést tenni. Azon nézetben, hogy a pótbirói intézmény túlélte magát és sokkal czélszerűbb lenne két osztályt állitani fel a birák számára, én is osztozom, csakhogy ennek idejét akkor gondolom bekövetkezendőnek, midőn — és ez reménylem, nemsokára meg fog történni — a táblák szervezete itt egyáltalában szóban lesz.

Kérem indítványomat a pénzügyi bizottsághoz utasítani, a többi tételeket pedig elfogadni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Lázár Ádám: Az elnöki titkárra nézve nem méltóztatott nyilatkozni.

Pauler Tivadar igazságügyminister: A négy pótbiró közül egy végzi az elnöki titkári teendőket is s a mennyiben ez túlterhelné őt, fogalmazó segithet rajta. Hogy mennyire egyeztethető ez össze teendőivel, erre nézve legcompetensebb az elnök itélete. (*Helyeslés.*)

Elnök: Tehát a fizetések és lakpénzek rovata függőben hagyatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat Szolgák ruhailletményei 450 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. Jutalmak és segélyek 600 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. Házbér 500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. Hivatali és irodai költségek 6200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. Épületek fentartása 300 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik. Az összeg pedig függőben hagyatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): V. czím. Királyi főügyészségek. Személyi járandóságok. 1. rovat. Fizetések és lakpénzek 33,830 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. Szolgák ruhailletményei 250 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. Jutalmak és segélyek 350 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 34,430 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások 4. rovat. Házbér 2,960 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Hivatali és irodai költségek 4,800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. Utazási költségek 2,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7. Fegyelmi eljárási költségek 1,660 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 11,420 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel. Fegyelmi eljárási költség 3,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik. Fegyelmi eljárási költségtérítmények és fegyelmi pénzbirságokra 3,000 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Királyi törvényszékek és járásbíróságok. Rendes kiadások XX. fejezet 6. czím. Rendes bevételek X. fejezet 2. czím.

Elnök: E czímmel összefüggésben tárgyalandó a pénzügyi bizottságnak 83. számú jelentése, némely királyi törvényszék, járásbíróság és ügyészség tagjainak lakbér-illetményjavítás végett beadott kérvényei tárgyában. Mielőtt a tárgyalás megkezdetnék, ezen jelentés fel fog olvastatni.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): „A birói és ügyészi karnak körülbelül fele, épen most fog részesülni, a törvény értelmében, az évtizedes pótlékban; ez is jelentékeny terhet képez az államra nézve; de nem hogy ellenérvet csinálnánk ebből, még a kérvényekben kifejezett óhajnak is eleget tennénk, ha pénzviszonyaink megengednék. Csak ezek tilalma alatt véljük azt megtagadandónak. Kérjük tehát ez alapon a t. képviselőházat, hogy némely kir. törvényszék, járásbíróság és ügyészség tagjainak az 1871: XXXII. t.-cz. 8. §-ának módosítására és lakbérilletményeiknek javítására irányzott kérelmét ez alkalommal **teljesíthetlennek** jelentse ki. A kérvényekben kérelmezik némelyek: 1. az 1869: IV. t.-cz. 17. §-a értelmében a nyugdíjrendszer törvényhozás útján való megállapítását; 2. az 1875: XXXVI. t.-cz 4. §-ának értelmében a végleges birósági szervezetet; 3. a szolgálati pragmatikát. Minthogy azonban e kérdésekre nézve a t. képviselőház határozott, a mennyiben azokat az igazságügyi ministerhez utasítá, ezekre nézve nem érezzük magunkat hivatva indítványokat tenni, hanem a kérvényeket tisztelettel mellékelve, kérjük a t. képviselőházat, méltóztassék rendeltetésük czéljából kiadatni.

Hegedüs Sándor előadó: T. ház! Ehhez a jelentéshez, melyet most méltóztatott a t. ház hallani, igen rövid megjegyzéseim vannak. Tudniillik azon idő óta, mióta a pénzügyi bizottság e kérvényeket tárgyalta, még több járásbíróság és kir. törvényszék személyzete részéről érkezett be kérvény, szám szerint összesen 34. Minthogy azonban ezen kérvények is ugyanazon formával és ugyanazon tartalommal birnak, melylyel birnak azok, melyeket a pénzügyi bizottság tárgyalt és melyekről a jelentés szól, ennek következtében ezt egyszerűen csak az igen t. háznak tudomására hozni tartottam szükségesnek. Ezen kérvények is csak azt tartalmazzák, a mit azon 23 kérvény foglal magában, melyekről a jelentés szól, hogy t. i. az 1871: XXXI. t.-cz. 8. §-a módosittassék és a vidéki járásbíróság és törvényszék személyzete számára a lakbérilletmény azon magasságra emeltessék fel, a mely magasságban létezik a fővárosi hasonló hivatalnokokra nézve. Ugyanazon okok, melyeket a pénzügyi bizottság jelentésében kifejtett, természetesen érvényesek ezen kérvényekkel szemben is és a mi e kérvényekben foglalt többi kérelmeket illeti, nevezetesen a nyugdíjtörvény meghozatalára, szolgálati pragmatica és a törvényszékek és járásbíróságok helyének végleges megállapítására vonatkozólag — ezekre nézve a t. ház, a kérvények tárgyalása alkalmával már hozott határozatot, a mennyiben ezen kérvényeket intézkedés és megfelelő előkészítés végett az igazságügyministerhez utasította.

Ennek következtében a pénzügyi bizottság sem hivatva nem tartotta magát, sem szükségesnek nem vélte, hogy a kérvény ezen pontjaira nézve külön intézkedéseket javasoljon a t. háznak és igy a bizottságnak nem maradt egyéb hátra, mint kizárólag azon pénzügyi okoknál fogva, melyeket jelentésemben bátor voltam érinteni, kérni a t. házat, hogy méltóztassék a különben igen méltánylandó és buzgó hivatalnoki kartól ezt a kérelmet ez alkalommal megtagadni és a költségvetés ezen tételét azon alakban fogadni el, a mint a kormány, illetőleg a pénz-

Digitized by Google

ügyi bizottság előterjesztésében foglaltatik. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Hodossy Imre: T. ház! Mindinkább és inkább csökken bennem a remény arra nézve, hogy igazságszolgáltatásunk a jelen kormányzat alatt javittassék és azért nagy önmegtagadásomba kerül már az, hogy ezen tárczának kérdéséhez hozzá szóljak, mert ha a remény nem buzdítja az embert a sikernek legalább némi részéhez, akkor igazán a cselekvés abban az irányban lehetetlen. Most sem szóltam volna, de midőn látom, hogy ily kérdésnél oly kevés a részvétel, oly kevés tekintetre méltattatik az igazságügyminister meg a pénzügyi bizottság részéről, akkor valóban nem tudom megállani, hogy nehány szóval fel ne kérjem a t. ház figyelmét ezen ügyre. (*Halljuk!*)

Méltóztassanak meggondolni, mi van a pénzügyi bizottság jelentésében. A pénzügyi bizottság azt mondja, hogy maga is belátja azon súlyos helyzetet, melyben anyagi viszonyai és felszaporodott teendőinél fogva birói karunk a vidéken van. Tehát kimondja a pénzügyi bizottság és elismeri az igazságügyminister is, hogy biráink a vidéken súlyos anyagi helyzetben vannak. Ezzel ki van mondva, hogy igazságszolgáltatásunk legnagyobb részének kezelése oly biráknál van, kiknek anyagi helyzete súlyos. Ha ez az igazságügyminister nem indítja arra, hogy mélyebben kutassa az okokat, melyeknél fogva igazságszolgáltatásunk állapotai ma már olyanok, milyeneknek maga is kénytelen elismerni s hogy gondoskodjék módokról, hogy ezen állapotokon változtasson, akkor nem tudom, hogy mi és miképen lesz képes kimozdítani igazságügyi kormányunkat azon nyugalomból, melylyel azon panaszokat és állapotokat nézi. Azt hiszem, hogy azon jelenséggel szemben, a mit látunk, ugy a pénzügyi bizottságnak, valamint a t. háznak feladata lehetetlen, hogy az legyen: igaz mindez, de mi nem teszünk semmit. (*Igaz! Ugy van!*) A legkevesebb, a mit a t. ház tehet, az, hogy méltányolva azon megdöbbentő tényt, mely előttünk fekszik s a melyet elismerünk, hivjuk fel az igazságügyi ministert arra, hogy e tényt maga is tekintetbe véve, terjeszsze a ház elé azon módokat, melyek által ezen állapoton segíteni lehet. (*Helyeslés.*) Mert igy nem hagyhatjuk tovább Magyarország igazságszolgáltatását, hogy magunk elismerjük, hogy azt oly birák kezelik, a kik vagyoni viszonyaiknál fogva súlyos helyzetben vannak. (*Igaz! Ugy van!*)

Én ennélfogva kérem a t. házat, hogy ha már ma nem méltóztatnak többet tenni, méltóztassék legalább felhivni az igazságügyministert, hogy eme tekintetből a legrövidebb idő alatt megfelelő javaslatokat tegyen a háznak. (*Helyeslések.*)

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék ezen indítványt irásban beadni.

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. ház! A tárgy, mely jelenleg tanácskozás alatt van, mindenesetre a fontosabbak közé tartozik, sőt tekintve a vidéki birák helyzetét, olyan, mely mély és beható gondolkodást és tárgyalást igényel. Nem zárkózom én el azon okok elől, melyeket az előttem szólott t. képviselő ur felhozott, de másrészről a nélkül, hogy a helybeli viszonyok kellőleg figyelembe vétetnének, a lakbér-illetményeknek általános felemelését indítványba hozni oly időszakban, midőn a birák fizetéseinek felemelése által ugy is többek sorsa javul, időszerűnek nem tarthatom. Nem csak igazságügyi motivumok és érdekek azok, mik a pénzügyi bizottságot vezetik, hanem indokok, mik financiális állapotainkban gyökéreznek. De én ugy vagyok meggyőződve, hogy ezen segíteni kell és szándékom is ez iránt jövőre — természetesen egyetértve azon faktorokkal, melyek illetékes befolyását mellőzni nem lehet, t. i. az illető elnökökkel a helybeli viszonyokra nézve és a pénzügyministernek hozzájárulásával — az intézkedéseket annak idején a budget alkalmával a ház elé terjeszteni. Jelenleg kérem, hogy ezen kérdés további tárgyalását mellőzve, méltóztassék a pénzügyi bizottság jelentését elfogadni. (*Helyeslések.*)

És miután már felszólaltam, még csak egy tárgyra akarok reflektálni. Némelyeknek azon aggodalmuk van, hogy a birák fizetésének felemelése, mely törvény által van megállapítva, a költségvetésben pótléknak neveztetik, a fizetésnek kiegészítő részét nem képezi. Pótléknak neveztetik, első izben a könnyebb leszámolás tekintetéből, másodszor, hogy a ház világosabban lássa, hogy mi lesz az eredményea fizetés felemelésének; de az valóságos fizetésfelemelés, a mely nem működési pótlék, hanem fizetési emelés, a mely az illetőnek annak idején nyugdíjába be fog számittatni. Miután ebben a kérdésben némi kételyek merültek föl, én a pénzügyminister urat fölkértem, hogy értesítse az adóhivatalokat, hogy vonják le az illető díjakat; én ezt elintézett, ezt kétségbe nem vonható kérdésnek tartom s kérem a t. házat, hogy ezt tudomásul venni méltóztassék. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Szilágyi Dezső: T. ház! A ki az igazságügyminister urnak nyilatkozatát most végig hallgatta, az előtt teljesen megmagyarázhatlan marad, hogy ilyen nyilatkozattal a pénzügyi bizottság véleményének elfogadását miképen indítványozhatja az igazságügyminister ur.

Első tévedése az igazságügyminister urnak az, mikor ugy nyilatkozott, hogy a birák és ügyészek kérését a pénzügyi bizottság nemcsak igazságügyi motivumokból, hanem pénzügyi

Digitized by Google

motivumokból is véli megtagadandónak. Ha az igazságügyminister ur elolvasta a jelentést, tudja, hogy a pénzügyi bizottság igazságügyi motivumokból épen nem indult ki. Egyetlen igazságügyi motivum, a melyből a kérelmet megtagadandónak tartja — sőt a mennyiben benne a helyzet súlyos voltának elismerése foglaltatik, inkább igazságügyi motivumból mellette szól — de pusztán pénzügyi motivumok voltak, melyek a pénzügyi bizottságot vezették.

Már most az igazságügyminister ur azt mondja, hogy igenis kell segíteni a dolgon és azt nem képzelheti más módon, mint a panaszokat bizonyos módon elenyésztetni, azaz a lakbéreket a törvényben megállapított mérték szerint módosítani. A pénzügyi bizottság a maga véleményében ezt igazságosnak, méltányosnak tartja, de azt mondja, hogy pénzügyi helyzetünk oly súlyos, hogy ezen súlyos körülmények között ezt megadni nem lehet. De hát azok, a mik azóta történtek, a mióta e vélemény megállapittatott, olyanok, hogy kilátást nyujtanak nekünk arra, hogy pénzügyi állapotaink könnyebbülnek? olyanok, hogy azon motivum, a melyet itt maga a pénzügyi bizottság lefektetett, veszteni fog erejéből? Ha pedig nem fog veszteni erejéből, akkor, hogy szólhat az igazságügyminister ur ugy, hogy fogadjuk el a pénzügyi bizottság jelentését, majd ő azzal ellenkezőt fog proponálni? Másrészről, ha az igazságügyminister ur átlátta azt, a mit Hodossy t. barátom felemlített, hogy ilyen könnyedén a súlyos pénzügyi helyzetre való egyszerű hivatkozás által, a dolog érdemét meg sem vizsgálva, ezen kérelem felett napirendre térni nem helyes, pedig az igazságügyminister ur azt egyenes szavakkal elismerte, akkor azt kérdem: miért nem foglalkozott a kormány e kérdéssel, miért egy évre odázni el? Mert nemcsak a budget-tárgyalás alkalmával merülhet fel e kérdés, mint az igazságügyminister ur képzeli, hogy a jövő budgetig neki attól nyugalma lesz és csak akkor történik valami. Ezen kérelemben való intézkedés a törvény módosítását feltételezi és mi nem azért vagyunk itt, hogy az igazságügyminister urtól azt halljuk: figyelemreméltó dolog ez, azt tartottam róla akkor is, midőn először megtudtam, hogy léteznek ilyen kérvények, hanem halaszszuk el a jövő budget tárgyalásáig, halaszszuk el oly okokból, melyek a jövő budgettárgyalásnál valószinűleg épugy meglesznek, mint ma és a mely okokból aztán még tovább lehet azt halasztani.

És a mint a pénzügyi bizottság egyoldalúlag fogta fel a dolgot, ép oly egyoldalú az igazságügyminister ur felfogása is. A pénzügyi bizottság jelesen ugy fogta fel a dolgot, hogy a kérdés csak ugy állítható fel, ha a lakpénzek az egész országban minden bíróságnál arra a szinvonalra emeltetnek, melyen a pesti első folyamodású bíróságoknál és kir. ügyészségeknél vannak. Azután, elrémítésére a t. ház tagjainak, kimutattatik a mellékletben, hogy ennek a kérelemnek teljesítése 239,000 frttal emelné a törvényszéki és járásbirósági lakbérek és 21,000-rel az ügyészségi lakbérek összegét. Én ezen számok ellen nem akarok szólani, hanem két szempontot akarok a t. ház előtt felemlíteni. (*Halljuk!*)

Valahányszor kormányzatunk valamely ágának javításáról van szó, valahányszor érezzük és a kormány is beismeri, hogy bizonyos reform megtétele alapos okból kivánatos volna; mindannyiszor előttünk áll a pénzügyi helyzetnek azon súlya, a mely elő állott az által, hogy a kormány ugy vitte az ország politikáját, hogy ennek az országnak kell pénzének lenni mindenre, de arra, a mi itt benn az állam szervezetét megerősítené, a mi nyujtana valamit a polgároknak azért, a mit fizetnek, (*Ugy van! a baloldalon*) t. i. a mi tökéletesebbé és jobbá tenné az állami szervezetet, arra ennek az országnak soha pénze nincsen. Ha van valami, akkor ez az, a mi elítéli ennek a kormánynak politikáját; és a mint egy széttört tükör darabjaiban mindenütt egy és ugyanazon napnak képét látjuk, ugy a kormány érvelésében minden egyes rendszabálynál egy és ugyanazon politikának egész képét szemlélheti az, a ki vizsgálja. De téves a t. igazságügyminister urnak felfogása azért is, mert egyszerűen azt hiszi, a kérdést okvetlenül ugy kell felfogni, a mint a pénzügyi bizottság felállította. Én azt gondolom t. ház, a között, hogy minden bíróságnak lakpénze felemeltessék arra a magasságra, a melyen a budapesti bíróságok lakpénze áll, meg a között, hogy ne történjék semmi a lakpénzek javítására nézve, van egy középut; és ha a minister ur érdemesnek tartotta volna ezen kérvények érdemével foglalkozni (*Ugy van! a baloldalon*) és nagy kényelmesen nem állapodott volna meg annál, hogy itt van a pénzügyi helyzet súlyának ürügye, ez alatt a kérdést el lehet távolítani, akkor megtalálta volna ezen középutat, mely az államnak nagyobb terheltetése nélkül jár és mégis bizonyos, legalább égető panaszok orvoslására vezetett volna. És e középut abban áll, a mit minden külföldi országban, a hol a lakpénzek intézménye létezik tapasztalunk, hogy, t. i. tökéletesen téves az osztályozást ugy állítani fel, hogy ezen országban a lakpénzre nézve, melynek a helyi viszonyokhoz kell idomulnia, csak két kategoria létezhetik; egyik az, mely a fővárosban fennáll és a másik, mely az ország összes többi vidékeit mind magában foglalja. Minden ember, a ki abból indul ki, hogy a lakpénzek magasságát, a mennyire emberileg lehetséges, a helyi viszonyokhoz kell idomítani,

Digitized by Google

átlátja, hogy kézenfekvő s indicált az oly reform, mely több osztályt állít fel a helyi viszonyokra való tekintettel a lakpénzekre. (*Helyeslés a baloldalon.*) Nem kell tehát az, hogy mindenütt arra a szinvonalra emeltessék a lakpénz, mint van Budapesten. De minden ember, a ki abból indul ki, hogy a lakpénzek magasságát a helyi viszonyokhoz kell idomítani és a ki a viszonyokat ismeri, be fogja látni annak szükségét, hogy a vidékre nézve több lakpénzosztály állittassék fel és a drágasági viszonyok szerint történjék az osztályozás, a beosztás. Ez egyrészről ki is vihető, másrészről pedig megszüntetné a panaszokat és a reform az állam nagyobb megterheltetése nélkül vihető keresztül. (*Ugy van! a baloldalon.*) Ez az, a mit az igazságügyminister ur már is tehetett volna ha a kérvények érdemével törődött volna s ha nem készségesen ragadta volna meg az alkalmat arra, hogy a pénzügyi helyzet tagadhatatlan súlya alatt ugy állítja fel a kérdést, hogy vagy minden, vagy semmi; és természetesen a semmihez csatlakozik. Én a kérdés megoldását ebben az irányban az államnak megterheltetése nélkül lehetőnek tartom, csak foglalkozzunk komolyan a kérdéssel. Mert ez elérhető a nélkül, hogy az állam megterheltessék. És mert mindenek előtt ezen szempontokra akartam a képviselőház figyelmét irányozni és ezen szempontból egyszerűen ugy, mint a pénzügyi bizottság javasolta, nem tartom ezen kérvény elintézését helyesnek, csatlakozom azon indítványhoz, melyet t. barátom Hodossy Imre beadott és a mely ugy hangzik, hogy: ezen kérvények az igazságügyministerhez utasittatnak, ki azokat ezen oldalról is — és ha egyéb foglaltatik bennök — más oldalról is vegye figyelembe és megfelelő javaslatával ne várjon a jövő budget-tárgyalásig, mert ugy is törvény módosításáról van szó, hanem mihelyest alapos megfontolás után javaslatával elkészült, lépjen rögtön a képviselőház elé ebben az értelemben. Én részemről Hodossy Imre t. barátom indítványát elfogadom. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Pauler Tivadar igazságügyminister; T. ház! A midőn én felszólaltam és véleményemet indokoltam, kifejtettem, hogy mielőtt valamely javaslattal fel lehetne lépni, előbb az illető faktorokkal kell a kérdést megállapítani és csak azután lehet a javaslatot megtenni. Megérintettem különösen a helyi viszonyokat és megérintettem az e kérdésben minden esetre illetékes pénzügyministert. Miután pedig az előttem szólott t. képviselő ur csakugyan azt indítványozza, hogy ezen ügy, tekintve a viszonyokat, kellő és beható tárgyalás alá vétetvén, annak idején törvény által intéztessék el, ő tehát ugyanazt kivánja, a mit én is állítottam, nekem a beadott módosítványt nem lehet ellenemnem. (*Élénk helyeslés.*)

Elnök: A ház pénzügyi bizottságának jelentése némely királyi törvényszék, járásbiróság és ügyészség tagjainak „lakbérilletmény javítás végett" beadott kérvényei tárgyában ugy hangzik, hogy a beadott kérvények irányában ez alkalommal a kérvényezők óhajtását nem lehet teljesíteni és a székhelyekre nézve azon javaslattal áll elő, hogy a mennyiben a képviselőház e tekintetben már határozott, arra nézve más határozat nem szükséges. Most Hodossy Imre képviselő ur indítványa fog felolvastatni. (*Halljuk!*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa Hodossy Imre módosítványát*): „Utasíttatik a minister ur, hogy a bíróságok kérvényére vonatkozólag, mielőbb megfelelő javaslatot terjeszszen elő."

Elnök: A két javaslat tulajdonképen nincs is egymással ellentétben, mert a bizottság sem mondja azt, hogy jövőre semmi esetre se történjék semmi, hanem csak azt mondja, hogy a kérelem ez alkalommal teljesíthetetlennek jelentessék ki. Én tehát azt hiszem, hogy a bizottság javaslata a módosítvány által nem támadtatott meg ugy, hogy e kettő egymással teljesen ellentétben állna; hanem elfogadható a bizottság javaslata ez alkalomra nézve, de a minister utasittathatik a jövőre nézve, hogy ez irányú javaslatot terjeszszen a ház elé. Ha a t. ház igy fogja fel a dolgot, akkor előbb fel lehetne tenni szavazásra a bizottság javaslatát, azután pedig a beadott módosítványt.

Szilágyi Dezső: T. ház! A kérdés feltevéséhez kérek szót. A pénzügyi bizottság azt javasolja, hogy hozza a ház azon határozatot, miszerint a birósági hivatalnokoknak lakbérilletményök javítására irányzott kérelmét ez alkalommal teljesíthetetlennek tartja. Ennek ellenében azon kérvények elintézésétül — mert ez az egyik elintézési mód — Hodossy t. barátom azt javasolta, mondassék ki, hogy a kérelem ez alkalommal igenis teljesíthető, de a kérvények utasittassanak az igazságügyministerhez a végett, hogy azok alapján a kellő utakra és módokra és törvényhozási intézkedésre javaslatot tegyen. (*Ugy van! balfelől.*) A kettő nézetem szerint, egymást kizárja és ha csak erőszakosan nem akarjuk azokat egybekapcsolni — mire valóban nincs ok, ha mindnyájan egyetértünk — az esetben részemről azt tartom, hogy a bizottság véleményének elvetésével, melyet az igazságügyminister ur sem fogadott el, fogadjuk el Hodossy t. barátom módosítványát. (*Helyeslés balfelől.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Én is csak a kérdés feltevéséhez kivánok szólani, (*Halljuk!*) és bocsánatot kérek az előttem szólt képviselő urtól, nem érthetek vele egyet ez irányban.

Digitized by Google

A pénzügyi bizottság azt mondja, hogy „ez alkalommal“, — a mi azt teszi, hogy ma, most az igazságügyi budget tárgyalásánál — nem tartja teljesíthetőnek a kérelmet. Ezzel szemben az áll, hogy teljesíthetőnek tartja.

Szilágyi Dezső (*közbeszól*): Nem!

Tisza Kálmán ministerelnök: Engedelmet kérek, igen és még a házszabályok szerint is ugy kell a kérdést feltenni, hogy „igen“-nel vagy „nem“-mel lehessen szavazni. Tehát már a mint a kérdést fel kell tenni, hogy arra „igen“-nel vagy „nem“-mel lehessen felelni, megmutatja, hogy a kettő ugy áll egymással szemben, a mint én mondtam. Az egyik nézet t. i. az, hogy ez alkalommal nem teljesíthető, a másik az, hogy ez alkalommal teljesíthető, a harmadik nézet az, hogy ez alkalommal nem teljesíthető, de az igazságügyminister utasítandó, hogy a körülmények megfontolásával tegyen javaslatot. Én legalább igy fogom fel a kérdést és igen kérem a t. házat, méltóztassék beleegyezni, hogy a kérdés ugy tétessék fel, a mint a t. elnök ur javasolta.

A kérdés, melyhez egyébiránt szabad szólni, lehet kettő, vagy lehet egy. Lehet, ugy, mint a t. elnök ur javasolta, először föltenni a pénzügyi bizottság véleményét azután — akár elfogadtatik az, akár nem — feltétetnék a Hodossy képviselő ur módosítványa; vagy pedig lehet a kérdést ugy is feltenni — és erre akárhányszor volt eset — hogy elfogadja-e a ház a pénzügyi bizottság véleményét megpótolva Hodossy képviselő ur módosítványával. Akár hányszor volt erre eset és azt hiszem, ez alkalommal is lehet igy eljárni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Szilágyi Dezső: Talán meg fogja engedni a t. ház, hogy kimagyarázhassam azt, a mit előbb mondtam. Mi mindenesetre kérjük és ragaszkodunk ahhoz, hogy Hodossy t. barátom módosítványa külön tétessék fel szavazásra. (*Helyeslés balfelől.*)

De ha a t. ministerelnök ur megengedi, helyreállitom azon módosítványnak az értelmét. Az nem azt jelenti, hogy a kérelem ez alkalommal nem teljesíthető, de kiadatik tanulmányozás végett, hanem jelenti azt, hogy teljesíthető, csak tanulmányozandó és találja meg a minister az illető módot.

És azt is ki kell mondanom, hogy én részemről nem ugy értem a pénzügyi bizottság jelentését, mint a ministerelnök ur, hogy ma nem teljesíthető a kérelem, de holnapután, ha jönnek a kérvénynyel, már teljesíthető lesz, hanem ugy értem, hogy erre az évre azon kérvények el vannak intézve és el vannak vetve a pénzügyi bizottság javaslata által és épen ez az, a miért ahhoz nem járulhatok. Kérem tehát a t. házat, méltóztassék Hodossy t. képviselőtársam indítványát mindenesetre külön tenni fel a szavazásra.

Tisza Kálmán ministerelnök: (*Halljuk!*) Semmi kifogásom nincs ellene. Az elnök ur is ugy proponálta és a magam részéről is elmondtam, hogy lehet igen jól és helyesen külön feltenni a kérdést. Az elnök ur ugy proponálta, hogy felteszi elébb a pénzügyi bizottság javaslatát és aztán, akármi történjék azzal, felteszi Hodossy képviselő ur indítványát. Csakis épen az utóbbira nézve látszhatik kedvezőbbnek ezen eljárás, a mennyiben még ha a pénzügyi bizottság javaslata elfogadtatott is, nem látom kizárva, hogy a másik javaslat is elfogadtassék. (*Helyeslés a jobboldalon.*) De ha a képviselő urak teljes ellentétet látnak a kettő közt, ahhoz is hozzájárulok, hogy elfogadtatván a pénzügyi bizottság javaslata, az által Hodossy képviselő ur javaslata elvetettnek mondassék ki (*Mozgás.*)

Hegedüs Sándor előadó: T. ház! Én részemről kötelességemnek tartom azon kérdés magyarázata végett, melyet Szilágyi Dezső igen t. képviselőtársam adott, felszólalni. Mert a pénzügyi bizottság nevében én oly magyarázathoz, mely Hodossy igen t. képviselő ur módosítványát ugy tüntetné fel, hogy azon kérvények, melyeket itt tárgyalunk, teljesíthetők már jövőben, nem járulhatok. Mert maga igen t. képviselőtársam sem ugy magyarázta ezt indokolásában, a mennyiben azt mondotta, hogy van egy középút a megadás és megtagadás között és ezt kell kikeresni későbbi tanulmányozás által. Ehhez csatlakoztam és csatlakozom most is. De ha azon magyarázat adatik Hodossy képviselő ur inditványának, melyet annak Szilágyi Dezső képviselő ur adott, hogy t. i. már most elvileg az mondatik ki, hogy ezen kérvényben foglalt petitum teljesíthető a jövőre nézve, ehhez nem járulhatok.

A mi a concret szavazást illeti, bátor vagyok ajánlani a t. ház figyelmébe, hogy szó van most az 1882. költségvetésről és az igazságügyi tárczának azon fejezetéről, melyben a törvényszékek és járásbiróságok tagjainak lakpénzeiről van szó. Valamely tételt itt be kell tenni és ezt ugy formulázzuk, hogy maradjon változatlanul a mint a kormány előterjesztette és ne vétessenek tekintetbe a kérvények. Ennek következtében erre szavazni kell és azt hiszem, hogy külön tárgya lesz a szavazásnak Hodossy képviselő ur indítványa.

Gr. Szapáry Gyula pénzügyminister: Arra kérem a t. házat, hogy ne méltóztassék ugy felállítani a kérdést, hogy ellentétben van az indítvány a pénzügyi bizottság javaslatával. Mert ha a kérdés ugy állittatik fel, én a magam részéről kijelentem, hogy kérnem kell a t. házat, hogy méltóztassék az indítványt el nem fogadni és én arra fogok szavazni, hogy az indítvány ne fogadtassék el. S ha az indítvány elvettetik is, a kor-

Digitized by Google

mány és a ház ezen oldala meg fognak tenni mindent, hogy megtaláltassék a mód a méltányos igények teljesítésére. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Szilágyi Dezső: (*Nem lehet szólani!*) A kérdéshez akarok szólani. (*Zaj.*) Azon indítványnak, melyet mi beadtunk, világos értelme az, hogy elvetésével a pénzügyi bizottság javaslatának, fogadtassék el ezen javaslat.

Elnök: Én csak azt óhajtom megmagyarázni, hogy az én felfogásom nincs ellentétben az indítvány szellemével, hanem egyenesen származik onnan, mert meg vagyok győződve, hogy mindkettőt meg lehet szavazni. A házszabályok értelmében az első kérdésnek csakugyan annak kell lenni, hogy elfogadtatik-e a pénzügyi bizottság javaslata vagy nem? Ez természetesen eldöntendő s maga a képviselő ur azt állította, hogy ezután még lehet szavazni, akár elfogadtatik az, akár nem, Hodossy képviselő ur indítványa felett; tehát a kettő nincs ellentétben.

Én igy fogva fel a dolgot, azt hiszem, hogy a t. ház bele méltóztatik nyugodni, ha első kérdésül a pénzügyi bizottság javaslatát tűzöm ki, azután második kérdésül — akárhogy dől el az első — Hodossy Imre képviselő ur indítványát. (*Helyeslés.*) Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a pénzügyi bizottságnak ezen kérvényekre vonatkozó javaslatát elfogadni? (*Igen! Nem!*) A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség elfogadja. Most kérdem a t. házat, méltóztatik elfogadni azon módosítást, melyet Hódossy Imre képviselő ur beadott? (*Igen! Nem!*) A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség nem fogadta el.

Tibád Antal jegyző (*olvas*): 1. rovat: Fizetések és lakpénzek 4.556,563 frt.

Polonyi Géza: T. ház! Felszólalásomnak tárgyára nézve a t. igazságügyminister ur lényegileg az előbbi tárgynál már kielégítőleg nyilatkozott, kijelentvén ugyanis a maga részéről, hogy a pótlék czímén felvett 10 százalékot nem tekinti pótléknak, hanem a törvény világos rendelkezése szerint fizetés-emelésnek. Habár én t. ház, magamra nézve megnyugtatólag veszem tudomásul azt, hogy utólag az adóhivatalok kaptak ily értelmű rendeletet, de mégis azt hiszem, hogy a költségvetésbe a törvénynyel ellenkező intézkedés nem jöhet. Habár tehát a t. igazságügyminister ur megnyugtatott, hogy pótlék czímén nem adóztatható meg az, a mi fizetés-felemelés, mégis bátor vagyok a következő indítványt benyujtani: „Tekintettel arra, hogy az 1871:XXXI. t.-cz. 11. §-a szerint az elsőfolyamodású biróságoknál alkalmazott itélő birák részére a betöltött 10 évi illetve további 5 évi szolgálat után azon esetre, ha elő nem léptettettek, kifejezetten s világosan 10 százalékos illetve 5 százalékos fizetésemelést rendel adni; tekintettel arra, hogy a költségvetési tervezet szerint ezen százalékos fizetésemelés a törvény világos rendelkezései ellenére külön rovatban, mint pótlék vétetik fel; tekintettel arra hogy a törvény ezen intézkedése az 1881:LV. t.-cz. szerint a kir. ügyészekre is kiterjesztetett: mondja ki a képviselőház, hogy a törvény rendelkezésének megfelelőleg, a birák és ügyészek részére pótlék czímén felvett 10 százalék nem mint pótlék, hanem mint fizetésfelemelés vétessék fel.“

Elnök: Fel fog olvastatni az indítvány.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa az indítványt*).

Busbach Péter előadó: T. ház! A költségvetésben ez alkalommal ez a 113,800 forint pótlék czíme alatt lett feltüntetve, különösen mert ez alkalommal lépnek először annak élvezetébe a birák, a kik a törvényben előirt feltételeknek megfeleltek. Tehát, hogy lássa a t. ház, mennyiben javult a birák helyzete, tüntettetett ez igy fel ez alkalommal. Én részemről szintén fizetésemelésnek tekintem ezt, oly fizetésfelemelésnek, a mely most a tizedik évben és később öt évről öt évre fog folytonosan beállani és a mely annak idején a nyugdíj tekintetében irányadó lesz. Én tehát részemről ezt a törvény szellemében fizetésfelemelésnek tartom magam is és nem látok abban semmit, hogy ez alkalommal pótlék czímén áll. A jövő évben a törvény szavai és szellemével képest ugy fog az a költségvetésbe beállittatni, a mint azt a törvény rendeli. Én tehát ez alkalommal nem látom okát annak, hogy az a czím megváltoztassék; jövő évben megtörténhetik ez. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Kőrössy Sándor: Igen t. ház! A mai napon megfosztattam egy végtelen nagy szerencsétől, egy nagy élvezettől, a melyben részesülendettem vala, ha akadályozva nem lettem volna a megjelenésben.

A gyorsirói jegyzetekből ugy értesültem, hogy ma azon szerencsében részesültem, hogy Polonyi t. képviselőtársam beszédében szives volt rólam megemlékezni. Bizonyos műből idézetet olvasott fel a t. ház előtt és ugy akart engem oda állítani, mint valami politikai renegátot. Hogy ezen vádja ellenében igazolhassam magam, méltóztassék a t. ház egy pár nyilatkozat megejthetésére nekem engedélyt adni. (*Halljuk!*)

Polonyi t. képviselő ur beszédében egy rendkivül kiváló nagy jogtudósnak, egy nagy tekintélynek a munkájára hivatkozott; végre azután kisült, hogy ez a rendkivül nagy tekintély és nagy jogtudós tulajdonképen én volnék. (*Derültség.*) Hanem hogy ezt komolyan nem mondta, azt onnan gyanítom, mert másfelől a közoktatási minister urat meg arra ösztönözte, hogy törülje el a jogakademiákat, a honnan ide ilyen jogtanárok kerülnek. Ezt tehát bizonyosan nem vehette komolyan, a mint hogy nem is arro-

Digitized by Google

gálom magamnak, sem irodalmilag, sem szóval ezt nem is követeltem. Annyit azonban minden pennaforgató és irástudó ember tud, hogy én is a magyar jogirodalomnak egyik szerény munkása vagyok. Több nem vagyok semmi.

A mi már most az idézetet illeti, azt a t. képviselő ur alkalmasint elfelejtette megmondani, hogy azt a birálatot mikor mondtam. (*Felkiáltások a szélsőbalon: 1876-ban!*) 1874-ben a „Jogtudományi Közlöny"-ben jelent meg és azt később a „Jogtudományi Közlöny" mint külön lenyomatot közrebocsátotta, hogy mikor, nem tudom, de a „Jogtudományi Közlöny"-ben 1874-ben jelent meg.

No hát a képviselő ur gyönyörűségére elmondhatom, hogy 1875-ig mindig a personalunio eszméjét valló pártnak egyik harczosa voltam és az ugynevezett balközép párthoz tartoztam, de sohasem tartoztam a szélső balhoz. (*Zaj a szélső baloldalon.*) A szélső bal már létezett akkor, mikor a balközép fennállott és én a szélső balhoz sohasem tartoztam. A balközépi programm felfogását közjogi meggyőződésemből kifolyólag, midőn a büntető törvénykönyvet biráltam, átvittem azon birálatba is azon elvet, a melyet a balközép vallott és én is magaménak vallottam.

Csanády Sándor (*közbeszól*): Hitehagyott! (*Általános derültség*).

Kőrössy Sándor: Ezen szempontból irtam akkor azokat, a miket irtam. De kérdem t. ház, vajjon csak magam voltam-e, a ki akkor 1875-ben belátta, (*Derültség a szélső balfelől*) hogy ha azon az uton, melyen akkor haladtunk, tovább megyünk, akkor ez az ország elvész, örvénybe sülyed? Beláttam, hogy ha a közjogi harczot tovább folytatjuk, akkor Magyarország belszervezetét ki nem épithetvén, összeomlik. (*Egy hang a szélső baloldalon: Fuit!*) Én tehát elveimet, a melyeket akkor vallottam, soha fel nem adtam sehol. (*Egy hang a szélső baloldalon: Csak szegre akasztotta! Derültség.*) Azt kérdeztem magamtól, okos és eszélyes ember-é az, (*Derültség a szélső baloldalon. Éljenzés a jobboldalon*) a ki egy bizonyos czél felé törekedvén, látja, hogy az ut, melyen halad örvénybe, gödörbe vezet és merev következetességből beiemegy a gödörbe? Vagy az-e az eszélyes ember, a ki észrevéve, hogy az ut hova vezet, igy szól: „Visszatérek. Megkerülöm." (*Derültség a szélső baloldalon.*) Tartoztam ennek kijelentésével a t. képviselőháznak, tartoztam önmagamnak, tartoztam választóimnak, kik előtt nyiltan elmondottam ezt és a kik engem ennek elmondása után küldöttek ide, (*Éljenzés jobbfelől*) tehát választóim e tényekkel nézeteimet jóváhagyták. (*Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső balon.*)

Még egy pont van, hol a képviselő ur szavaimat félremagyarázta, állítván, hogy azt mondottam volna, hogy a monarchia másik fele nem engedi azt, hogy a hadbiróságokat eltöröljük és nem engedi, hogy szabad tetszésünk szerint rendelkezzünk a hadbiróságok, vagy katonai törvénykezés tárgyában. Én ezt nem igy mondottam t. ház, hanem azt hoztam fel, hogy miután a hadsereg közös, a logikai következetesség szerint még külön nem rendelkezhetünk vele, hanem azon másik féllel, melynek a közös hadsereghez épen oly joga van, mint nekünk. Ha tehát mégis egyoldalulag ragaszkodnánk büntető törvényünkhöz, akkor a huszárokra más törvény lenne, a vasas németekre ismét más. Ez a hadsereg közösségét ketté választaná. Én igy mondtam és igy értettem szavaimat s azt hiszem, hogy mindenki meg van győződve, hogy mig a hadsereg közös, addig a monarchia egyik fele sem oldhatja meg egyoldalulag e kérdést s nem hozhat olyan törvényt, mely az egész hadsereget kötelezze, csupán a két törvényhozás egyértelműleg oldhatja meg e kérdést. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Azt mondja továbbá a képviselő ur, hogy a mely metamorphosison keresztül mentem, az nem az utolsó s ő majd akkor fog foglalkozni bővebben beszédemmel. Meglehet, hogy nem az utolsó s e tekintetben olyan tekintélyre hivatkozom, kit önök is elismernek. Kossuth Lajos azt mondta: „A politika az exigentiák tudománya." Ha tehát a körülmények olyanok lesznek, hogy hazám jólétére és függetlenségére más ut lesz szükséges, mint a melyet ma követek s más is lehető lesz, akkor meglehet, egy másik metamorphosison megyek keresztül. De mig azt látom, hogy ha ezt ma tenném, hazám kivívott önállását s alkotmányát veszélyeztetném, nem birok bátorsággal hazámat a bizonyos veszélynek neki vinni (*Helyeslés jobbfelől*) s maradok azon uton, melyen járok, mert azt hiszem, hogy ez uton Magyarországot fel fogjuk épiteni s akkor Magyarország nem volt, hanem lesz.

Nem akarok szólni a jogakadémiák bezárásáról s kár hogy a t. képviselő ur beszédemnek csak személyi részével foglalkozott, nem a tárgyival, mert a tárgyiból tudtam volna megitélni, hogy valóban ismeri-e azon nagy küzdelmet, azon különféle rendszereket, melyek az igazságügyi politika terén a külföldi irodalomban léteznek. Akkor, ha erről meggyőződtem volna, azt hinném, hogy a tisztelt minister urnak oka van bezárni az akadémiákat. De mig azt nem látom, hogy minden értelmes polgára a hazának tisztában van az igazságügyi politika elveivel, addig a jogakadémiákat fentartani óhajtom, mert azokban meglehet tanulni a jog- és államtudományi ismereteket. (*Tetszés a jobboldalon.*)

Elnök: Én vártam, hogy a t. képviselő ur a királyi törvényszékekhez és járásbiróságokhoz

Digitized by Google

fog szólani. A vitára nézve, mely közte és Polonyi képviselő ur között folyik, megjegyzem, hogy azért néztem el felszólalását, mert szokás a parlamentben, hogy mikor valaki valamely tárgynál felszólal, egyszersmind korábbi támadásokra is reflectál. De arra kérem mégis a t. képviselő urakat, méltóztassanak az egyes tárgyaknál felszólalva, szorosan a tárgyhoz ragaszkodni, mert különben nehezen fogunk haladhatni. (*Helyeslés*)

Polonyi Géza: Személyes kérdésben kivánok szólani és csak néhány másodperczet veszek igénybe.

Hogy a képviselő ur mikor változtatta meg nézetét: azt nagyon nehéz megállapitani, mert ő 1874-ről beszél, a könyv pedig 1876-ban jelent meg.

De tovább megyek, t. ház. A képviselő ur azt mondotta, hogy szavait félremagyaráztam. Erre engedje meg a t. ház, hogy saját szavait olvassam el, a melyek a gyorsirók feljegyzései szerint igy hangzanak: „Ezeket tehát igenis részemről elvárom és hiszem, hogy kormányunk a kellő időben és pillanatban meg fogja tenni azon lépést, hogy a monarchia másik felének törvényhozásával egyetértőleg a katonai büntető-törvénykönyv átalakittassék.“ (*Helyeslés jobbfelől.*)

Bocsánatot kérek, ha egy jogakadémiai tanár a magyar alkotmányról ily fogalommal bir, tökéletesen igaza van a cultusministernek, ha a jogakadémiák becsukását kéri. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*)

Elnök: Miután sem az első, sem a második rovatban ajánlott összegek ellen kifogás nem tétetett, határozatképen kimondhatom, hogy az első rovat alatt fizetésekre és lakpénzekre 4.556,653 frt, a második rovat alatt pedig 113,800 frt megszavaztatott. A kérdés már most csak az lehet, hogy elfogadja-e a t. ház azon indítványt, mely szerint a 2. rovat ezen czíme helyett „Pótlék“ tétessék „Fizetésfelemelés“.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Semmi kétség sincs az iránt, hogy e kifejezéssel „Pótlék“ nem akar mást mondani a költségvetés, mint a mit a törvény tartalmaz, vagyis „fizetésfelemelés“-t. Miután tehát ez nemcsak egyértelmű, de mivel a törvény e kifejezéssel él „felemelés“ és ez inkább megnyugtató és félreértésre alkalmat nem szolgáltat, részemről nem ellenzem, sőt elfogadom annak kimondását, hogy a 2. rovat czíme „Fizetésfelemelés“ legyen. (*Helyeslés.*)

Elnök: Ennélfogva határozatképen kimondom, hogy a 2. rovat czíme „fizetésfelemelés“ leend.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Évi díjak 70,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Szolgák ruhailletményei 49,248 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Jutalmak és segélyek 10,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 4.799,611 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Dologi kiadások: Házbérek 191,845 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7. rovat. Hivatali és irodai költségek 880,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 8. rovat. Hivatalos utazásokra 21.000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 9. rovat. Épületek fentartására 30,000 frt.

Elnök Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 10. rovat. Előre nem látott kiadásokra 5,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olaassa*): Összesen 1.127,845 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): A czím összes szükséglete 5.927,456 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat. Járulékok a törvényhozási költségekhez 9357 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Kir. ügyészségek. Rendes kiadások XX. fejezet. 7. czim. 1. rovat. Fizetések és lakpénzek 784,343 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Tiszti és működési pótlékok 53,988 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Évtizedes pótlékok 10,950 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Orvosok és lelkészek illetményei 39,660 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Szolgák ruhailletményei 79,772.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Jutalmak és segélyek 3000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 971,723 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Dologi kiadások. 7. rovat. Házbérek 51,367 frt.

Digitized by Google

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 8. rovat. Épületek fentartása 15,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 9. rovat. Hivatali és irodai költségek 45,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 10. rovat. Rabtartási költségek 820,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 11. rovat. Bűnvádi eljárás költségei 196,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 12. rovat. Hivatalos utazásokra 14,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 1.141 367 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összes kidás 2.113,090 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Busbach Péter előadó: T. ház! A pénzügyi bizottság a XX. fejezet 6. és 7. czímére vonatkozólag egy tiszteletteljes indítványt terjeszt a t. ház elé, ugyanis tekintettel arra, hogy az első bíróságok teendői, napról-napra, részint az új büntető törvénykönyv életbeléptetése, részint a telekkönyvi ügyek által szaporodnak, méltóztassék a személyszaporítások kikerülése végett, az igazságügyministernek ez alkalommal úgy mint már több izben az átruházási jogot a 6. és 7. czímre nézve megadni.

Elnök: Méltóztatik a t. ház a 6. és 7. czímre nézve az átruházási jogot megadni? (*Igen!*) Megadatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel. 1. rovat. Rabtartási költségtérítmények 117,845 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Bűnvádi eljárási költségtérítmények 30,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Rabmunkajövedelem 37,155 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 185,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Országos fegyintézetek és kerületi börtönök. Rendes kiadások: XX. fejezet. 8. czím. Rendes bevételek. X. fejezet. 4. czím. Kiadás: I. országos fegyintézetek.

Szederkényi Nándor: T. ház! Én szorosan véve nem ezen czím alatt levő tárgyhoz akarok szólani, hanem az ezen czím alatt lévő tárgygyal igen szoros kapcsolatban lévő intézményt akarok a t. ház és a t. kormány becses figyelmébe ajánlani. Midőn a büntető törvénykönyv és ennek következménye, a kihágásokról szóló törvény meghozatott, akkor ugy a t. ház, mint a kormány az országban meglévő intézmények mindegyikét nem vette kellő figyelembe. A törvény megalkotásánál azon meglevő intézmények, melyek részint a társadalom utján, részint másként községek utján bizonyos preventiv és rendőri intézkedésekre létrehozattak, egészen ignoráltattak és midőn e törvény életbe lépett, akkor tünt ki, hogy ime e nagyfontosságú intézmények egészen alap nélkül állanak, a törvény azok létezését meg nem engedi. Ez t. ház, a dologházi intézmény, mely Magyarország több vidékén, több városaiban igen szép virágzásnak indult s mondhatom, hogy a hol létezik, a társadalomnak, a közerkölcsiségnek valósággal áldásos intézményévé lett. Nem terjeszkedem ki több helyre, mert ezen intézmények mindegyikének kellő ismeretével nem birok; azonban kötelességem megemlíteni és hivatkozni névlegesen is azokra, a melyeket ismerek. Ezek egyike a budapesti, másika az Eger városi dologházi intézmény.

Kétségkivül áll, hogy humanus lelkű férfiaknak a társadalom iránti lelkesültsége hozta létre a multban tett nagymérvű alapítványokat oly intézményekre, melyek a társadalom és a börtönök közt voltak helyet foglalandók, t. i. a dologházi intézmények.

Azon elzüllött existentiáknak, melyek családi viszonyok, vagy bármi körülményeknél fogva munkakerülőkké lettek, kik ma benyitnak a házakba, kezeiket kérésre nyujtva, de holnap már lopásra s később rablásra vetemednek, bizonyos időközre elhelyezése czéljából tettek azon alapítványok, melyek mint dologházak, különféle vidékeken és városokban keletkeztek.

A büntető törvénykönyv hivatása repressiv intézkedés, de hivatása egyszersmind azon preventiv intézkedéseknek, melyek fennállanak, tiszteletben tartása s a társadalomnak továbbra is megtartása. A mi büntető törvénykönyvünk nem igy járt el; ezen preventiv intézkedéseket megsemmisitette, ezekre figyelemmel sem volt és itt valóban beteljesedett az, hogy törvénykönyvünk rombolt, a nélkül, hogy alkotott volna. És kellett-e ezt tenni; nem lehetett annak módját találni, hogy ezen fontos, áldásos társadalmi intézmények megmentessenek a társadalomnak; ezeket szintén le kellett rombolni? Én azt állítom, hogy nem.

A kihágásokról szóló törvénynek csak egy szavába került volna, hogy ezen intézmények fennmaradjanak a társadalomnak, az életnek, mert ha az államnak kötelessége is a repressiv intézkedés, azért ne vonjuk el a társadalomtól annak lehetősé-

Digitized by Google

gét, hogy a maga körében preventiv intézményeket létesíthessen. A társadalom igyekezett preventiv intézményeket létesíteni, felállította a dologházakat, hogy az elzüllött existentiák, kik ma kérésre nyujtják kezeiket, de holnap lopnak, rabolnak, azokban rendőrileg elhelyezést nyerjenek. És ha nézem a kihágásokról szóló törvénynek azon szakaszait különösen, a melyek ezen körülményről intézkednek, azt kérdem, hogy vajjon azon szakasz alkotásánál, a mely arról szól, a kik a munkakereseti kedvet vagy akaratot kimutatni nem képesek, 8 napi fogsággal vagy esetről esetre 1 havi fogsággal büntettessenek, vajjon nem lehetett volna beilleszteni ezen szakaszba azt „vagy a hol dolgozó házak vannak, oda küldessenek". És ezzel meg lett volna mentve Magyarországnak egy szép, nemes, igen humanus intézménye, a mely ma a törvény életbeléptetésével bezárva van, bezárva van Budapesten, bezárva van Eger városában és mi történt ezen bezárással? Bizonyosan tudomására van az igazságügyminister urnak, hogy ezen törvény életbeléptetésével Budapesten a dolgozó házban másfél száz ilyen csavargó, tehát, hogy ugy mondjam, jövendő bünösjelölt foglalt helyet és a mint a törvény életbe lépett, természetes a társadalomnak ezen sajátszerü részét ki kellett bocsátani. Az igazságügyminister ur maga is bizonyára megdöbbent a fölött, hogy ezen elzüllött egyének kibocsátásával nem marad más hátra, mint rögtön a rendőri börtönökbe, vagy államfogházakba helyezni őket. Ez tény, mert ma már azon egyének, a kik azelőtt a dolgozó házban voltak elhelyezve, legnagyobb részben az államfogházakban találtatnak és pedig már nem többé mint csavargók, koldulók, munkakerülők, hanem mint tolvajok, zsiványok, rablók, mert azóta oda jutottak, a hol az igazságszolgáltatásnak őket méltólag fogságra kellett kárhoztatni. Én t. ház, indítványt ez érdemben ez alkalommal nem akarok tenni, de igenis óhajtottam a t. háznak és a t. kormánynak becses figyelmébe ajánlani ez ügyet annál is inkább, mert valóban szomorú látvány lesz a társadalomban, hogy ha az emberek, kik az ilyen humanus intézmények irányában figyelemmel viseltetnek, látni fogják, hogy a társadalom egyes alkotásai, melyeknek czélszerüségét és a közönségre üdvös voltát megtagadni nem lehet, mint enyésznek el és látni fogják, hogy a legjobb alkotások mint porlanak el, valóban jövőre még egyéb ilyen társadalmi jótékony intézetek létrehozására való kedv is meg fog szünni, mert nem tudják az illetők, hogy mikor fog hozatni egy törvény, a mely azután az ő alkotásuk nemes gyümölcsét könnyelmüen semmivé teszi és azokat könnyelmüen szétzúzza, ugy mint ezen törvény könnyelmüen, és fájdalommal kell kimondani, a minister ur által egész figyelmetlenül zuzta szét azon humanus intézményeket, a melyek érdekében részint a multban buzgó alapitók, részint a jelenben buzgón fáradozó emberbarátok annyi éjet és napot tettek össze.

Felhivom tehát a t. ház figyelmét arra, hogy itt Budapesten a dologházban körülbelül 140—150 csavargó, kóborló, a társadalomnak elzüllött elemei nyertek alkalmazást, részint hogy ottan, ha még lehet, megmentessenek a társadalomnak, részint azért, hogy legalább a társadalomnak külső része az ily veszélyes és a bün utján járó egyénektől megmentessék. Felhivom a t. házat és a kormányt, terjessze ki figyelmét ezen intézményre és ha lehet, találja módját, hogy ezen intézetek ajtai ne maradjanak zárva. Soká késni nem lehet vele, mert a zárt ajtók hamar berozsdásodnak és ha egyszer rozsdát fogtak, többé ezt ki nem nyitja senki.

De a t. kormányhoz azon kérést és kérdést is vagyok bátor intézni, hogy vajjon tanulmányozta-e ezen társadalmi intézmény ügyét? hajlandó-e intézkedést tenni arra, hogy ezen meglevő intézmények eredeti rendeltetésüknek visszaadassanak, ugy, hogy a törvénynek oly módosítása történjék, melynek folytán azok használható állapotba tétessenek. Hogy ezen intézmény fenmaradjon, azt én részemről egy rövid novellával könnyen elérhetőnek tartom és ugy gondolom, hogy a t. minister ur is el fogja ismerni ennek fontosságát; ha pedig netán azon felfogás uralkodnék a t. kormánynál, miszerint van még idő e bajon segíteni, figyelmeztetem, hogy nincs sok idő, mert mondom, az ajtók bevannak zárva és ha egyszer rozsdát fognak, azokat többé kinyitni nem lehet. Ajánlom kérésemet a t. minister ur figyelmébe. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Elnök: Indítvány nem tétetvén, következik az első tétel.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 1. rovat. Illavai fegyintézetnél 109,705 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Márianostrai fegyintézetnél 42,405 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Munkácsi fegyintézetnél 85,105 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Szamosujvári fegyintézetnél 104,300 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 5. rovat. Lipótvári fegyintézetnél 124,246 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Nagyenyedi fegyintézetnél 23,425 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Digitized by Google

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7 rovat. Váczi fegyintézetnél 98,122 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 8. rovat. Váczi állami fogház 6,397 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa:*) Összesen 594,705 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Elnök: Összesen 594,705 frt.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Bevétel. I. Országos fegyintézetek: 1. rovat. Illava 13,500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. Mária-Nostra 800 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 3. rovat. Munkács 12,520 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 4. rovat. Szamosújvár 10,905 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): II. kerületi börtönök: 5. rovat. Lipótvár 25,900 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 6. rovat. Nagy-Enyed 1,645 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 7. rovat. Vácz 45,530 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): III. Állami fogház: 8. rovat. Vácz 200 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): IV. közvetitő intézet: Kis-Hartán felállítandó közvetítő intézeti alapítvány utáni jövedelem 1,500 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Lázár Ádám: T. ház! Az igazságügyi költségvetés ezen rovatánál a Kis-Hartán felállítandó közvetítő intézeti alapítvány után jövedelem 1500 frt, melyről a minister ur, az előterjesztésben még tovább menve, felidézi először azt, hogy ez az alapítvány tulajdonképen nem 1500 frt jövedelmet hoz ezen évre, hanem csak 900 frtot. Továbbá azt mondja az előterjesztésnek erre vonatkozó passusában: „E helyütt bemutatom az 1878 : V. t.-cz. 27. §-a alapján, az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és a felállítandó javító intézet alapja javára 1881. junius 30-ig befolyt s a központi állampénztárban kezelt összegek álladékáról szóló kimutatást.

1. Készpénzben 26,615 frt 61 kr.; 2. 6% sanagyar aranyjáradéki kötvényekben 38,100 frt; akar% ezüstjáradéki kötvényekben 400 frt; tárgyg% kamatozhatás mellett a takarékpénztárban mény ezve 29,280 frt. Mindössze: 94,395 frt 61 kr., melyről a pénzügyi bizottság azon véleményt terjeszti elő, hogy a közvetítő intézeti alapot a VIII. czímnél önálló rovat alatt javasolja kezeltetni, épugy, mint az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és a felállítandó javító intézet alapja javára befolyt s eddig 94,395 frt 61 krt tevő s jövőben még gyarapodó összegeket.“

T. képviselőház! Egy helyes és józan igazságügyi politikának egyik legfőbb feladata, oly büntető törvényeket alkotni, melyek az ország társadalmi, erkölcsi és anyagi viszonyainak, illetve érdekeinek a kor szelleméhez és a nemzet kivánalmaihoz képest teljes biztosítékot nyujthatnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hogy az alig pár év előtt megteremtett magyar büntető törvénykönyvek mennyire felelnek meg ezen kellékeknek, arról, a bel- és külföldi hivatalos dicsériádáktól eltérve, itt a képviselőházban csak azon bizonyságot tehetjük, hogy a rövid, alig másfél év óta történt életbeléptetés nem tesz egyébről tanuságot, mint ezen törvény kérlelhetlen szigoráról, valamint arról, hogy maga a pénzbirságolás, mely ezen büntető törvénykönyv lényeges részét képezi, főleg az infamiákra vonatkozólag oly romboló hatást gyakorol, mely kétségtelenül nem áll arányban a büntető törvénynek javítást czélzó intézkedéseivel, de sőt ellenkező eredmények éretnek el vele.

Értem a pénzbirságokból alapítandó intézeteknek a jövőre való kihatását. Azt mondja a büntető törvény 20. §-a, hogy a pénzbirságok kizárólag vétségeknél, mint mellékbüntetések azonban bűntetteknél és vétségeknél is alkalmazandó. Az 1869 : XL. t.-cz. pedig határozottan megszabja, hogy akár mint fő-, akár mint mellékbüntetések, következőleg mint önálló mellékbüntetések egyformán szerepelhetnek a pénzbirságok, melyeket csak behajthatlanság esetén lehet fogházbüntetésre átváltoztatni.

Első tekintetre kitűnik mindkét büntető törvénykönyvből, hogy a pénzbirságolásoknak se vége, se hossza és hogy ezen birságok mennyire alkalmaztatnak, kitűnik a minister ur által közölt kimutatásból. A szerint 10 hónap alatt, havonkint átlag 10 ezer frt folyt be s minthogy azóta 7 hónapnál több telt el, 60—70 ezer frtnak kellett befolyni, következőleg 160—170 ezer frtról kellene a kimutatásnak szólni. Igaz, hogy a büntető törvény 27. §-a, melyre a minister ur hivatkozik, azt rendeli, hogy ezen pénz részint kiszabadult szegény foglyok segélyezésére, részint javító intézet felállítására fordítandó és a szakasz vége azt mondja, hogy a befolyt pénzeknek e czélra való fordításáról az igazságügyminister rendelkezik.

Nagy köszönettel vettük volna, ha az előterjesztés nemcsak ezen összeget mutatta volna ki, hanem azt is, hogy az eddig befolyt pénzek-

Digitized by Google

ből rabsegélyezésre mennyi fordittatott. A kiadott utasítások szerint ugyanis a rabsegélyezés dolgát a törvényszéknél elitélt egyénekre nézve a kir. ügyészek, a járásbiróságoknál elitéltekre nézve a járásbiróságok kezelik, mig az önkormányzati hatóságoknál az önkormányzati közegek, mindegyik fel lévén hatalmazva, hogy a kiszabadulandó foglyokat 15 frtig segélyezze, vagyis az általa behajtandó pénzbirságból legfeljebb 10%-ot fordíthasson rabsegélyezésre. A fenmaradó összeg természetesen a felállítandó javító intézet alapjára tartatik fenn, illetőleg félévenkint a kir. adóhivatalnak beszolgáltatik.

Ezt az adóhivatalnak való beszolgáltatást azért hangsúlyozom, mert abból kifolyólag lesz indokolandó határozati javaslatom. Vannak t. i. nem királyilag felállított, nem államilag fizetett hatóságok, melyek a büntetőtörvény, illetőleg a kihágási törvény kezelésével vannak megbizva és önköltségen állván fel, más elbánás alá esnek.

Ezen pénzbirságok behajtása, mint említém, ezen hatóságok által történik. Igaz, hogy az igazságügyminister ur, részint saját hatáskörében, részint a belügyministerrel egyetértőleg, a közigazgatási közegekre vonatkozólag intézkedéseket bocsátottak ki a pénzbirságok behajtása iránt. Általános szabályul ki van mondva, hogy ha 15 nap lefolyása után a pénzbirság önként be nem fizettetnék, lépjen fel a kir. ügyész és a járásbiró, vagy a közigazgatási közeg.

Azt mondja az általános szabály: „a menynyiben az illetőnek erre a czélra elegendő vagyona lenne". Ezt az „elegendő vagyont" miként fürkészik ki? Magától értetik, hogy mindezek az állam képviselői, tehát közvetlenül lépnek fel felperesként az illető elitélt ellenében. A pénzbirság behajtása történik a törvénykezési rendtartás szabályai szerint, mely szabályok jelenleg a f. évi január elsején életbe lépett végrehajtási törvényben foglaltatnak. Ezen végrehajtási törvényben kétségtelenül vannak oly könnyítő kivételek, melyek az azelőtti végrehajtási szabályokban nem fordultak elő és igy első tekintetben sem az ingók, sem az ingatlanok végrehajtására nézve oly ferdeségek, visszásságok és káros következmények nem oly könnyen következnek be, mint az előbb fennállott végrehajtási szabályok szerint. De ha tekintjük a gyakorlati életet, a pénzbirságok végrehajtása az ingóságok foglalásánál elkezdve — természetes különösen az alsó néposztályokat értem — oly könnyű szerrel, mondhatnám erőszakkal foganatositttatik, hogy egy elfogott családfőnek felesége és gyermekei a legnagyobb inségre jutnak — azon kivételes esetet leszámítva, hogy pl. marha állománya megmentetik, különösen az ingatlan végrehajtásnál, mivel tudjuk, hogy ha az ingókból nem telik, a pénzbirság és rabtartási költség behajtásával az ingatlanokhoz fordulnak. Tudjuk, hogy az ingatlanokra nézve a telekkönyv az irányadó. A telekkönyvi hatóságnál az elitélt van mint tulajdonos beirva, legfölebb neje is be van vezetve a telekkönyvbe. De rendszerint a telekkönyi tulajdonos ellen intéztetvén a végrehajtás, tekintet nélkül arra, hogy neje és gyermekei vannak, egyszerűen árlejtés utján eladatik a kisbirtok. Szabad legyen a mindennapi gyakorlatból felhoznom egy példát. Tolvajság bűntetteért elitéltetik egy kisbirtokú családapa, kinek hat gyermeke van egy évi börtönre, a rabtartási költségek viselésére és 100 frt pénzbirságra. Az itélet végrehajtatik, nem tudja fedezni, végrehajtást intéznek ellene. Ingatlana egy kis lakház, ahhoz tartozó másfél hold kerttel.

Ezek megbecsültetnek összesen 300 frtra a helybeli érték szerint. Árlejtésre kerül a dolog, megveszik még tűrhetőn 250 frtért. Alig telik ki belőle a pénzbirság és a rabtartási költség. Elvesztette vagyonát, családja kivettetett belőle. Haza jön a börtönből, földön futó koldusokká lettek neje és gyermekei. Mit tevő legyen? Ismét a bűntetthez folyamodik, mert hiszen a börtönben munkát talál. Pedig mire czéloz a törvény? Arra, hogy ily műveletnek gát vettessék. Nem az a törvény czélja, hogy megtorló szabályok felállítása mellett minél több proletariust és koldust teremtsen, hanem a jobbítás és megtorlása a bűnnek volt a törvény czélja. Ha az első el is éretik, de az utolsó, midőn minden vagyonából kiforgattatik, legfölebb akkor éretik el az illetőre nézve, ha jövőben az ilyen javító intézetekről, dolgozó házakról — a mint azt Szederkényi Nándor képviselőtársam tüzetesen kifejtette — gondoskodva leszen. Ugyde azon intézkedések. melyek jelenleg fennállnak, legfeljebb büntetőjogi tekintetben, a mennyiben a megtorlásról van szó, ütik meg a mértéket; javítási tekintetben a t. igazságügyminister is be fogja látni, hogy bárha rövid volt az eddigi másfél évi tapasztalat, de csaknem meggyőződhetik arról, hogy jövőre ily drákói szigorral alkalmazandó pénzbirság mellett az a nép, a mely különben fogságbüntetésének kiállásával csekély vagyonát a maga családja számára megmenti, a legnagyobb contingenst fogja szolgáltatni a börtön falai közé, semhogy a javulás utjára lépjen.

Ezen, megengedem, a t. ház türelmét kifárasztó, de a tárgy fontosságánál fogva megfigyelendő ügyben két irányban szándékozom a t. ház elé határozati javaslatot terjeszteni. Az egyik irány, mint méltóztattak kivenni, a végrehajtási eljárásnak azon szigorubb módozata ellen fordul, hogy t. i. az illetőnek nem csak őt

Digitized by Google

illető vagyonrésze, hanem ha más osztatlan és igy közös háztartásuk van, a családtagokat illető vagyona is irgalmatlanul, minden kivétel nélkül elkoboztatik és földönfutóvá teszi azt az egész családot, melynek egyik tagja el van itélve. Itt tehát arról kell gondoskodni addig is, mig a jelenleg fennálló büntető törvényünk a társadalmi, erkölcsi és anyagi viszonyokhoz mérve alaposan és gyökeresen átdolgoztatnék, hogy lehetőleg egy rövid novella utján — mert itt rendeleti uton nem tartom czélszerűnek eljárni — intézkedjen a minister ur, hogy a birósúgok ezen anomalis és inhumanus eljárása kikerültessék és meggátoltassék. Mondassék ki határozatban, hogy az ily pénzbirságok csak az illető elitéltnek családi és vagyoni viszonyaira tekintettel alkalmazhatók. Ezen enunciatió által meg lenne mentve a társadalom azon hatástól, melyet az ily drákói szigor előidéz.

Másik része határozati javaslatomnak a következő körülményre vonatkozik. Minthogy ugyanis a pénzbirságok minden különbség nélkül a büntető törvényeket kezelő hatóságok részéről közvetlenül az adóhivatalhoz szolgáltatnak be, sőt a közigazgatási hatóságok, pl. az önálló városok ugyanazon pénzbirságokat a kir. adóhivatalokhoz vannak kötelezve beszolgáltatni: ezen intézkedés első tekintetben az államilag felállított hatóságokat illetőleg ezuttal még részemről kifogás tárgyát nem képezheti, feltéve, hogy valósággal rendeltetési czéljokra fordittatnak azon összegek; de más tekintet alá esik t. ház, ezen összegnek a saját költségükön fennálló közigazgatási hatóságok által elintézett ügyekből befolyó szintén az államkincstárba való beadása és itt találkozom Szederkényi t. képviselőtársamnak felszólalásával, hogy azok az összegek, a mint az igazságügyminister ur is igen jól fogja tudni, eddig mindenütt a lehető bármily egyszerűen berendezett dolgozó és némileg javítóházak fentartására fordittattak, mint rendőri büntetéspénzek, a mi által sikerült e dolgozó és javítóházakat, ha nem is fényesen, de a viszonyokhoz képest türhetően fentartani. Ma már másfél év óta egy fillért sem lehet arra fordítani, társadalmi uton történik a segélyezés közvetlenül az illető hatóságok körében. Ezen összegeknek az ily dolgozó és javító intézetek czéljaira való fordítása nem csak igazságos, de méltányos annyival inkább, mert a közigazgatási hatóságok saját költségükön tartják fenn ezen nagy apparatust. Ily intézkedés által sokkal gyorsabban el lehetne érni azon czélt, mely emberiségi és közbiztonsági tekintetből a törvényhozás, illetve a törvény által elé van tűzve.

T. ház! Az elmondottakra tekintettel és tekintettel főleg arra, a mit az igazságügyminister ur előterjesztéséből nem tudunk, de a miről igen óhajtanám, hogy valamit halljunk, hogy ezen czím alatt a mi 94,000 frt. befoly, ezen tiz hónap alatt mi fordittatott rabsegélyezésre, javító intézetek épitése körüli lépésekre, vagy általában miféle lépést tett az igazságügyminister, azt az ország szine előtt itt a képviselőházban hallani igen kivánatos volna, mert az győzne meg sokakat és engem is arról, hogy azon pénzek, a melyeket annyi könnyektől és átkoktól kisérve behajtanak, valósággal a kitűzött czélokra fordittatnak-e és általában van-e kilátás, hogy ezen annyiszor hangsúlyozott és minden esetre kivánatos javító intézetek érdekében valami történjék.

Mielőtt szavaimat befejezném, vagyok bátor határozati javaslatomat felolvasni és azt a t. ház pártfogásába ajánlani (*Olvassa*): „Az igazságügyminister utasittatik, hogy addig is, mig az új magyar büntető törvénykönyvek, illetve az 1878. évi V. és 1879. évi XL. t.-czikkek az eddigi tapasztalatok alapján a társadalmi, erkölcsi és anyagi rendkivül sülyedett viszonyainkhoz képest gyökeresen és alaposan átvizsgálva átdolgoztatnának, egy mielőbb, még ezen ülésszakon beadandó törvényjavaslat utján a pénzbüntetésekről szóló idézett törvényczikkek alkalmazásánál általános szabályul mondassék ki, hogy az illető birák által a pénzbirságok mindig a családi és vagyoni viszonyok tekintetbe vételével alkalmazandó, továbbá, hogy a különben is önköltségükön fennálló közigazgatási hatóságok által kiszabandó pénzbirságok ezek szükségletei fedezésére fordítandók.“

Pauler Tivadar igazságügyminister: Meg fogja engedni a t. ház, hogy az előttem szólt t. képviselő ur beszédére röviden megadjam a választ. (*Halljuk!*)

A mi azon kérdést illeti, hogy mennyi folyt be s fordittatott rabsegélyezésre, mennyi a javító intézetek felállítására, válaszom az, hogy a befolyt összeg 114,744 frt, ebből 94,385 frt, mint mondottam, gyümölcsözőleg befektettetett, a segélyezések részint az ügyészségek, részint a járásbirósúgok által, részint pedig a rabsegélyező egylet által teljesittettek, a mely egyletnek ezen pénzbirság egy részét átengedtem, hogy saját czéljaira abból rendelkezhessék. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Az említett összeg gyümölcsöztetőleg addig fog kezeltetni, mig a javító intézetek felállittatnak. Erre nézve az előkészületek már megtétettek és alkudozásban állok oly épület megszerzése iránt, melyet ily javító intézet czéljára fordítani és igy a törvényben meghatározott intézkedést életbe léptetni lehet.

Egyébiránt van egy határozata a háznak, mely szerint az igazságügyminister utasittatik arra, hogy két év mulva jelentést tegyen az

Digitized by Google

iránt, miképen foganatosittatnak a börtönügyre, fegyházakra és javító intézetekre vonatkozó törvényes intézkedések; ezen jelentésben annak idején bővebben elő fogom adni, mik történtek és mik vannak készülőben. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy, a mint mondám, a javító intézetekre nézve már foly az alkudozás, a közvetítő intézetekre nézve pedig egy nagylelkű jótevőnek, Wagnernek alapítványa következtében 290 holdnyi terület van Kis-Hartán a Duna mentén, a főváros közelében e czélra alkalmazásba véve.

A mi a képviselő ur határozati javaslatait illeti, ki kell jelentenem, hogy azok egyikét sem fogadhatom el. Nem fogadhatom el azt, hogy a biróságok törvény által utasittassanak arra, hogy a vagyoni állapotra figyelemmel legyenek, mert midőn a törvény megszabja a pénzbüntetésben a maximumot és a minimumot és a biró ezek közt választ, akkor magától értetődik, hogy a vagyoni állapotra is figyelemmel lesz, arra tehát nem kell utasítani.

A mi a második javaslatot illeti, hogy t. i. a pénzbirságok a községeknek rendelkezésére adassanak át, ezt szintén nem fogadhatom el, miután a törvényhozás rövid idő előtt azt határozta, hogy azok sem az államnak, sem a törvényhatóságoknak ne adassanak, hanem azon czélra fordittassanak, melyek a bünügyi igazságszolgáltatással a legszorosabb összefüggésben vannak, t. i. a szabadon bocsátott rabok segélyezésére és javító intézetek felállítására. Ez a büntető igazság czéljaival legszorosabb összefüggésben van és ugy hiszem, hogy a törvényhozás legczélszerűbben intézkedett, midőn az említett intézkedésekeket nem hozta. Ha ezen összegek a szabadon bocsátott rabok segélyezésére fordittatnak, sokkal kevesebb egyén fog a bün ösvényére lépni és ha a fiatal bünösök, kik koruknál fogva a jó iránti fogékonyságukat még el nem vesztették, a javulás útjára térhetnek, ezzel a közbátorságnak legjobb szolgálat fog tétetni.

Miután tehát az első határozati javaslat egészen felesleges, mert a törvény szerint már különben is annak czélja eléretik, a második pedig nem csak hogy ellenkezik a törvénynyel, hanem annak oly irányban való módosítására irányul, melyet czélszerűnek nem tartok, kérem a t. házat, méltóztassék mind a két határozati javaslatot mellőzni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök: A kis-hartai alapítvány jövedelmeire nézve észrevétel nem tétetvén, azt hiszem, hogy ezt 1500 frt összegben megszavazza a t. ház. (*Helyeslés.*) Azonban a másik czím végére nézve Lázár Ádám határozati javaslatot adott be, melyre nézve szavazással kell döntenünk. Szavazás előtt méltóztassék a határozati javaslatot még egyszer meghallgatni.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*).

Elnök: A kik elfogadják a határozati javaslatot méltóztassanak felkelni. (*Megtörténik.*) A többség nem fogadja el.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): összesen 111,500 frt.

Elnök: Összesen 111,500 frt.

Csanády Sándor: A szabályokra hivatkozva, kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy a képviselők határozathozatalra szükséges számban nincsenek jelen a házban, mert a mint én összeolvastam csak 78-an vagyunk.

Elnök: T. ház! Az idő különben is igen előre haladván, azt hiszem, a tanácskozást holnapra halaszthatjuk. (*Helyeslés.*)A holnap 10 órakor tartandó ülés tárgyai lesznek: Az igazságügyminister költségvetésének folytatása, a vallás- és közoktatási ministerium költségvetése, a tegnap napirendre kitűzött 82. számú pénzügyi bizottsági jelentés, továbbá a kérvények 8. és 9-ik sorjegyzéke. Végül a vallás- és közoktatási minister ur fog felelni Urváry képviselő urnak, a Muraköz tárgyában hozzá intézett interpellatiójára.

Ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik 2 óra 15 perczkor.*)

Digitized by Google

53. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1882. február hó 11-én.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Ordódy Pál közmunka- és közlekedési minister törvényjavaslatot nyujt be a szegedi kisajátitási törvény tartamának meghosszabitásáról és az állami biztositást élvező csekély jövedelmü vasutakrol. Herman Otto fölszólalása a philoxera törvény tárgyában. Az inditvány- és interpellatiós-köny felolvasása. Az 1882-ik évi állami költségvetés részletes tárgyalása. (Igazságtanügy. Vallás- és közoktatásügyi tárcza.) A 9. és 10. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása. Szederkényi Nándor és Ugron Gábor interpellátiója s ezekre adott válaszok.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, gr. Szapáry Gyula, b. Kemény Gábor, Szende Béla, Bedekovich Kálmán, Ordódy Pál, b. Orczy Béla, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Péchy Jenő jegyző ur fogja vezetni. A szólni kivánók neveit egyrészről Tibád Antal, másrészről Duka Ferencz jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassék meghallgatni a mult ülés jegyzőkönyvét.

Péchy Jenő jegyző (*olvassa a f. hó 10-én tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Csanády Sándor: T. képviselőház! Én azt hiszem, hogy a jegyzőkönyvben bent kell foglaltatni mindannak, a mi a házban történt. Miután a tegnapi napon, a ház nem lévén határozat-képes, az ülés feloszlattatott és ezen megtörtént dologról a jegyzőkönyvben egyetlen egy szóval sem történik említés: kérem a t. házat, méltóztassék végzésileg kimondani a jövőt illetőleg is, hogy minden, a mi a képviselőházban történik, jegyzőkönyvbe vétessék.

Elnök: T. ház! Én azt tartom és ez is volt mindig a gyakorlat és a dolog természetének is megfelel, hogy midőn a ház szavazás utján vagy bármi más módon határozatot hoz, akkor ez jegyzőkönyvbe vétetik, ha pedig határozatot nem hoz, akkor a dolog csak a naplóba jő. Tegnap nem azért oszlattatott fel az ülés, mert a képviselő ur figyelmeztetett arra, hogy a ház határozatképtelen, hanem — mert akkor 2 óra már elmult és igy minden határozat nélkül jelentettem ki, hogy az ülés berekesztetik. Ha határozatra felhivtam volna a t. házat, akkor ez a jegyzőkönyvben is benn volna, de igy a felszólalás csak a naplóba vétetik föl. (*Helyeslés.*) E szerint a mult ülés jegyzőkönyvét hitelesitettnek jelentem ki.

Bemutatom a kolozsvári kereskedelmi- és iparkamarának Ugron Gábor képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a köztisztviselők minősitéséről szóló törvényjavaslat némely szakaszainak kifejezéseit megváltoztatni kéri.

Hajdú-Hadház város közönségének Ónody Géza képviselő ur által beadott kérvényét, melyben az 1876. évben szervezett állatorvosi állomás betöltése körüli választási jogába való visszahelyeztetéseért és a belügyministerium e tekintetbeni intézkedésének megsemmisitéséért esedezik.

B. Jósika Andor földbirtokosnak Ugron Gábor képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a magyar királyi pénzügyministerium által reá törvényellenesen kirótt illeték leszállitásáért esedezik.

A kassai egyházmegyében lévő saczai kerü-

Digitized by Google

leti papságnak Bárczay Ödön képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a katholikus egyház jogsérelmeit orvosoltatni kéri.

Idősb gr. Bolza József s érdektársai kondorosi földbirtokosoknak Móricz Pál képviselő ur által beadott kérvényét, melyben a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. t.-cz. 34. szakaszának bővítését törvényhozás utján eszközöltetni kérik.

Mindezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Ordódy Pál, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. képviselőház! Van szerencsém két törvényjavaslatot benyujtani a t. háznak. Az egyik szól a Szeged város területén eszközlendő kisajátításokról szóló 1879: XIX. t.-cz. érvényének meghosszabbításáról; kérem a t. házat, méltóztassék e törvényjavaslatot kinyomatás után előzetes tárgyalás végett a jogügyi bizottsághoz utasítani. A másik törvényjavaslat szól az állami biztosítást igénybe vevő csekély jövedelmezőségű vasutakról; kérem méltóztassék ezen törvényjavaslatot is kinyomatni és előkészítő tárgyalás végett a pénzügyi bizottságnak kiadatni.

Elnök: Törvényjavaslat a Szeged szab. kir. város területén eszközlendő kisajátításról szóló 1879: XIX. t.-cz. érvényének meghosszabbításáról, a hozzámellékelt indokolással együtt ki fog nyomatni, szét fog osztatni és előzetes tárgyalás végett az igazságügyi bizottsághoz fog utasittatni. Az állami biztosítást igénybe vevő csekély jövedelmezőségű vasutakról szóló törvényjavaslat a hozzámellékelt indokolással együtt ki fog nyomatni, szét fog osztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz fog utasittatni.

A napirend előtt Herman Ottó képviselő ur kiván szólni.

Herman Ottó: T. ház! Az 1880. évi I. törvényczikk rendelkezik az első nemzetközi philloxera-bizottság megállapodásainak beczikkelyezéséről, az ugyanazon évi II. t. cz. pedig azon rendszabályokról, melyek ezen kártékony rovar ellen Magyarországon alkalmaztatnak. A II. t.-cz. 1. §-ában a kormány ajánlata szerint ki van mondva, hogy a törvény ideiglenes, még pedig két évi tartamra hozatik be. Minthogy ezen törvény 1880. február 1-én szentesittetett, 3-án pedig az országgyülés mindkét házában kihirdettetett, a terminus tehát letelt, azon reményt fejezem ki, hogy a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister ur már ezt a figyelmeztetést elégnek fogja tartani arra, hogy kötelességszerüen a ház elé terjessze az új törvényjavaslatot.

Elnök: A földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister ur ezen felszólalásról a napló utján tudomást fog szerezni. E tárgyban tehát határozat nem szükséges.

Következik az indítvány- és interpellátiókönyvek felolvasása.

Tibád Antal jegyző: Az indítvány-könyvben a következő újabb bejegyzés foglaltatik: 1882. február 10-én, Irányi Dániel indítványa a a szinházakra és egyéb nyilvános mulató helyekre gyakorlandó törvényes felügyelet tárgyában.

Elnök: Irányi képviselő ur, a házszabályok értelmében nekem átnyujtotta indítványát, s azt hiszem, legczélszerűbb lesz ezuttal az indítványt felolvasni és felvételének napját meghatározni. (*Helyeslés*).

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*):

„Határozati javaslat. Tekintve, hogy ugy a fővárosban, mint a vidéken létező némely szinházban, nemkülönben más nyilvános mulató helyeken a jó erkölcsökkel meg nem egyező szindarabok, dalok és mutatványok adatnak elő: felhivja a képviselőház a kormányt, hogy ezen visszaéléseknek a törvények értelmében és korlátai között leendő megszüntetése iránt intézkedjék, a mennyiben pedig külön törvény alkotásának szüksége forogna fenn, ez iránt javaslatot terjesszen elő" Budapest, február 9-én 1882. Irányi Dániel, Somssich Pál, Törs Kálmán, Kaszap Bertalan, Isáak Dezső, Pappszász György, Vidliczkai József, Tassy Béla, Náray Imre, Csanády Sándor, Kada Elek, Hollósy Károly, Hegedüs Sándor, Miehl Jakab, Popovics Vazul, Bende Imre, Uzovics Pál, Bubics Zsigmond, Gödl Károly, Wahrmann Mór, Harkányi Frigyes, Szögyényi László, Szontagh Pál, Lánczy Gyula, Jókai Mór".

Elnök: Az indítvány ki fog nyomatni és azt hiszem, legczélszerűbb lesz, ha indokolás végett a csütörtöki ülésre mint első tárgy fog kitűzetni. (*Helyeslés.*) A határozat ezen értelemben mondatik ki.

Tibád Antal jegyző: Az interpellátiós könyvben a következő újabb bejegyzések foglaltatnak; február 11. Szederkényi Nándor: a dolgozó házak ügyében, az igazságügyiminister urhoz. Február 11. Ugron Gábor: A mozgósított tartalékosok családjainak segélyezése tárgyában a honvédelmi minister urhoz.

Elnök: A képviselő urak meg fogják tenni interpellátiójukat az ülés végén. Következik az 1882. igazságügyi költségvetés részletes tárgyalásának folytatása.

Busbach Péter előadó: T. ház! Mielőtt átmennénk a sorrendben következő tételre, a pénzügyi bizottság nevében egy határozati javaslatot kell előterjesztenem. (*Halljuk!*) Az országos fegyintézetek és kerületi börtönök czíme alatt előfordul az elbocsájtott szegény foglyok segé-

Digitized by Google

lyezésére és a felállítandó javító-intézet alapja javára befolyt 94,391 frtnyi összeg, melyre nézve a pénzügyi bizottság azt indítványozza, hogy az jövőre önálló rovat gyanánt vétessék fel az igazságügyi költségvetésbe, hasonlólag a közvetítő intézeti alap szintén mint önálló alap vétessék föl és terjesztessék be. (*Helyeslés.*)

Elnök: Azt hiszem, a t. ház a pénzügyi bizottság javaslatát elfogadja.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Telekkönyvezés. Rendes kiadások: XX. fejezet. 9. czím. Kiadás. Összesen 7000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Helyszinelési és telekkönyvi átalakítási költségek. Rendes kiadások. XX. Fejezet. 10. czím. Kiadás 100,000 forint.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Törvények szerkesztése. Rendes kiadás, XX. Fejezet. 11. czím. Kiadás 6,000 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Nyugdíjak és végkielégítések. Rendes kiadások VI. Fejezet. 11. czím. Kiadás összesen 659,804 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Beruházások. VII. Fejezet. 1—2. czim. 1. czím. Börtönátalakításokra és felszerelésekre 100,000 frt.

Lázár Ádám: T. ház! (*Halljuk!*) Kőrössy Sándor t. képviselő ur tegnap tartott, ismételt felszólalása hasonlít a kőrösi szentelt vizhez, mely a kormánynak ugyancsak nem használt, az ellenzéknek azonban semmit sem ártott és legfölebb Debreczen város III. kerületének választói lehetnek abban a helyzetben, hogy ezen beszéd következtében eléggé nem sajnálható mámorukból ezen szentelt viz élvezete folytán kiócsúdtak és jövőre nézve igyekezni fognak nem holmi renegát, hanem önérzetes és független jelöltre szavazni. (*Helyeslés a szélső baloldalon. Élénk felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre!*)

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék oly kifejezéseket használni, melyek a ház méltóságát mindenesetre sértik. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Lázár Ádám: Ezen közbejött esemény azonban nem tartóztat minket ez oldalon vissza, hogy az igazságügyi költségvetés további birálatát folytassuk, ép azért bátor vagyok ezen tételnél, minthogy sem a ministeri előterjesztésből, sem pedig a pénzügyi bizottság jelentéséből ezen 100,000 forintnak minő czélra és hol felhasználása minden tételnél ki nem tünik, mindenek előtt a t. igazságügyminister urtól felvilágosítást kérni, különösen azon tervezett 40 zárkának építésére nézve, melyek összesen 40 ezer frttal irányoztatnak elő, továbbá a maros-vásárhelyi kir. táblai épületre előirányzott körülbelül 6000 frtnyi összegre nézve, hogy ahhoz képest saját nézetemet illetőleg határozati javaslatomat kellőleg indokolhassam.

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. ház! Mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy a 40 zárka nyomtatási hiba, a mit a pénzügyi bizottság előadója ugyis kiigazított volna, mert nyolczvannak kellett volna lenni, nem negyvennek. Ezen magánzárkák pedig a büntető törvénykönyv intézkedéseinél fogva szükségkép felállítandók azért, mert, mint a t. képviselő ur igen jól fogja tudni, a büntetésnek megkezdése a törvény szerint magánelzárással történik. Addig, míg tökéletesen végrehajtani ezt nem lehet, be kell érni az eddigi intézkedésekkel; de hogy azt csakugyan ugy lehessen végrehajtani, mint a törvény rendeli, annak intézkedéséhez képest a szükséges építkezéseket meg kell tenni és ezek közé tartoznak a magán zárkák is. Ezen összeg a legnagyobb részben a nagy-enyedi kerületi börtönre fog fordittatni.

A másik kérdésre nézve, a mi a maros-vásárhelyi kir. tábla középületének helyreállítását illeti, a hivatalos jelentésekből meggyőződtem arról, hogy ezen épület, a mely a mult század második felében épült, igen rozzant állapotban van. Az ott végrehajtott szemlék kétségkivülivé helyezték azt, hogy nemcsak külseje és homlokzata dísztelen, hanem mivel a szükséges csatornák a tetőzet alján nem léteznek, a viz beszivárgott és a mennyezetet rontja. Azonkivül az emberi szükségletekre átalában nélkülözhetlen helyiségek is oly állapotban vannak, hogy ott a falazatot részint tökéletesen ledönteni és újat épiteni, részint kiigazítani szükséges. Mindezen hiányok olyanok, hogyha még hosszabb időre ezeknek helyrehozása elhalasztatnék, még egyszer annyi pénzbe kerülne mint most és igy a beadott előirányzat utáni kőmives munka 2112 frt 20 krba, az ácsmunka 703 frt 4 krba, a bádogosmunka 1280 frt 12 krba, a mázolómunka 612 frt 94 krba fog kerülni. Ezen kivül a földbontási-, az asztalos-, a lakatos-, a szobafestő-munkák 486 frt 79 krba, összesen tehát 5195 frt 9 krba kerülnek az összes munkálatok. Én ugy hiszem, hogy a t. képviselő ur, a ki épen azt a várost képviseli az országgyülésen, a melyben ezen épületek léteznek, ezen helyreigazítások szükségét és nélkülözhetlenségét maga is igen jól ismeri és ennélfogva a költség elé nemcsak semmi nehézséget nem fog gördíteni, hanem azt igazoltnak és elfogadandónak ajánlani.

Lázár Ádám: T. ház! Köszönettel fogadom a t. minister urnak azon felvilágosítását és remélem, hogy azon részletezés, mely egyfelől holmi külső díszitésekről, azonkivül megenge-

Digitized by Google

dem, lényeges jobbításokról és némi rondaságok helyreigazításáról szól, nem fog oly pazarló alakban foganatosittatni, miként azt itt a fővárosban az állami építkezéseknél látjuk, hanem a legszükségesebbre fog szorítkozni annyival inkább, mert ezen épület, igen jól ismerem, jelenleg is nagyon használható állapotban van. Hogy 5 mintegy 6 ezer frtnyi helyreállítási költség igényeltessenek, azt, megvallom, igen részletes beható átkutatások folytán lehetne megállapítani. Ugyde én erre bővebben nem terjeszkedem ki és azt, ha szükséges, elfogadom.

Van azonban a kir. táblai épülettel kapcsolatban, illetőleg ezen tétellel összefüggésben benyujtandó egy határozati javaslatom. Ezen kir. tábla már évek óta, csaknem mióta az új alkotmányos viszonyok életbe léptettettek, mindannyiszor, valahányszor képviselőválasztások vannak, mint egy tengeri kigyó szerepel az erdélyi részekben általában, különösen pedig Marosvásárhelyt. Mindannyiszor azzal rémítgeti a kormánypárt a választókat, hogy ha nem szavaznak majd a kormánypárt jelöltjére, a kir. táblát onnan elszállítják, mig más helyen Kolozsvárt ellenkezőleg azt mondják, hogy abban az esetben, ha kormánypártira szavaznak, oda viszik a kir. táblát.

Hogy ez eddig nem sikerült, annak csak a véletlen, nem pedig az intéző körök befolyása az oka. Bármiképen legyen azonban az, meg vagyok győződve s ebben a t. igazságügyminister ur is igazat fog nekem adni, hogy bármennyire fogják is decentralisálni a kir. táblát Magyarországon és Erdélyben és bármikép rendeztessenek is végleg az első folyamodású bíróságok, Marosvásárhely, mint a székelység fővárosa, ha nem is a jelen kiterjedésü kir. táblával, de legalább egy kisebb kerületi táblával és elsőfolyamodású bírósággal mindenesetre szerencséltetni fog és igy annak elhelyezésére mindenki által beláthatólag a szükséges helyiségek megkivántatnak.

Miképen állanak jelenleg e helyiségek? A t. minister ur tudja, hogy jelenleg mekkora bér fizettetik e helyiségekért. A marosvásárhelyi első folyamodású biróság minden osztályával együtt 5 különböző épületben van elhelyezve, melyek közül 4 egymás mellett egy utczában van, a kir. járásbiróság más utczában és épületben, a kir. főügyészség szintén más utczában és külön épületben van elhelyezve. E helyiségekért évenkint összesen mintegy 9000 frt bérösszeg fizettetik, oly összeg, melylyel e bérházakat évi törlesztés mellett meg lehetett volna venni néhány év alatt. Ha tehát ezen helyiségeknek kibérlése ily búsás bérösszeg mellett még hosszabb ideig tartani fog, indokoltnak látom azon kérdést felvetni s a minister ur beható figyelmét rá felhívni, vajjon nem látja-e szükségesnek, hogy itt állami építkezés útján gondoskodás történjék arról, hogy e különböző helyeken elhelyezett hatóságok, t. i. a kir. tábla, kir. főügyészség, első folyamodású biróság, polgári és bűnügyi, valamint telekkönyvi osztálya, kir. főügyészet, kir. ügyészet és a járásbiróság ugyanazon telken épitendő épületben helyeztessenek el. A terület megvan ugyanazon kir. tábla telkén, mely a gr. Kendeffy család által adatott törvénykezési czélokra és mely 2 utczára nyiló terjedelmes telek. Ennek a Szt.-Miklós-utczai oldalon levő részében van a kir. tábla, a többi részén emelendő épületben kényelmesen elhelyezhető a többi osztály. A költségekre nézve csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy azon költségek, melyekbe az épület kerülne, az ottani kevésbé költséges építkezési rend mellett, távol minden fényüzési építkezéstől, nagyon könnyen foganatosítható legfeljebb 15—20 évi törlesztési tőke mellett és elhelyezhetők lennének a börtönök is, melyek jelenleg oly helyiségben vannak összezsufolva, mely minthogy nem e czélra, hanem csak lakás vendégszobáknak épült, igen természetes, hogy a szük udvaron a kevésbé egészséges lég miatt járványnak vannak kitéve a rabok, miről a kir. ügyészség útján valószinüleg értesülést szerezhetne magának a t. minister ur.

Ezen területen levő építkezés az államra nézve kiváló előnynyel járna s ha már Szegeden, a mi ellen kifogásom nincs, oly költséges állami építkezés történt, nem látom át, miért ne lehet M.-Vásárhelytt, mely Erdélynek mintegy központja és a székelység fővárosa, szintén állami építkezéseket folytatni. Ez által nyakát szegnők az általam alább említett tengeri kigyónak is.

Remélem, hogy ez nem lévén pártkérdés, a t. minister ur, mint az igazságszolgáltatás őre, ezt belátván, ez irányban fog működni, tanulmányokat tétetvén az ottani táblai elnökkel és az ottani hatóságokkal érintkezvén, megteendi a kellő lépéseket, hogy ez irányban kezdeményezés történjék.

Van ezenkivül ennél még egy alkalmasabb helyiség, az ugynevezett váracs, mely közelebbről a város tulajdonába ment át, a mennyiben az alépítményekre és a talajra a városi közönség tulajdonjoga elismertetett s csak a fölépítmények lennének a város által kisajátítandók. Ez állami épület lévén, a kisajátítás igen könnyen menne s annál czélszerűbb lenne, mert M.-Vásárhely különben is azon kiváló szerencsében részesül, hogy ott egy nagy katonai laktanya épül, melyben a váracsban eddig székelő katonaság el fog helyeztetni és igy e váracs üresen fog maradni.

Ajánlom a felszólalásomat a t. igazságügyminister ur figyelmébe és hogy ez nyomtalanul ne maradjon, egy határozati javaslatot leszek bátor benyujtani, mely következőleg hangzik:

Digitized by Google

„A m.-vásárhelyi kir. itélőtábla főépületének helyreállítására előirányzott 5195 frt ezuttal elfogadtatik és az igazságügyminister utasittatik, hogy az ugyanazon terjedelmű és alkalmas területen elhelyezhető ottani első folyamodású bíróság mindegyik osztálya, a járásbíróság, királyi ügyészség, börtönök, ugy a kir. főügyészség számára emelendő állami épületek iránt, tekintettel a jelenlegi mintegy 9000 frt évenkénti bérösszegre, a különböző, többnyire alkalmatlan helyiségekért: beható tanulmányozást kezdvén, ez érdemben szakértő tervezet és részletes költségelőirányzat kiséretében mielőbb megfelelő törvényjavaslatot terjeszszen be.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*).

Knöpfler Vilmos: Engedje meg a t. ház, hogy az előttem szólt képviselő urnak azt az állítását, hogy a kir. tábla Marosvásárhelyt való megmaradása vagy onnan való elvétele az ottani szabadelvű párt által kortesfogásokra használtatott volna fel, mint alaptalant, egyszerűen visszautasítsam (*Helyeslés a jobboldalon*) annál is inkább, mert ámbár tény, hogy Marosvásárhely városa a kir. táblának ott maradását, mint kincset, féltékenyen őrzi, mert azt létfentartása egyik feltételének tekinti, mégis azt sem a város, sem valamely párt nem használta fel arra, hogy azzal korteskedjék és pressiót gyakoroljon a választókra. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Legjobb bizonyítéka ennek az, hogy a képviselő ur épen azon kerületben lett megválasztva, a hol a kir. tábla van, a hol annak tisztviselői tömegesen laknak és hogy a szabadelvű párt képviselője azon kerületből lett ide küldve, hol a kir. táblai hivatalnokok nem laknak oly tömegesen. (*Tetszés a jobboldalon.*)

Sajnálom, hogy e kérdés ily alakban e házban előhozatott, mert tudom igen jól, hogy képviselőtársam, a ki ellen a szabadelvű párt részéről mi sem tétetett, ennek köszönheti egyrészt megválasztását, mihez egy hivatlan Don Quixotte-nak eljárása is járult. (*Derültség jobbfelől.*) Az tehát, hogy a képviselő ur azon kerületből lett megválasztva, a hol a kir. tábla tisztviselői tömegesen laknak, bizonyítja leginkább azt, hogy a szabadelvű párt a kir. tábla ügyét, mint kortesfogást nem használta fel. Ezt kötelességemnek tartottam elmondani. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Lázár Ádám: Személyes kérdésben kivánok szólani. Az előttem szólt képviselő ur oly dolgokat említ, a melyekről leginkább neki lehet a legbiztosabb tudomása, mert a választáskor jelen volt. Én, távollétemben a hirlapokból és pártembereim közléseiből értesültem arról, hogy az utóbbi képviselőválasztás alkalmával mind a két kerületben és pedig a kolozsvári választás ötletéből, plakátok függesztettek ki, melynek értelme volt: Tessék csak Rüstow- és Dienstl-féle embereket választani, mert akkor a királyi tábla Marosvásárhelyről elvitetik. Hogy kik választottak engem, kik a képviselő urat? ez nem tartozik ide. Megválasztottak azok, a kik függetlenségök tudatában voltak. Hogy a másik kerületben nem választottak meg, annak azon Don Quixotte oka, ki elámította választókerületemben a polgárokat, hogy senki két kerületből nem lehet képviselő, minek következtében sokan nem szavaztak, sokan pedig embereim közül a képviselő urra szavaztak.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Sem a királyi táblák elhelyezése, sem a marosvásárhelyi választás a jelen tanácskozás tárgyát nem képezvén, röviden csak arról nyilatkozom, hogy a marosvásárhelyi kir. táblánál eszközlendő épitkezéseket, javításokat a képviselő ur is elfogadván s ezek iránt kétség nincs. A mi a többit illeti, a beruházásokra szükséges összeg meglévén állapítva, az idén ugy sem történhetnék már intézkedés, jövőre nézve pedig a feltétlenül szükségesek iránt magamat tájékozni el nem mulasztom. Ennélfogva a határozati javaslatot, mint ilyent feleslegesnek tekintvén, kérem a t. házat, hogy azt ne méltóztassék elfogadni. (*Helyeslés.*)

Elnök: T. ház! Beruházások első címe alatt börtönátalakításokra és felemelésekre 100,000 frt lévén előirányozva, ez ellen indítvány nem tétetett, megszavaztatik. Szavazásra fog kerülni a Lázár Ádám képviselő ur által beadott határozati javaslat.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a Lázár Ádám által beadott határozati javaslatot*).

Elnök: Méltóztassanak azok, a kik ezen határozati javaslatot elfogadják, felállani. (*Megtörténik.*) A többség nem fogadta el.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): 2. rovat. A Szegeden felállítandó törvényszék polgári és büntető osztálya, egy kerületi börtön és fogház számára emelendő állami épületek előállítására engedélyezett 850,000 frtból az első részlet 223,333 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Összesen 323,333 frt.

Elnök: Megszavaztatik.

E szerint az igazságügyministeri költségvetés, a függőben hagyott tételek kivételével megszavaztatott. Ez utóbbiak iránt a t. ház akkor fog határozatot hozni, ha majd a pénzügyi bizottság erre nézve jelentését beadta.

Következik a vallás- és közoktatási ministerium költségvetésének tárgyalása.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): Központi igazgatás. Rendes kiadás XIX. fejezet 1. czím. Ren-

Digitized by Google

des bevétel. IX. fejezet 1. czím. Kiadás. Személyi járandóságok. 1. rovat. Fizetések és lakpénzek 188,450 frt.

Gr. Zichy Ágost előadó: T. ház! A központi igazgatásra nézve a személyes járandóságokra a ministeri előterjesztésben 15,310 frttal több irányoztatott elő, mint az előző évben a költségvetésbe fel volt véve, mert az országos néptanító nyugdíj- és gyámalapnak kezelése oly sok munkát vesz igénybe, hogy okvetlenül szükségessé vált a ministerium személyzetének szaporítása. Ezért a ministeri előterjesztésben 10 hivatalnok és egy hivatalszolga állomásának rendszeresítése javasoltatott. Hogy pedig az államkincstárra ebből teher ne háromoljék, ezen kiadási többlet a nyugdíjalap kamatjaiból lenne fedezendő. A pénzügyi bizottság azonban nem helyeselvén a hivatalnokok oly nagymérvű szaporítását, ezen ügyre nézve albizottságot küldött ki, mely részint a ministerium kebelében megvizsgálta az ügyet és csakugyan meggyőződést szerzett magának arról, hogy szükséges a ministerium hivatalnokainak szaporítása, mert különben a sok hátralék magának ezen nyugdíjalapnak válik kárára és azért nem oly nagymérvű szaporítást ajánl ugyan a t. háznak, mint a ministeri előterjesztés, hanem igenis 5 hivatalnok és egy hivatalszolga állomásának rendszeresítését a mi összesen 8146 frt költségszaporodást okoz. Hogy ez kárára ne legyen a kincstárnak, ezen költségek a nyugdíjalapból lennének fedezendők; tehát összesen személyes járandóságok és dologi kiadások czímén 206,687 frt; központi bevételekre pedig 50,066 frtot javasol a bizottság felvétetni. Ajánlom a pénügyi bizottság javaslatát elfogadásra. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Herman Ottó: T. ház! Midőn mind a magam, mind pártom nevében a közoktatási költségvetéshez általánosságban hozzászólanék, szükségesnek tartom előre bocsátani a következő nyilatkozatot. (*Halljuk!*) Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kinyilatkoztassam, hogy oly párthoz tartozom, mely közművelődési, nevelési ügyekre minden áldozatra és mindenkor kész. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) A magam részéről megjegyzem, hogy ha van difficultálni való e költségvetésben, az első sorban az, hogy ezen összeg kevés. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Én a magam részéről kinyilatkoztatom, hogy Magyarország regeneratióját csupán csak három tényezőtől várom. Az első a nemzet individulitásának kivívása, biztosítása az önállóság és függetlenség formájában; (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) a második átgondolt közgazdasági politika; a harmadik egy egészséges alapokra fektetett népnevelés, közművelődés. (*Helyeslés a szélső balon.*) Én nehezen tudnám megmondani, melyik helyezendő ezek közöl első helyre, mert valóban mind a három kiegészíti, nem zárhatja ki egymást, az egyik oly fontos. mint a másik. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) És miután én a költvetés általános tárgyalása alkalmával a nemzeti individualitásra vonatkozólag kifejtettem, a közgazdaságra vonatkozólag pedig a földmívelési tárcza tárgyalásánál ki fogom fejteni nézeteimeit: jelenleg csupán a népnevelés, népoktatás 's egyáltalában közművelődési kérdésekre kivánok kiterjeszkedni. (*Halljuk!*)

Mi a helyzet, t. ház? A t. közoktatási minister ur évről évre egy testes kötettel szerencséltet bennünket, melyben a közoktatás állapotáról jelentést tesz. Ezen statistikai adatoknak csak kisebb részben van absolut értéke, a többi relativ, mint egyáltalában az évről évre közlött adatoknál szokott lenni. A közoktatás állapotára vonatkozólag, t. ház, látjuk azt, hogy Magyarországban 477,798 gyermek még ma sem részesül oktatásban. Kitünik a túlkiadások és megtakarítások összevetéséből, hogy 7992 frt túlkiadás történt a tanfelügyelőségeknél, ellenben 3848 frt megtakarittatik az elemi oktatásnál. Találunk ott oly rovatot, mely egyik legelszomorítóbb, melyben napról napra feljegyezve találjuk, hogy Zala-megyében, egy megyében, a melyről azt hittük, hogy a legelőrehaladottabbak közé tartozik, melyből azon férfiu kelt ki, kinek most díszes mauzoleumot épittetünk, nem kevesebb, mint 271 községben nincs elemi iskola; azt tapasztaljuk, hogy Vas megyében, melyben oly sok intelligens ember lakik, nem kevesebb, mint 240 helységben nincs elemi iskola; és igy Trencsénben 133; Sárosban 141; Nyitrában 154; Biharban, a mely a ministerelnök ur fészke, 113 helységben nincs iskola.

A 268-ik oldalon bevallja a t. minister ur a többek között, a hol az iparoktatásról szól általánosan, hogy számos házi ipart oktató iskoláról adatai teljesen hiányzanak, a mit azután nagy dicsérettel lehet felemlíteni azon alaposságról, melylyel valaki a maga tárczájára szükséges adatokat beszerzi.

De t. ház, én nem ezekkel a számokkal akarok foglalkozni, mert hisz ezek közkézen forognak, általánosan ismeretesek, nem is a budget egyes tételével akarok foglalkozni, mert én az általános tárgyalást egészen más czélra akarom felhasználni, t. i. hogy kifejtsem nézetemet, hogy mit tartok okszerű eljárásnak a nevelés terén egyáltalában. A napokban történt szemrehányás irányunkban, hogy mi nem vagyunk fogékonyak az iránt, hogy átmeneti stádiumban van a nemzet, hogy mi rögtönösen, egyszerre ideális eszméket követelünk, holott az teljes lehetetlenség.

Elismerem és nagyon jól tudom, hogy át-

Digitized by Google

meneti stadiumban vagyunk és nagyon jól tudom, hogy mik azok a factorok, melyek szükségesek, hogy a nevelés terén igazán egészséges alapot teremtsünk. De nem ugy áll az állítás, a mint az illető t. szónok ur felállította, hanem akkép, hogy mi kritikát gyakorlunk az alkotmányosság helyreállítása óta a jelenig a dolgok fejlődése felett és akként tesszük fel a kérdést, hogy azon hosszú időhöz képest, a tett költségekhez képest, az államjövedelmének felhasználásához képest történt-e elég, vagy nem? És ha igy tesszük fel a kérdést, kénytelenek vagyunk kimondani, hogy nem történt. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! A közművelődés egyáltalában olyan, mint egy gula, annak legszélesebb talapzatát kell, hogy képezze az elemi oktatás: és kell, hogy az illető, a ki a gula építését vezeti, tudja, hogy a legalsó iskola mit kell, hogy adjon a tanulónak, mielőtt az életbe átlép. Ha egyszer megállapítottuk, hogy azon földmívelő gyermekének, a ki épen az elemi iskolákat végzi csak, mily ismeretek szükségesek okvetlenül, hogy a földmívelő-pályán boldoguljon, akkor megadtuk, a mi szükséges neki és ha azt megadtuk, akkor ezen elemből ki fog bontakozni a hivatottabb és felsőbb iskolába megy. Szükséges tehát, hogy mi akkép haladjunk, következetesen fokról fokra, a legmagasabb csúcsig, a hol a valóságos tudomány és azok székelnek, a melyek a tudományt előre viszik, kifejtik és akkor el fogjuk érni azon lépcsőket, melyek a gula csúcsát még magasabbra emelik. És e fény vissza fog sugárzani és egy része, bár gyengén, de le fog hatni az alsó rétegbe. Ezt nevezem én mívelődési rétegnek és azon hatásnak, mely a mívelődési rétegeket áthatja, átjárja és a nemzetnek bizonyos egyöntetű szellemet kölcsönöz.

Ha ezt a képet tartjuk magunk előtt t. képviselőház és azután összehasonlítjuk avval, a mit itten tapasztalunk, azt fogjuk találni, hogy itt vannak egyes rétegek, rájuk következik egy kitöltetlen üres köz, ismét egy rétegnek egy fragmentuma és az, a mit tudományosságnak, a tudomány előbbrevitelének nevezünk, az függ a levegőben, minden kapcsolat és összeköttetés nélkül az alsóbb rétegekkel. Sokan vannak, a kik ezt tagadják, a kik azt mondják: hagyni kell a dolgot, hát hiszen fejlődik; hát hiszen jó, hogyha nekünk vannak olyan erőink is, a melyeket mi el nem érünk, a melyek olyan magaslaton vannak, hogy a világ bámulja őket, noha nemzetünk nem érti meg. (*Halljuk!*) De t. képviselőház, ha mi vesszük a társadalmakat, vesszük a leghatalmasabb államokat, a melyek a jelenlegi materialistikus korszakban dominálják a helyzetet, akkor csak azt fogjuk tapasztalni, hogy az olyan nevelés, mint a minőt Angliában, mint a minőt különösen Amerikában látunk, a hol a tudomány legnagyobb factorai korántsem mérkőzhetnek bizonyos európai előrehaladott népek tudományos factoraival, de az az ismeret, az a szellem, mely ott a társadalomban nyilatkozik, arról tesz tanuságot, hogy a társadalom át van hatva ismeretekkel, az ilyen nevelés, ezen nemzetek azok, a melyek boldogságra, anyagi erőre és hatalomra tesznek szert, a melyek aztán fognak áldozni és áldozhatnak a legnemesebb célokért.

Igy véve a dolgot t. képviselőház és a jelenlegi körülmények közt számolva azzal, hogy átmeneti stadiumban vagyunk, hogy nekünk a mívelődési rétegeket meg kell teremtenünk, önkényt következik, hogy a legnagyobb, a legelhatározóbb súlyt kell fektetnünk a mi tanerőnk kiképzésére, a tananyag megválogatására és oly férfiak kezére való bizására, a kik abban hivatást lelnek. (*Halljuk!*) Ha azután t. képviselőház, vizsgáljuk, hogy miképen látjuk ezt most az életben Magyarországban, véghetetlenül szomorú képet nyerünk: kapkodás, tervszerűtlenség, rendetlenség. (*Ugy van! a szélsőbalon.*) Egyszer kitűzték itt Magyarországon azt a jelszót, hogy már a középtanoda, de az egyetem meg már leginkább semmi egyébre sem való, csakhogy tudósokat neveljen. No hát majd lesz nekem alkalmam reátérni, hogy Magyarországon hogyan, miképen és hányfélekép nevelik a tudósokat. Egyelőre maradok annál, hogy most küzködik egy bizottság a középtanodai törvényjavaslattal, a mely már mint törvényjavaslat is egy iszonyatos chaos és valóságos képe annak a tisztalátásnak, a mely a közoktatási ministeriumot minden eljárásában jellemzi: hogy nem törvényt akar alkotni, hanem egy szabályzatot, a mely a legapróbb részleteket, a legkisebb detailt felöleli, a mely a tanodában ugyszólván még azt a helyet is ki akarja jelölni, a hol a tisztogatásra szánt seprű álljon, (*Ugy van! a szélső balon*) a mely olyan szabályzatot alkot, hogy a tanárnak, a ki ahhoz akarja magát tartani, reggeltől estig egyéb dolga se lesz, mint azzal foglalkozni, hogy nem ütközik-e valamelyik paragraphusba. (*Ugy van! a szélső balon.*) Tehát akként jár el, hogy az egész tanterv a tantárgynak oly összezsufolását mutatja, a mely semmiféle megfontolásra nem vall. Hiszen maga a tanár is, a mit kimutathatok és a mit ki is fogok mutatni, nem azt viszi ki az életbe, a mit neki a tanárképezdében meg kell tanulni, hogy reá bizhassuk a nemzet legdrágább kincsét, ifjuságát. (*Halljuk!*) És valóban nagyon szomorú kép és ha elmegyünk a tanképezdébe és megfigyeljük az ott követett tanrendszert, látjuk azon abnormis állapotot, hogy az egyik oldalon a földmívelés-ipar- és kereskedelmi minister a házi ipar körül buzgólkodik, mig más oldalról azt látjuk,

Digitized by Google

hogy a házi ipart a tanítóképezdében is tanítják, itt azonban a tanítóképezdei igazgató kénytelen bevallani, hogy a tanítóképezdei hallgatók vagy tanítókká lesznek és a tanítás helyett kosarat fognak fonni, vagy kosárfonókká lesznek és ekkor nem fognak tudni tanítani, a legtöbb esetben pedig sem kosarat fonni, sem gyermeket nevelni nem lesznek képesek. (*Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség.*)

Ha, t. ház, tekintetbe vesszük azt az eljárást, a mely minálunk a tanárok és tanítók nevelésével és qualifikátiója körül követtetik, egy olyan kép előtt állunk, hogy nekem előbb nagyon is számot kellett vetnem lelkiismeretemmel, hogy itt egyáltalában felszólaljak és a leplet lerántsam. (*Halljuk!*) Nagyon meg kellett fontolnom t. ház, hogy oly helyen szólalok fel, melyre nemcsak az ország figyelme, hanem ellenségeinek figyelme is irányozva van, hogy olyanokat leplezzek le, a mik az országra árnyékot vetnek, mert nagyon jól tudom, hogy az ellenségek nagyon jól fel fogják tudni használni ezen dolgokat. (*Halljuk!*) Azonban t. ház, én megmondottam, hogy mily nagy faktort, nevezetes faktort ismerek én a nevelés ügyében s mily súlyt fektetek én arra, hogy itt nem a napról-napra való megélés és tengődés, hanem a valódi nevelés forog szóban, mert a milyen ezen nevelés, olyan lesz az ország jövője. És számot vetve magammal, eltökéltem, hogy én ezen leplet csakugyan lerántom. (*Halljuk!*)

Méltóztassék a t. minister urnak bizalmasan előszólítani a tanárokat, ivizsgáló testület tagjait, az előkelő szakférfiakat. Méltóztassék lelkiismeretökre apellálni és méltóztassék tőlök megtudni, hogy vajjon a tanárképesítés rendben folyik-e, igen vagy nem? Én szentül meg vagyok győződve arról, hogy ha ezek a férfiak, a kik ma részben terrorisálva vannak az által, hogy jól tudják, hogy a ki az államnak nem kedves, azt nem csapja el ugyan az állam, de megkeseríti az állását — hogy ha, mondom, ezen férfiak biztosittatnak a minister ur által az iránt, hogy valósággal jót fognak tenni ezen a téren, csak mondják meg az igazat: meg fogják mondani, hogy bizony az rosz, mikor itt meg van engedve, hogy egy aránylag igen rövid cursus után az illető tanárjelöltek harmadszor állhatnak egy bizottság elé, hogy kétszer megbukván, még harmadszor is tehetnek pótvizsgát. Már kérem, méltóztassék a külföldet figyelemmel kisérni, hol a népnevelés legjobban van szervezve, hol a középtanodai oktatás a legkitünőbb, vajjon van-e eset rá, hogy a kétszer bukott még egyszer vizsga alá bocsáttassék és tanárnak képesittessék?

Bocsánatot kérek, a tanárjelölt fogalmát ma Magyarországon én nem is tudom meghatározni. Ez a társadalomban proletár. Mert hát a t. minister ur méltóztatott az ő működési pályáján a középtanodai tanároknak egy egész felesleges seregét nevelni a helyett, hogy tette volna azt, hogy az iskolák meglevő számához viszonyítva a képesitéseket, csak annyit nevelt volna, a mennyinek kenyeret is tud nyujtani. Megtörténik, hogy 60—70 képesített helyett csak 10—12 alkalmaztatik évenkint és a többi kibocsáttatik a társadalomba szerteszét. És még panaszkodnak önök a szellem megromlásán, beszélnek arról, hogy itt szellemi proletariátus keletkezik. Hiszen önök gyártják, tehát mit panaszkodnak? Ezek az emberek életök egyrészét tanulmányokra szentelik azon hiszemben, hogy megszerzik a képességet és a módot kenyérkeresetre és most bolyonganak a bizonytalanságban. Hivatkozom a képviselő urakra, hány tanárjelölt jelenik meg az éven át mindegyikünknél, egy kis protectióért könyörögve. Mert hisz protectió nélkül már most Magyarországon semmihez sem lehet jutni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez itt tehát valóságos proletár-nevelés. És a vizsgáló bizottságok, ha őszintén akarnának beszélni — vannak ott önérzetes emberek és olyanok, a kik jól tudják, hogy a tisztelt jelölt urakat heteken keresztül az előadásokon látni sem lehetett és egymás közt szereztek maguknak bizonyos könyvecskét, melyet egymás közt terjesztenek, a melyben világosan ki van mutatva, hogy melyik vizsgáló-bizottsági tagnak mi a vesszőparipája, mert jól tudják előre, ki miből szokott kérdezni és erre elkészülve, megkapják a tanári képesítést, a diplomát és megkapják ezt aránylag ifju korban, feltétetnek a középtanodai kathedrákra!

Méltóztatott-e a minister ur megfontolni, mit tesz az, egy minden élettapasztalást nélkülöző, csupán egyszerűen megvizsgázott ifju kezébe letenni a középtanodai ifjuság jövőjét? Ezt a t. minister ur leszólhatja, veheti könnyen, de a ki a magyar társadalmat ma ismeri, a ki hallja a kiváltkép a tulsó oldalról felhangzó amaz aggodalmakat és vádakat, hogy itt a közerkölcsiség mily romlásnak indul, hogy itt a materialismus mily óriási módon bódít és visszamegy a forrásokra, az meg fogja azt találni a nevelés rosszaságában; én inkább ebben keresem azt, mint a perek szaporodásában!

Hiszen t. ház, van ezen kivül még egy, ennél is borzasztóbb kép. Mert hát qualifikáltatnak a tanárok. Megengedem, hogy vannak köztük jobbak is, magam is tudom tapasztalatból, hogy vannak közöttük igen kitünők, a legszorgalmasabbak. Ezek alkalmaztatnak az állami tanodáknál, kibocsáttatnak tehát az életbe. Oda kerülnek egy vidéki város kathedrájára és következik az, hogy az állami tanoda a felszerelés

Digitized by Google

tekintetében rosz és használhatatlan. Az az alkalom, mely az ifju tanárnak okvetlenül szükséges arra, hogy tanszékét elfoglalva, magát tovább képezhesse, az állami tanodákban nincs meg. A minister ur és a tanfelügyelők semmi egyébre nem dolgoznak, csak egy vastag könyv szerkesztésére, statistikai adatok kimutatására. Holott a minister urnak el kellene törölnie az egész tanfelügyelői intézményt (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*) és ezen intézmény költségeivel kellene a középtanodákat jól és megfelelően felszerelni.

Igy történik aztán, hogy ezek a szegény tanárok két-három évig küzdenek, hogy valahogy a szinvonalon tartsák magukat, sőt vannak olyanok, a kik keresnek összeköttetéseket a főváros tudományos köreivel. Ha itt ösztönt kapnának, hasznosakká lehetnének a tudomány számára, de a fővárosban uralkodó clickrendszer ezt nem engedi. Itt azt mondják: én nem dolgozom, ne dolgozzanak tehát mások sem, hogy első maradhassak. Igy visszariasztva, mit tesz az a szegény tanár? Szerez magának egy hosszú szárú pipát, beáll takarékpénztári napibiztosnak, rendbe rakja azt a kis oktatási apparátust jól rosszul és husz, huszonöt évig rontja vele Magyarország ifjuságát. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

S a mint ez az alsó fokon és a középfokon van, ugy van ez a legfelsőbb fokon is. (*Halljuk!*)

Számot vetettem magammal. Tökéletes biztossággal tudom azt, hogy a miket mondandó vagyok, azokkal le fogom rombolni azon kis positiót, melylyel Magyarországon tudományos körökben birtam. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Magam ellen fogom lázítani mindazokat, a kik e téren szóval és súlylyal birnak, kevés kivétel lesz, a ki mellettem fog állani. Ez mind meg fog történni. De számot vetettem lelkiismeretemmel. Az én positiom, az én érdekem semmi akkor, midőn a legmagasabb érdekek forognak szóban, midőn a nemzet érdekéről van szó. (*Halljuk!*) Én le fogom rántani a leplet. (*Halljuk! Halljuk! a szélső balon.*)

Én t. ház, a midőn az egyetemről szólni akarok, (*Halljuk!*) előre is kinyilatkoztatom, hogy én az egyetemeknek a metropolisokban való elhelyezésének ellensége vagyok. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Okaim a következők. A metropolisokban, kiváltkép a politikai központokban elhelyezett tudományos egyetemek tanári kara sohasem egyöntetű testület minden törekvése szerint. Mert számosan nem tudnak ellentállni azon csábnak, melyet egy, a politikai és a társadalmi életben is erősen lüktető közélet ajánl nekik. Áhítoznak parlamentalis babérokra, sociális fényes helyek betöltésére, némelyek kir. tanácsosi czímre áhítoznak, mások az ordók hajhászatából valóságos mesterséget űznek. (*Tetszésnyilatkozatok a szélső baloldalon.*) És ez mind a tanári kötelességek rovására történik.

Ezt kifejezvén és kinyilatkoztatván, felkérem a t. minister ur figyelmét a következőkre. (*Halljuk! Halljuk!*)

A saját maga által kiadott vastag könyvnek az egyetemre vonatkozó kimutatásai a következőt tüntetik elő. Előre megjegyzem, hogy neveket megemlíteni nem akarok. A ki a könyvbe be akar tekinteni, a nevekről is értesülni fog. Vannak az egyetemen collegiumok, a hol olyan tantárgyak adatnak elő, melyeket szemléleti oktatás nélkül, sőt egyenesen gyakorlás nélkül oktatni nem lehet, a hol a tárgygyal való közvetlen foglalkozás és az experimentumoknak közvetlen közelben való figyelemmel kisérése okvetlen szükséges; vannak, mondom, auditoriumok 384, 896, 379, 373 és 425 hallgatóval. Mondja meg nekem egy józan gondolkozású ember, hogy képzelhet egy tanárt, a ki egy auditoriumnak, mely négyszer akkora mint e ház, képes tantárgyakat csak szóval is előadni — eltekintve attól, hogy neki azzal foglalkozni kell — előadni 896 embernek egy semesterben, a mely 120—126 napra terjed s a mikor az illető kötelessége, hogy az egyes hallgatók meg colloquáljanak is. Ez fizikailag absolute lehetetlen, mert azt találjuk, hogy hetenkint adatik 31, 11, 12, 9 és 12 óra.

T. ház! Hisz már magát ezen auditorium számát véve, az első kérdés az, hogy hol vannak az egyetemnek azon termei, melyek a hallgatók tömegét befogadják? Hol vannak a mi klinikáinkban és a mi intézeteinkben azon helyek, a hol a hallgatók gyakorlati begyakoroltatása egyáltalán lehetséges? Hiszen az absolute lehetetlen.

Hát, t. ház, én iparkodtam ezeket megtalálni; iparkodtam az én adataim és értesüléseim beszerzésénél azt az utat követni, melyet nekem Magyarország közoktatási ministere csak a multkor ajánlott, a midőn egy concret eset alkalmából nekem lehetetlenné tette, hogy az arra vonatkozólag a hivatalos adatokat megszerezzem és a t. minister ur engem a privát értesítésre méltóztatott utasítani. Hangsúlyozom azt, hogy egy concret esetre nézve, a hol velem szemközt hivatalos adatok állittattak és én kifejezést adtam annak, hogy ha én hivatalos adatok alapján meggyőződöm, én az illető dolgot a ház szine előtt, mint általam elkövetett vétséget el fogom ismerni. Én tehát követtem a t. minister ur ezen tanácsát és az én értesüléseim foglalatja ez, a mire különösen kikérem a t. ház figyelmét. (*Halljuk!*)

Van a mi magyar tud. egyteemünknek — bocsánat a kitételért — egy rákfenéje, mely a corruptiónak egy valóságos neme. Ennek a corruptiónak neve: tanpénz. (*Mozgás.*)

Digitized by Google

Tisztelt ház, ez csakugyan tény és én felszólítom Magyarország közoktatási miniszterét, hogy indítsa meg a vizsgálatot e nagy auditoriumokat illetőleg és szólítsa fel a tanárt, hogy azokat csak egyszer állítsa a minister ur elé, hogy valósággal megvannak-e? A t. minister ur meg fog győződni egy eljárásról, a mely megbélyegzendő. Hogy ott a hallgató bizonyos tanároknak kedvezzen, háromszor-négyszer, sőt a mint én egész hiteles oldalról értesítve vagyok, egyes esetben tizenötször beiratkozik, mindannyiszor letévén az illető taksát. (*Nagy mozgás.*) Igy történik azután, t. ház, hogy igenis vannak tanárok, rendelkeznek 8—10—12 ezer frtnyi jövedelemmel csupán csak a tandíj után. De azoknak a hallgatói, kik be nem férnek a tantermekbe, azoknak a hallgatói vajjon mit tesznek? Hisz önök az erkölcsiség sülyedéséről panaszkodnak általában; sőt van a kormánypárt padjain ülő igen t. képviselőtársam, a ki nekem nyiltan megmondta, hogy ő maga is lemond arról, hogy ez a nemzedék valaha megoldja azon kérdéseket, a miket Magyarországon megoldani kell. Mert hisz hát az erkölcsiség romlott, mert az ifjúság rosz. Hát honnan származik ez? Ha valaki tart egy 4—5—6—800 főnyi auditoriumot, mikor a tanterem csak 50—60 embert fogad be, hát a többi ifjuság hol van, mit csinál? Méltóztassanak elmenni az Orpheumokba, a gombamódra felburjánzó mulató helyekre és ott meg fogják találni, hogy honnan kerül Magyarországon az a gonosz, rosz szellem, a mely semmivel sem számít. Igen, hogy ha egy ifjú már ifjú korában azt tapasztalja, hogy ha háromszor négyszer beiratkozik egy tantárgyra, át tud csúszni a vizsgán, vajjon miféle közigazgatási tisztviselő, ügyvéd, vagy ember lesz a társadalomban? A ki az átcsuszást és protectió-keresést meg tanulja ismerni, miféle hasznos polgára lesz az az államnak, kérdem a minister urtól? És azután azt mondják, hogy hiszen az olyanok, kik meg nem szerezték maguknak a qualificatiót, nem fognak alkalmaztatni. De, t. ház, mindenki tudja azt, hogy ezek a czellengésre kárhoztatott ifjak Magyarország legjobb családjaiból valók és nincs az a szülő, ki megengedné, hogy ha fia igy elhanyagolta tanulmányát, azért ő az életben elpusztuljon.

Tessék összehasonlítani a kimutatásokat az abituriensek és a beiratkozások közt, vajjon hogyan lehetséges ez az aránytalanság? Mi történik a többivel? Erre a kérdésre egy tanár azt felelte nekem: hát elkallódnak. Elkallódnak. Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy mikor már a szülők nem győzik fiaikat élvezeteikben további segélyezéseikkel, a melyeket a studiumok nevén kérnek, akkor kiviszik a vidékre és a család befolyásával alkalmazzák a megyében mindenütt. És ekkor önök azt mondják, hogy rosz az administratió és Grünwald Béla képviselő ur ki akarná őket neveztetni. (*Derültség.*) No már bocsánatot kérek t. ház. én részemről elmondhatom, hogy mióta élek és gondolkozom, nekem Magyarország közművelődéséért mindig hevült a szivem, szegénységen, mindenen keresztül mentem, mindig a közügyet szolgáltam és mikor most itt a központban látom azt az eljárást, a mi itt történik, azon a fokon, a hol voltaképen a magyar társadalom legintelligensebb elemeinek kell ülni, legintelligensebb elemeinek kell keletkeznie; ha én ezt látom: akkor valóban majd nem hogy le kell mondanom egy jobb jövőről, ha nem hinném azt, hogy ez a nemzet nincs annyira elsülyedve a corruptióban és mindenféle bajokban, hogy ez a nemzet fel fog emelkedni és le fogja rázni magáról a rosz rendszert. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Vannak intézeteink, a melyek az egyetemmel egyrangúak, melyek nem sülyedtek, a hol egyáltalában a tanpénzzel való corrumpálás, visszaélés lehetetlen, a hol nem történik az, hogy a beiratkozási pénzek a tanár zsebébe folyjanak.

Hát miért nem lehetne ez igy a tudományegyetemen is, miért nem lehetne az egyetem pénztárába a tanpénzek aránytalan nagy összegét gyüjtetni s annak a 600—800 főből álló auditoriumnak a számára, ha van annyi, magántanári és parallel kathedrákat állítani? a többit pedig a tanárok közt felosztva fizetésjavításra fordítani, hogy ne legyen oly aránytalan nagy különbség a díjazásokban. (*Élénk helyeslés.*) Én ezt követelni is fogom.

De, t. ház, van még egy nagy baja a mi anyaegyetemünknek. (*Halljuk!*) Méltóztassék venni a legnagyobb kathedrát, méltóztassék venni különösen az állattani kathedrát, a hol összehasonlító boncztan, állattani szövettan tanittatik; méltóztassék tekintetbe venni, hogy más, előrehaladott államok egyetemein miképen van ellátva tanerőkkel ez a kathedra és azt fogják találni, hogy néhol két, sőt négy tanár és a docensek egész apparátusa működik. Mert vakmerőség, vagy nem akarom a maga nevén mondani, hogy mi szükséges ahhoz, azt állítani, hogy ma Európában bármiféle képzettségű ember képes legyen az állattan összes ágait ismerni. Méltóztassék venni ezt a fontos kathedrát, nálunk egyetlenegy tartja az előadásokat, tartja pedig orvosnövendékeknek, gyógyszerészeknek, bölcsészeknek, kik tanári pályára készülnek. Magántanárokat nem habilitálnak; miért? Vannak ugyan magántanári kathedrák egyes apró fragmentumok számára, olyanokra, melyekre a legnépesebb egyetemeken is két-három-négy hallgatónál több sohasem iratkozik be, mert nagyon is a specialismusba hatnak be, a többire nézve fentartja magának a tanár azt, hogy egy háromszáznál több főre rúgó audito-

Digitized by Google

riumnak, hol különféle pályára készülő ifjak hallgatják előadásait, a 126 napra terjedő semesterben képes megadni a szükséges oktatást! Én bebizonyítom a minister urnak, hogy a kolozsvári egyetem, daczára annak, hogy olyan félkegyelműnek szokták említeni, mint a mult évben is történt s mely csak pár év óta áll fenn, e rövid idő alatt már több kiváló állattani jeles szakembert bocsátott ki, kik már külföldön is elismerésre tettek szert irodalmi működésük által, mintsem összes alkotmányos életünk óta a budapesti egyetem. De mi ennek a kulcsa? A tanpénz? (*Ugy van! Ugy van!*) A t. minister ur, kinek eljárásáról nem akarom mondani, hogy rosz szándéklatú, de hát neki olyan a természete, hogy még reactionarius hajlamai is vannak, szeret uralkodni, meglehet, hogy túlbuzgóságból; nem szereti meghallgatni a mások tanácsát, vagy ha meghallgat valakit, arra nem hajlik. Ha a minister ur talán ezt tagadná, mindjárt egy pár esetet mondok, melyekből kitűnik, hogy az egyetemi kathedra betöltésénél is a minister ur miképen szokott intézkedni.

Mi az eljárása a t. minister urnak? (*Halljuk!*) Én magam voltam az, ki a mult költségvetés tárgyalása alkalmával, midőn méltóztatott felhozni egy systematikai füvészeti tanszék szükségességét, azt mondtam, hogy arra egyelőre nincs szükség, hanem sokkal fontosabb volna egy geologiai tanszék felállítása, mert az valóságos hézagot pótol az egyetemen. Én akkor, megvallom, nem levén a minister ur kimutatásának birtokában, nem nézhettem utána, vajjon egyáltalában nincs-e képviselve e tanszék az egyetemen. Ma már tudom, hogyan van ez képviselve 8 álló éven keresztül egy magántanár által, a ki azonban soha előadást nem tartott, sőt magántanárságának 8-ik évében épen egy hallgatója van kimutatva. És már most történik egy compromissum az igen tisztelt közoktatási és földmívelési ministerek közt. A t. földmívelési minister ur azt mondja, van nekem egy valósággal nagyon fontos intézetem, t. i. a földtani intézet. Ez egy mondhatlanul fontos intézet nemcsak tudományos szempontból, hanem lehet mondani nemzetgazdasági szempontból is, mert itt arról van szó, hogy Magyarország geologiai viszonyai felvétessenek, hogy többek közt kőszén stb. hol fordul elő, hogy mindenki tájékozva legyen, hogy ez anyagot hol keresse. Az ország geologiailag részletesen fölvéve nem volt, most ez intézet 12 évi működése után egy ötödrésze van felvéve. A tisztikar tökéletesen meg van bénítva, dolgozik ugyan, de egy baja van, az, hogy ez intézetet vezeti egy arra alkalmatlan ember, ki az alárendelt tisztviselőkkel megférni nem tud s igy az intézet meg van bénítva. „Közoktatási minister barátom! Vedd át ezt az embert.“ És mi történik? átveszik az embert s oda teszik az egyetem paleontologiai khatedrájára, hol 8 éven át kellett volna tartani előadásokat, azonban nem tartott. Előállottak neken t. ház, hogy hiszen ez érdemes szakember, számos értekezést s önálló munkát is irt. Elismerem. Egyedüli baja szememben az volt, hogy nem tud magyarul, sőt átalában, mint bizonyos vidékek szülöttei, egy nyelvet sem tud. Ezek tudnak ugyan minden nyelven, de tökéletesen, ugy mint az egyetemen kell, nem tudnak. Felszólalásom előtt felkerestek számosan s azt mondták, hagyj békét azon embernek, az egy érdemes tudós. Nekem az ilyenekre az az álláspontom, hogy, ha valaki szerzett magának Magyarországon a tudomány terén érdemeket, azt én első sorban elismerem s követelem, hogy azoknak az érdemeknek adassék meg a megfelelő elismerés. De a megfelelő elismerés — erre különös súlyt fektetek — de ne honoráljuk az ilyen érdemeket olyan állással, hová az illető be nem válik. Nekem nem az lebegett szemeim előtt, hogy e tanárnak kenyerét elvegyem, vagy őt egyátalában anyagi állásában megingassam. Korántsem. Ha nem én azt mondom, a ki a földtani intézetet nem tudta vezetni, a kit onnan el kellett tenni, a ki az egyetemi katedrára már csak azért sem alkalmas, mert a nyelvet nem birja kellőleg, ki sokkal idősebb, semhogy a nyelvet elsajátíthatná: az elismerés fejében az irodalom terén szerzett érdemekért adassék neki egy jó nyugdíj. Ebbe bele egyezem. Azt azonban nem fogadom el, hogy ily érdemek elismeréséért tanszék adassék, a melylyel vagy rontja az ifjuságot, mert nem birja a nyelvet, vagy pedig nem lesz hallgatója. Ha már a minister eljárásával ennyit foglalkoztam, azt is elmondom, hogy a tanszék betöltésének kérdése véleményadás végett ki volt adva a tanári karnak. A tanári kar többsége oda nyilatkozott, hogy a tanszéket nem tartja azon egyénnek kiadhatónak. Erre a minister azt válaszolta, hogy már most csak azért is kiadom és most az illető tényleg benn is van. A minister ur az óta két tanszéket töltött be a nélkül, hogy a tanári testületet megkérdezte volna. Bocsánatot kérek, a minister urnak csak azt mondom, hogy ha alkotmányosan akar eljárni, szólítsa fel a tanári kart, valahányszor tanszéket akar betölteni. A tanári kartól azt a jogot elvitatni nem lehet, hogy nyilatkozzék: ki alkalmas azon tanszékre, ki nem, mert ez a tanári testület szellemének fontos kelléke s aztán respectálja a többséget. Ha pedig rendes hajlamát, a reactionarismust akarja alkalmazni a minister, ne kérdezzen soha, mert akkor legalább tudni fogják az illetők, hogy mi az eljárása a ministernek. De egyszer a tanári testületet akként megsérteni, hogy a többség szavazatát elveti és azt ülteti a tanszékbe, a kit a tanári testület nem akar, másszor pedig a tanári

Digitized by Google

testületet meg sem kérdezni: ez nem eljárás. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

De továbbá t. képviselőház, hiszen csak meg kell nézni, hogy meddig mentünk az egyetemi oktatással és apparatus működéssel? Nem a statisztikai adatok mértékadók, a melyeket a minister ur összegyüjtött, mert nekünk nemcsak statistikai adatokat kell keresnünk, mert nem csupán ebből lehet látni a közoktatási ügy állását, hanem keresnünk kell a közszellemet és azt, hogy miképen nyilatkozik az, a társadalmon látszik-e általában a jó oktatás hatása?

Méltóztassék megnézni az egyetem által kiadott beszédek gyüjteményét és abban megtekinteni az irodalmi működést, hol a tanárok neveihez függesztve fogjuk találni az egyes hirlapokba irt politikai czikkeket, mint tudományos férfiak működését. Ezt adják azon ifjuság elé, a melyre a tanároknak tudományos törekvésük által példányképül kellene szolgálni. Ez történik azok részéről nemcsak egyszerűen szóval, hanem nyomtatott füzetekben is, a melyek világra bocsáttattak, sőt a képviselőházban is kiosztattak. Ily körülmények közt erkölcsiség, lelkesedés és a kötelesség teljesítésére való hajlam az ifjuságban nem lehet. Mig az egyetem át nem alakul, mig a minister az illető ügyeket meg nem vizsgálja, mig az ott valósággal előforduló visszaéléseket nem javítja, nekem nincs bizalmam az iránt, hogy valaha a budapesti egyetem azon hatást gyakorolja, a melyet én első sorban várnék épen az anyaintézettől. Én különösen erre kivántam fektetni a fősúlyt felszólalásomban. A részletekre nézve lesz még alkalmam nyilatkozni. De különösen a tanpénzek kérdésében van szerencsém a t. háznak egy határozati javaslatot beadni s annak elfogadását kérni.

A határozati javaslat a következő:

„Utasítsa a ház a vallás- és közoktatásügyi-ministert arra, hogy a magyar kir. budapesti tudományos egyetemen a beiratkozások ügyét haladéktalanul vizsgálja meg, tegyen intézkedést az iránt, hogy a tanpénzek, ha egyátalában el nem törülhetők, az egyetem pénztárába folyjanak, első sorban magán tanári parallel tanszékek dotatiójára fordittassanak, a maradék pedig megállapitandó kulcs szerint az egész tanári karra osztassék föl.“

Lükő Géza: T. ház! Miután sem a pénzügyi bizottság tárgyalásaiban szőnyegre nem került, sem itt a házban a t. vallás- és közoktatásügyi minister, sem pedig az előadó ur nem említette, engedje meg a t. ház, hogy egy nagyfontosságú ügyet hozzak fel, mely a házból kiküldött bizottságoknak sok izben érdekes vita tárgyát képezte: értem az állam és egyház közti viszony rendezésének kérdését. Nem fogok ez alkalommal ezen kérdések egyikének is tüzetes vitatásába bocsátkozni, egyedül a multak emlékeit kivánom felelevenfteni, itt a házban történteket akarom emlékezetökbe visszaidézni annak bizonyításául, hogy mig a kormánypárt magát szabadelvűnek nem nevezte, mig a kormány nem a magát szabadelvűnek nevező párt által támogattatott, addig valóban szabadelvű volt, mióta párt és kormány névleg szabadelvűkké lettek, azóta valóban reactionáriusok; sit venia verbo. (*Tetszés a szélső baloldalon.*) Alkalmat kivánok szolgáltatni önöknek állításom megczáfolására: fogadják el határozati javaslatomat és visszavonom a vádat, sőt még bocsánatot is fogok kérni önöktől.

1873. junius 30-án, ha jól emlékszem, 2290. számú határozattal a t. ház egy bizottság kiküldését rendelte el javaslat-készítésre az állami és egyházi viszony rendezése tekintetében és egyszersmind utasításul adta a bizottságnak, hogy munkálataiban azon irányelveket vegye tekintetbe, melyeket még boldog emlékezetű Deák Ferencz akkori képviselő junius 28-án ugyanazon ügyben tartott beszédjében lefektetett. Ezen irányelvek ismeretesek; több évig foglalkozott vele a sajtó, visszahangzottak tőle törvényhatósági termek és maiglan is számos erre vonatkozó felirat és kérvény van a képviselőház levéltárában is lefektetve. És ugyan kérdem, ki indítványozta ezen bizottság kiküldetését? Talán valami forradalmár, vagy olyan, ki mai nap a mostan dívó legelőhaladottabb állás elfoglalója? Koránt sem. Indítványozta a vallás- és közoktatási minister ur, Trefort Ágost, azon Trefort Ágost, a ki csak nem rég, mielőtt minister lett volna, a magyar nemzetet barbárnak nevezte.

Trefort Ágost (*Közbeszól*): Nem áll.

Lükő Géza: Hivatkozom a Pester Loyd érdemes szerkesztőjére, a Pester Loydban jelent meg. (*Igaz, ugy van! a szélső baloldalon.*) Ma már ily bizottság kiküldését indítványozni, e bizottság javaslatának szinvonalára állani nagyon veszélyes lenne. Könnyen az esztergomi és kalocsai biborosok kegyének vagy, quot deus avertat! a confraterség elvesztésébe kerülne. (*Derültség a szélső baloldalon.*) E bizottság kiküldetett s egy évvel később 1874. julius 24-én, hosszas működése egyik ágazatának eredménye gyanánt bemutatta a polgári házasságról szóló jelentését, melyben utasításához képest a kötelező polgári házasság elfogadását javasolta.

Tudva van a t. ház igen sok tagja előtt, hogy a javaslat napirendre is tűzetett, azonban Bécsből vett intés, avagy, a mit én valószinűbbnek tartok, mert a tárgyalást megelőző napon a ház folyosóján biboros kisértet járt, ennek sugalmazására a javaslat a napirendről levétetett. (*Igaz! Ugy van! a*

Digitized by Google

szélső baloldalon.) Bittó Istvánnak az akkori ministerelnöknek indítványára, minek tanuságául hivatkozom a ház jelenlegi elnökére, a ministerelnökre, Jókai Mór, Szontagh Pál képviselő urak s mindazon képviselőtársaimra, kik, mint a hires baloldali tábor akkori erős bajnokai harczoltak a tárgyalás mellett. Mindannak daczára a többség a javaslatnak a napirendről való levételét határozta el.

Egy évvel később a bizottság működésének eredménye gyanánt ismét bemutatta a vallás szabadságról alkotott törvényjavaslatot. Azóta sok viz lefolyt a Dunán és ha Irányi t. képviselőtársam nemes buzgalommal és erős meggyőződéssel csaknem minden költségvetés tárgyalása alkalmával e kérdéseket föl nem eleveníti, szónoklata egész hevével nem támogatja, a kormány és az azt támogató párt már régen agyonhallgatta volna. De a valóságnak megfelelőleg, kénytelen vagyok megemlíteni, hogy igenis adott életjelt a kormány magáról e téren, mert a mult országgyülés végén, de mikor már bizottságban sem tárgyaltathatott, benyujtott egy törvényjavaslatot az izraeliták és keresztények közt kötendő házasságok érvényességéről. E törvényjavaslatot mindjárt megjelenésekor elitélte a közvélemény. Tagadhatlan, hogy akár a szükségbeli, akár a vegyes, akár mint én óhajtom, a kötelező polgári házasság léptessék életbe, mindenek előtt szükséges, hogy az anyagi házassági törvény alkottassék meg és e feladat az én meggyőződésem szerint a jogegyenlőség és tökéletes viszonosság elvén, egy átalánosságban tartott törvénynyel könyebben, gyökeresebben és határozattabban megoldható. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hozhatnék fel több okot a kötelező polgári házasság mellett, de ezen okoknál, az én vélekedésemnél, talán több fontossággal bir némelyek előtt az, ha azon emlékezetes beszédből, melyre előbb hivatkoztam, nehány sort olvasok fel a t. ház engedelmével. (*Halljuk!*)

Deák Ferencz 1873. junius 23-án tartott beszédében ezeket mondta:

„Előttünk van és reménylem nem hosszú idő mulva a ház asztalára kerül a polgári házasság kérdése. (*Halljuk! Halljuk!*) A polgári házasság, nézetem szerint, absolute nem vallási, hanem tisztán polgári kérdés. (*Élénk helyeslés. Igaz! Ugy van!*) A két mód közül, melyet eddig követtek, az egyik, az engedélyezett polgári házasság, a másik a kötelező. Nem tehetek róla, én az elsőt, a facultativ polgári házasságot nem tartom logikai alapon megnyugvónak, nem tartom helyesnek (*Élénk helyeslés*) és magára az egyházi rendre nézve is sértőbbnek tartom, mint a kötelezőt. (*Felkiáltások: Igaz!*) Mert, ha nyersebb nyelven mondanák ki a facultativ polgári házasságról szóló törvényt: ez annyit tenne, hogy az állam azt mondja alattvalóinak: Fiaim, ha házasodni akartok, menjetek papjaitokhoz, adjanak ők össze benneteket; de ha össze nem ád titeket, akkor jöjjetek hozzám, majd összeadlak én. (*Tetszés.*) Ellenben a kötelező polgári házasság egészen más. Ott az állam azt mondja, hogy a házasság nem csak egyházi szertartás, hanem polgári szerződés és pedig a legfontosabb, mely alapja a legitimitásnak, a successiónak stb.; én tehát mint állam megkivánom, hogy ezen polgári szerződés előttem köttessék; annak egyházi részét azután végezzétek el a magatok papjával. Ebben sem sértő, sem absurd, sem helytelen nincs.“

Nem untatom tovább a t. házat; hivatkozhatnám külföldi példákra, jelesen Olaszország-, Franczia ország példájára, a hol — mint tudni méltóztatnak — több év óta be van hozva a kötelező polgári házasság, ott az életbe ment. És én hivatkozom önöknek — a túloldalon — szabadelvű érzelmükre, cáfolják meg azon álliberalismus iránti vádat, melyet tegnap is szemökre lobbantottak, fogadják el határozati javaslatomat, melyet ezennel benyujtok. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*): „Határozati javaslat: A képviselőház utasítja a kormányt, miszerint a kötelező polgári házasság iránt még a jelen ülésszak alatt törvényjavaslatot terjesszen a ház elé.“

Trefort Ágoston, vallás- és közoktatási minister: T. ház! Valamint a közoktatási politikára, különösen az egyetemi dolgokra, ugy Lükő Géza képviselő ur határozati javaslatára nézve később fogok nyilatkozni, miután tudom, hogy több szemrehányást és észrevételt lesz még szerencsém hallani, a melyekre reflectálni kötelességemnek fogom tartani, hanem ünnepélyesen protestálok az ellen, hogy valaha mondtam volna, hogy a magyar barbár nemzet. Igenis, akkor a választási mozgalmakkal szemben Békésmegyében mondtam, hogy azon urak, a kik ott azon üzelmeket gyakorolták, barbárok. Ebből áll azon vád alapja, a mely igen súlyos volna, ha ugy állana, a mint hireszteltetett.

Egyéb tárgyakról, mint az imént mondám, később lesz szerencsém szólani.

Elnök: Szólásra még többen vannak följegyezve, azonban méltóztatik tudni a t. ház, hogy még sok olyan tárgya van a mai napirendnek, melyek a költségvetéssel nincsenek összefüggésben és a melyek még ma elintézendők. Itt vannak a kérvények, azután két interpellátió és még két interpellátióra adandó válasz; azt hiszem, hogy czélszerű volna most megszakítani a költségvetés tárgyalását és ezen egyéb tárgyakat vehetnénk fel. (*Helyeslés.*) Most tehát

Digitized by Google

következik a 8. és 9. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): „Abauj megye közönsége, Sáros megye közönsége, Kassa szab. kir. város közönsége, Torna megye közönsége, Liptó megye közönsége, Árva megye közönsége, Ung megye közönsége, Nyitra megye közönsége, Hont megye közönsége. A Balassa Zsuzsanna és más jótévők alapitványa folytán keletkezett kassai convictus visszaállitását kérik".

Berzeviczy Albert, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! Mielőtt ezen ügyre nézve a kérvényi bizottság határozati javaslatát felolvasnám (*Halljuk!*) legyen szabad magát az ügyállást röviden megismertetnem. (*Halljuk!*)

Honszky Gáspár özvegye, Gyarmathy Balassa Zsuzsánna 1647-ben Pozsonyban az ország nádora által felvett ünnepélyes okmányban 22 ezer frtnyi tőkét alapított oly czélra, (*Halljuk!*) hogy abból egy convictus, vagy mint az alapító okmány mondja, egy seminarium állittatnék fel; mely miként az alapító akkor rendelé, a Jézus-rendi atyák kezelése alatt álljon és magyar ifjaknak, különösen a vagyontalanoknak és nemes családok sarjának ellátására, különböző életpályákra való nevelésére és oktatására, de főkép az uralkodó család iránti hűségben és a katholikus vallás elveiben való megerősítésére szolgáljon. Később, 1650-ben, ugyancsak Balassa Zsuzsánna végrendelkezvén, (*Halljuk!*) újabb 30 ezer frtot hagyott ugyanezen czélra, illetőleg meghagyta, hogy az előbb Ruszton felállított, de időközben megszűnt convictus alapja, t. i. az előbbi 22 ezer frt és ezen 30 ezer frt akkori nemes érczpénzben, összesen tehát 52 ezer frt fordittassék egy convictus létesítésére, a melynek helyét a végrendelet végrehajtójául megjelölt esztergomi érsek határozza meg. (*Halljuk!*) 1659-ben Lippay György akkori esztergomi érsek ezen convictus helyéül Kassa városát jelölte meg és a convictus életbeléptetését részletesen szabályozta. Az intézet életbe is lépett és vagyonát időközben több nemesi, különösen felvidéki család, továbbá egyes főpapok, ugyszintén Kassa városa adományokkal gyarapították, ezen adományok fejében azon család-, illetve azon megye- vagy városbeli ifjak részére bizonyos számú alapítványi helyeket tartván fenn a convictusban.

Igy állott fenn ezen intézet kevés félbeszakitással közel 200 évig, vagyis 1848-ig. Időközben a jezsuita-rend az országból kiüzetvén, egyideig megszűnt a convictus is. Később a premontrei-rend és világi papok vették át kezelését, 1848-ban pedig a beállott forradalmi idők folytán a convictus magától feloszlott s később, 1851-ben, a cs. kir. közoktatásügyi ministeriumnak febr. 28-án kibocsátott rendeletével végkép megszüntettetett s az alap jövedelmének ösztöndíjakra fordítása rendeltetett el, a convictusnak Kassán lévő kétemeletes házában pedig iskola helyeztetett el.

Ily állapotban vette át az ügyet az alkotmányos kormány. A legutóbbi hiteles kimutatások szerint az alapítvány egész vagyonának összege jelenleg 328,427 frt. Ennek jövedelme az utóbbi évben 20,014 frt. Ebből 300,150 és 120 frtos stipendiumok osztatnak ki és pedig a Balassa Zsuzsanna-féle alapítványból vallás és származási különbség nélkül, a többi alapítók alapítványaiból pedig az alapítványi oklevelekben megjelölt feltételek szerint. A convictus épületét jelenleg is a kassai reáliskola használja, de ezen iskola már valószinüleg az év őszén saját, épülőben lévő új épületébe fog átvonulni. Most Abauj és Sáros megyék, Kassa szab. kir. város, Torna, Liptó, Árva, Ung, Nyitra és Hont megyék közönségei az iránt folyamodnak a t. házhoz, hogy ezen kassai convictus alapja, az ösztöndíjazás megszüntetésével, fordittassék eredeti czéljaira, vagyis a convictus alapját képező ház vétessék el a kassai reáliskolától és abban a convictus állittassék fel, minthogy az előtt is fennállott.

A kérvényi bizottság felderítvén ezen tényállást és megvizsgálván a kérelmet, a következő nézetének ad kifejezést. (*Halljuk!*) Először is tagadhatatlan, hogy az alapító oklevél több oly részletes meghatározást tartalmaz, a melyek azon korban, midőn ezen oklevél keletkezett, midőn mondhatni a vallásfelekezetek egymással folytonos hadi lábon állottak és a nemzet pártokra volt szakadva, természetesek és megmagyarázhatók voltak, de a mely rendelkezések a változott korviszonyok közepette és a jelenlegi törvények alapján fenn nem tarthatók. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Hogy azonban az alapítónak azon alapintentiója, mely szerint egy oly intézet létesittessék, melyben magyar ifjak együtt élve, ellátásban és nevelésben, oktatásban részesüljenek, olyan, mely a jelenlegi törvényekkel és azok alapján kifejtett viszonyokkal megegyeztethető; és igy e kérvényezőknek azon kérelme, hogy a convictus ujra életbe léptettessék, mindenesetre jogos. (*Helyeslés a jobboldalon.*) De másrészt a kérvényi bizottság elismerni kénytelen, hogy miután itt az alapító szándékának szószerinti megvalósításáról szó nem lehet, a jogosság követelményeinek csakis annyiban lehet tért nyitni, a mennyiben alapító szándéka nem valósitandó meg szószerint, de az adott viszonyok és a jelen törvények korlátain belül, a lehetőséghez képest megközelítendő. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Elismerni kénytelen továbbá a kérvényi bizottság, miszerint a jelenlegi kormányt ezen alapítvány kezelésében semminemű hiba

Digitized by Google

nem terheli, mert ezen alapot az előbbi kormánytól örökségképen vette át, mert ezen alapítványnak jogi természete mindeddig nem tisztáztatott, ennek tisztázását maguk az érdekeltek sem igen sürgették és mert ezen alapítványnak jövedelme az alapító czélzatához legalább hasonló czélra fordittatott.

Elismerni kénytelen végre a kérvényi bizottság, hogy a kérvényezők óhajának teljesítése nehézségekbe, akadályokba ütközhetik, melyek ha azt nem is lehetetlenítik, de késleltethetik. Igy nevezetesen az intézet tulajdonát képező épületet a reáliskolától, mely azt jelenleg használja, átvenni és megfelelőleg átalakítani kellene, továbbá az ösztöndíjak rendszerint az egész tanulmányi időre adományoztatván, szerzett jogok sérelme nélkül azokat egyszerre megszüntetni nem lehet, hanem a kamatok csak successive fognak ezen jelenlegi használat alól felszabadulhatni; és kérdés az is, vajjon az alapítvány elegendő lesz-e egy korszerű convictus berendezésére és fentartására? Nem lesz-e tehát szükséges legalább addig, mig az alapítvány egész jövedelme az ösztöndíjak általi lekötöttség alól felszabadul, a kamatokat a tőkéhez csatolni?

Mindezeket tekintetbe véve, a kérvényi bizottság nem ajánlhatja a t. háznak, hogy a hozandó határozat által a kormány kezét túlságosan megkötni méltóztassék, hanem a határozatban csupán csak két szempont hangsúlyozását és kiemelését tartaná szükségesnek. Először is azon szempontot hogy ezen alapítvány mindenesetre a törvényeink alapján kifejlődött viszonyoknak megfelelően használtassék fel, de másodszor, hogy ezen alapítvány felhasználása olyan legyen, hogy az által az alapító czélzata a lehetőségig megközelittessék. Ezekhez képest a kérvényi bizottság javaslata a következő (*olvassa*):

„Az összes kérvények azon felhivással adatnak ki a vallás- és közoktatásügyi ministernek, hogy a netán fenforgó akadályok elhárítása után a szóban levő alapítványt az ország törvényeivel és az azok alapján átalakult viszonyokkal egyezőleg, de rendeltetése czéljának is megfelelőleg, hasznosítsa.“ Ajánlom a határozati javaslatot a t. háznak elfogadásra.

Trefort Ágost, vallás- és közoktatásügyi minister: T. ház! A kérvényi bizottság előadójának előadásából méltóztattak értesülni, hogy a kassai convictust nem én szüntettem be, átvettem az ügyet, a mint ma van, ellenkező esetben, a helyett, hogy a convictus megszüntettessék, iparkodtam volna azt a kor és különösen a mai nevelési rendszer igényei szerint átidomítani, mert azt az előbbi állapotban fentartani erkölcsi lehetetlenség lett volna.

Én azonban ezen alapokat mint stipendiális alapokat vettem át és nem **tartottam magamat** hivatva arra, hogy e tekintetben **változtatást** tegyek. Mert először nagy **kérdés**, hogy ha egyszer valamely alap ösztöndíjakra és nem convictus fentartására használtatik, **czélszerű**-e ezen változtatást tenni és nem helyesebb-e a stipendiális rendszert megtartani. De **másodszor** az ösztöndíjak nem egy vagy két **esztendőre** adatnak és különösen azok, a kik **az orvosi** pályának szentelik magukat, 13 évig **élvezik** a nekik egyszer adományozott ösztöndíjat. A stipendiális rendszert tehát egyszerre **megváltoztatni** és a helyett convictust felállítani **szintén** erkölcsi lehetetlenség lett volna.

Harmadszor egy convictusnak **a költségei** — mert itt a convictus nem annyit **tesz** mint tápintézet, hanem nevelő-intézet — igen nagyok. Kivánatos volna ugyan, hogy **Magyarországon** lehetne egy vagy több ilyen intézetet felállítani, de ezen alapok jövedelméből ily intézetet a mai köznevelés szükségeihez méltón fentartani absolute lehetetlen.

Ha azon épületben, a hol most a reáliskola van elhelyezve, convictust mernék **felállítani**, a szülők perbe fognának. Mi ezreket költöttünk ezen épület átalakítására és mégis sötét s levegője rosz. S különösen ott, a hol a gyermekek háltak hajdan, a falakról a nedvesség csurog. Negyedszer minden alapítvány ad mentem fundatorum kezelendő, kérdem, vajjon lehet-e ezen alapítványokat ad mentem fundatorum kezelni? Hiszen ha a fundator czélzata szerint kezeltetnék, csak nemes ifjakat lehetne befogadni, a kik a protestans vallásról a katholikus vallásra tértek át. Ez egyenes intentiója a Balassa-alapítványnak. Végre ezen alapítvány szerint a convictus kezelése a Jezsuitákra bizandó. Kérdem, vajjon lehet-e ezen alapítványt ad mentem fundatorum kezelni.

Ezen tápalap azon kisebb alapok közé tartozik, melyek jogi természetének megvizsgálására bizottság van kiküldve. Én tehát legczélszerűbbnek vélném, hogy a kormány ez ügyet jogi és paedagogiai szempontból lelkiismeretesen megvizsgálván, a háznak ez iránt jelentést tegyen, melynek alapján aztán a ház érdemileg határozhat, ugy hogy ezen határozat elfogadása a kérdés mikénti megoldásának nem praejudicálna. Én tehát elfogadom a kérvényi bizottság határozati javaslatát, csak azon toldalékot kérem hozzá adatni: „Ha pedig lehetetlennek bizonyulna, az iránt a háznak a maga idején jelentés tétessék.“

A háznak jogában fog állani a jelentést tárgyalni s határozni. Ajánlom ezen pótlékot elfogadásra. (*Helyeslés.*)

Duka Ferencz jegyző (*olvassa Trefort Ágost módosítását*).

Lesskó István: T. ház! Itt egy végren-

Digitized by Google

deletről, egy alapító oklevélről van szó, mely ezelőtt 200 esztendővel az ország Nádora előtt kötetett, kétszáz esztendeig érvényben volt s az 1848-iki szomorú idők után nem egyéb egy papirrongynál. Ez bevezetésül szolgáljon ahhoz a kérvényhez, mely Sáros, Abauj stb. megyék és sz. kir. Kassa város részéről a t. képviselőházhoz intéztetett s melynek czélja: a kassai convictus visszaállítása.

Kérdés, mily eredete volt a kassai convictusnak s mily végből alapittatott?

A kassai convictus Balassa de Gyarmath Zsuzsanna férjezett Gr. Honszky alapítványából ered. E nemes szivü és a tanügyet lelkesen pártoló magyar hölgy 1647. évben alapított Kassán convictust szegény tanulók számára, mely tápintézet 1657-ben lépett életbe.

Akarata szerint, nemes származású és katholikus vallású felső vidéki vagyontalan szülők fiai vétettek fel a convictusba, hol minden fizetés nélkül, tökéletesen élelmeztettek, egyenruhát kaptak, nyilvános intézetbe jártak s többféle rendkivüli tantárgyakban oktatást nyertek.

Mily rendkivüli jótétemény a szegény tanonczokra! Azon kikötés, hogy csupán elszegényedett felső-magyarországi nemes családok fiai vétessenek fel a convictusba onnan ered, hogy a folytonos harczok és az ozmán uralom következtében leginkább csak a nemesek szenvedtek, kik vérüket, vagyonukat koczkáztatták szüntelen a századokig tartó küzdelemben.

Azon sem lehet megütköznünk, hogy Balassa Zsuzsanna intézménye oly szük felekezeti korlátok közé szorittatott, hisz Loranffy Zsuzsanna azon időben alapította szigorú felekezeti jelleggel a sáros-pataki collegiumot, avagy Horváth Mária százezerre menő alapítványai a protestans ifjak nevelésére, nem szinte felekezeti korlátokhoz vannak kötve? De a legújabb időben Budapesten egylet alakult izraelita nők kebeléből s több izraelita szegény ifju ösztöndíjjal láttatik el.

A kassai convictus 200 esztendeig fönnállott, mignem az 1848. szomorú idők után megszünt.

Az osztrák absolutismus idejében sokféle alapítványi tőke elpusztult, vagy megnyirbáltatott, az alapítványi jószágok a kincstár jószágaival együttesen kezeltettek s nagy hálával tartozik a nemzet az 1860-as években a kormány élén álló magyar államférfiaknak, kik a legnagyobb kitartás, erőmegfeszítés s bölcs intézkedések által képesek voltak az alapítványok tőkéit, habár nagy veszteséggel, elkülöníteni és a magyar kormány kezelése alá venni.

Az osztrák absolutismus alatt történt, hogy a convictus és a convictushoz tartozó tőkének kamatai „contra mentem fundatoris", nem a szegény ifjak nevelésére, de ösztöndíjakra fordittattak. Már pedig az ösztöndíj és az alapítók akarata közt nagy a különbség. Az ösztöndíj feladata már természeténél fogva nem az, hogy a szegényebb tanulók anyagi sorsán segítsen, hanem hogy a legjelesebb tanulókat kitüntesse, megjutalmazza és ez által serkentse. E czél szinte szép és nemes, de nem egy értelmű a dicső alapítónő szándékával, pedig az utódoknak a végrendeletet mindenkor tiszteletben kell tartaniok. (*Helyeslés.*)

Az 1867. évi parlamentaris ministerium az absolutismus állapotán nem változtatott, de mint a vallás- és közoktatási ministerium által kiadott kimutatásból kitünik, az alapítvány kamatait ösztöndíj adományozására használja fel. Nekem e kérdésben nagy reményem van, hogy a kath. alapítványok rendbe jönnek, reményem okadatolt, miután feladatul tüzte ki magának a minister ur, a bonyolódott kérdéseket tisztázni, a vallás-alapot rendbe hozni, egyes alapítványokat, — például telki apátság, visszahódítani s mint reményleni lehet, azokat az alapokat tisztán a keletkezendő autonomiai testületnek átadni. Ha valóban ugy van, én nem kétlem, emlékoszlopot emel magának a t. minister ur, emlékoszlopot, aere perennius és hogy az sikerüljön, részemről legfőbb óhajtásom.

Balassa Zsuzsanna alapítványa eredetileg 52 ezer frtból állott, több buzgó főpap és Mária Theresia, nemkülönben egyes felsővidéki nemes családok adakozása folytán 300 ezer frtra szaporodott a tőke. Ezen tőkét jelenleg a vallás- és közoktatási ministerium kezeli s kamatjai mint mondám, ösztöndíjakra fordittatnak.

Balassa Zsuzsanna a tápintézeti czélra egy nagy épületet épittetett Kassán, mely épületet jelenleg a város birja bérben a reáliskola számára. Minthogy azonban a város jelenleg külön házat épített a reáliskolának, ezen akadály is megszünik.

Utolsó kérdés, mily okmányok alapján petitionálnak az illető törvényhatóságok? a főokmány az alapító végrendelete melynek eredetije a herczegprimási levéltárban létezik — a tápintézet alaptőkéje különben is ki van mutatva a cultus ministerium számadásaiban, melyek a felső- és alsóházi tagok közt kiosztatak.

Ahhoz járult, hogy még a mai generatió közt is többen élnek, kik a kassai convictusban nevelkedtek fel. Sok hires férfiu került ki onnan, jeles püspök, főtisztviselők, a jelesek közül Toldy Ferencz, a magyar irodalom halhatatlan irója ott nevelkedett fel. Mária Theresia idejéig a convictus a Jezsuiták vezetésére volt bizva, Maria Theresia alatt a convictus a gymnasiummal együtt a praemontrei kanonok rendű tanárok kezelése alá jött s ezen hazafias szellemű, jeles erőkkel biró rendnek tagjai vezetése alatt egész 1848-ig fönnállott.

Ajánlom a t. háznak a felső megyék által

Digitized by Google

beterjesztett petitiókat és a convictus visszaállítását pártolom. (*Helyeslések.*)

Gr. Péchy Manó: Bocsánatot kérek t. ház, hogy rekedtségem miatt elég hangosan beszélni nem tudok.

A kérvényi bizottságnak a convictus felállítására czélzó véleményes jelentését részemről is elfogadom. Csak arra kérem a vallás- és közoktatásügyi minister urat, hogy ezen igen fontos és égető kérdést, a mely nemcsak Kassa városára fontos és égető, hanem az egész vidékre nézve, a fenforgó akadályok elhárításával és az alapítók intentiójának megfelelőleg, az igazság és méltányosság utján mielőbb elintézni szíveskedjék.

Nincs szándékomban ismételni mindazokat, a miket a kassai convictus történeti geneziséről a t. előadó ur elmondott; nincs szándékomban indokolni azt sem, hogy a convictust Balassa Zsuzsánna és több nemes alapítók alapították és végrendeletben tetemes összeggel ellátták azon világos kikötéssel, hogy a kassai convictus-alapítványok jövedelmeiből egyedül csak kassai és vidéki magyar nemes ifjak neveltessenek, mert ez okmányilag be van bizonyítva. Nincs szándékomban indokolni azt sem, hogy a kassai convictust 1849-ben a muszkák katonai kórházzá alakították át és hogy ezen katastrófa után az osztrák kormány 1850-ben a convictust felfüggesztette és jövedelmeit más czélokra fordította. Midőn a magyar kormány az országolást átvette, az sem állította vissza a convictust, hanem ezen alapítványnak jövedelmeit különféle stipendiumokra fordította és fordítja mai napig is; pedig ezen jövedelmeket az alapítók világos intentiója szerint csakis a kassai convictusba felveendő kassai és vidéki magyar nemes ifjak nevelésére és oktatására kelett volna fordítani. Jól tudom én azt, hogy a kormány ezen intézkedése a legjobb szándékból eredt; ámde mindennek daczára mégsem lehet eléggé sajnálni, hogy a convictus mai napig sem lőn felállítva és az alapítványi jövedelmek az alapítók világos intentiói ellenére, más czélokra fordittattak. Mert eltekintve attól, hogy az ilyen eljárás minden jogi fogalmakkal ellenkezik, kérdem, vajjon lesz-e jövőre az alapítóknak kedve nemes czélokra adakozni, ha látni fogják, hogy intentiójuk, miként ez a kassai convictusnál történt, csak addig respectáltatnak és ugy respectáltatnak, a meddig tetszik, ha pedig nem tetszik, figyelmen kivül hagyatnak. Az ily eljárás tehát, valamint egyrészről ellenkezik minden jogi szempontokkal, ugy másrészről politikai tekintetben sem igazolható. Azt mondják, hogy a convictus épülete oly rozzant állapotban van, hogy annak helyreállítása tetemes költségbe kerülne, erre pedig alap nincs. No hát t. ház, én ismerem azt az épületet, mert abban többször megfordultam. Az egy szolid anyagból épült két emeletes díszes nagy ház, mely jelenleg is használatban van, mert abban van elhelyezve a reáltanoda; de miután a reáltanoda számára Kassa városa egy költséges diszes nagy épületet emeltetett, ennélfogva a convictus épületéből a reáltanoda most már ki fog költözni és az épület üresen fog állani. Igaz, hogy az épület nem a legjobb állapotban van. De hát ki annak az oka, hogy az ilyen állapotban van és hogy nagyobbszerű javítást igényel. Bizonyára nem a convictus, a mely nem tehet arról, hogy 1849-ben a muszkák által kolera-kórházzá alakittatott. Mit tehet arról, hogy az osztrák kormány által felfüggesztetett és hogy jövedelmei más czélra fordittattak, mit tehet arról a convictus, hogy midőn a magyar kormány átvette az alkotmányos kormányzatot, ez is különbféle más stipendiumokra fordította jövedelmöket, daczára az alapító világosan kifejezett szándéklatainak, mely szerint csakis egyenesen a convictus czéljaira kellett volna fordittatniok.

Pedig szerintem épen azon tényezőknek kellett volna az épületet jó karban tartani, a kik a convictus-alapítványok jövedelmeit élvezték, mit ha kötelességszerűleg cselekedtek volna, most már a convictust egyszerűen vissza lehetne állítani.

Szerintem tehát a convictus visszaállításának akadályául nem szolgálhat az épület rozzantsága, mert azért a felelősség nem terheli a convictust, hanem azokat, a kik az alapítványi jövedelmeket az alapítók intentiója ellen más czélokra fordították.

Az hozatott fel, hogy az alapítvány jogi természete nincs tisztázva, ennélfogva a convictus visszaállítása nehéz, de ez tévedés, mert ez tisztán katholikus alapítvány, a kérvényhez vannak csatolva az alapítványi levél és a végrendelet, melyben világosan kimondatik, hogy mi a czélja a convictusnak, tehát ezen alapok sem nem kérdésesek, sem nem contentiosusok. Ennélfogva nézetem szerint is utasítandó volna a vallás- és közoktatási minister, hogy a kassai convictus alapítványi és végrendelkezési levelei alapján a convictus visszaállítása iránt a szükséges lépéseket mielőbb tegye meg és hogy az alapítvány az alapító czéljainak megfelelőleg használtassék fel. (*Helyeslések.*) De miután előttem a főczél a siker és eredmény és miután a sikert és eredményt a kérvényi bizottság javaslatának elfogadása által is elérni vélem, a kérvényi bizottság javaslatát elfogadom és annak elfogadását behatólag ajánlom. (*Helyeslések.*)

Csanády Sándor: T. ház! Én részemről Kassa városa közönsége által beadott kérvényre vonatkozólag, mely jelenleg tárgyalás alatt van,

Digitized by Google

kijelentem, hogy e kérvényt a méltányosságnak és igazságnak megfelelőnek tartom azon oknál fogva, mert az alapítványokat nekünk nem lehet, nem szabad a magok rendeltetéseik czéljától elvonni, ugyanazért részemről a Lesskó képviselőtársam által tett nyilatkozatot minden tételében elfogadom.

Hegedüs Sándor: T. ház! Nem szándékoztam a kérdéshez hozzászólani, mert belenyugodtam a kérvényi bizottság határozati javaslatába, noha a kiindulási pont, melyet e kérdésnél elfoglalni szerettem volna, sok tekintetben eltér attól, mit a kérvényi bizottság elfoglalt. Azonban oly felszólalások történtek itt, részben az alapítványra vonatkozólag, részben annak intentiójára nézve, melyek kötelességemmé teszik, hogy egy rövid megjegyzést tegyek, daczára annak, hogy a kérvényi bizottság javaslatát elfogadom, bár egészen más alapon.

Méltóztatnak tudni, hogy egy bizottság van kiküldve a ház kebeléből, azon megbizással, hogy az összes alapok és alapítványok természetét megvizsgálja. És ime most egy bizonyos alapitványnyal szemben már állást foglalnak előzetes vizsgálat és alapos tanulmány nélkül, rásütik arra, hogy az — én nem tudom, de azt mondják, — katholikus alapítvány, czélja ez és ez. Tehát a kérdést partialiter most oldják meg. Én azzal az állásponttal szemben, melyet a ház az összes alapok és alapítványokra nézve elfoglalt, ezt szerencsés álláspontnak nem tartom.

Azonban csatlakozom a határozati javaslathoz azért, mert abban, ha jól fogtam fel, arra is van utasítva a kormány, hogy ha nehézségek merülnek fel az intentió megvalósításában, tegyen jelentést a háznak. Ez az, a mihez feltétlenül ragaszkodom egy körülménynél fogva, a mit a ház figyelmébe ajánlok.

Nincs szentebb előttem, mint az alapítványok és az egyesek jótékonyságából eredő alapok, melyeknek teljesen azon intentió szerinti lehető felhasználása előttem is szent czél, melyre az alapítók szánták azt. Azonban a kor bizonyos haladást mutat mindig és vannak szándékok, vannak intentiók, melyek a kor felfogása szerint már nem valósíthatók. Igen jól tudjuk, hogy Angliában hány alap és alapítvány lőn czéltalanná azért, mert olyan korszakból és intentióból származott, mely később az előhaladás folytán már nem volt valósítható.

Én ugy vagyok értesülve, ha már beszélünk az intentióról, mely az alapítót e kérdésnél vezette, minthogy az eredeti okmányt nem olvastam, inkább kérdésképen vetem fel, vajjon helyes-e értesülésem, — hogy ezen alapítványnak főczélja, hogy ne mondjam, kizárólagos rendeltetése az volt, hogy protestans ifjakat a katholikus hitben neveljenek, tehát proselytákat szerezzenek. Én még a proselyta-szerzésnek sem vagyok ellensége, ha teljesen szabad a verseny és tisztán a társadalmi meggyőződés felköltése által kiván hatni. Azonban, ha mi olyan alapítványokat, melyeknek felfogása merőben ellenkezik a mai kor felfogásával, e szempontból magyaráztatni hagyunk és e tekintetben semmi befolyást arra nem szerzünk és semmi biztosítékot e tekintetben ki nem kötünk, én azt hiszem, hogy nemcsak a kor szellemébe fogunk ütközni, hanem ellentétbe jövünk fontos állami és kulturai érdekekkel is. Én, t. ház, csak azért említem ezt fel, hogy elfogadva a kérvényi bizottságnak határozati javaslatát, ugy, a mint van, ne feledjük azt, hogy ugyanakkor, midőn a határozati javaslatot elfogadjuk és lehetőleg tiszteletben tartjuk az alapítók intentióját és okmányait, nem nyujhatunk segédkezet oly czélra, a mely állami és culturalis érdekeinkbe és a kor szellemébe egyaránt ütközik. Ezt a megjegyzést csupán azért tettem, hogy a t. ház figyelmét felhivjam, hogy tulajdonképen most mi történik. (*Helyeslés.*)

Gr. Apponyi Albert: T. ház! Nem ismeremannyira az itt fenforgó speciális tárgyat és az annak felderítésére vonatkozó okmányokat, hogy a kérdésnek mibenlétéről oly alapossággal nyilatkozhassam a minővel szükséges volna, hogy az ily természetű tárgyak felett határozott véleményt mondhassunk. Felszólalásra engem az előttem szólt képviselő urnak egy sajátságos theoriája indított, a melyet magamévá nem tehetek. (*Helyeslés balfelől.*) A t. képviselő ur ugyanis előzetesen contestatiókba bocsátkozott a felett, hogy ő mily feltétlenül tiszteli az alapítók szándékát minden alapítványi kérdés megitélésénél. Ezen jogos felfogást, e különben magától érthető álláspontot azután meggyöngíti, teljesen lerontja azzal a toldással, hogy azonban megtörténhetik, hogy a régebben tett alapítványok a haladó kor szellemével többé összhangzásban nem lévén, érvényesíthetőknek nem mutatkoznak. Ezen toldás az előlegesen felállított helyes elvet szerintem gyakorlati érvényéből teljesen kiforgatja. A kor haladó szelleme s az uralkodó felfogás oly tág kitételek, a melyeknél emlékezetembe jut e német vers, a mely magyarul körülbelül igy hangzik, hogy az, a mit az urak a kor szellemének neveznek, többnyire saját maguk szelleme, ugy, hogyha ily tág, ily meg nem fogható valamitől akarnók feltételezni az alapítók szándékának tiszteletét, akkor ezen tisztelet az épen uralkodó, váltakozó áramlatok véletlen egymásutánjától függne.

Van azonban, a mit én is feltétlenül tartok. És ez az, hogy az ily alapítványok szó szerint megtartásának korlátozása nem a divatos áramlatokban, nem a kor váltakozó szellemében és nem ily kézzel nem fogható valamiben rejlik, hanem az ország törvényeiben és az ezek által létesí-

Digitized by Google

tett jogállapotban. Az, a mi a régibb alapítványokban ellenkezik az ország törvényeivel és a törvények által létesített jogállapottal, fenn nem tartható. Ezt concedálom és ez benne van az én elméletemben is.

Alkalmazva ezt a fenforgó esetre, ámbár az itt hallottakon kivül más tájékozásom e tárgyra nézve nincs, kitünik, hogy azon alapítványnak, a melyről most szó van, vannak oly céljai, a melyek a jelenleg fennálló törvényekkel és az ezek által teremtett jogállapottal össze nem egyeztethetők, vannak oly intézkedései, a melyek a jelenleg fennálló hazai felekezeti jogrenddel össze nem egyeztethetők. (*Hegedüs Sándor közbeszól: Szóról szóra ezt mondottam!*)

Abból azután, t. ház, én szerintem nem az következik, hogy tehát az egész alapítványt mint érvénytelent, mint értéktelent félrelökni és avval tetszés szerint eljárni kell, hanem következik szerintem az, hogy egyedül csak az alapítvány azon céljainak kivételével, melyek a hazai törvények által létesített jogrenddel ellenkeznek, az alapítvány intentiói teljesen fentartassanak és végrehajtassanak. És azért én, minthogy a kérvényi bizottság határozati javaslata ezen szempontnak megfelel, ezen határozati javaslatot elfogadom. A t. minister ur toldását azonban nem fogadom el és megmondom miért. Én nem látok okot annak concedálására, hogy ezen alapítvány lényegének, melynek helyreállítását az ország több felső vidéki megyéje kivánja, megfelelni ne lehessen. Ha azonban a dolgok vizsgálata és az ez irányban tett lépések azt derítenék ki, hogy az bármely okból csakugyan lehetetlen, akkor magától értetik, hogy a t. minister ur, a ki a ház által az alapítvány eredeti rendeltetésének helyreállítására utasittatott, ha ezen utasitásnak meg nem felelhet, erre nézve a háznak jelentést fog tenni és indokait és mentségét erre nézve elő fogja adni. Ennek előzetes kimondása azonban, már mintegy valószínűvé tétele annak, a mi előttem valószínűtlennek látszik; mintegy előleges gyengítése a ház azon helyes határozatának, mely szerint a minister felszólittatnék, az alapítvány eredeti természetének helyreállítására. Én tehát azt hiszem, hogy az, a mi a minister ur toldásában jogos, elfogadandó és czélszerű, magától értetik és ennek folytán felesleges azt kimondani. Ha ebben még valamivel több foglaltatik, mint az, a mi helyes, akkor az a többi veszélyes, helytelen, el nem fogadható. Azért én a kérvényi bizottság határozati javaslatát egyszerűen minden toldás nélkül kérem elfogadtatni. (*Helyeslés balfelől.*)

Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi minister: T. ház! Azt hiszem, hogy alig van a házban valaki, ki a kérdésben lévő kérvény jogosultságát tagadná. Az a követelés, hogy ezen convictus helyreállittassék, igenis jogos, de azt a situatiót, mely ezen kérvénynyel ellentétben áll, mi és különösen én nem teremtettük és az akadályokat ily röviden, rögtön elhárítani nem lehet. Én tehát ezen ügyet, mint mondám, lelkiismeretesen meg fogom vizsgálni, nemcsak jogi, de paedagogiai szempontból is; nem fogom relegálni — ugy sem fekszik természetemben — tehát kérésem nagyon méltányos, hogy én, elfogadván a kérvényi bizottság határozati javaslatát, azt kérem, hogy hozzá toldassék, hogyha mégis az akadályokat nem lehetne elhárítani — pedig nemcsak jogi, hanem pénzügyi akadályok is lehetnek, hogy módomban legyen a t. ház előtt kifejteni, jelentést tenni és a t. ház ezen jelentés alapján újra határozhasson. Nem látom át, hogy ezen indítványom elfogadása által a ház határozata előzetesen gyengítetnék. T. barátom, gr. Péchy Manó ugyan jól ismeri a kassai viszonyokat; de én mégis kénytelen vagyok fenntartani azon véleményemet, hogy ezt a convictust a meglévő épületben elhelyezni lehetetlen; vagy tökéletesen át kellene alakítani, a mi igen sok pénzbe kerülne, vagy más épületet kellene ezen czélra megvenni. Kérem ismételve, méltóztatnék a kérvényi bizottság határozati javaslatát az én toldásommal együtt elfogadni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Hegedüs Sándor: Félreértett szavaim helyreigazítására kérek szót. Gróf Apponyi t. képviselő társam felszólalásában, melyben egyenesen nekem méltóztatott felelni, azzal a feltevéssel él, mintha én az alapítványt egészen semmisnek, vagy intentióiból teljesen kiforgathatónak tartanám. Én talán nem annyi óvatossággal és körülirással, de ugyanazon értelemben nyilatkoztam mint ő, hogy t. i. vannak újabb jogviszonyainkban rejlő követelmények, melyekkel némi régibb alapítvány ellentétben áll és ennek következtében én ily módon tett alapítványt nem tartok fentarthatónak teljes mértékében. Ezt mondtam, sem többet, sem kevesebbet.

Elnök: Szólásra senki sem lévén felirva. . .

Szilágyi Dezső: Kérem még egyszer az indítványt felolvastatni.

Elnök: Az indítvány igy szól: „Toldassék a kérvényi bizottság eredeti javaslatához: Ha pedig ez lehetetlennek bizonyulna, ez iránt a háznak a maga idején jelentést tegyen".

Szilágyi Dezső: T. ház! Minthogy a kérvényi bizottság véleménye, mely meglehetős határozatlan, minden oldalról elfogadtatik bizonyos értelmezéssel, én is megmondom, minő értelemben járulok a kérvényi bizottság ezen véleményéhez. (*Halljuk!*)

Ezen alapítvány sorsánál két kérdést kell megkülönböztetni. Egyik az alapítvány felhasználási módja, mire nézve törvényhatóságok ké-

Digitized by Google

relmezik, hogy ne ugy, a mint ezelőtt. az absolut rendszer alatt el volt rendelve, stipendiumokra, hanem convictus felállítására, ugy a mint az alapítók által czéloztatik, használtassék fel. Ezen kivánalom ellen legfelebb is csak oly okokkal lehetne elő lépni, melyek ezen kivánalom teljesíthetlenségét kimutatnák és kimutatnák azt, hogy paedagogiai, tehát azon szempontból, mit magok az alapítók akartak, hogy t. i. ott nevelést és kiképzést nyerjenek bizonyos ifjak, hogy a convictus felállítása által ezen czél el nem érhető, mert részemről azt nem engedhetném meg, hogy a fölállításnak oly módja, mely meg van határozva az alapítók akaratában s a mely lehető, csak azért forgattassék föl, mert a kormány esetleg annál czélszerűbb felhasználási módot tudna javaslatba hozni. Ez a kérdés egyik oldala.

De nem is erről van szó, mert hiszen maga a minister, a mint én felfogom azon álláspontra állott, hogy ő elfogadja a convictus felállításának, illetőleg visszaállításának eszméjét és csak arra az esetre akar fentartást tenni, ha az lehetetlennek és teljesen kivehetetlennek bizonyulna be. Én ezen fentartást fölöslegesnek, mert magában értetendőnek tartom; ha a convictus felállítása által az a czél, mire az rendelve van, épen nem éretik el, például az anyagi eszközök elégtelensége miatt, a ministernek mindig jogában áll, sőt kötelessége ez iránt nyilatkozni és a ház jóváhagyását egy más czélszerűnek bizonyulandó felhasználási módtól nem is fogja megtagadni. (*Helyeslés balfelől.*)

De a kérdés másik oldala vonatkozik arra, hogy minő jellegű legyen a convictus? És én itt kijelentem t. ház, hogy nem ismerem eléggé azon adatokat, melyek alapján erre nézve határozott és alapos véleményt lehetne formálni; de semmi körülmények közt sem fogadnám el a kérvényi bizottság véleményét, ha tudnám, hogy ennek a kérdésnek bármi tekintetben praejudikál; mert én sem hallgatólag, sem nyiltan nem akarok a kérdésnek praejudikálni; hanem ha már azt is el akarjuk itt határozni, ugy vizsgáltassék meg maguknak az alapítványi leveleknek tartalma és minden idevágó jelentős körülmények: és döntsünk mindezek tiszta ismerete mellett.

Én abban az értelemben fogadom el, hogy az alapítványnak ezen természete fölött ezen határozati javaslatokban sem nyiltan, sem elrejtve semmi döntőleg nem foglaltatik. Egy előttem bizonyos és bizonyos az, hogy ezen alapítványok egyikében vagy másikában — nem tudom, mert az itt hallottak után ítélhetek, kizárólagos czélul vagy egyik czélul, az is van kitűzve, hogy ott protestánsok vagy más hitfelekezetűek katholikusokká neveltessenek; én azt igenis oly valaminek tartom, a melynek kivitelére ma intézetet állítani lehetetlen és pedig lehetetlen nemcsak a törvény szempontjából, de összes viszonyaink és összes állapotunkon levő elvek szempontjából. Mióta Magyarországon megszünt a dominans religio intézménye és mióta megszünt az, a mi 48 előtt történt, hogy az uralkodó egyház érdekében térítgetések a kormány pártolása vagy legyezgetése mellett folytathattak a kizárólagos uralkodó egyház számára, mióta ez megszünt és remélem, senki sem vonja kétségbe, hogy ennek teljesen meg kellett szünni, teljes lehetetlen, hogy a ház hallgatag vagy nyiltan egy olyan intézet felállításához helyeslését adja, a melynek elrejtve vagy nyiltan az is czéljául volna kitűzve, a mit az imént említettem. Reám nézve tökéletesen közömbös, ha némelyek e lehetetlenséget csak a törvények alapján, mások a korszellem alapján is vagy összes állapotaink alapját képező elvek és nézeteknél fogva is állítják: ennek törhetlen fentartása mellett én azt a nézetet — és ezt a nézetet fogom az egyéb analog esetekre is alkalmazni — hogy magánalapítványok sérthetetlenek; másrészt kimondom, hogy én soha nem fogok egy oly értelmű eldöntéshez hozzájárulni, a hol alapítványok jellege csak mellékesen érintve és nem nyilt megvizsgálása után a tényállásnak, döntetik el.

Azért én a kérvényi bizottság jelentéséhez csak abban az értelemben járulok, ha azon jellege az alapítványnak, a felállítandó intézetnek nincs abban a határozati javaslatban eldöntve. A mi nem jelent annyit, hogy ha valamely határozott jelleg világosan kiderül — és azt hiszem, nincs ezen háznak csak egyetlen tagja is, ki másként vélekednék — hogy az ily módon bebizonyult tényállást loyalisan el ne ismerné.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve; ha szólani senki nem kiván, szavazás előtt szólási jog még az előadó urat illeti.

Berzeviczy Albert előadó: T. ház! A kérvényi bizottság határozati javaslatát tulajdonképen megtámadva nem látom, annálfogva annak védelmére nem szólok s csupán csak az itt felhozott egyes állításokkal szemben legyen szabad egyszerűen arra utalnom, hogy itt ezen és más hasonló alapítványok jogi természetének megvizsgálásáról szó nincs. A kérvényi bizottság sem fogta fel a dolgot ugy; a kérvényi bizottság ezen alapítványnak mikénti kezelésére nézve tette meg indítványát, a mely ugy hiszem, a t. ház nézetével majdnem átalánosan találkozott. A mi azon egyesek részéről nyilvánított aggodalmat illeti, hogy az alapító oklevélben foglaltatnak oly dolgok, melyek a jelen törvények alapján kifejlett jogállapottal nem egyeztethetők meg, bátor vagyok újolag utalni a kérvényi bizottság javaslatára, a mely világosan kimondja, hogy

Digitized by Google

az alapító intentiójának is, de egyuttal a törvények alapján kifejlett viszonyoknak megfelelőleg használtassék fel az alapítvány.

A t. vallás- és közoktatásügyi minister ur részéről tétetett egy pótindítvány, a mely nézetem szerint a kérvényi bizottság határozati javaslatát lényegében legkevésbé sem alterálja, mert a t. házat csak a felől biztosítja, hogy ha azon nehézségek és akadályok, melyekről a javaslatban szó van leküzdhetetleneknek mutatkoznának, a dolog nem fog abban maradni, hanem a minister ur késedelem nélkül jelentést fog tenni a háznak. Ezen pót-indítványt tehát én a kérvényi bizottság határozati javaslatával ellenkezésben állónak nem látom és azért nem a kérvényi bizottság nevében, — mert erre megbízásom nincs — de a magam nevében a t. minister ur pótindítványát szintén elfogadom. (*Helyeslés.*)

Elnök: T. ház! A tanácskozást befejezettnek nyilvánitom, következik a szavazás. Az első kérdés az lesz: elfogadja-e a t. ház a kérvényi bizottság határozati javaslatát, igen vagy nem? A javaslat elfogadása nem zárja ki azt, hogy a minister ur által beadott pótindítvány szintén elfogadtassék, azután tehát külön fel fogom tenni a kérdést, hogy a minister ur által beadott pótlás, illetőleg módosítás hozzá csatoltassék-e a kérvényi bizottság javaslatához? Mielőtt ekként a kérdéseket föltenném, méltóztassék még egyszer meghallgatni mind a két javaslatot.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa a kérvényi bizottság határozati javaslatát és Trefort módosítását*).

Elnök: Méltóztatik-e a t. ház elfogadni a kérvényi bizottság javaslatát, igen vagy nem? (*Elfogadjuk!*) Elfogadtatik.

Kérdem már most, elfogadja-e a t. ház a minister ur által beadott módosítást? Kérem azon képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség elfogadta

Tibád Antal jegyző (*olvassa a kérvények 8-ik sorjegyzékének 10 folyószámát, melyre nézve a kérvényi bizottság javaslata észrevétel nélkül elfogadtatik; olvassa*):

„A fiumei kir. törvényszék és járásbiróság kezelő személyzete, — a billéti kir. járásbiróság tagjai, — a karánsebesi kir. törvényszék, ügyészség és járásbiróság tagjai, — a beszterczebányai kir. törvényszék, ügyészség és kerületbeli járásbiróságok segéd- és kezelő személyzete, — a miskolczi kir. törvényszék, ügyészség és kerületbeli járásbiróságok kezelő személyzete, — a nagykikindai kir. törvényszék és járásbiróság jegyzői s kezelő személyzete, — a b.-gyulai kir. törvényszék és járásbiróság segéd- és kezelő személyzete, — a nagykanizsai kir. törvényszék és járásbiróság kezelő személyzete, — a beszterczei kir. törvényszék, ügyészség és járásbiróság kezelő személyzete, — a nagysomlyói kir. járásbiróság személyzete, — a lugosi kir. törvényszék és járásbiróságok kezelő személyzete, — a nagykanizsai kir. törvényszék és járásbiróság kezelő személyzete fizetésök felemelését kérik.“

Berzeviczy Albert, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! A kérvényi bizottság határozati javaslata igy szól: „Ezen kérvények a pénzügyi bizottság 83. sz. előterjesztésének tárgyalása alkalmával leendő használat végett a ház irodájában tétetnek le.“ Van szerencsém a t. ház figyelmét arra felhivni, hogy ezen kérvények, (*Halljuk!*) t. i. a vidéki bíróságoknak fizetés-fölemelés tárgyában benyujtott kérvények a pénzügyi bizottság előterjesztései alapján a t. ház által már tegnap elintézést nyertek, minthez képest ezen határozati javaslat többé meg nem állhatván, bátorkodom indítványozni, hogy az a következővel helyettesittessék:

„E kérvények a ház tegnapi ülésében hozott határozatával már elintéztetvén, az irattárban helyeztetnek el.“ (*Helyeslés*)

Elnök: Ha tehát ezt méltóztatnak elfogadni, e kérvények a ház irattárában helyeztetnek el.

Tibád Antal jegyző (*olvassa*): „Bihar-, Borsod-, Kolozs-, Trencsén-, Vas-, Zemplén-, Baranyamegyék közönsége a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslat némely részeit módositani, illetve javadalmazási összegüket felemeltetni kérik“.

Berzeviczy Albert előadó: T. ház! A kérvényi bizottság azon szempontból indulván ki, hogy ezen kérvényekben nem csupán pénzügyi kérdés, t. i. az egyes megyék dotatiójának kérdése foglaltatik, de a legtöbb kérvényben a törvényjavaslat közigazgatási szempontból is megtámadtatik, továbbá maga a megye dotatiójának felemelésére vonatkozó kérelem is közigazgatási tekintet által indokoltatik. Miután a közigazgatási bizottság ezen a megyék háztartásáról szóló törvényjavaslatot eddig nem terjesztette a t. ház elé, indítványozza a kérvényi bizottság, hogy ezen, kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett a közigazgatási bizottságnak adassanak ki.

Ernuszt Kelemen: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Daczára annak, hogy Vasmegye kérvénye a ház egyes tagjai közt szétosztatott és daczára annak, hogy az idő ennyire előrehaladt, ha mégis felszólalok, bocsássák meg, hogy ezt teszem, mert a megye engem bízott meg a kérvény beadásával és mert a megye képviselői által a közigazgatási bizottságban képviselve nem levén, érdekei ottan kellőleg meg nem óvat-

Digitized by Google

hattak, végre pedig mindenki tudja a gyakorlatból, hogy a törvényjavaslat tárgyalásánál ily kérvények kellő figyelemben már nem részesülnek.

Engedje tehát meg a t. ház, hogy ez alkalommal e kérdésben felszólaljak. (*Halljuk!*) Rövid felszólamlásomban, hogy vissza ne éljek a t. ház igen becses türelmével, csak egypár vonást fogok felemlíteni, mert ezeket elvi fontosságuaknak tartom, melyek a t. ház kegyes figyelmét megérdemlik. Nincs helye most, hogy azon törvényjavaslat tárgyalásába bocsátkozzam, mely a megyék háztartására vonatkozik s azt csak annyiban érintem, a mennyiben azt megyei háztartásunkra vonatkozólag a megye kérvénye érinti. Nem fogom tehát elősorolni az egyes adatokat, hanem csak egyszerüen utalok a megye petitiójában felsoroltakra és arra, hogy igénytelen felfogásom szerint javítani kell a törvénynek azon helyzeten, melyben a megye jelenleg van, hogy hivatásának meg nem felelhet. Csak hármat jelölök ki ezuttal: egyet, hogy a qualificatióval biró árvaszéki ülnökök fizetése 1200 frtról 1000 frtra reducáltatott egy oly megyében, melynek árvaügyei, mint a mellékletből is tapasztalható, egyike a legkiválóbbaknak az országban. Másodszor oly irnokok és díjnokok, a kiknek alkalmaztatását a jó administratió czéljából a kormány is szükségesnek tartotta, mint pl. a centrumban és egyes kiterjedett és népes szolgabiróságoknál töröltetnek és végre, a midőn pénzről és fizetésjavításáról van szó, épen a legalsóbb és legsilányabban dotált osztályoknál hátralépés történt, az által, hogy a megyei szolgák fizetése részben 300 frtra, részben 120 frtra reducáltatik, ugy, hogy havonkint 10 frtból kell egy embernek némely esetben családostul megélni és becsületesen szolgálnia. Vajjon t. ház, tartható-e ezen állapot? Azt hiszem, nem. A tarthatatlanság bizonyos és a helyzetnek orvoslására a törvény által kijelölt pótadózás a megyénél igen problematikus, mert az engedélyezett 5% pótadó-kivetési jog már jelenleg majd ki van merítve az által, hogy a megye betegápolási czimen 2%, katona-beszállásolási czímen pedig $2^1/_{10}$egész $4^1/_{10}$ pótadót vet ki. (*Zoj.*) De tisztelt ház! Az osztályozás sincsen egyforma elveken keresztül vive az egyes megyéknél. És azért részemről röviden csak azt mondom, hogy akár a földterület nagyságát, akár a lakosság számát, akár a fizetett adó összegét, akár a községeknek 630-ra menő számát, akár pedig az ügydaraboknak számát és a munkának nagyságát vesszük kulcsul, Vasmegyét okvetlen magasabb osztályba kell helyezni és miután tudom, hogy e kérelem a méltányosságon és igazságon alapul, nem is tehetek fel mást a kormányról, minthogy e kérelmet teljesítendi. De azért erre a kormány becses figyelmét még is felhivni szükségesnek tartom.

De van egy másik fontos kérdés és ez a megyei árvák ügye. A megye lelkiismeretes példás kezelés által ugyanis oly összeget tudott megtakarítani, a melyből első sorban egy árvaházat állított fel, másodsorban pedig egy tartalékalapot létesített, mely hivatva van az árvákat előre nem látható károsítástól megóvni. A megye ezen alapból jelenleg 9 ezer frtot fizet közigazgatási czélokra. Ez egy nem igazolható hozzájárulás, mely természetes volt addig, mig a megyék pénzügyi dotatiója végleg rendezve nem volt és a megye felelős volt a reája bizott árvakezelést saját erejéből lehetőlag legjobban elvégezni, az esetben méltán igénybe vehette az árvák hozzájárulását saját ügyök elintézéséhez.

De egészen más a helyzet ma, midőn az ország akarja rendezni az ügyet; akkor nem lehet büntetni egyes megyéket, hogy jó kezelésök gyümölcse más czélra fordíttatik, mert nincs az országban egy megye sem, mely megközelítőleg ily összeggel hozzájárulna az új törvény szerint árvapénzeivel a közigazgatási költségekhez, mint épen Vasmegye. Nem lehet tehát büntetni egy oly megyét, mely épen ebben a tekintetben köteles volt ezt tenni, ha nem akarta, hogy az árvák ügye elhanyagoltassék. Tisztelt ház. Az árvák vagyonából már a rájuk rótt adók lerovatnak, az állam parancsolja meg törvényben, hogy hogyan kezeltessenek az árvák ügyei, tehát nincs rá indok, hogy ők még új terhekkel ehhez hozzájáruljanak, mint ezt némelyek és a törvény szükségesnek állítja. Annál inkább kötelességemnek tartottam felszólalni a méltányosság és igazság érdekében, mert némileg magam is okozója voltam a jelenlegi állapotnak. Midőn 1870-ben, mint a megye főispánja, az új megye szervezésével meg voltam bizva, lelkiismereti kötelességemnek tartottam megyém és az állam érdekében oda hatni, hogy az illető tisztviselői állomások felállítása és díjazása mindenkor a viszonyoknak és méltányosságnak megfelelő legyen és igy történt, hogy a megye más szomszéd megyéktől eltérőleg kisebb átalányban részesült. Most, midőn a viszonyok változtak, ép ugy kötelességem, hogy appelláljak a t. kormánynak és a ház t. tagjainak igazság érzetére és méltányosságára, hogy a változott viszonyokat megyém érdekében kegyesen figyelembe venni és a kérvényt, bármikor kerül az elő, beható tárgyalás alá venni méltóztassanak. Különben elfogadom a kérvényi bizottság javaslatát. (*Helyeslés.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Csak egy pár szót kivánok a kérdéshez szólni, megjegyezvén, hogy a kérdés részleteibe nem bocsátkozom, mert azok akkor lesz-

Digitized by Google

nek megvitatandók, midőn maga a törvényjavaslat lesz tárgyalás alatt.

Ha jól értettem, a kérvényi bizottság a szóban levő kérvényeket a közigazgatási bizottsághoz kivánja utasíttatni. Én azt hiszem — és meg is mondom, miért — hogy nem a közigazgatási bizottsághoz, hanem a pénzügyi bizottsághoz kellene ezen kérvényeket utasítani. A közigazgatási bizottság már bevégezte tárgyalását és a törvényjavaslat ma nem a közigazgatási, hanem a pénzügyi bizottság előtt van. Ha tehát a kérvények még bizottsághoz utasittatnak, azt hiszem, csakis azon bizottsághoz lehet azokat utasítani, a melynél most a törvényjavaslat van. De hivatkozom a t. ház praxisára is, hogy ha valamely oly tárgyra vonatkozólag jöttek kérvények, melyben egy bizottság már befejezte működését és azon tárgy még egy másik bizottság előtt volt, akkor ahhoz a bizottsághoz utasíttattak a kérvények, a melynél a tárgyalás még folyamatban volt. Ha pedig a tárgy már nem volt bizottságnál, akkor az mondatott, hogy a kérvények letétetnek a ház asztalára, hogy a törvényjavaslat tárgyalásánál figyelembe vehetők legyenek.

Ismétlem tehát, hogy nem bocsátkozván a részletekbe, helyesnek tartom, hogy a kérvények bizottsághoz utasíttassanak, de utasíttassanak nem ahhoz a bizottsághoz, mely már befejezte a tárgyalást, hanem ahhoz, melynél a tárgyalás még folyamatban van, t. i. a pénzügyi bizottsághoz. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Elnök: A kérvényi bizottság a közigazgatási bizottságnak kivánja kiadatni a kérvényt, mig ezzel szemben a ministerelnök ur a pénzügyi bizottsághoz kivánja utasíttatni.

Gr. Apponyi Albert: Szabad talán egy észrevételt tennem a t. ministerelnök ur által tett indítványra. A mint én tudom, több megyének kérvénye, mely hasonló tárgyra vonatkozott és mely előbb érkezett be, mintsem hogy a közigazgatás a megyék árvapénztáraira vonatkozó törvényjavaslatot letárgyalta volna, a közigazgatási bizottsághoz utasittatott. Ugy tudom, hogy ezen megyék egy némelyikének némely postulatuma ott közigazgatatási szempontból alaposnak találtatván, tekintetbe is vétetett. Magam is emlékszem ilyen egyes esetekre. E szerint nem tartanám méltányosnak, hogy azon megyék, melyek azért, mert később volt közgyülésük, ez időben nem adhatták be kérvényeiket, attól, hogy az ő kérelmök helyessége az erre leghivatottabb bizottság által közigazgatási szempontból is mérlegeltessék, elüttessenek (*Helyeslés*) és hogy az ő kérvényök ridegen pénzügyi szempontból, a pénzügyi bizottság által biráltassék el, holott a dolog természete szerint, inkább közigazgatási, mint pénzügyi természetű. Én azon elvnél fogva, quod uni justum alteri aequum, helyesnek és méltányosnak találom, hogy az önhibájokon kivül a kérvény beadásával elkésett megyék kérvénye is a közigazgatási bizottsághoz utasittassék, hogy a közigazgatási bizottság vegye magának azon fáradságot, hogy ezen kérvények tárgyalása végett ülést tartson. (*Helyeslés baloldalon.*) Kérem a t. házat, méltóztassék a kérvényeket a közigazgatási bizottsághoz utasítani. (*Helyeslés balfelől.*)

Tisza Kálmán ministerelnök: A mit mondani bátor voltam, azt méltányosságból mondtam. Mert utoljára is a kérdés eldöntése a házban lesz. De az felel meg a folytonos praxisnak is. Méltóztassanak megengedni, ha egy bizottság egy tárgyat bevégez és ha a kérvények azután még ezen bizottsághoz utasittatnak és a bizottságnak mindig módosítania kell jelentését, (*Helyeslés jobbfelől*) akkor soha végét nem lehetne érni egyes dolgokban a bizottsági tárgyalásoknak. Épen ugy figyelembe vehetők ezen kérvények, mint figyelembe vétettek a többi kérvények, a nélkül, hogy a ház eltérne rendes praxisától. Én tehát, bár nem helyezek valami végtelen súlyt a dologra, nehogy ez esetben oly előzményt adjunk, mely megakasztathatná a tárgyalást, helyesebbnek tartanám, ha a t. ház a kérvényeket a pénzügyi bizottsághoz utasítaná. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Berzeviczy Albert előadó: Ujolag arra kivánok utalni, hogy a kérvényi bizottság ezen határozati javaslat szerkesztésénél azon szempontból indult ki, miszerint itt különösen a közigazgatási szempontra helyezendő súly és tekintettel volt arra, hogy a törvényjavaslat még tényleg a ház elé terjesztve nincs. Sőt a kérvényi bizottságnak akkoriban, midőn ezen véleményt szerkesztette, arról sem volt tudomása, hogy a törvényjavaslat a pénzügyi bizottságnak átadatott-e már?

Elnök: Első kérdés lesz, vajjon elfogadja-e a ház a kérvényi bizottság javaslatát; ha ez elesik, fel fog tétetni a kérdés a ministerelnök ur indítványára. (*Helyeslés.*) A kik elfogadják a kérvényi bizottság javaslatát, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik. Felkiáltások a szélső balon: Többség!*) Méltóztassanak felállani azok, a kik nem fogadják el. (*Megtörténik: Felkiáltások a szélső balon: Kisebbség!*) Meg kell számlálni a tagokat.

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! (*Felkiáltások a szélső balon: Szavazás közben nem szabad beszélni!*)

A t. képviselő ur megengedi nekem, hogy igenis lehet beszélni, ha az ember javaslatát vissza akarja vonni, hogy ne kelljen a házat megszámláltatni. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Elnök: A ministerelnök ur javaslatát visszavonván, a kérvényi bizottság javaslata fogadtatott el.

Digitized by Google

Tibád Antal jegyző (*olvassa a 30—54-ik sorszám alatti kérvényeket, melyekre vonatkozólag a kérvényi bizottság véleménye észrevétel nélkül elfogadtatik*).

Elnök: Következik a 9. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása. (*Felkiáltások: A jövő szombati ülésre kérjük halasztani!*) Méltóztatik a t. ház kivánni, hogy a kérvények a jövő szombati ülésre halasztassanak? (*Igen!*) Tehát a 9-ik sorjegyzék tárgyalása szombatra halasztatik.

Berzeviczy Albert előadó: Ha a t. ház a 9. sorjegyzék tárgyalását elhalasztani méltóztatik, kérem akkor a következő két kérvényt kivenni és most elintézni. (*Felkiáltások balfelől: Nem lehet! Ki van mondva a végzés!*)

Elnök: T. ház! Ha oly sürgős elintézést kivánó kérvény van, a mely a ház tanácskozásainak folyamán valamely más kérdéssel van összefüggésben és ennek elintézése által esetleg az a kérvény a tárgyalástól elüttethetnék, még mielőtt a kérvényi bizottság javaslata tárgyaltatik, azt hiszem, hogy azt csakugyan most kellene tárgyalni. (*Általános helyeslés.*)

Berzeviczy Albert előadó: E két kérvény a közoktatásügyi ministerium költségvetésével van összefüggésben, mely jelenleg tárgyalás alatt van. Ha tehát egy héttel később tárgyaltatnak e kérvények, azok tárgya már el lesz döntve. E két kérvény a következő. Az első: A vidéki állami tanítóképző intézetek zenetanárainak kérvénye, a második pedig: A m. kir. állami tanítóképezdék rajztanárainak kérvénye, melyben fizetésük felemelését kérik. Ezekre nézve a kérvényi bizottság határozati javaslata az, hogy ezen kérvények a vallás- és közoktatásügyi ministerium 1882. évi költségvetésének tárgyalása alkalmával használat és betekintés végett a ház irodájába tétessenek le. (*Helyeslés.*)

Elnök: E szerint, ha méltóztatik a t. ház beleegyezni, a két kérvény a ház irodájába helyeztetik el, hogy a képviselő urak azokat megtekinthessék. A többi kérvények pedig a jövő szombaton fognak tárgyaltatni.

Következik most először a vallás- és közoktatási minister ur által bejelentett válasz Urváry Lajos képviselő ur interpellatiójára.

Trefort Ágost, vallás- és közoktatásügyi minister: T. ház! Urváry Lajos képviselő ur hozzám azt az interpellátiót intézte: hogy a Muraköznek a szombathelyi püspökség alá helyezése ügyében folytatott tárgyalásokról hajlandó vagyok-e a képviselőháznak felvilágosítást adni?

Igenis hajlandó vagyok. Tény az, hogy a szombathelyi püspökkel hosszabb ideig tartó tárgyalások folytattattak a muraközi kerületnek [kikeblezése] és saját megyéjébe átvétele iránt. E tárgyalásoknak azonban nem volt eredményök és sikerök, mert a boldogult püspök oly nagy követeléseket tett, hogy azoknak megfelelni absolute lehetetlen volt; főkép miután erre semmi alap sem létezik. Megindittattak tehát a tárgyalások más szomszéd püspökökkel, de azok sem vezettek eredményhez, hajótörést szenvedvén az érdeklett püspökségnek a horvát nyelvet tudó papjai hiányán. Nem marad tehát egyéb hátra, mint hogy ha az új szombathelyi püspök ki fog neveztetni, Muraköznek a szombathelyi püspöksséghez csatolása tárgyában a kinevezendő püspökkel újolag megkezdeni a tárgyalást.

Azonban, ha egy kérdés felvettetik, nem mindig domborodnak ki mindjárt a nehézségek és kételyek a kérdés megoldására vonatkozólag, csak ha a tárgyalásban benne vagyunk, tűnnek inkább szembe a kérdés megoldásának nehézségei.

Én tehát kötelességemnek tartok két momentumot megemlíteni, mely e kérdéssel szoros összeköttetésben van. (*Halljuk!*)

Először méltóztatnak tudni, hogy Szlavoniából körülbelől 40 község tartozik a pécsi püspökséghez.

Ha már most a Muraköz ki fog kebleztetni a zágrábi érsekségből, természetesen, a logika következménye szerint, mi is kénytelenek leszünk e szlavoniai 40 községet a pécsi püspökségből kikebleztetni és a diákovári püspökséghez csatoltatását megengedni. Nem tudom, kivánatos-e ez?

Másodszor, ha a Muraköz el fog különittetni, a zágrábi érsek ezentúl nem lesz magyar püspök és igy nem is fog állani a magyar kormány hatósága alatt.

Ezen két momentumot kénytelen vagyok megemlíteni és ez képezi a megoldás nehézségeit. Ennek daczára azonban, miután e kérdés már felvettetett s ő Felsége ő eminentiáját az ország primását küldte ki, mint királyi biztost, a tárgyalásokat a szombathelyi püspökkel fogjuk folytatni.

Különben kötelességemnek tartom megemlíteni azt is, hogy azon bajok és panaszok, a melyek a Muraközre léteznek, nem szüntek meg egészen, de oly mérvben nem léteznek, mint hajdan. Épen tudomásomra juttatja a zágrábi érsek és muraközi püspök ő eminentiája, hogy „Közvetlen közegeim a Muraközben: Vuchetich kanonok, egyházmegyei tanfelügyelő, Szele Ignácz, cz. kanonok nedeliczai és Molnár Antal perlaki alesperes-plebános és tanfelügyelők, — kik ellen, tekintve hazafiui érzelmeiket és a magyar nyelvbeni jártasságukat, alig lehet valakinek kifogása".

Reménylem tehát, hogy azon bajok, a melyek még fennállnak, orvosoltatni fognak, ha oly tanfelügyelők alkalmaztatnak, kiknek Magyar-

Digitized by Google

országhoz való vonzalma kétségen kivül áll. Egyébiránt a bibornok Ő eminentiája megigérte, hogy a nyáron személyesen ki fog menni a kerületbe s meg fogja vizsgálni a muraközi állapotokat. Tehát miután a kérdés napirendre jött, ismétlem, a tárgyalásokat folytatni fogom az átkeblezésre nézve az újonnan kinevezendő szombathelyi püspökkel; de addig is a baj orvoslásán működni fogunk. Kérem a t. házat, méltóztassék válaszomat tudomásul venni. (*Helyeslés*)

Urváry Lajos: T. ház! Azon ügy, a melyet interpellátiómban érinteni bátorkodtam, oly állami és olyan első rendű országos érdek, hogy nemcsak, mint az illető választó-kerület képviselője, de általában országos kötelességet véltem teljesíteni, midőn az interpellátiót előterjesztettem. A dolog érdemét illetőleg nekem, meg kell vallanom, bár a minister ur azt mondta, hogy újonnan alkudozásokat fog megindítani, az általa előadott aggodalmak hallatára igen csekély reményem lehet az iránt, hogy a minister ur ezen ügyet csakugyan ugy fogja eldönteni, a mint azt az országos érdek követeli.

T. ház! Itt 70,000 emberről van szó; oly emberekről, kik érzelemre ép oly hazafiasak, mint az ország bármely más vidékének lakosai. Ezen hazánkfiai, t. ház, el vannak határozva arra is, hogy a mi a nyelvet illeti, az országos, az állami nyelvet elsajátítsák; de e tekintetben az egyházi és az iskolai hatóságok részéről igen nagy sajnálatukra, teljes elhanyagolást szenvednek. Az bizonyos, hogy Zala megye elkövetett mindent, a mit közigazgatási uton magyarosodásuk érdekében elkövethetett. Zala megye volt az, mely egy évtizeddel ezelőtt újra megpendítette a kérdést. Ide jött a képviselőházhoz egy kérvénynyel, mely azonban a mai napig elintézetlen maradt.

Miképen állunk ott lent a Muraközben? Nekem ott, méltányosan itélve, a clerus ellen semmi kifogásom nincs. Azt is mondhatom, hogy a clerus egy része birja az országos nyelvet; de ez nem a zágrábi érsek érdeme, hanem a patronatus uradalomé, a mely különös gondot fordít arra, hogy a clerusnak oly tagjaival töltse be az üresedő állomásokat, kik a magyar nyelvet birják. A clerus egy része azonban ma sem birja azt és általában be kell vallanom, hogy a clerus épen a zágrábi érsekség részéről mellőztetésben részesül. A minister ur tán méltóztatik emlékezni arra, hogy pár évvel ezelőtt, midőn e kerületből egy plébános zágrábi kanonokká neveztetett ki, a zágrábi káptalan tiltakozott ez ellen, tiltakozott pedig azért, mert az illető magyar. (*Egy hang a szélső balról: Gyalázat!*)

És ma, hogy állunk? Azok a papok, akár tudják, akár nem tudják a magyar nyelvet, ez semmi befolyással nincs a néppel való összeköttetésükre; mert kötelezve vannak a néppel horvátul érintkezni és épen e nyelven kötelesek érintkezni az egyházi hatóságokkal. És a viszonyokat ismerve, mondhatom előre, hogy ha ott egy pap a magyarosodás érdekében küzdene, ennek az volna a következése, hogy sokáig nem lenne előléptetve. (*Mozgás a baloldalon.*) Én nekem különben a clerus ellen kifogásom nincs, de annyi bizonyos, hogy a magyarosodás érdekében nem fejtette ki a kellő buzgalmat, mert nem tartozik Magyarországhoz nemzetiségre nézve. (*Mozgás a baloldalon.*)

A t. minister ur összeköti e kérdést a diakóvári püspökség egy részének átkebelezésével. Ez a két kérdés eddig összekötve nem volt. Hogy ha a minister ur most a kormány padjairól hirdeti az összefüggést, ezentúl össze lesz kötve és pedig nem hiszem, hogy ez Magyarország érdekében, a magyar államiság érdekében lenne. (*Igaz! Igaz! balfelől.*)

Különös figyelmet érdemel az iskolaügy. Ott egy vallásfelekezet, a katholikus levén, csupán katholikus iskolák vannak s mint ilyenek, a zágrábi érsekség felügyelete alatt állanak. Már hogy a zágrábi érseknek különös passiója volna a magyarosodást terjeszteni, azt a t. minister ur elhiheti, de én nem. (*Ugy van! balfelől.*)

Mindezeknél fogva s különösen tekintetbe véve azt, hogy a minister ur tett ugyan igéreteket, de oly alakban, melyek rám nézve meg nem nyugtatók, én a választ tudomásul nem veszem, hanem annak tárgyalásra való kitűzését kérem. (*Helyeslés balfelől.*)

Trefort Ágost, vallás- és közoktatásügyi minister: A t. képviselő ur felszólalására az a megjegyzésem van, hogy a mi az iskolákat illeti, a csáktornyai tanitóképezdének felállítása a magyarságra nagy előnynyel bir, mert az előtt nem lehetett szerezni a Muraköz számára tanitókat, minthogy magyar tanitó, ki horvátul nem tud, oly községben, hol csak horvátul beszélnek, nem volt képes haszonnal működni. Egyébiránt állítottunk ott fel állami iskolákat is.

A mi az elkülönitést illeti, én egyebet nem mondhatok, mint hogy a tárgyalásokat ismét folytatni fogom, mihelyt a szombathelyi püspök ki lesz nevezve. Mig ez meg nem történik, addig nincs kivel a tárgyalásokat folytatni.

Kérem a t. házat, méltóztassék válaszomat tudomásul venni.

Elnök: Azok, kik tudomásul veszik a minister ur válaszát, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) A többség tudomásul veszi.

Digitized by Google

Méltóztassék, a t. ház most megengedni, hogy a mára bejelentett interpellátiók előterjesztessenek.

Szederkényi Nándor: Fel fogom olvasni interpellátiómat. (*Olvassa*):

„Interpellátió a t. igazságügyminister urhoz.

Köztudomású az, hogy az ország több vidékén, névszerint Budapesten és Egerben is, nemeslelkű alapítók és adományozók kezdeményezésével, az illető helyhatóságok, ugynevezett dolgozó-házakat szerveztek, részben javító, részben praeventiv védelmi czélból a társadalom azon elzüllött, de még mindig munkaképes elemei részére, kik biztos tartózkodási hely, foglalkozás s kereset nélkül csavarogva, koldulva töltik életüket s már emiélfogva is nemcsak terhe, de veszélyes eleme a társadalomnak. Ezen dolgozó házak, az ily rendőrileg marasztalt csavargók részben erkölcsi megjavítására, részben a munka s foglalkozáshoz való szoktatás elérésére voltak berendezve.

Hogy ily intézmény semmiféle büntető codexxel ellentétben nem állhat, világos az ismertetett rendeltetés érintéséből.

Büntető codexünk, különösen pedig a kihágásokról szóló törvény életbeléptével, mindennek daczára ezen ismertetett intézmények fennállása lehetetlen azért, mert e törvények előtt, hazánk több vidékén szervezett ezen természetű s társadalmilag is nagybecsű intézmény ismeretlen s igy annak használata kizárva van.

Kérdem a t. igazságügyminister urat?

Van-e tudomása ezen dolgozóházak létéről? Ha van, azok czélját és rendeltetését összeütközőnek tartja-e a büntető törvénynyel? s ha nem, szándékozik-e intézkedni, hogy ezen dolgozóházak a büntető törvény illető helyének némely pótlásával visszaadassanak a társadalomnak és sok szerencsétlenre valóban áldásos rendeltetésének?

Elnök: A t. képviselő ur felolvasván interpellátióját, az ki fog adatni az igazságügyministeriumnak.

Ugron Gábor: T. ház! A herczegovinai, illetőleg dalmát zavargások következtében némely ezredeknek tartalékosaiból a három utolsó korosztály mozgosíttatott. Köztudomású dolog, hogy ezen tartalékosok között nagy számban fordulnak elő olyanok is, kik családdal birnak s gyakran számos családdal és midőn ezek behivattak, épen a család fentartói hivattak be, kik nem egy esetben napi munkával keresték meg a család fentartási eszközét, tehát az államnak, mely igénybe veszi azon vagyontalan tartalékosoknak szolgálatát, kötelessége már humanitási szempontból is azon behivott tartalékosok családjáról, a mennyiben szükség, gondoskodni. De törvényes intézkedéseink is vannak, melyek szerint a mozgosított tartalékosok vagy honvédek családjairól az állam gondoskodni tartozik.

Ugyanis az 1880: XXVII. t.-cz. a mely a hadmentességi díjról szól, 5. §-ában kimondja, hogy ezen hadmentességi díj másodsorban épen ezen czélokra lesz fordítandó. A 9. §. *b*) pontja pedig azt rendeli el, hogy a kormány majd külön törvény javaslatot fog beterjeszteni és külön törvénynyel fogja szabályozni, hogy mily módon és mily irányban fog felhasználtatni a hadmentességi díj a tartalékosok, póttartalékosok és honvédek családjainak segélyezésére. A kormány másfél év óta elmulasztotta azon kötelességét teljesíteni, hogy ezen törvényjavaslatokat a ház elé nyujtotta volna, de azt hiszem, hogy ez nem szolgálhat akadályul, hogy a jelen esetben a mozgósítottak családjai részére a szükséges segélyösszegeket folyóvá tegyék. Nem bocsátkozom az interpellátiónak hosszas indokolásába, már ezen két szempont által is eléggé indokolva tartom és midőn benyujtom a belügyministerhez intézett ezen interpellátiómat kérem, a t. házat, hogy ugy a humanitási szempontból, mint a törvény határozata szempontjából a tartalékosok itthon maradt családjai segélyezése iránt intézkedni méltóztassék.

Elnök: Fel fog olvastatni az interpellátió.

Duka Ferencz jegyző (*olvassa*):

„Kérdés a belügyminister urhoz: Miután több ezrednek tartalékosai is mozgósíttattak, kiknek eltávozásuk után családjuk nyomor és inség által van fenyegetve; kérdem a minister urtól: Tett-e intézkedéseket, hogy a behivott tartalékosoknak szegény családja a kenyérkereső apa távollétéig segélyeztessék? Ha tett, melyek azon intézkedések? Ha nem tett, szándékozik-e sürgősen intézkedni, hogy a segélyzés, a hol kell és a mennyiben szükséges, kezdetét vegye?“

Tisza Kálmán ministerelnök és belügyminister: Igen röviden pár szóval most is felelhetek ezen interpellátióra.

Igen jól tudom és tudja a ministerium azon törvény rendelkezéseit és épen azért azon perczben, a melyben szükségessé vált a harmadik korosztálynak behivása, körrendeletileg utasította a törvényhatóságokat ezelőtt már mintegy tiz nappal, hogy irják össze azon családokat, melyeknek fentartói a mozgósítás folytán távozni kénytelenek, irják össze azon családok tagjainak számát, viszonyait, egy szóval mindazon adatokat, melyek a segélyezés szempontjából szükségesek.

A törvényjavaslatot magát, mely az 1880. törvényben igérve van, azt hiszem, egy pár rövid nap alatt szintén lesz szerencsém a t. ház asztalára letenni, ugy hogy mire az összeirások

Digitized by Google

beérkeznek, a törvényes intézkedés is életbe léphet, ha ugyanis a t. ház kegyes lesz gyorsan végezni a javaslattal. (*Helyeslés.*)

Ugron Gábor: T. ház! Én abban nem kételkedtem, hogy a ministerelnök ur s a ministerium tagjai tudják, mi foglaltatik a törvényben; én csak egyszerűen azon eredményt constatáltam, hogy daczára annak, hogy tudják a törvény tartalmát, másfél év alatt semmiféle intézkedést nem tettek. Miután azonban most a ministerelnök ur megnyugtatott az iránt, hogy legközelebb benyujtja a törvényjavaslatot s minthogy szavaiból értem, hogy ezen ügy sokkal gyorsabb elintézést fog nyerni, mint a hogy rendesen a törvényben foglalt határozatok végrehajtásánál szokott történni: a belügyminister ur válaszában megnyugszom.

Elnök: Méltóztatik a t. ház a választ tudomásul venni? (*Tudomásul vesszük!*) Tudomásul vétetik.

Az idő előrehaladván, a mai ülést bezárom azzal, hogy a hétfőn d. e. 10 órakor tartandó ülésnek tárgya lesz a vallás- és közoktatásügyi ministerium költségvetésének tárgyalása. Ezt követi esetleg a pénzügyministerium költségvetése.

(*Az ülés végződik d. u. 2 óra 25 perczkor.*)

Digitized by Google

NÉVMUTATÓ.

(A kövérnyomatú számok az üléseket jelölik, melyben az illető személyek működnek, a többi szám jelöli a lapokat, hol az illetők felszólalásai vagy beszédei kezdődnek, vagy szándékuk van kifejezve.)

Elnökök:

Péchy Tamás **35—53.**
B. Kemény János **38.**

Jegyzők:

Baross Gábor **35—37, 44—43.**
Duka Ferencz **35—53,**
Péchy Jenő **38—43, 49—53.**
Rakovszky István **35—37, 44—48.**
Tibáld Antal **38—43, 49—53.**

Előadók:

Abonyi Emil **38.**
Berzeviczy Albert **38, 45, 47.**
Busbach Péter **50—52.**
Csávossy Béla **38, 41, 50.**
Hegedüs Sándor **36—46, 52.**
Láng Lajos **47—50.**
Rakovszky István **49.**
Gr. Török József **44, 46.**
Gr. Zichy Ágost **53.**

Szónokok:

Abonyi Emil 51.
Almássy Sándor 298, 306, 364.
Gr. Apponyi Albert 177, 399, 404.

Bánhidy Béla (báró) 157.
Bausznern Guidó 302.
Bereczky Sándor 258.
Berzeviczy Albert 50, 216, 261, 395, 401, 402, 404, 405.
Bódogh Albert 89.
Bohus Zsigmond 73.
Busbach Péter 194, 329, 360, 373, 376, 383.

Csanády Sándor 163, 255, 261, 381, 382.
Csáky László (gróf) 5.
Csávossy Béla 50, 311.
Csiky Kálmán 339.

Dobránszky Péter 56, 151.
Domahidy István 216.

Eötvös Károly 20, 41, 237, 239, 240, 252.
Ernuszt Kelemen 402.

Fekete Lajos 132.

Gaál Jenő (világosi) 121.
Grecsák Károly 92, 93.
Grünwald Béla 107.
Gull József 283.
Győrffy Géza 71, 73, 363.

Hegedüs Sándor 8, 217, 368, 372, 399, 400.
Helfy Ignácz 82, 83, 135, 142, 185, 212, 214, 262.
Hentaller Lajos 80.
Herman Ottó 145, 152, 208, 269, 281, 285, 298, 305, 323, 383, 387.
Hieronymi Károly 47, 63.
Hodossy Imre 369.
Hoitsy Pál 49, 51.
Horánszky Nándor 111.

Irányi Dániel 203, 255, 264, 271, 280, 310, 316, 321.
Ivánka Imre 66, 152, 286.

Jókai Mór 153.

Kiss Albert 191, 261.
Knöpfler Vilmos 386.
Kovács Albert 101.
Körössy Sándor 373, 343.
Krisztinkovich Ede 75.
Láng Lajos 270, 272, 277, 278, 280, 305, 306, 309.
Lázár Ádám 298, 366, 378, 384, 386.

Digitized by Google

Lesskó István 396.
Lükő Géza 136, 239, 393.

Madarász Jenő 136.
Madarász József 67, 238, 255, 277, 278, 305, 307, 309.
Mezei Ernő 159.
Mocsáry Lajos 278.
Móricz Pál 152.
Mukics Ernő 262, 265.

Németh Albert 171.

Onody Géza 209.
Orbán Balázs 67, 272, 287, 318.
Orczy Béla (báró) 305.
Ordódy Pál 48, 63, 302, 383.

Pauler Tivadar 6, 349, 364, 365, 367, 369, 371, 375, 380, 384, 386.
Pázmándy Dénes 322, 325, 328.
Péchy Manó (gróf) 308.
Péchy Tamás 60.
Polonyi Géza 329, 353, 354, 373, 375.

Rakovszky István 311, 318, 319, 325, 329.
Rohonczy Gedeon 41, 49, 61, 66.

Sárközy Aurél 137, 145.
Simonyi Iván 312.
Somssich Pál 11, 225, 252.
Steinacker Ödön 166.
Szapáry Gyula (gróf) 5, 32, 66, 67, 231, 255, 302, 353, 372.
Szederkényi Nándor 376, 407.
Szende Béla 32.
Székely Elek 348, 363.
Szilágyi Dezső 186, 288, 369, 371, 372, 373, 400.

Tisza Kálmán 5, 49, 116, 136, 141, 187, 210, 213, 216, 237, 239, 248, 252, 257, 266, 277, 278, 279, 285, 299, 308, 310, 311, 319, 320, 321, 323, 324, 327, 329, 339, 371, 372, 403, 404, 407.
Tisza Lajos 63.
Török József (gróf) 191.
Trefort Ágoston 374, 396, 400, 405, 406.
Turgonyi Lajos 77.

Ugron Gábor 197, 256, 268, 407.
Urváry Lajos 406.

Vidovich György 132.
Vucsetics István 266.

Wolf Károly 282.

Zay Adolf 292.
Zichy Ágost (gróf) 387.

Digitized by Google

TÁRGYMUTATÓ.

(A számok az üléseket jelölik, melyekben az illető előterjesztések vagy tárgyak előfordulnak.)

Törvényjavaslatok és kormányelőterjesztések tárgyalása:

1882. évi állami költségvetés (általános) **36—46.**
1882. » » » (részletes) **46—53.**
1882-ben kiállitandó újoncz- és póttartaléki jutalék megajánlásáról **46—47.**
Magyarországra eső hadjutaléknak az 1880. népszámlálás alapján való megállapitásáról **46—47.**

Bizottsági jelentések tárgyalása, melyek nem törvényjavaslatra vonatkoznak:

Gazdasági bizottság jelentése a képviselőház január havi költségvetéséről **41.**
Kérvényi bizottság jelentése a kérvények 8. sorjegyzékéről **47.**
Kérvényi bizottság jelentése a kérvények 9. sorjegyzékéről **53.**
Pénzügyi bizottság jelentése, a némely kir. törvényszékek, járásbiróságok és ügyvédségek tagjainak kérvénye tárgyában **52.**

Interpellátiókra adott válaszok:

Ministerelnök válasza:

Helfy Ignácz interpellátiójára **44.**
Ugron Gábor » **53.**

Vallás- és közoktatásügyi minister válasza:

Urváry Lajos interpellátiójára **53.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05670 9242

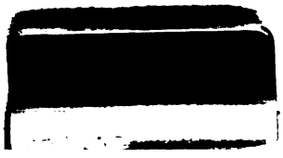

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05670 9242

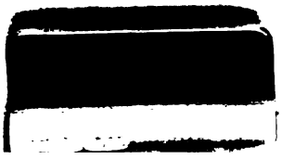

Digitized by Google